PHILONIS IVDAEI, SVMMI PHILOSOPHI, AC SCRIPTORIS eloquentissimi,

Operum, quotquot ad hunc diem haberi potuerunt,

TOMVS PRIOR.

INTERPRETE,

Sigismundo Gelenio, Ioanne Christophorsono & Ioanne Vœuræo.

Cum vtriusque Tomi singularibus & amplissimis Indicibus.

Ex Legato Illustriss: Cocini

LUGDUNI,

Apud Antonium Vincentium.

M D LXI.

Typographus Lectoribus S.

PHILONIS *Opera quæ inuestigari potuerunt, omnia vobis, Amici Lectores, exhibemus in duos Tomos diuisa: tum facilioris gestationis ergò, tum magis decoræ libri formæ. In quibuscùm nonullæ partes sint à diuersis in Latinum sermonem traductæ, quanquam dissimili interpretandi genere, ac dicendi charactere, vt ab hominibus diuersæ nationis, Germanicæ, Anglicæ, Gallicæ, & idcirco diuersi ingenij. cùm vnus quidem verba scrutatus, fidelem præstiterit versorem: alter ambitiosior paraphrasies neglectis singularibus verbis, sententiarum vim, cum amplitudine sit sectatus: alius deniq; orationis ornatu & splendore, lucem philosophicæ, & Philonianæ obscuritati admouere sit conatus: neminem horum sua laude fraudandum duxi. sed omnes eodem iure censendos, & emittẽdos existimaui. Germanum quippe Sigismundum, & Anglum Christophorsonum, ne nostra exteris detrahere gentibus Gallia videatur. Vœuræum item Gallum, quo non melior alter erat, neq; linguarum peritior fortasse futurus, si ad viridẽ saltẽ ætatem peruenisset bonus ille iuuenis longiori vita dignior. Itaq; Lectores grati, his tribus ad collationem, iudicium, & delectum simul oblatis, nõ magis grauabimini: quàm si vobis in cõuiuio assidentibus quispiam tria varia eiusdem cibi condimenta apponat, pro suo cuiusq; gustu assumenda.*

GENEROSO ADOLESCENTI D. IOANNI À BALMA PERANO R. E. PROTONOTARIO.

Sigis. Gelenius S.

SCIO equidē, adoleſcens generoſe, ex quo poſt illos giganteos conatus diuiſæ ſunt linguæ μερόπων ἀνθρώπων, earum cuiq; ſuam datã gratiam vt ſemper vel barbarum hominē melius intelligamus, libētiúsque audiamus propria lingua loquentē quàm per interpretem. Vertit olim Timæum Platonis eloquētis philoſophi librū M. Tullius orator eloquētiſsimus: ſed etiãſi hoc opus extaret, nemo qui Græcè ſcit non mallet illū in ſua lingua legere. Fuit tamen ſuperiorū ſeculorū, poſt tranſlatū euerſumq; à barbaris imperiū, & vaſtatã literarū altricē Italiam, tanta infelicitas, vt ne hiſtoriæ quidem Romanę maneret ſeries, fœde interrupta, mutilis & magna ſui parte laceris relictis præcipuis eius autoribus. ergo huic & cæteris diſciplinis ſuccurrēdū erat propter eos qui latinè tantū ſciūt, verſis ſat multis per noſtri ſeculi eruditos voluminibus: mihi ſacris profanísq; hiſtoriis manus admoliri libuit, quantū potui ſucciſiuis & interdū furtiuis horis in hoc meo vitæ genere, quo ſaxū Siſyphiū, vel potius Plautinã molã, iã per decē ferè luſtra voluo reuoluóq; lectione tumultuaria, verſans Gręcos Latinósq; codices. Pergem⁹ igitur quãdo & nos manū ferulæ ſubduxim⁹, inuēturi aliquos qui hęc nō faſtidiant, vt ſunt varia mortaliū iudicia. quomodo autē ætatē laturi ſint hi noſtri partus, viderit poſteritas. mihi interim patroni eorū quærēdi ſunt, ne fortè ſim tã μινυνθάδιοι, vt parentē ſuū relinquãt ſuperſtitē. In eorū numero tu adoleſcēs generoſe iãdudū deſignatus es animo, vt nihil haſten⁹ præter occaſionē defuerit. nō poſſum enī non exoſculari tuū elegātiſsimū ingeniū, quod ſub idoneo formatore do. Gilberto Cognato viro doctiſsimo gnauiter excolis, nec cōtentus imitari viros literatos, etiã epiſtoliis amãtiſsimis ad mutuã inuitas beneuolētiã: quæ omnia mihi optimę frugis maturæ ſecuturę ſpē faciūt. Debeo igit̄ & ipſe in hoc virtutis ſtadio anhelanti aſpergere frigidã: & inuenies hic exempla egregia hominū, quos Chriſtus ipſe iã tunc ante carnē aſſumptã colloquio dignatus eſt, vt Abrahami, Iacobi Moſiſq;, & cū primis Ioſephi in omni ætate omniq

fortuna in similis.quáuis nõ desint tibi exẽpla domestica, quæ solẽt acriores addere stimulos: vt qui nobilissima Burgundiæ familia & cũ aliis ęquè nobilibus cõiuncta ortus sis.in quib⁹ vt ꝓximi sic pręcipui sunt,pater Philibertus à Balma,Peræ Corgenonisq; in Segusiis dominus,& maternus auus illustris baro Diogoni e Ioãnes à Damis:præterea duo auũculi,totidẽ vestrę Burgũdiæ sidera,reuerend.dominus G.à Poupet,abbas Balmæ Balernæ Goillaęq;,& frater huius illustris d.I.à Calce, vnus ex intimis aulæ Cæsareæ,tãto monarchæ suo merito charissim⁹. Vadit igitur ad te Philo,ducẽs secũ Mosem illũ antiquissimũ, Ogygio seculo natũ,& Cadmo multo superiorẽ,quandoquidẽ eius tẽpore illiteratã Græciã fuisse testãtur Chronographi.afferunt autẽ hi viri diuina placita,& eorũ interpretamenta iuxta priscorũ sententiã. nõ est tamẽ ꝙ te maiestas hæc rerũ absterreat,sed alliciat potius,presertim cũ sacris functionib⁹ destinatus.iã nunc te his parare debeas,& vt facis,respõdere spei cõceptæ de tua indole.inueniẽtur hic multa quæ sacros sensus ostẽdant certius,nõ tã obscuros aliqua caligine,quàm præstringẽtes mẽtis oculos splẽdore nimio.licebit etiã hic pleraq; agnoscere,quæ post sũmi theologi trãsferẽda putarũt in suos cõmẽtarios.certe nõ debet esse ingrata huius lectio,cũ Platonẽ nõ tã prope ad nostros accedẽtẽ,& alieniorẽ Aristotelẽ,Auerroẽmq; scriptis ac religione barbarũ,in scholas admittãt etiã theologi,habẽda tantũ est ratio tẽporũ,simúlq; cogitandũ,hæc fuisse scripta cũ nondũ satis vulgata esset lux euãgelica habuit & pietas religióq; suã infantiã,iuuentã,virilitatẽ,& visa est aliquãdo ad seniũ vergere.sed nescit seniũ res immortalis,& Deo charissima.Qualis autẽ quãtúsq; vir fuerit hic Philo,docebũt subiũcta aliquot testimonia.Fuit certe inter suos primarius.Tiberij Alexandri Alabarchæ (sic in Aegypto Iudæorũ sũmũ magistratũ vocant)frater,eius qui Romæ inter cõsulares Vespasiani amicos statuã habuit,sicut Iuuenalis cũ stomacho meminit,eruditione nõ minus celebris,quã germanus opibus. vnde illud vulgatũ, ἢ φίλων πλατωνίζει,ἢ πλάτων φιλωνίζει.mihi Plato potius φιλωνίζειν videtur,id est Mosẽ æmulari, cuius Philo fuit discipulus.constat enĩ Platonẽ in Aegypto peregrinatũ,ibi audisse nõ magis Aegyptiorũ quã Iudæorũ ἱερογραμματεῖς. Hæc apud te adolescẽs generose præfari libuit,quo magis accendaris ad operis visẽdi cupiditatẽ,quod te aĩmi nostri erga te propẽsissimi admonebit.Bene vale.Basileę Cal.Feb. An.M.D.LIIII.

TEST

TESTIMONIA SANCTISSIMORVM VIRORVM DE PHILONE IVDAEO.

EVSEBIVS HISTORIAE ECCLESIASTICAE LIBRO II.

CAII Cæſaris temporibus,Philo magna famæ celebritate apud plurimos fuit,vir ſanè qui non noſtrorum hominum ſolùm , ſed etiam Gentilium, qui humanitatis ac politioris literaturæ elegãtia excellebãt,facilè principem locum obtinuit.Genus autem antiquitus ex Hebræorum ſtirpe duxit:atq; illis viris,qui Alexãdriæ in ſummis honorũ gradibus locati,magnum ſplẽdorem acquiſiuiſſent, nulla ex parte inferior putabatur. In diuinas præterea & patrias diſciplinas quantum & quàm magnum laborem contulerit,inter omnes liquidò conſtat. Quinetiam in ſtudiis philoſophię,liberaliũmque artium cognitione qualis & quàm excellens fuerit, non neceſſe habeo dicere: præſertim cùm Platonicæ & Pytagoricæ diſciplinæ formam ardentiore ſtudio imitatus , omnibus ſuæ memoriæ & ætatis viris antecelluiſſe prædicetur.

Ac rurſus de eo ſic loquitur. Philo quidem verbis copioſus, ſententiis locuples,in diuinis ſcripturis explicandis altus,& in ſublime ſe tollens,variam ac multiplicem ſacri eloquij interpretationem pertexuit.Et paulò pòſt.Iſtum,Caio regnãte,Romam profectum eſſe , & librum de Caij impietate ac ſcelere à ſe cõpoſitum (quem facetè admodum& diſsimulanter,De virtutibus,inſcripſit)poſteà,Claudio imperium gerente,corã vniuerſo ſenatu recitaſſe memoriæ proditum eſt.Quapropter nõ illud opus ſolùm,verumetiam alia ab eo edita tãtopere admirabantur Romani, vt digna exiſtimarent , quæ in ipſorum bibliotheca,tanquam monumenta quædam reponerentur.

AVGVSTINVS CONTRA FAVSTVM MANICHAEVM, LIB. XII. CAP. II.

VIdit hoc, inquit , Philo quidam, vir liberaliter eruditiſſimus,vnus,eorum,cuius eloquium Græci Platoni æquare non dubitant.

HIERONYMVS IN CATALOGO SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM.

PHilo Iudæus, natione Alexādrinus, de genere sacerdotum, idcirco à nobis inter scriptores ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci euangelistæ apud Alexandriam scribēs ecclesia, in nostrorum laude versatus est: non solùm eos ibi, sed in multis quoq; prouinciis esse memorans, & habitacula eorū dicens monasteria. Ex quo apparet, talem primum Christo credentium fuisse ecclesiam, quales nunc monachi esse nituntur & cupiunt, vt nihil cuiusquam proprium sit, nullus pauper, patrimonia egentibus diuidūtur, orationi vacatur & psalmis, doctrinæ quoq; & cōtinentię: quales & Lucas refert primū Hierosolymæ fuisse credentes. Aiunt hunc sub Caio Caligula Romę periclitatū, quò legatus gentis suæ missus fuerat. Cùm secūda vice venisset ad Claudiū, in eadem vrbe locutū esse cum apostolo Petro, eiúsq; habuisse amicitias, & ob hanc causam etiam ecclesiam Marci, discipuli Petri, apud Alexandriā sectatores ornasse laudibus. Extant huius pręclara & innumerabilia opera. In quinq; libros Moysi: De confusione linguarum liber vnus: De natura & inuētione liber vnus: De his quæ sensu precamur & testamur liber vnus: De eruditione liber vnus: De hærede diuinarum rerū liber vnus: De diuisione æqualiū & contrariorū liber vnus: De tribus virtutibus liber vnus: Quare quorūdam in scripturis mutata sint nomina liber vn⁹: De pactis libri duo: De vita sapientis liber vnus: De gigātibus liber vnus. Quòd somnia mittātur à deo libri quinq;: Quæstionū & solutionum in Exodo libri quinq;: De tabernaculo & decalogo libri quatuor: Necnon de victimis & repromissionibus, siue maledictis: De prouidentia: De Iudæis: De conuersatione vitæ: De Alexandro, dicente quod propriam rationem muta animalia habeant, & quòd omnis insipiens seruus sit: Et de vita nostrorum librum, de quo suprà diximus, id est, de apostolicis viris, quem & inscripsit περὶ βίου θεωρητικοῦ ἱκετῶν, quòd videlicet cœlestia contemplentur, & semper deum orent. & sub aliis indicibus: De agricultura duo: De ebrietate duo. Sunt & alia eius monumenta ingenij, quæ in nostras manus non peruenerunt. De hoc vulgo apud Græcos dicitur, ἢ πλάτων φιλωνίζει, ἢ φίλων πλατωνίζει, id est, aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo: tanta est similitudo sensuum & eloquij.

RAPHAEL VOLATERRANVS ANTHROPOLOGIAE LIB. XVIII. EX SVIDA.

PHilo Iudæus, Alexandriæ natus, disciplinisq; omnibus eruditus, in nostra & Græcorum philosophia facilè cæteros antecellit. eloquentiæ Platonis adeo æmulator, vt prouerbium fuerit, ἢ πλάτων φιλωνίζει, ἢ φίλων πλατωνίζει, id est, aut Plato Philonizat, aut Philo Platonizat. In diuinis autẽ legibus & patriis institutis quantus fuerit, ex his quæ nobis librorum suorũ tradidit monumentis palàm est. Igitur temporibus Caij principis quanta acciderint Iudæis mala, voluminibus absoluit: in quibus & suam legationẽ pro Iudæis apud ipsum Imperatorẽ refert: vnde suggillatus nec sine periculo domum rediit. Sed & Iosephus huius legationis meminit lib. 18. his verbis, Et quidẽ cùm seditio apud Alexãdriam fuisset inter Iudæos & Græcos, terni ab vtrisq; legati partibus mittũtur ad Caium, in quibus pro parte Græcorũ erat quidã Appion grãmaticus, qui cũ in cæteris insimularet eos, tum ꝙ honores diuinos (vt mos est apud alios) Cæsari non deferrent: quapropter iratũ reddidit Caium. Philo, qui legationi præerat Iudæorum, vir in omnibus magnificus philosophiæ non ignarus, vehemẽtissimè omnia cõfutauit. tãdem absterritus ac repulsus, bono nos, inquit animo esse oportet, quibus est Caius infestus. Necesse nãq; diuinũ adesse, vbi humanũ cesset auxilium. Hæc quidẽ ille. Sed Philo in ipso libro, quem de sua legatione scripsit, omnia exequitur. Iterũ ergo reuertens legatus ad Claudium in vrbe, cum apostolo Petro tũc primũ congressus est, venitq; in eius & Marci discipuli amicitiam, ob quam causam postea Alexandrinã ecclesiam, cui Marcus præfuit, & Christianos ea tempestate laudibus prosequitur, vt Hieronymus testatur. Volumen eius ingens plures continens libros ad nos peruenit, cõuersum Sixti IIII Pontificis tempore à Lilio Tipherna-te meo præceptore, bibliothecéque Vaticanæ dicatum.

CATALOGVS ET ORDO librorum in hocce Philonis Iudæi Tomo contentorum.

PHILONIS IVDAEI DE EA QVAM MOSES DESCRIBIT MVNDI CREATIONE Liber,

Sigismundo Gelenio interprete.

CAETERI Legislatores partim nullo ornatu adhibito nudũ ius præscripserũt: partim ad exaggerãdam apud vulgus rem, fabulosis figmentis veritatẽ prętexerũt. Moses verò vtraq; ratione posthabita, altera vt rudi ac ignaua parúmq; decora philosopho, altera vt mẽdace plenáq; præstigiis, perpulchrũ ac honestissimum legũ suarum fecit initium: neq; statim quæ facienda, quæúe nõ, admonens: neq; quoniam formandæ prius erant mentes accepturorũ has leges, affingẽs fabulas, aut aliorũ figmenta recipiens: sed admirãdum (vt dicere cœpi) est hoc principium creationẽ mundi complexum: vtpote cùm & mundus legi & lex mundo conueniat: & homo legi obnoxius mox ciuis mundi euadat, dirigens sua facta ad arbitriũ naturæ gubernãtis hãc rerum vniuersitatẽ, eam sublimitatem sensuum quibus mundi creatio traditur, nullus poëta, nullus scriptor laudare queat pro dignitate: superant enim omnẽ dicendi audiẽdive facultatem, vtpote sublimiores quàm vt mortali quopiam vase possint cõuenienter percipi: non tamẽ ideo cessandum est, sed studio pietatis vel vltra vires audendum: nõ vt priuatim afferamus aliquid proprium, sed è multis pauca quædam, ad quæ humanã mentem penetrare fas est, deductam amore ac desiderio sapientiæ. Queadmodum enim collosorũ similitudines vel in exiguo exprimuntur anulo: ita fortassis etiã scripturæ creationẽ mundi prodentis pulchritudo eximia splendore quodam percellens lectorũ animos, mediocri stilo enarrabitur: si prius admoneãtur, quod admoneri operępretiũ fuerit. Quidam enim mũdum magis admirati quàm eius conditorem, hunc quidem nõ factum æternúmq; asseuerãt: Deum verò in alto otio degere mẽtiunt impij: cùm debuissent cõtrà,

huius vt conditoris ac parentis admirari potentiam, illum nõ supra modum venerari. At Moses tum philosophiæ fastigium assecutus, tum oraculo de præcipuis naturæ arcanis edoctus, animaduertit duo esse in rebus necessaria: alterũ causam agentem, alterum quod ab agẽte afficitur, prætereà agens illud esse huius vniuersi mentẽ sincerissimã ingentissimámq;, præstantiorẽ quàm sit virtus aut sciẽtia, imò quàm ipsum summũ bonum & ipsum summũ pulchrum: alterum autẽ illud passioni obnoxium, inanime & suapté natura immobile, motũ, formatum animatúmq; à mente illa, redditum esse opus absolutissimum. Cæterùm qui mũdum factũ negant, non animaduertunt se tollere quod est in vita vtilissimũ, & ad pietatẽ summé necessarium, nẽpe prouidentiam, nã opificiũ non negligi ab opifice suo parentéq; docet ratio. Etenim pater hoc agit vt permaneat sua progenies, cõditor item diuturnitati à se conditorum consulit, arcens quicquid noxã damnúmve illaturũ videtur, cõtra quicquid vtile cõmodúmq;, modis omnibus prospiciẽs. At quod factum nõ est, nihil cõmerci habet cum eo qui se nõ fecit. Est autẽ absurda opinio atq; inutilis mũdum tanq̃ rempu. sine magistratu inducere, cui non præfectus, nõ præses, non iudex præsit, quem omnia dispẽsare gubernaréq; deceat. At magnus ille Moses longissimo interuallo distare existimãs rem visibilem ab infecta: quãdoquidem quicquid sensui subiectum est, generationi, mutationiq; obnoxium, nunquã eodem statu manet: inuisibili & mente sola prehensibili naturæ æternitatẽ tanquam germanã cognatámq; attribuit: de sensibili verò generationem tanquam proprium vocabulum prædicat: quoniã igitur visibilis sensibilisq; hic mundus est, factũ esse consequitur necessariò. quapropter nõ alienum fuit ab autoris proposito, generationẽ eius scripto prodere, idq; admodum grauiter ac theologice. Sex autem diebus fabricatum ait mundum, non q̃ tẽporis spatio opus habuerit conditor. Deum enim nõ iussu solùm, verùm & cogitatu operari creditur: sed quoniam opus erat res creari quodã ordine: ordini autẽ numerus est ꝓprius. inter numeros verò lege naturæ aptissimus generationi est senarius. nam post vnitatẽ primus occurrit perfectus parilibus cõstans partibus è quibus conficitur: e ternione, scilicet sui dimidio, e binario parte tertia, & ex vnione parte sexta: qui (vt ita loquar) mascula simul ac fœminea natura præditus est, & cõpositus ex vtriusq; virib⁹. masculus enim in rebus cẽsetur impar num

Sex diebus mundus fabricatus.

numerus, sicut par fœmina: imparium aũt principium ternio,
parium binarius: ex amborũ verò viribus constat senio. opor-
tet enim mũdum cùm sit creaturarũ omnium absolutissimus,
iuxta perfectum numerũ compingi, nempe senarium: & quia
in seipso complexurus erat generationes è binaria copula for
mari ad numerũ mixtum, eum qui primus pariter impar est,
vt in se cõtineret tum pro seminantis masculi, tum fœminę ge
nituram suscepturæ speciẽ singulis autem diebus attribuit ali
quã vniuersi portionem, excepto primo die, quem ne nominat
quidem primũ, ne cõnumeretur cæteris: sed vnum nominans,
apto vtitur vocabulo, considerata vnionis natura, appellatio-
néq; eius hic cõuenientissima. Disseremus igitur quæ his ver-
bis continẽtur quantum fieri potest, quãdo impossibile est di-
ci omnia. Inest enim hic eximius ille mũdus intellectu solo cõ
spicuus, sicut precedẽte sermone patebit in enarratione huius
diei. Deus enim vbi pro sua deitate præuidit, imitamentũ pul-
chrum non posse absq; exemplari pulchro existere, nec sensibi
le quicquam citra exceptionẽ probari posse quod non arche-
typo intelligibilis ideæ respõdeat, postquã decreuit visibilem
huncce mũdum condere, prius formauit simulacrum eius in-
telligibile, vt ad exemplar incorporei deóq; simillimi, corpo-
reum absolueret mundum recentiorem hunc antiquioris effi-
giem, totidem complexurum sensibilia genera, quot in illo in
telligibilia. mũdum autem illum qui ex ideis cõstat, nefas est
loco vllo dicendo, cogitãdóve circunscribere: sciemus tamen
quo pacto consistat, si considerauerimus aliquã rerum nostra-
tium similitudinem, quoties cõdenda est vrbs cura regis alicu
ius aut imperatoris pro fortuna magnifici, prę sto est quispiam
peritus architectonicæ, qui contemplatus loci opportunitatẽ,
primùm intra seipsum partes futurę vrbis propemodũ omnes
deliniat, tẽpla, gymnasia, curias, fora, portus, naualia, vias angi
portúsq;, mœniorum situm, & ædificiorum tam priuatorum
quàm publicorũ, deinde impressis velut in ceram in suum ani
mum singularũ rerum imaginibus, effingit vrbem intelligibi
lem, cuius effigiem innata retractans memoria, atque ita im-
pressis sibi magis etiam simulacris, vt bonus artifex, ad semel
propositum exemplar respiciens, aggreditur designatã suam
structuram è saxis & materie, repræsentans incorporeas illas
ideas singulis operis partibus. Eodẽ fermè modo de Deo sen
tiendum est, qui vbi decreuit ingentem hanc vrbem condere,

prius formas eius cōcepit:ex quibus postquam intelligibilem mundum cōstituit,ad illius exemplar sensibilem hūc cōdidit. Quēadmodum igitur illa in architecto præsignata vrbs locū extra nullum habuit,tātum impressa artificis animo:eodē modo ne ille quidem ex ideis constās mūdus alibi locum habere poterat quàm in Dei verbo quod adornauit hæc omnia. Quis enim alius possit esse locus virtutū Dei, idoneus ad cōcipiendas,nō dico omnes ideas,sed vel vnā quampiam earū simplissimam?est autem virtus etiā mundi effectrix, à verò bono ceu à fonte oriūda.nam si quis vellet causam huius vniuersalis opificij perscrutari,nō aberraret opinor à scopo,si diceret ꝙ quidam priscus sapiens:bonum esse patrem conditorémq;,ideóq; suapte naturæ bonitate nō inuidisse substātiæ,nihil boni ex seipsa habēti,quæ tamē quiduis fieri poterat.erat enim ex seipsa expers omnis qualitatis,indigesta,inanis,plena ruditate, cōfusione,atq; discordia:sed capax alterationis mutationisq; in cōtrarium statū optimum,videlicet ordinē,qualitatē, animationem,similitudinem,identitatē,coaptationē atq; consonātiam, cæteráq; quæ ad potiorem ideam attinent.Tum Deus nemine monēte(quis enim erat alius?)suopte cōsilio decreuit diuitias gratiæ suæ copiosè largitérq; profundere in naturā nullius bonæ rei per se capacem sine diuina munificētia.attamen nō pro magnitudine gratiæ suæ beneficus est,nimirū infinitæ ac incōprehensibilis:sed attemperat se ad vires eorum,quos dignatur sua beneficentia.nec enim sicut Deus ad benefaciēdum natura propensus est,ita creatura ad accipienda beneficia.illius enim potentia longè superat,at huius infirmitas impar est eorū magnitudini,succūberétq; nisi Deus pro cuiusq; portione moderaretur suā gratiam,quòd si cui libeat apertioribus vti vocabulis,nil aliud dixerit esse mūdum intelligibilem,quàm verbum Dei iam mundum condentis.nec enim intelligibilis vrbs est aliud quid,quàm illa architecti ratiocinatio,cogitātis iam vrbem mente conceptā condere.Mosis enim est opinio hæc, non mea.ergo hominis generationē aggressus scribere, procedēte sermone,disertè fatetur,formatū eum vtiq; ad Dei imaginem. quod si pars imago est imaginis,patet ꝙ etiā tota hæc species, videlicet vniuersus hic mundus,qui magis quàm homo refert diuinā imaginē,liquet autē ꝙ archetypū sigillum, quem dicimus esse mūdum intelligibilem,ipse sit archetypū illud exemplar,idea idearū,verbum Dei.narrat enim quomodo in principio

Cur Deus mundū creauerit.

pio fecit Deus cœlum & terram, principium vſurpans, non vt quidam putant, iuxta ſignificationẽ temporis. tẽpus enim ante mũdum nõ erat, ſed aut vnà factũ eſt, aut poſt eum. Cùm enim tempus ſit ſpatiũ motus cæli, fieri nõ poteſt, vt motus rem mo tam præceſſerit: ſed neceſſe eſt hũc aut pòſt, aut ſimul exiſtere. neceſſariò igitur colligitur, tẽpus aut æquæuum eſſe mũdo, aut recentius. affirmare autẽ illud eſſe antiquius, re vera alienũ eſt à philoſophia. quod ſi principiũ non accipitur nũc iuxtà ſignificatum temporis, cõueniens fuerit id ſignificari iuxta numerũ, vt hæ voces, IN PRINCPIO FECIT, idem valeant quòd PRIMVM fecit cælum. Eſt enim reuera conſentaneum rationi, primũ in generatione illud proueniſſe, cùm ſit præſtantiſsimum ex his quæ facta ſunt, & è puriſsima cõſtet eſſentia: quãobrem Deorũ tam nõ apparentium, quàm ſenſui patẽtium, deſtinatum eſt domicilium ſacratiſsimũ. Nam ſi omnia ſimul & ſemel feciſſet cõdita, minus ordinis fuiſſet in rebus tã pulchré conditis, nec enim eſt quicquã pulchri in cõfuſo ordine. Ordo verò eſt cõſequentia ſeriéſq; rerũ præcedentium & ſequẽtium, ſi nõ ipſo opere, certè cõſiliis opificum, ſi modò caueatur vt ea certa inconfuſáq; ſint. Itaq; ante omnia conditor fecit in mundo intelligibili cælum incorporeũ & terrã inuiſibilẽ, & aëris ideam & vacui. hũc vocauit tenebras, vtpote atrũ naturaliter. vacuum verò abyſſum: profundiſsimũ enim eſt, & dehiſcit patentiſsimé. deinceps fecit aquę incorpoream eſſentiam, itémq; ſpiritus, deniq; poſtremam lucis ſeptimam æquè incorporeã, & exemplar ſolis intelligibile, omniúmq; ſtellarũ quæ cælo lucem erant illaturæ, dignatus priuilegio lucem & ſpiritũ. Hũc enim nominauit Dei, quia ſpiritus plurimũ ad vitam cõferat, quæ ab autore Deo proficiſcitur. lucẽ verò appellauit valde bonam: hæc enim intelligibilis viſibili tanto eſt lucidior ac ſplẽdidior, vt exiſtimo, quãto ſol antecellit tenebras, dies noctem, quãtóq; mẽs totius animi imperatrix ſenſus quibus res diſcernimus, & oculi reliquas partes corporis. cæterùm inuiſibile illud & intẽlligibile diuinũ verbum, & Dei verbũ, imaginem dicit Dei: & huius imaginem lucẽ illam intelligibilem, quæ facta eſt imago diuini verbi, ſuæ generationis interpretis: quę eſt ſupercæleſtis ſtella, fons ſtellarũ ſenſibilium: quã non temere appellare poſſemus vniuerſalẽ lucem, à qua ſol, luna, cæteræq; ſtellæ tam fixæ quàm erraticæ hauriũt ſingulę pro viribus cõuenientes ſibi ſplẽdores ſinceræ illius & puræ lucis, quæ obſcuratué

ratur quàm primùm vergit ab intelligibili ad ſenſibilem. Sincerum enim nihil ſenſu percipitur. Rectè autē ſe habet illud quoq; dictum, quod Tenebræ erāt ſuper abyſſum.] Aër enim quodā̄domodo exiſtit ſuprà vacuū, quādoquidem omnē illam immenſam regionem vacuā̄ diſertámq; expleuit, quæ ad nos vſque à lunari orbe pertinet. cæterùm poſtquā effulxit lux illa intelligibilis ſole antiquior, ceſſerūt aduerſæ tenebræ, diſpenſcente Deo dirimentéq;, cui perſpicuæ ſunt cōtrarietates rerū, & natiua quædam certamina ne igitur perpetuis laborarent ſeditionibus, néve bellum pulſa pace præualeret cōfuſo in mundo ordine, nō ſolùm ſeparauit lucem à tenebris, verùm & terminos in mediis ſpatiis poſuit, quibus vtrūq; arceatur ab extremitatibus alterius. Alioqui propter vicinitatē inductúra erant confuſionem contentionibus de principatu mutuis, pertinaci ambitione luctā̄ appetētia, niſi præfixi in medio termini ad pugnam geſtientia dirimerēt. hi ſunt veſper & mane, quorū alterum prænūtiat lætum aduentum ſolis orituri, ſenſim tenebras ſubmouens. veſper autem occidentē ſolem ſubſequitur, ingruētes tenebras leniter excipiens. atque hæc ipſa, mane inquam & veſper, in ordine incorporearum intelligibiliúmq; rerum ponēda ſunt. nā nihil omnino ſenſibile eſt in his, ſed omnia ideæ menſuræq; ac loci & ſigilla incorporea, ad generationem aliarum rerum corporearum. Facta autem luce & ſuccedente tenebris, fixíſq; in medio terminis veſpera ac mane, neceſſariò temporis menſura mox effecta eſt, quem diem nominauit opifex eúmq; nō primum, ſed vnū: qui ſic dicitur propter ſingularitatē intelligibilis mūdi habentis naturā vnitatis. Iamq; perfect' erat mūdus ille incorporeus, ſitus in diuino verbo, cùm ſenſibilis hic ad exemplar alterius abſoluebatur: & ante alias eius partes potiſsimā omniū faciebat cōditor, cælum videlicet, quod aptè firmamentū appellauit, vt rem corporeā. corpus enim naturaliter firmum eſt ſolidúmque, tres dimenſiones habens. ſolidi autem & corporis quæ poteſt eſſe alia cogitatio, quàm quaquaverſum dimenſio? Meritò igitur ſuppoſito pro incorporeo ſenſibili hoc corporeóq; firmamētū id vocauit: quod mox οὐρανὸν id eſt cælum aptè valdéq; propriè appellauit: ſiue quia omniū ὅρος, id eſt terminus, ſiue quia primū ὁρατῶν, id eſt viſibiliū factum ſit. poſt cuius generationē nominat diem ſecundū, integrum diei ſpatium, menſurámque ad cælum referens, ob eius inter ſenſibilia dignitatem honorémq;. Poſt hæc quoniam vniuerſa

uersa aqua in totam terram diffusa erat, omnésque eius partes penetrauerat, quemadmodum spongia humorem cõbibit, vt ceu palus quædam cœnosa ex vtroq; elemento macerato confunderetur, & quodammodo fermentaretur in vnam indiscretam informémq; naturam: iubet Deus quicquid aquarum salsum erat ac proinde offecturum fertilitati satorum & arborũ, collectum in vnum confluere ex omnibus terræ foraminibus: tum aridã emergere, dulci humore in ea relicto ad eius perpetuitatem. humor enim hic moderatus pro glutine est iungẽdis partibus distantibus. quo fit etiã, ne omnino exsiccata terra infrugifera & sterilis reddatur, vtq; tãquam mater, nõ solùm alterum alimenti genus, cibum, sed vtrũq; ceu natis suis cibum ac potum præbeat. quapropter venis mãmarum similibus exũdauit, que per cauernas editæ fluuios fontésque profunderent. nihilo secius tamen latentes quoq; humores indidit omnibus aruis & latifundiis, ac fertilitatem fructuum copiosissimam. his ita dispositis autor nomina imposuit, aridæ terram, aquæ verò inde secretæ mare. atq; ita ornare terram aggressus, iubet eam proferre herbas & spicas, omnigenáq; olera producere, tũ prata fœno virentia, & quicquid cessurum erat pecuariis in pabulum, aut in cibum hominibus. Eodem iussu & arborũ species omnes sunt editæ, nulla omissa vel mitiũ vel syluestrium: eáq; omnia fructibus suis abũdabãt in ipso statim ortu, secus quàm hodie. nunc enim singula gignũtur suis vicibus, non simul omnia. Quis enim nescit primã esse semẽtem & plantationem, tum sequi incrementa satorum plantarúmq; deorsum radices ceu fundamenta demittentiũ, sursum item altas stirpes attollẽtium? Deinde frondes foliáq; germinãt, postremò fructus profertur, ac ne is quidem perfectus, sed varias subinde facies recipiens, & nunc formã mutãs, nunc magnitudinem. Nam primò tam minutus est, vt penè visum fugiat, similis atomis corpusculis, quæ nõ temere vocari possunt prima sensibilia. Post hæc paulatim accedente alimẽto quod rigat arborẽ, & afflatibus tẽperatis ac tepidis aurisq; mollibus nutricãtibus augescit & ad iustã magnitudinem peruenit. cum qua etiã qualitates variat, ceu picturæ artificio iam his iã illis tinctus coloribus. At in prima huius vniuersitatis generatione (vt dixi) Deus omnem stirpiũ syluã è terra produxit perfectã, fructibus non inchoatis, sed maturis refertã, sine dilatione inuitatẽ ad fruẽdum affutura mox animalia. Terra verò ad illi' iussum tãquã

dudum prægnans & parturiens, parit omnes satorū, arborum atque fructuū inenarrabiles species: qui quidem fructus nō solùm in alimoniā facti sunt animātibus, verùm etiam in hoc præparati, vt in perpetuū propagaretur similiū generatio, quippe qui cōtinebant vim seminariā, obscuris & incertis rationibus insitā, quæ se tādem proferret statis tēporum circuitibus. Voluit enim Deus naturā certis horarū spatiis decurrere, consulens immortalitati specierū, & reddens eas æternitatis participes, Quapropter inchoata perduxit ad finem properè, rursumq; à fine reflexit ad initiū, è plātis enim fit fructus tanquā è principio finis: & è fructu semen, intra se denuo plantā continens, tāquam è fine principiū. Quartò autem die, cælum picturis exornauit, non quòd terræ id posthaberet, dās inferiori naturæ priuilegiū, potiorem verò ac diuiniorem secūdo loco ponens, sed vt euidentissimè imperij sui potentiam ostenderet. Quippe qui præuidens opiniones nondū creatorum hominū, cōiecturas verisimiles & credibiles libenter sequentium, quæ multam quidē rationis speciem habent, non item syncerā veritatē: & quod suis oculis magis crediturì essent quàm Deo, admiratores sophisticæ potius quàm sapiētiæ: quòdq; solis ac lunæ cursibus, tū æstiuis, hibernis, vernis autumnalibusq; mutationibus, annuorū terræ prouentuum omniúmq; nascentium causas acceptū laturi essent syderum cælestium ambitibus: ne cui creaturæ asscribere primas causas auderent, siue per impudentiam, siue per ignorantiā nimiam: recurrant, inquit, mentibus ad primā huius vniuersitatis generationem, meminerītq; ante solem & lunam omnigenas stirpes, omnigenósq; fructus è terra proditos. Atque ita sibi persuadeāt, & in posterum eam prolaturā eos ex cælestis patris arbitratu, quoties ei placuerit, non expectato cæli fauore, cui dedit quidem potentiā, sed non liberam. Nam ipse quemadmodū auriga habenas, aut gubernator clauū tenens, dirigit quà vult recto more ac lege singula, nullius ope indigens: omnia enim Deo possibilia. Atq; hæc est causa cur terra prior germinarit, & herbā protulerit: cælū verò pòst sit ornatū in numero perfecto quaternario, quem denarij omnium absolutissimi causam fontémq; non falsò dicere licet. Quod enim actu est denarius, hoc quaternarius potentia esse videtur. Si igitur ab vnitate vsq; quaternionem deinceps cōponantur numeri, denarium conficient: qui est immensitatis numerorum terminus, ad quem ceu metam circūaguntur &

Cur quarto die firmamentū exornavit.

tur & se reflectunt. Quin & musicas symphoniarum rationes idem quaternio continet, videlicet diatessaron, diapente, diapason, disdiapason, è quibus concentus fit absolutissimus. Nam diatessaron proportionē habet supertertiam, diapente sesqualteram, diapason duplā. Eas proportiones omnes quaternio in se continet, super tertiam in quatuor ad tria: sesqualterā in tria ad duo, duplā in duo ad vnum, aut quatuor ad duo. Quadruplā verò in quatuor ad vnum: est & alia vis quaternarij, dictu cogitatúq; miranda. Primus enim hic solidi naturam ostēdit, cùm præcedētes numeri incorporeis rebus dicati sint. Nam in vnitate cēsetur punctū quod vocant geometræ, in binario linea. Ea est longitudo sine latitudine. quæ vbi accessit, fit superficies, ad ternarium pertinens. Hæc quominus sit corpus natura solidū, vna destituitur altitudine: qua iuncta ad ternariū, fit quaternarius. Vnde multum existimationis cōtigit huic numero, qui ab incorporea intelligibiliq; essentia duxit nos ad cōsiderationem corporis trifariam patentis, quod suaptè natura primum sensu percipitur. Id qui parum intelligit, è lusu quodam vulgato cognoscet. Qui nucibus ludunt, solent positis prius in plano tribus quartam superimponere, in formam pyramidis. Triangulus igitur ille in plano consistit intra ternarium: cui superimpósita quaternariū in numero facit, in figura verò pyramidem, solidum iam corpus. Præterea nec illud ignorandum, quòd primus numerorū quatuor, quadrāgulus est pariter par, mensura æquabilitatis ac iustitiæ: quódque solus ex eisdem & compositione & innata potētia consistit. Compositione ex duobus & duobus. Rursum potētia ex bis duo, pulcherrimā quandam cōsonantiæ speciem præ se ferens, quæ nulli inest ex aliis numeris. Mox enim senarius cōpositus è duobus ternariis, non amplius gignitur his per se multiplicatis, sed alius, nempe nouenarius. Aliis quoq; multis viribus præditus est quaternio, quæ accuratius & copiosius in proprio tractatu indicādæ sunt. Nunc illud addidisse sat erit, eum totius cæli mundiq; generationi dedisse initiū. Nam quatuor elementa ex quibus vniuersum hoc conditum est, tanquam à fonte manauerunt à numero quaternario: atque adeò hæc quatuor, quibus annus distinguitur, tēpora, vnde animantes plantæq; proueniunt, scilicet hiēs, ver, æstas & autumnus. Cùm igitur tot priuilegiis à natura honoratus sit modo dictus numerus, necessariò conditor rerū ornabat cælū, quarto die, adhibitis ornamentis pulcherrimis ac

diuinis

diuinissimis,hoc est stellis luciferis:& gnarus lucē esse omniū rerum prestantissimam,fecit eam instrumentū visus,sensuum excellētissimi.Quod enim mens in animo est,id oculus in corpore. Videt enim vterq;:altera intelligibiles res,alter sensibiles.Vsus autem mentis in scientia ad noscenda incorporea,cæterùm oculi in luce ad contēplationem corporū, quæ res & ad alia multa bona prodest hominibus, & in primis ad id quod maximum est,scilicet philosophiam. visus enim à luce subductus in superna,consideratáq; natura stellarum& motu earum tam concinno, tum fixarum ac erraticarum statis circuitibus, dum illæ eodem semper modo circūferuntur, hæ verò dissimiliter & in contrarium duplici cursu vtuntur:ad hæc chorea vniuersarum mo lulata, & ad musicæ leges pulchrè conueniente, ineffabilem delectationem voluptatémq; in animo excitat.atque ita inescatus aliis atque aliis spectaculis(nam vnū ex alio nascitur)nullam contēplandi satietatem consequitur.Posthæc, vt fieri solet,vlterius procedente curiositate scrutatur quænam sit rerum harum visibiliū essentia : & vtrum generatæ sint, an nullū habuerint principium : quísve modus sit motus earum, quæúe causæ quibus dispensantur singula. Ex huiusmodi verò disquisitionibus philosophia nata est,qua nullū perfectius bonum introiuit vitam hominum. Cæterùm opifex respiciēs ad intelligibilis lucis ideam,de qua dictū est in mentione mundi incorporei,condidit has sensibiles stellas,simulachra diuina& pulcherrima,quas tanquam in tēplo inter corporeas essentias pulcherrimo collocauit in cælo multis de causis. Primū lucis inferendæ.deinde signorū,tum temporum quibus annus distinguitur,postremò dierū,mensium,annorum,quæ sunt mensuræ tēporis, ex quibus nata est natura numeri. quem autē singula hæc vsum, quàmve vtilitatem prebeant,liquet ex eorum effectibus.Sed quo diligentius animaduertátur,non alienū fortasse fuerit etiam differēdo veritatem vestigare.Cùm vniuersum tempus distributū sit in duas partes,diem & noctem,diei præfecit pater ille solem tanquam magnū regem:nocti verò lunā cum cæterarum stellarū multitudine,magnitudini autē virtutis ac potestatis solaris præclarè attestantur quæ modo dicta sunt.Vnus enim cùm sit & solus,priuatim & peculiariter dimidium totius tēporis sortitus est, scilicet diem:reliquæ verò omnes stellæ vnà cum luna alterū dimidium,quod vocatum est nox.& illo exorto tot stellæ quæ apparebant, non obscurantur

solum,

solum, sed euanescunt etiam præ splendore diffuso. post occasum verò eius, vno monumēto incipiūt ostentare suas species. Factæ sunt autem, vt ipse ait, non solùm ad lucem emittēdam in terras, sed etiā vt futura præsignificent. aut enim exortu earum & occasu deliquióve, aut emersione occultationéve, aut aliis motuū differentiis, homines de futuris coniiciunt, & præsagiunt copiā inopiámve fructuū, prouentum vel pestem animantium, serenū & nubilum, tranquillitatē aëris & procellas ventorum, inūdationes & exilitates fluminū, molliciem maris & tempestatem, horarū anni vices præposteras, dum aut æstas hybernat, aut hyems æstuat, aut ver autumnū refert, aut cōtrà autumnus vernam temperiem. Nec defuerunt qui concussionem terræ motúmq; ex cæli obseruatione prædicerēt, aliáque multa euentu certissimo: ita vt verissimè dictū sit, in signa esse factas stellas, atq; etiam in tempora. tēpora porrò de quatuor annuis vicibus horarum intelligenda sunt. Et quidni? tempus enim quod aliud esse potest, quàm tēpus rei bene gerendæ? at horæ anni omnia perficiunt & ad bonū euentum perducūt, sationes, plantationes, genituras & incremēta animalium. Factæ sunt etiam stellæ ad mensuras tēporum. nam solis lunæq; & aliorū siderū recursus, dies & menses annósq; cōficiunt. móxq; res vtilissima, numeri natura exstitit, tempore illam proferente. Ex vna enim die fit vnū, è duabus duo, è tribus tria: è mēse triginta, ex anno tātus numerus, quantū dierum continetur duodecim mēsibus: & ex infinito tempore infinitus numerus. Tantas & tā necessarias vtilitates afferūt naturæ motúsq; stellarum cælestiū: ne quid dicam de rebus nobis incognitis (nec enim mortalibus nota sunt omnia) attamen ad perpetuitatem mundi cōferentibus, quas legibus à Deo præfinitis haud quaquā violabilibus oportet semper & vbiq; administrari. Postquam autē terra & cælū suis ornamētis exculta sunt, altera tertio die, alterū (vt dictum est) quarto, mortalia genera animaliū fingere aggressus est rerum opifex, exorsus ab aquatilibus die quinto, existimans nullā esse inter duo quæpiā tantam cognationem, quantā inter animalia & quinariū. Differunt enim animata ab inanimis non alia re magis quàm sensu. is verò in quinq; diuiditur, in visum, auditū, gustum, odoratum & tactū: quorū singulis Deus attribuit certas materias, & instrumenta propria ad subiecta iudicanda: colores visui, voces auditui, sapores gustui, vapores odoratui, tactui verò mollicies & duri-

cies,

cies, tum quicquid calidum est & frigidũ, leue & asperũ. iussit igitur omnifaria pisciũ genera, cetorũmq; suis locis existere, tũ quantitate, tum qualitate inter se differentia. Sunt enim in alio mari alia, interdũ etiam eadẽ. Nec tamen vbiq; omnia fingebantur, & fortasse meritò. quædã enim amãt palustre ac vadosum mare, quædã cloacas & portus, q̃ nec in terrã prepere: nec longè à terra natare valent. quædã in alto mari degentia, vitãt promontoria in id procurrẽtia & insulas & scopulos. & alia serenitate trãquillitatéque delectãtur, alia fluctibus & tempestate. Nam continuis iactationibus exercita, & vi cõtra impetũ reluctantia, firmiora euadunt, pinguescũntq; amplius. mox autem etiam genera volucriũ creauit, tãquam germana aquatilium. Vtraq; enim natatilia: nec vlla species per aërem meantiũ, vt imperfecta omissa est. Iámq; aqua & aëre cõuenientium sibi animantiũ ceu sortẽ adeptis, rursum prouocatur terra ad generationis partem reliquã. reliqua autẽ erant post stirpes animalia terrestria, & dixit: Producat terra pecudes & feras & reptilia in suo quæq; genere.] Illa verò cõtinuò emisit quæcũq; iussa est, eáque ornata eximiè, tum robore, tũ innatis nocendi iuuandíve viribus. Vltimus autem omniũ homo creatus est. modũ verò creationis eius paulò pòst dicam, vbi prius ostendero pulcherrimã consequentiam in creationis animaliũ ordine. anima enim inertissima & rudissima generi pisciũ obuenit: absolutissima autem & lõgè optima generi hominum: cæterum inter vtrasq; media generi terrestrium ac volucriũ. Hæc enim acutiores sensus habet quàm illa piscibus indita, hebetiores tamẽ quàm humana. ideóq; primi creati sunt pisces, corporeæ plus quàm animalis essentiæ participes, quodámodo animalia & non animalia, mobilia inanima, ad solã corporis conseruationẽ vi animali eis addita, sicut vulgò salẽ inspergunt carnibus, ne facilè putrefiãt. Post pisces verò secuta sunt volucria & terrestria, videlicet acrioribus iã sensibus prædita, & animales proprietates habitu ipso præ se ferẽtia, postremus (vt dixi) homo creatus est: cui conditor mentem eximiã donauit, quæ sit ceu animæ anima, quẽadmodum pupilla in oculo. nam hanc quoq; scrutatores naturæ dicunt esse oculi oculum. tũ igitur omnia simul sunt cõdita. in quo quidẽ vniuersali opificio necesse erat seruari ordinẽ, propter futurã generationem aliarum rerũ ex aliis, in his autem quæ successiuè generãtur, ordo hic est, vt natura incipiens à vilissimis, desinat in præstantissima

tißima omniũ.id verò quid ſit,dicendũ apertius.Semen genitale eſt principiũ animalium.hoc eſſe viliſsimũ videmus, ſpumæ ſimile.cæterùm vbi invuluam iniectũ ha ſerit,motus mox particeps,in veſicam quandam mutatur:ea ſemine eſt melior. & quoniã motus placidus ineſt fœtibus tanquã artifex, vel vt magis propriè dicã,irreprehenſibilis ars,fingit animal ex humida eſſentia,in corporis mẽbra partéſq; eam diſtribuẽs: ſicut ſpiritualẽ eſſentiã in virtutes animæ, nutritiuã & ſenſitiuam. nam de rationali nũc ſuperſedendũ eſt dicere, propter eos qui aiunt eam externè aduenire diuinã ſempiternámq;. atque ita generatio quã natura cœpit à vili ſemine, in res preſtantiſsimas deſiit,animal & hominẽ.idẽ hoc & in vniuerſi huius creatione contigit.quãdo enim res effingere placuit opifici,in ordine primi fuerunt,qui & viliſsimi,piſces:poſtremi verò, qui & optimi,hoĩnes.reliqua verò inter extremitates media,potiora prioribus,deteriora poſterioribus,terreſtria & volucria.Cæterùm poſt alia omnia(vt dixi)hominẽ ait iuxta imaginẽ factũ & ſimilitudinem,valde pulchrè.nihil enim è terra genitũ Deo ſimilius quàm homo.hanc porrò ſimilitudinẽ nemo ęſtimet figura corporis.nam neq; Deus humana forma eſt conſpicuus, neq; humanũ corpus refert Dei ſpeciẽ. ſed dicitur imago iuxta mentem rectricẽ animæ. ad illud enim ſingulare ceu archetypum,in vnoquoq; mens effigiata eſt,quodãmodo Deus eius, qui ipſam circũfert vt ſtatuã. ſicut enim ſe habet magnus ille Imperator ad vniuerſum mundũ,ita ſe habere videtur humana mens ad hominẽ.inuiſibilis enim eſt,vidẽs ipſa omnes res: & ignotam habet eſſentiam ſuam,cũ alienas intelligat: & inſtructa artibus,ſcientiiſque multifariis,aperit ſibi vias omnes terra maríque,vtrunq; elementũ perſcrutans.móxq; ſublimis euolans,& aërem eiúſq; mutationes cõtemplata, profert ſe ad ſummũ æthera:vagatáq; circa ſtellarum tum fixarũ, tum erraticarum curſus ac choreas iuxta muſicæ præcepta abſolutiſsimas,trahitur amore ſapientiæ ſe deducentis: atque ita emergens ſupra omnem ſenſibilem eſſentiam, demũ intelligibilis deſiderio corripitur.illic cõſpicata exemplaria ideáſq; rerum quas hic vidit ſenſibilium,eximias illas pulchritudines, ebrietate quadam ſobria capta,tanquã corybantes lymphatur, alio plena amore longè meliore, à quo ad ſummum faſtigiũ adducta rerum intelligibiliũ ad ipſum magnũ regem videtur tendere.tum verò in videndi cupidam puriſsimus ac meriſsimus

diuinæ

Homo Dei imago. secundũ solam mentem

diuinæ lucis radius more torrentis effunditur, ita vt ad eũ splẽdorem caliget mentis oculus. Sed quoniam nõ quæuis imago refert exemplar archetypũ, suntq; multæ dissimiles, post hæc verba IVXTA IMAGINEM, additum est significantius ET SIMILITVDINEM, vt intelligatur exactũ sigillum, formã habẽs euidentissimã. introducit enim propheta patrem huius vniuersitatis, dicẽtem hæc: Faciamus hominẽ iuxta imaginem nostram & iuxta similitudinẽ.] Dicat aliquis: nõ quid opus est quopiam ei, cui obediunt omnia? an cũ cælum faceret, terrã & maria, nullo egebat cooperatore: hominem verò tã paruum animal ac fragile facturus, non poterat absque alieno adiutorio suismetipse viribus effingere? Huius rei causam verissimã necesse est Deum soliũ scire: cæterùm quæ per coniecturas credibiles videtur rationi cõsentanea, non est cælanda: est autem hæc. Rerum quæ sunt in natura, aliæ nec virtutis participes censentur nec vitij, vt stirpes & bruta: illæ quia inanimæ, & suapte natura imaginationis expertes: hæc quia carẽt mente ac ratione: vitij verò ac virtutis tanquam domiciliũ videtur mẽs & ratio, in quibus cõmodè inhabitent. aliæ itẽ sola virtute præditæ, nihil omnino habent vitij, vt stellæ. nã hæ animalia esse dicũtur, & quidẽ intelligentia: vel potius mentes singulares, totæ quãtę probæ, nec vllius capaces vitij. rursum aliæ mixtæ ex vtraq; natura, vt homo, qui contrariorũ est capax, prudẽtiæ, & imprudentiæ, tẽperantiæ & incõtinentiæ, fortitudinis & timiditatis, iustitiæ & iniustitiæ: & vt cõpendio dicã boni & mali, turpis & honesti, virtutis & vitij. ergo cõueniebat vt vniuersalis ille pater Deus bona quidem per seipsum solũ faceret, quippe sibi cognata: sicut nec indifferentiũ creatio fuit aliena ab eo, quandoquidem hæc quoq; expertia sunt vitij Deo inimici. cæterùm mixtorum creatio, partim erat ei propria, partim impropria. propria propter admixtam eis meliorem ideam: impropria verò, propter contrariam & deteriorem. quamobrẽ de sola hominis generatiõe scriptũ est: Dixit Deus, Faciamus hominẽ: quod indicat assumptos alios tãquam cooperatores: vt irreprehensibiles tã voluntates quàm actiones hominis rectè se gerentis acceptũ ferantur Deo rectori omniũ: cõtrariæ verò alijs ipsi subditis. oportebat enim patrẽ non esse causam malorũ suis filiis. malũ autem est vitiũ, vitiosæq; actiones. Pulchrè autem cũ dixisset in genere hominem, mox discreuit species, dicens: Marẽ & fœminam conditos, licet nondũ sua cuiq; forma contigerat, quand

Cur verbo faciamus usus est Deus in hominis creatione sola

quandoquidē extremæ species cōtinentur in genere, & tanquā in speculo apparēt cernētibus acutius. Quærat hic aliquis causam, cur vltimū operum sit homo in mūdi creatione. nā post omnia alia eū conditor ac pater fecit, vt docēt sacræ literæ. Qui legem rimantur profundius, eámq; quàm maximè fieri potest excutiunt summa diligentia, dicunt quod postquā Deus hominem in suam cognationem admisit, ratione donatū dono lōgè optimo, ne cætera quidem ei inuidit: sed vt animali familiarissimo amicissimóq;, omnia quæ mūdo cōtinentur præparauit, volens vt recens creatus nulla re careret, quæ ad vitā, atq; adeò bene viuendū conferat. quorum alterū præstat copia vbertásq; rerum ad fruendū paratarum: alterū contemplatio cælestium, qua quidem perculsa mens, amorem ac desiderium scientiæ rerum huiusmodi concipit: vnde prognata est philosophia, per quā homo quàuis mortalis, immortalitatē adipiscitur. quēadmodum igitur conuiuatores non prius ad cœnam vocāt quàm instructo bene conuiuio: & qui edūt ludos aut athletarum spectacula, priusquā spectatores vocati conueniant in theatra vel stadia, parant copiam concertatorum, earúmq; rerum quæ ad oculos auréisve oblectādas pertinent: ita etiam mūdi totius Imperator, tanquā cōuiuator ludorúmve præfectus, vocaturus hominem ad conuiuiū simul & spectaculū, quicquid ad vtrumq; pertinebat præparauit: vt ille in mundū ingressus mox inueniret & conuiuiū & theatrū sacratissimum: alterū refertū copiis, quas terra fluuij mare aër suppeditāt ad vsum simul & voluptatem: alterū spectaculis, quorū tum essentia, tum qualitates stupendæ sint, necnon motus choreæq; admiratione dignissimæ, propter ordinem conuenientissimum, numerum pro portione aptissimū, cursus recursusq; mirè concinnos: in quibus omnibus veram illam & exemplarē musicam inesse non falso quis dixerit: quam postcà homines animis suis impressam prodiderunt, artem vtilissimā vitæ summæq; necessariam. Hæc quidē prima causa est, ob quā homo rebus omnibus præpositus esse videtur. altera quoq; non absurda dicenda est. Mox vt natus est homo, paratum inuenit quicquid ad vitam opus erat, vt futura disceret: tantūnon diserte clamante natura, fore vt si autorem sui generis imitarentur, vitā sine dolore & sine labore in vberrimis copiis degerent. id ita futurum, si nec voluptates rationi cōtrariæ dominationē in animā occupauerint, vētris venerísq; studio ceu arcibus cōmunitis in ea: nec gloriæ, honorum, pecuniarum,

Cur homo postremo creatur. prima ratio Secunda ratio.

niarum, cupiditates in vita sibi potentiam vsurpauerint: nec mœrores mentem depressam curuatámq; sibi subdiderint: nec timor malus consultor præclaros ad virtutem impetus repres serit: nec imprudentia, timiditas, iniustitia, cæterorúmq; vitiorum turba ingruerit. nã in hæc omnia mala, quæ modò dixi, abutentium felicitate hominũ, & affectibus prauis deditorũ, effusorúmq; in cupidines, quas ne nominare quidẽ fas est, animaduertit iustũ iudiciũ, de impiis studiis pœnas exigens. Itaq; criminũ reos necessariò sequitur inopia. ægrè enim proscindẽtes arua, & fontanos fluuialésq; riuos inducentes, adhæc seminantes plantantésq;, & agriculturæ laborem noctu atque inter diu obeuntes, quotannis comportant necessaria, eaque interdum tenuia, nec admodum suffectura, vtpote læsa ex causis variis. aut enim perpetuis imbribus abripuit inundatio. aut grãdo vno impetu delata perfregit, aut nix addussit frigore, aut procellæ subuerterunt radicitus. multæ enim aëris & aquarũ inexpectatæ mutationes inopiam fructuũ afferunt. quòd si per temperantiam lenirentur affectus immodici, & iustitiæ subderetur honorũ iniustiq; lucri studium, vtque cõpendio dicam, actionibus ad virtutẽ compositis vitiosæ ac proinde inanes decederent, sublato ex anima bello verè omniũ difficillimo grauissimóq;, & pace præualẽte cõstituentéq; dotes nostras cũ lenitate ac modestia: sperare liceret Deum vtpote boni honestiq; amãtem, & insuper humani generis, affluentiam bonorũ vltro largiturum hominibus. Liquet enim facilius esse prouentum rerum absq; agricultura largiter suggerere, quàm res ipsas ex nihilo producere. atq; hæc altera causa dicta sit: tertia verò est hæc. Principium & finem Deus volens inter se coaptare, vt res necessitudine cõiunctas & amicitia, principium quidem fecit cælum, finem verò hominẽ: illud inter se sensibilia & incorruptibilia perfectissimũ, hunc inter ex terra genita & corruptibilia optimum, paruum (si vera dicenda sunt) cælum, multarũ naturarũ stellis similium simulacra intra se gestantem, in quibusdam artibus & scientiis, singulisq; celebrium virtutum cõtemplationibus. nam cũ contrarias naturas habeãt, id quod est corruptibile, & id quod incorruptibile, vtriusque speciei quod pulcherrimum est, principio finiq; attribuit: principio cælum, vt dixi, fini hominem. Præter has illa etiam causa reddi solet à quibusdam. necesse erat omnium rerũ creatarum postremum produci hominẽ, vt nouissimus repentè inter alias animantes existẽns

tertia ratio.

quarta ratio.

existens,terrorem eis incuteret.sic enim futurũ erat vt ad primum eius conspectum obstupefactæ, adorarent tanquam rectorem à natura datum & dominum. quapropter hoc viso omnes ad vnam cicuratæ sunt,& vel ferocissimæ primo statim intuitu mansuescebant, rabiem qua in se inuicem efferabantur,erga solum mitigãtes hominem. quamobrem opifex eius & pater animal hoc naturaliter ratione præditum, non re solùm,sed & verborũ autoritate regem constituit omnium sub luna terrestrium, aquatilium, volucrium. quicquid enim est mortale in his tribus elementis,terra,aqua,aëre,totũ ei subiecit,cælestia tantùm excipiens, vt diuiniorem partem sortita. huius autem regni fides apparet euidentissime,dum pecorum multitudo maxima ductatur à vulgari quopiã homine,nec armis instructo,nec ferro accincto, nec vllum telũ gestantẽ, sed mastrucam tantùm habente pro velamine, & baculum quo ea dirigat,& inter viam lassitudine tentatus subnitatur.itaq; frequentissimos greges ouium,caprarũ,boum,præ se agit opilio, caprarius bubulcus,homines ne corporibus quidem robusti & vigentes,vt saltem habitudine bona stupendi sint suis pecudibus:sed tanta illa robora virésq; armis instructæ (plerisque enim instrumenta quibus se defendãt à natura sunt addita) tanquam serui dominũ reuereantur,& imperata faciunt. tauri sub iugum missi ad terræ culturam,profundos sulcos proscindunt tota die,nonnunquam etiam per longum spatium, subsequente quopiam agricola. arietes ægrè sustinentes onus vellerum, verno tempore iussu pastoris stant quieti, & libenter se præbẽt tundẽdos,assuefacti velut populi annuũ tributum pẽdere suo regi à natura imposito.quid equus animal animosissimũ? hic quoque facilè recepto freno regitur,quominus lasciuiat, vtq; habenis pareat:simulq; tergum aptè sessori accõmodat, móxque sublimem fert cursu concitatissimo, quocunq; ille peruenire cupit cum rectore suo properans, isq; insidens absque labore,admodũ quietus,alieno corpore, pedibúsq; alienis cursũ conficit.Liceret & alia multa dicere,si liberet esse prolixũ,quibus euidẽs fieret, nullum animal sibi libertatem vsurpare detrectando obsequiũ homini debitum: quare iam dictis exemplis cõtenti erimus.nec illud tamen ignorare oportet,non statim quia postremus homo factus est, esse inferiorẽ ordine. id quod testantur aurigæ gubernatorésq;,nam alteri post quadrigas locati à tergo cursum earum moderãtur habenis vtcúque

visum fuerit,nũc laxando eas ad celeritatem, nunc reducẽdo, si videatur iusto maior impetus. gubernatores item in nauis postrema parte puppi consistentes,omnibus omnino præstantiores habentur vectoribus:quippe quorũ in manu nauis ipsius sarcinarúmq; salus sit posita,sic & hominem ceu aurigã quẽdam & gubernatorem conditor rebus præfecit omnibus, vt regat & gubernet quicquid terra continetur,curam gerendo stirpiũ animaliúmq;,tanquã quidam subpræfectus illius primarij summíq; regis. Postquam autẽ vniuersus hic mundus perfectus est iuxta perfectã naturam numeri senarij,sequenti diei septimo pater honorẽ addidit,quẽ vbi laudauit,mox sanctum appellare dignatus est,est enim festus non vnius populi regionísve,sed in vniuersum omniũ:quæ sola digna est vt dicatur popularis festiuitas,& mundi natalis.Cæterùm septenarij naturã nescio an quis satis laudare queat,cũ ea sit pręstãtior quàm vt vlla facundia possit exprimi.nec tamen quia miranda quædam de eo prædicãtur,ideo silere debemus.imò audendum potius,si nõ omnia aut magis,propria possumus,certè ea prodere,quæ mente valemus assequi. Dupliciter septenarius dicitur:alter intra denariũ,quẽ vnitate sola septies metimur, constantẽ ex septẽ vnitatibus.alter extra denariũ,cuius omnino principium est vnitas iuxta duplices aut triplices aut vtiq; proportionales numeros,vt se habet LXIIII.& DCCXXIX. prior ab vnitate duplicãdo crescẽs,posterior triplicãdo.vtraq; autem species nõ obiter considerãda est.secunda certè manifestissimum habet priuilegium.semper enim qui ab vnitate cõponitur in duplis aut triplis aut vtiq; proportionalibus septimus numerus,cubus est simul & quadrangulus,vtrãque speciem cõtinens,tum incorporeæ,tum corporalis essentiæ.incorporeæ quidem planiciem,quam cõficiunt quadranguli,corporalis verò iuxta aliam dimẽsionem,quã cõficiunt cubi. id euidentissimè patet in modò dictis numeris.mox enim ab vnitate dupla ratione crescens septimus,scilicet LXIIII,quadrangulus quidem est,octies octo multiplicatis: cubus autẽ quater quatuor quater.rursum tripla ratione crescẽs ab vnitate septimus,videlicet DCCXXIX,quadrãgulus quidem est multiplicato per seipsum XXVII, cubus autẽ multiplicato nouies nouem nouies,sempérq; à septimo incipiens vt prius ab vnitate, & eadẽ proportione augens vsq; septimum, inuenies omnino eum crescere in cubum simul & quadrangulũ.Ergo à LXIIII com

compositus dupla ratione faciet septimum MMMMXCVI, quadrangulum simul & cubum, quadrãgulum quidem latus habentẽ ipsum LXIIII, cubicum verò numerum XVI. Trãseundum iam & ad alterã septenarij speciem quæ cõtinetur in denario, mirificam præ se ferentem naturam nõ minus quàm prior. Septem ipsa cõficiuntur ex vno & duobus & quatuor habentibus duas rationes cõcinnissimas, duplã videlicet & quadruplã. alteram diapason cõsonantiæ: alterã verò scilicet quadruplam, cõsonantiã disdiapason cõficientem. cõtinet & alias diuisione septenarius, cõstans ex quibusdam cõiugationibus. diuiditur enim primùm in vnitatem & senionẽ, deinde binarium & quinarium, postremò in ternionẽ & quaternionẽ. Est autem hæc quoq; proportio numerorum admodum musica. sex enim ad vnum habent rationem sexcuplã, sexcupla autem ratio maximum inter tonos interstitium facit, quo distat grauissimus ab acutissimo, sicut demõstrabimus, cùm à numeris ad harmonias sermonem traduxerimus. cæterùm quinque ad duo maximã in harmonia vim ostendunt, fermè ęquipollentẽ harmonię diapason, quod in regulis ei9 artis apparet liqdissimè. quatuor autẽ ad tria primam harmoniam efficiũt supertertiam, quæ est diatessaron. Præterea aliam quoq; pulchritudinem suam profert septenarius, eámq; sacræ cõsiderationis. Cùm enim constet è ternione & quaternione, rectam in rebus & nusquam vergentem figurã naturaliter exhibet. id quomodo fiat declarandum est. rectangula forma, quandoquidem est principium qualitatũ, cõstat ex numeris his, III & IIII & V. tria autem & quatuor, quæ quidem est essentia septenarij, rectum angulum efficiunt. nam obtusus & acutus inæqualitatẽ, cõfusionem & imparitatem præ se ferunt. cũ sint iusto acutiores obtusioréſve. at rectus collationem nõ admittit, nec fit recto rectior, semper sui similis, nec vnq̃ propriã naturã varians. Iã si rectangulus triãgulus figurarũ & qualitatũ est principiũ: in hoc autem rem maximè necessariam rectum angulũ essentia septenarij præbet, ternio simul & quaternio, meritò censendus est hic fons omnis figuræ & omnis qualitatis. Huc accedit & illud, quòd III planæ figuræ est numerus, quandoquidẽ iuxta vnionem est punctũ, linea iuxta duernionẽ, superficies verò iuxta ternionem ordinatur. quaternio porrò ad solidũ corpus pertinet, per accessionẽ vnitatis accedente ad superficiem altitudine, vnde liquet essentiam septenarij geometriæ & solida

metiendi esse principiũ,& vt cõpendio dicã, incorporeorum simul corporeorumq;,tanta in septenario sanctitas est sita,vt præeminentiam habeat præ omnibus numeris nõ excedẽtibus denarium.nã ex illis alij gignunt nõ gignũtur, alij gignũtur quidẽ nõn gignunt tamen.alij tum gignunt tum gignũtur,solus septenarius in nulla harũ parte consideratur id ita esse demõstratione cõfirmandum est.Vnum quidẽ gignit omnes deinceps sequentes numeros,ipsum à nullo omnino genitũ.octo autẽ gignuntur quidem à bis quatuor,sed nullum gignunt,ex his qui sunt intra denariũ.item I I I I eundẽ locum inter genitores & prognatos obtinet. repetitus enim V I I I gignit, ipse gignitur à repetito I I.soli vt dixi V I I nec gignere natura dedit,nec gigni.quam ob causam cæteri quidem philosophi numerum hunc assimilat natæ sine matre Virgini Victoriæ, quã ex Iouis capite exortã narrant fabulæ: Pythagorici verò vniuersitatis huius imperatori.nã quicquid nec gignit nec gignitur,immotum manet.in motu enim generatio, quãdoquidem & id quod gignitur,nõ caret motu.mouetur enim alterũ vt gignat,alterũ vt gignatur.solus autẽ nec mouet nec mouetur antiquus ille princeps & autor,cuius imago meritò dici potest septenarius.Attestatur meis dictis Philolaus verbis his:Est,inquit,autor & princeps rerum omniũ Deus,semper vnus,stabilis,immobilis,ipse sui similis,alıorũ dissimilis.Ergo in rebus intelligibilibus immobilis & impassibilis apparet septenarius. in sensibilibus quoq; declarat suam magnã latissimeq; patentem vim,natã ad profectũ omnium terrestrium,vel lunæ certis recursibus.Quo autẽ modo considerãdum est: Septenarius ex vnitate & reliquis deinceps numeris compositus ,gignit X X V I I I.perfectum numerũ æquatũ suis partibus. is ita natus numerus aptus est ad restituendam lunã in id momẽtum ex quo primum cœpit crescere sensibiliter,& ad quod decrescendo solet recurrere:ea crescit à prima lunata facie vsq; dimidiatã diebus septenis,mox q; totidem aliis ad plenum orbem proficit:deinde rursum à meta per eandem viam à pleno orbe ad dimidiatum aliis septenis diebus recurrit, totidemq; ad lunatã faciem,quibus deinceps additis conficitur modò dictus numerus.Vocatur autem septenarius à proprietatis vocabulorũ studiosis etiã absolutorius:quia hoc absoluuntur vniuersa & perficiuntur. Id inde coniectare licet, quia omne corpus actiuũ tres habet dimensiones, longitudinem, altitudinem

& latitudinem, quatuor autem fines, punctum, lineam, superficiem, solidum, ex quibus cōpositus conficitur septenarius. Impossibile autem erat corpora septenario metiri, iuxta illam è tribus dimensionibus suisq; finibus cōpositionem, ni contigisset primorum numerorum ideas, videlicet vnius, duorum, trium, quatuor, in quibus fundatur denarius, in se complecti naturam septenarij. nam modo dicti numeri quatuor quidem habent terminos, primum, secundum, tertium, quartū: dimensiones verò tres, primam ab vno ad duo, secundā à duobus ad tria, tertiam à tribus ad quatuor. Præterea clarissimè demonstrant vim perfectiuā rerum insitā septenario vel ętates ab infantia senectutem vsq;, quas septimanis annorū metimur. nāq; primo septennio dentes proueniunt, secūdo tēpestiui ad genituram emittēdam reddimur, tertio barbā promittimus, quarto augmentū roboris consequimur, tum quinto tēpus nuptias postulat, sexto vix intelligendi maturatur, septimo tum mens seipsa melior auctiórq; euadit tum ratio, octauo vtraq; plenè perficitur, nono verò æquitas ac mansuetudo, affectibus maiore ex parte perdomitis: porrò decimo finis vitæ optimus, integris etiamtum instrumentis sensuum. solet enim longa senectus vnumquenq; supplantare & affligere. quas ætates etiam Solon Atheniensium legislator descripsit his Elegiacis.

Impubes pueri septem voluentibus annis
  Claudunt enatis dentibus eloquium.
Post alios totidem, diuorum numine dextro,
  Occultum pubis nascitur indicium.
Annis ter septem prima lanugine malas
  Vestiet, ætatis robore conspicuus.
Quartus id augebit iam septenarius, isq;
  Optima virtutis proferet indicia.
Adde alios totidem, festinans ocyus ætas
  Coniugio monuit quærere progeniem.
Sexta ætas animo si quid deest addet, eáque
  Disces quid deceat, quid quoque dedeceat.
At quæ succedunt per proxima ter duo lustra,
  Ornabunt linguam dulcibus eloquiis.
Nona ætas languet, tum frigida membra retardant
  Virtutem non vnquam interituram animi.
At quisquis decimam poterit contigere metam;
  Iam tempestiuo funere conciderit.

Ita quidem Solon modo dictis decē septimanis humanā vitam dinumerat. Hippocrates verò medic⁹ ait septē esse ętates, infantis, pueri, adolescētis, iuuenis, viri, senioris, senis. Harum mensurā septimanas annorum, non tamē deinceps. Sic autem dicit: In hominis natura septē sunt tēpora, quas ætates vocant, infans, puer, adolescēs, & reliquæ. Infans est donec intra septēnium dentes amittat. Puer vsq; geniture excretionē, ad geminatum septenniū. Adolescens vsq; barbæ hirsutiem, ad annum ter septimum. Iuuenis vsq; dum crescit totū corpus, ad quater septimū. Vir vsq; vndequinquagesimū, ad septies septimū. Senior vsq; sextum supra quinquagesimum, ad octies septimum. Quicquid verò deinceps sequitur, ad seniū pertinet. Illud quoque ad peculiarem septenarij cōmendationem affertur, quòd mirum habeat in natura ordinē, cōstans ex tribus & quatuor. Tertiū quidem ab vnitate si quis duplicet, inueniet quadrāgulum. quartū verò cubum. ex vtroq; autem compositū, cubum simul & quadrāgulum. Itaq; ab vnitate tertius, in dupla ratione quadrangulus est. Quartus verò, scilicet octo, cubus, septimus autem quatuor ad septē, cubus simul & quadrangulus, ita vt omnino pfectus sit septimus numerus, ambas æqualitates promittens, & superficialē per triangulum, iuxta ternionis cognationē: & solidam per cubū iuxta familiaritatē quam habet cū quaternione. Ex ternione autē & quaternione fit septenarius. Est autem nō solùm perfectiuus, sed vt verbo dicam, maximè harmonicus, & quodāmodo fons pulcherrimi diagrāmatis, ꝙ omnes harmonias, scilicet diatessaron, diapente, diapason: omnes itē proportiones, scilicet arithmeticā, geometricā, & insuper harmonicā cōtinet. Is laterculus constat ex his numeris, sex, octo, nouem, duodecim. octo quidē ad sex ratione supertertia, quæ est harmoniæ diatessaron. Nouem verò ad sex sesquialtera, quæ est diapēte. At duodecim ad sex ratione dupla, quę est diapason. Cōtinet autē (vt dixi) etiā proportiones omnes: arithmeticam quidē in his numeris, sex, nouē, duodecim. sicut enim medius primū tribus superat, ita totidē superatur ab vltimo. Geometricā verò ex his quatuor numeris, scilicet sex, octo, nouem, duodecim. Qua enim ratione se habent octo ad sex, eadē duodecim ad nouē. Est autē ratio supertertia. Harmonicā porrò ex his tribus, sex, octo, duodecim. estq; harmonicæ proportionis duplex iudiciū. Vnum, quando quam rationē habet vltimus ad primū, eādem habet id quo superat vltimus mediū, ad

id quo primus superatur à medio.Id euidentissimũ fiet ex mo dò propositis numeris,qui sunt sex,octo,duodecim. Vltimus enim primi duplus est,& partes quibus se inuicem hi numeri superant,itẽ duplę.Nam duo denarius octonariũ superat quatuor,& octonarius senarium duobus. Quatuor autẽ duorum duplum est.Alterum autẽ iudicium harmonicæ proportionis, quãdo medius æqua portione & superat & superatur ab extremis.octo enim consistẽs in medio, superat primum portione tertia.subtractis enim sex,reliqua duo sunt primi tertia portio.superatquoq; ab vltimo æqua portione. Subtractis enim octo à duodecim,reliqua quatuor fient vltimi portio tertia. Hæc necessariò dicẽda habuimus de pulchritudine quã habet hoc diagramma siue laterculus,siue quocunq; alio libet appellare nomine.tot ideas atq; etiam plures septenarius ostẽdit in rebus incorporeis & intelligibilibus.extendit autẽ se eius natura & in omnem visibilem essentiam,quæ cælum ac terrã, id est,huius vniuersi fines occupat.quæ enim mundi pars erga septenariũ non afficitur,amore & desiderio eius domita? Primò cælum ipsum aiunt septẽ cinctũ circulis; quorũ nomina sunt hæc,arcticus,antarcticus,tropicus solstitialis,tropicus brumalis,æquinoctialis,signifer,& insuper lacteus.nam horizon nostrum est accidẽs,quatenus quisq; aut acutè cernit,aut contrà, sensu circũquaq; protendente se vlterius aut citerius.certè erraticarũ cohors aduersum fixis cursum tenẽs,septẽ distinguitur ordinibus,maximum præ se ferens affectum erga terrã & aëra.nam hũc quidem quaternis quotãnis temporibus variat, per singula infinitas mutationes afferẽs,trãquillitatibus,serenitatibus,nubilationibus,procellarũ violẽtia. Fluuios quoq; inundant & minuunt,campósq; stagnare aut contra squalere faciunt.Quin & in mari easdem vices inducũt,accedẽte recedentéq;.Licet enim videre sinus marinos vbi refugiente æstu amplum repentè littus existit:& paulò pòst reuertẽte mare se reddit altissimum,nõ paruis onerariis,sed cẽties cẽtenas amphoras vehentibus nauigabile.Nec minus terrenis omnibus tum animãtibus tum stirpibus largiũtur incremẽta maturitatémq; fructuũ,singulorum naturam fouendo ad cursus recursúsq; indefatigabiles,vt noui flores succedant móxq; maturescant ad præbẽdam indigẽtibus copiã.Vrsa quidẽ quã vocant nautarũ deductrix,è septẽ stellis constat: quã spectãdo gubernatores mille viis sulcãt maria,tentãtes rem arduã & maiorẽ

quàm pro humana sapientia. hoc enim scopo vsi, scrutãdo inuenerunt regiones ignotas maioribus, continentis quidẽ incolę insulas, insulani verò in cõtinente sitas. oportebat enim à purissima cæli essentia animali Deo charo terrę simul marísque recessus abditos ostendi, videlicet humano generi. Huc accedit etiam pleiadum chorus ex septem stellis absolutus, quarum emersus & occultationes magnorum cõmodorum causa fiũt omnibus: his enim occidentibus sulci proscindũtur ad sementẽ. ortu verò earum instãte, lætum futuræ messis nunciũ afferunt. exortę item agricolas gestientes ad cõportationem rerũ necessariarũ excitant. illi verò libẽter recundunt cibaria, quæ mox in quotidianos vsus depromant. Sol ipse diei dux, bina quotãnis æquinoctia faciens, vere atq; autumno, vernũ in ariete, autumnale in libra, euidentissimã probationẽ exibet diuinæ maiestatis in septenario. vtrũq; enim ęquinoctiũ fit mẽsę septimo. qbus tẽporib⁹ etiã festa indixit lex duo maxima & celeberrima, quãdoquidẽ vtroq; quicquid terra fert perficit, vere quidẽ frumentum & quæcunq; seminamus alia: autumno verò vitis fructus & plerarúmq; aliarum arborũ. & quoniã à cælestibus terrena dependent iusta quendã naturalem cõsensum, septenarij ratio supernè orta, descẽdit & ad nos, vt mortales inuiseret. Iãprimum nostræ animæ, excepta mente rectrice, partes septẽ sunt, accedẽte ad quinq; sensus organo vocis, & postrema vi genitali. quæ sanę omnia, sicut fit in miraculosis machinis, à mẽte tanquã occultis quibusdã neruis trahẽte, nunc mouentur, nunc sinũtur quiescere, vtcũq; motus aut quies cõpetit, Similiter & corporis siquis internas externásve partes examinet, septenas inueniet. in propatulo quidẽ hasce: caput, pectus, ventrẽ, manus geminas & pedes: intestinas verò stomachũ, cor, pulmonẽ, lienẽ, iecur, renes duos. itẽ quod regnũ obtinet in animãte caput, maximè necessariis instrumentis septẽ vtitur, geminis oculis auribúsq; & totidẽ naribus, septimóq; ore, per quod mortalia (vt ait Plato) intrãt, exeũt immortalia. Intrant enim id cibi & potus, corruptilis corporis alimẽta corruptibilia: prodeũt autẽ à ratione immortalis animę immortales leges, per quas rationalis vita regitur. Itẽ quæ per visum præstãtissimũ omniũ sensuum iudicãtur, ad eũdem numerũ pertinẽt in genere. Septem enim sunt quæ cõspiciũtur, corpus, distãtia, figura, magnitudo, color, mot⁹, status, præterea nihil, Vocis quoq; mutationes vniuersæ cadunt in septenariũ, acuta, grauis, circũflexa, quarto lo-

co vox

co vox aſpera, quinto lenis, ſexto lõga, breuis ſeptimo. Quin & motus ſeptẽ eſſe animaduertũtur, ſurſum, deorſum, dextrorſũ, ſiniſtrorſũmq;, prorſum, retrorſũmq;, & in orbẽ, ſicut clariſsimè liquere poteſt ex ſaltationibus. Aiunt inſuper, excrementa quoq; corporis ſubiici modo dicto numero. nãq; ex oculis promanant lachrymæ, ſicut per ambas nares purgationes capitis, per os item ſaliuæ quas exſpuimus. Inſunt etiã geminæ cloacæ per quas deriuãtur ſuperfluitates corporũ, altera antica, poſtica altera. Sextũ eſt per totũ corpus ſudoris profluuiũ, adhæc naturaliſsima ſeminis effuſio per membra genitalia. Rurſum mulierũ fluxus mẽſtruus ad diem vt plurimũ ſeptimũ durat: & fœtus intra vterũ mẽſibus ſeptẽ animãtur naturaliter, vt quiddam valde mirãdũ accidat. Fiunt enim ſeptimeſtres partus vitales, cùm octimeſtres omnino impoſsibile eſt viuere. Acuti quoq; morbi corporũ, præſertim cùm ex mala tẽperatura virium in febres cõtinuas incidimus, ſeptimo fermè die iudicãtur. Hic enim in tali de vita certamine, aliis ſalutẽ, aliis mortẽ decernit. Eiuſdem numeri vis non ſolùm in iam dictis, verùm etiã in optima quaq; ſcientiarũ verſatur, vt grãmatica & muſica. Lyra enim ſeptẽ tenta filibus, proportione reſpõdens ſeptẽ erraticarũ choreæ, memorabiles harmonias perficit, princeps inter omnia ꝑpemodũ inſtrumẽta muſica, inter elemẽta quoq; grãmaticæ, vocales quæ verè ſic dicũtur, ſeptẽ ſunt, quãdoquidẽ & per ſe vidẽtur ſonare, & aliis cõiunctæ, voces articulatas efficiunt, nã in ſemiuocalibus ſupplẽt quod deeſt, reddendo ſonos integros. mutarũ verò vertũt & mutãt naturas, afflando eis virtutes proprias, vt ineffabiles anteà, iam fiãt effabiles. Quãobrẽ mihi vidẽtur primi nominũ impoſitores, quippe ſapientes, vocaſſe hũc numerũ ἀπὸ τοῦ σεβασμοῦ, id eſt ab inſita maieſtate honeſtatéq;. Romani certè addito ſigma quod deeſt in Græco vocabulo, clarius etiã exprimũt vim etymologicã, SEPTEM eũ appellando, à maieſtate (vt dictum eſt) honeſtatéq; ipſius. Hæc aliáq; plura à philoſophiæ ſtudioſis dicũtur de ſeptenario, propter quæ ſummo honore in natura ſuperna dignatus eſt. nec minus honoratur apud præcipuos vel Græcos vel Barbaros, q exercẽt diſciplinã mathematicã: in honore eſt etiam apud virtutum amãtiſsimũ Moſen, qui eius pulchritudinẽ inſcripſit ſacratiſsimis legis tabulis, eandémq; animis poſterorũ cũctorũ cũctis inſculpſit. poſt ſex dies iubẽs feſtũ agi ſeptimo, ab aliis abſtinẽdo operibus quæcunq; ad quærẽdum parãdúmq; victũ

attinent,interim vocãdo vni philoſophiæ ſtudio corrigẽdiſq; moribus & examini cõſcientiæ:quod inſitum in anima,tanquã iudex obiurgare nõ veretur,aliis intẽtãdo minas vehemẽtius, alios admonẽdo modeſtius:eos quidẽ qui ſpõte ſua cõtumaces ſunt,minis territãs,eos verò qui peccãt inuiti per imprudẽtiã, ciuiliter admonẽs,ne poſthac labãtur ſimiliter.Deinde per epi logũ creationẽ mundi ſummatim memorãs,inquit propheta: Hic eſt liber generationis cæli, & terræ, quando creata ſunt, die quo fecit Deus cælum & terrã,& omne virgultũ agri ante-quã oriretur in terra, omnẽq; herbã agri prius quàm germi-naret.] An-nõ manifeſtè ĩcorporeas & intelligibiles ideas me morat,quibus tanquã anulis ſignatoriis exprimi res ſenſibiles cõtigit.prius enim quàm terra virgultũ proderet,ait in rerum natura virgultũ ipſum fuiſſe,& prius quàm herba in agro exi-ſteret,herbã fuiſſe inuiſibilẽ:ſubintelligendũ autẽ quod & an-te ſingulas res alias quas ſenſus indicant, antiquiores effigies mẽſurẽq; quibus effigiãtur & metiuntur,iã fuerant.nam etiãſi pticulariter percẽſuiſſet omnia, vir alioqui breuitatis ſtudio-ſus ſiquis alius,nihilominus iam dicta pauca hæc eſſent exẽpla naturæ vniuerſorũ,quę abſq; incorporeo exẽplari nihil in reb⁹ ſenſibilibus perficit,deinde ordinẽ ſequẽdo, & obſeruãdo rerũ cõſequentiã dicit:Fõs autẽ aſcẽdebat è terra,& irrigabat omnẽ ſuperficiẽ eius.]Nam alij philoſophi vniuerſam aquã aiũt eſſe elementũ vnum ex quatuor,ex quibus mundus creatus eſt.ſed Moſes acrioribus oculis etiã lõginqua diligenter cõtemplari & cõprehendere ſolitus,elemẽtum quidẽ opinatur eſſe magnũ hoc mare,partem quartã vniuerſi,quã poſteriores oceanũ no-minãtes,maria quæ nos permeamus ad illũ collata habere por tuum magnitudinẽ exiſtimant.dulcem autem aquã & potabi-lem ſecreuit à marina,quã terræ attribuit,ratus huius partem nõ illius,vel ob cauſam dictã ſuperius. vt tanquã vinculo cõti-neatur dulci qualitate pro glutine inſita.arida eñ relicta nul-lo ſubintrante humore,q foramina ipſius varia permearet, for taſſe fatiſceret.nunc cõtinetur & permanet,partim vi vniẽtis ſpiritus,partim humore qui nõ ſinit arefactã abire in fragmẽ-ta maiora minoráq;.& hæc quidã vna eſt cauſa.iam dicenda & altera,à veritate tanquã ſcopo nõ aberrans.Nihil è terra geni tum abſq; humida eſſentia cõſiſtere natura patitur. id ſemina iacta indicant:quæ quidem aut humida ſunt vt animaliũ, aut ſine humiditate non germinãt,qualia ſunt ſtirpiũ. Vnde liquet

Aqua dulcis non est elementum.

neceſſa

necessariò dictā humidam essentiā partē esse terræ omnia pariētis, sicut mulieres opus habent mēstruis. Aiunt enim naturę perquisitores hanc esse fœtuū essentiā in vtero, nec dissentaneū est ab his quæ diximus quod mox dicetur. Cuilibet matri tanquā partē summè necessariā natura scaturientes māmas addidit, pręparās alimenta nascituris infantibus. Mater autē etiam terra esse videtur, quapropter & priscis illis placuit vt vocaretur Δημήτηρ, composito è matre & terra nomine. nō em̄ terra mulierem (vt dixit Plato) sed mulier terram imitatur: quā verè poëtica gens omniparentē, frugiferā, Pandorámq; nominare solita est: quippe causam generationis & perpetuitatis tā stirpium quàm animalium. Meritò igitur terrę quoq; antiquissimæ matrum ac fœcundissimæ natura tanquā mammas dedit, amnium fluenta fontiúmq;, vt stirpes rigentur, & omnia animalia potum copiosum habeant, Post hæc autem inquit: Formauit Deus hominem. humo sumpta de terra: & inspirauit in faciem eius spiritum vitæ.] Hic quoq; manifestissimè docet, plurimum differre inter eum qui nūc formatus est hominem, & eum qui ad imaginem Dei factus est antea. Qui enim nunc formatur, sensibilis est, particeps qualitatis, ex corpore cōstans & anima, vir & mulier, natura mortalis. Ille verò ad imaginē factus, idea quædam aut genus aut signaculum, intelligibilis, incorporeus, nec mas, nec fœmina, naturaliter incorruptibilis: sensibilis autem & specialis hominis structurā cōpositam esse ait ex terrena essētia & diuino spiritu. Factū enim corpus quidem ex humo quā sumpsit artifex, & formam humanā inde effinxit. anima verò ex nulla omnino re creata, sed ex patre atq; rectore rerū omniū. Nā quod dicit Inspirauit, nihil erat aliud quàm spiritus diuinus è beata illa & felice natura in coloniam hāc missus ad vtilitatē nostri generis: vt quamuis mortalis sit iuxta partē conspicuā, saltē iuxta inuisibilē immortalis reddatur. Quamobrē ,pprie dicere licet, hominē mortalis & immortalis naturæ esse cōfiniū, vtriusq; quātū necesse est participē, factúmq; mortalē simul & immortalē: mortalē iuxta corpus, iuxta mentē immortalē. Ille autē primus homo terrigena, princeps totius nostri generis, vtraq; parte pręstātissimus & anima & corpore fact' mihi videtur, lōgéq; posteros suos antecellere vtraq; præstātia. hic ipse enim erat re vera pulcher atq; bonus. Coniecturā autē formositatis eius corporis vel ex tribus causis licet capere, quarū prima est hæc. Cùm terra tū recēs extitisset

fecre

ſtatur. nã qui è ferreis annulis ipſum tãgit, hæret tenaciſsimè: qui verò hunc deinceps, minus. pẽdent tamẽ & tertius à ſecũdo & quartus à tertio, & quintus à quarto, & alij ab aliis per longã ſeriem vna vi trahente cõtinentéq;, ſed nõ eodẽ modo. Semper enim quo lõgius abſunt à principio laxãtur, eò quòd remittatur vis attractoria, nec iã pariter aſtringere valeat. Tale quiddã & humano generi accidiſſe videtur, per ſingula ſecula ſuccedentibus exilioribus & corporis & animæ viribus ac qualitatibus. Quod ſi principem illum noſtrũ, non tantùm primũ hominem, ſed & ſolum mundi ciuẽ dicamus, dicemus veriſsimè. erat enim domus ei mũdus & ciuitas, haudquaquã manufacta ex modò creata ſaxorum lignorúmq; materia, in qua tãquam in patria ſecuriſsimè habitabat, alienus ab omni metu, vtpote dignatus dominatione rerum terreſtriũ, & formidandus cęteris mortalibus animãtibus, vt domino doctis obedire aut coactis, pacatéq; viuebat in iucunditatibus innocens. quoniã autẽ omnis legitima ciuitas habet inſtituta ſua, neceſſe erat mundi ciues vti inſtitutis cum toto mundo cõmunibus. Ea ſunt recta ratio naturæ, quæ ratio magis propriè cognominatur ius, lex diuina, ſuum cuiq; ita vt debetur & cõuenit tribuens. huius ciuitatis ac reipublicæ oportebat eſſe quoſdam ante hominem ciues, qui meritò dici poſſent magnæ vrbis ciues, ampliſsima pomœria ſortiti ad habitandũ, & aſcripti in ius ciuitatis maximæ perfectiſsimaq;. hi verò quinã alij poſsint eſſe quàm rationales diuinæ naturæ, partim intelligibiles incorporeæque, partim nõ ſine corporibus, quales ſtellæ ſunt. cum his cõiuncdo & colloquendo, veriſimiliter in felicitate ſinceriſsima degebat ille cognatus ſummi regis recens in lucẽ proditus: qui plenus largiſsimo ſpiritu diuino omnia tũ dicere tum facere ſtudebat ad placitum patris regíſq; ſui, ſequens eius vias eiſdem veſtigiis, quã virtutes viam publicã muniunt: per quas vias ſolis animabus fas eſt incedere, eum finẽ affectantibus, vt tãdem reddãtur genitori Deo ſimiles. Atq; ita primi hominis vtraq; pulchritudo tã corporis quàm animæ, & ſi multò infra veritatem, certè pro noſtra virili, quantũ fieri poterat, dicta eſt. Poſteritas autem eiuſdẽ ideę particeps, neceſſariò tametſi obſcuras, ſeruat tamen adhuc formas cognationis quæ ſibi cũ patre illo intercedit. cuiúſnã cognationis? omnis homo iuxta mentẽ diuino verbo eſt cognatus, beatæ illius naturæ ſigillũ ſiue particula quædã, ſiue ſplẽdor & quaſi radi⁹ atq̃ mũdo vniuerſo iuxta

ſtructur

Primus parens, solus mundi ciuis.

posteritas eiusdem forme nobilitatis.

structurã corporis. est enim cõtemperatus ex eisdem elemẽtis, terra, aqua aëre, igne, singulis portionẽ suam conferentibus ad supplementũ materiæ sufficientissimæ: eam oportebat sumere opificem, vt fabricaret hanc visibilem imaginem. prætereà in omnibus modò dictis regionibus tanquã in domesticis cognatisq; versatur, locum loco mutans & aliàs aliò se conferens, vt propriè dicere liceat hominem esse omnia, terrenũ, aquaticũ, volucrem, cælestẽ: quatenus enim habitat & ingreditur in terra, terrestre est animal: quatenus vrinatur, natat, & sæpe nauigat, aquaticum. cuius rei testes sunt naucleri, negotiatores purpurarum captatores, cæterorúmq; cõchyliorum atq; piscium. quatenus autem sublime in pensilibus degit cœnaculis, meritò dici potest aëricola. atq; insuper cæleste, propter principem inter sensus visum, quo solem advsq; & lunã cæterarúmq; stellarum tum erraticarum tum fixarũ singulas euadit. Perpulchrè autẽ & impositio nominũ assignatur primo homini. ad sapientiam enim & regnũ pertinet. at ille sapiens est suimetipse discipulus & doctor per Dei gratiã, & insuper rex quoq;. Decet autẽ rectorem vt appellet vnumquenq; subditorum. eximiam verò oportet fuisse imperãdi vim in primo illo homine, quem accuratè formatũ Deus secũdo post honore dignatus, subpræfectum sibi, rectorem aliarum rerũ omnium constituit. quãdoquidem etiam tot seculorũ posteritas eius, euanescẽte iam per tã longũ spatium genere, nihilominus adhuc brutis dominatur, seruãs tanquã scintillã principatus & potentiæ hereditariæ. Ait igitur scriptura: Omnes animãtes à Deo adductas ad hominẽ, vt videret quas hic appellationes singulis inderet.] non quod dubitaret. ignotum enim Deo nihil, sed sibi conscius quod rationalẽ in mortali naturã fecerit suaptè vi mobilem, ne ipse esset vitij particeps. itaq; periculũ faciebat iam noti tanquã præceptor, insitũ ei habitũ excitans, & ad cõtemplationem operũ suorũ prouocans: vt eis ex tempore nomina imponeret, nec impropria nec incõuenientia, sed disertè rerũ proprietates exprimentia, cùm enim rationalis natura etiamtũ pura maneret in anima, nullo turbãte lãguore, aut morbo, aut affectu, purisq; vteretur tã corporũ quàm rerũ imaginationib⁹, nõ aberrabat à vero dũ nomina eis inderet, apposité significatis applicãdo, vt ad primũ vocabuli sonũ mox natura cuiusq; intelligeretur. tantũ omnigenarum virtutum inerat homini, cõtendenti ad ipsum finẽ humanæ felicitatis. Verùm quia nihil est in rebus genitis firmũ, sed omnia

appprime primo hominj nomina imperandi potestas comunicata.

omnia mortalia necessarias mutationes admittunt,oportebat & primum hominē experiri aliquam infelicitatē. vt autē obnoxius viueret,occasio fuit mulier.donec enim solus erat,similitudine referebat creatū mundū & Deum,gestās vtriusq; naturæ formas expressas in anima,non omnes,sed quotquot earum mortalis ipsa capere poterat.vbiverò formata est & mulier,cōspicatus germanā speciem,& cognatā formam,gauisus eo spectaculo,& accedens eam cōplexus est.at illa cùm nullū animal videret sibi similius,libēter eum resalutauit,& reuerēter.deinde superueniēs amor,tāquā vnius animalis duo dimidia prius distātia collecta tūc in vnum coaptauit,indita vtriq; cupidine gignēdi similem prolē per mutuā consuetudinē.ea cupido etiā corporum voluptatē peperit.Vnde est origo iniquitatū præuaricationúmq; omnium:quādo talis voluptas mutauit mortalē & infelicē vitam beata immortaliq;.Viro autē adhuc solitariā vitam degente,necdum formata muliere,paradisus à Deo plātatus dicitur,nostris his nequaquā similis.nostrorū enim inanimata sylua est,arboribus plena omnigenis,aliis semper virentibus ad amœnitatē perpetuam,aliis primo vere pubescētibus ac germinātibus.rursum aliis mites fructus in vsum humanū ferētibus,nō modò ad necessitatē,sed & ad superfluas voluptates vitę delicatioris:aliis dissimilem,qui necessariò feris relinquitur.at Dei paradisus animatas omnes arbores habet rationéq; præditas, quarū fructus virtutes sunt & incorruptus intellectus atq; sagacitas,quid turpe sit,quid honestū,diiudicās. ad hæc vita sana & incorruptibilitas,& quicqd est simile.hæc autē philosophia per similitudines magis quàm ꝓpriè,loqui videt̄. arbores em̄ in terra nec vnquā prius natæ sunt, nec nasciturας est credibile,vitæ aut intellect⁹ feraces,sed vt puto subindicat̄: per paradisum quidē principalis vis animæ,quæ est plena ceu plantis,innumeris opinionibus:per arborem autē vitæ, pietas inter omnes virtutes eminentissima,per quā immortalis redditur anima:sicut per dignotionem boni maliq; arbitra prudentia,quæ discernit res naturaliter contrarias.his ceu terminis in anima positis,Deus tanquā iudex considerabat vtrò esset propensior,& postquam vidit eam vergere ad calliditatem,sanctitate pietatéq; posthabita,ex quibus immortalis vita prouenit,meritó eiecit pulsam è paradiso in exilium,præcisa omni spe reditus, propter eius erratum difficile sanatu & incurabile, quandoquidem etiam deceptionis occasio non mediocriter

ter fuit culpabilis, non dissimulāda hoc loco per silentiū. Fertur antiquum illum veneficū & terrigenā serpentem humana voce vsum esse. is olim conditi ante omnes viri vxorē aggressus, opprobrauit ei stupiditatē & numinis reuerētiam nimiā, q cunctando procrastinaret carpere fructū aspectu speciosissimum omnium, gustu verò suauissimum: ad hæc vtilissimum. quippe cui vis insit dignoscēdi bona & mala. ibi mulier ꝓpter mētis incōstantiam incōsideratè assentiens, gustatū pomū viro cōmunicauit. itáq; ambo repente ex innocentia simplicitatéq; morum, in calliditatē mutati sunt. Id indignè ferēs ille pater (merebatur enim iram facinus, quandoquidem neglecta vitæ immortalis arbore, hoc est virtute absolutissima, vnde longæuam ac beatā vitā carpere potuerāt, breuem mortalémq;, non dico vitā, sed tēpus ærumnosum prætulerāt) pœnæ meritæ sententiam eis intulit. Sunt autē hæc nō figmenta fabulosa, qualibus poetæ ludunt & sophistæ, sed figurata documenta, ad allegoriæ scrutationem inuitantia per latentes coniecturas, quas si quis sequatur vt decet, serpentē haud absurdè voluptatē subindicare interpretabitur: primū quia pedibus carēs pronus vētre nititur: deinde quia terræ glebis pro cibo vtitur: tertio, quia venenum gestat in dentibus, quo solet morsos tollere. Quibus omnibus malis obnoxius est homo voluptati deditus: quippe qui ægrè caput attollit, grauatus depressusq;, subuertente supplantantéq; ipsum intemperantia. Vescitur quoq; non cibis cælestibus, quos sapiētia viris contēplatiuis per sermones & opiniones porrigit: sed his qui quotannis e terra proueniant; vnde ortę ebrietates & cupedinarij gulosiq; appetitus ventris, postquam auctæ totum hominem dediderūt huiusmodi studio, ea quoque quæ sub ventre sunt excitant, & in furores quosdā erūpere faciunt. qui enim coquorum & popinariorū laborē abliguriunt, attacti caput nidoribus ex condimentis exhalantibus, participes huius turpitudinis fieri cupiūt. & vbi quis sumptuosam mensam viderit, toto corpore in apposita irruit, dátq; operam vt expleatur omnibus, hoc solum spectās, vt nihil e tanto apparatu sinat reliquū. Quamobrem nō minus quàm serpens in suis dētibus venenū circūfert; hi sunt enim insatiabilitatis ministri & operarij, nihil nē ad cibū secātes cōterentésq; qui primò linguæ diiudicandos sapores offerant, deinde gulæ. Est autem immoderata ciborū congestio lethifera naturaliter & venefica, vtpote concoctionē præ multitudine non admittentibus

Serpens. voluptatis simulacrum.

bus

bus quæ ingesta sunt, quādo adduntur alia super alia priusquā priora digesta sint. Vocem autem humanam serpēs emisisse dicitur, quia plurimos sui studiosos propugnatorésq; voluptas habet: qui defensione huius suscepta, nouam audent afferre doctrinam, tribuentes ei potentiam in rebus omnibus magnis ac paruis absq; vlla exceptione. quādo & primi maris fœminæq; congressus sequestram habent voluptatem, & genituræ absque hac non perficiuntur. tum quæ genita sunt nullius prius cōsuetudinē affectant quàm huius, quippe gaudentia voluptate, contrarium verò huic dolorem ægreferētia. quapropter plorat infans recens editus, nimirum dolēs propter frigus. nā è calidissimo loco vuluæ, in qua lōgo tempore habitauerat, progressus repentè in aërem frigidum & inassuetū sibi, velut ictus eo sentit, doloris ac vexationis manifestissimum fletu præbens indicium. festinat enim, vt aiunt, ad voluptatem, tanquam ad maximè necessarium & cuncta complectētem finem omne animal, præcipuè homo. Nam reliqua per solum gustum & genitalia frui hac expetūt, homo per alios quoque sensus, quicquid spectatu auditúq; delectare potest cōsectans auribus atque oculis. Quin & alia dicuntur in laudē huius affectus plurima, & quòd sit animalibus familiarissimus atq; cognatissimus. Verùm satis sint exempli causa iam dicta, propter quę humanam vocem serpens emisisse visus est. ideo, vt puto, Moses etiam in legibus quas priuatim scripsit de animalibus quæ sint cibis apta, quæ nō, maximè laudat eum qui vocatur ophiomacus. Est autē reptile subnixum lōgis cruribus, quibus à terra pro ingenio suo prosilit & sublime fertur, quemadmodum cætera locustarū genera. nam hic ophiomacus nihil aliud mihi esse videtur, quàm tēperantiæ symbolum, quæ implacabile absque vllis induciis bellum gerit cum voluptate atque intemperantia. altera enim frugalitatē, parsimoniā, sola necessaria, subrigidā honestámq; vitā eximiè cōplectitur: altera operositatē sumptuositatémq;, quæ lautitias delitiásq; afferunt animæ atq; corpori, & vitā reddunt obnoxiam, morte molestiorē his qui rectè sapiunt. Cæterùm voluptas suas præstigias ac fraudes viro nō audet admoliri, sed fœminæ, & per hanc illi, idq; admodum appositè efficacitérq;. in nobis enim quasi vir est mēs, sensus quasi fœmina. Voluptas verò prius appellat pertentátq; sensus, per quos id quod principale est mentē illicit. Postquam enim singuli sensus eius veneficiis subiecti fuerint, adlubescētes his quæ offeruntur, co-

loribus figurísq; variis visus, vocum cōcentibus auditus, saporum suauitatibus gustus, exalantiū vaporum fragrantiæ odoratus, acceptis his donis tanquā famuli afferunt ea veluti dominę ratiocinationi, aduocatā adhibēdo suadelā, ne repulsam vlla in re patiātur. Ratio porrò inescata, iámq; ex regina facta subdita & serua ex domina, & exul ex ciue, mortalis fit quę immortalis antea fuerat. Omnino enim scire oportet, quòd voluptas tāquā lasciua meretricula amatorem appetit. quærēs stupri conciliatores per quos illū ceu hamo capiat. sunt autē huius cupidinis sequestri sensus, quos postquam inescarit, facilè mentē subiugat: quæ res externas intrò admittat, illis internuntiis & ostentātibus singularū formas, & ei suum affectum imprimentibus. nam ceræ similis, recipit per sensus imaginationes, quibus apprehendit corpora, quod per seipsam non valet, vt antè dixi. Cōtinuò autem mercedē voluptatis habuerunt, qui primi sese in seruitutē dediderūt molesto huic morbo & insanabili: mulier quidē vehemētes dolores parturitionis, & in reliqua vita cōtinuas tristitias, præsertim in gignēdis educādisq; liberis, ægrotis sanísq;, in ꝓsperitate & aduersitate degētibus, quominus libertate frueret, vitæ sociū agnoscēs pro dn̄o, cuius mādata exequi necesse habeat. viro itē pro parte sua labores exātlandi sūt ꝓpositi, sudorésq; cōtinui, vt acquireret necessaria victui. præterea mulctat vbertate terræ spōtanea, quę prius absq; agricolæ opera artéq; fertilitatē didicerat: iā verò inexaustis laboribus succurrēdū est inopiæ, ne fames internetionē afferat. Opinor em̄ quéadmodū sol & luna perpetuò lucē ministrāt semel iussi in rerū primordio, & diuinū mādatū indesinēter faciunt, nō ob aliā causam q̄ quia malitia procul terminis cæli exulat: eodē modo terræ quoq; latifundia frugifera sine arte curáque agricolarū iactura fuisse ingētes rerū copias annuis prouētibus. nunc autē perrēnes illi fontes Dei gratiarū retēti sunt, postquā cœperūt vitia maiores q̄ virtus profect⁹ facere, ne in indignos profunderetur beneficētia. Itaq; debuerat humanū genus, si pœna par culpę luenda esset, omnino deleri propter tantā erga benefactorem seruatorémq; Deū ingratitudinē. at ille suopte ingenio clemēs, miseratione vindictā moderat⁹ est, genus quidē manere sinēs, victū autem nō æquè vt antea præbēs, ne duobus malis accedētibus, otio saturitatéq; proni ad vim & peccatū fierent. Talis erat vita innocēter ab initio simplicitérq; viuentiū: talis item postquā virtutē posthabuerunt vitiis, à quibus abstinendum

quare terra suos fructus modò non sine cultura ut ā[illegible] producit.

neudũ eſt.Licet porrò ex ſuperiore de mũdo cõdito narratione alia quoq; multa nos diſcere, præcipuè quinq; res omniũ pulcherrimas& optimas.primũ,eſſe & preeſſe numẽ,ne nos fallãt impij:quorũ alij dubitarũt,ambigẽdo an ſit:alij verò his audaciores perfricta frõte negauerũt eſſe,ſed verbis tantũmodo celebrari ab hominibus per figmẽta fabularũ veritatẽ adumbrãtibus.Secũdò,Deum vnũ eſſe,ne fallamur à multorũ deorũ aſſertoribus:quos nõ pudet deterrimã reip. ſpeciem ex terra in cælum transferre vulgi potentiã. Tertiò(ſicut iam dictum eſt) mundũ eſſe factũ,aduerſus eorum opinionẽ qui eum infectum ſempiternúmq; eſſe cõtendunt,nihil Deo tribuentes amplius. Quartò,hunc ipſum creatum mundũ eſſe vnũ, quando & vnus eius opifex eſt,qui hac vnitate opus ſuũ ſimile ſibi reddidit, ad cuius vniuerſi perfectionẽ vſus eſt omni eſſentia.integrũ enim nõ eſſet,niſi cõpactũ & conſtitutũ fuiſſet ex omnibus partibus. nam non deſunt qui credãt plures mundos eſſe, quidam etiam infinitos,ipſi carentes fine modóq; ignorãtiæ, & ad veritatem indociles:quos noſſe cauereq; bonũ eſt.Quintò,preeſſe mundo Dei prouidentiã.ſemper enim autor curã gerit operis ſui.communi neceſſariáq; lege nature:quemadmodũ & parentes curãt ſuã progeniem.Hæc quicunq; non tã auribus quàm cogitatione maturè perceperit,& in animũ ſuum mirandas,omníq; ſtudio petendas,ſpecies impreſſerit:eſſe Deum præeſſéq; rebus,& hunc vnũ eſſe qui verè ſit, & ab ipſo mundũ conditũ credi oportere,eũq;(vt dictũ eſt)vnicũ,hac vnitate autori ſuo ſimilem,poſtremò nunquam nõ gubernari eum ab opifice ſuo: is beatam felicémq; vitã acturus eſt,decretis pietatis diuinis formatus.

PHILONIS IVDAEI,
Sacræ legis allegoriarum poſt ſex dierũ opus,liber primus.

ET perfecti ſunt cæli & omnis eorum militia.] Poſtquam de mẽtis ſenſúſq; generatione dudum dixit,nunc ex vtroque perfectionẽ mãdat literis. Sed neque mentẽ indiuiduam, neq; ſenſum particularẽ perfectũ eſſe ait, verùm ideas:alteram mẽtis,alteram ſenſus. Recte quidẽ men-

tem cælum, quoniã intelligibiles in eo sunt naturæ, vocat: sensum verò terram, quia constitutionem corpori similẽ & fermè terrenam sensus sortitus est. Ornant autẽ mentem quidem intelligibilia incorporeáq; omnia: sensum verò corporea & quęcunq; sensibilia. Et cõpleuit Deus die sexto opus suum quod fecerat] Rusticanæ simplicitatis est putare, sex diebus, aut vtiq; certo tempore mundũ conditum: quia totus mundus vicissitudo est dierũ ac noctium, quam solis motus super terrã sub terráq; meantis necessariò conficit. Sol autem pars cæli cẽsetur, vt fatendũ sit tempus posterius mundo esse, quippe quod mũdi est effectus: nã cæli motus indicauit naturã temporis. Ergo cũ audis: Cõpleuit sexto die opera, intelligere nõ debes de diebus aliquot, sed de senario perfecto numero, quia primus in tres partes æquales diuiditur, dimidiã, tertiam, sextã, & ex æquilateris duobus cõstat, bis tribus. binarius quidẽ & ternarius excedunt iuxta corpus ęqualitatẽ: alter materiæ imago, quę diuiditur secatúrq; tanquã mortalis, alter verò solidi corporis, quod iuxta triplicẽ dimensionẽ potest diuidi. quin & organicorũ animaliũ motibus cognatus est. sic enim organicũ corpus natũ est vt suoptè ingenio moueri queat prorsum, retrorsum, sursũ, deorsũ, dextrorsum, sinistrorsúmve. Vult igitur indicare propheta, tũ mortalia, tũ incorruptibilia genera ex ꝓpriis cõstitisse numeris, mortalia (vt dixi) senario metiẽs, beata verò & felicia septenerio. Primũ igitur septimo die requiescens à mortalibus operibus, alias diuiniores formationes incipit. nunquã enim Deus operari desinit; sed sicut proprium ignis est vrere, & niuis refrigerare: ita Dei quoq; operari: idq; multò magis, eò quòd ipse aliis etiam rebus omnibus operandi autor est. Rectè sanè dicitur Quiescere fecit, non Quieuit. quiescunt enim quæ videtur operari, ipsa non agẽtia. at factor ille nõ quiescit, ideo subinfertur, Quiescere fecit quæ exorsus est.] Quæcunq; enim nostris artibus fabricantur, ea semel absoluta stant manéntq;. at quæ Deus perficit sua sciẽtia, mouẽtur denuo. fines enim eorũ, aliorũ sunt principia: vt diei finis, noctis initiũ, menses quoq; & annos desinẽtes, initia sequẽtiũ cogitare debemus. itidem dũ alia corrũpũtur, gignuntur alia: & dũ alia gignuntur, corrumpũtur alia: vt verè dictũ sit, perire nihil eorũ quæ generata sunt. sed aliud accedẽs ad aliud, aliã formã repręsentat. gaudet autẽ natura septenario, erraticæ septẽ sunt, in cõtrariũ nitẽtes quotidiano cæli cursui. vrsa septẽ stellis cõpletur, cõmerciorũ, consocia

tionis

tionis hoſpitalitatiſq; hominũ cauſa precipua. mutationes quo que lunæ ſingulis ſeptimanis fiũt, ſideris rebus terreſtribus familiariſsimi: quaſcunq; in aëre mutationes operatur, maximè iuxta ſuas hebdomadarias figurationes efficit. mortalia certè (vt dixi) omnia quæ diuinius principiũ cœlitus ſibi cõtrahunt. iuxta ſeptenariũ mouẽtur ſalutariter. Quis enim neſcit infantiũ ſeptimeſtriũ felices partus: ſi verò tempus vteri producatur in menſem octauũ, pleroſq; omnes infelices? rationem quoq; aiunt in homine abſolui primo ſeptẽnio, quãdo iã idoneus eſt interpres vſitatorũ nominum ac verborũ, rationalem habitudinem, ſibi cõparans: itẽ ſequenti ſeptennio ad ſummã pfectionẽ peruenire, nimirũ ad potentiã progignendi ſui ſimilẽ: id quod accidit circiter annum ætatis quartũdecimũ. tertiũ deinde ſeptenniũ incrementi finis eſt. nam vſq; primũ ſupra vigeſimum annũ augetur proceritas hominis: quod tẽpus à multis vocatur ætatis maturitas. animæ quidẽ bruta pars ſeptifariã diuiditur, in quinq; ſenſus, & vocis inſtrumentũ, & genitalẽ vim ſuis mẽbris inſitã. Item corporũ motus ſeptẽ ſunt, ſex pro ratione mẽbrorũ, in orbem ſeptimus. ſeptẽ item interiora viſcera, ſtomachus, cor, lien, iecur, pulmo, renes gemini: totidem quoq; membra corporis, caput, ceruix, pectus, manus, vẽter, inguen, pedes. certè principalis pars hominis ſeptem hebet foramina, oculos duos, totidem aures nareſq;, os ſeptimũ. ſeptẽ ſunt & excremẽta, lacryma, mucus, ſaliua, genitura, quæq; per geminas corporis cloacas deriuantur, ſudorq; totius corporis. in morbis ſanè ſeptimus dies maximè iudicat: & mulieribus menſtruæ purgationes vſq; ſeptimũ diẽ protendũtur. quin & ad vtiliſsimas artes vis huius numeri peruenit, ſcilicet grãmaticã & muſicam: quãdoquidem in grãmatica vocales optimæ elementorũ potẽtiſsimæq; ſeptem ſunt: & in muſica lyra chordarũ ſeptem, pręſtãtiſsima eſt inſtrumentorũ fermè omniũ: quoniã harmoniarum ratio, quæ quidẽ in melico genere pulcherrima eſt, in hac cõſideratur maximè. tonorũ quoq; ſeptẽ ſunt, diſcrimina, acutus, grauis, circũflexus, aſper, tenuis, lõgus, breuis. & primus numerus naſcitur ex perfecto, id eſt ſenario, & vnitate. præterea iuxta quandã rationem qui intra denariũ ſunt numeri, aut gignũt eos qui ſunt intra denariũ, aut gignũtur ab eis, aut vtrũq;. at ſeptenarius nec gignit vllum eorum nec gignitur à quoquã, quapropter in ſuis fabulis Pythagorici eũ ſemper virgini ſine matre natæ aſsimilant, quia & illa nec partu eſt edita, nec

vnquã pariet. Itaq; quiescere fecit diẽ septimũ ab operib⁹ suis quæ fecit.] Id autem sic intelligendũ, mortalia genera tũ Deus cessat fingere, cũ incipit facere diuina, & septenarij naturę familiaria. id ad mores pertinet hoc modo: quãdo in animã subintrauerit illud iuxta septenariũ verbũ sanctũ, cõpescit senarius, & quicquid occupatũ videtur in faciẽdis hisce reb⁹ mortalib⁹. Et benedixit Deus diẽ septimũ, & sanctificauit eũ.] Mores qui iuxta septimã veréq; diuinã lucem facti sunt, benedicit Deus, móxq; sanctificat. sũma em̃ cognatiõe benedictus sãcto iũgit. ideo de illo q magnũ votũ vouit scriptura dicit, quòd si mutatio repẽtina polluerit eius mentẽ, nõ erit sanctus. Cęterũ dies priores meritò irrationales sunt. irrationalis est em̃ quivis nõ sanctus mos. ideóq; qui benedictus sanctus. Rectè igitur dictũ, ꝙ septimũ benedixit simul & sanctificauit, quia in eo cessauit ab omnib⁹ operibus suis quę cœpit Deus facere.] Causa reddit ob quam benedictus sanctúsq; factus sit, qui iuxta septimã perfectãq; lucem degit, quãdoquidem in hac natura quiescit mortalium cõstitutio. ita enim se res habet. postquã splendor virtutis exort⁹ fuerit, clarus reuera diuinúsq;, cessare facit generationẽ naturæ cõtrariæ. docuimus autẽ ꝙ Deus facere nõ cessat, sed aliarũ rerũ generationẽ aggreditur, quippe nõ opifex modo, verũ & pater rerum cõditarũ. Hic est liber generationis cæli & terræ, quãdo creata sunt.] Hæc quæ iuxta septenariũ mouetur perfecta ratio, principiũ est tũ ordinati iuxta ideas intellectus, tũ generationis intelligibilis rerũ iuxta ideas ordinatarũ: vel vt propriè loquar, ad sensum pertinentiũ. Librũ autẽ vocat Dei verbũ, in quo inscriptæ insculptæq; habẽtur cæterarũ rerũ substãtiæ. Ne autẽ suspiceris intra certa tẽporis spatia numen facere aliquid, sed ignota, incerta, inscrutabilia, incomprehẽsibilia humano generi esse eius opera, subinfert has voces, Quãdo creata sunt. nõ definiẽs disertè quãdonã. Incircũscriptè em̃ fit quicquid ab hac causa fit. atq; ita negatur hoc vniuersum intra sex dies cõditũ. Die quo fecit Deus cęlũ & terrã, & omne virẽs agri antequã oriretur in terra, omnẽq; herbã agri prius q̃ germinaret. Nõ em̃ plura Deus sup terrã, & homo nõ erat q operaretur terrã.] Diem hunc superius librũ dixit, siquidẽ vtrobiq; cæli & terræ describit generationẽ. nã illustrissimo splendidissimóq; suo verbo, vno edicto Deus vtrũq; creat, & ideã intellectus, quã figuratè cælũ vocauit: & ideã sensus, quã significauit terræ nomine. Duobus autẽ agris assimilat ideã intellectus, & ideã sen

fus-

ſus.intellectus enim fructus ſunt quę intelligũtur: ſicut ſenſus ea quæ ſentiũtur. Quod autẽ dicit tale eſt. ſicut particulari indiuiduóq; intellectu prior eſt quædã idea tanquã archetypũ hui⁹ exẽplaritẽ pticularis ſenſus alia, ad exprimẽdas formas vicem ſignaculi obtinẽs: ita priusquã fierẽt idiuidua intelligibilia, erat idipſum intelligibile, ob cuius participationẽ cętera quoq; ſic nominãtur. Virens quidẽ agri, intelligibile dixit mẽtis. ſicut enim in agro virẽtia germinãt florentq;, ita mẽtis germen eſt intelligibile. itaq; prius quàm indiuiduũ intelligibile crearetur, illud ipſum intelligibile abſolutũ erat, generale iã tũ vniuerſaléq;, quippe cõpletum. Et omnẽ, inquit, herbã agri prius quàm germinaret.] id eſt prius q̃ germinarẽt indiuidua ſenſibilia, iã erat generale ſenſibile per creatoris prouidẽtiam. Hic quoq; addidit Omnẽ. decẽter ſanè ſenſibile cõtulit cum herba, quia animæ parti brutæ ſorte obuenit. alioqui cur ſupradixit, virẽs agri & omnẽ herbã, ac ſi herba nequaquã vireret? ſed virẽs agri eſt intelligibile mẽtis germẽ: herba verò ſẽſibile, ipſũ quoq; germẽ brutæ partis animæ. Nõ eñ pluerat Deus ſuper terram, & homo nõ erat qui operaretur terrã.] Valde naturaliter. niſi enim Deus pluerit ſuper ſẽſum perceptiones ſubiectorum, ne intellectus quidẽ circa ſenſum operabitur & occupabitur. Cũ enim ipſe ex ſeipſo, nõ ſit idoneus ad irrorãdos viſui colores, voces auditui, guſtui ſapores, cæteriſq; ſua perindè ſubiecta ſenſibus, quàm primũ Deus ſenſibilibus ſenſum rigare cœperit, mox intellectus tãquã vberrimæ terræ cultor pręſto eſt. at idea ſenſus, quæ figuratè vocatur pluuia, nullo alimẽto indiget. ſed alimẽtũ ſenſuũ ſunt indiuidua ſenſibilia, quæ vtiq; corpora ſunt. idea autẽ aliud q̃ corpus eſt. cæterũ prius quã exiſterẽt indiuidua, nõ pluerat Deus ſuper ideã ſenſus, quæ terra hic nominatur, hoc eſt nullũ alimẽtũ ei præbuit. nã ea nullo prorſus opus habebat ſenſibili. quod autẽ ſequit: Et homo non erat qui operaretur terrã, idẽ eſt ꝙ: idea intellectus ideã ſenſus non exercebat. mẽs enim eiúſq; intellectus exercet ſenſũ per ſenſibilia. intellectus autẽ idea, priusq̃ vllũ exiſtat indiuiduũ illi familiare corpus, nõ exercet ideã ſenſus. ſi enim exerceret, exerceret per ſenſibilia. nã in ideis nihil eſt ſenſibile. Fons autem aſcẽdebat de terra, & irrigabat eius faciem.] Hic intellectũ dicit terræ fontẽ, ſenſus verò faciẽ eius. hũc enim locũ ex vniuerſo corpore ad exercẽdas ideas aptiſsimũ, natura omnia prouidens eis attribuit. Fontis autẽ modo intellectus ſenſum quẽq;

irrigat, immittēs riuos cōuenientes singulis. & vide quomodo analytica ratione potētiæ animalis inuicē cōnexæ sunt, cū enī tria sint, intellectus, sensus & sensibile. medius est sensus, vtráq; autem extremitatem occupāt intellectus & sensibile. atqui ne intellectus quidē potest operari, hoc est exercere se per sensū. nisi autem Deus pluerit & rigarit sensibile, ne cōplutæ quidē rei sensibilis vlla est vtilitas, ni terræ modo intellectus extendens se vsq; sensum mouerit eum quiescentē, & adduxerit ad subiecti sui cōprehensionē. itaq; intellectus & sensibibile semper par pari referre conātur, hoc quidē subiectū sensui tanquā materia: ille verò mouens sensum ad externa tanquā artifex, vt fiat impetus. animal enim nō animali præstat rebus duab9, imaginatione & impetu: imaginatio fit progressu intellectu per sensum ad extera: impetus verò imaginationis germanus per intellectus vim intensiuā, quam intēdens per sensum attingit subiectū, & accedit ad id, cupiens cōprehendere. Et finxit Deus hominē de humo terræ, & inspirauit in faciem eius spiritū vitæ: & factus est homo in animā viuentem.] Duplex hominum genus. alter est celestis, terrestris alter: cælestis quidē, vtpote ad imaginē Dei factus, expers corruptibilis & in totum terrenæ essentiæ. terrestris verò è seminali materia, quam humum vocat, cōpactus est: ideo cælestē non fictum dicit, sed formatum ad imaginē. terrestre verò figmentū, irrationalis progeniē esse artificis. cæterùm homo terreus accipiēdus est intellectus qui inseritur corpori, nōdum ei cōcretus. is terrenus reuera est & corruptibilis, nisi ꝙ Deus inspirauit illi vim veræ vitæ. ac tum demū fit iam, non amplius fingitur, in animā non otiosam & ignauā, sed intelligentē veréq; viuentē. ait enim: In animā viuētem factus est homo, Quærat aliquis, cur Deus terrigenā & corpori additā mentē spiritu diuino dignatus sit, & non potius illā iuxta ideam factā, & iuxta imaginē ipsius Dei, Secūdò, quid sit quod dicit, inspirauit. Tertiò, quā ob rem in faciem inspirat. Quartò, quamobrem vtatur spiritus vocabulo: num ita, sicut quādo dicit. Et spiritus Dei ferebatur super aquā: flatus nunc non spiritus fit mentio. Ad primū respondendum, primò, quòd benignus cùm sit Deus, largitur bona omnibus etiam nō perfectis, inuitās eos vt æmulatores virtutis atq; participes fiant, ostētānsq; immensas suas diuitias, quod sufficiāt etiam his qui non magnam vtilitatem inde capiunt. Hoc autē etiam aliis rebus declarat manifestissimè. Quoties enim pluit

in

in mare, fontes producit in locis desertissimis, tenuem & aspe ram sterilémq; terram rigat inundans fluminibus, quid aliud exhibet quàm nimietatem diuitiarum benignitatísq; suæ. Eadem est causa, ob quam nullam animã sterilem boni creauit, quamuis sint quædam quibus hoc est inutile. Altera responsio commẽdat diuinam iustitiam. Inspiratus aliquis vera vita, sed virtutis expers, puniendus propter peccata, iniquè secum iniustéque agi diceret, quandoquidem per ignorantiam boni prolapsus sit in ea. Esse autem in causa ipsum, qui nullam ei mentẽ inspirasset. & forsitan negaret omnino se peccasse, siquidẽ quæ ab imprudentibus fiunt, ne in peccatorum quidem rationem competere quidam asseuerant. hæc quidem vox Inspirauit, idẽ valet quod afflauit animauítq; in anima, absit enim vt putemus Deum oris aut narium instrumentis vsum ad inspirandũ. expers enim qualitatis Deus, tantùm abest à forma humana. quin & aliud naturæ arcanũ hæ voces proferunt. Tria enim hic requirũtur, quod inspirat, quod inspirationẽ capit, & quod ex inspiratione accipitur. Deus inspirat, mens inspirationẽ capit, spiritus ex inspiratione accipitur. quid ergo ex his colligitur? vnitio fit horũ trium, porrigẽte Deo à seipso manantẽ vim per medium spiritum vsq; subiectum: ad quid aliud nisi vt cogitatione percipiamus eum? alioqui quomodo anima Deum intel lexisset, nisi ipse inspirando attigisset eam quantũ fieri potuit? nec enim ausa fuisset humana mens tam altè ascendere, vt attentaret Dei naturã, ni Deus ipse trahendo subleuasset eam ad seipsum, quatenus fas erat humanum intellectum subleuari. Quin & formauit eum pro ipsius viribus. Cæterùm faciem inspirat naturaliter & moraliter: naturaliter quia in facie sensus creabat: quæ pars corporis maximè animata est & inspirata. moraliter sic: quẽadmodum principalis pars corporis est facies, ita animæ pars principalis est mens. hanc solam inspirat Deus, aliàs hoc honore nõ dignatur, sensum, ratiocinationem, gignendíq; vim, nam hæ secundum locum obtinent. à quo igitur hæ quoque inspirantur? Dubio procul à mente. Quicquid enim hæc accipit à Deo, brutis animæ partibus communicat. quo fit vt mens animetur à Deo, brutũ verò quod inest animæ, à mente. Est enim mens tanquã Deus partis brutæ, & ideo Mosen quoq; scriptura nõ grauatur Deum Pharaonis dicere. Nã quę fiunt, partim à Deo & per ipsum fiunt: sicut procedente cõtextu legetur, Plãtauit Deus paradisum. inter ea mẽs censetur:

Bruta verò pars à Deo quidẽ facta est, nõ autẽ per Deũ, sed per rationalẽ partẽ præsidentẽ regnãtémq; in anima. Spiritũ porrò non flatũ dixit, quasi intersit aliquid. Nã in spiritu intelligimus robur, tenorẽ, & vim: flatus tanquã aura quædã est & exhalatio lenis ac sedata. Quapropter mẽs facta ad ideã & imaginẽ dici potest cõmunicare cũ spiritu. robur enim hic intelligitur. procedẽs autẽ à materia leuiore, aura dicitur exhalatióq;. qualis fit ex aromãtibus: quę asseruata vel sine suffitu emittũt quãdam fragrantiã. 'Et plãtauit Deus paradisum in Edẽ ad orientem, & posuit ibi hominẽ quẽ finxerat.] Diuinã & cælestẽ illã sapientiã cũ nominasset multis nominib⁹, & varias appellationes eã habere ostẽdisset, vt quã principiũ & imaginem & visionem Dei vocauit: nunc eius tanquã exẽplaris imitamentũ terrenã sapientiã insinuat per paradisi plãtationẽ. absit enĩ vt tãta rationẽ nostrã inuadat impietas, vt suspicemur Deũ plãtare & terrã colere. cur enim id faceret, statim occurrit dubitatio. non enĩ vt amœnos secessus & voluptates sibi quęreret, quę fabulositas ne in cogitationẽ quidem admittenda est. nã Deo ne totus mundus dignũ esset domiciliũ: qui sibiipse locus est, & ipse seipso plenus sibíq; sufficiẽs, cũ Deus alienã indigentiã, solitudinem inanitatẽq; impleat & cõtineat, ipse verò à nullo alio cõtineatur, vtpote vnus & totũ ipse ens. ergo terrenã virtutẽ seminat ac plãtat Deus humano generi, quæ sit imago effigiésq; cęlestis virtutis. miseratus enĩ nostrũ genus, & cõspicatus id plurimis refertũ vitiis, auxiliatricẽ & depulstricẽ animę morborũ virtutẽ terrenã radicauit, ad imitationem formãq; cęlestis exẽplaris, eãq; nõ vno vocat nomine. Paradisus certè figuratè dicitur virtus. locus autẽ proprius paradiso Edẽ, id est deliciæ. virtuti autẽ cõuenit pax, voluptas, gaudiũ, in quibus sunt veræ diliciæ. quin & ad orientẽ est huius paradisi plãtatio. nã nec occidit nec extinguitur, sed perpetuò suaptẽ natura lux eius oritur: & vt puto, sicut sol exortus caliginosũ aẽre replet luce: sic etiã virtus exorta in anima caliginẽ eius illustrat, & multũ tenebrarum discutit. Et posuit, inquit, ibi hominẽ quẽ finxerat.] Cùm enim bonus sit Deus, & ad virtutẽ tanquã peculiare suũ opus, exerceat genus nostrũ, mẽtẽ collocat in virtute, videlicet vt nihil aliud quàm hanc colat curétq; ceu bonus agricola. Quærat hic aliquis. quare cũ fas piũq; sit imitari opera Dei, ego vetor plãtare lucũ apud sacrariũ, Deus autẽ plãtat paradisum? ait enĩ lex: Nõ plantabis tibiipse lucũ, omnẽ arborẽ apud sacrariũ Dei

tui

tui nõ facies tibiipſe.quid igitur dicendũ?Decẽs eſſe Deo plã-
tare & ædificare virtutes in anima.mẽs aũt ſui amãs & impia,
volẽs videri æqualis Deo,dum ſe facere putat,reuera patitur,
cęterùm cùm Deus ſeminat & plãtat in anima quicquid hone
ſtum eſt,mẽs ſi dicat,ego plãto,impiè facit.nõ plãtabis igitur
qñ Deus plantat.ꝙ ſi & plantas in anima poſueris,ô onime,fru
ctiferas plãta omnes,& nõ lucũ.In luco eñ tã ſyluestres quàm
mites ſunt arbores.vitiũ aũt ſterile in anima cũ miti fructife-
ráq; plãtare virtute,lepræ eſt biformis & cõfuſę propriũ,ſi tũ
ea quæ miſceri nõ debẽt in vnũ coëgeris,ſepara ſecernéq; à pu
ra & incõtaminata natura,quæ ſolet offerre Deo res irreprehẽ
ſibiles.hæc autẽ eſt ſacrariũ.ab hoc enim alienũ eſt dicere,op⁹
aliquod eſſe animæ,cũ ad Deũ referãtur omnia. & permiſcere
fructifera infructiferis.reprehẽdendũ eñ hoc:tu offer Deo res
irreprehẽſibiles. ergo ſiqd in his præuaricata fueris ô anima,
teipſa lædes,nõ Deum.ideo dicitur:Nõ plantabis tibiipſe.Deo
enim nemo operatur,præſertim vilia.móxq; additur,Non fa-
cies tibiipſe.dicit autem & alibi ſcriptura,Nõ facietis mecum
deos argẽteos,& deos aureos non facietis vobiſipſi. quiſquis e-
nim vel qualitatem putat habere Deum,vel nõ vnum eſſe. vel
nõ ingenitum & incorruptibilem,vel non immutabilem,ſibi-
ipſe iniuriã facit nõ Deo.& quiſquis aliter ſentit,ſuam ipſe a-
nimã implet opinione falſa & impia.nõ vides ꝙ etiam ſi nos
inducat in virtutem,& inducti plãtemus, nihil quidem infru-
ctiferum,ſed omnem arborẽ cibo vtilem, iubet tamẽ purgare
præputium?id autem eſt,videri plantare.eam arrogãtiam ab-
ſcidere præcipit. nã impura eſt naturaliter. Hunc recens fictũ
hominẽ poſuit in paradiſo] inquit ſcriptura nil addẽs prґter-
ea.quis igitur eſt de quo poſt dicit:Apprehẽdit dñs Deus homi
nem quem finxerat,& poſuit eũ in paradiſo vt operaretur eum
& cuſtodiret?] Nũ fortè alius eſt hic homo iuxta imaginem &
ideã factus?vt duo homines in paradiſum introducãtur,alter fi
ctus,alter iuxta imaginẽ.ergo qui iuxta ideã factus eſt,nõ ſolũ
inter plãtationes virtutũ cẽſetur,verùm etiã,operarius eſt earũ
& cuſtos,id eſt memor eorũ quę audiuit & exercuit.at fict⁹ ille
nec operatur virtutes nec cuſtodit,tantũ introducitur in decre
ta Dei fauente ipſo,mox virtutis trãsfuga futurus.ideo quẽ tã-
tũmodo ponit in paradiſo,fictũ vocat:illum verò quem opera-
rium cuſtodémq; cõſtituit,non fictũ,ſed quẽ fecit.& hũc quidẽ
apprehẽdit,illũ verò expellit,eũ autem quem apprehẽdit, tri-
bus

bus dignatur ex quibus cõstitus est, bonitate naturæ,tangẽdi facultate,diuturnitate memoriæ.ergo tãgẽdi facultas, est positio in paradiso,memoria verò custos seruatrixq; sanctorũ decretorum:sicut bonitas naturæ, actio rerum honestarũ & operatio.at ficta mens nec meminit honestatis,nec operatur eam, contenta facultate tangẽdi.ideo posita in paradiso, paulò pòst fugitiua expellitur. Et emisit Deus è terra omnẽ arborẽ pulchram visu,& bonam ad cibum,& arborem vitæ in medio paradisi,& arborẽ sciẽtiæ boni maliq;.] Arbores virtutis quæ in anima nascũtur nunc describit.hæ sunt indiuiduæ virtutes,harúmq; operationes & rectè facta,& quæ dicũtur apud philosophos officia.hæ sunt stirpes paradisi huius. exprimit tamẽ has ipsas, docẽs ꝙ bonum illud tum ad spectandũ tum ad fruendũ sit præstãtissimum.Quædã enim artes cõtemplatiuæ sunt,non item actiuæ,geometria,astronomia:quædã actiuæ,at non contemplatiuæ,materiaria,æraria,& illiberales cæteræ. at virtus cõtemplatiua simul & actiua est. habet enim contẽplationem, quãdoquidem ad hãc deducit nos philosophia per tres sui partes,rationalẽ,moralem,naturalémq;.habet itẽ actiones.est enĩ virtus ars totius vitæ omnes actiones in se cõtinentis.& quamuis cõtemplationem & actionẽ habeat,tamen in vtraq; est præstantissima.est enim contẽplatio virtutis pulcherrima,vsus verò & actio sectãda omni conatu.ideóq; dicit arborem esse aspectu pulchram,,quod cõtemplationem significat:& bonã ad cibum,quod vsus & actionis signũ est.Ceterùm arbor vitę est illa generalissima virtus,quam quidã bonitatem vocant,à qua indiuiduæ virtutes procedũt.quamobrem etiã media paradisi locatur habẽs regionem capacissimã,vt ab vtroq; latere ceu rex stipetur satellitio. Alij dicunt cor intelligi nomine arboris vitæ,quia causa viuendi est,mediam corporis regionem sortitũ, vt princeps secundũ ipsorum opinionem.verùm hi falluntur, medicam sententiã afferentes pro physica,nos autem,quemadmodum & antea dictũ est. illam generalissimã virtutem dici arborem vitæ affirmamus. hæc verò disertè in medio paradisi esse traditur,sed altera,scilicet sciẽtiæ boni malíq; nõ declaratur intra paradisum sit an extra.sed postquã dixit,& arbor sciẽtię boni malíq;,mox desiit,nec declarauit vbinã erat,ne alieno à physiologiæ mysteriis moueret admirationẽ sciẽtię suę.quid ergo dicendum est?esse eam & intra paradisum & extra,essentia quidem intra,potẽtia verò extra.quomodo? principalis vis

nostra

nostra omnicapax est,& sicut cera omnes formas vel pulchras vel turpes recipit:sicut & supplãtator ille Iacob fatetur dicẽs: Super me facta sunt hæc omnia.nam vnica anima innumeras formationes rerũ quæ in natura sunt capit omniũ: quę quoties characterem perfectæ virtutis recipit,vertitur in vitæ arborẽ: quoties vitij,fit arbor scientiæ boni maliq;.at vitium à diuino choro exulat.Ergo principalis illa vis,quæ hoc intra se admisit,in paradiso est iuxta suã essentiam;inest enim in ea vi character ille virtutis proprius,qui in paradiso est:at iuxta potentiã nõ est ibi,quia forma vitij aliena est à præceptis Dei. Quod dico,vel sic potes discere.nũc in meo corpore principalis illa vis est iuxta essentiam,potentia verò in Italia Siciliáve,quoties de his regionibus cogitat:itẽ in cælo,quoties de cælestibus speculatur,qua ratione interdũ quidã in profanis locis cõstituti iuxta essentiam,sunt in sacratissimis,imaginãtes ea quæ ad virtutem pertinẽt. Ecõtrà cõstituti in sacris penetralibus,cogitatione profanãtur,quod ea sit ad deteriores viliorésq; formas mutabilis.Itaq; nec inest paradiso vitium,nec abest.potest enim ibi esse iuxta essentiã,potentia verò nõ potest. Fluuius autẽ exit ex Edem,vt irriget paradisum,qui inde disterminatur in quatuor capita:nomen vni Phison,ipse est qui circuit omnem terram Euilat,vbi est aurum:& aurum terræ illius bonũ est. Ibi carbunculus inuenitur & lapis prasinus.Et nomen fluuio secũdo Geon.is circuit terrã Aethiopiæ.Tertius fluuius est Tigris. ipse vadit cõtra Assyrios.Quartus fluuius ipse est Euphrates.] Per hos vult particulares virtutes designare. hæ sunt numero quatuor.prudentia,temperantia, fortitudo, iustitia. Cæterùm maximus ille fluuius.à quo deriuantur alij quatuor,generalis est virtus,quam quidam bonitatem nominant. Quatuor autẽ eius deriuationes,virtutes totidem. Sumit igitur initia generalis virtus ab Edem,nempè à Dei sapientia:ab ea inquã, quæ gaudet deliciatúrq; solius Dei patris maiestate sese oblectando.Ab hac vniuersali quatuor hæ deriuantur,quæ quidem fluminis in morem rigat benefacta singularum, inundans ea largis fluentis honestarũ actionum. Inspiciamus etiã vocabula. Fluuius, inquit,exit ex Edem ad irrigandũ paradisum.] Fluuius est illa generalis bonitas .exit hęc ex Dei sapiẽtia:hoc est ex verbo Dei.iuxta hoc enim virtus vniuersalis facta est. Rigat autem paradisum hæc vniuersalis virtus,id est particulares virtutes irrigat .Capita verò accipiuntur nõ localiter.sed principaliter.

paliter.nam vnaquæque virtus princeps reuera & regina est. Hæc autẽ vox Disterminatur, idẽ valet quod finitur terminis. Prudentia quid agẽdum determinans, fortitudo quid sustinendum, tẽperantia quid eligẽdum, iustitia quid cuiq; tribuendũ.

Nomen vni Phison. ipse circuit omnẽ terrã Euilat, vbi est aurum: & aurum terræ illius optimũ est. ibi carbũculus inuenit, & lapis prasinus.] E quatuor virtutibus vna species est prudẽtia, quæ Phison hic nominatur, ἀπὸ τοῦ φείδεσθαι, id est, ꝙ parcat animæ seruans eam à peccatis. circuit autem choreę modo terrã Euilat, id est, placidam, mitem propitiámq; cõstitutionẽ cõseruat. sicut autẽ metallorum optimũ probatissimúmq; est aurum, ita inter animæ virtutes prudẽtia habetur probatissima. hæc autem verba, Vbi est aurũ, significãt, vbi est res aureo fulgore igneóq; prædita illa pretiosa prudentia, inter opes diuinas citra cõtrouersiam pulcherrima. huic virtuti attribuunt duæ qualitates. eius qui habet prudentiã, & eius qui vtitur ea. quas carbunculo prasinóq; cõparat. Et fluuio secundo nomẽ Geon. is circuit omnem terrã Aethiopiæ.] Figuratè hic fluuius est fortitudo. interpretatur enim Geon pectus aut cornupeta: vtrunq; fortitudinẽ significat. nam circa pectus, vbi & cor habet domiciliũ, & ad defensionẽ sui parata est: est enim scientia sustinendorũ non sustinendorúmq; & neutrorũ. circuit aũt & obsidet hostiliter Aethiopiã, cuius nomẽ si interpreteris, idẽ est quod humilitas. humilis autẽ & abiecta timiditas, cui fortitudo semper aduersatur. Tertius fluuius Tigris, qui vadit cõtra Assyrios.] Tertia virtus est tẽperantia, resistens voluptatibus istis quæ sibi videtur imbecillitatẽ humanã corrigere. nã Assyrios incorrigẽtes licet vertere, confert autẽ concupiscentiam cũ immanissimo animali tigride, cũ qua perpetuò negotium habet tẽperantia. Oritur hic dubitatio, cur secũda fortitudo, tertia tẽperantia, prima prudẽtia recenseatur, omissa mẽtione virtutũ cæterarum. animaduertẽdum igitur tripartitam esse nostram animã, haberéq; partes, rationalẽ, irascibilẽ, & cõcupiscibilem: quarũ rationalis regionẽ capitis inhabitat, irascibilis verò pectus, sicut cõcupiscibilis inguina. harũ cuiq; appositã esse virtutem propriã, rationali prudentiam ratiocinationis enim est scientiã habere faciẽdorum & nõ faciendorũ. Irascibili fortitudinẽ, cõcubiscibili tẽperantiã. hac enim medicamus & sanamus concupiscentias. Quẽadmodum igitur caput prima summáq; pars est in animali, secũda pectus, inguen tertia:

tia:

tia:rursumq; in anima.prima pars rationalis, secũda irascibilis,tertia cõcupiscibilis:ita & virtutũ prima est,quæ circa præcipuum animæ quod est rationale versatur,& circa summũ caput habitat,prudentia:secũda fortitudo, quia circa secundam partẽ,animæ quidem irã,corporis verò pectus stabulatur. tertia tẽperantia,quia circa inguẽ,tertiã regionẽ corporis, & circa vim cõcupiscibilẽ.quæ tertium locũ habet in anima, occupatur. Quartus, inquit, fluuius ipse est Euphrates.] Figuratè verò quarta virtus est iustitia,reuera fructifera & mentẽ exhilarans.hæc ergo quãdo exoritur?cùm tres partes animæ inter se consonãt.hæc consonãtia fit,dum penes præstantiorẽ est imperiũ,vt quãdo ambæ irascibilis cõcupiscibilisq; parent habenis partis rationalis, tũc sequitur iustitia. iustũ enim est vt q̃d præstat,semper & vbiq; imperet:quod deterius est,imperata faciat:atqui rationale præcellẽtius est,viliora concupiscibile & irascibile.sed vbi hæ duæ partes retrogradæ cõtumacésq; auri gã,id est,rationẽ impetu vehementi abstractũ superauerint ,& vtrauis earum momorderit frenũ,ibi summa est iniustitia.necessum est enim vt ignauo auriga regẽte ferãtur in voragines & præcipitia : sicut contra vt virtute huius peritiáq; seruentur. Præterea sic quoq; consideremus rem propositã. Phison interpretatur oris mutatio. Euilat parturiens , per quæ significatur prudentia,nam vulgus prudẽtem existimat eum qui more sophistarum inuentione ac elocutione pollet plurimùm. Moses verò talem agnoscit pro studioso eloquentiæ,pro prudẽte nequaquam,nam in mutatione oris,hoc est eloquendi facultatis, consideratur prudentia:quod quidem est nõ verbis sapere , sed opere spectatum esse actionibúsq; ad virtutem cõpositis. Euilat verò quasi circũscribit imprudentiã , ne parturiat exitium prudentiæ.est enim proprium imprudẽtiæ nomen parturiens, quoniam imprudens mens interdum res inconcessas parturit. itidem cúm pecunias amat,parturit:aut cùm gloriã , voluptatem,& id genus alia concupiscit.cæterùm cùm parturit , nondum parit.ideo non est apta ad gignẽdum quicquã perfectum ignaua anima.Quod si quãdo videtur fœtus gignere,abortiui deprehẽdũtur deuorãtes dimidiũ eius carniũ,pares morti animæ.Quapropter in sacra scriptura Mosen amicum Dei rogat Aarõ,vt sanet leprã Mariæ,ne fiat in parturitione malorũ eius anima.& ideo dicit:Ne fiat hæc quasi mortua,& vt abortiuum q̃d proiicit de vulua matris suæ,& deuorat dimidiũ ei⁹ carniũ.

Vbi

Vbi est aurũ,inquit.In mẽtione auri dicit,Vbi est, nã prudẽtia quam assimilauit auro,metallo sincero,puro,pretioso,examinato igne probatóq;,illic quidẽ est in Dei sapientia , & cũ illic sit,non possidetur à sapiẽtia:sed vbi sapiẽtia,ibi & ipsa est possessio Dei cõditoris & opificis. Et aurũ terræ illius bonum est. Ergo est aliud aurũ non bonũ?certè est. Nam duo sunt genera prudentiæ,alterum vniuersale,alterũ particulare.Itaq; prudẽtia mea cùm sit particularis,non est bona.nam me pereunte simul interit.Vniuersalis autem illa quæ Dei sapiẽtiã inhabitat ceu domiciliũ,bona est.Incorruptibilis enim in domo incorruptibili permanet.Ibi est carbũculus & lapis prasinus.Differunt hi duo,prudens,& prudẽter agens.alter ornatus prudẽtia,alter exercens eã. Ob hæc enim duo prudentia terrigenæ homini à Deo est insita,vt sapiat & bonus sit.Quæ enim eius est vtilitas, nisi à ratione recipiatur,& ei formas imprimat? itaq; rectè virtus iungitur prudentiæ,& prudens cum exercente prudẽtiam, duo pretiosi lapides.Et fortè hi sunt Iudas atque Issachar.alter enim diuinæ prudentiæ cultorẽ se cõfitetur, gratias agens ei à quo bonum hoc accepit largiter. alter exercet se in virtute honestisq; actionibus.Itaq; Iudas confitentẽ significat,in quo Lia parere desiit:Issachar verò bona operantẽ.supposuit enim suos humeros ad laborandũ,& factus est vir agricola:cuius merces est(vt ait Moses)anima seminibus plãtisq; consita,hoc est, non labor inutilis,sed coronatus à Deo & mercedem accipiẽs,Hæc autem sic intelligi oportere indicatur per alia,quãdo de talari veste scribitur : Et intexes in ea gemmarum ordines quatuor. Vnus ordo erit,sardius,topazius,smaragdus,in quo Rubim,Simeon,Leui.Et ordo secundus,inquit,carbunculus sapphirúsq;. Sapphirus autem est lapis prasinus,carbunculo Iudas insculpitur,quia quartus sapphiro Issachar. Cur igitur nõ dixit lapidẽ carbunculum,sicut lapidem prasinum?quia Iudas confessionis figura caret materia & corpore. Nam ipsum confessionis nomen declarat eam esse rem externã.Cùm enim mens extra seipsam cõstituta,Deo seipsãm obtulerit,sicut ille risus Isaac,tũc confitetur ei qui solus verè est,quàm diu verò se causam rei cuiuspiam existimat,multum abest quin cõfiteatur cedátq; Deo. nam & ipsa confessio debet intelligi non animę opus,sed Dei, qui ostendit ei hanc ingratitudinẽ. Caret igitur materia Iudas cõfitens.laboriosus autẽ Issachar opus habet materia corporea. alioqui quomodo lectioni dabit operã studiosus virtutis absq;

oculis?

oculis? aut quomodo audiet sermones exhortatorios absq; auribus? aut quomodo cibum potúmq; desiderabit absq; ventre & huius curiositate? ideóq; similatur lapidi. Quin & colores eorum differunt. nam illi confessorio viro cōuenit color carbunculi. is enim Deo gratias agēs, igne quodā accendit, & inebriatur ebrietate quadam sobria. alteri verò etiānum laborāti, color prasini lapidis. pallēt enim qui se exercēt præ labore, & præ timore ne forté ad optatū finem nō perueniāt. Quærendū etiā, cur duo fluuij, Phison Geónq;, regiones quasdā circūeunt, alter Euilat, alter Aethiopiā, è reliquis verò neuter: sed Tigris dicit meare cōtra Assyrios, de Euphratis meatu siletur, atqui re ipsa Euphrates, & circūfluit quasdā regiones, & ex aduerso sitas habet multas. verū nō fit hic sermo de fluuio, sed de morum correctione. Dicēdum igitur prudentiā fortitudinèmq; posse murum & vallū aduersus cōtraria vitia ducere, imprudentiā timiditatémq;, expugnaréq; sic ea. infirmæ enim ambo capiūtur facilè. nam imprudens nō ægrè in potestatem prudentis redigitur. timidus itidem in fortis. at tēperantia nō valet cōcupiscentiam voluptatémq; circūuallare. graues enim sunt aduersariæ, nec facilè expugnantur. num vides vel tēperatissimos necessitate mortalis corporis ad cibos ac potus adigi? vnde ventris voluptates procedūt: satius igitur est resistere ac repugnare cōcupiscentiarum generi. Quapropter cōtra Assyrios vadit Tigris fluuius, id est cōtra voluptates tēperantia. porrò iustitia quam nobis refert Euphrates flumē, nec oppugnat quenquā nec circumuallat, nec habet aduersariū, quare? quia huius est suū cuiq; reddere, & est loco nō accusatoris, sed iudicis. Quemadmodum igitur iudex, nec vincere vult quemquā nec habere aduersariū, sed lata sentētia pondus addit parti iustiori: ad eundē modum iustitia quoq; cùm nemini aduersetur, cuiq; rei quod suū est tribuit. Apprehēdit dominus Deus hominē quem fecit, & posuit eum in paradiso ad colēdum operādo custodiendùmq;.] Is qui fictus est homo differt ab eo quem Deus fecit, vt dixi. ille mens est terrena magis: hic verò factus, expertior materię, & alienus ab huius corruptibili genere, cōstitutione puriore sincerioréq; præditus. hanc igitur purā mentē Deus apprehēdit, non sinens extra seipsam excedere; apprehēsāmq; collocat inter radicatas germinantésq; virtutes, vt operetur eas & custodiat. Multi qui se applicarunt ad virtutis studium, circa finē defecerūt. sed cui Deus largitur firmā scientiam, ei dat vtrunq;: operari virtutes

d indesi

indesinenter, & asseruare has tanquam in promptuario. itaque operari ponitur pro facere, custodire autem pro meminisse. Et præceptum dedit dominus Deus Adamo, dicēs: Ex omni ligno paradisi comedens comede: de ligno autē scientiæ boni & mali ne comedatis, quocunque enim die comederetis ex eo, morte moriemini.] Quali Adamo præcipitur? quærēdum quisnam sit hic. Nulla enim prius eius mentione facta, nunc primùm eum nominat, num fortè vult tibi illius facti hominis nomen tradere? Appellat, inquit, eum terram. sic enim vox hæc Adam interpretatur. Itaq; nunc cùm audis nomen hoc Adam, terrenū corruptibilémq; intellige. nam ille ad imaginem factus, non terrenus est, sed cælestis. Quærendum item, cur qui omnibus reliquis imposuit nomina, sibi nullū imposuit. Quid igitur dicendum? mens quæ inest nostrum vnicuique, cætera potest comprehendere, seipsam nosse non potest. Quemadmodum enim oculus alia videt seipse non videns: sic & mens intelligit alia, seipsam non comprehendit: aut dicat quæ & vnde sit, spiritúsne, an sanguis, an ignis, an aër, corpúsve aliud: vel hoc saltem, corporeáne sit an incorporea. & posteà non sunt habendi stulti qui de essentia Dei differunt? Qui enim animæ suæ nesciunt essentiam, quomodo huius vniuersitatis animam exacté pernoscere poterunt? Deus enim anima huius vniuersitatis intelligitur. Meritò igitur Adam, id est mens, alia nominans & comprehēdens, sibiipse nomen non imponit, quando seipsum ignorat naturámq; propriam. huic præceptum datur, nō illi facto ad ideā & imaginem. nam ille vel absq; hortatu virtutem per se ipse didicit: hic citra operam præceptoris nunquam potest prudens euadere. interest autem inter hæc tria, præceptum, interdictū, mandatum siue monitum; interdictum ad peccata pertinet, & fit vel apud nequam hominem: præceptum ad rectè facta: mandatum ad medium hominem pertinet, qui neq; nequā sit neq; virtute præditus. Nec enim peccat vt interdicto habeat opus, neq; rectè facit, ita vt recta ratio postulat; sed indiget admonitione, quę abstinere à prauis doceat, exhortans ad desiderium virtutum ciuilium. Ergo homini ad imaginem perfecto nec iussis nec interdictis opus est. Perfectus enim homo nullius indiget. vilis autem homo tum præcepto tum interdicto indiget. stulto verò admonitione doctrináque opus est. Quemadmodum perfecto grammatico musicóve nullis harum artium præceptis opus est: ei verò qui aberrauit in harum cōsideratio-

ne,leges præceptáq; adhibenda sunt: institutio verò recens in disciplinam tradito. Meritò igitur menti terrenæ,nec inter vitiosa, nec inter virtute præditas censendæ sed mediæ, dantur præcepta hæc & monita, sed tam præceptum quàm monitum vtriusq; nomine adhibetur,domini Deiq;. Præcepit enim dominus Deus,vt siquidem paruerint præceptis,dignarētur diuina beneficētia:quòd si contumaces fuerint, à domino tanquam hero potestatē habente pellerentur in malam rem.ideóq; dum è paradiso eiicitur,eadē repetūtur vocabula.dicit enī:Et emisit eum dominus Deus è delicato paradiso,vt operaretur terrā ex qua assumptus fuerat.] Vt quoniā & pro potestate dominus,& pro merito Deus præceperat,rursum vtroq; modo in cōtumacē animaduerteret.per quas enim potestates eā deduxit,per easdē inobedientem ablegauit.Præcepta autem sunt hæc:Ex omni arbore paradisi comedens comedes.] Hortatur animā vt fruatur nō vna quapiam arbore,nec vna quapiam virtute,sed omnibus virtutibus. Nam istud comesse alimoniam animæ significat. Alitur autem anima tractatione rerum honestarum,& actione bonorum operum.Conduplicauit autē rem,dicens,Comedens comede,hoc est commanducatum contritúmq; cibum, nōn vt quivis è vulgo, sed amore athletarū ad parandam fortitudinē. Etenim athletis pædotribæ præcipiunt, ne cibos cōcidant dētibus,sed per otium cōmoliāt,quo advires proficiāt.nā aliter ego aliter athleta nutrimur.ego,tātum vt viuā:athleta vt etiā crassescat, & robur acquirat:ideóq; vnū est ex præceptis ad virtutē se exercentium,cibum subtrahere.tale quiddam est comedēdo comesse.repræsentemus tamen id etiam diligentius. Honorare parentes,cibus & alimētum est.hos tamen aliter boni aliter mali honorant.alteri propter vulgarem cōsuetudinem,qui nō comedendo comedunt,sed tantum comedunt. Quando igitur etiam comedēdo?cùm explicatis perscrutatísq; causis, sic vltro iudicant esse hoc officium honestissimum. causæ autē sunt hæ: genuerunt nos illi,aluerunt,erudiuerunt, omnium bonorū nobis causa fuerunt. Item comesse est summum illud ens colere: comedendo verò comesse,quando ad caput nostrum causamq; respicimus,& ad referendam gratiam. Ex arbore autem scientiæ boni maliq; non comedetis.] Ergo non est in paradiso arbor hæc:quandoquidem hortatur vt edant ex omni paradisi arbore:idq; naturaliter.est enim in eo per essentiam,vt dixi, non est per potentiam,sicut enim in cera per potentiā insunt sigilla

omnia,actu verò solum id quod impressum est; ita & in anima quę est ceræ similis,omnes formæ continentur potentia: reuera autem vnicus character præsens eam occupat,donec aboleatur ab alio efficacius impresso atque manifestius. Deinceps illud quoq; perquirendum esse videtur. Dum hortatur vt ex omni arbore paradisi comedat,vnicum hortatur. dum verò interdicit vsum arboris eius quæ boni malíq; causa dicitur,vt plures alloquitur. Illic enim inquit:Ex omni comedes:hic,ne comedatis. & quocunq; die comederitis,non comederis: & moriemini nõ morieris:Dicendum igitur:primò rarum esse quod bonum est, malum cõtrà multiplex,ideo sapiente vno inuẽto reperitur fatuorum multitudo innumera. itaq; meritò vnum hortatur innutriri virtutib⁹: multos verò vt à nimia calliditate abstineãt. hac enim vtuntur innumeri.pręterea ad virtutem percipiendã tractãdámq; vna solum re,videlicet ratione opus est: corpus verò etiam impedit hanc,tantum abest vt adiuuet.hæc enim ferè summa est sapientiæ,alienare se à corpore,atq; eius concupiscẽtiis.vt autem quis fruatur vitio,nõ solùm mente, sed & sensu & ratione & corpore opus est.his enim omnibus malus opus habet ad explendã suam malitiam. alioquin quónam modo proditurus est arcana,si instrumẽto loquendi careat? quomodo autem voluptatibus fruetur absq; vẽtre cæterísq; sensibus? Rectè igitur vnam solam rationẽ de quærẽda virtute alloquitur. sola enim hac,vt dixi,ad eius acquisitionẽ opus est. cõtrà de vitio ad plures verba facit,animã,rationem.sensus corporis.nã hoc apparet in his omnibus,addit tamen: Quocunq; die comederetis ex ea,morte moriemini.] Atqui post esum non solũ nõ moriuntur,verũ etiã progignunt liberos,& aliis viuendi autores fiunt. quid ergo dicendum?duplicem esse mortem,alteram hominis alteram animæ propriã. hominis mors est animę à corpore separatio:animæ verò mors,corruptio virtutis, & asſũptio vitij. ideóq; non contentus moriturũ dicere,morte,inquit,moriemini,indicans non communem hanc.sed illam æternam quæ per excellentiam mors dicitur; quæ est quoties anima insepelitur affectibus vitiisq; omnibus. atque hæ mortes sunt inter se ferè contrariæ.nam illa corpus animámq;, quæ prius concreta fuerant,separat. hæc contrà,vtriusque conuenientibus fit,sed præpollente deteriore,videlicet corpore:subiecta verò anima quæ est pars potior hominis. Quoties autem dicit,morte mori,obseruandum pœnalem mortem,non naturalem significari.natu-

ralis

ralis porrò est per quam anima separatur à corpore: pœnalis verò cum anima è virtutis vita emoritur, & viuit in vita vitij. quam opinionem Mosis secutus propemodum Heraclitus ait: Viuimus illorum mortem, mortui sumus illorum vitam. ac si dicat, nunc cum viuimus, mortuam esse animam, & tanquam monuméto insepultam corpori. quod si mortui fuerimus, tum demum animam viuere vita propria, liberatam à malo, mortuo vinctóque corpore.

PHILONIS IVDAEI, Sacræ legis allegoriarum liber secundus.

ET absconditse Adam & vxor eius à facie domini Dei in medio arboris paradisi.] Hic introducitur dogma, quo docemur, omnem malum esse exulem. ciuitas enim sapiẽtum propria, virtus ipsa est, in hãc quisquis admitti nequit exulat. & nemo malus vnquam in eam admitti potest. ergo solus malus hinc pellitur & exulat. Virtutis autẽ exul statim abscondit se à Deo. nam si sapientes cõspiciuntur à Deo, vtpote amici eius: liquet abscondi malos & celare se, tanquam inimicos hostésq; rectæ rationis. esse autem quemque malum exulẽ carerẽq; domicilio testatur scriptura dum de illo hirsuto & vitiis vario Esau loquitur: Erat autẽ Esau gnarus venãdi, & ruri degebat. non est enim apta malitia morum populatrix vt virtutis ciuitatem inhabitet. ex qua inclementer fugatur rusticitas, ac ruditas. at ille sapientia plenus Iacob & ciuis est, & propriam virtutem inhabitat: de quo mox subiicitur: Iacob autem vir simplex domũ habitabat. ideo & obstetrices quoniam timebant Deum, fecerunt sibi domos. nã quæ scrutantur occulta Dei mysteria, quod est conseruare viuos masculos, ædificant virtutis opera, in quibus habitare statuerũt. atq; ita iam demõstratum est, omnem malum ciuitate carere domóq;, cum à virtute exulet. Qui verò virtute ornatur, ei pro ciuitate & domo obtigisse sapientiã. Nunc videamus deinceps, quomodo dicatur aliquis absconditus à Deo. Quod nisi per allegoriam accipiamus, nequaquã potest intelligi. Nam Deus implet omnia,

penetrat omnia, nihil omnino relinquẽs seipso vacuum. & quẽ locum occupabis, in quo non sit Deus? attestãte nobis alibi propheta his verbis: Deus in cælo supra, & in terra infra, nec est alius preter ipsum. & rursum sic: Ego iam ante constitui te. Deus enim omni creatura est antiquior, & vbiq; est. itaque nemo potest se ab eo abscõdere. & quid mirũ? quando etiam creaturarũ capacissimas, quicquid nobis contigerit, effugere lateréq; non possumus. aut effugiat quispiam terram, aquam, aërem, cælum, vel mundum hunc vniuersum. in his enim cõtinemur necesse est. certe extra mundum nemo exulare potest. & poterit aliquis abscondi à Deo, cùm nec mundum nec partes eius effugere valeat? minimè gentium. Quid est igitur illud, Absconderunt se? Malus quivis putat esse Deum in loco, nec continere, sed contineri: ideóque putat se abscondi: tanquam illa summa causa absit ab ea parte, in quam ipse illatebrare se decreuit. id ita potest intelligi. in malo homine opinio de Deo vera obscuratur cælatúrque. est enim plena tenebris, nullam habens illustrationem diuinitus, per quam res circũspiciat. talis autem à diuino choro exulat, tanquam leprosus & laborãs profluuio seminis: alter, Deum & creaturam contrarias naturas diuersi coloris in idem cogens vt causas, cùm vnica sit causa efficiẽs: alter gonorroicus, ex mundo ducens, & in mundum omnia, à Deo nihil factũ existimans, Heracliti opinionis socius, satietatem indigentiámq; vnũ introducẽs, & vniuersum, vicésq; rerũ omniũ. Quapropter diuina lex ait: Eiiciant è castris animæ omnem leprosum, & omnem qui semine fluit, & omnẽ pollutum in anima tam masculum quàm fœminam, eosq; quibus fracta exectáq; sunt animæ genitalia, scorta quoq; vnius dominationem fugiẽtia, quibus disertè interdictũ est ne concionẽ Dei frequentent. at sapiẽtes cogitationes tantum abest vt abscõdantur, vt manifestæ esse cupiant. Non vides quòd Abrahã stabat adhuc in loco domini, & accedẽs ait: Ne perdas iustum cum impio, manifestũ tibi notúmq;, vnà cum flagitiuo proripiente se abs te. hic enim est impius: iustus autẽ qui stat in cõspectu tuo non fugiens. te enim solum domine honorari iustũ est. non sic autẽ impius vt pius eripitur. sed satis est solum iustũ seruari: quapropter dicit: Ne perdas iustũ cum impio. satis dignè enim nemo Deũ colit, sed iustè tantùm. cum enim ne parẽtibus quidẽ dignã referre valeamus gratiam, quandoquidẽ non possumus eis gignẽdi vicẽ reddere, an-nõ impossibile est Deo vicem reponere mutuã, aut laudem

illo

illo dignũ,qui omnia ex nihilo condidit?omnem enim virtutẽ largitur.tribus igitur tẽporibus ô anima,id est tripartito tempore,tota coram Deo semper cõpareas, non fœmineum vllum affectum tecum trahens,sed virilem,fortem exercitatámq; rationem ceu suffitum offerens.tribus enim anni temporibus cõparere omne masculinum corá domino Deo Israëlis , sacra lex præcipit.Quamobrẽ Moses quoq; quando manifestus Deo consistit,fugit morem Pharaonis disperditoriũ, qui iactat se quòd nesciat dominum. Secessit,inquit,Moses à facie Pharaonis ,& habitauit in terra Madiam,id est,iudicio naturæ operũ,sedítq; super puteũ.]expectans quidnam boni Deus ad potum ceu pluuiam immissurus esset sitienti,desiderátiq; animæ.secedit sanè à Pharaone,hoc est , ab opinione impia qua reguntur affectus, & secedit in Madiã,id est iudicium, deliberans vtrum quiescere satius sit,an cum illo malo aduersario subire iudicium capitis.dispicit autem an non aggressus valeat euincere. & ideo cũctatur,expectans vt dixi , daturúsne sit Deus profundæ nec leui cogitationi fontem idoneum ad inundandum impetum regis Aegyptij,hoc. est ipsius affectuum.impetrat tamẽ gratiã.quippe virtuti militans nõ cessat à bello,priusquam videat prostratas voluptates & defectas viribus.quapropter non fugit Moses à Pharaone:alioqui nunquam reuerteretur : sed secedit,hoc est inducias facit athletæ more paulùm respirantis & recolligentis spiritum , donec accitis prudentiæ cæterarúmque virtutum auxiliis , per sermones Dei cum validissima potentia rem aggrediatur.Iacob autem,vt supplantator,compendiariis artibus virtutem adeptus sine puluere, alioqui non vocádus Israël mutato nomine,fugit Labanis negotia,id est colores,figuras,& in vniuersum corpora , quorum natura est vt mentem per sensibilia vulnerent. nam quia confligando non poterat ea deuincere,modo vincat mauult fugere,laudandus sanè hoc nominè. Cautos enim,vt inquit Moses,faciet filios prophetæ, non audaces , & rerum ad se minus pertinentium cupidos. Noluit , inquit,aperire Iacob Labani Syro quòd fugeret:& fugit tam ipse quàm omnia quæ iuris sui erant , transmissoque amne perrexit contra mõtem Galaad.] Naturaliter enim montes ad cælandos fugitiuos sunt appositissimi , & ad non prodendos Labani pendenti à cogitationibus sensibilibus : quale est , si pulchritudine cõspecta captus periclitaris ne offendas ad eã, fuge clam ab eius imaginatione,nihil amplius mẽti renũtians, hoc

est caue mediteris eam & cogitatione repetas. Nam continuæ reminiscẽtiæ veras formas imprimẽdo lędunt mentẽ & inuitã cõcitant. Atq; eadem est ratio sensuũ omniũ quicũq; nos attrahũt ad aliquid. in his enim clãcularia fuga saluti esse solet: cũctatio verò, enuntiatio, dilatióq; superat rationẽ, & in seruitutẽ redigit. Quapropter caue anime ne vnquam rem sensibilem à qua periculum imminet tibiipse renũcies, néve retractes eam, ne forté succumbens ei, reddaris infelicissimus: fuge potius manumittens teipse, libertatẽ ferocem seruituti mansuetæ præferens. Sed cur nunc quasi Iacob nesciret Labanẽ Syrum esse loquitur sic: Noluit Iacob aperire Labani Syro. habet id quoq; rationem non pretereũdam obiter. Syria sublimis interpretatur. itaq; Iacob mens exercita cùm videt affectum humilẽ, non cedit, reputãs fore vt vincat egregiè. Quando verò videt sublimẽ & erecta ceruice tumidum, aufugit primùm ipse, mox singula eius exercitia, lectiones, meditationes, curationes, rerum honestarum memoria, cõtinentia, officia, atq; ita traiicit rerum sensibilium fluuiũ, qui inundat & mergit vi affectuũ animam, quo traiecto pergit ad altam ac sublimẽ rationẽ perfectæ virtutis. perrexit enim ad montẽ Galaad, qui interpretatur migratio testimonij, postquã Deus migrare fecit animã ab affectibus Labanicis, & autoritate sua confirmauit eam migrationẽ, vt conferentem ipsi ac perutilem, vt quæ eã ab humilibus vitiis & à terra se attollere nõ sinentibus adducat ad celsitudinẽ virtutis & prẹminentiã, ideo qui sensus amat Laban, eósq; magis quàm mentẽ in actionib⁹ suis sequitur, indignatur, persequitur, & increpat: Cur inscio me fugam moliris.] ac non potius manes in deliciis corporis, opinionibúsq; quæ ad corpus pertinẽt, & res externas diiudicant? tu verò non cõtentus ab eis fugere, prędatus es meam quoq; prudẽtiam, Liam vnà cum Rachele. nã hæ quandiu manserunt in anima, prudẽtiam gignebant in ea: nũc postquam migrarunt, reliquerunt ibi ruditatẽ & ignorãtiam. ideo addit, Cur furatus es res meas? id est furto subtraxisti. quã autem dicat, ipse indicabit, addens: Et abegisti filias meas tanquam captiuas: quod si indicasses mihi, prosecutus fuissem te.] Imò non fuisses prosecutus cũ rebus tam aduersis & pugnantibus. nam si prosecutus fuisses reuera & liberasses animã, amouisses ab ea sonos omnes corporeos & sensibiles. sic enim intellectus liberatur à vitiis & sensibus. nũc ais quidẽ te liberã eam emittere, re autẽ ipsa fateris, quòd detinueris eam in carcere.

nam

nam si eam cũ instrumẽtis musicis,tympanis citharísq;,aliisq; singulorũ sensuum voluptatibus prosecutus fuisses,nõ verè deduxisses.nec enim te solum ô Laban corporũ colorúmq; socie fugimus, sed etiã tua omnia, inter quæ sensibiles quoq; voces actionibus affectuũ consonant.meditati sumus enim,siquidem virtutem exercemus,meditationem necessariam, quã & Iacob ante nos perdere corrũperéq; deos alienos animæ, istos inquã deos fusiles,quos Moses ne faciamus vetuit.hi sunt virtutes ac bonorũ affectuũ interitus,vitij verò malorúmq; affectuũ cõfirmatio.quod enim liquatur,semel dissolutũ cõsistit denuò. nam sic legimus:Et dederunt ei omnes deos alienos quos habebant in suis manibus & inaures quæ erãt in auribus suis:& defodit eas Iacob subter terebinthũ quæ est in Sicimis.] hi sunt dij malorũ hominũ.at Iacob nõ dicitur hos accipere, sed defodere & abolere penitus.nã homo ciuilis nihil superfluũ accipiet à malitia,sed è medio tollet clã & defodiet. Sicut Abrahã cũ rex Sodomorũ conaretur ei bruta reddere pro rationalib⁹,equos pro viris,negat se quicquã accepturũ ex rebus illius: sed extensurũ animæ actionẽ,quam figuratè manu nominat,ad Deum altissimum.nec enim accepturũ se quicquã suum à funiculo vsq; ad corrigiã caligæ.ne ille diceret prophetã à se ditatũ: & ne ipse videretur paupertatẽ cum virtute coniunctã posthabuisse diuitiis.cælantur autẽ & asseruãtur semper affectus in Sicimis:quę vox interpretatur succollatio. nã qui laborat ob voluptates,libẽter asseruator earũ est.apud sapientẽ verò corrũpuntur,& pereunt,nõ intra breue tẽpus,sed hodie.hoc est semper. nã æuum omne hodierno metimur.est enim totius tẽporis mẽsurę diurnus ambitus.& ideo Iacob dat Iosepho Sicima tanquã portionem eximiam res corporeas sensibilésq;,exercẽti se in talibus. Iudæ autẽ cõfessori nõ dona,sed laudes hymnósq; & cãtationes quibus celebrẽ à suis fratribus. Cepit autẽ Iacob Sicima nõ à Deo,sed arcu gladióq; suo,verbis vim secãdi repugnãdíq; habentibus:nã etiã secũdarias res sapiẽs sibi subiicit, sed eas non asseruat,malẽs largiri natis ad talia.nõ vides ꝙ nec deos acceperit,quãuis visus accipere,sed defodit occultauítq;, & aboleuit in omnia secula?Cuinã igĩt animæ cõtigit defodere aboleréq; vitiũ,nisi cui Deus apparuit,& quã ineffabilibus arcanis dignatus est?ait enim:Num cælare potero Abrahã seruũ meum, quæ gesturus sum? Euge seruator,quia tua facta ostẽdis desiderãti res honestas animę,& nihil clam operaris in ea.ideo valet

fugere malitiã,& cælare atq; tegere, & interimere semper cupiditates noxias. Postquam declarauimus quomodo malus omnis exulsit,& abscondat se à Deo,cõsideremus iam, vbinã abscõdatur. In medio,inquit,arboris paradisi.]Hoc est in medio intellectu,qui & ipse est tanquam medius paradisi. videlicet totius animę.Nam quisquis à Deo fugit,confugit ad seipsum.Cũ enim duo sint intellectus,alter vniuersalis, qui est Deus, alter suus cuiusq;,quisquis à proprio fugit, cõfugit ad vniuersalem. Talis autem relicto intellectu proprio,fatetur nihil esse intellectum humanũ,ad Deum omnia referens.cõtrà quisquis fugit à Deo,negat eum causam vllius rei, sibiipse quid facit tribuẽs. Multi enim multa loquuntur, quòd totus mũdus suoptè impetu feratur sine prouidentia:artes autẽ,studia,mores,leges, instituta priuata publicáq;.ius cõmune hominũ quo erga se inuicẽ & erga bruta vtuntur.humanæ rerũm mentis esse inuenta. Sed vides ò anima harum opinionũ diuersitatẽ.altera relicto particulari intellectu vt generationi ac morti obnoxio,verè ascribit illi vniuersali tam ingenito quàm incorruptibili omnia.econtrà altera Deum reiiciens,eum qui ne seipsum quidẽ iuuare potest intellectum,per errorem trahit in auxilium.Ideóq; Moses pronũtiat:Si fur parietis perfossor in ipso facto ictus moriatur, non imputatur cædes.quòd si exorto sole fur occisus sit,percussor quoq; morietur reus homicidij.nam si quis incolumem sanam rectámq; rationem pertundat dirumpátq;, quæ attestatur Dei omnipotentiæ.& in hoc facto deprehẽdatur,scilicet perfregisse cõcidisséq; propriæ menti plus autoritatis quàm Deo tribuendo,is fur est res alienas furtim subtrahens. Deus enim omnia posside t.itaq; quisquis sibi aliquid tribuit,aliena vsurpat: simúlq; vulnus accipit grauissimum & insanabile,arrogãtiam cognatã ruditati & ignorantiæ.percussor autem securus fit. nec enim est alius quàm ipse percussus.sed sicut is qui seipse fricat, fricatur quoq;:& qui seipse extẽdit,extẽditur quoq;: quippe qui tum agentis vim,tum patientis affectionẽ obtinet:sic is qui furatur res Dei sibi ascribens,ab impietate simul atq; arrogantia discruciatur.talis vtinã pcussus moriatur, hoc est inefficax perpetuò maneat.minus enim peccare videbitur. Nã vitiũ partim in habitu,partim in motu cõsideratur. Quod autem mouetur, iã ad effectum vergit,ideo peius quàm id, quod tantũ est in habitu.ergo si talis cogitatio moriatur, quæ existimat se causam rerũ non Deũ,id est quiescat seq; cõpescat,nulla est cædis actio.

nec

ne c enim sustulit viuam opinionem illam quæ omnipotẽtiam Deo tribuit. Quod si sol oriatur, id est clarus intellectus qui nobis inest, videatur omnia dispicere præesseq; rebus omnib᷑, ita vt nihil ipsum lateat, reus erit, & talionem mortis feret ob viuam opinionem quam sustulit, asserentem Deum, causam rerũ omnium: cùm ipse deprehendatur inefficax veréq; mortuus, & mortuę inanimis erroneęq; opinionis inuẽtor. Ideóq; sacra lex execratur eum qui ponit sculptile in abscõdito, aut fusile opus manuũ artificis: nimirum prauas opiniones, quòd in Deũ qualitatis expertẽ cadat qualitas sicut in sculptilia: & quòd corruptibilis sit, sicut fusilia, ille incorruptibilis. Reponis ô cogitatio thesaurizâsq; intra te, sed grauaris in mediũ proferre indoctas persuasiones quas didicisti apud veritatis aduersarios. deprehẽderis tamẽ proculdubio in graui morbo animę, videlicet ignorantia, cuius curationem nõ admittis. Quòd autẽ homo malus in illum vulgarẽ suum intellectũ abscõdatur, veritatẽ fugiens, testis erit Moses, qui percussum Aegyptium defodit in sabulo, id est, conuicit eum qui se putabat regimẽ habere corporis, animam nihili faciẽs, & voluptatem finem expetendum iudicans. Cùm enim animaduertisset laborẽ videntis Deum, impositum ei à rege Aegypti, hoc est ab affectuũ duce malitia, vidit hominem Aegyptium, humanam fragilémq; affectionem, quę pulsabat cædebatq; videntem. cúmq; circũspexisset totam animam hac & illac, nec vidisset quenquam ibi stare præter verũ Deum, cætera verò in agitatione iactationéq;, percussum cõuictúmq; voluptatis amatorẽ defodit in intellectu vulgari & collectitio, nullam habente cognationẽ familiaritatémve cum honestate. hic in seipsum abditur. at huic contrarius à seipso fugiens cõfugit ad Deum rerum omnium. ideo dicit scriptura: Eduxit eum foras & dixit: Suspice in cælum, & dinumera stellas eius] quas vellemus quidem cõprehendere numero & circunspicere, quippe cũ simus amatores virtutis insatiabiles: sed impossibile est nobis permetiri Dei diuitias. Nihilominus gratias agimus largitori, qui sic immisit in animã semina plæclara splendida perpetuóq; vigentia, sicut stellas in cælum. nõ temerè autem addit, Eduxit eum foras. quis enim intrò educitur? sed fortasse quòd dicit tale est: eduxit eum in extimam regionem, nõ in aliquem externum locum, qui potest contineri ab alio. sicut enim in ædibus intimo conclaui matronali exterior est ea pars in qua viri versãtur, item hac exterius atriũ, inde vestibulũ, mox ianua:

tic

sic & in anima aliud alio potest esse exterius. itaq; intelligere debemus mentem eductam esse in extima. Quid enim proderat reliquisse corpus, & ad sensum confugere? quid sensui valedicere, & rationi sese submittere? oportet enim vt qui mentem educturus est relinquat eam liberam, immunem ab omnibus corporeis necessitatibus. instrumentis sensitiuis, ratiocinationibus sophisticis persuasionibúsq;, deniq; à seipsa. quapropter alibi gloriatur, dicens: Dominus Deus cœli & Deus terræ, qui desumpsit me de patre meo. impossibile est enim habitantem in corpore & mortali genere, cum Deo colloqui, sed eum solum quem Deus erit ex hoc carcere. quaobrem & Isaac ille gaudiũ animæ, meditaturus & priuatim acturus cum Deo egreditur relicto seipso mentéq; propria. Egressus est, inquit, Isaac in cāpum vt meditaretur sub vesperā. Moses quoq; propheta dicit: cùm egressus fuero ciuitatem, id est animam (nam hæc quoque est animantis ciuitas, mores legés præscribens) extendam manus] extēdam & explicabo meas actiones Deo, testem inspectoréq; singularũ inuocādo, cũ malitia suopte ingenio quærat latebras. est aũt explicari, videre manifestè, cùm igitur anima in omnibus sermonibus ac operibus explicata fuerit & spectādam se præbuerit, cessant voces sensuum, omnésq; infausti soni atq; turbulenti. inclamat enim & ad seipsum vocat, visibile quidem visum, vox autē auditũ, & vapor odoratũ, & in vniuersum sensibile quodq; suũ sensum inuitat. hęc autē omnia quiescũt. cùm egressa animæ ciuitatē cogitatio, meditationes actionésq; suas refert ad Deum. Sunt enim manus Mosis graues. nam cùm hominis mali actiones subuentaneæ leuésq; sint, meritò sapiētis graues habētur, immobiles incōcussǽq; : ideóq; fulciuntur ab Aarone ratione, & ab Or lumine, ꝙ nulla lux in rebus sit clarior quàm veritas. Vult igitur scriptura figuratè docere te, sapiētis actiones necessariò fulciri veritate rationéq;. & hæc est causa cur Aaron ad finē, hoc est perfectionē tendēs, montē Or, id est lucem, ascēdit. finis enim rationis veritas est, quę longius quàm vllum lumen splendorē suum emittit, in quā ratio conatur ingredi. Non vides ꝙ etiam acceptum à Deo tabernaculũ, id est sapientiam, sub cuius vmbra sapiens habitat, fixit, firmauit, consolidauítq;, nō in corpore, sed extra corpus? castris enim id facit simile, exercitui occupato armis & molestiis quas secũ bellum trahit, cui non sit integrum pacem admittere. Et vocatum est tabernaculum testimonij] sapientia testimonium habens

habens à Deo. Etenim omnis quærens dominũ egrediebatur. Egregie: nam si quæris Deũ anima, à teipsa egressa illũ quære. donec enim manes in molibus corporeis aut mẽtis opinationibus, non es apta ad quærendas res diuinas, etiamsi præ te feras quærendi studium. an autẽ quærẽdo inuẽturus sis Deum, incertum est: multis enim non manifestat seipsum. Dices te simpliciter seduloq́; dare operam vt eum cognoscas. conducit sanè ad fruẽdum rebus bonis vel solũ quærendi studium. semper enim appetitio rerum honestarum etiamsi ad metam nõ perueniat, tamen homines studiosus alacritate præoccupat. eodem modo malus fugiens virtutem, & abscõdens se à Deo, ad infirmũ auxilium confugit mentem propriam. probus cõtrà fugiens à seipso vertit se ad cognitionẽ illius vnius, vincẽs cursu certamineque omnium longè præstantissimo. Et vocauit dñs Deus Adamum, & dixit ei, Vbi es?] Cur solus Adam vocatur, quãuis vxor vna lateat? dicẽdum igitur primũ quid sibi velit illa vox, Vbi es? quando mens redarguitur & ad mutationem trahitur, non solùm ipsa vocatur? verùm etiam omnes eius potẽtiæ. nam absque suis potẽtiis mens ipsa nuda nihil esse inuenitur. ex iis potẽtiis & sensus est, nimirũ mulier, Vocatur ergo cũ Adamo mente vxor quoq;, sensus scilicet: seorsum autem non vocatur. Quid ita? quia cùm sit brutus, per seipsum redargui nõ potest. nã nec visus nec auditus, nec vllus alius sensus est docilis. proinde non potest res percipere: eò ꝙ ei sola corpora discernendi facultatem opifex indidit. mens autẽ ipsa est quæ doctrinam admittit; qua de causa hanc, non sensum, Deus vocat. quod autem dicit, vbi es? plures interpretationes recipit: vnã, vt non interrogatio sit, sed affirmatio, ac si dicat. In eo loco es, accentu graui Vbi proferẽs: putabas Deum in paradiso deambulare, contineríq; ab eo, disce hoc esse tuum accidens, & audi sentẽtiam verissimam ab eo cui cũcta sunt cognita, Deum esse nusquã. nã ipse non cõtinetur, sed vniuersa cõtinet. quicquid autẽ in loco est, id contineri, non cõtinere, necessariò sequitur. secũdo modo dictũ id perinde valet ac si dicat, quò deuenisti ô anima, pro qualibus bonis qualia elegisti mala? à Deo vocata vt fieres virtutis particeps, vertis te ad vitiũ? & cùm frui datum sit arbore vitæ, id est sapiẽtia, saturata es ignorãtia corruptionéq;: quia maluisti mortis animæ infelicitatẽ, quàm veræ vitæ felicitatem. tertius modus est per interrogationem, ad quam responderi potest dupliciter: primùm si quærenti vbi es, respondeatur nusquã. nullum

enim

enim locum habet mali hominis in anima, cui vel insistat vel insidat. ideo malus Græcis dicitur ἄτοπος. sic enim appellant malum cuius nusquam vsus est. talis autem est homo inciuilis, fluctuans semper & agitatus, vagúsq; in morem incerti flatus, nullius omnino amicus constantis sententiæ? altera autem responsio talis esse potest, qua etiam Adam vtitur: Vbi sim audi: vbi hi qui Deum videre nō possunt, vbi qui Deum nō audiunt, vbi qui ab autore omnium rerum volunt se abscōdere, vbi qui virtutem fugiunt, vbi qui exuti sunt sapientia, vbi qui metuunt tremúntq; præ infirmitate timiditatéq; animæ. cùm enim dicit: Vocem tuam audiui in paradiso: & timui eò quòd nudus essem, & abscondi me.] omnia quæ modo memoraui dicit, sicut supra declarauimus prolixius. quamuis nudus non sit nunc Adam. Fecerunt sibi perizomata, paulò antè dictū est: sed vult scriptura sic quoq; te docere, nuditatem nequaquam corporis huic intelligendam, sed iuxta quam mens nuda & virtutis expers deprehēditur. Mulier, inquit, quam dedisti mecum, ipsa dedit mihi de arbore, & comedi.] Bene quòd non dixit, mulier quam dedisti mihi, sed mecum. nō enim mihi vt possessionem sensum dedisti, sed & ipsam sciuisti solutam ac liberam, & quodammodo non subiectā decretis meis mādatísq;. Quod si voluerit mens imperare visui ne videat, nihilominus is subiectū suum videbit. itidem auditus quotiescunque vox illabetur. eam omnino percipiet, etiamsi mens contentiosè interdicat ne audiat. odoratus quoque vapores ad se venientes olfaciet, etiamsi mens velit obsistere. propterea Deus nō dedit sensum animali, sed cum animali. cunctas antē res mens nostra cū sensu cognoscit, simúlq; cum eo iudicat. Quale est quod visus vnà cum mēte percipit rem visibilem: & quamprimum oculus vidit corpus aliquod, mox mēs rem visam percipit esse nigrā albámve, aut giluam vel puniceam, aut triangulam, quadrangulam, rotundámve, aut quouis alio colore figuráve præditam. item mox vt auditus à voce ictus est, mens etiam præsto fit, vel hoc argumēto, quòd continuò vocē eam iudicat, exilísne an grandis sit, modulatáne concinnáq;, an contrà inconcinna, & aliena ab harmonicis legibus. idem licet obseruare in aliis sensibus. Quin & illud quàm apposite dictum: ipsa mihi dedit de ligno. id enim quod ligneū sensibiléq; inest in mente, nemo nisi sensus ei dat: Quis enim ei dedit cognoscere corpus aut albedinē, nisi visus? quis vt voces dignoscat, nisi auditus? quis vt vapores, nisi odoratus

tus?quis vt ſapores,niſi guſtus?quis vt aſperum à molli,niſi tactus?Rectè igitur & veriſsimè dicit mēs,vt corpora percipiam ſolus ſenſus mihi dedit. Et dixit Deus mulieri, Quare hoc feciſti?quę reſpondit:Serpēs decepit me & comedi.] Aliud à ſenſu ſcitatur Deus,aliud ſenſus reſpondet.De viro enim interrogatus,nō de hoc reſpondet,ſed de ſeipſo,fatendo ſe comeſſe, nō comedendum præbuiſſe.Quid ſi per allegoriā ſoluamus quæſtionem,& oſtendamus mulierem rectè ad interrogationē reſpondiſſe?conſequitur enim neceſſariò,vt poſtquam ipſa comedit,edat vir quoq;.Quoties enim ſenſus ſubiectum ſuum appetens,ſatiatus imaginatione fuerit, confeſtim & mēs accedit ſimúlq; fruitur.quodammodo explēs ſe cibo accepto ab eo. hoc eſt quod ait,Inuita marito dedi.nam ille me contrectante ſubiectum meum,pro ingenio ſuo cōcitabili,imaginationem impreſsit ſibi. Obſerua autem quòd vir quidem ait mulierē ſibi dediſſe:mulier verò ſerpentem nō dediſſe,ſed decepiſſe. Senſus enim proprium eſt dare,voluptatis autem variæ ſerpentinæq; fraudare ac decipere.Verbi gratia,album naturaliter nigrúmque,calidum & frigidum dat ſenſus menti,non decipiendo,ſed veraciter. Nam talia ſunt hæc ſubiecta,qualis & inde procedēs imaginatio,ſicut plerique aiunt, qui minus accuratè ſcrutātur phyſiologiam.At voluptas nō quale eſt ſubiectum,tale id agnoſcit cogitatione:ſed addit arte mendacium, rem inutilem trāſferens in ordinem vtilium:ſicut meretrices deformes videre licet fucantes pingentéſq; faciem,vt tegant ſuam deformitatē: & intemperantem pronum ad ventris voluptates.hic meri copiam & ciborum apparatum amplectitur,tanquam rem bonā, lædēs interim horum abuſu tam corpus quàm animā.Rurſum amatores videre licet ſæpe inſanire in mulierculas aſpectu turpiſsimas,voluptate decipiente & tantum nō perſenſente. quòd bona forma,bonus color,bona habitudo & membrorum proportio his inſit quæ habent omnia cōtraria.itaq; verè pulchras in quarum forma nihil deſideres contemnunt, illas verò quas dixi depereūt.ergo omni voluptati decipere eſt proprium: dare autem ſenſui. Nam illa circunuenit mentem ſeducitque, non qualia ſunt ſubiecta oſtendens, ſed qualia non ſunt, at ſenſus planè ſic offert corpora,vt ſunt à natura facta,ſemotis technis fuciſq;. Et dixit dominus Deus ſerpenti: Quia hoc feciſti maledictus es inter omnes pecudes, & omnes beſtias terræ: ſuper pectus & ventrem tuum gradieris, & terram comedes

cunctis

cunctis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponã inter te & mulierẽ, & inter semen tuum & semen illius. Ipse seruabit caput tuum, tu eius calcaneũ.] Quam ob causam non expectata defensione execratur serpẽtem: cùm iubeat alibi, audiri ambos inter quos res controuertitur, non præmaturè alteri credere? at qui vides ꝙ Adamo nõ credidit prius quàm mulieri, sed inuitat eam ad defensionem percõtando, quare hoc fecisti? at illa errasse se fatetur, deceptã à voluptate serpentina & varia. Quid igitur vetabat etiam muliere dicente, serpẽs me decepit, percõtari ipsum deceperitne, potius quàm indicta inauditáque causa execrari? Dicendum igitur ꝙ sensus nec inter bona nec inter mala censetur: cùm sit medium quiddam sapienti stultóq; commune, & in stulto fiat malus, sicut cõtrà in sapiẽte bonus. Meritò igitur quandoquidem naturã per se malam nõ habet, sed vtriq; parti fauẽs & ad bonum & ad deterius propendet, non prius damnatur quàm confessus secutum se deteriora. at serpẽs voluptas suopte ingenio mala est: eam ob rem in bono ne inuenitur quidẽ omnino, sed solus malus est eius particeps. itaque iure optimo non permissam respondere execratur Deus, vtpote nullũ semen virtutis in se habẽtem, sed semper & vbiq; scelestam atq; reprehẽsibilem. Quapropter etiam illum Ir absque causa manifesta malum nouit Deus & interficit. videlicet corpus molẽ nostram coriaceam. Ir enim coriaceus interpretatur. quem malũ esse & insidiatorẽ animæ nõ ignorat, & insuper cadauer semper mortuum. Quid enim aliud vnusquisq; nostrũ facit, quàm quòd corpus suaptè natura cadauerosum circunfert, excitante id & sine labore gestante anima: cuius robur si libet considera, vel robustissimus athleta non valet breui tempore suam baiulare statuam: anima verò interdum vsq; centesimum annum indefessa fert statuam hominis leuiter, non enim nũc eum interemit, sed iam inde à principio mortuũ corpus factum est, Est autem suaptè natura malum, vt dixi, & insidiãs animæ, sed corã solo Deo, & si quis amicus Deo. ait enim; coram domino malus Ir.] nam mens quando in sublimibus versando initiatur domini mysteriis, malum & inimicũ corpus iudicat. Quãdo autem absistit à scrutandis rebus diuinis, amicum sibi cognatum germanúmq; existimat. confugit igitur ad ea quę huic cara sunt, Quapropter athletæ anima differt ab anima philosophi. nã athleta omnia refert ad bonam corporis habitudinem, cui vel animã ipsam impenderet, vtpote amator corporis. at philosophus cùm sit ho-

nestatis

nestatis amator,curam gerit eius quæ in se viuit animæ,neglecto mortuo corpore, non aliud spectans quàm nequid optima anima patiaī à colligato sibi malo cadauere.Vides quòd hunc Ir interficit non dominus, sed Deus? non enim quatenus imperat & regnat liberam exercens potentiam,interficit corpus;sed quatenus bonitate humanitatéque vtitur.Nam Deus bonitatis nomen est,vt scias quòd etiam res inanimas non potentia, sed bonitate condidit, eadem qua animatas. oportebat enim quò magis elucerent meliora, etiam deteriora produci à potentia huius ipsius bonitatis summæ causæ,quæ Deus est.Et quando ô anima videberis tibi maximè cadauer baiulare? num quando initiaberis & præmiis coronísq; dignaberis? tū certè amatrix eris Dei non corporis,consequeris autem præmia,quando vxor tibi contigerit illa Iudæ sponsa Thamar,quæ interpretatur palma victoriæ symbolum. argumento est,quòd quando eam ducit Ir,mox & malus inuenitur & interficitur,ait enim;Dedit Iudas vxorē primogenito suo Ir,nomine Thamar.& subdit,fuitq; Ir malus coram domino.& interfecit eum Deus.] Mens enim quādo præmia virtutis accipit,mulctatur morte istius cadauerosi corporis. Viden' vt & serpentem inauditū execratur?voluptas enim est. & Ir absque causa manifesta interficit? est enim corpus,quod si consideres ô bone, inuenies Deum fecisse in anima quasdam naturas reprehensibiles ex se obnoxiásq;, quasdā vsque quaque bonas & laudabiles,itidem sicut in stirpibus animalibúsq;,an non vides quòd stirpium alias mites,vtiles, saluiferas creauit opifex?alias siluestres,noxias, morbiferas simul & mortiferas? & animalia similiter:vt hūc ipsum serpētem de quo nunc loquimur,animal suaptè natura letiferum & factum ad perniciem.hoc sic afficit hominē,vt voluptas animā. ideóq; serpenti voluptas assimilatur. ergo sicut voluptatem & corpus Deus nulla certa de causa odit;ita etiam naturas bonas absque manifesta causa extulit,nihil potius aut prius habens quàm vt eas laudaret.Nam si quis roget,cur Noë dicatur inuenisse gratiam corā domino Deo,priusquam aliquid boni fecisset,quantum quidem nos scire possumus,rectè respondebimus, liquere quòd laudator sit creationis & generationis. Nam Noë interpretatur requies aut iustus. necesse est autem eum qui cessans à peccatis & iniquitatibus, requiescit in honestate & viuit cum iusticia,gratiam inuenire apud Deum.porrò inuenire gratiā, non id tantum significatum habet quod quidam vsurpant, pro

placere:sed & tale quid:Iustus quærens rerum naturam in hoc inuenit inuētum optimū,quòd gratia Dei sint quæ sunt omnia. sibi enim creando gratificatus est nihil, quando illi nihil inde accessit. ideóque tantùm gratiam profundere proprium est ei. Quærentibus igitur principium creaturæ rectè respōdebitur: bonitas & gratia Dei, quā largitus est humano generi:nā munus,beneficium, gratia Dei sunt omnia quæ mūdo cōtinentur, & mūdus ipse insuper.Melchisedec quoq; regem pacis,hoc est Salem(sic enim interpretatur)sacerdotem sibi constituit Deus, non expresso eius aliquo merito,sed quia talem ipse fecerat,regem,pacatum,primum dignū suo sacerdotio.nominatur enim rex.rex autem aduersatur tyranno,quòd ille ius & æquum, hic iniquitatem introducat in rempublicam.ergo tyrannica mens mandat mandata infesta tum animæ tum corpori ac noxia,magnásq; molestias inferētia,vitiosas actiones, & voluptates quæ nascuntur ex affectibus.altera verò mens est rex:quæ nō imperat tantū,sed paret etiam:quando præcepta eius talia sunt,vt anima his adiuta ceu nauis per totam vitam prosperè nauiget, gubernante illo bono peritóque gubernatore:qui non alius est quàm vera ratio.vocetur igitur tyrannus quidē,princeps belli: rex verò,dux pacis Salem:offeratq; animæ alimenta plena lætitiæ gaudiíque.panes enim & vinū offert,quæ Ammanitæ Moabitæque illi videnti præbere noluerant.quā ob causam arcētur à cōtione cœtúque diuino.Ammanitæ enim è genitrice sensualitate nati,& Moabitæ ex intellectu genitore, figuræ duæ sunt: per quas significātur qui res istas ab vniuersitate contentas pensitant,scilicet intellectū sensúmque, Deum autem nō cogitant.

Non ingredientur,inquit Moses,contionē domini,quia non occurrerunt nobis cum panibus & aqua.excūtibus ex afflictionibus Aegypti.]cæterùm Melchisedec pro aqua vinum offerat, potétq; ac cōfirmet animas, vt occupētur diuina ebrietate,quæ est omni sobrietate magis sobria.sacerdos enim est ratio sortē habens Entem ipsum,de quo sublimiter sentit & admodū magnificè:est enim sacerdos altissimi:nō quòd alius sit non altissimus.nam Deus cū sit vnus,tum in cælo est supra, tū in terra infra,nec est vllus præter ipsum. sed vt nō submissè humiliterq; verùm celsius sublimiúsq; quàm de quauis materia sentiamus de Deo,adhibet appellationē altissimi. Quid porrò boni fecerat Abraham,quādo iussus est migrare procul patria cognatióneq;,& habitare terrā quā Deus ipse dederit?ea verò est ciuitas

bona,

bona, ampla, felicissima. nā dona Dei magna pretiosaq; sunt. verūtamen hæc quoq; figura fuit nō contēnenda. interpretatur enim Abraham, pater sublimis, laudādus vtroq; nomine. Mens enim quādo non herili more animam territat, sed paterno imperat, non indulgens ei suauia, sed vel inuitæ obtrudens vtilia: omissisq; omnibus rebus humilibus & ad mortalia ducētibus, sublimis immoratur contemplationi mundi eiusq; partiū: atq; etiam altius ascendēs numen ipsum scrutatur eiúsq; naturam propter immēsum amorē scientiæ: non potest manere in decretis pristinis, sed cupit migrare ad meliora: nōnullos autē Deus vel ante natiuitatē pulchrè fingit dísponitq;, destinans ad sortē optimā. an nō vides quid de Isaac loquatur Abrahamo, ne sperāti quidem ex se patre talem progeniē, atq; adeò ridenti promissionem, dicentiq;: Itáne gignet homo centū annos natus, & Sarra nonagenaria pariet? sed annuit asseuerátq; q dicit: profectò Sarra vxor pariet tibi filiū, & vocabis nomē eius Isaac: & statuam testamentū meum cū eo testamētum sempiternū. Quid igitur est cur hic antequā nasceretur laudatus sit? Quædā bona repræsentata iuuant, vt sanitas, sensuū integritas, opes si contingāt, gloria. liceat enim hæc quoq; abusiuè bona dicere. quędam non solū cū adsunt, sed etiā promissa oraculo, qualis est lætitia, bonus affectus animæ. hæc enim non præsens tantū lætificando vim suam exerit, sed etiā sperata hominem præoccupat: habet enim hāc prærogatiuā. alia bona priuatam vim habent. lætitia tū priuatim exultat, tum publicè. lętamur sanitate, libertate, honore, cæterísq; bonis: vt propriè dicatur, nullū esse bonum non coniunctū cum lætitia: lætamur autē non præteritis solū bonis & præsentibus, sed & futuris quæ expectamus: vt quando speramus diuitias, imperiū, laudem, morborū finē, virium roborísq; accessionē, scientiā successuram in locū ignorantiæ, gaudemus nō mediocriter. ergo quoniā lætitia non præsens solum, sed & sperata laxat exhilarátq; animā, meritò Isaac prius quàm nasceretur, nomine donóq; magno donatus est. per hunc enim significatur animæ risus & gaudiū atq; lætitia. Rursū Iacob & Esau, illum principē, ducem & dominū, hunc obsequētem & seruum, prius quàm vterū exirēt pronūciauit. Deus enim animatorum operū figulus egregiè nouit, quæ ipse facit, etiam antequā perficiat, vires quoque quibus vtētur in posterum, & in vniuersum quicquid actura passuráve sunt. Cùm enim anima de futuro sollicita Rebecca petit oraculum, respondet Deus: Duæ gentes

ſunt in vtero tuo,& duo populi ex eo diſcedent: ſuperabitq; alter alterū, & maior minori ſeruiet.] ſic enim Deus cōparauit, vt id quod brutum eſt deteriúſque potiori ſeruiat;quod verò ci uilitate rationéque præſtat,libertate fruatur atque principatu, nec ſolùm cum vtrúque abſolutum eſt in anima, verùm etiam cū res adhuc eſt ambigua. prorſus enim vel leuis quæpiā aura virtutis principatū & imperium, ne dum libertatē præ ſe fert. econtrà qualiſcunq; indoles malitiæ,rationē vel nōdum adulta in ſeruitutem redigit. Præterea quid ſibi voluit Iacob,cum Ioſepho admouente duos filios ſuos,natu grādiorem Manaſſem, minorem Ephraim,decuſſatis brachiis iuniori dextram impoſuit,ſiniſtrā verò grandiori.moxq; Ioſepho grauiter id factum ferente, & putante patrem erraſſe imponendis manibus, dicit: Non erraui fili,ſed ſciens prudénſque facio quod facio. fiet hic quoque in populum,extollendus eſt hic quoque:ſed frater eius iunior,maior futurus eſt.] Quid igitur dicendū?niſi quòd duæ naturæ diuinitus in anima conditæ ſunt,valde neceſſariæ, memoria,reminiſcentiáque.Quarum altera quicquid ſenſibus recens impreſſum eſt retinet,ne falli poſsit per ignorantiā.reminiſcētiam verò vtique præcedit obliuio, res ſurda cæcáque. hic quod antiquius eſt apparet deterius, id eſt memoria quàm reminiſcentia:vtcunque cohærent nec ſeparantur facile.nam qui primùm in artes introducimur,comprehendere ſpeculationes earum ſtatim nō poſſumus.itaq; quicquid obliuiſcimur initiò, rurſum reminiſcimur:donec iterum atq; iterum reminiſcēdo, atque obliuiſcendo,denuò cōfirmetur memoria.atq; ita iunior hæc,vtpote ſerius nata,cōficitur ex reminiſcentia.Figuratè igitur Ephraim dicitur memoria. fertilitas enim interpretatur: quia tunc animæ diſcendi cupidæ contingit ſua portio,quando in memoria confirmantur eius contemplationes. at Manaſſes reminiſcentia dicitur,quaſi tranſlatus ex obliuione.qui autem obliuionem effugit,certè reminiſcitur.itaq; rectiſsimè ille ſupplantator affectuum & meditator virtutum Iacob dextrā porrigit Ephraimo;id eſt fertili memoriæ.ſecūdas verò partes reminiſcētiæ tribuit,ſcilicet ipſi Manaſſæ.Sic & Moſes ex his qui paſcha ſacrificant priores laudat maximè,quòd traiectis flumi nibus Aegypti perrexerunt,nec amplius ad ea reuerſi ſunt: poſteriores verò habet pro deterioribus.nam hi curſum ſuum retrorſum flexerunt,& quaſi obliti rerum agendarum, rurſum ſe accinxerunt,vt eas aggrederētur. at illi priores curſum tenue-

runt

sunt perpetuũ.itaq; sacrificãtibus pascha posterius assimilatur Manasses obliuionis filius:priorib⁹ autẽ Ephraim fertilis.ideo & Beseleelẽ nominatim Deus euocat,promittitq́; daturũ se illi sapientiam & scientiam, & constituturũ se illum opificem architectumq́; omnium quæ sunt in tabernaculo, hoc est animæ operum:quãuis nullum eius opus hactenus extaret laudabile. Dicendum igitur quòd hãc quoq; figuram Deus impressit animæ,ceu probato nomismati.eam figuram quænam sit cognoscemus, si nominis interpretationem diligenter excusserimus. Beseleel interpretatur, in vmbra Deus.vmbra verò Dei verbũ eius est,quo tanquam instrumẽto assumpto mundum creabat: hæc vmbra & quasi effigies exẽplar est alterũ.sicut enim Deus exemplũ imaginis,quã vmbram nunc vocauit, sic hæc imago fit aliorum exemplum:quemadmodũ in principio legis significauit propheta,dicẽs:Et fecit Deus hominẽ ad imaginem Dei, quasi imago ipsa ad effigiem Dei facta sit, homo verò ad eam imaginem quæ iam vicem exemplaris acceperat. quis igitur accesserit character cõsideremus. Quæsiuerũt prisci,quomodo numen intelleximus: ex his qui optimè philosophari visi sunt, dixerunt, quòd ex mundo partibusq́; eius & harũ innatis viribus, Deũ vt causam animaduertimus.nam sicut si quis videat domum affabrè factam instructamq́; vestibulis.porticibus,aulis virorum,mulierũ conclauibus & id genus cæteris, cogitatione percipiet artificem : nec enim sine arte opificéq; putabit domũ esse absolutã:quod & de ciuitate aut nauigio, & de quo vis minore maioréve opere sentiendũ est : ita sanè etiã quiuis ingressus ceu in maximã domum aut ciuitatẽ hunc mundum,conspicatus cælum in orbẽ volui continereq; omnia : erraticas verò fixásq; stellas pariter moueri modulatè summáq; cum harmonia,ad vtilitatẽ rerum vniuersarum:terrã deinde meditullium sortitam.aquam aëremq́; latè vtrunq; fusum suisq; contentum terminis : ad hæc animalia tã mortalia quàm immortalia stirpium fructuũq́; varias species:certè ratiocinabitur hæc non sine perfectissima arte condita.sed fuisse esseq́;Deum huius vniuersitatis opificẽ. Qui ita colligũt,per vmbrã Deum pcipiunt, animaduertẽtes artificẽ per ipsius opera. Sed est & alius perfectior puriórq; intellectus,magis mysteriis initiatus, qui nõ ex operibus causam cognoscit,quasi ex vmbra solidũ corpus : sed emergẽs supra creata omnia,manifestè increatũ cõtẽplatur,vt & ipsum per se cõprehendat,& vmbrã eius : hoc est & verbum

eius,& mundum hunc vniuersum,hic est Moses ille, qui sic loquit:Ostẽde mihi teipsum,manifestè te videã,nolo mihi te ostẽdas per cælum,terrã,aquam,aërẽ,aut quidquã creatum: nec in vlla re alia tãquam in speculo contẽpler tuã ideã,præter quàm in te Deo.nã quæ in creaturis apparentiæ sunt dissipantur:quæ autẽ in increato,stabiles,firmæ sempiternæq́; pmanẽt.Quamobrem Mosem vocauit,& loquutus est ei Deus. Beseleelẽ item vocauit.sed nõ similiter:verùm illũ cognitionẽ dei percipientẽ ex ipsa summa causa,hũc autem tanquã ex vmbra ex creaturis opificẽ ratiocinatione colligentẽ. Quapropter inuenies tabernaculũ & vasa eius omnia prius à Mose.deinde à Beseleele deliniata paratáq;. Moses enim exemplariorũ est artifex,cæterùm Beseleel imagines eorũ exprimit.Nã Moses Deo monitore vtitur,qui dicit:Iuxta exẽplar quod ostendi tibi in monte omnia facies:Beseleel autẽ Mose:& meritò.Quia & Aaron,id est ratio, & Maria,hoc est sensus, insurgentes contra eũ disertè audiunt: Si quis fuerit inter vos propheta domini,in visione& in vmbra apparebit ei Deus,nõ manifestè.Mosi verò qui fidelis est in tota domo mea,ore ad os loquetur,non per enigmata.Quoniam igitur duas naturas inuenimus creatas factas & elaboratas à Deo,alterã ex seipsa noxiam,reprehensibilẽ,execrabilem,alteram vtilem laudabileq́;:illam notatã falso charactere,hanc verò probato.pulchram cõuenientẽq́; precationem vna cũ Mose precabimur:vt nobis Deus aperiat suũ thesaurũ, sublime illud refertumq́; diuina luce verbũ,quod suprà vocauit cælũ. in quibus autem mala recõduntur occludat.sunt enim ex bonorũ ita etiã malorum thesauri apud Deũ sicut habetur in magno cãtico:Nónne ecce collecta sunt hæc apud me, & obsignata in thesauris meis,in die vltionis, quãdo lapsus fuerit pes eorũ. vides thesauros esse malorum? Et bonorum quidẽ vnicus.Quoniam enim Deus vnus,etiã thesaurus bonorum vnus.multi verò malorum,quia & peccatores immẽso numero. Sed hic quoq; considera eius qui est bonitatem,bonorũ quidem thesaurum aperit: cõtrà malorum claudit astringítq;.est enim Dei propriũ bona offerre & præuenire nos liberalitate:mala verò non facilè immittere. Moses verò exaggerãs etiã Dei liberalitatẽ & gratificandi studiũ,non solùm reliquo tẽpore ait thesauros malorum obsignatos,sed & cum anima lapsa fuerit in via rectæ rationis, quãdo meritò pœna digna videri poterat.ait enim in die vltionis obsignatos malorũ thesauros:docente diuino eloquio,quòd

ne in

ne in peccátes quidem cõfestim Deus animaduertit,sed indulget tẽpus ad pœnitentiam & errati curationem. Et dixit dominus Deus serpenti: Execratus tu inter omnes pecudes & omnes bestias terræ.] sicut lætitia iucundè nos afficiens, fausta ominatione digna est, ita execratione voluptas malus affectus, quæ turba terminos animæ, pro virtutis studio amorẽ affectionum in ea generãs. ait autem Moses in execrationibus, execratũ esse qui trãsmouet terminos proximi. terminũ enim & legẽ Deus animæ præscripsit virtutẽ, scilicet arborẽ vitæ. hunc trãsmouit, qui fixit terminum malitiæ, scilicet arborẽ mortis. execrabilis ille quoq; qui cæcũ errare facit in via. Facit & hoc voluptas impia. est enim sensus naturaliter cæcus, quia brutus, quoniã quicquid rationale est, habet oculos, ideo ratione sola res cõprehenduntur, sensu nõ item. per sensum enim sola imaginamur corpora. hũc cæcũ sensum voluptas fallit, quò minus res percipiat: siquidẽ vetat ne se ad mentem, à qua regi poterat, recipiat regaturq; ab ea, seducens illũ ad sensibilia, illiciénsq; suis operibus: vt cæcus sensus sequatur cæcum ducem, rem sensibilẽ. ibi mens cũ ambos cæcos duces sequitur, impotẽs sui abit in præcipitiũ. alioqui consentaneũ erat ordini naturali, vt rationem cõpotem visus sequerentur ea quæ cæca sunt: sic enim leuius ferrẽtur noxiæ res. nunc in eã fraudem inducitur anima, vt cogatur vti cęcis ducibus, decepta persuasaq; mutare virtutẽ vitio, & suo labore malũ sibi quęrere. prohibet autẽ & hanc permutationem sacra lex his verbis: Non mutabis bonũ malo. his de causis voluptas fit execrabilis. nunc non alienũ à proposito fuerit cõsiderare quæ sit hæc maledictio. execratum esse ait inter omnes pecudes. ergo pecuinum quiddã brutúmq; sensus est. certè vnusquisque sensus voluptatem execratur, vt inimicissimam & infensissimam. est enim re vera hostis sensui. id inde colligitur, quòd saturati voluptate immodica, nec videre, nec audire, nec olfacere, nec gustare, nec tãgere sincerè possumus, sed his omnibus obscurè atque debiliter afficimur. id quod patimur ea iam cessante: alioquin inter ipsum vsum voluptatis, omnino priuamur vi sensuum, vt non magis agant in res sensibiles, quàm si eis mulctati essemus. Et qui fieri potest, vt non meritò sensus execretur voluptatem à qua sic mulctatur? quæ præ omnibus quoque bestiis est execrabilis, præ omnibus, inquam, affectibus animæ. His enim mens sauciatur & perditur. Cur igitur etiam aliis affectibus videtur deterior? Quia propemodum

omnibus est obnoxia, tanquam principium eorum fundamentúmq;. Nam & concupiscentia nascitur ex amore voluptatis, & dolor existit per eius priuationem. timor quoq; tum fit cum veremur istius absentiã. itaque liquet omnes affectus apud voluptatem habere suũ receptaculum: & fortasse nulli vsquã essent, ni voluptate ceu fundamento niterentur. Super pectus & ventrem tuũ gradieris.] circa has enim partes stabulatur affectus hic, pectus ventréq;. quando præstò est copia materiáque voluptatis, circa ventrẽ & quæ sub ventre sita sunt. quando autẽ his caret, circa pectus, vbi sedes iræ est. amatores enim voluptatis si his destituantur, irascuntur & exacerbãtur. Inspiciamus rem diligẽtius. Tripartitam esse animam nostram, haberéq; partes, vnam ratione præditam, alteram ad iram natam, tertiã ad concupiscentiam. has partes nonnulli philosophi potẽtiis tantummodo differre existimãt, quidã locis etiã: hi rationali parti caput sedem attribuunt, reddẽtes causam, quòd ibi sit rex, vbi satellitiũ. satellites autẽ mẽtis sensus collocatos in capite. proinde rex habitare ibi tanquã in arce probabiliter creditur. iidem iram locant in pectore: aiúntq; hac de causa à natura munitam hanc partẽ densis ac validis ossibus, nõ secus ac strenuũ militẽ instructũ thorace ac clypeo, ad repellẽdos aduersarios. postremus locus assignatur cõcupiscentiæ, circa iecur & ventrem. hic enim vis hæc habitat, appetitus ratione carens. Quando igitur quæres ô anima, quã regionẽ voluptas sortita sit, ne spectes capitis locũ, qui rationis est: non inuenies enim. resistit enim huic affectui ratio, nec potest vnà cohabitare: quod hac vincẽte voluptas pessum eat: sicut ediuersò, dũ voluptas vincit, exulat ratio. Proinde illã quære in pectore vẽtréq;, vbi partes brutæ domiciliũ habent, ira cõcupiscentiáq;. nam in his locis inuenitur & iudicium nostrũ, & affectus ipsi. non vetatur tamen mens relictis suis septis dare se deteriori. id fit quando in anima bellũ exoritur, tunc necesse est in potestatẽ aduersæ partis deuenire rationem paci non bello natam. itaq; sacra lex gnara quãtum possit vtriusq; affectionis impetus, vel iræ, vel cõcupiscentiæ, cõpescit vtrũq;, aurigã gubernatoremq; rationem his præficiens. ac primùm de ira, curaturus eã & sanaturus legislator, loquitur sic: Et impones super rationale iudiciorum, doctrinã & veritatem: quæ erũt in pectore Aaron, quãdo ingredietur sacrariũ coram domino. id rationale est in nobis instrumentũ vocis, hoc est sermo quo vtimur. qui aut incõsideratè & improbatus emittitur,

aut

aut cum iudicio probatúſq;. hic ſcriptura vult nos cogitare de ſermone diſcreto.ait enim rationale,non inexaminatum falſatúmq;,ſed rationale iudiciorum,ac ſi dicas iudicatũ examinatúmq;. huius probati ſermonis duas ait eſſe virtutes ſummas, doctrinam & veritatẽ,rectè ſanè. nã pręcipuus ſermonis vſus eſt,docere & manifeſtare aliquid, cùm non poſsimus alioquin affectus animi exprimere,& quales ſint,oſtendere:quæ res coëgit nos ad ſigna vocalia cõfugere,nomina verbáq;,quæ vtique nota eſſe oportet,vt manifeſtè claréq; percipiãtur à proximo. ſecũda cura eſt vt verè enũtientur.quid enim prodeſt planã manifeſtámq; elocutionẽ facere,ſi alioqui falſa ſit:nam hoc modo fieri nõ poteſt quin auditor decipiatur cũ ſuo magno incõmodo,ruditate,ignorãtiáq;.quid enim ſi mõſtrans puero A elemẽtum diſertè claréq; dicã id eſſe G:aut E mõſtrans dicam O? aut muſicus rudimenta eius artis diſcenti harmoniam monſtrans colorem dicat,aut colorẽ toniſticum dicat diatonicũ: aut quæ ſumma eſt chorda dicat mediã,aut quę cõiuncta ſunt,dicat diſiuncta,aut hyperbolæan dicat proslambanomenon? dicet fortaſſe dilucidè apertéq;,at nõ verè:ſed hac parte vitiũ admittet in ſermone.quando autẽ vtrunq;, doctrinã ſimul & veritatem adhibebit,ſermonẽ faciet diſcẽti vtilem,vſus ipſe duabus eius virtutibus,quæ forſitan ſolæ ſufficiũt. itaq; propheta dicit ſermonem iudicatum,habẽtem ſuas virtutes,ſitum ſupra pectus, nimirum Aaronis,id eſt ſupra irã,vt ſic regatur primũ à ratione,ne lædatur per ſuã imprudẽtiam:deinde à doctrina, à cuius conſuetudine furor libenter abſtinet. ideóq; iratorũ nõ ſolùm cogitationes,ſed & verba,perturbatione confuſionéque plena ſunt.æquum igitur erat iræ confuſionẽ per doctrinã corrigi,& per veritatẽ inſuper.nam & hoc iræ propriũ eſt, quòd facilè fallitur fallítq;.itaq; iracundorũ fermè nemo verax eſt,vtpote deuictus ebrietate animæ,nõ corporis. Hæc remedia Deus huic parti parauit,ſermonem cum doctrina veritatéq;. nã hæc tria vim vnã obtinẽt, ſi ſermoni iungatur doctrina & veritas,præſentanea medicina iræ,morbi animæ grauiſsimi. Sed cuiúſnã eſt geſtamen iſtud rationale?non meum nec vulgaris alicuius mentis,ſed ſacerdotalis purè ſacrificantis,qualis Aaronis erat. ac ne huius quidem ſemper:nam ſæpe mutatur: ſed quãdo ſine mutatione degit,quãdo ingreditur ſacrariũ,quãdo ratio ſimul intrat ſanctæq; ſentẽtiæ,quando his comitibus nõ deſtituitur. accidit tum plerunq; vt mẽs penetret in ſacras ſanctas puráſq;

opiniones,sed humanas,quales sunt de officiis, de benefactis, de legibus publicè receptis, de virtute quatenus homo potest eam assequi:atqui ne sic quidem dispositus aliquis idoneus est ad rationale gestandum in pectore cum suis virtutibus,sed solus qui ingreditur coram domino:hoc est,qui propterDeum facit omnia,nec ei præfert quicquam ipso inferius, inferioribus quoq; rebus tribuēs quod æquū est, nō tamen in eis immorās, sed recurrens ad cognitionem,sciētiam cultúmq; illius vnius. nam hominis sic dispositi vis irascibilis regetur & à ratione purgata puráque à brutis affectibus,& à doctrina sanante obscuritatē cōfusionemq;,& à veritate retegēte mēdacium. Ergo Aarō,vt alter Moses,exciso pectore,hoc est ira,nō sinit eam efferri impetu absq; iudicio,veritus ne quādo sibiipsi permissa, in equi morem exultans,totā proculset animā:sed curat refrenátq; primùm ratione,vt sub auriga optimo discat non admodum habenas cōtemnere:deinde & rationis virtutibus doctrina veritatéq;.si enim sic erudiatur ira,vt & rationi cedat ac doctrinæ,& nō mētiri assuescat,tum seipsam liberabit ab efferuescentia nimia,tum animā totam reddet placidam. Verùm hic vt dixi,nō carens hoc affectu,conatur eum sanare iam dictis salutaribus remediis.at Moses totā iram excidendam & resecandam censet ex anima,non moderationem affectuū, sed prorsus priuationem amans.attestatur his meis verbis sanctissimū oraculum. Sumptum, inquit, Moses pectusculum separauit vt offerret coram domino,de ariete consecrationis:& obtigit Mosi in portionem suam, valde pulchrè. illum enim virtutis Deíq; amatorem decebat cōsiderata tota anima pectus desumere ex ea quod ad iracundiam pertinet,adimeréq; id & abscidere, vt exacta parte bellaturiēte,de cætero anima in pace degeret. aufertur autē non à quouis animali,sed ab ariete consecrationis. atqui & vitulus imolatus fuerat,sed hoc præterito, venit ad arietem.est enim animal natura cornupetum,iracundū & assultorium.quapropter & fabri machinarij plerunq; inter instrumenta oppugnationis vtuntur arietibus, sic & in nobis arietinum,assultorium,indomitū quiddam est, id quod contentionē appetit.contentio verò materia est iracundiæ:& ideo cōtentiosiores quiq; in dissertationibus, cæterísq; colloquiis ad irā mouentur.hoc igitur litigatricis cōtentiosæq; animæ superfluum germen iracundum meritò propheta execat: vt sterilis facta desinat noxias res parere,fiátque inde portio conueniens amatori

tori virtutis,non pectus aut ira,sed aurum priuatio.hanc enim optimam portionem Deus sapienti tribuit, posse affectiones excidere.viden' quomodo perfectus perfectam immunitatem ab affectibus semper meditatur? qui autem adhuc proficit Aaron,secundus ab illo.mediocriter, vt dixi, in eis se habet.nondum enim potest pectus & iram excidere. gestat tamen supra id aurigam cum agnatis rationis virtutibus rationale, in quo doctrina est & veritas.hanc differentiam manifestius etiam docebit nos his verbis,dum ait: Pectusculum enim superpositionis,& brachiũ ablationis accepi à filiis Israël, de victimis quæ offeruntur pro salute vestra: & dedi hæc Aaroni eiúsq; filiis. Vides quòd hi nõ sunt contenti solo pectore, sed assumunt etiã brachium?Moses verò accipit id sine brachio. cur ita? quia hic eùm sit perfectus,paruum & humile nihil sapit, ac ne mediocriter quidẽ vult indulgere affectibus, sed eos egregiè omnes omnino excidit.at illi non admodum vehementer ruunt ad repugnandum eis, sed fœdus & inducias cum eis faciunt,conditiones offerendo, quatenus cohiberi per aurigam debeant ab impetu nimio:est autem brachium etiam signũ laboris & afflictionis.talis verò debet esse curator ministérq; sanctorum,exercitiis ac labore occupatus. cæterùm cui Deus perfecta bona abundanter largitus est,sine labore agit. hoc autem minor reperitur atque imperfectior,qui labore parat virtutem,quã sine labore & negotio Moses accepit à Deo. Nam & labor ipse minor & vilior est quàm quies:sicut & imperfectum quàm perfectum,& à doctore quæsitum, quàm id quod per nos ipsi discimus,hæc causa est cur pectus accipiat Aaron cum brachio. Moses sine brachio. vocat autem pectusculũ superpositionis ideo, quia super vim iræ debet imponi & ei præsidere ratio,quæ aurigæ more duriceruicem cõtumacémq; equũ dirigat. brachiũ autem non itidem superpositionis vocatur, sed ablationis,ob hanc causam:quia debet virtutis studium non sibiipsi tribuere anima,sed auferre à se,& ad Deum auctorem referre: confitendo nõ suis viribus nec potentia honestatẽ acquisitam,sed illius munere,qui amorẽ eius indidit.nec pectusculũ autem nec brachium sumitur,nisi de victima pro salute.& meritò id quidem. tũc enim anima seruatur,quando irã domat ratio, & ex labore non prouenit arrogãtia,sed totum imputatur Dei beneficẽtiæ. Quod autẽ nõ solùm supra pectus,sed & supra ventrẽ ingredia tur voluptas,iã dixi, declarauiq; maximẽ ꝓpriũ eius locũ esse

ventrem

ventrem.hic est enim voluptatũ fermè omnium receptaculũ: nam hoc repleto vehementes appetitus excitãtur aliarũ quoq; voluptatum.rursum vacuato,quietiores illæ redduntur cõpositioresq;.ideòq; dicit alibi:Quisquis super ventrem quadrupes graditur,& multos habet pedes,impurus est.talis aũt est amator voluptatis,semper super ventrẽ gradiẽs,& eas quę inde nascuntur voluptates.cum repentè autẽ supra ventrem coniunxit quadrupedem,nõ immeritò.quatuor enim sunt affectus voluptariorũ,sicut egregius quidam liber docet.impurus igitur,tũ qui vna voluptate fruitur,tum qui se volutat in omnibus quatuor.his dictis vide iterũ quo differat pfectus ab eo qui adhuc proficit:certe vt iam ante cõpertũ est, perfectus excidit totam irã è cõtentiosa anima,reddẽs eam cicurẽ mãsuetámq;, pacatã mitémq; per omnia,tũ verbo tum opere:qui autẽ proficit, non valet quidẽ hũc affectũ excidere:gestat enim pectus,sed erudit eum rationis iudicio,habẽtis duas virtutes,doctrinã & veritatem.ita nũc quoq; inuenietur sapiẽs quidẽ perfectè voluptates abiiciens & excutiẽs Moses.qui autẽ proficit, nõ vniuersas: vt qui necessarias simplicésq; admittit,curiosas & superfluas cauens,tanquã additamẽta inutilia.nam de Mose sic scriptura loquitur:Et ventrẽ atque pedes holocautomatis aqua abluit.Valde pulchrè.Totam enim animã dignam quæ offeratur Deo,qa nihil reprehensibile nec inuita nec vltro admisit, sapiẽs sacrificat.qui autẽ ita est dispositus,totum ventrẽ eiúsq; voluptates, cum aliis quę inde nascuntur,eluit & repurgat à sordibus, non vnam aliquã partem,sed in tantũ ista cõtemnit, vt vel necessarios cibos potúsq; aspernetur:rerum diuinarũ contemplatione se sustinẽs.Quapropter alibi de illo fertur testimoniũ:per quadraginta dies panẽ nõ comedit,nec aquã bibit,quãdo in mõte Dei oracula Dei legislatoris audiebat.Nec cõtentus ventri valedixisse,pedes quoq; purgat à sordibus,hoc est fulcra voluptatis.sunt autem fulcra voluptatis,res quę gignunt eam.de proficiente enim dicitur,quòd intestina ventris & pedes abluat, nõ totum ventrẽ.non sufficit enim ad repellẽdam totã voluptatẽ: satis est si aduersetur eius interanea,id est auctaria: quæ voluptarij dicũt esse quedã additamẽta pręcedentium voluptatum, inuẽta curiosa ministrorũ gulę popinariorúmq;, & affectuum irritamenta modum excedẽtium:quia ille vltro totam vẽtris voluptatem ablegat:hic verò qui adhuc proficit, nõ nisi monitus.nã de sapiente sic scriptũ est: Ventrem & pedes aqua lauat,

iniussus

iniussus & sua spōte.de sacrificis verò sic:intestina autem & pedes,nō lauerunt sed lauant:quod valde cautè dictū est. Oportet enim perfectū quidem sua spōte moueri ad virtutis opera:eum verò qui etiānum meditatur,rationem monitricē sequi:cuius præceptis parere bonū est.Nec illud ignorandum,quòd Moses totum ventrem,hoc est ventris repletionem reiiciens, cæteros quoq; affectus propemodum ablegat: dum legislator per vnā partem de vniuerso manifestè docet:& de eo quod cætera cōtinet docens,eadem opera subindicat de his quæ silentio præterit,quādoquidem vētris repletione cōprehēduntur reliqua,ceu fundamēto aliorum affectuū.nullus enim eorū potest cōsistere, nisi ventre subnixus,quem basim omniū natura posuit.quapropter post precedentē Liæ bonā progeniem,quādo fœtus ad animam pertinētes in Iuda,id est cōfessione desiuerāt, Deus vt in posterum corporis etiam profectibus prospiceret, Ballam Rachelis ancillam voluit vel ante hærā suā parere.est autē Balla irrigatio. sciebat enim quod nihil corporeum subsistere possit absq; ventris rigatione:sed hic esse principatū regiménq; toti* corporis,curæq; tantū hoc agētis,vt vita sit incolumis.sed cōsiderare oportet omnia verba subtilius,quādo nihil hic nō accuratè dictū esse inuenies.Moses pectusculum aufert,ventrē verò nō aufert,sed tantū lauat.cur ita?quia perfectus sapiens irascēdi vim totā potest excidere,alienatus ab ira:ventrē execare nequaquā potest.Nam necessario cibo potúq; vti natura cogitur etiam si quis paucissimo cōtentus necessarium quoq; cōtemnat & meditetur inediam.lauet igitur ventrē & repurget à cōdimentis impuris & superuacaneis.Hoc enim domū diuinit* oblatum virtutis auido satis est. & ideo de animæ adulteratæ suspecta dicitur:quòd si relicto recto rationalíq; sermone, qui maritus legitimus eius est,deprehensa fuerit cōsuetudinē habere cum affectu polluente animā,disrumpetur eius vēter, id est inexplebilis & insatiabilis erit vētris voluptatibus ac concupiscētiis,nec vnquā eis expleri poterit propter suā imprudētiam & institutionē pessimā:sed aliis super alias affluētibus. eodem affectu laborabit perpetuò. nam nō paucos noui adeò ventris cupiditatibus deditos,vt quāuis imminente aliquo negotio,reuocētur ad meracas cōpotationes aliáq; similia. malè enim cōuenit corporeis molibus cum ingenuis animæ desideriis,sed corpora tanquā vasa ad mensurā facta,nihil admittūt immodicum,quicquid superfluit eiicientia.at concupiscentia

nunquam expletur, semper indiga, nunquam non siticulosa. Et ideo vt consequens post diruptum ventrem additur femoris luxatio. nã affecta hoc pacto anima simul excidit recta ratio, cui est insita vis seminalis gignendi bonũ aliquid. Quòd si, inquit, polluta non fuerit, non lædetur, & habebit liberorum liberos: videlicet si ab affectibus impolluta pudicitiam seruauerit legitimo marito, qui sanam rectam'q; rationẽ significat: fœcundam habebit animã & fructiferam, progenitiuam prudentiæ, iustitiæ & cuiuscunq; virtutis. ergo possumus deuincti corpore non vti necessariis corpori? Est aliquis modus, vide quis. Is qui nos sacris initiat, præcipit cuiuis à quo suũ debitũ exigit corpus, vt contentus sit necessariis. Ante omnia locus, inquit, sit tibi extra castra, castra vocans virtutẽ, in quibus militat anima. nec enim in vna sede morantur, prudentia, & corporis curãdi necessitas. mox addit: Egredieris inde foras. quamobrem? quia non potest anima cohabitans cum prudentia, & contuberniũ habens cum sapientia, frui deliciis corporis, tunc enim diuinioribus alimẽtis nutritur, scilicet scientiis, propter quas carnẽ negligit. egressa enim sacratis virtuti ossibus, tum demũ vertitur ad hoc corpus grauantes prementésq; materias. quomodo igitur his vtendum? Paxillus, inquit, in zona tibi pendeat, quo cauum fodias. hoc est, præstò sit tibi ratio quæ affectum effodiat, astringens. affectus enim postulant nos accinctos esse, non vti cinctura laxiore. quapropter etiam de trãsitu per eos, qui pascha nominatur. præceptum extat, quo monemur lumbos accingere, siue astringere cõcupiscentias. hic igitur paxillus, hoc est ratio, comitetur affectum; obstaturus ne se effundat. Sic enim fiet, vt solis cõtenti necessariis, abstineamus à superfluis: vt vel in conuiuiis atq; parata rerũ copia, quæ ad vsum simul & luxum satis sit, rationem adhibeamus, quæ nos tanquam scutum protegat: vt neque vltra modum cibos lari more ingurgitemus, neque nimio mero expleti, per ebrietatẽ in delirationem prolabamur. Nam ratio cõpescet refrenabitq; procliuiorem talis affectionis impetũ. ipse quidẽ sæpe hoc mihi vsu venisse memini, accedens enim ad indisciplinata conuiuia, cœnásq; sumptuosas. nisi rationem mecũ adduxissent, mancipabar rebus apparatis, abstractus à dominis immansuetis, videlicet qui spectatu, auditu, odoratu gustúq; voluptatem pariunt. Sed quoties accedo cũ rationis delectu, iam non seruus fio sed dominus, & egregiè vinco victoriã honestissimã in certamine cõstantiæ tẽperantiçq;, resistens opponensq;

me

me omnibus cupiditatibus,quę solent immoderatos pessundare.Fodies,inquit,paxillo,id est,pro tibi est ingeniũ procliuẽ ad cibum,potũ,aut ea quę sub ventre sunt,ratione aperies & distingues,vt vbi discreueris,verũ cognoscas.tunc enim scies in horũ nullo inesse bonũ,sed necessarium tantum & vtile. Mox addit: Operies turpitudinem tuam. admodum rectè. Adhuc enim ô anima rationem ad omnia,qua operitur,obumbratur,occultaturq; omnis turpitudo carnis & affectuũ, quicquid enim ratione caret, turpe est:sicut decorum,quicquid cum ratione coniunctũ:itaq; voluptatis amicus supra ventrẽ graditur:perfectus autem ventrem totũ eluit:qui verò proficit,intestina. at qui adhuc in rudimentis hæret,foras exit, quando ad requisita vẽtris afferens rationem,cohibiturus est affectum:quod figuratè paxillus significat.Rectè quoq; additur : Gradieris supra pectus & supra ventrem.] Voluptas enim non est quiescentium & stãtium.sed commotorum & perturbatione plenorũ:& sicut flamma continuè mouetur , ita cuiusdam flãmæ more affectus hic in anima excitus , non sinit eam quiescere. ideo reclamat his qui aiunt sedandi vim inesse in eo. quies enim ligno & cuiuis inanimato est propria , voluptas verò aliena ab hoc genere. titillationem enim & conuulsionẽ quandam appetit:& interdum non quietẽ sed continuum vehemensq; exercitium postulat. Illud autem: Terrã comedes omnibus diebus vitæ tuæ] appositè dictum est. nam corporalis voluptatis alimẽta terrena sunt,nec immeritò. Duo sunt ex quibus constamus,anima & corpus. hoc è terra factum,illa Dei figmentũ æthereũ. Inspirauit enim in faciẽ eius spiritũ vitę,& factus est homo in animã viuentẽ.pulchrè igitur cõuenit vt factũ è terra corpus cognatis alatur cibis quos terra producit:at illa æthereæ naturæ portio, scilicet anima , habeat alimẽta diuina ęthereáq;,nã sciẽtiis nutritur,nõ cibo aut potu, quibus corpus indiget.Ali porrò animã non rebus terrestribus sed cælestib⁹,testabitur amplius sacra scriptura: Ecce ego pluo vobis panes de cœlo,egrediatur popul⁹ & colligat quæ sufficiũt in diẽ:vt tentem eum vtrũ ambulet in lege mea,an nõ.] Viden' alimẽta animæ nõ terrena & corruptibilia,sed verba quę Deus pluit de sublimi puráq; natura:quã nũc cælũ nominauit? Egrediatur sanè populus & omnis cœtus animæ, incipiátq; colligere scientiã,nõ aceruatim,sed quantũ sufficit in diẽ.sic enim fiet primùm vt ne simul & semel exhauriãtur immẽsę opes gratiarum Dei,sed exundẽt torrẽtis in morẽ.deinde vt quisq; sumpta

mensura

mensura quæ sufficiat, reliquorũ dispensationẽ permittat Deo. qui verò vult omnia colligere, desperationẽ sibi parat & molestiam maximã. desperat enim, si nũc tantũ, non etiã in posterũ, sperat Deum sibi pluiturũ cõmoda: & infidelis est si non credit & nunc & semper gratiã copiosè dandam his qui digni sunt: & demens est, si putat se posse inuito Deo seruare quæ collegerit. paruo enim momento eum qui securitatem constantiámque mentis sibi arrogat per iactantiam, infirmum reddit incertũq; custodem rerũ quas seruare sibi videbatur. collige igitur ô anima quæ sufficiunt & cõueniunt, vt neque plus satis exuberent, neq; infra modum collecta inopiam afferant: vt iusta mensura vtendo, nihil iniquè facias, meditantem enim te migrationem ab affectibus & pascha immolantẽ oportet modicos profectus non nimios facere. Colligat, inquit, vnusquisque ex eo quãtum sufficit ad vescendũ. Ergo & in mãna & in quolibet dono quod Deus largitur nostro generi, decet contentũ esse certa mensura certóq; numero, nec plura quàm pro capacitate sumere per auaritiam. colligat potius anima quantũ quotidie sufficit, & custodiam bonorũ suorũ munificentissimo Deo credat magis quàm sibi. id cur ita censeam, dicere nunc non alienũ à proposito fuerit. Per diẽ lux intelligitur. Lux autem animæ est eruditio. multi igitur animæ lumina parauerũt sibi in noctẽ & tenebras, nõ in diem & lucem: qualia sunt prima rudimenta disciplinarum omnia, & encyclopedia quam vocant, ipsáq; philosophia propter delicias expetita & autoritatem apud principes. at homo ciuilis diurnũ parat in diem, & lucẽ in lucem, & honestatẽ propter ipsam solam nõ propter quicquam aliud. ideóq; additur: Vt tentem eos vtrum ambulent in lege mea, an nõ.] hoc enim Dei lex iubet, virtutẽ propter ipsam colere. itaq; studiosos virtutis tãquam nummos examinat recta ratio, vtrum vitium habeant, animæ bona referendo ad res exteras: an probæ monetæ sint conseruãdo ea in sola anima. hi non terrenis cibis aluntur sed scientiis cælestibus: quod aliis etiam verbis docet sacra scriptura, cùm dicit: Mane quoq; ros iacuit per circuitũ castrorũ: & ecce in superficie terræ in solitudine tanquã corianum albũ in similitudinẽ pruinæ super terrã. quod cũ vidissent, dicebãt alius ad alium, quid est hoc? ignorabãt enim quid esset. quibus ait Moses: hic est panis quem dominus dedit ad vescendum: hic est sermo quem præcepit dominus.] Viden' cibũ animæ qualis sit? verbum Dei cõtinuum, rori simile, per circuitũ totam complectens,

plectens.& nullam partem eius expertē sui relinquens.hic sermo non vbiq; apparet,sed vbi desertū est vacuum vitiis & affectibus:estq; tenuis qui percipiatur & intelligatur,pellucidúsq; valde ac purus aspectus,& coriano similis. aiunt autē rei rusticæ periti,etiamsi semen hoc cōcidatur minutissimè, singulas portiunculas & micas satas germinare,nō secus quàm coriañ solidum. Huiusmodi est etiā sermo Dei:qui vel integer iuuare potest,vel quacunq; sui particula. Quid si κόρῃ,id est pupillæ oculi,similis dicitur?sicut enim hęc quæuis minima particula, videt hos cælestes orbes,& immensum mare,& aëris amplitudinem.prætereà solis tam occidentis q̃ orientis terminos: pari modo sermo quoq; diuinus cernit acutissimè,qui sufficit inspiciendis rebus omnibus.per quē videbūtur quæcunq; digna spectatu:ideóq; albū est māna.Quid enim fulgidius Dei sermone aut radiātius?cuius participatione & aliæ res caliginē ac tenebras excutiunt,quę appetunt lucē animarū:huic sermoni quiddam peculiare accedit.nā quādo animā ad se aduocat, gelu excitat in omnibus rebus terrenis,corporeis,ac sensibilibus. ideo dicitur,tanquam pruina super terrā. Quoties enim homo Deū videns,fugā meditatur ab affectibus,congelantur vndę,hoc est impetus ac moles eorū & iactantia. cōcreuerunt enim vndæ in medio mari,vt transiret affectū Israël videns Deum. Itaq; percontātur se inuicem animæ,quæ admiserunt quidē iam sermonem,sed nō possunt dicere quidnā sit. Nam sæpe perfusi dulcedine,saporem nescimus vnde illa proficiscitur:& suaues odores olfaciendo,quínam sint ignoramus.Sic & anima sæpe gaudens non potest indicare causam suæ lætitiæ:sed docetur ab initiatore vatéq; Mose dicente:Hic est panis,cibus quē dedit Deus animabus,vt se pascant verbo ipsius atq; sermone.Nam hic est panis datus nobis ad vescendum,videlicet verbum hoc. Dicitur autē etiā in Deuter. Et afflixit te pressítq; fame, & cibauit te manna,quod tui patres ignorauerant,vt annuntiem tibi, quod nō solo pane viuet homo, sed omni verbo quod procedit ex ore Dei.] Afflictio ista propitiatio est.Nā per tales afflictiones nostris animabꝰ ceu decimatis propicius redditur.Quoties enim spoliamur iucundis rebus,affligi videmur:reuera autem sentimus Deum propiciū.Infligit nobis etiam esuriem , non virtutis,sed vitiosam illā & affectibus obnoxiā. Argumēto est,quòd nutrit nos verbo suo generalissimo.Interpretatur enim māna, quid hoc est,scilicet rerū generalissimū.Verbum quoq; Dei superius

perius est vniuerso mundo, antiquius generalibúsq; creaturis omnibus. Eum sermonẽ partes ignorauerãt, non illi veri progenitores nostri, sed lõgęuitate cani, qui solẽt dicere, Da nobis ducem, & reuertamur ad Aegypti vitia. Audiat igitur anima vocẽ Dei: quòd nõ solo pane viuet homo factus ad imaginem, sed omni verbo quod procedit ex ore Dei, hoc est, & toto verbo nutrietur, & eius partibus. per os enim sermo significatur. Porrò verbũ pars sermonis est. Nutritur autẽ perfectionũ quidem anima toto sermone: cæterũ nos cõtenti essemus nutriri vel parte eius quapiã. Et illi quidẽ optãt nutriri à sermone Dei: Iacob verò supra ipsum sermonẽ exerẽs suũ caput, ait se nutriri ab ipso Deo. Sic autẽ loquitur: Deus qui nutrit me ab adolescentia mea vsq; in presentẽ diem, angelus qui eruit me è cũctis malis, benedicat his pueris. Pulcherrimus loquẽdi modus. nutritorẽ Deũ, non sermonẽ eius, existimat. Cæterũ angelũ eius, qui est sermo, tanquã morborũ medicum: idq; admodũ naturaliter. Pronunciat em̃ propheta, primaria quidẽ bona ex persona ipsius Quæ est dari: secũdaria verò per angelos & sermones eius. secũdaria verò sunt, quæ ad morborũ sanationẽ pertinẽt. Proinde sic opinor: sanitatẽ merã quam nullus morbus præcessit in corpore, Deũ per semet solũ largiri: liberationem autem à morbo etiã per artem & medicinã: dum sinit & à scientia & ab artifice nos iuuari in speciẽ, ipse sanans vel per hæc, vel citra horum operã. Ad eundem quoq; modũ se habet anima. bona & alimenta largitur ei per seipsũ: per angelos verò & sermones, quicquid ad sanãdos morbos pertinet. Has autẽ preces fudit patriarcha, reprehendens Ioseph illum administratorẽ reipublicæ ausum dicere: Enutriã te ibi. Dixerat enim, properantes ascendite ad patrem meũ, & nuntiate ei, Hæc dicit, & reliqua. Descende ad me, & nequaquã maneas, & enutriam te ibi. Durabit enim fames per quinquenniũ. Reprehendens igitur admonénsq; eũ qui sibi sapiens videbatur, inquit: O tu scito animæ cibum esse scientiã, quam non sermo sensibilis, sed Deus largitur, qui nutrit à iuuẽtute primóq; flore vsq; lucem extremam, ipse me replebit. Sed Iosepho idem accidit quod matri eius Racheli. nã & ipsa existimabat creaturam posse aliquid, quapropter dicit: Da mihi liberos. Sed supplantator similis sui dicet: Erras errore maximo. Nec enim ego pro Deo tibi sum, qui solus potest aperire vuluas animarum, & eis inseminare virtutes, vt grauidæ factæ res honestas pariant. Saltem sororem tuam Liam cõsidera, & comperies

periesà nulla creatura ſemen eam excepiſſe aut geniturã, ſed ab ipſo Deo. Cùm enim vidiſſet dominus Liã haberi odio, aperuit vuluam eius: Rachel autẽ erat ſterilis. Ac rurſum vide hic virtutis exilitatẽ in opere. Deus vuluas aperit, benefacta in eis ſeminans. Vulua autem quæ virtutem excepit à Deo, non parit Deo: nullius enim indiget Qui eſt: ſed mihi Iacobo parit filios. nam propter me ſeminauit Deus in virtute forſitan, nõ propter ſeipſum. Igitur alius quidẽ maritus Liæ quieſcens inuenitur, alius pater natorum ex Lia liberorũ. maritus qui vuluam aperit: pater liberorum, qui hos gignere dicitur. Et inimicitias ponã inter te & inter mulierem.] Reuera voluptas inimica eſt ſenſui, quamuis ſunt qui putent amiciſsimam. Sed ſicut adulatorem nemo amicũ dixerit: eſt enim adulatio vitium amicitię: ſic & voluptatem ſi examines, inuenies adulterinam familiaritatem inſinuantẽ ſe ſenſui, certè ſaturatis voluptate omnes ſenſus luxantur. annon cõſideras iſtos vini amatores ebrios, quomodo videntes nõ videant, audientes non audiãt, impotes etiã reliquorum ſenſuum. Fatiſcit enim tunc inſtrumentum ſenſitiuum, quemadmodũ intenditur in ſobriis, non iam ſurdos externè ictus excipiens, ſed ſonoros claróſq;, & ad mentem vſque penetrãtes cum ſonitu. Oportet enim vt hæc extremum ictum agnoſcat, & characterem eius manifeſtũ excipiat. Et obſeruandum non dixiſſe, Inimicitias ponam tibi & mulieri: ſed inter te & mulierem. Cur? Quoniam in medio & tanquã confinio voluptatis ſenſúſq; hoc bellũ naſcitur. id amborum medium, cibus & potus eſt, aptum ad quæcunq; ſenſibilia huiuſmodi, facultatẽ voluptatis inducendæ habentia. his quoties ſe voluptas ingurgitat, præſentaneam ſenſui noxam afferunt. Cæterum illud, inter te & inter ſemen eius, ipſum quoque ratione phyſica dictũ eſt. Nam omne ſemẽ eſt generationis principium: principium autem voluptatis, non affectus, ſed bruta concitatio ſenſus quæ per mentem fit. nam à mente velut fonte quodam manant ſenſitiuæ potẽtiæ, præſertim iuxta doctrinã Moſis ſanctiſsimi: qui ex Adamo factã narrat mulierem, ex mente ſenſum videlicet. ergo ſicut voluptas ſe habet ad ſenſum, ſic affectus ad mentem. vnde ſequitur vt quoniã illa duo inimica ſunt inuicẽ, hęc quoq; ſint hoſtilia: quod bellũ nulli non liquet. itaq; ſuperante mente, affectus non ſuſtinens intelligibiles & incorporeas res, profligatur. contrà quoties hic vincit malã victoriã, cedit mens, impos ſui ſuarúmq; actionũ omnium. Proinde alibi dicitur, quòd

 attol

attollente manus Mose,prævalebat Israël:demittēte autē,prævalebat Amalec.quibus verbis hoc docemur, quòd mēs quādo attollit seipsā supra mortalia,& sublimis fertur, vim concipit vt Deum videat,quod est Israël.quādo verò neruos suos hæc remittit relaxátq;,mox affectus prævalet,scilicet Amalec,qui interpretatur populus elingēs. reuera enim absumit totā animā & abligurit, ne semen quidē aut scintillam virtutis reliquā in ea faciens.quamobrē scriptum est:Principium gentiū Amalec. quoniam in miscellaneam gentiū conuenarum colluuiem cōsilio carentē affectus exercet dominationem atq; imperiū: per hunc omne bellum excitatur in anima, Ergo quibus mētibus Deus pacem largiri dignatur,in his pollicetur deleturū se sub cælo memoriam Amalecitarū.Quod autem dicitur: Ipse seruabit caput tuum,tu seruabis eius calcaneū.] In verbis barbarismum habet,in sensu bene dictū est:quomodo?reliquum reddendum est de muliere.mulier autē ipse non est,sed ipsa.Quid igitur dicendū?à sermone de muliere transitionem fecit ad semen eius & principiū:principiū autem sensus,intellectus, ísq; masculus,de quo debet dici ipse,flectendo de cætero vocē hanc similiter.Rectè igitur ad voluptatē inquit,ipse intellectus seruabit tuum caput,& principale decretum,tu verò gressus eius & vestigia placitáq; quibus insistit, quæ calcanei vocantur per similitudinē.Vox autem seruare duo significat:vnū,quasi custodire & reponere:alterū,ac si dicas obseruare vt per dolū interimas.necesse est autē mētem vel bonā vel malam esse.mala dici potest custos promáq; voluptatis:nā hac delectatur. bona verò inimica,expectās occasionē tollendæ è medio per insidias.ecōtra voluptas,insipientis plantā seruat:sapiētis autem basim destruere conatur & subtrahere,existimās hunc sibi moliri perniciem:insipientē verò modis omnibus ipsius saluti consultū cupere. nihilominus quāuis videatur supplātare deciperéq; probum virū,ipsa supplātabitur à Iacob exercitato luctis talibus. lucta,inquā,non corporis,sed qua luctatur anima cum aduersariis moribus,ipsā per affectus vitiáq; oppugnātibus. nec prius dimittet plantā affectus aduersarij, quàm ille det manus , séq; supplantatū ac bis victū fateatur,& in iure primogenituræ , & in benedictione.Iuste,inquit,inditū est ei nomē Iacob.iā enim iterū me supplantauit.olim ius primogenituræ mihi ademit, nunc intercepit meam benedictionē.antiquius autem ius malus quidē putat corporis,bonus verò animæ.sicut reuera est,nō tempore

pore sed potentia dignitatéq; potius,& verè prius,sicut & princeps in republica,principatū autē anima habet in hac copula: ergo primatū obtinuit is qui altero virtute potior fuerat, qui honor ipsi debebatur.nā & benedictionē accepit cum perfectis precibus.vanus autē est & suamet existimatione sapiēs qui dicit:meas benedictiones & ius meæ primogenituræ accepit.nō enim tua ô tu accipit,sed tuis cōtraria. nā quæ tua,seruitio digna sunt,at quæ illius,dominio.tibi verò etiā optanda apud sapientē seruitus,à quo monitus castigatúsq; ignorantiā ac ruditatē pestes animæ exuas. nā inter faustas apprecationes pater sic tibi dicit: Fratri tuo seruies,sed nō nunc.nec enim ferret te habenas detrectātē.sed vbi solueris iugū à ceruice tua: nimirū abiectis illis elatis spiritibus quos sumpsisti postquā teipsum subiugasti affectuū vehiculo,aurigāte insipiētia.nūc quidē seruus es molestorū herorū & intolerabiliū, qui non solent quenquā manumittere. quod si fugitiuus eos deserueris, excipiet te amator seruorū dominus cū certa spe futuræ libertatis,nec vnquā exhibebit heris priorib⁹: vtpote qui didicit apud Mosem præceptū decretúmq; necessariū: Nō trades domino suo seruū qui ad te cōfugerit:habitabit tecū in loco quicūq; ei placuerit. Sed tātisper dū tibi nō libet aufugere,& mauis taliū dominorum habenas perferēdo indignū te seruiture sapiētis facere,satis declaras mores tuos illiberales seruilésq;,cū dicis,ius meæ primogenituræ,& meas benedictiones.sunt em̄ hæ voces delapsorum in summā ignorantiā: quia soli Deo cōperit hæc vox Meum.eius enim solius possessio est hæc rerū vniuersitas,attestāte vel ipso cum dicit:Dona mea,munera mea.Obserua dona differre à muneribus.illa enim magnitudinē perfectorū bonorum præ se ferūt,quæ Deus perfectis donat gratuita. hæc intra paruū modū cōtrahuntur,quorū participes fiūt generosi exercitatores proficiētes adhuc.ideo Abrahā quoq; secutus Dei volūtatē,res suas à deo sibi cōcessas retinet:recusat autē equos regis Sodomorum,tanquā mercedes meretriciū.Moses quoq; res maximas & controuersias tractare dignatur, minores causas demandat cognocēdas iudicibus secundariis:cæterùm qui audet dicere suū esse aliquid,sempiterna seruitute notabitur,sicut ille qui dicit:Contētus sum hero méo,vxore mea,meisq; pueris. non cupio liber euadere.Recte quod seipse in seruitutē asserit. Qui enim potest esse nō seruus dicēdo: meus herus intellectus est dominus sui & in potestate propria: meus sensus sufficit ad

discernenda corpora:mea sunt quæ ex his progignunt,ex intellectu intelligibilia,è sensu sensibilia.in me sitũ est vel sentire vel intelligere.Sed nõ satis est ipsum suopte damnari testimonio,quin & Dei percellit sentẽtia,iussus certã æternãq; seruitutem sustinere,aure perforata insuper,ne sermones virtutis percipiat,vtq; in perpetuũ intellectui sensibúsq; seruiat, malis dominis & inclemẽtibus.Mulieri quoq; dixit:Multiplicãs multiplicabo dolores tuos & gemitus tuos.] Mulieris,hoc est sensus,proprius affectus est mœstitia, quã dolorẽ nominat. circa idem enim subiectũ versant delectatio & tristitia. delectamur autẽ per sensus,proinde necessariò per eosdẽ contristamur.sed bona purgatáq; mẽs minimũ tristatur:quia talẽ sensus nõ admodum impetũt.in insipiẽte autem affectus superfluunt, quod nõ habeat in anima remediũ,quo pestes à sensibus rebúsq; sensibilibus prouenĩẽtes arceat.sicut enim aliter pulsatur athleta quàm seruus:hic non reluctans sed præbens se flagris submitténsq;:athleta verò resistens,repugnans, & illatos ictus repellẽs:& aliter raditur homo, aliter pellis: hæc enim nihil aliud quàm pati cernitur:homo verò & ipse vicissim agit nonnihil, eo gestu se præbẽdo quo radat facilius: ita irrationalis quidẽ homo mãcipiorum more cedit alteri,& perfert tristitias tanquam heras intolerabiles,ne obtueri quidem in aduersas sustinens,vt qui nequit masculas ingenuásq; cogitationes sibi contrahere.quo fit vt multitudo immensa dolorũ ei per sensus ingeratur.cõtrà vir scientia præditus in modum athletæ potenter,robustè, fortitérq; gradum inferens contra cuncta tristia magnos fert spiritus,ne vulneretur ab eis,sed repellat singula. Et vt puto posset iuueniliter exclamare contra dolorẽ illud ex tragœdia:Cõbure carnem hanc,cõcrema,repleto te Meo cruore.nã prius vel sidera Terrã subibunt,terra vel scandet polum, quàm mollis à me extorqueatur vox tibi. Sicut enim sensibus Deus omnia tristia cumulatè apposuit:ita probæ animæ vberrimã bonarum rerũ copiã elargitus est. Quapropter de perfecto illo Abrahã ad hũc modum loquitur:Per memetipsum iuraui,dicit dominus:quia fecisti verbũ hoc,& nõ pepercisti filio tuo dilecto propter me,omnino benedicẽs benedicã te, & multiplicans multiplicabo semen tuũ,sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est in maris littore.] Rectè iureiurando confirmauit pollicita,idq; tali quale Deũ decebat.vides enim quòd nõ per alium Deus iurat:nihil enim illo præstantius, sed per seipsum

qui est omniũ optimus. Non defuerunt tamen qui negarẽt conuenire Deo iusiurandũ.id enim ad confirmandã fidẽ assumitur: atDeus solus fidelis est.& siquis amicus dei,sicut Moses dicitur fidelis in tota domo fuisse.& alioquin ipsa Dei verba iuramẽta sunt legésq; diuinæ & iura sacratissima. quòd autẽ vim maximã habeãt argumẽto est,quòd effectu nõ caret quicquid ille dixerit:id quod iurisiurãdi est proprium.vnde cõsequitur,omnes Dei sermones esse iuramẽta per effectus suos cõfirmata. Aiunt sanè iusiurandum testimoniũ esse Dei de re de qua ambigitur: quòd si Deus iurat,sibiipse fert testimoniũ, quæ res absurda videtur.aliũ enim oportet esse qui testis est,aliũ cui perhibetur testimoniũ.Quid igitur dicendũ?Primo nõ pugnare cũ æquitate quòd Deus sibiipsi testis est. Quis enim ali⁹ potest ei testis esse idoneus? deinde,quòd ipse sibi est quicquid habetur in pretio, cognatus,familiaris,amicus,virtus,felicitas,beatitudo,sciẽtia, intelligẽtia,principiũ,finis,totũ,vniuersus,iudex,sentẽtia,consiliũ,lex,actio,principatus. & alioquin etiã modo hæc verba Per meipsum iuraui,accipiamus vt debemus,nullũ erit à nugacitate sophistica periculũ.videndũ ergo nũ dicat tale aliquid.nulla quãtũuis sublimis creatura potest firmè cõstantérq; deDeo credere.nulli enim ostẽdit suã naturã, sed voluit omnibus generibus esse inuisibilẽ. Quis enim potest de vniuersorũ causa certò definire,sit ne incorporea,careátne qualitate,an non careat,aut certè ad essẽtia,qualitate,motu eius,atq; habitudine? sed solus de seipso asseuerabit;quandoquidẽ solus verè suã naturã pernouit.solus igitur deus idoneus est q primũ de seipso certo pronũciet,deinde de suis etiã operib⁹.itaq; meritò iurauit per seipsũ, fidẽ sibiipsi astruẽs,quod nullus alius poterat. ideo cẽsendi sunt impij,qui se aiunt per Deum iurare.nemo enim per eũ iurat vt oportet:quia nemo potest naturã eius cognoscere:imò bonũ est sivel nomẽ eius noscimus,hoc est verbũ,quo interpretãte innotuit.Hoc enim nobis imperfectis Deus est,sapiẽtibus autẽ perfectisq; ille primus. Certè Moses admiratus illius ingeniti summã excellentiã,dicit:Et per nomẽ eius iurabis,nõ per illũ ipsũ. satis enim est per genitũ fidẽ astrui,& testimoniũ habere à verbo Dei.Cæterũ Deus ipse sibi fides sit, testimoniũq; certissimũ Quod autẽ legitur,quia fecisti verbũ hoc,pietatẽ significat. Rectum est enim omnia propter Deũ facere:quẽ propter nec dilecto filio parcimus,virtuti videlicet, felicitatẽ hanc cedẽtes ipsi autori,dignum existimantes vt progenies nostra Dei possessio

fiat potius quàm vllius creaturæ. Pulchrè & illud dictum: Benedicens benedicam.] Multa enim benedicenda quidam faciunt, sed nõ in hoc vt benedicãtur. nã & malus officia quædam facit, sed nõ officiosè. & ebriosus furénsq; interdũ sobria loquitur facitq;, sed nõ mente sobria. & pueri admodũ infantuli non ex rationali habitudine (nõdum enim rationẽ à natura didicerunt) multa tamẽ cum dicunt tum faciunt quæ ratione prędit.. Vult autẽ legislator sapientẽ non per occasionẽ & facilè fortuitó q; rationalẽ videri, sed ex habitudine dispositionéq; rationali. ergo quasi nõ satis sit infortunato sensui abundare multis doloribus, additur, & gemitibus. Est autẽ gemitus dolor intensus atq; vehemẽs. nã sæpe tristamur nõ gementes: sed quoties ingemiscimus, valde molestè inũdamur obruimurq; doloribus. Est autẽ duplex gemitus: alter eorum qui cupiẽtes appetẽtésq; iniquitatem non fiunt eius compotes: & hic malus est. alter pœnitentium & grauiter ferentium anteactam vitam, dicentiúmq;: ô nos miseros, quãtum temporis exegimus laborantes morbo insipientiæ, & occupati studiis iniustitiæ. Qui gemitus nunquã accidit nisi defuncto in anima rege Aegypti, hoc est impia voluptariá q; consuetudine. Nam post multos dies illos mortuus est rex Aegyptiorum: moxq; post mortuam malitiam ingemiscit vicem suam videns Deum. Ingemuerunt enim filij Israël à corporeis & Aegyptiacis operibus. Quandoquidem quàm diu viuit & regnat in nobis consuetudo amica voluptatum, persuadet animæ vt peccatis suis delectetur ac gaudeat: quę mox mortuo rege tali gemit, & exclamat ad dominum, supplicãs ne mutetur iterum, néve ad absolutam perfectionem non perueniat. Multis enim animabus pœnitentiam expetẽtibus non cõcessit Deus, sed tãquam æstu refluo abreptæ sunt retrorsum: quemadmodum & Lot vxor in saxum versa est propter adamata Sodoma, & quia ad ingeniũ, in qualia Deus animaduerterat, reuersa fuit. Cæterùm in presenti contextu subiungitur: Ascendisse clamorem populi ad Deum: quod gratiæ diuinę testimonium est. nisi enim ille potẽtia sua supplicationem ad se attraxisset, nunquam hęc ascendisset: hoc est nõ extulisset se incipiendo in altũ crescere, fugiẽdóq; humilitatẽ rerum terrenarum. Ideo dicit in sequentibus: Ecce clamor filiorũ Israël venit ad me.] Egregiè significat peruenisse ad Deum preces supplicum: quæ nõ peruenissent, nisi bonus esset qui eas euocat. atq; etiam vltro inuitat quasdã animas. Veniam ad te & benedicam te. Videte quãta sit summæ

summæ illius causæ gratia non expectantis nostram procrastinationem, sed insigni beneficio præoccupantis animã. nam hęc Dei vox oraculum est. nã si mentẽ subierit cogitatio de Deo, cõfestim accepta benedictione sanatur ab omnibus infirmitatibus. at sentiẽdi vis semper dolet gemítq;. & cũ doloribus tristitiísq; parit sẽsum: sicut ipsa scriptura dicit: In doloribus paries filios. ex visu enim visio nascitur, ex auditu auditio, ex gustu gustatio, & in vniuersum ex vi sentiẽdi ipsa sensus actio: sed nõ sine magna molestia in insipiẽte vnũquodq; horum fit. nam hic molestè videt, audit, gustat, olfacit, & quocũq; sensu vtitur. Ecõtrà virtutẽ inuenies cum ingẽti gaudio gestare vterũ: & bonum partum cum risu ac animi trãquillitate parere, & fœtum hinc vtriq; parẽti hilaritatẽ afferre. nam quod sapiens gaudẽs & nõ dolẽs gignat, his verbis testatur diuinũ eloquiũ: Et dixit Deus ad Abrahã: Sarra vxor tua non vocabitur posthac Sara, sed Sarra nomẽ eius erit. Benedicam ei, & dabo tibi ex ea filium. mox addit: Et procidit Abraham in faciem suam, & risit sic cogitãs: Num cẽtenario nascetur filius? & Sarra exactis annis nonaginta num pariet? Hic certè apparet quàm gaudeat rideátq;, quia geniturus est fortunatum illum Isaac, testante inibi propheta: Desierant Sarræ fieri muliebria, risitq́; intra se cogitans: Nunquam hactenus cõtigit mihi tãta felicitas. Sed dominus meus, Dei verbum, senior est: quem posse hoc necesse est, & decet nos pollicẽti credere. Quin & partus ipse risus est ac gaudium: sic enim Isaac intrerpretatur. Doleat igitur sensus, virt' cõtrà perpetuò gaudeat. Postquã enim nata est felicitas, mater sibi placens dicit: Risum fecit mihi dominus, nã quicunq; rẽ audierit, mihi gratulabitur. Itaq; quotquot estis initiati, expãsis aurib' accipite mysteria sacratissima. Risus est gaudiũ. Fecit perinde valet ac genuit. ex quibus verbis colligitur hæc sentẽtia Isaacũ genuit dominus. nã ipse est perfectæ naturæ genitor, semen iaciens in animas, & felicitatem generãs. Et ad virum tuum, inquit, conuersio tua.] Duo sunt viri sensuum: alter legitimus, alte adulter. nam viri more visibile mouet visum, vox auditũ, sapor gustũ: idẽ de cæteris quoq; intelligitur. per hæc brutus sensus cõuersus attractusq; venit in potestatẽ alienam. sic pulchritudo visum in seruitutem suã redigit, sic suauis sapor gustũ, sic reliqua sensibilia suũ quodq; sensum. Cõsidera liguritorẽ quomodo seruit condimentis coquorũ atq; cupediariorũ: eum qui propensus est ad cantũ, quomodo deuinciatur à cithara tibiáq;,

vel à docto cātore. at sensus qui se vertit ad intellectum virum suum legitimum, ingentē vtilitatē ex eo percipit. Videam' igitur deinceps quid & de ipso intellectu narretur, moto præter rectā rationem. Ad Adā autē dixit Deus: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de arbore de qua præceperā tibi ne comederes, maledicta terra in operibus tuis.] Nihil inutilius quàm audiri sensum ab intellectu, & nō cōtrà potius. Debet enim semper præesse melior, subesse deterior. At intellectus sensu est melior. Ergo sicut auriga regēte, & iumēta habenīs qua placet flectēte currus procedit: illis verò cōtumaciter frenum mordētibus, & auriga trāsuersus fertur, & iumenta interdū impetu suo rapiuntur in cœnum, cursu prorsus aberrāte: & sicut nauis rectè nauigat, donec gubernator clauum tenens eam dirigit: periclitatur verò quando vento reflante mare tótum occupatur à fluctibus: ad eundē modum quando animæ auriga gubernatórq; intellectus imperium totius animalis tenet, tāquam magistratus in ciuitate, vita prosperatur: quando verò brutus sensus primatum occupat, confusio vehemens sequitur, haud secus quàm dominis oppressis à suis seruitiis. tūc enim, si vera fatēda sunt, intellectus accensus deflagrat, sensibus flammam nutriētibus, & sensibilia in eam congerentibus. Quale incendium per sensus excitatum Moses quoque indicat verbis his: Et mulieres amplius etiam accenderunt ignem in Moab.] Hæc vox interpretatur Ex patre. Pater noster intellectus est. Tunc, inquit, dicent ænigmatistæ: venite in Esebon, vt ædificetur & exornetur ciuitas Seon. Quoniam ignis exiuit ex Esebon, flāma è ciuitate Seon: & deuorauit vsque Moab, & deleuit columnas Arnon. Væ tibi Moab, periit Chamos. Venditi sunt filij eorum vt seruirēt: & filiæ eorum captiuæ adductæ sunt regi Amorræorum Seon. & semen eorum peribit ab Esebon vsque Debon, & mulieres amplius etiam accenderunt ignem in Moab.] Esebon interpretatur cogitationes. Hæ autem sunt ænigmata, plenæ obscuritate. Considera cogitationem medici: vacuabo ægrotum, nutriam, remediis curabo diætáque, secabo, vram cauteribus. sed sæpe natura & absque his sanauit, & cum his interemit, vt medici cogitationes nihil aliud quàm somnia sint inuentæ. plena obscuritatis & ænigmatum. Rursum agricola dicit: Semina iaciam, plantabo, crescent plantæ, ferent fructus, qui nō solùm ad vsum proficient necessarium, sed ad copiā etiam sufficient. Post has cogitationes aut flāma repētina, aut procella, aut imber cōtinuus,

tinuus corrupit omnia.Interdũ fructus reſpõderunt operæ,ſed nihil iuuerunt eum qui ſic cogitauerat,morte præuentũ,& fruſtra ſibi fructus laboris pollicitum.Proinde optimũ fuerit Deo credere,non incertis cogitationibus coniecturiſque fallacibus. Abraham ille Deo credidit,& iuſtus reputatus eſt. Moſes item præeſt populo, cum teſtimonio quòd ſit fidelis in tota domo. Quòd ſi credemus propriis cogitationibus,ędificabimus exornabimúſq; ciuitatẽ corrumpentis veritatem intellectus. Seon enim interpretatur corrumpens. Quãobrem experrectus qui ſomniauerat,inuenit quòd omnes motus proceſſúſq; inſipiẽtis ſint mera inſomnia nihil veritatis habentia. nam ipſe intellectus ſomnium eſſe conuincitur:quia certiſsimũ eſt Deo credere, & fallitur qui credit vanis cogitationibus. irrationalis autẽ impetus exiens proficiſcitur vtroq;,& ad cogitationes,& ad intellectum qui corrumpit veritatem.Ideo dicit ſcriptura: Ignis exiuit ex Eſebon,flamma è ciuitate Seon.] alienum enim à ratione credere vel cogitationibus probabilibus, vel intellectui corrumpenti veritatem.deuorat tamen etiam vſque Moab, id eſt vſque intellectum:quem enim alium quàm miſerum intellectum falſa opinio decipit?Deuorat,depaſcítque atque etiam deglutit columnas quæ ſunt in eo,hoc eſt,particulares concupiſcentias,quæ tanquam in columna impreſſę inſculptæq; ſunt. Arnon autem ſunt hæ columnę,quod interpretatur lux eorum, quoniam vnaquæq; res in cogitatione illuſtratur. mox incipit deplorare arrogantem ſuíq; amantem intellectum. Væ tibi Moab ciuitas.] Si enim attendis ænigmata, quæ tibi inſidiantur veriſimili ſpecie,amiſiſti veritatem.populus Chamos, hoc eſt populus tuus & potentia,inuentus eſt cæcus & orbatus luminibus. Chamos enim interpretatur, quaſi palpatio: quod viſu carentis eſt proprium.horum filij quidẽ ſunt particulares cogitationes exules:ſententię verò tanquam filię, quæ captiuæ adducuntur regi Amorręorũ,hoc eſt doctori loquentium: quia Amorręi interpretantur loquentes, qui garrulum populum ſignificãt.horum imperator ſophiſta eſt,callidus ad inueniendũ ſermonũ artificium:cuius loquacitate decipiũtur qui tranſcendunt veritatis terminũ.Seon igitur corrumpens rectam veritatis regulã interiturus eſt vnà cum ſuo ſemine:& Eſebon ænigmata illa ſophiſtica vſq; Debon, quod intelligitur iudicatio: valde accõmodatè.nã veriſsimilima probabliáq; nõ habẽt veritatis ſcientia,ſed iudiciũ & cõtrouerſiam,cõtentionémq; litigioſam

giosam ac peruicacẽ,& reliqua his similia.nec satis erãt intellectui suę propriæ pestes intelligibiles,sed & mulieres ampliꝰ etiam accenderunt ignẽ,scilicet sensus,excitato in eũ incendio maximo.animaduerte quale sit quod dicitur.plerunque noctu cessantibus omnibus sensibus,de multis variisq; rebus cogitationes incõsistentes nobis incidunt,dum anima haud quiescẽs à motu perpetuo infinitas mutationes recipit.ad eam corrũpẽdam sufficiebãt vel quæ ex ipsa gignuntur,nunc etiã sensuum turba inuexit in eam morborũ ingẽtem multitudinẽ, ex rebus visibilibus,ex vocibus,ex saporibus,ex vaporibus qui odoratu percipiuntur,quæ flamma ab his rebus excitata magis animã populat,quàm ea quę in ipsa innascitur absq; ministerio instrumentorũ sensitiuorũ.Ex his mulieribus vna est vxor Petephræ qui culinæ Pharaonis præerat:is quomodo vxorẽ habeat cũ sit eunuchus dispiciendũ.nã si verba legis tractentur allegoricè, offeret se hic dubitationis species.Eunuchus em̃ iste & coquorũ præfectus,videlicet mẽs quæ nõ simplicibus tãtùm, sed etiã superfluis vtitur voluptatibus.eunuchus vocatur sterilis sapientiæ,cum sit eunuchus non alterius quàm dissipatoris bonorum Pharaonis.quãdoquidem diuersa ratione optãda res videri potest eunuchum fieri,si queat anima nostra euitato vitio affectus dediscere. Quapropter & Ioseph figura tẽperantiæ, voluptati dicenti,Dormi mecũ,& cũ sis homo,humano more fruere vitæ deliciis,cõtradicit his verbis:Peccarẽ in Deũ amatorẽ virtutis, si voluptatis amator fierẽ.Malum est hoc opus.Et hactenus quidem velitatur,mox strenuè repugnat,quãdo in domum suã ingressa anima,viribus collectis indicit bellum rebus corporeis, & sua propria vt ad animam attinentia operatur opera,non in ædibus Iosephi.nec in Petephræ,sed domi. Nec additur cuius domi,vt allegoriã perspicias,eã agere sua negotia. hæc domus est anima,ad quam ille recurrit relictis rebus externis, vt quæ internæ dicuntur ibi fiant.cõtinentis autẽ opera an nõ per Dei voluntatẽ existunt?nulla enim aderat alia cogitatio ex his quæ solent versari in anima.nec tamẽ desinit voluptas iugum cassarẽ,sed apprehenso pallio iterat illud suum Dormi mecũ.protegitur autem vita cibo potúq;,sicut corpus vestimẽtis.Sic igitur illa loquitur:Cur recusas voluptatem,sine qua nõ potes viuere? ecce teneo quæ illam faciunt,& pernego te posse subsistere,nisi vtaris rebus talibus.sed quid ad hæc respondet vir temperãs?Si seruiẽdũ est,inquit,affectui propter eius causam materiã,extra

affectum

affectum me proripiam. Relicto enim in manu eius pallio fugit,& egressus est foras.]Dicat aliquis,& quis intrò egreditur? Nónne multi? an non sunt quidam qui fugiendo sacrilegiũ furati sunt ex priuatis ædibus?qui tẽperãtes manibus à patre,pulsarunt alios?hi egrediũtur quidẽ vnum peccatũ,sed ingrediuntur aliud.atqui oportet vt perfectè temperans peccata fugiat omnia,maiora minoráq;,& in nullo prorsus deprehendatur.Sed Ioseph vt homo iuuenis,qui non posset cum Aegyptio corpore, scilicet voluptate,cõtendendo sperare victoriã, mauult fugere. Phinees autẽ sacerdos Zelo Dei correptus, non fuga sibi salutẽ quæsiuit,sed arrepto siromaste,hoc est ratione cum Zelo cõiuncta,non desistit prius quàm transfigat Madianitidẽ, scilicet naturam occultantẽ se in diuino choro:idq; per vuluam ipsius,ne vnquam posit inde oriri stirps aut semẽ malitiæ. Quapropter excisa insipientia,duplex accipit anima præmium,pacẽ atq; sacerdotiũ,cognata germanáq; bona.Talis igitur mulier audienda nõ est;loquor de sensu illo scelerato, quoniã & obstetricibus bene fecit Deus,quòd mãdato disipatoris Pharaonis neglecto, masculos in vita cõseruabant:quos ille interemptos volebat,amator totius sexus fœminei: summã autem illam Causam nesciens,dicendo:Non noui eũ.Sed alia mulier est audienda,qualis Sarra fuit,id est princeps virtus:cui sapiẽs ille Abrahã paret monenti quæ monere debebat.nam antea cum his nõdum perfectus,necdum mutato nomine astrologiæ daret operam:sciẽs eum non posse gignere ex virtute perfecta,cõsulit vt quærat sobolem ex ancilla,hoc est ex encyclopædia,videlicet Agar, quæ vox inquilinam significat. Qui enim meditatur in virtute perfecta domiciliũ habere,priusquàm inter ciues eius ascribatur, inquilinũ agit in disciplinis encyclicis,vt his adiutus ad perfectam virtutẽ sinatur euadere.deinde cum vxor viderit eum perfectum iamq; ad gignẽdum idoneum , quãuis ille gratus erga disciplinas per quas virtuti cõmendatus fuerat,graue putat eis remittere nuntiũ,oraculo diuino mitigabitur,dicente: Omnia quæcunque monuerit Sarra,audi vocẽ eius.]Vnicuiq; nostrum lex esto,quicquid virtuti placet.nam si omnia quæcunq; monet virtus audire voluerimus,felices erimus.Illud autem:Et comedisti de arbore de qua præceperam tibi ne comederes:] perinde est ac si diceret:cõsensisti malitiæ quam debueras totis viribus repellere,propterea maledicta,nõ tu,sed terra in operibus tuis. Quæ causa?Serpens ille voluptas,elatio bruta animæ.hæc

ex ſeipſa maledicta,ſoli vtriq; malo accidit,cęterum bono nemini. At Adam intellectus eſt cõſtitutus in medio,qui iam melior inuenitur,iã deterior:quatenus enim intellectus eſt, nec boni nec mali naturã habet:ſed virtute vitióq; in melius deteriúsve mutari ſolet. meritò igitur nõ ipſe maledictus ſuopte ingenio: vt qui nec vitiũ eſt,nec vitioſa actio: ſed terra maledicta eſt in eius operibus. nam actiones totius animæ,quam terrã vocauit, reprehenſibiles culpabiléſq; ſunt,vt quiſq; agit ſingulas. & ideo adiungit: In doloribus comedes ex ea.] hoc eſt frueris anima cum moleſtia. Laborioſè enim quiuis malus per omnẽ vitam anima ſua vtitur,nullam habẽs cauſam lætitiæ,ad quã gignendã nata eſt iuſtitia prudẽtiáq; cæteræq; ſodales harũ virtutes. Ergo ſpinas & tribulos producet tibi.] Quid enim aliud naſcitur in anima inſipientis,niſi affectus pungẽtes eam vulnerãtéſq;? quos figuratè ſpinas vocauit,in quos brutus impetus primos incurrit, & in eorũ ordinẽ receptus, res animę populatur ac corrũpit incẽdio. Sic enim loquitur ſcriptura: Quod ſi egreſſus ignis inuenerit ſpinas, & latius vagatus exuſſerit areã, aut ſpicas,aut cãpum,luet is qui ignẽ accendit.] Viden' quod ignis egreſſus,ſcilicet brutus impetus,nõ accẽdit ſpinas,ſed inuenit? Cùm enim pronus ſit ad quærẽdos affectus,quæ deſiderabat inuenit. & his inuẽtis exurit iſta tria: virtutẽ perfectã,profectum, & bonã indolem. Virtutem cõparauit areæ. ſicut enim huc fructus cõportatur, ſic res honeſtæ in ſapiẽtis animã. ſpicis autem profectũ: quia vtrũq; imperfectum,tẽdens ad finẽ ſuum. deniq; cãpo bonam indolẽ,quod hęc capax ſit virtutis ſeminum. ſingulares autẽ vocauit tribulos: quia terni ſunt, annumeratis cauſis eorũ & effectibus,vt voluptas,volupe,delectari: cõcupiſcentia, cõcupiſcitiuum,ipſum cõcupiſcere: moleſtia,moleſtum,ipſum moleſtari: timor,terribile,ipſum timere. Et comedes herbam agri in ſudore vultus tui.] Herbã vocat panem per ſynonymiã, rem eandẽ herba bruti cibus eſt. brutus verò malus, cui execta eſt recta ratio. bruti quoq; ſenſus ſunt, quamuis partes animæ. at mens cupida ſenſibilium,per brutos ſenſus ea non ſine labore ac ſudore appetit. Eſt enim perquã ærumnoſa moleſtáq; inſipientis vita,conſectantis abligurẽtíſq; quicquid voluptatem parit,& effectus quoſcunq; malitiæ. Et quouſq; tandem? Donec reuertaris in terrã ex qua ſumptus es.] Nunc verò an nõ in terrenis incõſiſtentibúſq; cẽſetur,ex quo reliquit cæleſtem ſapientiam? Conſiderandũ eſt igitur quonã reuertatur. fortaſſe quod

dicit,

dicit,tale quiddam est:quòd insipiens mens auersatur quidem semper rectam rationem:desumpta est autē non è sublimi natura,sed de humiliore,terrenáq; materia. Est autē eadem siue maneat siue moueatur,& eadem appetit.Ideo addit: Terra es & in terram reuerteris.] Quod idem est cum antedictis. Præterea significat hoc quoq; : Principiū tuum & finis vnū idémq; est. Inchoatus es ex corruptibilibus terræ corporibus, finies rursum in illa,peracta interim vitæ via,nō publica,sed aspera, sentibus tribulisq; ad pungendum lacerandúmq; natis obsita.

PHILONIS IVDAEI de Cherubim & flammeo gladio,& de Caim:Qui primus ex homine procreatus est.

ET expulit Adamum,& collocauit ante paradisum voluptatis:& constituit Cherubim & flammeam gladium versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.] Nunc dicit expulsum,quem modò emissum dixerat,non temere ponēs hæc vocabula, sed sciens quàm appositè ad res proprieq; disponat ea. Qui emittitur,redire nō vetatur: quem autē Deus expellit,is æterno damnatur exilio. Nam ei qui nondum valde tenetur à malitia,datur reditus tanquam in patriam, ad virtutem vnde exciderat.eum verò qui vehementer obnoxius morbo insanabili premitur,necesse est ferre sua mala,in omne æuū sine fine damnatum in loca impiorum, vt sustineat merū cōtinuúmq; infortunium. Quandoquidem & Agar, per quam indifferens disciplina encyclicas ducens choreas intelligitur, videmus bis quidem exisse à principe virtute Sarra, sed semel tātùm reuersam per eandem viam.quæ primum quidem vltro profuga,non expulsa,reducitur,occurrente angelo, id est Dei verbo,in domum herilem. Iterum autem omnino expellitur, reditura nunquam. Causa autem & prioris fugæ, & posterioris æterni exilij reddenda est. Priusquàm nomina mutarētur, hoc est priusquàm heriles animæ in meliorem figuram trans-

formarentur, dum Abram erat adhuc pater sublimis, circa cælestes orbes occupatus sideralémq; scientiam, quæ est præstantissima pars mathematicæ ad naturæ contemplationem pertinens: Sarra verò principatus meus (sic enim hoc nomen interpretatur) nondum generalis virtus euaserat: genus autē omne est incorruptile: sed iuxta particulares speciésq; istas censebatur, vt prudentiam quæ in me est, item fortitudinem, temperātiam, iustitiā: quæ sunt corruptiles sicut ego ipse qui sum earū domicilium. Tunc Agar, illa inquā indifferens disciplina encyclica, etiam si terricū istud vitæ genus, quam virtutis sectatores degunt, conetur effugere: reuertitur tamē ad relictos dominos, nondum valentes ad generale illud incorruptibiléq; fastigium virtutis pertingere: cuius vel medium tenere satis est, priusquā ad summum euaditur. At cùm Abraham ex naturæ scrutatore factus sapiens & amator Dei, nomine quoq; mutato præ se fert patrem electum soni: sic enim interpretatur. nam clarè sonat sermo, cuius pater est intellectus cōpos virtutis: Sara verò pro principatu meo fit Sarra, quæ vox significat principem: quod perinde est atque fieri è speciali corruptibiliq; virtutem generalem & incorruptibilem: exoritur verò & Isaac ille felicitatis filius: desinentibúsq; muliebribus, & emortuis affectibus, succedit gaudium: puer quoq; non pueriles sed diuinos lusus sectatur non absque virtute: tunc expelluntur illa rudimenta disciplinarum, quæ nomine Agaris signantur, expellitur simul sophista filius, cui nomē Ismaël. exulabūt autem in æternū, ipso Deo confirmante exilij sententiam, dum iubet sapientem obedire dictis Sarræ. Disertè enim dicit: Eiice ancillam cum filio. Virtuti autem parere decet, præsertim autori talis sententiæ: quia perfectissimæ naturæ à mediocribus habitibus plurimū differunt: & sapiētia alienissima est à sophistica. nam hæc circa paraturā credibilium versatur, quibus falsas opiniones & perniciosas astruat: Sapientia verò per meditationē veritatis, cum vtilibus cogitationibus adfert rectæ rationis scientiam. Quid igitur mirum si Adami quoq; intellectū occupatum imprudentia morbo insanabili, omnino Deus expulit è virtutū regione nunquā rediturum? quādo & omnem sophistā, & matrem eius disciplinā istorū rudimētorum profligat & expellit à sapiente & sapientia, quibus Abraham & Sarram facit nomina. Tunc & flammeus gladius & Cherubim cōtra paradisum collocantur. Dicitur autem cōtra esse, vel quod inimicum & infestum est, vél

vel quod iudicādum,vt reus coram iudice:vel quod cognatum. quādo collationis causa & diligētioris cōsiderationis aliud ponitur contra aliud,sicut pictores fictoiésq; tabulas statuásq; ad exemplaria conferunt.exēplum cōtrariorum infestorum est in Caïm,quando dicitur: Exiuit à facie Dei,& habitauit in terra Naid cōtra Edē.Interpretatur autē Naid cōmotio,Edē delicię. illud malitię concutientis animā signū hoc virtutis priuationē affectuum afferētis & delicias,nō illum pruritū voluptatis affectionis brutissimæ,sed magna cum facilitate gaudiū trāquillū expersq; laborū.Necesse est autē vt ab imaginatione dei digressa cogitatio,cui bonū cōmodúmq; erat fulciri, nauis in solo iactatæ more,ventis inter se cōflictantibus , vltro citróq; feratur, patriā domúmq; nacta agitationē:quod quidē maximè pugnat cum firmitate animæ,quā cōciliat gaudium, Edem nominatū. Oppositionis autē quæ fit propter iudicium , exēplum habetur de muliere suspecta adulterij. Statuet,inquit,sacerdos mulierē cōtra dominum,& reteget caput eius.] Hæc quid sibi velint explicabimus.Quod fieri debet,sępe fit nō vt debet:& quod nō est officium,interdū fit officiosè.Quale est cùm depositū redditur, nō bono animo,sed aut in detrimētum accipientis,aut insidiosè:vt cōparata semel fide occasio captetur abnegādi maius depositum:tunc officiū nō officiosè fit,E diuersò quoties ęgroto nō dicit vera medicus,purgaturus eū aut secturus aut vsturus propter ipsius vtilitatē,ne forte metu doloris fugiat medicinā, aut ob imbecillitatē linquatur animo:itē quoties sapiēs mendacio fallit hostē propter salutē suæ patriæ : veritus ne si vera prodat, vires addat aduersariis,inofficiosam rem facit officiosè.Ideóq; præcipit Moses:Iustè iusta exequere.] Quasi etiā iniustè proferatur iusta sentētia,si bonus animus nō adsit iudici. Ergo quoniā quicquid dicimus aut facimus liquet omnibus,animus autem quo dicimus quæ dicimus & facimus quæ facimus ignot' est,nec cōpertum habetur sitne sanus purusq;,an pollutus morbis variis:quod nemo natus queat occultas cogitationes perspicere,sed solus Deus,attestāte Mose dicentéq;, Occulta domino Deo,aperta creaturis , nota esse : præcipitur sacræ diuinæq; rationi,vt animā contra Deum statuat reuelato capite,hoc est recto præcipuo decreto animi, quod quasi caput cæterorum sit, nudatáq; sententia cum qua consueuimus,vt in conspectu acerrimo Dei iudicis incorrupti examinata,aut coarguatur fastuosæ simulationis tanquam nummus improbus:aut immunis ab

omni malitia diluat obiectas calũnias, freta teste qui solus potest nudam animã inspicere.Contrarium igitur quod iudiciale dicimus,tale est. Illud verò quod attinet ad similia & quodammodo familiaria,de sapientissimo illo Abrahã dicitur;Adhuc, inquit,stabat cõtra dominum.moxq; argumẽtum familiaritatis subiungitur:quòd accedẽs alloquitur eum.Nã alieno abscedere semouerìq;,familiari verò propius accedere cõuenit.stare autẽ immutabilẽmq; obtinere mentem, propè ad diuinã potẽtiam accedit:quia in Deum immutabilitas,in creaturam mutabilitas naturaliter cõpetit.Si quis igitur natiuã suam procliuitatem amore scientiæ refrenãs,cogit eam stare,Deo iã propinquus agnoscat felicitatẽ suã.Cæterum Cherubim & igneo gladio cõtra paradisum habitatio cõuenienter assignatur, nõ tanquam hostibus locũ oppugnaturis, sed tanquã familiarissimis amicissimísq;:vt ex aspectu cõtemplationéq; mutua nunquam intermissa,innascatur vtrisq; potentiis desideriũ mutuum, aspirante his volucrem cælestémq; cupidinem Deo benignissimo. Quid autem per illa Cherubim & versatilem gladiũ igneum subindicetur,iam cõsideremus.Quid si hic totius cæli circunferentiam cogitari vult? nam cælestes orbes habent motus inter se cõtrarios:quorum alter dextrorsum fert fixa sidera,alter sinistrorsum erratica. sed extimus ille orbis fixarũ stellarum vnus est,qui ab oriente ad occidentẽ voluitur : interiores autẽ septẽ, erraticarum videlicet,quorum cursus simul coactus & voluntarius,duos motus habet inter se cõtrarios. coactus quidẽ qualis fixorum siderum,quæ quotidie videmus ab oriẽte in occidentẽ tendere:proprius autem à vespertinis cæli partibus ad matutinas:qui variat tẽpora circuitus, & ad idem signũ reditus septẽ siderum,quod quędã ex his decurrant pariter,sol,lucifer,& quẽ stilbõtem nominant.Tres enim hi pari celeritate sunt.Quædã verò impariter, sic tamẽ vt certam proportionem respectúmq; seruent & inter se inuicem,& ad illa tria reliqua.atq; ita intelligitur alterũ è duobus Cherubim extima illa vniuersi cæli circunferẽtia,in qua eodem semper modo diuinas reuera choreas fixæ stellæ agitant,nunquã deserentes ordinem,quem pater cõditórq; tenere eas in mundo voluit.Alterũ verò interior orbis, quem ab initio septifidum fecit opifex distinctũ in septẽ certis proportionibus inter se respondentes circulos,quibus suus cuique planeta insertus est:quibus tamen opifex nõ commisit habenas,veritus ne malè regerent,sed vniuersas à seipso pendere

voluit.

voluit,, ratus sic maximè concinnum motum fore. Quicquid enim cum Deo fit, merito laudandũ est: sicut quicquid sine Deo, vituperandum. Hic vnus modus est quo Cherubim intelliguntur allegoricè. Cæterùm de gladio versatili & igneo sic intelligendum, ita significari motũ eorum & vniuersi cæli perpetuũ. Quid autem si & aliter hæc accipiãtur? vt duo Cherubim significent vtrunque hemisphærium. aiunt enim ea habere obuersas in se inuicem facies, arcam propiciatoriã vtrinque spectantia: quãdoquidem & hemisphæria ex aduerso spectant se inuicem, prona in terram sitã in vniuersi meditullio, per quod etiã dipescuntur. at illa sola omnium mundi partiũ firmiter stãs, appositissimè à priscis ἑστία, seu vesta nominata est: vt circũ aliquid stabiliter fixũ vtriusq; semiorbis cõcinnissima fieret circũuolutio. igneus verò gladius solẽ significet: nam cum sit gladius flãmeus, nihil est eo currẽte velocius, adeò vt vna die circũ totum mundũ rotetur. Quin & doctius quiddã audisse memini à mea anima, quæ nonnunquam diuino spiritu correpta, solet ne sibi quidem nata prodere oracula: quod, si reminisci potero, dicam. Dicebat autẽ mihi: secundùm vnicũ illum verum deũ esse duas supremas primariásq; potestates, bonitatem & potentiã: & bonitate quidem vniuersa esse condita: potentia verò, creaturas omnes gubernari. Tertium verò conciliatorẽ amborũ medium esse sermonẽ siue rationem. Hoc enim sermone Deũ & bonum esse & principem. itaq; harum duarum potestatum, principat⁹ bonitatisq;, hæc Cherubim esse symbola: sermonis autem flammeum gladiũ. velocissimus enim & calidus sermo est, præsertim Causæ illius summæ: quia & tẽpore præuenit omnia, & ante omnia intelligitur, & elucet in rebus omnibus. Proinde vtriusque Cherubim ô mens formam excipe non adulterinã, vt de causæ summæ bonitate ac principatu euidẽter edocta, fructum felicem capias. mox enim cognosces immortalium illarũ potẽtiarum cõiunctionem cõtemperationẽq;: quatenus deus bonus est, elucẽte nihilominus maiestate: quatenus princeps, eminẽte hic quoque bonitate: vt virtutes quæ inde nascuntur acquiras, humanitatem pietatemq;: neq; prosperitate insolescẽs, memor illius maiestatis regiæ: neq; in aduersitatibus desperans, affulgente spe meliorũ, per bonitatem magni benigniq; dei. Igneus autem ideo gladius dicitur, quia requiritur hic vnà cũ actionibus sermo feruens & igneus, qui nunquã moueri desinit, properans semper expetendo bona, fugiendóq; contraria. An non vi-

des quòd & sapiens ille Abrahā quādo incepit iuxta Deū metiri omnia,nihil creaturæ tribuens,accipit ad ignei gladij simili tudinē ignem & gladiū. resecare ac exurere quicquid mortale habebat cupiens,vt expedita cogitatione sublimis ad Deū euolaret? At Balaā ille,id est vanus populus,inducitur inermis desertorq; militiæ imperitus belli quo anima sibi parat scientiā. sic enim alloquitur asinā, hoc est brutum vitæ propositum , cui omnis insipiens insidet:Si gladiū haberem,iam te trāsfixissem. Gratia maxima conditori,qui sciens imprudentiæ rabiem , nō dedit tanquā furenti gladium,verborum facultatem , ne quoscunq; obuios magna clade cōficeret.Sed qualis Balaā,talis vnusquisq; nō perpurgatus,semper inaniter culpat,negociatoriā puta,aut rusticam,aut aliam quāuis facultatem victus parādi:donec fausta omnia contingunt,gaudens vectatione hærensq; iumento,nec putās bonū cōmodumq; interquiescere:quin & monentes vt desistat & imponat modū suis cupiditatibus, propter futuri tēporis incertitudinem,inuidos appellat,negans eos monere bono animo.Vbi verò accidit incōsulta infelicitas,eosdem ipsos vt bonos vates miratur,quibus nemo melius futura cōiiciat:culpam autem calamitatis auertit in artes innoxias,agriculturam,negotiationē,aliáve studia, in quibus lucri causa versatus fuerat. Illæ verò quamuis vocis instrumentis careant,reipsa erumpunt in clamorem lōgè clariorem,quàm qui per linguam fit,dicentes:An-non,ô sycophāta nos sumus illæ, quibus tanquam iumentis insidebas elata ceruice? nósne contumacia nostra in præsentem calamitatem te coniecimus?Vide resistentem ex aduerso Dei sermonem armatū, qui solet bonum malúmq; definire.nō vides?quid igitur nūc nos culpas, quas prius dum res ex sententia succedebant,non accusasti? eramus enim eædem,ac ne tantillum quidē mutatæ sumus.tu verò corrupto iudicio sine ratione turbaris atque trepidas. si enim ab initio persuasum habuisses,quòd non studia quæcunq; bonorum malorúmq; causa sint,sed qui est ad clauum gubernator rerum omnium sermo Dei,facilius hos casus ferres, nósq; calumniari desineres, nec ascriberes nobis quæ nō sunt in nostra potestate. Ille si inimicitiis depositis,& tristibus tuis cogitationibus dispulsis,pacatā vitam tibi promiserit,hilaris gaudénsq; manum nobis iniiciet quæ semper nostri simus similes. Cæterùm nos neq; fauore tuo inflamur,neq; irā tuam magnifacimus.Sumus enim nobis consciæ,ꝙ nec bonorum nec malorum causa, sicut

tu

tu suspicaris, sumus: nisi fortè mari quoq; vel prosperas nauigationes imputas vel fortuita naufragia, & nō potius vētorum diuersitatibus, nunc molliter, nunc vehementissimo impetu spirantium. Cùm enim omnis aqua suapte natura quieta sit, quoties secundus ventus à puppi aspirat, omni rudente modo, plenis velis naues in portum inferuntur: quoties autem repētè aduersus à prora incubuit, multā iactationem ac strepitum excitat, interdum etiā subuertit nauigium: & tamen innoxio mari crimen hoc ingeritur, cùm satis appareat remissione vehemētiáq; ventorum aut fluctus aut tranquillitatē fieri. Atq; ita iam satis declaratum existimo, quòd natura quæ rationem auxiliatricem validissimā homini addidit, eum qui hac potest vti, felicem meritò reddidit, vt verè rationalem: eū verò qui non potest, brutū atq; miserrimū. Adam verò cognouit vxorē suam, quæ concepit & peperit Caim illum, dicens: Possedi hominem per Deum. & apposuit parere Abel fratrem eius.] Quorū virtuti legislator testimoniū reddidit, eos nō inducit vxores suas cognoscere, vt Abraham, Isaac, Iacob, Mosem, & si quis eorum similis. Quoniam enim diximus per mulierē figuratè sensum intelligi, alienatione autē à sensu & à corpore cōparatur scientia, à sapiētiæ amatoribus sensum potius improbari quàm eligi ostendetur: & fortasse non immeritò. quæ enim cum his cōuenerunt in matrimonium, verbo sunt vxores, re autem virtutes. Sarra princeps & dux. Rebeca cōstantia in honestis. Lia fatigata propter cōtinuatam exercitationem, quam deuitat auer saturq; omnis insipiens. Sepphora verò Mosis coniunx, à terra sursum in cælum currens, & diuinas illic felicésq; naturas cōsiderans, vocatur autem auicula. Cæterùm vt virtutum cōceptus partúsq; edisseramus, superstitiosi discedant obturatis auribus. diuina enim mysteria tradim⁹ his qui talibus sacris dignè initiati sunt, hoc est, qui verā & minimè fucatam pietatem colunt cum modestia. illos autem haudquaquam ad hęc sacra admittimus qui tenētur morbo insanabili, fastu verborum, & nominū copia, & præstigiis ethnicis, his tātum rebus sanctitatem metientes non aliis. Exordiemur autem hæc mysteria sic. Vir cum muliere, homo masculus cum homine fœmina liberorū procreandorum causa iunguntur naturaliter. cum virtutibus verò quæ multa perfecta pariunt, non est fas mortalem virum congredi: quæ tamē nisi à copiam alio genituram excipiant, ex seipsis nūquam erunt grauidæ. Quis igitur his honesta indit se

mina,nisi omniũ pater,ingenitus Deus,ipse gignens vniuersa? hic igitur seminat,moxq; genimẽ suum propriũ quod semina uit,elargitur.nihil em̃ sibiipsi gignit, cũ nulla re opus habeat: sed omnia in vsum accipiẽtium. nunc adducam horum testem idoneum Mosem illum sanctissimum. Sarrã enim inducit tũc prægnãtem:quando Deus eam solitariã inspicit. parere autem hanc non ei qui ipsam inspexit,sed studioso sapientiæ, qui nomi natur Abrahã.id apertius docet in Lia, dicẽs vuluã eius apertã à Deo:quod viri est propriũ.at illa post cõceptionẽ peperit,non Deo qui solus ipse sibi sufficit:sed Iacob illi qui laborẽ propter honestatẽ suscipit.atq; ita fit vt virtus à summa illa Causa concipiat semina,pariat autẽ vnicuipiã è suis amatoribus,quẽ sibi ex omni procorũ numero se legerit.Rursũ sapientissimo Isaac Deũ rogante,ex rogato perseuerãtia quæ vocatur Rebeca cõcipit:at absq; supplicatione & precibus volucrẽ illã sublimémq; virtutẽ Sepphorã Moses assumẽs,inuenit ex nullo mortali gra uidã.hæc ô mystæ purgati aures,tãquã verè sacramẽta animis vestris percipite,nõ effutienda apud quenquã profanũ:recõdite hæc intra vos & tanquã thesaurũ seruate,in quo nõ aurũ argen túmq; res corruptibiles sitæ sunt,sed verarum possessionũ pulcherrima,nimirũ de causa illa summa,de virtute,déq; fœtu ex ambobus nato sciẽtia,ꝙ si in aliquẽ initiatũ incideritis, vrgete eũ precibus,ne fortè vos celet aliquod recẽtius mysteriũ,donec illud extorqueatis.Ego enim quãuis apud amicum Dei Mosem magnis initiatus mysteriis,tamẽ quia rursum Ieremia ꝓpheta cõspecto,cognoui eũ non solũ tenere mysteria, sed posse docere quoq;,nõ grauatus sum scholã eius frequentare. ille verò vtpote diuino plenus spiritu,oraculũ quoddã edidit ex persona Dei sic ad placidissimã virtutẽ loquẽtis: Nónne tanquã domum me nominasti, & patrẽ, & virũ virginitatis tuæ?manifestissimè docẽs,ꝙ Deus & domus sit,incorporearũ idearũ incorporeus locus:& vniuersorũ pater,vt q ea genuit:& sapiẽtiæ vir, semẽ felicitatis in vsũ mortaliũ iaciẽs in bonã terrã virginẽ. Decet enim impollutã,intactã purámq; & verè virginẽ naturã cum Deo colloqui,lõgè diuerso modo quàm apud nos fit.homo enim quãdo liberos sibi quærit,ex virginibus reddit mulieres, at Deus quãdo incipit cũ anima habere cõsuetudinẽ, eam quæ modo mulier fuerat,restituit in virginitatẽ pristinã:quãdoquidem sublatis degenerib.& minimè virilibus cupiditatib' quibus effœminata fuerat, generosas & integras virtutes in earũ

locum

locũ substituit. Sarræ igitur nõ antè cõsuescet, quàm illi desinãt omnia muliebria, ita vt reuertatur in pristinũ castarum virginum ordinẽ. fieri tamẽ potest vt & virginis anima lasciuis affectibus polluta deturpetur: ideo firmũ certúmq; manet oraculum, quod dicit Deũ virum nõ virginis, hæc enim mutabilis & mortalis est, sed virginitatis, scilicet ideæ, quæ semper est sui similis. cùm eñ generatio & corruptio naturæ ordine cadat in res mortales, illę archetypæ potẽtię istarũ rerum fictrices particularium, immortalitatẽ sua sorte adeptæ sunt. Et nõ decebit Deũ qui est ingenitus & immutabilis, virtutũ immortaliũ semper virginũ ideas seminare in virginẽ trãsformatã ex muliere? Cur igitur ô anima cùm debeas in Dei domo virginitatẽ seruare, & scientiã cõplecti, his neglectis sensum cõplecteris effœminantẽ te & polluentẽ? itaq; paries partũ totũ vitiosum ac perniciosum, illum fratricidã execratũ Caim, possessionem nõ possidendã. vocat enim Caim possessio. Cæterũ mirari posset aliqs narrationis modũ, quo sæpe in multis legislator vtitur præter vulgatã cõsuetudinẽ. Postquã enim dixit de terrigenis, narraturus de primo nato ex hominib᷑, de quo hactenus nihil omnino dixerat: quasi iã sæpe eũ nominasset, ac nõ nunc primũ insereret eius nomen suis verbis, peperit Caim illũ, inquit. Quẽnã ô scriptor, de quo antea nihil vel paruum vel magnũ significasti? atqui nõ ignoras cõuenientẽ dispositionẽ nominũ. certè procedẽte sermone, de eadẽ persona dicturus es: cognouit Adã Euam vxore suã, & peperit filiũ, vocauítq; nomẽ eius Seth. An nõ igit̃ multò magis oportebat loquẽdo de primogenito qui erat principiũ successiuæ generationis hominũ, primo sexum recẽs nati declarasse ꝙ erat mas: deinde proprium nomẽ adiungere, puta Caim, aut quodcũq;. quoniã igitur nõ quasi nesciens quomodo nomina ponẽda sint, in mẽtione Caim videtur discessisse à consuetudine, cõsiderãdum quã ob causam sic nominauerit natos è primis parẽtib᷑, obiter magis quàm modo quo solemus narrare impositionẽ nominũ. est autẽ, quãtum equidem coniicere possum, causa hæc. Reliquũ vulgus hominũ nomina imponit rebus diuersa ab ipsis rebus: vt aliud ipse sint, aliud sonẽt earũ vocabula: apud Mosem verò nominũ impositiones manifestissimè res ipsas indicãt, vt res necessariò in nomẽ abeat sine vlla differẽtia. Quod dico disces clarius ex subiecto exẽplo. Quãdo intellectus (vocetur hic Adã) incidẽs in sensum per quẽ viuere vidẽtur animalia (vocetur hæc Eua) cupidine victus cõgredit:

illa verò cõcipit tanquã casibus & venatur naturaliter externa sensibilia, per oculos colorẽ, per aures vocẽ, per nares vaporem, saporẽ per gustus instrumenta, per totum corpus quæ tanguntur: tunc prægnãs facta mox parturit, paritq; maximũ animæ malum arrogantiã. arrogat enim sibi ceu proprias possessiones, quicquid vidit, quicquid audiuit, quicquid gustauit, qcquid olfecit, quicquid tetigit, credens se horum omniũ inuẽtricem & artificẽ: id aũt ei nõ absq; ratione accidit. erat enim for tasse aliqñ tẽpus quãdo intellectui nihil erat cũ censu negotij, neq; habebat sensum, multũ remotus à rebus istis gregalibus & vnà versari solitis, ipse similis solitariis animalibus in secessu degẽtibus. tũc sanè cùm seorsum censeret, nõ tãgebat corp⁹, vt qui careret instrumẽto quo externa captaret, sed erat cæcus & impotens, nõ sicut vulgò nominãt cùm vident orbatũ oculis: hic eñ vno sensu priuatus, reliquis abũdè fruitur: ille autẽ omnibus sensitiuis potẽtiis mutilatus, reuera impotens erat dimi dio animæ mulctatus, egenus viriũ quæ natæ sunt ad apprehen denda corpora. misera portio separata à sua cognata, carens sensitiuis instrumentis quibus vice scipionis vacillans sustentaretur. quapropter multis tenebris pressos habẽs oculos, nihil cernere poterat. carebat enim sensu per quẽ res dignosceret. Volẽs igitur Deus nõ solùm incorporearũ rerũ, sed & solidorũ corporum cõprehensionẽ ei præbere, expleuit totã animã, iam ante factæ portioni attexẽs alterã, quẽ nominauit appellatiuè quidẽ mulierẽ, propriè verò Euã, sensum subindicãs. quæ vt primùm nata est, per singulas sui partes ceu per quędã foramina magnã vim lucis infudit, quæ intellectũ subintraret: atq; ita caligine depulsa effecit, vt clarè manifestéq; videret naturas corporum tanquã dominus. ille verò quasi post noctẽ solis splẽdore perfusus fulgido, aut è profundo somno excitus, aut quasi cæcus repẽtè visu recepto, intuebat̃ omnes simul creaturas, cælũ, terrã, aquã, aërem, stirpes, animãtes, habitus earum, qualitates, vires, sexus, affectus, motus, actiones, efficacias, mutationes, corruptiones, & quædã videbat, quædã audiebat, quędã gustabat, quędam tãgebat: ad alia procliuior, scilicet voluptatẽ afferẽtia, ab aliis alienior, vt dolorẽ inducẽtibus. Ergo cùm circunspexisset circa se omnia, cõtemplatus seipsum suámq; potentiam, ausus est gloriari sicut aliquãdo Alexãder rex Macedo. nam & illum aiunt, cùm vellet ex Europa bellũ inferre Asię, opportuno inter vtranq; loco stantẽ, lustratis aspectu circa se omnibus dixisse, &

hæc & hæc mea sunt,pueri ili plebeiáq; leuitate animi,nō ꝓ maiestate regia.sed longè antea intellectus sensitiuā vim nactus, & per eam potit᷒ omnibus ideis corporis, repletus irrationali fastu intumuit,vt omnia se posſidere crederet, alios nihil omnino.Hūc in nobis morē exprimēs Moses, addidit Caim possessionē interpretari,stultitiæ vel poti᷒ impietatis plenū.Cùm enim debuisset Dei possessionē omnia credere, suā existimare maluit,ne sui quidem satis cōpos,imò ne suam quidem sciens essentiam.Attamē cōfidit sensibus tanquā idoneis ad captanda externa sensibilia.Dicat igitur quomodo oculis,aurib᷒, alióve sensu nō errare poterit. at qui necesse est his singulos nostrum labi falliq; cōtinuè,etiāsi nobis cōtingant horum instrumenta absolutissima.Naturales enim noxas & errorē inuitis sese ingerentē omnino effugere difficile,atq; adeò imposſibile, cùm infinita falsas opiniones excitantia sint & in nobis & circa nos & extra nos, passim in vniuerso mortali genere occurrentia. Ergo insanit cùm suam possessionē existimat omnia,quanquā sibi erecta ceruice placet.Sicut Iacob opinor valde risit Labanē addictum qualitatibus,ipse magis cōtemplator naturæ expertis qualitatū,quando ille ausus est dicere,Filię meæ & filij mei &pecora mea,& omnia quæcunq; vides, mea sunt, & filiarum mearum. Nā istæ ad singulas voces illud meum accinens,non desinit de seipso loqui magnificè.Itáne filias(sunt hæ artes sciētiæq́ue animę) tuas ais esse filias?Dic quomodo?an-non primū ab intellectu eas edoctus habes? deinde sic natus es vt eas sicut cætera posſis amittere,vel propter aliarum curarum magnitudinem oblitus,vel propter diuturnas molestiásq; infirmitates corporis,vel propter destinatum senibus morbum incurabilē, ipsum senium,vel propter infinita alia,quorum iniri nō potest numerus.Quid filios (hi sunt particulares ratiocinationes animæ) cùm tuos ais, sobriúsne es an insanis cum tali opinione?certè atra bilis,deliratio,mentis alienatio,cōiecturæ incertæ,& imaginationes rerum fallaces, inanésq; quædam cogitationes somniorum similes, quibus velimus nolimus distrahimur,ad hęc coalitus animę morbus obliuio,multáq; pręterea, non sinunt te esse firmum rerum dominum,& declarāt omnia esse alterius,nō tua.Quid de pecoribus?quæ sunt sensus. brutū enim quiddam & pecuinum sensus est: hæccine audes tua dicere? amabò cùm secus vides,secius audis plerūque,interdum salsos succos dulces esse iudicans,& cōtrà dulces amaros,& per

omnes sensus sæpius falleris quàm rectè iudicas, nõ erubescis? sed tãquam nunquam errares vlla vi aut actione animæ, superbia fastúq; intumescis? Quòd si mutatus ad meliorem vt decet mentem redieris, dices à Deo possideri omnia nõ à te, cogitationes, scientias, artes, cõtemplationes, particulares ratiocinationes, sensus, operationes animæ quas vel cũ his operatur vel sine his. Quòd si perges absq; pędagogo magistróq; viuere, per totam ætatẽ feres graues dominas, arrogãtias, cõcupiscentias, voluptates, iniustitias, imprudẽtias, falsas opiniones. Dicit enĩ: Si respõdeat seruus, Cõtentus sum domino meo & vxore mea cõmunibúsq; liberis, nolo esse posthac liber: adductus ad tribũ nal Dei, iudicãte ipso ferẽtéq; sentẽtiam, habebit quod postula uit, perforata primũ auricula, ne exaudiat Dei verba de libertate animæ. Est enim hominis reiecti velut è sacro certamine reprobatíq;, & planè puerilis cogitationis, iactare amorẽ dñi, & intellectũ habere pro hero atq; benefactore, iactare itẽ amorem sensus, eúmq; inter præcipua sua bona possessionésq; censere, natósq; inde pueros: ex intellectu cogitationes, ratiocinationes, cõiecturas, cõsilia: ex sensu, visum, auditũ, gustũ, odoratum, tactúmq; & cõmunem sentiẽdi vim. Necesse tamẽ est his adductũ nullo teneri libertatis desiderio. nam per horũ fugam abalienationémq; potimur immunitate. rursus alius quidam præter charitatis affectũ etiam insaniã præ se ferens sic loquit: Quòd si quis rapuerit, tanquã de propriis certabo, & per vim recipiã. Persequẽdo enim, inquit, cõprehendã, diuidã spolia, explebo animã meam, & interficiam gladio meo, & præualebit manus mea. Hũc libẽter sic cõpellarẽ: Nescis fatue, ꝙ quisquis natus putat se persecutorẽ, alium persecutorem habet. morbus enim, senectus, mors, aliáq; turba volẽtium nolẽtiúmq; malorum vnumquẽq; nostrũ exagitat, circũagit atq; persequitur: & q se putat prehendisse teneréq;, cõprehẽsus tenetur. Nec deest qui prædam sperás, & eius portiones sibi pollicẽs, præda fit ipse redactus in alienã potestatẽ, esuriem pro saturitate, & seruitutem pro dominatione admittẽs in suã animã, & interẽptus dũ alium vult interficere, & prorsus omnia passus quæ intentabat aliis. erat enĩ iste reuera omnis rationis & naturæ aduersari, omnia quæ sunt agẽtis vsurpãs sibi, patiẽdi prorsus immemor, quasi extra omnẽ aleã positus. Sic enim infensus loquitur. Persequẽdo cõprehendam. Quis igitur posset esse infestior animę hostis, quàm qui per iactãtiam quæ Dei sunt sibi vsurpat? certè

Deo

Deo propriũ eſt facere,nec fas eſt id vlli creaturę aſcribere.proprium autẽ creaturæ pati. quod quiſquis vt peculiare neceſſariúmq; præceperit animo, facilè feret caſus vel grauiſsimos. cõtrà ſi alienum à ſe putarit,oppreſſus mole intolerabili, Siſyphiam pœnã ſuſtinebit,ne caput quidẽ valens attollere, ſed ab omni occurrẽte aduerſitate obtorto collo abreptus,prębẽſq; ſe cuiq; obnoxiũ,ꝑpter degeneres effœminatóſq; affectus animę. Debuerat enim ſufferre atq; reſiſtere,& obfirmare mentẽ communitam ſeptãq; ſuis potentiſsimis virtutibus,fortitudine ac tolerãtia.Quẽadmodum igitur tõderi duplex eſt,alterũ genus præbens ſe & accõmodans,alterũ tãtùm ſuſtinẽs: pecus eñ aut tergus aut velus nihil ipſum agẽs,ſed patiẽs ſolũmodo tondet̃ ab alio:homo verò adiutans tõſorem geſtúq; ſe accõmodans,& agens ſimul atq; patiens:ita tũdi quoq; aliter verberoni ſeruo accidit vapulãti meritò,aut ingenuo propter maleficiũ in rota extenſo,aut inanimæ rei cupiã: tũduntur eñ lapides,ligna,aurum,argentũ,aliæq; materiæ,quas fabri in ſuis officinis aut cõcidũt aut dilatãt in laminas.Aliter aũt athletę pugilatu certãti, aut pãcratio amore coronarũ & victoriæ:hic eñ illatas plagas vtraq; manu diſcutit,& ceruice huc illuc reducta ictus euitat: nõnunquã erectus in ſummos pedũ digitos & attollẽs ſe,aut cõtra ſubmittẽs atq; cõtrahẽs:eludit fruſtratúrq; aduerſariũ,quaſi cũ vmbra pugnantẽ:mancipiũ verò aut ferrũ nihil agẽs inuicem,iniuriã omnẽ ſuſtinet ad voluntatẽ alterius.talẽ igitur affectum nũquã in corpus admittamus,multò minus in animã: ſed potius illũ cõtrariũ,quãdoquidẽ mortalẽ pati neceſſe eſt:ne tanquã effœminati,fracti diſſolutíq; ante tẽpus deficiamus per imbecillitatem virtutũ animę,ſed robuſti neruos mẽtis,poſsimus impẽdentia mala leuiora reddere.Quoniã igitur ſatis declaratũ eſt,neminẽ mortalẽ habere vllius rei ſtabile certúmq; dominium: quos autẽ vulgus dominos vocat,opinione magis quàm reuera eſſe dominos:& neceſſum eſt vt ſubditũ ac ſeruũ, ita rectorem in hoc vniuerſo eſſe ac dominũ: reuera princeps ac imperator vnus Deus habẽdus eſt,quẽ decet hęc vox:Omnes res meæ ſunt.Videamus nunc quàm magnificè diuinéq; de his ſcriptura loquatur:Omnia,inquit,mea ſunt.Hæc autẽ ſunt dona, munera, oblationes, quas, inquit, mihi offeretis ſemper in meis feſtis diebus.Valde apertè docens,ꝙ in rebus alię mediocri gratia dignæ ſunt,quæ vocatur munera: aliæ maiore, quæ vocantur dona propriè:aliæ ſunt eius generis, vt nõ ſolùm fru-

ctus

ctus proferāt virtutum, verùm etiam totæ refertæ sint aptis ad vescendum fructibus, quibus solis anima cōtemplatrix alitur. Hæc quicunq; didicit, potestq; conseruare in mēte atque custodire, irreprehēsibile pulcherrimúmq; sacrificium offeret Deo, scilicet fidem, idq; nō in festis istis mortalium: habet enim sua festa, decreto nixus summè necessario philosophiæ sodalibus. est autē hoc: Solus Deus verè festum agit. solus enim gaudet, lætatur, hilaritate pacéq; fruitur ab omni bello semotissima. Præterea timoris expers, nihil cum malis habēs cōmercij, nemini cedit, nō dolet, nō lassatur, plenus felicitate sincerissima, ipsius natura perfectissima, imò ipse fastigiū est extremúq; linea felicitatis ac perfectio, nō egens alio per quem fiat melior, sed vltro omnibus particularia bona ceu è fonte impartiens. Nā quę in mundo sunt bona, nō essent talia, ni ad archetypi illius verè boni, ingeniti, beati incorruptilisq; similitudinē facta fuissent. & ideo sabbatum, quod interpretatur quies, Dei esse Moses dicit in multis legis locis, nō hominum, attingens philosophiā necessariam. Quod enim in rebus quiescit, si vera fateri oportet, nihil præter Deum est. Requiem autem nō otium voco: est enim suopte ingenio actiua Causa illa omnium, nunquā desinens à faciendis rebus pulcherrimis: sed operationē illam quæ sine labore fatigationéq; fit cum facilitate maxima. Solē enim & lunam & vniuersum cælum mundúmq; cùm non sint sui iuris & in potestate propria, & moueātur ferantúrq; cōtinué, fas est dicere laborare: cuius laboris argumentum liquidissimum extat in annuis horarum siue tēporum quatuor vocibus. Nam & ea quæ in cælo sunt amplissima suos motus variāt, iam septētrionales, iam austrinos, iā alios atq; alios cursus facientia: aër quoq; frigus æstum & omnimodā admittens tēperiem, ex suis affectionibus laborare deprehēditur: quoniā generalissima mutationis causa est fatigatio. Stultum autē esset de terrestribus aquaticisq; prolixius agere, memorādo vniuersales particularésq; horum mutationes. hæc enim verisimile est multò magis quàm sublimia illa imbecillitati obnoxia, vt quæ multum vltimæ istius terrenæ essentiæ habeāt. Ergo qm̄ quę mutātur propter fatigationē mutari solēt. Deus autē mutari vertíq; nō potest. naturam habet infatigabilem. quod verò non debilitatur, etiam si faciat omnia, id in æternum nō desinit quiescere. Itaq; soli Deo maximè ꝓprium est reqescere. Demōstraui autē etiā festum agere ipsi cōuenire. Solius igitur summæ Causæ & festa sunt

fta sunt & sabbata,hominum autem nullius omnino. I si libet contemplare celebritates nostras cantatissimas.omittatur quę apud barbaras simul & Græcas nationes per occasionē fign entorum fabulosorum aliæ aliâs institutæ sunt, in nullum alium finem quàm vanitatem pomposam fastuosamq́;.vix enim tota ætas hominis sufficerit ad diligenter excutiendas inconsistentias quæ insunt singulis. de præstantioribus tantùm pauca pro ratione tēporis libet dicere.In omni festo nostro & celebritate quæ miramur sunt hæc:securitas,remissio,quies ab inferendis iniuriis,ebrietas,potatio,comessatio,delitiæ, oblectamenta,patentes ianuæ,pernoctationes, indecētes voluptates,quotidianæ nuptiæ,insolentiæ,exercitium intemperātiæ, insipientiæ meditatio,studia turpitudinis,honestatis pernicies,nocturnæ excitationes ad cupiditates inexplebiles,somnus diurnus,quando vigilādi tempus est,naturæ ordinis peruersio.tunc virtus ridetur vt noxia, vitium tāquam vtile rapitur. tunc in contemptu sunt quæ oportet facere:quæ verò non oportet, in pretio. tunc musica,philosophia,& omnis eruditio,diuinæ animę diuina reuera simulacra tenent silentium.at istæ artes que suis lenociniis ventri & his quæ sub ventre sunt voluptatem conciliant, ostentant suam facundiā.hæc sunt festa istorū qui se felices dicunt.quorū turpitudo quandiu intra priuatos parietes locáq; profana cōtinetur,minus peccare mihi videntur: vbi verò torrentis in morem populāris omnia,vel sacratissima tēpla irrumpit, quicquid in his sanctum est sternit cōtinuò,faciens profana sacrificia, victimas absq; litatione,preces irritas,profana item mysteria simul & orgia,pietatem sanctitatémq; fucatam & adulterinam, castitatem impurā, veritatē falsatā, cultū Dei superstitiosum. adhæc corpora quidem abluuntur lauacris& purificationibus: affectiones verò animæ quibus vita sordidatur, nec volunt nec curant eluere.Et vt cādidati templa subeant dant operam,diligenter emaculatis amicti vestibus:mētem verò maculosam in ipsa sacraria penitissima inferre nō verentur.Item si quam pecudem animaduertāt parum integro corpore,eiiciūt extra purificatum aspersione tēpli spatium,nec patiuntur adduci ad altaria,quamuis inuita & per vim mulctata sint parte aliqua corporis:ipsi cōsauciati animas morbis grauibus,quos eis inflixit impotens malitia,vel potius mutilati castratiq; membris pręcipuis,prudentia,fortitudine,iustitia, aliisq; quarum humana natura capax est virtutibus,& admissis spōte noxis,tamen audent

dent sacris operari, rati oculum Dei tãtum externa inspectare adiutũ luce solari, non etiam occulta æquè atq; aperta cõspicere, vt qui intra semet lucẽ habeat. eius enim Qui est oculus luce aliena nõ eget vt res percipiat: sed cũ ipse sit splendor archetypus, infinitos emittit radios, quorum nullus est sensibilis, omnes autẽ intelligibiles. & ideo sol' intelligibilis deus eis vtitur, ex genitis verò nemo. Quod enim genitũ, id sensibile: intelligibilis verò natura sensu nõ percipitur. ergo quoniã inuisibiliter subit has nostras animas, paremus ibi locũ ita vt decet futurum Dei habitaculũ. quod nisi fecerimus, clã migrabit in aliam domũ, quæ videbitur ædificata melius. si enim quoties reges excipiendi sunt, magnificentius excolimus ædes proprias, nihil negligendo quod ad ornatum pertineat, sed omnia benignè ac liberaliter adhibemus vt hospitium quàm iucundissimum respõdeat dignitati hospitis: regi regũ & huius vniuersi mundi rectori Deo, comitatis atq; humanitatis causa dignato suam creaturã inuisere, & à summo cælo ad terrã vt generi humano beneficia sua conferret degresso, qualem tandem domũ oportet instrui? Absit enim vt lapideam ligneámve, quod vel dictu nefas est. Nam etiamsi tota terra aurũ, aut siquid auro pretiosius, repẽte fieret, móxq; per opificũ artes in porticus, vestibula, aulas, areas, ædésq; sacras impẽderetur, ne scabellum quidem eius pedibus posset fieri. dignũ tamen eo domicilium anima est, modo sit idonea. Ergo quia domum in terris animã inuisibilẽ inuisibilis Dei dicimus, rectè legitiméq; loquimur. quæ vt fiat firma & ornatissima, fundamenta eius iaciantur, generosa indoles & institutio, quibus virtutes honestęq; actiones superstruantur. Eius ædificij prima ornamenta sunto præexercitamentorum ad encyclopædiam pertinẽtium tractatio. Nam bonam indolem sequitur sedulitas & memoria: institutionem verò discendi facilitas & attentio, quasi quædã radices arboris à qua mites fructus in futurum expectãtur, sine quibus absolui mẽtem est impossibile. Cæterùm ex virtutibus earúmq; actionibus munimentũ firmum atq; securũ accedit ędificio, vt quicquid animam ab honestate dimouere alienaréq; conatur, nihil contra tantam munitionem valeat efficere. à disciplinis autem encyclicis pendet totus ornatus animæ, quæ sunt quasi quędam dealbationes, picturæ, tabellæ, marmoratæ incrustationes, quibus non parietes solùm, sed & pauimenta ornantur, & id genus alia, nihil ad firmitatem conferentia, sed tantùm ad delectation

ctationem inhabitantium. Eodem modo & encyclopædia totã animalem domũ illustrat ornamẽtis variis. grãmatica quidem dum poëtarũ scrutatur carmina, & priscorũ gesta cõsectatur in historiis. geometria verò pro portione æqualitatẽ afferens: & quicquid in nobis enorme, immodicũ, incõcinnũ est, per rithmos, mensuras modulósq; musicæ ciuilis recurans. Rhetorica autẽ verborum grauitatẽ examinãs, & quibusvis rebus elocutionem accõmodans, pronũtiationẽmq; ac vim mouẽdorũ affectuum: præterea laudationes cæteráſq; voluptates quas facũda sonoráq; lingua excitare solet adhibens. Tali domo instructa apud mortale genus, bene sperandũ est terrestribus omnibus, expectãdúmq; fore vt in eã descendãt diuinæ potẽtiæ. illæ verò cælitus leges iuráq; ferentes aduenient, vt eam cõsecrent dedicentq;, iuxta iussa atq; voluntatẽ patris ipsarũ. Deinde cõmunicata mensa victúq; cum animabus virtutũ amatricibus, seminãt in eis felicẽ progeniẽ: sicut & sapiẽti illi Abrahã gratiã hospitij retulerũt perfectissimã, Isaac filiũ. nihil enim purificatã mentem maiore afficit lætitia, quàm ꝙ dominum habet, quem agnoscit regẽ rerũ omniũ. Nã seruire Deo, maxima est gloriatio, nõ modo libertate maior, sed & diuitiis, & principatu, & omnibus rebus quas mortales mirãtur pretiosior. Eius autẽ qui Est potentiã verè testatur oraculũ illud: Et terrã nõ addices in perpetuum: mea enim est vniuersa: quoniã aduenæ & inquilini vos estis corã me. An-nõ manifestissimè docet, ius possessionis omnium rerũ pertinere ad Deũ, vsum verò solũ ad creaturã? Nihil, inquit, in perpetuũ cuiquam creaturæ venditur, quandoquidem vnus est dominus, totius creaturæ possessor proprius ac perpetuus. vtẽdas enim cõcessit Deus creaturas omnes omnibus, vt qui nullũ indiuiduũ perfectũ fecit, quod non vtiq; opus habeat alio: vt ꝓpter ea quæ cupit, accedat necessariò ad illud quod exhibere potest, & illud vicissim ad hoc, & vtrũq; ad alterum. sic enim futurũ erat per huiusmodi cõmercia, vt in lyræ morẽ quæ cõstat è tonis dissimilibus, in cõmunẽ cõuenirẽt cõsonãtiam, dum mutuũ dant & accipiũt, atq; ita omnia permutãtur omnibus ad vniuersi mũdi cõplemẽtum. Cõuenit enim animatis cũ inanimis, brutis cũ rationalib⁹, stirpib⁹ cũ hominib⁹, feris cũ pecudibus, immãsuetis cũ cicuribus, masculo cum fœmella, & vicissim cũ mare fœminæ: & vt cõpendio dicã, terrenis cum aquatilibus, his cũ aëriuagis, volucribus cũ prędictis generibus. ad hæc terra amat cælum, hoc vicissim terram, aër aquam

aquam, aqua vẽtum: mediæ naturæ se inuicẽ & extremas, extremæ medias & se inuicẽ: hyems certè æstatẽ, æstas hyemem, ver vtrũq;, sicut hoc ipsum amore autumnũ prosequitur, ita vt singula singulis cara sint, & (vt verbo dicã) omnia omnibus, ꝓpter vsum mutuũ, vt vniuersum hoc cuius partes ista sunt, absolutũ opus existat, dignum mundi opifice. sic igitur his cõpositis sibi omnium vindicauit dominium: vsumfructum verò distribuit suis subditis, vt seipsis vterẽtur, & alij aliis inuicẽ. vtimur enim & nobisipsis, & omnibus quæ circa nos sunt. Equidem constitutus ex anima & corpore, qui mẽtem, rationem, sensum habere videor, nihil horum meum peculiare inuenio. vbi enim erat meum corpus antequã nascerer? quò discessurum post obitum? vbi sunt quæ aliquid vidẽtur ætatum differẽtiæ? vbi infans, puellus, puer, ephebus, adolescẽtulus, vestitus prima lanugine, iuuenis, perfectus vir? Vnde venit anima, quò discessura? quàm diu nobiscum habitatura? quænam eius essentia? possumúsne dicere, quando eã accepimus? ante natiuitatẽ? sed tum nõdum eramus. post mortem, sed tum nõ erimus. Concretæne sunt corporib⁹? at sic deuoluemur ad rediuiuas natiuitates. an nõ sunt? certè nunc cùm viuimus imperata facimus magis quàm imperamus, & noscimur magis quàm noscimus. nouit em̃ nos ipsa nobis incognita, & mãdata dat quæ exequi necessum est quasi famulos dominæ: & vbi nos relinquere voluerit ac migrare ad suũ illũ principẽ, desertum destituet hoc in quo viuimus domicilium: & retinere si voluerimus, elabetur. Habet enim naturam tenuium partium' vt nullam ansam præbeat corpori. Quid intellectus qui in me habitat, fallax coniector, erroneus æstimator, delirans, stultescens, demens interdum in excessu & atra bili & longo senio? At sermo mihi peculiaris est, aut vocis instrumẽtas; Nóne ad quemvis morbum lingua deficit? nónne vel eloquẽtissimum os obturatur? Nónne multi expectatione mali alicuius attoniti nequeunt hiscere? Atqui ne sensus quidẽ dominus comperior, & bonum si non seruus, ab eo per vim tractus, ad colores, ad figuras, ad voces, ad odores, ad sapores, ad cætera corpora. Per quæ omnia liquere satis puto, nos alienis vti possessionibus, nec gloriam possidendo, nec diuitias, nec honores, nec imperia, nec aliud quicquã vel corpori vel animæ proprium, imò ne vitam quidem. vsumfructum habemus solùm: quod si cognosceremus, curaremus tanquam res Dei, præcogitantes morẽ esse domini recipere sua quandocunq; ipsi visum fuerit.

fuerit.Sic enim adeptas ferremus leuius. Nunc plerîq; omnes dum existimāt hæc sua esse ac propria, priuari copiam eorum & egentes mox opprimuntur mœstitia. Est igitur non solū verum,sed etiam ad consolationem vtilissimum,credere mundū hunc & quæcunque cōtinet, esse creatoris ita possessiones sicut opera. sed hæc quoque opera sua elargitur dominus, quod his opus non habeat.qui autem his vtitur,non possidet ea:quia herus vnus omnium & dominus est,qui rectissimè dicit: Mea est vniuersa terra:ac si diceret:omnis creatura mea est: vos autem aduenę & inquilini corā me.Collati enim omnes mortales alij ad alios,indigenæ censentur & patricij,æquo iure vtentes & paribus muniis.Quod si ad Deum cōferantur,pro inquilinis erūt & aduenis.nam vnusquisq; nostrum tanquam in nouam ciuitatem venit in mundum hunc,cuius ante natiuitatem ius non habuerat:postquam autem venit,inquilinus est, donec assignatū sibi vitæ tempus exantlauerit.Simulq; introducitur dogma sapientissimum,quod solus dominus Deus ciuis est.omnis autem creatura inquilina & aduena.qui verò dicuntur ciues, per abusum nominis magis quàm verè sic appellantur. donum autem gratuitum sufficit sapientibus viris ad solum ciuem Deum collatis.quòd in aduenarum & inquilinorum ordinē recepti sunt: quoniam insipientium nemo aduena aut inquilinus in Dei ciuitate inuenitur,sed omnes inde exulant:sicut pro sententia superius pronunciatū est:Venditione,inquit, non vendetur terra: nec addidit à quo non vendetur, vt hoc ipsum quod siletur, ad sciētiam proficiat initiato physiologiæ mysteriis.Inuenies igitur,si omnes cōsideres,eos quoq; vendere magis quàm donare, qui gratis largiri dicuntur:& quos putamus gratuito accipere, eos reuera emere.Nam qui dando captant laudem aut honorē, dum quærunt reddi sibi gratiam, specioso donationis nomine venditionem prætexunt:quando & vēditores suarum rerum solent accipere pretium. Qui verò admittētes dona, cogitāt reddere,& prima quaq; occasione reddunt,idem quod emptores faciunt. Nam illi vt accipere norunt,ita & reddere. At Deus non venditor est,æquum pretium rebus suis statuēs, sed donator omnium,perennes gratiarum fontes profundens, nullā permutationem cupiens. Nam nec ipse indiget, nec quisquam natus potest accepta rependere. Ergo quandoquidem omnium confessione omnia Dei possessio sunt,quod tum rationibus verissimis tum testimoniis certissimis euincitur: attestantur enim

oracula quæ Moses in sacras literas retulit: improbandus est intellectus, qui quod ex coïtu cum sensu natum est, suam peculiarem possessionem ratus, vocauit Caim, dixitq;: Possedi hominem per Deum.] Hic quoq; falsus, at quãobrem falsus? Quia Deus causa est non instrumentum. At quod nascitur, per instrutum quidem, sed vtique ex causa producitur. Nam vt gignatur aliquid, multa oportet concurrere: à quo, ex quo, per quod, propter quod: à quo, causa est: ex quo, materia: per quod, instrumentum: propter quod, finis. Agedum enim, si quis roget, domus & vrbs quævis vt condatur, quodnam res oportet presto esse, nõne opificem, lapides lignáq;, & instrumenta? quid igitur aliud est opifex quàm causa à quo? quid lapides lignáque, quàm materia ex qua fit ædificiũ? quid instrumenta, nisi per quæ? iam propter quid nisi tectum & securitatem, quæ causa finalis est. transi nunc à priuatis ædificiis ad illam domũ siue vrbem maximã, id est mundum, & hanc quoq; similiter considera, inuenies autorem eius Deum, à quo factus est: materiam verò quatuor elementa ex quibus temperatus est: instrumentum porrò verbum Dei per quod est conditus: cæterùm finalem causam cur conderetur, benignitatem ipsius opificis. sic decernunt amatores veritatis, & studiosi veræ sanæque scientiæ. illi verò qui aiunt se per Deum acquisiuisse aliquid, eum qui autor est, instrumẽtum esse putant: id verò quod instrumentum est, putant esse autorẽ, scilicet intellectum humanũ. eadem sanè ratione rectè Ioseph quoque coarguitur, dicens per Deum contingere somniorum intelligentiam. debuerat enim dixisse à Deo vt autore explicationem obscurorum, discusssionémq; conuenientem fieri. nos enim instrumẽta sumus operationum particularium, qui iam intendimur, iam remittimur. artifex verò qui pulsat vires tum corporis tum animæ, à quo mouentur omnia. eos igitur qui rerum differentias non possunt discernere, vt indoctos, debemus denuò docere: eos verò qui contentiosè confundunt significatorum ordinem, tanquam litium cupidos, fugere. cæterùm eos qui singulas voces examinando suum cuique locum conueniẽtem sciunt attribuere, laudare decet vt exercẽtes se in vera sincerâque philosophia. proinde Moses populum timentem ne fortè ab illo pessimo persecutore deleretur ad internecionem sic alloquitur: Srate & videte salutem à domino, quam faciet vobis: docens quòd non per Deum, sed à Deo vt autore salutem consequimur.

PHILO

PHILONIS IVDAEI De ſacrificiis Abelis & Caimi.

ET appoſuit parere fratrem eius.] Appoſitio vnius,ſubtractio eſt alterius, ſicut particularũ in arithmetica,ſic ratiocinationum in anima. proinde ſi Abel apponi dicitur, Caim ſubtrahi cenſendus eſt. Ne autem verborum nouitas multis obſcuritatem afferat, philoſophiã quæ hic ſubeſt diligenter quantum potero conabor excutere. Duas opiniones eſſe conſtat contrarias inter ſe, pugnantéſq; : altera menti nos permittit aſcribere omnia,vt autori cogitandi, ſentiendi,mouẽdi,ſiſtendi:altera Deum ſequitur,cuius ſumus opificiũ.prioris illius figura eſt Caim,qui interpretatur poſſeſsio, eò ꝙ ſibi videatur poſsidere omnia:poſterioris verò Abel.refertur enim ad Deum. ambas igitur opiniones partitur vna anima:quas mox natas diſcerni ſeparariq; neceſſum eſt : quandoquidem tam infenſas inter ſe habitare vnà non eſt poſsibile. Ergo quandiu anima pium illud dogma, ſcilicet Abelem non peperit,amator ſui Caim cohabitabat cum ea. poſtquam autẽ illa confeſsionẽ ſummæ illius cauſæ peperit,mentẽ quæ ſibi ſapiens videtur nõ magni faciebat amplius.id euidẽtius apparebit in eo quod tolerãtię Rebeccę redditũ eſt oraculo.hæc enim vbi duas inter ſe pugnantes naturas boni maliq; cõcepit,& de vtraq; multum diúq; cogitauit monitu prudẽtiæ, tandem ſubſultantes animaduertẽs,& iã ceu velitãtes præludentésq; futuro prælio,ſupplex Deum rogabat,dignaretur docere quid hoc mali eſſet,quódve huius remedium.Qui ſic reſpõdit:Duæ gentes in vtero tuo ſunt.nã accidens hoc natiuitatẽ boni malíque ſignificat.Verùm & duo populi è vẽtre tuo diſcedẽt.Hoc remedium eſt,vt diſcedant ſeparẽtúrq; ab inuicẽ,nec amplius ſimul habitent.ergo poſtquã Deus bonum dogma Abelem appoſuit animæ,ſubtraxit ei opinionẽ abſurdam,ſcilicet Caim. nam & Abraham relictis mortalibus apponitur ad Dei populũ, fruẽs immortalitate,& factus ſimilis angelis.nam angeli exercitus Dei ſunt incorporeæ felicéſq; animæ.Iacob quoq; ille virtutis

meditat ot eodem modo apponitur ad melius,quando reliquit deterius.at Isaac seipso præceptore sciētiā adeptus relinquit quidē & ipse quicquid corporale attextū fuerat eius animæ:apponitur autē & consors fit,nō vt priores,quos dixi, populo, sed generi,sicut Moses ait.genus enim vnum est illud summū, populus autem multitudo nominatur.quotquot igitur per cognitionem disciplinarum proficiendo perfecti sunt, apponūtur ad sortē plurium.nec enim paruus numerus est eorū qui ex auditu & doctrina discunt,quos nominauit populū. qui verò humana doctrina relictā,ingenium Deo doctori excolēdum cōmiserunt,sine labore scientiā assecuti,migrāt ad incorruptibile genus & perfectissimum, accipiētes sortē meliorē quàm in natiuitate:in quorum Isaac cēsetur sodalitio. significat autē & aliū talem intellectum immortalem. Sūt etiā aliqui quos Deus altius promouet,& euolātes super omnes species omniáq; genera propè seipsum colloquat,sicut Mosi quoq; dicit:Tu verò hic sta mecum,itaq; moriturus nō deficit nec apponit sicut priores vtpote nec appositionē nec subtractionē admittēs,sed ex verbi illius causalis autoritate migrat.per quod vniuersus mūdus est cōditus:vt discas ꝙ sapientem illum eodem quo mundum honore Deus dignatus est,per verbum quo cōdidit omnia, perfectum virū ad se traducēdo à terrestribus.Quin & cùm in terrenis eo vtebatur negotiis,nō principis aut regis cōmunē aliquā virtutem indidit ei,per quam is exercet potestatem in affectus animæ:sed Deum eum cōstituit,totam corporis regionem ducémq; eius intellectū subiiciens ei iubénsq; seruire:inquit eīn, Do te Deum Pharaoni.in Deū aūt nec subtractio cadit nec appositio,cùm sit plenus & semper sibiipsi par.ideóq; nemo sepulchrum eius scire dicitur.quis enim est idoneus vt cogitatione cōprehēdat migrationē perfectæ animæ ad eū qui est?equidem opinor ne ipsam quidem,cui migrare cōtigit,scisse quāto meliora sortiretur,quippe quæ tūc correpta erat numine.nā Deus cùm alicui benefacit,nō vtitur eius cōsilio:sed inexpectata beneficia solet porrigere liberaliter. Tale quiddam est apponere Deum natiuitatem boni ad perfectā mentem.id bonum sanctitas est,cuius nomen Abel. Et factus est Abel pastor pecorum, Caim autem operabatur terrā.] Cur quamuis maiorem natu Caim dixerat,nunc trāsponit ordinē,iunioris prius mentionē faciēs in ostēdendo vitæ proposito?erat enim probabile, grandiorē prius aggressum agriculturā, ac tum demum iuniorem

suscepisse

suscepisse curã pecorum. at Moses nõ verisimilia credibiliáq;, sed merã veritatem cõsectatur:& qñ cũ Deo colloquens liberè negat se verbis pollere, hoc fortasse dicit, non esse sibi studium verborũ probabilium:idq; accidisse sibi heri & nudiustertius, ex quo Deus incepit cum ipso colloqui tãquã cum famulo. Nã qui in huius vitæ tempestatẽ iactationémq; inciderunt, necesse habent rapi huc illuc, nullam firmam tenẽtes scientiam, sed pẽdentes à verisimilibus ac probabilibus. Dei verò cultorẽ decet adhærere veritati, & verborum cõiecturalium fabulositatibus extremũ vale dicere. Quæ igitur est in præsenti quęstione veritas? virtutem à vitio antiquitate quidem superari, viribus antẽ ac dignitate præpollere. ergo quãdo de amborũ natiuitate agitur, Caim procurrat prior: quãdo verò cõferuntur & examinantur vtriusq; studia, Abel pręcedat. nam à prima statim natiuitate & ab ipsis fasciis, vsq; dum iuuenilis ætatis affectuũ flãma deferueat extinguatúrq;, anima collactaneas habet, imprudentiam, intẽperantiam, iniustitiam, metum, ignauiam, aliásq; cognatas pestes, quarum singulæ educãtur augentúrq; à nutrice & victus ratione, per mores atq; leges pietati quidem infestas, superstitionẽ verò impietatis germanam adstruẽtes inducentésq;. vbi verò quis pubertatẽ ingressus est, & affectuum concutientium morbus se remisit, tanquã ventis cessantibus, incipit in tranquillitate degere, vix tandem cõstabilitus in virtutis firmitudine, quæ cõtinuò sibi succedentem quassationẽ, grauissimum animę morbum mitigauit. atq; ita vitium iuxta temporis prærogatiuam fit antiquius. iuxta dignitatem verò, honorẽ atq; gloriã, virtus est potior: cuius rei legislator ipse testis fide dignus est. cùm enim induxisset Esau illum cui nomen est ab imprudentia antiquiorẽ, natu minori, nomẽ habẽti ab honesto exercitio tribuit prærogatiuã generis. at ille nõ prius eam statuit accipere, quàm, sicut in certamine, aduersarius deuictus manus porrigat, præmia coronámq; cedẽs ei qui bellum sine induciis caduceatoribúsq; gerit cũ affectibus. Cõcessit enim, inquit ius primogenituræ Iacobo, nimirum fassus, quod quæ vim habent primatus & virtutis sunt pręmia, nullius mali sunt, sed amatoris sapientiæ: sicut tibia lyráq; & cætera instrumẽta musica solius sunt musici. de hoc aũt dogmate extat etiã lex scripta admodum pulchrè atq; vtiliter. Si habuerit vxores duas, vnã dilectam, & alterã exosam, genuerintq; ei liberos tam exosa quàm dilecta: & fuerit filius exosæ primogenitus: quacunq; die volue

rit substantiam inter filios diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio exosæ: sed filium exosæ agnoscet primogenitum, dabitq; ei de his quę habuerit cuncta duplicia. iste est enim principiũ liberorum eius, & huic ius primogenitorum debetur.] Cognosce ô anima, & disce quænã sit ista exosa, & quisnam iste filius exosæ, móxq; scies ꝙ alteri nemini, sed huic soli debetur ius primogenitorum. Nam duæ cũ singulis nobis cohabitant vxores, inimicæ infestæq; sibiinuicẽ, animalem domum replẽtes æmulationis cõtentionibus. Harũ alteram diligimus, quam putamus mansuetam, mitẽ, amicissimam nobis & familiarissimam: hæc vocatur voluptas. Alterã verò odimus, rati efferam, immitem, immansuetámq;, & nobis infensissimam: hæc virtus nominatur. sed illius formosæ & modis omnib⁹ expetitæ voluptatis magnã mysteria quis ignorat mortalium? eorum verò thesaurorum qui penes virtutem sunt bonitatem magnitudinémq;, quis eloqui pro dignitate valeat? norunt qui sunt eorum iam participes, discẽt etiam quibus natura est propitia, vocati ad cõuiuium, in quo non venter expletur voluptatibus corpus incrassantibus: sed in quo mens pasta & choreas ductans cum virtutibus, gaudens libénsque hilaritate perfruitur. propterea quod dudũ dixi, vera bona ex seipsis naturaliter vocem mittere etiamsi sileant, nunc omitto, nec loquar de eis prolixius. nã nec sol nec luna opus habẽt interprete, qui nos doceat, ab altero interdiu, ab altera noctu mundum vniuersum illustrari: sed ipso splendore fidem vel absque teste faciunt oculis, certioribus quàm sunt aures rerum iudicibus. Quid autem in virtute nos maximè offendat difficultatis specie, nũc liberè proloquar. nam hoc imaginationem quandam primo cõgressu nobis incutit, cum metu difficultatis cõiunctã: sed assuetudo rem ostendit esse iucundam, cuius vtilitatem ratio mox indicat. cæterùm labor, inter pręcipua bona numerandus, bellum cum voluptate gerit perpetuum. nunc enim, si verum dicendum est, omnis felicitas, omnisq; virtutis principiũ hominib⁹ Deus declarauit, sine quo nihil honestum apud mortales esse inuenies. nã sicut sine luce videre non possumus: quia nec colores nec oculi ad vidẽdum sufficiunt: hanc enim ceu vinculum natura pręparauit, quo coaptaretur colori oculus: nam in tenebris neuter suam vim exerit. Eodem modo animæ oculus, nullam virtutis actionẽ potest attrectare, nisi à labore ceu luce adiutus. hic enim inter mentem & bonum quod mens desiderat

ſiderat medius, illud vna ex parte, hanc ex altera trahens ad ſe, vtraq; manu amicitiam cõcordiámq; conciliat, atque ita bona perfecta efficit. opta tibi bonum quodlibet, inuenies eius poſſeſsionem labore parari confirmaríq;. pietas quoq; & ſanctitas bona ſunt, ſed niſi Deum colamus non poſſunt nobis contingere. cultus autem hic cum pertinaci labore coniunctus eſt, prudentia, fortitudo, iuſtitia, pulchrę omnes & inter perfecta bona cenſendæ, non facilé obueniunt. Atq; vtinam vel aſsidua cura parari poſsint. Non poſſunt inſtrumenta animę ferre familiaritatẽ cum virtute & Deo, ceu quandam intenſam vehemẽtémq; harmoniam: proinde remiſſa laxatáq; ſępius, tanquam à ſummis artibus deſcendunt ad medias. Supereſt tamen magnus labor vel in mediis. conſidera ſtudioſos omnes artium quas alij encyclias, alij liberales nominant: conſidera agricolas & qui victum quacunq; ratione quęritant: hi nec interdiu nec noctu curis ſunt vacui: ſed ſemper & vbiq;, vt vulgus loquitur, manibus pedibúſq; & omnibus viribus laborare nõ deſinunt, adeò vt immoriantur plerunq; ſuis negotiis. Sed ſicut qui animam conãtur reddere ſibi propitiam, neceſſariò colunt virtutes animę: ita qui cupiunt frui proſpera valetudine corporis, curare debent ſanitatẽ & id genus vires eius cęteras: quas certè curant irrequietis laboribus, qui ſolliciti ſunt de potentiis ex quibus cõtemperati ſunt. Vides igitur omnia bona è labore tanquam radice pullulare, quę negligere haudvnquam ſuſtineas: alioqui nõ ſenties te cum eo cumulum bonorum negligere. Nam rector cæli mũdiq; & habet & præbet bona quibuſcunq; vult magna cum facilitate: & qui tantam mundi molem ſine labore iá olim abſoluit, ne nunc quidem in eodem ſtatu eam continere deſinit: quippe cui non defatigari maximè conuenit. Mortali autem nemini adipiſci bona ſine labore datum eſt: vt ſic quoq; eminẽtem Dei felicitatem prædicemus. equidem exiſtimo laboris cibiq; eandem eſſe vim. Nam ſicut à cibo tota vita pẽdet vnà cũ ſuis actionibus & affectionibus, ita etiá à labore pendet quicquid in rebus bonũ eſt. ergo quemadmodum qui vitá ſibi prorogare cupiunt, alimẽta nõ negligunt: ita quotquot quæ bona ſunt cõcupiſcunt, laborẽ magnifaciát. ſicut enim cibus ſe habet ad vitá, ſic labor ad honeſtatẽ: qui cùm ſit vnicus, caue illum poſthabeas, vt per eũ potiaris bonis ſimul omnib'. atq; ita quãuis ætate iunior, habeberis grandior, & iure primogenitorũ dignior, ꝙ ſi vſq; proficiens ad finẽ perueneris, nõ ſolùm quæ pri-

mogenito debentur, sed vniuersam suam substantiã pater tibi largietur. sicut Iacob illi supplantãti bases affectuum, qui accepta beneficia confitendo dicit: Misertus est mei Deus, & adsunt mihi omnia, dogma nobis erudiẽdis proferẽs. omnia enim in Dei miseratione sita sunt. id quod ex institutione Abraham aui sui didicit, qui sapientissimo Isaac dedit sua bona omnia, nihil ex his reliquũ faciens spuriis nec recta stirpe prognatis, sed ex vna alteráq; cõcubina cogitationibus: quibus vt paruis parua dona dat. nam bona eius, scilicet perfectæ virtutes, solius legitimi perfectiq; filij possessio sunt. medij verò generis officia vel imperfectis cõueniunt, qui vsque ad liberales disciplinas progressi sunt, quæ ad Agar & Cheturã pertinẽt: quarũ illa inquilinam, hæc suffitum significat. nam qui soli encyclopædiæ dat operam, inquilinus nõ ciuis est sapiẽtiæ, tanquã suaueolentiam quandã aspirans animæ per hãc cõtemplationẽ. atqui cibis nõ odoribus ei ad sanitatẽ opus est. odoratus verò minister gustui, tanquam rei prægustator, à natura datus dicitur rerum architecta omnium. atqui præpositorũ maior quàm subiectorum semper ratio habenda est, & indigenarum sciẽtiarum potius quàm inquilinarũ. His auditis intellectus auersatus voluptatem adiũgit se virtuti, vbi pulchritudinem eius nõ fucatam, sed genuinã & quæ sanctitatem deceat animaduertit: ac tum demum fit pastor pecorum, videlicet brutarum viriũ animę, atq; etiam auriga gubernatórq;, non sinens eas ferri errabundas nullo ordine, carẽtes duce ac præposito: ne quasi in orbitate quadam destitutæ tutoribus & auxilio priuatæ, nõ aberrent solũ, sed & pereãt. ergo exercitator ille sui, conueniens virtuti opus aggressus est, cũ sustinuit pascere Labanis pecora, intẽti in colores formásq; & inanima vtique corpora, ac ne hæc quidẽ omnia, sed residua. id autem quid est? duplex brutorum genus est. alterum destitutum ratione iudicandi, quales dementes vocamus: alterũ in totum ratione priuatum: quales brutæ animãtes sunt. illos igitur irrationales impetus, vires, inquam, rationis expertes, filij Labanis iter trium dierum secedendo curant, quæ figura est virtutis per omnem vitã derelictæ. Tripartitum enim tempus est, diuisum in præteritum, præsens atque futurum. Alio modo dicuntur irrationalia, quæ nõ recta modò, sed omni prorsus ratione carent, quo in numero sunt pecora: quę exercitator ille cura sua dignabitur, sic cogitans, ea peccare non malicioso animo, sed per ignorantiam ex praua institutione contractã. Ergo

ignor

ignorantia leue malum quod inuitis obrepit, facilè habet remedium, disciplinā videlicet. Calliditas autem morbus animę voluntarius, ægrè vel potius nunquā sanatur & repellitur. itaq; à sapientissimo patre docti filij, etiamsi in dissipatorem bonorum Pharaonem inciderint, qui videtur rex animalis noscētis discrimina, nihil perculsi apparatu regio, fatētur se pastores pecorum: nec tātùm se, verùm patres quoque suos. atqui alius vix principatum potētiámq; ita iactaret, vt hi viri vitā pastoriciā. Si quis tamen rem pro dignitate valeat expēdere, maius regno est hoc negotium, posse tāquam ciuitatem aut regionē, corpus sensúsq; & ventris ventriq; subiectarum partiū voluptates, cæterósq; affectus, & linguā aliáq; ex quibus cōstamus, nunc moderari cōstanter atq; fortiter, nunc æquanimiter in viam ducere. oportet enim sicut aurigam subiugalibus nūc remittere habenas, nunc in terga retrahere, quoties plus satis efferuntur impetu & rectorem parum audiunt. proinde admiror Mosen legiferum, qui præclaram existimans artem pastorum, ipse tractauit hoc negotium. Præfuit enim Iothoris gregibus dicā an dogmatibus, abducens ea à vulgaribus reipubl. studiis in solitudinem in qua nulla fit iniuria. ducebat enim pecora in desertum. Vnde sequitur vt omnis pastor pecorum abominatio sit Aegyptiis. Rectam enim rationem gubernare solitam ac præcipere odit omnis amator affectuum: sicut deterrim⁹ quisq; puer odit præceptores ac pædagogos, & omnem bonum monitorē castigatorémq;. At Moses ait se abominationes Aegypti sacrificaturū Deo, scilicet virtutes immaculatas decentissimásq; hostias, quas abominatur omnis insipiens. Itaq; meritò Abel qui quicquid optimum est refert ad Deum, pastor vocatur: Caim autem qui ad seipsum & intellectum proprium, terrę operarius. Quid verò sit terram operari, in præcedentibus libris declarauimus. Et factū est post aliquod dies, obtulit Caim de fructu terræ donum domino.] Duplex seipsum amantis crimen. Vnum quòd post aliquod dies, non cōtinuò gratias egit Deo: alterum quòd de fructu obtulit, nō de primo fructu, quas vocamus primitias deriuatiuo nomine. vtriusq; rei causam scrutemur, prius eam quæ præcedit ordine. oportet eos qui boni aliquid faciunt prouolare ante alios, & incunctāter amoliri impedimenta omnia. Est autem optimum opus summi illius primariiq; boni placatio sine cessatione dilationéque. ideo præceptum extat: Si voueris votum, nō cunctaberis id reddere. Votum igitur est petitio

boni alicuius à Deo: mandatum autem, vt voti cōpos coronam offerat Deo, non sibi, idq́; sine mora si fieri potest. in hac re qui peccant, alij per beneficiorum obliuionem gratiarum actione se priuant, qua nihil pretiosius. alij verò per nimiā arrogātiam seipsos autores bonorum suorum existimant, non illum verum autorem rerum omnium. Tertij leuius peccant quàm proximi, grauius tamē quàm primi: hi sua bona referūt quidem ad autorem Deum, sed aiunt se suo meritò ea consequi. esse enim se prudentes, fortes, tēperantes, iustos, & ideo dignos censendos diuina gratia. Horum singulis resistit sacra scriptura, ac primò illum qui abolita memoria indulget obliuioni his verbis alloquitur: Heus tu, caue ne edendo saturatus, & extructas pulchras ædes inhabitans, auctúsq; gregibus pecorum & armētis boum, argentóq; & auro ac cæteris bonis tibi affluentibus, exalteris corde obliuiscarisq; domini Dei tui. Quando igitur non obliuisceris tu? Quando non obliuisceris tui ipsius. memor enim propriæ conditionis quàm sis prorsus nihili, memineris & inmensæ Dei præcellentiæ qua vniuersa supereminet. Illum verò qui seipsum causam suorū bonorū putat, sic castigat scriptura: Caue dicas, inquit, robur meum, aut fortitudo manus meæ parauit mihi hanc potētiam. sed memor memineris domini Dei tui, qui dedit tibi vires ad parandam potētiam, at ille seipsum dignū credens accepto beneficio, patiatur se admoneri hoc oraculo: Nō propter iustitiam tuā, nec propter sanctitatem cordis tui, intras in terrā hāc vt eam sorte possideas: sed primùm propter iniquitatē harum gentiū inferēte iis Deo perniciē: deinde vt confirmetur testamentū illud quod iurauit nostris patribus. testamētum autem Dei figuratè dicitur eius gratiæ. nec est fas vt ille quicquā imperfectū largiatur. itaq; integra absolutáque sunt dona Ingeniti omnia. integra autem in rebus virtus est, & huius actiones. ergo si de medio sustulerimus obliuionē, ingratitudinem, amorē sui, & horū matrem arrogātiam, nō amplius cunctando amittemus germanū cultum Dei, sed præcurremus creaturas cęteras, & priusquā salutemus vllā rem mortalem, cōpellabimus dominum, parati eius imperata exequi. nā & Abrahā ꝓperans celeriter & cum magna alacritate accurrens iubet virtutem Sarrā festinare & fermētare tres mensuras similæ, facereq́; subcinericios, quādo Deus ipse comitatus duabus supremis potētiis, principatu bonitatéq;, ipse vnus ille medius triplicem imaginationē operabat in visiua anima, quarum singulas metir

metiri haud licet(incircũſcriptus enim Deus,& incircunſcriptę eius potẽtiæ)ſed ipſæ metiuntur omnia. bonitas eius menſura bonorũ eſt:potẽtia,menſura ſubditorũ.ipſe verò imperator mẽ ſura eſt omnium rerum corporearũ incorporearúmq;, ideo hæ potentiæ,regulę pręceptíq; rationem obtinentes erga cæteras, metiuntur & appendunt reliqua omnia.has tres menſuras bonum eſt fermentari quodámodo cõmiſceríq; in anima, vt perſuaſa eſſe ſummumDeum,q ſuper potentias ſuas eminet,& vel ſine illis vel in illis apparet,recipiat characteres potentiæ eius beneficẽtiæq;,& initietur perfectiſsimis myſteriis, quę vt diuina nemini proloquatur facilè:ſed ſeruans ea recõdita,& tenens ſilentium,fruatur eis in abſcõdito.ſcriptura enim ſubcinericiorum quos encryphias vocất meminit,quia cęlari debet ſacer ac myſticus ſermo de Ingenito eiúſq; potentiis:quádoquidem diuinorum orgiorum depoſitum ſeruare nõ cuiuſuis eſt.nã incõtinentis animæ fluenta per os linguáq; emanantia.inundất aures omnium.harũ quæ capaciores lacunas habent,libenter ſeruant quod infunditur.aliæ verò propter anguſtias foraminum rigari nequeunt. quod autẽ ſuperebullit effuſum in parum capacia,paſsim diffluit:vt quę prius cælabắtur fluitent in ſuperficie,& in modum vilis cœnis res pretioſiſsimæ peſſum abeant. quamobrẽ placet mihi cõſilium eorum qui ante magna myſteria initiất minoribus.Coxerũt enim paſtam ſuã quàm exulerant ex Eegypto,vt fierẽt azymi ſubcinericij, id eſt ferum crudúmq; affectum ſubegerunt,tanquã cibum coquendo maturandóq;:modum autẽ coquendi & mutandi in melius,qui per diuinam quandã morã fit,non prodiderunt ſermone,ſed in occultis ſuis repoſuerũt,nõ elati initiatione,ſed ſine iactatione ſubmittentes ſe humiliátéſq;. Accingamus igitur & expediamus nos ad agendas omnipotẽti gratias,reddendúmq; illi ſine mora honorẽ debitum.præceptum eſt enim tranſeuntibus ab affectu ad virtutum meditationẽ,vt accincti lũbos paſcha celebrent,expediti ad miniſtrandum:& induti calceamẽta,quibus carneã molem ratione cõtineant,ſtentq; recti firmatis pedibus:& diſciplinam habentes virgã in manibus, ad dirigẽda citra errorem omnia vitæ negotia:poſtremò iubentur properando cibũ edere, quia paſcha,creaturæ mortalis trãſitus ad Deũ dicitur: & valde cõuenienter.nullum enim bonũ eſt,quod nõ dei ſit & diuinum. id igitur celeriter quęre ô anima,quẽadmodum ille meditator Iacob:qui rogatus à patre,Quid hoc eſt quod cito inueniſti fili? quaſi

quasi dogma respondet:Quod dedit dominus Deus coram me: quippe qui lõga experientia doctus norat, quod quicquid innatum est animæ,lõgo vsu cõfirmatur:sicut fit cùm artes earúmq; præcepta traduntur discentibus.Nõ possunt enim pręceptores, quemadmodum qui in vas infundunt, implere mẽtem eorum qui introducuntur.Sed quãdo fons sapientiæ Deus sciẽtias tradit humano generi, sine mora hoc facit & ex tẽpore. tum verò homines discipuli facti eius qui solus est sapiens,summa celeritate quod quęrebãt,inueniunt.est autẽ præcipua virtus discipulorum,dare operã vt pfectum doctorẽ ipsi quoq; perfectè imitentur.atqui præceptor ille omni tẽpore celerior est,quia ne tũ quidem ab eo adiutus est cùm creabat omnia, & ipsum etiã simul cum modo extitit. adhuc enim loquente Deo facta sunt omnia,nec intercessit vlla mora temporis.imò si licet verius dogma attingere,dictum & factum idẽ est. verbo certè etiã apud mortales nihil est mobilius. præcedentẽ enim mentis cõceptũ celeritate assequitur nominũ verborúmq; volubilitas. ergo sicut riuorum perenniũ fluenta cursu irrequieto feruntur,sequentibus aquis præcedentes impellẽtibus:ita sermonis semel cœpti exundãtia, mentẽ omnium quæ nobis insunt mobilissimã, & volucrib⁹ naturis parem,currendo assequitur.igitur sicut Ingenitus ille præuenit omnia genita: ita Ingeniti sermo sermonem creaturæ præcurrit,nubila etiã præteruolans,sicut ipse liberè loquitur,dicens:Ecce videbis quòd apprehendet te sermo meus.quasi nihil sit quod Dei sermonẽ possit effugere, quòd si sermo pręuenit,multò magis ipse qui loquitur,sicut alibi testatur,dicẽs sic:Ego steti ibi prius quàm tu.quo significat se substitisse ante omne quod factũ est:qui & hic & illic est, & aliubi & vbiq;,implens quàm latè patent omnia,& nihil relinquẽs ipso vacuum.nõ enim dicit,Ego steti & illic,sed nunc quoq; tibi pręsens sto illic eodem tẽpore,non motu ambulatorio, vt alterum locum occupãs relinquã alterum, sed mouendo me tenore eodem.faciunt igitur suum officium obediẽtes filij,qui naturã patris imitãdo, incunctãter cum omni festinatione quod bonum est agunt,qui nihil pulchrius facere possunt,quàm quòd honorãt Deum sine dilatione.at dissipator Pharao,nõ valens imaginatione percipere virtutes carẽtes tempore, nimirum orbatus animæ oculis,quibus solis naturæ cõprehẽduntur incorporeæ, ne iuuari quidem ex tẽpore sustinuit:sed cum inanimatis opinionibus,ranis inquam premeretur,sonum strepitúmq; inanẽ
&

& omni re vacuum emittentibus, dicente Mose: Præscribe tempus quo pro te tuisq; famulis precer vt ranæ tollãtur è medio, cùm debuisset in tanta necessitate constitutus dicere: iam nunc precare: maluit differre dicẽs. Cras: vt per omnia retineret impietatis teneritudinem. Idem accidit omnibus fermè dubitatoribus, etiamsi nõ exprimatur eis cõfessio. nam quotiescunq; aliquid eis accidit præter animi sententiam, homines qui ne antea quidem firmiter seruatori crediderãt, ad creaturas auxilij gratia cõfugiunt, medicos, herbas, pharmacorum cõpositiones, diætam accuratam, cæteráq; omnia mortalium auxilia. Quibus si quis dicat: cõfugite ô miseri ad illum vnicum medicum morborũ animæ, omissis istis quæ à corruptibili creatura peritis falsi nominis auxiliis: rident & cauillantur reclamantes: In crastinum ista: quasi ne præsentaneam quidem malorũ depulsionem petituri à Deo supplices. sed quãdo nihil humanæ opis proficit, & vel Pæonia remedia officiunt: tum demum penitus destituti consilio, nullum aliũde sperantes auxilium, infelices volentes nolentes, vix serò ad Deum qui solus seruare potest se recipiunt. ille non ignarus parum valere quæ extorta sunt, non omnibus pariter est facilis, sed his in quos bene collocatur beneficium. Ergo omnis cogitatio quæ sua putat esse omnia, Deo se præferẽs (hoc em̃ ex his verbis POST ALIQVOT DIES intelligitur) sciat se impietatis ream apud sacras literas. Hactenus satis dictũ sit de primo Caimi crimine. secũdum tale fuit. Cur de fructibus, & nõ de primis fructib⁹ offert primitias? fortasse hanc ob causam, vt primatũ creaturæ det, secũdarium honorẽ reddat numini. Sicut enim sunt quidam qui animæ præferunt corpus, seruũ dominæ, eodem modo sunt qui creaturã magis honorant quàm creatorẽ, contra mandatũ legislatoris, iubentis primitias de primis fructibus terræ inferri in domũ Dei, & nõ conuerti in vsum proprium. iustum enim est motus animæ primos vel sua vi vel ordine, Deo dedicari autorẽ eum cõfitendo. Qui primi sunt ordine, sunt illi qui statim à natiuitate nobis obuenerunt, cibus, incrementũ, visus, auditus, gustus, odoratus, tactus, sermo, intellectus, partes animæ, partes corporis, vires harum, in vniuersum motus & habitus qui secundum naturam sunt, quos autẽ sua dignitate viq; primos dixi, sunt benefacta, virtutes, virtutum actiones. ex his igitur iustũ est offerri primitias, primitię verò sũt, sermo ex sincero animo emissus cum gratiarũ actione. is diuiditur in suas sectiones, sicut lyra

diuid

diuiditur,& cætera instrumenta musica.in his enim soni & singuli per se apti sunt,& ad alium cōcentum maximè accōmodi: sicut & in grammatica ex elementis ea quæ vocantur vocalia, quæ tum per se sonant,tum aliis coniuncta integrā vocem efficiunt.cæterùm natura quæ multas potentias in nobis vel sensitiuas vel intellectiuas fabricauit, & cuique peculiare aliquod opus assignauit:ac rursum omnes eas coaptauit per proportiones concinnitate qua respondent inter se inuicē,iure felix prædicari potest & ob vniuersas & ob singulas.quapropter cùm offeres sacrificium de primis fructibus,ita diuide sicut docet sacra scriptura:primùm vt sint virentes,inde tosti, deinde concisi,postremò comminuti,virentes recentésque ideo:quia homines illos antiquum fabulosūmq; tempus amātes, celerem autē & nulli tempori obnoxiam Dei potentiam non intelligentes, docet:admonens vt noua,recentia pubentiáq; sumant bono animo,ne priscis inoutriti fabulositatibus quæ multis ætatibus ad decipiendos mortales sunt ceu per manus traditæ, imbuantur falsis opinionibus:sed à Deo nunquam senescente sempérq; iuuene noua recētiáq; bona copiosè accipiendo, discant credere nō esse quicquam vetus apud eum,aut omnino præteritum, sed subsistens absq; tempore nascénsque : quapropter etiā alio in loco scriptura inquit:A facie cani surges, & honorabis faciē senioris.quasi plurimum intersit inter vtrunque. Canum enim dicit tempus illud otiosum , à quo surgere migraréq; oportet eos qui declinant opinionem istam innumeros fallētem, quòd tempus habeat naturam faciendi aliquid. Seniorem autē eum qui honore,præmio dignitatéq; præfertur cæteris , cuius probatio amico Dei Mosi committitur. Quos tu nosti , inquit, hi sunt,nempe ꝙ hic nihil iuuenile admitteret,seniora & summo honore digna dogmata amare solitus.Prodest tamen si non ad parādam perfectam virtutem, certè ad curā reipub. nosse opiniones priscas & Ogygias, audiréq; antiquitatis pulcherrima facinora,quæ historici , & omne genus poëtarum prodiderunt ætati suæ ad posteritatis memoriam.Sed quando ex improuiso nil tale sperantibus, repentina lux affulserat sapientiæ quā per se quisque discit,quæ patentē animæ oculum penetrans ex auditoribus reddit spectatores scientiæ,celerrimū sensum,visum præ tardissimo auditu in mentem infereus:tunc frustra fuerit sermonibus aures exercere,ideo dicitur : Comedetis vetera & vetera veterum:sed & vetera ex persona iuuenū efferetis : quasi

canæ

cacæ propter tempus disciplinæ recusandæ nõ sint, dum & scriptis sapientum damus operam, & narrationibus priscarum rerum sententiarúmque libenter interlumus, & scitari non grauamur de superioribus ætatibus, quando nihil ignorare est res iucundissima. Cùm autem Deus in animam indit noua germina per se docilis sapiẽtiæ, quę ex præceptoribus didicimus contrahenda circunscribendáq; sunt, subducentia se vltrò & effluẽtia. scholarem enim Dei, siue familiarem, siue discipulum, seu quocũq; alio libet hũc appellare nomine, impossibile est tolerare præceptiunculas mortalium. Sit præterea nouæ animæ maturitas tosta, hoc est tanquam aurum sermone efficaci examinata. examinatę autem probatæq; signum est soliditas: sicut enim virentium spicarum fructus torretur vt deponat mollitiem, quod fieri nõ potest absq; ignis ministerio: eodem modo nouum conatum tendentium ad maturitatem virtutis oportet potente irrefragabiliq; sermone duratum solidúmq; reddere. solet enim sermo in anima speculationes non solùm ad maturitatem coquere ne sint fluidæ, sed & irrationalium affectionum impetum labefacere. saltem meditatorem Iacob coquentẽ aspice, quãdo Esau mox deficere inuenitur. fundamentũ enim seipsos amãtium, vitium & affectus est: quo fulti si id sibi subduci viderint, non immeritò neruos robúrq; amittunt. Sit autem is sermo non confusus, sed in sua frusta diuisus. nam sic concisa χίδρα vocantur, in omnibus enim rebus ordo melior est quàm perturbatio, præsertim in sermone currente velocissimè. diuidendus est igitur in præcipua capita vt vocant, & addendus suus apparatus singulis. exẽplum bonorum sagittariorum imitãdo, qui scopo aliquo sibi proposito, conãtur omnia tela in eũ defigere. scopo enim summariũ illud capitulũ, telis eius apparatus assimilatur. atq; ita sermo, quo nihil præstãtius discimus, aptè cõcinneq; contexitur. etenim bracteas auri cõcidit legislator in fila, ad cõtexẽda quędam sua opera firmius. Ad eundem modum sermo quouis auro pretiosior. ex variegationibus innumerisq; ideis laudabiliter absoluitur, quãdo vsq; ad exigua capitula cõcisus formã alicuius inuẽti accipit, additis demonstrationibus, tanquam aptè contextis staminibus. siquidẽ pari modo præcipitur vt holocautoma detracto tergore membratim concidatur, vt primùm anima absq; tegminibus quæ ei vanæ falsæq; opiniones circũdãt, nuda appareat: deinde diuisiones cõuenięteς recipiat. integrũ enim quiddam & vnũ

virtus

virtus est,quæ in species suas diuiditur,prudentiā, temperātiā, iustitiam,fortitudinē:vt cognitis singularum differētiis vltrò eam colamus,& per partes & integram.Cōsideremus aūt quomodo animā assuefaciamus, ne solidis & indigestis imaginationibus turbata decipiatur:sed vt diuisiones rerū faciendo singulas introspiciat& scrutetur cum omni diligētia. assumemus etiam sermonem qui non inordinato impetu ruēdo obscuritatem faciat,sed partitus in sua capita,singulorúmq; horū demōstrationes,tanquam animal ex perfectis mēbris cōpactum pulchrè congruat.oportet autem,si volumus vsum harum rerum in nobis confirmari,exercere has meditaríq; assiduè: quia non perseuerare in cœptis sciētiis,perinde est ac si gustato cibo potúq;,nō detur ad satietatē edere.ergo post concisa pulchrè conuenit comminuta facere, hoc est post diuisionem immorari in inuētis terendo tēpus diutius.nam exercitatio continua scientiam cōfirmat, sicut ignorantiā inexercitatio.innumeri igitur dum grauantur in certamen descendere,genuinā vim perdiderunt:quos non sunt imitati qui animā alebant prophetia significata mannę nomine.Nam hi molebant conterebantque eam faciendo subcinericios,volentes singuli cælestem illum virtutis sermonē comminuere quo firmius hæreret in animo. ergo vbi virētia ad maturitatē,tosta ignito irrefragibiliq; sermone, concisa diuisáq; in rerum partes, deniq; cōmunita per tractationē meditationémq; inuentorum approbaueris,ex sententia Dei sacrificiū primi fructus offeres, optimi & ante alios prognati ex anima.attamē etiamsi ipsi tardemus, ille nō cūctatur idoneos vel ante oblationē sibi assumere.Assumam, inquit,vos mihi populū,& ero Deus vester,& vos eritis mihi populus:ego sum dominus.Hæc sunt Caimi crimina,post aliquot dies offerētis sacrificium.cæterùm Abel obtulit ei nec eadē, nec eodem modo,sed pro inanimis animata,pro iunioribus & secundariis grandiora & primaria,pro deterioribus integra atq; pinguiora.nā de primogenitis gregis sui,& de adipib⁹ eorū sacrificasse dicitur,iuxta prę ceptum sacratissimum.est autem tale.Et erit, inquit,cùm introduxerit te Deus Chananæorū in terrā eorum, sicut iurauit patribus tuis:dabo tibi eam, & sumes omne quod aperit vuluam generis masculini de armētis & gregibus tuis, vt offeras domino.omne aperiēs vuluā asini, permutabis oue: sin autem nō permutaueris,redimes ipsum.] Quod aperit vuluam,donum Abelis est primogenitū,quod quādo & quomodo offerend

offerendum sit quære.certè aptissimum tempus est,quando inducit te Deus influctuantem sermonem, terram Chananæorũ, nõ quomodocunq; ,sed quemadmodum iurauit ipse:non vt fluctuationem huc illuc iactatus,& nusquam consistens sustineas, sed vt ab ea desistens in serenitate ac tranquillitate degas,& ad virtutem tãquam in stationem tutissimam , aut portum delatus stabiliaris firmiter. Dum autem dicit, Deum iurare,dispiciendum an verè hoc ei cõueniens pronuncietur: quoniam plurimis videtur non esse proprium. Iusiurandum enim intelligitur testimoniũ Dei de re ambigua.Deo autẽ nihil est incertum aut dubium,qui etiã alios in cognitionẽ veritatis dignatur introducere.ipsi certè nullo teste opus est.nec enim est alius Deus huic honore par.ne quid dicam de teste , quod inquãtum testimoniũ exhibet,maior est eo cui datur testimoniũ. alrer enim opis indiget,alter opem fert.at quod opẽ fert , fide dignius est eo quòd hac indiget,sed nihil est præstãtius summo illo rerum autore,quia ne conferendum quidem quicquam,imò neq; paulò deterius,sed toto genere demissum infra Deũ inuenitur quicquid est.& homines vt fides ipsis habeatur ad iusiurandum confugiunt.Deus vel simpliciter loquẽs fide dignus est.itaq; verba eius,quantum ad certitudinem, nil à iuramẽto differunt. ita fit vt sententiæ nostræ fides ex iureiurando accedat,ipsi verò iuramento ex Deo.non enim propter hoc Deo creditur,sed hoc per Deum confirmatur. cur igitur vati nostro visum est iurantem eum introducere?vt infirmitatem creaturæ coargueret,& conuictam consolaretur. non potest enim anima nostra semper in promptu habere præcipuam illam de Deo sententiam, nõ esse eum homini similem,vt trãscendamus quicquid prędicatur de homine:sed quia maxima ex parte affines sumus rerum mortalium,& pręter eas nil cogitare possumus, neque proprios morbos egredi:sed induti rebus mortalibus tanquam cochleę,eisq; harum in morem inuoluti , easdem de illo beato immortaliq; quas de nobis opiniones habemus, verbis quidẽ negantes Deũ humana forma præditum,re autem ab impietate quorundam, qui affectus ei tribuunt non alieni,vtcunq; tergiuersamur:ideò manus,pedes,introitum,exitum,odium,alienationem, auersationem, irã ei affingimus , affectus nihil ad autorẽ illum summum pertinentes:in quibus & iusiurandum est,quo subleuatur nostra infirmitas. Si dederit tibi Deus quævis,ait Moses ponẽs terminos.illo enim non dante nõ habebis. quoniam omnia in

eius poteſtate ſunt,externa bona,corpus,ſenſus,ratio,intellect' & omniũ actiones atq; eſſentiæ:nec tu ſolus,ſed & mundus hic: à quo quicquid auelles & ſeparabis,hoc alienum inuenies. etenim terram,aquam,aërem,cælum,ſtellas animalium ſtirpiũq; tum mortalium tum immortaliũ ideas omnes vt res ſuas poſſidet.itaq; quicquid ex his adduxeris pro victima, Deo ſuas res offeres non tuas. Et vide quàm pius, qui de his,quæ acceperat ſumpſit:non totum offert quantum ſibi donatum eſt. plurimas enim res nobis natura conuenientes humano generi donauit, quarum expers eſt ipſa omnium:vt generationẽ ipſa ingenita, alimentum quo ipſa nõ indiget,corpus inſtrumẽtale quod ipſa nõ poteſt aſſumere,inceſſum,viſum,auditum,cibos nunc ingerere,nunc digeſtos egerere, vaporum diſcernere diuerſitates, verba promere, ridere: inſunt nobis & alia permulta ad vſus quotidianos neceſſaria.Verum hæc aliquis indifferẽtia dixerit, quæ verò ex cõfeſſo bona ſunt,ineſſe naturæ. age igitur examinemus ea quoq; quæ vt vera bona admiramur,quæ omnia optamus nobis obuenire ſuo tẽpore, & adepti videmur feliciſsimi. Quis ignorat quòd carere ſenio mortéq; habetur inter humana bona præſtantiſsimum, quæ neutra ad naturam pertinent, quamuis expertem mortis & ſenij? Et quid mirum ſi ingenitũ illud bonis vti nõ dignatur,quando & creatura ipſa, ſecundùm idearum in quas diuiditur differentias, diſsimiles virtutes expetit?itaq; nulla inter viros & mulieres ęmulatio eſt de his quę ſunt alterutris propria:ſed mulieres nõ abſtinentes ſtudiis virilibus,viraginum ſubibunt infamiam: viri verò androgynorũ, ſi tractẽt exercitia muliebria.Quid quod nõnullas virtutes natura ita diſcreuit,vt nulla cura poſsint cõmunicari? & ideò ſeminare gigneréq;,quę propria viri virtus eſt,nõ adeſt mulieri, ſicut fœcunditas pariendi,muliebre bonum,nõ cadit in virorũ naturã.itaq; ne illa quidem quæ inſunt hominibus, de Deo dicuntur propriè, ſed per quendam abuſum nominum quo infirmitati noſtræ ſuccurritur. quamobrẽ aufer ô anima, quicquid eſt genitum,mortale,mutabile,profanum,quãdo de Deo ingenito,incorruptibili,immutabili,ſancto ſolóq; beato cogitas.cæterùm omne maſculinum aperiẽs vuluam ſacrificari domino, valde naturæ eſt cõſentaneum.ſicut enim mulieribus ad pariẽdos fœtus peculiarẽ partem natura dedit vuluam:ita ad generationem actionum aſsignauit in anima vim, per quam intellectus multa concipiat,parturiat,deniq; pariat etiam.cõmenta

autem

autem quæ pariuntur, partim mascula partim fœminea sunt, sicut animalia fœmineus fœt⁹ animæ malitia est & affectio, quibus effœminamur in omnibus studiis. masculus autẽ, virtus & immunitas ab affectibus, quæ duo nos cõfirmãt & excitant. ex his quicquid ad virile cõturbernium pertinet Deo cõsecrandũ: quicquid ad conclaue muliebre, nobis attribuendũ:& ideò pręcipitur, Omne aperiens vuluã masculinum domino. addit etiã: Omne aperiens vuluam de armentis & gregibus tuis. Postquã dixit de principalis animæ partis fœtib⁹, incipit docere de brutæ partis progenie. hęc ad sensus pertinet, quos cõfert propheta cũ armentis & gregibus, cicuribus mansuetisq;, vt qui sub pastorum cura degunt. quę enim libera sinuntur, destituta cicuratore efferãtur. at quæ præfectos habent caprarios, bubulcos, pastores, iuxta quodq; genus animantium, ea mãsuescunt necessariò. proinde & sensuum genus suaptè natura vel mãsuetum vel immansuetũ est. immãsuetum quidẽ quando contempto regimine intellectus ceu bubulci, fertur sine ratione ad sensibilia. mãsuetum veró, quãdo obsequenter cedẽs præstantiori animæ parti rationi, ab ea gubernat & regitur. quicquid igitur videt, audit, & in vniuersum sentit, iuxta intellectus monita, totũ masculum atq; perfectũ est, quia bene se habẽt singula. Quicquid autem sine præfecto: corpus nostrũ, tanquam ciuitatẽ magistratu carentẽ perducit ad interitũ. Rursum ex sensibus aliquos intellectũ sequentes, qui necessariò potiores sunt, ad Deum referre oportet; contumaces verò imputandi nobis sunt, qui temerè impetu eorum rapimur. Nec tantum à iam dictis, sed & à fermẽto toto præceptum est particulam desumere. Et erit quãdo comedetis de fructibus terrę, auferetis particulam separatã domino. De primitiis fermenti panum vestrorum, particulam auferetis ei. sicut partẽ de area, sic separabitis id. Fermentũ istud propriè, si verum fatendum est, nos ipsi sumus, cõgestis & commixtis plurimis essentiis, vt ex his absolueremur. frigidũ enim cum calido, & aridum cum humido, potestates cõtrarias commixtas & cõtemperatas animalium opifex in vnum redigens, vnumquéq; nostrum fecit ex ea congerie, quæ intelligitur fermenti nomine: cuius primariæ duæ partes anima & corpus, primitiæ Deo consecrandæ sunt. sunt autem primitiæ, sancti & ad virtutem pertinentes motus partis vtriusque, ideo cõferuntur cum area. ergo sicut in area triticũ hordeúmq; & id genus alia seorsum separãtur, aristę verò & paleæ & huiusmodi quisquilię

dissipantur aliò: ita etiam apud nos alia sunt optima, vtilia, veros cibos præbentia, per quæ recta vita perficitur, quæ quidem offerenda Deo sunt: alia verò parum diuina relinquenda velut reiectamenta mortali generi. ab his tamen auferendæ particulæ. sunt item potentiæ totæ puræ à malitia, quas diuidendo mutilare nefas est, similes nō diuidendis victimis, scilicet holocautomatis; quarum manifestum exemplum Isaac, qui more victimæ duci iussus est, nulla corruptibili affectione oblæsus. alibi quoque dicitur: Munera mea, dona mea, sacrificia mea seruabitis offerenda mihi in diebus festis, nihil adimēdo neq; diuidendo, sed plena integra perfectáque adducendo. Festum enim animæ est perfecte lætari virtutibus. est autem perfecta lætitia expers morborum humano generi accidētium. tali festo solus sapiēs fruitur, prætereà nemo. nam anima quæ nullum affectum aut vitiū gustarit inuenitur rarissimè. Reddita igitur ratione de partibus animę, tum rectrice cū subdita, quídve sit in vtraq; masculinū aut fœmininum, cōsequenter docet de corpore. Sciēs enim certò quòd absq; labore & cura non est possibile adipisci progeniem masculam, dicit deinceps: Omne aperiens vuluam asini, permutabis oue; ac si dicat omnem laborem permutabis profectu. Laborem enim asinus significat animal patiēs: profectum verò ouis, sicut vox Græca προβατον indicat. submouemur autem, his ne segnes simus in studiis artium cæterorúmq; quæ meditatione discimus, sed accuratissimè pręparata mente subsistamus fortiter aduersus omnem lassitudinē, demúsq; operam ne labor cōiunctus sit cum negligentia: & vt vsq; proficiēdo ad gloriosum finem perueniamus. propter profectum enim labor sustinendus est; quod si te tolerāte laboris difficultatem, ingenium tuum nihilo reddatur melius, repugnētq; profectui. desiste & quiesce. Durū enim est aduersari naturę, ideo additur: Quod si nō permutaueris, redimes id, hoc est, si nō poteris profectu mutare laborem, noli laborare. hoc enim redēptio significat liberare animam ab inani cura & inutili. hæc autem nō de virtutibus dico, sed de his artibus quæ medij sunt generis, déq; aliis necessariis ad curā corporis, & ad externa bona quærēdanā labor qui propter vera bona & perfectam honestatē suscipitur, etiāsi ad scopū nō perueniat, per seipsum ad sectatores suos iuuādos sufficit, virtute autē excepta quicquid non absoluitur, nullam affert vtilitatem. quemadmodū in animalibus si caput adimas pereunt cętera omnia. Caput autem negotiorum est fi

nis

nis eorum:quo adhibito viuunt quodammodo: moriuntur autem mutilata, si illud precidere volueris.itaq; & athletæ qui nõ possunt reportare victoriã semper succũbentes ab incepto desistant:& si quis negotiator aut nauclerus maria sulcans infortunatus est, mutata vitæ ratione quiescat:& quotquot mediis artibus studendo, proprer ingeniũ durius nõ valent eas assequi, laudem merebuntur si desinant.nõ enim propter exercitiũ exercemus talia, sed propter scopũ ad quem ea referuntur.ergo si fortè ingeniũ in eodem vestigio hærẽs nolit se promouere ad meliora, ne frustra cõtẽdamus.quod si ab eo iuuabimur, primitiis honoribúsq; Deũ colamus, quibus anima redimitur, & exẽpta immitium herorũ dominio in libertatẽ asseritur. Moses enim fatetur, Leuitas qui pro primogenitis cultores facti sunt eius q solus colendus est, redemptionẽ esse cæterorum omnium. Ego, inquit, tuli leuitas de medio filiorũ Israël, vt redimerentur eis: erúntq; mihi Leuitæ.meũ est enim omne primogenitũ, ex quo percussi primogenita in terra Aegypti:sanctificaui mihi quicquid primũ nascitur in Israël. ratio quæ ad Deum cõfugit suppliciter, nominatur Leuita.Hũc è meditullio & principali animę parte desumptũ, electũ & in sortem suã receptum, portione quæ maiori natu debetur dignatus est: vt inde satis liqueat, Rubim quidem Iacobi, Leui autem Israëlis esse primogenitũ: quorũ ille tẽpore, hic dignitate ac potentia ius primogenitorũ sibi vindicat.Iacob enim cùm laborẽ & profectũ significet, principium est bonæ indolis, quæ in Rubim intelligitur.cõtemplationis autem quæ solùm sapientẽ Deum intuetur, iuxta nomen Israëlis, fons est illum colere propenso animo:quẽ cultum Leuita significat. ergo sicut Esau iuris primogenitorũ hæres Iacob inuenitur, studio vitiorũ victo à labore honesto: ita & bono ingenio præditi Rubim primatum ætatis Leui perfectæ virtuti deditus auferet. cuius perfectionis signũ manifestius, quòd ad Deum cõfugit relictis ad quę natus fuerat negotiis.hæ sunt illę propriæ mercedes quibus anima libertatis auida redimit.quid autẽ si hic quoq; dogma introducitur valde necessarium?quod omnis sapiens stulti est redemptio mercésq;, ne minimo quidẽ tẽpore duraturi, nisi ille misericordia sua prouidentiáq; impulsus incolumitati eius prospiceret:sicut medicus ægroto, morbis eius resistẽs, & aut mitiores reddẽs, aut omnino tollens, nisi tanta sit morbi vis & cõtumacia, vt lõge curationẽ superet.tũc enim pereundũ est corpori, quãdo in ea bilance immensum prę

grauantibus malis,bonorum ediuerſò nullum pōdus eſt.vbi ſi inuēta eſſet quinquagenaria ratio,iuxta quam anima ſeruituti exempta in totum libera pronuntiatur, aut aliquis ſequētium numerorũ quos ille ſapiens Abrahã enumerat, deſcendens vſq; denarium eruditioni peculiarē numerum,nō periſſet mēs tam ignobiliter.conandum tamen eſt vt etiã certò perdendos à ſuis vitiis ſeruemus quantũ poſſumus,imitãdo bonos medicos: qui quamuis videant haud poſſe ægrum à ſe ſeruari, tamen libēter omnem curationem admouent,ne per ipſorum negligentiã videatur res nō ſucceſsiſſe ex ſentētia. quod ſi vel minima ſanitatis ſcintilla ſe oſtenderit,ea diligētiſsimè ſicut in foco accēdenda eſt. ſperandum enim fore vt vita prorogata mutetur in melius,magisq; ſibi in poſterũ à lapſu caueat.Equidem quãdo aliquem bonũ virum habitantē in aliqua domo aut vrbe video,& domũ,& vrbē illam beatã prædico,ratus tum præſentē felicitatem ei manſurã perpetuò,tum abſentē expectandã cumulatiorem,Deo vltra modum menſurámq; diuitias ſuas in gratiã dignorum etiã in indignos profundere ſolito.quib⁹ quia ne ſeneſcant precari mihi nō licet,precor vitã lōgiſsimam,exiſtimans tam diuturnã felicitatem fore hominibus,quàm longũ illis vitæ tēpus contigerit.proinde audita morte alicuius eorum,magna triſtitia magnóq; dolore afficior,nō tam ipſorum vicē dolens quàm ſuperſtitũ. illos enim naturæ ordine neceſſario manet is exitus, vt poſt vitã feliciter exactã glorioſa mors eos excipiat,iſtis verò deſtitutis magna potentiq; manu qua protecti antea fuerant,ſuorum malorũ ſenſus imminet: niſi natura tanquam in arbore de qua maturi fructus defluunt, alios recentes ſubſtituat, quibus alantur fruantúrq; quibuſcunq; datum eſt. quemadmodũ igitur ciuitatum certiſsimũ munimentum viri fortes ſunt:ita in vniuſcuiuſq; noſtrũ ciuitate,quę cōſtat ex anima & corpore.pro firmiſsimo propugnaculo ſunt cogitationes amicæ prudentiæ:quas legislator per tranſlationē vocat mercedem redēptorum & primogenitos, ex cauſis iã ante dictis.propterea ciuitates quoq; Leuitarũ immunes ſemper fore ait:quia Dei cultor libertate ſempiterna fruitur,iuxta continuas mutationes animæ nunquã nō mobilis,ſanationes recipiens alias ſuper alias.quod enim ait immunes nō ſemel, ſed in perpetuum, ita intelligere debemus,ſemper eas mutari, verùm ſemper in integrũ reſtitui:quãdo mutatio à natura mortali eſt eis indita: libertas verò Deo curante ſuperuenit.Illud quoq; nō obiter cō-

ſide

derãdum videtur, cur-nã ciuitates Leuitarũ cõcessę sint profugis, vt cum sacratis viris profani omniũ existimatione cohabitarent: hi sunt qui non spõte cædem fecerunt. primũ igitur dicẽdum quòd cõsentit cum modo dicto, bonũ virum mali esse redemptionem. itaq; meritò peccatores ad sacerdotes veniunt, vt purificẽtur. deinde, à Leuitis ideo admitti profugos, quia & ipsi potẽtia sunt profugi. quemadmodũ enim illi pelluntur procul patria: sic & isti reliquerũt liberos, parẽtes, germanos, quicquid familiarissimũ est & charissimũ, vt pro mortali sorte immortalem inuenirent. hoc tantũ interest, quòd illi nolentes exulant ob facinus quod nolẽtes admisere: isti volentes profugiunt rerum optimarum amore: & quòd illis Leuitæ sunt refugium, Leuitis autẽ præses rerum omnium: vt imperfecti quidem legem habeãt sacrã scripturam: isti verò Deum cui cõsecrati sunt. Præterea qui nõ sponte cædẽ fecerunt, ideo easdem cum Leuitis ciuitates ad incolendũ sortiti sunt, quia & isti propter cædem factam priuilegium cõsecuti sunt. cũ enim anima parum sibi cõstans ad illum Aegyptium Deũ corpus tanquã ad aurum honorandum se cõuertit: tunc sacri sermones omnes sua spõte correptis telis, id est eruditis demõstrationib⁹, ductu imperioq; summi põtificis ac vatis amici Deo Mosis quẽ sibi præfecerãt, bellũ acerrimum pro pietate susceperũt, nec prius destiterunt, quàm debellatis omnium aduersariorũ dogmatibus. itaq; meritò idẽ acceperunt domiciliũ, qui eadem quãuis nõ eodem modo fecerant. Est & alia nõ incelebris vt inter secreta ratio, deponenda penes aures seniorũ, obturatis interim iuniorũ auribus. Ex Dei potẽtiis optimis omnibus vna cæteris honore par, quæ ad legũlationem pertinet (nã ipse summus legislator est, fons legũ, cæterorũmq; legislatorũ particulariũ) bifariã potest diuidi. prioris partis minister Leuita est: omnib⁹ enim ritib⁹ fungitur, qui referũtur ad perfectũ sacerdotium, per quod assurgit ad Deum genus humanũ, eiq; familiare redditur, siue per holocautomata, siue per sacrificia quæ pro salute fiunt, aut pro peccatis quorũ pœnitet. Alterius autem partis quæ ad pœnas noxiis infligẽdas spectat, ministri fiunt, qui cædem cõmittunt absq; animi ꝓposito, attestãte Mose: Nolens, inquit, fecit, sed Deus tradidit eũ in manus eius. Itaq; huius manibus pro instrumẽto vsus est: & qui inuisibiliter per eas operatus est, alter est ipse quoq; inuisibilis. Cohabitẽt igitur duo famuli, executores duarũ legislatoriæ põtentiæ partiũ: eius quę ad beneficia pertinet, Leuita: eius quæ ad

 pœnar

pœnarum exactionem,is qui nolẽs interfecit. quod autem ait: die qua percuſsi omne primogenitũ Aegypti,ſanctificaui mihi omne primogenitũ Iſraëlis:nõ debemus ſuſpicari, illo tantũmodo tẽpore,quo magna illa plaga Aegyptij percuſsi ſunt,primogenitorũ interitu ſanctificata eſſe Iſraëlis primogenita: ſed & olim & nunc & poſthac & ſemper hoc cõtingere poteſt in anima, quãdo quod in cæco affectu præcipuum eſt extinguitur, Deo tunc acutè diſcernẽte antiquiorem honoratioremq; ſobolem quam ſibi ſanctificet.exitus enim è vitio introitum in virtutem efficit:ſicut econtrà,decedente hac vitium ſuccedit velut ex inſidiis.certè vix exiuerat Iacob,cùm in mentem omniũ capacem Eſau ingreſſus eſt,provirtutis formulis impreſſurus, ſi valeat, characteres malitiæ. verùm non potuit hoc efficere: ſupplantabitur enim & hæreditate fraudabitur à ſapiente illo neſciens,propellẽte iniuriam priusquàm eam accipiat. Offert autem hic noſter primitias non ſolùm de primogenitis, ſed & de eorum adipibus,oſtendens quòd quicquid in anima hilare, pingue,ſalubre,gratioſum,totum debeamus Deo cedere.Equidem tria video in ſacrificiorum ordinatione præcipi, vt offerantur præ cæteris victimæ partibus,adeps,renes,fibra iecoris, de quibus ſuo loco dicemus:nuſquam cerebrum,nuſquam cor, quæ ante alia conſecrari oportebat, ſi legiſlator principatum agnouiſſet in horum altero. Quid ſi admodum piè conſiderateque hæc in fidelem Dei aram non intulit? quia principalis illa vis ſingulis temporis momentis vel ad melius vel ad deterius mutabilis non manet eodem loco,quandoquidem & ipſa nunc probatæ nũc damnatæ monetæ cenſetur.quamobrem locum rerum adeò inter ſe pugnantium capacem, honeſtatis & turpitudinis,neutram excludentem & parem honorẽ tribuentem vtrique,non minus impurum quàm purum legiſlator iudicans,ab altari Dei amouit,quod enim turpe idem profanum eſt:profanum verò,omnino inconſecrabile. & hoc eſt cur principalisvis à ſacris arcetur:cui ſi accedat certum iudicium,tum demum perpurgatis omnibus partibus,immaculata,impollutáque tota adolebitur. hæc enim eſt lex holocautomatum, vt præter recrementa ciborũ & tergus,quæ corporalis infirmitatis non malitiæ ſunt indicia,nihil reſiduũ relinquatur ex creatura.cætera quæ animam reddunt omnibus membris integrã, integra ſuper altare numinis exurantur.

PHILONIS IVDAEI
De eo quod deterius potiori insidiari soleat.

ET dixit Caim ad Abel fratrem suum: Trãseamus in campum. Et factum est cùm essent in campo, insurrexit Caim contra Abel fratrem suum, & occidit eũ.] Quod Caim sibi voluit, tale est. prouocatũ Abelem ad disputationem induxit:, vt verisimilibus probabilibúsque sophismatibus eum expugnatũ caperet. campũ enim in quem vocatur, signum certaminis ac pugnæ dicimus, ex manifestis cõiecturam de incertis sumendo. videmus enim pleraq; certamina tã belli quàm pacis tẽpore in cãpis peragi. in pace gymnici athletæ stadia & campos. quærunt adiacentes viis publicis: nec in bello mos est pedestria equestriáq; prælia in tumulis cõmittere: sic enim propter loca impedita vtrinq; maiora detrimẽta hostes acciperẽt inferréntq; sibi inuicẽ. Huius rei argumẽtum est maximũ meditator illæ scientiæ cõtrariã ei debellans ignorantiam, quãdo irrationales animæ potentias quodámodo cõpescẽs castigánsq; in cãpo cernitur. Accersiuit enim Iacob Rachelem Liamq; in campũ vbi greges erant: manifestè docens per cãpum contentionẽ significari. accitis autẽ dixit, Video vultum patris vestri non esse erga me sicut heri & nudiustertius. Deus autẽ patris mei erat mecũ.] Atqui ideo (dixerit aliquis) Laban erga te malè affectus est, quia Deus tibi fauet. nã in quacunq; anima externũ istud sensibile honoratur tanquã bonum maximum: in ea ratio ciuilis nõ inuenitur: in qua autem Deus obambulat, in ea bonũ externũ sensibile non relinquitur, quod in nomine Laban intelligimus. & quotquot rationis profectu sicut patriarcha ornantur, irrationales animæ impetus per doctrinã traducunt in melius, campũ ad hoc eligẽdo vt locũ idoneum. Dicitur enim Iosepho, Nónne fratres tui pascũt oues in Sichem? veni, mittã te ad eos. quo respondente, Præsto sum, ait. Vade & vide si sani sunt fratres tui & pecora, & renuntia mihi, Et misit eum de valle Chebron, & venit in Sichem, inuenítque eum homo errantem in cãpo: & interrogauit quid quæreret: at

ille respondit: Fratres meos quæro, indica mihi vbi pascāt greges. Dixit ei homo, Recesserunt de loco hoc: audiui enim eos dicentes, Eamus in Dothaim.] Ergo φ in campo irrationales suas potētias cōpescant, satis liquet ex his quæ diximus. Ioseph autem mittitur ad eos, quia patris disciplinam austeriorē ferre non potest, vt discat apud indulgentiores præceptores, quid vtile, quidve faciendum sit. Vtitur enim dogmate è diuersis cōtexto admodum multiplici atq; vario. ideóq; tunicā variegatā ei factam, dicit legislator, quæ significat labyrinthosi & inexplicabilis dogmatis introductorē: qui rerumpub. instituta magis quàm veritatem respiciens inter philosophandū, tria genera bonorū, externa, corporis, animæ, totis naturis inter se disiūcta, in vnum contrahit: cùm debuisset suum cuiq; pretiū reddere, & quātum vniuersa valeant ostendere, & illud integrum verum plenariúmq; bonum ex omnibus his cōpositum. ista verò ex quibus hoc cōpingitur, partes aut elemēta bonorū esse, non autem perfecta bona. Et sicut nec ignis, nec terra, nec vnum aliquod ex quatuor, ex quibus cōstat hæc rerum vniuersitas, mundus est, sed elementorum in vnum cōgressus & cōtemperatio: pari modo felicitatē nec in externis bonis propriè, nec in corporis, nec in animæ seorsum examinari: hæc enim singula velut partes quædā & elemēta sunt: sed in omnium simul congerie. pro hac igitur opinione, vt meliorem discat, mittitur ad viros qui solum honestum esse bonum existimant, quod animæ, in quantum animæ, est proprium: corporis verò bona quæ vocantur, lucra tantùm esse, non etiam vera bona persuasum habent. Ecce quid dicat: Fratres tui pascunt, & imperāt omnibus brutis sui partibus, in Sichem: quod interpretatur humerus: laborem tolerantiæ significans. nam virtutis amatores baiulant sarcinas maximas, affectum erga corpus & voluptatem corporis, prætereà certamen aduersus externa bona delectationésq; quæ inde proueniunt. Adesdum igitur, mittā te ad eos, hoc est, accitus accede ad mentem, spōte facto impetu ad meliora discēda, hactenus certè tibi places quasi veram illam disciplinā adeptus. quamuis enim nondum hoc apud te statueris, paratū te ais denuò discere, dicēs, Præsto sum. quo verbo mihi videris temeritatem facilitatémq; tuam aperire potius quàm ad disciplinas capescendas animi prōptitudinem. argumēto est, quòd inueniet te paulò pòst verus homo errantē in via, nō erraturū si sano proposito iuisses ad exercendum te. atqui adhortatio pa-

rentis

rentis nullam necessitatem tibi imponit, vt voluntarius & tuopte iussu trãseas ad meliora studia. ait enim: Profectus vide, dispice, considera, & accuratissimè speculare totũ negotiũ. oportet enim te prius scire quid sit illud cui laborẽ impensurus es, atq; ita ad eius studium accedere. certè postquã prospexeris, & totum intuitũ per omnia circuncuileris, insuper examina illos quoq; qui versantur iam in eo exercitio: sani ne sint dum hoc agunt an insaniant, quemadmodũ voluptatis amatores arbitrãtur, cauillis eos incessantes subsannãtésq;. Et caue ne putans te satis animaduertisse, sanos hos meditatores pronũties prius q̃ patri renuntiaueris omnia. nam sententiæ nuper incipientium discere, sunt incõstantes & infirmæ: sicut eorũ qui iam profecerunt, firmæ: quorũ imitari oportet constantiã. hoc modo ô anima si scrutaberis cogitationes sacras immissas diuinitus, itẽq; leges Deo charorũ hominum, nunquã cogeris aliquid indignũ earum celsitudine admittere. nã hoc ipsum de quo nunc verba facimus, quomodo posset admittere quisquã rectè sapiẽs? Tantámne fuisse ministrorũ seruulorúmve inopiã in familia Iacob possidẽtis opes regias, vt filiũ in agrũ longinquũ mitteret renũtiaturũ de cęterorũ liberorũ valetudine, atq; etiã pecorũ? auus eius, præter captiuorũ turbã quos abduxit oppressis nouẽ regibus, supra trecẽtos vernas habuerat. ex his facultatibus eius nihil procedẽte tẽpore diminutũ est: imò cõtinuis prosperitatib9 auctiora facta sunt omnia. & in tanta famulitij copia: filiũ charissimum mittẽdum duxit propter negotiũ quod vel vilissimũ mancipium expedisset facilè: sed vides ꝙ & locus vnde missus fuit, curiosè prodit̃ in sacris literis, tãtum-nõ retrahẽs nos certissimis notis à iã dicto intellectu. è valle Chebron, inquit, quæ figuratè corpus nostrum significat: quia cõparatum, & quasi amicitia societatéq; coniunctũ est cum anima. hoc cauas valles habet sensuum, magnas lacunas capaces omniũ quæ sunt extra nos sensibilium: hæc certè qualitates affatim ingerunt, & per istas lacunas infundendo in mentẽ, inundant eam atq; demergunt. quamobrem in lege de lepra, quoties in domo cauitates ad luridum rufúmve colorem tẽdentes apparuerint, decretum est, vt exemptis lapidibus in quibus tale quid extiterit, reponãtur in eorum locum alij, id est, quãdo diuersæ qualitates, quas effecerunt voluptates, harúmq; germanæ cõcupiscentiæ, degrauatã depressámq; animã seipsa humiliorẽ cauiorémq; reddiderint, tollant̃ sermones qui causa fuere infirmitatis, & loco eorũ

salub

salubres substituātur,per educationem eruditionémve rectam ac legitimā.pater igitur vidēs Iosephum totum demersum in cōuales cauas sensuum corporis,euocat eum vt ex his cauernis progressus attrahat liberiorē aurā fortitudinis, eorū frequentans sodalitiū.qui hāc olim meditati,nunc docere possunt etiā. at ille profectum se putās errare deprehēditur.Inuenit,inquit, homo eum errātem in campo:declarans quòd nō labor per se, verùm cōiunctus cum arte res bona fit. sicut enim nec musicā iratis musis,nec grammaticam illiteratè,nec(vt compēdio dicam)artem quamvis ruditer aut peruersè, sed artificiosè vnāquāq; tractare cōuenit,ita nec prudētiam callidè, nec tēperantiam sordidé illiberalitérq;,nec fortitudinē temerariè, nec superstitiosè pietatem,nec inscienter vllam aliam virtutis scientiam.deuia enim hæc cuncta sunt confessione omnium,& ideo lex iubet iustè iusta exequi:vt iustitiam & quāvis virtutem tractemus cognatis eius,nō aduersis operibus.Ergo si videris aliquem cibos potúsq; serius accipiētē,aut lauacrū vnctionémve recusantem,aut negligentē operimenta corporis,aut humi cubantem malóve tecto vtentē,& postea sibi placentem ob hanc tēperatiam,miseratus eius errorē,ostende verā viam temperātiæ:nam quæ hactenus exercuit,inutiles vexationes sunt,fame aliísq; afflictionibus & corpus opprimētes & animam.Item si quis aspersionibus,purificationibúsq; vtens, mentem quidem suam sordidat,corpus verò facit nitidius : aut si quis abundans diuitiis extruit tēplum sumptu magnifico, & indesinēter hecatombas immolat,ædémq; à se dedicatam ornat pretiosis donariis,nō parcens auro argentóq;,nec artibus has materias superantibus ne is quidē piorū ascribitur numero. aberrauit enim à via pietatis, in ceremoniis sanctitatē collocans,& dona dans ei qui his nō capitur,nec vnquam talia accipit, & adulās ei cui palpari nōpotest:quia cultu vero delectatur,cùm anima solum & vnicum sacrificium offert,nēpe veritatem:adulterinū autem auersatur,quales sunt ostentationes opum externarū.Cæterùm hominis qui hunc in campo errantem inuenit,negant quidam indicatum nomen proprium,ipsi quodammodo errantes,qui a non possunt rectam viam negotiorum videre dilucidè. nā nisi haberent excæcatos animæ oculos,non ignorassent, quod eius qui re vera est homo cōuenientissimum & maximé proprium nomen hoc ipsum est Homo, diserta & rationalis mētis familiarissima appellatio.is homo in cuius anima habitās, aliquādo prin

do princeps & rex inuenitur, aliquando iudex & remunerator huius vitæ certaminũ: interdum verò testis accusatorísq; persona assumpta, occultè nos intus redarguit, ne hiscere quidem sinens, sed cohibens refrenánsq; conscientiæ habenis cursum linguæ impotẽtem contumacémq;. Is redargutor percontabatur hanc animam, dum eam errare videret: Quid quæris? num prudentiam? cur igitur vadis ad vafriciem? Num temperantiam? atqui ad parcitatẽ ducit hæc semita. num fortitudinẽ? hac ad audaciam iter est. sed forsan pietatem adire cupis. hęc via ducit ad superstitionem. quòd si dicat se scientiæ sermones quærere, & desiderare vt germanos huius generis, non statim ei credendum est. nõ eñ simpliciter rogat vbi pascũt, sed vbi ποιμαίνουσιν, id est regunt. nam qui pascunt, alimenta ista sensibilia omnia, præbent bruto & insatiabili sensuum pecori, per quæ fit vt impotes nostri & infortunati fiamus: at qui regunt, principum & moderatorum vtendo potentia, quicquid efferatũ est, mansuefaciunt, sedantes cupiditatum magnitudinem. proinde si quæsisset veros meditatores virtutis, quęsisset apud reges, non inter pincernas aut obsonatores coquósque. nam hi voluptates instruunt, quas moderantur regúntq; illi alteri. ideo rectè respõdet qui errorem animaduertit homo. Recesserunt hinc: ostendens molem istam corpoream: docénsq; quòd omnes qui propter virtutem parandam laborẽ perferũt, relicto terrestri loco ad sublimia consideranda se cõtulerunt, nullum secum trahentes morbum corporeum. ait enim se audisse dicentes: Eamus in Dothaim. quod interpretatur derelictio sufficiens: docétque summopere, non mediocriter relinquenda quæ non prosunt virtutem affectãtibus: sicut & Sarram deseruerunt muliebria. sunt autem affectiones naturaliter fœmininæ: quæ vt nos derelinquant, debemus operam dare masculinæ formæ delectationibus. Ergo in campo, id est in contentione verborum inuenitur Ioseph errabundus, & dogmatis introductor ad rerũpub. instituta respiciẽtis magis quàm ad veritatem. sunt autem quidam certatores, qui propter eximiam corporis habitudinem tergiuersantibus aduersariis, potiti sunt coronis sine certamine & citra iactum pulueris, cedentibus illis primatum ob robur incõparabile. talẽ vim assecutus Isaac parte sui diuinissima, mente scilicet, egreditur quidem in campum. sed nullum inuenturus æmulum, omnibus athletis ei se submittenibus propter ingẽtem naturæ eius præstantiam. vult tamen aliquãtum secedere, & solit

& solitarius colloqui cum Deo comite,in rectam viam inducẽte ipsius animam. est autẽ manifestissimum argumentũ quod nemo mortalis colloquatur cum Israël.Rebecca, hoc est patiẽtia,vnum videns & solius imaginationem concipiens, scitatur ex puero; Quis est hic homo qui venit in occursum nobis?anima enim in honestate perseuerãs potest quidem sapiẽtiam per se docilem cõprehendere,cognominatum Isaac:nõdum tamen potest videre Deum autorem eius sapientiæ. ideo puer confirmans non posse eum comprehẽdi sine forma visibili colloquẽtem inuisibiliter,ait,Ipse est dominus meus,solùm Isaac ostendens.nec enim decuisset,si duo apparuissent,vnũ ostendere:sed nesciebat eum qui monstrari non poterat, vt omnibus mediocribus inuisibilem.Atque ita satis declaratum arbitror,campũ in quem Caim Abelem inuitat, contentionem atque dimicationem significare.restat quærẽdum,qua de re disceptatum sit, postquam foras progressi sunt:an satis apparet ꝙ de contrariis & inter se pugnantibus opinionibus?Abelis enim adDeum referentis omnia.pium dogma:Caim verò sibi attribuẽtis(interpretatur enim possessio)arrogans.cæterùm qui seipsos amant, quando cũ virtutis amatoribus nudati vnctiq; in certamen descendunt,nõ prius desinunt eos vrgere pãcratio, quàm aut herbam porrigere cogant aut in totum opprimant. omnem enim (vt est in prouerbio)mouent lapidem,dicentes :an-non domus animæ corpus est?quin igitur hanc domũ, ne collabatur, curamus?an-nõ oculus & aures & reliquus iste chorus,sensuum animæ tanquam satellites & amici sunt?ergo socios atque amicos nõ æquè ac nosipsos honorabimus ? Quid voluptates,delicias, totiúsq; vitæ oblectamẽta,mortuisne aut nondum natis, an potius viuẽtibus natura cõdidit?diuitias quoq;,præclaram existimationem,honores,magistratus,& id genus alia cur non quęramus,per quę non solùm securam,sed & felicem vitam acquirimus? cuius rei vita testis est.nam qui amatores virtutis vocãtur,inglorij propemodum omnes,contẽptibiles,humiles, egeni, subditis vel potius seruis viliores,sordidati, luridi,cadauerosi,inediã famémq; ipso vultu præ se ferentes,morbidi,mortẽ meditãtur.ediuersò qui sui curã gerunt,celebrati,diuites,principes,laudati,honorati,sani,pingues,validi,delicato victui voluptatiq; assueti,laboris nescij,delitiis tota vita fruũtur, per omnes sensus in animã illabẽtibus.atq; ita prolixo isto verborũ cursu vincere vidẽtur nõ detritos in sophisticis sermonibus.in

causa autem est, nō fortitudo istorum qui superiores euadunt, sed aduersariorū hac parte imbecillitas. nam virtutis cultores, partim in anima sola honestū thesaurū sibi reposuerūt, in actionibus laudandis versati, ne in somnis quidem operati verborū præstigiis: partim vtroq; pollere visi sunt, tum animi cōsiliis rectis, factísq; similibus, tū artificiosis sermonibus. Hos posteriores decet cōtentiosis istis se opponere, quibus facilè est eorū petulantē loquacitatem retundere. priores aūt illi nequaquā tutò idem tentauerint. qui enim possent nudi armatis ex æquo resistere, quādo etiam instructi cum eis malè cōparentur? Noster igitur Abel artes eloquentiæ nō didicit, contentus mente pernosse quæ bona sunt: ideo debuerat recusare in cāpum descēdere, & prouocationē inimici contēnere. tergiuersari enim præstat quàm vinci. quam cūctationē inimici appellāt timiditatē: amici verò securitatē. satius autē est neglectis aduersariis, fidē amicis habere vt veridicis. Ideo vides ꝙ Moses illos in Aegypto, id est corpore, veneficos: liceat enim mihi eos sic vocare, sicut mulieres dicimus veneficas, & sexui vocē accōmodare: illos inquā, in Aegypto sophistas veneficos, recusat cōsertatores sibi dari & aduersarios: quia sophismatū artib⁹ decipulísq; mores boni inficiuntur atq; corrūpuntur: negans se eloquentē: ac si dicat, nō esse sibi ingeniū docile ad orationū verisimiliū, cōiecturaliúmq; rhetoricā. deinde asseuerans se nō tantùm infacundū, sed prorsus mutū, nō quemadmodū brutas animātes mutas vocare solemus, sed quia dedignatus per instrumenta vocis vti sonoro sermone, contētus est impressas animo habere imagines veræ sapiētiæ, quæ est fallacis sophisticæ aduersaria. Nec prius in Aegyptū proficiscitur, cōflicturus cū eius regionis sophistis, quàm egregiè meditat⁹ disserēdi facultatē, omnes elocutionis ideas cōmōstrante absoluētéq; Deo, per impositionē manuum Aaronis, quē Mosis fratrē, solet os & interpretē & prophetā appellare. Omnia enim hęc sermoni accidūt. qui frater mētis est. Nam fons sermonū mēs est, vnde ceu ex ore fontis verba ꝓmanant: quia omnes sermones ex hoc, sicut fluenta riuorū è terra, profunduntur in propatulū. idem & interpres est conceptorū in mēte consiliorū: idē & vates diuinatórq;, ex inuisibilib⁹ adytis oracula prodere nō desinens. Sic igitur resistendū est cōtra contentiosos assertores dogmatū. exercitati enim per varias sermonum species, nō succumbemus per imperitiam sophisticorum luctaminum: sed insurgendo in aduersos obfirmatis passibus,

facilé

facilé artificiosas eorũ petitiones eluctabimur:illi verò semel deprehensi,videbuntur ludicrã digladiationem ostenrare,non cõcertandi vim.nam & illi vulgò dicti sciamachi,laudãtur ob gesticulationẽ solitariam & agilitatẽ manuum, sed valde improbantur in serio certamine.quòd si quis exornatus animã virtutibus omnibus artes eloquentiæ nõ exercuit,quiescat,securitatem habiturus silentij præmium:alioqui si vt Abel descendet in certamen sophisticũ,priusquàm se obfirmarit, cõcidet. sicut enim medicorũ quidã gnari curationis omniũ fermè vitiorũ, morborũ languorũmq;,nullius eorum rationẽ veram aut verisimilem possunt reddere:alij contrà vehementer facundi, signorum & causarũ remediorũmq; ex quibus ars constat interpretes optimi,in tractandis ægrotorum corporibus sunt ignauissimi,ne minimũ quidẽ remedium adhibere idonei : ita qui se exercent in operibus sapientiæ plerũq; verba negligunt:qui verò dicendi artes callent,nullam bonã disciplinam habẽt reconditã.hos igitur infreni lingua fretos insolenter efferri mirandum nõ est,ostentantes quam semper exercuerunt insolentiam.Sed illos spectandos suaserim,qui tanquã medici callent rationem sanandi morbos pestésq; animæ,donec Deus etiã interpretem optimum instruxerit,imbre suo perfusis fontibus, & illi sapiẽti indicantis.cõuenientius igitur fuisset, Abelẽ pietate salutari virtute præditum domi se cõtinere, & litigiosam cõtentiosãmq; pugnaturientis prouocationẽ contemnere,imitatũ Rebeccæ patientiã:quæ auditis minis Esau malitiæ sodalis,suasit virtutis meditatori Iacob vt secederet,cauerétq; insidias,donec miser ille suã rabiẽ remiserit:est enim intolerabilis cõminatio,quam intentat fratri,dicens: Appropinquet dies luctus patris mei. Optat enim tantùm vt illa creatura expers affectuum,videlicet Isaac,qui oraculũ accepit, non descẽsurum se in Aegyptum,in irrationalẽ affectũ incidat, voluptatis puta aut doloris aut cuiuscunq; perturbationis mucrone vulnerata: significans quòd alter imperfectior & laboriosè proficiens,non vulnus solùm,sed & interitũ accipiat.attamen bonus Deus nec inuulnerabile genus expugnari ab affectione sinet:nec virtutis exercitium in potestatẽ furẽtis cædémq; spirãtis tradet.& ideo quod sequitur:Insurrexit Caim in Abelẽ fratrẽ suum, & interfecit ipsum,prima quidem specie Abelẽ occisum subindicat: sin autẽ diligẽtius rem expẽdas,ipsum Caim à seipso. proinde sic legẽdum:Insurrexit Caim & occidit seipsum,non alterum.

& merito quidem. anima enim quæ ex seipsa tollit dogma piū & virtutis amicum, virtuti est mortua. itaque Abel, quod vix credas, interemptus viuit. exemptus enim ex insipienti mente, viuit in Deo vitam felicissimā. attestatur nobis diuinum oraculum, quod vociferari eum ait diserte, & clamore prodere quæ à malo socio passus est. alioquin si nō amplius erat, quomodo loqui poterat? ita est profecto, sapiēs qui videtur vita mortali defunctus, immortalem viuit. malus autem viuens in vitiis, quātum ad felicem illā vitam est mortuus. nam disiūcta animalia & in vniuersum corpora, alia pati, alia agere, possibile est facilè. quando enim pater pulsat castigās filium, aut magister familiarē, alius est qui pulsat, quàm qui pulsatur. quæ vero coniuncta reperiuntur ea parte quæ tū agit tū patitur, his ipsis vtrunq; accidit eodem tēpore, certe quando athleta seipsum fricat exercēdi gratia, vtiq; fricatur: sicut qui semetipsum sauciat, mutilatur atq; interficitur. Sed quorsum hæc? quod anima cùm sit vna nō ex disiunctis rebus, sed ex cōiunctis, necessariò patitur quod videtur agere, sicut nunc quoq; planū est. Putans enim se sustulisse dogma Deo charissimum, seipsam interemit. Testis est Lamech impij Caim progenies, qui sic suas vxores alloquitur, duas inconsultas sententias: Virum occidi in vulnus mihi, & iuuenē in cicatricem mihi. Liquet enim quòd si quis fortitudinis rationem occidit, seipsum cōtrario morbo timiditatis vulnerat: & si quis pubescētem vim in ipsa honestorū meditatione tollit, plagas & magna flagra cum nō mediocri dedecore sibiipse infert. Dicit tamen patiētia, quòd sublato profectu meditationéq;, nō vnam solam prolem amittet, sed & alias, orbitatem in vniuersum denuntians. Sicut autē qui bonum virū lędit, declaratus est seipsum mulctare: ita qui cedit præstantioribus, quāuis dicatur illis præstare beneficium, re vera de seipso bene meretur. testis est his meis dictis ipsa natura, & leges huic cōsentaneæ. Disertè enim præcipiūt sic: Honora patrē & matrē, vt bene tibi fiat. Nō his qui honorantur inquit, sed tibi. nam siue intellectum vt patrē huius cōcreti, siue sensum vt matrē honorauerimus, ipsi ab eis recipiemus beneficiū. honoramus autem intellectū, non iucunda ei præbendo sed vtilia. ea sunt quæcunq; à virtute proueniunt. cæterùm sensui honorem habemus, quando cohibemus eius impetū ad res sensibiles, & refrenamus per intellectū gubernatorem aurigámq;, potētiarū quæ nobis insunt irrationaliū. Ergo si honor quē dixi, vtriq; habeatur, sēsui ac intellectui ne-

cessum est me qui vtroq; vtor, affici beneficiis. Pari modo si rationem longe ab intellectu sensuq; abducés, patrem creatorem mundi, matrémq; sapientiã eius per quam cõdita sunt omnia, honore dignaberis, ipse beneficiũ accipies. nullius em̃ indiget, nec plenus ille Deus, nec illa summa pfectissimáq; sciẽtia. quo fit vt qui hos colunt, nõ eis quippe nulla re indigẽtibus, sed sibi prosint maxime. nã scientia equos canésve curadi, ipsis animalibus vtilis, parat eius necessaria: ni faciat, discessura ab officio. at pietas ad cuius curã pertinet Deũ colere, nefas est vt dicatur aliquid cõferre quo iuuetur Deus. nihil enim est quod eũ adiuuet rei nullius indigum: neč in rebus quicquã est quod se potiorem iuuare queat, sed ediuersò cũcta indesinẽter iuuãtur ab ipso. Itaq; dum pietatẽ dicimus esse ergaDeum obsequium, intelligendum est tale quoddam ministeriũ, quale serui præstant dominis, impigre iusta peragẽdo. sed hoc interest, quod domini quidẽ indigẽt ministerio, Deus autẽ non indiget. itaq; illis quidem prodest ministerium, ad hunc nihil inde redit, pręter voluntatem pietatis indicẽ. nihil em̃ in hoc domino inuenitur quod profectũ accessionémq; recipiat, cùm omnia iã inde ab initio sint optima. verũ ipsis maxima prouenit vtilitas, qui in eius familiaritatem se insinuant. hactenus dictũ sit de his, qui se putant aliis bene aut malè facere. cõpertum enim est eos vtrunq, sibi ipsos. facere pergamus scrutari sequẽtia, videlicet scitationem hanc: Vbi est Abel frater tuus? ad quam respõdet, Nescio. num custos fratris mei sũ ego?] Quærendũ igitur an proprie de Deo dici possit, eum scitari. nam qui percõtatur, de his quæ ignorat interrogat, quærens responsum vt cognoscat quæ nesciuerat. at huic percõtatori nota sunt omnia, nõ præsentia tantum & præterita sed futura etiam. Quid igitur opus habet responso nihil profuturo ad ampliorem scientiã? Proinde dicendũ, quæ huiusmodi sunt nõ habere talem naturã vt de summo autore prædicari possint proprie: sed sicut qui nõ mentitur potest mendaciũ dicere, ita qui nõ interrogat, potest interrogationem proloqui. Cur igitur, dixerit fortasse aliquis, prodũtur talia? vt anima responsura, apud seipsam pensitet, quid recte secúsve pronunciet, absque vllo alio vel suffragatore vel aduersario. nam & cum sapientem illũ rogat: vbi habes virtutem: Abrahamũ inquam de Sarra: nõ ignarus rogat, sed vt responsum eliciat, per quod ille auferat cum laude cõiunctum testimonium. Sic enim respondisse dicitur: Eccã in tabernaculo, hoc est in anima. Quã igitur

laud

laudem hoc respõsum cõtinet? Ecce, inquit, apud meipsum virtutem habeo repositã ceu rem pretiosissimã & ideo iã nunc felix sum. Quod enim ex virtute percipimus, felicitas est. vt non frustra eam possideamus. Vti autẽ ea nõ possum, nisi tu demisso cælitus semine facias eam grauidã: atq; illa Isaac pariat, felicitatis progeniem. Intelligo autẽ felicitatem, virtutis perfectę in vita perfecta vsum. Ideo propositũ hoc eius approbãs, promittit implenda maturè quæ postulat. Huic igitur sua responsio laudem attulit, fasso ne virtutem quidem absq; diuino fauore idoneam per se ad aliquem iuuandũ. At Caimo meritò affert vituperiũ, negãti se scire vbi sit qui dolo ipsius occisus fuit. Videtur enim respõso hoc velle fallere, quasi nõ perspicientem omnia, ac non iã ante præuidentẽ decipiendi voluntatẽ in eo. Nefarius autem & alienus à populo Dei est, quisquis putat aliquid latere eius oculũ. At iste addit etiã iuuenilem vocem: Nunquid custos fratris mei sum ego? Miserã profectò vitã acturus erat, si te custodẽ tanti boni natura cõstituisset. An non vides quòd sanctorum asseruationem ac custodiã nõ quibusvis legislator, sed sacratas mentes habentibus Leuitis cõmittit? quibus nõ satis digna sors terra, aqua, aër, cælum insuper & totus mũdus visa est, sed solus horũ opifex: ad quem confugerunt supplices, facti eius veri famuli, amorem erga suũ dominum declarãtes per continuum ministerium, & per impigrã rerum sibi creditarũ custodiam. ac ne his quidẽ supplicibus licuit omnibus esse custodes rerum sacrarum, sed tantũ fortitis numerum quinquagenarium, annuntiantem remissionem libertatẽmq;, & restitutionem in possessiones pristinas. Hæc est, inquit, lex Leuitarum. A vigintiquinq; annis ingredietur vt ministret in tabernaculo testimonij: & à quaquagesimo anno ministrare cessabit, succedẽte fratre in ministeriũ. Ipse autẽ custodiet custodiãs, opera verò non operabitur:] Ergo dimidium perfectionis habentem (perfecta enim ratio quinquagenaria, cuius dimidium vigintiquinque) operari permittit, & sancta facere, approbantẽ se operibus: est autem principium, teste antiquo prouerbio, totius dimidiũ: cæterùm perfectum, nõ iam laborare, sed quæ per exercitationem laborẽmq; acquisiuit, custodire. Absit enim vt eorũ sim meditator, quæ mox seruare non liceat. Ergo exercitatio mediocritas est, non perfectio. Fit enim non in perfectis quidem animis, sed tamen ad fastigium tendentibus. At custodiæ perfectum officium, memoriæ mãdare cõtemplatiua exercitia sanctorum, scilicet

 fideli

fideli custodi pulchrum scientię depositum, quæ sola cõtemnit obliuionis calles multiplices. Itaq; memorem eorũ quæ didicit, rectè custodẽ appellat. Hic autem prius quàm exerceretur, alterius docentis erat discipulus. Factus autem ad custodiá idoneus, ascitus iá in docentiũ dignitatem ac ordinem, fratrem ad ministeria suæ doctrinæ substituit, hoc est sermonẽ suum enuntiatiuum. Dicitur enim quòd ministrabit frater eius. Itaq; probi viri mens, custos ac proma conda est virtutis dogmatum. frater verò eius sermo ministrabit, eruditionis cupidis enarras sapientiæ cõtemplationes & dogmata. Ideóq; Moses benedicens Leui, post alia mirãda infert hoc quoq;: Custodiuit eloquia tua, & testamentum tuum seruauit. Ac mox: Manifestabunt iustificationes tuas Iacob, & legem tuá Israël. Ergo satis docet, & eloquiorum & testamenti Dei probum virũ custodem esse. quin & iustificationũ legúmq; interpretem. ac doctorem optimum eũdem indicat: quando interpretatio per cognatum instrumentũ, vocale videlicet, peragitur: custodia verò circa mentem examinatur, quæ est magnum conditorium à natura fabricatum, facilè capax cogitationum omnium quibus vel corpora vel res cõprehendimus. Profuisset sanè amatori sui Caimo, si Abelem custodisset. Si enim seruasset eum, consideratam & mediocrem vitá sibi acquisisset. non explens se mera malitia. Et dixit Deus: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.] Illud quid fecisti, & indignationem præ se fert ob sceleratũ facinus, & irrisionem putantis dolo patratum homicidium. Indignatio propter malefici propositũ oritur, quòd bonum tollere voluit: irrisio verò quia putans se insidiari potiori, sibi magis quàm illi struxit insidias. Viuit enim, vt iam ante dixi, qui mortuus existimatur, quandoquidem comperitur etiam Deum supplex alloqui. At is qui superstes videtur, animę morte perijt, exclusus à virtute, propter quam solam vita dignus esse potuerat. Itaq; dicere, Quid fecisti? idem valet quod, Nihil effecisti. Nam neq; ille sophista Balaam, id est, vanum vulgus contrariarum opinionum & inter se pugnantium, volens execrari probos & lædere, quicquam valuit, Deo maledictionem vertente in benedictionẽ, vt & vafriciem iniusti redargueret, & se virtutis amicum ostenderet. Solent autem pleriq; omnes sophistæ aduersarias habere suasmetipsorum facultates, dum verba eorum cogitationibus, & consilia verbis resistunt, haud vllo consensu intercedente. Deliniunt enim nostras aures differendo quàm so-

cialis

cialis res sit iusticia, quantum omnibus conferat temperantia, quātopere probetur fortitudo, quàm ingēs capiatur ex pietate vtilitas, quàm salubres virtutes cęteræ: econtra iniustitiam esse rem impacatā, intemperantiā morbiferā, impietatem nefariā, reliquā malitiā perniciosam: & tamen cōtraria dictis suis sape re nō desinunt. sed post decantatas laudes prudentiæ, temperantiæ, iustitiæ, pietatisq;, tum maximè desipiunt, lasciuiūt, iniustè impiéq; se gerūt: & vt verbo dicā, deprehēdūtur omne fas iusq; cōfundere ac subuertere. Quos meritò verbis quibus ad Caim Deus vtitur, appellet quispiā: Quid fecistis? quid vobisipsis profuistis? quā vtilitatem anima vestra percepit ex tot istis de virtute sermonibus? quid in vestra vita magnum parúmve correxistis? an nō potius veras criminationes cōtra vosipsos protulistis, qui probādo bona & verbis philosophādo, interpretes quidem fuistis facundissimi, & tamen cōuincimini turpissime tū sapere tū viuere? an nō in animabus vestris omne bonū emortuum est, incādescentib^9 vitiis? quāobrē nemo vestrū superstes est. Sicut enim post obitum musici cuiuspiā aut grāmatici musica grāmaticáq; horum cum ipsis periit, sed ideæ manent harū artium, duraturæ vna cum mundo in perpetuū, iuxta quas præsentes posteriq; fient musici ac grāmatici: ita etiam singulorū prudentia, tēperātia, fortitudo, iustitia, aut in vniuersum sapiētia si tollatur, nihilominus in huius vniuersi natura immortali prudētia immortalis & virtus omnis incorruptibilis insculpta est, iuxta quam & nunc probi censentur, & erunt in posterū. nisi fortè etiam homine aliquo particulari mortuo sequi dicemus mortem humanitatis, quam genúsne an ideam, an cūceptū, an aliud quid vocare oporteat, viderint quibus studiū est proprietates nominum perquirere. Vnus signatorius annulus sępe post expressas innumeras formas, eásq; interdū vnà cum suis subiectis abolitas, tamen in sua natura illæsus perseuerat. Et non putamus virtutes, etiāsi omnes characteres ab eis impressi in studiosorū animas, per prauā vitæ rationem aut aliā quāvis causam euanuerint, in perpetuum conseruaturas naturā suam incorruptibilem nulliq; vnquam fato obnoxiā? ideo rudes disciplinarum, qui nesciunt differentias inter totum & partes, inter genera & species, inter ea quæ communi censentur nomine, omnia cōfundunt cōmiscéntq; cum omnib^9. Proinde omnis sui amās cognominatus Caim, discat cognominem Abelis à se occisum esse, speciem, indiuiduū, delineatā ad exēplar effigiem,

non ipsum archetypum,non genus,nõ ideam, quæ cùm sint incorruptibilia,putat commori cum animalibus. In hũc aliquis iure cauilletur: Quid fecisti infelix?nónne opinio pia, quĩ tibi videris sustulisse,viuit apud Deum.tu verò tui homicida factus es,occiso per insidias eo, qui solus bene viuendi tibi autor esse poterat.Cęterũm quæ sequuntur multũ habẽt vel venustatis in elocutione,vel grauitatis recõditæ in sententia: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.Quorum verborum magniloquentia nota est omnibus initiatis eloquẽtiæ,intellectum verò eorum,quãtum poterimus cõsiderabimus.ac primũ de sanguine.Multis enim in locis lex essentiã animæ pronũtiat sanguinẽ, loquens diserte:Nã anima omnis carnis sanguis est. Sed quãdo primũ absoluta cæli terræq; ac mediorũ elemẽtorũ fabrica hominem fingebat cõditor animaliũ, dicitur inspirasse in faciem eius spiritũ vitæ,eumq; factũ animã vitæ: iam tum docẽte nos scriptura,spiritũ esse animæ essentiã. Solet autem illa mox ab initio argumentorũ diligenter memorare singula, æquum cẽsens vt sequentia cõcinant cum præcedẽtibus. proinde qui iam spiritum essentiã animæ dixerat,non diceret nunc eã sanguinẽ eximium in corpore, ni respexisset generale quiddã valde necessarium.Quid igitur dicendum?singuli nostrũ,sicut ratio numerorũ postulat,duo sumus per accidẽs,animal simul & homo. horumvtrumq; cognatã vim sortitũ est in anima.altera vitalis est qua viuimus:altera rationalis,per quã sumus rationis participes.vitalem habẽt & bruta,rationali carent.regũtur autem à Deo,qui rationis fons est antiquissimus.ergo vis illa que nobis cõmunis cum brutis est,essentiã accepit sanguinem.at illa quæ à rationali fonte demanat,spiritus est,nõ aër motus.sed character quidam & effigies diuinæ potẽtiæ, quam nomine proprio Moses vocat imaginẽ:significãs quòd archetypũ rationalis naturæ Deus est,homo verò imago seu effigies:non illud geminæ naturæ animal,sed quod est in anima præstãtissimum,quod vocatur mens & ratio. ideo carnis quidem animã dicit sanguinẽ, sciens carnium naturam à mẽte diuersam,sed vitæ sicut totum reliquum nostrũ corpus participẽ. hominis autẽ animã nominat hominẽ,nõ hoc ex vtroq; concretũ,vt dixi, sed illud diuinũ opificium,quo ratiocinamur,cuius radices cõditor in cęlũ vsque protendit,& ad extremã illam fixarum quas vocant stellarũ religauit circũferẽtiam.solũ enim in terris cælestem plantã fecit hominem, cæterarũ in terra defixit capita:omnes enim humi caput

caput habent:soli homini sublime dedit,vt alimēta cælitus incorruptibilia quærat,nō terrena ista corruptioni obnoxia,quapropter corporis nostri partem insensatissimā,longè à ratione secretā,pedes ceu radices ad terrā applicuit.sensus autē mentis satellites,& hāc ipsam. longissimè à terra iussit habitare,& ad ætheris cæliq; nunquā interituros alligauit ambitus.nō est igitur cur nos Mosi familiares dubitemus,quomodo homo cognitionē inuisibilis Dei adeptus sit, causam enim oraculo doctus ipse nobis exposuit.loquitur enim in hanc sententiam:Creator nullam animā in corpore fecit idoneā per seipsam videre suū opificem.cæterùm cū animaduerteret vtilissimā creaturę fore hāc cognitionem,si modo ei cōtingeret(hic enim felicitatis finis est)supernè inspirauit nonnihil de suo numine,quod inuisibile in inuisibilē animā suum charecterē impressit, vt ne terrestris quidem regio sine Dei esset imagine.Cæterùm archetypū illud in tātū carebat omni specie,vt ne imago quidē eius esset visibilis:expressa tamen ad suum exēplar,nō mortales, sed immortales cogitationes cōcipiebat.Qui enim poterat mortalis natura manere simul & peregrinari, aut huc illúcq; inspicere, aut mare quidem totū nauibus,terrā verò vsq; extremos fines perlustrare itineribus,aut mores legésq; aut in vniuersum res & corpora pernoscere? aut præter ista terrena sublimia quoq; cōprehendere,aërē cum suis mutationibus, proprietates tēporum,& quæ quotānis statæ nouationes accidunt? aut quomodo à terra in cælum subuolare per aërem,atq; ibi scrutari cęlestes naturas quomodo se habeant,quomodo moueātur,quis motus eorum finis quódve initium,qua cognatione sibiinuicē aut vniuerso coniunctæ sunt.adhæc artes scientiásq; inuenire, quæ vel ad res externas,vel ad animæ corporísq; profectum attinent, aliáq; infinita tractare,quorū nec naturam nec numerum cōprehēdere fuerit facilè.sola enim ex his quæ nobis insunt mēs, vt omnium ocyssima,etiam tempus ipsum quo ista fieri videntur,præcurrit & præoccupat,inuisibilibus viribus sine tēpore & vniuersum hoc & partes eius harúmq; causas contrectando, iam verò nō solùm terræ marísq;,verùm & aëris cæliq; terminos attingēs,ne hic quidem consistit, mundum rata indesinentis sui cursus modicum esse terminum, vlterius etiam prouolans.incomprehensibilem Dei naturam appetit, cupiens hanc quoque,si queat,comprehēdere,& quomodo credibile videtur, tam exiguam mentem humanam,mēbranula cerebri aut cor-

 de

de,haud amplis spatiis inclusam,tantam cæli mundiq; magnitudinem capere,nisi illius diuinæ felicisq; animæ portiuncula esset indiuisibilis?nihil enim quod diuinũ est abscinditur, sed tantùm protenditur.quamobrem consors eius quæ in hoc vniuerso est perfectionis,quando mundũ cogitat,extẽdit se quàm laté patet vsque eius terminos,nec tamẽ abrumpitur.Est enim vis ipsius extensilis & ductilis.Hæc igitur cõpendio de animæ essentia dicta sint:nunc cõsequens est vt subdamus quid sit clamare vocẽ sanguinis.Animę nostræ pars quædã muta,quædam vocalis est.bruta quidam muta, vocalis verò quatenus ratione prædita,qua sola Deus noscitur.reliquis enim partib⁹ nec Deũ nec intelligibile quicquã cõprehendere possumus.Vitalis igitur facultatis in sanguine cõstitutæ præcipua quædã portio voce sermonéq; honoris causa donata est,non hoc qui per os linguámq; profluit,sed fonte ipso,ex quo per prolationẽ ceu lacunæ quædam sermonũ repleri possunt.Fons autem hic mens est, per quem ad illum Qui est,interpellationes & occlamationes iam sponte,iam inuiti eiaculamur.ille verò vt bonus ac propitius nõ auersatur supplices,prǽsertim quãdo ingemiscentes ob Aegyptios affectus & opera,sincerè ac sine fuco exclamãt.tunc enim Moses ait verba eorũ ad Deum ascendere:illum veró exaudiẽtem liberare à malis instantibus.hæc autem omnia fieri, quando rex Aegypti moritur,quod certé mirandũ videtur:probabile enim erat,defuncto tyranno lætari gauderéq; quotquot premebantur tyrannide:qui tamen tũc dicuntur gemere. nam post multos dies mortuus est rex Aegypti, & imgemuerũt filii Israël.Verba hæc vt sonant rationẽ non habent: quod si in fictis in animabus facultates introspicias, pulchrè hæc cohærere inuenies.quãdo enim dissipator ille honestarũ opinionũ Pharao in nobis vigescit,& sanus videtur,si tamen quisquam malus sanus esse rectè dicitur,voluptatem amplectimur eliminata temperantia.quando verò amissa potestate quodammodo moritur qui stultè petulãtérq; viuẽdi causa fuerat, à sobria vita illustrati ingemiscimus & deploramus ætatẽ anteactam,quod virtute voluptati posthabita mortalẽ vitã immortali anteposuimus. tum verò lex miserata lamẽtationes cõtinuas,clemẽter admittit animas supplices,& calamitatẽ depellit,incussam eis ab Aegyptiis affectibus.Cæterũ Caino pœnitẽtiã non recipiẽti propter immanitatẽ sceleris fratricidij, execrationes infliguntur conuenientissimæ:primũ Nunc,inquit,maledictus es tu super

terram

terram.] declarãs ꝙ dudum,nõ nunc quando cædem patrauit, ſceleſtus & maledictus eſt,iam inde ex quo cepit cędis cõſiliũ, voluntate pro facto æſtimata.dum enim turpia cogitamus vel ſola mentis imaginatione,iam rei ſumus cogitationis. poteſt enim etiã inuita anima mutari.dum verò ad cõſilium accedit facinus,reum fit & cõſilium.nam peccatũ à nolente admiſſum, hac maximè ratione dignoſcitur. Maledictam aũt fore mentẽ non ab alio quàm à terra pronuntiat.Grauiſsimę enim eius calamitates in vnoquoq; à terreſtribus cauſis proueniũt. Corpus certè aut morbo correptum,accedẽtibus ex ipſo malis aliis, lãguore iactationéq; occupatur:aut nimio vſu voluptatis impinguatum vires hebetiores reddidit.& ſunt ſua cuiq; ſenſui detrimenta,in quæ poteſt incidere.Aut enim forma conſpecta telis Cupidinis aliquis ſauciatur affectus permoleſti:aut morte propinqui audita ſuccumbit mœſtitiæ. Guſtus quoq; nõnunquam deiicit,aut in ſuauibus excruciatum ſaporibus,aut grauatũ ſuauium multitudine,Nam libidinis œſtrum memorare quid attinet?quæ ciuitates integras regionésq; & magnos terræ tractas dedit exitio,ſicut teſtãtur omnes propemodum poëtæ atq; hiſtorici.Modum autẽ quo mens in terra maledicitur,addit dicens: Quæ aperuit os ſuum,vt ſuſciperet ſanguinẽ fratris ſui] Graue eſt enim aperiri dilatariq; ora ſenſuum,vt ſenſibilia more fluminis exundantis infundantur,obice nullo repellente violentum.Tunc enim mens tantis vndis obruta in profundũ mergitur,vt ne innatare quidẽ poſsit,aut ſaltẽ caput exercere.Verũ oportet ſingulis iſtis vti non quomodocunque, ſed ad optima quæque.Poteſt viſus omnes colores formáſq; videre,ſed videat quæ luce non tenebris digna ſunt.Poteſt & auris omnes voces recipere,ſed nonnullas ſinat præteruehi.Plurima enim homines loquuntur coniuncta cum turpitudine. Nec quia guſtum natura dedit tibi,ô inflate,ideo lari more quævis inſatiabiliter ingere.Nam plerunq; nõ ſolùm è prauis alimentis, ſed & è nimiis,grauis morbus & cruciabilis naſcitur.Nec quia membra accepiſti genitalia conſeruandæ vniuerſitatis cauſa,ideo ſtupra & adulteria cæteriq; inceſti coitus ſectãdi ſunt:ſed hi tantummodo qui legitimè humanum genus proſeminant. Nec quia linguam & os & inſtrumẽta vocis ſortitus es,ſtatim effare vel ſecretiſsima.Prodeſt enim nõnunquam ſilentiũ. Mea certè ſententia qui didicerũt loqui,etiam ſilere didicerunt, cùm vtrũq; eiuſdẽ facultatis ſit.at qui narrant quæ non decet,non eloquen-

tiam ostentant, sed silendi impotentiam. Ideo studemus vnumquodque os de quibus diximus, obligare nō rumpēdis temperantiæ vinculis. Quotquot enim nullis cohibentur vinculis, vt alibi Moses ait, impuro sunt: quasi causa infelicitatis sit, laxari & hiare soluiq; partes animæ. Cōtrà cōstringi easdē & invnum cō luci, ad rectam vitæ rationē conferat. Meritò igitur ille impius numinis cōtēptor Caim maledicitur: qui apertis cauernis huius cōcreti rebus externis inhiauit omnibus, præ insatiabilitate petēs eas accipere in perniciē Abel, id est amici Deo dogmatis. Ideo terram operabitur, non agricola erit. Omnis enim agricola est artifex, quoniam ars & agricultura. multi autem è vulgo terræ operarij, sine peritia tractantes victus causa hæc ministeria. hi operando sæpe damnum dant, nisi præfectum habeant: & si quid rectè operantur, fortuito non ratione bene faciunt. at quę aguntur ex agriculturæ scientia, omnia necessariò sunt vtilia. Quamobrem legislator Noë iusto artem agriculturæ tribuit, docens ꝙ in morem agricolæ boni, vir bonus è siluestri genere stirpes, quæcūq; noxiæ sunt ab affectibus aut vitiis plantatæ, excidit: quæ verò infrugiferæ quidem, possunt tamen vice maceriæ sepem animæ præstare munitissimam, eas sinit. rursum omnes quæ mites sunt, diuerso modo non eodem curat, alias deputans, aliis inserens, aliarū incrementū ad proceritatem adiuuans, alias in breuitatem contrahens. iam verò vitem luxuriantē cōspicatus deflectit in terrā propagines, scrobes facieus, ac mox terram aggerens denuò. at illæ quæ modo partes fuerāt, iam integræ, & è filiabus matres factæ, naturalē etiam matrē senectute exuunt. postquā enim desiit nutrimentum in plures fœtus, quippe iam ad sibiipsis quærendū maturos, minutim distribuere, quæ prius hanc ob causam famelica vix saturabatur, iam vt pinguefacta repubescit. alium quendam videre memini, q mitis arboris, sed parū generosæ, quod supra terrā extabat pręsecuit, vt à radice promineret modicū: desumptoq; ab alia generosa bono surculo, ad medullā eam partem derasit. extantem autem illam à radice nō profundè incidit: sed rima tantùm facta, derasum surculū in eam inseruit. ex quibus ambobus vnitis arboris vnius natura prouenit, vtraq; parte vtilitatē reddente alteri. nā radices nutriunt insitū ramum nec sinunt arescere. at ille vberes fructus reponit pro nutricationis gratia. Sunt & alia innumera opera artis agriculturæ, quæ nūc memorare superuacaneū fuerit. hæc enī in hoc tantū prolixius

diximus

diximus,vt appareat discrimen inter operariũ terræ & agricolam.Certe quivis malus terrenũ corpus eiúsq; cognatos sensus & ista externa sensibilia operari sine arte nõ desinit,lædens interim animã suã miserã:quã tum lædit,cũ videtur maximè ꝓdesse corpori suo.At bonus,vt peritus rei rusticæ, omnẽ materiam certa ratione tractat ex artis præscripto. & quoties indomiti sensus ad externa sensibilia cõtumaci ferũtur impetu,adhibita machina quapiã in hoc artificiosè parata, cohibẽtur facilè.Cùm verò in anima crudus affectus eã cõcutiẽs exoritur, pruritus aut titillationes voluptarias aut cõcupiscẽtias,aut ediuersò morsus tædiumq; mœstitiæ vel pauoris afferẽs,præparato remedio salutari mitigatur,atq; etiã si quod serpiginosum vitiũ longius ꝓducit,cancro depascẽti corpora simile,id quoq; sermone scitè adhibito resecatur,& in hũc modũ quicquid siluestre est ad mitiorẽ cultũ reducitur.Cæterùm frugiferæ virtutũ plantæ primũ progerminãt studia,quæ mox fructus honestarũ actionũ sequitur.his animę agricultura incrementum addit,& quantũ in se est,immortales facit sua industria. Liquet igitur agricolã esse bonũ,terræ verò operariũ malũ:cui terrã exercẽti vtinam ex illo terreno roboris aliquid accederet,ac nõ deperiret aliquid ex eo quod habuerat.dicitur enim de ea,Non appo net vires suas tibi tradere.Et qualis esset homo,qui edens semper bibẽsq; nũquã expleretur?aut eas quæ sub ventre sunt voluptates alias super alias cumulãs,tñ recentẽ semper libidinẽ afferret ad coitũ?nam indigẽtia solet imbecillitatẽ inducere, si cut firmitatẽ satietas.Verùm qñ in copia rerũ cõiungitur insatiabilitas cum magna intẽperantia, id demũ fames est. miseri verò qui mole referti,quãtũ ad cupiditates sunt adhuc innanes & sitiunt.Sed de amatoribus scientiæ in cãtico magno vates ait ꝙ eos ascẽdere fecit super vim terræ,& cibauit agrorũ germina.Scilicet impius finẽ non assequitur,vt magis doleat,dum vires decedũt magis quàm accedũt eius actionibus. Qui autẽ virtuti dant operã,superiore omnibus rebus terrenis ac mortalibus,è sublimi despiciunt earũ potẽtiam, quippe in ascẽsu ducẽ secuti Deum,qui etiã pubertatem agrorum ad vsumfructũ eis porrigit,virtutes agris:& illarũ fructus horũ fructibus assimilans.Nascitur enim ex prudẽtia sapere, ex tẽperantia sobrium esse,è pietate Deũ colere,& ex vnaquaq; cæterarũ virtutũ sua cũ Iusq; actio.Hæ sunt cibi animæ propriè,quæ idonea est ad sugẽ dum,sicut legislator loquitur, Mel è petra, & oleum è solido

saxo

ſaxo:petrã ſolidam & infrãgibilem indicãs ſapiẽtiam Dei,nutricem baiulam educatricémq; deſiderãtium vitá incorruptilem.Hæc enim tanquam mater eorum quæ mũdo continẽtur, ex ſeipſa cibos præbet ſuis fœtibus.ſed nõ omnia diuino alimẽto digna habentur: verùm ea modo quæ nõ degenerem præ ſe ferũt indolẽ.nam pleraq; pereũt inedia virtutis, grauiore morbo ac miſeriore quàm ſibi potúsq; inopia. Labitur autẽ diuinę ſapientiæ fons nunc leniore fluxu placidioréq;,nunc vehementiore curſu maioréq; impetu.Quando igitur ſenſim deſcendit, dulceſcit mellis in morẽ:quãdo verò celeriter cõfertímq; labitur,fit tanquam oleum illuſtrãdæ animæ.Hãc petram propheta vocat alibi manna per ſynonymiam, antiquiſsimum illud Dei verbũ:qua appellatione intelligitur quiddam generaliſsimum:vnde fiũt duæ placẽtulæ,cõdita melle altera, altera oleo, id eſt,educationes duæ valde ſimiles,& ſtudio dignæ,initio dulcedinem inſtillantes cõtemplationum quæ inſunt ſciẽtiis:mox & lucem fulgidiſsimã accendẽtes in his qui non faſtidioſe deguſtant,ſed firmiter cõſtantérq; retinent ea quorũ tenẽtur deſiderio.Hi ſunt,vt dixi,qui aſcendunt ſuper vim terræ.Cæterùm impio Caino ne terra quidẽ quicquam confert ad agilitatem, quãuis nihil præter eam tractanti aliud.Proinde conſequenter gemẽs tremẽsq; ſuper terram inuenitur,id eſt mœrore timoréque cõfectus.Talis eſt infelicis vita, cui è quatuor affectibus contigerunt qui moleſtiores ſunt,timor & dolor,quorum ſynonyma ſunt tremor & gemitus.Huiuſmodi enim homini neceſſum eſt aut adeſſe aut imminere mali aliquid. Itaq; futuri expectatio timorẽ gignit.præſentis vſus mœſtitiã.Sed qui virtutem ſectatur,deliciis huic cõuenientibus fruitur. Aut enim acquirit bonũ,aut acquiret poſtea.& habere quidẽ, affert gaudiũ, rem pretioſiſsimã:expectatio verò habẽdi, ſpẽ quæ eſt alimentum animarũ virtutem amantium:propter quã ſemouemus pigritiam,quotquot ſuaptè prõptitudine properamus ad honeſta opera.Certè quæcũq; anima concipit prolem maſculã . ſcilicet iuſtum propoſitum, ab hac excluduntur omnia triſtia. Teſtis erit natiuitas Noë, qui interpretatur ſolidus, de quo dicitur: Hic ceſſare faciet nos ab operib⁹ noſtris,& à laboribus manuũ noſtrarũ,& à terra cui maledixit dñs Deus.Sic enim natura cõparatum eſt,vt iuſtitia primũ quietẽ pro labore inducat, quicquid eſt in cõfinio virtutis & vitij ſúsque déq; faciens,diuitias, principatum,gloriã,honores,& quęcũq; horum germana ſunt,

circa

circa quæ plurimum humanũ genus satagit. Deinde mœrores tollat, quos nobis nostræ actiones cõciliant. Moses enim nõ, vt impij quidam, Deum autorem malorũ ait, sed nostras manus, figurate nostros conatus subindicans. & spontaneas cogitationes procliues ad deterius. Postremũ est cessare à terra cui male dixit dominus Deus. Hæc autem est malitia, insipientiũ animabus insita, cuius tanquam morbi grauissimi aberuncationẽ iustus inuenit, iustitiã adeptus cum tota sua familia. vtiq; quãdo id genus mala depelluntur, homo repletur gaudio sicut Sarra. ait enim: Risum mihi fecit dñs. & addit: nam quicunq; audierit, gratulabitur mihi. Opifex est enim Deus boni risus & gaudij: itaq; Isaac non vulgariter genitus, sed operante Deo credẽdus est. Nam si risus Isaac intelligitur, risus aũt factor est Deus iuxta verax Sarræ testimonium, etiã pater Isaac potest dici rectissime. Huius appellationis etiam sapiẽs ille Abrahã fit particeps, cui gaudium proles sapientiæ, tristitiam excidens donatum est. Ergo si quis idoneus est audire poëticã, id est faciendi rationem qua Deus vtitur, & ipse gaudet necessariò, & gratulatur his qui habuerãt audiendi desiderium. In hac nullũ figmentum fabulosum inuenies, sed veritatis formas omnes expressas integrè, imò ne metra quidẽ ac rhythmos & carmina aures per musicã oblectantia: sed opera naturę absolutissima, propriam quãdam cõcinnitatẽ habẽtia. Sicut autẽ mens ad audiẽdum apta gaudet his Dei poëmatis: sic & sermo cõcinens mentis cogitationibus & quodãmodo adhærens necessariò gaudet. id docebit manifestè oraculum Mosi sapientissimo redditũ in hanc sententiã: Ecce Aaron frater tuus leuita, scio quòd loquetur ipse tibi. ecce ipse egredietur in occursum tibi: vidẽsq; te lętabitur intra seipsum. Opifex ait se scire, ꝙ sermo, qui mẽtis est frater, loquetur. Fecit enim eum tãquam instrumentum totius huius ex quo concreti sumus, vocẽ articulatã. Hic sermo mihi, tibi, omnibus hominibus, sonat, profert, interpretatur cogitata, & prior exit occursurus his quæ mens ratiocinatur. Nam qñ mens excita in aliquid sibi familiare sumit impetũ, aut intus cõmota à seipsa, aut receptis à rebus externis formis aliquibus eximiis, cõcipit & parturit cogitationes: quas volens parere nõ potest, donec per linguã cæteraq; instrumẽta sua, vox eas excipiens, obstetricis more producat in lucẽ, hæc vox cogitationes elucidat. nam sicut ea quæ in tenebris abdita sunt cælantur, donec lux affulgens ea indicet: ad eundem modum cogitationes

mens-

mens recondit in loco inuisibili,donec vox lucis more cunctas
retegat.quapropter valde pulchre dictū est,quòd egreditur ser-
mo in occursum cogitationibus,& accurrit eas cōplecti cupiēs
indicādi desiderio.Nam quisq; sui operis est cupidissimus.Ser-
monis autem proprium est dicere,ad quod suapte natura ꝓpe-
rat.Gaudet autem & lætatur quando ceu illustratus peruidet &
comprehēdit intellectum rei quæ declaratur.Tunc enim com-
plexus eam interpretatur optimè. Proinde quicunq; inter dicē
dum non rectè tenent cogitata, vt verbosos ac loquaces auersa-
mur, quia longas sed inanes atq; adeò inanimes vt proprie di-
cam orationes consarciunt. Horum igitur sermo vt indecorus
meritò gemit:ecōtrà necessariò gaudet qui re bene cōsiderata
sufficienter instructus ad ꝯceptus animi proloquendos acce-
dit : id quod omnibus fermè notum puto per quotidianā expe-
rientiam.quando enim probè cognitum tenemus de quo disse-
rimus,lætus gaudénsq; sermo abūdat dilucidis & ꝓpriis voca-
bulis,quibus copiosè,expeditè,inoffensè,atq; etiā disertè ac effi
caciter repræsentat quicquid docere vult:quando autem diuer-
sis cogitationibus distracti nil certi cōprehēdimus,sermo quo-
que delirat,& impropriè loquitur,destitutus aptis verbis & cō
uenientibus.Quapropter,tum ipse tædio laborat errabūdus &
subinde impingens:tum auditoribus adeò nō persuadet,vt mo
lectus etiā fit auribus.Attamen nec omnis sermo,nec cogitatio
occurrat omnibus,sed perfectus Aaron perfectissimi Mosis co-
gitationibus.Alioquin quid opus erat postquā dixit,Ecce Aaro
frater tuus,addere Leuita,nisi vt doceret quod solis leuitę & sa-
cerdoti & bono sermoni cōuenit proferre cogitata quæ sint per-
fectæ animæ germina.Nam mali viri sermo nunquā interpre-
tari potest diuina dogmata. pulchritudinem enim eorum suis
deturparet contaminationibus. econtrà neq; bonus impudica
turpiáve proferet:sed semper sanctas narrationes sacrosanctosq;
sermones facient.Fertur in quadā optimè instituta ciuitate mo-
rem esse hunc,vt quoties aliquis impuræ vitæ ciuis sententiam
vult proferre ad senatum aut popolum, nō sinatur per seipsum
hoc facere, sed à magistratu rogatur eam apud aliquem hone-
stum virum deponere. Qui mox assurgens promit quod audi-
uit,silente interim altero:& quę rum primum didicit quamuis
aliena profert, autorem commenti vix in auditorum spectato-
rumve habēs numero. adeò ne beneficium quidem ab inimicis
quidam dignātur accipere,quòd existiment hanc vtilitatē cor-
rumpi

rũpi admixto dedecore. ꝙ & Moses sacratissimus docere videtur. nã tale quiddã est, ꝙ Aarõ Leuita occurrit fratri suo Mosi: quo viso gaudet in seipso. Illa autẽ verba in seipso gaudere, pręter iã dictum dogma indicant & aliud magis ad rempub. pertinens, ostendẽte legislatore germanũ & maximè proprium hominis gaudium. propriũ enim nec ẽ pecuniarũ possessionũmve copia, nec ẽ splẽdore gloriæ, nec ex vllo omnino inanimato infirmóq; opere, quod per seipsum est corruptibile, potest contingere. imò nec ẽ robore agilitatéq; corporis aut cæteris id genus dotibus, quæ vel cum pessimo quoq; cõmunes sunt, & habẽtibus se nonnunquã perniciem attulerũt ineuitabilem. quoniã igitur in solis animæ bonis pura & minimè adulterina inuenitur lætitia, in seipso vtiq; gaudet omnis sapiens, nõ in his quę circa se habet. in seipso enim habet mẽtis virtutes, quas nobis placere æquum est: circa se verò bonã habitudinem corporis & externarũ rerum copiam, propter quas non est quod nobis placeamus. Ergo quoniam quantum potuimus declarauimus veracissimi Mosis testimonio, sapientis proprium esse gaudium, ostendemus spem quoq; in hũc maximè cõpetere, teste eodem. sic enim loquitur de Seth filio cui nomen Enos. quod interpretatur spes: hic primus sperauit inuocare nomen domini Dei. Rectè. vero enim homini quid magis potest esse propriũ quàm spes & expectatio possessionis bonorum accipiendorum à solo munificentissimo Deo: quod genus solum, si vera fateri volumus, propriè hominũ est: tanquam hi qui nõ sperant in Deum, extra naturã rationalem censeãtur. Ideo cùm dixisset de Enos, hic sperauit inuocare nomen domini Dei, disertè infert, Hic est liber generationis hominũ proborum. scriptũ est enim in Dei libro, solum bene sperantẽ esse hominem. itaq; per cõtrarium qui desperat nõ est homo. ergo concretũ hoc nostrũ definitur, animal rationale, mortale. sed eius quẽ Moses censet hominẽ affectiones animæ sperãt in eũ Qui est, verũ Deum. Proinde boni viri felicẽ sortem nacti spem atq; gaudiũ, aut habẽt aut certè expectẽt bona. mali verò, quorũ Caim est sodalis, in mœrore timoréq; degentes, præsentia imminẽtiáve mala miserrimã portionem possideãt, gementes ob molestias quas habent prę manibus. præ metu autem ingruentiũ trementes horrentésq;. verũ de his hactenus dictũ sit, scrutemur iã sequentia. Dixitq; Caim ad dominũ: Maior est culpa mea q̃ vt remittat.] hoc quale sit ꝑ similia declarabitur. Si nauẽ mari iactatã gubernator deserat,

an non

an-non necessum est eam nauigationem aberrare? ité si quadrigas auriga in Circẽsibus, an-non necessum est eas turbatas ferri cursu deuio? Quid ciuitas si destituatur magistratibus aut legibus? sunt autẽ & leges dubio procul pro magistratib⁹, nonne carens magistratibus legibúsq; ciuitas illa malis opprimetur maximis? Atqui natura cõparatum est, corpus absente anima, animam absente ratione, rationem destitutam virtute, interire funditus. Quod si hęc singula rebus destitutis nocent tãtopere, quantam miseriam in à Deo destitutis agnoscimus? quos ille auersatus tanquam desertores ordinis, exterminauit procul à sanctissimis suis legibus, indignos sua prouidentia habitos. In vniuersum enim scire oportet, quòd qui pręstantioris ope destituitur, fit obnoxius maximis culpis & criminibus. quãdo enim dices imperitum artis lædi maximè? nónne quando à scientia omnino deseritur? quãdo verò indoctũ & valde ineruditũ? nonne quãdo à doctrina & disciplina derelinquitur? quid insipientes quãdo infelices pronuntiamus potissimè? nónne qñ omnino repelluntur à prudentia? quando verò intẽperantes & iniustos? nónne cùm à temperãtia iustitiáq; damnãtur exilio perpetuo? quando verò impios? nónne quãdo pietas eos à sacris suis excludit? ideo arbitror eos qui non omnino sunt inexpiabiles, optare puniri potius quàm dimitti. nam hęc missio facilè subuertet eos, ceu malè saburatas naues carẽtes gubernatoris prouidẽtia, animaduersio verò ad correctionem profuerit. Aut nõ sunt potiores qui sub pædagogis educãtur, quàm qui peccãtes à nullis cohibentur castigatoribus? nõ meliores itidem qui sub magistris discũt artes, quàm qui quoties aberrant, obiurgantur à nemine? vel felicius proficiũt qui sine curatore degũt, quàm qui parentes à natura institutores sibi additos Deo fortunante nacti sunt? sin minus, saltem secũdarios præfectos adepti, quos orbitatis miseratio cõciliare solet, in omnibus cõmoditatibus genitores minus desiderãt? Ergo quicunq; peccatorũ sumus nobis conscij, precemur Deũ vt puniat nos potius quàm incastigatos prætereat. præteritos enim nõ ipse propitius in seruitutem suam vindicabit, sed inclementis genituræ seruos faciet: qui si vt benignus clementer leniterq; puniat, errata nostra corriget, sermonẽ suum castigatorẽ immittẽs in nostrã animã, per quẽ pudore admissorum incusso, ipsam in sanitatem restituat. Propterea legislator ait, quicquid in animo suo precata fuerit vidua & expulsa, manere ipsam. Deum enim virũ & patrem vniuersorum

sorum semen geniturámq; omnibus præbétem iustè dicemus. mentem verò eiectamDeo viduam,quæ aut geniturã diuinam non excepit,aut exceptam data opera abortum fecit. Quamob rem quicquid statuerit,cõtra seipsam statuet, idq; omnino immedicabile. Quomodo enim euitari potest malum,quod cõtra seipsam pronuntiat creatura incõstans & ad omnem occasionẽ mobilis,ascribens sibi virtutes creatoris? quarũ vna est qua citra controuersiam rigidéq; definit singula. Quapropter nõ solùm viduabitur à scientia,sed expelletur etiam:quod sic intelligitur. Anima vidua,nõdum tamen expulsa ex honestate, potest per quandam tolerãtiam cum recta legitimáq; ratione redire in gratiam:quæ autem semel seiuncta fecit diuortiũ,vt irreconciliabilis in omne æuũ reiecta est, ꝓmissa potestate reuertendi ad pristinũ domiciliũ. Hactenus de his verbis, Maior est culpa mea quàm vt remittatur: dispiciamus sequentia. Ecce eiicies me,inquit,hodie à facie terræ,& à facie tua abscondar.] Quid ais bone vir?itáne etiam eiectus è tota terra abscõderis?at quomodo?poterísne viuere ? an ignoras ꝙ animalibus natura,non eadem sed diuersa loca incolẽda distribuit?mare piscibus & omni aquatico generi,terrã terrestrib⁹ omnibus:homo autẽ vtique iuxta corporis tẽperamentũ animal terrenũ est. propterea quicquid migrat è suis regionibus,& velut in alienas transfertur,exanimatur facilè:terrestria si mergantur in aquã,aquatica si in terrã expellãtur. proinde si eiiciaris è terra cum sis homo, quó te vertes ? natabísne in aqua more aquatiliũ? atqui mersus mox exanimaberis.sed fortè sumptis alis sublimis euolans per aërem vagari conaberis,è terrestri factus volucris?fac si potes, muta characterẽ quẽ tibi semel imp̃ssit Deus.sed haudquaquã poteris. Quãrò enim sublimius teipsum extuleris,tantò citius grauioréq; casu ad terrã ꝓpriũ tibi locũ relaberis. Itáne homo aut vlla creatura potest se à deo abscõdere?quónã ab eo qui nusquam non est, qui prospicit vsq; omnes terminos, qui vniuersa replet sua præsentia,à quo nihil vel munitissimũ deseritur ? Et quid mirum si nulla creatura latere potest eum Qui est,quãdo ne materialia quidẽ principia cuiquã licet effugere,sed necessũ est vt euitato vno incidat in aliud.Vtinã igitur opifex arte qua fecit in vtroq; elemẽto degentia, huius quoq; animalis vbivbi victuri fecisset miraculũ , vt à natiua grauitate terreni aquatiaq; põderis in aërẽ ignẽmq; se posset attollere:ac rursum post cõsuetudinem cum sublimibus,si migrationẽ inde requireret,

locum loco mutaret contrario. Sed debuit vtique in vna aliqua mundi parte cõsistere, quandoquidem in omnes excurrere non poterat: & alioquin etiam opifex nihil ei prætereà reliquum fecerat, absumptis in mundum quatuor elementis, vt ex perfectis partibus absolutissimum opus hoc vniuersum redderet. Ergo cùm totum opus Dei nemini liceat effugere, an non multò minus autorem eius & rectorẽ effugere poterit? nemo igitur hæc verba nõ examinata facilè admittens, è sua simplicitate legem æstimet: sed introspectis latentibus significationibus, discernat id quod manifestum est. Quid si verba ista, Si eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar. sic intelligantur: si non præbes mihi bona terræ, ne cælestia quidem accipio. si non datur frui voluptatibus, ne virtutẽ quidem desidero. si non impartiris humana bona, diuina quoq; tibi habeto. nam apud nos necessaria, cara, & verè germana bona sunt hæc: edere, bibere, vestiri, per visum frui colorũ varietatibus, per aures oblectari omnigenis sonorum concentibus, per nares exhilarari suauibus vaporum fragrantiis, ventris & eorum quæ sub ventre sunt ad satietatem expleri voluptatibus, aurum argentúmque non negligere, honores principatúsque & quicquid ad gloriam facit cõquirere. prudentiam verò, fortitudinem, iustitiam, res tetricas, & vitę molestiam afferentes, missas faciamus. quod si libet eis vti, non vt bonis perfectis vtendum est, sed vt causis bonorum. ò ridiculum caput. Ergo priuatus his lucris corporeis in cõspectũ Dei non venies? at ego tibi dico, venies omnino, etiamsi priuatus fueris. solutus enim duris tum corporis tum rerum corporearum vinculis, imaginaberis illum sapientem Abraham. Viden' vt relinquẽs terram, cognationem, ædes paternas, sensum, rationem, incipit occurrere eius Qui est potentiis? postquam enim totam domum egressus est, ait lex visum ei Deum: docens quòd manifestè apparet extricato rebus mortalibus, & recurrẽti ad incorpoream huius corporis animã. Ideo Moses accepto suo tabernaculo, extra castra id figit, longè semotum à corporali exercitu. hoc enim solo modo sperat se fore supplicem cultorémq; perfectum cælestis numinis. & ait id vocatum tabernaculum testimonij, valdè cautè, vt tabernaculum eius Qui est sit, nõ vocetur tantummodo. ex virtutibus enim ea quæ Dei est verè est, cõstans ex essentia: quoniam & Deus solus stat in essentia: quã ob causam necessariò de seipso dicit: Ego sum Qui sum: ac si quicquid post eum est, non per essentiam sit, sed sola opinione

nione hominum. Mosis autem tabernaculum figurate humanam virturem significans, appellatione non ipsa re dignabitur, cū sit imago diuini illius tabernaculi. huc accedit quòd & Moses quando in Deum Pharaonis constituitur, non reuera factus est Deus, sed tantùm existimatione creditus. Deum enim dantem quidem scio & largientem, dari verò nō intelligo. Dicitur autem in sacris libris, Do te deum Pharaonis, patiēte qui datur non agente. Is autem Qui verè est, actiuus necessariò non passiuus intelligitur. Quid igitur ex his colligimus? quòd sapiens dicitur quidē Deus insipientis, reuera autem non est Deus, sicut nec adulterinus stater est stater. idem collatus cū eo Qui verè est, homo Dei reperietur: cum insipiente verò si cōferatur, Deus imaginatione existimationéq; videbitur, non veritate ac essentia. quid igitur nugaris dicens, Si me eiicies à terra & te, abscōdar. imò si te à terreno arcuero, manifestè ostendā meam imaginem. argumento est, quòd à facie Dei migrabis: post migrationem autem nihilominus terrenum corpus inhabitabis. Dicit enim rursum: Exiuit Caim à facie Dei, & habitauit in tera.] Itaque non eiectus à terra absconderis ab eo Qui est, sed eum deuitans in terrā confugisti, locum mortalem, imò nec omnis qui inuenerit te occidet, quemadmodū sophisticaris. nam quicquid inuenitur, vtique ab alterutro inuenitur. aut simili aut dissimili: simili cognatóque iuxta communionem omnium familiaritatémq;: dissimili verò iuxta diuersitatem cōtrariam. simile igitur conseruare studet sui simile: dissimile verò perimere solet sui dissimile. Sciat ergo & Caim & quisquis ali⁹ vafer est, quòd nō à quouis occurrēte interficietur: sed malefactores quidem germanorum cognatorúmq; vitiorū emulatione custodes eius erunt & satellites. qui verò prudentiam cæterásq; virtutes exercēt, tanquam infensissimū hostem tollent si poterūt. In vniuersum enī & res & corpora à familiaribus amicisq; seruātur, ab alienis verò & infestis interimuntur. Quapropter oraculū cōtra fictam hanc Caimi simplicitatē ferens testimoniū ait: nō ita sentis vt loqueris. Ais quòd quicūq; artis tuæ palæstras inuenerit, interficiet. nosti autē ꝙ non quiuis ex innumeris qui inter tua cēsentur auxilia, sed solus virtutis amicus, tecū gerit bellum sine induciis. Qui, inquit, occiderit Caim, septē mulctas dissoluet.] Id quam rationē ad dictas interpretationes habeat non video, quòd septē mulctas dissoluet. nā nec dicit quæ septē, nec mulctæ modum, nec dissoluendi. itaq; existimādum est omnia

talia figuratè latentérq; significare aliquid. Quid si tale quiddã docere vult? quod irrationale est in anima in septē partes diuiditur, visum, odoratum, auditum, gustum, tactum, sermonem, genituram. octauum intellectũ horum ducem siquis velut Caimum interimat, simul & illa septē dissoluet. robore enim mentis valido cōfirmantur hæc omnia, & cum eiusdē imbecillitate deficiunt. perfecta autē corruptio quã inducit vitium, perfectã dissolutionem accipit. septem autē illa, in sapiētis animo incontaminata puráq; & proinde honore digna inueniuntur: in insipientis cōtrà impura pollutáq;, & vt dixi mulctata, hoc est mulcta digna & supplicio. Quãdo igitur aqua terram purgare statuit opifex, voluitq; animã purgari ab ineffabilibus iniquitatibus, eluerêq; & abstergere maculas per sacram purificationē, hortatur eum quem reperit iustum, qui non est oppressus à diluuio, vt inducat in arcam, id est hoc corpus vas animæ, ex omnibus pecudibus mundis septenas, masculum & fœminam: æquum cēsens vt bona ratio puris vtatur omnibus partibus irrationalibus. Et quod hic legislator definiuit, necessariò cōtingit omnibus sapientibus. habent enim purificatum visum, examinatum auditum & sensus cæteros. habent sermonem quoq; immaculatum, & appetitus Veneris nō illegitimos. singula autem horum septē, partim masculus sunt, partim fœmina. Quoniam enim aut quiescunt aut mouentur, quiescunt quidem per somnium, mouentur autem vigilãtia iam & agentia: quicquid habitum habens quiescit, vt passioni obnoxium vocatur fœmina. quod verò præditũ motu actúq; animaduertitur agere, masculum nominatur. atq; ita in sapiente hæc septem spectantur pura. contrà in malo mulctata omnia. Quantam enim putas multitudinem quotidie à suis oculis, velut à transfugis, proditam coloribus figurísque, & his quæ videre nefas est? quantam ab auribus omnes sonos consectantibus? quantam ab odoratus gustúsq; instrumentis attractis per vapores varietatésque cæteras plurimas. Taceo multitudinem eorũ quos infrenis linguæ fluxus irreuocabilis perdidit, aut libidines œstro suo impotenter concitos. Plenæ ciuitates, plenus est orbis terræ quàm latè patet malis talibus, quæ humano generi vel in media pace acre continuúmq; bellum inferunt tum priuatim tum publicè. proptereà videntur mihi qui non omnino rudes sunt, malle cæcitatē quàm videre quæ nō decet: malle surditatem quã audire sermones perniciosos: linguam quoq; libēter amissuri, ne proloquantur

loquantur quæ cælanda sunt. Certè fertur quosdam sapientes, cùm in rota cruciarentur ad extorquenda secreta, præmordisse linguam suam,& ita grauiorem cruciatum rependisse tortoribus,dum eos voti fecerunt impotes.Castrari vtique melius est, quàm trāsuersum abripi libidinum illicitarum rabie. Quæ omnia in calamitates perniciosas animā mergentia, meritò extrema pœna sequitur.Additur deinceps, Posuit dominus Deus inCaim signū.vt non interficeret eū quisquis inuenisset.]Quod autem signum,non declarauit,quamuis solitus singularum rerum naturam per signa indicare:sicut in rebus Aegyptiis dum virgam mutat in serpētem, & manum Mosis in niuis speciem, & fluuium in sanguinem.An fortè hoc ipsum signum est appositum Caimo ne interficeretur, quòd nunquam interfectus est. nusquam enim in lege de nece eius narrat, subindicās quod sicut illa fabulosa Scylla,immortale malum est insipientia, quæ nunquam in totum emoritur, & tamen nunquam nō moritur. Atque vtinam fieret contrarium, vt semel è medio tollerentur omnia: nunc perpetuò repullulantia, immortali morbo affligunt quoscunque aliquando corripuerunt.

PHILONIS IVDAEI, de agricultura.

Oxpitqve Noë homo agricola esse,& plātauit vineam,& bibit de vino,& inebriatus est in domo sua.] Vulgus hominū rerum naturas ignorans,etiam in nominibus eis imponendis erret,oportet. nam qui eas velut per anatomiā considerant, facilè assequuntur appellationes earum proprias: qui autem res tractant confusius,non tam exquisitas.Moses verò in tanta rerum peritia, nominibus rectissimis aptissimisq; & mirè perspicuis vti consueuit:proinde sæpe in libris legum diuinarum inuenimus rebus conuenire nomina:quod vel in præsenti capite liquet, in quo iustus ille Noë agricola inducitur.Et cui non ad iudicandū procliuiori videri posset idem agricultura,quod facultas operaria?atqui duo hæc adeò non sunt eadem,quantumuis coniuncta, vt sint etiam pugnantia,possunt enim & imperiti laborare in re rustiqua: agri

colæ autẽ nomen ipſum peritiæ fidem aſtruit, quod videtur ei propter artem ſuam inditum. prætereà cogitandũ illud quoq;, terræ operarium finem vnicum ſpectare mercedem (ſunt enim plerique mercenarij) non ſolicitum quàm bene operetur. agricola verò non parcit impenſis, modò poſsit vel agellum emere, vel ita rem adminiſtrare, vt reprehenſionẽ peritorum effugiat. nullum enim aliud lucrum quærit, quàm vt ex annuis prouentibus fructum percipiat. itaq; dat operam vt ſiluestres arbores traducat ad mitius ingenium, mitium verò incrementum industria ſua promoueat, & ſi quæ præ alimento nimio luxuriãt, putatione coerceat: alias verò contractiores nouis ſtolonũ acceſsionibus amplificet. adhæc generoſas plantas in multos ramos ſe diffundentes propaginet, paratis circum nõ admodum profundis ſcrobibus: parum frugiferas autem inſitis in earum ſtirpes & vnitis præſtãtioribus, ad meliorem frugem reducat. quandoquidem ſic homines quoq; faciunt, adoptiuos filios in alienas gentes propter virtutem aſciſcendo, in quibus conſtanter perſeuerent. ita & ruſticus radicitus excidit plurimas iam effœtas, quæ intercipiẽdo ſuccos magnũ damnum in proximo ſitis afferũt. circa huiuſmodi eñ negotia verſatur ars curatrix ſtirpium è terra naſcentiũ. Nunc ad peritiam agriculturæ, qua excolũtur animæ, conſiderandã nos vertamus. hæc ante omnia curat ne quid ſeminet plantétve, quod ſit ſterile: ſed omnia mitia fructiferáq; relatura fructum annuũ moderatori homini. hunc enim natura principem animalium ſtirpiúmq; & omniũ rerum mortalium cõſtituit. homo autem in vnoquoq; noſtrum quis alius eſſe poteſt quàm intellectus, qui ſolet ſatorum plãtarúmq; fructus colligere. Quoniam autem infantibus lac nutrimentum eſt, adultis quæ è frumento coquuntur, animæ quoq; ſuum lac debetur in ætate tenera, videlicet liberalis muſicæ rudimenta: ſicut viros perfectum alimentum decet, vt inſtituãtur in prudẽtia, tẽperantia, cæteriſq; virtutibus. hæc enim ſata plãcatáq; in mẽte ex præſcripto artis ruſticæ de qua loqmur, egregios fructus ferẽt, & actiones laudabiles. ſimúlq; quotquot affectionum vitiorúmq; plantæ in altum pullulant, ferentes fructus letiferos, ſuccidãtur vt nihil ſiat reliquum, vnde noua rurſum peccatorũ prorumpãt germina. quod ſi qua nec vtiles fructus ferẽt neq; noxius, excidentur tales, nõ tamen abſumẽtur, ſed vertentur in vſum cui cõpetunt, aut in vallum ad munitionem caſtrorũ, aut ad ſeptũ oppidi, quod ſit pro mœnibꝰ. ſic eñ

præcipitur;

præcipitur: Omne quod non fert fructũ cibo vtilem excides, & facies inde vallum oppido, si quis tibi bellũ inferat. Huiusmodi arbores sunt similes doctrinis contemplationẽ solam habentibus, inter quas recẽsenda est medicina ista otiosa nõ coniũcta cum actionibus ægros incolumitati restituentibus: & rethoricæ genus causidicũ mercenariúmq;, nõ in quærendo iure occupatum, sed dolo captans assensum auditorum. huc accedunt & dialecticæ geometriæq; partes quæ momenti nihil ad morum correctionẽ afferunt, sed intellectũ solum acuunt, ne hebetior sit ad singula de quibus ambigitur: sed diuidẽdo distinguẽdóq; proprietates singulorum discernat à cõmunibus qualitatibus. certe philosophiæ rationẽ triplicem priscos aiũt agros assimilasse, ita vt naturalem arboribus stirpibúsq; facerent similem, moralem verò fructibus, propter quos sunt arbores: deniq; rationalem sepi & maceriæ. Quẽadmodum enim maceria fructus plantásq; agri conseruat, arcens irrũpendi nocendíq; cupidos, ita & rationalis pars philosophiæ præsidium munitissimũ est reliquarum duarũ, moralis atq; naturalis. cùm enim duplices & ambiguas dictiones explicat, & sophismatum persuasibilem speciem dissoluit, & probabilem deceptionẽ maximam perniciosissimámq; escam animæ tollit è medio, adhibitis sermonibus disertis & demonstrationibus indubitatis, tanquam ceram leuigatam intellectum parat ad excipiẽdos physiologię moralísq; disciplinæ characteres valde probos ac integros. Hęc sunt quæ animæ agricultura profitetur: effodiã arbores omnes imprudentię, intemperãtiæ, timiditatis, iniustitiæ: excidam & voluptatis, cõcupiscẽtię, iræ, furorísq; ac similium passionũ stirpes, etiamsi se ad cælum extulerint: adurã & radices earum, immisso penitus in terrã incendio, ne qua pars, imò ne quod vestigium, ne vlla vmbra fiat reliqua. & hæc quidem auferam. inseram autẽ, primùm in puerilis ætatis animas surculos, quorum fructus ipsas enutriet. sunt autẽ hi, scribendi legendíq; certa industria, eorũ quæ apud sapiẽtes poëtas habentur diligens scrutatio, geometria, oratoriæ facultatis meditatio, & vniuersa liberalis musica. in iuueniles verò ac viriles iã meliores perfectiorésq;, prudẽntiæ plantam, fortitudinis, temperantiæ iustitiæ, omnísq; virtutis. quod si quid ad siluestrem quam vocãt mulam pertinens nullum quidem vescum fructum afferat, possit tamẽ quæ ad cibũ prosunt munire conseruaréq;, hoc quoq; reponam, non propter ipsum, sed quia natũ est ad necessariarũ vtiliúmq;

rerum ministerium.ideo sapiētissimus vates huic quidē iusto animæ agriculturā vt congruentē assignat,dicens: Cœpit Noë homo agricola esse:de Caim verò ait: Erat operans terram, & paulò pòst qñ in fratricidij facinore deprehēditur,dicitur:maledictus tu à terra quæ aperuit os suum vt acciperet sanguinē fratris tui de manu tua,qua operaberis terram,& non apponet tibi dare fructus suos.] Quomodo manifestius ostendi posset, quod terræ operarium non agricolam legislator existimat malum virum,quàm nunc ostensum est? nec tamen suspicari debemus de homine qui manibus pedibúsq; & cæteris corporis viribus ad opus est validus,aut de montana planáve terra sermonem hic fieri, sed de vniuscuiusq; nostrū potētiis.nam mali anima circa nihil aliud occupari solet quàm circa terrenum istud corpus & cūctas eius voluptates.proinde vulgus hominū obeūdo varios tractus vsq; extrema terræ,mare quoq; traiiciendo, & sinus eius penetrādo,nullámq; huius vniuersitatis partē imperscrutatam relinquendo,semper & vbiq; ista colligit,quæ ad cumulādam voluptatē faciunt.nā sicut piscatores retia demittunt interdū longissima,in medio cōplexi magnum maris spatium,vt quāplurimos pisces inclusos ac velut obsidione cinctos capiant:eodem modo maxima pars hominū,non in sinum aliquem maris,sed in totam aquæ, terræ, aërísq; naturam, omnicapientia,vt poëtæ loquuntur,lina extēdens,omnia vbiq; ad voluptatis vsum inuncat & attrahit.etenim terræ metalla perquirunt,vasta maria traiiciunt,omnia belli pacísq; exercent negotia, materiam copiosam ceu reginæ voluptati parātes: quippe non initiati agricultura animæ,quæ seminans plantánsq; virtutes,fructum vitam beatam decerpit ex eis,qui autem exercēt & tractant quæ carni grata sunt, lutum maceratū, fictilem statuam,animæ carcerem,quem illa à natiuitate ad extremū diē ceu ca lauerosum onus circūferre cogitur, colunt magno studio.Hæc est differētia inter agriculturā & operationem terræ, itémq; inter agricolam & operarium.nūc considerādum ne in dictis rebus aliæ quoq; sint cognatæ species,quæ sub nominum cōmunione occultent differētias.sunt autē quas quærendo inuenimus duæ.de quibus differemus quantum poterimus.ergo sicut agricolam & operatorē terræ, quamuis idem videbantur, tamen allegorias excutiendo longè diuersos reperimus,ita rursus pastorem & pecuarium.legislator enim iam pecuariæ,iam pastoralis artis meminit:quas appellationes lector parum curiosus

riosus fortasse putaret æquiuocas, significantes idem studium. atqui res ipsæ multum differũt, si spectẽtur singularum officia. quamuis enim pecorum magistris cõsuetudo vulgaris vtráq; vocem applicat, at non & intellectui curatori animæ vtraq; cõuenit. malus enim si sit, pecuarius gregis præfectus vocabitur: contrà, si bonus & virtutis amans, pastor nominabitur. id iam clarius faciam. Natura vnicuiq; nostrum cognatas addidit pecudes, ex vna radice animæ duabus velut stirpibus pullulantibus: quarum altera integra indiuisáq; intellectus appellatur: altera ab imo in septem ramos diuiditur, in quinque sensus, & duo instrumenta vocis geniturǽq;. quæ multitudo tota bruta cõparatur pecori: & quia numerosa est, iuxta naturę legẽ operã ductoris necessariam postulat. quoties igitur imperitus regẽdi sed diues seipsum præficit, plurimorum malorũ causa fit pecori. nam ipse necessaria copiosè suggerit: at illud in tanta copia ciborũ nimia saturitate petulãs redditur. saturitatis enim germana proles est petulantia. per eam petulãtiam saltitant, & cõtempto rectore vagantur, soluúntq; stipatum anteà gregis ordinem. atq; ita ductor desertus, ex præfecto priuatus fit, discursans satagénsq; si fortè possit denuò in vnum compellere. & cũ videt se operam perdere, gemit ac flet, damnans suam facilitatem, & culpam in seipsum referens. Ad eundem modum pecus sensuum, quando intellectus supinè se gerit & ignauiter, auidè saturatum copia rerum sensibilium ceruicem iactat & subsultat, impingẽs in omnia visui patentia, vel quæ videre nefas est: auribus quoq; voces recipiẽs insatiabiliter, sitiendo semper ob curiositatem, interdum delectans se obtrectationibus parum liberalibus. Quid enim aliud credimus quotidie per totũ orbẽ tot milia spectatorum in theatra contrahere? homines enim victi spectaculorum & fabularum cupidine, infrenes tum oculis tum auribus, consectantur citharistas citharœdósque, prætereà saltatoribus cæterísq; mimis inhiant, propter gestus motúsq; ac status effœminatos: atque ita factiones theatricas instaurãt, securi cęterarum rerum priuatarum publicarúmque, totam vitam in huiusmodi spectaculis conterentes miseri. Alij autẽ his etiã miseriores infeliciorésq; sunt, qui gustum tãquam è vinculis exoluerunt, qui mox in omnes cibos potúsq; facto impetu, ex iam apparatis carpit quodlibet, immanem famẽ habẽs absentium: vt etiam cùm vẽtris sentinam expleuerit, cõcupiscentia tamen auida & inanis etiam tum circumspiciat, ne quid re

 liquum

liquum oculos fugerit, vt hoc quoq; more ignis omniuori abliguriat. hanc ventris diluuiem pedisequa à natura addita comitatur libido coitus, furore ac œstro pertinaci concita, & molestissimam rabiem afferẽs: cùm enim è multis condimentis potúq; meratiore contracta crapulæ grauantur homines, nõ sunt amplius sui compotes: sed properantes ad amatorios concubitus comessabundi oberrant ianuis, donec deferuente despumatóque affectu possint quiescere. cui rei prospiciens natura videtur vẽtri subiecisse instrumẽta coitus: qui saturitatem solet sequi, & tum demum agere suum negotium. Hos igitur qui tali pecori affatim præbẽt quicquid desiderat, pecuarios vocabim⁹. e diuerso pastores dicemus illos qui delectu rerũ necessariarũ habito, quæ cõmodissimæ sunt has ei præbent, recisa & amputata inutili superfluáq; copia, quæ non minus nocet quàm inopia: quíq; modis omnibus prouidẽt ne grex neglectus in morbos incidat: imò vota etiã faciunt ne qua externa calamitas ingruat. in primis autẽ curã adhibẽt ne grex vagabundus dispergatur, metũ intentando castigatorẽ non obtẽperantibus rationi, & animaduersione vtẽdo cõtinua, mediocri quidẽ in errata sanabilia, seuera autem si his accedat cõtumacia. Quamuis enĩ abominandæ videantur, plurimum tamen prosunt pœnæ insipientibus, quemadmodum medicinæ silua corpereo morbo laborantibus. Hæc sunt pastorum studia, qui voluptati noxiæ insuauem vtilitatem præferunt. Tãta certè curæ pastoralis honestas creditur & vtilitas, vt poëtarũ gens reges soleat vocare pastores populi: sicut legislator sapiẽtes dignatur hoc nomine, q soli veri reges sunt. introducit enim eos præfectos tanquã gregis omnium hominũ qui affectu bruto rapiũtur: & ideo Iacob etiã ille meditatione perfectionẽ assequutus, pastor est in eius literis. pascit enim hic Labanis pecora, scilicet insipiẽtis animæ quæ nihil bonũ arbitratur præter ea quæ videt sentítq;, coloribus vmbrisq; fallacibus seruiliter dedita. Labã enim interpretatur dealbatio. Moses quoq; sapiẽtissimus hominũ cẽsetur in pastorũ numero. Hic enĩ pastor intelligitur mẽtis præferentis fastũ veritati, quæ bona videri quàm esse mauult. Iothor enim superfluus interpretatur. superfluus autem fastus est, ad inducẽdum in rectã vitã errorẽ ascitus, qui est in causa vt aliud apud ciuitates ius habeatur, nõ apud omnes, id quod iustũ est. quippe qui naturale perpetuúmq; ius ne in somnis quidẽ vnquam vidit. Dicitur enĩ Mosen pastorẽ fuisse pecorũ Iothor sacerdotis

tis Madiá. Idem precatur ne cuivis grex (sic vocat totũ vulgus animarum) cõmittatur: sed vt bonum pastorẽ habeat, cauẽtem ipsi ab omnibus insipientiæ, iniustitiæ, cæterorúmq; vitiorũ laqueis. inducẽtem verò in eruditionis virtutúmq; reliquarũ dogmata: Dispiciat, inquit, domin' Deus spirituũ & omnis carnis hominẽ huic cœtui. Deinde post pauca verba subinfert: Et non erit cœtus domini tãquã oues quibus pastor deest. Sanctũ profectò votum, ne sine curatore præfectóq; sinatur vnicuiq; nostrum cognatus grex: vt ne in deterrimã malæ reipub. speciem ochlocratiá, quæ ex optima democratia deprauatur, prolapsi, tumultibus & intestinis seditionibus agitemur in perpetuum. certè nõ sola magistratuũ penuria parit morbum ochlocratiæ, sed & exortus iniusti alicuius violentiq; principis. tyrãnus ẽm suaptè natura inimicus, ciuitatibus quidẽ homo: corpori autẽ & animæ ac vtriusq; negotiis, intellectus ille ferox, qui arcẽ in vno quoq; cõmuniit. Officiunt autẽ nõ hæ solæ dominationes, verùm & nimis æquanimes principatus præfecturæq;. benignitas enim res est cõtẽptibilis, vtrisq; tum principibus tũ subditis noxia: illis dũ contẽpti subiectis, nec priuatim nec publicè valent quicquã rectè cõstituere, interdũ etiã principatu se abdicare coguntur: his verò dum ex cõtinuo magistratuũ contẽptu nẽgligẽtiores facti, magnũ morbum arrogantiã sibi cõtrahũt, vt meritò hi à pecudib', illi à pecuariis nihil differre iudicãdi sint. nam illi sunt autores oblectãdi se rerũ copia: hi nõ ferendo saturitatẽ, vertũt se ad petulãtiam. Oportet autem sicut caprarium, aut bubulcũ, aut opilionẽ, aut in cõmune pastorẽ, intellectum nostrũ præesse, semper vtilitatẽ pecoris voluptati p̨referẽtem. cæterùm prouidẽtia Dei prima & propè sola causa est, ne partes animæ rectore careãt: sed pastorẽ adipiscantur omnino bonũ & inculpabilẽ, quo p̨reposito impossibile sit dispergi qų intellectus colligit. necessum est enim eodẽ omnia cõparare ordine, vnius nutum spectãtia, quãdoquidem nihil est molestius quàm parere multis imperatoribus. at pastoris officiũ res est tam præclara, vt non regibus solis & sapiẽtibus viris, & animis perfectè purificatis, sed & Deo rectori omnium iustè tribuatur. id quod non aliquis è vulgo confirmabit, sed propheta cui nos decet credere, qui sacros hymnos cõscripsit. sic enim loquitur: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. idem pro se quisq; dicat. nam tale carmen omnem amicũ Dei meditari cõuenit. sed præcipuè mundũ hunc id decet. nam sicut quẽdam gregẽ, terram,

ram,aquam,aërem,ignem,& quicquid in his cōtinetur vel stirpium,vel animalium,mortaliū diuinorúmq;:adhæc cæli naturam,solis ac lunæ circuitus, reuolutiones cæterorum siderum choreásq; concinnissimas, táquam pastor ac rex Deus regit iure legéq;,præfecto his recto sermone primogenito filio,qui curam sacri huius gregis tanquam magnus prorex in se recipiat. dictum est enim alicubi: Ecce ego sum,mittam angelum meū ante faciem tuam,vt custodiat te in via.Dicat igitur & vniuersus mundus,maximus pfectissimúsq; veri Dei grex: Dominus pascit me,& nihil mihi deerit.dicat vnusquisq; priuatim idem hoc,non voce per os linguámq; fluente, ad breue aëris pertingente spatium:sed illo peramplo mentis sono, perueniéte vsq; ad extremos orbis terminos. impossibile est enim deesse commodū aliquod vbi Deus præsidet,solitus plena perfectáq; bona largiri rebus omnib⁹.Quin & ad æqualitatē pulcherrimè hortatur modo dictum canticū,reuera enim qui omnia cætera habere videtur, sed grauatim fert vnius dominium.inops & pauper est.quod si qua à Deo pascitur anima, hoc vno solóq; cōtēta ex quo pendēt omnia,rei nullius omnino est indiga, non cæcas diuitias respiciēs,sed quē oportet,acutè cernēs & magni faciēs. huius omnes discipuli vehementē perpetuūq; amorem cōceperunt:& ideo contēpta pecuaria, excoluerunt pastoralē scientiā. Argumēto est Ioseph, circa corpus & nouas opiniones semper occupatus:qui naturæ brutæ præesse cū imperio nescit (seniores enim ad magistratus legitimos gerēdos vocari mos est: hic autem semper ætatē bene fert etiā in annis senilibus)sed nutrire augeréq; hanc solitus,putat se posse virtutis quoq; amatores ad se pellicere,vt ad bruta inanimáq; cōuersi,vacare nō possint rationalis animæ studiis.ait enim:Si rex(id est intellectus corporeæ regionis rex)percontabitur quodnā sit vestrum negotiū, respōdete:viri pecuarij sumus.Hoc audito indignātur non immeritò,cùm sint proceres, iuberi se profiteri subditorum ordinem.Nam qui sensibus per sensibilia subministrant alimentorum copiā,serui fiunt eorum quos alunt,tāquam dominis quotidie tributū pendentes necessarium.contrà principes sunt qui hos regunt,& refrenant insatiabilem eorum impetum quo rapiuntur ad superuacanea. Ac primùm quidem & si nō libenter hoc verbum audiant,silebunt,intēpestiuum rati apud negligētes auditores disserere de differētia curæ pecuariæ pastoralisq; scientiæ.Sed cúm iterū inciderit eadē cōtentio,resistēt totis viribus,

ribus.nec prius quàm vincant,remittent cōtentionē, præ se ferentes liberale ingeniū, atq; adeò generosum & principatu dignissimū.proinde rogāte rege, quodnā est vestrum negotium, respōdebunt:pastores sumus,sicut & patres nostri.An nō videntur hac professione non minus sibi placere,quàm rex ipse cum quo loquūtur,sibi placet tāto imperio: quando nō solū sibimetipsis hoc vitæ genus suopte testimonio vindicant,sed & suis patribus,quasi omni studio curáq; dignissimū? atqui si de caprarum ouiúmve cura sermo esset, poterat eos pudere verū fateri, dum fugiunt ignominiā.nam ingloria humiliáq; vidētur hæc apud eos qui fortunatiores sunt quàm prudētiores, apud reges præcipuè.Cæterùm Aegyptiorum gens innatā & insignem habet iactātiam , vt vel modica felicitatis aura aspirante irrideat fastidiátq; plebeiorum hominum in victu parando studium & diligentiam.Quoniam autem animæ potētias tum rationales tum brutas considerare est propositum, meritò se iactabūt qui sibi sunt cōscij quod possint brutas compescere,ascitis in auxiliū rationalibus.Quod si quis inuidus & criminator incusando eos dicat.qui fit igitur vt pastoralem artem exercētes,& cognati gregis curā ac regimen professi,in Aegyptū,corporis eiúsq; affectionum regionem,appellere induxeritis animum,& nō in quācunq; aliā?huic respondendum est liberè Inquilini vt essemus,non inhabitatores perpetui,venimus.re vera enim omnis sapientis anima cælum habet patriam. in terra peregrinatur: & sapientiæ domum existimat suam,corporis verò alienam,cuius inquilina sibi videtur.ergo quando intellectus receptum in suam administrationē gregem animæ iuxta naturæ magistræ leges constanter regit,probatum eum reddit & valde laudabilem:vituperabilem verò qñ non legitimè eum tractat,sed securè negligentérq;.ideo meritò ille quidem regis nomen sustinebit,pastor appellatus,hic verò popinarij,pecuarius vocatus, & voraci pecori cibos parare solitus.atq; ita quid agricola ab operatore terræ,quid item pastor à pecuario differat,satis accuratè demonstratum est.restat tertiū quiddā modo dictis cognatum. de quo iam loquemur. equitem ab incessore multum differre arbitrandum est,non solùm hominē vectatum animali hinnibili ab alio similiter vectato homine,sed etiā rationē à ratione.ergo qui sine equestri arte ascēdit,dici debet incessor, qui se cōmisit iumēto lasciuo,à quo abripiatur quocūq; ipsum detulerit impetus,& nō præcauēdo voraginosos terræ hiatus,aut fos-

Sam

ſam aliquã profundiorẽ, violento curſu vnà cũ equo præcipitetur ſubmergatúrque. ediuerſò eques ante omnia frenũ in os indit, deinde in tergũ inſilit, & quãuis ferri videatur, reuera tamẽ circumagit eum à quo geſtatur tanquã gubernator. nam & ille videtur ferri à naue quam gubernat, ſed ſi verè pronunties, ipſe deducit eam ad portus optatos. cæterũ quãdo ſonipes bene iter carpit habenis obtemperans, palpum & laudem refert ab equite. quãdo autem fertur iuſto concitatius, cohibetur quò minus properet. quod ſi pergat cõtumacius, reducto freno cogitur certe uicem reflectere atq; gradũ ſiſtere. ſcuticis quoq; ac calcaribus cõtinetur in officio ne ſubſultet laſciuiẽs, & alijs modis quibus domitores vtuntur cõtra ferociam. nec mirũ videri debet. aſcẽdente enim equite ſimul ars equeſtris aſcẽdit: vt iam duo periti inſideant, atq; ita vnum ſubiectum imperitum animal moderẽtur facilè. iam omiſſo hinnitore vectoréq;, tuã, ſi libet animam conſidera. inuenies enim inter partes eius & equos & aurigam aſcenſorem, ſicut & extra te. Equi ſunt furor & concupiſcentia, ille mas, hæc fœmina: ideóq; ille vt mas geſtit elata ceruice libertatem appetens: hæc verò ſeruilior & callidior domũ depaſcit ac deuorat, vt fœmina. inſeſſor autẽ & auriga vnus eſt, nempe intellectus: ſed auriga tunc, quãdo aſcendit cum prudentia: quãdo autem cũ imprudentia: inſeſſor eſt. imprudẽs igitur præ imperitia non poteſt habenas retinere, ſed patitur elabi è manibus. at iumenta habenis libera temerè diſcurrũt nullo ordine. ſeſſor verò prę imbecillitate ſuſtinere ſe nõ valens decidit: & laceris genibus, manib⁹, faciéq; malè mulctatus miſer deflet ſuũ infortunium. nonnunquam autem pedibus in curru hærẽs raptatur ſupinus, & tractum in orbita caput ceruicem humerósq; ambos cõſauciatur. deĩde huc illucq; diſtractus & illiſus omnibus paſsim obiacẽtibus, miſerrimo genere mortis extĩguitur. Et huic quidem talis exitus obuenit. currus autem iã leuior & violentè quaſſatus, vbi in ſolum inæquale inciderit facilè frangitur, vt inſtaurari non poſsit & cõpingi denuò. iumẽta autem omni retinaculo liberata cõcitentur & efferantur, nec prius deſinunt currere quàm collabantur, aut in aliquam rupem delata ipſa quoq; intereant. atq; ita currus animę vnà cum vectore totus perit per aurigæ inſcitiã. Tales igitur equos vectorésq; arte carentes tolli prǽſtat, vt virtus maneat incolumis. Cadẽte enim imprudentia, ſtare prudentiam neceſſum eſt. ideo Moſes inter præcepta tradit: Si egreſſus fueris in bellũ cõtra inimicos tuos,

& vid

& videris equum incessorémq; & maiorem multitudinem hostium, noli timere, quia dominus Deus tecum est. Furorē enim & cōcupiscentiā, & in vniuersum affectiones omnes, atq; etiam cogitationes quæ his singulis tanquā equis insident: etiamsi videantur fretæ inexpugnabili robore, contemni oportere ab his qui proteguntur magni regis potētia, semper & vbiq; pro ipsis decertāte: exercitus autē Dei, virtutes sunt, propugnatrices piarum animarum: quas vbi viderint deuictum aduersarium, conuenit pulcherrimū decentissimúmq; hymnū canere datori victoriæ Deo: itavt duo chori, alter è virili, alter è muliebri cōclaui, ediuersò stantes alterius carminibus sibi respōdeant. Ductabat aūt virorū chorum Moses, intellectus perfectus: mulierum verò Maria, sensus purificatus. Iustum enim est intelligibiliter sensibilitérq; Deo hymnos laudationésq; sine dilatione dici, & vtrūq; instrumentū cōcinne pulsari, tam intellectū quàm sensum, in solius seruatoris honorē ac gratiarū actionē. illud certè littorale carmen canūt omnes viri: non tamen mente cæca, sed cernente acutè, Mose præcentore: canunt & mulieres ad veritatem lectissimæ, virtutū ciuitati ascriptę, Maria carmē preeūte. Hymnus autem idem à choris ambobus canitur, epodon mirabilem habens, quem decātari bonum est. Sic autē se habet: Cantemus domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & insessorem proiecit in mare. Meliorem enim perfectiorémq; victoriam inuenire non licet, quàm qua vincitur petulantiū quadrupedum ceruicosorúmq; agmen validum, hoc est vitiorum & affectuum. sunt enim vitia genere quatuor, & affectus totidē. cum quibus & inscensor eorum intellectus, virtutis osor & amans affectuum, collapsus interit, qui prius voluptatibus, iniuriis, vaframentis, rapinis, fraudibus similibúsq; iumentis delectabatur. Pulcherrimè igitur legislator inter præcepta docet, ne princeps eligatur equorum altor, parum idoneum ratus ad principatum, quisquis in voluptates & concupiscentias & amores impotentes insaniens, tanquam infrenis ac cōtumax equus œstro suo agitur. Dicit enim sic: Non poteris constituere supra te hominem exterum, quia frater tuus non est: propterea non multiplicabit sibiipsi equitatum, nec auertet in Aegyptum populum. Itaque nemo altor equorum ad principatum natus est. si sacro Mosi credimus. atqui dicat aliquis, magnam esse potentiam regis in equitatu, non minorem quàm in pedestribus copiis & naualibus, nonnunquam verò vtiliorem etiam, præ-

sertim vbi sine dilatione celeritate expedita opus est, tēporib⁹ morā non ferentibus, sed ipsum momentū occasionis vrgentibus: vt cunctatio non damnū solùm, sed & cladē illatura videatur, occasione tanquam nube prætervolante. Huic respondebimus, nullū, bone vir, præsidiū legislator noster à principe submouet, neq; copias eius parte aliqua mutilat, imò quātum fieri potest augere conatur, vt robore multitudinéq; freti socij, facilé profligent aduersam aciem. Quis enim alius sic vel insidias collocare, vel aciem struere, vel legiones distribuere, eásq; tribunis centurionibúsq; assignare, vt res postulat, nūc pluribus, nunc paucioribus nouit, adhæc præcepta rei militaris tradere præmonstraréque, vt hic noster confirmata longo vsu peritia? Sed nunc non facit verba de isto equitatu, qualem principes solent colligere ad infestandos hostes tuendósque socios necessarium: sed de eo qui animæ inest, bruto, immoderato, inobediētéque impetu, quem refrenare vtilius fuerit, ne quando populū suum vniuersum in Aegyptum corporis regionem auertat, & voluptatum affectuúmque magis quàm virtutum Deique amatorem reddat: quādoquidem necessum est vt qui equitatu pollet, eúmque auget, viam quæ in Aegyptum fert, vt vates inquit, ingrediatur. Cùm enim animam tanquam nauem ab vtroq; latere, intellectu sensúque, violentæ processæ affectuum iniquitatúmq; reluctantem inundant elatæ altius: tunc credibile est fore vt intellectus obrutus subsidat mergatúrq;. profundum autē in quod mergitur, corpus est, quod cum Aegypto cōfertur. Caue igitur ne vnquam huiusmodi equis alendis studeas. nam & qui diuersum genus tractant, ipsi quoq; vituperādi sunt. & quid ni? apud quos bruta iumenta honorantur, quorum ex ædibus equorum greges semper saturi procedunt, hominum verò eos deducētium nemini, vel sportula succurrit inopiæ solamen, vel leue aliquod munusculum. & tamen hi minus peccāt. cursores enim equos alēdo, aiunt se sacra certamina & quæ passim agūtur celebritates ornare, & voluptati oblectamentóq; esse spectatoribus, atque etiam multis præbere exercēdi se materiam. nam qui cupiditatem vincendi animalibus indunt, propter honoris amorē & æmulationem virtutis, indesinenti adhortatione alacritatéq; vsi labores libenter sufferunt, nec prius desistūt ab officio, quàm ad finem optatum perueniāt. Verùm isti prætextus quærunt alteri ne defensionē quidem vllam habent qua peccatum suum tueantur, qui vectari iubent insessorem intellectum

ctum imperitum artis equestris, cõmittentes eum vitio & affectui quadrupedi. Quod si aurigandi artẽ edifcas melius mediterisq;, vt iam tibi videaris ad regẽdos equos idoneus, tũ demum ascende & habenas arripe. Sic enim nec illis saliẽtibus excussus cum laceratione corporis mouebis risum spectatoribus, alieno malo gaudentibus, nec incursu obuiorũ insequentiúmve inimicorum capieris: hos celeritate lõgè à tergo relinquẽs, illos verò securè vitás per scientiam. Meritò igitur Moses victoriale carmen canẽs ob insessorum interitum, salutem nihilominus precatur equitibus. Nam hi possunt iniecto brutis potentiis freno, cohibere nimiũ cursus eorum impetum. Quid igitur prædicetur dicamus. Fiat, inquit, Dan serpens in via insidiás in semita, mordẽs equi calcaneum: & cadet eques retrorsum, salutẽ expectans à domino. Nunc videamus quid subindicet hæc precatio. Dan interpretatur iudicium. ideo vim animæ scrutantẽ, examinantem, discernentem, & quodammodo iudicantẽ singula draconi assimilat. Est autẽ hoc animal agilitate variũ & cum primis callidum, paratúmq; ad vim, quod se facilè possit tueri à lacessentibus: nõ illi vitã amanti de vitáq; cõsulenti simile, quod Eua propterea vulgari lingua solet vocari: sed illi serpenti quẽ Moses ex ære fabricauit, quẽ quotquot intuebantur morsi à venenatis bestiis, interituri alioquin, euasisse mortẽ dicũtur. Protentosa quidẽ ista videntur, draco humana verba proloquens, & vafrامentis mores innocentissimos circumueniẽs, & persuasibilibus argumẽtis mulierẽ decipiens, ac rursum aliis solo aspectu salutem afferens. Verùm in his quę latentem sensum continent, quicquid fabulæ speciem præ se fert è medio tollitur, atq; ita cõperitur manifestaria veritas. itaq; illum mulieris insidiatorem serpentem, à sensu & vita carniũ pẽdentem, voluptatem esse dicimus, repentem sinuosis orbibus, nõ valentẽ se attollere, sempérque iacentem, ad sola terrena bona pronam, foueas quęrentem in corpore, velut scrobes hiatúsq;, & in quovis sensu stabulantem, hominis consiliariã, meliori cõtradicentẽ, veneficis & vix vllũ doloris sensum afferentibus morsibus conantem interficere: Mosaicum verò serpẽtem fortitudinem, affectionem voluptati aduersariam: quapropter è solidiore materia, scilicet ære factus inducitur. hanc fortitudinis speciem quisquis bene considerauerit, etiãsi fortè fortuna prius à veneficiis voluptatis morsus fuerit, necesse est eum viuere. nam illa quidem intẽtat animę mortem ineuitabilem, at fortitudo sanitatem incolumitatémq;

tatémq; porrigit.Eſt enim præſentiſsimũ intemperantiæ remediũ temperantia.Omni autem ſapienti honeſtas amica eſt, & eadem vtique ſalutaris.Itaque cùm Moſes precatur Dani vt ſerpens fiat, non ſimilem illi Euæ ſerpenti fieri precatur. nam preces ſolẽt bona petere.Fortitudo certè ad bonorũ genus pertinet,& immortalitatem confert bonum perfectiſsimum:ſicut voluptatis malum affert extremum mortis ſupplicium.ideo dicit:Fiat Dan ſicut ſerpens, nõ alibi potius quàm in via.nam intemperantia guláq;, & quicquid immodicæ inexplebileſq; voluptates per externarum copiarum vſum pariunt,non ſinit animam per latam regiámq; viam tendere,ſeducens eam in barathra & voragines,donec præcipitetur in interitum.Soli autem qui à fortitudine, temperantia, cæteríſq; virtutibus ſe diuelli nõ patiuntur,declinant deuitántq; omnia lubrica. Apertiſsimè igitur dixit adhęrere viæ rectæ temperantiã,quãdoquidem aduerſaria huius intemperãtia ſolet in deuiis agere.Illud autem, inſidens ſemitam,tale aliquid ſignificat,quantũ equidem intelligo.Semita ſiue callis eſt,via hominibus,iumentis plauſtríſq; communis.hanc aiunt voluptati eſſe opportuniſsimam:quia in ea mox à natali die ſenectutem extremã vſq; gradiũtur inambulántque, & per otium ſecuritatémq; immorantur, non tam homines quàm animalium alia genera. Nam ne vnũ quidem eſt quod nõ ineſcatum à voluptate trahatur, & implicetur eius multiplicibus caſibus, quos ſine noxa pertranſire ingens labor eſt. At prudentiæ,temperantiæ,cæterorúmque virtutum viæ ſi nõ inacceſſę,certè minimè tritę ſunt.Exiguus enim per has eũtium eſt numerus, qui germanã philoſophiæ rationem ſectantur,cum ſola honeſtate habentes conſuetudinem,cõtemptis cęteris rebus in vniuerſum omnibus. hanc igitur ſerpens hic nõ ſemel inſidet:ſed tanta eſt contentio curáq; fortitudinis, vt nullam non occaſionem captet obturandi voluptatis ſcaturigines, à qua ceu perenni fonte manant mala omnia. propterea ſerpẽs ille ſeductor Euæ inducitur cædis hominum auidus: ſic enim ait execratio, Ipſe tuum caput ſeruabit. tu eius calcaneum: at ſerpens Dan de quo nunc loquimur, equini nõ humani admorſor calcanei.alter enim ille voluptatem figuratè ſignificans, vt iam demõſtratum eſt,homini,hoc eſt vniuſcuiuſq; noſtrum cogitationi ſtruit inſidias.corrũpit enim mentem voluptatis vſus nimius.at hic Danis ſerpens,cùm ſit imago potentiſsimę virtutis fortitudinis,equum mordebit, per quẽ ſubindicatur affect°

& vitiū:quibus temperantia nunquam nō meditatur perniciē, his admorsis & in genus ꝓlapsis,eques,inquit,cadet. Quod autem sub hoc ænigmatè latet,tale quiddā est.huc cōtendendum esse tāquam ad rem egregiam,vt nemo nostrum patiatur mentem suam vectari ab affectu aut vitio: sed si quādo cogatur aliquem ascēdere,det operā vt quàm primùm vel desiliat vel decidat.tales enim lapsus inclitam victoriam afferūt. ideo quidam è priscis prouocatus ad cōuiuiādi certamen,in hoc quidem, inquit,nunquam descēdero,in quo victor victo fit deterior. Ergo tu quoq; quisquis es noli vnquā cū malis cōtendere, & primus esse in huiusmodi certaminibus: sed ante omnia,si fieri potest, cura vt fugias.Quod si quando maiore vi coactus fueris in certamen descēdere,ne te vinci pudeat. sic enim demū,si vincaris, victor euades,quando in hoc genere victor vincitur.Nec expectes dum aduersariū aut pręco vicisse pronūtiet,aut certaminis præses coronet:sed ipse accedito palmam porrigēs, atq; etiam, si libet,coronas lemniscatas imponito: ipse victorē magna intrepidáque voce pronunciato in hanc formulam:In hoc concupiscentiæ,furoris,intemperantiæ,insipientiæ, iniustitiæq; proposito certamine,spectatores vósque certaminis pręsides,equidem victus sum,vicit autem iste,& in tantū vicit,vt ne nos quidem inuideamus eius aduersarij. Ergo certaminū istorū haud quaquam sacrorum præmia cedenda sunt quibuslibet aliis.eorum autem quæ vere sacra dicūtur,ipse coronas accipito. Caue autem sacra putes certamina,quæ instaurantur post triennium à quibusdā ciuitatibus, multa milia hominū in theatra ad hoc ipsum facta recipientibus.in his enim aut luctator concertatorem pronum supinúmve sternēs,aut pancratiasta validus,à nulla vi sibi temperās,primā laudem occupat.nec desunt qui postquam vtroque pugno inferri morem occaluerunt, in caput faciémque inuadunt,& his probè cōtusis in cætera quoque membra sæuiunt: aut vice versa plagas recipiendo mulctantur naso vel auriculis. Et post hæc tam immania coronas præmiáq; petunt.Nam reliqua certamina cursorum quinquertionúmq; nemo sapiens non rideat,hoc agentium vt saltus sit quàm longissimus,& spatia dimentientium,contendentiúmque de pernicitate:quos non solū grandiores animātes ceruus aut caprea, sed vel minimus catellus aut lepusculus,non admodum properās, ipsos absq; respiratione currētes summo conatu,à tergo tamen relinquet. ex his certaminibus nullū prorsus sacrum est, etiāsi

cōtra testētur omnes homines,mox deprehendēdi in falso testimonio.Nam ipsi talium admiratores,leges tulerunt cōtra violentiam,& iniuriam inferenti in corpus pœnam talionis sanxerunt,constitutis etiam iudicibus,qui de talibus causis decernerent. & quomodo æquū videri potest, vt qui vlciscuntur factas priuatim iniurias,nec impunitas sinunt, iidē in celebritatibus tantáq; spectatorum frequentia,coronas talium facinorum patratoribus & alia quædam per præconem statuāt prēmia?Cùm enim de eadem persona,de eodem facto, duæ diuersæ feruntur sententiæ,necessum est iniquum esse alterutram. Ambas enim æquas aut iniquas haberi nō est possibile.Vtrum igitur horum laudatis omnes vno consensu?an non eum puniri qui prior infert iniuriam ? ergo meritò damnantur quicunq; dissentiunt. At ex sacris nihil improbari debet,quorum tanta est existimatio publica.Ergo solum olympiacum certamen iustè dicitur sacrum,non istud quod ad Elim celebratur,sed quod est propositum de parādis diuinis veréq; olympiis virtutibus.in hoc quibus sunt infirmissima corpora,sed animæ validissimæ,nomen dant. Deinde exuti vnctiq; agunt quicquid possunt vel arte vel viribus,nihil sibi ad summum conatum faciētes reliquum modo assequantur victoriam.& hi quidem facilè vincunt aduersarios:sed inter ipsos rursum de primatu oritur contentio. Non enim idē omnib⁹ modus est victoriæ:sed omnes honore digni, prostratis inimicis tam infensis,& grauibus.Maximam tamen admirationem meretur inter hos præcipuus,cui non debemus inuidere prima præmia. Cæteri secundis cōtenti sint & tertiis. Nam de virtute paranda hic certatur: in qua si non datur tenere fastigiū,vel in medio satis vtilitatis capitur.& sunt qui hanc possessionem certiorem existimant,inuidiæ cessa petētu minus obnoxiam. Proinde valde doctè dictum est illud memoria dignum, Cadet eques:vt si quis excidat à malis,bonis innixus assurgat. sed eo quod sequitur magis etiam docemur, non prorsum,sed retrorsum esse cadendū,quia relinqui à vitiis affectionibúsq; semper fuit vtile.in honestis enim rebus properatione, in turpibus tarditate opus est:& rursū, ad illas quidē accedere, ab his abesse quàm lōgissimè,quādo quò quisq; remotior est à prauis affectibus,eò maneat sanior.Quamobrē ait eum sanitatem expectare à Deo,vt quantum discedit ab iniustitia,tantum ad iuste agendum properet.Hactenus satis de equo insessoréq;, de pastore & pecuario,de terram operante & agricola,tum quę

singulas

ſingulas has copulas perquirẽtibus inueniãtur differẽtiæ. Nunc ad ea quæ deinceps ſequũtur aduertamus animũ. Cupidũ virtutis inducit non omnino peritum agriculturæ animæ, ſed tantũ rudimentis eius exercitũ, dicens ſic: Cœpit Noë homo agricola eſſe. principium autem, iuxta vetus prouerbium, dimidium totius eſt: & altero dimidio abeſt à fine, quod niſi accedat, etiã incepiſſe res magnas ſæpe obfuit. nam & ſceleſti aliquãdo quòd non ferrent cruciatus animi, cœperunt de meliore vitę ratione cogitare, ſed nequicquam. Sic enim vſu venit, vt qui ad finem non peruenerunt, obruti occurrẽtium malorum cumulo, relinquant bonum illud propoſitum. ideo cùm Caim putaret ſe gratas obtuliſſe victimas, non litaſſe admonitus eſt oraculo. nec enim ſacra perfectáq; immolaſſe. Eſt autem oraculum tale: Nõ ſi rectè obtuleris, ſed ni rectè diuiſeris. Rectum igitur eſt honor Dei: quod autem non diuiditur, non rectum. huius rei quæ ſit ratio videamus. Sunt qui pietatem in eo collocent, quòd Deum autorem aiunt rerum omnium, bonarum atque contrariarum: quos ſic licet alloqui. hæc opinio veſtra partim laudabilis eſt, partim vituperabilis. Laudabilis, quia miratur eum qui ſolus honore dignus eſt: vituperanda, quod nihil diſtinguit aut diuidit, debueratis enim nõ commiſcere confunderéq; omnia, dum aſſeritis eum autorem omnium: ſed cum diſtinctione, tãtùm bonarum rerum cauſam in eum referre. abſurdum enim eſt, de ſacerdotibus quidem ſolicitum eſſe vt integro ſint corpore, itémque de victimis, vt nulla prorſus ne minima quidem contactæ ſint labecula, adhibitis etiam ad hanc curam aruſpicibus, ſicut à quibuſdam appellãtur, vt ſine vitio noxáq; ad arã admoueantur immolandæ pecudes: opiniones autem de Deo confuſas eſſe in ſingulorum animis, nec vlla ratione diſcerni regula. Non vides quod camelum animal impurum eſſe lex pronuntiat: quia ruminat quidem, ſed non diuidit vngulam? atqui ſi cauſam hanc ita vt ſonat conſideremus, nõ video quam rationem habeat: quod ſi introſpiciamus penitius, apparebit ratio. Quemadmodum enim quodlibet ruminans cibum ſemel deuoratum & rurſum ſub dentes reuocatum atterit: ſic anima cuiuſcunque diſciplinarum ſtudioſi poſtquam per aures recepit contemplatione dignum aliquid, obliuioni hoc non tradit, ſed per otium ſecum ipſa retractat ſingula, & cuncta ſibi reducit in memoriam. Memoria porrò non quævis bona eſt, ſed ea ſola quæ rerum bonarum meminit: malarum enim nõ obliui-

ſci nocet maximè. Quamobrem ad perfectionem requiritur diuiſa vngula, vt vi reminiſcēdi bifariam diuiſa, ſermo per os, & ipſum inter cætera naturaliter diuiſum, fluens, labia diſtinguat, ſimúlq; dānoſam memoriā ab vtili. Imò ne diuiſa quidē vngula ſine ruminatione videtur quicquam vtilitatis afferre. Quid enim prodeſt naturas rerum ab ipſis exordiis diuidere, vel vſque munitiſsimas minutias, & nō in ſeipſo idem facere, nec ſui partes diuiſas habere, ſicut quidam non incongruè ſolent nominare indiuidua. Hoc enim ſagacitatis & argutiſsimę ſolertiæ fuerit argumētum euidens: cæterùm nullam vtilitatē ad rectam honeſtámque vitam attulerit. Proinde in quotidianis diſſertatoribus vbique ſophiſtarum vulgus aures fortuitò confluentium atterit, dum magna ſubtilitate voces ambiguas explicat, atque etiam res multiplices, quæ ſuccurrunt in memoriam, eásq; diiudicat. An-non alij ſcripturarū vocum elemēta partiuntur in muta & vocalia? alij rurſum orationem in tria ſuprema genera? ſcilicet nomen, verbum, coniunctionem. item muſici ſuam ſcientiam in rhythmum, in partem, in melos? rurſum partem in chromaticam, enharmoniam diatonicámq; ſpeciem, & in diateſſaron, diapente, diapaſon, coniunctas diſiunctáſque melodias? ſic geometræ in duas maximè generales lineas, rectam & circumferentiam? ſic artifices alij ſuam quiſq; ſcientiam in varias ſpecies, à primis vſque nouiſsimas? quibus accinit & totus chorus philoſophantium, more ſuo differens, quòd ea quæ ſunt, partim ſunt corporea, partim incorporea: & alia animata, alia inanimata: quædam bruta, quædam rationalia: pars mortalia, pars immortalia: ex mortalibus aliud mas, aliud fœmina, quæ hominis eſt diuiſio. rurſum è prædicamētis quædam eſſe perfecta, quædam imperfecta: & ex perfectis quędam interrogationes, percontationes, precationes, iuramenta, cæteráſq; ſpeciatim in his diſtinctionibus deſcriptas differentias. rurſum quædam quæ dialectici ſolent nominare axiomata, & ex his quædam ſimplicia, quædam non ſimplicia. rurſum è nō ſimplicibus quædam coniuncta, quædam adiuncta maius minúſve, & inſuper quædam diſiuncta, aliáq; huiuſmodi, quædam vera, & falſa, & incerta, poſsibilia & impoſsibilia: quædā corruptibilia & incorruptibilia, neceſſaria & nō neceſſaria, expedita & impedita, & his cognata cætera. Rurſum imperfectorum aliæ ſunt diuiſiones in prædicabilia, quæ vocantur, & cōtingentia, & alia quædā his minutiora. Sed quamuis intelle-

ctus

ctus seipso acutior factus, tanquam medicus corporum, sic ipse naturarũ anatomiam exerceat, nihil inde ad virtutem lucrabitur: diuidet ille quidem vngulam, distinguere discernereq; valens singula: non ruminabit tamen, vt iuuetur hoc cibo per reminiscentiam, deposita per commanducationem eius asperitate quam ex animæ peccatis contraxerat, conciliataq; esurie ad facilius deglutienda quæ iterum contrita sunt. proinde plurimi sophistæ quos vocant magnam admirationem consecuti apud populos, qui totum fermè orbem peragrunt, gratiosi hospites facundiam diligentiamq; suam ostentantes, deuicti affectibus consenuerunt & vitam in his contriuerunt, nihilo hac parte potiores vilissimis è vulgo hominibus, ideo rectissimè sophistas sic viuentes legislator noster confert cum suibus, qui nulla re pura, sed turbida, cœnosa turpiq; vita se oblectãt ad saturitatem vsque. ait enim suem esse impurum animal, quia diuidit quidem vngulam, non ruminat tamen: sicut camelũ propter causam contrariam, ruminantem non bifidum vngula. Cęterùm quæcunque animalia vtrunque hoc habent, pura pronunciantur meritò, quando vtranque iam dictam absurditatem effugerunt. propositum enim sine memoria, meditatione, iugiq; tractatione rerum bonarum, bonum imperfectum est. quod si alterum accedat ad alterum, ita demum absoluitur. hanc perfectionem formidant hostes animæ, quibus non amplius insurgere contra eam valẽtibus vera pax obtinetur, at quibus semiperfecta inabsolutaq; sapiẽtia contigit, infirmiores sunt quàm vt possint se peccatorum longo tempore confirmatorum opponere cohortibus. Quamobrem quando instante bello delectus habetur, non omnis iuuentus vocatur, etiamsi vltroneam contra hostes operam alacriter offerat: sed iubentur pleriq; domũ redire, vt exercitatione continua tantum sibi roboris militaris peritiæque comparent, quantum olim satis futurum sit ad extorquẽdam hostibus victoriam. ideo quando bellum est pro foribus, in hanc formam per cornicularios edicitur. Quis est homo qui ædificauit domum nouam & nõ dedicauit eam? vadat & reuertatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello, & alius homo dedicet eam. Quis est homo qui plantauit vineã, & nondũ exhilaratus est ex ea? vadat & reuertatur in domũ suam, ne fortè moriatur in bello, & alius homo exhilaret ex ea. Quis despõdit vxorẽ, & nõ accepit eã, vadat & reuertatur in domum suam, ne forté moriatur in bello, & alius homo accipiat eam.

Atqui dixerit aliquis:Cur ô mirande vir,nõ potius hos præ cæteris in bellum emittis & aciem,qui vxores,domos,vineas habent,aliísq; possessionibus sunt locupletes:pro quibus tuto retinẽdis pericula vel grauissima tolerabũt facilè? nam isti quibus nihil tale est,cùm nullum habeant pignus virtutis necessarium,nõ eadem vtẽtur industria. An hoc te mouet,ne fortè qui nõdum perceperunt fructum è suis possessionibus ne in posterum quidem percipiãt?at quæ potest esse bello victis è suis prædiis vtilitas?Sed nõ vincentur.mulctabuntur igitur ob desertã militiam.Nam his delicatis domi manentibus, necesse est hostes fortes bellatores,nõ solùm sine sanguine,sed & sine puluere vincere.Sed nõ deerit aliorum sociorum multitudo qui pro his quoque depugnent fortiter.Atqui primo absurdum est aliena industria fortunáque niti,præsertim vbi de vastitate patriæ, déque libertate populi priuatim publicéq; periculum imminet,cùm possint in laboris partem illi quoque recipi,non valetudine aduersa,nec ætate parum integra impediti,nec vllo infortunio. Proinde nihil æquius aut magis decorum, quàm vt sumptis armis progrediantur in primã aciem, obiectísq; ante alios socios clypeis,fortiter pugnando propulsent periculum. Alioqui nónne proditionis atq; inhumanitatis reos se declarabunt,si reliquis pugnantibus pro republica,ipsi tractabunt domestica negotia?& illis pro aliena salute decertantibus, isti ne pro se quidem arma capient?illi inediã,dura humi cubilia, cæteráq; tum animi tum corporis incommoda libẽter perferent cupedine victoriæ:isti dealbando & nugis ornãdo surdos parietes,aut agri fructus decerpentes,canentésq; ad torcular,aut desponsas virgines nũc primùm deducentes in thalamum , quasi hoc tempus nuptias postulet,viuent suauiter?bonũ sanè est curate domesticos parietes,reditus colligere,cõuiuari,potare,indulgere genio,nouam nuptam anum(vt vulgaris iocus est) ducere:verùm hæc pacis sunt negotia. Nunc integro bello & feruente vt cum maximè,itáne non pater,non frater, non gentilis vllus aut cognatus in militiã profectus est,sed vna totam familiã occupauit timiditas?dices decertare cognatos innumeros. His igitur de vita periclitãtibus,delicati isti ac molliculi quas non efferatissimas feras immanitate superãt?dicent:durum est pati alios in nostra bona sine labore succedere.An-nõ duriusviuos etiamnũ ab hoste pelli possessionibus,quàm defunctos eas amicis cognatisq; legitimis successoribus cedere?tantũ inter

vtrũq;

vtrũq; intereſt,vt ſtulta ſit collatio.Atqui poteſt fieri, vt iſti detrectatores militiæ, non ſolũ bona hæc amittant,ſed ipſi quoq; veniant in poteſtatẽ hoſtiũ,illis verò pro ſalute reipub. defunctis,etiamſi nullum adhuc fructum perceperũt è ſuis prædiis, ſolatium contingat ex reputatione hæredũ ſucceſſorúmq; quos non alios cuperent.In verbis quidẽ legis hęc & alia multa controuerſa ſunt:ſed ne quis peruerſè callidus plura in eam inquirere audeat,recurramus ad allegoriã & dicamus: primũ iubere legẽ,vt quiſquis bonorũ poſſeſsionẽ ſibi cõparat, curet fructus etiã inde percipere,quãdo virtutis felicitas in perfectovſu conſiſtit,per quã contingit vitæ incolumitas: deinde nõ de domo hic,aut vinea,aut ſponſa verba fieri,vt eam procul abducat. aut plãtator vindemiet,expreſsíſq; vuis muſtũ deguſtãs ſe exhilaret,aut alius extructã à ſe domum inhabitet:ſed de animæ potentiis,per quas initia,profectus,perfectionéſq; contingunt in actionibus laudabilibus.Harum principia fermè ad procos attinent.ſicut enim procus nõdum eſt vir,erit tamẽ:eodẽ modo quicunq; bona indole præditus,generoſam caſtámq; virginem ducturũ ſe ſperat eruditionẽ,móxq; procũ eius agit.profectus autem ad plãtatorem poſſunt referri.ſicut enim huius cura eſt incrementum ſtirpium:ita diſcẽdi ſtudioſus dat operam vt prudẽtiæ contemplationes augeantur plurimum. poſtremò perfectiones ad ædificium domus abſolutæ,ſed nondum conſolidatæ.omnibus autem his tam perfectis quàm incipientibus & proficiẽtibus conducit vitam ſine contentione agere,& abſtinere à ſophiſtarum dimicationibus,turbulẽtam litem ad ſubuertendam adulterandámq; veritatem ſemper meditantibus. quia veritas pacem amat,quam iſti proſequuntur odio, quòd ſi deſcenderit in hoc certamen homines ſimplices cum peritiſsimis,omnino ſuccumbent:incipiens,quia imperitus:proficiens, quia imperfectus: perfectus autem, quia nondum exercitatus in virtute.oportet autem ſicut incruſtationes paulatim hæreſcunt & conſolidantur:ita perfectorum animas confirmatas, aliis ſuper alias meditationibus aſſueſcere ne gradu dimoueãtur. Quibus autẽ id non contigit,apud philoſophos in ſapientum nomẽ ſubrepiſſe dicuntur.aiunt enim eſſe impoſsibile, vt qui in ſapientia plurimũ promouerunt,& ad eius euaſerunt faſtigium,ſuam perfectionem nouerint.negant enim fieri poſſe, vt qui ad finem peruenit,ſtatim ſe perueniſſe intelligat:ſed confinium tenere ignorãtiam,non illam procul remotam à ſcien-

tia,verùm aliam propinquã,parum distantẽ à ianua, quò postquam aliquis se peruenisse intelligit,simúlq; vires aduersariorum,potest cõtra contẽtiosam sophistarũ aciem subsistere. sperandũ enim est de talis viri victoria.quisquis autẽ nõdum præteruectus ignorantiũ euasit ad lucẽ scientiæ,eum domi se contínere consultius fuerit:hoc est non descẽdere in certamẽ de rebus nondum sibi satis cognitis:sed quiescere potius : qui verò per arrogantiam in luctã prosilit,petitiones aduersariorum cauere nesciẽs,ab eis præoccupabitur,& mulctabitur morte sciẽtiæ,grauiore quàm est vulgaris hæc animã è corpore dirimẽs, sed hic exitus meritò manet deceptos à sophismatibus. cũ enĩ nõ possunt solutiones inuenire,mendaciis tanquã veritati credendo amittuntvitã scientiæ:quod accidit & his qui se sinũt decipi ab adulatoribus.nam horũ anima sana & verax,per morbi dam subuertitur & expellitur amicitiã.proinde consultum est, ne huiusmodi certaminibus se cõmittant qui discere incipiũt, cùm imperiti sint:similiter & proficiẽtes, cùm imperfecti sint. nec non qui tum primùm perficiuntur, quia perfectionem suã adhuc ignorant.quod si nõ pareãt huic cõsilio,alius,inquit,homo domũ eius habitabit,vineam posside bit,vxorẽ ducet. quod perinde est ac si diceret,hæ iam dictæ potẽtiæ,studii,profectus, perfectionis deficient nunquã,sed aliàs alios homines accedendo versabuntur cũ eis, migrãtes ex anima in animam,similes signaculis(nam & hæc post impressam ceræ formã nihilo deteriora permanẽt)etiãsi cõtingat impressos characteres vobiscum interire.cùm enim sint immortales, innumeris ante vos familiaritate sua pepererunt gloriã:quos expertæ sunt,nõ sicut vos propter periculorum cõtemptum auersari suam consuetudinẽ,sed vltro ad se accedere,& securitati suæ prospicere, ꝓinde si quis virtutis amicus est,optet in se plãtari bona omnia,& existere in sua anima quemadmodum in statua tabuláq; perfectissima,quicquid ad decentem proportionem attinet:id secũ reputans esse innumerabiles qui captẽt eadem: quibus natura ipso preterito donabit omnia,felicitatẽ discẽdi,profectum perfectionémq;.sed satius fuerit ipsum ante illos elucere,& cõcessas sibi diuinitus gratias in tuto reponere,potius quàm obiicere hostibus auidis ceu prædam paratissimam:ergo parua vtilitas est principij quod iusto fine nõ obsignatur.sæpe tamen etiã perfecti quidam pro imperfectis sunt habiti,eo quòd suaprè alacritate,non Dei benignitate profecisse sibi visi sunt. qua opinione

nione iuueniliter inflati,& in immẽſum elati,è ſublimi delati ad infimum baratrum interierunt. Si domum, inquit, nouam ædificaueris,& feceris in tecto coronulã, caue habearis autor necis in domo tua,ſi quis inde prolapſus deciderit.grauiſsimũ eſt enim ab honore Dei prolapſum decidere, ſibimetipſi coronam vſurpando,& ciuilem necem patrando.ſuam enim animã interficit, quiſquis honorat quod nihil eſt, ſtruens ſibi ſtultæ eruditionis ædificium:nam eruditio non ſeneſcit. quapropter nouam vocat eius domum.nam alias res tempus abſumit,hæc autem etiamſi procedat in tempus longiſsimum, florem ætatis non amittit,virenti ſemper ſpecie hilaris, & agilis aſsidua conſuetudine. Aliubi quoque inter præcepta extat hortatio, vt affluente rerum copia,non nobis eam aſcribamus,ſed memores ſimus Dei qui largitur vim & robur ad agendum. hic igitur finis felicitatis eſt,illa verò principia.itaque ſi quis obliuiſcitur huius finis,ne partis quidem rebus bene frui poterit.Verùm iſti ſponte per amorẽ ſui labuntur,dum grauãtur Deum, qui ſolus amari à ſeipſo meretur,vt perfectiſsimus,fateri autorem bonorum omnium.Sunt etiam qui omnem pietatis rudẽtem mouẽdo celeri nauigatione conati ſunt in portum eius appellere,& iam proximi,iámq; ſperantes inuehi,repentè ex aduerſo procella coorta,tum demum à recto curſu repulſi ſunt. fruſtrati tot nauigationis commodis. Horum iactationi quis malè precaretur? quando inuitis quod remoraretur accidit. Quis igitur aſsimilabitur his,niſi qui magnum,vt vocant, votum vouit?Si quis,inquit, ſubito coram eo mortuus fuerit,cõfeſtim polluetur caput voti eius, & radetur. Deinde poſt pauca ſubinfert:Dies autem priores irriti fient, quoniam pollutum eſt caput voti eius.vtraque vox,ſubito & confeſtim,indicat non voluntariam mutationem animæ. Nam in peccatis voluntariis opus eſt tempore conſultandi, vbi, quando, quomodo aggredienda ſint.Quæ autem inuiti admittimus: repentè,ex improuiſo,momento(vt ita loquar)temporis ingruunt. Eſt enim perdifficile,ceu curſoribus,poſt inſtitutum ſemel ad pietatem curſum inoffenſè & ſine reſpiratione ad metam recta decurrere,quandoquidem innumera ſunt quæ obiacent pedibus mortalium.Cæterùm ante omnia,quod ſola præſtat beneficentia, abſtinere à voluntariis peccatis, prodeſt ad repellendam etiam inuoluntariorum multitudinem. Deinde ſi & inuoluntaria nec multa admittantur, nec diu adhæreant. Pulchrè autem

tem inuitæ mutationes dies dixit irritos, non solùm quia ratione caret peccatum, sed quia horum quæ fiunt ab imprudentibus non potest reddi ratio. ideo sæpe cùm talium factorũ causam reposcimur, negamus nos scire, aut posse dicere: quia nec intercedere potuerimus, nec præscire. Rarum igitur Dei donũ est, à carceribus ad metã vsque stadium vitæ percurrere absque offensa lapsúq;, ita vt naturam vtranq; peccatorum voluntariorum inuoluntariorúmq; liceat celerrimo cursu præteruolare. Hactenus de principio finéq; dictum sit per occasionem Noë iusti, qui agriculturæ prima rudimenta consequutus, ad finem eius peruenire non valuit. ait enim scriptura, Cœpit esse agricola, non extremos eius scientiæ terminos adeptus est. quę autem de plantatione eius dicta sunt, repetamus denuò.

PHILONIS IVDAEI, de plantatione Noë liber secundus.

IN primo libro de agriculturæ arte in genere quantũ tempestiuum erat, diximus: in hoc de eius specie vinitoria pro virib' dicemus quod reliquum est. Nam iustus hic, non solùm agricola, sed & propriè vnitor introducitur, dicẽte sacra scriptura, Cœpit Noë homo agricola esse & plantauit vineam.] Decet autẽ vt qui de singularibus stirpibus & agriculturis dicturus est, consideret primum stirpes in hoc vniuerso perfectissimas, magnúmq; illum plãtatorẽ harũ prę̄sidẽ. Scilicet plantator ille maximus, & arte perfectissimus, huius rerũ vniuersitatis rector est: planta verò mũdus hic, non vnicũ stirpis genus in se cõtinens, sed infinitos ceu palmites ex vna radice progerminans. Postquam enim essentiam inordinatam suaptè natura confusámq; in ordinem ex perturbatione & ex confusione in discretionem reducẽs mundi opifex formare cœpit, terram quidem & aquam radicauit in medio, aëris verò ignísq; arbores in sublime subduxit à medio. hæc autẽ circũquaq; muniuit æthere, extimũ hunc terminũ pro munimente custodiáq; statuens, vnde cælum Græcis nominatũ videtur. interius terram cùm sit arida inuehi aquis, nec ab eis dilui, igni

porrò

porrò natura calido iungi aërem suopte ingenio frigidissimũ non sine ingenti miraculo iussit. nónne enim prodigiosum videtur, id quod dissolubile est contineri à dissolutiuo, videlicet terram ab aqua?& frigidissimæ rei superpositam calidissimã, non extingui tamen ignem ab aëre?hæ sunt illæ perfectissimæ plantationes huius vniuersi operis:maxima autem & omnium rerum feracissima stirps,mundus hic,cuius ceu rami sunt modo dicta germina.Nunc considerandum vbi sint eius radices,& quæ basis,in qua consistit more statuæ.corpus certè nullum credere debemus extra relictum errare, absumpta in vnum Dei opus omni materia.perfectissimum enim oportuit effingi maximum opus ab opifice maximo.Non fuisset autem perfectissimum,ni ex perfectis cõpletum esset partibus. itaq; ex tota terra & ex tota aqua aëréque ignéq;,ne minima quidem exterius relicta eorum particula,mundus hic cõfectus est.Vnde necessariò sequitur,extra aut vacuum esse aut nihil. Si vacuũ,quomodo id quod plenum est & solidum & omnium grauissimum nõ degrauatur mole sua,sustẽtatum à nihilo? vt somnio quiddam simile videatur,dum cogitatio semper quærit basim corporeã, quam requirit quicquid mouetur, præsertim mundus, quippe maximus omnium corporum, & multitudinem aliorũ corporum,vt suarum partium in sinu continens.Si quis igitur pudorem huius difficultatis non explicatę velit effugere, ingenuè dicat,nihil esse tam fortè in omni materia,vt mundũ baiulare valeat.sed æterni Dei lex æterna firmissimũ ac munitissimũ fulcrum est rerum omniũ.hæc à mediis ad fines,& ab extremis ad media se extẽdens, decurrit per lõgum naturæ stadiũ cursu inuictissimo, in vnum conducens partes omnes constringénsq;, hanc enim pater qui ipsam genuit, vinculũ fecit nõ rumpendũ in perpetuũ.meritò igitur neq; tota terra diluitur à tota aqua, quod in finib' eius accidit,neq; ab aëre ignis extinguitur.neq; contrà igne inflammatur aër,Dei lege se interponente:sicut elementa vocalia mutis distinguuntur.vt vniuersum hoc tãquam in literata musa concinat,minaces contrariarum naturarũ cõcursus suadela dirimẽte interposito suo arbitrio.ita profectò radicatur arbor feracissima,& radicata stat firmiter.particulares autẽ & minores stirpes,partim mouẽtur & migrãt, partim mouendo se nihilominus semel assignatũ sibi locum obtinẽt. quæ ambulatorię sunt,animãtes vt nos vocamus,huius vniuersi grãdioribus inditæ sunt partibus:terræ terrestres, aquæ natatiles,

volucr

volucres aëri, ignigenæ igni, quarum prouẽtus manifestè videri fertur in Macedonia, sicut stellæ in cælo cernũtur. sunt enim & hæ animantes intellectu præditæ, consensu philosophãtium: aliæ per se vagæ, aliæ fixæ. quæ tamen eadem cum mundo rotatæ circumactaq; vertigine locũ mutare putantur, at quæ naturam imaginatione carentẽ habent insitã, quas propriè plantas dicimus, migratiuo quoq; motu carent. duo autẽ genera in terra & aëre fecit opifex. in aere quidẽ volucres sensibiles, & potestates alias sensu haudquaquam perceptibiles. animarũ sodalitium istud est incorporearũ, nõ in eosdem digestarũ ordines alias enim assignari ferunt mortalibus corporibus & post certos tẽporũ circuitus liberari denuò. alias diuiniorẽ habitũ sortitas totam terrenã regionem contẽnere. in summo autẽ propè ipsum ætherem esse purissimas, quas Græcorum philosophi heroas vocãt & genios, Moses ex re nomen facit eis angelis: quòd bonarum rerum internuntiæ sint à summo rege ad subditos, ac rursum pro horũ necessitatibus legatione ad illum fungãtur. terræ verò animalia terrestria stirpésque, alia duo genera attribuit, iussæ vt eorũ matrem simul ac nutricẽ ageret, sicut enim mulieri & omni fœmellæ fontes lactis sub partũ scaturiunt, vt recẽtes fœtus rigẽtur alimẽtis necessariis & cõuenientibus: ita & terrestriũ animaliũ matri terræ omnes stirpiũ attribuit species, vt cognatis nõ alienis cibis partus eius vterẽtur. stirpes tamẽ deorsum merso fecit capite, infixas fertilissimis eius partibus. Brutorũ autẽ capita retraxit à terra & summæ ceruici oblongæ aptauit, & pro fulcro pedes anteriores ei supposuit. solus homo eximium ornatũ sortitus est. Cæterorũ enim animalium ora deorsum flexit: quapropter ad terrã prona sunt. hominẽ cõtrà erexit, vt cęlum spectet, cùm sit nõ terrestris planta sed cęlestis, sicut à priscis accipimus. Quorũ alij particulã æthereæ naturæ hanc asserentes, cognatione iungũtætheri hominẽ. At magnus ille Moses, nullæ creaturæ rationalis animæ speciẽ facit similem, quã inuisibilis Dei pronũtiauit imaginẽ: hoc ipso probam existimãs, quòd essentiã formámq; diuinitus impressam habeat, cuius character æternus sermo est. Inspirauit enim (vt inquit) Deus in faciem eius spiritum vitæ. itaq; necessum est, vt qui eum recipit, emittẽtis imaginẽ referat. ideo dicitur, ad imaginem Dei factũ hominem, nõ ad creaturę alicuius. Cõsequens erat igitur, vt quoniã humana anima exemplar suum autoris summi sermonem referebat, corpus etiam erectũ ad purissimã

partem mūdi cælum os attolleret, vt per hæc quæ in propatulo sunt intelligātur illa inuisibilia.ergo quoniam erat impossibile vt cogitatio perueniret ad aspectū eius Qui est,nisi mētis ab ipso attractæ,sicut sua cuiq; manifestè testatur conscientia:euidens simulacrū occulti oculi corpus hoc habemus,quod potest ad æthera suspicere. Cùm enim hi ex corruptibili materia cōpacti oculi eousq; ascendāt, vt à terrena hac regione prouolent ad cælum remotissimum,pertingātq; ad eius terminos,quales existimandi sunt per omnia discurrentes animæ oculi:qui multò desiderio cōspiciendi eius Qui est volucres facti, non solùm ad extremū æthera pertinent,sed à tergo relictis totius mundi terminis,ad ingenitum illū properant.Quapropter in oraculis dicuntur sursum vocati,qui sapientia scientiáq; nunquā satiantur.Fas est enim ad Deū sursum vocari eos,qui ab ipso inspirati sunt.mirum enim si turbines procellæq; arbores stirpitus rapiunt in aërem,& nauigia decem milium amphorarū capacia, mercibus onusta, quasi leuissimū aliquid ex alto mari auferūt, & stagna flumináq; in sublime abeunt,in gremio terræ fluentis deficientibus,quæ exhauserunt ventorum vehementes multiplicésq; vortices:omnipotentis verò Dei spiritu inferna hæc omnia superante,mens suaptè natura leuis non fit leuior, & ad summam altitudinem attollitur,præsertim hominis germanę philosophiæ dediti.Hæc enim non vergit deorsum ad res terrę gratas & corpori,à quib⁹ quā lōgissimè conatur discedere: sed sursum fertur,vt insatiabilis amatrix sacrarum feliciúmq; naturarum sublimium.Quomobrē Moses præfectus custósq; orgiorū eius Qui est,sursum vocabitur.Legitur enim in libro Leuitico,Sursum vocauit Mosen. Beseleel quoq; secundo honore dignatus sursum vocabitur.Nam & hunc sursum Deus euocat, ad fabricā & curam sacrorū operum. Verùm hic secūdas huius euacationis partes,Moses verò sapiētissimus primas feret. Nā ille vmbras fingit,sicut pictores, quib⁹ nō est fas animatū quicquam cōdere.Beseleel enim in vmbris faciēs interpretatur. At Moses nō vmbras,sed naturas archetypas earū rerum quas fingendas sortitus est. & alioquin etiam summus ille autor, aliis clarius manifestiúsq; tanquam in sole puro:aliis obscurius,tanquam in vmbra solet res suas ostendere. Nunc postquam disseruimus de grādioribus mūdi plantis,videamus quomodo & in homine minore mūdo sapiētissimus opifex Deus arbores quasdam condidit.Primùm in corpore nostro quasi bono agro,sensuum

suum scrobes præparauit:in quas vnũquemq; tanquam mitem vtilémq; arborẽ indidit,auditum in aures,visum in oculos, in nares odoratum,& suis quosq; locis cæteros. Attestatur autem huic meæ sentẽtiæ fatidicus vates,qui in suis hymnis sic loquitur. Qui plantat aurem non audit? qui fingit oculos non inspiciet?quin & aliæ, quæ vsq; crura manúsque ac cæteras corporis partes externas internásque pertinẽt,facultates omnes sunt generosæ plantulæ.sed quæ præstantissimos perfectissimósq; fructus afferũt,penitius insitæ sunt in vim qua homo regitur.Sunt autem hæ:cogitatio,perceptio,cõiectura,meditatio,memoria, habitus,dispositio,artium species multifariæ,scientiæ cõfirmatæ,virtutis totius contemplationum conceptus indelebilis. Horum nihil vllus homo plantare scit: sed vniuersorum vnus ingenitus est artifex,qui non solùm creauit ea semel, sed & singula plantat quotidie.huic nostro sermoni adstipulatur etiam paradisi illius plãtatio,de quo dicitur:Plantauit Deus paradisum in Edem contra orientem,& collocauit ibi hominem quem finxerat.id si accipiatur de vitibus,& olearum,malorum, punicarum,similiúmq; arboribus, magna & incurabilis stultitia fuerit.quæri enim posset in quem vsum factus sit.an propter amœnam habitationem?ergo totus mundus nõ est aptius Deo summo regi habitaculum?an-nõ & aliæ multæ res sunt ad excipiẽdum tantũ regem magis idoneæ?imò nefas est illi summo autori assignari locũ aliquem,præsertim cúm non singulis annis fructũ ferãt arbores. ad cuius igitur vsumfructum paradisus hic erit fertilis? hominis certè nullius.nã paradisi nemo prorsus inducitur incola:quando & is qui primus è terra fictus fuerat Adã,translatus inde dicitur.Deus certè sicut aliis rebus,ita & cibis non indiget.nam quisquis cibo vtitur,necesse est vt primùm indigeat eo,deinde instrumẽta parata habeat,per quæ & ingestum recipiat,& digestum foras egerat.hęc autẽ in summi autoris felicitatem nõ competunt impia cõmenta hominum, ad tollendam pietatem sanctitatémque,virtutes maximas, inducentium Deum humana forma & affectibus humanis prædi tum. Eundum igitur ad allegoriam viris amicam perspicacibus,quando & oracula sacra occasionem nobis manifestissimè porrigunt.narrant enim in paradiso stirpes esse nostris nequaquam similes,sed vitę,immortalitatis,scientiæ,cognitionis,intellectus bonarum rerum,& malarum imaginationis.hæ verò cùm terrenæ non sint, necessariò rationalis animæ plantæ sunt

existim

existimãdæ:cuius iter ad virtutem habet finem vitam immortalitatémq;:diuersa verò via ducẽs ad vitiũ,his amissis in mortem desinit. Credendũ est igitur benignissimum Deum in anima,tanquam paradisum virtutũ,& actionũ quæ ex harum præscripto fiunt,plãtare,qui ad eius perfectam felicitatem conducat:quamobrem locum conuenientissimũ assignauit paradiso nominatum Edem, quod interpretatur delitiæ, qui significat animã rectè cernentem,choreas agẽtem cum virtutibus,exultantem prę nimio gaudio,vnã delectationem innumeris hominum voluptatibus pręferentẽ,quales solus consectatur sapiens. Hoc mero gaudio exhilaratus vnus è Mosis præcipuis sodalibus,in hymno exclamat suam mentem alloquens.Delitiare in domino: hac voce seipsum ad cælestem diuinúmque amorem excitans, & ista quæ vulgus hominum pro deliciis iactat ostentátq; fastidiens, totam mẽtem afflatu diuini furoris correptus, & in Deo solo hilaritatem suam totam collocans.Illud quoque quòd contra orientem paradisus esse narratur declarat ea quæ modo dicta sunt. Tenebricosa enim vespertina nocturnáq; res est insipientia:splendida verò,fulgida,& verè orientalis prudẽtia:& sicut oriẽs sol totum cælum radiis illustrat, eodem modo etiam virtutes habent suos radios, quibus in mentem penetrãdo totam eam reddũt lucidissimam.Et homines quidem ad custo diam rerum suarum adhibent feroces bestias quę insidiatores & raptores arceant:Deus autem suis rebus rationales naturas præficit. Posuit,inquit,ibi hominem quem finxerat:hoc est in solis rationalibus virtutibus. harum enim exercitationem vsumq; Deus in eximias animas cõfert ceu munus honorariũ, ideóq; apertè dicitur, quòd eum qui in nobis est verũ hominẽ, id est mentem, posuit in honestatis hortis arboribúsque sacratissimis.Qui autem mente carent,hos nemo possit excolere,cũ non sint ingenio capaci præditi. Non est igitur dubitandũ,cur in arcam illam ingentem diluuio præparatam omnes animantium species introducantur,nulla in paradisum.Nam arca hęc corp⁹ significabat,quod necessariò capit affectionũ vitiorúmq; immanes pestes & indomitas: paradisus autem solarum virtutum est: quæ nihil immansuetum admittunt aut quod ratione careat.Cautè etiam nõ hominem ad imaginem expressum,sed hominem fictum inductum ait in paradisum.nam ille ad imaginẽ deliniatus Dei spiritu,nihil differt,vt mihi videtur,ab arbore quæ fructum fert vitæ immortalitatem. nam vtrunq; in-

corruptibile, portione honoratissima in medio sita dignatum est. dicitur enim lignũ vitæ esse in paradisi medio. at ille alter constans è miscellaneo terrenóque corpore, naturę simplicis & nõ fictæ expers est: cuius exercitator solus scit habitare atrium & domum domini. Iacob enim simplex habitans domum inducitur, non eius frater versutus & variis figmẽtis instructus animum. Conueniebat igitur, vt in paradiso, id est vniuerso hoc mũdo medius radicaretur intellectus, insitas habens vires trahentes se in contraria, in discernendis eis ambiguus vtrum expetenda an fugienda sequatur: vt si meliora capesseret, immortalitate frueretur, ac gloria: sin deteriora, in turpem mortẽ incideret. Tales sunt arbores quas ille solus sapiẽs radicauit in animabus rationalibus. Moses autẽ miseratus è paradiso virtutũ pulsos suoptè arbitrio, potentiã Dei clementésq; ac mites eius virtutes precatur, vt vnde terrenus intellectus Adã exulat, illuc plantetur ille acutè cernens populus, dicit enim, Inductos eos plãtabis in montem hæreditaris tuæ, sessionem in cathedram tuam perfecisti domine: sanctuarium domine, quod collocauerũt manus tuæ. dominus regnabit in secula, in æternũ & vltra. Clarè igitur, si quis alius, didicit, quòd Deus demissis omnium rerum seminibus ac radicibus, autor fuit vt arbor maxima germinaret mundus hic: qui & nunc videtur subindicari in modo dicto carmine, dum nominatur mõs hæreditatis: quia factoris nulla hęreditas magis est propria quàm opus ipsius. In hoc igitur nos plantari precatur, non vt irrationales fiamus, & contumaces ingenio, sed vt sequendo dispẽsationem illius perfectissimi, & imitando eius perpetuam constantiam, inoffensè viuamus ac sobriè. nam iuxta naturam viuere, felicitatis finem esse prisci asseuerant. idem carmen cõsonat cum his quæ dudum de mundo dicta sunt, eum esse instructissimam Dei domum sensibilem, eámque factam, non increatam vt quidam existimant. sanctuarium autem, quasi splendorem è sanctis reditum, exemplaris imaginem. Nam quę sensui pulchra sunt, intellectui pulchrorum imagines sunt. quod autem ait paratũ Dei manibus, opifices mũdi potentias eius significat. Et ne quis suspicetur eũ indigere creatura quacunque, accinit necessariò, Dominus regnabit in secula, in æternũ & vltra. Rex autẽ in illo habet opus, sed sub eius iure sunt omnia. Quidam autem aiunt hæreditatem Dei dici esseq;, bonũ ipsum, cuius vsumfructũ Moses nunc in votis nuncupet, quasi dicat: quia nos, tanquam pueros recens

ad

ad discendũ admotos, introduxisti per sapientiæ decreta & contemplationes, nec sine rudimentis esse passus es, plãta nos in sublimi sermone cælesti. hæc enim est hæreditas paratissima & domus cõmodissima habitationi, quam fecisti sanctuarium. es enim domine factor bonorum sanctorúmq;: sicut ediuerso malorum profanorúmq; creatura hæc corruptibilis. Regna per infinita secula in anima supplice, ne momentũ quidem eam præsidio tuo destituens. Nam tibi continuè seruire, non solum libertati præferendum est, sed & regno vel maximo. Sed fortasse multis in mentem venit quærere, quam rationem habeat illud, In mõtem hæreditatis tuæ. hæreditatem dare cõuenit Deo, accipere autem eam, fortasse non fuerit rationi consentaneum cũ omnia iá antè sint ipsius possesio. Quid si hoc dicitur de illis qui per excellentiam ad eius dominium pertinent? quemadmodum reges imperãt quidem omnibus subditis, sed maximè domesticis, quorum ad corporis curam & reliquum victum quotidianis vtuntur ministeriis. Iidem quamuis totius regionis possessionum sunt domini, etiam earum quę priuati iuris sunt, tamen sola habere putantur quæ commiserunt suis procuratoribus, à quibus annuos reditus exigunt. in eos secessus sæpe animi gratia se conferunt, grauissimis regni ac reipublicæ curis aliquantisper sepositis, & hi censentur possessionum regiarum nomine. item argentum aurúmque & cætera pretiosa quæ recõduntur apud subditos, regũ magis sunt quàm eorum à quibus habentur: attamẽ sunt qui propriè dicãtur regij thesauri, in quibus ordinarij tributorũ exactores totius regionis prouẽtus solent reponere. Ne mireris igitur si & omnipotentis rerum omnium præsidis eximia hęreditas esse dicitur sapientũ animarum sodalitiũ, quod acutissimè cernente, inculpabili, recẽtiq; semper mentis oculo præditũ est, nunquã conniuente, sed apertò continuè, directéq; intuente. propterea sic & in maiore cantico dicitur: Interroga patrem tuũ, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adami, constituit terminos gentium iuxta numerũ angelorũ Dei. Et facta est portio domini populus eius Israel. Ecce iterũ portionem & hæreditatẽ Dei dixit eos à quibus germanè colitur & aspicitur. terræ autem filios, quos Adami nominat filios, dispersos dissipatósque cateruatim, cùm nõ possent rectæ rationis ductũ sequi. ita est profectò, societatis cõiunctionísq; causa est virtus, dissolutionis verò & separationis

affectus cõtrarius. id satis declarat solenne sacrũ, quod in diem propitiationis, vt vocant, incidit. tunc enim ex præcepto super duos hircos sors mittitur, altera domino, altera hirco emissario: scilicet super duas rationes, quorum altera domini sit, creaturæ altera. ergo qui summum autorem veneratur, sibiipsi honoris hæreditatem parabit: qui creaturam, exulabit, pulsus è regione sacratissima in profana deuiáq; baratra. tanta est Mosis cum Deo familiaritas, vt hac maximè fretus, vehementiora & maiora quàm pro aurium nostrarum captu proferre soleat dogmata: qui nõ modo hæredem facit Deum, sed quod incredibilius est, hæreditatem, integram enim tribum quę ad illum supplex confugit, nõ agro donauit sicut cæteras vndecim: sed vt eximiam honorauit sacerdotio, cælesti non terrena possessione. Non erit, inquit, tribui Leui portio nec hereditas inter filios Israël: quia dominus ipse hęreditas eorum est. ex persona quoq; Dei canitur in eius oraculis in hunc modum, Ego portio tua & hæreditas. nam perfectè purificata mens, quę se abdicauit creaturis omnib⁹, proculdubio nihil nouit præter illum Ingenitũ, ad quem accessit, & à quo recepta est. Quis enim potest dicere, Ipse mihi solus est Deus, nisi qui nullam istarum inferiorũ rerum amplectitur, quod institutum est Leuiticum. interpretatur enim hæc vox, Ipse mihi, quòd apud alios alia sint in pretio, apud hunc solum ille optimus maximus autor rerum omnium. Fertur quendam è priscis correptũ insano amore sapiẽtiæ quasi mulieris formosissimæ, cùm sumptuosæ pompæ spectaret apparatum copiosissimũ, versum ad quosdam familiares dixisse: videte amici quàm multis rebus opus non habeo. & tamen nihil habebat præter amictũ necessarium: ne quis putet eum inflatum diuitiis, vt plerique solent, arroganter contra Deum locutum esse. eadem legislator sapere docet eos qui non cupiunt creatis rebus ditescere, fastidiẽtes quicquid genitum est prę ingeniti familiaritate. quem solum habẽt pro diuitiarum felicitatísq; fine perfectissimo. Eant nunc & glorientur qui condiderunt regna imperiáq; maxima: alij quia ciuitatem aut regionẽ aut gentem vnam subiugauerunt; alij quia tractus omnes terræ adusq; eius terminos; Græcas barbarásque gentes, flumina omnia mariáq;, quàm multa quàm magna sunt, in potestatem suam redegerunt. etiamsi pręter ista sublimem illam naturam, quod vel dictu nefas est, quam solam seruituti non obnoxiam opifex condidit, sibi subiecissent: tamen è plebeiorum numero censen

tenſendi eſſent, collocati cum magnis regibus quorum hæredi tas Deus eſt. Quantò enim poſſeſſor poſſeſſa re habetur potior, & opifex opere ſuo, tantò magis illi accedũt ad maieſtatem regiam. certe quod quidam aiunt bonorum virorum eſſe omnia, inter paradoxa refertur ab aliis, intuẽtibus externam copiam & inopiam, & neminem pecuniis poſſeſsionibúsq; carẽtem inter diuites numerantibus. at Moſes adeò ſuſpiciendam expetẽdámque omni ſtudio ducit ſapientiam, vt ſortem eius non ſolũ vniuerſo mundo, ſed & rerum omnium regi æquiparet. Quod dogma non diſputatorũ eſt pro vel contra differentium, ſed hominum firma fide conſtabilitorum. quandoquidem nunc quoq; ſunt quidã pietatis ſimulatores, qui hæc dictu quàm factu procliuiora calumniantur, negantes vel pium vel tutũ dicere Deũ hæreditatem hominis. quibus libenter diceremus: nõ miror, cum nõ germano affectu, ſed ſuppoſititio adulterinóq; ad eas res cõtẽplandas veniatis. nihil enim intereſſe putatis inter poſſeſsiones vinetorum, oliuetorũ ſimiliũmque, & Deum qui ſapientum dicitur hæreditas. nec reputatis quòd & pictori ars pingendi, & ſua cuiq; artifici ars hæreditas ſors ve cẽſetur, nõ vt terrena poſſeſsio, ſed vt olympicum præmiũ. nam huiuſmodi res quamuis non ſint dominij, proſunt tamen habentibus. ergo & cum Qui eſt, ſortem non vulgaribus iſtis ſimilem intelligite ſycophãtæ, ſed maximum autorem bonorum cultoribus ſuis vtiliſsimum. Nunc poſtquam de primo plantatore primaq; planta quod dicendũ erat diximus, tranſeamus deinceps ad diſciplinas inſtar huius factas. in quarum mentione primus ſuccurrit ſapiẽs ille Abraham, qui dicitur plantaſſe agrum ad puteum iuramenti, & inuocaſſe nomẽ æterni Dei domini. nec indicatur plãtarum proprietas, ſed tantummodo regionis eius ſpatium. aiunt autem quibus mos eſt ſcrutari talia, quicquid in poſſeſsionẽ Dei ceſsit, diligẽter deſcriptum, arborem, locum, fructum arboris. Arborem ipſum eſſe agrum, nõ germinibus terræ ſimilem, ſed in cari Deo viri mente radicatam: locum, ipſum iuramenti puteum: fructum verò nomẽ domini, pro quo æternus Deus ſumitur. ſingulis autem horum ſua debetur ratio. ager centum cubitorũ in longitudinem, totidem in latitudinem, ſi iuxta quadrãguli naturam multiplicetur, decem milium ſolidorum cubitorum cõficiet numerũ: qui eſt creſcentium ab vnitate maximus & perfectiſsimus: vt principiũ numerorum ſit vnitas, quæ per primam cõpoſitionem in decem milia deſinat. quapropter nõnulli

nulli haud temerè vnitatẽ conferũt cum carceribus,cum metã verò decẽ milia:cęteros omnes numeros qui sunt in medio spa tio,cum cursu certantibus.incipientes enim ab vnitate tãquam à carceribus,in decem milibus finem statuunt.hinc arrepta oc casione quidam aiunt per hæc significari, Deum esse principiũ & finem rerũ omnium,quæ opinio facit ad pietatẽ.hoc dogma plantatum in anima,pulcherrimũ & cibo aptissimũ fructum parit sanctitatem,cui plantę locus commodissimus est puteus, qui vocatur iuramentum,in quo ferunt aquam non inuentam. Accesserunt,inquit,pueri ad Isaac,nũciantes ei de puteo quem foderant,& dicẽtes, Non inuenimus aquam.& vocauit eum iu ramentum.hoc quid significet cõsideremus. Qui rerũ naturas scrutantur,& singulas in disquisitionẽ vocant magna cum diligentia,similes sunt puteos fodientibus.nam & illi fontes latentes inquirunt,vtrisq; cõmune desideriũ est potus inueniẽdi,sed alteris quo corpus,alteris quo recreatur anima. Queadmodũ igitur quidam fossores puteorum quæsitã aquam sæpe non inueniunt:ita qui vlterius progrediũtur in scientiis, & diutius in eis inambulant,non possunt finem attingere,certè admodũ doctos aiunt accusare suam magnam ignorantiam.Hoc enim tãtùm sentiunt,quàm lõgè absint à veritate.ex his vnus olim vsq; ad miraculũ sapiens dicere solebat,homines meritò ipsum mirari,qui hoc tantùm sciret,scire se nihil.elige si libet quamcũq; artem maiorem minorémve,& aliquẽ in ea laudatissimũ : deinde examina an præceptis artis respõdeant artificis opera:videbis hæc ab illis nõ exiguo,sed magno interuallo abesse.quãdoquidẽ fermè impossibile est in quacunq; absolutũ esse,quod hæ fontis in morem vndabũdæ varias contemplationũ species ebulliant.ideo iuramentũ nominatur aptissimè, quod est fidei signum firmissimum,coniunctũ cum Dei testimonio. Nã cùm iurãtes in re dubia testem Deum inuocẽt,nihil licet iurare certius,quàm quòd nullius sciẽtiæ finis inueniatur apud vllum artificem.idem dicere possumus & de aliis nostris potentiis penè omnibus.Sicut enim in dicto puteo negant aquam inueniri,sic nec in oculis quicquã visum,nec auditũ in auribus,nec in naribus odoratum esse contendunt,in summa nullũ sensum in vllo instrumẽto sensitiuo:similiter nec in mẽte intelligentiã. Alioquin quomodo visus auditus mẽs falleretur,si in his essent firmæ vires cõprehensiuæ:& non à Deo qui eas indidit,cõfirmarẽtur?Iam & de loco,in quo arbor ista floret satis locuti, tandem

&

& de fructu eius differamus: qui cuiusmodi sit ex ipsis verbis scripturæ patebit. inuocauit enim nomen hoc, Dñs Deus æter nus: quæ appellationes eius Qui est indicāt potētias, dominus eam qua imperat, Deus eam qua est beneficus. Quamobrē & sacer Moses in toto mundi opificio nomē Dei assumit: hoc enim conueniebat potentię, qua factor suas creaturas produxit orna uitq;. Ergo quatenus imperat vtrūq; potest, tum bene tum malè facere, ad retributionem factorum se attemperās. Quatenus autem beneficus est, alterū solum vult, videlicet benefacere. Est autem maximū animę bonū, non dubitare de vtrauis regis po tentia, sed cōstanter metu ab imperij potētia depēdente se exol uere, & spē fouere de propēsa benignissimi numinis erga nos volūtate, fore vt aliquando ea vti frui contingat. iam hæ voces Deus æternus, idem valent ac si dicat, nō qui aliquādo largitur, aliquando non, sed semper & cōtinuè: qui sine intermissione be nefacit, qui dona donis cumulando cōtinuat, cuius gratię inter se cōiunctæ ac vnitæ, semper in orbem redeunt: qui nullam oc casionem bene faciendi sinit præterfluere, cùm sit dominus, & lędendi quoque potestatem habeat. Hoc idem & meditator ille Iacob postulauit in fine precum sacratissimarum, dicēs, Et erit dominus mihi in Deū: ac si dicat: iam non herili potestate libe ra erga me vtetur, sed benefica propitia & vsquequaq; salutari potentia, sublato dominationis metu, & anima deuincta bene-ficiis mutuam gratiam cōciliantibus. Quis hoc animo cōcipe re valeat, quòd dominus & dux rerum omniū, nihil de natura sua demutans, semper sui similis, continuè bonus est, & indesi-nenter munificus? à quo perennis bonarū rerum copia proma-nat, autore perfectionis omnium felicium. huic regi fidere, qui non imperio suo superbè ad lædēdos subditos abutit, sed comi-ter eis succurrit suis opibus, plurimū confert ad securitatē atq; trāquillitatem animi. atq; ita quod promisimus iam fermè re-præsentauimus, arborem accipi pro Deo rerum omniū autore optimo, & eius locū in nulla creatura perfectū inueniri, inter-dum tamen in eis apparere per autoris summi gratiā. fructum porrò esse Dei perpetuā beneficentiā, imbris more nunquā nō depluētē. Sic & vir sapiēs imitatus primi maximiq; plātatoris artem, suā agriculturā ostentat. Iubet autē sacra scriptura etiā nos nondū perfectos, qui adhuc in mediis officiis cēsemur, exer ceri sic in re rustica. ait enim, Quādo ingressi fueritis terram, quam dominus Deus dabit vobis, & plātaueritis in ea omne li-

autem hi: meretricū præſtigiæ,quibus in amatores vtuntur,& fraudes adulatorū.Videmus enim iſtas quæ faciunt quæſtum è flore corporis,magnā erga ſuos amatores præ ſe ferre beneuolentiam:quæ tamē nō illos amāt,ſed ſeipſas,& quotidianis prædis inhiant.Adulatores quoq; nonnunquam ineffabile odium cælantes apud eos,quibus obſequuntur,tamē amare lautas cœnas & guloſum otium,qua cupiditate inducūtur,vt colant eos, qui talia ſuppeditant.At illa ſinceræ & nō fucatæ amicitiæ plāta.excuſsis & dimiſsis huiuſmodi rebus,frnctum feret ſuis cultoribus vtiliſsimum,nempe fidem,nullis corrūpendam muneribus.Propoſitū enim eius eſt,amico benevelle propter ipſum. At ſcorta & adulatores ſuum agunt negotiū,dum amatoribus, & quibus adulantur aliquid boni cōciliant.Reſecandæ ſunt igitur hæ præſtigiæ ſimulationéſq; ab amicitiæ planta,vt agnatæ peſtes noxiæ.itidem ſacrificia fœderáq; ſtirpes ſunt pulcherrimæ,ſed quibus adnaſci ſolet malum ſuperſtitionis,excidēdum prius quàm coaleſcat firmius.Sunt enim qui putāt pietatem in mactandis bubus cōſiſtere,qui ex furto,abnegato depoſito, creditore fraudato,raptóq; partis prædis portiones altaribus tribuunt homines vix expiabiles,putantes ſe pœnas peccatorum ſic redimere.Hos ſic apellare libet:nō corrumpitur iſtis, ô vos quicūq; tādem eſtis Dei tribunal,ſed omnes malè ſibi cōſcios, etiamſi quotidie centū boues immolent,auerſatur:inſontes verò,etiāſi nihil omnino ſacrificēt,amplectitur.Gaudet eīm Deus aris nullo igne calētibus,quas cingit virtutum chorus, nō iſtis flagrantibus flamma quam profanorum accenderunt profanæ victimæ,in memoriam reuocantes ſingulorum errata & ignorantias.Sic enim alicubi Moſes dicit,peccati admonere ſacrificiū. Ergo oportet talia cūcta magnū damnū afferētia reſecare, ac tollere,ſicut oraculum diſertè iubet,aufer impuritatē plantæ pomiferæ.At nos ne poſt diſciplinam quidē ſumus dociles. Alij vero ſuoptè ingenio docti quicquid bonū eſt repurgant ab inuolucris noxiis,ſicut Iacob ille meditator cognomine. Hic enim virgas ſpoliauit tenuiſsimis corticibus,quod virebat detrahens,vt interraſo quod atrum erat,varietate non tam artificioſa,quàm naturali.cognatus color albus eluceret. Quãobtē & in lege de lepra decretū eſt,eum in quo nondū varietas colorū extitit,ſed alba vitiligine à capite ad pedes occupatur, purū eſſe:vt iuxta corporis ſimilitudinē,vafrificiem variam & ambiguæ mētis incertū affectū omittentes,certæ veritatis ſumamus

colorem simplicem. Et arboris quidem purgādæ ratio cum veritate cōgruit:de fructu verò non satis cōstat. Nam ficus, vuas, & in vniuersum fructus agricola purgat nemo. Lex tamē dicit: Fructus eius per trienniū erit incircumpurgatus, non comedetis ex eo. Quasi mos fuerit, eum semper circumpurgari. Dicendum igitur, hoc quoq; vnum esse eorū quæ latentem habent intelligentiam, cùm verba ipsa non quadrent admodum. Anceps enim est hæc oratio. Nam potest vno modo sic intelligi: fructus eius per trienniū erit, vt distincta vox à præcedētibus sequatur, incircūpurgatus, ac mox, nō comedetur. Altero sic, fructus eius per trienniū erit incircumpurgatus, ac mox per se, nō comedetur. Prior ille sensus talis esse potest, vt trienniū accipiatur pro tripartito tēpore, cuius ea natura est, vt diuidatur in præteritū, præsens atq; futurū. Proinde eruditio fructum proferet, qui durabit & saluus permanebit per omnes partes temporis, hoc est non corrūpetur in perpetuum. Nam natura boni nō corrumpitur. Fructus autē incircumpurgatus nō comedetur, quia purgati saniq; ciuiles sermones animā nutriunt, & mēti afferunt incrementum: cōtrarij verò non nutriunt, sed morbum creant & interitū. Altero modo, sicut in disputationibus dialecticorum hæc vox indemōstratus dicitur dupliciter, vel qui propter difficultatem ægrè demōstratur, vel qui propter euidentiā non habet opus demōstratione: ita incircūpurgatus fructus est vel impurus egēs purgatione, vel per se purissimus. talis est eruditionis fructus, per triēnium, id est tripartitū tempus, videlicet per omnia secula purissimus nitidissimúsq; , à nulla obscuratus re noxia, non lauacris aspersionibúsq; aut in totum aliis vllis purificationibus vnquam indigens. Anno autem, inquit, quarto omnis fructus eius sanctificabitur, laudabilis domino. Quaternarium numerū præter alios legis locos maximè in narratione de mūdi creatione magnifacere videtur sermo propheticus. Nā pretiosam illam lucē sensibilem, quæ & seipsam & cætera manifestissimè indicat, parētésq; huius solem, ac lunā, & stellarum chorum sacratissimū, quæ noctem diémq;, mēses annósq;, tum oriendo tum occidendo termināt, & numeri naturam demōstrant, in quibus rebus maximum animæ bonum situm est, ait creata quarto die. Nunc quoq; hunc honorauit eximiè, non alia tēpore fructum arborū dedicans Deo, quam anno quarto à plātatione: id quod rationem habet naturæ moribúsq; valde cōsentaneā. Quoniā totius mundi radices quatuor numerātur,

terra

terra,aqua,aër,ignis, & annuæ tẽporum vices sunt totidẽ,hiẽs, æstas,eorúmq; confines,ver & autumnus. Antiquissimus etiam quadrangulorum est hic numerus,cõstans rectis angulis, vt liquet è figura geometrica.Hi rectę rationis sũt significatiui.Recta autem ratio perennis virtutum fons est.Oportet tamẽ quadranguli latera esse æqualia. Aequalitas porrò mater est iustitiæ virtutum reliquarum ducis ac principis.Itaq; patet æqualitatis iustitiæ omnísq; virtutis,pręter alia,signum esse hunc numerum.Is vocatur etiã omnis, quia reliquos vsq; denarium & ipsum denarium potẽtia complectitur. de vnitate quidem cuivis est perspicuum.Quòd verò & cæteros deinceps cõtineat,ex numerorũ supputatione facilè colligitur. Vnum duo tria quatuor si cõponamus,eximetur omnis dubitatio. Ex vno enim & quatuor constat quinarius,ex duobus & quatuor senarius,septenarius è tribus & quatuor,& triplici cõpositione ex vno tribus quatuor octonarius, rursum è duobus tribus quatuor nouenarius:denarius autem ex iam dictis omnibus. nam vnũ duo tria quatuor conficiunt decem. propterea Moses dixit, quòd anno quarto erit omnis fructus eius sanctus.parem enim integrã plenam,sicut & vniuersa,vt ita loquar,habet rationẽ,propter denarium è quaternario natũ,qui est prima meta numerorũ cõpositorum ex vnitatib⁹.Numerus aũt denarius ac quaternarius dicitur omnis,sed denarius actu,quaternarius potẽtia.Cęterũ eruditionis fructũ non modo sanctũ, sed & laudabilẽ ait,nõ immeritò,siquidẽ omnis virtus sancta est,gratitudo verò sãctissima, quam nõ legitimè Deo exibent,quotquot putant cũ placari ędificiis,donariis,sacrificiis.Nam ne totus quidẽ mundus ad templum in honorẽ eius suffecerit.sed præstat eum laudibus hymnisq; colere:nõ decãtatis voce sonora & tinnula, verùm modulatis in animo puro,quem solus Deus aspicit.Fertur certè antiqua fabula,à sapiẽtibus viris ad posteros p manus tradita, quæ ad nostras quoq; auidissimas discẽdi aures peruenit. Est autẽ talis.olim cũ totum mundũ opifex absolueret, quendã è prophetis rogauit nunquid desideraret nondum creatũ,siue in terra & aqua,siue in sublimi aëre,siue in cęli extremo ambitu.Respondit ille,esse quidem perfecta & plena vbiq; omnia,vnum tamẽ se requirere,laudatorem horum sermonem,qui in rebus omnibus,vel quod minimum obscurissimúmq; videtur,nõ tam laudet quàm enarret. Ipsam enim enarrationẽ operũ Dei,laudem esse sufficientissimã,nullo egentem auctario,quando ipsa infucata

cata

cata veritas ſit pro laude cumulatiſsima. Hoc reſponſum patri vniuerſorum placuiſſe fertur, nec multò poſt exortū genus canorum & muſicum ex vna diuinarū potentiarum virgine memoria, quam Mnemoſynen quidā vocāt detorto nomine. Hæc eſt priſcorū fabula, ex cuius autoritate dicimus, nihil eſſe Deo magis propriū quàm benefacere, nihil itē creaturæ quàm gratias agere, cum prætereà nihil rependere valeat. Nam ſi quid aliud retribuere voluerit, id inueniet iam ante non ad creaturæ offerentis, ſed ad ipſius omnium creatoris poſſeſsionē pertinere. Ergo quia didicimus vnum ſolum opus nobis competere ad honorē Dei faciēs, videlicet gratiarum actionem, eam ſemper & vbiq; meditemur, tum voce tum bonis literis. nec vnquam deſinamus vel orationes laudatorias, vel poëmata cōponere, vt & per carmen & ſine carmine, vtraq; tam proſa, quàm vorſa oratione, & mundi opificē & mūdum veneremur. illum, vt quidam ait, autorem optimū, hunc creaturā perfectiſsimam. Cæterùm poſt conſecratum anno & numero quarto omnem fructū animæ, quinto iam nos vtemur eo fruemúrq;. Ait enim, Anno quinto fructum eius edite. Quandoquidem naturæ lege ſancitum eſt, vt poſt creatorē demum ratio creaturæ habeatur in rebus omnibus, vt pro magno æſtimandū ſit, ſi potiamur vel ſecū dispartibus. Quin & ideo nobis anni quinti fructum aſsignat, quia numerus quinarius eſt ſenſui proprius, &, ſi verum fatendum eſt, ſenſus alit noſtrum intellectum, aut per oculos colorū figurarúmq; qualitates attrectans, aut per aures ſonorum proprietates omnigenas, aut per nares odores, aut ſapores per os aut mollities cedentes, duritiésq; reſiſtentes, & lenitates, aſperitatésq;, frigiditates, caliditatésq; per toto corpore ſparſā potētiam, quam tactum vulgò nominant. id ita eſſe, vt dixi, exemplo manifeſto docent Liæ filij, ſcilicet virtutis, non omnes, ſed quartus quintúſq;. de quarto enim dicit Moſes, quòd poſt eum natum mater interquieuit parere. vocatur autem Iudas, qui interpretatur dño confeſsio. Quintum verò appellat Iſſachar, qui merces interpretatur. hūc quāprimū anima peperit, mox quod ſibi accidit elocuta eſt. Vocauit, inquit, nomē ei⁹ Iſſachar, quod eſt merces. ergo Iudas intellectus benedicens Deum, & gratiarum actionis hymnos, indeſinēter meditās, ipſe reuera ſanctus & laudabilis fructus erat, non è terrenis enatus arboribus, ſed è natura bona rationali. Quamobrē natura quæ eum peperit dicitur deſtitiſſe parere, quando non habebat quò ſe verteret, iam

ad per

ad perfectionis progressa terminum. Nam inter omnia rectè facta nullus partus est præstantior, quàm hymnus in Deũ patrẽ omnium. Quintus aũt filius quinti anni, ex quo fructum percipimus est similis. Nam & agricola mercedẽ quãdam ab arboribus, anno quinto accipit, & animę partus Issachar est, qui merces vocatur. & meritò, quando post gratum Iudam in lucem est editus. grato enim ipsa gratiarũ actio, merces est amplissima. Et arboreorum quidem fructuum prouẽtus dominorũ est. Prudentiæ verò eruditionísq; fructus non est hominis, sed solius, vt ait Moses, omnipotentis. Nam post hæc verba, fructus eius, subiicit hæc: Ego sum dominus Deus vester. euidentissimè docens, solum Deum esse fructus ex anima prouenẽtis dominũ. Cùm ea sententia & prophetæ cuiusdã concinit oraculum hoc. Ex me fructus tibi inuẽtus est. Quis sapiẽs intelliget hæc? quis intelligens cognoscet ea? nõ cuiusvis enim, sed solius sapientis est, nosse mentis fructus cuius sit. Hactenus de antiquissima & sacrosancta agricultura, qua summus autor in plantanda hac feracissima planta, scilicet mundo, vsus est: & consequenter de ea quam bonus vir exercet, & de quadruplicibus præmiis, legibúsq; ac præceptis eodem tendẽtibus, pro virili diximus. Nunc huius iusti Noe vinitoriam artẽ, quæ est agriculturę species, cõsideremus. Dicitur enim, quòd cœpit Noe homo agricola esse, & plantauit vineã, & bibit de vino eius, & inebriatus est.] Ergo ebrietatis plantã arte sciẽtiáq; iustus hic excolit, quàm insipiẽtes sine arte ac modo tractant temerè. itaq; necesse habemus de ebrietate quæ dicenda sunt, dicere. mox enim cognoscemus & vim plantæ, vnde illa nascitur. Verùm ea quæ de ebrietate narrat legislator, aliâs inspiciemus accuratius: nũc exquiramus & aliorũ sentẽtias. Fuerunt autem multi philosophi, qui rem hãc considerarunt non mediocriter. Quæritur enim, vtrum sapiẽs inebriabit. Est igitur duplex ebrietas, altera vino madere significat, altera vino delirare. Qui autẽ hanc quæstionem tractant, alij negant vel nimio mero vsurum sapientẽ, vel deliraturum ob pocula. Alterum enim horum esse peccatũ, alterum peccati causam. vtrunq; alienum à boni viri officio. Alij concedunt bono viro indulgere poculis, sed delirare præ potu nõ item. Prudẽtiam enim eius sufficere ad resistendũ si quid nociturũ videatur, ne quid secus quàm oportet accidat animæ: quandoquidem prudẽtia tantã vim habet ad affectus extinguẽdos, siue feruenti amoris œstro inflãmatos, siue multo vino calẽtes, vt his euadat superior.

superior, quia & in profundo flumine aut alto mari vrinantes pars pereũt imperiti natãdi, pars huius negotij gnari sine mora enatat. Sic & nimiũ merum torrentis modo inundãs animã, nunc oppressam vsq; imum ignorãtiæ fundũ demergit: nunc à salutari eruditione subleuatã non potest vllo modo lædere. horum alteri non satis, opinor, animaduertẽtes cum quãto malo suum sapientẽ cõponant è sublimi eum tanquã aucupes in terram detrahunt, vt in calamitates quibus ipsis laborãt inducãt. alteri diuersam temperantiæ virtutẽ intuentes fateri cogũtur, quòd qui haurit vinum immoderatius, impos sui factus aberrabit facile, nec manus solum sicut athletæ victi demittet, sed ceruice quoq; ac capite defluente, genúq; labante, & pessum eunte toto corpore procidet. de hac re præmonitus non temerè in bibacitatis certamẽ vltrò descendet, nisi propter magnã vtilitatẽ aliquã, puta salutem patriæ, aut honorem parentũ, aut liberorũ vel alioqui cõiunctissimorũ securitatem, aut in vniuersum ob priuatum aliquod publicúmve negotiũ. nunquã enim sustinebit intra se recipere venenum mortiferũ, nisi admodum iniquo tempore, per quod è vita profligetur tanquã ex patria. nam hoc venenum, si nõ mortem, certè creat insaniã: & quid vetat etiam insaniã mortem dicere, cuius accessu præcipua nostri pars mẽs interit? quantũ equidẽ intelligo, separatio corporis ab anima vt leuior, prę grauiore malo alienatione mẽtis, si qua detur optio, eligenda est procul dubio. Quapropter prisci Græci artem vini parandi μαινομένην, vocarunt, & occupatas hac bacchas mænadas: quandoquidem insaniæ desipientiæq; causa est vinum immoderatè ingurgitantibus. & hæc quidem huius considerationis sunt tãquam procemia: pergamus nunc ad reliquã, bifariã, vt videtur, diuisam, alteris sapientẽ admissurũ ebrietatem asseuerãtibus, alteris ediuersò id cõstanter pernegãtibus. prior opinio his argumentis niti videtur. ante omnia quasdã res homonymas esse, quasdã synonymas. homonymiã autem & synonymiam constat esse inter se cõtrarias. quia homonymia dicitur de multis subiectis cõmune nomen habentibus: synonymia verò de vno subiecto. canis vocabulum omnino est homonymũ, cõplectens multa dissimilia, quæ per id significãtur. nam & terrestre latrãs animal canis dicitur, & marina bestia, & celeste sidus, quod autumnale poëtæ vocãt, quod ineunte autumno exoritur, maturãdis perficiendísq; fructibus. præterea cynicæ sectæ antistites Aristippus & Diogenes, aliorúmq; huius vitæ sectator

catorum ingens numerus. Rursum alia vocabula sunt diuersa quidem, vnam tamen rem significantia, vt sagitta, telum, spiculum. nam id quod arcus neruo ad scopum eiaculatur, his omnibus nominibus dicitur. itē vel palmula, vel remus, quo ad nauigationem pro velis vtuntur. Quoties enim aut nullis ventis aut aduersis impeditur nauigatio, in transtris considentes, quorum est hoc officium, & tanquam alas protendentes, ceu volucrem nauem cogunt iter facere. at illa sublimis volitans percurrit magis, quàm sulcat maria, & magna celeritate in stationes tutas allabitur. item scipio, virga, baculus, vnius subiecti differentia sunt nomina, quo verberare, vacillantes gressus confirmare, inniti, aliisque multis modis vti licet. quæ nequaquam verbosius dicta sunt, sed vt clarius pernosceretur id de quo quæritur. Merum vt vinum, ita & temetū prisci vocabant, quod nomen apud poëtas sæpe est obuium, vt hæc quoque inter synonyma de vno subiecto prædicata censeantur, vinum atque temetum: & quæ hinc deriuantur, vt voce nō re discrepent, vini saturitas & temulentia: quæ vtraque nimium vsum significant, multis de causis bono viro fugiendum. Qui si vino madebit, temulentus erit etiam, nec grauius lædetur temulentia, quàm si vino simpliciter expletus sit. hæc est vna sententia de sapientis ebrietate, altera autem talis est. nostrę tempestatis homines, paucis exceptis, nihil cum priscis habent simile, sed & verbis & factis magnam præ se ferunt discrepantiam. Nam & sermonem sanum validúmque ad morbum perniciosum reduxerunt, quem exitum viuida athleticáque habitudine ferme in nihilum redegerunt, pro solido neruosóque præter naturam facientes prauis humoribus tumidum inflatúmque inaniter, sed viribus cassum, vt cùm maximè intēditur tum rumpatur facillimè. actiones item studio dignas, ipsas quoque fecerunt è masculis (vt ita loquar) fœmineas, & turpes ex honestis, vt perpauci reperiantur vel dictis vel factis antiquorum æmulatores. Quapropter illorum seculo poëtæ historicique ac reliqui musicæ studiosi florebant, qui non aures deliniebant rythmis oblectabántq;, sed quicquid in mente fractū luxatúmq; fuerat excitabant, item quicquid concinnum, adaptabant ad naturæ virtutisq; orgia. Nostra verò ætas fert coquos & cupediarios, tinctores & vnguētarios, magna curiositate semper nouum aliquē colorem, nouámve formam, aut odorē aut saporē comminiscentes in gratiam sensuum, vt imperatorē suum oppugnent intellectum.

lectum. Sed quorſum iſta commemoro? vt oſtẽdam etiam merum non in eodẽ nunc quo olim vſu eſſe. Nunc enim vſque ad animi corporiſque languorem potant abſque reſpiratione bibentes,& vltro pincernas vrgentes, indignantéſque illis ceſſantibus,dum caldam,quam vocãt,frigefaciunt: & deliramentum illud Homericũ,ſcilicet bibendi certamen conuiuis ſuis repręſentant,in quo egregiè cõflictantur,auriculas,nares, manuum extremos digitos,& alias quaſcunque partes corporis ſibi prærodentes inuicem.hæc ſunt,vt videmus,huius nouæ, quæ nunc introducta viget,hilaritatis præmia: priſcæ autem illius & antiquæ contraria.nam priſci omnis honeſtæ actionis à ſacris faciebant initium,ita demum finem optatum ſperãtes: & quamuis rei gerendæ tẽpus ægrè cunctationem pateretur,tamen ante omnia curabãt,vt votis ritè peractis litaretur,pro lucro moram hanc reputantes.incõſulta enim celeritas nocet cunctatio ſperatã affert vtilitatem.ſcientes igitur, quòd vini vſus magna cautela opus habeat,nec affatim nec ſemper adhibebãt merũ, ſed decenter & ſuo tẽpore.peractis enim votis,& ſacrificiis placato numine, poſt purificationem corporum & animarũ aquis, abluti & imbuti ſacrarum legum cognitione,hilares & lęti ad remiſsiorem victum ſe vertebant,ſæpe ne domum quidem repetentes,ſed in templis vbi ſacra fecerant permanentes,vt & ſacrificij memores,& locum reueriti, ſacroſanctum re vera celebrarent conuiuium,nec verbo nec facto vllo peccantes. ex hoc more natam aiunt vocem μεθύειν,quaſi μετὰ τὸ θύειν,quia poſt ſacra demũ priſci indulgebãt poculis. Talis vſus meri cui magis,quàm viris ſapientibus conueniat,quibus nunc quoque debetur ea,quæ potationem præcedit ſacrorum operatio. Nã nemo pene malus re vera ſacrificat,etiamſi perenni ſacrificio x M boum imolet quotidie. Nam præcipua victima mens ipſa non eſt integra.læſis verò non eſt fas aras attingere.hæc eſt ratio ſecunda,qua potationem à bono viro non eſſe alienã oſtenditur. tertia fit per diuerſam etymologiã probabilis. ſunt enim quidam qui putant huic rei non ideo tantùm datũ iſtud nomẽ quia ſoleat ſeq; poſt ſacra, ſed ἀπὸ τῆς μεθέσεως, id eſt à remiſsione animi.relaxatur autẽ inſipientium quidẽ ratio ad peccãdum licentius: rectè ſapientium verò ad fruendum trãquillitate hilaritatéq;.fit enim vir ſapiẽs vino maceratus ſeipſo ſuauior. proinde ne hoc quidem modo errabimus,ſi ei potationem cõcedemus.huc accedit & illud, quod ſapientia nõ eſt res dura & tetrica,

deuincta

deuincta cogitationib' tristibus,sed perpetua tranquillitate hilaris,plena gaudio lætitiáq;:vnde sępe prorumpit in non insulsos lusus ac dicteria,cōiunctos tamen cū grauitate seria:quemadmodum in bene temperata lyra contrarij soni in vnam melodiam consonant.certe iuxta sacri Mosis opinionem sapientię finis lusus & risus est,non iste quo pueri ac infantes delectantur sed quo homines cani, qui nō tam cōsenuerunt tempore quàm bonis consiliis.Non vides quòd illum à nemine alio quàm à seipso præceptore scientiam in qua se exerceret edoctum, nō risibilem sed ipsum risum esse dicit?is est Isaac, qui risus interpretatur,quem cōuenit ludere cum tolerātia,Rebeca Hæbreis nominata.diuinum autem lusum animo plebeio non est fas videre,soli regi licet,cum quo diu habitauit, etiamsi nō omni æuo, sapientia. is appellatur Abimelech, qui prospiciens per fenestram,per apertum & luciferum mentis oculum,Isaac vidit ludentem cum Rebeca vxore sua.Quod enim aliud negotium sapientem decet,quàm ludere,gaudere, hilarescere cum honesta tolerantia. Vnde liquet quòd temulentus erit etiam, temulentia conferente ad bonos mores ,& afferente coniunctam vtilitati relaxationem.videtur enim merum ea quę cuique à natura indita sunt augere ac intendere,seu bona seu contraria,quod & aliæ res pleræque faciunt. Nam & pecunia bonò viro autor bonorum est,malo autem,vt quidem ait,malorum.rursum gloria insipientis malitiā reddit illustriorem, sicut iusti virtutem nobiliorē. ita & merum infusum malas affectiones temperat, bonas benigniores ac clemētiores efficit.certe nemo est qui nesciat, quòd cum è duobus contrariis alterum plerisque conuenit, etiam alterum necessariò conueniet. vt album & nigrum sunt inter se contraria : si album bonis malisq; conuenit,& nigrum vtique vtrisq; ex æquo conueniet,nō solis alteris.itidem sobrietas & ebrietas sunt contraria.sunt autem sobrietatis participes,vt maiores docent,boni malique. itaque vtrisq; conuenit ebrietas. ergo inebriabitur etiā bonus vir absq; vllo virtutis detrimento.quòd si tanquam pro tribunali non solùm artificiosis probationibus, sed etiam inartificiosis quas vocant vtendū est,ex quibus vna est quæ per testes fit, multos laudatos adducemus medicorum filios & philosophorum, qui non verbis modo,sed etiā scriptis attestantur huic sententiæ.multos enim reliquerunt cōmentarios intitulatos de ebrietate,in quibus tātùm de vino disputant,non attingentes delirationem, sed præ-

termittētes quicquid ad debacchationes insanas pertinet, itaq; horum etiam cōfessione temulentia est potatio largior. haurire autem vinum largius nō obfuerit sapienti cùm tempus est. ergo nihil peccabimus si cōcedemus ei temulentiā. Quoniam autem nemo sine aduersario certans victor pronuntiatur, quod si certet cum vmbra pugnare videbitur, necesse est etiam contrariam opinionem defendentium argumēta producere, vt iustum fiat iudicium, ne altera pars indefensa damnetur. est autē primum & efficacissimum, quòd nemo secretum rectè cōmittit ebrio. ergo vir bonus non inebriatur, sed præstiterit fortasse prius quā alia deinceps colligamus, ad singulas obiectiones respōdere, ne molestissimus prolixitate nimia. Cōtradicet aliquis iuxta hanc rationem nec atra bile vnquam laboraturū sapientem, nec dormiturum, nec moriturū deniq;. cuicunq; autē nihil horum accidit, aut anima caret, aut numē habet, homo certè nō est. & quod de ebrio dictum est, pari modo potest accommodari ad atra bili furentē, aut dormientem, aut mortuum. nam nulli horum secretum rectè cōmittitur, quod penes sapientē rectè deponitur. non furit igitur, nec dormit, nec moritur sapiens.

PHILONIS IVDAEI, de Temulentia.

QVAE ab aliis philosophis de temulentia dicta sunt, vt potuimus in prçcedēti libro memorauimus: nunc cōsideremus quænam sit maximi sapientissimiq; legislatoris super ea re sententia. sępe enim in suis legibus vini & producētis id plantę vitis meminit. eius potū aliis permittit, aliis nequaquā: imò eisdem aliquando concedit, aliquando non. hi sunt qui magnum votum vouerunt, quibus iam indicitur vini vsus, iam interdicitur, sacerdotibus sacra tractātibus. qui autem vino vtuntur, innumeri sunt. & in his plerią; ob virtutem ab ipso propheta laudati. verùm prius quàm de his incipiamus dicere, quædam ad argumentū hoc spectantia diligentius cōsideranda sunt opinor, ante omnia quòd Moses non vnā rem, sed plures per merum significat, delirationem, dementiā, stuporem omnium sensuum, auiditatem insatiabilem, nō prob-

bandam securitatem,& insipientiam quæ cætera huiusmodi cõ plectitur,tum eam quę in his omnibus extat nuditatem,in quã ebrium Noëdeuolutũ narrat:hos autem vini effectus dicit esse. Sed innumeri sunt,qui ne gustato quidẽ mero sobrios se putantes implicãtur similiter,quos videre licet alios desipere deliraréq;,alios prorsus captos sensibus, alios nunquã expleri sitiẽtes semper ea quæ nõ possunt assequi,eò quòd destituãtur scientia: alios cõtrà gaudẽtes & hilares,alios re vera nudatos. inter hæc omnia delirationis causa est noxia ruditas,non inscitia,sed sciẽtiæ fastidiũ,stuporis,insidiatrix cęca ignorãtia:insatiabilitatis, molestissima omniũ affectionũ cõcupiscentia:sicut lætitiæ causa est vsus virtutis simul ac possessio.at nuditatis non vna,ignorantia contrariorum,prauitas morum & rusticitas,veritas quę fucatis rebus detrahit tectoria,discernens & separans à virtute quicquid vitiosum est.hæc enim duo nec vestiri simul possunt, nec exui.sed si quis reiecerit alterutrũ,necessariò contrariũ eius totum exhauriet. sicut enim voluptatẽ & molestiã natura inter se cõtrarias pugnãtésq;,vt est in vetere fabula, in vnũ Deus coaptans fastigium. vtriusq; sensum nobis nõ eodem sed diuerso tẽpore indidit,hac lege vt alteri decedenti succederet altera:ad eũdem modum ab eadẽ radice,videlicet intellectu, duæ stirpes exortæ sunt,virtus atq; vitium, nunquam nec germinantes nec fructum ferẽtes eodem tempore. quoties enim arescenti alteri folia defluunt,cõtraria germinare vireréq; incipit,vt credibile sit vtranq; alterius felicitate offensam contrahere se: quam ob causam valde naturę cõsentaneam,Iacob exitum,introitũ Esau legimus,dicẽte scriptura:Et factum est quando exiuit Iacob,venit Esau frater eius.Quantisper enim inambulat in anima prudentia,exterminatur amicus insipiẽtię.sed quamprimũ illa migrat,alter reuertitur gaudẽs ob discessum inimicæ infẽlissimę, propter quam exulauerat.Hactenus satis pręfati,iã singula quę proposuimus cõfirmabimus,& à primo auspicabimur. Ruditatem delirãdi peccandiq; causam esse diximus,sicut è vulgo innumeros præ mero delirare.nam ruditas peccatorum animę,si vera fatenda sunt,caput est, à qua tanquam à fonte promanant actiones omnes huius vitæ,nullũ omnino præbentes liquorem salubrem ac potabilem.sed salsuginosum, qui morbum atque perniciem gustãtibus afferat. Quapropter legislator noster in nullos æquè sæuit ac in educatos perperam, vel hoc argumẽto. qui sunt quos non tam studium quàm natura consociat, siue in-

ter homines,siue inter animâtes cæteras? nemo etiam insanus alios quàm parentes dixerit. hoc enim natura docet absq; præceptore,vt nati curæ sint genitoribus, ipsorum saluti diuturnitatique prospicientibus:hos tamen naturales protectores in hostium traducit ordinem,patrem matrémq; accusatores è patronis faciens,vt qui soli seruare debuerant,perdant etiam.Si quis, inquit,habuerit filium contumacem & proteruum,qui non audierit vocem patris ac matris,& coërcitus obedire contempserit:apprehendêt eum pater & mater eius, ducéntq; ad senatum ciuitatis illius,& ad portam iudicij: dicéntque ad viros ciuitatis suę:Filius iste noster proteruus & contumax est,monita nostra audire contemnit, conuiuiis vacat & compotationibus: & obruet eum lapidibus populus,& auferetis hûc malum de medio vestri.Ergo quatuor crimina hic obiiciuntur,contumacia, proteruitas,profusio in conuiuia,& temulentia, grauissimum verò vltimũ,natum è primo,videlicet contumacia, atq; ita per gradus auctum.nam anima cùm primùm cœpit rectorem contemnere, per proteruitatem cõtentionémq; ad extremum terminum peruenit temulentiam,demẽtiæ causam & desipientię. sed præstat in singula crimina ordine inquirere.Omnium confessione constat bonum esse parere virtuti,atque etiam vtile:sicut cõtrà non parere,turpe simul ac inutile. iam si accedat proteruitas,malum fit longè grauissimum.inobediẽs enim minus malus est quàm contentiosus:quia prior tantùm iussa negligit, posterior data opera nititur in contrariũ:age inspiciamus rem attentius.Fac legẽ iubere vt habeatur honor parentibus.qui nõ honorat,est contumax:qui probro afficit,contentiosus. rursum quia seruare patriam iustum est,qui hoc facere grauatur,cõtumax;qui eã prodere conatur,proteruus dicendus est. item qui debitam gratiam rependere iussus tergiuersatur,facit cõtumaciter.qui autẽ insuper damnum dat, peruicaciter elatus peccatũ admittit immedicabile. prętereà qui sacrificia & alia officia pietatis negligit,inobediẽs est præceptis quę lex super his reb⁹ pręcepit:proteruus autẽ in cõtrarium ad impietatem declinat, negãs esse numen:qualis est ille qui dicit: Quis est cui obediemus?& rursum; Nõ noui dominũ.priorib⁹ verbis negatur esse vllum numẽ: posteriora aiũt,etiamsi quod sit, ignotum tamen esse:quibus verbis prouidẽtia tollitur.nam si prouideret rebus, vtiq; nosceretur,quod autem de collatione in conuiuia dicitur, si intelligatur de participatione prudẽtiæ rei præstãtissimę,est

vtile

vtile ac laudabile:sin de imprudentiæ deterrimæ,inutile ac vituperabile. In rē optimā hæc fiunt ſymbola,deſideriū virtutis, honeſtorum æmulatio,meditationes continuæ, exercitia laborioſa,indefeſsi labores.in cōtrariam verò hæc,remiſsio, negligentia,deliciæ,luxus,laſciuia. Videmus certè iſtos qui quotidie deſcendunt in certamen temulentiæ,& hoc agunt ſolùm vt vini plurimum in ventrem ingerant,ſymbola conferre tāquam in aliquid vtile,mulctari tamē rebus omnibus,pecuniis, corpore,anima.nam huiuſmodi collationibus & rem familiarē minuunt,& corporis vires per delicatū victum frangunt atq; molliunt,& animas hiberni torrētis in morem immodicis deliciis inundatas demergunt in baratrum, eodem modo qui collationes faciunt ad tollendam eruditionem,præcipuam ſui partem intelligētiam lædūt,reſecātes ab ea res ſalutares, prudentiam, tēperantiámq;,& fortitudinē atq; iuſtitiā.Proinde videt non temerè lex hic vti vocabulo cōpoſito συμβολοκοπῶν,ſed admodū ſignificanter:quia qui cōtra virtutem ſuos conatus quaſi quædā ſymbola conferunt,ſauciant,diſſecant,concidunt vſque ad extremā perniciem animas audiendi atq; diſcendi auidas. Abraham quidem redire dicitur à conciſione Chologomodor & regum cum eo fœderatorū: eduerſò Amalec meditatoris illius extremum agmen concidere:vtrūq; naturæ ordine.infeſta ſunt enim quæ contraria,& perpetuò ſibi inuicē ſtruunt perniciem. cæterùm hic ſymbolorū collator,vel ideo maximè culpari meretur,quòd non contentus iniuſtè facere,ſocios quoq; ſibi aſciſcit,partim ipſe docens alios,partim docentes audiens, vt & natura & inſtitutione peccans,nullam ſibi ſalutis ſpem reliquam faciat,quātumvis reclamante lege,& vetante ne quis ſocietatē ineat cauſa maleficij.ita eſt profectò,multifariā ſerpit ac paſcitur in hominum animis malum,bonum autem exile rarúmq; in his inuenias. Eſt autem hic quoq; admonitio perutilis,ne ſequaris ea quæ vulgò iuſta videntur,ſed potius eos,qui quod iuſtū eſt faciūt. Reliquū eſt quartū crimen maximū temulentia, nō leuis,ſed nimia.nā vino madere idē ſignificat hic quod hauſto veneno demētiam creante,ſcilicet ruditate tumeſcere,accēdi,ardeŕeq;,nec poſſe reſtinguere:ſed cōflagrare, populante totam animam incendio,ideo meritò ſequitur vltio,purgās mētem ab omnibus improbis moribus.dicitur enim: Tolles illū malum,non è ciuitate,aut regione,aut gente,ſed ex vobiſipſis. nam in nobiſipſis inſunt & quaſi foueas ſibi fecerūt cogitatio-

nes culpabiles ac reprehēdendæ, quas necesse est excidere quando curam respuunt. Hunc igitur contumacē, proteruum, sermones verisimiles ceu symbola cōferentem in perniciem honestatis, mero ardētem & debacchantē in virtutes, & seipsum quoq; lædentem enormiter per temulentiam, æquum erat habere parentes accusatores pro aduocatis: quorum est officium omnem admonitionem castigationémq; adhibere sanabilibus. patris autē matrísq; vt communis appellatio, sic vires distinctæ sunt. proinde rerum opificem patrem quoq; suæ creaturæ iustè possumus dicere: matrem autem, scientiam ipsius, cum qua cōgressus Deus, nō humano more, proseminauit creaturam. illa verò Dei semine concepto, enixa est iusto partu vnicū, illum dilectū sensibilem filium mundum hunc. Quapropter à quodā diuino viro inducitur sapientia de seipsa loquens in hunc modū: Deus creauit me primam operum suorum, & ante secula fundauit me. Necesse enim erat vt mater nutrixq; omnium rerum creaturas omnes ætate antecederet. horum igitur parentum accusationem quis ferre posit? imò ne mediocrem quidem comminationem, aut leuissimam incusatiunculam. nam ne donorum quidem largitatis quisquam capax est, ac fortasse ne mundus hic quidem, sed quasi parua lacuna influente magno gratiarum Dei fonte celerrimè repleta superefflluit. & qui beneficia nō possumus excipere, vltrices vires ferre poterimus? Verùm hi rerū vniuersarū parētes à præsenti sermone semouendi sunt. satius est vt consideremus discipulos eorū familiarésq;, qui curam & præfecturā animarū sortiti sunt, duntaxat non auersarū à musis & docilium. patrem igitur dicimus illum masculum perfectū rectúmq; sermonē: matrem verò disciplinā illam encyclicā, æqualem choreæ more ac rotundam, quibus tanquam parentibus obedire bonū est atq; commodum. eius patris præceptum est, sequi ac imitari naturā, nudam apertámq; veritatē consectādo. eruditio verò mater præcipit, institutis iustis parere, quæ per singulas ciuitates, gētes, regiones, statuerūt qui primi veritatem tenuerūt, non tam re quàm opinione hominū. hī parentes habent ordines quatuor filiorum. Vnus vtriq; obsequitur, vnus neutri, primo cōtrarius. ex reliquis vterq; imperfect⁹, alter patrem vehemēter amat auditq;, matrem & eius monita negligit: alter contrà matris vt videtur amantior, huic ministrat omnia, de rebus patris minimè solicitus. primus omnium iudicio palmā auferet, cōtrarius repulsam patietur & perniciē.

è reliq

è reliquis alter secũda, alter verò tertia sibi vindicabit prẽmia: secũda qui patri obsequitur, qui matri tertia. amatoris autẽ suę matris, qui vulgaribus opinionibus ducitur, & per multimoda vitæ studia in omnigenas formas mutatur in morẽ Aegyptij Protei, qui quòd ingenio esset versatili, nullam verã certámq; habebat speciẽ. figura manifestissima Iothor est, effigies tumiditatis, ciuitatem ac rempub. conuenarum miscellaneorúmq; hominum vanis opinionibus elatorum euidenter exprimens. Cùm enim ille sapiens Moses vniuersum populũ animæ ad pietatem atq; cultum Dei reuocaret, & mandata huius legésq; sacratissimas promulgaret, dicẽs: si eis inciderit cõtrouersia, & venerint ad me, diiudicabo singulorum causas, & componã iuxta leges ac pręcepta Dei: accedens iste Iothor opinione sua sapiẽs, diuinis bonis nõ initiatus, sed assuetus humanis ac corruptibilibus, cõcionatur, & leges scribit cõtrarias legibus naturalib⁹, opinionem respiciens, cùm illæ ad res veras referãtur: attamẽ propheta & huius errorem miseratus, admonẽdum ampliúsq; docendum putat hominẽ, vt relictis inanibus opinionibus, cõstanter sequatur veritatem. Nos, inquit, exẽpto & exciso è mente inani fastu migramus in regionem scientiæ, quę nobis certo debetur ex fide diuini oraculi. proficiscere nobiscũ, & bene tibi faciemus. reiicies enim damnosam opinionẽ, pro qua lucraberis veritatẽ, quia nihil vtilius. Verùm iste hoc quoq; carmine nihil proficiente contra obstinationẽ, haudquaquã sequetur scientiam, properè ad suum inanẽ fastum recurrens, narratur enim respõdisse inuitanti: Non proficiscar, malo in terram meam & gentem reuerti: hoc est, ad cognatam incredulitatem imbutã falsis opinionibus. Quoniam veram fidem, amicam viris fortibus non didicit. cùm enim ad ostentationẽ pietatis dicit, Nunc cognoui magnum esse dominũ prædiis omnibus, suam ipse impietatem accusat apud peritos iudices. dicturi sunt enim: itáne homo impiè nunc demum cognouisti, quam prius nescieras omnipotentis magnitudinẽ? inuenisti quicquã quod antiquius sit quàm Deus? possúntne posteri maiorum suorũ virtutem nescire? huius autem rerum vniuersitatis nónne princeps est cõditor eius & pater? itaq; si nunc demũ ais à te cognitum, ne nunc quidẽ nosti, quia nõ ab initio creationis: nec minus in simulatione deprehẽderis, dum confers quæ nõ admittunt collationẽ, dicens te cognouisse maiestatem eius Qui est, superiorem diis omnibus. nam si verè nosses eum Qui est, non crederes vllum

alium esse Deũ nullius potestati obnoxiũ. Sicut enim sol exortu suo stellas abscõdit, tanto suo splendore perfusis nostris oculis: ita quoties animæ oculi sincero, puro fulgidissimóq; luciferi Dei sensibili splendore irradiãtur, nihil aliud possunt inspicere. affulgens enim eius qui est cognitio nihil non illustrat, vt etiam quæ sunt per se splendidissima, collatione hac obscurentur. proinde cum falso nominatis diis nunquã certum verúmq; comparare sustinuisset, si eum verè cognouisset: sed quia vnum ignorabat, sequutum est vt multos quamuis reuera nõ sint, esse crederet, in qua sententia nemo non est, qui rebus animæ derelictis, miratur ista corporea coloribus figurísq; variata, vt sensus seduci faciles decipiant. Talis homo à legislatore Labã vocatur, qui veras naturæ leges nõ cernẽs subscribit falsis humanis legibus, dicens: Non est is mos in regione nostra, vt iunior puella prius elo[illegible]tur quàm grãdior. nam iste putat seruandum ordinem tẽpo[illegible], æquum cẽsens antiquiora prius, recẽtiora posterius in vsum adduci. at ille meditator sapientiæ, quippe gnarus naturarũ nullo subiectarum tẽpori, & recẽtiora prius, & antiquiora posterius appetit. cui moralis etiã ratio consona. nam meditatores opus habent primũ in iuuenilibus versari studiis, vt mox perfectioribus frui possint firmius. & ideo nunc quoq; honestatis amatores non prius ad grãdiores philosophiæ fores se conferũt, quàm penetratis recentioribus, grãmatica, geometriáq;, & encyclopædiæ tota musica. nã artes hæ sequestræ sunt sapientiã sincerè ambientibus & ex animo. Verùm alter ille agit callidé, volens nobis natu maiorẽ obtrudere: non vt eam habeamus propriam, sed vt iunioris illecebris inescati denuò, remittamus prioris desiderium: quod plerisq; vsu venit, ad eruditionem per deuia tendentibus. qui ab incunabulis (vt vulgus loquitur) admoti ad perfectissimum philosophiæ studium, indignum rati nõ degustasse artes liberales, vix tandẽ ad eas applicuerũt animum. deinde à grandiore antiquioréq; consideratione ad minorẽ iunioremq; delapsi, apud eam cõsenuerunt, vt nũquam potuerint ad pristina recurrere. & hoc est opinor quod dicit: Absolue septennium huius, ac si dicat, ne sinas imperfectũ bonum animæ: sed cura vt finem assequatur ac terminũ, & adipiscaris posteriorẽ quoq; bonorũ ordinem, pulchritudinẽ corporis, & id genus cætera. Ille verò absoluturum quidem se non pollicetur, expleturum tamẽ, hoc est, nunquã omissurum quicquam quod ad incrementũ cõplementúmq; eius faciat, imo su-

peraturũ difficultates omnes,etiamsi se innumera impedimenta in diuersum trahētia obiiciant. Videtur aũt satis manifestè docere scriptura, ꝙ cõsuedines mulieribus magis quàm viris curæ sint,per verba Rachel mirãtis sola sensibilia. Sic enim patrem suum alloquitur: Ne molestè feras dñe,nõ possum tibi assurgere,quia iuxta consuetudinem mulierũ mihi est. Ergo mulierum est sequi vulgares consuetudines. certum est enim, consuetudinẽ pertinere ad infirmiores effœminatiorésq; animas: quandoquidem, virilis, robustæ, veréq; masculę rationis officiũ est,naturam ducem sequi. Miror autem veracitatẽ animæ,quæ in colloquio fatetur se non posse istis in speciem bonis assurgere,tamen veneratur singula, tantùm non ea sibiipsi præferens. quis enim nostrũ resistit diuitiis? quis reluctatur gloriæ? nemo omnium: sed quandiu his caremus, magnificè loquimur, vt frugalitatis amici,quæ modico contentis,æquis, liberalibúsq; ingenitis competẽtem vitam cõciliet. ꝙ si alicuius iam dictorum spes,aut saltem spei leuis aura aspirauerit, vanitatis coarguimur. statim enim cedimus non valentes resistere: & proditi ab amicis sensibus,destituimur omnibus auxiliis animæ,iámque non dissimulanter,sed apertè in aduersariorum castra perfugimus,& meritò. adhuc enim laboramus muliebribus consuetudinibus,quas nõdum potuimus eluere,& ad viriles focos trãscurrere, sicut narratur de mẽte amãtissima virtutũ, Sarra nominata. huic enim omnia muliebria desisse discimus ex oraculo, cùm esset paritura progeniem,sine magistro docilem, appellatam Isaac. fertur etiam non habuisse matrem, marito cognata paterno tantùm,non item materno genere. sic enim is de ea dicit: Reuera soror mea est,ex patre non ex matre. Videlicet non ex materia sensibili,quæ iam consistit, iam dissoluitur,quæ mater, nutrix, altríxq; creaturarũ dicitur apud priscos cultores stirpis sapientiæ: sed ex omnium rerum autore patréq;. hæc igitur mulier extra totum corporalem mũdum promicans, & exhilarata diuinitus,pro risu habet humana fœdera, siue ad belli, siue ad pacis res pertinẽtia. nos autem à parum virili effœminatáq; consuetudine cum sensibus, affectionibus, rebúsq; sensibilibus deuicti, contra nihil eorum quæ apparẽt, insurgere possumus: verùm ab omnibus his quæ occurrunt,vel inuiti vel sponte trahimur. quòd si noster exercitus non valens patris mandata obire succubuerit,nihilominus subleuabitur auxilio matris, scilicet eruditionis mediæ,quæ iura legésq; in aliis alias ciuitati-

bus instituit.sunt item quidam qui maternis rebus cõtemptis, paternas amplectũtur totisviribus,quos maximo honore sacerdotij dignatur recta ratio.horum acta si recenseamus, per quæ adepti sunt hoc præmium,cauillandi fortasse occasionem præbebimus imperitis,qui decepti obuiis rerũ imaginibus, latentes in obscuro vires earum non considerãt.nam qui vota,sacra, & omnes templi ceremonias tractant,sunt quod vix credas,homicidæ,fratricinę,familiarissimorum ac amicissimorũ interfectores,qui debuerant esse puri ex puris electi,nullo ne inscienter quidem patrato cõtacti scelere.sic enim dicit scriptura : Interficiat vnusquisq; fratrem suum , & vnusquisq; vicinum suũ, & vnusquisq; proximum suum.& fecerunt filij Leui, sicut locutus est Moses.& ceciderunt è populo in illa die circiter tria virorum milia.Tantæ multitudinis interemptores laudat,dicẽs: Consecrastis hodie manus vestras domino, vnusquisq;.in filio suo & in fratre suo,vt detur vobis benedictio:quid igitur dicendum,nisi communi quidem iure hos reos fieri, accusante matre publica consuetudine:naturali verò iure absolui,patrocinãte patre sermone recto & rationabili.nec enim,vt quidã opinãtur,viros interficiunt sacerdotes,animalia ratione prædita,quæ constant ex animo & corpore:sed quicquid est carni amicum à sua mente resecant:quòd existiment decorum esse sapientis legis cultoribus,alienare se ab omnibus rebus genitis,& habere illas pro hostibus. proinde fratrem non hominem, sed corpus animæ germanum occidemus, hoc est à diuina parte studiosa virtutis mortalem & affectibus obnoxiam separabimus. occidemus item propinquum,non hominem , sed sodalitium. hoc enim animæ & inimicũ est & familiare,alliciẽs eã in laqueos, vt affluxu rerum sensibilium mundata & obruta,nequeat ad cęlum caput attollere,salutaréq; natura illas diuinas atque pulcherrimas.interficiemus & proximũ, proximus autẽ menti est sermo qui profertur,probabilibus rationibus intermiscẽs falsas opiniones ad perniciem veritatis rei pretiosissimæ. cur enĩ nõ plecteremus hunc quoq; sophistã sceleratũ, & quidẽ supplicio conuenientissimo,nempe silentio (nam sermonis mors est silentium)ne postbac intellectus distrahatur eius argutiis: possitque omnino alienatus à voluptatibus germani corporis , & propinquorũ vicinorúmq; sensuum præstigiis , solutus & liber dimissus,purè vacare his quæ intellectu percipiũtur.hic est qui dicit patri matriq; mortalibus parentibus:non vidi vos ex quo

res

res diuinas cōtemplatus sum.qui nō agnoscit filios, ex quo innotuit sapiētiæ.qui agnoscit fratres quotquot nō sunt abdicati à Deo,sed saluari meruerunt per illius gratiam. hic est qui arrepto siromaste,quasi μαστεύσας,& scrutatus naturas corruptibiles,quæ in cibo potúq; felicitatem collocāt,& ingressus fornacem (vt Moses inquit)accensam ardentémq; nimiis iniquitatibus,nūquam extinguibilem,vitam humanā videlicet, potuit mulierem per vuluam transfodere, quòd visa sit esse causa gignendi,vt quæ re vera patiatur magis quàm agat:atque etiam quemvis hominē substantiis affingentem affectus Dei autoris rerū omnium.atqui hic homicida iudicaretur à multis qui libenter fauent mulierculis.sed Deus pater omnipotens dignat eum laudibus maximis,& nūquam auferendis præmiis.ea fuerunt ingentia,& quidem germanitate quadam cōiuncta.pax & sacerdotium.erat enim egregium facinus,profligatis hominū vulgi moreviuentium penè inuictis copiis,& cupiditatibus in animo ciuile bellum excitantibus,pacem cōstabilire:& ob hoc meritum non diuitias,non gloriam,non honorem, non principatum,non formā,non robur,non vllam dotem corporis, non terram,non cælum,non mundum vniuersum,sed antiquissimi numinis verum cultum honore summo dignum, & mirificum ordinem sacerdotij modis omnibus expetendum accipere.germana autem esse hæc præmia dixi nō temerè,sed quia scio non posse verum sacerdotem fieri qui adhuc humanā & mortalem militet militiam,in qua vanæ opiniones ducūt ordines:sed requiri ad hoc virum pacatum,à bello tam alienum, vt etiam sit pacificus,perpetuóq; pacē colat sincerè ac simpliciter. tales sūt qui patrem & eius mandata magnificiunt, materna verò matrémq; ipsam negligunt.Infensus autē vtriq; parēti, sic loquēs inducitur:Nescio dnm istum, nec Israëlem emitto. Hic videtur aduersari tum cōtendentibus recta ratione ad Deum, tum indolem eruditione constabilientibus,cōfunderéq; cuncta modis omnibus.& sunt hodiéq; (nondum enim humanū genus à mera malitia repurgatū est)qui nec pietati erga Deū, nec societati naturali hominū quicquā tribuunt, vtriq; impietatē præferentes, nec Deo grati,nec fidi sui similibus:atq; ita oberrant per ciuitates pestes earū maximæ,præ curiositate miscentes se tā publicis q̄ priuatis negotiis,vel poti⁹,si vera dicēda sunt,subuertētes vtraq;:quos oportebat tāq̄ diros votis placato numine auertere:suntq; cm pernicies omniū in quos incidūt.quapropter

&

& Moses decantat eorũ exitium, deletorũ prius quàm ipsi sibi possent succurrere, & propriis opinionibus absorptorũ tanquã fluctibus. Dicamus igitur deinceps de his contrario genere hominum eruditionem rectámque rationem colentium. ad quos collati dimidiati erãt qui alterius tantũ parentis virtutes æmulabantur. hi sunt & legũ, quas pater rectus & rationalis sermo tulit, custodes optimi, & morũ fideles dispensatores, quos instituit eorum genitrix eruditio. ab illo patre didicerũt honorare patrem vniuersorum: à matre verò, nõ contemnere iura publicè recepta cõsensu ciuium. Quãdo igitur meditator ille Iacob exantlans virtutis certamina, permutaturus erat aures pro oculis, verba pro operibus, profectum pro perfectione, benignissimo Deo volente illustrare mẽtis eius oculos, vt iam manifestè cerneret quæ prius auditu perceperat (oculis enim tutius creditur quàm auribus) insonuit ei hoc oraculum: Non nominaberis posthac Iacob, sed Israël erit nomen tuum, quia cum Deo validus fuisti, & cum hominibus. Est igitur Iacob discentis & proficiẽtis nomẽ, pẽdentis ex auditus viribus: perfecti verò Israël. nam visionem Dei nomẽ id significat. & quæ virtus potest esse perfectior, quàm eum Qui est videre? ergo qui summum illud bonũ vidit, laudatur à paterno maternóq; genere, fortis in Deo robustus apud dominum & homĩnes, quoniam per hæc duo simul integrã illius boni possessionẽ adipiscimur. edoctus enim custodire leges patris, & iura matris nõ contẽnere, audebis ingenuè profiteri te obedientem patri filium, & placentẽ in conspectu genitricis. An-non satis est custodire iura probata genitis hominibus, societatis gratia: simúlq; diuinas sanctiones, ob pietatis amorẽ? Quapropter fatidicus Moses per apparatũ sacrorum, vtriusq; rei perfectionem designat. non temerè enim nobis arcã intus & extra laminis aureis induit: nõ temerè summo sacerdoti duas stolas attribuit, & duas aras ponit, exteriorẽ ad victimas, ad suffitus interiorẽ: sed volens nos per hæc signa docere virtutes vtriusq; speciei. debet enim vir sapiens & intus in anima inuisibili, & in externis actionibus ornatus esse prudentia omni auro pretiosiore: quoties autẽ ab humanis studiis secedens eum Qui est, solùm adorat, vnicolorem veritatis stolam induere, quã nihil mortale attigit. est enim linea, quæ materia non enascitur è mortalibus: rursum quoties transit ad curam reipub. deposita interiore alteram pictam & aspectu mirãdam sumere. cùm eñ magna sit in vita varietas, opus est varia

sapientia

ſapientia clauũ tenentis gubernatoris hic in ara ſeu vita cõſpicua tergoris carnis cruoris& huiuſmodi corporeorũ videbitur magnam curã gerere,ne vulgarẽ multitudinẽ offendat,quæ bona corporis facit animi bonis proxima.in interiore verò omnibus rebus incruentis,incorporeis,non carneis,nec niſi rationalibus vtetur,quæ per thus ſuffimentáq; ſignificãtur.nam vt hæc nares,ſic illa totam animã explent ſua fragrantia.Sciendum tamen quòd ſapiẽtia cum ſit ars artium, videtur quidem variari diuerſis materiis,tamen verã ſuam ſpeciem immutabilẽ oſtendit acuto viſu præditis,& his qui nõ circumfuſa ei rerum mole diſtrahũtur, ſed ab arte ipſa impreſſum ei characterem perſpiciunt.Ferunt Phidiam illum ſtatuariũ ex ære,ebore,auro,aliiſque diuerſis materiis cõfeciſſe ſtatuas, in quibus omnibus vna eadémq; ars emineat: vt non ſolùm eruditi ſpectatores,verùm etiam valde imperiti opificẽ agnoſcãt ex ipſis operibus. quemadmodum enim in gemellis natura eodẽ ſæpe vſa charactere penè indiſcretas ſimilitudines exprimit:pari modo etiã perfecta ars,cùm ſit naturæ imago & effigies,quando aſſumit diuerſas materias,formac & imprimit eádem cunctis ideam, vt hac maximè ratione fiant cognata germanáq; ac gemella eius opera. idem igitur efficiet ea quæ ineſt ſapienti potentia. tractans enim de eo Qui eſt,pietas nominatur & ſanctitas:cum autẽ de cælo diſſerit rebúsq; cæleſtibus, phyſiologia:meteorologia verò,cum de aëre varietatibúsq; huius & mutationibus, ſiue per integras vices anni quadripartiti quas horas nominãt,ſiue per ſingulos menſium dierúmq; circuitus cõtingentibus. ethica verò cũ de corrigendis moribus hominum:cuius ſpecies ſunt,politica ad reip.curam, & œconomica ad rei familiaris pertinẽs: atq; etiam ſympotica,tractans epulas ac conuiuia. rurſum alia facultas eſt regia,regẽdis apta hominib':alia legiſlatoria,quæ vetat aut præcipit,omniũ eñ horum ſapiẽs, vere πολύφημος, id eſt multinominis,capax eſt,pietatis,ſanctitatis,phyſiologiæ, meteorologię,moralis, ciuilis,domeſticę,regiæ,legiſlatorięq; ſciẽtiæ,& innumerarum aliarum facultatum,in quibus omnibus vnam eádémq; ſpeciem habere videbitur. in hac autem de quatuor prognatorum ordinibus mentione illud præterire nõ libet, quod cõfirmat hanc diuiſionem partitionémq; capitum. nam faſtuoſum hunc & per ſtultitiam inflatum filium parẽtes hoc modo accuſant,dicendo:hic noſter,digito indicãtes inobedientem cõtumacémq;,vbi demõſtratiuè dicendo hic.declarãt

ſe &

se & alios genuisse, hoc est indoles generosas aut alteri parenti obsequētes aut vtriq;, quorum exemplum est Rubim. alios audiendi discendiq; cupidos, quorum est Simeō. nam hic auditus interpretatur. item alios Dei supplices, quale est leuitarū sodalitium. itē nonnullos canentes sonora nō tam voce quàm mente hymnum gratiis agendis compositum, quorum præcentor Iudas, propter virtutem quæsitam labore voluntario. quosdam item mercedibus dignatos & muneribus, vt Issachar. alios contēplatores cælestis numinis post derelictas sublimes cōsiderationes Chaldaicas, vt Abraham. alios à seipsis virtutem doctos, vt Isaac. item cōsilio viribúsq; pollentes amicos Dei. vt Mosen illum perfectissimū. Meritò igitur istum contumacem, proteruum, symbola conferentem, id est peccata peccatis annectentem, magna minoribus, recentia veteribus, voluntaria non voluntariis, & tanquam vino calentem, per totam vitam ebrium debacchātémq;, vt qui stultitię merum magnúmq; hauserit calicem, lapidari sacra lex iubet: quia & recti sermonis mandata patris sui, & disciplinæ matris suæ legitimas admonitiones sustulit: cumq; haberet fratres probos exemplum honestatis domesticum, ne horum quidem virtutem imitatus est, etiam pręuaricari ausus, vt corpus Deum sibi fingeret, & Typhum Aegyptio more coleret, cuius signū erat iuuencus aureus: circa quem choreas ducendo insani, carmen concinunt, non suaue, quale in comessationibus, epulis, festisq; cōpotationib', sed reuera lugubre funestúmq; , tanquam temulenti, multóq; Lyeo laxati neruos animæ. Narratur enim quòd Iesus audito tumultu populi dixit ad Mosen: Clamor pugnantium auditur in castris. qui respondit: clamor iste, quantum ego audio, nō ad pugnam aut fugam hortator est, sed ad pocula. móxq; propinquior castris, videt vitulum & choreas. Quid autē hoc ænigma significet, docebimus vt poterimus. Res nostræ nunc trāquillæ sunt & quietæ, nunc perstrepunt importunis tumultibus. cùm silent, habēt pacem: ediuerso bellum implacabile cùm tumultuantur. testis est qui hoc expertus didicit, tantò magis idoneus. audito enim strepitu populi, sic solicitum eius curatorē ac pręsidem alloquitur: clamor pugnantium auditur in castris. nam priusquàm in nobis excitarentur ad clamorem irrationales impetus, mens erat stabilior. postquam autem animę regio strepere cœpit dissonis vocibus, affectiones his excitatæ seditionem intestinam cōmouent. cæterùm castra ad bellū nata vidētur. vbi enim aliâs rixæ

sunt

sunt & pugnæ cõtẽtionésq;, & cætera pertinacis belli facinora, nisi in hac vita quã in corpore agimus, quod allegoricè castra nominat. hæc castra solet intellectus relinquere, quando numine correptus ad eum Qui est, accedit cõtẽplaturus ideas incorporeas. Tollens, inquit, Moses suum tabernaculũ, tetendit extra castra, nõ propè, sed procul. qua figura subindicatur, sapientem migrasse à bello ad pacẽ, & à mortali confusoq; exercitu ad pacatam rationalium feliciúmq; animarum vitam diuinã. dicit autem & aliubi: cùm exiuero ciuitatem, expandã manus meas ad dominum, & cessabunt clamores. caue autem putes hæc loquentem hominem esse ex anima corporéq; contextũ, siue complexum, siue contemperatum, aut quomodocunq; tandem nominandum est hoc compositum animal, sed mentem sincerissimam purissimámq;: quæ tantisper dũ in ciuitate corporis mortalisq; vitæ continetur se contrahit: & tanquam carcere inclusa, fatetur se non posse haurire liberiorem aërem. quòd si contingat eam ex hac ciuitate exire, quemadmodũ qui manicis pedicisq; ferreis soluuntur, sic solutos habens cõceptus animi cogitationésq;, liberis dimissísq; vtetur etiã actionib⁹, vt mox affectuum incitamenta cohibeantur. An-non voluptatis intensi clamores sunt: per quos quicquid libet impetrat? an-nõ & cõcupiscientiæ ferrea vox, minaciter flagitantis ministeria cessantiũ? an-nõ & aliorum affectuum multisonus est & clamosus strepitus? Verùm etiam si centum ora centúmq; linguas (vt poëtæ loquuntur) vnusquisq; affectus habeat, ne sic quidẽ aures viri perfecti perturbare poterit, qui iã migrauit nolens in eadem cum eis ciuitate habitare amplius. cęterùm dicẽte illo cui tale quid accidit, corporeum exercitũ perstrepere bellicis clamoribus, procul pulso pacis amico silẽtio, sacer sermo assentit: nõ negat enim clamorem esse bellicũ, alterius tamen generis putat quã nonnulli existimant, scilicet non cedentium aut vrgẽtium, sed qualem nimio vino grauati solẽt attollere, quod enim dicit, ad pugnam hortãtium, perinde valet ac si diceret, prælio vincẽtiũ. nam valida pugna parit victoriã, sic sapiẽtẽ illum Abrahã post fusos fugatósq; nouẽ reges, videlicet quatuor affectus & quinq; sensus, qui pręter naturã mouebant, inducit scriptura hoc hymno cõfitentem & agentẽ gratias: Extendo manus meas ad dñm Deũ excelsum, creatorẽ cæli & terræ, si à funiculo vsq; ad corrigiã caligæ accipiã ex oĩbus quæ tua sunt. ostẽdit aũt, quantum equidẽ intelligo, creaturã omnẽ, cælum, terrã, aquã, spiritum,

animantes simul & stirpes. quisquis enim ad solum Deũ tendit animæ viribus & ab eo iuuari sperat, meritò dicit, nihil accipiá ex omnibus rebus quæ tuæ sunt. non à sole diurnam lucem, non à luna cęterísq; sideribus nocturnum lumen, non ab aëre nubibúsq; pluuias, nõ ab aqua & terra potum cibúmq;, nõ ab oculis visum, non auditum ab auribus, non à naribus odoratum, non ab oris saliua gustum, non à lingua eloquiũ, non à manibus dádi recipiendíq; facultatem, non eundi redeundíq; à pedibus, nõ respirationem à pulmone, nõ cõcoctionem à iecore, nõ ab aliis viscerib' suũ cuiusq; vsum, nõ ab arboribus satísq; fructus annuos: sed omnia hæc ab illo solo sapiente, qui gratuitá suá benignitatem largissimè distẽdit per omnia, atq; ita prodest omnibus. quisquis igitur eum Qui est, potest cernere, & hunc rerũ autorem agnoscit, creaturas eius minus quàm ipsum honorabit, absq; adulatione dotes earũ cõfitens. est autẽ cõfessio iustissima hæc ipsa: nihil à vobis, sed à Deo totum accipiá, cuius possessio sunt omnia: tamẽ per vos fortassis accipiá. estis enim instrumẽta immortalis eius gratiæ. at incosinderatus cæcá habens mentem qua sola Qui est cernitur, hac quidẽ nihil vsquam videt. sed quæ in mundo sunt corpora complectitur suis sensibus, putans hęc esse causas omniũ. quamobrẽ aggressus deos sibi fingere, simulacris, delubris, & aliis innumeris statuis ex varia fabrefactis materia repleuit orbẽ terrarũ habitabilẽ, pictores fictoréſque, quos legislator noster exterminat è sua rep. inuitás propositis ingẽtibus præmiis tũ priuatim tũ publicè: vnde præter expectationem pro sanctitate inuecta est impietas. multorũ enim deorũ cultus in animis insipientium fit impietas, & honorem Dei negligunt qui mortalia cõsecrant: quibus non satis fuit solis lunæq; pro libito, atq; etiam telluris & aquæ vniuersæ imagines effingere, sed iam brutis quoq; ac stirpibus promiscuè diuinos honores concedunt. eos quomodo hymni victorialis autor increpet, iam ostendimus. Moses quoque pariter postquam vidit regem Aegypti, iactátissimum illum intellectũ, cum DC. curribus, id est instrumẽtalis corporis sex motibus, & cũ triũuiris eorũ præfectis, qui etiási nihil in rebus sit stabile, tamen putant de cunctis sentiendũ táquam certis & immutabilibus: hos inquá vbi vidit meritas impietatis pœnas luisse, & suum exercitum incursationem effugisse hostium, egregiè prçter opinionem seruatũ, hymnum canit Deo iusto veróq; remuneratori, à decentissimo & huic felicitati aptissimo exorsus carmen: quòd

equum

equum & incessorem in mare proiecerit, & intellectum vectatũ à proteruo quadrupede, id est bruti affectus impetu, deleuerit, succursor & protector factus perspicacis animæ, cui perfectã salutem impertiit. idẽ vates & ad puteũ carmen occipit, nõ iam ob solum affectuum interitum, sed & ob acquisitam sapientiam possessionem incõparabilem, quã per puteum significat: quæ non in superficie sed in profundo habet laticem dulcẽ animabus sitiẽtibus honestatis, necessariũ potum ac suauissimum, priuatis autem nõ licet vel eruditionem haurire ex hoc puteo, sed solis regibus, quapropter dicitur: Saxo struxerunt eũ reges. Est enim officium magnorum imperatorum ædificare sapientiam, non istorũ qui armis terrã & mare subigunt, sed qui animæ potentiis varias in ea cõfusásq; turbas debellãt. horũ discipulos atq; familiares noscimus qui sic loquuntur: Pueri tui cœperũt summam virorum bellatorum qui nobiscum sunt. nemo est occisus, sed adduxit domũ domino quisq; vir quod inuenit. videtur hi quoq; rursum victoriale carmen occinere, perfectarum & principalium potẽtiarum cupidi. summarium enim & maximũ numerum rationũ fortitudinis à se captum aiũt: quos oportet bellicosos fuisse oppositos duabus legionibus: quarum vnius dux est difficilis venatu timiditas: alterius verò, furẽs audacia, vtraq; bonæ mentis expers. pulcherrimè autem dictũ est, neminẽ esse occisum, ad significationẽ integræ perfectæq; fortitudinis: sicut lyra & omne instrumentum musicũ deficit etiãsi vnicus tantùm sonus discrepet: concinnum verò est quando ad vnum pulsum consonantes eandem reddunt symphoniam. eodem modo & animæ instrumentum discrepat quidem quando aut audacia nimis intensum sonare cogitur iustò acutius; aut timiditate supra modum remissum in grauiorẽ sonum laxatur. tum verò demũ cõsonat, quando fortitudinis omnisq; virtutis toni contemperati omnes vnam concinnã melodiam efficiunt: cuius symphonię cõcinnitatisq; magnum argumentũ est, quòd offertur donũ Deo. hoc autem est colere cõuenienter eum Qui est, apertè confitendo ipsius donũ esse hoc vniuersum quicquid rerum natura cõtinet. dicit enim appositissimè: Vir quod inuenit, hoc obtulit donum. Vnusquisq; nostrum quamprimũ natus est inuenit magnũ donum Dei totum mundũ, quem ille sibi & suis charissimis largitus est. sunt autem etiã particularia dona, quæ & Deũ dare decet, & homines accipere, nimirũ virtutes, & his conuenientes actiones: quarum inuentionem plusquam ex-

temporalem, propter eximiam largiētis celeritatem qua vti solet, nemo nō miratur, etiam in eo qui nihil prætereà magnum habeat. ideóq; rogat, Quid hoc tam citò inuenisti fili, miratus affectus boni celeritatem. ille verò qui accepit beneficiū, conuenienter respōdet: Quæ dominus Deus tradidit. traditiones eṁ & perceptiones hominum tardę sunt, quas autem Deus facit, celerrimæ, vt etiam temporis motum ocyssimum præueniāt. Hi sunt igitur duces qui ad fortitudinē & vim hortantes victorialem ac gratulatorium hymnū auspicantur in choro, de quibus modò diximus. alij verò qui ob fugā & imbelles animos clade accepta lugubre canunt carmen, non tā vituperādi quàm miserandi. haud secus ac qui à natura oblæsum corpus habent: quibus vel mediocris languoris occasio magnū ad incolumitatē affert impedimentum. alij verò nō quòd molliores animi neruos habeant succumbunt inuiti, oppressi aduersariorū validioribus viribus: sed more volūtariam seruitutē subeūtium, vltrò sibi acerbos dominos asciscunt quāuis ingenui. & ideo cūvendi non possint, miranda temeritate ipsi emunt dominos, idem faciendo quod solent isti ebriosi nūquam vino satiabiles. nam & hi volentes non coacti magnā meri vim ingerunt, vt sua sponte sobrietate profligata ex anima sibi consciscant delirium. ait enim, Vocem hortātium ad potationem ego audio: hoc est, non inuitos furore laborantes audio, sed vltrò sibi accersentes insaniam. Omnis autē qui castris propinquat, vitulum videt ac choreas, & mox ipse quoq; cōmouetur. in typhū enim eiúsq; saltatores incidimus, quotquot prope corporea castra volumus gradum sistere, quādoquidem cōtēplatiui homines & res incorporeas visere desiderātes, cùm sint ab omni fastu alienissimi, longissimè remoti à corpore. solent degere. proinde ora Deum ne vnquā hortator fias ad pocula, hoc est, ne vnquā spōte præcedas in via ferente ad ruditatē & insipientiā. mala enim quę inuitis accidunt, dimidio leuiora sunt, cùm nō grauētur à sincera conscientia, quod votū tuum si exaudietur. iam nō eris priuatus amplius, sed honorem acquires maximum, nempè sacerdotium. solorum enim propemodum sacerdotum & Dei cultorū est officium sine vino sacra facere: ꝙ vinum & quicquid creat delirationem, sanitati mētis sit cōtrarium. Locutus est, inquit, dn̄s ad Aaron dicens: vinum & sicera nō bibetis tu & filij tui tecum, qn̄ ingrediemini in tabernaculum testimonij, aut accederis ad altare, & non moriemini: legitimum sempiternum in generationes

nes vestras, quo à profanis, sancta, & ab impuris pura distinguã tur. Aaron autẽ est sacerdos, quod nomen interpretatur montanus, sublimia celsáq; sapiens ratio, non per iactãtiæ molem inani fastu turgidã, sed per magnitudinẽ virtutis, quæ mentẽ vltra cœlum attollẽs, non sinit cogitare quicquam humile. qui autem sic affectus est, merum & omne venenũ insaniam afferens nunquam vltrò sibi admouebit. incumbit enim ei necessitas vt aut sacrosancta tabernaculi penetralia ingressus secretis sacris operetur, aut ad altare accedẽs victimas pro sua populiq; salute immolet. quæ negotia sobrietate opus habent atq; solertia. me certè subit mandati huius admiratio. Sicut enim venerãda res est, sobrios & sui cõpotes ire ad vota & sacrificia: sic ediuersò ridicula si quis corpore animóq; præ vino labãte id facit. nisi forsasse quoties domini & parentes & principes adeundi sunt, curare decet seruos & filios & subditos vt sobrij sint, nequid dicto factóve peccent, néve pœnam incurrant, si videantur dignitatẽ maiorum contẽnere, aut si clemẽtius cum eis agatur, certè irrideantur: omnipotentẽ verò patrẽ aliquis aderaturus cibum, potum, somnum, cæteráq; quorum vsum natura postulat non moderabitur? malétq; ad lautiorẽ victũ declinãs imitari luxu perditos? & oculis nimio vino grauatis, vacillante capite, obliquata ceruice, crapulam ructans, totóq; corpore languidus, aquã abluendis manibus aut aras attinget ac victimas? atqui tali nõ est fas vel procul sacros ignes intueri. quod si hæc intelligãtur nõ de tabernaculo altaríq; constructo ex visibili & inanima & corruptibili materia, sed de illis inuisibilibus sola mẽte cernẽdis, quorũ ista sunt sensibiles imagines, tãtò magis obstupescet ad huius præcepti miraculũ. quoniã enim omniũ rerum aliud exemplar aliã imaginẽ fecit opifex, virtutis quoq; archetypũ primò fecit, quo mox expressit charactere ei simillimũ. quod quidẽ archetypũ signaculũ incorporeũ idea est: imago autẽ expressa corpus iam, sensibile quidẽ suaptè natura, nõdum tamen expositũ sensui: sicut in altissimi oceani gurgitibus enatũ lignũ diceremus posse quidẽ vri, nõdum tamẽ igni obnoxiũ, quippe marino humore madidũ. Ergo tabernaculũ & altare intelligamus ideas, alterã virtutis incorporeæ significatiuã, alterã sensibilis eius imaginis. altare quidẽ, & superimposita, vidẽtur facilè: vel quia sunt in atrio foris, vel quia noctu ac interdiu perpetuis illustrãtur ignibus: tabernaculũ verò & quicquid eo cõtinetur, nõ patet oculis: nõ ideo tantũ, quia situ in penetralibus,

verùm etiam quia propinquanti,aut curiosius intuenti,sine clementia supplicium lex intentat:nisi quis integer sit & purus ab omni magna paruáq; noxa,omnibus naturæ dotibus præditus. nã huic permittitur vt quotannis semel ingressus inspiciat non videnda cæteris,quando in hoc vno incorporeorum incorruptibiliúmq; bonorum alatus amor cælestis inhabitat. is quãdo ab idea perculsus sequitur signaculũ illud quod particulares virtutes exprimit,considerando mirandóq; pulchritudinem eius diuinissimã,ad quam accedit expressam ab illo archetypo, mox eũ subit ruditatis & ineruditionis obliuio,succedente eruditionis ac scientiæ memoria.& ideo dicitur:Vinum & sicera nõ bibetis,tu & filij tui tecum, quando ingrediemini tabernaculum testimonij,aut ad altare accedetis.quæ verba non tã interdicentis sunt,quàm decernentis pro sententia.nam interdicens sic loqueretur:vinum quando sacrificabitis ne bibatis. q verò sententiam profert,mauult dicere non bibetis. nõ est enim possibile vt inscitiã causam ebrietatis delirationísq; animę,in se admittat,qui iustitiam meditatur, & oblectat se per singulas virtutũ species. solet enim scriptura hoc vocare tabernaculum testimonij:siue quia verax Deus virtutis testis est, cui non sine bono nostro credimus:siue quia virtus confirmat animas extirpãs cogitationes incertas ac dubias:& in vita quasi pro tribunali veritatem reuelãs.Ait enim propheta nõ moriturũ qui sobrius sacrificat:quòd ruditas mortem, immortalitatẽ afferat eruditio. nã sicut nostris corporibus interitũ morbus,incolumitatẽ affert sanitas:itidẽ animas prudẽtia seruat,cùm ipsa sit mentis sanitas: imprudentia verò interemit, cùm sit morbus earũ insanabilis. Addit autẽ disertè,hoc legitimũ æternum: docens nos immortalem hanc legem esse inscriptã naturæ tabulis, quæ pronũtiat eruditionẽ rem saluberrimam, inscitiã verò causam morbi ac interitus,quin & hoc inde discimus, id quod verè legitimũ est: consequenter æternũ esse,quãdo & recta ratio, quæ legis vicem obtinet,non est corruptibilis.nam ediuersò quicquid iniquum, vix vno die durabile à seipso dissoluitur, cõfessione omniũ qui sapiunt.propriũ autem legis & eruditionis est,profana à sacris, ab impuris pura discernere:sicut ediuersò iniqtatis & ineruditionis,inter se pugnãtia cõfundere cõmiscereq; omnia.Quamobrem & Samuël regum prophetarúmq; maximus, vinum & quicquid epotum inebriat,sicut sacra eloquia testantur, ad extremum vsq; diẽ non bibit.ascriptus est enim in diuinum exercitum.

citum,qui nunquam imperatoris ſapientiſsimi prouidẽtia deſtituitur.is Samuël fuit fortaſsis homo,accipitur tamen non vt cõpoſitum animal,ſed vt mẽs,ſolo Dei cultu ac miniſterio gaudens.interpretatur enim ordinatus Deo,eò ꝙ actiones eas quæ à vana gloria proficiſcũtur,grauem turbationẽ ordinis exiſtimet.hic ex humana matre naſcitur, cuius nomẽ interpretatur gratia.nã ſine diuina gratia nõ eſt poſsibile vel deſerere mortalia,vel immortalibus ſemper adhærere. cæterùm quæcunque anima impleta fuerit gratia,gaudet confeſtĩ & ridet exultátq;. bacchatur enim,ita vt vulgò ebria videatur inſanire rapta extra ſe.& idem dicitur ad eam à quodam puerulo,non vno,ſed à quolibet iuueniliter petulante:Quouſque temulenta es? aufer iſtam temulentiam à te.Solet enim correptorum numine non ſolùm anima concitari ceu quodam œſtro,ſed & corpus erubeſcere incandeſceréq;,interno gaudio prorumpẽte in exteriora: quæ res multos inſipientes decipit,qui ſobrios vino madere autumant.eſt tamẽ quædam ebrietas etiam ſobriorum, qui bona mera hauriunt,& propinationes à perfecta virtute accipiunt. cæterùm qui temulenti ſunt,ne deguſtant quidem prudẽtiam, qua abſtinendo famem eius ſentiunt cõtinuam. meritò igitur ad iuuenilem irriſionem venerandæ auſteræq; vitæ inſultantẽ reſpondetur:Mulier dura dies ego ſum,vinum aut potum inebriantem non bibi,& effundam animã meam coram domino. Ingẽtes opes animæ,quæ gratiis Dei plena eſt.primum duram diem vocat ſeipſam, reſpiciens illudentem puerulum.nã huic & cuius inſipienti aſpera,ardua,difficillimáq; videtur via ducens ad virtutem ſicut & quidam è priſcis teſtatur,dicens:

Omnino vitium facilè eſt contingere cuiuis.
Contrà virtutem ſudoribus vndique diui
Præſepſere, & longus ad hanc perq; ardua callis,
Aſper & eſt primum:ſed vbi alta cacumina victor
Contigeris iam fit facilis,licet ardua dudum.

Deinde negat ſe vino & potu inebriante vſam, & perpetua vitæ ſobrietate gloriatur.nã obtinere cogitationem liberã, puram, immunémq; ab affectionibus perturbatricibꝰ, res eſt profectò admiratione digniſsima.Vnde fit vt intellectus ſobrietate mera ſaturatus,ſemper & per omnia cũ Deo verſari ꝑperet. Quid enim aliud ſibi volunt illa verba, Effundã animã meã in conſpectu domini,niſi totam meipſam ei conſecrabo?id fit quoties quis abruptis quibus prius ſtringebatur vinculis,quæ mortalis

vitæ indiderant vana ſtudia,exolutus omnibus, & intactum exſpatiatus,extentus,effuſusq́;,vt vel ad extremos mundi pertingat terminos,ad pulcherrimã celeberrimámq; illam Ingeniti contẽplationem penetrat.hic igitur chorus ſobriorũ eſt,eruditionem ducem ſequentium:alter verò prior ebriorum, cuius princeps inſcitia fuerat.Quoniam autẽ ebrietas nõ ſolùm delirationem ſignificauit,natam ex ineruditione,ſed & in totũ ſenſus priuationem,quam in corpore nimium vinum producit,in anima verò ignoratio eorũ quæ meritò ſciri deberent:ſupereſt vt dicamus paucis de ignorantia,duntaxat ea memorãdo quæ ſunt opportuniſsima.quis igitur eſt morbus corporis, cũ quo conferẽda ſit ignorantia?aut cum cuius ſenſus priuatione conferri poteſt?certè qui oculis auribúsq; mulctati ſunt, nihil vel videre vel audire valent,diei lucísq;,propter quæ ſola(ſi verum fatendum eſt) vitam expetimus,neſcij:& in perpetuis tenebris ſempiternáq; nocte habitant,ſurdi ad parua magnáq; omnia: quos meritò vita communis impotentes ſolet nominare. nam etiamſi reliquæ corporis vires vniuerſæ incolumes ſint & abſolutiſsimæ,tamen ſupplãtatę ab orbitate oculorũ auriũmq;,magno caſu corruunt,vt nõ amplius poſsint reſurgere.id eñ quod hominem fulcit,verbo quidem pedes ſunt,reuera autẽ auditus viſúsq;:quos donec habet integros,erectus incedit, priuatus verò his,proclinatur & è medio tollitur.iidem omnino ignorantiæ ſunt effectus in anima,lædentis eius viſum auditúmq;, nec lucem nec ſermonẽ in eam intrare ſinẽtis:hunc nequid doceat, illam ne res indicet:atq; ita offuſis irrationalib⁹ tenebris profundiſsimis,ex formoſiſsima animæ ſpecie ſurdum ſaxũ redditur.nam ignorantiæ contraria ſcientia quodãmodo animæ pro oculis eſt & auribus:quippe quæ & intẽdit animũ in ea quæ dicuntur,& res diſpicit:nec vnquam vel videndo vel audiẽdo falli ſuſtinet:ſed quicquid auditu ſpectatúq; dignum cenſet conſiderat cõtemplatúrq;:& ſi fortè itinere terreſtri aut nauigatione opus eſt peruadit vſq; terræ ac maris terminos,vt plura videat,& aliquid recẽtius audiat. impigerrimus enim eſt amor ſcientiæ,inimicus ſomno,amicus vigiliis.proinde ſemper excitans & acuens cogitationem, cogit eam obambulare omnia, auditũ faciens auidum,& ingentẽ ei diſcendi ſitim inſtillans. ergo ſciẽtia viſum auditúmq; præbet. quibus freta bene ſe gerit anima.nã qui videt auditq;,ſcit quid ſit vtile,& id expetẽdo, fugiendóq; cõtrarium, proficit,ignorãtia verò grauiorẽ quàm

corporis mulctationẽ animæ inferens,omniũ peccatorũ causa fit:quãdo caret omni externa ope,vt quæ nec ipsa sibi prospicere potest,nec præmoneri ab aliis.proindevsquequaq; destituta, & derelicta à custodibus ac præsidibus,à quibusvis hominibus rebúsq; patitur insidias.cauẽdum igitur ne vnquã tãtam meri vim ingeramus,vt sensus officium non faciãt : néve tam longè discedamus à sciẽtia,vt ignorãtia suas densissimas tenebras in anima possit spargere.Sunt aũt duo genera ignorãtiæ,simplex alterũ prorsus sensu carẽs:alterũ duplex,cũ quis non modò insciẽtia tenetur,verùm etiã putat se scire quæ haudquaquã scit, elatus falsa opinione sapiẽtiæ.prius malũ est leuius, vt quod leuiora peccata gignit,pleráq; inuolũtaria,secundũ verò maius, vt quod maiora parit,nec solùm inuolũtaria , verũ etiã iniqua de industria.talibus mihi videtur Lot ille filiarum genitor esse obnoxius maximè,qui masculum & perfectũ in anima germẽ educare nõ potuit.duas eñ filias ex vxore in saxũ pòst mutata suscepit,quã nõ aberrauerit si quis appellet cõsuetudinẽ inimicam veritati suoptè ingenio,& quoties ab aliquo ducitur à tergò restitantẽ,respectãtémq; antiquas sodales,& in morẽ inanimæ statuæ remanentẽ in earũ medio.filiarũ autẽ senior quidẽ vocabitur cõsilium,iunior verò assensio. nam cõsilio comes est assensio,post assensionem autem nemo consultat vlterius.mens igitur sedẽs in suo consistorio,solicitare filias incipit,& cũ grandiore quidem consilio considerat atq; scrutatur singula,cum iuniore verò assensione facilè quibusvis annuit,vt infesta ꝓ amicis complectatur,si modò voluptatis esca inuitet vel minima. hęc autẽ sobria quidẽ cogitatio nõ sustinet,sed occupat à temulentia:& velut vino extra se rapta.ideo dicitur:Potauerũt patrẽ vino:vt omnino impos fieret sensuum intellectus,qui prius videbatur idoneus per se ad consultãdum de rebus vtilibus,facilè tamen quibusvis verisimilibus vt veris certisq; assentiẽs:cũ natura humana haudquaquã sufficiens sit manifestè quicquam dispicere,& vel quasi vtile ac verũ eligere,vel vt falsum ac inutile fugere.multũ enim tenebrarũ offusum corporib⁹ rebúsq;, non sinit singulorum naturã conspici:imò etiã si quis curiosior aut discendi cupidior conetur introspicere proprius,tanquã luminibus orbati offensans,prius quàm aliquid apprehẽdat prolapsus frustratur.nã ne prælucente quidẽ eruditione intellectus proprium inde lumẽ sibi valens accẽdere,ad res inspiciẽdas nõ tam iuuatur quàm impeditur.sic enim natura cõparatũ est , vt

paruus splendor extinguatur à magnis tenebris: quo extincto nulla est visus vtilitas, quisquis autē sibi placet vel consilio vel facultate discernendi inter fugienda & sequenda, monēdus est: si earundem rerū eædem & indiscretæ semper nobis imaginationes acciderent, fortasse necessariò sequuturū vt quas nobis natura dedit iudicādi facultates geminas, sensum & intellectū, tanquam veraces admiraremur, nec decipi faciles, quippe quæ primo aspectu quid expetendum, quid fugiendum videant. sed quoniam cōpertum est nos aliâs aliter ab eis affici, nō possum⁹ quicquam certò asseuerare, cùm id quod apparet nō maneat firmum, sed in varias subinde transformetur facies. necessum est enim vt instabilis imaginationis instabile sit etiam iudicium, idq; multis de causis: quarum prima est animalium nō vna tātùm parte, sed plures penè quàm dici potest differētiæ, in generatione horū & habitudine, in cibo & victu, in his rebus quas expetūt & fugiunt, in sensuum actionibus & cōmotionibus, in corporū animarúmq; innumerabilibus proprietatibus. nam vt omittamus ista quæ iudicāt, inspice quædā ex his quę iudicant, vt chamæleontem & polypū illum aiunt mutabilē colore semper loca referre in quibus degit: hunc verò saxa quibuscunque adhæserit, forsan à natura saluti eius prospiciēte donatum hoc versatilis coloris remedio cōtra pericula, Vidistin' vnquam columbæ ceruicē solaribus radiis expositā quàm multis modis colores variet? puniceum, ceruleum, igneum, & carbūculi speciem referentē, pallentem item, rubentémq;, & alios omnigenos, quorum ne vocabula quidē memorare sit facile. apud Scytharum quoq; gentem, quem Gelonos vocant, fertur mirādum animal, rarò quidem, nasci tamen. tarandum nomine, magnitudine bouis, facie verò ceruo quàm simillimum. de hoc narrant, pilum eius omnia propinqua, siue arbores, siue alia, colore imitari, & per eam similitudinē fallere in quēcunq; inciderit, atq; ita magis quàm viribus periculū à venatoribus imminēs euadere. hæc & similia certissimū argumentum sunt, nos non posse quicquam certò cōprehendere. deinde vt omittamus animalia reliqua, soli homines immane quantum in rebus omnibus inter se differunt: qui nō modò aliâs aliter ne iisdem iudicant, sed & alij aliter, dum iisdem quidam delectātur, quidam offenduntur. nam quæ his probantur, aliis displicent: quæ hi vltrò accersunt vt domestica, alij procul in malam rem profligāt vt alienissima, equidem fortè fortuna theatrum ingressus aliquoties

ties,animaduerti ad vnũ carmen tragœdorũ citharœdorúmve in ſcena certantiũ alios ſic demulceri,vt non temperarent ſibi quin aſſurgentes acclamarent & applauderent:alios nõ magis moueri hoc,quàm illos ipſos gradus ſaxeos quibus inſiſterent: alios in tantum offendi,vt è theatro ſe proriperent vtraq; manu cõpreſsis auriculis,nequid ex eo ſono reliquũ moleſtiã crearet faſtidioſis animis,quid attinet iſta dicere?vnuſquiſq;,ſi ipſũ per ſe cõſideres,quod vix eſt credibile,innumeras mutationes in corpus animáq; recipit,quæ modò expetierat fugiẽs, haudquaquã mutata,ſed in eodem ſtatu manentia.eadẽ enim aliter à ſanis accipiũtur,quàm ab ægrotis,aliter à vigilantibus quàm dormientibus,aliter à pubeſcentibus quàm ſeneſcentibus:imò qui ſtat alias quàm qui mouetur imaginationes concipit,alias intrepidus quàm timidus:item mœrẽs quàm gaudẽs, infenſus quàm beneuolus. Quid opus verbis prolixioribus?dicam compendiò:quivis corporis animæq; motus,ſiue iuxta naturã ſiue cõtrà factus,cauſa eſt vt quæ apparẽt,mutari videantur, inconſiſtẽtibus ſomniis ſimillima.nec minima cauſa imaginationũ inconſtãtiæ ſita eſt in conſideratione,in diſtantiis,in locis quibus cõtinentur ſingula. an non videmus in mari piſces extẽtis natãtes pinnulis ſemper maiore ſpecie quàm qua re vera ſunt? itidem remos vel rectiſsimos,fractos in aqua videri cõtingit. hæc longè falſiſsimas imagines obiicientia ſolent mentẽ decipere. interdum enim cùm ſint exanimata,putantur viuere, & ediuerſò quæ viuunt,eſſe mortua.item quæ ſtant, moueri: quæ mouentur,ſtare:quæ accedunt,recedere:quæ recedunt, accedere.breuia videntur,quæ prælonga ſunt:quæ angulos habent,diceres teretia:aliáq; innumera fallũt aſpectũ,quibus nemo prudens tãquã certis ſubſcriberet.quid qualitates factitiæ, in quibus addidiſſe detraxiſſéve aliquid multũ profuerit aut obfuerit,præſertim in his quæ tractãt medici?nanq; horum compoſitiones recipiunt qualitates certis terminis dimenſas & regulis citra quas non licet cõſiſtere,ſicut nec progredi vlterius tutum eſt.nã diminutio remittit eorũ vim,ſicut intẽdit additio. Vtrũque autem noxam affert:alterũ ob vitium defectum inefficax, alterum violente lædens prę nimietate earũ.leuitates quoq; ac aſperitates,denſitates oppilationésq;,& his contrariæ raritates apertionésq; quantũ ad auxiliũ noxámve cõferant manifeſtum eſt.Ac ne illud quidem ignotum,ꝙ penè nulla res,ſi conſideres ipſam per ſe,intelligitur,ſed collatione cũ ſuo cõtrario exami-

natur, vt paruum collatum cum magno, aridum cum humido, frigidũ cum calido, graue cum leui, nigrũ cum albo, infirmum cum valido, purum cũ multo. Similiter etiam quæcunq; ad virtutem referuntur aut vitium, vtilia noscuntur per noxia, honesta adhibitis ediuersò turpibus, iuxta & in genere bona cũ iniustis & malis cõposita. deniq; quicquid aliud in vniuerso mũdo consideraueris, ad eandẽ formulã iudicari cõperies. Nam per se vnumquodq; cõprehendi non potest, sed cum altero cõparatum venit in notitiam. Quicquid autẽ de seipso testari non potest, egẽs alterius patrocinio, infirmã fidẽ habet. itaq; sic quoq; coarguuntur qui facilè de quavis re vel negant vel asserunt. nec mirũ: nam si quis vlterius in res progrediatur, & collustret eas sincerius, sciet quod ne vna quidẽ res iuxta simplicẽ suam naturam nobis occurrit, sed omnes multipliciter tẽperatę mixtæq;. Colores sine mora comprehendimus. at quomodo? nónne foris cum aëre ac lumine, intus in ipso visu cũ humido? dulce verò & amarũ quomodo probaretur absq; oris humoribus? quid sapores grati naturę vel ingrati? quid ex suffitu odores, nũ simplices sincerásq; naturas præ se ferunt? an potius mixtas ex ipsis & aëre, interdum etiã ex igne liquãte horũ corpora, & ex facultate quæ inest naribus? Ex his sanè colligitur, nec colores à nobis percipi, sed temperaturã constantẽ ex subiectis & lumine: nec odores, sed mixturã quæ cõstat è corporũ exhalationibus & omnium capace aëre: nec sapores, sed id quod cõficit è re gustabili, & humore saliuaceo. Hęc cùm ita se habeãt, dãnãda est stultitia, seu arrogantia, seu temeritas eorũ, qui facilè vel asserere, vel negare de quavis re sustinẽt. si enĩ simplices facultates absunt, mixtæ verò & collatitiæ nos frustrãtur, impossibile est vt cernãtur inuisibiles, & per mixta intelligatur vniuscuiusq; forma, ad eam mixturã cõferẽtis suã portionẽ. Quid igitur superest, nisi vt necessariò suspendamus sentẽtiã? Illa quoq; deterrẽt ne temerè credamus incertis, quæ penè per totũ orbem diffusa sunt, cõmunem tũ Gręcis, tum barbaris in iudicãdo lapsum inducẽtia quænã? institutiones ab ætate tenera, consuetudines patriæ, leges antiquæ, ex quibus vniuersis in nullo cõsentiunt oẽs, sed per singulas regiones, gentes, ciuitates, vicos deniq; ac domos, saltẽ viri discrepãt à mulierculis, & pueri à cæteris. Nam quę nobis turpia videntur, illis honesta: quæ decẽtia, illis indecora: iniqua, iusta: impia, sancta: legitima, illegitima: vituperãda, laudabilia: puniẽda, honore digna, & cætera decernũtur contraria.

ria.Sed quid opus est his immorari prolixius, cũ reuocent nos magis necessaria? ꝙ si quis velit omissis aliis recentioribus spectaculis,inquirere in præsens capitulũ diligentius, & examinare singillatim educationes,mores, leges, regionum,gentiũ,locorum,ciuitatum,subditorum, principum, clarorum,obscurorum,liberorum,seruorum,doctorum,indoctorum, non vnam alterámq; diem,nec mensem aut annũ,sed totam vitam in hoc conteret vel longissimã:nihilominus pleraq; considerationem eius effugient.cùm igitur alij ab aliorum iudicio non modicũ distent,& adeò discrepent, vt pugnent etiam inuicẽ, necessariò cõsequitur vt etiã allabantes imaginationes rerũ differant inter se,& pugnantes sint de his sententiæ.quæ cũ ita sint,quis est tam demens & delirus vt, certò affirmare audeat,hoc aut illud esse iustũ,prudens,honestũ,vtile?quicquid enim hic decreuerit, alius irritabit meditatus à teneris vnguiculis cõtraria.Equidẽ nõ miror si miscellanea cõfusáq; turba,morũ legúmq; vtcũq; inductarũ serua,ab incunabulis obedire his haud secus ac dñis atq; tyrãnnis assueta,& animã cõtusa colaphis,nihil magnũ & virile valens sapere,credit acceptis semel maiorum traditionibus:& mentem sinens inexercitatã,sine scrutatione ac examine vel affirmat vel negat.philosophos quos vocãt miror,quorum pleriq; simulantes se venari manifestã in rebus certitudinẽ, catervatim diuisi,decernunt dissona,interdũ etiã contraria, non de vna quapiam haud magni momẽti re, sed propemodum de omnibus magnis paruísq;,de quibus solẽt quærere.cũ enim hi mundum infinitũ inducant,illi finitũ:hi creatum affirment,illi negẽt:hi sine prææde principéq; temerè arbitratu suo ferri eum contendant,illi credant prouidentia.curáq; mirifica & vniuersum & partes eius Deũ regere ac gubernare ita vt in tuto sint: qui fieri potest vt de subiectis rebus eosdem cõceptus habeãt? iam quæ in natura boni consideratã imaginationes obueniũt, nónne suspendere assensionem potius quàm assentiri cogunt? dum alij bonum esse cẽsent solùm honestum,idq; reponunt in anima:alij diuidũt hoc in quasdam minutias,& vsq; ad corpus externáq; protendunt.hi dicunt felicitates à fortuna cõcessas, corporis esse satellites,vt sanitatem, robur, integritatem, omnium sensuum,& huiusmodi cætera stipantia regiam animã, cùm enim tres sint bonorum ordines.tertium & extremum secundi & medij propugnatorem esse: secundum verò primi munimentum protectoriúmq; factũ maximum,De his ipsis, & de

diuersis

diuersis vitæ rationibus, de finibus ad quos actiones omnes dirigendæ sunt, déq; aliis innumeris quæ tractantur in rationali morali, naturaliq; philosophia, disceptationes nascuntur ineffabiles, de quarum nulla in hodiernum vsq; disceptatores isti cõsentiũt, meritò igitur cum duabus filiabus, cõsilio assensionéq;, coniunctus & vnà cubans intellectus, ignorantia laborare inducitur. dicitur enim, & nesciuit quando accubuerunt, aut quãdo surrexerunt filiæ. nam nec somnũ, nec vigiliam, nec quietẽ, nec motum videtur certò cõprehendere: sed etiã cùm optimè cõsuluisse putatur, inconsultissimus deprehẽditur, rebus ad expectatum finẽ non peruenientibus: & quoties subscribere quibusdam vt veris placuit, facilitatis incurrit infamiã, quamprimùm cõperiuntur incerta dubiáq;, quibus prius crediderat vt certissimis: itaq; cũ negotia soleãt cõtra opinionẽ cadere, nihil tutius fuerit quàm assensum suspẽdere. Hactenus de his, nũc vertam' sermonem ad sequẽtia. diximus suprà temulẽtiæ nomine significari etiã illud quod multis sæpe attulit noxas maximas ignaui vẽtris studiũ, cui deditos videre licet, etiãsi omnes corporis lacunas expleuerint, adhuc tamen inexpletas ac inanes habere cõcupiscẽtias. isti quãuis præ saturitate distẽt ad modicũ tempus tanquã athletæ lassi respirãt, tamen mox ad idẽ certamen reuertũtur. Proinde rex Aegyptiæ regionis, id est corporis, paulò antè infensus visus pincernæ ministro temulẽtiæ, mox ei recõciliatus in sacris libris introducitur, gliscẽte cõcupiscẽtia tactus eius desiderio, idq; in die natiuitatis corruptibilis, non in incorruptibili luce illius Ingeniti luminis. dicitur enim fuisse dies natalis Pharaonis, qñ è carcere principẽ pincernarũ reuocauit ad ministeriũ. hoc enim propriũ est amatori corporis, vt præclaras putet res natas & corruptiles, eò quod densissimis tenebris præpediat, quò minus noscat incorruptibiles. ideo statim principium voluptatẽ temulentiã, eiúsq; ministrũ beneuolentia cõplectitur. Sunt autẽ luxuriãtis animæ tres familiares cubicularij, princeps pistorũ, princeps coquorũ, princeps pincernarum. quorum admirandus ille Moses sic meminit: Et iratus Pharao duobus eunuchis, pistorum principi & pincernarũ principi, misit eos in carcerẽ principis coquorum. est autẽ & coquorum princeps eunuchus. dicit enim alibi: abductus est Ioseph in Aegyptũ, & emit eum eunuchus Pharaonis princeps coquorum. & rursum: Vendiderũt Iosephũ spadoni Pharaonis coquorum prĩcipi. sed cur nec viro nec mulieri cõmittũtur dicta officia?

cia? An quia ſeminare viris, ſemē excipere mulieribus à natura datū eſt, ex quorū cōgreſſu & natiuitas omnium & generis con ſeruatio prouenit. ſterilis autē caſtrata︠q︡; animæ officiū eſt gaudere piſtoriis operib⁹ ſumptuoſis atq; poculis & curioſis condimētis cupediariorū, vt quę nec virtutis verè maſculū ſemē emittere valeat, nec emiſſum excipere nutriréq; , ſed tanquā exile ſaxoſumq; aruū, tantūmodo apta ſit ad corrūpendum ea quæ ſemper viuere debuerāt. Hic decretum ſtatuitur cōmuniter omnibus vtiliſsimū, quòd quivis opifex voluptatis non gignit ſapiētiam, cùm nec mas ſit nec fœmina: & cū nec indere nec excipere ſit idoneus ſemina ad immortalitatem facientia, meditatur quod turpiſsimum eſt in vita exercitium, vt corrūpat incorruptibilia, & extinguat inſitos naturæ igniculos inextinguibiles. taliū nulli Moſes permittit ingredi eccleſiā Dei. interdicit enī ne ſpado & exectus ingrediatur in eccleſiā domini. quid enim nō valenti ſapientiā gignere profuerint ſacræ cōciones auditę, cui fides execta eſt, nec poteſt ſeruare depoſitū vtiliſsimorū vitę dogmatum. proinde tres ſunt qui curant conuiuium humani generis, princeps piſtorum, pincerna, cupediarius. meritò, quia ſunt tria quibus vti & frui cupimus, cibi, cupediæ, potus. ſed alij cōtenti ſunt ſolis neceſſariis, quæ ad ſalubriter liberalitérq; viuendum requiruntur: alij quęrunt immodica, nimia, ſuperflua, quę appetitus excitant, & corporis lacunas multitudine onerāt ac opprimūt, magnos & varios morbos parere ſolita. Et vulgus quidem voluptati, concupiſcentiis affectibúsq; deditorū, ſicut in ciuitatibus plebeij, non inuidioſam vitam viuētes, & paucis rebus opus habētes, nō egētvariis curioſisq; miniſteriis, cōtenti ſimplicibus coquis, pincernis atq; piſtoribus. qui autem putant ſe imperare ac regnare in viuendo ſuauiter, & ad hunc ſcopum omnia minora maioráq; referunt, dignos ſe æſtimant miniſtris principibus coquorum, pincernarū, piſtorúmq; , hoc eſt in vnoquoque horum abſolutiſsimis. nam placentarū, popanorum, liborúmq; varia genera, non materiis tantū ſed & modis conficiendi formíſq; diuerſa, non tantùm ad guſtum, ſed & ad aſpectum illiciendū curioſè inuenta, exercēt piſtores eximios. examen autem vini in lotium abeuntis facilè nec lædentis caput, aut contrà augētis ſanguinem & olentis ſuauiter, multum parúmve aquæ ferentis, & ad vehementem intenſámq; , aut remiſſam lenémq; potationem facientis, cæterorúmq; ſimilium, ad pincernarū præfecti officiū pertinet, in hac arte abſolutiſsimi.

mi. cæterùm piſces auéſq; & id genus alia parare, & obſonia cõdire callent inſignes cupediarij, non tantùm quæ auribus didicerunt & oculis, verùm etiam quotidianis experimẽtis, dum vitæ delicatæ ac tenellæ, ſed non optãdæ, ſemper noui aliquid excogitãt. quos omnes eunuchos eſſe ſteriles ſapiẽtiæ docuimus. is autem cui recõciliantur, ventris rex intellectus pincerna eſt. nã ſuapté natura genus humanum eſt ad vinum procliue quo vix vnquam ſaturatur, quando ſomno, cibo, coitu, ſimilibúſque rebus nemo non expletur, mero autem non item, preſertim qui exercent hoc ſtudium. bibendo enim ſitiũt, incipientes à minoribus cyathis: procedente veró potatione iubent pincernas in maiores infundere calices, poſtquam incaluerunt iã parum ſui cõpotes, infundibula, crateras, amyſtides integras exhaurientes, & merum ingurgitantes, donec profundus ſomnus occupet iã nec ſeipſos nec quæ ingeſſerunt cõtinere valentes, regurgitante potu nimio. & tamen ſic quoq; inſatiabilis appetitus, tanquã famelicus, furere non deſinit. vitis enim Sodomorum vitis eorum eſt, vt inquit Moſes, & palmes eorum è Gomorra. vua eorum vua fellis, & botrus amaritudinis ipſis. furor draconũ vinũ eorũ, & furor aſpidum inſanabilis. Sodoma orbitas ſiue cæcitas interpretatur. vitis autẽ hæc eiúſq; fructus, ſignificat homines vinolentia, gula, turpiſsimíſq; voluptatibus perditos. cæterùm quod latentius ſubindicatur hoc eſt: veræ lætitiæ nullum germen in anima ſui amante inſitum eſſe, quòd talis ſanas radices nõ habeat, ſed incendio redactas in cinerẽ, in qua pro aqua fulmineis flãmis, Deo iuſtè animaduertente in impios, cælũ pluerat inextinguibilibus. non deeſſe tamen in ea concupiſcentiæ plantas maximas, honeſtatis ſteriles. quãdoquidem is affectus exardeſcit in omnia ſpectatu digna, conferturq; cum vite: non iſta matre mitium fructuũ, ſed ea quæ amaritudinem, malitiã, vafriciem, irã, furorem moréſq; irritabiles proferre ſolet, mordens animã in morem viperarum & aſpidum, venenatos morſus & omnino incurabiles habentium: quos deprecamur votis aſsiduis, obſecrãtes Deum clementiſsimum, vt ſilueſtrem hãc vitem eradicet: eiiciátq; omnes eunuchos & virtutis ſteriles in perpetuum exilium: & pro his in animis noſtris mites plantas inſerat per diſciplinam rectam, largiatúrq; nobis fructus ac rationes verè maſculas, à quibus ſeminari poſsint actiones honeſtæ, & virtutes incrementum accipere, vt cum felicitate habeamus conſeruemúsque ſempiternam conſuetudinem.

PHILONIS IVDAEI, de his verbis, Resipuit Noë.

POSTQVAM ea quæ de ebrietate secutáque hanc nuditate legislator dixit, enarrauimus: accedemus ad ea quæ deinceps cōiuncta sunt. sic enim in sacris literis scriptum sequitur:

Resipuit Noë à vino, & cognouit quicquid fecerat ei filius natu minimus.] Sobrietas non solùm animabus, verùm etiam corporibus, omniū confessione vtilissima est. nam & infirmitates arcet è nimia repletione nasci solitas, & sensus mirificè acuit, nec sinit corpora plus iustò grauata corruere: sed attollit ea simul & subleuat, reuocans ad officia propria, omnibus eorum partibus opportunissima. In summa, quantorum malorum autor est ebrietas, tantorum edi uersò bonorum sobrietas. ergo quandoquidem etiam corporibus, quibus peculiariter vini potus prodest, amica est sobrietas, nónne multò magis animabus? à quibus omne mortale alimētum alienum est. quid enim sobria mente præstantius est apud homines? quæ gloria? quæ diuitiæ? quod robur? quæ potētia? deniq; quid aliud ex his quæ mirantur homines? adsit modò animæ oculus, qui totus collustrare omnia valeat, nulla sui parte suffusus humoribus, aut nictatione impeditus. tūc enim acutissimè cernens, ipsúmq; intellectū & prudentiā intuens, occurret simulacris intelligibilibus, quorum spectaculū demulcens animum nō sinet posthac flecti ad quicquā sensibile. Et quid mirū si animæ sobriæ cernentiq; acutissimè nulla creatura potest æquari honore? quādo corporei quoq; oculi, & lux ista sensibilis apud nos omnes habetur in honore maximo? quāobrem multi visu amisso, vitā etiā vltrò abiecerūt, existimantes mortē malū esse cæcitate leuius. quātò igitur anima præstātior est corpore, tātò mens præstat oculis, quæ si illæsa sit & expers noxæ, à nulla iniquitate temulētiæ simili oppressa, somnum quidē ablegabit causam obliuionis officiorū atq; pigritiæ: vigiliā autē cōplexa cernet acutè quicquid spectatu dignū fuerit, excitata à memoria, & occupata actionib' tali cognitioni cōgruentib'. Talis est cōstitutio sobrij hoīs. cæterùm iuniorem filiū dicens, nō ætatis nomē scribit, sed qualibus moribus præditi sint rerum nouarū amatores indicat. alioqui quomodo nō vidēda videre cōtra ius

fásq;

fasq; conatus esset, aut silēda eloqui, aut domi cælanda proferre in propatulum, & trāsilire animæ terminos, nisi per curiositatem ausus fuisset quod nemo antea, deridēs casus alienos, qui debuerat ingemere, nec cauillari in tali re postulante reuerentiā vultúmq; seriū. hic certè mos est legislatoris, vt & prouectos ætate appellet iuuenes, & eos qui nondū senuerunt, seniores: nō respiciens annorum numerum, aut tempus breue lōgúmve, sed impotentias animę, quæ mouetur melius aut deterius. Ismaëlē penè vigesimum annum agentē, cum virtutibus perfecto Isaac collatum, nominat puerulum. Sumpsit, inquit, panes & vtrem aquæ, & dedit Agar: imposuitq; super humerū eius, & puerulū: quando eos è domo ablegauit Abrahā. ac rursum: Proiecit puerulum sub vna abiete. & : Non videbo mortē pueruli. atqui ante natum Isaac annum tertiumdecimū egressus Ismaël circuncisus est: & post alterius iam septēnis ablactationem, ne spurius cum legitimo ex æquo luderet, vnà cum matre pulsus est. & tamen quamuis iuuenis vocatur puerulus, sophista ipse collatus cum sapiēte. Isaac enim sapientiā, Ismaël sophisticam sortitus est, sicut vtriusq; personam in quibusdā dialogis exprimimus. nam sicut se habet admodum puer ad virum perfectū, sic se habet sophista ad sapientē, & disciplinæ encyclicæ ad virtutis scientias. In cantico etiam maiore populum vniuersum ad res nouas proclinantē insipientis & infantis ætatis nomine pueros vocat. Iustus, inquit, & sanctus dominus: peccauerunt ei pueri eius reprehensibiles, generatio praua & peruersa, hęccine redditis domino? itáne populus stultus est & non sapiens? An nō aptè alloquitur homines probrum habentes in anima, per stultitiā ac dementiam sæpe labentes in rectæ vitæ actionibus, non puerilē ætatem corporis aspiciens, sed ad mentis infantiā expertem rationis ac veritatis. ad eundem modum & Rachel, id est formositas corporis, iunior quā Lia pulchritudine animæ describitur. nam illud mortale, hæc immortalis est. & quicquid pretiosum videtur sensibus, à sola pulchritudine animæ vt imperfectū vincitur: quapropter & Ioseph iuuenis semper ac natu minimus dicitur. cùm enī præficitur gregibus vnà cū germanis fratrib⁹, iuuenis appellatur. & pater vota pro eo faciēs ait: Filius accrescēs minimus natu, ad me reuertere. Hic est ille qui pugnat pro omnib⁹ corporis potētīs, externarū opū haud fictus amicus, qui senioris animæ antiquius pretiosiúsq; bonum nōdum perfectè inuenit. si enim inuenisset, vel totā Aegyptum perpetuò cursu

fugiens

fugiens abiuiſſet.nũc verò ſibi placet,eò ꝙ illam nutriat alátq; cuius bellatores ducésq; ſubmerſos ac perditos vidẽs Iſraël hymnum Deo cecinit.iuuenis eſt igitur moribus,qui nũdum poteſt cũ germanis virtutibus paſcere,id eſt brutam animæ naturam curare ac regere.ſed adhuc bona quę videntur præfert his quæ verè ſunt.quãuis aũt incremẽtis proficiat in melius, tamẽ iunior ad perfectũ collatus cenſetur, eum qui bonũ in ſola honeſtate collocat:quamobrem adhortãs ait,Ad me reuertere: ac ſi dicat,ſeniorem ſentẽtiam expete,non omnia iuueniliter age, iam tãdem virtutẽ propter ipſam dilige,nec tanquã puer inſipiens fortunæ bonorũ ſplendore perculſus,decipi te ac falſis opinionibus repleri patere.atq; ita ſatis demonſtratũ puto,iuuenem in ſacris literis ſæpe vocari nõ ætate vigentẽ, ſed eum qui habet animã temerariam & nouarũ rerum cupidãtiam oſtẽdemus non ætate ſed honore præſtantes nominari ſeniores.Quis enim verſatus in ſacris libris ignorat,quòd ille ſapientiſsimus Abrahã breuioris ęui quàm vllus penè omnium maiorũ ſuorũ inducitur?illorum tamen qui diutiſsimè vixerunt nemo quod ſciam,ſed ſolus hic ſcribitur ſenior.dicunt igitur ſacra oracula,quòd Abraham erat ſenior ætatis prouectæ.&,Dominus benedixit abrahamo rebúſq; ipſius omnibus.quod mihi videtur ſubiunctum tanquam cauſa præcedentium, cur ſenior dicatur ille ſapiens.Cùm eñ à benigno Deo bene afficitur animæ pars rationalis,nec vnã modò,ſed omnes benedictionis ſpecies accipit,ſeniliter ſapit,atq; ita fit ſenior.ſic & cari Deo populi conſiſtorium,quod cogitur ex decies ſepteno numero,ſeniores ſolent nominari.Dicitur enim:Conuoca mihi ſeptuaginta viros è ſenioribus Iſraël,quos tuipſe noſti quod ſeniores ſint. Ergo non eos quos vulgus ſenes exiſtimat, quippe curandis ſacris præpoſitos,ſed quos ſolus hic ſapiens nouit,ſeniorum appellatione dignatur.quos enim hic reprobauerit tanquã bonus mẽſarius,falſam virtutis monetã habentes,iuuenili temerarióq; ſunt omnes animo.quos autem commẽdare voluerit, probati & iuxta prudentiam ſeniores cenſendi ſunt.certè vtrunq; quod dixi eruditę aures in vno legis edicto poſſunt agnoſcere clariſſimè.Si habuerit,inquit,homo vxores duas, vnam dilectã,alterã odioſam,& pepererint dilecta odioſáq;,& fuerit filius odioſæ primogenitus,volueritque ſubſtantiam inter filios ſuos diuidere:non poterit filium dilectæ facere primogenitũ & præferre filio odioſæ,ſed filium odioſæ agnoſcet primogenitũ,dabitq; ei

bitq; ei de his quæ habuerit cũcta duplicia. iste est enim principium liberorũ eius,& huic debentur primogenita. Obseruasti iam quod dilectæ filium nunquã seniorem vocat aut primogenitum, odiosæ verò filium sæpius. atqui prior ille natus, odiosæ verò filius posterior. apparet in edicti principio: Si pepererint, inquit, dilecta odiosáq;. Attamen prioris partus quãquam antiquior, à rectè iudicãte iunior decernitur: posterioris verò filius quamuis prærogatiua tẽporis careat, maiore antiquioréq; portione, dignus habetur Quam ob rem quoniam harum mulierum alteram dilectam voluptatis, alterã odiosam prudentię, significatiuam dicimus. illius enim cõsuetudinẽ vulgus eximiè diligit, escis & veneficiis suis alliciẽtẽ homines à die natali vsq; senectutem vltimã: huius autem tetricos verẽdósq; mores odit miserè: sicut insipiẽtes pueri parẽtum altorúmq; suorum vtilia quidem, sed parum iucunda monita. ambę in anima pariunt, altera studiũ voluptatis, virtutis altera. sed voluptatis studiũ, partus imperfectus est, & nunquã non puer, modis omnibus, etiãsi ad annosam ætatem perueniat. ediuerso virtutis amor ab incunabulis (iuxta prouerbiũ) in prudentiæ senatum allegitur, nunquam sensurus senium. ideo disertè dictũ est de virtutis vulgò exosæ filio, quod hic sit filiorum principium, quippe natu simul & principatu primus, cui ius primogenitorũ debetur lege naturæ, non iniquitate hominum. hanc igitur legem secutus propheta, quam pro scopo sibi proposuit, consequenter inducit Iacob minorem natu quàm Esau: quoniã imprudentia mox à prima etate nobiscũ coalescit, honestatis æmulatio serò nobis innascitur, quãuis suaptè vi sit quàm illa antiquior. Quapropter Esau fratri cedit iure primogenitorũ, quod alter sibi libẽter asserit vt debitũ. Huc facit & quod filiis Ioseph accidit, si inspiciatur diligentius: quãdo numine correptus ille sapiẽs admotis ad se nõ directè manus imposuit in capita, sed decussatim, vt læua tãgeret eum qui videbatur senior, iuniori verò dextrã imponeret. vocatur autẽ natu grãdior Manasses, iunior verò Ephraim. Quæ nomina si interpreteris, memoriã & reminiscentiã significare inuenies. interpretatur enĩ Manasses Ex obliuione, quod nomẽ est alterius, videlicet reminiscentia. Nã qui reminiscitur eorũ quę oblitus est, excedit ex obliuione. Ephraim verò fertilitas memorię, appellatio conuenientissima, quia fructus vtilissimus & reuera vescus est animabus, memoria in rebus indifferẽtibus. cæterũ memoria viris demũ & robustis contingit, ideóq;

iunior

iunior cẽsetur,ob natiuitatem serotinam.obliuio verò & reminiscentia penè alternis à prima ætate cum vnoquoq; cõuersantur. Quamobrem temporis prærogatiuam habẽt,& ad læuam statuuntur à sapiente ordinum peritissimo.virtutis autem primogenita obuenient memoriæ, quam Deo carus homo dextra dignatur, & portione potiore. Ergo postquam ad se rediit iustus ille & cognouit quid ei fecisset iunior filius,imprecationes diras exerit. ita est profecto,quãdo mens ad sobrietatem redit, sentit quid à nouatrice malitia passa sit antea,quando per ebrietatem aduertere non poterat.nunc cõsideremus cui maledicat. nam & hoc vnum è scrutatione dignis est:quoniam nõ filio qui peccasse videtur,sed huius filio,suo nepoti maledicit,cuius nullum crimen extat vel magnũ vel exiguũ.nã ille qui patrem curiosis oculis spectare sustinuit & spectatũ irrisit,atq; etiã irridẽdum prodidit,Cham erat ipsius Noë filius.in quem autẽ alieni peccati culpa & maledictio cõfertur,est Chanaã. dicitur enim: Maledictus Chanaan puer verna,seruus seruorũ erit suis fratribus.] Quid,inquam,iste commisit? animaduerterunt hoc fortasse legisperiti,quibus promptum est causas huiusmodi reddere. nos verò sequendo rectam rationem, propositæ quæstionis solutionẽ scrutabimur, vbi pauca necessariò præfati fuerimus. Status & motus inter se differunt. ille quiescit,motus agitatur, cuius duæ sunt species,altera migratiua, altera se voluẽs eodẽ in loco.statui germanus est habitus,motui verò actus. id apposito exemplo demonstrabimus euidentius. Fabrum,pictorem, agricolam,musicum,& alios artifices etiamsi quiescant, nec in vllo versentur harum artium opere,nihilominus solemus iam dictis vocare nominibus,quando suæ quisq; artis peritiam affectus est atque scientiam. sed vbi faber lignarius tractat materiem:pictor suis coloribus tẽperatis figuras quas vult deliniat in tabula:agricola in terræ sulcos iactat semina, aut palmites propagat vel plantat arbores,rigando riuósq; inducendo plantis alimentum necessarium suppeditans,aliáque rustica tractãs opera:musicus item tibiis,citharis,cæterisque instrumentis ad omnigena metra & rhythmos aptè vtitur:aut omissis manufactis per naturalia vocem expedire potest concinnam congruentémque sonis omnibus, aliúsve quicunque artifex artem suam exercet, tum præter dicta scientiarum nomina quiddam aliud de eis prædicatur necessariò:de fabro quòd fabricet, de pictore quòd iam pingat,de agricola item quòd terrã colat: de musico

quòd pulset citharã, aut tibia vocéq; canat, aut simile quippiã faciat. vtros igitur vituperamus aut laudamus? an non eos qui agunt & operantur: si bene, laudem lucrantes: sin contrà, vitupe rium? qui verò scientia contenti nihil faciunt. auferunt tantum securum præmium silentij. eadem ratio in stultos cõpetit, & in vniuersum in virtutem atq; vitium. prudẽtes, temperati, fortes, iusti sunt innumeri animo, qui huc euaserunt naturę felicitate, institutis legitimis, labore improbo puicacíq;. cæterũ pulchritudinem expressam rerũ administrationibus nõ potuerũt osten dere propter paupertatem aut obscuritatem, aut morbum corporis calamitatésq; cæteras, quæ humanam vitam obambulãt. hi bona sua quasi vincta clausáq; possident. alij verò his solutis, dimisis, liberísq; vtũtur omnibus, habẽres ostentãdi hęc mate riam copiosissimã. prudens quidem curã, vel publicæ rei vel domesticæ, vbi cõsulendi atq; intelligẽdi vim proferet: tẽperatus cæcas diuitias luxui seruire solitas ad visum & meliorẽ vsum reuocabit: iustus pro magistratus potestate dabit operã, vt suis cuiq; rebus frui liceat. Virtutis meditator pietatem exercebit, & parato sacerdotio curam locorum sacrorum atq; ceremoniarum geret. quæ nisi accedant, sunt quidem virtutes, sed immotę quietæq;, quemadmodum aurum argentũmq; in obscuris terrę latebris abditũ ad nihil vtile. ediuersò videre licet innumeros timidos, luxuriosos, insipiẽtes, iniustos, impios, esse intus in animo, nec tamen posse vitiorum singulorũ turpitudinem exercere quòd opportunitate ad peccãdum careãt, quod si se offerat qualem cupiũt occasio, terram & mare vsq; ad extremos terminos implere cladibus, & nihil vel paruum vel magnum illæsum sinere, sed vno impetu subuertere corrumperéq; omnia. Quemadmodum enim vis ignis tãtisper dum materia caret quiescit, qua accedente incenditur: sic quæ sunt in anima potẽtiæ spectãtes virtutem aut vitiũ, extinguuntur destitutæ (vt dixi) opportunitatibus. fortuitis autem excandescunt occasionibus. quorsum autem hæc dicta sunt? nisi, vt doceamus, quòd filius Noë Cham quiescẽtis vitij nomen habet, nepos autem iã mouentis se. Chã enim interpretatur calor, Chanaan commotio. calor autem in corpore febrem indicat, in anima vitiũ. nam sicut qui febre decumbit, nõ vna quapiam parte, sed toto ægrotat corpore, ita totius animę infirmitas est vitiũ. Hoc iam quiescit, iam mouetur, motũ eius vates hebraico nomine vocat Chanaã. nullus autem legislator pœnam decernit cõtra iniustos quiescentes, sed quoties

ties mouentur,& exercent iniusta opera:sicut ne mordaces quidem bestias vir moderatus occidet,si absit morsus periculũ.tollenda enim est ex animo crudelitas procliuis ad cædẽ omniũ. meritò igitur hic iustus videtur seruare maledictionem suo nepoti Chanaan.videtur,inquam,quia si nõ actu,potentia tamen filio suo Cham per illum maledicit. motus enim ad peccãdum Cham,ipse fit Chanaan.Vnum enim subiectũ est vitium, quod nunc in statu,nunc in motu consideratur, antiquior autẽ status quàm motus,vt eius quod stat,id quod mouetur, videatur progenies:ideo iuxta naturæ ordinem Chami filius Chanaan scribitur,scilicet motus quietis,vt & illud alibi dictũ confirmetur. Reddens iniquitates patrũ in filios in tertiã quartámq; generationem.Cõtra hos enim affectus cogitationum & quasi partus pœnæ procedunt quæ ipsas manebãt,ni accedat factum culpabile,euasuras accusationis periculum. Quamobrem & in lege de lepra ille modis omnibus maximus Moses,motum quidem eius & serpiginẽ impetiginémq; proscribit vt in purã, quietẽ autem purã pronuntiat.dicit enim:Si diffundatur in cute,cõtaminatũ sacerdos pronuntiabit:purũ verò si lucens candor eodẽ loco maneat.itaq; immunis est quies à vitiis & affectionibus animæ.id enim per leprã subindicatur,quòd non sit dãnationi obnoxia:motũ autẽ & impetũ eius dãnari meritò. simile quiddam in sacris Geneseos literis cõtinetur euidentius.dicitur eñi ibi ad illũ nequã:heus tu,peccasti,quiesce.quia peccatũ propter motum actionémq; vitiosam damnatur:quies verò propter statum & silentium inculpabilis & salutaris est.Hactenus satis,opinor,præfati sumus:nunc execrationẽ quomodo se habeat inspiciamus.Maledictus,inquit,Chanaan puer,seruus erit fratrũ suorum:& benedictus Deus Sem,& eritChanaan seruus eorũ.] diximus aliquando Sem cõmunem nominis rationem habere cum bono quando non speciale nomẽ habet, sed generale hoc ipsum Nomẽ:quia & bonũ solum nominandũ est,vt fausti ominis & celebratione dignũ:sicut ediuersò malum infaustum nec nominãdum.quid igitur bona prædito natura precatur? quod est eius votũ nouum & eximiũ,cuius mortalis nemo facit cõpotem,à quo ceu quodam oceano copiosi perrẽnésq; fontes bonorum funduntur atq; profluunt?nam dominum Deúmq; mũdi, omniúmq; in eo cõtentorũ,priuatim,& per excellentiã Deum Sem inuocat:quod vide quàm sit omni fastigio sublimius. cui enim hoc cõtigit,totius mũdi honorẽ æquat.cùm enim præses

curatórque amborum idem est, necessariò sequitur vt & quæ curantur, honore sint paria. an-non largissima sunt hæc munera? nam sensibilis mundi herus ac benefactor pronuntiatur his verbis, dominus Deus: intelligibilis verò boni seruator & benefactor tantummodo, nō herus aut dominus. Quicquid enim est sapientia præditum, amicum Deo non seruum est. id quod ipse fatetur de Abraham. Num cælabo ego amicum meum Abraham quid facturus sim? quæ sors cuicunque contigit, is humanæ felicitatis terminos transgreditur. solus enim hic est patritius, quippe qui patrem ciere Deum potest. solus adoptiuus eius filius, non diues, sed omnia possidens, qui solus deliciatur in copiosis verisque bonis, nunquam senescentibus, perpetuò virentibus: non nobilis, sed bona fama celebratus, laudem habens non adulatione adulteratam, sed veritate stabilem, solus rex, quippe qui à summo rege potentiam & potestatem accepit irrefragabilem. solus liber, manumissus ab hera morosissima vana gloria, quàm efferentem se supra modum ex arce superna liberator Deus deiecit. hunc tantis tam eximiis confertísq; bonis dignum habitum quid decet facere, nisi sermonibus, canticis, hymnis benefactori suo gratias agere? & hoc est, vt mihi sit verisimile, quod his verbis subindicatur: benedictus Deus Sem] quoniam qui Deum in sortem accepit, is meritò debet eum solum laudare ac benedicere, quando hoc tantùm habet quod reponat, nec valet referre vllam aliam gratiam. hæc sunt vota pro Sem facta: iā quæ pro Iapheth fecit qualia sint videamus. Dilatet, inquit, Deus Iapheth, & habitet in domib⁹ Sem, & fiat Chanaan seruus eorum.] Eius qui solam honestatem bonū existimat, finis est breuior. in tāta enim rerum nos circūstantium copia, ad solam mentem rectricem se applicat. Eius autem qui tria facit bonorum genera, animi, corporis, externa, rem concidens in multas particulas dissimiles, finis dilatatur. Quapropter propriè huic precatur latitudinem, vt etiam virtutibus animæ, prudentia, temperantia, cæterisque singulis vti valeat, prætérque sanitate corporis, integritate sensuum, viribus & robore, & id genus rebus aliis. adhæc externis quoque lucris, quæ ad diuitias, gloriam, vsumfructum necessariarum voluptatum faciunt: hæc de latitudine. Considerandum cui precetur, vt in domibus Sem habitet: non satis enim id declarauit. Possumus tamen dicere, eum de omnipotente hoc velle intelligi. Quæ enim domus in omni creatura inuenitur dignior

quam

quam Deus inhabitet, præter animam perfectè purgatam, quę solùm honestum bonum existimat, cætera censet rationi subdita, & huic debere obsequium. dicitur autem in domo habitare, non vt in loco: continet enim omnia, ipse à nulla re continetur: sed tanquam illius loci curam genes pręcipuam. Quisquis enim domum possidet, necesse habet vt ei prouideat. Proinde in quemcunque bonum illud Deo carum impluit, petat vt omnipotens in ipso habitare dignetur: vt paruum hoc ædificium, mentem videlicet, in altum sublatum à terra extremo cælo inferat. cæterùm precationis verba pulchrè coaptantur. nam Sem tanquam radix virtutis honestatísque supponitur, ex qua frugifera planta sapiens ille Abraham succreuit, ex quo nata progenies ille à seipso doctus Isaac fructus est, ex quo rursum per labores seminantur virtutes, in quibus decertat Iacob ad luctã cum affectibus exercitatus per angelos, ratione vnctus non oleo. ab hoc principe duodecim tribus descendunt, quas diuina oracula aiunt esse regnum & sacerdotium Dei, à primo Sem egregiè procedente serie, iuxta votum Deo domos eius inhabitante. est enim regis domus regia, reuera sacra soláque ius asyli habens. Possumus tamen fortasse votum hoc, & ad Iapheth referre, vt in domibus Sem habitet. nam ei qui etiam corporis commoda & externa lucra in bonis numerat, precari conuenit vt ad solum animæ bonum recurrat, ne in tota sua vita aberret à vera opinione: quæ sceleratissimis etiam exacratissimísque contingunt bona existimans, vt sanitatem, pecuniæ copiam, & id genus alia, cùm vera bona malo nulli obueniant: nihil enim malo bonóque commune esse natura voluit. Quapropter tantùm votis felicitas ista expetitur, cuius finem non potest quisquam insipiens assequi. hunc finem ille primus probæ posteritatis autor scribitur optare cuidam è domesticis, dicens: Ad me reuertere: vt reuersus in eius sententiam, & solum honestum tanquam bonum complexus, à tergo relinquat diuersas de verò bono existimationes. habitet igitur in domibus illius animæ quæ solum honestum esse bonum asserit. omissis aliorum domiciliis, qui & corporis bona & externa habent in pretio. nõ immeritò tamen insipientem in seruitutem addicit virtutis cultoribus: vt aut sub dominatione potiorum ad meliorem viuendi rationem transeat: aut si pergat esse improbus, facilè pro potestate castigetur à suis dominis.

PHILONIS IVDAEI, de Gigantibus.

ET factum est quando cœperũt homines multiplicari super terram, & natæ sunt eis filiæ.] Quærendum, opinor, cur post natiuitatẽ Noë filiorúmq; illius, humanum genus multiplicatum sit. Fortassis in prõptu causa est. Semper enim collatus cum paucis, magnus numerus contrariorum inuenitur. Ideo generosa vnius indoles, multorum prauum ingenium coarguit. Siquidem pauca quædã quæ fiunt ex arte ac scientia, vel quæ bona & honesta sunt, produnt quàm ingẽs multitudo inertiũ, ignarorum, iniustorũ, & in vniuersum nequã hominũ in suis tenebris latuerit. Viden' ꝙ & in hoc quàm latè patet mũdo sol vnus immensas latissiméq; terra & mari diffusas tenebras quàm primũ affulget, dispellit? Meritò igitur etiã huius Noë iusti natiuitas eiúsq; filiorũ ostẽdit diuersam iniustorũ multitudinem. Natura enim ita comparatum est, vt contraria eluceant per cõtraria. Cæterùm nemo iniustus seminat in anima prolem masculam, sed qui sunt ipsi parum viriles, fracti effœminatíq; cogitationibus & sentẽtiis, gignunt fœminas, vt expertes virtutis feracis non nisi bonorum fructuum, & plantatores omnium vitiorũ affectionúmq;, quarum muliebria sunt germina. Qua de causa filias homines hi genuisse dicuntur, nemo ex his filios. Quoniã enim Noë iustus mares gignit, quippe qui rectam masculámq; rationem sequitur, hoc ipso vulgus iniustum fœminas gignere ostẽditur citra cõtrouersiam. Non est enim possibile vt à cõtrariis eadem gignantur, sed contraria. Viderunt angeli Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, & acceperũt sibi ex omnibus quas elegerant.] Quos alij philosophi genios, Moses solet vocare angelos. Hi sunt animæ volitãtes per aërem. Nec est cur quisquam hoc fabulosum existimet. Necessum est enim vt totus mundus in omnibus sui partibus animata habeat, quãdo primariæ partes eius elemẽtares sibi apta cõtinẽt animalia, terra terrestria, mare ac amnes aquatilia, ignis ex igne genita: quæ ferũtur plurima nasci in Macedonia. Cælum itẽ sidera. Hæc enim in totũ sunt animę immortales diuinæq;: & ideo mouentur in orbem,

qui

qui motus mētis cognatus est. Horū enim singulorū mens est integerrima, Proinde necessariò sequit̄, vt & aër sit plenus suis animalibus. Hæc aūt nobis sunt inuisibilia, cū & ipse nō sit sensui visibilis. Nō tn̄ ideo quia nō possumus animarū figuras visu assequi, aër eis est vacuus. Comprehēdere autē eas intellectu necesse est, vt simile contemplemur per simile. Nec enim negabimus omnibus terrestribus, aquatilibúsq; vitā per aërem & spiritū cōtingere. Quid pestilētia, nónne aëre vitiato solet accidere, qui singulos animat? idem qn̄ illæsus est & innocuus, qualis solet esse flantibus auris septentrionalibus, nónne haustus purioris spiritus multum ad incolumitatem proficit? & credimus eum qui alias aquatiles terrestrésq; animātes animat, carere animabus propriis? imò cōtrarium est credibilius, etiamsi reliqua elemēta nihil animalium gignerent, tamē solum aërem animalia parere, quādo singulari opificis gratia indita sūt huic animarum semina. Harum quædam descenderunt in corpora: quædam semper abhorrent ab onmnibus terræ partibus. Harum sibi sacratarum ministeriis summus ille parens & opifex vti solet in administrandis rebus mortalium. At illæ alteræ tanquam in flumen descendentes in corpus, aliquādo rapidissimis eius absorbentur gurgitibus: aliquando eluctatæ cōtra impetum, primùm enatant, deinde reuolant illuc vnde auolauerant. Hæ sunt animæ supernam quandam doctę philosophiam. quæ ab initio finem vsq; meditantur mortem corporum, vt incorpoream incorruptibilémq; vitam apud illum Ingenitū incorruptibilémque adipiscantur. At quæ submerguntur, sunt reliquorum hominum, qui neglecta sapientia dediderūt se incertis fortunæ flatibus, quorum nullus fert ad optimā nostri partem mentem videlicet, sed omnes ad cognatum nobis corpus cadauerosum, aut ad res magis quàm hoc inanimes, puta gloriam, pecuniam, potestates, honores, & cætera quæ homines nūquam vera bona contemplati, fingunt pingúntque sibi, decepti vanis opinionibus. proinde si cogites, animas, genios, angelos, non tam re differre quàm nominibus, exoneraberis superstitionis onere grauissimo. Quemadmodum autē vulgus dicit bonos malósq; genios, & similiter animas, sic etiam angelos: alteros qui boni vocantur, legatos quosdam vltro citróq; cōmeantes inter Deum & homines, sacrosanctos propter hoc inculpabile pulcherrimúmq; ministerium; alteros ediuersò profanos ac nefarios, quos & ipse abominādos haud falsò dixeris. Testis

q v est

est hymnographus, cuius sunt hæc verba in quodam cantico: Emisit in eos iram furoris sui, furorem, iram, oppreßionémq;, immißionem per malos angelos. hi sunt illi mali angelorum nomen vsurpantes, qui rectæ rationis filias scientias & virtutes nesciunt, morti autem obnoxias hominum mortalium progenies consectantur, quæ nullam natiuã secum afferunt pulchritudinem sola mente visibilem, sed fucatã formã qua sensus decipitur. Accipiũt verò nõ easdem omnes filias, sed alias alii selectas sibi ex innumeris. Quidam per visum, quidã per auditũ, quidã per gustum & ventrẽ, quidam per ea quæ sub vẽtre sunt, quidã etiam per remotißimas occasiones intẽdendo suas concupiscẽtias varias. in talibus impoßibile est manere ac perennare Dei spiritũ, sicut ipse legislator indicat. Dixit, inquit, dñs Deus: Nõ permanebit spiritus meus in his hominibus in seculum, quia caro sunt.] Manet enim interdum, sed nõ permanet apud nostrũ plerosq;. Quis enĩ est adeò rationis expers aut animæ, vt nulla vnquã de optimo illo maximóq; eum volentẽ nolẽtémve subierit cogitatio? imò vel scelestißimis obuersatur nõnunquã repentina honestatis imaginatio, quã tamen apprehẽdere & apud se retinere nequeũt. Statim enim discedit emigrátq; è tali domicilio, nõ ferens ius & fas inde profligatũ esse: quales nunquã accedit, nisi vt coarguat eos honestatis prętulisse turpia. Dicitur autẽ Dei spiritus, vno modo aër fluens supra terrã, tertium elementũ quod super aquã vehitur: quamobrẽ in opificio mũdi ait: Spiritus Dei ferebatur super aquã. Aër enim cùm sit leuis attollitur & sursum fertur, aquam pro basi habẽs. Altero autẽ modo, immortalis illa sciẽtia, cuius omnis sapiens meritò fit particeps. Id ostẽditur in artifice ac opifice sacri operis, his verbis: Exciuit Deus Beseleelem, & impleuit eũ diuino spiritu, sapientiæ, intellectus, scientiæ, ad omne opus excogitandum. Quibus verbis definitiuè quid sit Dei spiritus describit. Talis est etiã Moÿsis spiritus, qui visitare solet illos septuaginta seniores, vt fiant præstantiores cæteris, & reddantur meliores, nõ futuri verè presbyteri, nisi participatione illius sapientißimi spiritus. Sic enim dicitur: Auferam de spiritu qui in te est, & imponam in septuaginta seniores. Sed caue putes hanc ablationem fieri per abscisionẽ disiunctionémq;, imò potius qualis ab igne fit: qui etiamsi faces innumeras accẽderit, idẽ manet ne tantillum quidem diminutus. Talis est natura etiam scientię. Postquam enim discipulos & familiares peritos omnes reddidit, nihilo

nihilo diminuitur: nõnunquam augetur etiam, ficut narrãt de fontibus, qui frequentantur ab aquatoribus. Nam & hos fertur hoc modo dulciores fieri. Sic continua colloquia, meditationẽ & exercitium afferentia, perfectionem abfoluunt. Quod fi proprius ipfius Mofis fpiritus, aut cuiufvis creaturæ, tantę multitu dini familiariũ diftribuendus fuiffet, in tot portiones concifus, vtique diminueretur. Nunc autẽ fpiritus ille fapiens, qui ineft ei, diuinus eft, infecabilis, indiuifibilis, probus, quivbiq; implet omnia, qui prodeft abfq; fuo detrimẽto impartitus alteri, vt nihil decedat ipfius intellectui, fcientiæ, fapientiæ. Quapropter fieri poteft, vt fpiritus Dei maneat in anima, vt aũt permaneat impofsibile eft, ficut diximus. & quid mirum? quando ne aliarũ quidem rerum vlla poffefsio firma & conftans eft, in tot mutationibus aliis fuper alias. Caufa autem infcitiæ pręcipua caro eft, & cũ hac intercedẽs familiaritas: ficut ipfe fatetur, qui dicit ideo nõ poffe fpiritũ Dei permanere, quia caro fint. Certè & cõiugium, liberorũ educatio, parãdę rei familiaris necefsitas, obfcuritas, egeftas, negotia tum priuata tum publica, & cętera innumera fapientiã adhuc florẽtem arefaciũt. Sed nihil ei tanto impedimẽto eft, quãto natura carnium. Hæc enim tanquã fundamentũ ignorãtiæ ineruditionifq; primũ ac maximũ fubiicitur, fuper quod illæ exædificantur. Animæ enim carnis expertes & corporis, defidentes totos dies in hoc amplifsimo vniuerfitatis theathro, videndo audiendóq; res diuinas, quas infatiabiliter expetũt, fruuntur voluptate interpellata à nemine. Quæ verò grauãtur carminum farcinis, depreffæ ab his nequeũt os ad cæleftes curfus attollere, fed ceruice demiffa, more quadrupedum, pronæ ad terrã affigũtur. Quaproter legislator fublaturus è medio concubitus inceftos & illegitimos, in hunc modũ præfatur. Homo homo, ad omnẽ domefticũ carnis fuæ nõ accedet, vt reuelet eius turpitudinẽ. ego dominus. Quomodo poffet quis magis adhortari ad contẽptum carnis & eorũ quæ carni amica funt, quàm verbis his? atqui nõ folùm dehortatur, fed & certò pronuntiat, ꝙ quifquis verè homo eft, non accedet vnquã fponte ad amicas cognatáfq; corporis voluptates, femper alienare fe ab eis meditans. Siquidem hæc vox, homo, iterata fignificat, non cõpofitum ex anima & corpore, fed virtutibus præditum hominẽ. nam hic eft ille verus, quẽ è prifcis quidã accenfa meridie lucerna, percontantibus obuiis, hominẽ aiebat fe quęrere. Quod autem vetitũ eft, ne quis accedat ad quęcũq; carnis

nis domesticum,habet ratioñẽ necessariam, Quædã enim admittenda sunt,vt commoda ista,quorũ vsu sanitatem tuemur, Superflua verò in malam rem ableganda,à quibus accensæ cõcupiscentiæ absumũt omnes virtutes vno incẽdio.Proinde non ad omnia quæ carni amica sunt,appetitus excitetur. voluptates enim ferociẽres persæpe canũ more adblãditæ,repentè mutatę morsum infigunt insanibilem.itaq; virtutis amicã frugalitatem cõplexi præ caris corpori,turbam ingentẽ hostium pertinacium profligabimus.Quòd si quãdo tẽpus improbè postularit,vt suprà sufficientẽ modũ accipiamus aliquid,ipsi tamẽ non accedamus.dicit enim:Non accedet ipse reuelare turpitudinẽ. Hoc explicãdum est quid sit.Sæpenumero quidã qui nullas cõgesserunt pecunias,tamen in re lauta fuerunt.Alij minimè cupidi gloriæ,consensu ciuiũ laudati honoratiq; sunt. Quibusdã præter omnẽ spem magnum robur contigit.Omnes isti discãt non esse accedendum mente ad quicquam talium : hoc est,non esse hæc vltra modum suscipienda,sed sic existimãdum. hæc singula adeò nõ esse bona,vt sæpe magnã cladem afferat vel pecunia vel gloria vel robur corporis.sunt enim hi proprij reditus, auarorum pecunia,ambitiosorum gloria,robur verò istorũ qui certaminibus delectãtur & gymnasiis:qui omnes animã præstantiorẽ dediderũt in seruitutẽ deterioribus rebus inanimis. sed quicunq; secũ habitant,splendidas istas & multis cõcupitas felicitates intellectus imperio subiiciũt. accipiẽdo eas quoties vltrò veniunt in rectum vsum,sed longè dissitas nõ accedẽdo, quippe qui vel sine his possunt felices euadere.Quisquis autem has è propinquo & è vestigio sequitur,replet philosophiã opinionibus turpibus:& ideo turpitudinẽ retegere dicitur.Nónne in propatulo sunt probra istorũ qui se vocant sapientes,dum sapientiã vili pretio tanquã sub hasta in foro vẽditant,nunc præsenti lucro exiguo, nũc blanditiis suauiloquis,nũc pollicitationibus quouis somnio vanioribus.Quod autem subiũgitur, Ego dominus,perpulchrè aptéq; ad docendum dictum est.Quasi dicat:cõfer bone vir,bonũ carnis cum bono animæ cæterarúmq; rerum omnium.illud carnale bruta voluptas est.Hoc verò vniuersale diuina mẽs numẽmq;,quod regit omnia.Bella collatio quæ possit similitudine fallere:ac si quis animata cũ inanimis, bruta cum rationalibus,cõgrua cum incõgruis,paria cum imparibus,lucẽ cum tenebris,diem cũ nocte,deniq; omnia cõtraria cum contrariis cõferat,& hæc prosus eadem esse cõtendat.

Atqui

Atqui hæc tametsi cognationem quãdam vt creata habeant, tamen Deus ne præstantissimæ quidẽ creaturæ similis est: quoniã quævis creatura patitur, ille ingenitus est & semper agit. Bonũ sanè fuerit non deserere cõstitutum diuinitus ordinem, in quo res gerenda est fortiter: nec transfugere ad effœminatam fractámq; voluptatẽ, cuius amicitia nocet, prodest inimicitia. mirificam enim habet naturã: quos suis bonis dignatur, eos mulctat cõtinuò: quos verò his priuat, eos adiuuat maximè. Nocẽt enim eius munera, quę mox ablata prosunt. Proinde ô anima, si quod voluptatis amatorium te inuitat poculum, declina ab eo & auersis oculis in genuinam natiuámq; virtutis pulchritudinem, perge illã intueri, donec amore huius correpta, traharis tanquam à magnete, vt attracta cum adamata cohæreas. Cæterùm hæ voces, Ego dominus. non sic tantum accipi debent, ac si diceret, ego perfectũ, incorruptibile verúmq; bonũ, quod quisquis cõplexus fuerit, spernet ista imperfecta carni hęrentia: sed perinde quasi diceret, ego princeps, rex & dominus. Nec subditis in principũ præsentia, nec seruis coram hæris, tutum est iniquè agere. Cùm enim pręsto sunt castigatores, timor cõtinet in officio, quos non admonet suum ingeniũ. Propè est enim Deus qui replet omnia: cuius conspectum ac præsentiam si non reueremur, certè inuictam potentiam, & seueritatem ineuitabilem metuendo cõtinebimus nos à maleficio, reputantes quàm grauiter aliquando soleat animaduertere: ne sapientiæ spiritus diuinus à nobis demigret facilè, sed quã lõgissimo apud nos perseueret tempore: quemadmodum apud Mosen illum sapiẽtissimum. Nã hic vtitur pacatissimis habitibus & quietissimis, aut stans aut sedens, haudquaquam natus ad mutationes motúsque varios. Dicit enim: Moses & cista non mouebãtur, siue quia vir sapiẽs nunquam à virtute separari potest, siue quia & virtus est immobilis, & vir probus immutabilis, quòd ambo in recta ratione stabiliantur. & rursum alibi: Tu verò hic sta mecum. oraculum enim hoc prophetæ redditum est, de statione quietéque immota apud Deum nunquã mobilem. Necesse est enim rectũ fieri quicquid applicatur ad sanam regulã. Et hoc est cur mihi videtur nimius fastus cognomine Iothor, perculsus indeflexo semperq; sui simili proposito viri sapientissimi exclamare sciscitando in hunc modum: Cur tu sedes solus? Qui enim cõsiderat in media pace bellum cõtinuum, non inter gentes, regna, ciuitatésq; subinde nascens, sed in singulis domibus, imò singulis hominibus

minibus

minibus,meritò miratur posse aliquẽ frui serenitate in hieme & tãquillitate in fluctibus.Vides quòd ne ratio quidẽ summa sacerdos,quæ semper immoratur & vacat sanctis dogmatibus, omni tẽpore habet ea visendi licentiam,sed vix semel annis singulis?Quicquid enim effertur sermone,non est in tuto,cum ad duos pertineat.Quando autem sine voce anima sola cõtemplatur eum Qui est,res est securissima,cõstabilita in vnitate indiuisibili.Quemadmodum igitur in multis,id est multos vitę fines sibi proponẽtibus,Dei spiritus non permanet,etiamsi apud eos versetur ad tẽpus exiguum,sed vni tantũ generi pręsens est, quod exutum natiuis affectibus,intra velũ quo opiniones excluduntur penetrat ad Deum expeditis nudísq; cogitationibus:sic & Moses extra castra totius corporalis exercitus fixo sibi tentorio,id est mente erecta & in nullã partem proclinante,adorare Deum incipit:ingressúsq; caliginem loci non conspicui,manet illic,& initiatur mysteriis sanctissimis.Nec hoc contentus etiã alios his orgiis initiat,doctor rerum diuinarum,quas interpretatur purgatis auribus. huic certè semper adest Dei spiritus,in omnem rectã viam deducens.ab aliis,vt iam dixi,discedit ocissimè,quibus & vitæ præfiniuit terminũ. dicit enim : Erunt dies eorum anni centum viginti.sed Moses quoq; post expletũ hunc annorum numerũ è mortali vita demigrat. & qui potest æquũ videri,vt noxij pares fiant ætate vati tam sapienti?In præsentia hoc solùm sat erit dicere,quæ nomine cõmunicant nõ omnino esse similia.interdum etiam diuersa toto genere,vt vile ac probatum possint esse paria vel numero vel tẽpore,quãdo inducũtur & in geminis:cæterùm vites habent distantissimas inter se diuersissimásq;.diligentiorem autem disputationẽ de cxx annis differemus quousq; propheticam vitam totam examinabimus,vbi ad eius mysteria fuerimus idonei.nunc sequamur textus ordinem.Gigantes autẽ erant in terra diebus illis.]Aliquis fortè putat quæ poëtæ de gigantibus fabulãtur hic legislatorẽ subindicare,cùm hæc immẽsum distẽt à fabulis, & ipsis veritatis inhæreant vestigiis. Ideo laudatas elegantésq; artes picturã atq; statuariã è sua republica reiecit,quę veritatẽ mẽdaciis vitiẽt illudẽtes per oculos animabus facilibus & credulis. Nullã igitur de gigãtibus affert fabulã:sed illud te docere vult,alios esse terræ,alios cæli,alios Dei homines. Terræ quidẽ eos qui venãtur voluptates corporis,& harũ vsumfructũ,quærẽdo vndecũq; singularũ materiã. Cæli autem eos qui tenent artes ac sciẽtias,

aut

aut eas sectantur. Quod enim nostri cæleste est, mens est: quæ & motus cæli considerat, & in reliquis exercet se artibus liberalibus, acumen intelligendis huiusmodi rebus sibi comparãs. Dei verò homines sacerdotes & prophetæ sunt, quorũ maior est dignitas, quàm vt se misceãt humanæ reipublicæ, & mundi ciues sint: sed sublimiores omnibus rebus sensibilibus, migrarunt in mundum intelligibilẽ, ibi sortiti domiciliũ, ascripti reipublicæ idearũ incorporearum & incorruptibilium. Proinde Abraham quàm diu hærebat in Chaldæorum terra opinionéq;, & nõdum mutato nomine vocabatur Abrã, homo cæli erat, sublimis æthereæq; naturæ scrutator, in effectibus eorúmq; causis & id genus aliis philosophãdo: ex quo studio & appellationem præsentem sibi quæsiuit. Abram enim interpretatur pater sublimis, nomen conueniens consideranti sublimia cælestiáq; intellectui, præsertim cùm cõcretæ huius naturæ nostræ pater sit intellectus pertingens ad ætherẽ & vlterius. Sed quãdo iam seipso melior nomẽ mutaturus est, fit homo Dei, iuxta redditum sibi oraculum, Ego sum Deus tuus, da operã vt mihi te approbes, & esto inculpabilis. Quod si vnus totius mundi Deus, ob priuatum affectũ dicitur huius viri Deus, necessariò ipse quoq; Dei est. Interpretatur enim Abrahã pater electus soni, id est intellectus probi viri. est enim electus, purgatus, & pater vocis qua cõsonamus. talis autẽ vni Deo dedicatur, cuius assecla factus, totius suæ vitæ semitam dirigit, incedẽs per viam verè regiam, scilicet omnipotentis regis vnici, in neutrum latus declinans & digrediens. at filij terræ mente sua exorbitantes, & puteos fodientes in inanima immobiliq; natura carnium (facti sunt duo in carnem vnã, inquit legislator) adulterauerũt nomisma optimum, desertóq; meliore ordine suo, ad deteriorem cõtrariúmq; transfugerunt. Nebrod huius facti principe. Dicit enim legislator, Hic cœpit esse gigas super terrã, interpretatur autẽ Nebrod transfugiũ. Nõ enim satis erat miserrimæ animæ neutrarũ esse partiũ. sed accedẽs ad hostes arma sumpsit cõtra socios, & apertũ his bellũ intulit. Ideo Nebrodis regnum fuisse traditur Babylon, id est trãspositio, eadẽ res quæ trãsfugium, pari cognitione rerum ac nominũ. Quisquis enim molitur trãsfugere, mentem mutat & transponit. Consequens igitur est iuxta Mosen sanctissimũ, malum virũ esse non modò extorrem & exulem, sed etiã transfugam: bonũ verò, cõstantissimum socium. Hactenus de gigantibus dixisse contenti, transeamus ad sequentia. Sunt autem hæc.

PHIL

PHILONIS IVDAEI, Quòd Deus ſit immutabilis.

POSTEA, inquit, cùm ingreſsi eſſent angeli Dei ad filias hominum, illæ genuerunt eis.] Quærendum quid ſibi velit illud Poſtea. Eſt relatio, indicans aliquid ex præcedentibus. Præceſsit autẽ mentio de diuino ſpiritu, quem permanere ſeculis omnibus in multifaria multiformiq; anima, indura põderoſiſsimis carnibus, dictu eſt perdifficile. Poſt illum ſpiritum angeli ad filias hominũ ingrediũtur. Etenim quantiſper anima illuſtratur puriſsimis intelligẽtię radiis, per quos Deum & eius potentias videt ſapiẽs, nullus nequam angelus ſubintrat cogitationẽ, ſed extra locum aſperſione luſtratum omnes excluduntur. vbi verò hebetatum mentis lumen fit opacius, illi tenebrarum amici arrepta occaſione fortuita, cum affectionibus effœminatis, quæ hic vocantur filiæ hominum, congreſsi gignunt ſibi, non Deo. Quod enim propriè Deo gignitur, virtutes ſunt integræ: ſicut deprauata vitia ad cognationẽ malorum pertinent. Proinde diſce ſi vis, ô mẽs, non tibi ipſi gignere, exemplo Abrahami perfectiſsimi, qui dilectum, vnigenitum, animæ germanũ filium, effigiem à ſeipſa doctæ ſapientiæ, nomine Iſaac offert Deo, & reddit magna cum alacritate, quaſi neceſſariam debitámque gratiam, vinctum pedibus, vt ait lex, & noui generis victimam: ſiue quia iam nihil mortale Deo deſtinat' calcare dignabatur: ſiue quia vidit creaturam eſſe inſtabilem, poſtquã cognouit firmitatem eius Qui eſt certiſsimã, cui credidiſſe dicitur. Huic ſucceſsit Anna ipſius diſcipula, donum diuinæ ſapiẽtiæ. interpretatur enim hoc nomen gratia. Hæc enim diuino ſemine grauida. vbi perfectum pariendi tempus aduenit, enixa eſt morem Deo ſacratũ, cui fauſtũ nomẽ impoſuit Samuël, quod interpretatur ordinatus Deo, móxq; acceptum datori reddidit, nullum ſuum proprium bonum iudicans, niſi ex diuina gratia. Sic enim in primo Regnorum ipſa loquitur: Do tibi eum donum. ac ſi dicat eum qui donum eſt, id eſt dono gratuito acceptũ tibi do: iuxta illud dictũ Moſis ſ'ctiſsimi: Dona mea, munera mea. ſacrificia mea ſeruabitis offerre mihi. Cui eñ gratia debetur niſi Deo? aut quomodo ei

do ei referetur, nisi per hæc ipsa quæ accepimus? nec enim aliũde licet capere. Qui nulli⁹ indigus offerri sibi postulat propter summam suam erga genus nostrum benignitatem: vt per studium cultus diuini & gratiarũ actionis, puri fiamus ab iniquitatibus, & abstergamus vitę sordes cõtractas vel verbis vel operibus. Est enim stultitia, cùm tẽpla nõ subeas nisi corpore à balineis nitido, vota sacráq; facere mente impura contaminatáq;. atqui templa è saxorũ lignorúmq; inanima cõstant materia. Et cùm nefas sit corpus suaptè natura inanime inanima tãgere: ferendum videtur, vt Deum purissimũ accedat quis impurã habens animã, nisi mox sequatur pœnitentia? Quisquis enim nullius præteriti peccati sibi cõscius, etiam vetera conatur eluere, accedat bono animo. sin minus, absistat cùm impurus sit. non poterit enim fallere perspicientem mentis sinus intimos, & inambulantem in eius penetralibus. Cęterùm animam Deo carã pulchrè describit etiam illud cãticum: Sterilis peperit septem, fœcunda verò defecit. Atqui vnius Samuëlis mater est quæ hæc dicit. & quomodo ait septem se peperisse, nisi quis vnitatis & septenarij naturam eãdem existimat, non solùm in numeris, sed & in mũdi totius harmonia, & in animæ probæ rationibus. Samuël enim in soliusDei ministrorũ ordinẽ ascitus, nemini prętereà seruiẽs, ab vno & ente honestatur: qui status est septenarij animæ in Deo requiescẽtis, & nullis mortalibus occupatę negotiis: quando excedit senarium, qui attributus est primatum asse qui non valentibus, & in secundo gradu cõsistere necesse habentibus. sterilem igitur nõ iam effœtã, sed etiam nunc vigentem, in fortitudinis tolerantiæque studio decertantem ob opimum præmiũ, credibile est septenarium vnitati honore parem parere, quorum numerorum fœcunda & prolifica natura est. fœcũdam verò illã ait desisse gignere liberos, ídq; verè ac euidẽter. quando enim anima cũ sit vnica multos parit ab vno illo disiũctã, meritò fit numerosissima. deinde grauata oppressáq; multitudine natorum à se pendẽtium, quorũ pleriq; immaturi abortiuíq; sunt, viribus deficit. parit enim quicquid ad formas coloresq; pertinet, per oculorum concupiscentiam: quicquid ad voces, per aurium. prægnãs fit etiam ex ventris & eorum quæ sub ventre sunt desideriis. itaq; grauata natorum ex se pendentium tanto numero, manibus prę languore demissis deficit: ad quem modum vinci cõtingit omnibus, qui corruptibiles ipsi gignũt sibi corruptibilia. nonnulli verò nõ solùm vinci, sed & mori su-

 stinent

ſtinent, nimis amori ſui dediti. Vt ille Onan, qui ſentiens ſemē ſibi non profuturum, non prius deſiit rationale genus in rebus præſtantiſsimum corrumpere, quam ipſe totus periit, & meritò. Nam ſi omnes omnia ſui cauſa facturi ſunt, nihil parentum honorem, liberorum diſciplinam, patriæ ſalutem, legum incolumitatem, gentium conſtitutionem, non vllum priuatum publicúmve officium, non ſacrorum ceremonias, nō pietatem erga Deum curando, erunt infortunatiſsimi. nam vnumquodque ex his quæ diximus, vel periculo vitæ redimendū eſt. at iſti hæc cuncta expetenda tantopere, facilè contemnūt, ſi nihil voluptatis afferant. Quapropter Deus iuſtus iudex hanc immanem opinionē quæ nominatur Onan, tollit è medio. nec minus abominandi ſunt omnes qui ſibiipſis generant, id eſt qui propriā tantùm vtilitatem captant contemptis cæteris, tanquam ſibi ſolis nati, non item innumeris aliis, patri, matri, vxori, liberis, humano generi: & hoc amplius, ſi dicere fas eſt, cælo, terræ, vniuerſo mūdo, ſcientiis, virtutibus, patri ac rectori vniuerſorum, quorum ſingulis quantū licet reddēdum eſt debitum officium: & ſic cogitādum cuiq;, non propter ipſum facta eſſe cætera, ſed ipſum eſſe auctarium rerum omnium. Verùm de his ſatis, contexamus ſequētia. Vidēs dominus Deus quòd multa malitia hominum eſſet in terra, & omnis eorū intentio prona eſſet ad malum toto vitę tempore, recogitauit Deus quòd hominem feciſſet in terra. dixítq; Deus intra ſe: Delebo hominem quem creaui à facie terræ.] Non deerunt fortaſsis nefarij quidam qui ſuſpicabūtur legiſlatorem ſubindicare, pœnituiſſe opificem creati hominis, viſa tanta impietate, voluiſſéq; hac de cauſa vniuerſum id genus extinguere. Hi ſciant ſe iſtiuſmodi opinione ſubleuare ac extenuare peccata priſcorum hominum, ſi conferātur cum ipſorū impietate. Quod enim poteſt eſſe grauius erratum cōtra Deum, quàm credere mutari eum cùm ſit immutabilis? quamuis quidam opinantur, ne homines quidem veros ambigere incertis ſententiis. nam ſinceros philoſophos hunc præcipuum ex ſua ſcientia fructū decerpere, quòd non mutantur vnà cum negotiis, ſed indeflexa conſtātia ſe adaptant rebus omnibus. Quin & legiſlator probat hoc trāquillitatis ſtudiū. dictum enim illud ad ſapientem ex perſona Dei: Tu verò hic ſta mecū mentem fixā & à recto nuſquam dimotam cōmendat. eſt enim profectò mirandū, ſi quis lyræ in modum animam muſica arte coaptatam, nō ſonis acutis & grauibus, ſed rerum inter ſe contrar

trariarum scientia,& meliorũ ex his delectu, neq; intẽdat plus æquo,neq; remittat, emollita virtutum rerúmq; suaptè natura honestarum harmonia,conseruans eam in eodem tẽperamento cõcinnè pulsandi psallendíque.hoc enim instrumentum natura fecit absolutissimum,quod imitantur manufacta organa. id si quis pulchrè temperauerit,efficiet symphoniam lõgè optimam,quæ non in sonoræ vocis fractos tonos desinit,sed in laudata vitę officia. Ergo cùm hominis anima tẽpestatem,subitis vehementibúsq; vitiorum procellis irruentibus excitatã scientiæ sapientiæq; auris componat,sedatísq; tumidis vndis ad trãquillitatem reducat:dubitas an ille incorruptibilis,beatus,virtutis,perfectionis,felicitatísq; potens,non egeat mutatione sententiæ,sed immaneat primis consiliis non supponens alia? siquidem humana facilè mutantur,vel propter ipsorum hominum, vel propter negotiorum inconstantiã.Verbi gratia:amicos eligimus sæpe, quos post non longam consuetudinem ob nullam ipsorum culpã auersamur, & in loco inimicorũ aut certè ignotorum habemus. hoc factum leuissimam facilitatem nostram arguit,qui non possumus perseuerare in pristino proposito. at Deus nõ vertit fauorem in fastidium,interdũ tamen statuimus manere in sententia:sed familiares non manent sui similes.itaque necessariò noster quoq; animus vnà cum eis mutatur. præuidere em̃ futuros negotiorũ exitus,aut sentẽtias aliorũ,nemini mortali est possibile:Deo autẽ, vt in luce purissima, omnia sunt conspicua.penetrans enim sinus intimos animę videt,quæ non cernuntur aliis, & pro sua prouidentia præscientiáq;, quæ virtutes ei peculiares sunt,nihil abuti libertate sinit,& suæ potestati eximi. quandoquidem etiam futurorum incertitudo nõ cadit in ipsum : apud quem nec futurũ est quicquã nec incertũ. Liquet igitur necessariò sequi vt & parẽti sua progenies & opifici suum opificium,& curatori suo quę ab eo curãtur,nota sint. Deus autẽ reuera pater,artifex, curator est rerũ quæ cælo mundóq; cõtinentur omnium. Atqui futura obscurantur à venturo tempore,nũc breuiore,nunc lõgiore. Deus verò & temporis est opifex,est enim pater patris eius:mundus verò pater temporis, quod motu suo progenerat. itaq; tempus nepotis Dei seriẽ obtinet,mũdus em̃ hic iunior Dei filius est,vtpote sensibilis. senior enim hoc nõ traditur,sed intelligitur: qui pro iure primogenituræ apud patrem manet.Cæterùm iunior filius sensibilis motu suo naturã temporis fecit existere.itaq; apud Deum nihil fu

turum est, cui subiiciuntur etiã termini temporum. Nanq; non tempus, sed temporis exemplar æuum, vita superorũ est. in æuo autem nihil præteriit, nihil futurum est, sed præsens tãtum modo. Postquam igitur satis declarauimus, nõ pœnitere eum Qui est, restat vt doceamus quid sit illud. Recogitauit Deus quòd fecisset hominem in terra, dixitq; intra se.] Cogitationẽ deliberationémq;, altera intus reconditã, alteram iam certò prolatã, duas potẽtias opifex rerum cum habeat, eisq; vtatur, opera sua considerat: quæ ordinem non deserunt, & in officio manent, cõprobat: in ea quæ deficiunt, nec seruant ordinem, animaduertit. Corporibus enim aliis habitum, aliis naturam, aliis animam, aliis rationalem animã addidit. Saxa lignáq; à cognatis diuulsa, habitu astrinxit ceu vinculo valido. hic autem est spiritus reuertens in seipsum. incipiens enim à medio, pertingit ad extrema, móxq; à superficie cursum reflectit, donec in eum locũ perueniat, à quo primùm profectus est. Hic est ille habitus, cursus recursúsq; indefinẽs, cuius imitationem cursóres post tertium quemque annum in theatris frequentissimis ostentant, tanquã rem egregiam & contentione dignissimã. Naturam autem attribuit stirpibus, contemperatã e pluribus potentiis, nutritiua, mutatiua, augmentatiua. Nutriuntur enim, cum alimẽtis opus habeãt. id deprehenditur, quia nisi rigẽtur, arescunt & pereunt. sicut rigatæ manifestum incrementũ accipiunt. Nam quę prius paululum ab humo se attollebant, euadunt in arbores procerissimas. de mutatione autem harum, quid attinet dicere? brumali tempore folia siccata humi sternuntur: & in palmitibus oculi, sicut rustici vocant, cõniuent, tanquam animalium, & innata ad germinandum ora comprimuntur, natura tunc intus conclusa quiescẽtéq; : vt post respirationẽ, quasi athleta lassus certamine, recolligat vires, atq; ita de integro ad labores anniuersarios redeat. Id fit verno æstiuóq; tempore. Tunc enim tanquam expergefacta è sõno profundissimo, & oculos aperit, & clausa ora patefacit. Quibus autẽ grauida est parit omnia, pampinos, palmites, clauiculos, racemos, fructũ deniq;. Quo absoluto, nutrit eũ quasi mater liberos, per quosdã latentes meatus, qui respõdent mammillis mulierũ. Nec prius nutrire desistit, quàm fruct⁹ ad perfectã maturitatem perueniat. Est autem maturitatis signũ, quãdo defluit etiã attingente nemine, & diuelli ab adnatis properat, vtpote iam maternis alimentis nõ indigens, & idoneus si in agrum bonum incidat, ad proseminãdas gignẽdásq; stirpes

matri

matri suæ similes. Animam autem fecit opifex à natura differẽtem tribus his, sensu, imaginatione, impetu. Stirpes enim sensus, imaginationis, impetúsque omnino expertes sunt. Animal autem vnũquodq; his cunctis est prædicum. Sensus igitur, sicut allusio Græci nominis εἴσθεσιν indicat, obiecta infert intellectui, in hoc enim capax amplissimúmq; penuariũ visus, auditus & cæteri sensus reponunt omnia. Imaginatio vero est figurarum in animá impressio. Nam quicquid importãt sensus singuli, hæc obsignat suo charactere tanq̃ anulus, intellectus autẽ refert ceram, impressum sigillum excipiens & seruás apud se, donec id obliuio memoriæ hostis obscuret, aut in totũ aboleat. Id autem quod impressit characterem, nunc familiariter, nũc secus afficit animam: is affectus vocatur impetus, quẽ definiunt primum motum animæ. Tanto præstãtiora sunt animalia stirpibus. Videamus quanã re homo antecellat cætera. hic eximiũ munus sortitus est mentem, quæ cunctas naturas corporum & rerum solet comprehendere. Quemadmodum enim corporis regimẽ est penes oculos, mũdi verò penes lucis naturã: eodem modo imperium in nos mẽs obtinet. Hæc est enim oculus animæ, illustratus splendore proprio, per quem dispellũtur altissimæ tenebræ, offusæ à rerũ ignorantia. Hæc animæ species, non ex eisdem quibus cæteræ elemẽtis facta est, sed puriorẽ & meliorem est nacta essentiam, ex qua naturæ diuinæ sunt conditę. Quapropter sola mens in nobis meritò immortalis cẽsetur. Solam enim hanc pater iussit esse liberã, exemptam & dimissam è necessitatis vinculis, donatámq; munere decẽtissimo voluntatis spõtaneæ, quatenus eius capax erat. Nã brutæ animantes, quarũ animabus non inest mens donata libertatis priuilegio, subiugatæ frenatæq; tradũtur ad ministerium hominũ, tanquã heris mancipia. Homo autem liberã facultatẽ & sui iuris sententiam sortitus, ex destinato pleraque faciens, meritò vituperium incurrit, si prudẽs sciénsq; peccat, sicut ediuerso laudem, quando sua sponte benefacit. Nam stirpium animaliúmq; nec vbertas laudatur, nec si malè proueniãt, vituperantur: ꝙ vterq; hic motus, & vtraq; mutatio, non est voluntaria, sed sola hominis anima, quæ accepit à Deo motum volũtarium, hactenus illi similis, à molestissima grauissimáq; hera necessitate, quãtum licuit, manumissa, iure accusari posset, si liberatorem suum nõ coleret, non euasura pœnam quæ animaduertit in libertorum ingratitudinẽ, itaq; recogitauit, & intra se dixit Deus, nõ nunc

primùm,sed iam dudum firmiter,quòd fecisset hominē,id est, qualem eum condidisset. Cōdiderat enim liberum, vt relictus voluntati propriæ quicquid placeret,ageret:idq; hanc ob causam,vt sciens quid bonū sit,quid malū:& quid intersit inter honesta turpiáq; reputans,quid itē inter æqua & iniqua,& in vniuersum virtutem inter & vitium,eligeret meliora,deteriora fugeret.In eam sententiam & oraculum extat in Deuteronomio: Ecce posui ante faciem tuam vitam & mortem,bonum & malum:tu vitam elige:Ergo vtrunq; hinc discimus, quòd & insita sit hominibus boni ac mali scientia , & meliora deterioribus anteferre debeant,cùm habeant deliberationem tanquā incorruptum iudicem,quę rectæ rationis monitis pareat,reiectis cōtrariis suggestionibus. Quoniam igitur & de his sufficienter disseruimus,videamus sequētia.Sunt autē hæc. Delebo hominem quem feci à facie terræ,ab homine vsq; pecudem, à reptilibus vsque volucres cæli:quia recogitaui quòd fecissem eum.] Hic quoq; nonnulli de quibus iam dixi,his auditis credunt eū Qui est,irasci & furere. At ille nullo vnquam affectu corripitur.Hæc enim humanę infirmitatis sunt vitia.Deus autem & à brutis animæ affectionibus abest plurimū,& à partibus membrisq; corporis,nihilominus inueniuntur hæc apud legislatorem docendi gratia,vt sic moneantur qui non possunt castigari aliter.Nam in præceptis & interdictis legū,quę propriè leges sunt,duo summa capita ab earū autore sunt proposita : alterū, non esse Deum sicut hominē:alterū verò, esse eum sicut hominem.Prius confirmatur veritate certissima:alterum adhibetur ad erudiendam vulgarem multitudinē:ad quam dicitur,illum more hominum castigare suos filios. Quod admonēdi causa, non quia suaptè natura talis sit,dictum est. Nam hominū pars amici sunt animæ,pars verò magis fauēt corpori.Animæ socij habentes cum incorporeis naturis consuetudinē,cùm nulla rerum idea comparant eum Qui est : sed extollentes eum super omnem qualitatem(hoc enim vnum ad beatudinē summámq; felicitatem pertinet, nudā eius sine omni figura essentiam cōprehendere) sola eius essentiæ imaginatione contenti, nullam formam affingūt.At fœderati corporis , cū non possint exuere indumentum carneum,quales opiniones de seipsis,tales etiam de omnium rerum autore cōcipiunt,quippe qui non valent naturam illam solam nullius egentem, simplicem, sinceram, incomparabilem cernere,nec reputant quòd qui constat è poten-

tiis

tiis compluribus,eget etiam pluribus partibus ad singularum ministeria.Sed Deus,vtpote ingenitus & creator omnium,non opus habet istis creaturarum accidētibus.Quid enim dicemus de vsu instrumentalium partium? pedes ei dabimus progrediē di gratia? at quò ibit,cùm impleat omnia?quē accedit,cùm neminem honore parē habeat?aut quam tādem ob rem,cùm humanis curis careat?quid manus ad accipiēdum dandúmq;?ipse à nemine quicquam accipit,quippe qui nō solùm non eget, verùm etiam vniuersa posſidet. Donat autem verbo suo munificentiam administrante, per quod mundum condidit. Oculis certè non eget,quibus sine luce sensibili nihil cōprehenditur. At sensibilis lux creata est.Deus autē propriè lucis vsu videbat etiam ante mundum conditum. De nutritionis instrumentis, quid attinet dicere?Nam si hæc habet,nutritur etiam, & satiatus egerit,ac rursum ex interuallo esurit, cæteráque facit quæ nemo pius diceret.Nam fabulæ verbis quidem humanam formam,re autem humanos affectus Deo tribuūt.Cur igitur Moses pedes,manus,introitus,exitus prędicat de illo ingenito?cur ad arcēdos hostes eū armat?cur gladio,sagittis,pestifero igne, fulminibúsque instruit?poëtica ista videntur,autorem summū armari,licet illic diuersa sint nomina. At hic noster addit etiā zelum,furorem,iras,& cæteros humanos affectus similes. Respondebit tamen scitantibus: heus vos, oportet legislatorem vnicum habere propositum, vt prosit omnibus ad quos peruenit.Quotquot igitur feliciorem naturam sortiti sunt & educationem inculpabilem, inuenta hac vitæ via publica directáq;, veritate comite faciunt iter,cuius verissimis de eo Qui est,mysteriis initiati,nihil creatū affingūt ei. His discipulis maximè cōuenit capitulum illud sacrę literaturæ,ꝙ Deus nō sit sicut homo,nec sicut cælū,nec sicut mundus.Nā hæ species habēt qualitates suas, & præcipiuntur sensibus. At ille ne mente quidem cōprehenditur,nisi hactenus quòd sit.Est enim essentia quod in eo intelligitur:qua quicquid caret,nihil est.Hebetiores autem tardiorésq;,& à pueritia perperam educati,nec valentes acutè cernere,medicis opus habent legislatoribus,qui ad præsentem morbum debitam curam accōmodēt.Nam seruis quoq; malè educatis & insipientibus herus prodest terribilis.Sæuitiem eīn eius & minas timendo,vel inuiti continentur in officio. Discāt igitur quotquot tales sunt vel falsa modò vtilia, si per veritatem ad bonam frugem reduci nequeunt. Nam & his qui cor-

poris morbo laborát grauiter,legitimè instituti medici nō sustinēt vera proloqui,cùm sciāt eos inde fore deiectiore animo, ita vt malum incrudescat:sed adhibent contrarias consolationes,vt & ægrotus fiat ad tēpus sedatior,& ægritudo remissior. Quis enim sanæ mētis eum sic alloqueretur:heu tu . secaberis, vreris,mutilaberis,etiāsi hæc necessariò ferenda essent. Nemo prorsus.Alioquin ille collabetur animo,accedēte noua grauiore molestia ad morbum corporis,& libēter securationi subtrahet:quod si falsa expectatione decipiatur à curante, patienter sese præbebit ad omnia salubria,quantūvis cruciabilia. Proinde legislator noster cùm sit optimus animarū medicus, vnicū finem habet propositum,vt radicitus mentis infirmitates exsecet,ne ex reliquiis repullulet malum immedicabile.Quod ita se sperauit effecturum,si autorem creaturarū induceret minacem,indignabundum,iniustis seuerè intentantē suppliciū,nonnunquam arma corripientem in improborum perniciem.Nec enim aliter emendātur [illegible]sipiens.Et ideo mihi videtur duobus iam dictis capitibus,ꝙ Deus sit sicut homo, & non sicut homo, alia duo generis eiusdem cōtexuisse, timorem atq; dilectionē. Omnes enim legū ad pietatē adhortationes video referri vel ad dilectionē vel ad timorē eius Qui est.His igitur qui nec mēbra,nec affectus humanos Deo tribuunt, sed religiosè de illo, piéque sentiunt,dilectio maximè conuenit,timor verò cęteris. Quæ igitur ante quæstionē præstruenda fuerant, hæc sunt.Redeundum iam ad cœptam considerationem, qua hæsitabamus quid sibi velint hæc verba, Indignatus est, quòd fecisset eos.] Fortasse tale quiddam docere vult,ꝙ mali apud Deum in indignatione sint.boni verò in gratia.Nam mox dicit. Noë autem inuenit gratiā.] Cæterùm ira quæ passio hominis est propria, figuratè de eo Qui est, intelligitur necessariò, quādo quicquid per iram, metum,dolorem,voluptatem, aut quamcunque affectionem agimus.confessione omniū culpabile est ac reprehensibile.Sicut ediuersò laudabile,quicquid cum recta ratione cō, iunctū & sciētia. Vides quàm cautè loquatur, Indignatus sum quia feci,non contrà, Quia feci eos indignatus sum?Nam hoc posterius de pœnitente dici poterat, quod non fert natura Dei prouidētissima.Prius autem illud est inducentis dogma generale,iram esse peccatorum fontem.sicut rationē originem bonorum operū.Memor autē perfectissimæ suæ bonitatis Deus, etiam si omnes homines, aut maxima eorū multitudo suaptè

culp

culpa ruat in perniciem,tamen salutarem dextram porrigens, sustentat & erigit,non sinens vniuersum genus deleri. Quapropter nunc ait,Noë inuenisse apud eum gratiam,quia cæteri dați sunt pœnam ingratitudinis,vt salutaris misericordia temperetur peccatorum damnatione, sicut hymnorum cantor dicit alicubi, Misericordiam & iudicium cantabo tibi. Nam si Deus mortalem iudicaret sine misericordia, atrum ferret calculum,cùm nemo à natiuitate ad obitũ vsq;, sine lapsu percurrat vitæ spatium,sed aliquando sponte cadat,aliquando fallente vestigio.Vt igitur genus maneat incolume,etiã si multę pessum eant species,admiscet misericordiam, quã interdum etiã indignis exhibet,nunc preuenientem iudicium, nunc sequentem.Antiquior enim apud eum est misericordia quàm iustitia, quippe qui pœna dignum noscit non iudicatum, sed ante iudicium.Quamobrem alibi dicitur:Calix in manu domini, vini meri plenus temperamento.Atqui temperatũ non est merum, habent tamen hæc rationem naturalem,his quæ diximus,consentaneã.Deus enim potentiis suis erga seipsum meris vtitur, temperatis autẽ erga suas creaturas. Meras enim natura mortalis haudquaquam potest capere. An putas cùm nõ possis meram solis flammã obtueri:extinguetur enim visus fulgore radiorum hebetatus,prius quàm pespiciat:quamuis & sol vnum est ex diuinis operibus, pars cæli,globus æthereus: posse te intueri potentias illas increatas,ita vt meræ circa ipsum sunt eiaculantes fulgorem splendidissimũ?Quemadmodũ igitur solis radios extendit opifex à cælo vsq; terminos terræ,vt vehementia caloris remitteretur,laxaretúrq; per aërem frigidum, nam hoc eos temperauit,vt quod inest lucidum seiunctum ab igne flammeo,remissisq; vrendi viribus,illustratiuis autẽ retentis, cognatæ sibi luci repositæ in oculis occurreret suauiter: ex horum enim congressu obuio, & quasi consalutatione quadam, perspiciendi vis efficitur,ad eundẽ modum sciẽtiam & sapientiam Dei,item prudentiam,iustitiam,cæterásq; virtutes singulas,quis mortalis sinceras posset excipere, quod ne totum quidem cælum totúsque mundus potest? Proinde cùm sciret opifex quàm immensa sint sua bona omnia,& creaturæ quantumuis arrogantis naturalem imbecillitatem,nec in beneficiis nec in pœnis vult totam vim suam exerere, sed quantam videt earum capacitati sufficere.Quod si remissam mediocrémque potentiarum eius temperaturam haurire & ea frui contingeret,

satis hilaritatis perciperemus,qua perfectiorem non est cur re quirat humanũ genus.Iam enim ostendimus quæ sincera mera veréq; summa sunt,circa solum eum.Qui est, existere. Confirmat hanc sentẽtiam quod alibi dicitur:Semel dominus locutus est,duo hæc audiui .Nam quod dicit semel,mero est simile. Etenim merum est vnitas,& vnitas merũ.Illud autẽ bis,mixto est simile.Vtrunq; enim non simplex est,cùm cõiunctionem seiunctionémq; recipiat.Itaq; Dei vox est mera vnitas.Nec enim sermo eius percusso fit aëre,cum mixtura omni careat,incorporeus,nudus,nihil ab vnitate differens. Nos autem dicimus binario,Spiritus enim è pectore missus per asperã arteriam, formatur quidem in ore à lingua tanquã ab opifice:prolatus autẽ foras,& permixtus aëri cognato,eúmq; verberans,concinnam binarij temperaturam efficit.Quod enim è diuersis sonis consonat,binario diuisibili primum conuenit, tonum acutum & grauem habenti.Pulchrè igitur multitudini cogitationum iniustarum vnum iustum opposuit,numero quidem inferiorem, sed plus valentem,ne tanquã in bilance prægrauaret deterius, sed contraria vi melioris eleuatum,vires amitteret. Iam quid sit illud,Inuenit Noë gratiam coram domino Deo] vnà consideremus.Qui aliquid inueniunt,aut prius amissum reperiunt denuò:aut nõ quod prius habuerant,sed nouum lucrum acquirunt.Hanc inuentionem,illam redinuentionem vocare solent curiosi vócum propriarum.Prioris exemplum manifestum est in magna illa precatione. Est autem precatio,bonorum à Deo postulatio.Porrò magna precatio est, credere Deum autorem esse bonorum ex seipso, nec egere ad benefaciendum alieno auxilio,non terræ tanquam frugiferæ,non pluuiæ tanquam adiuuantis satorum,plantarúmq; incrementum,non aëris tãquam ad alendum idonei,non agriculturæ tanquam fertilitatis causæ,non medicinæ tanquam salubris, non nuptiarum tanquam prolificarum. Nam hæc omnia virtute Dei mutantur, vertuntúrq;,vt sæpe præter morem effectus habeant contrarios.Hunc igitur ait Moses autorẽ esse,qui nutrit comam,capillum capitis,id est in mẽte incremẽtum dantẽ decretis summariis iuxta præceptorum capita,quibus illa honestatur ceu compto capillitio:Nonnunquã tamen has comas amittit,irruente in animã repẽtino quodã turbine,& abripiẽte honestamẽta eius omnia. Est autem is turbo mutatio quædam inuolũtaria, mentem repentè contaminans,quæ mors vocatur.Attamẽ restituta sibi & purificata

purificata recipit eas,& reminiſcitur quicquid prorſus oblita fuerat, & quæ amiſerat inuenit,ita vt prioris mutationis dies in ratione non computetur,vel quia non habet ratione ista mutatio,ſicut & à prudentia plurimũ diſcrepat,vel quia nõ eſt digna cuius habeatur vlla ratio.Talium em vt quidã inquit, nec ratio,nec numerus,Sæpe aũt incidimus in ea quæ ne in ſomnis quidem vnquam vidimus:ſicut de agricola fertur,qui ſcrobem parans plantæ frugiferæ,in theſaurum incidit,auctus inſperata felicitate. Certe meditator ille, ſcitante patre de tali modo ſciẽtiæ.Quid eſt quod tam cito inueniſti fili,reſpondẽs inquit, Quod tradidit dominus Deu[illegible]rã me.Quãdo enim tradit ſuæ ſapientiæ cõtẽplationes ſine difficultate ac labore, has repẽte nacti præter expectationem,theſaurũ perfectæ felicitatis inuenimus.Siquidem vſu venit,vt alij magno labore quæſita nõ inueniant:alij ſine cura & negotio,de quibus non cogitarãt,reperiant. Nam eorum qui hebetiores tardioréſq; habent animas, ſicut orbati oculis,labor in contemplandis ſciẽtiis eſt inutilis: qui verò feliciore ingenio ſunt præditi,abſq; inquiſitione multa inueniunt fortuitò,dum rectè coniecturã faciũt:vt ea videãtur acquirere,nõ ſtudio,ſed rebus ipſis vltro in cõſpectũ eorũ properãtibus,& in notitiam ſeſe ingerẽtibus.De his legiſlator ait,datas eis ciuitates magnas & bonas, quas non ædificarunt: domos plenas opibus,quas nõ repleuerũt:ciſternas ẽ ſaxo exciſas,quas non exciderunt:vineta oliuetáq; quæ non plantarunt. Ciuitates domóſq; figuratè,generales ſpecialéſq; virtutes ſubindicat.Nam ciuitati genus eſt ſimile, quia patet amplioribus pomœriis,& cõmune fit cõpluribus:ſpecies verò domui, quippe contractior,& minus communis.Per ciſternas autem paratas,intelliguntur alieno labore parata præmia,cõceptacula cœleſtis liquoris potabilis,theſauri ad conſeruandas dictas virtutes cõmodi,ex quibus animæ perfectæ lætitia naſcitur,vero lumine radians.Proinde per vineta lætitiam, per oliueta lumen ſignificat.Felices quibus hoc contigit, qui quaſi ex alto ſomno experrecti,mundũ repẽtè cõtẽplantur ſine labore ac negotio. Miſeri verò qui cõtra ſuum ingenium cõtendentes, intabeſcũt morbo contentionis difficillimo.Non ſolùm enim fruſtrantur ſuo propoſito,ſed inſuper cum non paruo detrimento incurrũt magnam ignominiam,ſicut naues in mari luctantes cũ aduerſis flatibus. Quæ non ſolùm aberrant à portu, quem petebant, verùm etiam ſæpe vnà cum vectoribus ac ſarcinis merguntur,

quirendo comperit quod est verissimum, gratiam Dei esse omnia, terram, aquam, aërem, ignem, solem, stellas, cælum, animantes stirpésq; vniuersas. Horum autem nihil Deum sibi largitum, cum his non egeat, sed mundum mundo, & partes eius in vsum mutuum, atque etiam vt vniuersitati commodet. Idq; nō vt recipiat gratiam, quamuis benignissimus & in totum & in partes: sed respectu sempiternæ suæ bonitatis, quod arbitraretur suæ beatę felicíque naturæ conuenire beneficentiam. Itaque si quis me roget, quænam sit causa mūdi creati, à Mose doctus, respondebo, eius Qui est bonitas, antiquissima suarū gratiarum omnium. Vbi obseruandum quod ait, placuisse Noe potentiis eius Qui est, domino & Deo: Mosen verò ipsi regi potentiarum, cuius etiam absque illis sola noscitur essentia. Ad hunc enim ex persona Dei dicitur: Inuenisti gratiam apud me: ostendendo seipsum absque omni altero. Adeo Mosis summam sapientiā gratia dignatur is Qui est per seipsum solum: expressam autem ex hac imaginem iam secundariā, & specialiorem, per potentias subditas. Quapropter dominus & Deus, princeps est & beneficus. Alius verò quispiam corporis & affectuum fautor intellectus, vēditus principi coquorum voluptati huius nostri concreti, exectis masculis & genitalibus partibus animæ omnibus. & à curis honestis otiosus, nec aptus diuino auditorio, eliminatus à sacra cōcione, quam virtutis studiosi frequentant, in carcerem affectionum introducitur: vbi apud vinctorum custodem inuenit gratiam in honestiorem, quàm ignominiam. Sunt enim propriè vincti, nō qui pro tribunali damnati prætorum sententiis & iudicum calculis abducuntur ad certum locum destinatum maleficis: sed quos ipsa natura damnauit ob mores animæ, puta luxuriem, timiditatem, iniustitiam, aliásq; ineffabiles pestes, quibus referti sunt. Horum curator, custos & promus est præfectus carceris, conflatus ex omnigenum vitiorum colluuiè, cui placuisse damnum est maximum. Quod cùm non videāt quidam, eligentes pro vtilibus noxia, libenter se adiungunt in eius satellitium, vt approbata sua fide fiāt subprȩfecti & vicarij custodiæ peccatorum voluntariorum ac inuolūtariorum. Tu verò anima, hanc quoq; potestatem præfecturámq; crede molestiorem seruitute grauissima, & da operā vt libero vtaris vitæ proposito. Quod si capta fueris hamo affectus alicuius, sustine vincta esse potius quàm custos carceris. Nā afflicta gemēsq;, misericordiam inuenies. Quod si ambitioni teipsam

dedid

dederis,magnum malum,licet suaue,custodiam carceris suscipies,cui eris per totam vitam obnoxia.Proinde missas fac omnes familiaritates præfecti custodiarũ,& vide vt summo bono te modis omnibus approbes. id si minus potueris, est enim res valde ardua,rectà contende ad eius potentias,& his supplex esto, donec illæ exoratæ tuo continuo legitimóque cultu, te in ordine probatorum statuant,sicut & illum Noë.cuius miræ nouæque dotes enumerantur scriptura sacra dicente: Hæ sunt generationes Noë. Noë homo iustus, perfectus in generatione sua,Deo placuit Noë.] Quę ex concretis nascuntur,& ipsa concreta sunt. Nam ex equis equi, è leonibus leones, è tauris boues,homines item ex hominibus gigni necessum est. At bonæ mentis non talis est propria progenies, sed prædictæ virtutes, hominem esse,iustum esse, perfectum esse, Deo placere, quod vt perfectissimum & summæ felicitatis finis, postremum subiungitur.Est autem vna generatio,ex nõ esse ad esse iter & productio. Huius in stirpibus & animantibus vsus est necessarius. Altera verò est.ex meliore genere in minorem speciem mutatio,cuius mentio fit his verbis:Hæ sunt generationes Iacob. Ioseph cum septemdecim esset annorum,pascebat gregẽ cum fratribus suis adhuc puer, cum filiis Ballæ, & cum filiis Zelphæ, vxorum patris sui. Quando enim hæc meditatoria cupidáque discendi mens à diuinioribus contemplationibus ad vanas opiniones descendit, corporis & corporearum rerum sodalis Ioseph gignitur, adhuc puer, etiamsi ætate canus sit, quippe qui nullam senilem sententiã aut narrationem audiuit,quam Mosis sodales vt possessionem vtilissimã sibi ac suis discipulis acquisiuerunt. Quamobrem videtur mihi, quo effigiem eius & exactissimam formæ ideam manifestius describeret,pascẽtem greges introducere, cum legitimo nullo, sed cũ spuriis fratribus concubinarũ filiis, qui denominantur à deteriore muliebri genere, non à virili præstantiore. Nã filij Ballæ Zelphæq;, non Israëlis patris nunc vocantur. Occurrit hic quæstio,quam ob causam statim post perfectas Noë virtutes subiungitur:Corrupta est autem terra coram Deo,& repleta est iniquitate. Fortassis tamen nõ difficile fuerit eam soluere,homini præsertim non inerudito. Dicendum igitur,quòd cùm in anima incorruptibilis species exoritur,mortalis species mox corrũpitur. Generatio enim pulchrorum studiorum,est mors turpium:quando & post lucis exortum euanescunt tenebræ. Quamobrem in lege

lege de lepra disertè dicitur: Quod si caro viuens in leproso apparuerit, pollutus iudicabitur. Quod mox confirmans & quasi obsignans, subinfert: Caro enim sana intersparsa immunda est. id quod præter communem morem dictum est. Omnes enim à morbidis sana corrumpi existimant, à mortuis viua, non ediuersò, quòd sana viuáque putent salutaria. Verùm legislator mi randa in cunctis rebus sapientia præditus, hoc quoque habet proprium: docens quod sana viuáque, cùm sunt impura, pollutionem inducũt. intersparsa enim sana viuáque caro in anima, est morbi certum indicium. hanc propheta commemoratione peccatorum arguit, obiurgat, pudorem incutit. illa verò agnoscit singula, quibus à recta ratione exorbitauit: & tum demum se imprudentem, luxuriosam, iniquam, plenam inquinamentis deprehendit, quapropter extat lex noua & à vulgo recepta opinione diuersissima, quę ex parte leprosum pronuntiat impurũ: eũ verò qui à capite ad pedes vsq; lepra occupatus est, purũ esse ait. Quilibet enim, opinor, probabiliter coniectans, diceret cõtrarium, leprã quæ vltra paruam aliquam corporis partem nõ diffunditur, minus impuram: per totũ verò diffusam, impuriorem videri. Equidẽ puto per ista significari id quod est verissimũ, quòd iniquitates inuolũtariæ vel maximæ absoluũtur nec inquinant, cùm graui accusatore careant cõscientia: voluntariæ verò etiamsi non latè pateant, tamen pro animæ tribunali conuictę, insanabiles, pollutæ impurę́q; iudicantur. Ergo duplex & duobus coloribus variata lepra, voluntarium vitium significat. Cùm enim anima in se sanam, vitalem rectámq; rationem habeat, non vtitur eius gubernatione ad bonorum suorum conseruationem: sed permittens seipsam imperitis nauigandi, totam vitæ nauim quæ in serenitate tranquillitatéq; seruari poterat, subuersam demergit pelago. Cùm autẽ vno colore albicat, mutationem prę se fert inuoluntariam, quando mens in totum ratione priuata, ne scintilla quidem intellectus reliqua, tanquam in tenebrosa densáque caligine nõ cernit quid agendum sit, sed more cæcorũ passim offensans. lapsus alios post alios inuita dolénsque sustinet. Huic simile est, quod etiam de domo præcipitur, quã aliquando contingit lepra infici. Ait enim: Si domus lepra infecta fuerit, ibit eius domin⁹, & nũtiabit sacerdoti, dicẽs, quasi contagium leprę videtur mihi in domo mea, Móxq; subdit: Et præcipiet sacerdos vt efferantur vniuersa è domo, priusquam ingrediatur eam, vt videat, & non erunt immunda quæ-

cunque

cunque in domo sunt. Posthæc intrabit sacerdos, vt consideret. Ergo priusquàm intrat sacerdos, pura sunt quę domus cōtinet: illo autem introgresso, impura omnia. Atqui contrariū erat verisimilius, post introitum viri purificati, perfecti, soliti pro cunctis ceremonias obire, & vota sacráq; facere, res in meliorē statum mutari, & ex impuris puras fieri. At nūc ne in eadem quidem conditione permanent, sed superueniente sacerdote deteriores reddūtur. Verùm ista vtrū cum dicta facili solutione consonent, viderint qui solēt delectari talibus. Equidem incunctanter dico, nihil esse tam conueniens, quàm vt ad introitum sacerdotis contaminentur quæ in domo sunt. Donec enim diuinum verbum in animam nostram, tanquam domum quandam non ingreditur, nihil quod hæc facit culpatur. Nam curator, siue pater, siue pręceptor, siue quid aliud sacerdos vocandus est, qui solus admonere castigaréque potest, procul remotus est. Nec indigni sunt venia qui peccant per ignorantiam, vt qui peccata sua parum pensitant: interdum etiam grauiter peccādo putāt se rectè facere. quādo autē ad nos ingreditur ille sacerdos verus redargutor, tanquā lux clarissima, tunc produntur animæ nostræ scelesta consilia per actiones sontes & culpabiles, quibus occupamur ignari rerum vtiliū. hęc omnia sacrata redargutio damnans vt polluta, iubet anferri & detrahi, vt consideret ipsam puram domum animæ, & percuret si quid in ea sit morbidum. Simile quiddam facit & in Regnorum libris mulier quę prophetam accedit. est autem vidua, non vt vulgò vocamus marito destitutam, sed quæ viduatur affectibus mentē lædentibus & corrumpentibus, qualis Thamar in Mosaicis literis. nam huic orbatæ marito pręcipitur, vt maneat in domo patris qui solus seruator est, propter quem relicta mortalium consuetudine, deseritur viduatúrque humanis voluptatibus, sed diuinam genituram excipit, & virtutis seminibus facta grauida in vtero gerit parturítque honestas actiones: quas semel enixa, præmium aufert inuitis aduersariis, & victrix pronunciatur, præ se ferēs palmam insigne victoriæ. Thamar enim palma interpretatur. Omnis autem anima vitiis viduanda sic prophetam alloquitur: Homo Dei, venisti in ędes meas, vt me iniqtatis & peccati mei commonefaceres. Hic enim numine correptus & occupatus cęlesti cupidine, diuiniq; furoris impotenti œstro percitus, quoties subintrat animam, memoriam iniquitatum peccatorúmq; veterum ei suggerit, nō vt ad ea redeat, sed vt gemens deflénsq;

mutatio

mutationē suam pristinā,eius pastus auersetur præ odio:sequatur autem monita Dei verbi,prophetæ & interpretis.nam prophetæ à priscis vocabantur aliquando homines Dei,aliquando videntes,nominibus aptis,& diuinitatem perspicaciámq; pulchrè significantibus. conuenienter igitur sacratissimus Moses tunc corruptam terram dixit. quando illius iusti Noë virtutes prolatæ sunt in medium. Erat,inquit,corrupta:eò quòd omnis caro corruperat viam suam super terram.]Hic aliquis putabit erratum in vna voce Græci cōtextus, eumque postulare vt potius legatur αὐτῆς quàm αὐτοῦ: quod refertur ad præcedentem vocem fœmininam,cùm masculinum relatiuum minus conueniat.Quid si nō de sola carne viam corrūpente sermo fit,vt meritò erratum in verbis videatur:sed de duobus, & de carne quæ corrumpitur,& de altero quodam quod viam conatur corrumpere?Itaq; sic construendum est:Corrupit omnis caro illius incorrupti æterníq; perfectam viam quæ ducit ad Deum. hāc scito esse sapientiam. Hac enim deducente,recta nimirum & publica,intellectus ad destinatum finem peruenit. est autem finis metáq; huius viæ,scientia & cognitio Dei.hanc semitā odit,calumniatur, & corrumpere conatur quisquis carnis amicus est. Nam non sunt in rebus duo tā contraria,quàm voluptas carnalis & scientia.Volenti enim hanc viam regiā ingredi cōsideratiuo generi,quod vocatur Israël,repugnat terrenus Edom: (sic enim hoc nomen interpretatur)properè occurrēs instructis copiis,& minis territās.effecturum se vt ea nunquā teratur à viatoribus.ad quem missi legati sic loquūtur.Transibimus per terram tuam.non faciemus iter per arua,nec per vineta.non bibemus aquā de cisternis tuis.incedemus via regia. nō deflectemus ad dextram,nec ad sinistram, donec tuos fines superauerimus. Ad hoc Edom respondet:Non transibis per me.alioquin armatus occurram tibi hostiliter.ad quem filij Israël:Præter mōtem iter faciemus:quod si de aqua tua bibero ego & pecora mea, persoluam tibi pretium.nulla erit difficultas,tantūmodo trāsitum petimus.at ille respōdet:Non trāsibis per me. Fertur de quodā è priscis quòd cùm spectasset pōpam sumptuosissimā,ad familiares versus dixit: Videte amici quàm multis rebus opus non habeo.Compendio de re maxima verè ac cœlesti gloriatus est. Quid ais,itáne victor de certaminis Olympici diuitiis coronā adeptus es,intactum superior,vt nihil inde ad vsum aut delectationem sumeres?mirāda verba,sed mirabilior sententia, tantū

s confec

cõsecuta roboris, vt vel citra pulueris iactum pos... rũm apud Mosen, Mysteriis sapientiæ initiatum, nõ vnius ... tũ viri hæc est gloriatio, sed totius gentis populosissimæ. id hoc argumẽto liquet, quod vniuscuiusq; anima cõfirmata est ad audaciam cõtra regem omniũ quæ bona vidẽtur, terrenũ Edom. Reuera enim quodlibet in speciem tantùm bonum terrenũ est. Celeriter, inquit, trãsibo per terram tuam. ô promissionẽ generosam & magnificã. itáne obsecro superare, transire, transcurrere, quicquid in terra bonum cẽsetur, poteritis? nihílne vestram properationem remorari poterit? cõspectum diuitiarum cõgestarũ auersabimini deflexa facie? quid maiorũ dignitates, paterni materníq; generis, decãtatásq; à multis nobilitates ... cietis? gloriá quoq; quã homines redimũt cæteris bonis omnibus, prætercurretis tanquã rem vilissimã? quid sanitatẽ corporis, integritatẽ sensuum, pulchritudinem optabilẽ, robur inuincibile, & cætera quibus animæ domus, siue tumulus, siue quid aliud dicendum est, honestatur, transcurretis obiter, vt nihil ... rum referatis in bonorũ ordinem? Olympiæ cælestísq; animæ sunt hæc tã ingentia facinora, quæ regione terrestri iã relicta, ad diuinarum naturarũ subducta est consuetudinẽ. repleta ... contemplatione verorum bonorũ & incorruptibilium, me... adulterina ista in diem durantia reiicit. Quę igitur vtilitas est præterire omnia mortaliũ bona mortalia, si hoc non cum ... ratione facias, sed vt nonnulli per segniciem, aut pigritiam ... tractandi imperitiã: non enim vbiq; omnia, sed apud alios alia sunt in pretio. Quapropter volẽs amplius docere, vt cũ re... tio postulat despiciãtur quæ modo diximus: ad hoc verbũ transibo, adiicit Per terrã tuam. hoc enĩ est valde necessariũ, vt ... copia rerũ quæ vulgò habẽtur pro bonis, euitem⁹ casses ... quos illæ tẽdunt singulæ: & more ignis perrumpamus ... repetentes nos earum impetus. Hæc se pertrãsituros aiũt, ... sta verò & vineta nõ item. mittes enim plãtas insitas in animo, feraces dulciũ fructuũ, hoc est, sermones probos & actiones laudabiles præterire, Ogygię simplicitatis fuerit. nã ibi hæredem erat, & auidè fruendũ præsentibus. nihil enim pulchrius quàm in virtutibus perfectis hilaritas insatiabilis, quæ significatur p modò dictas vineas. nos autem quotquot à Deo niues imbréfq; è supernis fõtibus accipimus, è cisterna bibimus, terrenos laticẽs nõ admodũ requirẽdo, cũ habeamus cælitus largas plenas nectaris & ambrosiæ, alimentũ multò præstãtius quàm ...

...

nectaris. & adhuc lacunas arte humana factas haurire sustinemus per diffidentiá, cum pararos habeamus cælestes thesauros quos omnium seruator aperuitque mandauit. Moses sacrorum interpres precatur, vt aperiat nobis dominus thesaurum suum cælestem, déque nobis suam pluuiam. cuius preces Deo gratæ facilè exaudiuntur. Quid ille qui nec cælum, nec pluuiam, nec verbum, nec vllam creaturam putás ad se alendum idoneã, sed superscádens hæc omnia, affectum suum exprimit dicens: Deus qui nutrit me à iuuentute: an non videtur tibi omnes quæ sunt in terra collectiones aquarum despicere? is certe nũquam e cisterna biberet, cui Deus præbet potus meracos, nũc angelis pincernas agentibus, nunc ipse infundens, nõ expectato internunciorum officio. proinde sine dilatione ingrediamur viam regiam, quotquot prætereũdas res terrenas ducimus. est autem via regia, cuius potestatem nemo priuatus habet, sed solus ille qui solus est verus rex. hæc est autem, vt paulo ante dixi, sapientia, per quam solá supplicibus animabus ad illum Ingenitum patet refugium. credibile est enim eum qui per viam regia sine impedimento iter facit, non sensurum lassitudinẽ donec ad regem perueniat. quo facto, & illius felicitatẽ agnoscet, & suam inopiam. Nam & Abraham postquam ad Deum accessit proximè, mox cognouit se esse terram & cinerem. nec ad dextrá autem nec ad sinistram à regia via deflectendũ est, sed progrediẽdum per mediam. nam vtrumvis latus diuerticula ob nimietatem defectũmve culpantur. hic enim dextrũ non minus quàm sinistrum vituperatur. siquidem apud petulãtes temeritas dextrum, timiditas sinistrum obtinet, sic apud tractãtes pecuniam illiberaliter, dextrum sordida parcitas, sinistrũ larga profusio. item apud forensibus causis deditos laudatur vafricies, damnatur simplicitas. sunt qui superstitionem quasi dextram sequuntur, ne in sinistram impietatẽ incidant. ergo ne deflectentes incurramus in vitia pugnãtia, votis omnibus omniq; conatu hoc agamus vt recta incedamus per mediã viam. est autem in medio temeritatis & timiditatis fortitudo, sordes inter & ꝓfusionem temperantia, inter vafriciem & stultitiá prudentia memoriáq;, inter superstitionẽ & impietatẽ pietas. hæ sunt mediæ viæ inter vtraque diuerticula, omnes commeabiles & publicæ per quas non est fas vectari corporeis instrumẽtis, sed motibus animæ cupiẽtis inambulare in rebus optimis. id molestissimè terrenus Edom fert. timet enim suis dogmatibus ne subuertantur

 confun

confundantúrq;:& ideo bellum interneciuum minatur,si conemur viam vi perrumpere,excidẽdo arbusta eius animę frugifera, ex quibus in perniciem prudẽtiæ plantatis fructum nõ percepit. Non trãsibis,inquit,per me.alioquin armatus occurram tibi hostiliter.at nos securi de eius tumultuatione respõdeamus quod præter montẽ trãsibimus,hoc est assueti cum sublimibus versari potentiis,& è specula res cõsiderare, scrutariq; rationes singularum,per quas earum essentia noscitur,contemnimus omnia externa & corporea.abiecta sunt enim & humi repentia, tibi quidem grata,nobis verò exosa:quapropter nihil ex eis attingemus.quod si vel summo digito,vt vulgus loquitur,tetigerimus,persoluemus tibi pretium: poterisq; gloriari,quòd nos virtutis studiosi à voluptate inescati fuerimus.Si,inquit,de aqua tua bibero ego & iumenta mea,dabo tibi pretium. non mercedem,aurum argentúmve, qualis inter ementes vendẽtésque est permutatio:sed pretium honorarium quod recipias. nã reuera omnis luxuriosus,aut iniustus,aut timidus,cùm videt aliquem tetricum,aut laborem fugere,aut victũ à lucri cupidine,aut captũ voluptatis amatorio, lætatur & gaudet, id honorem suum reputans:& efferens se apud vulgum iuueniliter ac gestiẽs,incipit philosophari de suis vitiis tãquam necessariis ac vtilibus.dicens quod alioquin ille vel ille vir laudatus non sustinuisset his implicari. Ergo sic alloquamur omnes istos miseros : si aquam tuã bibero,siue tuum aliquid indiscreto impetu attigero, persoluã tibi pro dedecore pretium honorificum. dignus enim eo dabimus.nã ista tibi chara omnino nihil sunt.An putas mortalem rem vllam verè esse ac subsistere , & nõ tanquã in suggestu quodã ab inani & incerta opinione sustineri nõ aliter quã scenicorũ ludicra? quod si non libet singulorũ fortunas perquirere, vide regionum integrarũ & gentium mutationes in melius ac deterius.Floruit quondam Græcia,sed Macedones abstulerunt ei potẽtiam.postea Macedonia viguit opibus,sed diuisa in plures portiones debilitata est,donec omnino interiit.ante res Macedonum inclyta fuerat Persarum felicitas : sed vna dies tã ingenti regno finem attulit; & nunc Persæ penes quos paulò antè fuerat imperiũ,sunt Parthorũ prouincia, Fuit & Aegypti olim perampla magnificáq; potẽtia,sed nubis in morem præteriit eius felicitas.Quid Aethiopes.quid Carthago inAfrica?quid Põtici reges,quid Europa Asiáq;,& vt compendio dicam,totus orbis habitabilis ? nonne more nauis súsq; déq; iactatæ marinis

fluctib

fluctibus,nunc secundis ventis,nunc adversis vtitur?nam verbũ diuinum choreas in orbem ducit,quod vulgus hominum fortunã nominat.& cùm perpetuo feratur per ciuitates,gentes, regionésq;,res aliorum aliis omnium omnibus tribuit, subinde variãtibus apud singulos temporibus:vt totus terrarum orbis tanquam vna ciuitas optimo reipublicę genere administretur, populari regimine.Nihil igitur est in humanis rebus ac negotiis præter vmbram auramq; leuissimam,sine mora prætervolantem, eunt enim vltro citróq; tanquam æstuaria.nam & marini æstus nunc cum magno impetu sonitúq; accedunt, & longè latéq; per littora diffunduntur vndis stagnantibus: nunc refluunt retrò,magnámq; maris partem in formam continentis redigunt.Simile quiddam accidit,quando fortuna postquã populosam aliquã gentem inundauit magnis felicitatibus, fluxu auerso ne guttam quidem sinit reliquã, deletis etiam vestigiis opulentiæ pristinæ. Verùm hæc reputatio non omnes tangit, sed solos rectæ constantisq; rationis asseclas. Ipsorum enim sunt ambæ hæ sententiæ:Cùm rebus creatis commercium est nihili,præter montẽ iter faciemus.Non est enim possibile nisi sublimi ac montano itinere,vitatis rebus mortalibus euadere ad immortalia.Quapropter Edom terrenus,cæleste regiámq; virtutis viam intersepire vult:sicut diuinum verbum viam illius & sectam eandem sequentium,inter quos & Balaam referendus est.nam & hic est terræ progenies,non cæleste germen, argumento certissimo,quod auguria falsasq; diuinationes sequens,ne animæ quidem oculo recluso vidit resistẽtem sibi angelum Dei,vt conuersus retrorsum abstineret ab iniuria:sed ita se commisit imprudentiæ fluctibus inundantibus, vt obrueretur ab eis.tunc enim dubio procul nec curabilibus nec sanabilibus morbis laborat anima, quando accedente redargutione (is est sermo Dei nuntius,præuius & impedimenta submouẽs, vt inoffensi gradiamur per regiam viam) sine iudicio nostras sententias præferimus illius monitis,quæ ad castigationẽ correctionémq; totius vitæ nostræ adhibere non desinit:quamobrem quisquis nõ paret, nec reueretur talem redargutorẽ, cum sauciis interibit,confectis afflictisq; per affectionum vulnera, quorum calamitas exemplo esse poterit nondum deploratis quantum ad purificationem attinet,vt conentur placare in suo pectore situm iudicẽ.& facient,si eius rectissimis decretis non apponent suametipsorum iudicia.

PHILONIS IVDAEI,

De confuſione linguarum.

HACTENVS de his dixiſſe ſufficiat, deinceps non obiter conſideranda ſunt quę de confuſione linguarum philoſophatur. Sic enim loquitur. Erat autem terra labij vnius, & ſermonum eorundem. Cum que proficiſcerentur de oriente, inuenerūt campum in terra Sennaar, & habitarunt in eo: & dixit quiſque ad proximum ſuum: Venite faciamus lateres, & coquamus eos igni. habuerúntq; lateres pro ſaxis, & bitumen pro luto, & dixerunt: Venite ædificemus nobis ciuitatem & turrim, cuius faſtigium pertingat ad cælum, & celebrè faciamus nomen noſtrum antequam diuidamur in vniuerſam terram. Deſcendit autem dominus vt videret ciuitatē & turrim, quam ædificabant filij hominum, & dixit dominus: Ecce vnus eſt populus, & vnum eſt labiū omnibus: cœperuntque hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant. Venite igitur & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnuſquiſque vocem proximi ſui. Atque ita diuiſit eos dominus in omnes terras, & deſiuerunt ædificare ciuitatem & turrim. Idcirco vocatum eſt nomen eius Babel, id eſt confuſio: quia ibi confuſum eſt labium vniuerſæ terræ: & inde diſperſit eos Deus ſuper faciem cunctarum regionum.] Quibus maiorum inſtituta diſplicent, homines impij, & tantùm ad accuſandas leges diſerti, arreptis impietatis anſis talibus, cauillantur: Etiam nunc extollitis præcepta veſtra vt veritatis regulas? Ecce ſacri quos vocatis libri fabulas continent, quales alijs referentibus irridere ſoletis. nec opus eſt eas legibus interſperſas per otium colligere, quaſi calumniādi ſtudio, ſicti eius huius præſentis vos commonefacere. hæc vnà certè ſimillima eſt illi de Aloadis, quos optimus poëtarum Homerus conatos narrat fuiſſe tres maximos montes aliū ſuper alium aggerere, ſperantes ſe hoc modo facilè ſibi viam munituros, qua ad æthe-ream ſublimitatem euaderent. de quibus extant hi verſus:

Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atque Oſſæ frondoſum inuoluere Olympum.

Olympus, Oſſa, Pelion, montium ſunt nomina, pro quibus legiſlat

gislator inducit turrim extructam ab eius seculi hominibus, qui propter dementiam & vastum animum conati sunt cælum attingere, consilio longe stultissimo. nam etiamsi vniuersæ terræ partes superstruerentur fundamento modico, vt in vnius columnæ formam attollerentur, tamen longissimo interuallo abessent à sphera ætherea, præsertim iuxta opinionẽ philosophorum qui scrutantur talia, terram centrum esse mundi asseuerantium. Prętereà quiddam aliud huic simile de animalium vna lingua proditur à fabularum scriptoribus. narratur enim olim animantium omnium terrestrium, aquatilium, volucriũ eandem vocẽ fuisse: & quẽadmodum nunc homines Greci cum Græcis, barbari cum suæ linguæ barbaris habent sermonis cõmercium, ita tum illas omnes cum omnibus collocutas de suis rebus ac negotiis, ita vt & conquererentur inter se, & vicissim condolerent de calamitatibus, diuersóque rebus lætis gratularentur. nam velut in vna republica putabant ad se pertinere alienas quoque prosperitates ac aduersitates, & eos affectus etiã in sermone quotidiano non obscurè præ se ferebant, donec lasciuientes præ bonorum præsentium copia, vt sæpe fieri solet, vltra decorum proruperunt rerum non concupiscendarum amore, & per legatos immortalitatem, à senectute immunitatem, perpetuámque iuuentam sibi poscerent, æquum se postulare dicentes, quãdo hoc munus iam vni ex eorum numero serpenti contigisset. hunc enim exuta senectute denuò repubescere. iniquum autem esse vt præstantiora deteriori cedant hac parte, & multa vni. quam audaciam mox sua pœna sequuta est. nam confestim variatæ sunt animalium linguæ, vt ex illo tempore non possent se inuicem intelligere, impediente vocum diuersitate, in quas loquela quæ prius communis fuerat, diuisa est posteà. Cæterùm alia verò propior narratio disiungit à brutis homines, & hos solos ait habuisse vnicã linguam communem omnibus. tamen hæc quoque fabulosa putatur. atqui hæc vocis in plurimas diuersas loquelæ species dissectio, quæ linguæ confusio vocatur, in remedium peccatorum adhibita dicitur, ne communicato consilio crimen fieret publicum: vtque, si conferrent in vnum operas, alteri muti essent alteris. attamẽ nihil hoc, quantum apparet profuit. Nam etiam post diuisam linguam, deductásque in diuersa loca tot gentium colonias, nihilominus terræ mariáq; repleta sunt malis ineffabilibus. nã nõ lingua, sed similis animarum ad peccãdum procliuitas, cõmu-

nicatæ iniquitatis causa est,siquidem etiã lingua mutilati,nutibus,aspectibus, aliisq; corporis gestibus ac motibus,nõ minus quàm verbis prolatis,voluntatem suam significãt. huc accedit quod sæpe vna gens,nõ lingua solùm eadẽ, verùm etiã eisdem vtens legibus ac moribus,ad tãtam peruenit malitiam,vt peccatis conferri possit cũ reliquis omnibus hominibus. & ob imperitiam linguarũ multi ab insidiatoribus ex improuiso sunt oppressi,ediuersò harũ sciẽtia multos exemit imminẽtibus periculis:itaq; prodest magis quàm nocet linguæ cõmunicatio: quãdo nũc quoq; per singulas regiones,præsertim indigenis, nihil æquè incolumitati cõfert ac lingua omniũ eadem,tum si quis plures linguas ediscat,mox probatur ab earũ peritis,& ab amico agnoscitur,non leue argumentum societatis afferens loquelam familiarẽ,vnde mox accedit securitas à periculis. Cur igitur quasi malorũ causa esset lingua cõmunis ex hominibus sublata est,quę debuerat confirmari vt perutilis.has hominum maliciosorũ cauillationes seorsum redarguẽr quibus prõptum est ad tales quæstiones ex aperta legũ scriptura sine contentione respõdere,qui non sophismatibus repellunt sophismata,sed sequuntur veritatis seriem nusquã sinẽtem offendere, & impedimenta dimouentẽ facilè,vt sermo ex his possit euadere. Dicimus igitur istis verbis, Erat vniuersæ terræ labium vnũ & vox vna,significari magnorum ineffabiliúmq; malorum consonantiam,quibus ciuitates à ciuitatibus,gentes à gẽtibus, regiones à regionibus impetũtur vicissim,& quibus homines nõ solum in se inuicem iniusti fiunt,verùm etiã in Deũ impij.& hæc quidem populorum sunt crimina.consideremus & viritim intolerabilẽ vitiorum multitudinẽ,præsertim si accedat ille inconcinnus,ineptus,& male modulatus cõcentus.Fortuita quis nescit, cùm in paupertatem,obscuritatem corporis morbos aut mutilationes incidunt,itẽ in infirmitates animæ,desipiẽtis præcipitabile aut lõgo senio,aut alio quocũq; grauiore infortunio,nam vnũquodvis è iam dictis abũdè sufficit ad subuertẽdum & deiiciendum hominẽ,etiã fastu magno tumidũ.quod si plura eum velut ex cõposito aggrediantur eodem tẽpore,animę,corporis, & externa,quid cogitari potest miserius?cadẽtibus enim stipatoribus,etiam stipatũ necesse est cadere.est aũt corporis satellitium hoc,diuitiæ,gloriæ,honores,à quibus elatũ in sublime se ostentat,sicut ediuersò à contẽptu,obscuritate,paupertate oppugnatur tãquã ab hostibus.item satellites sanimæ sunt, auditus,

visus

visus,odoratus,gustus,& tota cohors sensuum. ad hæc sanitas, integritas,robur,potētia.horū enim valida ope suffultus communitúsq; animus incedit exultabūdus,& suauiter degēs quicquid libet exequitur,omnibus viis ei nunquā non patentibus, Verùm in his satellitibus non desunt aduersarij,sensuum orbationes morbíq;,vt dixi,qui aliquando mentē agunt in præcipitia.& hæc quidem à fortuna impēdent,vehemēter difficilia miseráq;,leuiora tamē si conferantur cum malis voluntariis. quis autem sit horū quoq; cōcētus,rursum per se cōsideremus. Cùm anima nostra tripartita sit,pars eius mēs & ratio,pars ira,pars cōcupiscentia esse dicitur,singulæ suis morbis laborāt,atq; etiā inter se cōmunibus vniuersæ.quoties mēs quidem imprudētię, timiditatis,luxuriæ,iniustitiæ segetes demetit:ita vero immanes furiosásq; rabies, & cætera quibus grauida est,mala parit: concupiscētia quoq; amores semper iuueniliter leues, & temerè ad quęvis corpora & ad quaslibet res aduolātes,quocūq; immittit.tunc enim tanquā in naui nautis,vectoribus,gubernatoribus,per demētiam in eius perniciē consonantibus,etiam qui perdūt vnà pereūt. grauissimum enim malorū est,& penè solū insanabile,omnium animæ partium ad peccandum consensus, cùm tanquā in publica pestilentia nihil sani sit reliquum,quod ægrotis mederi possit:sed & medici vnà cū vulgo laborant,eadem qua cęteri lue correpti.Clades hęc describitur apud legislatorē in mentione diluuij:quando & à catarractis cæli magno impetu imbres inundauerūt:& à terra,à corpore inquam,multi magníq; fontes affectionum profusi,fluenta sua cōiunxerunt miscuerúntq; cum aquis prioribus,vt totam animæ regionem occuparēt suorum gurgitum vorticibus.Videns,inquit, dominus Deus multiplicatam esse malitiam hominū super terram, & vniuscuiusq; cogitationes intētas esse ad malū omni tempore,decreuit in hominē,in hunc inquam reptilibus,volucribus, aliísq; brutis& immitibus bestiis circūdatum,animaduertere, cuius iniquitatem iudicaret esse insanabilem. pœna autē fuit diluuium.Tātùm sibi libido peccādi permiserat,cohibente nemine,& affluente vnà cúm copia rerum fruendi licētia, & meritò.nō enim vnà certa pars animæ corrupta fuit,vt ei succurri posset à sanis cæteris,sed nihil integrum incorruptumq; relinquebatur.Videns,inquit,non vnius,sed vniuscuiusq; cogitationes, conuenientem pœnam, incorruptus iudex eis inflixit.hi sunt illi confœderati apud vallem salsuginis. est enim cauus,

 asper.

asper,angustisq; faucibus strictus locus affectuum, verè salsos amarósque dolores afferens:in quo factum fœdus nullis sancie-nailove iureiurando dignum sciens ille sapiens Abraham fœderatos profligat.dicitur enim eo omnes conspirasse in valle salsa:quæ est mare salinarum. An-non vides illos orbatos sapientia,cæcatósque mente quæ acutum cernere debuerat. ex re nomen habentes Sodomitas,iuuenes vnà cum senioribus,totum simul populum, circum ædes animæ cursare, vt diuersantes in eis sacrosanctos sermones , custodes & præsides , probitas afficiant,nemine vel opponente se iniuriis eorum,vel alienum à tanto facinore.Non enim pars populi,vt legitur,sed vniuersus domū circumdedit,iuuenes vnà cum senioribus,coniurati contra diuina verba & opera,quæ scriptura suo more vocat angelos.Attamen diuinus vates Moses occurrens,eorum cohibebit impetum,etiamsi ductu sui regis irruant audacissimi & ad dicēdum promptissimi,auctisq; copiis vndatim affluant.Ecce inquit,Aegypti rex ad aquam veniet:ibi tu oppones ei te stans in labio fluminis. Ergo malus vir exit ad fluenta peccatorum & affectuum,quæ per aquam significantur. at vir sapiens primùm accipit à Deo semper stante nec vnquam mobili munus illi conueniens,vt & ipse firmus consistat.dictum est enim: Tu verò hic sta mecum:vt exuta omni dubitatione ac ambigentia, quæ sunt vitia parum constantis animi,fidem,certissimam & firmissimúmq; habitū induat. Deinde non contentus stare, quod mirandum est , obsistit etiam.dicitur enim ei : Sta ex aduerso. Quorum alterum quidem,videlicet occursus, in motu, alter verò,hoc est,statio,in quiete consideratur. Nulla tamen est in his verbis pugna,sed egregiè cum rerum natura congruunt. Nam cuiuscunq; sententia suoptè ingenio quieta est,nec facilè à recto flexilis,hic solet resistere vndabundis rebus omnibus, trāquillitatem tempestate vltrò accita turbātibus.Sed hoc habet quòd in labio fluminis occursus factus dicitur.Sunt autem labra oris extremitates & septa linguę,per quę sermo promitur, quando proferendus est.Sermone autem etiam hostes virtutis, modo studiosi disciplinarum sint,vtuntur ad defendēda improbata dogmata:sicut ediuersò boni ad mendacia tollenda è medio.& ad verorum bonorum confirmationem inuincibilem. proinde quoties omni rudente moto contentiosorum dogmatum assertores oporesi rationibus aduersariis peremptis victoriale carmen ille sapiens cum suo sacrato choro modulabitur.

bitur. Vidit, inquit, Israël Aegyptios, non alibi mortuos quàm ad labium fluminis. Mortem dicens non animæ seiunctionem à corpore, sed impiorum dogmatum prolationem, quæ per os efferebantur & linguam instrumentáque vocis cætera. Porrò sermonis mors est silentium, non quo bene morati præstant ferũt reuerentiam: nam & hoc facultas quædam est ad eloquentiam pertinens, dispensatrix dicẽdi temporum: sed quo impotes fandi propter aduersariorum vehementiam inuiti vtuntur, nullã inuenientes dicẽdi occasionem. quibus quicquid tentant effluit: quocunq; insistunt, nequeunt vestigium figere, vt prius quàm consistant, cadant necessariò: qualis est aquaria machina quæ helix vocatur. in cuius medio gradus quidam sunt, quos rusticus quoties agros vult rigare scandit, ac mox necessario dilabitur. & ne continue cadat, proximum fulcrum vtraq; manu retinet, quo totum corpus sustentat. interim pedes manuum, manus verò pedum funguntur officio. insistit enim manibus, quarum est agere: operatur pedibus, quorum est stare. Multi autem cùm non possint verisimilia sophistarum commenta fortiter refellere, quod non sint admodum in dissertationibus exercitati vt distenti actionibus, confugiunt ad illius qui solus est sapiens auxilium, & opem eius supplices inuocant. sicut & quidã è Mosis familiaribus in suis hymnis precatur: Muta fiant labia dolosa. Qui autem poterunt hæc silere, nisi ab eo qui solus etiã sermonis est dominus, obturata fuerint? Ergo conuentus qui peccandi causa confluunt, continuato cursu fugiendi sunt: cum prudentiæ verò scientiæque sociis fœdus pangendum. quapropter eorum qui dicunt: Omnes vnius viri sumus filij, pacati sumus: miror consensum consonum, quibus libenter dicerem: Et qui fieri potest ô boni, vt non bellum oderitis, pace delectemini, cùm vnum eundémque patrem profiteamini, non mortalem sed immortalem, hominem Dei: qui cùm sit illius sempiterni sermo, necessariò ipse quoque incorruptibilis est. nam quicunque multa principia suæ animæ genitiua faciunt, multorum deorum superstitioni nefariæ dediti, alij colunt alios, & autores fiunt tam seditionum ciuilium quàm externorum tumultuum, ab initio vitæ finem vsque bellis perpetuis implicati. qui verò gaudent vno genere, & vnum parentem rectum sermonem colunt, tuentúrque harmoniam & musicam virtutum concinentium, serenam tranquillámq; vitam exigunt: non tamen otiosam ignauámq;, vt quidam existimant, sed ad modũ

virilem

virilem,& valde acrem contra ſtudiorum ſuorum interpellato-
res,& indeſinentes turbatores fœderum.n.i qui ſuopte ingenio
pacem amant,bellicoſi debent eſſe,in ſtatione collocati [illegible] a
infeſtantes quietem animæ.teſtis eſt mihi primum cuiuſq; [illegible]
tutibus dediti animus ad hunc modum diſpoſitus.deinde [illegible]
è prophetico ſodalitio,qui numine afflatus exclamat:O mater
qualem me peperiſti hominem pugnæ,& hominē iniucundum
vniuerſæ terræ.nec ipſe profui,nec mihi profuerunt:neq; vires
meæ defecerunt ab execrationibus eorū.An-nō omnis ſapiens
omnibus ſtultis perpetuus hoſtis eſt,oppugnans eos non claſſi-
bus aut machinis aut exercitibus,ſed rationibus?Cum enim in
media pace cōtinuè homines in ſe inuicē inſurgētes priuatim
ac publicè videt,nec tantùm gētes,regiones,ciuitates, caſtella,
ſed etiam ſingulas domos,ſingulos viros mutuo ſe bello impe-
tere:quis nō præſentes obiurgat,admonet,caſtigat,interdum [illegible]
ctúq; non cōquieſcens,eò ꝙ ipſius anima nullam quietem ad-
mittere queat ob innatū odium malitiæ. nam eadem quæ in
bello,etiā in pace patrātur facinora omnia:ſpoliant,rapiunt,ca-
ptiuāt,prędātur,vaſtāt,vim,cruciatū,ſtuprū,probrū [illegible]
dolo clam,aut vi palàm,quantū poſſunt,interficiunt.nam cum
diuitias aut gloriam ſinguli finem propoſitū habeant, ad hunc
tanquam tela vitæ actiones omnes dirigunt,æquatione [illegible]
negligunt,inæqualitatē diligunt,ſocietatem auerſantur,[illegible]
quiſque cupit occupare aliena omnia,oſor hominum & [illegible]
inuicem,ſimulator beneuolentiæ,adulationis fucatæ [illegible]
amicitiæ germanæ hoſtis,veritatis inimicus,propugnator [illegible]
dacij,tardus ad iuuandum,celer ad nocendum, ad calumniam
prōptus,ad patrocinium cunctator,impoſtor,periurus,[illegible]
iræ mancipium,voluptatis ſeruus,malorum colluuies,[illegible]
corruptor.hæc & huiuſmodi ſunt illius admirādæ pacis [illegible]
deſiderabilia,quorum ſimulacra in vniuſcuiuſq; animo [illegible]
coluntur & adorātur,id quod meritò malè habet omnē ſapien-
tem,vt exclamare cogatur ad matrē nutricémq; ſuam ſapien-
tiam:O mater,qualem me peperiſti,non viribus,ſtatura [illegible]
gnum,ſed improbis infeſtiſsimū,virū iniucūditatis ac [illegible]
natura pacis amantem,ideóq; infenſum pulchritudinem [illegible]
dehoneſtātibus.Nec ipſe profui,nec mihi profuerūt:nec illi bo-
nis meis vnquā vſi ſunt,nec ego malis eorū:ſed vt eſt apud Mo-
ſem,rem concupitam accepi ab illorum nemine:quippe [illegible]
mnia quę iſti concupiſcunt ac reponunt tanquā vtiliſſima,[illegible]

n[illegible]s

noxiis habeo. neq; vires meæ defecerunt ob execratiores quibus me deuouent. Sed forti potentia diuinorum dogmatum protectus, non defeci præ lassitudine, imò tantò vehementius obiurgaui meos execratores. Posuit enim nos Deus in contradictionem vicinis nostris, sicut & in sacris hymnis alicubi dictum est de omnibus bonæ mentis cupidis. An non à natura contradictores fuerunt omnes studiosi virtutis atque scientiæ, semper concertando cum vicinis animæ, redarguendóq; voluptates finitimas, & vnà degentes concupiscentias, ignauiæ quoque pauori cæterorúmque affectuum ac vitiorum cohorti resistendo in faciem ad hęc sensus omnes redarguendo, de his quę viderunt oculos, de his quæ audiuerunt aures, nares de exhalationibus, gustum de saporibus, atque etiam tactum de accidētibus ei iuxta corporis potentias proprietatibus: imo etiam sermonem mentis interpretem, de his quę libenter proloquitur. Scrutādum est enim non obiter, quid, quóve modo, & quam ob rem vel sensus sentiat, vel sermo interpretetur, vel affectus afficiat, & erratum suum cuiusque redarguendum. Qui autem nulli horum cōtradicit, sed omnibus deinceps annuit, ignorat quàm seipsum decipiat, potentes vicinos sinens munitiones contra animam struere, quos debuerat subditos potius habere quàm dominos. qui si imperent, multa magnáq; damna dabunt, regnante apud ipsos amētia. cùm verò sunt subditi, faciunt imperata, nec iugum excutiunt. atq; ita dum pars obedire discit, pars non scientiā tantùm, sed & facultatem imperandi obtinet, totum animæ satellitium consentiet. accedentésq; ad eū qui inter ipsos est senior, dicent: Pueri tui redegerunt in potestatem summarium virorū bellatorum, qui nobiscum sunt. ne vnus quidem ex eis occisus est. sed quemadmodū instrumenta musica adaptata egregiè sonis omnibus, ita nos omnibus pręceptis cōsoni, nec verbum vllum inconcinnum & absonum diximus, nec factum fecimus, vt cum nobis collatus chorus ineruditorū videri possit omnino mutus & exanimis, qualis ridendus ille corporis nutritor Madiam, & progenies huius, nomine coriaceā molem significans, somnolentus Beelphegor. sumus enim genus electū Israelis videndis Deum inter quos ne vnus quidem discrepat, vt vniuersitatis instrumentum totus mundus harmoniis musicis cōsonet. quapropter etiā Moses bellicoso sermoni, qui vocatur Phinees, honorem pacis ait se tradere quod virtutis æmulus, & vitij hostis, totam eius generationem excidit in posterum, modo quis
velit

velit perſpicere & ſcrutari diligẽter,& oculis auribuſq; [illegible]
ſtibus credere,q̃ nihil ſit certũ in rebus mortalibus, ſed [illegible]
pendeant ab opinionibus. Miranda igitur conſonant [illegible] qua
modò diximus,ſed magis etiam mirifica & omnes has [illegible]
ſuperans,communis totius populi,qui introducitur vno ore di-
cere:Omnia quęcunque dixit Deus faciemus & audiemus. [illegible]
hi iam nõ rationis ductum ſequuntur,ſed ipſum Deum [illegible]
omnium,ideóq; ad facta magis quàm ad verba prope[illegible]
enim alij audita faciant,iſti quod mirandũ eſt,præ di[illegible]
dã impetu aiunt facturos ſe prius,deinde audituros: vt nõ pro-
pter doctrinam & admonitionem,ſed vltro & ſuaptè ſponte [illegible]
deãtur ad bona opera occurrere. Poſt factum autem [illegible]
ſe aiunt,vt quæ fecerunt diiudicẽt,an cum ſacris præceptis [illegible]
ſonent.Cæterùm coniuratos illos ab oriente profectos [illegible]
niſſe campum in terra Sennaar, & ibi ſedes poſuiſſe.] [illegible]
naturam dictum eſt.Sunt enim in anima duæ ſpecies o[illegible]
tera melior,altera deterior.melior, quãdo ſolarium ra[illegible]
more ſplẽdor virtutum exoritur:deterior,quãdo his obſc[illegible]
lucẽt alia.Prioris exemplũ eſt hoc:Et plãtauit Deus p[illegible]
in Edem cõtra orientẽ,nõ ſtirpium terreſtrium, ſed c[illegible]
virtutum,quas e ſuo incorporeo lumine nunquã exti[illegible]
plantator ille accendit.Ex Moſis quoque ſocio quodam [illegible]
mus dictum hoc,Ecce homo cui nomen Oriens.N[illegible]
tio ſi intelligatur de homine qui cõſtat ex anima & co[illegible]
autem de illa incorporea Deũ referẽte imagine,fate[illegible]
men hoc inditum aptiſsimè. Hũc enim antiquiſ[illegible]
rerum pater exoriri voluit,quem alibi primogenitũ [illegible]
qui genitus mox patrem imitatus eſt,& qualia vidit apud [illegible]
exẽplaria,tales formauit ſpecies.Deterioris autem o[illegible]
plum extat de illo,qui volebat à Deo benedictum exec[illegible]
& ille ad orientem habitare dicitur.ſed hic oriens qu[illegible]
mune cum priore nomẽ habet,re tamẽ eſt diuerſiſs[illegible]
ſopotamia,inquit,acciuit me Balac,è mõtibus orie[illegible]
cens:Veni,vt execreris quẽ Deus nõ execratur.Inte[illegible]
tẽ Balac amens:nec immeritò,qui ſperabat ſe poſſe [illegible]
lum Qui eſt,& certam eius ſententiã humanis ar[illegible]
irritam facere.Ideò Meſopotamiã habitat,me[illegible]
ſubmerſam in mediis fluminibus,nec enatare va[illegible]
mergere.Talis autem affectus vt exortus inſipiẽti[illegible]
bonæ mentis eſt.proinde iſti quorũ narratur diſſona co[illegible]

tia,profecti ab oriente dicitur. Vt enim ab oriente virtutum: Nã eos qui à virtutis oriẽte proficiscuntur, ... vitiis pariter obnoxiorum vnitus motus ... non seorsum suis artubus,sed qua cum toto corpore ... mouentur. Nam insipientia malis dux est ad opera ... quæ vitiorum est regio.Quicunque autem à virtute ... tes sequuntur insipientiam, conuenientem sibi ... locum inhabitant,qui Hebraica lingua Sennaar,Græca verò excussio vocatur. Conuellitur enim & concutitur quassaturque tota malorum hominum vita,semper confusa turbatáq;, ne vestigii quidem germani boni in se retinens. nam sicut ea quæ excutiũtur nihil nisi concretum retinent, sic & cuiusq; cum iniquis confœderati anima mihi videtur excuti.omnes enim virtutis species abiicit,vt nec vmbra nec imago eius vlla fiat reliqua.ceu e gẽs Aegyptiorum amantissima corporis,non ab aqua,sed sub aquá fugere inducitur:quæ vbi semel subiecit se affectib⁹, quassatur ac miscetur,in locum bene cõstitutæ pacatæq; virtutis tumultibus vitiorũ succedentibus. Legimus enim excussos Aegyptios dum per medias marinas vndas fugissit.Hi sunt qui ne Iosephũ quidem norunt,fastum vitæ variũ ..., sed propalam peccãtes,ne vestigium quidem,aut vmbrã, aut simulacrum vllum honestatis sibi reseruant.Exortus est,inquit,rex alius super Aegyptum, qui ne infimum quidẽ & nouissimum bonorum Iosephum nouerat:qui non modò perfectiones,sed & profectus ignorabat:& tantum à visione perfecta aberat,vt ne auditu quidẽ quicquam perceperit,dicens:Adesdum,execrare mihi posteritatem Iacob, & maledic nepotibus Israel.ac si diceret: Veni,extingue visum auditúmq; animæ, nequid verè bonum honestumq, vel videat vel audiat.visum enim Israel, auditum Iacob significat. Taliũ mens omnem boni naturã abiicit, excussa quodammodo:sicut proborum ediuerso meras sincerásq; ideas bonorũ consectãs, excutit reiicitq; cætera tãquam folia.Cõtemplare illum meditatorẽ quid loquatur.Tollite deos alienos, quos habetis, è medio vestrum,& purificamini,mutatéq; vestes, & facto agmine ascẽdamus in Bæthel : vt etiamsi Laban postulauerit potestatẽ inquirendi in totã familiam,non inueniat simulacra, essentias veras insculptas in mente sapientis,quæ ad Isaac familiã à seipsa doctã pertinent iure hæreditario.nam hic solus accipit paternam substantiã.Hic obserua quod nõ ait eos venisse in campum in quo manserunt,sed quæsitũ inuenisse,vtique postquam dispexe

dispexerũt vbinã esset locus ad insaniam cõmodissimus. Ita vt
profectò, insipiens non aliunde accipit, sed ipse sibi quærendo ma
la inuenit, non contentus his per quæ misera natura vitio loce
dit, sed cumulãs ea malis artibus & exercitiis. atq; vtinam pau
lùm ibi commoratus migraret aliò: nũc habitare ibi postulat.
dicit enim scriptura, quòd inuento cãpo habitarunt ibi tanquã
in patria, non tanquam inquilini regionis exteræ. Leuius enim
malũ fuisset, si postquã in peccata inciderãt, pro alienis ea pere-
grinísque habuissent, nõ pro cognatis ac domesticis. Inquilini
enĩ potuissent discedere, sedibus verò semel electis immanendũ
erat posteà. quapropter apud Mosen sapiẽtes omnes inducuntur
inquilini. nã horũ animæ in coloniam è cælo missæ sunt. solent
enim visendi ac discẽdi gratia peregrinationem in terrenã na-
turam suscipere. ibi hospitio corporis vsæ, & cõtemplatæ sensi-
bilia mortaliáq; omnia, retro vnde venerãt redeunt, mẽtem vrẽt
cęlum sibi ciuitatem esse ac patriam: in his verò terrę finitimis
vti se tantùm hospitio. cæteris enim colonis nouæ sedes eximunt
desiderium veteris patriæ: sed hęc reditum suorum expectat, &
ipsi redire desiderãt. Itaque meritò Abraham qui mortuam vi-
tam sepulchrúmq; reliquit, mortuorum custodes & mortalium
rerum dispensatores sic alloquitur: Aduena & inquilinus sum
ego inter vos: vos autẽ indigenæ, qui cinerem & puluerem plu-
ris facitis quàm animam, dum vobis præfecistis Ephron quod
nomen significat puluerem. Meritò autem & meditator ille Ia-
cob inquilinum se in corpore queritur dicẽs: Dies annorum vi-
tæ meæ quibus inquilinus sum, pauci malíq; fuerunt. nõ perue-
nerunt ad dies patrum meorum quibus inquilini fuerunt. At il
li à seipso docto etiam oraculum redditũ est hoc: Ne descendas
in affectionem Aegyptum, sed habita in terra quã tibi indica-
bo, in mansione incorporea inuisibilíq;, interim inquilinum a-
ge in hac visibili & sensibili essentia. vt ostenderet, sapiẽtem in
sensibili corpore peregre agere, cùm patriam habeat verum
domicilium in virtutibus intelligibilibus, quæ ex ore Dei pro-
cedunt nihil differentes ab eius sermonibus. Moses autem, Ad-
uena, inquit, sum in externa regione. Egregiè, ne hoc quidẽ ho-
nore corpus dignatus, vt inquilinũ eius se profiteretur, sed alie-
num se ab hoc existimans Cęterùm malus vir ostendere volẽs,
vnam linguam vnúmq; labiũ non in vocabulis situm, sed in so-
cietate facinorum, ruinosum aggreditur negotium, & turrim tã-
quam arcẽ tyranno vitio struit, sodales omnes ad hoc opus con

uocans,

uocans,vt paratam materiem suggerant, Venite,inquit,faciamus lateres,& coquamus eos igni.] Ac si dicat:Nũc permiscuimus & cõfudimus omnes partes animæ,vt speciei nullius vlla forma iam appareat:consentaneum igitur his cœptis fuerit, vt quando essentiam specie qualitatéque carentem,affectum & vitium assumpsimus,diuidamus eam vsq; in extremas qualitates & species,quo magis eas percipiam⁹,earúmq; vsumfructũ, qui cognitus maiorẽ voluptatem pariturus videtur. Adestè igitur cogitationes omnes & ratiocinationes , tanquam vocatæ in senatum animæ,quotquot iustitiæ virtutúmque omnium curatis perniciẽ,vt collatis cõsiliis dispiciamus , quomodo assequi possimus optatum exitum.assequemur certè si rem gerẽdam auspicabimur à fundamento hoc:vt informia formemus figuris additis,circumscribamúsq; singula,ne vacillent & claudicent, sed fixa firmáque maneant,assumpta quadratæ formæ natura . hæc enim cum sit inconcussa indeflexáq; laterculi more,etiam quæ superędificabuntur sustinebit firmiter.talis structurę quælibet aduersa Deo mẽs,quem Aegypti,id est, corporis regẽ dicimus, inuenitur opifex.hunc enim Moses inducit delectari latericiis ædificiis.postquam enim aliquis aquam terrámq;,illam humidam,hanc solidam essentiam,ne dilaberentur corrumperẽtúrque miscuit,& ex his duobus tertium quiddam vtrique cognatum effecit,quod lutum vocatur,in portiones hoc secare nõ desinit,suam cuique segmento formam affingens,vt firma fiãt & ad structuram commoda.sic enim opus absoluitur non magno negotio.hoc imitati homines prauo ingenio,postquã brutos & nimios affectionum impetus miscuerũt cũ grauissimis vitiis, secant eam temperaturam in species, quas fingunt formántque miseri,ex quibus cõtra animam arx celsa erigitur: dum sensus diuidũtur in visum,auditum,gustum,odoratum,tactũ: affectus in gaudium,cõcupiscentiam,timorem atq; dolorem:vitiorum genus in imprudentiam,luxuriam,timiditatem,iniustitiam,& his cognata cætera.Nec desunt his etiã nequiores,qui non contenti hunc conatũ suscepisse,etiam alios ipsis meliores , ad contemplatiuum genus pertinẽtes,cogunt lateres facere, & ciuitates munitas ædificare,suo regi,vt videri vult,intellectui: & hoc agũt,vt declarẽt bonum seruire malo,affectus plus posse quàm tranquillitatem animi, prudẽtiam cum virtutibus subditã esse imprudentiæ cęterisq; vitiis,vt necesse habeant dominorũ imperata facere.Ecce,aiũt,etiã animæ oculus lucidissimus,puris-

ſimus,omnia cernēs acutiſsimè,cui ſoli Deum videre licet, nomine Iſraël,implicitus aliquando corporeis Aegypti caſsibus perfert iuſſa grauiſsima,vt lateres faciat & alia terrena opera cum ingenti labore ac vexatione : quapropter meritò dolet ac gemit,quippe qui hoc vnũ ſuppetit,vberes in tãtis malis lacrymæ.Nam rectè dicitur,quòd ingemuerũ filij Iſraël præ grauitate operũ.Et quis ſanæ mentis videns vulgi opera,nimiáq; ſtudia,pecuniæ gloriæ,voluptatum,non vehementer doleat, & ad ſolum ſeruatorem Deum exclamet , vt ille mala ſubleuet perſolutóq; pro anima pretio,in libertatem eam vindicet?Sed quæ tandem eſt hæc libertas?Illi ſoli ſapienti ſeruire, ſicut teſtãtur oracula in quibus dictũ eſt:Emitte populum , vt mihi ſeruiat. Eſt autem proprium ſeruientium ei Qui eſt , vt nec pincernarum,nec piſtorum, nec coquorum opera , nec alia terrena vlla fingant cõponántq; corpora in modum laterum : ſed aſcendãt cogitationibus ad æthercam celſitudinem,præeũte Moſe amico Dei cariſsimo.tunc enim manifeſtè contemplabuntur locũ in quo Deus inſiſtit rectus & immutabilis : & ſcabellum pedũ eius lapidi ſapphiro ſimile & firmamento cæli, videlicet mundum hũc ſenſibilem,qui per hæc ſignificatur.decet enim vt fœderati ſcientiæ talium ſpectaculorum ſint cupidi:& ſi non amplius,ſaltem illam imaginem videãt,verbum ſacratiſsimum, deinde hunc mũdum etiam inter opera ſenſibilia perfectiſsimum.nam philoſophari nihil eſt aliud,quàm his perſpiciẽdis diligenter ſtudere.ſenſibilis autem mundus ſcabellum Dei dicitur has ob cauſas.Primùm vt liqueat,quòd creaturis nõ iſte cauſa efficiens:deinde vt diſcamus,quòd totus mundus non ſuo libero motu mouetur,ſed gubernatur à Deo rerum diſpenſatore,qui ſalutariter clauum moderaturvniuerſitatis,idq; ſine manibus ac pedibus aliiſq; creatis partibus iuxta doctrinãveriſsimam,non eſt enim Deus ſimilis homini, quamuis nonnunquã docẽdi cauſa dicãtur de eo talia,dũ nõ poſſumus vltra noſipſos ſapere,ſed ex noſtris accidentibus de Ingenito illo coniecturas quaſdã facimus.Illud quoq; perpulchrè ſe haber,quòd mundus aſsimilatur figuræ laterculi. videtur em̃ & ipſe ſtare hæreréq; quantũ viſu percipitur,quãuis vtatur motu ocyſsimo,nullã nõ præuolãte creaturã.nã interdiu ſolẽ,noctu lunã,ſtare imaginãtur oculi corporis:cũ tñ nemo neſciat horũ ſiderũ curſum eſſe concitatiſsimũ,quæ totũ cælum intra vnam diem obeunt.ſic & vniuerſum cælum quod ſtare videtur in orbem circũuoluitur.

qui

qui motus inuisibili diuinóque mentis oculo comprehẽditur. Inducũtur autem hos lateres igni coquere:quod significat,affectus ac vitia calido motiuóq; sermone confirmari,ne a sapientiæ satellitibus deleri posint,qui semper moliuntur eis perniciem:quapropter additum est, Fuerunt eis lateres pro saxis.] Quod enim rarum ac fluidum est in bruto impetu,in naturam solidam resistentémq; constipatum & densatum, mutatum est rationibus validis& demonstrationibus certissimis,postquam contemplationes perceptæ virilem quandam maturitatem assumpserunt,quæ in tenera ætate diffluunt propter humiditatẽ animæ,nondũ valentis impressas formas durare conseruaréq;. Et bitumen fuit eis pro luto.] non contrà lutum pro bitumine,videntur enim mali quæ infima sunt communire cõtra meliores,& fluxa dissolutáq; compingere, vt ex tuto in virtutem iaculentur.Sed propitius pater bonorum nõ sinet illorum substructiones constabiliri, & non subsistente vano studio reddet eas labiles,tanquam molle lutum & fluidum,quod si lutum factum esset in bitumen, fortasse terrenum istud sensibile quod est in fluxu continuo,sodalitatem accepisset perpetuam & durabilem.Sed quoniam versa vice bitumẽ in lutum mutatum est, bono simus animo.est enim certa spes fore, vt firmæ vitiorum munitiones excidantur per Dei potentiam. Itaq; iustus ille in magno cõtinuóq; vitæ diluuio, nondum valens absq; sensibus animo solo res verè cernere,arcam,corpus inquam,intus & extra bitumine perungit firmitatis gratia.cessante vérò & terrore & periculo tempestatis illius iam se remittẽtis,exibit adiutus intellectu incorporeo ad percipiendam veritatẽ.nam illud elegans ab ipsa natiuitate ingeniũ quod appellatur Moses,pro patria mundum habens in cuius ciuitatem ascriptum est,astrictum vni loco bitumine picéq; oblito corpori,putãti se omnes rerum sensibus subiectarũ imaginationes capere seruaréq;,deplorat se vinctum,incorporeã naturã desiderãs:deplorat etiam inflatam & errantem mentem vulgi miseri,quæ pẽdens à falsa opinione,putat inesse sibi aliquid certum firmúmq;, aut in vniuersum creaturam vllam esse immutabilem,cùm perpetuę stabilitatis exẽplum in vno Deo sit propositũ. Cæterùm illa verba,Venite ædificemus nobis ipsis ciuitatem & turrim, cuius fastigium vsq; ad cælum pertingat,tale quiddam subindicant.Ciuitates apud legislatorem non tantùm vulgares istæ intelligũtur,verùm etiam quas homines in animabus suis circũferunt.

hæ videntur exemplares, vt diuiniorem paraturam sortitæ. illę verò harũ imagines, cùm constent ex essentia corruptibili. sunt autē duæ ciuitatis species, altera melior, altera deterior. melior in qua sub populari administratione reipub. ciues ęquo iure viuunt, legibus principatũ obtinentibus: hæc ad laudem Dei pertinet. deterior autem, adulterinà, falsæq; monetæ, in qua penes vulgum est regimē, & inæqualitas est in pretio, præsidente iniquitate atq; iniustitia. in prioris ius probi ascribuntur, in posterioris ignauorũ multitudo, perturbationem magis quàm ordinem, & confusionem magis quàm bonam constitutionem diligens. Insipiens autē socios postulat, non cōtentus peccatis propriis: hortatúrque ad nauandam sibi operam nunc visum, nunc auditum, nunc sensus cæteros vt incunctanter præsto sint, & pro viribus suum quisque ministerium accōmodet. accersit etiam & cōcitat cæteras cateruas affectuum suaptè natura indomitorũ, vt prælia meditādo inuictus euadat. Hos igitur socios mens his verbis cōcitat: Aedificemus nobis ciuitatem, ac si dicat, partes nostras communiamus, circundemus nobis firma mœnia, ne simus expositi hostilibus incursationibus, distribuamur in tribus & curias, in quas adscribantur insitæ in anima potentiæ, & pars brutis cōtribuatur, pars rationalibus. magistratus autē eligamus nobis commodos, opulentiam, gloriam, honores, voluptates, per quos adipiscamur potentiam, exclusa iustitia paupertatem obscuritatémq; afferre secum solita. Scribamus leges quæ faueant potentioribus, quorum vt reipub. vtiliorum, præcipua habēda est ratio. in primis turris extruatur, quæ vitio tyranno sit pro arce regiáq; munitissima. cuius pedes in terra nitantur, caput ad cælum pertingat, magnanimitate ad tantam celsitudinem penetrans. nam certum est eam non in solis humanis iniquitatibus cōsistere, sed properare ad cęlestia per impios & Deo infestos sermones, dum aut cæli numen negat, aut prouidentiam eius, aut mundi conditi principium: vel si hunc creatum concedit, tamen & causas eius in certas putat, & motũ ei moderatum adimit, affirmans eum nunc perperam, nunc cō tumaciter agitari, sicut naues aut quadrigas circensiũ: quę nunquam sine gubernatore aurigáque feruntur cursu prospero. at prouidentia nō interdum: sed humana sæpè, diuina semper. bonum habet euentũ. nam error confessione omnium abest à diuina potentia. Proinde hac figura significatur, insanos homines malitiæ rationem tanquam turrim ædificare, nihil aliud quærentes

rentes nisi vt nomen suum magnũ magis quàm bonum transmittát ad posteros. dicunt enim, Faciamus nobis nomen.] ô insignem impudẽtiam. quid aitis? cùm debeatis tenebris vestras iniquitates abdere, & prætextum si non verũ, certè verisimilẽ quærere, vel ad ineundam apud honestiores gratiam, vel vt effugiatis pœnas confessorum criminum: audetis tantùm non in clarissima luce vos ostentare, contẽptis & minis hominum, & suppliciis diuinitus infligendis sine clemẽtia? & insuper circũquaque rumores nuntiósque iniquitatum vestrarum dimittendos censetis, vt nemo nesciat, nemo non audiat vestra ô miseri ac scelesti facinora? At quale tandem nomen cupitis? certè quale factis vestris conuenit. id verò est ne vnum solùm? genere fortassis vnum, sed in species distinctum innumeras, quas vel silentibus vobis opprobrabunt alij. inest enim vobis petulãtia cum impudentia, contemptus cum violentia, vis cum cæde, stupra cum adulteriis, cum immoderatis voluptatibus immensa cõcupiscentia, cũ temeritate insolentia, cum calliditate iniustitia, cum furacitate rapacitas, cum mendaciis periuria, cum iniquitatibus impietas, hæc sunt ista nomina, & his similia. bella verò gloriatio, captare celebritatẽ nominis ex his quæ cælari debuerant. Sunt tamen qui valde sibi rebus talibus placent, putantes inde se lucrifacere præclaram existimationem apud homines, qui vltrices tam immanis audaciæ diras non effugient, non solùm præsagientes, sed & præuidẽtes suum interitũ, quos libẽter sic alloquerer: Scitis fore vt dissipemini. Cur igitur peccatis? Sed fortasse morem insipientiũ proponit, qui etiam maximis pœnis nõ obscurè sed manifestè impẽdentibus, ab iniuriis non temperant. sunt autem notissimæ artes malç, quas solet ferire diuina vltio, & pessimi quoq; cogitant Deum nõ ignorare ipsorum maleficia, nec se posse illius animaduersionẽ depellere. alioquin vnde sciunt se discipandos? attamen dicunt: Priusquam dispergamur.] Profectò consciẽtia redarguit in pectore: & quanquam contemptores Dei simulat, vt vel inuiti cogãtur intelligere, humanas res administrari à natura præstantiore, & esse iustitiam quæ implacabiliter scelera vindicet, infensam iniustis impiorũ facinoribus, & eis etiam qui his patrocinantur. Verùm isti omnes sunt semper morientis, & nunquã emortuæ miseriæ posteritas, illi⁹ quæ Caim nominatur. An nõ & Caim post natum sibi filium, quem nomine idem quod ipsius significante appellarat Enoch, inducitur ciuitatẽ condere, & quodam-

modo creaturas mortales ædificare,ad subuersionẽ rerum diuiniorem apparatũ sortitarum? Nam Enoch interpretatur gratia tua. At impius quisq; opinatur quod cogitat & intelligit esse intellectus sui gratiam: quod videt, oculorũ: quod audit, auriũ: quod olfacit, narium: itidémq; cætera officia fert accepta suis sensibus, sicut & sermonem vocis instrumentis. Deum autẽ causam esse negat, aut contendit non esse primariam, ideo primitias agriculturæ suæ sibi reponit, cõtentus obtulisse Deo de fructibus, quãuis exemplum salubre haberet in proximo, nam frater eius primogenita, non secundarios gregis partus sacrificat. confitens antiquissimas causas esse penes autórem antiquissimum. at impius opinionẽ tuetur cõtrariam: intellectum habere suæ voluntatis potestatẽ liberam, & sensum sentire quicquid vult. iudicare enim verè liberéq;, hunc de corporibus, illum de omnibus. atqui adeò sunt reprehensibiles, & à veritate cõuincibiles, vt nihil suprà. nónne intellectus sæpe in rebus innumeris delirij coargutus est? nónne sensus omnes deprehẽsi in falso testimonio? non pro tribunali rationis, quę & ipsa falli potest, sed ipsa natura iudice, cuius incorruptissimũ est iudicium. proinde cùm & intellectus noster & sensus sit in lubrico, necessariò fatendũ est Deum nobis implere & cogitationẽ & vim percipiẽdi. & hanc gratiã nobis cõferri nõ à nostris partibus. sed ab illo cui totum debemus quicquid sumus. At arrogantes filij hæreditatem à patre acceptã cupiũt ad cælum exstruere donec iustitia virtutis amica, vitiorũ hostis, aggressa ciuitates cõmunitas cõtra miserã animã, & has demolitur & turrim, cuius nomen in Iudicũ libro scriptũ extat. id Hebraicè dicitur Phanuël, interpretatur autẽ Auersio Dei. nam quævis munitio quæ per ratiocinationes probabiles adstruitur, ad nihil aliud ædificatur, q̃ vt mentem diuertat & deflectat à cultu Dei, quo conatu quid esse posit iniquius? verum contra hanc turrim deprædator & hostis iniustitiæ suscipit expeditionẽ, qui Hebraicè vocat Gedeõ, & interpretatur prædonũ receptaculũ. Iurauit, inquit, Gedeon Phanuëlitis dicẽs: Cùm victor in pace reuertar diruam turrim istã. Egregia cõminatio, decens animã hostilister affectã erga malos & impios, fore vt subruãtur omnes rationes quæ ducunt ad impietatẽ, & solet ita fieri. Cùm eñ mens cõuertitur, destruitur quod auersum fuerat. & quod iure mireris, huius demolitionis tempus ait esse nõ bellum sed pacẽ. mẽtis eñ stabilitate quietéq; quã pietas solet parere, subuertitur omnis ratiocinatio

tio quã ſtruxit impietas. Sunt etiã multi qui ſenſus in modum turris extollũt tẽpore,vt ad cæli fines pertingãt.per cęlũ autem noſter intellectus ſignificatur,in quo prę̃ſtãtes diuinæq; naturę verſantur.Hæc qui audẽt,ſenſum intellectui præferũt,volentes expugnare intelligibilia per ſenſibilia, faceréq; ſeruos è dñis. & vice verſa è ſeruis dños:Cæterùm illa verba:Deſcẽdit dñs vt videret ciuitatẽ & turrim.] figuratè accipiẽda ſunt. nã credere ꝙ Deus accedat aut recedat,aut deſcẽdat aſcendátq;,vel in totũ ſicut animalia mouentur,ſtet moueatúrve,impietatis eſt depor tandæ in extremas,vt vulgus loquitur,inſulas oceani. Sed iſta humano more legiſlator de Deo dicit., quãuis haudquaquã humana forma prædito,ad vtilitatem diſcẽtium,vt iam antè non ſemel admonuimus.Quis enim ignorat quòd deſcendens alio loco relicto alium occupat?Deus autem implet omnia,non cõtentus ſed continens,qui ſolus vbiq; ſimul & nuſquam eſt. nuſquam,quia ipſe locum & regionem creauit vnà cum corporibus,nefas eſt autorẽ intra vllam ſuam creaturã includi. Vbiq; autem,quia potẽtiis ſuis per terram,aquam,aërem, cælum extenſis,nullam partem mundi deſtituit,ſed omnia inter ſe inuicem aſtringit inuiſibilib⁹ vinculis,ne vnquã ſoluãtur,plurimũ laudãdus hoc nomine.quod enim celſius eſt omnibus potẽtiis, intelligitur eas excedere,cũ eas in poteſtate habeat.virtus autẽ illa omnipotẽs quæ cõdidit & gubernat omnia,verè De⁹ dicit, omnia cõtinens in gremio,& omnia penetrans vel minima.id inuiſibile incõprehenſibiléq; numen cũ ſit vbiq;,nuſquã tamen verè cernitur aut percipitur,& cũ dicit:Sto ante te,videtur quidem ſe oſtẽdere,ſed maior eſt quàm vt vel indicari poſsit vel videri ab vlla creatura.Ergo migratorij mot⁹ nomina nequaquã Deo cõueniũt,ſurſum,deorſum,dextrorſum,ſiniſtrorſum,prorſum,retroſum:nec tale quicquã intelligitur de illo qui locũ nõ mutat,nihilominus dicitur deſcẽdens viſere, qui omnia prius etiã ꝙ fiant prauidet manifeſtiſsimè:vt doceamur monemúrq; ne quis homo de abſentibus rebus & incertis putet ſe poſſe certam coniecturã facere,ſed propius introſpecto negotio diligẽter cũcta perluſtret.viſus enim certus potius quàm fallax auditus,teſtis adhibẽdus eſt.quapropter in optimè cõſtituta rep. lege cautũ eſt ne quis audita dicat pro teſtimonio,quia indicium auditus naturaliter facilè eſt corruptorib⁹.Apud Moſen quoq; inter vetita legitur:Nõ admittes auditionem vanã.vbi nõ tantùm interdicit,ne quis falſum ſermonẽ aut ſtultũ accipiat auri
 bus

bus:sed docet ꝙ ad manifestã veritatis perceptionẽ lõgè minus quàm visus idoneus habeatur auditus, cùm sit refertus vanitatibus. Hác censemus esse causam cur descẽdisse dicatur Deus vt ciuitatem ac turrim viseret. nec temerè additũ est, Quam ædificarant filij hominũ.] Fortassis enim profanus aliquis cauillabitur: Nouã verò rem nos docet legislator, turres atq; ciuitates nõ ab aliis ædificari quàm filiis hominũ. quis adeò demens est, vt hæc tam manifesta nesciat? Verùm non ista obuia protritáq; considerãda sunt in sacris oraculis, sed vestigãda quæ teguntur sub his apertis vocabulis. Quid igitur hoc est? Qui rebus multos quasi patres tribuũt, & multorũ deorũ cateruã introducunt, negotia cõfundentes per imperitiam, & animæ finẽ voluptati assignantes, opifices dictæ vrbis eiúsq; arcis, si verũ fatendum est, facti sunt: quas ad finẽ illum deducũt extruẽdo tanquã ædificia, ipsi nõ absimiles opinor natis è scorto, qui à diuina cõcione arcẽtur lege dicente, Nõ intrabit natus è meretrice in ecclesiam domini. Isti eñ quasi passim iaculãtes sagittarij, qui in nullum scopũ præstitutũ tela dirigũt, innumera principia causasq; rerũ creatarum supponũt, falsas omnes, cũ vnum factorẽ patrémq; vniuersitatis nesciant: sed qui sciẽtiam habent, vnius Dei filij appellãtur meritò, sicut & Moses fatetur dicẽs, Filij estis dñi Dei. & alibi: Deũ qui te genuit. &, Nónne hic ipse pater tuus est? Qui sic affecti sunt, solùm honestum bonũ existimãt, quæ est arx ab huius belli peritis cõtra finem voluptatẽ sectantium opposita, vt illum expurgatũ tollant è medio. quod si nõdum quisquã dignus vt Dei filius appelletur, tu tamẽ da operã vt ornatus sis sicut verbũ eius primogenitũ, angelus antiquissimus, & quidã variarũ appellationũ archãgelus: videlicet principium, nomẽ Dei verbúmq; dictus, & homo factus ad imaginem, & videns, ille Israël. Quamobrẽ superius adductus sum vt laudarem eos qui sui generis initia referũt ad vnũ virum communem parentẽ. nam si nondum idonei sumus vt nominemur Dei filij, simus saltẽ sermonis illius sacratissimi, qui eius sempiterna imago est. imago eñ Dei est verbũ illud antiquissimũ. hoc genus multis in locis lex filios Israël etiam nominat, vidẽtis illius auditores, quĩdoquidem post visum auditus secũdum honorem meretur, & qui discũt, posthabendi sunt eis qui absq; præceptore manifestas subiectorum formas percipiũt. Proinde veneror in Regũ libris sacras literas, vbi qui post multas ætates flagitiosè vixerunt, tamen ad stirpis autorem Dauid hymnorum

norum diuinorum poëtam referuntur, qui viuus vidénsque ne proauos quidem eorũ agnouisset pro suis posteris. animarum enim quas virtus immortalitati consecrat, nõ corruptibilium corporum soboles, in posteritate bonorũ virorum censetur. cæterùm de his qui se iactant ob iniusta facinora, dicit dominus: Ecce genus vnum & labium vnũ omnium: ac si dicat, Ecce vna familia cognatiòq; pariter omnium, nemine mutante sententiam, nec discrepante, quemadmodum & musicæ imperiti consonant. nam & horum vocis instrumẽta interdum modis omnibus inconcinna sunt & dissona, vt nihil inter eos conueniat, nisi quod pariter discrepant. Idem & in febribus vsuvenit vt videmus. nam & quotidiani & tertiani & quartani vt medicorũ filij vocant circuitus, statas horas habent nocturnas diurnásque, & eundem semper seruant ordinem. Porrò illud: Cœperúntq; hoc facere, non sine indignatione dictum est: quòd malefici nõ contẽti humanæ societatis iura violasse, ad cælũ sũt ausi scandere, iniquitatem seminantes, & metentes impietatem, sed nihil proficient miseri. nam qui se mutuis iniuriis afficiunt, sæpè consilia quamuis ab ipsis damnata, perducũt tamen ad effectũ, impij verò non item. Numen quod impetunt, illæsum manet, ipsi maculam cõtrahunt ineluibilem, & ordiuntur quidem iniuriam, sed nihil efficiunt. Propterea sic dictum est: Cœperunt facere. Homines inexplebiliter peccandi auidi, non contenti facinoribus terra mariq; patratis & in aëre, quę sunt elemẽta corruptibilia, decreuerunt naturæ cælesti ac diuinę inferre manus impias: quæ cũ inter creaturas non censeatur, est extra omnem aleam iniuriæ. quæ etiãsi maledictis appetatur, nihilò habet deterius. nec à sempiterna sub natura dimouetur, sed maledicis calamitates infert haud vnquã medicabiles. siquidẽ etiãsi cœptis frustratis nõ potuerunt ad destinatũ impietatis suæ finem peruenire, nihilò minus ac si cogitatũ facinus perpetrassent, damnãdi sunt. & hoc est quod ait absolutã turrim ab eis, quãuis penderet adhuc, dicẽs: Dominus descẽdit vt viseret ciuitatẽ ac turrim, non quam ędificaturi erant, sed quã ædificauerant, & quod argumentum est imperfectæ structuræ? Primùm ipsa res satis liquet. nulla enim terrę pars valet cælũ attingere, ob causam supradictam, quia nullum centrũ tangit suam circũferentiã. deinde, quoniam æther sacratus ignis, flamma est inextinguibilis, iuxta Græcã nominis etymologiã, παρὰ τὸ αἴθειν, quod vrere significat. testis est sol ignium pars cælestiũ, qui ex tanto inter-
 uall

uallo intima terræ penetrat suis radiis: nec tantùm hanc, sed & aërem, qui ad cælestem vsq; orbem ab ea pertinet, licet suaptè natura frigidũ, partim tepefacit partim exurit. nam quæcunq; aut multum distant ab eius orbita, aut ad latus alterutrum declinant, tepefacit tantũmodo. quæ verò aut propinqua sunt aut directè opposita, maiore vi caloris exurit, quæ cùm ita se habeant, non erat opus vllis fulminibus cõtra conantes ascẽdere, cùm alioquin ausus illi magnifici euanescerẽt. Quod subindicatur per ea quæ mox sequuntur: Desiuerunt, inquit, ædificare ciuitatem & turrim.] Dubio procul non quia perfecerãt eam, sed quia confusio secuta prohibuit quominus perficerent: nec tamen effugerũt crimen perpetrati facinoris, qui cõsilium tam immane nõ dubitarunt aggredi. certè augurẽ illum & prodigiorum procuratorẽ, vanis cõiecturis studentẽ (vanus enim interpretatur Balaam) lex ait populo videri maledixisse, quãuis in verbis eius erat fausta precatio: mirum ni nõ respectu dictorum eius quæ diuina prouidentia recudebat in quandã meliorem monetã, sed mentis ipsius, cui noxia magis obuersabantur quàm vtilia. pugnãt autẽ hæc inter se se suoptè ingenio, coniectura cum veritate, vanitas cum sciẽtia, diuino furore carẽs diuinatio cũ sapientia: & quãuis aliquis conatus per insidias alterum interimere frustratus est, nihilominus homicidij reus est, sicut decernit super hoc casu scripta lex. Si quis, inquit, conatus fuerit proximũ suũ dolo perdere, & ad altare cõfugerit, abstractum afficies supplicio. Atqui conatus tantùm, nõ interemit. at par est maleficium, patrasse cędẽ, & decresse. quãobrẽ ne supplici quidẽ venia datur, sed è sacrario duci iubetur qui cõcepit tã nefarium consiliũm. profanus est autem & nefastus non solùm quoniã animæ per virtutis vsũmfructũ valẽti perpetuò viuere, per vitiorũ assultũ cædem molitus est: verùm etiã quia Deum facit fautorẽ ausus impij. nam refugiũ id significat: quoniã multi volẽtes euadere propria crimina, & debitis pœnis eripi, facinus suum referũt in Deum, nullius mali autorẽ, sed bonorum omniũ. proinde pium habetur tales vel ab ipsis delubris abstrahere. Extat autẽ insignis pœna cõtra impietatis assertores, fortasse quidam insipientes nõ damnum sed lucrũ arbitrabuntur. nõ deficient, inquit, ab eis omnia quęcunq; aggressi fuerint facere. ô infinitam & immẽsam miseriam: omnia quæcũq; aggredietur mens demẽtissima, succedũt ex sentẽtia: nec magnus nec paruus conatus frustrabitur vllus, vltrò negotiis animæ

occur

occurrentibus & sese præbẽtibus. hæc sunt animę viduatæ indicia peccãtis absq; impedimẽtis omnibus. nam quisquis est non prorsum insanabilis, optarit se consilio mentis destitui, vt cùm furtum aut adulterium aut homicidium aut sacrilegium aut aliquid simile tentat committere, successu careat, & innumera inueniat obstacula. nam cohibitio maximum morbũ arcet iniustitiam, quòd si adsit licẽtia, ille vitari non poterit. Et adhuc tyrannorũ fortunas ò beati suspicitis, quibus procliue est quiduis efficere, quod rabido efferatóq; animo concipiunt? imò gemenda est illorũ conditio. siquidem inopia & infirmitas malis prodest, bonis verò potentia cum opibus. Certè quidam ex insipientũm numero postquam sensit ad quantam infelicitatẽ perducit libertas peccandi, ait. Maior est culpa mea quàm vt remittatur. Est enim valde graue animam sine freno sinere per se indomitam, quæ habenis ægrè coërcetur & scutica. quamobrẽ oraculum propitij Dei plenum bonitate spem exregiam osten tat disciplinæ amatoribus, quod sic est redditum: Non dimittã te neque deseram. nam laxatis animæ vinculis, quibus continebatur, maxima sequitur calamitas, à Deo deserit, qui suas ipsius potentias circundedit rebus omnibus tanquam fortissima vincula, & his, eas indissolubiliter adstrictas esse voluit. quin & alibi dicit, quicquid ligatur vinculo purum esse, quãdo impuritatis causa est dissolutio. Caue igitur quoties vides aliquẽ quidlibet expedite facere, mireris tanquam fortunatum: sed potius vt infelicem miserare, cui virtutũ sterilitas, vitiorum vbertas perpetua contigit. Nec illud in transcursu & leuiter expendendum est, quid sibi velit quod ibidem ex persona Dei dicitur: Venite descendamus & confundamus linguam eorum.] videtur enim quosdam alloqui tãquam operationis socios. idem & anteà de hominis creatione dictum legitur. Dixit, inquit, dominus Deus: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: vbi vox Faciamus, pluralitatem significat. & rursum dixit Deus: Ecce Adam factus est sicut vnus è nobis, vt noscat bonum & malum. nã illud vnus è nobis, nõ de vno sed de pluribus ponitur. Dicendum igitur illud primùm, nihil in rebus æquiparari Deo, sed hunc esse vnum regem ducem principem, à quo solo fas est administrari ac dispensari vniuersa: nam illud, Multos imperitare malum est, rex vnicus esto: Non ad ciuitates & homines magis pertinet, quàm ad mundum & Deum. Vnũ enim vnius factorẽ, patrem, dominum esse, necessarium

sum

sum est.quo concesso,attexēda sunt quæ inde consequenter dependent.quænam illa?Deus cùm sit vnus,dici non potest quàm multas habeat socias potentias,quæ salutem rerum procurant, quædam etiam plectūt noxios. ea verò pœna non est damnosa, cùm peccata castiget ac coerceat.per has item potētias ille incorporeus intelligibilisq; mūdus compactus est,exēplar huius mundi visibilis:quod cōstat ex ideis inuisibilibus, sicut hic noster ex corporibus visibilibus.Vtriusq; pulchritudinē admirati quidam,nō solùm ipsos totos consecrauerūt,verùm & partes eorum præcipuas,solem,lunam,cælū,non veriti eas deos appellare.quorū cogitationē Moses intelligēs,inquit:Domine,domine,rex deorū.vt indicaret eum esse præstātiorē quàm subditos. Est & in aëre animarū incorporearum sacratus chorus, assecla illarum cælestiū.nam has solent angelos nominare diuina oracula.hic vniuersus exercitus in suos digestus ordines, imperatoris summi iussa exequitur ,& huic vni moderatori suo,sicut fas est,obsequitur:in quibus copiis nō licet reperire desertorē ordinis.Rex ipse his ministeriis stipatus,vtitur eis dūtaxat ad ea negotia,quæ decet nō à solo Deo tractari : quāuis enim nullius ope indigeat pater omniū,qua subleuetur quoties vult aliquid facere:tamē videt quid se,quid creaturas deceat,& quædā potētiis subditis efficienda permittit,ne his quidē concessa facultate in totū libera,vt ne quod erratū in generatione admittatur.Hæc igitur necessariò primùm dicenda habui, nunc dicam quid inde colligitur.Animaliū naturæ prima diuisio fit in partes,brutā rationalémq;:rationalis pars subdiuiditur in mortalem speciem & immortalē alterā,mortalē hominū,immortalem animarū incorporearū,quę versantur in cælo & in aëre.hæ vitiorū expertes sunt,sortē adeptæ felicē nullisq; calamitatibus obnoxiā,quippe quæ non alligātur corpori miseriarū domicilio.bruta quoq; carēt vitiis,sicut & mēte,proinde non fiunt rea peccati voluntarij,quādo nulla præcedit deliberatio. solus propemodum ex omnibus homo habēs bonorū malorúmq; scientiam,sæpenumero eligit contemnanda,fugit sectanda magno studio,quapropter meritò peccati spōtè admissi reus peragit. conuenienter igitur huius creationem Deus cùm sub prefectis suis communicat,dicens: Faciamus hominem:vt & benefacta eius ad ipsum autorē solùm referantur,& peccata ad cæteros socios.nā ipsi omnipotēti non erat cōueniens,in rationali anima viam ad vitia sternere:quam ob rem ministris eam partē

faciend

faciendam commisit. nam complementum totius operis postulabat vt volūtario contrarium iungeretur inuoluntariū. & hæc quidē hactenus dicta sint. superest & illud cōsiderādum, Deum bonorum tantūmodo causam esse, mali autem prorsus nullius: quādoquidem ipse bonum omnium antiquissimum est & perfectissimum. Decet autē suæ naturæ propria operari optimum optima: improborum autem pœnas per eius ministros sanciri. attestātur meis dictis illa verba perfecti meditatoris: Deus qui nutrit me à iuuentute mea, angelusq; eripit me ex malis omnibus, hic quoq; nūc fatetur, germana bona, quæ studiosa virtutis animas nutriunt, ad solùm Deum autorē referenda: maloɿū autem portionem cōmissam angelis, ac ne his quidem liberam puniendi facultatē habentibus, ne cui ad perniciē tendenti salutaris illa natura occasionē prębeat, quapropter dicit: Venite descendamus & confundamus. hanc enim censuram merētur impij, vt beneficæ alioquin, benignę propitiæq; potētiæ pœnas ab eis exigāt: quas Deus sciens humano generi vtiles, per alios statuit. oportebat enim castigationem adhiberi, sic tamen vt perēnes gratiarū fontes nullis malis miscerētur, non solùm his quæ verè mala sunt, sed etiam quæ esse videntur. Nunc quærendum quæ sit illa confusio. at quomodo quærendum? sic opinior. Sæpè ignotos ex similiū & eiusdem generis collatione cognoscimus. ad eundē modum etiā res quæ per se non facilè noscuntur, manifestè apparebunt per cognatarū similitudinem. Quid est igitur cōfusioni simile? mixtura, sicut à maioribus traditur, & temperatura. mixtura in aridis reb', tēperatura in humidis. est igitur mixtura, corporum diuersorum perturbata cōiūctio: quasi quis hordeū, triticum, pisum, cæteràsq; frugū species in vnum aceruum cōgerat. tēperatura verò non est coniunctio, sed dissimilium partiū mutua penetratio, quarum semel tēperatarum qualitates arte quadam secerni queunt, quod dicunt in vino & aqua cōtingere. nam hæc duo si vniantur, temperaturā conficere, quæ nihilominus redire possit ad qualitates pristinas. si enī spōgiam imbuas oleo, aquam ea colligi, vinū relinqui. fortasse quia spōgia ex aquis genita cognatū liquorē ex temperamēto attrahit, vinum verò vt alienum, respuit. at confusio fit cum penetrātibus se inuicem partibus qualitates earū pereunt, vt corruptis rebus quæ prius fuerāt: vnius nouæ, & à prioribus diuersæ, existat generatio: quod accidit in medicorum compositione quam vocant tetrapharmacum: quæ constat opinor è cera, pice, resina,

resina,& adipe:quæ semel composita non possunt arte vlla sepa rari,vt redeant ad qualitates pristinas.sed cũ singulæ nusquam appareant,ex omnibus corruptis vna egregia facultas conficitur.Quoties autem Deus minatur cõfusionem cogitationibus impiis,ea nõ singulis tãtùm vitiorum speciebus earúmq; viribus intentatur,sed & operibus eorum quæ fiunt de cõmuni sen tentia:ne vel singula,vel cõmunicatis consiliis,vires colligant ad delendam partẽ præstãtiorem.quapropter ait: Cõfundamus ibi linguam eorũ,ne audiãt vocem quisq; sui proximi.] ac si di ceret,muta surdáq; faciamus vitia singula,vt nec loquendo nec assentiendo damnũ dent.Hæc est nostra super hoc textu sententia.Qui verò aperta solùm & obuia sectantur,putãt hic describi ortum linguarũ Græcarum ac barbararũ. quos equidem nõ accuso:forrassis enim & ipsi rectè sentiunt : attamẽ admonitos cupio,ne hactenus processisse contẽti sint, sed transeant ad tropologiam,sic existimãdo,diuina oracula esse vmbras quasdam corporũ:cæterùm quæ per has significãtur,esse res verissimas. id si quis animo cęcutiens parũ intelligit occasionem ab ipso le gislatore porrectã non negligat,vel hoc ipso in loco.Cõfusionẽ enim rem hanc appellat:qui si voluisset solùm ortũ linguarum indicare,aptius diuisionem appellasset quàm confusionem. nõ confunduntur enim quæ in partes distribuuntur,sed discernun tur potius:vt nõ minor pugna sit inter hæc vocabula, quàm inter res ipsas.est enim cõfusio,sicut iam dixi,facultatum simplicium corruptio,quæ simul cõgestæ, vnã quampiã generãt.separatio verò est vnius in plura sectio:sicut cùm genus aliquod in plures diuiditur species.Itaq; si ille solus sapiens voluisset vnã loquelam in plures partes diuidi,aliis aptioribus & magis pro priis vsus fuisset appellationibus:puta diuisionem dicendo,aut distributionẽ,aut separatioẽ,aut aliquid huiusmodi, nõ confusionem,quæ planè cõtrarium significat.Verùm hoc nũc est propositum,disiicere vitiorũ constipatũ cuneum, irritare horũ fœdera,societatẽ conuellere,copias fudere fugaréq;,imperium vi euertere,quod erat communitũ iniquitatibus maximis.Viden' vt opifex ille noluit conspirare partes animæ? nõ oculi possunt audire,nõ aures cernere,nõ olfacere labia,nõ gustare nares,nõ ratio fungi officio sensuum,sicut nec sensus valent in vocẽ erũpere.norat enim ille artifex,nõ expedire vt hæc se inuicẽ exaudiant:satius esse,vt singulæ animæ partes intra suas functiones consistant,& inconfusæ maneant:idq; non minus conferre animant

mantium generi, quàm priuatim ipsis potentiis. ediuersò vitia deducta sunt in confusionem & extremã perniciem: vt nec collatis viribus, nec priuatis conatibus, detrimentum afferant partibus melioribus, & hoc est quod dicit: Dispercit eos dominus illinc: ac si diceret, dissipauit, eiecit, profligauit. nã spargere aliquando ad incrementum & augmentum pertinet, aliquãdo ad interitum & perniciem. Vult autem ille rerum plãtator Deus, honestatem esse omnibus insitam, dispergi verò & exulare extra mundi terminos impietatem execrabilem, vt tandem tollatur è medio ciuitas vitiorum, cum infensis virtuti moribus, impietatis turrim substruẽtibus. his enim dissipatis quotquot per insipientiæ tyrannidem coacti sunt solum vertere, vno edicto reuocantur in patriam: quod ipse Deus promulgat, disertè dicente oraculo. Etiamsi dispersus fueris à summo cælo ad extremitatem eius aduersam, sic quoq; te colligã. Itaq; concentum virtutum à Deo foueri decet, vitia verò dispergi & profligari. nec est aliud nomen quod vitio magis conueniat quàm confusio. id quod euidens est in quovis insipiente, qui verbis, cõsiliis, factis improbatis confusisq; vtitur.

PHILONIS IVDAEI,

Vita sapientis per doctrinam perfecti, siue de legibus nõ scriptis, hoc est, de Abrahamo.

SACRAE legis quinque voluminum primũ vocatur & intitulatur Genesis, ob mundi generationem sic nominatum, quam in principio continet: quamuis in eius reliquo res innumeræ insertæ sunt bello pacéq; gestę, item sterilitates fertilitatésque, penuriæ copiæque, adhæc maximæ clades terrarum, incendium & diluuium, & ediuersò reparatio felixq; prouentus anialium pariter atq; stirpiũ: prout ferebant vel aëris temporúmq; quotannis alternantium temperaturæ, vel mores hominum aliàs virtuti deditorũ, aliàs vitiis. Sed quoniam ista vel partes mũdi sunt vel accidentia, mundus

dus autem ipse opus perfectißimum ac plenißimũ,ab eius generatione liber denominatus est. de suo opificio quantum potui diligenter tractaui in superiore volumine. Nunc quoniam ordo postulat vt leges scrutemur,dilatis ad tempus particularibus earum ceu imaginibus,generaliores & quasi exẽplares primũ disquiremus. Hæ sunt viri qui rectè ac fine culpa vixerunt, quorum virtutes publicatæ sunt in sacrarum literarũ tabulis, non tantùm ad laudem illorum,verùm etiam ad lectores in æmulationem prouocandos.fuerunt enim illi animatæ rationalésq; leges,duabus de causis venerabiles.altera,quoniam ostendunt quòd præcepta legis à natura non discrepant.altera,quòd hinc liquet nõ esse opus magno labore ad exigendã vitam iuxta legum regulam,quãdo illi prisci ante leges singillatim proditas nõ scripto iure vsi pari facilitate atq; felicitate vixerunt: vt meritò quis dicere poßit,leges scriptas nihil aliud esse quã vitarum patrum commentarios,in quibus eorum dicta factáq; narrantur.nam illi scholas nullas frequentauerant, nullis præceptoribus vsi fuerãt, sed à seipsis instituti doctiq; ordinem naturæ secuti sunt,quæ lex est dubio procul antiquißima omniũ: quam ipsi ius summum fásq; rati esse,totam vitã suam vltrò ei subdiderunt: fortuitas autem res precibus & supplicationibus cõmendantes Deo propicio,hac quoq; parte vixerunt feliciter, accedente ad promptam rectè agendi voluntatem diuina quoque prouidentia:Quoniam igitur principium parãdorum bonorum spes est,etiam hanc tãquam publicam viam ostendit& aperit anima veri boni studiosa,quæ primum amicum spei nominat hominem,vocabulum totius generis commune tribuẽs ei per excellentiam:nam Chaldæi hominem Enos vocant: ac si solus verè homo sit,qui res bonas expectat, & bona spe se sustinet.Vnde manifestum est, quòd spe carentem nõ hominem exĩstimat,sed bestiam humana forma prǽditam,cui desit spes proprium ornamentum humanæ animæ.Quamobrem cùm vellet egregiè laudare hunc bene sperantem,postquam dixit: hic sperauit in patrem & in factorem omnium: subiecit,Hic est liber generationis hominum, quamuis iã & patres & aui quidem erant. Sed illos mixti generis autores censebat,hunc autem puri putiq;,quod rationale verè dicitur.nam sicutHomerus inter cæteros innumeros poëta per excellentiã vocatur, & atramentum quo scribimus,quãuis atrum sit quicquid albo opponitur, & ἄρχων Athenis è nouem magistratibus præcipuus,cuius nouem

men in fastis distinguit tempora:eodem modo bene sperãtem hominem per excellentiam nominat,secretum à vulgo ignobili,& indigno tali appellatione. Nec minus rectè librum generationis veri hominis dixit,non extra propositum, quandoquidem hic bene sperans celebratione memoriáque dignus est,nõ in chartulis corrumpendis à tineis,sed in immortali natura,penes quam sunt commentarij virtutum omnium. quod si quis initium numerandi faciat à primo illo terrigena, hunc à Chaldeis Enos,à Latinis nominatum hominem,quartum inueniet. Quaternarius autẽ inter numeros honoratur apud alios quoq; philosophos,qui incorporeis & intelligibilibus essentiis delectantur, sed præcipuè apud Mosen illum sapientissimum, qui extollens quartum numerum ait eum sanctum & laudabilem, sicut in præcedente opere dictum est. Sanctus autem & laudabilis est qui bene sperat, sicut ediuersò profanus & vituperabilis qui non sperat,timore semper vtens malo consiliario.negãt enim vllas duas res tam infestas esse inuicem,quàm spem & timorem:& meritò. nam vtraque est expectatio,altera bonarum rerum,altera cõtrà malarum, inter quas naturas nulla possunt intercedere fœdera. Hactenus de spe dixisse sufficiat. quam in foribus ceu ianitricẽ natura collocauit, intus verò cæteras virtutes regias, quas adire licet nemini qui non prius hanc vnam demeruit.ꝓinde legislatores & leges passim promulgatę pro magno negotio habent replere bona spe animos ingenuos.qui verò absque alieno hortatu bene sperat, nõ à scripta,sed ab innata sibi lege discit hanc virtutem. cuius ipsa natura autor est. post spem secundum ordinem tenet pœnitentia peccatorum & correctio: ideo deinceps memorat in melius mutatũ hominẽ Enoch dictum Hebræis,id est, gratiosum, de quo sic legimus, quòd placuit Enoch Deo,& non est inuentus,quoniam transtulit eum Deus.] nam hæc translatio versionem & mutationem significat.fit autem in melius, quandoquidem fit per Dei prouidentiam.quicquid enim Deo fauẽte agitur, omnino bonum est ac vtile:sicut inutile quicquid citra opem numinis. Rectè verò & illud dicitur,Non est inuentus,de translato:eo quòd prior vita culpabilis euanuerat,vt nõ inueniretur amplius,ac si ne fuisset quidem vnquam anteà. vel quòd non facilè inueniatur qui ad potiorem ordinem transeat: quia vitium suaptè natura latè paret,ideo vulgò notissimum:virtus rara est,vt vix paucis contingat.& alioquin etiam vir improbus per fora,theatra, tribu-

nalia,curias,conciones,omnésq; cœtus atque sodalitates homi num cursitat,quippe curiositati assuetus, linguam habens sine vllo fine modóq; & iudicio volubilem,cõmiscens cõfundénsq; omnia,veris mendacia,dicendis celãda,priuatis publica,sacris profana,seriis ridicula,ignorans silentiũ rem esse pro tẽpore ac loco pulcherrimã.proinde arrectis auribus,quo satisfaciat suæ curiositati, bonos malos rumores captat, vt mox aut gaudeat aut inuideat.est enim quivis malus ingenio malitioso, inuido honestati aduerso:ediuersò prob⁹ quietæ vitæ amator secessum & solitudinẽ diligit,latere ignotus cupiens,nõ societatis humanæ odio,est enim cùm primis amans hominũ: sed quia fugitat vitia quibus vulgus delectatur,lætũ rebus dolendis.gaudio dignas ægrè ferre solitum. Quapropter inclusus domi se plerũq; continet, vix vnquam limen transcendens: aut quo salutatores crebros deuitet;abdens se in aliquod rusculum solitarium, suauius victurus cum viris præstãtissimis,quorum tẽpus aboleuit corpora,solis virtutibus eorũ superstitibus, quæ in literis prorsa vorsãq; oratione proditæ ad posteritatis memoriã,in meliorem frugem reducunt animas. Quamobrem dictum est,quòd translatus nõ inueniebatur, videlicet vestigatu & inuẽtu haud facilis.Traiicit igitur in eruditionem ex ignorãtia,in prudentiam ex imprudẽtia,in fortitudinem è timiditate, in pietatem ex impietate,ex voluptatum amore in temperantiam,ex ambitione in modestiam, cui mutationi non opes,non regnum,non imperium conferẽdum est. Nam si verùm fateri volumus,diuitiæ,non illæ cæcæ,sed acutè cernentes, sunt virtutum possessio: quæ cùm sit vera & legitima, longè præstantior censenda est, quàm isti adulterini & falso nominati principatus. Sed meminisse debemus pœnitentiam secundo post integritatem gradu cõsistere,sicut post sanitatẽ corporis reualescentiam. Ergo perpetua perfectio stat proxima diuinæ potentiæ:cæterùm processu temporis ad meliora transitus,est propria dos bene natę animæ,quæ contemptis puerilibus studiis, per solidiora & magis virilia contendit ad tranquillã constitutionem,discurrentẽ per cogitationes honestissimas. ideo meritò post pœnitentẽ subsequit Deo char⁹ virtutis amator,q̃ HebraicèNoë,Latinè quies, siue iustus,vocabitur, nominibus sapienti cõuenientissimis.ad quod de iusto manifestũ est.Nihil eñ iustitia melius,quę principatũ inter virtutes tenẽs,ornat earum chorum maximè.Nec minus quies,cum ediuersò præter naturam motus excitare tumultus

multus,turbas,seditiones,atque bella soleat, quæ improborum sunt negotia. At honestatis amatores quietam,immotam pacatámq; vitam præferunt. & hoc est quod à seipso non dissentiens vates sabbatum Hebræorum septimum quenq; diem, quietem nominat:non,vt quidam putant, quia post sex dierum spatium populus abstinebat à cõsuetis operibus,sed quia septenarius numerus,tam in mundo quàm in nobis confessione omnium habetur pacatissimus,& à seditione,bello,cõtentione alienissim'. Attestantur mihi quæ nobis insunt potentiæ. Harum enim sex indesinenter bella terra mariq; concitant,quinq; sensus & sermo qui profertur.illi desiderio sensibilium,quibus se nõ potiri ægrè ferunt:hic per os infrene,multa silenda effutiens. At septima potentia,nempe mens cæterarum dux,quãdo in potestate illas sex retinet,& pdomitis eis in secessum se recipit.amans solitudinis & contenta secũ ipsa colloqui,nullius externi confabulatoris indiga:tum demum à curis ac negotiis mortalibus liberata,vitam serenam tranquillámq; complectitur. In tantũ autem scriptura magnifacit hunc virtuits amatorem,vt in stẽmate eius non more aliorum auos,proauos,maiorésq; ceteros, recenseat,siue paternos siue maternos,sed virtutes quasdã, tantùm nõ disertè clamitãs,nullam aliam familiam, cognationẽ, patriã,sapientis esse præter virtutes & harũ actiones.Hę sunt, inquit,generationes Noë.Noë homo iustus,perfectus in generatione sua,Deo placuit.Vbi sciendum ꝙ hominem non vulgari loquendi forma,rationale mortale animal vocat,sed per excellẽtiam eum qui verè suo respõdet nomini,eiectis ex animo immansuetis,rabidis ferinísq; vitiorum affectibus.Argumẽto est,quòd post hominem addit iustum,dicens,homo iustus:quia nemo iniustus est homo,sed potius bestia humana forma prædita,in solum autẽ iustitiæ sectatorẽ nomen hoc cõpetit.Hunc etiam perfectũ fuisse ait,per hoc docens,non vnam eum virtutem,sed omnes habuisse,singulis vsum pro tempore. Posthæc tanquam in sacro certamine victorẽ ornat amplissimo præconio,eum Deo placuisse pronuntians:quo quid esse potest in rerum natura potius?cùm sit manifestissimũ honestatis ac probitatis indiciũ.Si eñ qui Deo displicẽt sunt miseri,quibus placere cõtigit,proculdubio felices erũt.Nec alienũ videtur à proposito,quòd post laudatas tantas virtutes in homine,adiecit perfectum fuisse in sua generatione:indicans eum non absolutè, sed collatũ ad eius ætatis cæteros bonũ fuisse. Nam nõ multò post

memorabit sapientes alios, virtute incõparabiles, qui non cum malis collati meliores & illis anteferẽdi iudicati sunt, sed quia felicem naturam adepti, seruarunt eam incorruptam: nec effugerunt scelerata studia, sed ab initio manserunt ab eis integri: cúmq; potissimum bene dicẽdi faciendiq; haberent studium, vitam exegerunt ornatissimam. Admirandi sanè homines, qui liberales ingenuósq; appetitus secuti, nec imitabãtur cæteros, nec per contentionem quicquam agebant, nihil nisi iustum ac honestum sibi optando: Mirandus tamen & ille qui ætatis suæ præstantissimus, nullis rebus est implicitus, quas vulgus dilige bat tantopere: huic secundæ partes laudis debentur, illorũ verò primam palmam natura esse voluit. Magnum tamen fuerit vel in secundo loco consistere: quid enim nisi magnum & ambiendum vel dat Deus vel accipit? argumento est gratiarũ excellen tia, quas hic vir consequutus est. Quoniã enim vberrimus prouentus iniquitatum ac impietatum fuerat illo tẽpore, adeò vt omnis regio, gens, ciuitas, domus, & vnusquisq; priuatim reple retur malis studiis, certatímq; de primatu in vitiis cõtenderẽt: dum quisq; proximum conatur præcurrere, nihil sibi ad extremam malitiam reliquum faciens: ea propter Deus meritò indi gnatus, quòd animal omnium, vt videbatur optimũ, & cognatione cælesti dignatum propter cõmunicatam rationem, pro virtute quam exercere debuerat, cõplexum esset malitiam, nec vllam eius omisisset speciem, pœnam decreuit conuenientem, vt omnes eius seculi homines deleret vno diluuio: nec tantùm incolentes campestria loca & humilia, verùm etiam in celsissimis sitos mõtibus. Nam oceanus elatus æstu quãto nunquã anteà, per fauces valido impetu irrupit in nostra maria: quæ mox insulas ac continentem subitis inundarũt fluctibus. Accesserũt & fontium perennium, & amnium indigenarum torrẽtiúmq; alij super alios affluxus, qui coniuncti & diffusi etiam in altum creuerunt. Nec aër cessabat interim, obtecto cælo toto cõtinuis nubibus procellis quoq; furentibus: simul tonitruum crepitus, micationes fulgurum, ictúsq; fulminũ intermixtis largissimis imbribus faciebãt vt videretur totus mũdus abire in naturam aquarũ: donec è supernis cataractis infernísq; fluẽtis tanta moles vndarum succreuit, vt nõ campi tãtùm & depressa loca operirentur, sed & altissimorũ montium cacumina. Omnes enim terræ partes submersæ sunt, vt illa oppressa mũdus magna sui portione mutilaretur, & qui prius integer fuerat, mãcus, quod

cogita

cogitatu dictúq; nefas est, esse videretur. Quin & aër, nisi qua lunari circulo vicinus est, penè totus absumptus erat, pulsus aquarũ violentia, quæ regionẽ eius inuaserãt. Secuta est satorum arbustorúmq; pernicies, quæ sicut ariditatẽ, ita nimiam humiditatem non ferunt. Interibant & innumeri greges animalium mansuetorum simul & ferorũ. Nec mirum si prę̃stãtissimo genere humano pereũte, nullum superesse sinebatur è deterioribus, quæ in vsum dominorũ seruituti addicta fuerãt. In hoc tot tantorum malorum confluxu, quæ tempus illud afferebat (omnium enim mundi partium pręter cælestes natura luxata fuerat, quasi morbo quodam correpta grauissimo ac pestifero) vnica familia iam dicti viri iusti Deóq; chari seruata est, qui accepit summa duo munera. Alterũ quod dixi, nõ interisse cum cæteris omnibus. Alterum, vt nouus autor haberetur instaurati humani generis. Cõcęssit enim ei Deus, vt & finis & initiũ generis nostri fieret, finis ante diluuium, post diluuium verò principium. Talis fuit vir ætatis suæ optimus, & tale præmiũ sortitus est, sicut docet sacrá scriptura. Dictarũ porrò trium animarum siue vitæ rationum, ordo miram habet harmoniam, perfecta enim, ab initio est integra: mutata verò, semiperfecta, cuius priora tẽpora vitijs dicata, posteriora virtutibus, ad quas translato domicilio migratum est. Illa autem sperabunda sicut nomen ipsum indicat, defectum habet, semper quidem boni cupida, nondum tamen eius cõpos, sed nauigãtibus similis, qui properantes in portũ appellere, adhuc marina iactatione distinentur. Hic est prior ternio virtutem desiderãtium, nunc superest, vt de potiore altero dicamus. Nã ille videtur similis disciplinis puerilibus, hic verò virorũ athletarũ exercitiis, parãtium se ad sacra certamina, qui neglecta corporis habitudine animæ prospiciunt, cupiẽtes victoriã de aduersariis affectibus. Cæterũ qua in re quisq; præcellat, omnibus ad vnũ eundémq; finẽ contendentibus, aliàs dicemus diligẽtius: nunc quę simul de tribus dicẽda sunt nõ silebimus. Eiusdẽ omnes sunt generis, eiusdẽq; familiæ. Nã vltimus filius est medij, nepos verò primi, omnes amici charíq; Deo amãtes verũ Deũ, & redamati ab eo: qui dignatus est, sicut indicant oracula, propter vitã ipsorum probatissimã, cõmunem cum eis appellationem habere. Suum enim coaptauit cum illorũ nominibus, è tribus cõpositum vocabulũ sibi vindicãs. Hoc, inquit meũ nomen est æternũ, Deus Abrahã, & Deus Isaac, & Deus Iacob, relatiuum pro Absoluto: & meritò,

Deus enim non habet opus nomine. Attamen humano generi suum nomen elargirus est, vt habētes refugiū ad preces & supplicationes, à spe bona nō excluderentur. Hæc videtur quidem de sanctis viris dicta: significant tamen naturā à nostra noticia remotiorē, & præstātiorem quàm sunt ista sensibilia. Est enim probabile sacro eloquio describi modos animæ bonos omnes: quarum alia per doctrinam, alia per naturam, alia per meditationem ad virtutē aspirat. Nam primus nomine Abraham, virtutem doctrina quæsitam significat: medius Isaac genuinā natiuámq;: tertius Iacob vsu ac meditatione paratā; non ignorandum tamen: horum singulos præditos fuisse tribus his potētiis, sed nominatos ab ea qua magis quisq; pollebat. Nā nec doctrina sine natura meditationéq; potest perfici: nec natura ad optatam metam peruenire absq; disciplina & exercitatione: nec meditatio, nisi fundata in natura doctrináq;. Conuenienter igitur trium, verbo quidem virorum, re autem virtutū, nomina iuncta sunt: Natura, Disciplina, Meditatio. quas alio nomine totidem Gratias homines vocāt: vel ꝙ gratuitò largitus sit Deus nostro generi has tres potentias ad vitæ perfectionē: vel quia se ipsæ donant rationali animæ munus elegantissimum: vt etiam sempiternū illud nomen indicatū in oraculis, non magis de tribus viris intelligi queat, quàm de tribus dictis modo potētiis. Nam hominū natura mortalis, virtutum immortalis est. Videtur autē rationi consentaneū, vt æternus ab æternis rebus denominetur potius quàm à mortalibus, quādo æternitati cognata est immortalitas, mors verò inimicissima. Illud quóq; nō ignorandum, ꝙ primus ille homo terrigena, pater ante diluuiū natorū inducitur: instaurati verò humani generis iustus hic, qui solus ex vniuersali clade fuerat ereptus cū sua familia: propter iustitiam virtutésq; cæteras. Hūc autem venerādum ternionē & probatissimū sub vno genere cōprehendunt diuina oracula, dum gētem sanctā vocant, & regale sacerdotiū. gētis autē vim nomē indicat. nominatur enim Hebraicè Israël, quod interpretatur videns Deum. at visus, oculorū quidem inter omnes sensus est præcipuus, quo solo percipimus res pulcherrimas, solē, lunam, cælum, mundum vniuersum. mentis autē excellit inter omnes potētias animæ. visus enim mētis nihil aliud est quàm prudētia. quod si cui contigit nō solùm rerū naturæ noticia, verùm etiā patris factorísq; omniū, is se sciat summū felicitatis attigisse fastigiū, nihil enim est Deo superius, ad quem si quis

peruen

peruenit obtutu animæ,precādum est ei vt poſsit ibi cōſiſtere. Nā arduæ viæ laborioſæ tardęq; ſunt:deſcenſus autē per procliuia,qui tractim magis fit quàm gradatim, & velox eſt & facilis.& ſunt multa quæ deorſum deprimunt, quæ nihil poſſunt efficere,quādo Deus animam temperatā ſuis potētiis,vehemētiore momento ad ſeipſum attrahit. Hæc in cōmune de tribus neceſſariò præfati,deinceps dicendum habemus, quibus in rebus excellentiores fuerint ſinguli,& à primo exordiemur. qui pietatis & ſummæ virtutis ſectator factus,Deum ſequi ſtuduit, & præceptis eius obedire,ratus nō ea tantùm præcipi, quæ ipſi ſoli vel verbo aliquo vel facto indicabātur:ſed & illa quæ natura multò clarius docet per viſum inter cæteros ſenſus veraciſsimum,multò certiorem quàm auditus eſt.Quiſquis enim naturæ ordinem contēplatur,& eximiam quādam huius mūdi rempublicā,vel ſilētibus præceptoribus diſcit ſub legibus & in pace viuere,cōponens ſe ad exemplar pulcherrimū.Sunt autē manifeſtiſsima pietatis argumēta,quæ ſcripturis cōtinētur. Quarum ordinē ſequendo,à primo incipiemus. Oraculo perculſus, quo iubebatur migrare deſerta patria,cognatione,paternáque familia,haud ſecus quàm ſi è peregrinatione domū redire iuſſus eſſet,iter accelerauit in regionē exteram,rem factā ſe habere putans,ſi mandatum exequeretur celeriter.Quis alius putas tam conſtans fuiſſet ac pertinax, vt non flecteretur affectu cognationis & patriæ,quarum innatum & coalitum eſt cuiq; deſiderium,magis,aut certè non minus,quàm membra corporis. teſtes ſunt legiſlatores,qui ſecundum ab extrema capitali pœna atrociſsimorum criminum conuictis ſtatuerunt exilium: profectò non ſecundam,quantum equidem verè iudicare poſſum,ſed aliquanto grauiorem:ſiquidem mors calamitatum finis eſt,exilium verò nō finis,ſed nouorum malorum initium, dum eu[illegible] vna ſenſu carente, innumeræ mortes ſentiuntur. Alij negotiationis augēdæq; rei familiaris cauſa nauigāt, alij legationis:nonnulli amore viſendi regiones exteras,aut eruditionis parandæ,ad peregrinationem tracti lucri cupidine, aut iuuandæ patriæ temporibus difficilibus, aut cognoſcendi quæ prius neſciuerant,delectandi & adiuuandi animi gratia.Quātum enim cæci cedunt videntibus,tantum prę̄ſtant peregrinati nunquam egreſsis patriam. Omnes tamē ad patrium ſolum properabundi videre id & ſalutare geſtiunt, complecti familiares,frui gētilium & amicorū mutuo conſpectu longè iucundiſs

dissimo:adeò vt aliquoties remorátibus se negotiis, ꝓpter quæ reliquerunt domesticos, abrumpant ea nõ ferentes gratissima rum necessitudinũ desiderium. At hic noster cum exiguo, vel penè nullo comitatu, quamprimùm iussus est, demigrauit, animo prius in nouam coloniam profectus quàm corpore, mortalium rerum desiderio cedente amori cęlestium. Seposita igitur cura popularium, tribulium, familiarium, amicorum, cognatorum paterno maternóq; sanguine, ad hæc patriæ, morũ consuetorum simul educatorum & vitæ sociorum, quę singula magnã vim habent ad retrahendum a proposito, libero expeditóq; conatu quãprimùm potest demigrat, primùm è Chaldæa, regione illo tempore admodum fortunata, in Carrẽsem agrum: deinde non multò pòst hinc quoque in locum alium, de quo dicturi sumus, sed prius lectore præmonito: quòd dictę migrationes iuxta seriem scripturæ, viri sapientis fuerunt: sed iuxta leges allegoriæ, animæ virtutis studiosæ, verũ Deum quærẽtis. Nam Chaldæi cum primis exercitati siderali scientia, omnia tribuẽtes stellarum motibus. à quibus credebant dispẽsari mundi potentias quæ constant ex numeris eorúmq; proportionibus, venerabantur istas res visibiles, nõ percipientes inuisibilia & intelligibilia, scrutantes illarum tantùm ordinem: atque ita è solis lunæ, stellarum erraticarum fixarúmq; circuitibus, & anni in quatuor tempora distincti vicibus, consensúq; rerũ cælestiũ ac terrestrium, mundum ipsum existimabant esse Deum, profana opinione creaturam facientes creatori similem. huic innutritus dogmati, & per tempus longum chaldaico imbutus delirio, tãquam post altum somnum aperto mentis oculo, postquã purã lucem pro densis tenebris cœpit intueri, secutus eius splẽdorem, animaduertit quod prius non viderat: præesse mundo quendam aurigam gubernatorémque, qui operis sui saluti prouideat, curator tutórq; partium eius etiam, quæ diuina cura dignæ sunt. Ergo vt confirmaretur mentis eius visio, sic admonetur diuinitus, Heus tu, magna plerunq; cognoscuntur signis exiguis, quę intuitus aliquis, imaginationum infinitarum mole premitur. proinde vale dicto Chaldęis quorũ professio est scrutari cælestia, demigra è magna mundi ciuitate aliquãtisper in minorem aliam. sic enim facilius videbis mundi pręsidẽ. & hoc est cur prima migratio fit in agrum Carrensem, quia Charran specus dicuntur, per quos significantur regiones nostrorũ sensuum, per quas tanquam cauernas vnusquisq; illorum solet pro

ſpicere ad ſubiecta ſua percipienda.ſed dicat aliquis, nullũ eſſe horum vſum,niſi mens inuincibilis,ceu latens quidam hiſtrio ſuas vires intus exerceat,modò contractis modò remiſsis neruis,mouẽs ſiſténsq; ſua ludicra.Hoc igitur exẽplum cũ habeas domeſticum,facilè quod ſcire cupis,poteris diſcere. Niſi fortè putas,in te quidem mentis imperata totum corpus omnésque ſenſus vnanimiter facere:mũdum autem opus omnium maximum atque pulcherrimum, à quo ceu partes dependẽt reliqua cuncta,deſtitutum eſſe ſui regis prouidentia,per quam ſit incolumis, & adminiſtretur legitimè. Nec mirãdum eſt,ſi eum nõ conſpicis,quãdoquidem nec tuum cernis animum.Hæc ſi quis ſecum ipſe reputet,non è longinquo,ſed è proximo documenta capiens,videlicet ex ſeipſo rebúſq; ad ſe pertinentibus, cognoſcet manifeſtè,quòd mundus nõ ſit ille primus Deus, ſed opus primi Dei patris vniuerſorum:qui cùm ipſe ſit inuiſibilis,oſtẽdit omnia,paruorum ac magnorũ naturas indicans, corporeis enim oculis non dignatur aſpici:vel quia ſempiternum à mortali cõtrectari nefas eſt,vel propter noſtri viſus infirmitatem. Nec enim potuiſſet capere profuſos ab eo Qui eſt radios, quãdo ne ſolis quidem ſplendorem valet aſpicere. Habemus autẽ argumẽtum euidens huius migrationis,qua mens aſtronomiã & chaldaicam opinionem reliquit.memoratur enim quamprimùm profectus eſt ille ſapiens, Deum apparuiſſe Abrahamo, cui,videlicet prius non fuerat conſpicuus,quando more Chaldæorum intentus erat ſiderũ curſibus, extra mundum & ſenſibilem eſſentiam nullam prorſus naturã intelligibilem percipiens.at poſtquã ſolum vertit,neceſſariò cognouit mundũ eſſe ſubditum non dominum, nec regere, ſed regi ab autore ſuo: quod mens tũc primùm apertis oculis didicit.nam prius ſenſibilia magnam ei caliginem offuderant,quam vbi diſcuſsit calidis & ignitis dogmatibus,vix tãdem potuit velut in ſerenitate pura eũ qui prius latuerat,cernere.ille verò pro ſua humanitate venientem ad ſe animam non auerſatus, ſed obuiam progreſſus,oſtendit ſuam naturam,quatenus videri poterat: quam ob rem non dicitur,vidit ſapiens Deũ:ſed Deus apparuit ſapiẽti.non enim erat poſsibile,vt aliquis per ſeipſum comprehẽderet eum Qui verè eſt,ni ille ſe vltrò videndum præbuiſſet. Teſtatur hoc etiã mutatio nominis. prius enim Abram vocatus; mox cœpit appellari Abraham,vnius tantùm duplicatione literæ,videlicet A,ſed quæ magnũ quiddam ſignificabat.Abram

enim interpretatur pater sublimis: Abrahã verò pater electus vocis. Prius, indicat virum astrologicum & meteorologicum, Chaldæorum placitis tanta cura deditum, quantam solent parentes impendere suis filiis. posterius verò, sapientem. nam per vocem sermo qui profertur subindicatur: per patrem, mens cuius principatus est. nam sermo qui concipitur intus, naturaliter pater est, vt antiquior, ferens quæ dicẽda videntur. cæterùm quod additur electus, bonitatem declarat. Quicquid enim malum, confusum & indigestum est: bonũ eligitur, vt præcipuum inter omnia. Itaque meteorologico viro nihil omnino maius mũdo videtur, quẽ etiam rerum autorem existimat. At sapiens certioribus oculis videns illum perfectiorẽ intelligibilem rectorem & principem, cuius dominium agnoscũt cætera, & imperata faciunt, sæpè anteactã suam vitam incusat, in qua cæcus tenebras palpãs nitebatur rebus sensibilibus suapte natura infirmis & instabilibus: ac rursum in secundam profectionem vir bonus oraculo monitus mittitur, non iam ex altera ciuitate in alteram, sed in regionẽ desertam in qua vagus degat, nõ ægrè ferens errorem & sedes incertas ac inconstantes. Quod tamen quis alius tulisset æquo animo, si derelictis propriis ædibus, insuper ab omni vrbe prohibitus, protraheretur in loca inaccessa & deuia? quis non verso itinere domũ repetisset propere, neglecta spe proposita, cupiens præsentẽ egestatẽ effugere, & stultitiã reputãs propter incerta bona inuolui malis certissimis? Solus hic afficiebatur aliter, iucundissimam vitam existimans secessum à multitudine. Sic enim natura comparatũ est, vt qui Deũ inuenire cupiunt, amicam ei solitudinem diligant, hoc primũ modò imitati beatam illam ac felicem essentiam. Atq; ita demonstrata vtraque sententia, tum ea quæ tanquam de viro loquitur, tum ea quę tanquam de anima intelligitur, ostendimus & virum & mentem amabilem: illum quod oraculis obsequẽs passus sit se distrahi à rebus charissimis: hanc verò, quia tãdem resipiscens valedixerit rebus sensibilibus, iam non credens vt antea, sensibilem hunc mundum esse primum Deum & maximum: sed cogitatione ascendens altius ad contemplandam alteram naturam intelligibilem, simúlque rectorem ambarum & opificem. Hæc sunt rudimenta Deo chari hominis sequũtur mox non contemnanda facinora, sed eorum magnitudo non cuivis apparet, solis his conspicua, qui virtutem degustauerũt, & res vulgò mirabiles fastidiunt libenter præ bonis animæ po-

tioribus. Approbans igitur Deus factum quod diximus, mox bonum virum egregiè remunerat, cõiugium eius à potente & immoderato quodam in periculum adductum, intactum seruans & incolume. Cuius periculi hæc fuit occasio. Cùm diu laboratum esset frugum penuria, iam propter squalores, iam propter imbres nimios, vrbes Syriæ continua fame pressæ desertæ fuerant ab habitatoribus, aliis aliò dispersis quærendi victus gratia. Abraham quoque audita Aegypti felicitate abundantiáq; cuius campi solenni stagnatione fluminis rigati, copiosas segetes proferunt auris tempestiuis nutritas ac maturatas, illuc se cum tota familia contulit. Erat ei vxor animi corporísque dotibus ornatissima. Has visa quidam Aegyptiorum optimates, admirati pulchritudinem (nihil enim eximiũ latere potest) rem ad regem suum deferunt. Is accersit mulierem, & forma eius captus, semota hospitalis iuris reuerentia, morem gesturus suæ cupiditati, voluit ea prætextu nuptiarum potiri. At illa in aliena regione apud impotentem & crudelem principem destituta auxilio, quando ne maritus quidem malum impendens depellere valebat, potentiorem metuens, ad eam quæ supererat opem diuinam confugit. tum Deus propitius miseratus hospites, & protector factus iniuriam patientium, graues pœnas & criatus magnos inflixit regi, ita vt animo corporéq; laboraret morbo non simplici, & amorum voluptatúmque oblitus, longè diuersas curas agitaret, quónam modo euadere posset è tormentibus præsentibus, quibus cõtinuis interdiu nóctúq; molestabatur. Quam eius pœnam sensit & tota regia, eo quòd nemo se tantæ iniquitati opposuerat, sed vno consensu omnium tantum non manus extrema sceleri fuerat imposita. In hunc modũm pudicitiæ mulieris consultũ est, mariti verò pietatem ac probitatem Deus illustriorẽ facere dignatus est, exhibens ei maximum virtutis præmium, illæsam intactámq; vxorem, quæ minimum à constupratione abfuerat, mater mox futura non filiorum filiarúmq;, sed gentis integræ, & quidẽ Deo gratissimæ, quippe cui contigerunt vates ac sacerdotes in publicũ vsum totius humani generis. Audiui tamen & naturæ interpretes nõ ineptam afferẽtes allegoriam, qui hunc maritum aiebant significare bonum intellectum, ex nominis interpretatione coniicientes hæc dici de bona anima. Huius vxorem esse virtutem, quæ Chaldaicè nominatur Sarra, Latinè princeps, eò ꝙ nihil æquè principes & magistratus deceat. Cõiugium verò corpo

corporum quidem, voluptas cõciliat: cogitationum autem purificationis cupidarum copulam, qua perfectis virtutibus iunguntur, curat sequestra sapientia. Quæ duo connubia sunt diuersissima & planè contraria. Nam in genere corporeo mas genituram prosemina, quam excipit fœmina. Cõtrà in congressu pertinente ad animam, virtus quæ censetur fœmina, suaptè natura proseminat cõsilia bona rationésq; probatas, & dogmata vitæ vtilissima. Intellectus autem qui mariti tenere ordinẽ videtur illa sacra diuináque semina suscipit: nisi forsan error est in nominibus, dum in vocabulis masculinã formam intellectus habet, virtus fœmininam. Quod si quis res exutas nominum amictu nudas puráque inspiciat, sciet virtutem suoptè ingenio masculam esse, vt quæ mouet ac afficit, & honestos conceptus honestarum actionum atque orationum suggerit: ediuersò intellectum rem fœmineam quæ mouetur, eruditur, adiuuatur, & in totum æstimatur ex affectione, quæ quidem ei sola est salutifera. Siquidem etiam pessimus quisque virtutẽ verbis honorat, & extollit in speciem: sed monita eius nemo nisi probus recipit. Quamobrem Aegypti rex, per quem significatur intellectus amator corporis, mimũ agens tanquam in theatro, fingit amorem temperantiæ cùm sit ipse intemperans, & sobrietatis ipse luxu perditus, & iniustus iustitiæ, accersens ad se virtutem, vt apud vulgum existimationem præclaram sibi cõparet. Quod vbi videt ille supernus spectator omnium Deus, qui solus animi secreta perspicit, pertæsus fucatã improbitatẽ arguit inclemẽtibus cruciatibus. At quibus ad hoc instrumentis vtitur? nimirũ quibusdã virtutis partibus, quæ quoties subintrant, acerbos dolores excitant. Tormentum enim est insatiabilis cupiditatis frugalitas, & lasciuiæ continentia. Sic gloriosus cruciatur felicitate modestię, & iniustus dum iustitia habetur in pretio. incõmodè enim in vna anima habitant duæ cõrariæ naturæ, virtus & vitium. Quapropter quoties congrediũtur, atroces seditiones & pugnas concient. Quamuis virtus sedatissimo est ingenio: quam aiunt solere quoties imparem se veretur aduersario, prius virium suarum periculum facere, vt confligat si qua se ostendat spes victoriæ: sin minus, ne descẽdat quidem in certaminis aleam. Vitium enim vinci se turpe non putat, assuetũ ignominiæ. At virt⁹ hoc probrũ fugitat, cui maximè gloria cõpetit, cuius innato amore aut vincere vult, aut certè inuicta pmanere. Hæc est igitur de qua dixi Aegypti libido

&

& inhoſpitalitas:ediuerſò libet admirari hoſpitalitatẽ hæc paſ ſi,qui meridie cõſpicatus tres quaſi viatores, quorum diuiniorem naturam ignorabat,accurrens ſuppliciter petiit ne tranſirent eius tabernaculum,ſed introgreſsi paterentur ſe tractari ciuiliter.Hi cùm nõ magis ex verbis quàm ex mente intelligerent eum ſerio agere, incunctanter annuerunt: quo impetrato præ lætitia geſtiens,approperauit omnia quę poſtulabat extemporalis tractatio.Vxorem appellat,Sine mora fac è tribus mẽſuris ſubcinericios.ipſe ad armentum contendit,& ablatũ inde tenerũ opimúmq; vitulum tradit famulo:Mactat ille & apparat celeriter.Nemo ad humanitatis officia ſegnis eſt in ſapientis familia,tam mulieres quàm viri, tam ſerui quàm ingenui, prõptè miniſtrãt hoſpitibus.Qui recreati magis animo quàm apparatu hoſpitis,eiusque inſigni honorificentia,maiorem ſpe referunt ei gratiam,per vnum è tribus præcipuum ei polliciti naſciturum breui germanum filium.Omnes enim ſimul loqui parum decorum fuiſſet: ciuilius erat vnius verbis cæteros annuere.Sed ne promittendo quidem rei tam incredibilis fidem faciebant.Iam enim ambo coniuges effœti ſenio ſperare liberos deſierant.Ferunt mulierem quàprimùm hoc audiuit riſiſſe: móxq; admonitam,num putaret quicquã apud Deum impoſsibile,riſum reuerenter negaſſe. Norat enim Deũ poſſe omnia, quod penè ab incunabulis didicerat, ac tum demũ mihi videtur auguſtiorẽ quàm antè agnouiſſe hoſpitum imaginẽ,aut vates quoſdam,aut angelicos ſpiritus humana forma velatos viſa ſibi videre. Hæc viri hoſpitalitas maioris virtutis fuit auctarium:ipſa verò virtus erat pietas,de qua ſuperius diximus,cuius certiſsimũ indicium eſt quod de hoſpitibus nunc memorauimus.Quod ſi fortunata domus viſa eſt quibuſdã,in quàm viros ſapientes diuertiſſe contigit,non facturos id,ac ne introſpecturos quidem,ſi vidiſſent intus aliquod animæ vitium inſana bile:equidem dicere non poſſum quid huic domui defuerit ad ſummam felicitatem,in qua apud homines hoſpites excipi ſuſtinuerũt angeli,ſacræ diuinęq; naturę,miniſtri ac ſubprę fecti Dei optimi maximi,per quos ille ceu legatos & nũtios quicqd libet humanum genus prę monet.Qui poterant enim vel intra primum limen ſubſiſtere,ni ſciuiſſent totam domum ad nutũ patrisfamiliàs paratam:ceu naualem turmam bene cõſtitutã, ad vnum celeuſma ſui gubernatoris?qui poterant conuiuarum & hoſpitum ſpeciem ſumere,ni pro cognato conſeruóq; ſuum conuiuat

conuiuatorem habuissent? Certè sic existimandum est, ad eorũ introitum partes omnes domus profecisse in melius, afflatas aura quadam virtutis absolutissimæ. Cõuiuium autem exactũ per significationem gratæ voluntatis erga hospitem. & per simplicitatem morum, colloquiáque apta tempori. Sed prodigio simile, non esurientes esurire visos, & nõ edentes edere. Verùm hæc per consequentiã: illud longè maximum fuit miraculum, hos carẽtes corpore assumpsisse figuras hominum in boni viri huius gratiã. Alioquin quid opus erat his miraculis, nisi vt exhiberent se viro sapienti videndos clarius, quẽ summus ille parẽs talẽ esse nouerat? Hactenus de textu huius scripturę, superest vt dicamus de sensu eius latẽtiore. Signa vocalia conceptum mentis significant. Cùm igitur anima illustratur à Deo tanquam in meridie, & tota quanta est repleta luce intelligibili, eiúsq; splẽdore circũfusa ex vmbris eximitur, tres imagines vni⁹ subiecti percipit, vnã ipsius rei, duas reliquas tanquã vmbras ab ea redditas: quale quiddã accidit & in luce ista sensibili versãtibus, in qua stantium aut mouentiũ se duplex aliquando vmbra existit. Caue tamẽ putes de Deo dici vmbras proprie: abusus est hic nominis, in hoc tãtum adhibiti, vt res fiat euidentior. Veritas enĩ aliter se habet. Sed vt quàm proximè ad veritatem sermo accedat, medius est ille pater omnium, proprie nominat⁹ in sacris literis Qui est: vtrunq; latus claudunt antiquissimæ & ꝓximę eius Qui est potentię: quarũ altera opifex, altera regia vocatur. illa Deus, per quam condita dispositáque sunt omnia: hæc verò dominus. Fas est enim vt creatura à creatore suo regatur. Atq; ita medius ille vtrinq; stipatus suis potentiis, perspicaci menti nunc vnam, nunc tres imagines exhibet. Vnam, quando exactissimè purgata anima: nec solùm cæteram numerorum multitudinem, sed & vicinum vnitati binariũ supergressa, ad illam simplicem, sinceram, nullius omnino indigam ideã properat. tres verò, quando nõdum magnis initiata mysteriis, adhuc minoribus operatur, nec potest eũ Qui est, sine alio per se solùm comprehendere, sed per ipsius acta, aut cõditorem aut regẽ omniũ. Est autem hæc secundaria, iuxta prouerbium, nauigatio. non aliena tamen à pia sententia. At prior ille modus, non tãtùm affinis est opinioni piæ, sed ipsa opinio, vel magis omni opinione antiquior, omni existimatione potior veritas. Explicabimus rẽ clarius. Tres sunt in moribus humanis ordines, quorum quisque sortitus est vnam ex dictis imaginationibus. Optimus mediam

diam,scilicet eius Qui verè est. Sequens verò dextram,scilicet beneficam,cui nomen Deus.Tertius in altero latere sitam,scilicet regiã,quæ vocatur dominus. Proinde optimi mores ipsum qui per se est, colunt, non distracti à quoquã alio vt qui ad vnũ tendunt vnius honorem.cæteri partim per beneficam potentiã commendantur,& innotescunt summo patri,partim per regiã. Quod dico tale quiddam est. Homines quando sentiunt prætextu amicitiæ quosdam ad se accedere lucri captatores, suspectos auersantur adulationem veriti & fucatam mansuetudinẽ, vt valde damnosam.At Deus vt tutus ab iniuria, omnes quocũque modo volentes illum colere libenter admittit, neminem omnino repellens, tantumnon coram appellans animam aures habentem hoc oraculo. Prima præmia ferent,qui me colũt propter meipsum. secunda,qui sic sperant se cõsecuturos bona, mala euasuros.quamuis enim istorum mercenaria sit religio, & insincera captatrix, tamẽ intra diuini templi sacra septa versatur,non foris oberrat.Proinde me propter me colẽtibus propono quæ amicis debẽtur præmia:cęteris qui propter vsus proprios,nequaquam vt amicis,nec alienis tamẽ.Nam eos quoque accipio qui potentia mea benefica frui cupiunt, imò & eos qui metu regiæ potestatis placant eam vt pœnas effugiant. noui enim quòd hi nec deteriores fiẽt, & insuper in melius proficiẽt, cõtinuè in religione pura & sincera pietate sese exercẽdo.Quãuis enim modis omnibus ea differant, vnde orsi placere cupiũt, non sunt tamen accusandi, cum vnum scopum & finem colendi me propositum habeant.Quòd autem vnius subiecti triplex sit imaginatio, liquet non solùm ex contemplatione allegorica,verùm etiam ex ipsius scripturæ narratione. Cùm enim ille sapiẽs suppliciter orat tres viatoribus similes, vt suo velint vti hospitio,alloquitur non tãquam tres,sed tanquã vnum, dicens: Domine si inueni gratiam coram te,ne prętereas seruum tuũ.] Nam hæc verba,domine,apud te,ne prætereas, similiáque, ad vnum,non ad plures,dici conuenit. Iam verò in hospitio inter cætera comitatis officia, rursum cõuiuatori suo pollicetur vn⁹, ac si adesset solus,legitimi filij natiuitatem,dicens: Reuertẽdo veniam ad te iterum hoc eodem tempore,& habebit filiũ Sarra vxor tua.] Sed apertissimè ac certissimè significatur idẽ in sequentibus,Sodomitarum regio pars Chananeæ terrę,quã nunc Syri Palæstinam nominant,infinitis iniquitatibus referta præcipuè propter ventris, libidinum, cæterarúmque voluptatum

studia

studia, iam diuino calculo iudicata fuerat. immodicus autē ciuium luxus è superflua rerum copia habuerat originē. accedentem enim ad bonitatē agri, aquarū cōmoditate, omnis generis fructuum quotannis prouentus erat maximus. est autem ingēs malorum initium, vt quidam, non malè coniectās, dixit, nimia bonarum rerū copia. quarum satietatem quidam nō ferentes, tanquā iumenta, lasciuiunt à ceruice excussis naturæ legibus, versi ad meracas potationes, cibos opiparos, & nefarios cōcubitus. Nō solùm enim in fœminas insaniēdo corrūpebāt alienos thalamos, sed & cū masculis rem habebāt masculi, nil reueriti naturam cōmunem patrantibus & patiētibus, & irritam geniturā ferentes nulla secutura progenie. Nec quicquā proficiebat reprehensio, violentis concupiscentiis coacta cedere. Atque ita paulatim assuefacti viri pati muliebria, effœminatum morbū sibi cōciliauerunt insanabilem. Recepta enim in corpus fœminea mollicie, animos etiam reddiderunt ignauissimos, quantum in ipsis erat totum corrumpētes genus hominum. Nam si Græci vnà cum barbaris hos imitati conspirassent in tales coitus, desertæ fuissent omnes deinceps ciuitates, tanquā exhaustæ pestilētia. Tum Deus seruator & amator hominum, miseratione tactus, naturales quidem virorum ac mulierum propter gignendam sobolem conuentus, auxit vt cum maximè. Immanes autem illos, & nefarios coitus exosus, aboleuit, & rabidos eorū patratores aggressus, non vulgari aliquo, sed nouo mirādóque affecit supplicio. Inductis em̄ subito nubibus, iussit eas imbrē, nō aquæ, sed ignium pluere. Cúmq; in morem niuis dēsissimæ indesinenter flāma deorsum ferretur magno impetu, ardebant arua cum pratis, & condensa saltuū, palustris quoq; materies & intima nemorum. vrebātur eodem incendio campestria, segetes cum suis frugibus, cōflagrabant & arbusta montium, trunci vnà cum suis radicibus, vrbana quoq; & rustica ædificia, mœnia cæteráque opera publica non minus quàm priuati parietes: atq; ita vnus dies frequentissimas ciuitates vertit in busta suorum ciuium, structuras verò lapideas & ligneas in cinerem & minutissimum puluerem. Vbi verò supra terram flammis absumpta fuerunt omnia, terram ipsam vorabat incēdium, ita vt exustis penitus vitalibus nihil superesset vnde vel fructus vel herba germinaret, in hodiernum vsq; malo durante. Nam fulmineus ignis nūquam extinguitur, aut serpit aut vaporat: quod oculis ipsis creditur. extāt em̄ argumenta cladis veteris, fumus exhalans

exhalãs perpetuò,& ſulfur quod ibi foditur:Felicitatis autẽ *pri* ſtinæ ſignum euidens reliquum eſt vna ciuitas cũ agro ſuo ipſa frequenter habitata, agrum verò colens pabulo frumentóque vberem & valde frugiferum,vt vindictæ diuinæ indicium maneat. Quæ nõ ideò dicta ſunt,vt magnitudinem eius nouæ mirandéq; calamitatis oſtẽderem,ſed vt illud docerem,quod cùm illi ſapienti oblata ſit virorũ trium ſpecies, duos tantũ ad exciſam regionem eloquia diuina dicunt veniſſe,vt delerẽt eius incolas,cùm tertius indignos aduentu ſuo diceret.is, quantum equidem intelligo,erat ille Qui verè eſt, æquum iudicans vt bona per ſe ipſum largiretur, contraria verò ex ſequenda ſuis potentiis relinqueret, & ſic ſolorum bonorum autor præcipuus, mali verò nullius exiſtimaretur.id quod mihi vidẽtur & reges ad imitationem naturæ diuinæ facere, dum per ſeipſos gratias porrigunt,pœnas per alios ſanciunt.Quoniam autem è duabus potẽtiis altera benefica eſt,vltrix altera,meritò vtraq; ad regionem Sodomitarũ venit, cuius præcipuæ ciuitates quatuor perdendæ erant incendio, vnà verò ſeruanda illæſa & incolumis. oportebat enim per vltricem adminiſtrari perniciem,ſalutem verò per beneficã. Sed quoniã etiam ſeruata pars nec integras nec perfectas virtutes habebat,à potẽtia quidẽ eius Qui eſt adiuta fuit,tamẽ præſentis cõſpectu nequaquã digna habita.Hæc eſt aperta & vulgaris narratio. occultior autem & paucis nota, his qui mores animarum perquirunt non formas corporum, mox dicetur.Iſta pentapolis figura eſt quinque noſtrorum ſenſuum,qui vt inſtrumenta voluptatum, omnes eas tam magnas quàm paruas conficiunt. Aut enim ad aſpectum rerum formarúmq; variarum,tum inanimarũ tum animatarũ, voluptatem capimus,aut ad auditum vocum modulatarũ,aut ad guſtum cibi potúsq;,aut ad odoratum vaporum ſuaueolentium,aut ad tactum rerum molliũ,calidarum,& leuiũ. ex his quinq; ſenſibus tres maximè belluini ſeruiléſq; ſunt,guſtus, odoratus, tactus: quibus pecudes & feræ ventri atq; inguini deditæ maximè trahuntur attonitæ.totos enim dies noctésq; aut alimenta inſatiabiliter in ſe ingerunt,aut ad coitum rapiuntur.Duo reliqui philoſophãtur & regunt cæteros,viſus & auditus.tardiores autem & quodãmodo magis fœmineæ ſunt aures quàm oculi, qui ad viſibilia properant fortiter,& non expectato motu illorum, vltrò in occurſum feſtinant,vt ea percipiãt.At auditus vt tardior & deterioris ſexus,ſecundum teneat ordinem,& prærogatiuam

test, mundum in mundo factũ esse ab opifice, & diuina eius ornamenta cælestes illæ imagines. Et quis tandem sensus iactabit se tam lõgè progressum esse? Sed præstat, opinor relictis ad sua præsepia cognatis nobis pecudibus cõcupiscentias suas saginãtibus, examinare virtutem rationis participem, cui continuum perfectúmq; curriculũ assignatum est in isto vicino terris aëre: quãdo procellæ ventorum, & murmura tonitruum per tractum lõgum cient magnos molestósq; strepitus: oculi verò à terra vno momento euadunt ad cælum, mundíq; fines ortum atq; occasum, & septentriones & meridiẽ collustrantes, ad contemplationem eorum quæ videntur, mentem attrahunt. At illa tali motu attonita non conquiescit, cùm sit perpetuò mobilis & semper vigilans: acceptáq; à visu occasione contemplandi res intelligibiles, amplius considerat: num ea quæ cernuntur sint ingenita, an generationis habuerint initium: infinita sint an finita: vnúsne mũdus an plures: vtrum quatuor sint elementa rerum omnium, an cælum & quæ hoc continentur eximiã quandam naturã habeãt. Quod si factus est mundus à quo factus sit, quis eius opifex, quã expoliuerit materiã, in quem vsum, quid nunc agat, qualem vitam viuat, & quicquid aliud curiosa mens cogitãdo solet quærere. Hæc enim & similia exercent philosophos. vnde satis constat sapientiam & philosophiã non aliud in nobis habuisse initium quàm ex visu sensuũ omnium principe, quẽ solùm ex corporea regione seruauit Deus deletis quatuor: ꝙ hi seruiuerint carni eiúsq; affectibus: ille verò elata ceruice quæsiuerit sibi delicias meliores corporeis, ex contemplatione mundi & rerum in eo comprehensarum. itaq; pereunte hac sensuum ceu pentapoli solùm visum honoris causa ereptum, quòd non tãtùm volutetur circa mortalia vt reliqui, sed exspatietur etiam in naturas incorruptibiles visendi gratia. ideò rectè hãc ciuitatem paruã & nõ paruam vocant oracula, quod de visu intelligitur. est enĩ parua, vtpote nostri pars exigua. magna verò quia res magnas cõcupiscit, cęlũ vniuersum ac mundũ spectãdi auida. Hactenus de illa celebrata visione, relatáq; cumulatè hospitiis gratia, quã diligenter potuimus, diximus: superest quiddam haudquaquã silẽdum, quod mihi videtur inter omnes narrationes penè maximũ: id dicetur cõpendiò. Nascitur illi sapiẽti ex vxore filius legitimus, dilectus, vnicus, elegantissimo corpore, animo optimo. iã enim maturioris ætatis dabat specimẽ, vt à parente nõ tam ob naturalem affectum, quàm ob probatos

mores vehementer diligeretur. Huic repentè oraculum inspe-ratum redditur, vt mactaret filium in quodã editissimo tumulo, qui trium dierùm itinere aberat. Ille quãuis maiore quàm dici potest teneretur filij desiderio, nec colorẽ mutauit, nec animum flexit, sed cõstantissimè perstitit in eadem sententia: quippe qui amore Dei subactus, fortiter vincebat omnes cognationis affectus, & omnia nomina: & cum nemine domesticorum communicato oraculo, duos è tã numeroso famulicio natu maximos, sibiq; fidissimos assumpsit, quasi sacra ex more facturus, atq; ita quartus profectus est cum filio. cúmq; locum destinatũ procul conspexisset tanquam è specula, famulis ibi manere iussis, ignem simul atq; ligna ferẽda dedit filio, æquum censens, vt ipsa victima deportaret res quas postulabat sacrificium, leuissimã sarcinã. Nihil enim est pietate gnauius, nihil magis industrium. ibi pari gradu, vtróq; cõsensu celeriter peracto qua proximũ erat itinere, cuius finis erat sanctitas, ad mõtem oraculo indicatum perueniunt. pater lapides congerit, vt aram extruat. tum filius videns cætera parata sacrificio, nullum verò animal, versus ad patrem, Ecce ignis, inquit, & ligna pater, sed vbi victima? Hic alius arcani cõsilij sibi conscius, offusa menti caligine, ad hæc verba turbatus & lachrymans aperuisset propositum, affectum continere non valens. At ille nihil mutatus vel corpore vel animo, constanti vultu, ratione constantiore, ad interrogationem respondet. Fili, inquit, Deus sibi prouidebit de victima. & si nihil præstò sit, quod te fortasse facit anxium. Sed Deo possibilia sunt omnia, etiam quæ non possunt expediri ab hominibus. Et cum dicto celeriter correptum filium aræ imponit, simul strictum librat gladium. Tum Deus ex aëre increpans, facinus impedit, iubẽs iniuriam abstinere à puero. & bis patrem inclamãs nomine, vt auersus & retractus cædem omitteret. Atque ita puer seruatus est. Deo remunerante pietatem, & certante cum amico mutuis officiis. Facinus tamen hoc quamuis effectu caruit, nihilominus pro integro absolutóq;, non modò in sacris refertur voluminibus, sed & in lectorum insculptũ est mẽtibus. Verùm malitiosis calumniatoribus nostra damnare potius quàm laudare solitis hoc imperatũ non videbitur tam magnum & mirificũ quàm nobis videtur. Aiunt enim & alios multos suis affectibus deuinctos, & amantes liberorum, immolandos exhibuisse filios, vel pro incolumitate patriæ, vel vt auerterent bella, siccitates, inundationes, pestilẽtias: alios item domesticæ

sticæ quantumvis falsæ regionis gratia. Græcorũ certè clarissi mos, non solùm priuatos ciues, sed & reges, nõ magna ratione ex senatorum habita, his mactatis maximas deleuisse hostium copias primo impetu, sociorum verò seruasse maximos exercitus. Barbaras quoq; gentes per multas ætates litasse mactatis filiis, cuius sceleris etiam sacrosanctũ Mosen meminisse, dum accusans eos vt pollutos ait, Filios & filias diis suis adolent. Indorum quoq; gymnosophistas & hodie sub initium senectutis morbi lõgi & incurabilis, prius quàm inualescat, accẽso rogo, seipsos exurere, quamuis possent ad tempus fortasse diuturnũ resistere. Imò & mulierculas eorũ defunctis maritis in rogos eorum cum gaudio se mittere, atq; ita viuas concremari cum adamatis cadaueribus. Harũ, inquiũt, meritò mireris audaciã, quæ mortem contemnunt tantopere, vt ad eam tanquã ad immortalitatem cursu contendant. Istum verò laudare quorsum attinet, quasi nouum aliquod facinus aggressum, quod non semel fando auditũ est, de priuatis ciuibus, de regib⁹, de integris gentibus. Ad hanc inuidorum insectationem sic respõdeo. Qui liberos mactant, partim ex more id faciunt, vt fertur de nõnullis barbaris, partim quia magna mala & aduersus humanum opem cõtumacia à suis ciuitatibus aliter arcere nequeunt. Ex his quidã inuiti suos exhibent coacti à potentioribus. Alij cõpulsi metu hominum, alij cupidine gloriæ famæq;, in præsens gloriæ, famæ verò ad posteros. Ergo qui ex more mactant, nihil magnum videntur facere. Nam inueterata consuetudo plerunq; tantum potest, quantum natura, ita vt grauissima quæq; reddat toleratu facilia, õmni terrore semoto. Qui verò cedunt timori, nullam laudem merentur. Laudantur enim facta voluntaria, inuoluntaria referũtur ad necessitatem rerũ aut casuum aut tẽporum. Quod si quis amore gloriæ vel filium prodit vel filiam, vituperio magis quàm laude dignus est, more charissimorũ parãs sibi honorẽ, quẽ etiamsi antea habuisset, pro incolumitate filiorum abiicere debuerat. Proinde considerãdum est, an ille aliqua modò dicta necessitate coactus sit mactare filiũ, vel more, vel honore, vel timore. Mos certè immolãdi liberos, nec Babylone, nec in Mesopotamia, nec à Chaldęis receptus est, apud quos educatus magnã vitę partem cum eis exegit, ne quis putet præ assuetudine leuiorem visam mali eius imaginationem. Sed neq; metus vllus imminebat ab hominibus, neq; oraculi iussum quisquã norat alius. Nulla publica premebat cala-

mitas,cui morte probatissimi filij remedium quæreret. At lau dis apud vulgum parādæ cupidæ ad hoc facinus concitatus est. At quæ laus captabatur in solitudine,vbi nemo erat applausurus,data opera longè à tergo relictis etiam duobus famulis,ne se corā testibus ostentare videretur? Quapropter obturato infreni ore moderentur accusatores suam inuidiā,nec lacerēt ho nesta vita defunctos,quos potius prædicare deberēt cum aliis. Siquidē apud omnes qui rectè sapiūt nihil honestius habetur, nihil optabilius,quàm Deo parere,quod hic in primis studuit, ita vt nullum vnquā mandatū negligeret,quantūvis refertum molestiis & ignominiis,atq; etiā laboribus ac doloribus. Quā obrem & id quod oraculo iussus est de filio,fortiter constātérq; pertulit.Deinde cū nulla cōsuetudo esset in ea regione,sicut for tasse apud quosdā,imolādi liberos, ipse primus autor futurus erat noui & inusitati exempli,quod mihi videtur nemo laturus fuisse,etiamsi ferreū aut adamātinum haberet animū. Cum natura enim,vt quidam ait,pugnare est difficile.pater erat factus vnici huius legitimi filij,quē mox singulari amore prosequebatur,supra modū vulgaris beneuolentiæ:imò etiā fama celebratæ.aderat & aliud vehemēs amoris incitamētum,quòd in senecta ei puer natus fuerat.Nam serò natos impotentius parentes adamant,vel quia diu desideratos,vel quia nullam prolem sperant postea,natura iam effœta,quippe quæ extremū attigit terminum.Siquidem è numerosa sobole vnū quempiam offerre Deo,tanquā liberorum primitias,nihil mirandū fuerit,cū presto sit è superstitibus haud mediocre solatium,& doloris obmactatū concepti remediū.Cùm verò vnicus dilectus offertur, res est sermone nullo explicabilis,nullū respectū habēs cōsuetudinis domesticæ,sed tota prona ad pietatis officium,eximia sanè, & vix cuiquā alteri tentata.Nam alij tametsi pro salute patriarum aut exercituum cōcedunt suos mactādos,tamen aut domi manent interea,aut procul absistunt ab altaribus:aut si contingat eos sacris interesse,auertunt oculos ne spectare quidem sustinentes vel alienum necis ministerium. Hic verò tanquam sacerdos,ipse pater amantissimus aggreditur mactationē egregii filij,quem fortassis etiam sacrificio ritu membratim cōcisurus erat adolendum altaris ignibus.adeò cauerat ne pietate erga filium distraheretur à pietate Deo debita,& totū quantus erat animum sanctitati deuouerat,parū curās cognatū sanguinem.Quid horū quæ diximus cū cæteris cōmune est?quid non

exim

eximium, quod nulla poſsit æquari facũdia? vt meritò quodvis ingenium nõ malum nec inuidũ obſtupefaciat immẽſæ pietatis miraculo, vel vno ex multis, nedũ cõfertis omnib⁹. ſatis enĩ eſt vel vnius cuiuslibet reputatio ad exprimẽdam paruã quandam imaginem ingẽtis animi, quamuis nullum ſapientis opus eſt exiguum. Verùm nõ intra verba textus aperta cõſiſtunt quæ modò diximus: mihi certè videntur naturam quandam obſcuriorem ſubindicare, quam agnoſcunt quotquot intelligibilib⁹ magis delectantur quàm ſenſibilibus, & poſſunt ea cernere. eſt autem talis: qui adducitur pro victima. Chaldaicè Iſaac, Latinè riſus vocatur. qui riſus nõ intelligitur nõ pro petulanti vultus habitu, ſed pro mẽtis bene affectę gaudio. hãc lætitiã vir ſapiẽs meritò ſacrificare Deo dicitur, per iſtã figurã docens, ꝙ gaudiũ ſoli Deo ſit proprium. nam humanũ genus mœrori timoríque eſt obnoxiũ, propter mala vel præſentia vel imminẽtia, vt vel horũ pœniteat, vel illa metu terreant ac cõcutiant. diuina verò natura expers eſt mœroris, timoris, paſsionũmq; omniũ, felicitatis beatitatiſq; perfectæ ſola particeps. hanc confeſsionẽ quicunq; verè cõfitetur, ei Deus cùm ſit bonus & amator hominũ, alienus ab inuidia cõueniens munus reponit quantũ homo poteſt capere, tantũnon tali alloquẽs eum oraculo. Gaudium ac lętitiam non eſſe cuiuſquã, præter me omniũ patrẽ, propriã poſſeſsionem ſcio, quã tamen ipſa dignis nõ inuideo. Quis autem dignus eſſe poteſt, niſi qui me meáq; volũtatem ſequitur? huic enim minimũ doloris, minimũ timoris obueniet, modò incedat per viã, quæ affectibus ac vitiis inacceſſa, per virtutes his cõtrarias teritur. nõ eſt tamẽ cur aliquis putet merã & nullo dolore mixtã lætitiã cælitus in terram deſcẽdere, ſed tẽperata eſt ex vtroq;, ita vt de meliore plus admixtum ſit: ſicut lux in cælo ſincera ſemper eſt & pura à tenebris, in ſublunari autẽ aëre miſcetur caligine. & hoc eſt opinor, cur & ante a virtutis cognomẽ habens Sarra, cùm riſiſſet, roganti riſus cauſam, ſe riſiſſe negauit, verita ne fortè gaudium quod nulli creaturę cõuenit ſolius Dei rem vſurpaſſe videretur. Quapropter cõfirmans eam diuinum eloquium ait: Ne timeas: riſiſti verè, & particeps es lætitiæ. non permiſit enim pater humanum genus exagitari triſtitiis, doloribus, & moleſtiis inſanabilibus, ſed admiſcuit eis etiã de meliore natura nõnihil, æquum ſenſens ſerenam interdum ac tranquillam eſſe animã, præcipuè verò ſapientũ maiore vitę parte gaudere lætariq; mundi huius cõtemplationibus voluit.

Hactenus de pietate huius viri pauca è multis dicta sint, nunc scrutãda est eius etiam erga homines dexteritas. ad eãdem em̃ naturam pertinẽt pietas & humanitas:& vtrunq; in vno specta ri solet. sanctitas erga Deũ, erga homines iustitia. Longũ esset narrare facta eius omnia. Non contenti duobus vel tribus eri mus. Cùm auro argentóq; & numerosis pecudum gregibus di ues esset adeò, vt cum ditissimo quoq; indigena conferri posset opibus, & beatior esset quàm pro inquilini conditione, nunquã tamen accusatus est ab his, quorum vtebatur hospitio, sed cum quibuscũq; negotium habuit, ab eis perpetuam laudẽ reportauit. Quod si quãdo, vt fit, per occasionẽ famulitij comitatúsque suboriebatur contentionis nonnihil, mox eam sopire conabatur: quippe qui prę grauitate morum nihil turbulẽrum, seditiosum, litigiosũmq; admittebat in suam animã. Nec mirandum si erga alienos talis erat, qui potuisset icto inter se fœdere vim maiore vi repellere, quando etiam erga genere coniunctos, sed voluntate diũũctos, desertos & solos, multò inferiores quod ad opes attinet, modestus erat, vltrò cedens qui plus iuris vsurpare sibi potuerat. habebat enim fratris filium, cum quo patriam re liquerat, non satis firmũ amicũ, sed nutantem & suspectæ fidei: à quo interdum salutabatur familiaribus blanditiis, interdum cõtemnebatur strenuè, propter ipsius iuuenis morum inæqualitatem. Quapropter etiam serui huius cõtentiosi erant ac morosi, quòd castigatorem non haberent, præsertim pastores longius semoti à suo domino. itaque seruitutis immemores præ li centia semper rixabantur cum sapientis nostri magistris peco rum, plerunq; cedẽtibus propter sui heri mansuetudinem: qua modestia sic auxerunt insolentiam & impudentẽ audaciam aduersariorũ, vt accensis mutuis odiis necesse habuerint qui læde bãtur, iniuriam armis repellere. itaq; graui rixa coorta, vir bonus postquam partes concitatas cognouit, sciens suos præualere numero ac viribus, nõ permisit rem ad manus deuenire, ne fratris filium cladem suorũ ægrè laturũ contristaret: sed in medium progressus pacificis verbis finiuit controuersiam, non in præsens tãtùm, sed & in posterũ. Sicut enim discordes fore si cohabitare & vnà degere pergerẽt, nec vnquã lites ac rixas inter eos defore, ad tollendas harũ occasiones admonẽdum exorandúmq; duxit socium, vt posthac seorsum habitaret. accersitóq; fratris filio, liberã optionẽ ei proposuit agri melioris, pollicitus se libẽter accepturum partem, quam ille fecerit reliquam.

pacem

pacem enim sibi quovis lucro chariorē esse.& quis alius poten tior infirmiori cōcessisset vel minimum de iure suo?quis vinci mallet quàm vincere, & vti sua potentia?solus hic non in viribus aut opibus summā felicitatis collocabat, sed in tranquilla vita,& quantum in ipso erat quieta,atq; ita existimationē sibi parauit mirificā.His in laudem hominis dictis,nō alienū à nostro proposito fuerit,à simplici vērborū contextu ad latentē in eis sensum transire quærēdi gratia.Varij sunt modi negotiorū, sicut diuersæ horum occasiones. Nos duos modos seligemus, alterum senirrèm,iuniorem alterū.Senior est,qui principalem naturæ partem honorat:iunior,qui res subditas,& in extremis reputandas.Principales enim & seniores sunt,prudētia, tempe rātia,iustitia,fortitudo.& quicquid ad virtutem attinet, aut ad virtutis actiones.Iuniores autem,diuitiæ,honores,gloria,nobilitas,non illa vera,sed quam vulgus nominat,& quæcunq; præterea tertium post animæ res atq; corporis ordinē tenent,extremum omniū.Vterq; modus seu mos, habet tanquam quosdam greges armentáq;.iste qui externa amat,aurum,argentū,& reliquum apparatū diuitiarum: item arma, triremes, machinas, equestrēs,pedestres,nauaĺesq; copias,principatus præsidia,per quæ confirmatur potentia.At ille honestatis amator singularū virtutum placita,& sapientum contemplationes.Vtrisque gregib' præpositi sunt quidam magistri,sicut pastores pecoribus, externis quidem auari,ambitiosi, præfecturarū cupidi, & quicunque gaudent cum potestate præesse multitudini.At animæ bonis studiosi virtutis ac honestatis,qui non adulterina germana,sed germana bona adulterinis præferūnt.Inter hos naturalis quædam intercidit contentio,non discernentes quę sua sunt, sed digladiantes de pertinentissimo ad vitam negotio.Hoc autem est verorum bonorum iudicium.Anima igitur quādiu oppugnabatur huiusmodi seditiónibus,nondum purificata in totum,sed adhuc affectionibus & morbis prævalētibus inferior, perturbabatur.ex quo autem cœpit potentior fieri,& munitiones aduersariorū expugnāre maioribus viribus, assumptis alis animosior facta, morem externas materias mirātem in seipsa intersepit,& tanquam hominem eum alloquens,negat ei possibile societatem ac consuetudinē habere cum virtutis amatore & sapientiæ.Abi & transfer longè aliò domiciliū,cùm nihil cōmune habeas,nec possis habere. Quicquid enim tu dextrū putas,ille sinistrum existimat:ediuersò quicquid tibi sinistrū, illi

x v dextrum

dextrum videtur. Nec tantùm pacificus & æquitatis cultor fuit hic vir bonus, sed fortis etiá ac bellicosus: nō quòd bellū appeteret, à rixis alienissimus: sed vt certá pacem sibi pararet in posterum, quam turbabant aduersarij. argumēto sunt ipsius præclara facinora. Orientalem tractū quatuor magni reges possidebāt, quibus parebāt orientis gētes quotquot Euphratem accolunt. hæ omnes in officio manebāt, & imperata regum faciebant, pēdendo sine omni causatione tributū annuū. sola Sodomitarum ditio, priusquā conflagraret, cœpit pacē turbare, defectionem dudum meditás. Cùm enim esset fortunatissima tenebatur à quinq; regibus, qui ciuitates agrósq; inter se diuiserant, amplos admodum & frugum arbustorúmq; feracissimos: nam Sodomitici agri non magna portio, fertilitate cū aliorum latifundiis certare poterat: ideò cōplures principes amatores habuit miratos eius pulchritudinem. hi temporibus superioribus per exactores tributorum optimates suos pēdere soliti debitam pecuniam prouinciæ rectoribus, metu simul & reuerentia: vbi bonis satiati sunt, vt solet è saturitate nasci petulantia, sumpto maiore quàm pro viribus animo, primò excusserunt iugum, deinde more nequam seruorum, in dominos coorti sunt, freti seditione ac robore. at illi suę nobilitatis memores, stipati valida manu, contemptim eos aggressi sunt, quasi conflictu primo profligaturi: ac mox collatis signis alios coëgerunt terga vertere, alios in ipsa fuga cædentes magnā stragem ediderunt: abductámq; ingentē captiuorum turbā cum cætera præda inter se diuiserunt. in his erat etiā illius sapientis nepos, qui iamdudum ad vnam pētapolis ciuitatē migrauerat. quod vbi quidam fuga seruatus indicauit, ille grauiter ferens nō se cōtinuit, mœstus & viuentē magis lugēs quàm si audisset mortuū. Norat enim vitæ finem, sicut ex ipso liquet nomine, abrūpere omnia, præsertim mala, quæ innumera viuentibus vel inuitis obrepūt. cúmq; pararet se ad eripiē dum fratris filium, carebat sociis homo inquilinus & hospes, nemine audente fortissimas tot regū copias victoria recenti feroces lacessere. inuenit tamē nouū genus auxilij. expeditur enim aliquando in rebus dubiis consilium, præsertim in causa humanitatis & iustitiæ. collectis enim seruis vernaculis, emptitiis verò domi manere iussis, quorum timebat transfugium, ex familiaribus cōfecit aliquot centurias, atq; ita hostem inuasit tribus agminibus: non his fretus qui multum cedebant regibus numero, sed Deo propugnatore

protect

protectoréq; iustitiæ. itaq; magna contentione properauit nũquam remittẽs celeritatẽ, donec potius occasione, noctu superuenit hostibus iam sumpta cœna ad somnũ se cõponentibus, in quos irruens alios trucidauit in cubilibus, alios resistere cognatos fudit fugaúitq;. atq; ita omnes deuicit, non tam armorũ apparatu quàm fortitudine animi. Nec prius reuertit quàm hostilibus regũ copiis deletis, reduxit fratris filiũ, adeptus egregiã victoriam auctúsq; ingenti equorũ & iumentorũ numero, prædáq; opulẽtissima. eum redeuntẽ cõspicatus ille magnus põtifex Dei maximi, reducẽtémq; suos omnes ad vnum incolumes & victores, attonitus tanti facinoris magnitudine. & id quod verum erat cogitans, præsentem eis opem diuinam adfuisse, manus ad cælum tendens fausta illi precatus est: mactatísq; victimis, splẽdidum epulum sociis omnib' dedit, gratulabũdus nec minus lætus quàm victoria propria. nec enim aliena fuit, si rẽ verè estimes. amicorũ enim esse omnia cõmunia prouerbio credimus, præsertim bonorum virorũ, quibus nihil magis cordi est, quàm vt Deo placeant. Hæc sunt quæ in sacra scriptura legimus. cęterùm qui possunt res nudas corporibus exutas cernere animo magis viuentes quàm corpore, dicent ex illis nouẽ regibus quatuor esse nostrarum quatuor affectionum potẽtias, voluptatis, cõcupiscentię, timoris, doloris: quinq; reliquos esse sensus totidem, visum, auditũ, gustum, odoratũ, tactũ, regnãt enim quodammodo in nobis & potestatem exercent, sed non similiter. nam quinq; subiecti sunt illis quatuor, quibus vectigal pendunt ac tributũ necessarium à natura impositum. ex his enim quæ videmus, audiuimus, olfacimus, gustamus, tangimus, dolores, voluptates, timores, cõcupiscentiæ nascũtur. cùm nullus affectus per se subsistere valeat, ni sensus materiã suggerãt. in his enim consistunt vires illorũ, in figuris & coloribus, in eloquiis, in saporibus ac vaporibus, in subiectis tactui duris vel mollibus, calidis vel frigidis, asperis vel leuibus. nã hæc omnia sensus exhibent affectibus. quæ tributa quãdiu penduntur, salua manẽt inter hos reges fœdera. alioquin sublata pensione mox bellum exoritur & defectio. id tum accidit maximè, quãdo senectus odiosa superuenit, & affectibus nõ senescẽtibus, aut etiã propter inueteratam consuetudinem inualescẽtibus, visus hebetatur, aures ægrè audiunt, reliqui etiam sensus seipsis deteriores facti non æquè, vt antea pollent iudicio, nec valent debitum reddere. Non mirum igitur, si exhausti modis omnibus

bus,& iam antè defecti viribus,facilè ab infestis affectib⁹ subuertuntur.Illud verò valde naturæ consentaneũ est, quod dicitur,duos è quinq; regib⁹ incidisse in puteos, reliquos tres fuga seruatos.Tactus enim & gustus penetrant intima corporis,quę sua sunt committẽtes dispensanda visceribus.Oculi autem,aures & odoratus,plerunq; foris obambulant,& sic effugiunt seruitutẽ corporis.Hæc vir bonus ex insidiis obseruans, vbi videt qui modò fœderati fuerãt intestino malo laborare turbata pace & exorto inter nouem regna bello,quatuor cõtra quinq; de imperio certantibus,repentè occasionẽ arripiens eos aggreditur,studens populari administrationi , quæ est optima respub. species,vt sublatis tyrãnidibus & dynastiis ex anima, ius & fas vrgeat pro iniquitate ac iniustitia.est autẽ quod dicimus nõ figmentum fabulosum,sed res verissima quam in nobisipsis experimur.nam sæpe sensus cum affectibus cõcordes ministrant eis sensibilia,sæpè interueniente dissidio nolunt debitũ reddere,aut nõ sunt soluẽdo,ratione cohibẽte:quæ si qñ arma sua corripit,scilicet virtutes & harum placita,his subnixa vincit egregiè.nefas enim est corruptibilia in eadem cũ incorruptibilib⁹ sede cõsidere.atqui nouẽ illi potẽtatus quatuor affectuũ & qnq; sensuum,tum corruptibiles sunt,tum corruptionis autores. at ratio sacra & verè diuina,quę locum habet in denario perfecto numero,in certamen descendens,& diuino adiuta præsidio,dictos potentatus vincit egregiè.Aliquanto pòst moritur ei coniux dilectissima & optima,editis pluribus charitatis erga maritum exẽplis,quæ relicta sua cognatione,peregrinationis comes indiuidua,continuos errores alios super alios,fames, egestates,expeditiones vnà cum eo pertulerat.nam vbiq; adfuerat in omni loco fortunáq;,verè consors vitæ ac negotiorum ad victum pertinentium,prosperæ aduersæq; fortunæ ex æquo particeps.Nec enim vt quædã ærumnas fugiebat seruãs se feliciori tempori,sed vtranq; sortem,sicut vxorem decet,subibat alacriter.cuius mulieris cũ possim multas laudes memorare, vnã non silebo, vt sic cæterarum manifestarũ specimen. cùm enim prole careret,quippe sterilis.verita ne tam chara Deo domus ideo deserta fieret,sic maritũ allocuta est.Iãdudum vnà viuim⁹ in charitate mutua,sed quæ præcipua cõiugij nostri causa fuit, proter quam natura virum copulauit mulieri,desunt nobis liberi.imò ne in posterũ quidẽ spes vlla est reliqua, propter ætatem meam tam vergentem.non est æquum vt te quoq; tangãt

meæ

meæ ſterilitatis incõmoda: licet tibi ſalua noſtra charitate patrem fieri. abſit enim à me zelotypia, quãdo à te abeſt bruta cõcupiſcentia, neceſsitati naturæ ſatisfacturo. Quamobrem non differam nouã nuptam ornare, quæ quod mihi deeſt ſuppleat. Quod ſi res pro voto ſucceſſerit, tui natiui liberi, mei adoptiui erunt. & vt abſit omnis zelotypię ſuſpicio, meam, ſi liber, duc famulam, corpore ſeruam, ſed ingenio liberali ac generoſo fœminam, iamdudum mihi expertam examinatámq;, ex quo primùm ędes meas intrauit, genere quidẽ Aegyptiã, ſed Hebręam religione. Eſt nobis ampla poſſeſsio, & opes maiores quàm pro præſenti ſorte: iam enim ne locupletiſsimis quidem indigenis cedimus. & adhuc hærede caremus, quamuis parare hũc liceat, modò monitis meis pareas. Ille miratus vxoris creſcẽtem vſq; charitatem, & de tempore futuro curam ac prouidentiam, ducit cauſa liberorum eam quam ipſa commendauerat, vt ferunt qui ſe aiunt certiora prodere, vſurus eius conditione, donec mulier grauida fieret. Quod vbi non ita multo pòſt contigit, aiunt abſtinuiſſe ab eius complexibus, vel propter innatam ſibi continẽtiam, vel propter honorem quem vxori habebat mutuum. Itaq; mox è famula naſcitur filius, & aliquanto pòſt alius legitimus nihil tale iam ſperãtibus, honeſtatem ac virtutem eorum benigniſsimo Deo remunerante, & munus omni ſpe maius, vltrò largiente. Hoc ſpecimen de muliere illa ſufficiat. At ſapientis illius viri plures laudes ſunt, quarũ aliquot paulò antè memoraui. Nunc dicam & de vxoris obitu, quod ſilendum non videtur. amiſſa enim tali vitæ ſocia, qualem ſuperius oſtẽdimus, & qualem ſcriptura depingit, dolori contra ſe inſurgenti, & animam petenti, tanquam inuictus athleta non ſuccubuit, recolligens ſe, & cõfirmans rationis robur, à natura oppoſitæ affectionibus: cuius conſiliis per totam vitam vſus, tunc quoque paruit egregiè, vt bene vtilitérque monentibus. Erant autem hæc, ne ſe plus æquo affligeret, quaſi noua calamitate perculſus, nec tamen quaſi nihil moleſtum paſſus omnem dolorẽ pelleret; ſed per mediam inter extrema viam incedẽs, caſum hũc moderatè ferre conaretur, permittẽdo naturæ ſuum ius in exigẽdo debito, & quod acciderat patiẽdo æquanimiter. id teſtãtur ſacra volumina, quæ nefas eſt falſitatis argui, vbi narratur eum modicis lacrymis profuſis, celeriter ſe ſubduxiſſe à cadauere: quippe qui prolixiorẽ luctũ alienũ putabat à ſapientia, à qua didicerat mortem exiſtimare non extinctionem animæ, ſed ſeparationẽ diſiunct

disiunctionémque à corpore, illa redeunte retrò vnde venerat. venerat autē à Deo, sicut in opificio mūdi declaratū est. Quemadmodum autem nemo sanus ægrè fert a se reposci debitum aut depositum, eodem modo natura quod suum est repetente, non arbitrabatur indignè ferendum, sed necessitati consentiendum. vbi verò illius regionis optimates cōuenerunt ad eum officij gratia, cum nihil viderent eorum quæ apud ipsos ex more fieri solebant in funere luctúque, non complorationes, non lamenta, non planctum virorum ac mulierum, sed totam familiam sobriè moderatéq; mœrentem, demirati sunt non mediocriter, sicut antè tota viri vita miraculo eis fuerat. móxque attoniti tantæ virtutis excellentia, in qua nihil inerat nō eximium, accedentes virum in hāc vocem eruperunt: Rex à Deo tu es inter nos: verißima dicentes. nam alia regna homines sibi parāt, armis, expeditionib', dictu miris vltrò citróq; illatis cladibus; quas affert potentię cupiditas, dum se pedestribus, equestribus, naualibus copiis muniunt: sapiētis autem regnum à Deo porrigitur, quo assumpto vir bonus malè mulctat neminem; sed omnibus subditis vsumfructū bonarum rerum, & iura pacémq; denūtiat. Quin & in sacris literis extat huius viri elogium, testatum reddito Mosi oraculo, quo dicitur quòd Deo credidit. id vt dictu est breuißimum, ita factu maximum. cui enim præter eum credendum est? principatibúsne, an gloriis, honoribus, opibus, diuitiis, nobilitati, sanitati, integritati sensuum, robori pulchritudinive corporis? Atqui principatus omnis est lubric', innumeris insidiatoribus obnoxius. quod si quando confirmatur, id fit non sine multis acceptis & illatis calamitatibus. nihilo stabiliores sunt honores & gloriæ, incertißima possessio pēdens à moribus rumoribúsque leuium & improborum hominum. quæ si quando perseuerat, nihil tamen verè bonum in se continet. at diuitiæ generísque nobilitas, etiam deterrimis obueniunt. sed fac solis bonis hæc contingere, maiorum & fortunę ista laus est, non ipsorum qui habent. ac ne corporis quidem dotib' efferri æquū est, quibus nos alia animalia superāt. Quis enim homo fortior aut robustior tauro inter cicures, inter feras leone? quis præditus acutiore visu quàm accipiter aut aquila? quis auditu tam felix, quàm asinus tardißimus animalium? quis odoratu cane sagacior, quem aiunt rei venatoriæ periti, vestigantem longinquos lepúsculos improuisum in eos irruere. nam hoc genus canum venaticorum vtitur oculorum vice naribus.

ribus. Sanitatem quoque plurima bruta tuētur egregiè. Quod autem ad pulchritudinis certamē attinet, etiā inanimata quædam mihi videntur vincere posse formositates virorum ac mulierum, simulacra, statuæ, picturæ, & in vniuersum fictorum pictorúmq; opera eximia; quæ apud Græcos atque barbaros sunt in pretio, & dedicātur inter præcipuos ornatus vrbium. Solùm igitur certum firmúmq; bonum est fides, qua Deo creditur, vitæ solatium, bonæ spei supplementum, depulsiuum calamitatum, felicitatum conciliatiuum, superstitionis ablegatio, pietatis assertio, prosperitatis hæreditas, profectus in bonis omnib⁹ fultus vniuersorum autore, qui potest omnia, vult tantùm optima. Quemadmoum enim per lubricum incedentes labuntur fallente vestigio: qui verò per viā siccam gradiūtur, certo gradu iter faciunt: sic qui per corporis extern áq; bona ducunt animam, nihil aliud quàm cadere illam assuefaciunt. hæc enim lubrica & parùm firma sunt: Sed qui per virtutum cōtēplatiōnē ad Deum properāt, tutum inconcussúmq; iter dirigūt; vt nihil verius dici posit, quàm quòd quisquis illis rebus credit, Deo non credit: cōtrà qui Deo credit, illis nō credit. Nec hāc tātùm erga eum Qui est, fiduciam oracula de viro illo prædicant, reginam virtutum cæterarum, verùm etiam hunc primū nominant seniorem, quamuis maiores eius triplò & amplius lōgæuiores fuerint, quorum neminem legimus hac appellatione dignum habitum: & meritò. nam reuera senior, nō ex longitudine temporis, sed ex laudata vita spectatur. Siquidem qui multum ætatis in corpore vixerūt sine probitate, longæui pueri dicendi sunt, quia nunquā disciplinas attigerunt dignas canicie. Amator autē prudētiæ sapientiæq;, hoc est erga Deum fiduciæ, iustè senior siue primàs vocari potest. Nam reuera primus est sapiens in humano genere, sicut gubernator in naui, magistratus in ciuitate, imperator in exercitu, anima in corpore, mens in anima. Rursum cælū in mūdo, in cælo Deus, qui delectatus viri fiducia, & ipse iureiurando fidem promissorū confirmat, non vt Deus hominem, sed vt amicus familiarem alloquens. Ait enim: Per memetipsum iuro: cùm verbum eius vim iurisiurādi habeat, volens nihilominus persuasionē eius firmiorē stabiliorémq; facere. itaq; senior & primus vir bonus dicēdus est, omnis autem malus, extremus & nouissimus, vt nouator & tractās res extremi ordinis. De his igitur hactenus dictum sit, vnum modò ceu fastigium addam huius sapientis laudibus, sumptū

ex

ex diuinis literis, quæ testantur eum Dei legem & mandata fecisse omnia, non scripto vllo edoctum, sed absque scriptura secutum appetitus ingenij sui sanissimos. quæ autem Deus pollicetur, quomodo possunt homines non credere? Hęc est vita primi conditoris suæ gentis, quam aliquis diceret legitimam: ego verò docui quod ipsa lex sit & ius non scriptum.

PHILONIS IVDAEI, De migratione Abrahami.

ET dixit Dominus ad Abraham: Egredere de terra tua & de cognatione tua, & de domo patris tui, in terram quam tibi monstrauero, & faciam te in gentem magnam. Benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erísque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, maledicam maledicentibus tibi: & benedicentur in te omnes tribus terræ.] Volens Deus purificare hominis animam, primùm offert ei perfectę salutis occasionem, migrationem à corpore, sensu, atque ratione. nam terra corpus, cognatio sensum, patris domus rationem significare intelligitur. Quamobrem? Quia corpus & ex terra factum est, & in terram resoluitur, sicut Moses testatur dicens: Terra es & in terram reuerteris. nam ipse narrat Deo formante factum ex terra hominem. & necessum est vt quod soluitur, in ea soluatur vnde confectum est. Porrò sensus cognatus & germanus mentis est, brutus ratione præditæ, quoniam hæc ambo partes sunt vnius animæ. Cæterùm paterna domus est ratio, quia pater noster intellectus potentias suas in singulas partes seminat, suas cuique operationes attribuens, ipse curam & præfecturam gerens omnium. domus autem quā inhabitat, est reliquis celsior ratio. Nam sicut vir ædes, sic intellectus rationem inhabitat. proinde se suósque conceptus in ratione tanquam in domo propria dispositos ostendit. Nec mirum si rationem in homine vocat intellectus mentísve domicilium. Nam & Deus qui est huius vniuersitatis intellectus, ait sibi suum illum λόγον pro domo esse: quod cernens ille meditator, propalam fatetur. Nihil aliud est locus hic quàm domus Dei: ac si diceret: domus Dei non est in his quæ cernun-

tur

tur,aut aliquo ſenſu poſſunt percipi,ſed inuiſibilis,nulla ſpecie circumſcripta,anima ſolùm,in quantum eſt anima,perceptibilis.ergo quæ alia poteſt eſſe, niſi ſermo ille ſiue ratio creaturis omnibus antiquior,per quem tanquam clauum gubernator optimus maximus cuncta dirigit:quo & in mundi creatione inſtrumento vſus eſt ad abſoluendum opus irreprehenſibile.Atq; ita per terram corpus,per cognationem ſenſum, per paternam domum rationem intelligi oportere declaratum eſt. cæterùm illud Egredere, non eſt idem quod ſeiunge te ab eorum eſſentia:hoc enim mandatum mortem imperaret:ſed perinde ac diceret. Aliena tuum animum, vt à nullo ex his detentus emergas ſuper omnia. Tibi ſubdita ſunt,caue habeas ea pro principibus,cùm ſis ipſe rex:diſce tales dominos contẽnere,& in perpetuum noſce teipſum, ſicut & Moſes non ſemel docet,dicens: Attende tibiipſi. nam ita ſenties cui obedire aut imperare debeas.Egredere igitur,ô bone,è terreno tuo contaminato,& fuge carcerem corporis,ſimúlq; voluptates & concupiſcentias cuſtodes eius carceris,quantum potes eas profligans, & minis omnibus abſterritans.Egredere cognationem quoque ſenſuum. nunc enim ſingulis familiariter vteris,ipſis deditus, de te parũ ſolicitus.Atqui ſcis quòd etiam ceſſãtibus aliis rebus,oculi auréſque & huiuſmodi cognatio tota in partes ſuas te pelliciet. Quod ſi mauis tuis reditibus poſſeſsionibúsq; contentus nihil ex his amittere, vitam deges fortunatiſsimam, vſumfructum nõ alienorum bonorum,ſed propriorum perpetuò capiens.Sed egrediendum eſt etiam de ſermone rationis indice,quæ paterna domus dicitur:ne deceptus ornatu verborum ac nominum, miſſam facias veram pulchritudinem,quæ in rerum cognitione ſita eſt.abſurdum enim fuerit vmbram pluris quàm corpus facere,aut rebus præferre imagines.certæ vmbræ imaginique ſermo eſt ſimilis, corporibus autem & exemplaribus ipſæ rerũ naturæ de quibus diſſeritur: quas conſectari debet qui mauult eſſe quàm videri aliquid,omiſsis illis aliis. Quamprimùm igitur intellectus incipiet ſeipſum noſſe,& in contemplationibus intelligibilibus verſari,totam illam partem ad ſenſibilia procliuem ablegabit,quæ Hebraicè Lot vocatur. Quamobrẽ ille ſapiens inducitur dicere apertè:Diſcede à me.Nõ eſt enim poſſibile,vt incorporearum incorruptibiliúmque rerum amator cohabitet cum prono ad iſta ſenſibilia.Rectè igitur ſacer vates vnum integrum legis librũ Exodum intitulauit,nomine cõueniente

y niente

niente cõtentis in hoc oraculis.cùm enim sit ad docendum idoneus & ad castigandum monendúmq; promptissimus, totum animæ populum qui se admoneri castigaríq; patitur. Aegyptia regione corporis & eius habitatoribus vult eripere, ratus molestissimum grauissimúmq; onus perspectiuã mẽtem opprimi à carnis voluptatibus, & iussa eius exequi, quicquid inclemẽtibus cõcupiscentiis libuerit. Hos igitur gemẽtes flentésq; in rerum corporearum abundãtia & externis opibus (dicitur enim ingemuisse filios Israël propter opera) propitio Deo monẽte de exitu, propheta ipsius eripit. Sunt tamen qui vsq; ad suũ obitum fœdus fecerunt cum corpore, & tanquam in arca aut tumulo, aut quomodocunq; nominãdum est, in hoc insepulti sunt. quorum carnales & affectibus obnoxię partes obliuioni traditę defodiũtur. quod si quid virtuti amicũ simul progerminauit, literarum monumẽtis asseruatur, per quæ maiorum honesta facinora solent vindicari ab interitu. proinde ossa Ioseph, illa, inquam quæ sola ex tali anima fuerunt reliqua incorrupta, videlicet memoratu digna gesta, nõ omittuntur in sacra scriptura, quòd absurdum videretur pura coniungi cum impuris. Fuit autem memoratu dignum, credidisse illũ quòd visitabit Deus genus Israëliticum, non traditurus id in perpetuũ seruitutem Ignorantiæ cæcæ dominæ. item discreuisse illũ quod mortale est animæ ab immortali eius parte: & quæ ad corporis voluptates cæterósq; affectus immoderatos pertinẽt, vt mortalia reliquisse in Aegypto: de incorruptibilibus verò solicitè prouidisse, vt cùm ascendẽtibus in virtutis ciuitates deportarẽtur, obligatis iureiurãdo posteris. Quæ sunt igitur illa incorruptibilia? Voluptatis auersatio dicẽtis, Cubemus vnà, & fruamur bonis humanis. tolerantiæ coniuncta solertia, per quam bona falso credita discernit ac distinguit à veris tanquã somnia: dũ fatetur veras & manifestas rerũ æstimationes ex Deo esse: incertas autẽ & obscuras imaginationes ex erronea, fastuosa, necdum purgata vita hominum, quæ delectatur pistorũ, coquorum, pincernarúmq; ministeriis. item quòd non subditus, sed præfectus & cẽsor totius Aegypti corporeæ regionis fuit: quòd Hebræũ se gloriabatur, quorũ est à sensibilibus migrare ad intelligibilia. Hebręus eñ migrator interpretatur. quòd iactabat se nihil fecisse. nam nõ miscere se improborũ studiis, & cõstanter ab his abstinere, non mediocris laus est. quòd pro ludibrio habebat omnes affectus & concupiscentias immodicas. quòd Deũ timebat, etsi nõdum ad eum diligend

ligendũ idoneus.quòd in Aegypto conabatur verè viuere.Quæ miratus ille pſpicax Iſraël,vt reuera mirari debuit,ait: Sufficit mihi ſi adhuc filius meus Ioſeph viuit,nec eſt cũ vanis opinionibus& cadaueroſo corpore commortuus.item quòd fatebatur ex Deo,non ex vlla creatura ſcientiã contingere hominibus:& mores corporis ſtudioſos agitari iactariq; perpetuò, vtcũq; putãt ſe niti certis decretis animi. quòd aiebat ſe nõ ab hominib⁹ miſſum eſſe,ſed electum à Deo,vt adminiſtraret legitimã præfecturam corporis.multa præterea his ſimilia ad meliorem ſacratioremq; ordinẽ pertinentia Aegyptum corporalem domũ inhabitare non ſuſtinent,nec vnquam inſepeliũtur tumulo:ſed egreſſa regionẽ mortalium,ſequũtur ſermonẽ fatidicum Moſe præeunte.hic eſt enim altor ac nutritor bonorũ operũ, dictorũ, conſiliorum : quæ etiamſi miſceãtur aliquando contrariis propter variam confuſionem rerum humanarum,nihilominus diſcernuntur tandem,ne in totum honeſtatis ſemina plantæq; diſpereant.proinde iubet vt fortiter incunctantérq; deſerant iſtã appellatã matrem improbitatem omnium , ſumma celeritate adhibita.ait eñ : Cùm feſtinatione immolate paſcha,quod interpretatur tranſitus:quãdo inhæſitãter cum ſumma alacritate mens ab affectibus cõtinuato curſu tranſmigrat ad gratiarum actionem pro ſalute accepta à Deo,qui nec opinantẽ vindicauit in libertatem.Et quid mirum ſi vi ſubactum ab irrationali affectu hortatur ne ſuccũbat,néve ſinat ſe illius impetu abripi , ſed conetur reſiſtere,aut certè aufugere:ſecundus eñ ad ſalutẽ aditus eſt fuga,ſi repugnare non datur: quãdo etiam ſuaptè natura luctãtem cum affectibus,necdum perdomitũ, ſed cõcertantem cum ſingulis,nõ ſinit cum eis cõflictari perpetuò, ne fortè inde aliquam peſtem ſibi affricet.Multi enim ex aduerſariis vitij facti ſunt imitatores,quod & in virtute accidit. ideo tale oraculũ eſt redditum.Reuertere in terram patris tui,& in gentile ſolũ, & ero tecum:ac ſi diceret:Fuiſti mihi athleta perfectus,pręmia coronáſq; promeritus,virtute pręſidente certamini,& tibi porrigente inſignia victoriæ. Deſine iam contendere, ne in totum defatigeris,ſed poſsis frui actis laboribus. quod nunquam tibi continget,ſi hic maneas, cum ſenſibilibus habitans & tẽpus terens cum corporeis qualitatibus,quarũ Laban princeps eſt. Eſt autem qualitatis hoc nomen.Sed migrandum eſt in terram patris tui,id eſt ſacri ſermonis,q quodãmodo pater eſt virtuti ſtudentium. videlicet ſapiẽtiam, probarum animarum optimum

domicilium. in hac regione genus quoq; tuum est quod seipso præceptore vtitur, expers infantilis cibi lactei, quod oraculo diuino vetatur in Aegyptū descendere & inescari carnis voluptatibus, cognomento Isaac: cuius hæreditatem adeptus non opus habebis laborare amplius. nam copia parata bonorum affluentium parit otium. fons autem vnde bona promanant, est cum benigno Deo familiaritas. ideo quasi obsignās sua beneficia dicit, Ero tecum. Quid igitur boni defuerit præsente omnipotēte Deo cum filiabus suis Gratiis virginibus, quas incorruptas inuiolatásque seruat in castitate genitor. Tunc cessant meditationes, labores, exercitia, & naturæ benignitate sine arte proueniunt aceruatim cuncta commoda. qui prouentus spontaneus rerum bonarum, vocatur dimissio: quoniam mens dimittitur à suis operationibus, & quasi vltrò manumittitur propter copiam ingentem more imbris depluentē continuè. Sunt autem hęc miratu dignissima ob natiuam pulchritudinem. nā siquid anima ex seipsa parturit, plerūque abortiuum & immaturum gignitur: ediuersò integrum absolutúmq; quicquid in eam diuinitus impluit. non pudebit me fateri, quod mihi ipsi accidit sæpissimè. Aggressus scribere de receptis vulgò philosophorū dogmatibus, & exactè sciens quid dicendum esset, reperi mentem nolle quicquam parere, atque ita recessi re infecta, damnatis eius opinationibus, admiratus potentiam eius Qui est, aperientis claudentísque vuluas animæ. Interdum autem vacuus accedens, plenus repentè factus sum, niuis imbrísque more supernè incidentibus cogitationibus, vt quasi numine correptus, nec locum agnoscerem, nec pręsentes, nec meipsum & quæ dissserebam aut scribebā. Certe nominis illius interpretatio significat inuentionem & vsum lucis, visum acutissimum, euidentiam rerum manifestam, qualis oculis ex clara demōstratione percipitur. cæterùm quod ostenditur, est illud visu, spectatu, amore dignum bonum perfectum, quod vim habet animę quoque amaritudines in dulcedines vertēdi, cōdimentis omnibus & lautitiis melius, quo adhibito etiam quæ nutritiua non sunt, pro salutari cibo in vsum veniunt. Dicit enim scriptura, quòd ostendit ei dominus lignū, & iniecit in aquam: videlicet in fluidam, mollem, amarulentámq; mentem, vt suauior redderetur ac mitior. id lignum non modò cibum, sed & immortalitatem pollicetur. Nam lignum in medio paradisi plātatum legimus, bonitatē stipatam bonis indiuiduis & particularibus, horúmq;

actio

actionibus. nã ipsa mediũ & potisſimum locum in anima ſortita eſt. Per videntem autem ſapiens intelligitur, quandoquidẽ inſipientes aut cæci ſunt, aut hebetes habent oculos. ideo priſci prophetas vocabant videntes. & meditator ille qui aures oculis poſthabuerat, audita cernere cupiens, viſionem conſecutus eſt, quia iam auditum tranſcenderat. Iacob enim quod nomen diſciplinam ſignificat, mutato charactere in videntem Iſraëlem recuditur, atq; ita lucem diuinã aſpicit, quæ eſt ſciẽtia: per quã aperitur oculus animæ, & ad rerum perſpicuas euidentésq; cõprehenſiones deducitur. ſicut enim cantus per muſicam, & per quamq; artem ſua ſubiecta concipiuntur, ita per ſapientiam ſapientes contemplationes, quæ non ſolùm ſicut lux, inſtrumentum vidẽdi eſt, ſed ſeipſam quoq; videt. hæc in Deo ſolaris ſplẽdoris exẽplar eſt, ſol verò imago eius & effigies: cæterùm qui indicat omnia, Deus ſolus ſapiens. homines enim quia ſapere vidẽtur, ſapientes dicuntur: Deus verò cùm ſit, minus quàm eſt prædicatur. maiores enim ſunt eius Qui eſt potentiæ, quàm vt vllis eloquiis explicari queant. Commendat autem ſuam ſapiẽtiam non ſolùm per mundi opificium, ſed etiam quia cognitio creaturarũ apud ipſum cõſiſtit certiſsimè. Legimus enim quòd vidit Deus omnia quæ fecerat: quod non ſic accipitur quaſi oculòs cõiecerit in ſingula, ſed quod cognouerit cuncta, & ſua ſciẽtia comprehẽderit quæcunq; fecerat. Decebat igitur vt ignorãtes doceret, commonſtrarétq; aliis ſingula, ille ſolus ſapiẽs, qui nulla iuuatur arte qua homines, ſed ipſe principium & fons artium ſcientiarúmq; habetur confeſsione omniũ. Illud verò cautè dictum apparet, quod in promiſsione nõ pręſens tempus, ſed futurum prædefinitur, dum dicit, non quam oſtendo, ſed quam oſtendam tibi, in teſtimonium fidei qua hæc anima Deo credidit, nõ propter repræſentata gratias agens, ſed expectationi futurorum intenta & à ſpe bona pẽdens, dubio procul exiſtimans iam facta ſe habere quæ nõdum aderant, potitã perfecto bono, propter fidem pollicẽtis certiſsimã. nam iterum dicitur, Credidit Abrahã Deo. Moſi quoq; cùm vniuerſam terrã promiſſam oſtendiſſet, ait: Oſtẽdi quidem oculis tuis, tu tamen nõ intrabis in eam. Quod haudquaquã intelligẽdum eſt de interitu illius ſapientiſsimi, vt quidam incõſiderati ſuſpicantur. Stultũ enim fuerit putare ſeruis potius quàm amicis agros virtutis diuiſos. Sed illud in primis docere nos ſcriptura vult, alium eſſe locum infantium, alium maturioris ætatis: quorum alteri nomen eſt

meditatio, alteri sapientia. deinde res in omni natura pulcherrimas videri magis quàm teneri. teneri enim cùm sint diuinioris sortis qui possunt? cerni verò possunt, sed non ab omnibus: à solo autē cernuntur purissimo acerrimóq; visus genere, cui rerum pater ostendens opera sua, maximum hoc largitur beneficium. nam quæ potest esse vita præstantior, quàm cōtēplatiua, quæ ratione prædito conueniētior? Quapropter cùm etiā mortalium animantium voces auditus sensu iudicentur, Dei verba lucis modò videri ex diuinis oraculis discimus: dicunt enim q̃ totus populus videbat vocem, non audiebat: quia non erat hic aër plectro linguæ percussus, sed splēdor virtutis lucidissimus, à rationali fonte nihil differens, quod & alibi significatur hoc modo. Vos vidistis quòd è cælo sum locutus ad vos. nō dicit audistis, propter eandem causam. Interdum tamen à visis audita, & aspectum ab auditu discernit, dicens: Vocem verborum vos audistis, nec vllam similitudinem vidistis, nisi vocē. satis expressè. Eam enim quæ in nomina verba, cæterásq; orationis partes secatur, auditam dicit meritò. hæc enim auditu censetur. Eam verò quæ sine verbis ac nominibus Dei vox est, animæ oculo cōspicua, rectè visam inducit. Cùm enim dixisset, similitudinem nō vidistis, subiicit, nisi vocem quam omnes vidistis: hoc enim subauditur: itaque Dei sermones diiudicantur visu animæ, auditu verò isti qui partiuntur in nominum verborúmq; species. cùm autem per omnia mirificam scriptor hic præ se ferat sciētiam, hoc quoq; loco mirè nominauit stilum, dicēs visam vocē, cùm penè nihil sit in nobis aliud quod nō videatur, excepta mēte. nā quæ ad alios sensus attinent omnia sunt visibilia, colores, sapores, vapores, calida, frigida, aspera, leuia, dura, molliáque inquantum sunt corpora. Dicam apertius: Sapor visibilis est, non inquantum sapor, sed inquantum corpus. nam inquantum sapor, gustu noscitur: item vapor, inquantū vapor, naribus examinatur: inquantum corpus, oculis. Idem iudicium est & de cæteris. Vox autē, nec quatenus auditur, nec quatenus corpus est, si tamen est corpus, naturam habet visibilem, sed hæc duo nobis insunt inuisibilia, mens & oratio. verùm non est similis noster sonus diuinæ vocis instrumento: nam noster sermo miscetur aëri, atq; ita ad aures locum sibi cognatū refugit. diuinus verò sincerus & impermixtus est, effugiēs aures propter subtilitatē, animę soli repērē conspicuus, propter visum ipsius acutissimū, quę postquā reliquit mortalia, primam hāc, sicut iam diximus

à Deo

à Deo gratiã accipit,vt res immortales contẽplationi suæ subiectas queat aspicere.secundam,incremẽtum virtutum tam numero quàm magnitudine.Dicit enim: Et faciam te in gentem magnam:per gentem,multitudinem:per magnam, incrementum in melius significans.Hanc quantitatem vtriusq; speciei, tam magnitudine quàm multitudine auctam,indicat & Aegyptius ille rex:Ecce,inquit,genus filiorũ Israël,magna multitudo.Vtrunq; adesse testatur videnti eum Qui est generi, multitudinem & magnitudinẽ,habenti vitæ rationísq; bona opera. nõ enim sicut ordo verborum poscere videbatur,multam multitudinem , sed magnam dixit,sciens multam per se imperfectam esse magitudinem , nisi accedat vis intelligentiæ scientiæque.Quid enim prosunt multæ contemplationes,ni singulę conueniens incremẽtum accipiant?nam ne ager quidem probatur,in quo innumeræ plantæ sunt humiles,nulla verò stirps satis exculta,quæ iam fructum proferre possit. magnitudinis autẽ multitudinisq; bonorũ & initium & finis est indesinẽsDei memoria,atq; inuocatio superni auxilij contra ciuilem tumultum cum quo semper in hac vita conflictamur.dicit enim:Ecce populus sapiens & sciens,gens & portio hæc. quæ est enim gẽs aut portio cui Deus sic appropinquat, sicut dominus Deus noster quotiescũque illum inuocauerimus. Ergo liquet esse apud Deum potentiam quæ ad opẽ nobis ferẽdam excubat,& ipsum rerũ principẽ succurrere his qui digni sunt. Sed qui sunt digni hac gratia?quis dubitet q; amatores omnes sapiẽtiæ & sciẽtiæ? Hi sunt enim ille sapiens & sciens populus de quo suprà dixit, in quo singuli meritò magni sunt,quoniam magna cupiunt,id vnum præcipuè,ne vnquã distingantur à Deo maximo,sed accessum eius propinquantis constanter & sine metu suscipiant.hæc est visio magni Dei,cùm quis aut illum accedit, aut aduentum eius excipit.Mũdus sanè & mũdi ciuis sapiẽs,multis ac magnis bonis plenus est.cætera verò turba hominũ sæpius malis quàm bonis vtitur.rarum enim bonum est in vita confusa & tumultuaria.quapropter in oraculis canitur:Non quia gentes omnes superatis multitudine,sed quia dominus vos diligit.nam si cui libeat turbã vnius animę tanquam gentes distribuere,multos inueniet turbatos ordines,quibus præsunt voluptates,concupiscentiæ,dolores,timores:item insipientiæ, iniquitates, & harũ cognatæ germanæq; cæteræ:vnum verò solũ bene instructum, qui à ratione ducitur. Et apud homines quidem iniusta multi-

tudo pluris quàm vnus iustus æstimatur, apud Deum verò bonitas rara præfertur iniquis innumeris, ideo denuntiat ne quis vnquã faueat tali multitudini. Non eris, inquit, socius multorũ in malitia. Quid si paucorum? imò ne vnius quidem mali. nam malus vel vnus, multiplex est vitiis, cuius societas damnum affert maximum. præstat resistere talibus, & fortiter cùm eis bellum gerere. Si, inquit, profectus in militiam contra hostes tuos videris equum, superbum, petulantem, effrenémq; affectum, & ascensorem insidentem ei mentem affectibus deditam: & populum numerosiorem te, sectatores modò dictorum condensatæ phalangis more in te ruẽtes: caue timeas tibi ab eis. nam vnus cùm sis, auxiliarium habebis vnum illum rectorem vniuersorum, quoniã dominus Deus tuus tecũ est. huius enim accessio bella profligat, pacem instaurat, multa inueterata mala subuertit, rarum & Deo carum genus conseruat: quem dominũ quisquis agnoscit, odit execratúrq; cateruas terrenorum hominũ. Præceptũ est enim, quęcunq; multos pedes habent inter omnia reptilia terræ nolite comedere, quia sunt abominanda. Nõ est tamẽ abominabilis anima quæ vna sui parte repit in terra, sed quæ omnibus aut plurimis, hęrens vestigiis corporis, nec valẽs ad diuinos cæli cursus caput attollere. atqui sicut multipedes, ita pedibus carentes reptiles bestiolæ damnantur, illæ propter causam iam dictã, hæ quia totæ humi iacent, & ne minimũ quidem attolluntur ab ea. ait enim, omne quod super ventrem graditur, impurum esse: subindicans deditos ventris voluptatibus. nonnulli autem his nequiores, nõ contenti solius concupiscentiæ genere, acquisiuerunt insuper germanum eius affectum iracundiam, vt confirmatis brutis animæ partibus, mentem omnino delerent, quod enim verbis de serpẽte dictum est, reuera de quovis bruto & affectibus dedito homine diuinũ est oraculum: Super pectus & vẽtrem ingredieris. nam circa pectus ira est, in ventre concupiscentia. cæterùm insipiens super vtraq; semper ingreditur iram & cõcupiscentiam, nunquam cessando ex quo aurigam ac præsidem rationẽ reiecit: alius ediuersò iram & cõcupiscẽtiam extirpat, Dei verbo se gubernandũ cõmittẽs, sicut & Moses ille Deo carissimus, qui quoties animi holocautomata immolat, ventrẽ quidem eluit, id est totã concupiscentiæ speciem repurgat: pectusculũ autẽ de ariete cõsecrationis aufert, omnem irã pacis inimicã, vt reliqua animę pa̓tior, videlicet rationalis, nulla re distrahẽte, ingenuis oculis intueri possit omnium

nium rerũ bonarum pulchritudinẽ:sic enim & numero & magnitudine augebitur.Scriptũ est enim; Quousq; exasperabit me iste populus?quousq; nõ credẽt mihi meisq; prodigiis quæ feci inter eos?percutiã eos morte & perdã eos:& faciã te,domúmq; tui patris in gentẽ maiorem frequẽtiorémq; hac.deleto enim ex anima vulgò irarũ ac concupiscentiarũ,omnino partes eius rationales assurgent & vires recipient. Quemadmodum autẽ multipedem & pedibus carentiũ reptilium genera cùm sint cõtraria inter impura cẽsentur:sic opiniones nullũ Deũ aut multos credentium,quãuis contrariæ,sunt ex æquo profanæ.argumento est,quòd vtranq; lex arcet à sacro cœtu,ei qui Deum negat,vt spadoni castrato interdicens concione, multorum verò deorum assertorem,vt è scorto natum vetans pro concione vel audire quicquã vel dicere.Deum enim negans,sterilis est:multos verò deos asserens, è scorto natus,circa verum parẽtem cæcutiens,& ideò multos pro vno genitores sibi adoptãs.Duo dona Dei iam dixi,spem vitæ contemplatiuæ,& incrementũ multitudinis bonorũ ac magnitudinis:tertium aũt est benedictio, sine qua nõ possunt confirmari priores gratiæ.dicit enim:Et benedicã tibi.εὐλογήσω, id est, laudatũ sermonẽ dabo. nam illud Bene omnino virtutem significat.Sermo autẽ alius fonti,alius riuo est similis:fonti qui mẽte cõcipitur,riuo qui p os linguãq; profluit.Vtranq; hanc speciẽ in melius proficere, magnæ sunt diuitiæ:dum mẽs ratione bona in magnis ac paruis rebus vtitur,sermo verò à recta institutione regitur.multi enim excogitant quidẽ optima,sed à malo interprete sermone destituũtur, imperiti musicæ vnius ex liberalibus artibus.alij cõtra facundia pollentes,nihil valẽt cõsilio,vt sophistæ quos vocãt. horum enim mẽs nec cõcẽtũ habet nec musicã,sed quoties res plectro vocis agẽda est,nihil his eruditius.at Deus nihil suis largitur imperfectũ,sed plena & absoluta omnia.quapropter hæc quoq; benedictio integrũ nõ dimidiatũ sermonẽ confert,vt qui dign⁹ habetur tam insigni beneficio,& excogitare valeat quæ sunt optima,& excogitata enuntiare.nã perfectio videtur ex vtroque cõsistere,inuentione sincera,& inoffensa elocutione.An-non vides Abelem,quod nomẽ est mortalia lugẽtis,laudãtis immortalia,quàm bona mẽte fuerit præditus:qui tamẽ quia non satis exercitatus in dicẽdo fuerat,victus est ab aduersario magis arte quàm virib⁹.ideo cæterã eius naturæ felicitatẽ suspicio, hoc vnum in eo reprehẽdo,ꝙ prouocatus in certamẽ verborũ descẽ

dit,cùm debuiſſet perſtare in conſuetis moribus,contẽpto prouocatore.quod ſi omnino concertatio placebat,debuerat tantiſper abſtinere à puluere,donec artes luctandi perdiſceret. nam ruſticanã ſapientiam vrbana elegantia plerunq; ſolet vincere. quapropter & Moſes ille ſapientiſsimus vetatur quidem cum eloquẽtibus & diſertis cõgredi,poſtquã ei diuinus ſplendor affulgere cœperat per immortales ſermones ſapientię ſciẽtiæq;: permittitur tamen ad viſendos eos ire,nõ vt fieret doctior aut rerum peritior:nam contemplatiuo homini ſufficit Dei & ſanctarum eius potentiorum inquiſitio:ſed vt palmã referret de ſophiſtis Aegyptiacis,qui pluris faciunt arte confictas ad perſuadendum fabulas,quàm veritatem euidentiſsimam. Ergo cùm mens verſatur in Omnipotentis negotiis,nõ opus habet externis auxiliis.nam intelligibilia ſolus intellectus cernit acutiſsimè.quod ſi quando ſe confert ad ſenſum, aut affectum, aut corpus,quæ per Aegyptũ ſignificantur,indigebit dicendi quoq; arte ac facultate.quamobrem ducere ſecũ Aaronem iubetur,hoc eſt eloquẽtiam.Nónne,inquit,habes Aaronem fratrem tuum? nam cùm rationalis natura vnà mater amborũ ſit, natos ex ea fratres intelligo,quicquid illa proloquitũ.mentis eſt cõcipere,elocutionis verò proferre.Is,inquit,loquitur pro te.cùm eñ mens ſuas cogitationes vult depromere,propinquo ſuo ſermone vtitur interprete,ad affectus ſuos exprimendos. Deinde ſequitur:Ecce ipſe occurret tibi obuiam.Siquidem reuera ſermo cogitationibus occurrit, & addens ei verba nomináq; format eas,quæ nullam antea formam habuerũt.Et viſo te,inquit, gaudebit in ſeipſo.Gaudet enim ſermo & fit alacrior, quando conceptus animi non eſt obſcurus:quo prælucente decurrit expeditè,propriis,aptis,egregiè ſignificatiuis vocabulis affluẽs. quod ſi quando cogitationes non ſatis certæ ſunt,per inane graditur & ſæpenumero collabitur grauiter, vt nequeat ſe amplius erigere.Et alloqueris eum,& dabis verba mea in os ipſius.Ac ſi diceret:Suggeres ei talia cogitata,qualia nihil à verbis & eloqiis Dei differunt.nam abſq; monitore ſermo nõ ſonabit. monitor autem ſermonis,mens eſt,ſicut mentem Deus cõmouet.Et ipſe tibi alloquetur populum,& ipſe erit pro ore tibi. tu verò apud Deum ages eius negotia.Satis diſertè dixit,alloquetur tibi, id eſt,tuus interpres erit.item illud,Erit tibi pro ore.nam per linguam & os ſermo profluit,ſe cũ cogitata proferens.Verùm ſermo interpres mentis eſt apud homines, ſermonis verò mens

apud Deum.tunc enim cogitatio legatione fungitur, quam solus Deus introspicit.necesse est igitur vt cui certamen sophisticum imminet,sic eloquentiæ det operam,vt nō solùm aduersariorum petitiones declinet,sed vicissim in eos coortus tū arte vincat tum viribus.An-non vides incātatores & veneficos arte cum Dei verbo pugnare,& conari similia,nō tam vt suam sciētiam reddant celebrem,quàm vt illudant aliis? nam virgas in dracones transformāt,aquas in cruentum colorem vertunt,ranarum reliquias trahunt in terram incantationibus: quæ omnia miseri cumulant in suam perniciem, & decipiuntur, dum se putant decipere.Hos putas sustineri potuisse,ni mētis interpres sermo,cui nomen Aaron,præparatus fuisset?qui nunc quidem orator dicitur,mox autē vates vocabitur,quando & mens iam augustior Deus appellabitur. Do te,inquit, deū Pharaoni, & Aaron frater tuus erit tuus propheta.ô consequētiam aptissimam.nam quod voluntatem Dei nobis prædicūt,propheticum est genus,quod afflatū diuinitus & agitatur & sedatur. eam ob rem Aaronis virga deglutiit virgas illorū,vt docet scriptura. Euanescunt enim & absorbentur à vario naturæ artificio sermones omnes sophistici,vt fateri cogātur adesse Dei digitū:ac si dicerent,scripturam diuinam,quæ asseuerat semper sophisticam vinci à sapientia.nam digito Dei tabulas etiam,in quibus insculpta fuerāt oracula,scriptas narrāt sacra eloquia: ideo nō possunt amplius venefici corā Moses subsistere:sed cadunt tanquā in certamine deiecti robore aduersarij. Sed quod est illud quartum donum?Magnitudo nominis.Ait enim. Magnum faciam nomen tuum.id equidem sic intelligo. Sicut bonū ac honestum esse,ita & videri prodest. est quidem veritas opinione melior:vtranq; tamen sua bona fortuna sequitur. multi enim nec fucati nec simulati cultores virtutis, capti eius natiua pulchritudine,neglectis vulgi rumusculis, petiti sunt insidiis,pro malis habiti,cùm reuera boni fuerint.cæterùm existimatio tū demū prodest,qn̄ ex re nascitur,sicut experimur in corporib⁹. Nam etiāsi omnes homines ægrotū bene valere,aut sanū ægrotare crederēt,sola opinio nec morbum nec sanitatē efficeret. at cui Deus vtrūq; cōcessit,vt bonus ac honestus & sit & videatur, hic verè beatus est,& verè vir magni nominis.Nec est negligēda bona fama,res in omni vita vtilissima, ea contingit propemodum omnibus,qui præsentibus rebus contenti nihil mouēt ex institutis maiorum,sed diligēter conseruare student patriā

formam

formam reipub.Sunt enim quidam qui dum putát scriptas leges esse figuras intelligibilium, his diligēter dát operam,illas facilè negligunt,quorum mihi non placet facilitas. debuerant enim vtrasq; curare,& vt obscura quærerēt accuratè,& manifesta seruarent diligenter.nunc quasi degerēt vitā in solitudine, aut exuti essent corporibus,nec vllam ciuitatem,aut castellum, aut domum,aut sodalitatē hominum scirent,placita multitudinis conuellendo,veritatē ita vt est nudam scrutátur:quos sacra scriptura docet boná persuasionem non negligere, & à diuinis maiorum institutis nequaquā recedere. Quamuis enim septimus dies potētiam illius Ingeniti,creaturarū autē otium significet,non tamen leges de eo præscriptæ soluēdæ sunt, vt ignem accēdamus,agros colamus,baiulemus onera,lites exerceamus & iudicia,depositum repetamus,vsuras exigamus, & alia faciamus quæ festis diebus non licet agere.nec ideo quia festum hilaritatem animæ & erga Deum gratitudinē significat,ideo reiiciendæ sunt solennes celebritates:nec quia circūcisio docet voluptatum affectuúmq; omnium excisionē,& insuper opinionū impiarum,quæ menti persuadēt quòd possit ex seipsa gignere, ideo debet antiquari lex lata de circuncisione:alioquin & sacrę ceremoniæ.& alia multa negligēda sunt,si exclusis figuris sola harū significata recipientur.præstat hæc tāquam animam, illa tanquā corpus censeri.itaq; sicut corpus curamus vt animæ domicilium,sic scriptæ leges curandæ sunt.nam his seruatis apertius noscentur earum significata,& eadem opera licebit multorū incusationes ac reprehēsiones effugere.Viden' vt etiā Abraham docet sapiēti magna paruáq; bona adesse,dum magna vocat substantiā,quorum hereditatē soli tradit legitimo filio:parua verò munera,quibus natos è cōcubinis dignatur. illa nobis leges naturales,hæc ciuiles referunt. Proinde virtutem Liæ veneror,quæ post natum sibi Aser,qui sensibiles & adulterinas diuitias significat,dicit:Beata ego, quia mactā me dicent mulieres.Rectè enim cōiectat,quæ postulat nō solùm verè masculis ac virilibus celebrari laudibus eorum qui integram incorruptámq; naturā honorát: sed etiam fœmineis eorū,qui trahūtur & vincuntur à rebus istis visibilibus,nihil præterea valētes intellectu percipere.est enim officium perfectæ animæ, vt & esse & videri velit:vtq; studeat se approbare non tantùm virorum aulis,se etiam mulierum conclauibus.quamobrem Moses sacrorum operum apparatum nō solis viris faciendum cōmisit,

verùm

verum & mulieribus. nã hæ telas omnes hyacinthinas, purpureas, coccinas, byssinas, cilicinas conficiunt, hæ suum mundum cõferunt alacriter, sigilla, inaures, anulos, dextralia, cincinnos, omnem auream materiã, emendo pietatẽ ornatu corporis. nec hoc cõtentæ, specula sua cõsecrant vt inde labrũ confletur: vt sacrifici dũ manus pedésq; abluũt, id est opera quibus insistit animus, seipsos speculentur admoniti à speculis ex quibus labrũ factum est: atq; ita nullam turpitudinẽ relinquant in anima. itaq; sobrietatis ac tolerãtiæ donarium dedicant, omniũ anathematum sacratissimum & absolutissimũ. hæc vrbanæ ciuilésq; mulieres, sensus videlicet, à quibus honorari Lia postulat. At illæ quæ accẽdunt ignẽ in mẽte misera, externæ sunt. Legitur enim quòd & mulieres insuper accẽderunt ignem in Moab. Sic & insipientis sensus singuli accensi, à sensibilibus mentem exurunt, ingentem flãmam excitando cũ impetu vehementissimo. Optimum igitur fuerit placare mulierum ordinem in anima, id est sensuũ, sicut & virorũ, id est, rationũ particulariũ. sic enim melius & rectius vitam instituemus. Propterea ille quoq; à seipso doctus Isaac optat amatori sapientię tam sensibilia bona quàm intelligibilia. dicit enĩ: Det tibi Deus de rore cæli & de pinguedine terræ. ac si dicat: primùm cõtinuà te intelligibili cælestiq; irriget pluuia, non larga vt inundet, sed sensim lenitérq; modo roris descẽdẽte, vt possit. deinde sensibiles terrenásq; diuitias largiatur vberes, depulsa contraria paupertate animæ eiúsque partium. Quod si & summũ sacerdotẽ rationẽ examines, inuenies eum consentire, & vestitũ eius sacrum variegatũ intelligibilibus sensibilibúsq; potẽtiis: cuius cætera prolixiore opus habent enarratione quàm vt pręsenti tempori cõueniant: tantùm extrema examinabo circa pedes & caput. Ergo in capite est lamina ex auro puro, & in hac expressũ sanctũ nomẽ domini: ad pedes autẽ in fimbria tintinnabula & flosculi. sed ille typus laminæ idea est idearum, iuxta quam Deus mundũ expressit, ipsa intelligibilis & incorporea. flosculi verò & tintinnabula, signa sunt qualitatem sensibiliũ, quas visus & auditus iudicãt. Valde autẽ accuratè subdit, quòd audietur sonus eius intrantis in sancta: vt quãdo ad intelligibiles, diuinas, veréq; sanctas res intrat anima, sensus quoq; à virtute adiuti cõsonent: & omnia ex quibus cõstamus, tanquã frequẽs ac modulatus chorus, ex diuersis vocibus tẽperatus, vnũ carmẽ aptè cõcinant, intelligẽtiis intus præcinentibus, quãdo in hoc choro principatum tenent intelligibilia

gibilia

gibilia:sensibus autem succinentibus & respondentibus,qui singulis choreas ducentibus sunt similes. in vniuersum enim victus,vestitꝰ,cohabitatio,vt lex ait,tria hæc debētur animæ,quibus non est fraudāda.Victus sunt bona intelligibilia,in quibus ratio naturæ sequēda est,vestitus verò, quæ ad externum ornatum vitæ pertinēt.cohabitatio verò,est in vtraq; iam dicta specie assidua meditatio:vt qualia sunt occulta intelligibilia,talia sensibilia quoq; appareant. Est igitur quintum donum,quo solum & nudum esse conceditur. id memoratur postremum,non vt vilius quàm præcedētia,sed vt eminētissimum inter omnia. quæ enim potest esse maior benedictio, quàm si quis non fictè sed verè bonus sit? Eris,inquit,benedictione dignus,non solùm benedictus.nam hoc posterius pēdet à vulgi opinionibus & rumoribus,illud verę laudis est.sicut enim laudabilis laudato est melior,& vituperabilis vituperato deterior: quòd alterū de re, alterum de opinione dicatur, naturæ autē veritas opinione sit certior:ita benedici ab hominibus,id est laudibus eorum celebrari, minus est quàm illam benedictionem promereri etiam silētibus omnibus,quod εὐλογητὸν dicitur in oraculis.Hæc sunt bona quę futuro sapienti donātur.quid autē & aliis donet Deus propter sapientem,deinceps videamus. Benedicā,inquit,benedicentibus tibi,& maledicam maledicentibus tibi.]Hæc in honorem viri boni fieri liquet omnibus.sed non ideo tātùm commemorātur,verùm etiam propter aptam rerum consequentiā. nam bonum & qui laudat est laudabilis,& qui vituperat est vituperabilis.laudi autē & vituperio non tam loquentes scribentésq; fidem astruūt,quàm ipsa rei veritas. itaq; nec laudare nec vituperare videntur, qui in alterutro aliquid admentiuntur de suo. An-non vides istos adulatores,qui tam noctu quàm interdiu permulcent aures suis regibus, nec tantùm applaudunt dictis eorum singulis,sed & prolixis eos ornant laudibus,quos tamen execrantur taciti, quantumvis fausta ominando propalā. quid igitur aliquis mēte sanus diceret? nónne inimicos magis quàm amicos videri hos,& vituperatores magis quàm laudatores,etiamsi dramata integra encomiorum accināt? quapropter vanus ille Balaam, quāuis hymnos egregios in Deum cecinit, & in his illum. Non est sicut homo Deus,canticorum omnium sanctissimum,plurimis item laudibus.Israëlem ornauit: tamē impius & execratus à sapiente legislatore vocatur,& irrita censetur eius maledictio.ait enim eum mercede cōductum ab hostibus

ſtibus profectum malo animo, & cum mente cōcepiſſet execrationes grauiſsimas contra carum Deo populum, ore linguáq; precatum præclara vaticinia. Hæc enim ei Deus fautor bonorum dictabat, cogitanti peſsima, & malitioſo propoſito conſentanea. Sic enim teſtatur oraculū: Non permiſit, inquit, Deus Balaamum tibi maledicere, ſed vertit execrationes eius in fauſta omina. Atqui nihil niſi bonum eis imprecatus eſt. Sed inſpector animæ penetralium, cui ſoli aperta ſunt quæ creaturas latent: contra occulta fert ſententiam: teſtis certiſsimus & iudex idem incorruptiſsimus: quandoquidem ediuerſo probātur qui accuſando & obiurgando in ſpeciem, bene optant & precantur intus in animo. qui mos eſt caſtigatorum, pædagogorum, præceptorum, parentum, ſeniorum, legum, magiſtratuum. nam id genus omne nunc obiurgando, nunc caſtigando etiā, emendāt pertinentes ad ſuam diſciplinam animas. nemo enim horum ſuis inimicus eſt, ſed omnes beneuoli. ſincerorum autem & minimè fucatorum amicorum officium eſt, loqui liberè ſine maleuolentia. Ergo quod ad vota benedictiónéſque attinet, aut ad maledicta execrationéſque, non ratio ſed mens ſpectari debet, ex qua ceu fonte vtraque ſpecies dictorum æſtimatur. hæc ſunt prima quæ aliis propter bonum virum contingere dicuntur; qui eum vel laude votíſque, vel maledictis & execratione proſequuntur. quod autē ſequitur eſt maximum, etiam illis ceſſantibus nullam partē rationalis naturæ relinqui expertem beneficentiæ: quia benedicentur in te omnes tribus terræ. quod dogma eſt certiſsimum. nam quamdiu mens ſana & integra permanet, omnes eius familiares, tribus, potentiæúe ſanæ ſunt, viſus, auditus, ſenſúſq; cæteri, ſicut & illæ quæ ad voluptates concupiſcentiáſq; pertinent, & quæ ex perturbationibus in trāquillitatem redactæ meliorem formā accipiūt. compertum enim eſt ad familias, ciuitates, regiones, nationes, atq; etiam tractus terrarum longè latéq; patentes, ex vnius viri probitate nōnunquā magna perueniſſe cōmoda & felicitates ampliſsimas, præcipuè quando quis cum bona mente accepit diuinitus inuictā potentiā: ſicut cum muſico & cuiuſque artifici muſica vel cuiuſcunq; artis inſtrumēta ſuppetunt, aut igni lignorū materia. nā reuera fulcrū generis humani iuſtus eſt, ſuas dotes cōmunicās & in publicū vſum cōferēs. idē quicquid apud ſeipſum nō inuenit, à Deo ſolo ditiſsimo poſtulat. at ille aperto cæleſti prōptuario, niuis imbríſq; in morē bona depluit affatī, vt inde omnes

terrenæ

terrenæ lacunæ restagnēt.Hæc autem supplicationibus sui verbi permotus largiri solet.Dicitur em̄ alibi Mose supplicante: Propitius eis sum iuxta p̄ces tuas.quod videtur perinde esse ac si diceret,Benedicentur in te omnes tribus terræ. quãobrem & ille sapiens Abrahã expertus per omnia Dei benignitatem,credidit quòd etiamsi delerentur cætera omnia,si modò paruæ reliquiæ virtutis tanquã scintilla seruatæ fuerīt,ob has ipsas etiã illa misericordiã consecutura sint, vt collapsa resurgerēt & extincta reuiuiscerent.scintilla enim vel exigua fumigãs,si afflata fuerit,magnum excitat incēdium.sic & minimum quiddam ex virtute reliquum, quando bona spe refotum excandescit, & oculos prius cōniuentes cæcósq; illustrat,& viriditatem reddit arentibus,& quæ prius per ignorantiam sterilia fuerãt, ad fœcũditatem reducit. adeò rarum bonum benignitate Dei diffunditur,dum cętera vertit in sui similitudinem.Oremus igitur vt ceu columna in domo,mens in anima, in humano verò genere homo iustus,permaneat ad calãmitatũ remedium.nam hoc incolumi de publica salute desperandũ non est: per quem opinor seruator Deus præsentissimã medicinam propitiã suam potentiam supplicibus cultoribus suis porrigit,vtendam ad salutem ægrotantium,qua oblinantur animæ vulnera,inflicta per ignorantiæ,iniustitię,& plurimorũ aliorum vitiorum aciem.Exemplum extat in Noë iusto,qui ingenti diluuio deuoratis tot partibus animæ, fortiter supernatans fluctibus, euasit omni clade superior:& seruatus amplas pulchrásq; radices ex se emisit, ex quibus tanquam planta enatum est genus sapiens, quod mites partus progerminans triplicē Israëliticum fructũ attulit,mensuras æui,Abraham,Isaac,& Iacob.Est enim & erit & fuit in rebus virtus, quã tēporum difficultas fortassis obscurat interdũ in hominibus,emergit tamē illa denuo, Deo dãte feliciora seculo:quando & Sarra,id est prudētia parit masculum, nō annis florens aut ætate, sed vigore illo nullis tēporum iniuriis obnoxio,dicitur enim:Reuertēs veniam ad te eodem anni tēpore,& habebit filium Sarra vxor tua.Hactenus de donis quę Deus vel perfectis viris largitur,vel propter eos aliis.deinceps narratur quòd profectus est Abraham sicut locutus est ei dominus.]Hic autem est ille finis qui à pręstãtissimis philosophis celebratur, videlicet iuxta naturã viuere.Id fit quando mens ingressa virtutis semitã,incedit per rectæ rationis vestigia,& Deum sequitur memor eius præceptorũ,habens ea rata dictis factisq; omnib⁹.

Profectus enim est sicut locutus est ei dominus. id verò idē est quod, sicut loquitur Deus. loquitur autē pulcherrimè & laudabiliter. nec aliter vir bonus facit singula, callē vitæ irreprehēsibiliter dirigens, adeò vt opera sapientis nihil differāt à diuinis eloquiis. proinde alibi ait: Fecit Abraham vniuersam legem meam. Lex porrò nihil aliud est proculdubio, quàm diuinum eloquium, facienda præcipiens, vitanda prohibens: sicut testatur qui dicit quòd desumpsit legem ex verbis ipsius Dei. Quod si Dei verbum est lex, & vir bonus ex prescripto legis agit, ergo facit quod Dei verbū imperat. vnde sequitur, Dei verba opera esse sapientis. Finis igitur est iuxta Mosen sacratissimum, sequi Deum, sicut & alibi dicit: Post dominū Deum tuum ambulabis, sed non motis pedibus. homini enim terra est pro vehiculo: Deo verò ne mundus quidem vniuersus. Proinde per allegoriam docere videtur animā vt sequatur diuina placita, quæ referuntur ad summi autoris honorē. nec hoc contentus quò magis accēdat honestatis desiderium, hortatur vt ei adglutinetur. ait enim, Dominū Deum tuum timebis, & eum solùm coles, & adglutinaberis ad eum. Quo glutine? quo? nimirum pietate ac fiducia. nam his virtutibus mortalis natura cū immortali vnitur & coaptatur. nam & Abraham postquam credidit propinquus Deo dicitur. Sed in hoc itinere siquis nec lassetur genibus, nec per socordiā ad vtrumvis latus aberret, incedēs per viā mediam, & bonos cursores imitās. inoffensè decurret per vitæ stadium, móxq; ad finē delatus coronas accipiet ac digna premia, nisi fortè non sunt coronæ ac præmia, non laborasse frustra, sed pertigisse ad prudentiæ finem arduū. Quis est igitur finis rectè sapiendi? seipsum & omnem creaturā damnare stultitiæ. nam agnoscere suam ignorantiam, finis est scientiæ, cùm vnus solus sit sapiēs qui solus Deus est. ideo pulcherrimè Moses inducit eū & patrem omnium rerum & iudicem dicēs: Vidit Deus omnia quæcunque fecerat, & ecce bona valde. Nemini enim licebat totam creaturam diligēter perspicere, nisi ei qui creauerat. Adeste nunc vos qui fastu, ignorantia, arrogantiáq; turgidi sapientes vobis videmini, aientes vos non solùm certo scire singula, sed & causas eorū audere reddere, tāquam mundi creationi interfueritis spectatores, & opifici res singulas disponēti fueritis à consiliis. omittite cætera simul omnia, vosipsos potius cognoscite, & quínam sitis certò pronūtiate, siue spectetur corpus, siue anima, seu sensus, seu ratio. vnum saltem non magnū declarate,

quid sit visus,& quomodo videatis. quid auditus, & quomodo audiatis.quid gustus,tactus, odoratus, & quomodo exerceatis hæc singula,aut quinam sint horum fontes.vnde manat eorum essentia.nolo enim vt lunam,solem,cæteráq; mundana & cælestia longè remota,de quorum pręcellenti natura homines vani sublimes affertis fabulas, priusquàm ipsos discatis & scrutemini,nam hoc facto tum demum fortasse credetur etiam de aliis differentibus.nisi autem quinã ipsi sitis doceatis,ne putetis vos testes aut iudices certos fore de aliis. Hæc cũ ita se habeát,mẽs initiata pendit vectigal perfecto Deo iuxta sacras literas.lex enim tributum est domini.Quando igitur pendit?quando ad locum quem indicauit ei dominus die tertia peruenit, pręteritis plerisq; partibus spatiorum temporalium,& iam transit ad naturam expertem temporis. tunc enim etiã dilectum filium sacrificabit,non hominem:nõ est enim puericida, vir sapiens:sed animæ virtutibus refertæ fœtum masculũ,fructum ex ipsa germinantem,quo ipsa nescit quomodo facta sit grauida,diuinam progeniem,ex visione Dei vt opinatur cõceptam:quod quomodo sibi acciderit,ipsa ignorare se fatetur dicẽs, Quis nuntiabit Abrahamo, quasi vix credenti ortum docti sine præceptore generis,quòd Sarræ lactat puer, non à Sarra lactatur. quod enim à seipso docetur,nutritur à nemine,sed nutrimẽtum est aliorũ, vt idoneum ad docẽdum,nec opus habens discere.Peperi enim filiũ,nõ vt Aegyptiæ mulieres vigore corporis, sed vt Hebrææ animæ,in senectute mea.quãdo quicquid est sensibile ac mortale marcescit,repubescũt autẽ intelligibilia & immortalia, quæ veneratione honoréq; digna sunt.&peperi absq; obstetricis opera. parimus enim vel prius quàm vlla humana industria scientiáq; ad nos veniat,absq; cõsuetis adiumẽtis,quoties Deus probos fœtus seminat gignítq;,qui largitori suo meritò iuxta legẽ de gratitudine reddũtur. ait eñ:Dona mea,munera mea,sacrificia mea,ea curate offerri mihi.Hic est finis vię sequẽtiũ verba & opera legitima,& incedentiũ qua Deus deducit. quisquis autem in ea deficit, ab esuriẽte auidóq; voluptatum & liguritore affectuũ Amalec,qui interpretatur populus elingẽs, excidetur. Narrant autem oracula,hũc esse insidiatorem.nam quando videt traiecisse robur potentiarum animæ,cooritur ex insidiis,& defessos cædit in vltimo agmine.est autem lassitudo alia facilè succumbens per debilitatem rationis non valentis labores oneráq; perferre quæ virt⁹ postulat,quales in extremo agmine depreho

prehensi opprimuntur absq; negotio. alia verò honesti laboris patiens,& quæ bona sunt omnia fortiter perferēs,quicquid autem vile etiamsi leuissimum baiulare dedignās,& abiiciens vt sarcinam grauissimam.ideo virtutē lex apto nomine Liam appellat, quæ interpretatur fatigatio: quia malorū hominum vitam onerosam ac grauem,suaptè natura fatigationē afferre arbitrata,ne aspicere quidē dignatur,deflectēs ad illū solum pulchrum oculos.Debet autem curare mēs, vt nō modo indefessa & intenta sequatur Deum, verū etiā per callem rectū incedat, nec ad dextra declinans,nec ad læua, in quibus terrenus Edom stabulatur,nunc abundans & copiosus,nunc inops & egenus.Satius est enim per viam mediam incedere verè dictam regiam, quam ille magnus & solus rex Deus muniuit in vsum animarū virtutis studiosarum, Quapropter quidam qui mansuetam socialémq; colunt philosophiā,mediocritates virtutes dicūt esse, quas in confinio locant:quoniam arrogantiæ plena iactātia vitium est,& affectata humilitas contēptui fit obnoxia:mediū verò temperamētum meritò habetur perutile.Illud autem,Abiit cum Lot,quid sibi velit considerādum.Lot interpretatur declinatio. Flectitur autem mens,nunc bonum, nunc malum auersando:quod vtrunq; interdū in vno & eodem videre licet. Sunt enim quidam dubitatores ambigui ad vtrunq; declinātes parietem,vt nauis ventis iactata contrariis nutantes, & tanquam in bilance súsque déque vacillātes,nec valentes consistere: quorum ne ad meliora quidem conuersio laudem meretur, vt quæ impetu quodam fit,non ex animi sententia. In horum numero Lot quoque censeri debet,spectator quidam,qui nunc narratur peregrè profectus cum amatore sapientiæ. Decebat autem vt sicut cœperat pergeret,ignorantiam dedisceret, nec cursum ad eam denuò reflecteret. Verùm non ideo comes fit, vt melioris imitatione proficiat, sed vt & illi sit impedimētum ac remora, vtq; deducat eum in lubrica. id argumēto hoc colligitur,quòd alter in morbum pristinum recidēs captiuus abducetur ab hostibus animæ:alter cauens sibi ab eius insidiis, modis omnibus vt separetur dabit operā.quæ separatio non mox fiet sed postea. nunc enim contemplationes eius vt tum primū incipientis res diuinas cōsiderare,debiles sunt & instabiles:vbi verò confirmatæ fuerint, poterit illecebras & assentationes vt rem infestā & suoptè ingenio caueri difficilē,à se seiúgere.Hoc est enim illud accidens animę,quod nō facilè excutitur,impediens eam ne celeri

leri cursu ad virtutem properet. Idem etiam quãdo Aegyptum reliquimus, id est, vniuersã regionẽ corporis, & vt affectus dedisceremus, secuti sumus Mosis prophetica monita, à tergo inhærens remorabatur nostrũ exitum, properantes retardãs præ inuidia. narratur enim quòd promiscua turba multa vnà cũ eis ascendebat, oues bouésq; & iumentorũ ingens numerus.] Hæc promiscua turba, vt verũ fateamur, nihil aliud erat quàm animæ bruta dogmata. & valdè aptè mali viri anima ꝓmiscua vocatur. Cùm enim sit colluuies quædam opinionum inter se pugnantium, vna licet in varietates scinditur innumeras. ideo nõ solùm promiscua turba, sed & multa dicitur, nam qui vnum solum spectat, simplex, sincerus, & verè lenis est. qui verò multos fines vitæ habet propositos, multus, promiscuus, & reuera inæqualis ac asper est. Quamobrem oracula meditatorem virtutis Iacob nitida cute introducunt, hispidum autẽ Esau deditũ turpibus studiis, propter istam promiscuam & inæqualem turbã, cõflatam è cõuenis & miscellaneis opinionibus. Sic factum est vt mens quæ potuerat properato itinere corpoream regionem Aegyptum effugere, & virtutis hæreditatẽ assequi triduo, adiuta triplici lumine, memoria præteritorum, manifesta vi præsentium, & spe futurorum, per annorum quadraginta spatium longissimũ attereretur, per ambages errãs propter morum varietatem, cùm debuisset per cõpendiariam rectámq; viã iter facere. Hæc est quæ nõ solùm gaudet paucis aliquot cõcupiscentiis, sed nullã omnino prætererire dignatur, vt vagetur per omnes totius eius generis species. Dicitur eñ de istis admixtitiis, quod in genere cõcupiscentia laborabant, non vna quapiam eius specie. Et sedentes flebant. Intelligit enim mens se parũ proficere; & quando non potest quæ cupit assequi, lacrymatur ac gemit. Atqui gaudere debuerat quòd in morbis affectibúsq; successũ non haberet, & pro magna felicitate ducere in his penuriã egestatémq;, attamen etiam virtutis sodalibus interdum cõtingit lacrymari & languere, vel præ cõpassione in calamitatibus insipientium quibus tanguntur vt eiusdem naturæ participes, vel præ gaudio. id fit quoties cõfertim bona inexpectata more imbris inundant. Vnde mihi videtur natũ illud poëticũ δακρυόεν γελάσασα, id est, subridẽs oculos lacrymis suffusa nitẽteis. Cùm enim incidit in animam ob insperatam aliquã felicitatem ingens lætitia, noua quadã mole auget eam, vt vix capiatur à corpore. ex qua cõpressione manat liquor nominatus lacryma, de

quo

quo in hymnis canitur:Cibabis nos pane imbuto lacrymis.&, Versæ sunt mihi lacrymæ in panẽ interdiu noctúq;. Sunt enim mẽtis cibus lacrymæ natæ ex bene affecto risu & honesto,quãdo colliquante diuino desiderio lamentũ creaturę in hymnum illius increati vertitur.Sunt tamen qui istam promiscuã & inæqualem turbã excludunt à se ac separant,quippe qui gaudent solius Deo carę gentis consuetudine.alij cum illa quoq; fœdus ineunt,quærentes vitæ compendium, & humanarum diuinarúmque virtutum facientes confinium, in quo vtrisque affines sint,tum his quę verè sunt,tum his quæ esse existimãtur.In hac opinione etiam reipublicæ administrator est,qui Ioseph nominari solet,quẽ in paternis exequiis deducunt omnes serui Pharaonis,& seniores aulici,& omnes seniores Aegypti,& vniuersa ipsius Ioseph familia,& fratres eius cum omnibus patris domesticis.Vides vt mediũ inter Pharaonis paternámq; familiã ordinẽ hic vir ciuilis teneat,vt ex æquo potiatur & rebus Aegypti corporeis, & rebus animæ, quæ omnes in paternis ædibus sunt reconditæ.Cùm enim ait,Dei sum:& cætera his similia, ritùm paternæ domus retinet.quãdo autem ascendit currum potestatis secundæ à Pharaone,hoc est mente quæ regnare sibi videtur,fastum Aegyptiacum rursus cõstabilit. Sed miserior est rex qui putatur illustrior,& primario curru vectatur.Nã in rebus inhonestis excellere,insignis turpitudo est: sicut secũdo loco censeri,leuior miseria.Potes tamen ambiguum eius animũ discere vel ex iureiurando,dummodò per sanitatem,modò per non sanitatem Pharaonis iurat. verùm hæc posterior formula cum negatione refert disciplinam paternã semper infestam affectibus,& optantem eis exitium:altera verò Aegyptiam, quæ cupit illos incolumes.ideo quãuis tanta multitudo simul ascenderet,promiscua turba nõ vocatur:quoniã quicquid perspicaci & amico virtutis populo miscetur,præter virtutem eiúsq; opera,promiscuum cõfusũmq; videtur:in humili autẽ multitudine omnes ex æquo amãt ac honorãt terrena præmia. Hos igitur ceu fucos insidiãtes alienis laboribus,& ideo comites itineris,excludet,vt dixi,amator prudẽtiæ.cæterùm eos qui sequuntur vt imitentur,amplectetur propter honestatis æmulationẽ, partes conuenientes eis attribuẽs:ait enim,Ex comitibus meis Eschol, Aunan,Mambre,portiones accipiẽt.quod dicit de generosis moribus & spectãdi cupidis.nã Eschol bonã indolẽ significat.ab igne ducens nomen: quoniam quod generosum,idem

audax est & calidum, inhærēs omnib' quę attingit. Aunan verò spectandi cupidum, interpretatur enim oculi, quod anima oculos aperiat tranquillitatis desiderio. Amborum hęreditas est vita contemplatiua, quæ Mambre appellatur, & à visione denominatur. at cōtēplationis visus aptissimus est atq; familiarissimus, ab his autem pędotribis vnctus intellectus si non esset ab exercitationibus. properè consequitur perfectā prudentiam paribus gressibus, nec præcurrens, nec à tergo relinqui sustinens, sed perpetuò hærēs eius lateri. Id liquet ex oraculo, in quo apertè dicitur, quòd perfecti ambo ascēderunt in locum quem indicauit Deus, quęquidem egregia fuit virtutum parilitas certāte laboris industria cum agilitate natiua, & arte cum bene nato feliciq; ingenio ex seipso discente, ita vt paria virtutis præmia perciperēt: ac si pictura fictuáve non solùm immobilia inanimáq; facerēt opera, sed & per se mobiles animatásq; picturas atq; statuas. Tunc enim artes quæ prius imitebātur opera naturæ, in ipsas naturas versę viderētur. Cæterùm quisquis in tantā sublimitatē eleuatus fuerit, nullam animæ suæ partē infra in rebus mortalibus immorari finet, sed omnes tanquā è cathena pēdentes simul attrahet. ideo tale oraculū illi sapienti est redditum: Ascende ad dominū tuum, tu & Aaron & Nabad & Abiud, & septuaginta seniores Israël. hoc est, ascende ô anima ad eius Qui est contemplationē, compositè, rationaliter, spōtè, intrepidè, amāter, in numeris sanctis pfectísq; septenarij decuplicati. nam Aarō propheta dicitur Mosis, in lege sonorus sermo, mētis prophetans. Nabad autem voluntarius interpretatur, qui non coactus colit Deum. Abiud verò pater meus. hic nō propter imprudentiam domino, sed propter prudētiam patre opus habet Deo. Sunt autem hæ potentiæ stipatrices mentis illius quæ regnum meritò tenet, à quibus eam deduci fas est. Enimuerò periculosum est animam incomitatam ad cōtemplationem eius Qui est ascēdere, si viā nesciens tale quid audeat, quod ex ignorantia temeritatéq; magni casus proueniant. Quāobrem precatur Moses, vt ipse Deus viam ad seducētem indicet. dicit ēm: Nisi tuipse vnà proficiscaris, ne educas me hinc. Quia omnis motus absq; fauore diuino damnosus est: & præstat hic manere oberrando inter mortales, sicut magna pars humani generis, quàm ad cælū à seipsis elatos subuerti per arrogantiā, sicut plurimis sophistis contigit, ratis sapientiam inueniri per rationes probabiles, nō per fidem in rebus certissimā. Fortassis autem

etiam

etiam tale aliquid hic significatur:ne me in altum extollas, diuitias,gloriam,honores, principatus, & alia quæ bona dicũtur concedens,nisi me ipse comitaberis.nam ista nunc calamitates nunc vtilitates ingentes afferunt:vtilitates Deo gubernãte sententiam,calamitates alioquin.plurimis enim bona quæ dicuntur cum reuera nõ sint,causa fuerunt malorum exitialium: sed qui Deum sequitur,necessarios habet comites eius sermones,q nominari solẽt angeli.Proinde legitur quòd Abraham vnà faciebat iter deducens eos,ô societatem pulcherrimã, qua deducens deducitur,reddens quod accipit,non aliud pro alio,sed illud ipsum solum,quod paratum erat ad referendam gratiam, Donec enim nõ perficitur,Dei verbo vtitur duce itineris,iuxta illud oraculum:Ecce mitto angelum meum ante faciem tuã, vt custodiat te in via hac,& inducat te in terram quam præparauit tibi.Attende ei,& audi eum,caue sis inobediens:non deseret enim te.nam nomen meum est in eo.at postquam ad scientiæ cacumen peruenerit,cum cõtentione currens æquiparabit quem pouló antè secutus fuerat. Iam enim ambo futuri sunt asseclæ omnipotentis Dei,nemine in comitatum eorum se ingerẽte qui dissentiat:atq; etiam Lot separato, qui flectebat hactenus animam,alioqui perstare in recto ingenio valentem.

Erat autem Abraham,inquit scriptura,annorum septuaginta quinq;,quando peregrinatus est in Charran.] De hoc septuagintaquinque annorum numero, cùm rationem iam antedictis consonam habeat,aliàs dicetur diligentius. quæ sit autem Charrã,quæúe inde migratio,prius scrutabimur.Neminem latere puto,qui modò leges sacras legit, quòd Abraham primũ è Chaldęorum terra demigrans habitauit in Charran.Vbi defuncto ipsius patre,hinc quoq; profectus est, vt iam duos locos reliquerit,quid igitur dicemus?Chaldæi præ cæteris nationib' elaborasse videntur artem astronomicam & genethliacam,terrena sublimibus,& cœlestia coaptando terrestribus, tanquam ratione musica ostendentes rerum concentum pulcherrimum, per istos vniuersi partium affectus mutuos: disiunctarum quidem locis,sed cognatione nõ item.Hi suspicati sunt mundum quem videmus,aut ipsum esse Deum solum, aut eam quæ insit vniuersalem animam: quam vbi sub nomine fati & necessitatis consecrarunt,summa impietate repleuerunt vitam humanam,persuasam quòd præter hæc quæ videntur nulla sit rerum causa alia:sed solis,lunæ,stellarúmque cæterarum cursus tam

bona quàm mala dispensent singulis. Huic sententiæ de vniuersi partium inter se societate atq; commercio Moses videtur subscribere, docēs vnum esse mūdum, & hunc creatū. Nā cùm sit creatus & vnus, verisimile fit essentias elemētales particulares subiici causis cœlestibus quarū ipsæ sunt effectus, sicut accidit corporibus vnitis vt cōtineantur à se inuicē. Verùm de Deo longè aliter sentit: nec mūdum, nec mundi animā esse Deū primariū: nec ad stellas aut earū choreas referendos casus hominum, sed cōtineri hanc vniuersi machinā inuisibilibus potētiis, quas ab extremis terræ ad extrema cæli extendit opifex, prospiciens ne dissoluerentur quæ semel tam pulchrè colligauerat. nā hæ potentiæ sunt vniuersitatis nunquam rumpenda vincula. ideo siquando in lege dicitur: Deus in cælo supra, & in terra infra: nemo cogitet hæc vt sunt dici. nā eum Qui est continere, non contineri piè credimus. potentia Dei hæc est, per quam disposuit, ordinauit, ornauítq; omnia: quæ propriè bonitas est, aliena ab inuidia maleuolētiáq;, gratiarū verò mater, per quas cuncta ex non esse ad esse perduxit. nam Qui est vbiq; opinione intelligitur, cùm reuera nusquā appareat, vt verissimū sit illud oraculū: Ego indemonstrabilis sed quasi demonstrabilis, inuisibilis, sed quasi visibilis, cùm sim ante te. Ante omnē enim creaturā, & extra omnē incedit, nec cuiquā insistit. Hæc dicere solitus ad subuertenda Chaldaica dogmata, pergētes adhuc Chaldaizare, sic ad veritatem reuocādos sibi existimat, appellās eos his verbis: Cur ô mirandi viri subito à terra in tantam sublimitatem euecti, & super aërem quoq; promergētes vectamini per æthera, vt solis motus perquiratis & lunæ circuitus, cæterarúmq; stellarum choreas cōcinnas à vobis celebratas. maiora sunt hæc quā pro captu vestrarū mentiū, quippe quæ ad felicem diuinámque sortem pertinent. Descendite igitur à cælo, & hoc facto nō terram denuo, nec mare fluuiósq;, aut stirpium animātiúmq; species inquirite, sed solos vosipsos vestrámq; naturā scrutamini. ne alibi malitis habitare quàm intra vosipsos. considerando enim domi quid dominatur, quid subiicitur, quid animatum, quid inanime, quid brutum, quid rationale, quid mortale, quid immortale, quid melius, quid deterius, mox cognitionē Dei huiúsq; operū percipietis. Cogitate, sicut nobis inest mēs, ita huic vniuerso suam inesse: & ꝙ sicut nostra principatū dominiúmq; in nobis sibi vindicās, singulis nostris partibus imperat: sic qui rerum omnium habet imperium, pro potestate ac iure mundū

regit,

regit,prospiciens non tantùm potioribus, sed & obscurioribus in speciem. Migrate igitur ab ista curiosa inquisitione rerum cælestium. Vosipsos,vt dixi,inhabitate, Chaldæorũ terra, hoc est opinione,relicta,demigrantes in Charran, sensuum regionem,quod est corporeum mentis domicilium: nam Charran specus interpretatur,qui specus loca sensuum significant.in his enim ceu cauernis ac foueis sensus insunt,visus in oculis, auditus in auribus,odoratus in naribus, gustus in faucibus, tactus in toto corpore.In his tempus terite,his per otium vacate,singulorũ naturam quoad fieri potest perquirere,& animaduersis singulorum bonis,malisque,hæc fugite,illa eligite,ac tum demum excussis diligenter ædibus propriis,& perlustratis singulis earum partibus,excitate vosipsos,& migrationem quærite, quæ non mortem,sed immortalitatem polliceatur: cuius indicia manifesta vel in his corporeis sensuum cauernis degẽtes vi debitis,nonnunquã in somnis.Tunc enim mens in secessu quodam posita,& à sensibus cæterisq; rebus corporeis digressa, cũ seipsa colloquitur, veritatem considerans velut in speculo,detersis omnibus imaginationibus,quę ex contagio sensuum inhæserãt,& diuino furore correpta vaticinatur per somnum de certissimis futurorũ euentibus.nonnũquam autem etiam vigilantes:cùm aliquis contemplationem quãpiam philosohicam nactus eam sequitur,oblitus aliarum rerũ domesticarum corporis,depulsis etiam sensuum illectamentis,si qui sunt impedimento ad intelligibilium contemplationem auidè properantibus:tunc enim & oculos claudunt,& aures obturant, & appetitus alios cohibent,quærendo tenebras atque solitudinem:ne animæ oculus,cui diuinitus datum est intelligibilia cernere,obscuretur ab vlla re sensibili.ad hunc modũ edocti mortalia relinquere,discetis persuasiones & de illo Ingenito:nisi fortè putatis,nostram quidem mentẽ exutam corpore,sensu,ratione,& his omnibus nudatam posse res inspicere: Deum verò qui est mens vniuersitatis,nõ esse extra vniuersam rerum naturam, & continere,non contineri,non modò prouidentia penetrantem more humano,verùm etiam essentia,sicut Deo dignũ est. nam nostra mens non fabricauit suum corpus, sed est alienum opificium. ideo corpore tanquam vase concluditur. at vniuersi huius mens creauit omnia.opifex autẽ opificio suo potior est. itaque nunquam contineretur à deteriore se: & alioquin non conuenit patrem contineri à filio, sed magis filium confoueri pa-

 tris

tris prouidentia.Ita paulatim demigrans mens,ad pietatis san ctitatísq; patrē perueniet, relicta genethlialogia prius, à qua persuasa fuerat credere mūdum hunc esse Deum primarium, non Dei principis omnipotentis opificium:& stellarum cursus motúsq; esse causas humanarū vel calamitatū vel felicitatum. Deinde consideratis rebus suis,philosophata in domo propria, de corpore,de sensu,de ratione,& cognito iuxta illum versiculum,Aedibus in nostris quæ praua au recta gerātur:aperta via quæ ab ipsa sumpto initio,spem faciat intelligendi patrem illum quæsitu cōiectatúq; difficilem,post seipsam cognitam fortasse Deum quoq; noscet,non amplius hærens in Charran, hoc est instrumentis sensuum,sed in seipsam reuertēs.non est enim possibile vt qui adhuc mouetur non tam intellectu quàm sensibus,ad eius Qui est considerationem perueniat:quamobrem & ille vitæ modus in ordine optimo collocatus à Deo,Samuël nomine, non dat Sauli præcepta regnandi, quamdiu inter vasa delitescit,sed inde protracto.Scitāti enim an vllus vir eò venisset,respōdet oraculum:Ecce inter vasa se occultat. Hoc audito quid debuit facere homo ingenio docili,nisi eum illinc protrahere?Accurrens, inquit,promit eum illinc.quia latēs inter animæ vasa,corpus sensúsq;,nō erat dignus qui audiret præcepta legésq; regias.Dum regnū dico,sapientiam intelligo,& sapientem regē.Post demigrationem igitur discussa caligine, iam futurus erat perspicacior.itaq; meritò & sensuum regionem, cui nomen Charran,relinquēdam censet amator sciētiæ. relinquit autem iam septuagenarius,& quinq; annos natus insuper: qui numerus sensibilis naturæ insensibilísque, senioris iuniorísq;, corruptibilis & incorruptibilis est confinium.nam intelligibilis,senior,incorruptáque ratio in Septuaginta est: sensibilis iuniórque quinque sensus æquat numero.ad hanc meditator adhuc se exercens examinatur,qui nondum potest ferre palmam absolutæ victoriæ. Narratur enim quòd in vniuersum erant septuagintaquinque animæ in Iacob progenie. Ad hunc enim numerum contendentes de virtutis possessione in reuera sacro certamine pertinent animæ,colluctantes cum prognatis è corpore vitiis,nondum rationem adeptæ,sed adhuc abreptæ à turba sensuum. Iacob enim luctantis in puluere, & supplantare conantis,non victoris nomen est. sed quando visione Dei dignus habitus mutato nomine dicitur Israël, ratione septuagenaria tantùm vtitur,exciso sensuum quinario,dicente scriptura:

ra:In animalibus ſeptuaginta deſcenderunt tui patres in Aegyptum.hic eſt numerus Moſis illius ſapientis familiaris.nã optimates ex omni numero ſelecti ſeptuaginta fuere,ſeniores omnes,nõ ætate,ſed prudentia,conſiliis,ſentẽtiis,atq; priſcis moribus.Hic numerus conſecratus offertur Deo,quoties vnà ſacrificantur perfecti fructus animæ.præceptum eſt enim vt tabernaculorum feſto præter alias victimas iuuenci ſeptuaginta holocauſtum adolerenturDeo,pro ſeptuagenaria ratione,iuxta quã parãtur & principum phialæ,quarũ vna quæq; ſeptuaginta ſiclos pẽdebat.quoniam quæcunq; ſocia fœderatáq; ſunt in anima,reuera põdus & vim habẽt,ſanctam ſeptuagenariam rationem,quã Aegyptus,virtutũ hoſtis & affectuum ſocia natura,lugere introducitur. nã luctus apud eius ciues finitur ſeptuaginta dierum numero.Ergo hic numerus vt dixi, Moſi familiaris eſt:alter ille quinq; ſenſuum,amanti corpus & bona extera,qui Ioſeph vocitatur.Intantũ enim ei curæ ſunt, vt fratrẽ vterinũ, ſenſualẽ(nõ agnoſcit eñ ex eodẽ patre natos) eximiis quinq; donet veſtibus,ornandos ſibi honorandósq; ſenſus exiſtimans. Aegyptũ quoq; totã in præfecturas deſcribit,vt ſub certis magiſtratibus annua tributa pẽdant & vectigalia.Iubet enim eos frumẽtum vendere,hoc eſt materiã & alimentũ copioſum recondere in vſum quinq; ſenſuum,& eorum vnuſquiſq; delicietur affatim expletus ſuis deſideriis,& mentem tot rebus congeſtis grauatã demergat.Epulantibus enim ſenſibus mens fame laborat,ſicut ediuerſò illis ieiunantibus ipſa hilaritate fruitur. Non vides ꝙ & illæ quinq; filiæ Salpaad,quas dico quinq; ſenſuum allegoriam,è tribu Manaſſe natæ ſunt, qui filius fuerat Ioſephi,tẽpore ſenior, potẽtia iunior?meritò. vocatur enim ex obliuione,quod idem atq; ſenſus eſt.Reminiſcentia verò ſecũda poſt memoriam ſenſetur,à qua Ephraim denominatur, qui interpretur frugifer. hoc enim fructu optimè alitur anima, videlicet pertinaci memoria. Loquuntur igitur virgines vt ipſas decet,Pater noſter mortuus eſt.Mors autem reminiſcentiæ,eſt obliuio.Et mortuus eſt ob nullam culpam ſuam.Rectè, nam obliuio nõ eſt paſsio voluntaria, ſed externum quoddam accidens. huic non filij nati ſunt, ſed filiæ.quia vis memoriæ ſuaptè natura efficax, mares procreat. Quod autem obliuioſum eſt,ſopita ratione parit fœminas, quippe rationis expers. irrationalis autem partis animæ ſunt,filiæ quas ſenſus intelligimus,hũc Salpaad ſi quis à tergo reliquit prçoccurrẽs,nõdum

tamen

tamen Mosen cursu æquare valens, temperato mixtóq; vtetur numero quinto supra septuagenarium, qui significat sensitiuã intellectiuámq; naturã. quando ambæ ad generationem vnius irreprehẽsibilis speciei conueniunt. itaq; admiror patientiam Rebecam, dum perfectam animam habenti, & asperitates affectuum ac vitiorũ exuto hortatrix fit vt in Charran aufugiat. dicit enim: Nunc igitur fili audi vocem meam, & surgẽs fuge ad Laban fratrẽ meum in Charran, & habita cum eo dies aliquot, donec auertatur furor & ira fratris tui à te, & obliuiscatur quid feceris ei.] Eleganter profectionem ad sensus, fugam appellat. nam reuera mens tũc fugitiua fit, quãdo relictis familiaribus sibi rebus intelligibilibus, vertitur ad contrarium sensibilium ordinem. Interdum tamẽ expedit esse fugitiuum, si hoc fiat nõ melioris odio, sed propter vitãdas deterioris insidias. quid igitur hortatur patientia? mirum quiddam & optabile. Siquando, inquit, vides iritatum exasperatúmq; furorẽ aut irã in teipso, aut quopiam alio, feruiente ingenio feroci brutóque, caue amplius etiam exasperes. fortassis enim morsum infigeret immedicabilem: cura potius vt feruorẽ illum excãdescẽtiámq; refrigeres ac mitiges. nam si ad mãsuetudinẽ redierit, nihil cuiquã nocebit. at quomodo id oportet fieri? sumpta in speciem alia persona & habitu alio, primùm obsequere eius voluntati, nihil cõtradicens: dic te eadem cum illo amare odisséq; sic enim placabitur. tum verò simulatione omissa, nihil amplius ab eo timens periculi, facilè reuerteris ad curã rerum tuarum. nã ideo Charran inducitur plena pecudibus, & habitatores eius pecuarij. Quis enim locus conuenientior esse posset brutæ naturæ, & eius curatoribus, quàm isti sensus nostri? Scitãte igitur meditatore: cuiates sint, respõdent vera pastores. Carrenos se esse. nam è sensu brutæ, sicut è mente rationales, potentiæ proficiscuntur. Percontante verò amplius, num norint Labanem, meritò aiunt se nosce. nam per colorẽ putantur omnes qualitates innotescere. colores autem & qualitates Laban significat. & hic ipse autẽ vbi perfectus fuerit, relinquet sensuum domũ, & animæ inquãtum animæ construet, quam adhuc in laboribus & sensibus versando imaginatur. dicit enim: Quando ego quoq; mihi domũ faciam? quando contemptis sensibus & sensibilibus, mentem & cogitationem habitabo, versabórq; cum rebus ratione contemplandis, sicut perquisitrices rerum obscurarum animæ, quę obstetrices solẽt nominari. nã hæc faciunt propria tecta & promptuar

ptuaria studiosis virtutis animabus. Sed nullum munitius ædificium quàm timor Dei, qui habentibus eũ est pro arce inexpugnabili. Quoniam, inquit, timebãt obstetrices Deum, fecerunt sibiipsis domos. Egressa igitur è Carrẽsi agro mẽs, dicitur peragrasse terram vsque ad agrum Sichem, & quercum illam proceram. Videamus quid sit peragrare. Amor discendi est res suoptè ingenio curiosa, quovis vadẽs impigrè, introspiciẽs omnia, nulla corpora, nulla negotia relinquẽda inscrutata iudicãs. est enim à natura liguritor maximus spectaculorũ sermonũmq;, vt non contentus patriis, peregrinos etiam lõginquósq; appetat. nam qui sic affecti sunt, absurdum aiunt mercatores institorésq; propter sordida lucra traiicere maria, & totam terrã habitabilem oberrare, contempto æstu ac frigore, ventis item vel nimiis vel contrariis, adhæc senectute, valetudine, amicorum consuetudine, vxore, liberis, aliísq; plurimis domesticis voluptatibus, patria, honoribúsq; ciuilibus, secura possesione patrimonij, & si quid aliud paruum magnúmve remorari eos poterat. propter pulcherrimã autem & per omnes difficultates petendam disciplinã qua excolitur ratio, non traiicere omnia maria, omnes recessus terrarum lustrare diligenter scitãdo sicubi sit aliquid pulchrum visu vel auditu, & cũ ingenti alacritate vestigando, donec cõtingat quæsitis desideratisq; potiri. Peregrinare igitur anima, & si liber de vno quoq; homine iudica, quid corpus sit, quid agat aut patiatur, quid cogitationẽ sensus adiuuet, & quantum menti prosit. quid ratio, & quarum rerum interpres ad honestatem conferat, quid voluptas & concupiscentia sit, quid dolor & timor, quæ cõtra hæc valeant remedia, siue depulsiua, siue præseruatiua. Quid imprudẽtia, quid intẽperantia, quid iniustitia, quid cæterorũ morborum multitudo, quos pestifera malitia solet parere, & quibus modis hi posint arceri. e diuersò quid prudentia, iustitia, temperãtia, fortitudo, sagacitas, & in vniuersum virtus omnis atque trãquillitas animi, & quomodo parãda sint hęc singula. Peruestiga & maximũ illum perfectissimúmq; hominẽ mundum hũc, dispice & partes eius singulas, seiunctas locis, vnitas potentiis: tum quodnã sit illud inuisibile vinculum quo vniuntur & coaptantur sibi inuicem. Quæ si quærenti non statim se offerent, noli tædio laboris deficere. nec enim per otium isthæc percipiuntur, sed multis magnisque laboribus paranda sunt. Quãobrem cupidus discendi in agro Sichem cõsistit: quod nomẽ interpretatur humeri suppo-

posit

positio, & laborem significat: quia parte hac mos est baiulari onera. id enim & alibi memoratur de hoc ipsa athleta in hũc modum: Supposuit humerum suum ad laborem, & factus est vir agricola. Itaque caue ô mens, ne vnquam languore succumbas, sed etiam si quidvisum fuerit cõtemplatu difficile, id quod in te vim perspiciendi habet, aperi, & rem penitius introspice, collustrans omnia, ne quid te volẽtem inuitámve posit fallere cõniuentem per incuriã. Cæcus enim est somnus, vigilia cernit acutissimè. Tibi sufficiat, si datur assiduitate quod quæris assequi, & imaginatione comprehendere. Viden' vt & quercus procera in Sichem excreuit? per quam subindicatur firmum, solidum, nulla vi flectendum frangendúmve robur, quod viro ad perfectionem tendenti necessarium est ferendis laboribus: ne animæ tribunal nominatum Dina (vox hæc iudicium interpretatur) in potestatem veniat erumnosi laboris, insidiatoris prudentię. Nam Sichem qui loco huic nomen dedit, filius est Emoris, brutæ naturæ: (Emor enim asinus dicitur) qui deditus imprudentię, alumnus temeritatis impudentiæq́;, iudicium mentis violare scelestus & corrumpere ausus est: nisi quod celeriter prudentię familiares discipuliq; Simeon & Leui, munitis prius rebus domesticis expeditionem fecerunt, & occupatos adhuc voluptario labore, nõ circunciso ab affectibus, repentè oppresserunt. propter oraculum enim, quod vetat meretricem esse inter Israëlis filias, hi virginem animam eripuerunt, fortiter contempto periculo. Videbantur enim non defore vltores violati fœderis, sed terror ille mox euanuit. mox enim res ipsa falsam opinionem coarguit. Est profectò seuera scelerum vltrix, & iniuriam patientium auxiliatrix iustitia, quę frustratur illudentes virtuti: quibus pessundatis, in virgineam integritatem restituitur, quæ videbatur constuprata anima. Videbatur inquam, nunquam enim corrupta fuit. nam vbi deest assensio, nec qui patitũr verè patitur, nec qui præter animi sui sententiam lędit, reus est patrati facinoris.

PHIL

PHILONIS IVDAEI, De congressu quærendæ eruditionis gratia.

SARRA vxor Abrahami non pariebat ei. Habebat autẽ ancillam Aegyptiã nomine Agar, dixítque Sarra ad Abraham: Ecce cõclusit me dominus ne parerem: ingredere ad ancillam meam, vt suscipias ex ea liberos.] Sarræ nomen interpretatur principatus meus. nam prudentia mea, tẽperãtia mea, & particularis iustitia, aut vnaquælibet virtus alia, quę mihi soli contigit, meus tãntùm principatus est. imperat enim mihi obsequenti voluntariè, pro regina mihi per naturã apposita. Hãc Moses, quod mireris, & sterilem ait, & fœcundissimã, quãdoquidem frequentissimam omnium nationum ex hac progenitam fatetur. nam reuera virtus quantum ad res malas attinet, sterilis est: bonarum verò tam fœcunda, vt ne obstetricum quidem opem requirat, partu prçueniens earum operam. si quidem animãtes stirpésq; per interualla semel atq; iterum vt plurimum in anno suos fructus afferũt, stato naturæ tẽporúmq; ordine: virtus verò continuè sine cessatione parit omni tempore, nõ infantulos, sed probos sermones, inculpata cõsilia, facinora laudatissima. Sed neq; diuitię possessores suos iuuant, ni vtantur eis: nec prudentiæ fœcunditas nobis proderit, nisi fœtus nobis vtiles pariat. illa quidẽ non dedignatur cõuictum coniugalẽ, sed non quivis maturus est tã laudato modestóq; cõiugio, qualibus satis sunt sponsalia, quæ spem nuptiarum celebrandarũ faciant. Ergo virtus principatũ tenẽs in anima mea, parit quidẽ, sed nõ mihi. nondum enim possum per ætatem liberos ex ea suscipere, actiones prudẽtes, iustas piásq;, propter multitudinẽ illegitimorum puerorũ, quos mihi vanæ opiniones enixæ sunt. Nam horum educatio continuaq́; de his solicitudines, cogũt legitimã & verè ciuilem sobolem negligi. Optãdum igitur vt virtus non solũ pariat, quæ alioquin etiam parit: sed vt & nobisipsis pariat, vt adepti semẽ eius atq; progeniem, felicẽ virã exigamus. Solet enim illa soli Deo parere, primitias bonorũ quæ accepit gratè reddẽs ei qui semper virginẽ

vuluam, vt Moses loquitur, aperuit. ait enim, candelabriū, archetypum illud exēplar, ex vna parte lucere, videlicet ad Deū versa. cùm sit enim septima, sex cauliculorū media, bifariam in terniones diuisorum, & latus vtrunq; stipantium, sursum splendorem mittit ad illud vnum, quod estimat lumē lucidissimum, & clarius quàm vt admittat mortales oculos. ideo non dicit Sarrā non peperisse, sed negat eā cuiuis parere. Non sumus enim idonei prolem ex virtute suscipere, ni prius congrediamur cū eius famula. Est autem sapiētiæ famula musica logicáq; qua liberaliter instituimur. sicut enim in domibus vestibula sunt ante ianuam, & vrbes habent sua suburbia per quę adeuntur: ita & ante virtutem artes liberales sitæ sunt. nam illa per hāc viam aditur. Sciendum autem quòd magnorum argumētorum magna esse conuenit etiam prooemia. virtus autem est argumentū maximum: habet enim materiā maximam, videlicet totam vitā hominum, meritò igitur non paruis vtetur prooemiis, sed grāmatica, geometria, astronomia, rhetorica, musica, reliqua contemplatione logica vniuersa, quæ significantur per Agar Sarræ famulàm, sicut indicabimus. Dixit, inquit, Sarra ad Abraham: Ecce conclusit me dominus ne parerem: ingredere ad ancillam meā, vt filios ex ea suscipias.] Corporum cum corporibus coitus, nihil aliud quàm voluptatem quærentes, semouēdi ab hoc sermone sunt. est enim hic cōgressus intellectus virtutisq; liberos sibi quęrentium. quod si non cōtingat statim tanta felicitas, discit tamen ille despōdere sibi eius famulam & sequestrā eruditionem. Vnde mirari libet verecundiā sapientiæ, quæ non exprobrat nobis tarditatem gignendi, aut in totum sterilitatem: quamuis oraculū verè dicat quòd nō pariebat, non propter inuidiam: sed propter nostrā memetipsorum culpam qui nō esse-mus idonei. Conclusit, inquit, me dominus ne parerem. nec addit vocē illam Nobis, ne videatur opprobrare infelicitatē aliis. Ingredere igitur, inquit, ad ancillam meā, mediarū encyclicarum artium disciplinam mediā, vt prius ex ea filios suscipias. posthac enim poteris etiam ex cōsuetudine cum domina genitis frui legitimis liberis. nam grāmatica historias quæ apud poëtas scriptorésq; habentur te docendo, intelligentiā & multiplicem cognitionem tibi præstabit, efficiétque vt contemnas figmēta vanarum opinionum, dum spectas celebratas illas heroum & semideorū calamitates. musica verò cōmonstrās quid in rhythmis, quid in harmonia, quid in cantu discrepet, inconcinna

cinna ad concinnitatem reducet.geometria æqualitatis & proportionis semina indens in studiosam animã, per cõtemplatio nem elegantiæ perpetuã,inseret amorem iustitiæ. rhetorica & mentem ad cõsiderandum acuẽs, & sermonem ad proferendas cogitationes exercens,rationalem verè faciet hominem, curãs id quod illi proprium eximiúmque à natura donatum est.dialectica rhetoricæ germana gemelláq;.vt quidam aiunt, falsos sermones à veris discernens,& sophismata persuasibilia redarguens,magnum morbum animæ deceptionem persanabit. In his & similibus versari ac præ exercitari profuerit. fortassis enim contingere nobis potest quod multis contigit,vt per famu las in reginarũ virtutum familiaritatẽ nos insinuemus. Viden' vt & corpus nostrũ nõ prius solidis & lautis cibis vtitur quàm in pueritia nutritum sit simplicibus & lactariis?ad eũdem sanè modum existimãdum est animæ quoq; pueriles cibos præpara tos,artes liberales,& contẽplationes singularum proprias:perfectiores autem & qui verè viros deceãt esse virtutes.Cæterùm huius mediæ disciplinæ præcipuas formas per duo signa discimus,per genus & nomen:siquidẽ Aegyptia genere, nominatur Agar.hoc autẽ interpretatur inquilinus.necesse est enim vt qui choreas encyclicarũ contẽplationum frequentat, & multiplicẽ eruditionẽ sectatur, terreno Aegyptióq; sit adscriptus corpori, cũ & oculis ad lectiones opus habeat.& auribus ad auscultandũ & reliquis sensibus ad tractãda sensibilia singula.nã sine iudica tiuo iudicari aliquid natura nõ patitur. iudicatur autẽ per sensum sensibile, itaq; sine sensu non potest quicquã percipi in hoc mũdo sensibili, quæ magna ex parte est philosophãdi materia. sensus porrò est animæ pars magis corporea,radicata in totius animæ conceptaculo: quod vas Aegyptus figuratẽ nominatur. hæc est forma generis,quã ancilla virtutis habet.iam alteram, scilicet nominis,qualis sit consideremus. mediam disciplinam inquilinæ ius habere contigit.nam & sapientia & quælibet virtus est scientia, sed ciuis & reuera huius vniuersitatis indigena sola ex omnibus:reliquæ disciplinæ secundùm & extremũ ordi nem adeptæ,mediæ censentur inter ciues & hospites.ad neutrũ enim genus in totum pertinẽt,& cum vtroq; habent commune nõnihil. nam inquilini conuersatione cum ciuibus fruũtur:sed quia non est eis certum fixúmq; domiciliũ,censentur inter exte ros.Sicut,opinor,adoptiui filij,quatenus hæredes fiunt pro nati uis æstimãtur:quatenus aliunde nati sunt,pro alienis.itaq; sicut

se habet hera ad ancillam,matrona ad cõcubinam,ita se habet virtus Sarra ad disciplinã Agar.iure igitur Abrahamo contemplationi scientiæque de dito virtus Sarra pro vxore fuerit:Agar verò id est vniuersa encyclopædia,pro pellice. Ergo qui prudentiã discit à præceptoribus,Agarem non reiiciet. est enim valde necessaria primarum disciplinarũ possessio. Quod si quis paratus est certamina pro virtute subire,& indefessus exercet se continuè,duas matronas ducet,ac totidẽ ancillas pellices. singularũ autẽ diuersa sunt ingenia.matronarũ altera,sanissima optimè cõstituta pacatissimáq; motio,ex re Lia nomẽ habet.altera coti similis Rachel vocatur,ad quã intellectus certaminis exercitiísq; cupidus se atterẽs acuitur. interpretatur autẽ visio profanationis,nõ quòd profanè videat,sed cõtrà:quia visibilia sensibiliáq;,collata cũ immortali natura inuisibili& intelligibili, non religiosa sed profana esse iudicat.nã cum anima nostra bipartita sit,partim bruta partim rationalis,vtriq; sua virtus est, Lia rationali parti,Rachel irrationali.exercet enim nos altera per sensus & rationis partes,vt contẽnamus omnia cõtẽnenda, gloriam,diuitias,voluptatẽ,quæ vulgus hominũ suspicit,& magna contentione persequitur,corrupto auditu.cæterorúmq; sensuum iudicio.Altera verò docet,vt inæqualẽ asperámq; viã,studiosis virtutis animabus inaccessam deuitemus, & ineffẽse per tritam à populo,stratámq; incedamus . nusquã labẽte vestigio. Necesse est igitur vt prioris ancilla sic eloquẽdi facultas , & argutatio sophistica , pstigia faciẽs per cõiecturas quasdã persuasibiles. Alterius verò,illa victus ratio quæ cibũ potúmq; requirit.nam earum nomina,Zelpha & Balla,extant in sacris literis. Zelpha idem sonat quod oris iter, & eloquendi facultatẽ significat. Balla verò deglutitionẽ , quæ est mortalium animalium præcipuũ firmamẽtum & summè necessarium.ab hac enim sustinentur corpora,& vitę rudentes ab hac religati sunt ceu crepidine. Cùm his igitur omnibus potẽtiis meditator ille habet cõsuetudinẽ,cum alteris vt ingenuis & ciuibus,cum alteris , vt ancillis & pellicibus. Expetit enim Liam,id est motum,qui sanitatẽ in corpore , in anima honestatem & iustitiam operatur. Rachelem etiam diligit,colluctans cum affectibus,& exercens se ad temperantiã,resisténsq; omnibus rebus sensibilibus.Duobus enim modis vtilitatẽ capimus,dum vel in pace bonis fruimur,vel in bello mala profligamus arcemúsq;. Per Liam antiquissima & pręcipua bona percipimus:per Rachelem,velut ex

hostib

hostibus manubias.Huiusmodi est cum his matronis consuetudo.Opus habet nihilominus etiam Balla deglutitione meditator noster,sed vt ancilla & pellice. nisi enim edat & viuat,bene viuere non potest:quandoquidem indifferentia semper melioribus pro fundamento sunt. opus habet Zelpha quoq; differendi facultate,vt ratiocinatio duabus rebus in vnũ collatis absoluatur,ex cogitationis fonte,& riuo inde promanante per vocis organũ. Verũ isti pluribus vel vxoribus vel cõcubinis vsi sunt, vt in sacra scriptura legitur. At cùm Isaac nõ plures vxores,nõ pellex vlla,sed cõiux vnica quam virginem puellã duxerat, est perpetua vitę socia.cur ita?quia virtus quæ dicitur,qualis Abrahami fuit,pluribus eruditionibus indiget,legitimis iuxta prudentiam,adulterinis iuxta disciplinas quas liberales vocamus. itidem quæ per meditationem absoluitur, quod genus virtutis Iacob sectatum apparet. meditationes enim constant ex compluribus variis dogmatibus,antecedentibus,cõsequentibus,citius aut serius occurrentibus,& labores nunc minores nũc maiores exhibentibus.At genus à seipso doctum,in quo Isaac censetur,optimam inter omnes bonos affectus lætitiã simplicem, meram sincerámque sortitum est,nec meditatione vlla nec doctrina indigens,ad quas parandas non solũ matronis scientiis, sed & illis alteris pellicibus opus est. Cùm eñ Deus sciẽtias sine pręceptore cęlitus impluit,impossibile est delectari amplius ancillis & concubinis artibus,& teneri desiderio, tãquam filiorum dogmatum illegitimorum.Siquidem dominę reginæq́ue virtutis maritus appellatur,cui tãtus honor contigit. ea Latinè patientia,Hebraicè Rebeca vocatur. Nam quisquis naturæ suę felicitate & fœcunditate animæ sine labore sapientiam assecutus est,nullum profectum requirit amplius. habet enim in prõptu perfecta dona Dei inspirata per illas antiquas Gratias,quæ sibi optat perpetua. Et hoc est,opinor,cur ille autor omnis beneficentię,volẽs ratas suas gratias,ei qui acceperat, vxorem despõdet patientiam. Reminiscentia tamen secũdum à memoria locum tenet,& reminiscens à memore.nam ille similis est vtenti constanter bona valetudine,hic recolligenti se post ægritudinem.Nam obliuio morbus est memoriæ.Quisquis autẽ reminiscitur,necessum est, vt oblit' prius fuerit quorũ meminerat. Memoriã sacra scriptura Ephraim nominat,quã vocem fertilitatem fructuũ interpretari licet:reminiscentiã autẽ ex obliuione Manassem vocant Hebræi.sic enim anima memoris profert

ceu fructũ quę didicit, nihil eorum amittens: reminiſcentis autẽ, ex obliuione euadit, qua priusquã admoneretur, tenebatur. itaq; memori marito vxor cohabitat memoria: obliuioſo pellex reminiſcentia, Syra genere, iactabũda & arrogans. nã Syria ſublimitas interpretatur. huius cõcubinæ reminiſcentiæ filius eſt Macheir vt appellãt Hebræi, ac ſi Latine dicas, patris. nã qui reminiſcuntur, putãt à patre intellectu ſe cõmonefieri, nec reputant ſecum, quòd is ipſe aliquãdo admiſit in ſe obliuionem, nõ facturus, ſi habuiſſet in poteſtate memoriam. Scriptũ eſt enim: Nati ſunt filij Manaſſę, quos peperit ei cõcubina Syra, primum Macheir, qui genuit Galaad. Nachor quoq; frater Abrahã duas mulieres habuit, vxorẽ & pellicẽ. vxoris nomen Melcha, Ruma verò pellicis. ſed nõ hiſtoricam genealogiã contexit legiſlator ſapiẽtiſsimus, quod abſit vt quiſquã ſanus ſuſpicetur: magis rerũ animæ profuturarũ eſt hęc narratio. quod ſi hæc nomina vertãtur in linguã nobis vernaculã, quid ſibi velint apparebit. age igitur ſcrutemur ſingula. Nachor idẽ eſt quod luminis requies Melcha quod regina, Ruma ſignificat videntẽ aliquid. Ergo lucẽ habere in mente bonũ eſt. quod autẽ quieſcit & ceſſat immotum, imperfectum bonum eſt, nã mala quieſcere expedit, bona verò moueri. Quid enim prodeſt ceſſare bonum tibicinem aut citchariſtam, aut in vniuerſum quemcunque artificem ſuam artem non exercere? nam ſine actione ſola contẽplatio ſcientibus ad nihil eſt vtilis. nec enim pãcratiaſta, pugilve aut luctatur ex arena protruſus vllũm fructum è ſtudio ſuo referet: neq; abſolutus curſor, ſi corripiatur à podagra, aut alioqui laboret morbo infeſto pedibus. lumen autẽ animæ, ſolari ſimillimũ eſt ſciẽtia. nam ſicut oculi ſplendore, ſic mens illuſtratur ſapientia, & vſq; acutius cernere aſſueſcit inuncta nouis ſemper cõtemplationibus. Itaq; luminis quies Nachor interpretatur: & meritò. Quatenus enim Abrahamum cognatione attingit, ſapiẽtię luminis factus eſt particeps. quatenus autẽ nõ eſt comitatus peregrinãtem à creatura ad creatorẽ, à mundo ad mundi opificem, claudam & parum integram ſcientiam acquiſiuit, reſtitantem ceſſantémq;, vel potius humi defixam more ſtatuæ. Non demigrat enim è Chaldaica regione, hoc eſt non deſiſtit ab aſtronomicis ſpeculationibus, creaturã magis colens quàm opificem. & mundum magis quàm Deum: imò mundũ ipſum Deum eſſe credens, non omnipotentis opificium. Melcham autem ducit vxorem, non fortunatam aliquam reginam latè imperitantem

natio-

nationibus aut ciuitatibus.sed appellatam tantùm communi cum ea vocabulo.Quemadmodū enim Cælum, eò quòd inter omnes creaturas præemineat,regem sensibilium non incōuenienter quis dixerit sic & scientiam rerū cælestium, cuius professores habentur Chaldæi & astronomi,reginam scientiarum ipsi vocant propter excellētiam.Hæc igitur est matrona,concubina verò videns vnū aliquid,vel vilissimum.Proinde optimo generi cōtigit videre,quod est optimum, nempè eum Qui est. Nam Israël videns Deū interpretatur.Secundaria verò cupienti secunda sors obuenit,spectare cælum sensibile, stellarúmque ordinem decētissimum,& choream verè musicam. Tertij sunt quidam disceptatores,qui naturas præstātissimas sensibilium intelligibiliúmq; ne attingunt quidem,tātùm circa parata ista sophismata tempus cauillando terentes.Horum concubina est Ruma,videns aliquid vel minutum,quia non possunt potiora scrutari,vnde aliquam vitæ vtilitatem capiāt. Nam sicut apud medicos,quæ dicitur logolatria multum abest vt ægrotos adiuuet:remediis enim & chirurgiis & diætis,non verbis morbi curantur:sic & in philosophia verba tantùm quidam venditant & venātur,vitam autem morbis refertam curare nec possunt nec volunt:nec pudet eos à teneris annis ad vltimam vsque senectutem sententiolas frigidas oppugnare propugnaréque , tāquam felicitas in nominibus verbisq; & in immodica inaniq; curiositate sita sit,ac non potius in componendis moribus : qui fons si bene se habeat,exulant vitia,virtus restituitur. Vtuntur tamen concubinis,id est,opinionibus dogmatibúsq;, etiam mali homines:quandoquidem scriptura dicit,quòd Thamna concubina Eliphæ,filij Esau,peperit Eliphæ filium Amalec. Egregia nepotis degeneratio.ea magis apparebit,si non tam de homine hæc intelligantur quàm de anima,& quasi anatomica ratione considerentur.brutus enim & immoderatus impetus affectuū appellatur Amalec:quod interpretatur populus elingens. sicut enim vis ignis absumit obiectam materiam , eodē modo & affectus excandescens abligurit corrumpitq; quicquid inuenit obuium.huius affectus pater Eliphas iure censetur. nā hæc vox interpretatur Deus me dispersit.An non quāprimùm dissipatur & reiicitur anima à Deo,statim hic brutus affectus nascitur?nam perspicacem & religiosam mentē,ceu generosam vitem propagat,radices extendens in æternitatē,& vbertatem ei donans ad vsumfructū virtutū.& hoc est quod Moses precatur:

Inducens plantabis eos:vt non intra vnũ diem arefcat, fed immortalis longæuáq; fiat Dei plantatio.Nam iniuftá impiámq; animam fucatam à feipfo longifsimè,difsipat in locũ voluptatum,concupifcentiarum,& facinorum:qui locus impiorũ vocatur,aptius quàm ille fabulofus apud inferos.reuera enim infernus nihil aliud eft quàm vita miferi,fcelerati,execrãdíq; hominis.Extat autem & alibi hoc verbum in facris literis, Quãdo diuifit altifsimus gẽtes,& difperfit filios Adam,terrenos mores omnes:quos nullius cæleftis boni vidẽdi cupidos abegit,difperfos extorres & exules.nullus enim malus vel domũ habet vel ciuitatẽ,vel vllum focietatis ius,fed inftabilis difpergitur, pafsim vagus errabundúsq;,nufquã valens fubfiftere.Sufcipit igit malus è cõiuge malitiam filiã,è concubina verò affectionem. Intellectui enim tota anima quafi coniux eft vitæ focia, quæ fi culpabilis eft,parit vitia.corporea verò natura pellex videtur, quę affectiones gignit.Nam voluptates ac cõcupifcentiæ habitãt in corpore.mulier ipfa Thamna nominatur, ac fi dicas defectus fluctuãs.deficit enim & languefcit affectu anima, motũ & iactationem magnã fumẽs à corpore, propter coortã grauẽ tempeftatẽ ex immoderato impetu.Caput autẽ tanquã animãtis omnium dictarũ partium,Efau eft prĩceps generis, qui modò factura,modò quercus interpretatur:quercus, quia rigidus, inexorabilis,inobfequẽs,duræ ceruicis, amẽtiam in confilium adhibens,verè quernus homo.factura verò,quia figmentum & fabula eft vita infipiens,plana tragico faftu, irrifione mutua, cauillífq; comicis,nihil fani habẽs,mẽdax & à veritate aliena, qualitate carentem,inuifibilẽ informémq; naturã non afsis faciẽs, quã Meditator deamat.Teftis eft Mofes,dicẽs: Erat Iacob fimplex,domum habitans.Itaq; huic contrarius fine domo eft, figmẽtorum,poëmatum,& fabulofarum nugarum amicus,vel potius ipfe ludus & fabula.Hactenus de ftudiofi intellectus cũ coniugibus,concubinífq; cõgreffu,quantũ fieri potuit, dictum eft.attexenda funt reliqua & fcrutãda quæ deinceps fequuntur,

Obediit,inquit,Abraham verbis Sarræ.] Neceffe eft enim vt difcipulus monitis virtutis obediat.non omnes enim præfectis fuis obediunt,fed quotquot vehemẽter amãt fcientiam.nã penè quotidie plena funt theatra & auditoria: & philofophi fine refpiratione de virtute copifè verba faciunt,fed quęnam eft horum fermonum vtilitas?cùm enim deberent attendere, auocantes animum quidam de nauigatione aç negotiatione, quidam

dam de agricultura & reditibus, quidā de honoribus & repub. quidam de lucris ex opificiis, quidā de plectendis inimicis, quidam de amoribus, omnes de aliis rebus cogitant: vt quantū ad rem præsentē attinet surdi sint, corpore tātum occupātes suum locum, peregrināntes animo, & nihil differētes à statuis ac imaginibus. quod si qui attendunt etiam, tantisper dum sedent audiunt. post discessum non meminerunt quicquā amplius: quippe qui venerāt vt auribus voluptatem caperēt potius quàm vtilitatem aliquā. itaq; anima eorum nihil potuit vtero cōcipere, sed quamprimùm voluptas illa auditus cessauit, euanuit & attētio. Tertium genus est eorum, qui recentē adhuc dictorū tenēt memoriam, sed sophistæ cōperiuntur non philosophi. horum laudatur oratio, vita vituperatur. possunt enim dicere optima, sed nō possunt facere. Itaq; rarus est inuentu attentus, memor, qui malit facere quàm dicere: quæ omnia testantur sacræ literæ de scientię cupido his verbis: Obediit voci Sarræ. non enim solùm audire, sed exaudire inducitur. quo vocabulo assensus & obedientia significatur aptissimè. nec absurdè dictum est illud Voci, & non loquenti Sarrę obeditum. proprium enim discētis est, audire vocē verbáq;. per hæc em̄ sola discit. at quisquis meditatione virtutem non doctrina parat, nō verba, sed quid dicatur attendit, vitam quoq; præceptoris imitans laudādis actionibus. narratur enim de Iacob, qn̄ ad gentilitias nuptias mittitúr, Exaudiuit Iacob matrem & patrē suum, & profectus est in Mesopotamiā. non dicit vocē nec verba exaudita. decebat enim meditatorē hunc vitæ imitatorē fieri, non sermonū auditorem, hoc enim discētis est illud parantis se certamini, vt hinc quoq; meditantis & discentis appareat differētia, dum alter pręceptorem, alter præcepta sequitur. Assumpsit igitur Sarra vxor Abrahami Agar Aegyptiā ancillam suā, post annos decē quàm habitare cœperunt in terra Chanaan, & dedit eā suo marito vxorē.] Inuidum, amarulentū, malignū suaptè natura est vitiū: ediuerso virtus res mitis, benigna, socialis, omnibus modis parata generosis animis prodesse vel per se vel per alios. nunc igitur nō valentibus nobis è prudētia filios suscipere, suā despōdet famulam, encyclopædiā inquā, siue orbem disciplinarū liberalium, tantūnon sequestram agens & sponsæ ornatricē. legimus enim ꝙ ipsa suo marito hāc vxorem in manū tradiderit. Hic quærēdum occurrit, cur denuò Sarrā dicat vxorem Abrahami, quod iam sæpe antea docuerat. non enim affectat tautologiam pro-

lixæ orationis insigne vitiũ. Quid igitur dicendum? Quoniam ancillam prudentiæ liberalem eruditionem desponsatã narrat scriptura, ait eam non oblitam cõditionis & officij quod debebatur dominæ, sed meminisse ꝙ illa sit matrona & vxor legitima, ipsa verò propter necessitatem ad tẽpus assumpta. id quod accidit omnibus discendi cupidis, qui expertus est, idoneus testis erit. Equidem cumprimùm cœpi stimulari amore philosophiæ, admodũ iuuenis consuetudinẽ habui cũ vna ex eius pedisequis grãmatica, cuius partus, scribendi legendiq; facultatẽ, & narrationes poëtarũ, dedicaui eius dominæ. ac rursam cũ altera cõgressus geometria, delectatus eius pulchritudine, vt cuius mẽbris nihil esset moderatius aut castigatius, nihil ex ea natũ abscondi, sed bona fide representaui ac donaui matronæ. tertiã quoq; solicitaui. erat aũt concinna, modulata, cõposita, Musica nomine. ex hac genui colorationes diatonicas, & harmonicos cõiunctos disiunctósq; cãtus, pertinẽtes ad diatessaron, diapente, diapason symphonias. ne hæc quidẽ cælaui, quò magis ditesceret vxor legitima, aucta numeroso famulitio. Sũt enim qui ancillarum illecebris inescati. paruipenderunt heram philosophiam, & cõsenuerunt quidam in poëmatibus, quidã in deliniationibus, quidam in colorum tẽperaturis, alij in aliis rebus innumeris, nõ valentes sese ad matronã recipere. habet enim vnaquæq; ars suas elegãtias quibus alliciat, quibus delectati quidã capiũtur, obliti promissorũ, quæ sibi intercesserũt cum philosophia. sed qui à pactis non discedit, vndecunq; parat quibus dominæ placeat. meritò igitur scriptura fidem eius celebrat, affirmans nunc quoq; vxorẽ Sarram esse, etiam quãdo ipsa volente libẽtéq; maritus ancillã duxit in thalamũ. atqui sicut liberales artes cõferũt ad quærẽdam philosophiã, ita philosophia ad parandam sapientiã. Est enim philosophia meditatio sapiẽtiæ, sapientia verò scientia rerum humanarũ diuinarúmq;, & causarũ insuper. ergo sicut encyclopædia philosophiæ seruit, sic philophia sapiẽtiæ. at philosophia docet nos cõtinere linguã, ventrem, & ea quæ sub vẽtre sunt. hæc quãuis per se expetenda, augustiora tamen fiunt, quãdo in honorẽ Dei & causa religionis, exercẽtur. oportet igitur nos esse memores dominæ, dũ famularum eius procos agimus. & quãuis harum mariti dicamur, illa nobis matrona sit, etiamsi nõ dicatur. Traditur autem hæc noua nupta nõ statim postquam in Chananæam terram ventũ est, sed morato in ea iam per decennium, hoc quid sit, non obiter

tet

ter dispiciendum est. Mox à natiuitate anima nostra coalitis tantùm affectibus vtitur tristitiis, doloribus, timoribus, cōcupiscētiis? voluptatibus, qui per sensus in eam obrepūt, priusquā ratio queat à bonis mala discernere, & quantū altera distent ab alteris cognoscere, nimirū quasi somno etiam tum grauata, & vix recludēs oculos. procedente vero tempore, cùm pueritiam egressi attingimus adolescētiam, statim geminę stirpes ex vna radice nascūtur, virtus & vitiū: quas licet ambas intelligamus, vtiq; alteram eligimus, generosi virtutē, vitium contrarij. His prius præstructis, sciendum affectus per Aegyptum significari, vitia per terrā Chananæā. itaq; meritò populus ex Aegypto in Chananæam ducitur. nā homo, vt dixi, ex quo natus est, Aegyptios affectus incolit, radicatus in doloribus & voluptatibus. deinde ceu in coloniam migrat ad vitia, ratione iam cernente acutius, & bonū malúmq; intelligēte, malum tamen eligente, quod multum mortalitatis habeat, quæ malo est propria, sicut contrarium bonū ad Deum pertinet. Has natura voluit esse patrias ætatibus, puerili affectum Aegyptiū, pubescenti vitiū Chananitidem. At sacra scriptura licet nō ignara patriarū humani generis, submonet nos quid agendū, quidve vtile, præcipiens vt odio habeamus gētium leges institutáq;, his verbis: Et locutus est dominus ad Mosen, dicens: Loquere filiis Israël, & dices ad eos. Ego dn̄s Deus vester. Iuxta consuetudinem Aegypti in qua habitastis nō facietis, nec in legibus eorū ambulabitis. Iudicia mea facietis, & iuxta morē regionis Chanaam, in quā ego introducturus sum vos, nō facietis. Præcepta mea facite, & ambulate in eis. Ego dominus Deus vester. Custodite omnia præcepta mea & iudicia mea, & facite ea. Qui fecerit ea, viuet in eis. Ego dn̄s Deus vester. Custodite omnia præcepta mea, & iudicia mea. Ergo vera vita cōsistit in dei pręceptis & iudiciis, adeo vt mores impiorū adferant perniciem. quidam autē non perpēdunt affectus & vitia, vnde impiorum & facinorosorum multitudo exoritur. Ergo post exactum in Chananæa terra decennium Agarem ducamus, quādo iam rationis participes, noxiā suaptè natura ignorātiā & ineruditionē didiscimus. aliquantò pòst in numero perfecto denario legitimo eruditionem profuturam concupiscimus. Rationem autem denarij numeri diligenter exquisiuerunt musicorum filij, laudatam non mediocriter etiam à Mose sacratissimo: qui ad hūc numerum refert res pulcherrimas, vota, primitias, oblationes sacerdotū perpetuas,

 obser

obseruationem paschatis,propitiationem,red euntem quinqua gesimo quoq; anno remissionem,& restitutionẽ in integrum, apparatum tabernaculi dissolubilis,aliáq; innumera, quæ memorare prolixum fuerit.tantùm potiora non silebimus. Ante omnia Noë illum,qui primus in sacra scriptura iustus pronunciatus est,à protoplasto inducit decimum, nõ ad indicandã annorum multitudinem,sed vt apertè doceat:quòd sicut denarius numerorũ qui deinceps vnitatem sequũtur est perfectissimus: ita iustitia in anima reuera finis est vitæ actionum.nam ternio per seipsum multiplicatus vt faciat nouenariũ,res bellicosa habetur in oraculis:superueniens autem vnitas ad explendum denarium amica existimatur.id colligitur ex nouẽ regnis,quãdo ciuili bello quatuor affectus contra quinq; sensus insurrexerũt, & totam animam quasi ciuitatẽ adduxerunt in ruinæ vastitatis periculum,quod sapiens ille Abraham decimus cum suorũ manu superueniens sustulit.hic pro tempestate trãquillitatem, sanitatem pro morbo,vitam,si verum fatendum est,pro morte attulit fauente Deo victoriam assecutus,ob quam gratus obtulit ei decimas. quin & pecudum omnium quæ sub virgam, id est,disciplinam veniunt,& quæ sunt cicuris mãsuetiq; generis, decimas lex segregat,iubẽs vt cõsecrentur: vt tam multis exẽplis discamus quàm familiaris Deo sit denarius, nouenarius verò numerus mortali nostro generi. nec tantùm animalium, verùm etiam omnium terræ fructũ decimæ exigũtur primitiarum nomine.Omnes,inquit decimæ,siue frugũ,siue arboreorũ fructuum,consecratæ sunt domino: & omnes decimæ boum ac ouium,& omnis pecoris quod sub virga numeratur,decimæ sacratæ erũt domino.Viden' vt etiã de hac mole nostra corporea verè terrena & lignea,primitias imperat?nam vita,salus,incrementũ,sanitas,per diuinã ei cõtingunt gratiã.Viden' vt etiam de brutis quæ nobis insunt animalibus, hoc est sensibus,idem præcipitur?nã visus,auditus,odoratus,gustus tactúsq;, diuina sunt munera,gratiarũ actione dignissima. Verùm non ob hæc solùm terrena,lignea,corporea,nec ob brutas animãtes,sensus videlicet,benefactorẽ laudare docemur:sed & ob mentem,quæ propriè homo est in homine, potior in deteriore, immortalis in morti obnoxio,ideo vt puto,primogenita omnia sibi consecrauit,pro quibus decimã Leuiticam inquã tribum accepit, vt essent,qui conseruarent custodiréntq; sanctitatem & religionẽ ceremoniarum,quæ ad Dei cultum referuntur. nam præcipua nostri

nostri pars est ratio,& dignum est,vt intelligentiæ,solertiæ,sagacitatis,prudētiæ,& cæterarū eius potentiarū,offerantur Deo primitiæ:qui has dotes cumulauit largiter. hac occasione permotus ille meditator inter precandum ait: Omniū quæ mihi dederis seponā tibi decimas. Et oraculū quod post victoriales præces scriptū est,quas ille à seipso cōsecratus sacerdos Melchisedec precatur:Dedit,inquit,ei decimas omniū,de sensibus bene sentire,de verbis bene dicere,de mente bene cogitare. Pulcherrimè igitur simúlq; necessariè per speciem enarrationis, qñ cælestis illius & diuini alimenti monumentū in vrna aurea consecratū est,ait:quòd Gomor erat decima pars trium mensurarum.In nobis enim ipsis tres mensuræ videntur esse, sensus, ratio & mens.sensibilia sensu,verba & orationes ratione, intelligibilia mēte metimur.de his singulis tribus mēsuris primitiæ sunt offerendæ quasi quædā sacræ decimæ. vt & sermones & sensus & intellectus inculpabiliter sanéq; iuxta Deū se habeāt. hæc enim demū vera est iustáq; mensura, nostræ autē falsæ iniustæq;,meritò igitur & in sacrificiis decima pars mensuræ similæ cum victimis in altare infertur,manēte nobis reliquo nouenario numero. huc facit & quotidianū sacerdotū sacrificiū, His enim præceptum est,vt decimam partem ephi similæ semper offerant. Didicerant enim trāscenso nouenario sensibili existimato Deo,decimum & solum verum verè colere. in nouē enim partes mundus distribuitur,octo in cælo, supremum orbem & septemreliquos erraticorum siderum similes cursus habentium: nonam autem terram cum aqua & aëre. Horum enim vna est cognatio,varias mutationes recipientium.Vulgus autem has nouem partes & compactum ex his mundum colebat:at vir perfectus superiorem his opificem earum Deum decimum.emergēs enim super omnia eius opera desiderabat artificē ipsum,supplex eius cultor fieri cupiēs. ideo decimas perpetuas decimo illi qui solus æternus est,dedicat sacerdos, quod propriè animæ pascha dicitur,omnium affectuum,& omnium sensibilium trāsitus dum properat ad decimum illud quod est diuinum & intelligibile.scriptum est enim:Decima mensis decimi sumat vnusquisq; agnū per domos singulas: vt à decima illi decimo consecrentur victimæ seruatæ in anima duas è tribus partes illustratas habēte, donec in totum versa in splendorem cælestem,velut luna toto orbe fulgida, per duas septimanas aucta,non solùm custodire,sed & sacrificare iam valeat integras

tegras & inculpatas hostias,id est,propitiationes. hoc enim fit mensis decima,anima illum decimum Deum inuocãte suppliciter,edocta quàm humiles & nihili creaturæ sint,& quàm immenso interuallo excellat inter omnes eas ille Ingenitus. qua propter propitius vel absq; propitiatione fit seipsos dãnantib⁹ & contrahentibus,non iactabundis & fastu turgidis.hæc est remissio,hæc libertas absoluta animæ, pristinũ errorem excutiẽtis,& transeuntis ad nunquã errantem naturam,redeũtisq; ad sortem quã olim acceperat,cùm magnificè spiraret, & vigeret honestis laboribus. tunc enim eius certaminibus delectatum illud sacrũ verbum,dedit ei præmium eximiũ sortem immortalem,& ordinem in genere incorruptibili. hoc & ille sapiens Abrahã supplex orat,imminẽte incẽdio,verbotenus quidẽ terræ Sodomiticæ,re autẽ animæ bonorũ rerum sterilis & orbatæ rationis oculis:vt si inueniatur in ea denarius,ceu reliquiæ quędam iustitiæ,detur ei venia. Orditur autem supplicationem à remissionis numero quinquagenario, & in denarium desinit, extremam redemptionem. & hoc est cur mihi videtur Moses quoq; post tribunos cẽturiones,quinquagenarios præfectos,postremò decuriones eligere:vt si mens nõ possit per seniores ordines proficere,saltem purgetur per vltimos.Pulcherrimũ documentum etiam illius studiosi seruus didicit, quãdo mirifica legatione fungens per seipsum sapienti petebat in vxorem patientiam,virtutem cognatissimam.decem enim camelos assumit,in denarij,hoc est rectæ institutionis memoriam, quòd haberet herum multorũ experimẽtorum memorem,sumit & de bonis herilibus,nõ argẽtum aurùmve,aut aliquam materiem corruptibilem:hæc enim Moses bona nũquam diceret:sed illa germana quæ solius sunt animæ viatico negotioniq; destinat,doctrinã,profectum,studiũ, desiderium, zelũ, diuinationẽ, prophetiam,amorem bonorum operũ : quibus rebus exercitatus assiduè,iam velut ex alto portũ aspiciens, promet inaures duas,singulas drachmam pendentes,& armillas pondo aureorum decem,quas tradat puellæ offerenti hospitium.ô diuinum ornamentum,drachmam esse auditionem,pondus propter vnitatis naturam indiuisibile:auditus enim non debet cuiquã vacare,nisi vni verbo,quod virtutes vnius solius Dei decẽter exprimit:armillas autẽ aureorum decẽ. nam sapientes actiones perfectis numeris firmantur,quarũ vnaquæq; auro pretiosior est.Talis est & illa per optimates viritim facta collatio, dũ ani

ma

ma ornatu accepto à philosophia festū dedicationis ageret. deo doctori & præceptori agens gratias. acerrā enim aureorum decem plenam aromatibus dedicat, vt vaporem è prudentia cæterisq; virtutibus exhalantem, ille solus sapiens diiudicet. quo sacrificio vbi litatum fuerit, Moses sacrum hymnum accinet dicens: Hausit dominus odorem suauitatis. olfacere ponens pro assentiri. non habet enim ille formam humanam, nec naribus aliisve partibus instrumentalibus indiget. Paulò pòst autem & Dei tabernaculum è decem auleis cōstare dicet. nam totius sapientiæ compages numerum perfectum sortita est denarium. sapientia porrò aula est regia regis omnipotentis qui solus imperat omnibus. hæc est domus eius intelligibilis, altera verò sēsibilis mundus hic. quandoquidem & aulæa cōtexta sunt ex rebus quatuor elementa significantibus, videlicet bysso, hyacintho, purpura, & cocco, quæ illa numero referunt. Byssus terram significat ex qua nascitur. hyacinthus aërem nigricantem suaptè natura: aquam purpura, quòd hæc tinctura è mari petatur, aliter dicta conchilium. postremò ignem color coccinus, cui simillimus est. Rursum Aegyptum rebellem, quando aduersariā mentem venerata regni traditis insignibus eam ornauit solio, sceptro, diademate, decē plagis castigat ille rerū arbiter omnipotens. Idem sapiēti Abrahamo pollicetur, nec plures nec pauciores, sed decem gētes se deleturum, & harum agros daturum se illius posteris: denarium ducens idoneum ad omnia, tam ad honorem quàm ad pœnam, tā ad laudem quàm advituperium. verùm ista quorsum memorare pergimus, cùm sacram illā diuinámq; concionem x. in vniuersum præceptis Moses absoluerit? quæ sunt capita iuris diuini in leges plurimas partiti, radices, initia, fontes perennes mandatorum, iussa vetitaq; cōtinentium, ad vtilitatem illorum qui ea recipiunt. meritò igitur decennio post quàm è Chaldæa migratum fuerat, cum Agar contrahitur cōnubium. nec enim statim vbi ratione vti cœpimus, languente adhuc mente artes liberales appetere possumus, sed confirmata iam vi intelligendi atq; solertia, quando non superficietenus quasi aliud agēdo, sed firma certáq; sententia res complectimur. ideo mox in contextu additur illud, Ingressus est ad Agar. Cōueniebat enim discipulo vt docti magistri ludum frequētaret, & disceret disciplinas naturę humanę cōgruas. Et nūc quidē discipulus ad doctrinā ire inducitur: sępe tamē illa prior obuiam procurrit sine inuidia, & venientes generosè attrahit.

Sic

Sic virtutem Liam videre licet occurrentem dicentémque Meditatori, Ad me ingredieris hodie. cùm ille rure domũ rediret. quò enim aliò debuerat ire seminum sciẽtiæ plãtarúmq; curator, nisi ad cultã à se virtutẽ? quæ nõnunquam velut periculum faciens discipulorũ alacritatis & promptitudinis, nõ occurrit, sed velata facie sicut Thamar, sedet in triuio, pro meretrice se ostentans prætereuntibus, ne quis curiosior velũ detrahat, & intemerati virgineiq; pudoris pulchritudinem decentissimã conspiciat. Sed quis est ille quæsitor discẽdi cupidus, nihil indiscussum & inexploratum sinens, nisi summus ille dux & rex, libenter perstãs in icto semel cum Deo fœdere, Iudas nomine. Diuertit, inquit, ad eam de via & dixit: Sine me vt coeam tecũ,] Nec vlterius molestus fuit, vt inspiceret quænam esset illa velata potentia, & quid sibi quæreret. Cęterùm post coitum scriptum est: Et concepit, nec exprimitur quis. Cõprehendit enim ars quidẽ discentem, adamatũ sibi persuadens: discipulus verò magistrã, quoties discit auidè. Interdum etiam quampiam ex indifferẽtibus scientiis profitens, & discipulum nactus ingeniosum, iactat suam doctrinã, credens se solum autorem eruditionis suis auditoribus, atque ita supinus incedit, & inflatus obducto supercilio, & à volẽtibus eum sectari magnã mercedẽ postulat: si quos autem sentit sitientes eruditionis, sed pauperes, auersatur, quasi solus inuenisset thesaurũ sapientiæ, hoc est illud in vtero concipere, turgere inflaríq; supra modũ: quod recidit in dedecus disciplinarum indifferentium, quas quidã ita dehonestant suapte natura honestissimas. Quotquot igitur animæ cũ prudẽtia fiũt rebus grauidæ, pariunt nihilominus confusa discernentes separantésq;, sicut Rebeca, postquam enim vtero cõcepit scientiam discordiũ rerum virtutis & vitij, fœcunditate vsa vtrãq; naturã distinguit & separat. Quotquot autẽ sine prudentia concipiunt, aut abortiunt, aut cõtentiosum quempiam sophistam iaculatorem sagittariúmq;, vel telis velitationibúsq; impetitũ pariunt: &, meritò. multũ enim interest inter cõcipientes & grauidas. nã quæ se putãt grauidas, partum sibiipsis ascribunt, eúmq; iactãt sermonibus. at quæ non dedignantur cõcipere, fatentur se nihil habere proprium, sed semina atq; genituras externè infusas cõ fouere, & autorem harum veneratæ, maximum malum, scilicet sui amorem, per bonum perfectum, scilicet pietatem, depellunt. Ad eundem modum etiam legum humanarum iacta sunt semina. Erat vir quidam, inquit, scriptura, de tribu Leui, nomi-

ne Amram, qui accepit vxorem de filiabus Leui. Ea grauida facta peperit filium: quem cum viderent elegantem, abscondérunt tribus mensibus. hic est Moses ille purissimus intellectus, verè elegãs, qui numinis afflatu correptus legislatoriã ac propheticã facultatem adeptus est, ex genere natus leuitico paterna stirpe maternáq; florens & cognatus veritati. maximum autem quiddam primus tribus huius autor pollicetur. audet enim dicere: ipse mihi solus Deus colẽdus est, aliud præterea nihil, non terra, non mare, non fluuij, non aëris ventorúmque natura, non tempestates, nõ animalium plantarũmq; species, non sol, non luna, non multitudo stellarum ordine certo decurrentium, non cælum nec mundus vniuersus: quod promissum est magni generosique animi, emergere supra creaturã & terminos eius traiicere, vni adhærendo Ingenito, iuxta sacra præcepta, quę id disertè imperant. itaque pro hac assiduitate cultúq; non intermisso reddit ei sortem seipsum. Fideiubet autem pro hac mea promissione oraculum dicens, Dominus hæreditas eius. Tales partus grauidæ magis quàm concipientes animæ solent parere. Quemadmodum autem corporis oculi modò obscurè modò clarè vident: similiter etiam animæ oculus aliquãdo cõfusiores & incertas, aliquando claras manifestásq; rerum proprietates concipit. sed ille obscurus & incertus cõceptus similis est fœtui nõdum formato in vtero: clarus autem & manifestus effigiem humanã habẽti & discretas formas artuum. de quibus extat lex scripta valde bona & perutilis. Si rixãtibus viris duobus alter percutiat mulierem grauidã, & illa puerũ informem eiiciat, mulcta mulctabitur ex mariti arbitrio, eámq; mox repræsentabit. Quod si formatus fuerit, dabit animã pro anima. non enim erat simile, perfectum & imperfectum mentis opus corrumpere, neque coniectura tantundem valet quantum scientia, neq; sperata res quantum possessa. Ideo pro incerto incerta mulcta statuitur: vbi finitum est facinus, lex quoque pœnam definit. quod intelligitur non de virtute, sed de arte aliqua inculpabili. Hoc fœtu pregnans est, non quę concepit, sed grauida, inflata opinione. nam eam quæ concepit abortire non est possibile, quòd credibile sit absoluturum talem fœtum ipsum qui genituram indidit. ad grauidæ non est mirum si quid secus accidat, quòd hæc ægrotet sine medico. Caue autem de Agar dictum putes, quòd vidisset seipsam cõcepisse, cum dicitur, videns quòd concepit, sed de hera hoc intelligitur Sarra. nam paulò

paulò post ipsa de seipsa dicit:Videns se cōcepisse,parata est coram ea.cur ita?quoniā indifferentes artes,& harum sectatores vident se graues vtero,sed quid gestent non satis vident:sciētiæ verò cernunt suos fœtus manifestissimè,nam sciētia maior est quàm ars,quippe ratione cōfirmata stabilitáq;. sic enim definitur:sciētia est ex multis intellectis facultas,meditatione acquisita,ad finem aliquem bonum ac vtilē:quæ clausula rectè additur,vt malas improbatásq; artes excludat.porrò scientia per rationem retinetur constāter atq; firmiter.proinde musicā,grammaticam,& harū cognatas vocamus artes.nam quicunq; in his sunt absoluti,dicuntur artifices,musici & grammatici.philosophiam verò & cæteras virtutes,sciētias,& qui hęc tenent,scientiis prędіtos,vt sunt prudentes,temperantes & philosophi.quorum nemo fallitur in placitis exculte à se sciētiæ,sicut supra dicti falluntur in artium suarū contemplationibus.nā sicut oculi vident,sed mens clarius per oculos.& aures audiunt,sed mens per aures melius,& nares olfaciunt,sed anima per nares efficacius:item cæteri sensus obiecta sua percipiunt, sed mēs per eos purius atq; sincerius(loquēdo enim propriè, hęc ipsa est oculorum oculus,& auris auriū,& in vnoquoq; sensu sensus sincerior, vtens illis tanquā pro tribunali apparitoribus, sed ipsa naturas subiectorum iudicans,& quædam auersans,aliis assentiens) sic artes quæ dicuntur indifferentes siue medię,corporis potentiis similes,cōtemplationes suas tractant simpliciter,scientiæ verò suas diligentius & cū summo examine.nam sicut intellectus ad sensum,sic ad artē se habet scientia. nam anima est quidam(vt iam dixi)sensus sensuū.illarum igitur singulæ exigua quædam in rerū naturis sibi vindicant,circa quæ occupantur,lineas geometria,sonos musica,vniuersam verò naturā philosophia. nam materia circa quam versatur,est mūdus hic , & tota visibilis ac inuisibilis essentia.Quid igitur mirū si cum vniuersum videat videt etiam partes.& quidē quàm illę melius,quippe illustrata maioribus acutioribúsque oculis : vt meritò hera philosophia mediam eruditionem ancillā suam pręgnantem videat,potius quàm illa seipsam. Quis enim ignorat quòd omnibus particularibus sciētiis principia semináq; indidit philosophia, ex quibus speculationes earum germinent?nam æquilaterę, obliquę, circulares,multiangulæ aliæq; figuræ, inuēta geometriæ sunt. cæterùm punctum, superficiem,lineam,solidum,nō item inuenit geometria. Quomodo enim illa definiret punctū esse quod

in

in partes non diuiditur, lineā longitudinem fine latitudine, superficiem longitudinem tātùm cum latitudine, solidum quod tres dimēsiones habet, lōgitudinem, latitudinē, altitudinē. hæc enim ad philosophiam attinent, & definiendi negotium est philosophi. item scribere legereq; est minus perfectæ grāmaticæ, quam quidam torquentes vocabulum grāmatisticā vocāt: perfectioris autem poëtarum historicorúmq; explicatio. Quoties igitur de orationis partibus disserunt, nónne tunc de inuentis philosophiæ quidam sibi vsurpare vidētur? huius enim est proprium disquirere, quid coniunctio, quid nomen, quid verbum, quid commune nomē, quid proprium, quid defectiuum in oratione, quid complectum, quid affirmatiuum, quid interrogatiuum, quid percontatiuum, quid cōplexiuum, quid bonum malúmve. nā de per se absolutis, & propositionibus & prædicamētis huius est tractatio. iam semiuocalium, vocaliū, mutarúmq; literarum discrimina, & quomodo pronuntiētur singulæ, & omnes elemētorum atq; partium orationis proprietates, nónne è philosophis elaboratæ absolutæque sunt? quæ isti fures tanquam de torrente paucas aliquot guttulas cum inanimas suas instillauerint, non pudet eos furta ostentare quasi res proprias. Quamobrem elati & sibi placentes contemnunt dominam, penes quam solam est harum contemplationum autoritas. eum contemptum illa sentiens coarguet ingenuè dicens, Iniuriam patior, vobis pacta non seruātibus. ex quo enim complexi estis ista rudimenta disciplinarum nata è mea famula, exhibetis ei honorem vxori debitū, me verò sic auersamini, quasi nunquam iunctā matrimonio. Verùm hæc fortassis est nihil aliud quàm suspicio, me ex aperta cōsuetudine vestra cum mea pedisequa, coniecturam non admodum certam sumente alienati à me animi. quæ an vana sit, soli Deo notum est, præterea nemo facilè iudicauerit. ideo propriè loquitur: Iudicet Deus inter te & me: nō prædamnans tanquā iniquè agentem, sed ambigens quasi fortassis æquum faceret, quod non ita multò pòst certo compertum fuit, dum se defendens & hæsitationi eius medicinam adhibēs ait, En tibi puellam trado in manus tuas, vtere hac sicut tibi libet.] Nam qui puellam dicit, vtrunque fatetur, & conditionem seruilem, & ætatis imperitiam. nam puellæ nomen vtriusque rei significationi conuenit. Simul fatetur & cōtraria, puellam adultæ, dominam opponens ancillæ: tātùm non in faciem reclamās: equidem encyclopædiam vt iuniorem & puel-

lam in deliciis habeo, scientiam verò coniunctam cum prudentia vt maturam matronam honore prosequor. Quod autem dicit, in manus tuas, subiectionem quidem significat, verùm non hâc solam, sed etiam quiddam aliud: videlicet quòd res ancillę sint in manu corporis: corporeis enim instrumentis & potētiis opus habent artes liberales: res autem dominæ ad animā attineant. ad rationem enim refertur tum scientia tum prudentia. itaque quantò præstatior, efficacior, & modis omnibus potior est intellectus vtilitas, tantò pluris facio sciētiam prudentiáq; quàm istam musicam vnā ex artium liberaliū numero. Proinde cùm sis & habearis à me domina, sume, inquit, omnem meā eruditionem, & non secus quàm ancilla, vtere pro arbitrio tuo: quod scio fore non iniquum, etiamsi non tam iucundum quàm vtile fuerit, & minimū suauitatis habuerit. bona enim & vtilis est castigatio his qui hac indigēt: quā aliter afflictionem sacra scriptura nominat. Quapropter mox additur, Et afflixit eā: ac si diceret castigauit & coēgit officium facere. hoc enim plurimū cōfert otio corruptis & licētia. sicut calcar equis cōtumacibus. Tales enim ægrè mansuescunt, & vix domantur scutica. an non vides horum præmia? insultant viris probatis. dilatantur, pinguescunt, sumunt magnos spiritus: dein assequūtur impietatis suæ misera præmia, nimirum & ipsi miserabiles infortunatiq;, dum coronantur & pronunciantur præcurrisse omnes impios. affluentibus enim leniter felicitatibus, putabāt se deos aureos & argenteos, oblectati adulterinis numismatibus, obliti eius Qui verè est. Testis est Moses dicens: Impinguatus, incrassatus, dilatatus, deseruit Deum factorem suum. Itaq; si nimia dissolutio maximū morbum impietatem parturit, ediuersò legitima castigatio bonum gignit perfectissimum, illam tantopere laudatam emendationem. Vnde factum est quod primariū festum azymorum, per panē afflictionis significatur: quāuis nemo nesciat celebritates exhilarari epulis & lætis conuictibus, nō afflictionibus: sed liquet hanc vocem per abusum accipi pro labore castigatorio. nā maxima plurimáq; bona meditationibus parātur & laboribus iuuenilibus. At animæ festum est rerum optimarum æmulatio, & labor ad perfectionē properantiū. Quamobrem præceptum est vt azyma edantur cum amaris lactucis agrestibus, non vt sint vice obsonij: sed quia cohibere concupiscentias ne feruescant & turgeant, quidam putant amarum, nō valentes consuetos affectus dediscere, quod mens certaminum

auida

auida habet pro festiuis delitiis. Hác ob causam, opinor, in loco qui amaritudo vocatur, lex data fuit. nam iniuriam facere suaue, laboriosum verò est iustè agere: quæ quidē est verissima iuris regula. Egressi, inquit, ex affectionib' Aegyptiacis venerūt in Merran, vbi non poterant aquā bibere, adeò fuit amara. Vnde loco nomē impositum Amaritudo, & murmurauit populus contra Mosen dicens, Quid bibemus? Clamauit autem Moses ad dominum, & ostendit ei dominus lignum, quo iniecto in aquam dulcis est reddita. In eo loco datæ sunt ei iustificationes & iudicia, & ibi tentauit eum dominus. est enim certissimum experimentum animæ in labore atq; amaritudine: alioqui non facilè quò vergat discernitur. Nam multi nimis cito defessi sunt, non ferentes laborem grauem aduersarium, manus præ languore demittētes sicut athletæ qui desperāt de victoria, certi ad Aegyptiarum affectionū delitias recurrere. alij verò horrendos grauésq; deserti labores tolerando fortiter, inuicti perdurauerunt in vitæ certamine. contendentes aduersus naturæ necessitates, adeò vt famem, sitim, algorem, æstum, à quibus cęteri facilè vincuntur, ipsi deuincerent. in causa fuit non solus labor, sed cum eo cōiuncta dulcedo. legimus enim aquam dulcem redditā. quæ dulcedo laboris Græcis φιλοπονία vocatur. talis enim dulcedo nihil aliud est quàm amātis honestatē zelus, amor & desiderium. nemo igitur huiusmodi afflictionem refugiat, nec putet festas epulas vocari panē afflictionis tāquam noxias ac non potius vtiles. nam anima castigata nutritur eruditionis placitis. cęterùm opus hoc pistorium fermento carens adeò sacrum habetur, vt oraculo præceptum sit xij. panes nō fermentatos pro numero tribuum in sacrario proponi super mensam auream, qui panes propositionis vocātur. lege quoque cautum est, ne quid fermenti aut mellis inferatur in altarium. Est enim difficile vel dulcedines voluptatū corporis, vel inanes tumores animæ, cōsecrare tanquam puras, cùm suaptè natura impuræ ac profanæ sint. nónne igitur meritò fatidicus sermo nomine Mosis dicit: Memēto viarum omnium, per quas te duxit dominus Deus in deserto, vt affligeret te, & tētaret ac probaret cor tuum, num custoditurus esses mādata eius. nunquid afflixit te & fame pressit, ac mox cibauit manna, quam non gustarant patres tui. vt doceret te, quòd nō solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore Dei. Quis igitur tā profanus est vt credat tortorem Deum. qui famē lethi genus miserrimū

inducat super homines non valentes sine cibo viuere? Est enim bonus & causa rerum bonarum, benefactor, seruator, altórq;, diuitiarũ donator munificentissimus, à profana malignitate alienissimus. Sic enim onera terræ Adamum Caimũq; profligauit è paradiso. ergo non debemus verbis seduci, sed eorum occulta significata dispicere, & afflictionem interpretari castigationẽ, admonitionem eruditionémque. Quod autem scriptũ est, obiectos eos fami, non de cibi potúsque inopia dicitur, sed voluptatum, concupiscentiarum, timoris, doloris, iniquitatum, & in vniuersum omnium quæ aut vitiorum sunt effectus aut passionum animæ. Attestatur mihi quod mox sequitur: Cibauit te mãna. Eum cibum sine labore curáque hominum, non è terra more cõsueto editum, sed cælitus exhibitum prodigiosa beneficentia, vtrum famem afflictionémque oportet dicere, an potius vbertatem & copiam quæ inuitet ad securè viuendum sub diuinis legibus? Sed vulgus gregarium putat eos malè saginari qui pascuntur diuinis eloquiis. nec mirum, quandoquidem nullum vnquam gustum cepit alentis omnia sapientiæ. Proinde vulgo ignotum est, in quanta illi felicitate atque hilaritate vitam exigant. Est igitur afflictionis quoddam genus vtile, in tantum, vt etiã vilissima huius pars, nempè seruitus pro magno bono imputetur. Optat hãnc in sacris literis pater suo filio, vir optimus Isaac insipienti Esau, dicens: Gladio tibi victum parabis, & fratri tuo seruies: vtilissimum iudicans ei qui paci bellum prætulerat, & arma tanquam pugnator gestabat propter intestinam seditionem animæ, seruire præstantiori, & omnia mandata diligentis temperantiam obedienter exequi. Quapropter videtur mihi quidã è Mosis discipulis nomine pacatus, qui patria lingua Salomon vocatur, dixisse: Fili caue contemnas disciplinam Domini, & castigatus ab eo noli despondere animum: quem enim diligit arguit, & flagellat omnem charum filium. Tam præclara res habetur correptio castigatióq;, vt hoc certo signo dignoscantur Dei cognati. Quæ enim potest esse maior cognatio, quàm quæ filio cum patre intercedit? Sed ne videamur verba verbis attexendo de industria sermonem protendere, manifesto argumento fidem iam dictis astruemus, quod vel solum possit satis docere, esse genus quoddã afflictionis quod ad virtutem pertineat. extat enim lex huiusmodi. Omnem viduam & pupillum non affligetis. Quod si afflixeritis eos vitio. Quid ait? Ergo potest aliquis affligi aliter. alioquin superfluũ esset

esset manifesta inculcari, quæ vel absq; additamento intelligi poterant. Sed respondebit vtique: Noui equidem etiam virtute afflictos, & castigatos à prudentia. ideo non omnem afflictionem culpo, sed iustā legitimámq;, qua obiurgatus corrigitur, valde approbo. Stultam verò ac malam, vt noxiam meritò vitupero. Cùm igitur Agarem afflictam à Sarra audis, nihil suspiceris de muliebri zelotipia. nam non de mulieribus sermo fit, sed de mentibus, quarum altera eruditur artibus ætati primæ conuenientibus, altera in stadio virtutis exercetur.

PHILONIS IVDAEI, De profugis.

ET AFFLIXIT eam Sarra, & aufugit ab ei' facie. inuenit autem eam angelus domini ad fontem aquæ in solitudine, qui fons est in via Sur: & dixit ad eam Angelus domini: Ancilla Sarræ vnde venis, & quò vadis? quæ respondit: à facie Sarræ heræ meæ fugio. cui angelus domini: Reuertere ad heram tuam, & humiliare sub manu eius. Et rursum: Prægnans es, inquit, & paries filium, vocabísque nomen eius Ismaël. hic erit ferus homo, manus eius contra omnes, & manus omnium cōtra eum.] Postquā superiore libro de eruditione & de afflictione satis diximus, deinceps de profugis locū tractabimus. nam sæpe scriptura mentionē facit de fugientibus, sicut nunc de Agare, dicēs quòd afflicta aufugit à facie heræ suæ. cæterùm fugæ tres causas equidē existimo, odiū, timorem, pudorem, nam præ odio mulieres viros, & viri mulieres deserunt. præ timore, parentes liberi, & serui dominos. præ pudore amicos amici, si quādo offensa interuenit. Quin & patres noui, qui vitę molli assueti, cùm reuererētur filios versos ad vitam austerā & philosophicam, maluerint præ pudore rusticari, quàm in vrbe domi habitare. harū trium causarum & sacra scriptura meminit. certè meditator ille Iacob prę odio Labanem socerum, præ metu Esau fratrem fugit, vt mox docebimus. Agar verò præ pudore discedit. id inde colligitur, quòd occurrit ei angelus Dei verbū, qui officij moneat eam, & in heriles ædes reuerti iubeat. qui etiam confirmans eam, Exaudiuit, in-

quit, Dominus humiliationem tuam, non à timore profectam nec ab odio: qui affectus vel ignaui animi sunt vel iritabilis: sed à pudore imagine modestiæ. alioquin si præ metu fugisset, debuerat heram ad æquanimitatem hortari. sic enim profugæ patuisset reditus, non aliter. verùm apud illam nemo intercedit, iam ante per se placatam, hanc verò beneuolus amicus & consultor arguens docet non solùm pudorem adhibere sed & audaciam. pudorem enim dimidiatam virtutem esse absque fiducia. cæterũ exquisitiores harum rerum formas spectabimus vbi series orationis eò nos deduxerit. Reuertamur ad proposita capita, incipiendo à præ odio fugientibus. Cælauit, inquit, Iacob Labanem Syrũ, nec indicauit ei de fuga, & aufugit cum rebus suis omnibus. Quæ igitur fuerit causa odij, fortasse quærat aliquis. Sunt quidam qui essentiam illam qualitate omni & specie formáque carentem sibi Deum fingunt, motorem eius & autorem, nec scientes nec cupientes ex aliis discere, ignorantes rem cognitu pulcherrimam, cuius scientia prima soláq; paranda erat summo labore ac studio. in his Laban est. nam gregem non signatum ei tribuunt oracula. est autem sine signo in vniuerso materia carẽs qualitate: inter homines autem inerudita & nullo vnquam vsa pædagogo anima. Rursum alij potiores his aiunt intellectum aduentu suo disposuisse omnia. & sublata vulgi administratione ex perturbata republica legitimi regni formã induxisse. ex hoc sodalitio Iacob est, magister pecoris varietate signati. insignita eñ & variè notata est in vniuerso quidem species, in hominibus autem mens docilis & discendi auida. ergo suapte natura societatis amicus insignis amatórque veræ monarchiæ, venit ad illum nullo signo nobilem, materiales, vt dixi, sibi pro Deo cõsecrantem principatus, & nullos prę terea credentem, vt eum errare doceat. creatus est enim mundus & omnino aliquem autorem habuit. verbum autem creatoris, signaculum est illud, à quo quicquid est, formam accipit, ideo primis creaturis perfecta spęcies cõtigit, vtpote ad imaginem perfecti verbi expressa. nam animalia quantitatem perfectam non habent, sicut liquet ex incrementis per ætates accedentibus. qualitas autem perfecta est, & eadem semper manet, quippe quæ à semper manente fuit expressa, verbo Dei nunquã mutabili. Sed quia monitor hic animaduertit se surdo canere meritò de fuga cogitat, nimirum metuens ne illi nihil prosit & insuper ipse damnum accipiat. Nocet enim cõuictus & consuetudo

ſuetudo cum inſipiẽtibus:quia ſæpe accidit,vt anima etiam inuita aliquid contagij ſibi affricet:& alioquin malè conuenit eruditioni cum ineruditione,& induſtriæ cum ſegnitie. quamobrem clamant meditatoriæ potentiæ vociferantúrq;,non diſſimulando cauſas odij:Nũquid eſt nobis portio hæreditatis in domo patris noſtri?nónne quaſi alienas reputauit nos? vendidit nos,& deuorauit noſtrũ pretium,opes & gloriæ, quas Deus patri noſtro abſtulit,noſtræ fient liberorúmq; noſtrorum. nam cùm ſint & appellentur ingenuæ,non putant vllum inſipiẽtem vel clarum eſſe vel diuitem, ſed omnes ex æquo pauperes ac ignobiles,etiamſi regum opulẽtiſsimorum fortunas ſuperẽt. non dicunt enim patris opes,ſed ablatas patri, nec gloriam illius,ſed ablatam ab eo gloriam, ſe habituras.priuatur autem malus veris diuitiis & vera gloria. Nam hæc bona parantur per temperantiam & prudentiam & his cognatas habitudines quæ animi generoſi hæreditario iure poſsident.ergo non poſſeſsiones mali viri,ſed quæ illæ amittit,claritas ac opes ad bonos perueniunt.amittit autem virtutes quæ his in poſſeſsionẽ cedũt,iuxta illud quod alibi legitur: Abominationes Aegypti ſacrificemus domino.perfectæ enim & inculpatæ victimæ virtutes ſunt,& operationes his congruæ, quas illud Aegyptium affectibus obnoxium corpus abominatur. nam ſicut hic idola Aegyptiorum execranda Iſraëlitis perſpicacibus dicuntur. & mactantur omnia:ſic quæ amittit quivis inſipiens,ea perueniũt ad honeſtatis amicum iure hæreditario.ea ſunt,vera opinio,nihil differens à ſcientia,& diuitiæ,non qualis cæcus ille Plutus, ſed cernẽtes acutiſsimè nullũ adulterinum numum admittentes,imò nihil inanimatum,etiamſi alioqui probatũ ſit. meritò igitur homo diuinorũ bonorũ expers deſeritur, qui dum alium accuſare conatur,imprudens ſeipſum culpat,dicendo: Si indicaſſes mihi,dimiſiſſem te.] Atqui ob hoc ipſum dignus eras deſeri,ꝙ innumeris dominis ſeruiens,principem te ſimulas,& libertatem polliceris aliis.Ego verò itineris ad virtutẽ ducentis auxiliatorem hominẽ non accipio,ſed obedio iubenti hinc diſcedere oraculo,cuius ductum ſequor nũc quoq;,ſed quomodo me dimiſiſſes?nimirum vt iactas,cum hilaritate mihi moleſta,& inſuaui muſica,cum tympanorũ ſtrepitu nihil ſignificãte,& obtundente aures animæ,cum inconcinnis citharis,æquè ac vita cætera.Imò hæc ipſa ſunt quæ ſtatui fugere: & tu putas me ſic poſſe retrahi,vt curſũ reflectã ad ſenſus natura fallaces,

quos nunquam libenter attigi. Hæc est fuga cuius causa fuit odium: dicemus & de ea quæ præ metu fit. Dixit, inquit, Rebeca ad Iacob: Ecce Esau frater tuus necẽ tibi minatur. Nunc igitur mi puer, audi vocem meam, & surgẽs fuge ad Labanem fratrẽ meũ in Charras, habitabísq; cum eo dies aliquot, donec auertatur ira fratris tui, & obliuiscatur eorũ quæ cõmisisti in eum, & ego te accersam.] Timendum est enim ne deterior pars vel clam per insidias, vel aperta vi meliorem opprimat: & optimè consulit Rebeca rectè sentiẽs patientia: Si quando videbis, inqt, vitium magno impetu ferri cõtra virtutem, & ista contemnenda magni facere, diuitias, gloriam, voluptatem, & ideo laudare iniustitiam, vt causam horum quæ nominauimus, eò quòd ad opes ac gloriam iniusti ante omnes perueniant: caue ne statim diuersam viam ingrediaris, versus ad egestatem & humilitatem, néve tetricam vitam ac solitariam instituas. irritares enim aduersarium, & molestiorem inimicũ tibi parares. aduerte igitur quomodo petitiones eius euitare valeas, versare cum eisdem, nõ dico studiis, sed obiectis eorũ quæ diximus, honoribus, potestatibus, argento, auro, possessionibus, coloribus, formísq; eximiis & elegãtiis. ea nactus, vt bonus opifex, optimas species materiarũ notato, vnde laudabile opus facias. an nescis quod imperitus si nauem accipiat aptam ferẽdis tẽpestatibus, subuertit: eandem gubernator exercitatus sæpe seruat è naufragio? itidẽ ægroti ab imperitis medicis vexati periculum salutis incurrũt: è diuersò à peritis adiuti, etiam è periculosis morbis euadũt? & quid multis verbis opus est? Semper quod ex arte fit, inertiam redarguit & imperitiam, vt si laudes illud, eadem opera diuersum vituperes. Ergo si vis opulentũ vt malum redarguere, ne auerseris pecuniarũ copiã. nam ille miser maturè se ostẽdet, aut sordidum appensorẽ obolorum & illiberalẽ fœneratorem, aut luxu perditum & promum magis quàm condum, meretricũ, lenonũ, producторum, & huiusmodi sodalitij patronum fautorémq; profusissimũ. tu verò collationes facies in amicos pauperes, munificus eris erga patriã, pauperũ parentum filias frugali dote augebis: tantũ non in medium tua proponẽs, inuitabis ad fruẽdum quotquot digni fuerint hac gratia. pari modo si ambitioso & gloriæ mancipio vis exprobrare miseriam, & potes ipse honores adipisci, ne auerseris laudẽ publicã. sic enim supplãtabis illum fastuosè incedentem & gerentem se magnificè. ille abutetur sua claritate ad iniuriam & cõtumel

tumeliam aliorũ ſe præſtautiorum,fauens cõtra eos deterioribus.tu cõtrà cum omnibus dignis cõmunicabis honorẽ, ſecuritatem parans bonis viris,reliquos admonendo corrigẽs.quod ſi ad cõpotationem aut ſumptuoſum cõuiuium eũdum erit,ito cum fiducia,intẽperantẽ pudefacturus tua dexteritate. nã ille pronus,& concupiſcentias prius quàm os diducens, auidè ad ſaturitatem ingeret etiam quæ proximis ſunt appoſita, nec pudebit eum ligurire omnia.móxq; cibo differtus, ſpumãtem pateram,vt poëtæ loquuntur,hauriet,cõuiuis irridentibus & cauillantibus.tu verò ſi nemo cogat,contentus eris modicis:quod ſi quando neceſſe habebis frui largius, ratione in conſilium adhibita nunquam voluptatem vertes in moleſtiã:ſed vt ita loquar, ſalua ſobrietate fies ebrius. non iniuſtè igitur veritas incuſare poſſet eos qui temerè deſerunt vitam ciuilem & curam augendæ rei domeſticæ, dicúntq; ſe gloriam & voluptatem contemnere.arrogantia eſt iſta non cõtemptus,ſordidatos & triſtes durè tetricéq; vitam ſuſtẽtare,atq; ita ineſcare homines,venditãdo ſe pro honeſtatis,frugalitatis patiẽtięq; amatoribus.ſed qui perſpicaciores ſunt nõ decipiuntur,dum intus eos quàm in cute ſpectare malunt.remotis enim iſtis velamẽtis, quod poſt ea lateat conſiderant:ac tum demum ſi quid eſt boni admirantur, damnans contraria,& fucatos hiſtriones auerſantur.hoc genus homines ſic appellãdi ſũt.Cur ita vobis placet vita ſolitaria ſemotis à populo?quod ſpecimẽ probitatis prius edidiſtis ? pecuniã contemnitis?ſcilicet quia iuſtè prius eam tractaſtis.ſimulatis vos ventris & eorum quæ ſub ventre ſunt voluptates negligere:abſtinuiſtis ne ab his cùm haberetis earum copiã ? at gloriam cõtemnitis.fuiſtíſne vnquam modeſti in honoribus?reip. curam deridetis,fortaſſe quia quàm vtilis ſit nõ intelligitis. exercitati prius in publicis priuatíſq; negotiis,in germanis virtutibus politica œconomicáq;,& vſu parta harum peritia, trãſiuiſtis ad aliam vitę rationem meliorem ſcilicet.decet enim in actiua vita periculum facere,eum qui in cõtemplatiua exerceri vult.ſic enim licebit otij pigritiæq; crimen effugere.ſic & leuitis præcipitur vt fungantur miniſterio vſq; annum L. deinde iam immunes cõtemplentur ſingula, bene actæ in ceremoniis vitæ præmiũ accipientes aliã gaudẽtem ſola cõſideratione rerum ac ſcientia.& alioquin etiam neceſsitas poſtulat, vt qui ſe putant dignè affectare diuina, in iure humano prius cõſumati fuerint, eſt enim magna ſtultitia credere ſe aſſecuturũ maiora,

bb v qui

qui ſpe minorũ fruſtratus ſit. Innoteſce igitur primùm per virtutes humanas, vt mox per diuinas fias cõmendatior. Hæc ſunt quæ Meditatorem docet patientia. Diſpiciamus verba eius diligẽtius. Ecce, inquit, Eſau frater tuus minatur tibi.] Quernus ille & ob inſcitiã cõtumax mos, Eſau nomine, iraſcitur: & porrigens pernicioſas eſcas, pecuniã, gloriam, voluptates, cæteráq; id genus tuæ mortali vitæ inſidiatur. tu verò puer fuge præſens certamen: nõdum enim adultus es robore, ſed adhuc nerui tuæ puerilis animæ ſunt molliuſculi. ideo puerum eum appellat, ſimul affectus ætatíſq; vocabulo. nam exercitatorium morẽ iuuenẽ necdum perfectum, dignum beneuolentia ducimus. talis autem idoneus eſt præmia propoſita pueris auferre, cùm non poſsit illa quæ viri appetũt. virorũ verò præcipuum pręmiũ eſt cultus ſolius Dei. quapropter ſi quãdo nondum ſatis purificati, & contenti vitæ ſordes vtcũq; abluiſſe, ad religioſas aulas venimus, mox reſilimus à limine, nõ ferentes durum victum, aſsiduos labores & peruigilia. fugiendũ igitur hoc tẽpore & quod peſsimum & quod optimum. peſsimum quidem figmẽtum illud fabuloſum, poëma verſuum malorum & carminum, commentum ineruditũ ac proinde durum atq; ligneum, quod Eſau præ ſe fert ipſo nomine: optimum verò, anathema. genus enim deſtinatum diuino cultui oblatio quędam eſt Dei, cõſecrata ad eius ſolius ſummũ ſacerdotium. nã cohabitatio cum malo nocet maximè, cũ bono verò perfecto periculoſa eſt. itaque Iacob & ab Eſau fugit, & ablegatur à parẽtibus: quippe qui meditator cùm ſit dimicans adhuc in certamine, fugit quidẽ vitiũ, ſed nõ poteſt cũ perfecta virtute viuere, vt nullius præceptoris opera indigeat. ideo proficiſcetur ad Labanem, nõ illum Syrã, ſed fratrem matris ſuæ. hoc eſt, ad vitæ claritatẽ perueniet. nã Laban cãdidus interpretatur, quò poſtquam peruenerit, nõ eriget ceruicẽ, inflatus fortunæ proſperitatibus. Syrus enim elatum ſignificat. nunc autẽ Syri Labanis nulla fit mẽtio, tantùm Rebecę frater dicitur. nam vitę facultates malo viro datæ mentem extollunt vacuã prudẽtia, quod Syri nomine intelligitur: eaſdem ſi amator eruditionis accipiat, conſtanter permanet in honeſtatis placitis. hic eſt ille frater Rebecæ patiẽtię. habitat aũt Charran, id eſt, cauernas, per quas ſenſus ſignificãtur. quiſquis enim adhuc mortalis vitæ cœtus celebrat, opus habet inſtrumentis ſenſuũ. Habita igitur, inquit, mi puer cum eo, nõ in perpetuũ, ſed dies aliquot. hoc eſt, cognoſce regionem ſenſuum, cognoſce teipſum

teipsum partésq; tui, quid sint singulæ, ad quid factæ sint, quam vim innatã habeant, quis intus latens adductis reductísq; neruis miros motus faciat, siue tua propria mens, siue illa vniuersę rerum naturæ communis. deinde teipso satis explorato, etiam res Labanis diligenter inspice, vanæ gloriæ felicitates vt videtur magnificas, cauens ne ab vlla capiaris, sed tanquã bonus opifex artificiosè singulas tuis vsibus accõmodes. nam si in hac ciuili promiscuáq; vita mores cõstantes & bene institutos præ te tuleris, accersam te illinc, vt præmia qualia tui parẽtes pcipias. erit autem præmium, cultus illius solius sapiẽtis certus & perpetuus. eadem & pater docet paucis additis dicens: Surgẽs fuge in Mesopotamiam in domũ Bęthuelis patris matris tuę, & duc esinde tibi vxorẽ è filiabus Labanis fratris matris tuæ. Rursum etiam hic non Syrum dixit Labanẽ, sed Rebecæ fratrẽ, futurum meditatoris affinem per cõnubium. Fuge igitur in Mesopotamiam, hoc est in medium torrentẽ huius vitæ, & caue ne vndis eius mergaris, sed sustinẽs aduersos impet⁹ & vndiq; prementes vortices, propulsa hos fortiter. nam in sapientiæ domo trãquillam stationem inuenies, in quam te facilè queas recipere. Vocatur autẽ in sacris literis sapientia Bæthuel: quod nomẽ interpretatur, filia Dei. Nimirũ germana filia, virgo perpetua, intactam impollutámq; naturã sortita, tum propter suam pudicitiã, tum propter parentis dignitatẽ. dicitur autẽ Bæthuel Rebecę pater. & quomodo filia Dei, sapiẽtia, iure pater dici potest? an quia sapientia nomen fœmininum habet, naturam verò masculam? siquidem virtutes omnes habẽt appellationes fœmininas, vires autẽ & actiones virorum perfectissimorum. quoniã quicquid post Deum est, quãtumvis antiquum sit, cùm secundo loco cẽseatur, collatum ad omnipotentẽ illum non tam masculinũ videtur quàm fœmineũ, vt cæteris creaturis simile. cùm enim penes mares sit sexus priuilegiũ, deteriores habẽtur fœminæ. proinde parum soliciti de huiusmodi differẽtia nominum, pronunciamus filiam Dei sapientiã matrem & patrem esse gignentem in animabus eruditionem, disciplinã, scientiã, prudẽtiam, actiones honestas & laudabiles. ab hac meditator Iacob petit sibi cõiugem. vnde enim aliàs inuenire potest sociam inculpabilem, cum qua ætatem omnem exigat? Cęterùm de fuga diligẽtius pręscribitur in lege de homicidis, in qua omnes enumerantur species, tum voluntariũ homicidium, tum inuoluntarium, siue dolo patratum sit siue cõsilio. verba legis sunt hæc.

Si quis

Si quis alterum percusserit,& ille mortuus fuerit, ipse quoque morte moriatur,quòd si nō volēs fecit,sed Deus eum in manus eius tradidit,dabo tibi locū quo homicida fugiat. quòd si quis per insidias proximum occiderit,& ad altare meū confugerit, abstractum inde afficies supplicio.Cùm scirem leges nullo vti verbo superuacaneo,qualia per nimiam loquacitatē excidunt, hæsitaui intra meipsum,cur homicidā voluntarium nō modò mori pronuntiet,sed morte mori. quid enim aliud morientes quàm mors enecat?adita igitur muliere sapiente,cui nomē disceptatio,delij quærere.ea respōdit, malos etiamsi ad extremū pertingant senium,esse mortuos,quòd virtuti non viuant,probos verò etiamsi disiungantur à corpore,fortitos immortalitatem in sempiternum viuere,sentētiam hāc confirmabat per oracula:vnū erat hoc.Qui adhęretis dn̄o Deo,viuitis omnes hodie. Supplices Dei solos agnoscit pro viuis,reliquos habet pro mortuis.illis verò etiā immortalitatē pollicetur, nō solùm dicens viuitis.sed addens hodie.per hāc enim vocē intelliguntur infinita secula.mensium enim annorū & in vniuersum tēporū circuitus,dogmata sunt hominū magnifaciētiū numeros. verū autē nomen æui est hodie.sol enim nunquam mutatus semper idem est,nūc sub terra nūc super terrā decurrens,diei noctísq; arbiter,quibus metimur secula. Alterū autem oraculū sic attestabatur.Ecce posuit corā te vitam & mortē.bonum & malum. ergo vir sapiens crede bonum virtutē & vitam esse, malū verò mortē & vitium.Aliubi quoq; legitur: Hæc est tua vita & longæuitas,dominū Deum tuū diligere.Egregia vitæ immortalis definitio,Dei dilectione amoréq; incorporeo corripi, sic sacerdotes Nadab & Abiud vt viuāt moriuntur,pro mortali vita recipientes incorruptibilem,& à creaturis ad creatorē migrātes. argumentū immortalitatis eorum est quod legitur,Tunc mortui sunt corā domino,id est,vixerūt.mortuū enim nefas est venire in conspectū Dei.Idem dicit ipse dominus:In propinquātibus mihi sanctificabor.Mortui verò,sicut & in hymnis canitur,nō laudabunt dominum. hoc enim viuorum est officium. Caimi verò impudentis fratricidæ mors nusquā in lege inuenitur,imò extat hoc oraculum de illo: Apposuit dominus Deus Caimo signum,ne quis eum inuentū interimeret.Cur ita?Opinor,quia impietas malum est infinitum, quod semel accēsum nunquam extingui potest,in quam competit illud poëticum:

Immortale malum,nulla delebile morte.

Immor

Immortale in præſenti vita,alioquin apud Deũ examine mortuúmq;,& vt quidam,inquit,abiectius quàm ſterquiliniũ. oportebat autem diuerſas regiones rebus differentibus attribui,bono celum,malo terræ confinia.Itaq; bonũ ſuperna petit,etiamſi nonnunquam ad nos deſcẽdit:quia pater eius eſt munificus.ſed meritò cupit ſurſum recurrere.Malum verò hic permanet,à diuino choro ſemotum quàm longiſsimè.oberrãs circa vitã mortalem,cùm non poſsit morte ſua mortale genus relinquere. id quidam inter ſapientes celebratus teſtatur magnificè in Theæteto ſic:Sed nec penitus extirpari mala eſt poſsibile:nãDeo ſemper aliquid opponi neceſſum eſt:nec tamẽ apud ſuperos locum habere poſſunt,coacta circa mortalem naturã & hæc inferiora loca oberrare.quare conandũ eſt hinc illuc fugere quàm celerrimè.eſt autẽ fuga.ſi Deo ſimiles efficiamur pro viribus.proindè meritò Caim nõ moritur,qui ſignificat vitiũ, ſemper victurum in genere mortali cum hominibus.itaq; nõ abſurdè dictũ eſt morte mori homicidã,propter cauſas iam prædictas. quod autem dicitur de inuoluntariis homicidis:Non ſpõte,ſed Deus eum tradidit,valde benè dictũ eſt.exiſtimat enim volũtaria facinora eſſe noſtri animi, inuoluntaria verò ad Deum referẽda: non loquor de peccatis,ſed de pœnis peccatorũ.nõ eſt enim decorũ,vt ipſe Deus puniat,cũ ſit primarius legislator optimus, ſed per alios animaduertit in homines noxios: non per ſemetipſum.Cõuenientius enim eſt vt gratias,beneficia,munera,porrigat ipſe ſuapte natura bonus ac munificus: ſupplicia verò nõ ſine iuſſu eius,qui regnũ ſempiternũ tenet, per alios tamẽ exigãtur quos decet tale miniſteriũ.Teſtis eſt mihi meditator ille his verbi:Deus qui nutrit me à iuuentute mea,angelus ille qui me liberat è malis omnibꝰ.antiquiora bona quibus anima nutritur,acceptaDeo fert:Dei famulo poſteriora,quæ ad fugã peccati pertinẽt.ideo ſicut opinor,& cùm de mũdi opificio philoſophatur,poſtquã dixit omnia cætera Deũ creaſſe ſolum hominem,etiã aliis coöperãtibus,plaſmatũ eſſe docuit.Dixit,inquit Deus:Faciamus hominẽ ad imaginẽ noſtrã:per hoc verbũ Faciamus multitudinẽ ſignificãs.Ergo pater ille rerũ alloquitur ſuas potẽtias,quibus mortalẽ hãc animæ noſtrę partẽ fingendã dedit,imitãtibus artẽ ipſius,qñ rationalẽ in nobis formabat: æquũ ducẽs vt à principe rerũ prĩnipalis pars fabricaretur in anima:ſubiectę vero,à ſubditis potẽtiis.vſus eſt aũt his potẽtiis nõ ſolũ ob modò memoratã cauſam,ſed qa hominis anima ſo-

la

la intellectũ bonorũ malorũq; habitura erat, & electura alterutrum quãdo vtrunq; non potest. necessarium igitur duxit malorum facturã aliis tribui opificibus: bonorũ verò sibi soli. quapropter cùm prius dixisset, faciamus hominem, tãquam de pluribus, mox tanquam de vno loquitur, Fecit Deus hominem. nã veri hominis, q est mens purissima, vnus solus Deus est opifex. plures verò eius qui vulgò sic vocatur, mixtus atq; tẽperatus ex sensibus. quamobrẽ ille eximius homo indicatur per articulũ: legitur enim, Fecit Deus illũ hominem, illum specie mixturáq; carẽtem intellectum, vulgaris autem homo sine huiusmodi additamento ponitur. nã cum dicit, Faciamus hominem, è bruta rationaliq; anima contextũ significat. Huc accedit quod benedictio bonorum & maledictio cõtrariorum, nõ per eosdem fit, quãuis vtraq; sit laudabilis. Quoniam autem in demõstratiuo genere primùm est laudare dignos, secundũ vituperare eos qui merẽtur: cùm sint huius generis principes xij. numero, qui phylarchæ solent nominari, sex præstãtiores, collocauit in benedictione, Simeonem, Leuim, Iudam, Isacharem, Iosephum, Beniamin: reliquos in maledictione, primũ ac nouissimũ è Liæ filiis, Ruben & Zabulonem, & quatuor illos ex ancillis genitos. nam regiæ sacerdotalisq; tribus principes, Iudas & Leui, in priore censentur ordine. meritò igitur etiã qui morte digna patrarũt facinora, in aliorum manus dedũtur ad suppliciũ, vt doceamur quod mali natura longè à diuino choro exulat, quando etiam bonum propter solã mali similitudinem, executionẽ per alios accipit. Illud autẽ, Dabo tibi locum quò fugiat qui nolens occidit, valde rectè dictum mihi videtur. Locum enim vocat nunc nõ eum qui occupatur à corpore, sed obscurè ipsum Deũ subindicat. cõtinet enim ille non cõtinetur, & est omnibus refugiũ. Fas igitur est dicere, eum qui nolẽs mutatur, mutari diuinitus, quod de sponte peccãtibus dicere non licet. Daturum autem se ait, non interfectori, sed ei cum quo loquitur: vt alius sit habitator, alius profugus. nam suo populo Deus patriã dat cognitionem sui, quam & indigena inhabitet: eandem futurã per errorem lapsis refugiũ, sed vt inquilinis nõ vt ciuibus. Post hæc sapienter statuta de cæde non voluntaria, trãsit legislator ad insidias dicens: Quod si quis dolo aggressus proximum vt occideret, ad Deum cõfugiat. locũ videlicet quem figuratè dixerat. in quo vita contingit omnibus. nam & alibi dicit: Quisquis illuc fugerit, viuet. nimirum vita æterna est ad illud Ens refugium,

ſicut contrà mors,ab illo fugere.quòd ſi quis inſidiatur, omnino volens facit iniuriam:& quod dolo fit,reum facit,ſicut inſon tem quod ſine dolo fit. Ergo nullum facinus ſuppuratum,doloſum,& data opera patratum,meretur vt dicatur factum ex Dei ſentētia,ſed ex noſtra propria.intra nos ipſos enim vt dixi,theſauri vitiorum ſunt,apud Deum verò ſolorū bonorum.quiſquis igitur eò confugerit.id eſt quicunq; peccati autorē nō ſeipſum ſed Deum incuſat,puniatur : nec proſit ei refugium, quod ſolis ſupplicibus eſt ſalutiferū:& meritò.nam altare plenum eſt immaculatis victimis, animabus inquam purificatis & innocentibus. eſt autem næuus inſanabilis, autorem malorum Deum dicere. proinde qui ſic malè morati ſunt, vt ſeipſos magis ament quàm Deū,procul à ſacris maneāt ſceleſti & impuri, nec è longinquo ſacram flāmam animæ inextinguibiliter accenſæ ac Deo conſecratæ ſpectare idonei. Perpulchrum eſt quod quidam è priſcis ſapiētibus in hāc ſententiā eſt auſus dicere: Deus haudquaquam iniuſtus eſt,ſed dici non poteſt quàm ſit iuſtiſſimus. ei nihil eſt ſimilius,quàm qui nō eſt. circa hunc eſt robur viri & vera grauitas,itémque timiditas & ignauia. Nam hunc noſſe,ſapientia & vera virtus eſt, contrà,huius ignorantia, ruditas eſt & manifeſtū vitium. Aliæ verò præcellentiæ vt videntur & ſapientiæ in poteſtatibus publicis oneroſæ ſunt, in artibus verò vulgares & humiles. Poſtquam igitur iuſsit abſtrahi malè de Deo loquētem à ſacrariis,& tradi ad ſupplicium,deinceps ait: qui verberat matrem patrémve,moriatur.] Tantumnon clamat ac vociferatur,nemini dandā veniam qui in Deum blaſphemus ſit. nam ſi mortali parenti conuitiatus luit ſupplicium,qua pœna dignus videri poteſt qui malè loqui ſuſtinet de parente creatoréque rerum omnium?& quod poteſt eſſe conuitium grauius quàm contendere, non ex nobis mala prouenire, ſed ex Deo? Arcete igitur arcete ô initiati & myniſteriorū præſules à diuinis orgiis confuſam colluuiem animarū impurarū, cōtaminatarū maculis inelubibilibus,inobſeratas aures & reclu ſam linguā habentium,& inſtrumenta ſuæ miſeriæ parata circunferentiū,vt & loquantur quidvis & nefaria dictu audiāt.cæterùm qui norunt quid interſit inter voluntaria , & inuoluntaria , & os bene loqui doctū pro calūniatrice lingua ſortiti ſunt, dum rectè faciunt laude digni ſunt,ſi quādo verò labuntur per imprudentiam,non ſunt admodum vituperabiles,& ideo ciuitates eis ad refugium ſelectæ ſunt. Dignum eſt enim vt de hoc

loco

loco diſpiciamus quędā neceſſaria. Sunt autē quatuor, primū cur non ex aliarū tribuum ſortibus, ſed tantùm ex Leuiticę, ſelectæ ſunt ciuitates profugis. ſecundum, cur ſex non plures paucioréſve. tertiū, cur trans Iordanem tres, reliquæ in terra Chananæa. quartū, cur ꝓfugis terminus reditus pſcriptus eſt mors ſummi ſacerdotis. dicamus igitur quę de ſingulis dicēda ſunt à primo faciendo principiū. quod in ſolis leuitis cōtributas ciuitates iubentur fugere æquiſsimū eſt. nam & leuitæ quodammodo ſunt profugi, qui propter cultū diuinū deſeruerunt parētes, liberos, germanos, & totā mortalem cognationē. quorum ſodalitij princeps inducitur ſic patrē matrēq; alloqui: Non vidi vos & fratres nō noui, & filios ignoro, ne quid me à cultu eius Qui eſt diſtrahat. eſt autem vera fuga priuari chariſsimis neceſsitudinib⁹, quę ꝓfugos cōmendat profugis, vt cōciliante illos ſimilitudine, ſequatur perpetratorū obliuio. aut igitur hæc cauſa eſt ſola, aut illa quoq;, ꝙ ſacrata leuitarū tribus, adoratores iuuenci aurei, hoc eſt faſtus Aegyptiaci, quotquot pubertatē exceſſerant vno incurſu contrucidauit, cōcita furore iuſtiſsimo immiſſo ſibi diuinitus. Interficit vnuſquiſq; fratrem ſuum & propinquum & proximum, germanū animæ corpus, rationi verò propinquas irrationales potētias, deniq; menti proximum ſermonē qui ab ea promanat. nec enim aliter noſtri pars optima poteſt euadere cultrix eius qui in vniuerſo eſt optim⁹. ſed ante omnia homo vertēdus eſt in animā, ſeiuncto reciſóq; germano eius corpore cum ſuis concupiſcentiis inſatiabilibus. quo facto brutę partes animæ ſeiungēdæ ſunt à cognatis rationalibus. nā hę more torrētis in alueos quinq; diuiſi, per omnes ſenſuū lacunas concitant impetus affectuū. mox à mente ablegādus eſt ſermo qui videtur ei proximus: vt ſola mens ſuperſit, à corpore, à ſenſu, & à ſermone deſtituta. ſic enim iā ſolitaria ſincerè cōplectitur id quod ſolùm colēdum eſt, nō diſtracta rebus aliis. Huc accedit, quòd leuitica tribus æ dituorum & ſacerdotū eſt, penes quos eſt ſacrorum miniſterium. ad quod miniſterium pertinēt illi etiam qui inuiti patrant homicidium, ſiquidem teſte Moſe Deus tradit in manus eorum, vt tollātur qui digni morte ſunt. verùm leuitarum eſt pro meritis referre præmia, iſtorum verò punire noxios. Hæ ſunt cauſæ ob quas homicidæ non voluntarij ad ſolas æ dituorum ciuitates confugiunt: ordo poſtulat vt deinceps dicamus quænam ſint, & cur ſex numero. An quoniā antiquiſsima & munitiſsima, nō ſolùm ciuitas, ſed cæterarum

etiam

etiã metropolis,Dei verbũ est? quod primarium & vtilißimũ est refugium.aliæ quinq; ceu coloniæ, potẽtiæ sunt id proferẽtis,& in his præcipua creatura, per quam opifex verbo suo mũdum condidit.proxima regia per quam conditor creaturis imperat. tertia propitia, per quam opifex miseratur opera sua. quarta legislatoria,per quam etiam vetantur illicita.Pulchræ ciuitates & munitæ, animarũ dignarum egregia receptacula. bonum etiam humanúmq; institutum, quod cõfirmat ad bene sperandum.quis alius potuisset tantam copiam rerum profuturarum ostendere,in tanta varietate non spõte peccantium,quibus nec vires eædem sunt,nec imbecillitas eadem?cõsilium est igitur vt qui cursu valet,sine respiratione contendat ad summũ illud verbum diuinum,fontẽ sapiẽtiæ,vt de riuo eius hauriens, pro morte præmium æternæ vitæ inueniat. Qui nõ æquè celer est, ad creatiuam confugiat potentiam, quam Moses nominat Deum,quia per eam disposita ornatáque sunt omnia.Quisquis enim mundũ creatum intelligit, non mediocre bonũ lucratus est creatoris notitiam. hæc enim cito persuadet vt creatura cõditorem suum diligat. Quòd si quis ne ad hoc quidem est idoneus,accedat ad regiam. Timor enim cohibebit subditũ,si parentis amor parum valet apud filium, vt castigatione cõtineatur in officio. Rursum,si quis ne hos quidem terminos,vt longinquos valet attingere,huic interiores metæ præfixæ sunt necessariarum potentiarum,propitiæ, & præcipientis quid agendum,ac vetantis ne quid fiat quod fieri non debet.nam quicũq; iam persuasum habet,Deum esse non inclementem,sed natura exorabilem,is etiamsi peccato præueniatur,mox pœnitet,dum sperat fore vt ille obliuiscatur.& quisquis credit Deum esse legis autorem,mandata seruando felicitatem assequetur.postremus vltimum habebit refugium,vt malis careat, si bonis superioribus potiri non datur.Hæ sunt illæ sex ciuitates, quæ refugia vocantur:ex quibus quinque suas figuras habent ac imagines in sacris literis:præcepti quidem & interdictionis leges in arca recõditas:propitiationis autẽ, arcæ ipsius operculum. hoc enim vocatur propitiatoriũ,creatiuæ porrò ac regiæ potentiæ, duo Cherubim alata huic apposita.cæterũ intellectus ille diuinus omnibus his superior,nõ cadit in visibilem speciem,vt qui nulli rei sensibili est similis,sed ipse imago Dei,antiquißimus omniũ intelligibiliũ,& summo proximus,quãdoquidem nihil mediũ est inter ipsum & Ens illud verißimũ.Scriptũ est enim,

loquar tibi supra propitiatoriũ inter duo Cherubim: vt verbũ potẽtiis pro auriga sit, is verò qui loquitur pro vectore, ad cuius celeusma vniuersum hoc auriga regat & tẽperet. Ergo ille qui tantũ abest vt spõte delinquat, vt ne imprudẽs quidẽ id faciat, ipsum Deũ sortem habebit, in eo solo habitaturus. Cæterùm qui non de industria, sed inconsultè labuntur, habebunt refugia ciuitates felices & diuites. Itaq; tres earum sunt transamnenses, multum à nostro genere dissitæ. Quænam hæ? Verbum illius summi principis, & potentiæ creatiua regiáq;. harũ enim cælũ & vniuersus mundus est. confines autem & contiguæ humano mortali generi, quod solùm peccata est obnoxium, tres citeriores, propitia, & imperatiua, atque prohibitoria. nam hę iam ad nos pertinent. quid enim opus est interdictione nõ aberraturis à iustitia? quid præcepto, nisi his qui suaptè natura procliues ad lapsum sunt? quid illa propitia potẽtia peccato nulli obnoxiis? Sed nostrũ genus his opus habet, sic natum vt ad spõte secúsve peccandũ procliue sit. Superest quarta quæstio ex propositis, reditus tempus præfinitũ profugis, mors summi sacerdotis, quæ mihi non paruũ exhibet negotiũ. In eadem enim culpa dispar pœna lege statuitur, dum aliis longius, aliis breuius fit exiliũ. nam quidam pontifices longæui sunt, quidã citò defunguntur: & alij iuuenes, alij senes accipiunt sacerdotiũ. item inuoluntariæ cædis rei quidam initio pontificatus profugiunt, quidã sub mortem pontificis: atq; ita quidam per longum temporis spatium carent solo patrio, alij per vnũ diem si sors ferat. quo elapso ceruicem erigunt, & superbi deridentésq; cognatos occisi, domos suas repetunt. hanc difficultatem in qua hæremus ita licebit euadere, si rationes naturales omiserimus. Hæc est igitur nostra sententia, pontificem hunc non hominem, sed Dei verbum esse, quod expers est peccatorum omnium, non solùm spontaneorum, verùm etiam inuoluntariorum. hunc enim negat Moses vel ob patrem intellectum, vel ob matrem sentiendi vim contaminari, vt opinor ideo, quia parentes immortales purissimósque sortitus est: patrem Deum qui omnium rerum pater est, matrem verò sapientiam, per quam quicquid est. cùm prius non fuerit, in lucem prodiit. & ideo caput eius vngitur oleo: principatus inquam eius splendido circumfulget lumine, vt meritò existimetur amictus vestibus. nam antiquissimũ eius Qui est verbũ mũdo vt veste induitur. vestitur enim terra aqua, aëre, igne, & cæteris quæ ex his ortũ habẽt. Anima autem

parte

particularis vestitur corpore,& sapiētis mēs virtutibus. Quod autē caput eius perpetuò mitra tegitur, significat diadema regiū,insigne potestatis nō summæ quidē,sed proregiæ, alioquin mirificæ.idem vetatur vestē scindere.nā & Entis illius verbum cùm sit vinculū rerū omniū,vt dictū est, continet partes omnes & cōstringit nō sinens eas dissolui dilabiq;:& particularis anima,quantū potest nō permittit vllā partem corporis præter naturam diffindi resecariq;,ita vt integræ omnes & inter se vnitę cohæreāt indissolubiles.: mens itē sapientis purificata integras & cōiunctas virtutes cōseruat,cōciliante eas naturali cognatione. Hic pōtifex ad nullā animā mortuā,vt inquit Moses,superueniet.mors autē animę est vita cū vitio.itaq; nullū scelus attiget,qualia tractare solet insipientia.huic etiam virgo è sacrato genere iungitur,pura,incontaminata. semper incorrupta sententia.: nā viduæ vel expulsæ vel profanæ vel meretricis maritus nunquā fiet,perpetuus inimicus harū omniū odit enim viduatas virtutes,& expulsas profligatásq; ab ea , atq; etiā omnē profanā persuasionem,& promiscuā consuetudinē cum multis numinibus.proinde impiam meretricē ne aspicere quidem dignatur,amator eius fœminæ quæ vnū maritū habet, & vnū parentem profitetur Deum omnipotentē. in huiusmodi cōditione apparet eximia quædā perfectio.nā illum qui magnā precationem precatus est cōstat si non spōte , lapsum certè per incuriam.Dicit enim:Quod si cui corā eo repētè moriatur,in præsens cōtaminabitur.nā si quid præter voluntatē repētè ingruit in præsens animā nō in longū tempus cōtaminat,cū non sit voluntariū.De his pōtifex nō est solicitus,quippe tū his tū volūtariis superior.Hæc autē nō extra propositū dixi,sed vt docerē non alienū esse à iure naturali,mortē pontificis præscribi profugis exilij terminū.nam quandiu hoc sanctissimū verbū viuū superest in anima.nō est possibile verti eam spōte in deterius. expers est enim peccati omnis , & suoptè ingenio abhorret ab eo:ꝙ si moriatur,nō quòd ipsum pereat , sed disiungatur à nostra anima,cōfestim datur reditus peccatis inuoluntariis. nam si illo saluo in nobis exulabāt,omnino post eius discessē redibunt.hic enim eximius honor impolluto pōtifici à natura est exhibitus,vt illo præsente mentis error locum nō habeat, ideo votis omnibus expetendum est vt viuat in anima pontifex, iudex simul & redargutor,qui pro mentis tribunali erga reorum personas sit indifferens.Hactenus de profugis quantum locus

postulabat,deinceps sequemur contextũ reliquũ. Inuenit,inquit,eã angelus domini in via.] Nimirũ missus vt animæ præ pudore periclitãti ne aberraret,succurreret,tantùm,nõ dux itineris futurus rediturae ad expertẽ erroris sententiã. Profuerit aũt & de inuẽtione quęstionéq; vnà cũ legislatore philosophari. Quosdam enim inducit nec quærẽtes nec inuenientes, alios vtroq; modo felices,alios alterutro frustratos: ꝙ ex his quidã quærẽdo nõ inueniũt,quidã non quęrẽdo inueniũt. Quicunque nec quærere nec inuenire cupiunt,rationẽ suã per ineruditionẽ & inexercitationẽ afflixerũt grauiter,& cùm possent acutè cernere,cæcati sunt. Sic ait vxorẽ Lot retrorsum versam mutatã in statuã,nõ fabulam fingẽs,sed rei proprietatẽ indicãs. Quisquis enim contẽpto præceptore per innatã simul & consuetã socordiam,relinquit anteriora,per quæ posset videre,audire, aliísq; vti potentiis ad res naturales diiudicãdas:& circumacta retrorsum ceruice,cæca vitæ negotia pluris facit quàm partes sui corporis,infamis statua fit nihil à surdo inanimatóq; lapide differens. nõ habent enim,vt Moses loquitur,tales mores cor vt intelligant,oculos vt videant,aures vt audiant,sed cæcã, surdam, stupidam,omni sensu orbatam, minimè vitalem vitã sibi reddiderunt,nihil curãtes eorum quæ curare deberẽt. huius chori princeps est rex regionis corporeæ. Conuersus, inquit, Pharao intrauit domũ suã,ac ne huic quidem rei mentẽ adhibuit. ac si diceret,nihil vnquã curauit,sed passus est se tanquam plantam incultam arescere & sterilescere. nam consiliarij disceptãdo cõsiderandóq; intellectum acuunt,qui si se exerceat, domi natos fructus percipiet,perspicacitatẽ & solertiã:sin se tradat incogitantiæ,torpescit & hebetat aciem prudẽtiæ. Verùm istam brutam & prorsus inanimatã sodalitatem valere sinamus: præstat ad quærentes & cõsiderantes conferre se. ac mox occurret mos ciuilis,non ambitiosus tamen,cupidus melioris generis quod virtutes sortitæ sunt,& quod quærit inuenire inducitur. Inuenit,inquit,homo Iosephũ in campo,& interrogauit, Quid quæris? qui respondit, Fratres meos quæro. indica mihi vbi pascãt. Dixítq; ei homo: Discesserũt hinc. audiui enim eos dicẽtes, Eamus in Dothain.& secut⁹ est Ioseph fratres suos,& inuenit eos in Dothain. Interpretatur Dothain defectio non parua, quod significat animam nõ mediocriter sed perfectè deseruisse vanas opiniones,quæ mulierum magis quàm virorum negotiis sunt similes. ideo pulchrè virtutem Sarram deficiunt muliebria,circa

ca quæ occupati sunt qui parum virilem effœminatámq; vitam sectantur. at sapiens etiam deficiens apponitur secundum Mosen. rectè & naturaliter. quod enim vanæ opinioni demitur, id veritati apponitur. Quòd si quis adhuc in mortali, promiscua multiformíq; vita degens, & copia rei familiaris abundans circumspicit & quærit meliorem gentilitatem, solùm summum bonum spectantem, dignus est qui inspiciatur, si nō denuò somniis & imaginationibus bonorū vulgarium obseruātibus sibi delectetur. manens enim in non adulterina contēplatione quæ fit oculis animæ, quæsitos assequetur per vestigia, nec prius desistet, quàm ad eos perueniat. Sed neminem horum apud malos inueniet. Quare? Discesserunt hinc deferentes nostra studia: trāsiuerunt ad desertam à malis regionem piorum hominū. Hæc autem dicit verus homo redargutor qui inest in anima: quam dum videt hęsitantem, dubiam, quærentémq;, metuit ei ne aberrās rectam viam nō inueniat. Illos quoq; valde mirari libet alterum scitantem de extremorum medio, dicentémque: Ecce ignis & ligna, sed vbi pecus in holocautoma? alterum respondentē, Deus prouidebit sibi de victima mi puer, ac mox inuenientem suppositā. & ecce arietē cornibus implicitū in frutice Sabec. Videamus quid à dubitante quæritur, quid respondēs ostendit: tertium, quid inuenitur. Percōtatio talis est. Ecce ignis causa efficiens, ecce ligna materia patiens, vbi effectus, quod requiritur tertium? ac si dicat, ecce intellectus, calidus candénsq; spiritus, ecce intelligibilia, tāquam materiæ, sed vbi tertium illud, videlicet intelligere? Rursum ecce visus, ecce color, vbi videre? & in vniuersum, ecce sensus iudex, ecce obiecta eius materiæ, vbi ipsum sentire? hęc scitāti par est respōderi, Deus sibiipsi prouidebit. nam illud tertiū Dei propriū opus est. ipsius enim est prouidētia. Intellectus percipit, videt visus, sentit sensus quilibet. Sed aries inuenitur hærens. hoc est ratio quiscēs & ascensum cohibēs. opima enim victima est quies & hæsitātia in his rebus, quarū certa fides nō est. nam scriptura hoc tantùm dicit, Deus videbit, cui nota sunt omnia, qui clarissima sua luce sibi ipse illustrat omnia. De cætero apud creaturam silentium est, quæ magna caligine offunditur. in tenebris aūt nihil tutius est quàm quiescere. Item qui quæsiuerūt quodnam esset alimētum animæ (nesciebāt enim, vt dicit Moses, quid esset) inuenerūt edocti esse id verbū & rationē diuinā: vnde omnes disciplinæ scientiæq; perēnes fluūt: & hic est ille cælestis cibus. Quod sacra scri-

ptura indicat ex persona Dei dicẽs:Ecce ego pluo vobis panes de cælo.Nam reuera sapiẽtiam æthereã Deus supernè instillat generosis & spectãdi cupidis mẽtibus.At ille hac visa degustatáq; delectatæ,experimento discunt,autorem tamen eius voluptatis nesciũt.ideo percõtantur,quid est hoc,melle dulcius, niue candidius? Discent autẽ ex vate suo,hunc esse panem quem dedit eis dominus vt ederẽt.Quis igitur est hic panis, age dic. Verbũ,inquit, hoc quod præcepit dominus. Hæc præcepta diuina Israëliticæ.id est perspicaci animæ afferunt lucem simul & dulcedinẽ, splendore veritatis eam irradiantia, & dulcibus virtutis persuasionibus sitim honestatis refrigerantia.Quin & propheta ipse quærendo quæ sit bene viuẽdi causa efficiens, inuenit ꝙ cum solo Deo familiaritas. Cùm enim anxius quæreret,quis sum ego vt Israëlitas ab eo qui regnare videtur more cõtra Deum rebellante liberã,monitus est oraculo pollicente Dei præsentiam.Et habent quidem inquisitiones particulares dudio procul elegãtem cõtemplationẽ philosophicã: sed summum illud bonũ incomparabile Deum autorẽ omnium si quis quærat,exhilaratur mox in primo eius contẽplationis aditu, nec frustratur suo proposito,prodeũte obuiam illa propitia natura per virgines gratias,& ostẽdente se visendi sui cupidis:nõ qualis est,quod fieri nequit,quoniã & Moses auertit suã faciẽ, veritus coràm obtueri Deum:sed quantũ datur creaturæ ad res intelligibiles accedere.Hoc quoq; inter præcepta relatum est. Conuertimini,inquit,ad dominũ Deum vestrum,& inuenietis eum,quãdo quæretis eũ ex toto corde & ex tota anima.Absoluto hoc capite consideremus tertiũ:vbi etiamsi nõ deest quærendi voluntas, inuẽtio tamen nõ sequitur.Laban quamuis scrutatus totam animalem domũ Meditatoris,non inuenit,vt Moses narrat,simulacra.plenus enim erat negotiis, nõ somniis & variis imaginationibus.Nec illi cæci mente Sodomitæ furiosè conati violare sacros & impolutos sermones, inuenerunt ducentem ad eos viam:sed vt ait scriptura,quærendo præterierunt ianuam:quamuis circum ædes cursitando, & omnem mouendo lapidem,vt replerẽt suas immanes & impias cupiditates. Nec defuerunt qui volentes à ianitorum conditione ad regnum ascendere,&,quo nihil in vita præstantius est,ordinem turbare, non solùm nefaria spe frustrati sunt, verùm etiam præsenti felicitate priuati fuerũt.nam eos qui cum Core conspirarant,lex narrat excidisse ab vtraque.Sicut enim nõ eadem discunt viri

quæ

quæ pueri,sed suæ cuiq; ætati disciplinæ conueniunt: sic interdum natura fert vt animæ pueriles maneāt etiam in senilibus corporibus,& cōtra perfectæ inueniantur in florētibus adhuc & pubentibus.Meritò igitur stultitię notam incurrunt,qui maiora quàm pro ingenio suo cupiūt:quia conatus omnis maior quàm pro viribus nimietate sua vanescet,& Pharao quærēs extinguere Mosen genus propheticū:nunquam enim inueniet,& tamen obiectum ei graue crimen audierat,quòd moliretur totius corporei regni perniciem,bis id aggressus,primùm opponens se instituto Aegyptio,voluptatis arcem muniēdi aduersus animam.percussum enim defodit in sabulo,re passim iacente,ratus vnius esse vtraq; dogmata,de voluptatis inter bona principatu,& de principiis rerū ex atomis.Iterū verò cōminuenti naturā bonis resistens,& partē eius animo,partē corpori, partem externis rebus tribuenti.Vult enim id integrū in sortem cedere menti quæ pars nostri est præstātissima,nec dignatur id cōmunicare cum inanimis.ne illam quidem inuictam virtutem, non admodum placentē ridendis theatris hominū, cui nomen Thamar,is qui ad eam quęrēdam missus est inuenit. Rectè iuxta naturā.Legimus enim sic: Misit Iudas hædum per pastorē suum Odolamitam,vt reciperet pignus à muliere,& nō inuenit eā.Interrogauítq; homines loci eius,Vbi est meretrix quæ fuit in Aenan iuxta viam?qui responderunt:nōn fuit hic meretrix.& reuersus ad Iudam dixit:non inueni. & homines loci eius negāt ibi vnquam fuisse meretricem.ait Iudas:habeat sibi, modò ne irridear.ego misi hædum hūc, tu eam non inuenisti. ô mirum experimentum:ô non alienam à sacris tentationem. itáne pignus datur?Mens empturiēs pietatē possessionem pulcherrimā, tribus sibi caueri vult pignoribus, anulo, armilla, baculo,vt sermo cū vita cōueniat,vita verò cū ratione,accedēte recta disciplina,qua fulciri profuerit. id pignus an bene datū sit examinat.at quo examine noscitur?si aliqua esca obiiciatur attrahēdi vim habēs,vt sanitas,diuitiæ,integritas corporis,aut aliquid simile,& spectetur vtrò tanquā in bilāce res proclinet. nā si ad aliquod horū proclinabit,pignus certū nō erit.Misit igitur hædū vt reciperet pignus à muliere,nō vt omnino reportaretur,sed si forte illa indigna esset id retinere. & quomodo indigna? si eximias res mutet mediocribus, & adulterina bona pluris q̄ germana faciat.Sūt autē germana bona hæc, fides,cōgruātia dictorū factorūq;,& rectę discipl.regula:sicut e diuersô

cc iiij mala

mala,incrudelitas,incōgruitas,ineruditio: adulterina verò ad brutum impetum pertinent.Quærens igitur non inuenit eam difficile enim eſt,vel potius impoſsibile,in confuſanea vita virtutem inuenire,& ſi quæratur in quovis virtutis loco, num ibi ſit proſtituta anima,apertè reſpōdebitur:nec eſt,nec fuit antea. nam impudica vel ꝓſtituta,vel triuialis fœmina,vel ætatis florem vili venditans,vel foris lauta ac nitida, intus ſordida, vel pictæ tabellæ in morem coloribus fucata faciem ob natiuæ venuſtatis inopiam,vel multos viros tanquā rem bonam affectās vel multinuba,vel ad multorum illuſa libidinem,ibi non eſt. His auditis qui quæſiturum miſerat,vir non inuidus & natura benignus,nō mediocriter gauiſus,inquit,Equidem optarim vt illa ſit matrona bona mēte prædita,honeſtate,temperantia, cæteriſq; ornata virtutibus,vno marito contenta, occupata cura, & adminiſtratione rei domeſticæ. Si talis eſt, habeat ſibi quæ dedi,diſciplinā,verborū cum vita congruētiam,præcipuè verò fidem ſummè neceſſariā.modò ne irrideat,quaſi erga indignā munificus,quáuis me credo ea donaſſe quæ maximè cōueniunt animæ.Equidem feci quod faciendum erat volenti morum experimentum ſumere,mittens eſcam & offerens.ſed cōperi tale ingenium non facilè decipi.incertus ſum tamē cur non facilè capiatur.plurimos enim vidi admodum malos eadē quæ valde boni agunt,facere,licet diuerſo animo:quoniam in illis veritas,in his eſt ſimulatio,quæ non facilè dignoſcuntur.nam ſæpe res minus felix fuit quàm opinio. Sed & hircum pro peccato, ſtudioſus virtutis quærit quidem,at non inuenit:iam enim, vt docet ſcriptura,cōcrematus eſt.id cōſiderādum quid ſignificet. Non peccare Deo proprium eſt,ſapienti verò,pœnitere. & hoc quoq; durum eſt ac inuētu difficile.Dicit igitur oraculū, quòd quærens quæſiuit Moſes in vita mortali doctrinā de peccatorū pœnitētia.Conabatur enim inuenire veſtitam peccatis animā, & ſine pudore exuentem ſe eis nudantémq;.non inuenit tamē, flamma,ociſsimo inquam bruto impetu deſcendente,depaſcētéq; totam animam.vincuntur enim pauciora à pluribus,à velocioribus tardiora,futura à præſentibus.eſt autem cōtractum quiddam & tardum & futurum pœnitētia:contrà multa velox continua in hac vita occurrit iniuſtitia. Meritò igitur quidam in mutatione conſtitutus,negat ſe poſſe oblationem pro peccato comedere.conſcientiam enim ſibi non permittere vt nutriatur pœnitentia,ideo dicitur: Audiuit Moſes & placuit ei. nam

res

res creaturæ à rebus diuinis multum disiunctæ sunt, creaturæ tantùm manifesta nota sunt, creatori etiam occulta. Delirat autem & contra veritatem mentitur, qui pergens iniustè agere profitetur pœnitentiã:quod perinde est ac si ægrotus sanum se simulet.nam hoc pacto morbus reddetur grauior, dum ille nihil adhibere dignatur quod ad sanitatẽ sit cõducibile. Olim vir discendi cupidus solicitatus est desiderio cognoscẽdi causas quibus efficiũtur res in mundo maximè necessarię.Cùm enim videret quicquid creatum est,corrumpi gignı́q;,tum ea quę pereunt,& quę permanent,obstupefactus exclamauit dicens:Rubus vritur,& non cõburitur.locum enim antea inaccessum nõ scrutatur curiosius,vt naturarũ diuinarum habitaculum.& frustra laborasset,ni subleuatus fuisset misericordia prouidẽtiáq; Dei seruatoris omnium,qui ex adyto hoc oraculum edidit:Ne propinques huc.ac si dicat,ne accedas ad talem cogitationem. nam huic curiositati satagenti humanæ vires non sufficiũt: sed facta quidẽ mirare stans,de causis verò ex quibus gignãtur corrumpantúrve ne sis solicitus.Nam locus in quo stas,inquit,sanctus est.Qualis locus?nimirũ ad rationes causarum pertinens, qui tãtùm diuinarum naturarũ est,quòd Deus neminem mortalem dignetur causarũ notitia.Tum ille sciẽtiæ cupidus supra mũdum totũ emergens scitatur de eius opifice,quisnam sit ille inuisibilis & impalpabilis,corpus an incorporeus,an aliqd his superius,simpléxne natura qualis vnitas,an concreta: aut quid tandẽ sit:& vidẽs id cogitatu perceptúq; difficile precatur vt ab ipso discat Deo,quisnam Deus sit.nec enim sperabat se id posse ex vllo alio cognoscere,nihil tamen audiuit interrogãs de eius Qui est essentia.Posteria,inquit,mea videbis,faciem autem videre non poteris. Sufficit enim sapienti ea quæ post Deum sequuntur cognoscere. Principalem autẽ illam essentiam si quis velit intueri,nimio radiorum fulgore prius quàm eam videat, cæcabit.Hactenus & de tertio locuti capite,aggredimur quartum & vltimum ex propositis,quando non præcedente inquisitione vltro solet occurrere inuentio,ad hunc ordinem pertinet omnis à seipso doctus sapiens.nec enim cogitationibus, meditationibus laboribúsq; proficit:sed mox natus paratam inuenit sapientiam irroratam sibi cælesti pluuia,cuius meraco haustu exhilaratus,perpetuò temulentus est ebrietate sobria, salua rationis integritate. Hic est ille quem Isaac vocant oracula,quem non tempore alio concepit, alio peperit anima. Con-

ceptum enim,inquit,peperit,quasi sine tempore.non enim homo nascebatur,sed mens purissima,ingenio magis quàm arte bona.quamobrem genitricem eius dicuntur defecisse muliebria,hoc est consueta,humana & rationalia, nouum enim hoc prodit genus plus q̃ rationale & verè diuinũ,à seipso doctũ,non humanis commentis eruditum,sed furore diuino. an ignoras quòd Hebrææ ad partum non habent opus obstetricibus? pariunt autem,vt ait Moses, prius quàm veniant obstetrices, artes inquam & scientiæ, & à sola natura opitulante adiuuantur.Pulchrè autẽ aptéq; à seipso doctus definitur. primò quod citò inuenitur,secundò,quod Deus tradidit. siquidem quod discitur opus habet longo tempore:quod suoptè ingenio percipitur,expeditũ est & plus quàm extemporale. illud hominẽ, hoc Deum præceptorẽ habet.& prima quidem definitio per interrogationem ponitur. quid hoc est quod citò inuenisti mi puer? altera verò per responsionem,dicente illo:quod tradidit dominus Deus.est autem & tertia definitio docti à seipso, quod ascẽdit per seipsum.Dicitur enim inter præcepta: Non feretis, nec metetis,quæ per se ascendunt.nulla enim arte natura indiget. seminante illa Deo,& per suam agriculturam perficiente tanquam sponte nascentia,cùm nõ sponte nascantur,nisi quatenus nulla omnino adiuuantur humana industria: Nec,tã præceptũ est,hoc q̃ sententia.nam præcipiens dixisset:ne feratis,ne metatis.decernens autem ait:non feretis neq; metetis quæ spõte nascuntur.nam quæcunq; natura vltro præbente accipimus, eorũ nec principia nec fines in nostra potestate inuenimus,siquidem in satione principium,in messe finis est. præstat sic intelligere hæc:omne initiũ & omnem finẽ esse spõtaneum,hoc est naturæ opus,non nostrum.verbi gratia,principium discẽdi vtiq; ingenium est docile,prõptúmq; ad contemplationẽ rerũ particularium.rursum finis quid aliud,si ingenuè fatẽdum est,quàm natura?siquidem etiam præceptor promouet:sed summum fastigium solus Deus imponit,natura illa optima.Qui his innutritur dogmatibus,in pace degit perpetua,immunis à molestiis laboribus.pax autẽ & septimana idem est iuxta legislatorẽ. nam ea die creatio visa est interquiescere. Cõuenienter igitur scriptũ legitur.Et erũt sabbata terræ vobis alimẽta.Id rectè intelligẽdum est.Vtilissimus enim cibus est in Deo quiescere, maximum bonũ conferẽs,pacẽ ab omni bello tutã & securissimã. nam quæ inter ciuitates intercedit,mixta est seditionibus.at animæ

nimæ pax pura est ab omni dissidio. Sed manifestissimè, vt mi hi videtur, discimus inuentionem non quæsitorũ ex his verbis scripturæ: Cùm induxerit te dñs Deus in terrã quam iurauit se daturum tuis patribus, ciuitates magnas pulchrásq; quas non ædificasti, domos plenas bonorum omnium quas non repleuisti, cisternas è saxo excisas quas non excidisti, vineta oliuetáq; quæ non plantasti. Viden' paratam copiam bonorũ affluentiũ tam ad voluptatem quàm ad necessitatem? comparãtur enim ciuitatibus generales virtutes vt patentes latissimè: domibus autẽ speciales, circumscriptę breuiore circulo: cisternis verò generosæ animæ, capaces sapientiæ, sicut illæ aquarũ. cæterùm vinetis oliuetisq; profectus & incrementa, prouentúsq; fructuũ. fructus autẽ scientiæ, vita contemplatiua est, sinceram lętitiam qualem vinum affert conferens, & intelligibile lumen quale à flamma proficiscitur, cuius fomes est oleum. Hactenus de inuentione locuti transeamus ad vlteriorem textus cõsequentiã.

Inuenit, inquit, eam angelus domini ad fontẽ aquæ.] Fontis crebra fit mẽtio, qui vno modo mẽs nostra intelligitur: altero habitus rationalis & eruditio: tertio praua dispositio: quarto bona huic cõtraria: quinto rerũ pater & conditor. horũ probationes extãt in sacris literis. videamus quænã sint. In primo limine legis, vbi mũdi opificiũ tractatur, tale occurrit oraculũ: Fons autẽ ascẽdebat è terra, & irrigabat totã terrę superficiem. Qui allegorias naturæ occultãtis sua mysteria nesciũt, hũc fontem putãt similem Aegyptio fluuio, qui quotãnis effusus ex alueo stagnat in campis, tantùm nõ ostentans potẽtiam cæli ęmulam. Quod enim per hiemem cælum præstat aliis regionibus, hoc Nilus Aegypto horis æstiuis exhibet. nam illud supernè terram cõpluit: hic, quod mireris, infernè pluens arua irrigat. Et hoc est cur Moses impietatis reos peragit mores Aegyptios ꝙ terrã pluris quàm cælum faciant, terrestria quàm olympia, corpus quàm animã. Verùm ista in alium opportuniorẽ locũ differẽda sunt: nunc propositũ est paucis agere. & ideo redeuntes in viam à diuerticulo dicimus, fontẽ ascendentẽ & rigãtem totam faciem terræ, significare principalem nostri partẽ fonti similẽ, à qua ceu per terræ venas, per sensuũ instrumẽta manãt potẽtiæ, per oculos, aures, nares, & cætera. hi sunt in omni animante circa caput & faciẽ. itaq; tanquã à fonte à principali anima parte rigatur pr;cipalis pars corporis facies, visiuo spiritu tẽdẽte in oculos, auditiuo ĩ aures, olfactiuo in nares, gustatiuo

in os, tactiuo in totam superficiem. Sunt & eruditionis fontes varij, apud quos proceri & cibo vtiles sermones germinãt, tanquam palmarum arbores. Venerunt, inquit, in Aelim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & palmarũ stirpes septuaginta: ibi ad aquas castra metati sunt. Aelim portæ interpretantur, & introitum ad virtutem significant. Sicut enim initium ædium est ianua, sic ad virtutẽ primus aditus encyclopædia. perfectus aũt numerus duodenarius. quod testatur zodiacus in cælo circulus, illustratus tot sideribus: testatur etiam solis ambitus. nam intra duodecim menses circuitum suum peragit, & in totidem horas diurnas nocturnásq; tempus diuidunt homines. Moses quoq; non parum laudat hũc numerum, descripta sua natione in tribus duodecim, & institutis duodecim propositionis panibus, & totidem lapillis cum suis sculpturis, qui in põtificali veste talari circum rationale, quod vocant, intexerentur. Laudat & septenariũ, multiplicatũ per denariũ, nunc septuaginta palmas ad fontes memorãs, aliâs septuagĩta solos seniores, quibus datus est spiritus Dei propheticus. totidem iuuenci mactantur ad epulum solenne festi tabernaculorũ, vt vocãt, idq; certo ordine, nõ simul, sed per septẽ dies, incipiẽdo à tredecim. sic enim quotidie subtrahẽdo vnũ vsq; ad diem septimũ, septuagenarius numerus conficitur. Postquam autẽ ventum est ad virtutis portas artes liberales, conspicati fontes & apud eos stirpes palmarum, non apud arbores, sed apud aquas, castra metari narrãtur. Cur ita? Quoniam palmis & lemniscis ornantur qui perfectæ virtutis præmia reportant: qui verò adhuc in rudimentis tripudiant, & eruditionem sitiunt, apud scientias animam rigantes collocantur, quales sunt fontes artiũ indifferẽtium. Videamus & fontem insipientiæ, de quo legislator sic loquitur: Quisquis cubat cum muliere seorsum sedẽte, & fontem eius reuelat, ipsa quoq; retegente fluxum sui sanguinis: ambo tollãtur è medio. Mulierem sensum vocat, intellectũ maritũ eius præsupponẽs. seorsum sedet sensus, hoc est in longinquo loco quoties igitur mulier ista relicto marito legitimo assidet illiciẽtibus se corrũpentibúsq; rebus sensibilib⁹, & amatoriè singulas cõplectit: tũc si intellectus somno succũbat, qui vigilare deberet, detexit seipsum fontẽ sensuũ: hunc enim aio esse sensuum fontẽ: hoc est intectũ, immunitũ, insidiis expositũ seipsum reddidit. attamen nihilominus, etiã mulier reuelauit fluxũ sui sanguinis. Omnis enim sensus pronus vt fluat foras ad suũ sensibile, à ratione cohibet

hibetur atq; tegitur.Sed ista mulier deseritur solitaria,viduata recto ductore.perniciosum est enim sicut ciuitati carere mœni bus,sic animæ destitui à custodiis. Sed quando caret custode? An quoties visum non continet,profundens se ad sensibilia, & per aures haurit voces quaslibet,nec odoratũ cohibet aliásque potẽtias similes,sinens eas suopte impetu rapi ad quidvis agẽdum,patiẽdúmq;.deniq; quotiessermo nõ cõtinetur,qui multa secreta nemine cohibente intẽpestiuè prodidit,& liberius fluẽs splendidas fortunas tanquã in trãquillo nauigãtes vndis repen tinis obruit. Hoc est illud magnũ diluuium.quãdo apertæ sunt cataractæ cæli,mẽtis videlicet:& retecti sunt fontes abyssi, hoc est sensuũ.nõ aliter enim inundatur anima,nisi supernè tanquã cęlitus è mente prorũpentibus iniquitatibus.infernè verò tanquam à terra,scilicet sensu,inundantibus affectibus. Et hoc est cur Moses vetat turpitudinẽ patris matrísq; retegi, quippe qui bene norat quantũ malum esset peccata mentis sensúsque non cohiberi & cælari,sed tanquã pręclarè gesta proferri in mediũ. Hi sunt fontes peccatorũ: videamus fontem prudentiæ. ad hũc patientia descendit Rebeca.& toto animæ vase repleto,per viæ cliuum ascendit,vt appositissimè iuxta rei naturam legislator loquitur. Euadit enim ad virtutis celsitudinẽ,quisquis à iactabunda descendit arrogantia.Legitur enim:Cúmq; descendisset ad fontem.impleuit hydriã,& cœpit ascẽdere. Hic fons est illa diuina sapientia,ex quo rigantur particulares scientię,& quotquot animæ contẽplandi cupidæ amore summi boni tenentur. huic fonti sacra scriptura imponit aptissima nomina. Iudiciũ eum & Sanctũ appellans. Reuertentes,inquit,venerunt ad fontem iudicij,qui est Caddes.Caddes autem sanctus vocatur.tantum nõ clamat vociferatúrq;,sapientiam sanctam esse, puram à rebus terrenis,& rerum iudicem,decernentem omnes cõtrouersias. Nunc dicendum superest de illo summo fonte optimo, de quo cælestis pater per ora prophetarũ cecinit: Me dereliquerunt fontem vitæ,& foderunt sibi cisternas cõtritas,quę aquam continere non poterunt.Ergo Deus est ille fons antiquissimus: & meritò. vniuersus enim hic mundus ab eo promanauit. Demiror autem & stupeo cùm hunc vitæ fontem esse audio. solus enim Deus animæ & vitæ,præsertim rationalis animæ, & prudentis vitæ autor est.nam materia res est mortua. Deus autem plus quàm vita,fons viuendi,vt ipse ait,sempiternus. quem fugientes impij non gustato potu immortalitatis, demẽtes foderunt

runt

runt sibi,nō Deo primùm opera propria cælestibus proferētes & olympiis,pluris faciētes cura quæsita quàm parata & vltro se offerentia.deinde fodiunt non vt Abraham & Isaac puteos, profundas scientias præbētes sermonē potabilem,sed cisternas quæ ex seipsis nihil boni ad recreādum habent,& indigent externis affluentiis,quales è doctrina parantur,dum præceptores semper in discipulorum auditum affatim ingerunt sua placita contēplationésq; retinenda in mēte & recondenda in memoria.Verùm istæ cisternæ cōtritæ sunt, hoc est omnes malè educati animi lacunæ fractæ perfluentésq;,quæ nec aliunde sibi parare nec conseruare possunt influxū vtilem. Hactenus de fontibus dixisse sufficiat.Cæterū valde aptè scriptura inducit.Agarē inuentā apud fontem,nō haurientem tamen: quia proficiens anima nondum est idonea haurire merum potum sapientiæ:nō arcetur tamē quò minus in propinquo moretur.est autē omnis publica via per doctrinā strata munitáq;. Ideo dicitur eam inuentam in via Sur.]nā Sur interpretatur munitio vel directio. Alloquēs igitur animam redargutor ait:Vnde venis,& quò vadis?quod non tam dubitando percontandóq; quàm exprobrando & pudorem incutiendo dicitur.nō est enim fas vt aliquid in rebus nostris ignoret angel'':quod vel hinc colligitur,quia etiā secreta natiuitatis pernouit dicens: Ecce prægnans es,& paries filium, & vocabis nomen eius Ismaël.] nam nosse fœtum esse masculum supra humanam facultatem est,sicut & vitæ institutum eius qui nondum natus est, quòd ferus homo erit non mitis ac ciuilis.Ergo illud Vnde venis,dicitur ad obiurgationem animæ fugientis meliorē potiorémq; sententiā, cui si re magis seruiret quàm nomine,magnam inde reportatura esset gloriā. Quò vadis incerta sectādo,certis cōfessísq; bonis relictis ? meretur igitur laudē,libēter admonitionē accipiēs:quod vel inde apparet,quòd nec dominā incusat,sibiipsi fugæ culpā tribuens, nec ad secundū interrogatū respondet,quò vadat.incertū enim hoc erat.de incertis autē tutius suspēditur sentētia.Gaudēs igitur redargutor obedientia mulieris ait:Reuertere ad herā tuā. prodest enim discipulæ doctricis magisteriū,& imperfectæ seruitus apud prudētiam. Reuersa autē humiliare sub manu eius humilitate honestissima,abiiciens præsentē brutā superbiā.sic enim feliciter parturiēs eniteris prolē masculā nomine Ismaël castigata diuinis monitis.interpretatur enī Ismaël audit' Dei. est autem auditus à visu secūdus.visum verò legitimus filius &

prim

primogenitus Israël sortitur.sonat enim quod vidēs Deū. nam audire etiā falsa pro veris possumus: visus nequaquā fallax est. quo res certæ cognoscuntur. Mores autē nasciturі describit,dū dicit ferū fore,id est rusticè sapientem,nondum ascitum in Dei ciuitatē.hæc autem virtus est, apta nata māsuefaciendis moribus.iidem feri mores indicātur his verbis:Manus eius cōtra omnes,& manus omniū contra eum.Hoc est enim sophistæ propositum,præ se ferentis curiositatē in disputādo nimiam & gaudentis cōtentiosis sermonibus.adeò & ipse ferit omnes disciplinarū sectatores,tum singulis priuatim resistēs, tum in cōmune omnibus:& vicissim ab omnibus percutitur suas fœturas defēdētibus,hoc est placita quæ pariūt eorū animę.Tertia quoq; nota adiicitur hæc: Cōtra faciē omnium fratrū suorū habitabit.] tantū nō manifestè ostendēs aduersam dimicationē perpetuā, Itaq; anima quæ sophistā gerit in vtero,respōdet redarguēti se: Tu es Deus qui inspexit me.] Ac si dicat tu es autor meorū cō filiorum & partuū:& meritò.liberaliū enim & verè ingenuarū animarū liber & liberator est opifex,serui verò seruarū.angeli autē Dei famuli pro diis habētur ab his qui in seruitute detinētur & laboribus.Propterea huic puteo nomē indicit. Puteus corā quo vidi.] Sed fieri nō potest ô anima proficiēs,& liberalium disciplinarū profunda penetrās,vt in eruditione tanquā in speculo videas autorē scientiæ.Cōmodus autē huic puteo locus est Caddes inter & Barad.interpretatur autē Barad In cōmunibus, Caddes verò sancta.nā qui proficit,est in sacrorū profanorúmq; confinio,iā mala fugiens, sed nondum idoneus vt ad bona perfecta admittatur,habeátque cum eis contubernium.

PHILONIS IVDAEI,
De eo quis rerum diuinarum hæres sit.

IN PROXIME præcedente libro de mercedibus pro virili disseruimus: nūc autē propositū est quærere,quis rerū diuinarū hæres sit. Postquā enim ille sapiens audiuit redditū sibi hoc oraculū: Merces tua multa nimis:percōtatur: Quid mihi dabis ô here? Ego sine liberis decedā. filius autem

meus

meus iste susceptus ex ancilla, heres meus erit. Damascus Eliezer. ac rursum: Quia non dedisti semen mihi, verna iste meus hæres erit.] Et quis non attonitus fuisset maiestate proferentis hoc oraculum, vt nec os posset diducere, si non præ metu, certè præ gaudio? adimit enim vocem vt vehemens dolor, ita nimia lætitia. quamobrem & Moses fatetur se parum vocalem & lingua tardum ex quo cœpit habere cum Deo colloquia: quod testimonium prophetæ verum est. tunc enim verisimile est vocis instrumentũ fieri turdius. rationẽ autem iam articulatã ferri liberione impetu, sententiarũ magis quàm verborũ ornamenta consectantem expedita quadam & sublimi eloquentia. Sunt autem admirãdę virtutes, vel fiducia vel sermonis libertas aduersus præstantiores, quando res eam postulat: vt illa comica sententia vera potius quàm ludicra videatur: Si seruus semper consuescat silentio, Fiet nequã dediscens loqui liberè. Sed quãdo solet hac libertate vti seruus contra dñm? nónne quãdo nullius maleficij sibi est conscius, certus nihil sibi dictũ factúmve nisi in vtilitatem sui domini? Quando igitur decet Dei quoq; famulum libertate linguæ vti contra suum rerúmq; omnium principem atq; dñm, nisi quãdo à peccatis purus, & charitatis erga dominũ sibi conscius, magis gaudet se esse Dei famulum quàm si absq; cõtentione adeptus esset imperium terra maríq; in omnes homines. Cæterùm officia obsequiáq; Abrahã plena charitatis erga dominũ commẽdat extrema clausula oraculi filio eius redditi. Dabo tibi & semini tuo terrã hanc vniuersam: & in eo semine benedicẽtur omnes gentes terræ: propterea ꝙ obediuit Abraham pater tuus voci meæ, & custodiuit mandata mea, præcepta mea, leges meas & iudicia. Est autem serui laus maxima nihil ex iussis dominicis contẽnere, sed impigrè industriéq; vel supra vires conari cuncta exequi ex illius animi sententia. Sunt igitur qui audire debẽt potius quàm loqui: ad quos dicitur, Tace & audi: præceptũ pulcherrimũ. Nã inscitia res est mala temerariáq;, cuius primũ remediũ est, auditoris silẽtium: secundũ attentio ad ea quæ auditu digna sunt. Caue autẽ putes aliquid nihili docere hęc verba, Tace & audi: maius quiddã est quod monent. nõ solùm enim linguæ silẽtium postulat & auditum auriũ, sed vtrũq; ab anima exigit. nã multi aures non mentẽ afferũt in auditoriũ, ipsis foris interim vagãtur, & multa de multis apud seipsos agitãt, ad cognatos alienósve, aut etiam ad ipsos pertinẽtia, quę prẽstaret ad tẽpus missa facere: quæ omnia

dum

dum cogitationi obstrepunt, fieri non potest vt exaudiatur qui loquitur. nam eius vox non ad homines fertur, sed ad inanimatas statuas, quæ aures habent cùm auditu careant. quòd si mẽs quieta ab omnibus externis internisq; motibus dignetur attẽtam se præbere, & iuxta Mosis prçeptũ auscultare per silentiũ, poterit audire quæ dicuntur: aliàs verò nõ poterit. indoctos igitur decet silentiũ: ad scientiam autem aspirantibus, & dominũ amantibus, est necessaria confidens facundia. legitur enim in Exodo: Dominus pugnabit pro nobis, vos autẽ silebitis. ac mox tale oraculum subiungitur: Et dixit dominus ad Mosen: Quid clamas ad me? quasi deberent silere qui nihil auditu dignũ afferunt: loqui verò qui præ amore sapientiæ cõfidunt in domino: nec solùm loqui placidè, sed etiã proclamare: nõ ore linguáq, à quibus ictũ aërem aiũt in orbem moueri, atq; ita ad auditum pertingere: sed illo musico sonoróq; instrumento, quod mortalis audit nemo, soli ingenito illi immortalíq; exaudibile, istorũ verò qui in sensibus volutãtur nemini. Certè cùm totũ mentis instrumentũ per diapason & disdiapason symphonias insonat, auditor quasi interrogatur, cùm reuera nõ interrogetur. nã Deo nota sunt omnia. Quid ad me clamas mala deprecãs, aut pro bonis acceptis agens gratias: aut vtrũq; agẽs eadem opera? adeò hic parũ vocalis & lingua tardus ac pene mutus, alibi nõ loqui solùm inuenitur, sed & clamãs introducitur, rursum alibi loquens indesinenter & eodem fluxu sermonem cõtinuans. Moses, inquit, loquebatur, & Deus ei vòce sua respondebat, nõ docens eum per certas orationis periodos, sed semper & continenter ei respondens. Vbi autem responsio, ibi vtiq; & interrogatio. Rogat autẽ quisq; quod ignorat, cupiens id discere. nam discẽtibus nihil tam proprium ac vtile, quàm quærere, rogare, scitari, nõ videri sibi vel scire aliqd, vel percepisse solidè. Ergo sapientes Deo præceptore magistróq; vtuntur, imperfecti verò sapiente illo, ad quem dicunt: Loquere tu nobis: non loquatur ad nos Deus, ne fortè moriamur. Tanta autem in loquendo libertate vtitur hic vir bonus, vt nõ solùm clamet, sed reclamet quoque, fretus vera fiducia & affectu non fucato. Nã verba hçc: Si remittis ei peccatum hoc, remitte: sin minus, dele me è libro tuo quem scripsisti. & illa: Nũ ego in vtero cõcepi totũ hunc populum, aut peperi eum, quia dicis mihi: sume eum in sinum tuum, & gesta tanquam nutrix infantulum? & illa: Vnde mihi carnes vt dem vniuerso huic populo: qui opplorat mihi? nũquid

oues & boues mactabũtur, aut omnes pisces maris comportabuntur & sufficient?& illa:Domine cur afflixisti hunc populũ? &,Cur misisti me?&,Ex quo profectus sum vt loquerer ad Pharaonem in tuo nomine,afflixit populũ.&, Non liberasti tuum populum:hæc inquam & similia nemo vel regi cuivis auderet dicere.cæterùm cum Deo loqui tam liberè,summæ fuit nõ audaciæ sed fiduciæ:quia sapientes omnes amici Dei sunt,præsertim quod ad sacras leges promulgãdas attinet.libertas autem loquẽdi cognata est amicitiæ:alioqui cum quo loquemur liberè,si cũ amico nõ licet? Rectè igitur in sacris literis Moses amicus Dei celebratur,vt quoties audacius loquit, amicitiæ potius id tribuatur quã arrogãtię.nã arrogãtis est temeritas, amici verò fiducia. Sed cõsidera iterũ quòd fiducia tẽperatur cum reuerẽtia.nam hæc verba, Quid mihi dabis? fiduciã præ se ferunt: illud autẽ ô here, reuerentiã.Cæterũ cùm duabus appellationibus prout res postulat, rerũ autor appellari soleat, aliquando Deus,aliquando dominus,nunc harũ neutra,sed herus assumitur,idq; peropportunè & religiosè admodum:quamuis hæc vocẽtur synonyma herus,& dominus. sed quãuis vtrumq; nomen in vnum eundémq; cõpetit.distinguit tamen hæc cogitatio,quia dominus κύριος παρὰ τὸ κῦρος,hoc est, ab autoritate dicitur,qua ratũ fit aliquid,sicut cõtra ἄκυρον vocatur irritũ.herus aũt δεσπότης παρὰ τὸν δεσμὸν,id est,vinculũ.Vnde vt opinor δέος,id est,timor.itaq; & δεσπότης dominus erit & quidẽ timendus non solùm propter autoritatẽ, verũetiam propter metundam omnipotentiã.vel fortasse quia colligat continétq; omnia constringẽs indissolubiliter,alioqui natura dissolubilia.Quare cũ dicit,Here,quid mihi dabis?perinde est ac si dicat:Non ignoro tuam ingentem potentiã,scio & potestatem tuam terribilem.timens tremẽnsq; te appello,& rursus fiducia subleuor. Tuum enim oraculũ iubet ne timeã:tu mihi linguã eruditam dedisti,vt sciam quando loquendũ sit.tu os meũ consutum soluisti,aperuisti,& articulatũ fecisti:dicẽda quoq; suggeris,confirmans illud tuum oraculum:Ego aperiam os tuũ,& docebo te quid loqui debeas. Quis enim sum ego vt loqui me doceas,vt mercedem pollicearis perfectiorem quovis dono & gratia?nónne è patria sum profugus? nónne cognatos deserui? nónne careo paternis ædibus?nónne omnes me relegatũ, profugum,desertum,& inhonoratũ nominant?Verùm tu mihi here es patria, tu cognatio, tu paterna domus,tu honor, fiducia,

opu

opulentia clara & perpetua. Cur igitur non audeam proloqui quæ cogito? cur nō percontèr de his quę cupio discere? attamen quamuis præ me ferre confidentiā videar, nihilominus metū & stuporē fateor: nec tamen pugnare in me affectus cōtrarios, timorem atq; audaciam, sicut fortasse aliquis suspicabitur, sed contēperari aptissimè. itaq; insatiabiliter fruor tam bene temperato poculo, quod facit vt nec liberius loquar quàm pro reuerentia, nec, reuerentia libertatem mihi adimat. Didici enim meipsum metiri, quàm sim nihili, & nimiā tuā beneficentiam suspicere. & quoties puluerē cinerémq;, aut si quid his est proie ctius, meipsum sentio, tūc appellare te audeo, humiliatus & in terra prostratus, sic mutatus vt vix subsistere videar. Talē affe ctum animæ impressit in meā memoriā visitator Abraham.

Appropinquans, inquit, Abraham dixit: Nunc incepi alloqui dominum, ego autem terra sum & cinis. Tunc enim tēpus est vt creatura suum factorē appellet, quando agnoscit quā ipsa sit nihili. Illud autē, Quid mihi dabis? non tam dubitātis est verbum, quàm gratias agētis per acceptorū beneficiorum magnitudine: Quid mihi dabis? Num est quod sperem prætereа? Copiosæ sunt, ô munificētissime, tuæ gratiæ, nullis circumscriptæ terminis, nec modū nec finem habent, fontium more inexhaustæ & subscatentes perpetuò. Sed considerandus est non solùm torrens exundans tuæ beneficentiæ, verùm etiam arua nostra quæ illo rigantur. nā si nimis perfundantur, stagna & paludes erūt pro campis frugiferis. an-non & mihi certa mēsura opus est? ideo percontor Quid mihi daturus es? qui iam dedisti plurima, & penè omnia quorum natura humana capax est. quod enim adhuc cupio scire, hoc est, quísnā possit esse dignus hæres tuorū operū. Ego defungar sine liberis, acceptis bonis ad breue tempus paucósque dies duraturis, & ad finem properantibus, quamuis optē longęuitatē nec senio nec morti obnoxiā, vt possit iactis seminibus radices firmas extendere, & stipitē vsq; ad cælum attolere. necesse est enim vt humana virtus in terra gra diens ad cælū erigatur, vt ibi gustato immortalitatis nectare, sempiternā salutem habeat. nam scio quòd sterilem animam odisti, ipse rerum omnium genitor. eximiam enim gratiā largitus es perspicaci generi, ne vnquā sterilescat & prole careat: cui quoniam & ego contributus sum, iure hæredem desidero. Cùm enim videā id inextinguibile, turpe puto sinere vt naturę meæ bonum intereat. Supplex igitur imploro, vt semina scin-

tillæq; foueantur,è quibus virtutis lux salutaris accēdi queat, quæ tanquā lampas per manus tradita,mundo æquæua fiat. Indidisti & meditatoriis viris desideriū filiorū qui progignuntur ex anima,quib⁹ potiti exclamarūt præ gaudio: En pueri quorū misert⁹ est Deus seruorū tuorum:quorū peregrinatio nutrix & altrix est,quorū intactæ animæ teneræ generosæq; sunt,in omnes virtutis formas diuinas & pulcherrimas fingi faciles. Sed doce me & illud,an filius Masec vernaculę meæ,tuarū gratiarū hęres sit idoneus.nam ego hactenus neq; speratū accepi filium, neq; de hoc quem accepi spem habeo. Quænā autē sit hæc Masec,& quis eius filius,nō obiter cōsiderandum est. Masec interpretatur ex osculo. differt autē ab amore osculum. nā ille est animarum cōiunctarum per mutuā beneuolentiā: hoc autē nudam salutationem habet superficietenus in occursu fortuito. sicut enim in ἀνακύπτειν nō est κύπτειν,in καταπίνειν πίνειν, in μαρσίππῳ ἵππος,sic nec in καταφιλεῖν φιλεῖν,i. amor in osculo.nam multi etiā inimicis coacti aliqua necessitate hāc officij speciē exhibent.quæ sit autē illa ex osculo,nō ex sincera charitate,nobis cōmendata,dicā nihil dissimulās: Vita qua cum sensibus cōuiuimus,tota secura,quā nemo nō amat, quā hominum vulgus herā existimat,elegantiores famulam,non externā aut emptitiam,sed vernaculam& tribulem quodāmodo:qui etiam didicerunt osculari eā nō amare,cùm illi alteri valde ament eā & desiderent. Laban autē ille virtutis osor ne osculari quidem potest attributas meditatori potētias,sed vt assuetus simulationi fictisq; moribus,tanquā ægrè ferens,cū reuera nō doleat,ait: Nō iudicasti me dignū vt oscularer pueros meos & filias. Iustè ac meritò.Simulationem eīn implacabiliter odisse didicimus. Dilige virtutes,& animo cōplectere,& nō requires osculum,fucatum specimen amicitiæ. non est enim eis amplius portio vel hæreditas in domo tua . nónne pro alienis à te reputatæ sunt? nónne vendidisti eas,& deuorasti earū pretium? vt ne in posterum quidē eas possis redimere ac postliminio reuersas recipere.quid igitur osculari vult inimicus perpetuus virtutū omniū? At non sic Aaron osculatur Mosen,sed ex animo vt germanum charissimū.Amāter,inquit,salutauit eum,& cōplexi sunt se inuicem. Sunt autem vitæ tria genera:vna apud Deū,altera apud creaturā,tertia media,mixta ex vtraq;.quę apud Deum est,non descendit ad nos, nec venit in istas necessitates corporis: quæ apud creaturam,nec ascendit,nec curauit ascendere, degens in cauer

cauernis intimis,& vita minimè vitali gaudens. at quæ mixta est,sępe ad meliorem tracta ordinē numine corripitur,interdū retracta ad deteriorem retro se recipit.quòd si ad hanc tāquam in bilancem melior vita accedat,adeò prægrauabit,vt in diuersa lance minimū ponderis appareat.Moses autem ei quæ apud Deum est vitæ palmam decernēs sine puluere, reliquas inter se cōparat per duarū mulierum similitudinem, quarū alterā dilectam,alteram exosam,vocat aptissimis nominibus.Quis enim est qui nō capiatur oculorū,aurium,gustus,odoratus tactúsque deliciis ac voluptatibus?Quis non abhorret à contrariis,frugalitate,continentia,austera castigatáq; vita,lusus ac risus expertè,plena curis & laboribus,contemplandi cupida, infensa ignorantiæ,contēnente pecuniā,gloriam, delicias, aspirāte ad temperantiam,bonā existimationem,& vidētes nō cæcas diuitias? Est quidem primogenitura vt antiquior ita honoratior:Moses tamen etiam posterius natos hoc honore dignatur,his duplum tribuens,alteris auferens dimidium.Si habuerit,inquit,homo duas vxores,dilectā & exosam,& ambæ pepererint, cùm distribuet suam substantiam,nō poterit primogenituram daræ filio dilectæ scilicet voluptatis: iuuenis enim hic censetur,etsi tēpore antiquior.sed dabit filio seniori nato è fastidita prudētia,qui à pueritia dignus fuit,cui duæ portiones debentur.Huius figuræ sensum moralē quia iam antè diximus, reuertamur ad proximè sequentia,præmonito lectore,quòd exosæ Deus vuluam aperuisse dicitur, ortū dans bonis studiis & honestis operibus, cùm ea quæ dilecta putatur, mox ab initio sit sterilis. Videns, inquit,dominus ꝙ Lia fastiditur,aperuit vuluam eius: Rachel autē erat sterilis.Sed quoties anima prægnans quales decet fœtus parturit,tunc altera sensibilium genitrix sterilescēs desinit parere,grata nō propter amorē,sed propter oscula. Huius sensualis vitæ quę Masec nominatur,vnusquisque nostrū est filius, honorans demiránsq; nutricē altricémq; humani generis: quā terreneus intellectus Adam nomine,vbi factam vidit, quamuis mortem suā,vitam illam nominauit.Vocauit,inquit,Adam nomen vxoris suæ vitā.quòd ipsa sit mater omniū viuētiū,reuera mortuorum iuxta vitā animæ.At quotquot verè viuunt, matrē habēt sapientiam,sensus autem vtūtur seruitio,in hoc a natura factum existimātes,vt minister sit ad parandā scientiā. nomen autem nati ex ea vita cuius nota est osculū.Damascus traditur, quod sacci sanguis interpretatur, aptè admodū:quia per saccū

 signifi

significatur corpus, per sanguinē vita quæ est in sanguine. nam quoniam anima dupliciter dicitur, & in vniuersum & pars ei⁹ præcipua, quæ propriè dici potest animæ anima: sicut oculus & totus globus est, & ea pars qua ꝓpriè cernimus: existimauit legislator duplicē essentiā animæ: totius quidē, sanguinē: præcipuæ verò partis, diuinū spiritū. proinde apertè dicit: Anima omnis carnis, sanguis est. egregiè carniū turbæ influxū sanguinis attribuit vt propriū. mētis verò essentiā nulli creaturæ coaptauit, sed introduxit eā supernè inspiratā à Deo. Inspirauit, inqt, creator omniū in faciē eius spiritū vitæ, & factus est homo in animā viuentē, quæ etiā ad imaginē sui factoris expressa narratur. Itaq; duplex est genus hominū, alterū quod viuit iuxta rationē inspiratā diuinitus, alterū quod sanguine viuens seruit carnis voluptatibus. hoc terræ figmentū est, illud ad imaginē Dei expressa effigies. ea terra sanguine macerata, ex qua ficti sumus, nō mediocriter eget diuino auxilio. ideo dicit: Iste Damascus Eliezer: interpretatur aūt Eliezer, Deus adiutor meus. quoniam hæc moles sanguinea per se dissolubilis & mortua, consistit & fouetur prouidētia Dei sua manu sustentātis & protegentis: alioqui nec per vnū quidem diem genus nostrū durare poterat. Non vides quòd & Mosis secundus filius eodem est nomine? Nomen, inquit secūdi Eliezer. ac mox causam adiicit. nā Deus meus auxiliator meus, & eripuit me, à manu Pharaonis. Cæterùm sanguineæ sensualisq; vitæ amicis; præficitur ille pietatis dissipator & hostis Pharao nomine, cuius regnū iniustum & crudele non licet effugere, nisi Eliezer nascatur in anima, & auxiliū à solo seruatore nos sperare iubeat. Rectè autem in stemmate Damasci nō patrē, sed matrē Masec memorat: vt ostendat ꝙ anima sanguinea, qua bruta viuūt, ad mulierū maternū genus propriè pertinet, expers masculini generis. At nō sic virtus Sarra: solā enim virilem stirpem sibi vsurpat, ex solo Deo nata qui pater est omniū, ipsa matre carēs principiū. Verè, inquit, soror mea est, eodē patre, nō item matre progenita. Hęc de quibus præmoneremus, habuimus. erat enim in prima parte argumēti quædam obscuritas penè ænigmatica. Quid autē hic studiosus quærat, explicandum est diligētius, An possit aliquis huius sanguineæ vitæ cupidus, & sensib⁹ deditus, incorporearū diuinarúmq; rerū hæres fieri. His dignus habetur solus ille qui supernè inspiratus est, cælestis diuinæq; portionis particeps intellectus purissimus, contemnens non modò corpus,

sed

ſed & alterā partem animæ,quæ cùm ſit bruta ſanguine fermētatur,furores feruētes & cōcupiſcentias ardentes excitās. ergo ſic interrogat.Quoniam mihi non dediſti ſemen illud à ſeipſo doctum & intelligibile,num verna meus hæres mihi erit,ſanguineæ vitæ filius?Vix id elocutus erat,cū Deus reſpōdit.Mox, inquit,vox Dei facta eſt ad eum dicēs:Non hic hæres tuus erit, nec quiſquā ſenſui conſpicuus.nam incorporeæ naturæ intelligibilium rerum hæredes fiunt.Et obſeruādum quòd nec dixit Deus,nec locutus eſt,ſed vox Dei facta eſt ad eum,tanquā intus in corde pulſans.Quis ergo hæres erit?non ille intellectus qui ſponte detinetur in corporis carcere,ſed qui ſolutus vinculis liberatúſq; prodiit extra parietes,& vt ita loquar,ſeipſum dereliquit.Qui,inquit,egredietur ex te,hic hæres tuus erit. Ergo ſi cupis ô anima,hæres diuinorum bonorū fieri, nō tantùm terrā corpus,& cognationem ſenſuum,& domum paternam,rationē deſere,ſed & teipſam fuge rapta extra teipſam ſicut lymphati & fanatici, baccabunda & numine agitari te non diſsimulans. nam extra ſe raptæ,afflatæq; diuino furore,& impulſæ cæleſti cupidine,attractæq; à veritate impedimenta dimouente & viā muniente,hæc eſt hęreditas.Sed quomodo migras ab illis prioribus,ingenuè dic nobis,ô mens,quæ audire doctis inſonare ſoles intelligibilia dicens:Equidem migraui è corpore, quando carnem ſenſúmq; contempſi,atque etiam omnia ſenſibilia. ſi ad veritatem conferantur ſpectra & phātaſmata,damnato ſenſuum iudicio corrupto & inſincero plenóq; falſis opinionibus: damnatis etiam his quæ iudicantur,vt paratis ad ineſcandum fallendúmq;,& veritatem,quantum in ſe eſt,tollēdam è rerum natura.quin & ratione migraui quando multum irrationalitatis in ea cognoui,vtcunque tumente & extollente ſe. cauſa eſt enim quiddam non mediocre:per vmbras corpora, per verba res,quod fieri non poteſt,mihi oſtendere.itaque labebatur per lubrica,& cogebatur multa circūloqui,quæ ꝑpriis verbis eloqui diſertè nō poterat.quapropter cùm viderem eam affectam vt infantem puerum, decreui ſatius eſſe migrare ab his omnibus,& ad Deum referre ſingulorum potentias, qui & corpus compingit ac corporat, & ſentiendi vim indit ſenſibus, & rationi orationem ſuppeditat. Proinde agedum ſicut dereliquiſti cætera,excede ac emigra etiam ex teipſa.at quomodo?caue ne intellectum,cogitationem,perſpicacitatem tibiipſi theſaurizes,ſed offerens hæc ei dedica, qui exactè intelligendi & in-

fallibiliter percipiendi causa est. hæc autem donaria recipit alterū è sacratis templū, scilicet sanctius, Sunt enim opinor duo, alterum intelligibile, alterum sensibile. sensibilium naturarū mundus hic, intelligibilium verò ille intelligibilis est receptaculum. Quòd autē is qui iam dicta egressus cupit sectator Dei fieri, prædiuitis naturæ laudatam hæreditatē assequitur, testis est scriptura dicēs: Eduxit eum foras & dixit, suspice in cælum. quoniam hic est diuinorum bonorum thesaurus. Aperiat tibi, inquit, dominus thesaurum suorum bonorū, cælum videlicet. ex hoc certè cōsummatas lętitias largitor ille cōtinuè depluit. Suspice, vt arguas cæcum vulgus hominū, quòd cùm sibi videatur cernere, orbatum est luminibus: nisi fortè nō est orbū dum mala bonis antefert, iustis iniusta, perturbationes tranquillitati animi, immortalibus mortalia: repulsisq; monitoribus ac castigatoribus cū suis præceptis atq; monitis, adulatores admittit & sermones inuitātes ad voluptatē, otium, ignorātiam, atq; delicias. Ergo solus bonus videt. quamobrem & prophetas prisci nominabant videntes; qui autem foras prodiit, nō solùm videns, sed & Deum videns appellatus est Israël. sic enim hęc vox interpretatur. At isti etiamsi quando aperiunt oculos, terram intuentur terrenorū cupidi, & innutriti materiæ. nam ille attollens oculos ad ætherem suspicit, vnde manna verbum diuinū, cælestis immortalisq; cibus animæ spectandi ac discendi cupidæ. istis verò animus est in cepis & alliis pupillas cruciātibus, & turbantibus, ita vt cōniueant, atq; in porris & salsamentorū fœtoribus, cibis Aegypto peculiariaribus. Venerunt, inquit, nobis in mentem pisces quibus in Aegypto vescebamur gratis, cucumeres, pepones, porrū, cepe, allium. nūc anima nostra exaruit, nihil pręter manna vidēt nostri oculi. Facit autē ad mores & illud, Eduxit eum foras, quod quidam indocti ridere solent, rogitātes & quis intrò educitur, aut ediuersò foras intrat? Etiā ô ridiculi & nimis faciles. nescitis enim vestigare mores animæ, sed solos corporū locales motus in his verbis queritis. ideo mirum vobis videtur si quis intrat foras, aut intrò exit. nobis verò Mosis familiaribus nulla est hic absurditas. An non diceretis, perfectū summum sacerdotem, quādo in adytis operatur sacris patriis, intus esse ac foris? intus conspicuo corpore, foris anima vaga obābulantéq;. rursum alium vel alienū à Leuitico genere, amicum Deo charúmq;, extra sacraria stantem, intus in penitissimis agere, qui peregrinationē putat totā vitam cor-

poris:& quoties potest solam animæ vitam viuere,credit se degere in patria.nam extra amicitiam est omnis insipiēs,etiamsi ne momentū quidem discedat à cōtubernio:intus verò omnis sapiens,etiamsi non solùm regionibus, verùm etiam immēsis terræ tractibus disiunctus sit.Moses autem hunc amicum adeò Deo propinquū ait,vt nihil ab anima differat.dicit enim: Amicus æqualis animæ tuæ.Iuxta eiusdem æstimationē, nec sacerdos erit homo,tantisper dū est in sanctissanctorū, donec exeat, non corporaliter,sed animæ motibus.Mens enim quando purè Deo sacrificat,non est humana,sed diuina.cùm autē ad aliquid humanum auertitur,descendens de cælo,vel potius delapsa in terram.egreditur etiamsi corpus intus maneat.Rectissimè igitur dictum est,Eduxit eum foras,è carcere corporis.è cauernis sensuum,è fallacibus rationis sophismatibus: & insuper ex seipso,atq; opinione qua putabat,se nulli obnoxiū liberè ac suapte facultate percipere atq; intelligere. Producto autem foras dixit:Suspice in cælum,& numera stellas,si potest iniri eorum numerus.Sic erit semen tuū.Egregiè dictū,sic erit semē tuum, non par stellarum numero.nō enim solam multitudinem, sed & alia multa ad perfectā felicitatē conducentia vult indicare, Sic erit,inquit,sicut quod vides in æthere,sic cæleste, sic vmbra carens,plenum splendore purissimo(nam nec in cælo nox locum habet,nec in virtute tenebræ)dispositum ornatissimè,immoto manens ordine,semper sui simile.Vult enim cæli effigiē, aut quod plus est,cælum terrestre dici sapientis animā, vt quæ in æthere habet lucida sidera,statos motus, cōcinnas choreas, diuinos circuitus,virtutum splendores fulgidissimos & stellis simillimos,quòd si sensibilium stellarum numerum inuenire est impossibile,multo magis intelligibilium.Nam quāto præstantius est quod iudicat quàm quòd iudicatur:siquidem mens sensu est potior,hic verò illa hebetior:tātùm & inter ea quæ iudicantur interest.itaq; immenso intelligibilia sensibiliū numerum superāt.nā oculi animæ proprij minima quædā portio est oculus corporeus,ille soli est similis,hic cādelabro quod modò accensum mox extinguitur.ideo necessariò subiungitur: Credidit Abrahā Deo:ad laudē eius qui credidit.Dicat fortasse aliquis,hoccine laude dignū iudicas?Quis Deo loquenti pollicentiq; fidē nō adhiberet, etiāsi esset impius & omniū mortalium iniustissimus?Huic respōdebimus:Caue caue ô præclare vir,ne temerè aut illū sapientē fraudes suis laudib⁹,aut indignis per-

dd v fectiss

fectißsimã virtutẽ fidẽ tribuas, aut noſtrã ſuper hac re incuſes ſentẽtiã. Nam ſi penitius ſcrutari, nõ ſolùm in ſuperficie, volueris, cõperies quàm difficile ſit credere ſoli Deo abſq; vllo teſtimonio, propter cognationẽ quam habemus cũ rebus mortalibus, quæ nobis perſuadẽt vt credamus fidamúſq; gloriæ, principatui, amicis, ſanitati roboríq; corporis, & cæteris plurimis. has perſuaſiones eluere, & diffidere creaturæ per ſe infidißimæ, ac ſoli Deo fidere, q ſolus verè fidus eſt, res eſt animi magni cæleſtiſq; nõ ineſcati vllis reb⁹ noſtratib⁹. Illud quoq; bene addit, imputatã ei fidẽ ad iuſtitiã.] Nihil eñ tam iuſtũ, quàm fide ſincera Deo credere. Id quantũvis iſtũ & naturæ conſentaneũ, mirũ videtur proter vulg⁹ incredulũ, quos arguẽs ſacra ſcriptura dicit, in ſolo Deo firmũ eſſe certúmq; præſidiũ, quantũlibet hoc mirent̃ homines verorũ bonorũ expertes, alioqui reuera nõ mirabile. eſt autẽ op⁹ iuſtitiæ propriũ: Et dixit, inquit, ad eũ. Ego ſum Deus qui eduxi te de terrra Chaldæorũ, vt darẽ tibi terrã hãc in hæreditatẽ.] Hoc nõ ſolũ noua pollicetur, ſed & veterem promißionẽ cõfirmat. Siquidẽ dudũ donatũ bonũ, exitus erat è meteorologia Chaldaica, quæ docebat credere, nondũ nõ opus Dei, ſed Deũ ipſum eſſe, & bona maláq; imputare ſtellarũ certis ordinatiſq; curſibus, vnde bonorũ malorúmq; cauſæ pendeant. hanc tam prodigioſam opinionẽ homines ad credendũ faciles hauſerãt ex æquabili motu orbiũ cęleſtiũ: nam Chaldim interpretatur ęquabilitas. Nouũ autẽ bonũ quod promittitur eſt acquiſitio ſapiẽtiæ eius quæ nõ ſenſu diſcitur, ſed mẽte ſinceriſsima percipitur, & cõfirmat migrationẽ optimã: anima ſe cõferẽte ab aſtronomia ad phyſiologiã, & ad certã cognitionẽ à cõiectura: atq; vt propriè loquar, à genitis ad Ingenitũ, à mũdo ad ei⁹ patrẽ cõditorémq;. Chaldaicã enim ſectã cælo fuiſſe deditã: hũc autẽ poſtquã inde migrauit, Deo qui cęlo vectatur & id gubernat, credidiſſe, narrãt ſacra eloquia. pręclara ſanè hæreditas, fortaſſe maior quã pro captu hæredis, ſed digna largiẽtis magnitudine. Sed nõ ſufficit bona ſpes & miræ felicitatis expectatio ſapiẽtię cupido per oraculum oblata: niſi & modum audiat, quo ad eã felicitatẽ peruẽtur⁹ ſit, quòd moleſtũ ſit illi hęc ignorare, vt inſatiabiliter ſitiẽti ſcientiã. Ideo percontatur: Domine Deus, quomodo cognoſcã quòd eã hæreditate poſſidebo? Dicat fortaſſe aliquis: non cõuenire hoc ei qui crediderat. nã hęſitationem dubitantis eſſe, eũ verò qui credit, nihil amplius quærere. Dicendũ igitur eũ hæſitare & credere, ſed non de eadẽ re. abſit

hoc.

hoc à fideli anima.credidit se hæreditario iure possessurũ sapiẽtiá, nihil aliud quærit,quàm quomodo sibi obuẽtura sit ea felicitas, nã obuẽturã certò scit fretus Dei promißione.Itaq; delectatus hominis prono ad discendũ desiderio præceptor, incipit à primis elementis eum erudire, primũ docẽs quod est summè necessariũ:Sume mihi.] Breue verbum,sed magna vis eius.non pauca enim indicat.Ante omnia,propriũ, inquit, nullũ habes bonum,sed si quid habere putaris,aliunde habes:Vnde colligitur,quod accipimus à Deo quicquid habemus,nõ à post eũ nata creatura,quæ ipsa manus ad eum tẽdit vt accipiat. Secundò inquit,quicquid sumis sume non tibiipsi, sed quasi mutuũ aut depositum redde ei qui deposuit,& quidẽ cum auctario, veterem gratiam noua pensans gratia, & decenter aliquid repẽdens bene merito.nam multi sacris depositis malè vsi,præ auaritia nimia verterunt ea tanquam sua in proprium cõmodum. tu verò vir bone da operam pro viribus, vt non solùm integra illæsáq; serues quæ accepisti,sed omni cura efficias,vt qui deposuit non habeat quod queratur de tua custodia. deposuit autem hæc,animam,rationem,sensum,nimirum factor animaliũ:quæ deposita figuratè iuuenca,aries,capra nominãtur in sacris literis.hæc autem quidam sui nimis amantes vsurparunt sibi,alij reposuerunt vt tempestiuè redderent:& fraudatores quidem sunt innumeri,quis enim est nostrum qui animam rationem censum in bonis suis non censeat,sibi acceptum feres quod sentit loquitur intelligit?eorum antem qui bona fide custodiunt depositũ exiguus est numerus.hi tria iam dicta Deo dedicãt,rationem,sensum,animã.Sumpserunt enim non sibi,sed illi hæc omnia:itaq; meritò fatentur ab eo venire vires horum singulis,menti cogitationes,rationi sermones, imaginationes sensibus. cæterũ qui hæc ascribunt sibiipsis,meritò sibi parant has miserias:insidiosam animam fermentatam brutis affectionibus,& vitiis plurimis obsitã,nunc gulæ atq; libidini tanquã in lupanari prostitutam,nũc à plurimis iniquitatibus tanquã in carcere constrictã cum maleficis,non hominibus,sed studiis,quæ omnibus tribunalibus facessunt negotium,rationẽ verò inaniloquam, exacutam ad impugnationem veritatis,sibi dedecus afferentẽ, damnum autẽ audiẽtibus.prætererea sensum insatiabilẽ,semper ingurgitantẽ res sensibiles,sed nunquã expleri valentẽ, contumacem aduersus monitores,& conspuentẽ quicquid ad emẽdationem audit vidẽtq;.Qui autẽ hæc sumpserunt non sibi,sed Deo, dedicarunt

dedicarunt ei singula, vt sacra seruantes suo domino: mentem quidem, ne quid aliud quàm de Deo virtutibúsq; cogitaret: rationē verò, vt ore frenato, laudibus hymnísq; veneraretur parētem rerum omnium, ostentās in hoc tantùm negotio suam eloquentiam: sensum autem, vt imaginando totum hunc mūdum sensibilem, cælum terrámq; & naturas quæ sunt in medio. animantes ac stirpes atq; vires harū & efficaciam, motúsq; alios & habitu, sedulo & sine fuco nuntiet animæ. menti enim Deus dedit, vt intelligibilem mundum per seipsam, visibilem autē per sensum cognosceret. Quòd si quis possit omnibus his partibus Deo magis quàm sibi quærere, per sensus introspiciendo sensibilia, inueniendæ veritatis studio, per animam autem in rebus intelligibilibus quę verè sunt philosophando, deniq; per vocis instrumentum laudando hunc mundū & eius opificē, viuet vitam beatissimā. Hæc puto significari per verbum illud, Sume mihi. Cæterùm quoniam misericordi Deo visum est suæ virtutis excellentiam cælitus in terram demittere, vt genus nostrū potioris sortis fieret particeps, figuratè tabernaculum cum suis sacris apparuit, sapiētiæ simulacrum & imaginem. nam in medio nostræ impuritatis collocatum tabernaculum ait scriptura vt esset quo purificaremur, elutis & abstersis sordibus ac maculis, quibus referta est hæc vita vostra misera. Videamus igitur quid præcipiatur de apparādo tabernaculo. Locutus est, inquit, dominus ad Mosen dicens: Dic filiis Israël, Sumite mihi primitias, à quocūq; vltro dante sumetis eas. Hic quoq; præcipitur vt nō sibi sed Deo sumāt. examinando dantis animū magis quàm donum, & conseruādo quæ dātur illæsa atq; integra. quod autē primitias postulat, id ad erudiendos nos pertinet. nam reuera corporum ac rerum primitiæ Deo debentur. id si scire vis, considera stirpes, animātes, artes, scientias. prima stirpium semina súntne agriculturæ an inuisibilis naturæ opera? quid hominum cæterorúmq; animalium generatio, nónne parentum operam habet accessoriam, suprema autem antiquissima veráque eius causa natura est? artiū autem scientiarúmq; nónne fons, radix, fundamētum, aut si quod aliud est nomē potioris principij, natura supponitur, cui contēplationes omnes superstruūtur? naturam verò si subtrahas, imperfecta erunt omnia. Et hoc est quod mihi quidā videt dixisse aptissimè: ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός.

Dimidium facti qui bene cœpit habet.

Meritò igitur in sacris eloquiis primitiæ dedicantur Deo rerū

princ

principi. Aliubi quoq; sic legitur: Locutus est dominus ad Mosen dicens: Consecra mihi omnem primum fœtum primogenitum aperiẽtem vuluã in filiis Israël ab homine vsq; ad pecora. itaq; sic etiam cõfessum fit, quòd quæ antiquiora sunt & præcipua Deo debentur, præsertim primogenita. quoniã enim omne genus est incorruptibile, incorruptibili Deo iustè attribuitur, & quicquid in vniuersum vuluã aperit, ab homine hoc est ratione vsq; ad pecora, id est sensus corporis. nam qui aperit vuluam singulorum, mentis ad percipienda intelligibilia, rationis ad exercendum sermonem, sensuum ad obiecta tractãda, corporis ad proprios eius motus atq; habitus: est ille Dei sermo inuisibilis sator & artifex, qui cõuenienter ad patrẽ refertur. atqui sicut principia Dei sunt, sic & fines: teste Mose, qui præcipit vt separetur finis, & dedicetur domino. attestantur & mundanæ res: quomodo? stirpis principium semen est, finis verò fructus: vtrunq; opus naturæ non agriculturæ. Rursum scientię principium natura est vt ostendimus, finis autem ne contingit quidem hominibus. nemo enim absolutus est in vlla sciẽtia, sed reuera perfectiones & fastigia vnius solius sunt. itaq; nos versamur in spacio medio finẽ inter & principiũ, discendo, docendo, agros colẽdo, cætera opera tractando quasi agamus aliquid, vt & generatio videatur aliquid agere. Manifestius tamẽ principia finésq; Deo tribuuntur in mundi creatione, dicẽte scriptura: In principio fecit: & rursum, Perfecit Deus cælum & terram. Nũc igitur ait: Sumite mihi: sibi debita vindicãs, & præcipiens ne quæ dantur vitientur, sed ita vt oportet seruentur. Rursum aliubi qui re nulla indiget, & ideo nihil accipit, fatetur nihil accipere, vt pietatem accendat, & ad sanctitatem religionémq; prõptos faciat, quasi delectetur spontaneis obsequiis animę & cultu legitimo. Ecce, inquit, accepi Leuitas pro omni primogenito aperiente vuluã apud filios Israël, erũt eorũ redẽptio. Damus igitur & accipimus. sed accipim⁹ propriè, abusiuè dare dicimur, ob causas quas diximus. aptè autem redẽptionem Leuitas nominat. nihil enim ęquè mentem ad libertatem erigit, ac cõfugere ad Deum suppliciter. id autem sacrata Leuitica tribus profitetur. Quãdo igitur satis de his disseruim⁹, reuertamur ad textus reliqua. Sume mihi, inquit, iuuencã indomitã, illęsam, tenerã, iuuenẽ, lasciuã, sed rectoris patientem animã. sume mihi arietẽ, rationem maturã, paratã certamini, idoneã soluendis & dissecãdis nodis sophistarum ex aduerso disputantiũ, idoneã & ad tuendũ ornandúmq;

dúmq; eum cui cōtigit.sume mihi & sensum inducentē in hūc mundum sensibilem,capram,tria hæc omnia, iuxta numerum perfectum composita,principium,finem,mediū habentia,præterea turturem & columbam,diuinam & humanā sapientiam ambas quidem volucres & in altum tolli exercitatas, differentes tamē à se inuicē,quatenus differt genus à specie, aut exemplar ab imagine.amat enim diuina sapiētia solitudinem, propter solū Deum cuius ipsa est possesio,& turtur figuratè vocatur.altera verò másueta?cicur,& gregatim volitās ciuitates hominum libenter incolit,gaudens consuetudine mortalium, & ideo repræsentata per columbæ similitudinē.Has virtutes opinor Moses subindicans,obstetrices Hebræarum Sephoram & Phuam nominat:quarū altera auicula, altera rubor interpretatur.siquidē diuinæ scientiæ propriū est sublimia perere: humanæ verò,modestiam & pudorem indere,quem erubescentia maximè indicat.Et sumpsit,inquit,ei hæc omnia.hæc laus est probi hominis,sacrū dispositū animæ,sensus,rationis,diuinæ sapiētiæ,humanæ scientiæ,sine dolo bona fide seruātis, nō sibi sed ei qui deposuit. Deinde addit:& diuisit ea per medium: nec dicit quis diuiserit,cogitationi tuæ relinques intelligēdum Deum, secantem corporum ac rerum cunctarū cohærētes & vnitas vt videtur naturas,verbo suo nihil nō secante,quod vt acutissimū nō desinit diuidere omnia sensibilia,donec perueniat ad ea quę vocantur indiuidua.Idem verbū incisorium etiam rationi conspicua in plurimas portiones incircumscriptas diuidit, & bracteas auri secat in capillamēta,vt Moses ait,longitudinē sine latitudine,incorporeis lineis similē.Hæc igitur tria singula diuisit per mediū, animā in brutam partē & rationalē, orationem in verum & falsum,sensum in imaginationē certā & incertam: atq; ita dimidiata inter se opposuit,rationali brutū, vero falsū, certo incertū,indiuisa sinens volucria. nā incorporeæ diuinæq; scientiæ in contrarietates pugnantes nō possunt diuidi.Et quia dicendum est de diuisione in æquales portiones & de oppositis, nec silētio rē præteruehemur,nec prolixius immorabimur,sed quāto poterimus vtemur cōpendio, cōtenti huc propriè pertinentibus.nā sicut animā nostrā & mēbra per mediū diuisit opifex,sic & huius vniuersitatis essentiā mox in mūdi huius initio. Primùm bifariā eam diuisit,in graue & leue, quod crassum est discernens à tenui.horū vtrumq; denuò diuisit,tenue in ignem & aërem,crassum in aquā terrámq;,sensibilis mundi elementa.

sensibilia

sensibilia pro fundamento ei futura. ac rursus tũ graue *tũ leue* diuisit in duas species, leue in frigidũ & calidũ, frigidũ appellans aërem, ignẽ verò quod est natura calidum: item graue in humidum & aridum: humidum vocauit aquam, terrã aridum, hæc singula rursum aliter secta sunt. terra in continẽtes & insulas: aqua in mare & fluuios, cæterósque latices potabiles. aër in æstiuas brumalésq; mutationes. ignis in hũc quo vtimur quotidie, corruptiuũ & insatiabilem, & in aliũ salutarẽ priori contrarium, ex quo cælũ confectũ est. Ita secta sunt vniuersalia, nec minus particularia, nẽpe in animata & inanima. In inanimatis quædam semper manent eadẽ, quæ habitu continentur ceu vinculo: quædã mouentur, non migratione sed incremento, quæ natura inenarrabili modo viuificat. ex his alia sunt siluestria, quæ immites fructus cibum ferunt bestiis: alia frugifera, quæ ad curam agricolarũ pertinent. horum fructus prosunt homini, omnium animaliũ mitissimo. Nec hic cõsistit diuisio animatorũ ab inanimis, rursum hæc singula subdiuidũtur. nã alterũ horũ diuiditur in brutorũ & rationaliũ species: quæ & ipsæ denuò diuidũtur: bruta in fera & mãsueta, rationalia in mortalia & immortalia. mortales itẽ secãtur bifariã, distincti virorũ & mulierum vocabulo. aliàs quoq; animal in marẽ secatur & fœminã. nec desunt & aliæ sectiones necessariæ, quibus separantur volucres à terrestribus, & ab vtrisq; aquatilia. Tam acutũ est verbũ illud res omnes dissecãs, primũ forma qualitatéq; carẽtẽ essentiã, & ab hæc discreta mũdi elemẽta quatuor, mox plãtas & animãtes ex his cõpactas, Quoniam autẽ non tantũ ait, diuisit, sed per mediũ diuisit, necessum est vt pauca de portionibus dimidiatis addamus, sic enim æquales partes indicantur. Mortalis quidẽ nemo posset quicquã in partes pares diuidere, sed necesse est vt alterutra maior minórve sit, saltẽ paulò quod sensum fugiat, solitum grandiora quæq; expẽdere, minutias verò non valentem percipere. inæqualitas autem æqualitatem excludit, id quod veris rationibus deprehenditur. probabile igitur est solũ Deũ exactè iustum esse, & solum posse per mediũ diuidere vel res vel corpora, vt alterutra portio ne mica quidem alteram superet, sed pares sint per omnia, Hæc dicta sufficerẽt, si vna esset æqualitatis species: cũ autẽ plures sint, nõ grauabimur quæ res postulat adiungere. dicitur enim æqualitas vno modo in numeris, qua duo duobus, tria tribus æquiparantur, & cætera similiter: altero modo in quãtitate, quæ ad longitudinis, latitudinis,

altitud

altitudinis, dimensiones pertinet. palmus enim palmo, cubitus cubito par est magnitudine. Sunt in quibus æstimatur valoris æqualitas, vt in mensuris ac ponderibus. est & ea species necessaria quam analogiam seu proportionem nominant, iuxta quam pauca multis, parua magnis cēsentur æqualia, cuius in ciuitatibus vsus est interdū, quādo ciues iubētur cōferre ęqualiter, non numero, sed pro rata, vt est census eius temporis, quando centū drachmas conferens, tantundem iudicatur contulisse quantum qui talentum repræsentauit. His præsuppositis vide quomodo qui per mediū diuisit, ęqualiter diuisit iuxta has omnes ęqualitatis species, in ipsius mūdi opificio, pari numero grauia diuidens à leuibus, duo à duobus, terrā & aquā pōdus habētia, à suapte nātura leuib' igne & aëre. eadē parilitas est in singulis, aridissimo humidissimóq;. terra & aqua. eodē modo tenebris lux opponit, dies nocti, æstas hyemi, veri autūnus, & id genus alia. Item magnitudine pares sunt in cælo quidem æquidistātes circuli, tam æquinoctiales vernus autumnalisq; quàm solstitiales æstiuus brumalísq;: in terra verò zonæ quas vocāt, duæ inter se æquales quæ circa polos sunt frigidæ, & ob hoc inhabitabiles: duæ item inter has & exustā medię, quas propter tēperiem aiūt habitabiles, alteram ad austrum vergentem, alterā ad septemtriones. Lōgitudine verò paria sunt temporum spacia, nox maxima diei maximæ, breuissima breuissimæ. mediæ media. de cætero dierū æqualitates ac noctiū deprehendūtur ęquinoctiis, post vernum vsq; ad solstitiū die crescente, nocte decrescēte, donec dies lōgissima fiat, nox breuissima. post solstitium verò sol reuertens per eādem viam, nec celerius, nec tardius sed eodem modo per eadem spacia, pari ordine ad autūnale æquinoctium incedit, æquatáque nocte diei, noctem augere incipit, diem minuens ad brumam vsq;. tum verò nocte aucta in maximam lōgitudinem, die contracta maximè per eadē rursum spacia reflectens ad vernū reddit æquinoctiū. ita spacia temporum quāuis inæqualia videantur, parem habent longitudinem, non tamen iisdem anni horis, sed diuerso tempore. Idem cōsideratur & in membris animaliū, præsertim hominū. pes enim pedi, manus manui, & cætera fermè omnia dextra sinistris sunt paria. Iam quæ valore æquantur sunt plurima tam arida quàm liquida, de quibus pōdere mensuráq; decernitur. analogia verò ęquat omnia propemodum parua magnáq;, in toto mūdo quantus est. nā qui rerum naturam scrutantur diligētius, aiunt pro portione

paria

paria esse elemēta quatuor. qua analogia mundus temperatus æquante partes singulas comparantéq;,& factus est primùm,& durat in perpetuum.certè ista quatuor,aridum,humidū, frigidum,calidum,contēperata pro portione, cōstat nihil aliud esse quàm potentiarū quatuor temperamētum quoddā congruum & analogicum. Quòd si libeat percurrere singula,in infinitum protendetur oratio. Animalia minima maximis paria pro portione licet animaduertere,hirundinē aquilæ,mugilē ceto, formicā elephanto.nam corpus & anima,itē dolores voluptatésq; appetitus & fastidia.& quicquid est in natura animaliū,omnia fermè sunt similia,ęquāte analogię regula.& hoc est quod quidam ausi sunt vniuerso mundo æquare hominem animal minimum,cū viderent vtrumq; constare ex corpore & rationali anima,vt permutatis nominibus, hominē quidem mundū paruū, mundum verò magnum hominem dicerent.quæ illi nō temerè docent,sed quoniam ars Dei qua vniuersa cōdidit,nec intenditur nec remittitur,semper sui similis quātum ad excellentiā, opifice res singulas absoluēte numeris omnib⁹,& nihil prætermittente quod meritò desideres. nā & parua & magna,vt dicit Moses,iudicauit,creans & formās singula nec propter vilitatē materiæ de arte quicquā subtrahens,nec addēs aliquid propter eius pretium. quoniā laudati artifices, siue pretiosas materias siue viles accipiant,ipsi nō parcè insumunt operā. nec defuerūt qui affectatè ostentarunt artem in vilibus, cōtendentes cū pretiosis operib⁹,arte supplētes quod materiæ deerat.Dei autē existimatione materia nulla pretiosa est, ideo cūctis ex æquo artē adhibuit:vnde in literis sacris legitur, Vidit Deus omnia quæcunq; fecerat,& ecce bona valde. quæ autem laudantur ab illo, honore æquātur ipso iudice.Laudauit autē non materiā inanimam,redundātem,dissolubilē suapte natura & corruptibilem, rudem inæqualémq;:sed artificiosa opera sua,prę se ferētia vnā eandémq; opificis facultatem ac scientiā æquabiliter elucētem per omnia.ideo seruata est vbiq; analogię regula,ratione artis ac sciētiæ.eius æqualitatis,si quis alius,Moses laudator fuit,primùm laudans vbiq; iustitiā.cuius propriū est ęqualiter diuidere,vt Græcis ἀπὸ τ͂ δίχα τέμνειν dicta videri possit,diuidēs & res & corpora.Deinde vituperās iniustitiā,turpissimæ inæqualitatis opificem.hęc inęqualitas geminū bellum peperit,externum & ciuile,sicut ediuersò pacem æqualitas. Sed nusquā apertius laudat iustitiam,damnat iniustitiam,quàm his verbis:Nō

facietis iniustitiam in iudicio,in mensuris,in libra,in pondere. Libra iusta,pondera iusta,modius iustus erit vobis.& in Deuteronomio: Non erit in pera tua pondus iniquum, verum & iustum erit:non pondus magnum & paruum,vt fias longæuus super terram,quam dominus Deus dabit tibi in hæreditatē,quoniam abominatus est Deo quisquis facit iniustitiā. Ergo amator iustitiæ Deus odit iniustitiā & abominatur vt seditionis & malorum principium. Sed vbi æqualitatem laudat legislator nutricem iustitiæ?Mox in principio cæli conditi. Et diuisit,inquit, Deus lucem à tenebris, appellauitq; lucē diē, & tenebras noctem.diē enim & noctem, lucē & tenebras in rebus ordinauit æqualitas.Eadem diuisit & hominem in virum ac mulierē, duas portiones inæquales quidem robore,sed quod natura spectauit,bene cōparatas vt tertium quiddā gignerent sibi simile. Fecit,inquit,Deus hominē,ad imaginē Dei fecit eum, marem & fœminam fecit eos.iam nō Eum, sed Eos adiecit pluraliter, inserens in genus species,diuisas(vt dixi)æqualiter.Frigus quidem & ęstum,æstatem & ver descripsit in horas annuas,diuisas eodem incisorio.cæterum illi tres dies qui solem præcesserūt, eundem secutis numero pares sunt,senario diuiso æqualiter,ad notas seculorum & temporis.æuo enim tres præcedentes dicauit,sequentes verò tempori, quod imago æternitatis est, Item duas eius Qui est potētias primarias,beneficam qua mundum cōdidit,iuxta quam appellatur dominus:& punitiuā qua rebus imperat,iuxta quā Deus agnominatur, ipse ait se mediū stantē dirimere.Loquar tibi,inquit,supra propitiatoriū inter duo Cherubim:vt ostenderet quòd antiquissimæ eius Qui est potentiæ pares sint,benefica,& vltrix,vtentes eodē incisorio,quid colūnæ decem legum generalium,quas nominat tabulas? duæ sunt numero pares animæ partibus. nā brutæ pariter ac rationali debetur eruditio castigatióq;.hæ rursum à legislatore diuidūtur. ipse quidem opus Dei fuerunt,exaratæ literis diuinitus insculptis in eas.Quin etiam legibus ipsis,quod propriè ius est,diuisis in pares quinarios,prior ius diuinum, posterior humanum continet. In diuino iure prima lex opponitur opinioni plures Deos credentium,docens nos mundum esse sub vnius imperio. secunda vetat ne quis sibi Deos alios faciat præter creatorem, deceptus pictorum fictorúmque insidiosis artibus, quas Moses eiecit è sua rep. dānatas exilio perpetuo vt solus verè Deus colatur. Tertia est de nomine domini, non eo quod creaturam

penetrat

penetrat(hoc enim est ineffabile) sed quod prædicatur de eius potẽtiis.prohibitũ est enim id in vanũ assumere. Quarta est de sempervirgine sine matre nata hebdomade:vt creatura assueta eius otio,reminiscatur eius qui omnia facit inuisibiliter.Quinta de honore habẽdo parẽtibus.nã hæc quoq; sacrata est, quippe quæ refertur non ad homines, sed ad autorem geniture rerum omnium,cum quo pater & mater collati non gignunt,sed instrumenta gignendi sunt, hoc præceptũ situm est in confinio quinarij pertinentis ad pietatẽ, & alterius cohibentis iniurias mutuas ac maleficia : quandoquidẽ mortales parẽtes finis sunt immortaliũ potentiarũ, quæ naturales genitrices rerũ omniũ, permiserunt huic infimo generi mortali ad imitationẽ earum seminare atq; gignere. principiũ enim generationis est Deus: finis verò hæc mortalis infima & vilissima species.alter autem quinarius vetat adulterium,homicidium,furtum,falsum testimonium,concupiscentiam.hæc sunt generales regulę peccatorum fermè omnium,ad quas referri possunt singulorũ species. quotidiana quoq; sacrificia vides diuisa æqualiter,alterũ sacerdotibus pro seipsis offerẽtibus è simila, alterũ pro tota natione in quo agni duo ritè mactantur.horũ quę dixi dimidium manè offerri lex iubet,reliquũ vespere, vt etiã pro nocturnis beneficiis agãtur Deo gratię.Vides & panes in sacra mẽsa propositos, vt in senos distributi ęqualiter,monumentũ sint xij.tribuũ,quarum dimidiũ ad virtutẽ Liã pertinet matrẽ sex phylarcharum, alterum dimidiũ Rachelis est & cæterarũ.vides & in talari veste gemmas xij.pariter senas dextras ac sinistras,quibus insculpta fuerũt xij.patriarcharum nomina notata diuinis literis naturarum diuinarum monumẽta.An-non & duos mõtes significãtes duo genera,pro æqua portione discretos,alterum tribuit benedicentibus,alterũ execrãtibus, phylarchas vtrobiq; præficiẽs?vt doceret eos quibus monitore opus est, benedictiones & maledictiones pares esse numero,atq;etiã honore propemodũ, si dicere fas est.similiter enim laudes bonorũ prosunt & malorum vituperia:quandoquidẽ rerum malarum fuga & bonarum optio similes iudicantur à prudẽtibus.Libet mirari etiã duorũ hircorũ qui pro peccatis offerũtur selectionẽ & distributionem incertę sorti cõmissam:cùm enim sermo sit duplex,alter q diuinas virtutes tractat,Deo consecratũ:alter qui humanis inhæret miseriis,profugæ creaturæ dedicatur, quẽ oracula vocãt emissariũ,quia procul à sapiẽtia repellitur.Cæterũ quia sicut numi,

sic res veris falsisq; notātur characterib⁹, nónne inuisibilis ille sector tibi videtur diuisisse has æqualiter, dū notatas & probas eruditionis amatori assignat, notis verò & signis caretes ineru dito? Obtigerūt, inquit, nō signata Labani, signata Iacobo. nā anima cere (vt quidā priscus ait) more, si dura sit, formas respuit, nec sibi sinit imprimi, & rudis pmanet. sin autē sit obsequēs aut saltē mediocriter facilis, profūde sigilla recipit, & amoto signa culo, fideliter seruat impressas species. Nec minus miranda est victimarū sanguinis æqua distributio, quem summus pontifex Moses ex naturæ præscripto diuisit. Sumpto, inquit, dimidio sanguinis infudit eum in crateras: reliquum verò dimidium profudit apud altare: vt doceret esse duplex genus sacratæ Deo sapiētiæ, alterum diuinū, alterum verò humanum, & diuinū quidem esse sincerum nulla mixtura vitiatum, quā ob rem Deo sincero atq; impermixtę vnitati libatur, humanum verò mixtum temperatūmq; profūdi & dispergi in nostrum genus mixtum, temperatum & cōpositum, quod inducit membrorum morūq; temperamenta & concordiā. Enimverò animæ pars sincera puráq; mens est vigens ac viuida, supernè inspirata cælitus: quæ si quādo sana integráq; seruatur, æquum est & dignū sacris ipsius studiis, vt reddatur Deo qui eā cōseruauit incolumē & illæsam à malis omnib⁹. altera verò mixta pars est tota sensuū, cui suas crateras natura fabricauit: hæ craterę, visus quidem sunt oculi, aures verò auditus, itē nares odoratus, & sua cuiusq; receptacula, in has sanctum illud verbum infundit sanguinē, vt bruta nostri pars animetur, & rationalis fiat quodāmodo, parādo admonitionibus & puram se seruando ab illecebris sensuum. quid didrachmum sacratum, nónne ad eundē modū intelligēdum est? vt eius dimidium, scilicet drachmā seponamus in redēptionē animæ, quam ille solus liber & liberator è crudeli molestáq; affectuum & iniquitatū dominatione vel rogatus vel nō rogatus potēter asserit: reliquū dimidiū illiberali & seruili relinquam⁹ generi, ex quo fuit ille qui dicit; Sufficit mihi meus dominus, mens quæ in me principatū habet: & vxor mea, charus ille sensus custos domesticorū affectuum: & pueri mei, mala quę ex his nascuntur. Nolo abire liber. Necessum est eñ vt huic quoq; generi sors exsors & emissaria detur è didrachmo, opposita drachmæ quæ vnitati sacrata fuit. Vnitas eñ nec additionē nec subtractionem potest recipere, imago Dei qui solus plenus est. Cętera suapte natura sunt inania, quibus si quid inest solidi, verbo

diui

diuino astringitur. Hoc enim ceu vinculo & glutine solidatur omnis essentia. Ipsum verò cōnectens cōtexénsq; singula, sibi-ipsi complementū est, nullo prorsus egens alio. Meritò igitur dicit Moses: Diues nō apponet, pauper nō detrahet de didrachmi dimidio, quod est (vt dixi) drachma & vnitas: cui omnis numerus dicere potest illud poëticū: A te principium, tibi desino. Nam vel infinities infinitus numerus in vnitatem desinit, & facto ab hac initio crescit in innumerabilē multitudinē. ideo nō numerū, sed elementum & principiū numeri hanc dixerūt, quibus curæ est cōsectari talia. Ad hæc cæleste illum cibum animę qui mána vocatur, omnib⁹ petētibus Dei sermo ex æquo distribuit, æqualitatem haudquaquā negligens. Testis est Moses, dicens: Nec plus colligenti superfuit, nec minus colligēti defuit: quādo miranda opę idáq; analogiæ mensura vsi sunt: ex qua didicerunt hunc cibū nō tam hominibus quàm rationibus & moribus colligi. quantū enim cuiq; cōpetebat, tātum sibi præparauit, vt nihil vel deesset vel superesset. Similem analogicā æqualitatem licet inuenire in pascha, vt vocāt. est autē pascha, quando anima brutos affectus meditatur dediscere, & rationalē animi tranquillitatem vltro aduocat. Pręcipitur enim sic: Si pauci fuerint in domo, adeò vt nō possint agnū absumere, assumatur vicinus proximus pro animarū numero, vt supputatione facta cedat cuiq; sua portio, qua & dignus est & indiget. Cū autē agri nouellis colonis diuiduntur, maior portio pluribus, minor paucioribus attribuitur, quod iniquum videatur parua multis, magna verò paucis tribui magnitudinis eius nō capacibus. Aequalitatis autē quæ iuxta numerū iudicatur exemplum euidētissimum est in vndecim principū sacris oblationibus, & earum in sacerdotes distributione. Vnicuiq;, inquit, ex filiis Aaron erit æqua portio. Est & in cōpositione aromatū ad suffitum pulcherrima æqualitas. præcipitur enim: Sume tibi odoramēta, stactē, onycem, & galbanū suaueolens, & thus perlucidū, omnia lectissima & inter se paria: faciéntq; ex eo suffitum, vnguētum opus vnguētarij, puræ cōpositionis, opus sacratum, singulas portiones ait pares oportere esse ad totius tēperamentū. opinor autē has quatuor species ex quibus suffitus cōponitur, figuram esse elemētorum ex quibus constat mundus hic vniuersus. nā per stacten aquā, per onycem terrā, per galbanū aērē, per thus perlucidum ignē significat. siquidem stacte à stillando dicta, est liquida, onyx terrestris & aridus, galbanū suaueolēs cognomina-

tur ad significandum aërē.odor enim locū habet in aëre. thuri quoq; perlucidi cognomē additur,vt ignē subindicet:ideo grauia separauit à leuibus,altera per copulatiuam coniunctionem vniens,altera disiunctim proferēs,dicēdo,Sume tibi odoramēta,stacten,onycē.hæc disiunctim significatiua grauiū,aquæ terræq;.deinde incipiens denuò per copulā,& galbanū suaueolens & thus perlucidū,quæ iam leuē aërem & ignē significāt. Temperaturā autē ex his compositā antiquissimū perfectissimūq; opus verè sanctū dicimus hunc mundum,qui per figurā suffitus admonetur,vt agat suo creatori Deo gratias:vt verbo quidē vnguentaria cōpositio adoleatur:sed re vera totus mūdus per Dei sapientiā fabricatus manè ac vespere accēsus exhalet vaporem suaueolentissimū.hæc enim vita decet mundum:vt parenti suo factoríq; indesinēter agat gratias,tantū nō euaporans & in elementa resoluens seipsum,vt declaret se nihil sibi recōdere, sed totū seipsum offerre creatori ac dedicare.Illud quoq; mirari subit sacrū verbū,quod magna cōtentione ac celeritate intercurrit inter viuos & mortuos.Mox enim,inquit Moses,cessauit attritio:non cessatura profectò,nec releuatura ab afflictione confractionéq; nostrā animam,nisi amicus Dei diremisset sanctos, qui verè viuunt,à profanis,qui mortui sunt,si rem verè consideres.Sæpe enim etiam sani, propter viciniam ægrotorū, contagione periclitati sunt.id periculum hinc sublatū fuit interposito medio termino validissimo,qui arceret à parte meliore deterioris impetum.Sed magis etiā miror dum è sacris eloquiis disco,quomodo nubes interiecit se mediam inter Aegyptiacas & Israëliticas copias.Nā hæc nubes ceu scuto protegens & conseruans Deo charū populū temperantiæ deditū.nō sinebat exagitari:arcendo impiam gentem seruientē affectibus. Mētibus enim virtute præditis paulatim irrorat sapientiā securā à malis omnibus:in duras autem ac bonarum artium steriles,more niuis densissimæ pœnas ingerit,intentās eis inundationis perniciem miserabilem.cæterū illi angelorū principi sermoni antiquissimo hoc eximium donū concessit pater omnipotens, vt in confinio stans,facturam à factore discerneret. idem supplex imortalem appellat prò mortalibus deprecans,& à summo rege legatione ad subditos fungitur. Quod donum tam libenter accipit,vt iactet etiam,dicens: Et ego steterā medius inter vos & dominū.videlicet nec ingenitus vt Deus,nec genitus vt vos, sed inter extrema medius,apud vtrosque agens obsidem. apud

creatorem, vt fides fiat nunquā eum deleturum aut deserturum vniuersum genus reuolutū in perturbationem ab ordine: apud creaturam verò, vt ea certam spem habeat. nunquā Deo propitio curam operis sui defore. nam ego denuntio creaturę pacem ab eo qui bella tollit Deo, pacis custode perpetuo. Postquā igitur de sectione in portiones æquas sacra scriptura nos docuit, ducit nos & ad oppositorum scientiam, dicens portiones eas oppositas inter se inuicem. nam reuera propemodum omnia quæ mundo continentur suapte natura sunt contraria. Incipiendo à primis, calidum contrariū frigido, aridū humido, leue graui, tenebræ lumini, nox diei. In cælo stellarū fixarum orbis fertur in contrarium erraticarum orbibus: in aëre contraria sunt nubilum & serenitas, ventus & trāquillitas, æstas & hyems, ver & autumnus. Nam illud floret, hic marcescit. In terra dulces aquę amaris sunt contrariæ, fertiles agri sterilibus. Videmus etiā in aliis contrarietatem, vt sunt corporea incorporea, animata inanima, rationalia irrationalia, mortalia, immortalia, sensibilia intelligibilia, perceptibilia imperceptibilia, rudimenta absoluta, principium finis, generatio corruptio, vita mors, sanitas infirmitas, album nigrum, dextrum sinistrum, iustitia iniustitia, prudentia imprudentia, fortitudo timiditas, temperentia intemperantia, virtus vitium, & vtriusq; omnes species. item literatura literarum inscitia, musica amusia, eruditio ineruditio, solertia inertia: & quæ ad artes pertinent, elementa, muta & vocalia, acuti & graues soni, rectæ & circulares lineæ. In animalibus ac stirpibus, fœcunda sterilia, multipara paucipara, ouipara viuipara, mollia testacea, fera mansueta, solitaria gregaria. Item, paupertas diuitiæ, claritas obscuritas, nobilitas ignobilitas, copia inopia, bellum pax, ius iniuria, grauitas ignauia, otium negotium, iuuentus senectus, potentia impotentia, robur debilitas. & quorsum attinet percensere singula, quorum infinita multitudo est? Itaque rectè naturę interpres pigritiam & incuriam nostram miserans, vnumquenque manifestè monet nunc quoq; vt singula contra se inuicē ponamus non integra, sed dimidiata. vnum enim constat ex ambobus contrariis, quo secto noscuntur cōtraria. An-nō hoc est quod ferunt Græci suum illū magnum & celebratū Heraclitū iactasse tāquam cōmentū proprium, & in eo colloquasse caput totius philosophię? atqui vetus Mosis inuentū est, in eodē cōtrarias portiones animaduertere, sicut nunc apparuit. hæc igitur & aliâs persequemur

mur diligentius.Nunc illud quoq; videtur non prætereundum filētio,quòd dimidiatæ partes trium animalium diuiforũ fex factæ funt,vt feptimus fit fermo ille incifor,dirimēs terniones & feipfum in medio ftatuens.Cui fimile opinor, quod manifeftè memoratur de facro cādelabro:fic enim fabricatũ eft,vt fex cauliculos habeat,ternos vtrinq;:ipfum exiftās in medio,terniones difpefcit & dirimit.eft enim tornatile opus diuinũ,infigni arte factum ex auro purifsimo.Nam illud vnum folum fincerum Ens,hebdomadam fine matre ex feipfo folo genuit, nulla prorfus adhibita materia.cæterũ inter laudes auri multas duæ referantur præcipuæ:vna quod non fentit rubiginis iniuriam, altera quòd in tenuifsimas brācteas fine fciffura diducitur.Merito igitur maiorē naturā fignificat, atq; diffufa & protenfa vfquequaq;,tota per totũ plena eft,aptifsimè cōtexens cætera.De hoc cādelabro ipfe artifex differēs rurfum dicit,quòd cauliculi vtrinq; terni procedebant pari proceritate,habētes in fummo lucernas nucibus fimiles in floris fpeciem lucernā fuftinentis, exftante in fummo candelabro flore feptimo ex auro folido, & fuper impofitis feptem lucernis aureis:vt multis probabile fiat fenionem in duobus terniones diuifum mediante fermone illo feptimo,ficut & hodie.totum enim candelabrũ cum fex præcipuis fui partibus cōpactum eft è feptem cauliculis, feptē floribus,lucernis totidē.diuiduntur autē fex lucernæ interueniēte media feptimi,fimiliter & flores & cauliculi eminēte feptimo in medio.Cauliculi autem illi compares è medio feptimo ftipite prouenjunt.Verùm de his quia multa dici poffunt,differātur in tēpus aliud:vnum in præfenti dixiffe fat erit, ꝙ feptē erraticorum fiderum curfus fimulacrum fit hoc facrum candelabrum cum feptē lucernis fuperpofitis. Quomodo, rogabit aliquis. Refpōdeo,quia ficut lucernæ.fic & planetarum quifq; prælucet.Cùm enim plus fplēdoris habeāt,lucidifsimos ac terram vfq; mittũt radios,fed præcipuè fol eorum medius.mediũ autē voco,non folùm quia iuxta multorum opinionem in medio fitus eft:fed quia meritò vtrinq; ftipatur tali fatellitio pro dignitate fua & magnitudine atque vtilitate quam terrenis rebus omnibus exhibet.cæterùm homines qui nō poffunt infolidum percipere horum fiderum ordinem(quid enim illi certò intelligunt in rebus cæleftibus?) coniecturas fuas fequũtur, nec malè coniicere mihi videtur,qui foli medium locum tribuũt tres fuper eum,totidem infra locando,fuperiores Phænonta, Phaëthonta

thonta, Pyroenta, deinde Solem: post ipsum verò Stilbonta, Luciferum & Lunam vicinam aëri. itaque volens artifex imaginem cælestis sphærę septilustris apud nos effingere, iussit pulcherrimũ hoc candelabrum affabrè fieri, idem quã cum anima similitudinem habeat iam antea dictum est. Anima tripartita est, singulæ partes eius (vt ostendimus) secantur bifariam. ita factis sex portionibus, septimus iure annumeratur ille incisor omnium sermo sacer & diuinus. nec illud silentio prætereundũ, quòd cùm tria sint in sacra supellectile, cãdelabrum, mẽsa, altare: hoc quidem ad eam quæ pro acceptis elementis fit, gratiarũ actionem refertur, vt antè demonstratum est: quando & ipsum portiones accipit ex his quatuor: terræ ligna, aquæ aromata, q̃ liquefacta primò in humorẽ vertuntur, vaporẽ aëris, deniq; flammam quæ ex igne accẽditur, quin & illa cõpositio thuris, galbani, onycis, stactes, elementa figurat. At mensa ad gratiarum actionẽ pro rebus mortalibus parata est. panes enĩ & libamina super eã ponuntur, quæ nutrimẽta necessitas humana postulat. Cæterũ cãdelabrum ad eam quæ fit pro cælestibus omnibus, ne qua mundi pars expers gratiarũ actionis videatur, sed omniũ partium gratitudo euidẽter appareat, elementorũ & eorũ quæ ex his cõsiunt, nec solũ terrestriũ, verùm etiã cælestiũ. Hic considerandũ occurrit, cur mensę atq; altaris mensuris proditis, de cãdelabro nihil tale scribitur. an ob illam causam, q̃ elementa & quicquid mortale cõstat ex his, quarum rerum figuræ sunt mensa & altare, dimẽsa sunt cælo terminata. semper enim continentum à cõtinente metitur. Cælum autẽ cuius figura est cãdelabrũ, infinitã habet magnitudinem. cõtinetur enim, sed non à vacuo, sicut Moses docet, nec ab yllo corpore vel pari magnitudine prędito, nec ab infinito, iuxta prodigiosas fabulas quas in mentione turris attigimus. Est autẽ eius terminus Deus, idem rector & gubernator, itaq; sicut Ens ipsum est incõprehensibile, sic quod ab eo terminatur, mẽsuris nobis ignotis circũscribitur. Et fortasse quia rotũdus est in orbis absoluti speciẽ, caret longitudine & latitudine. De his rebus ita vt decet locutus, addit: Aues autẽ nõ diuisit: aues vocãs volucres & natura sublimes sermones, alterũ archatypum nobis superiorẽ: alterũ eius imaginem, qui inter nos versatur. i[llu]ũ Moses vocat imaginẽ Dei, hũc autẽ nostrũ, sigillũ expressum illa imagine ceu signaculo. Fecit inquit, Deus hominẽ, nõ imaginẽ, sed ad imaginẽ. ita vniuscuiusq; nostrũ mẽs, quæ propriẽ verẽq; homo est, tertia creato-

ris est effigies, intercedente exẽplari huius, illius verò imagine ipsa mens suapte natura est indiuisibilis. nã brutã animæ partem in sex alias portiones subdiuisit opifex, visum, gustum, auditum, odoratum, tactum & vocẽ pronũciatiuam, rationalẽ partem, quæ mens nominatur, indiuisam reliquit ad totius cæli similitudinẽ. nam & illic aiunt extremum orbẽ indiuisum manere: interiorẽ verò in sex diuisum, planetarũ (vt vocãt) septem circulos efficere. quod enim est in homine anima, hoc (vt opinor) cælum in mũdo. Ergo duę rationales & intelligibiles naturæ, altera in homine, altera in vniuerso, integræ manẽt & indiuisæ. ideo dicitur. Aues autẽ nõ diuisit, siquidẽ columbæ nostra mens, vt mansueto & nobiscũ degẽti animali, assimilat: huius autẽ exẽplari turtur. nã Dei sermo amat deserta solitarius, non miscens se turbis rerũ corruptibiliũ, assuetus petere sublimia, & vnius delectari cõsuetudine. Sunt igitur hæ duæ naturę indiuisibiles, & nobis insita ratio, & illa diuina altera: & cũ sint indiuisibiles, plurima secãt alia. nam & Dei verbum res naturæ diuisit omnes atq; distribuit: & nostra mens quicqd rerũ ac corporũ cõcepit intellectu, in infinities infinitas partes diuidendo finẽ nõ facit. id accidit propter eam quã cum vniuersorũ creatore patreq; habet similitudinẽ. nam cæleste numẽ purũ sincerum indiuisibile cùm sit ipsum, autor est omniũ mixturarum partitionum temperaturarũ quotquot in toto mũdo fiunt. ideo nõ debemus mirari, si eius similes mentes, nostra & illa nobis superior, cùm sint indiuisibiles & insecabiles, tamẽ diuidere & discernere valent singula. Postquã autem dixit de indissectis & indiuisis auibus, pergit narrare. Et descẽderũt aues in corpora diuisa bifariam.] vbi quãuis vtatur homonymia, tamẽ rerum diuersitatẽ manifestè aperit duntaxat lectori nõ indocili, præter naturã enim fit vt aues descendãt, quæ ad sublimẽ volatum pennas acceperunt. quẽadmodum enim terrestribus nullus locus magis quàm terra cõuenit, præsertim reptilibus, quæ ne super quidẽ reptant. sed fouearũ quærunt penetralia, fugiẽdo superna ob cognationẽ quã habẽt cũ inferis: eodẽ modo volucribus aër est propriũ habitaculũ, leuib⁹ propter pẽnas ipse quoq; natura leuis. cùm igitur aëriuaga relicto æthere suo descẽdũt ad terrã, non possunt iuxta naturã viuere. ediuersò Moses quæcũq; reptilia possunt se saltu attollere, probat nõ mediocriter, quandoquidem sic præcipit. Quæcũq; de volucribus ambulant super quatuor pedes, & habent crura longiora, vt saliant super

terram, hæc comedetis. ſunt autē hæ figuræ animarum, quæ reptilium more affixæ terreno corpori purificātur vt mox ſe poſſint attollere, cælum terra permutantes, & corruptione immortalitatem. omniū igitur miſerrimæ iudicādæ ſunt illæ, quæ in aëre æthereq; puriſsimo enutritæ, nō poſſunt perferre ſaturitatē diuinorum bonorum, ſed ad terrā mortalium malorum regionem demigrāt. incidunt enim cogitationes plurimæ de rebus plurimis, quædā vltro accerſitæ, quædā obrepētes per ignorantiam, quæ nihil differunt ab iſtis volucribus deſcendētibus. cogitationes autem quæcunq; ſuperna petunt, meliorē ſortiuntur ordinem virtute comite indicante viam in cælum: quæ autem deorſum feruntur, deteriorem occupant, detractę & degrauatę vitiis. horum locorū cōtrarietas nōnihil apparet in Gręcis eorum nominibus virtus em̄ ἀρετὴ nō ſolùm παρὰ τὴν αἵρεσιν ab electione nominatur, verūetiā παρὰ τὸ αἴρεσθαι. attollitur enim & in ſublime fertur cęleſtia ſemper appetens. vitium autem κακία ἀπὸ τοῦ κάτω κεχωρηκέναι, ꝙ deorſum vergat & deditos ſibi deprimat. nam cogitationes noxiæ deſcendentes in animam vel accitæ vel irrumpentes, tum ipſæ deſcendunt, tum mentem degrauant volut. item ſe turpiter cum corporibus, rebus ſenſibilibus imperfectis & parū integris, nō viuis ſed mortuis non ſolùm enim corpora, verùm & dimidiatas eorū portiones appetunt. quæ autem ſic diuiduntur, coaptari & in vnum redire non poſſunt, diſſectis ſpiritualibus neruis & natiuis nexibus. ex quo diſcimus ſentētiam veriſsimam, quòd omnis virtus animas amat, omne autē vitiū corpora: & quod quicquid alteri gratum, alteri exoſum eſt, ſicut nunc quoq;. nam animę bella nobis ſubindicans aues inducit cupientes corporibus inſidere, & immerſis roſtris ſatiari carnibus: quarum incurſus cohibere volens vir bonus aſsidere dicitur, quaſi curator & præſes. cùm enim & domi laboretur ſeditionibus, & foris inuadāt hoſtiles acies, intra ſe verſat varia conſilia, ſi quo modo ſuadendo queat efficere, vt externum bellum ceſſet vnà cum inteſtinis tumultibus. opus enim eſt & illam ceu nubem hoſtiliter infeſtantem repellere, & domeſticorum priſtinam redintegrare neceſsitudinem. Sūt enim pertinaciſsimi hoſtes animæ affectus ſtulti & intemperantes, iniuſti & timidi, & id genus aliæ concupiſcentiæ nimiæ nobis innaſci ſolitæ, petulantes & ceruice iugum iactantes, & exorbitantes à recto itinere. ſocialium autem copiarum conflictiones tales ſunt, quales lites ſophiſtarum de con-
tent

tentiosis dogmatibus. si enim ad vnum finē tendunt, scilicet cõtemplationem rerum naturalium, haberi possunt pro sociis. sin autē in particularibus quæstionibus dissentiũt, ciuilem tumultum excitãt. sicut mundum factũ asserentibus malè cõuenit cũ id pernegãtibus. simile dissidiũ est dum alij dicunt eum interiturum, alij verò cõcedunt quidē esse natura corruptibilē, negãt tamē vnquã corrumpendum, eò quod valido nexu cõtineatur, nimirũ creatoris volũtate. sic qui nihil esse opinãtur, sed omnia fieri, dissentiunt ab id negãtibus. item qui aiunt omniũ rerum mensurã hominem, à damnantibus sensuũ atq; mẽtis iudicio. & in vniuersum qui dicunt cũcta incomprehẽsibilia, ab his qui aiunt percipi plurima. siquidē sol, luna, cælum, terra, aër, aqua, & quæ his cõtinentur omnia, scepticis negotiũ & contentionũ materiam exhibẽt, essentias, qualitates, mutationes, versiones, generationes, corruptionésq; eorũ in disquisitionē vocantibus. quin & de motu magnitudinéq; rerũ cælestium nõ obiter dissẽrunt, variantes & discrepãtes opinionibus, donec aliquis obstetricandi & iudicandi scientia præditus vir in consessum eorum adhibitus singulorum partus animæ inspiciat, & alios vt indignos educatione proiiciat, alios vt ꝓbatos cõseruet, habiturus curã eorum. Hæ autē philosophorum controuersiæ natæ sunt dum veritatē cõiecturis adsequi nequeũt, rei difficultate gignẽte dissidiã. Cúmq; sol occideret excessus irruit super Abrahã, & horror magnus ac tenebrosus inuasit eũ.] Excessus alius est insanus faciēs delirũ, præ senio, bile atra, aut ob aliam causam similē. alius fit ob nec opinatũ pauorem magnũ ac repentinũ: alius in trãquillitate qñ mens otiatur. sed lõgè optimus quãdo illa furore diuino corripitur, qualis est prophetici generis. Primæ speciei mentio fit in maledictionibus scriptis in Deutero. Deliratio, inquit, cæcitas, & excessus mentis corripiet impios, vt nihil differant à cæcis meridie palpantibus tanquã in densis tenebris. Alterius item non vno loco. Correptus, inquit, Isaac stupore magno dixit quis igitur venationē mihi obtulit & gustaui de omnibus, quæ oblata fuerũt priusquã venires, & benedixi eũ. eritq; benedictus. item de Iacob non credente nunciãtibus Iosephum viuere Aegypto vniuersæ præpositum. Excessit, inquit, mente. non credebat enim eis. & in Exodo, de concione: Mons, inquit, Sina fumabat totus, quia descenderat in eũ Deus in igne: & ascẽdebat fumus vt vapor fornacis, & obstupuit totus populus vehementer. item in Leuitico de consecratione sacerdotum

dotum

dotum octauo die,quādo descendit ignis de cęlo & depastus est quę altari fuerāt imposita vnà cū coronamentis totas victimas. nam hic quoq; scriptum est: Et vidit vniuersus populus & obstupuit ceciditq; pronus in faciem,nam talis excessus pauorē ac stuporem inducit.Sed non est mirum de Esau, quòd peritus venandi præda ipse fit & supplātatur, quippe qui artem hāc in damnum suum,non ad vtilitatem accepit,nō magna cura vsus in venando vt caperet aliquid:nec de Iacob, quòd captata præda potitur,ingenio magis adiutus quàm peritia, & eam, id est affectionem,offert examinatori,vt an proba sit iudicet:ideo de omnibus gustat.quicquid enim ad meditationem pertinet vescendum proponitur,inquisitio,disceptatio,auscultatio,lectio, precatio, continentia, indifferētiam rerum discretio. degustat autem omnia,nō comedit.oportet enim & meditatori aliquid cibi relinqui operæ præmium.Priusquàm venires,aptè pro rei natura.Nam si affectus intrarit in animam,nō fruemur temperantia:simúlq; arguitur malus vt cunctator & piger,tardus ad disciplinam,nō ad intēperantiam.At Moses longè aliter iubet absumi ꝓperè paschales epulas ad solēnē migrationis memoriam.& Iudas inquit:Nisi procrastinassemus, iā reuersi descendissemus in Aegyptum,imò iam domū rediuissemus iterū. Et hoc est quod Iacob miratur,si mens adhuc in corpore cōstituta viuit virtuti,&imperat corpori,nō eius imperata facit.Possent & alia exempla proferri ad confirmādam rei veritatem,sed nō hoc nunc agitur.ideo redeundū est à diuerticulo.Tertiam verbi huius significationē videre licet in creatione mulieris. Immisit Deus ecstasim in Adā & sopiuit eū.vbi excessus pro quiete mentis ac tranquillitate accipitur.Somnus enim mentis est vigilia sensuum:nam & vigilia mētis est sensuū otium.Quartę verò ecstasis exēplū est quod nunc versamus in manibus: Et cū occidisset sol,ecstasis incubuit in abrahā correptū numine afflatúmq; diuino spiritu.] quibus verbis ostēditur eum prophetā etiam fuisse,quòd alibi disertè sacris literis exprimitur, cùm quidem naturalem virtutē Sarram sibi vsurparet, quasi nō solius sapientis propriam,sed cuiusvis simulatoris prudētiæ.Redde,inquit,homini suam vxorē,quia propheta est. & orabit pro te vt viuus permaneas.Quin & omnib⁹ probis viris sacra scriptura prophetiam tribuit.nā propheta nihil ex se proloquitur, sed omnia submonēte alio.malum autem virū non est fas esse interpretē numinis:ergo nemo malus propriè correptus furo-

re

re diuino dicitur, sed in solũ sapientem hoc cõpetit:quãdoquidem is solus est instrumentũ Dei resonans, ab eo contactum & pulsatum inuisibiliter. proinde quotquot inter iustos cẽsentur, inducuntur prophetæ pleni cælesti numine. Noe iustus nónne prophetat etiã? alioquin quomodo poterãt benedictiones eius maledictionésq; vim suã obtinere apud posteros? Quid Isaac? quid Iacob? & hos multis argumẽtis, pręcipuè vaticiniis quę cecinerũt de suis posteris, prophetas fuisse credimus. Nam illud, Congregamini vt annunciẽ vobis quę vẽtura sint vobis in diebus nouissimis: diuinãtis erat oraculũ: siquidẽ futurorũ cognitio nõ est hominis propria. Quid Moses, nónne vbiq; propheta celebratur? Scribitur enĩ: Si fuerit vobis propheta domini, per visionẽ ei me manifestabo: Mosi autẽ ore ad os loquor palã nõ per ænigmata. & rursum: Nullus propheta qualis Moses exortus est, quẽ alloquutus est dominus facie ad faciẽ. & meritò, nẽpe afflatũ suo numine. quod enim in nobis est ratio, hoc in mũdo sol: quia lucent ambo, alter mundo præbens lucem sensibilem, altera nos illustrans radiis intelligibilibus siquidẽ donec mens nostra lucet velut meridianum splendorẽ diffundens per totam animam, intra nosipsos manemus. cæterum illa vergente ad occasum, meritò ecstasis & diuinus furor incidit. exoriẽte enim diuino lumine humanum occidit: ac rursum occidẽte illo hoc exoritur: id quod solet accidere prophetico generi. emigrat enim è nobis mens, immigrante diuino spiritu: quo recedente illa rursum reuertitur. non est enim fas vt mortalis cum immortali habitet. ideo rationis occasus & offusæ tenebræ excessum & diuinum furorem inducũt. Deinde pergit scriptura: Et dictum est ad Abrahã. Sic enim propheta etiã cùm loquitur, videtur reuera quiescere. Alius autẽ eius vocalibus instrumentis ore linguàq; vtitur ad indicanda quęcunq; vult: quæ pulsans arte musica inuisibiliter, sonoram concinnámq; symphoniam efficit. Audiamus igitur quid prænunciet oraculũ. Ante omnia quòd amatori virtutis non concedit Deus, vt tanquam in terra propria habitet in corpore, sed inquilinum agat in eo tãquam alienigena. Certò scias, inquit, quòd semen tuum inquilinum erit in terra aliena.] Omnis autẽ mali viri cognatus locus corpus est, in quo habitare mauult quàm inquilinum agere. hoc vnum documentum est. alterũ verò, quòd seruitutẽ & grauem afflictionem, atq; vt ipse vocat humiliationem inferãt animæ terrena ista habitacula. sunt enim externę & verè alienę à mẽte

affectiones

affectiones corporis, è carne natæ in qua radicantur. fit autem quadringentorũ annorum seruitus iuxta quatuor affectionum potentias. nam incipiente voluptate fastus inflatur ac erigitur, elatus inani leuitate: sed crescente concupiscẽtia nascitur absentium rerum desiderium, pendentẽ ab incerta spe relinquẽs animam. Sitit enim semper, nec vnquam potest bibere, Tantalium luens supplicium. Quoties autem dolor prævalet, contrahit se anima more arborum marcescentium & frondes amittẽtium, decrescẽte vigore huius & pinguitudine. At pauore tyrannidẽ adepto, iam nemo audet manere, omnes de fuga cogitant, & in hac sola salutẽ collocant. Nã concupiscẽtia vim habẽs attractoriam, vel fugientẽ amatorẽ cogit, vt se sequatur. Contrà timor à se alienans repellit homines & lõgissimè remouet. Quorum affectuum dominatio grauem seruitutẽ affert subditis, donec Deus præses & iudex afflictũ ex affligentis potestate eripiat, restitutum libertati pristinæ, alteri verò mercedẽ peccati persoluat. sequitur enim: Gentem autem cui seruient ego iudicaturus sum: & post hæc egredientur cum magna substantia.] Necessum est enim vt mortalis homo premątur ab affectuum genere, & quicquid natũ est expectet mala fatalia, sed Dei volũtas cognatas nobis calamitates subleuat. Itaq; si nos mox à principio nostrũ fecerimus officiũ, & nobis ipsis seruiuerimus, Deus quoque nobis pro sua clementia non deerit, remissionem atq; libertatem animabus ad se suppliciter confugientibus pollicitus, non tantũ exitum è carcere custodiis septo & vinculorum solutionem offerens, sed & viaticum insuper, quæ vocatur substantia. Hoc quid sit dicam apertius. Quando intellectus è cælo delapsus illigatur corporis necessitatibus, vel absq; illecebris, vt androgynus & effœminatus propria mala cõplectitur, quòd si persistit in natura sua mascula paratus ad conflictationẽ, potest adscribi studiosis artium liberalium, & adeptus ex harum commercio temperantiã fortitudinẽmq; robustas virtutes, remigrare in patriam vnà cum suis sciẽtiis, quas scriptura vocat substantiam. Addit deinceps: Tu autem abibis ad patres tuos cum pace nutritus in senectute bona.] Ergo nos imperfecti & bellum & seruitutem sustinemus, ægre inuenientes liberationem è periculis impendentibus. At illud perfectum genus perpetua libertate fruitur, in pace innutritum cõstantissima: inest autem dogma his verbis, bonum virum non mori: sed abire, vt ostendat inextinguibile & immortale genus perpurgatæ

animæ,

animæ,quæ hinc in cælum proficiscatur,absque dissolutione ac corruptione,quā mors videtur inducere. Abibis,inquit,ad patres tuos.] Quósnam patres dicat cōsiderandum existimo.Nā de illis qui vixerūt in terra Chaldæorū,in quorū familia hæserat Abraham, intelligi non potest, quando oraculo iussus est à cognatis secedere.Dixerat enim dominus ad eū:Exi è terra tua & è cognatione tua,& è domo patris tui,ad terram quam osten dā tibi,& faciā te in gentē magnā. hunc diuino monitu profectum peregrè,non est credibile reddi domesticis: quod ne fieri quidē poterat,vt futurus princeps noui generis contribueretur veteri.nequaquā enim ei Deus daturus erat nouā gentem & nouum genus,nisi prius in totū separato à veteri. hic est enim verus princeps gētis & generis, ex quo ceu è radice pullulauit illa cōtemplatiua rerum naturæ planta nominata Israël.siquidē præceptum est,vt à facie nouorū auferantur vetera.Quis enim est vsus antiquitatis & morū obsoletorum,quando repentè nec opinantibus confertim noua bona imbris more impluunt. Patres igitur nō illos relictos dicit,defossos in monumētis Chaldaicis,sed vt quidā aiunt,solem,lunā,stellásq; cæteras.nam hęc terrena cuncta ex illis gigni putātur.Alij hoc dictū interpretātur de ideis archetypis intelligibilibus & inuisibilibus,ad quarum exemplar hæc sensibilia quæ videmus facta sūt: & harum sapienti destinari contuberniū. Rursum alij suspicantur patres dictos illas principales potentias quatuor, ex quibus mundus constat terram,aquam,aërem,ignémq;.in hæc enim res singulas aiūt dissolui necessariò. sicut enim nomina,verba,& omnes orationis partes cōficiuntur ex elementis grammaticis,ac rursum dissoluuntur in eadem:sic vnusquisq; nostrum cōtemperatus ex his quatuor, & à singulis mutuatus quasdam portiunculas,ad certum tēpus reddit debitū,nimirū aridas terræ, humidas aquæ,calidas igni, frigidas aëri. & hæc quidem corporea. Cæterùm intelligibile illud atq; cæleste genus animæ ad æthere purissimū,tanquam ad patrem perueniet.sit enim hæc, vt prisci docēt,quinta quædā essentia motu orbiculari prędita,cæteris quatuor melior,ex qua & cælū & sidera facta fuisse videntur,& quantum colligere possumus,humana quoq; anima eius est particula.Illud porrò,in pace nutritus,non temere additur: sed quia maxima pars hominū nutritur in bello & bellicis calamitatibus.est autem bellum alterum externum, quod infert obscuritas,ignobilitas,& quicquid est simile. alterū ciuile,quo partim

partim corpus impetitur à morbis,læsionibus,mutilationibus alíisq; pestibus innumeris.partim anima oppugnatur ab affectibus,ægritudinibus,stultitia,iniustitia,similiúmq; tyrãnorũ insultibus grauissimis & inuictis viribus.itaq; in pace nutrit, cui serena tranquilláq; vita cõtigit,verè felix ac beata.at quãdo hæc cõtingit?qñ in rebus externis bene se habent facultates & existimatio,corpus robore ac prospera valetudine fruitur,anima verò virtutibus.opus est enĩ his singulis suo satellitio.corpori pro satellitibus sunt gloria,diuitiæ,potentia:animæ autẽ, sanitas atq; integritas corporis:at menti,cõtemplatuę scientię. Nam de ciuili pace hæc nõ intelligi,liquet è sacrę scripturę lectione.Maxima enĩ grauiáq; bella & suscepit & debellauit Abrahã.Quin & derelicta patria,nec vlla certa sedes cõcessa,homini vltro citróq; vagãti per deserta & inuia,graue bellũ fuisset,ni sustentatus esset fide oraculi.Erat enim ei ferẽdæ calamitates nõ mediocres,fames exilium,& bellũ his molestius.Qualem igitur pacem habuit?Nã vt opinor,peregrinatio, sedes incertæ,cum potẽtibus regibus cõtentio,famis onus,nõ simplicẽ afferebãt belli speciem.Verùm si rem penitus introspicias,hęc ipsa sunt sinceræ pacis indicia.nam ex affectibus emigratio, & pturbationũ inpia,& deletæ iniquitatũ infestæ copię,& à Chaldaicis opinionibus ad pias ac religiosas trãsitus,hoc est à sensibilibus creaturis ad autorem earũ intelligibilem, trãquillam firmámq; pacem cõciliant.In tali pace degenti bona senectus promittitur,nõ lõgæuitas,sed vita cũ prudentia.nã felices dies multis annis meliores sunt,sicut breuis lux melior q̃ æternę tenebræ.Salubriter enim dixit,vir propheta,malle se vnã diem cũ virtute viuere,quàm mille annos in vmbra mortis,per vmbram vitã malam subindicãs.idem nũc quoq; re magis quàm verbis Moses docet.nam hunc cui bonã senectutem pollicetur, breuioris æui facit q̃ vllũ ex eius maioribus, philosophicè nos erudiens,quænã sit verè bona senectus,ne hoc promissum intelligamus de senectute quæ apparet in corpore, plena probrosis fœditatibus:sed de prudẽtia cõstantiáq; animi dictũ accipiẽdo honestatẽ prædicemus de senectute,à qua seniores denominamus honoris gratia. Disce igit̃ hoc dogma nostri legislatoris, soli,bono viro bonam senectutẽ & longæuitatẽ cõtingere. malum autẽ breuissimo tẽpore mortẽ meditari,vel potius virtuti iam esse mortuum.Sequuntur hæc verba:Quarta generatione reuertẽtur huc.] vt non solũ sciat tẽpus post quod posteri dedu-

cendi erãt in coloniã, verumetiã discat perfectã virtutis absolutionem. hæc autẽ quarta (vt ita loquar) generatione absoluitur. id quomodo fiat cõsideremus. Infans per septenniũ à natiuitate proximũ in ætate puerili purã naturã sortitur, leui tabulæ similem nullis bonis malisve signatæ formulis. quicquid enim imprimitur, propter molliciẽ deletur aut cõfunditur. Secunda ætas quę puerilẽ excipit, cum vitiis incipit habere cõmercium, quæ solet vel secũ adducere, vel aliunde libẽter accipere. cõplures enim habet magistros nequitiæ, nutrices, pedagogos, parẽtes, mores & leges receptas in singulis ciuitatibus, à quibus discunt mirari quæ ridere debuerãt, etiã absq; his sponte procliues ad crimina, adeo feraces vitiorũ vt his scateant. Prona est, inquit, mens hominis ad maliciã, iam inde ab ætate tenera. hęc est illa maledicta quæ figuratẽ generatio, propriẽ verò ætas dicitur, quo tẽpore tum corpus quod pro fundamẽto est, tum animus turgescit, accẽsus affectibus se proferẽtibus, segetes & cãpos & obuia cuncta exurẽtibus. Hanc morbidã, seu generationem seu ætatẽ tertia sequitur, quæ philosophiã ei seu medicinam adhibeat, curaturam morbos salubribus sermonibus, per quos exhauriatur vitiorũ nimietas, & suppleto quod ad virtutem deerat, voluptas ablegetur quàm longissimè. Post hanc cu rationem iam quarta generatione anima solidũ robur prudentiæ colligit, & constantiam in omnibus virtutibus. Et hoc est quod dicitur, Quarta generatione reuertẽtur huc. nã circa hũc quartũ numerum à peccatis auersus animus declaratur hæres sapiẽtiæ. primus numerus, nec bonorũ nec malorum capax, est nondũ formatæ animæ. in secũdo vbertim vitia proueniũt. tertiò sanitatẽ recipimus deferuẽtibus affectibus; quartò in ea cõfirmamur, & solidũ robur acquirim⁹, quãdo à malis auersi bona tractare aggredimur, quod antea nõ licuit. Quid autẽ remoretur ipse indicat dicens: Nondũ enim cõsummatę sunt iniquitates Amorrhæorũ.] Hinc quidã infirmiores occasionem arripiunt, vt suspicẽtur Mosen fatũ ac necessitatẽ causas rerũ inducere. Sciendũ est autẽ, consequentiã seriẽmq; causarum inter se implexarũ non ignotã fuisse homini philosopho diuinis assueto colloquiis, attamen euentus eum his nõ attribuere. Videbat enim aliquid antiquius quod hoc vniuerso vectetur tanquã auriga vel gubernator. hic enim cõmunis nauis, videlicet mũdi, clauo assidet, in qua omnes nauigãt, & volucrẽ cæli currũ agitat pro imperio: Quid igit super his rebus dicendũ est? Amor-

thæi

rhæi loquẽtes interpretantur. Maximũ autẽ bonũ homini à natura datum sermonẽ plurimì vitiauerũt acceptũ, ingratè perfidéq; hoc vsi contra largitricẽ. Hi sunt adulatores, præstigiatores, inuẽtores sophismatũ persuasibiliũ, impostores fallaciarũ peritissimi, de mẽdacio vitãdo haud soliciti, & insuper affectatores obscuritatis. est autem obscuritas caligo profunda in sermone, res cõmodissima furibus. Quapropter Moses summum pontificẽ claritate ornat & veritate, volens perspicuam simul & veracem esse viri boni orationem. At vulgus hominum obscuram atq; mendacẽ mauult sectari, in quorũ grege censetur contemptissimus quisq;, vltro se decipiendũ offerens. Ergo donec consummentur Amorrhæorũ peccata, hoc est sermones sophistici, qui nõ facilè cõuincuntur, sed valẽt nos rationibus persuasibilibus ductare, nõ possumus eos auersari talibus inescati illecebris, & manere apud eos cogimur. Quòd si omnes mẽdaces persuasiones bona fide coarguãtur, & ad hostimentũ peccata cõpleantur, cõtinuato cursu fugiemus, & orã soluentes nauigabimus à regione mendaciorũ ac sophismatũ ad veritatis stationes portúsq; tutissimos. Atq; ita satis demonstratum puto, esse impossibile auersari, odisse, deserere mendacia probabilia rationibus verisimilibus, nisi detegatur ad plenũ eorũ iniquitas: quæ tum demũ apparebit, si diligẽter cum veritate conferatur. Sequitur deinceps: Post occasum autẽ solis emicuit flãma.] quibus verbis significatur, virtutẽ esse rem serotinã, atq; etiam vt quidã aiunt, sub vitæ finem cõstabiliri: hanc flãmæ dicit similẽ. nam sicut flãma vrit subiectã materiã, illustrans vicinũ aërem ad eundem modum virtus exurit vitia, totã mentem replens lumine. Sed donec sermones nõ examinati collatione & indiscreti valent persuasionibus, quos Amorrhæos vocant sacræ literæ, lucidissimum purissimúmq; splendorem videre nõ possumus: verùm more fornacis igne carẽtis, & vt ipse vates ait fumãtis, affecti sumus, sciẽtiæ scintillis vaporati, nõdum tamẽ idonei vt igne probemur cõfirmemúrq;. Gratias ingẽtes agamus ei qui tales nobis scintillas indidit, ne mens tanquã cadauer frigeat, sed tepida fomento virtutis caleat, donec in ignem sacrum mutemur sicut Nadab & Abiud. Fumus autem ante ignem exoritur, & appropinquãtibus ciet lachrymas. Vtrunq; nobis etiam solet accidere. ad virtutis nuntios accedẽdo perfectionem speramus, quæ ni cõtingat nõ temperamus à lachrymis. siquidem amator desiderio tabescens ad fores amorum suorũ properat,

mœstus donec eis potiatur. Confertur autẽ nunc cũ fornace animа discendi cupidi & sperãtis absolutã scientiam, quia in hoc vtroq; vase cibus coquitur, alter è frumento corruptibili, alter è virtutibus incorruptibilibus. Cæterũ faces ardentes sunt Dei facem gerẽtis iudicia clara & splẽdida, quę solent per medium dimidiatorũ, cõtrarietatum inquã, ex quibus totus mundus cõstat, incedere. Legitur enim sic: Et faces ardentes trãseuntes inter dissecta animalia.] Vt scias ꝙ diuinæ potentiæ transeuntes per mediũ rerum & corporũ, nihil tamen corrumpant, manent enim illæsæ partes dimidiæ, pulchrè autẽ per has potentias diuiduntur naturæ singulæ. Et harũ rerũ scientiæ quis iustior hęres declaratur, quàm vir sapiens? In illa die, inquit, pepigit dominus fœdus cũ Abrahamo: dicẽs. Semini tuo dabo terrã hanc. Quam terrã, nisi de qua supra dictũ est, ad quã hæc referuntur, cuius fructus est certa firmáq; perceptio Dei sapientiæ: per quã sapientiam ille cuncta cõseruat, suis incisoriis bona à malis illæsa separãs, vt genera incorrupta maneãt. post hæc addit: A flumine Aegypti ad magnũ flumẽ Euphratem.] docens ꝙ perfecti principia quidẽ habent à corpore & sensu & instrumentalibus partibus, sine quibus nõ viuitur, vtilibus ad instituendam vitam quam in corpore degimus: desinunt autẽ in Dei sapientiam, magnum reuera fluuiũ, gaudio lætitiáq; redundantẽ, & bonis cæteris. non est enim cur putes circunscribi hanc terram Euphrate flumine alteróq; illo Aegyptio. nũquã virtus ad corporeos affectus demittitur. magis conuenit dicere: ab Aegyptio flumine ad magnum illum Euphratem. nam à mortalibus transitus fiunt ad immortalia.

PHILONIS IVDAEI, Vita viri ciuilis, siue de Ioseph.

TRES sunt species per quas ad optimũ finem tẽdimus, eruditio, natura, meditatio: tres item sapientũ antiquissimos à Mose accepimus ab his cognominatos, quorũ vitas quoniã scripsi, tum eam quæ per doctrinã, tum eam quæ suapte natura cõtingit, eam etiam quę meditatione paratur: quartã deinceps scripturus sum ciuilẽ, à qua vnus è

phylarch

phylarchis cõmendatur, qui à tenera ætate in eã inciderat. Cœpit em̃ in hoc genere versari annos natus circiter xvij. præfect⁹ curãdis gregib⁹, quæ disciplina cum ciuili cõuenit. Et hoc est, opinor, cur poëtę reges vocãt pastores populi. Nã qui summus est in arte pecuaria, facilè bonus rex euadet, pulcherrimo gregi hominũ prępositus, approbata industria in minore negotio. Siquidẽ quemadmodũ futuro imperatori necessaria sunt exercitia venatoria: sic admouendis ad curã reipublicæ, propriè pastoralis ars congruit, velut præludium quoddã magistratuum. Proinde cùm pater in eo generosum animũ cõsideraret, & maiorem quàm pro priuata fortuna, mirabatur fouebátq;, diligẽs eũ præ cæteris filiis, eo magis quòd proles erat serotina, qui nõ exiguus est ad beneuolentiã stimulus: & quia delectabatur honestate pueri, accendebat eius ingenium accuratiore tractatione, ne premeretur diutius, sed quãprimùm elucesceret. Sed inuidia magnarum felicitatũ aduersaria perpetua, tũc quoq; domũ fortunatã aggressa perturbauit, cõcitatis cõtra vnum pluribus fratribus, qui tanto odio eũ prosequebãtur, quanta pater beneuolentia, tegentes tamen id & dispensantes in tẽpus aliud, vnde magis augebatur in dies. nã affectus qui premuntur ne per verba exspirent, grauiores redduntur. At ille innocẽter simplex nõ intelligens domesticas fratrũ inimicitias, viso somnio nõ irrito, vt amicis id aperuit. Vidi, inquit, messi me præpositum, & omnes nõ in cãpo ad colligendas fruges præsto fuisse cũ falcib⁹. ibi repentè meũ manipulũ erectum cõstitisse, vestros verò tanquã ex cõposito accurrisse ad eum venerabundos, & reuerenter adorasse. Tum illi prudẽtia pollentes: & significatũ per cõiecturas verisimiles vestigare idonei: Putásne, inquiunt, regẽ te fore nostrũ & dominum? id em̃ ementita visione subindicas. atq; ita odium magis ac magis accẽdebatur, auctũ quotidianis occasionibus. ille tamen nihil suspicãs: cũ post paucos dies vidisset alterũ magis stupẽdum somniũ: &, hoc narrauit fratrib⁹. Visus erat videre ad se venientẽ solem & lunã & stellas vndecim: quòd pater miratus in mẽte recõdidit de euentu præsagij solicitus. Grauiter autẽ obiurgabat filiũ, timẽs ne quid ille peccaret. Potéstne, inquit, fieri vt ego matérq; & fratres adoremus te? nã per solem patrẽ, per lunã matrem, per vndecim stellas fratres significare videris, quod caue ne vnquã in mentẽ tibi, mi puer, veniat, trade potius obliuioni visiones istas nefarias. Nã sperare & expectare principatũ inter domesticos, res abominãda est, me iu-

dice:nec aliter iudicare puto cæteros, quibus æqualitatis & cognationis iura nota sunt. Veritus autẽ ne forte pręsentibus omnibus aliquid seditionis inter fratres oriretur ex ingrata somniorũ memoria, illos ablegat ad pascua, hũc domi seruat ad tẽpus, gnarus ꝙ affectuũ animæ ac morborũ tempus dicatur medicus, & luctui tollendo, & furori sedãdo, & timori percurando efficax. cuncta enĩ reddit leuiora, etiã quæ non facilè sanantur. Vbi verò cogitauit iã euanuisse simultates domesticas, misit filiũ, tum vt fratres salutaret, tũ vt renuntiaret satin salui sint vel ipsi vel eorũ pecora. Hoc iter initiũ fuit magnorũ & bonorũ & malorũ, vtrorũq; præter expectationẽ. ꝓfectus est ille ad visendos fratres, ita vt pater iusserat. Qui procul cõspicati venientẽ, mutuò se appellabãt verbis nihil sanum ominãtibus, quãdo ne nominare quidẽ eum dignabãtur, sed somniatorẽ appellabant attonitum visionũ prodigiis. Tantũ autẽ irarum cõceperant, vt in cædem eius si nõ omnes certè plures cõspirauerint, volentes eum in baratrũ aliquod proiicere, ne depreheuderetur facinus. Sunt autẽ in iis locis multæ cisternæ profundæ admodũ, itaque minimũ absuerunt à fratricidio, quod solus fratrũ maximus ægrè dissuasit, iubens abstinerent ab inexpiabili scelere, tantũ in vnam quampiã cisternam eum proiicerẽt, de salute adolescẽtis cogitãs, vt post aliorum discessum ipse patri restitueret incolumem. Quo impetrato venientem cõplexus est, cæteri hostiliter comprehensum spoliant, spoliatum demittũt per funem in profundam foueã: vestẽ eius cruentam hœdi sanguine transmittunt ad patrẽ, cum pretextu quasi absumptus esset à bestiis. eadem die negotiatores quidã iter faciebãt ex Arabia in Aegyptum cum sarcinis: his fratrẽ extractum vẽdunt, autore fratre quarto à primogenito. Hic enim (vt opinor) metuẽs, ne ab iratis frater per dolũ interimeretur, eum vẽdi quàm mori maluit. leuius malũ seruitutem existimãs. At natu maximus qui abfuerat interim, postquã introspexit cisternã, nec vidit quem paulò antè ibi reliquerat, vociferabat & furibũdus discursabat scissis præ dolore vestibus, capillos sibi vellẽs, & quid accidisset rogitans. Viuit ne puer an extinctus est? Si nõ superest, saltẽ cadauer ostẽdite, vt deplorãdo calamitatem leuiorẽ faciã. Solatiũ erit videre vel mortuũ. Cur mortuũ quoq; odio prosequimur? certè sublatis nemo inuidet. Quodsi viuit, quò abiit? apud quos seruatur? nam me suspectũ nõ opinor, vt etiã de mea fide dubitari debeat. illis verò falsis venditum, & pretiũ proferẽtibus: Bella, inquit,

inquit, negotiatio. partiamur lucrum, & prædonũ quos malitia vincimus, referamus præmium. Egregia verò crudelitatis palma, quæ nobis meritò placeat. Illi in alienos conspirãt, nos in domesticos & charissimos. Admissum est probrũ maximũ, insigne dedecus. Maiorũ nostrorũ ꝓbitatis monumẽta nusquã terrarum non extãt, relinquamus & nos inhumanitatis perfidiæq; maculas ineluibiles apud posteros. Volat enim vbiq; fama nuntia magnorũ facinorum, nõ sine admiratione laudabilium, & noxiorũ vituperio. Quomodo cõmunis pater hunc casum accipiet, cui cætera beato felicissimóque vitæ assertis tædium. illius ne miseri seruitutẽ an nostrã deflebit sæuitiã? nostram vicẽ magis dolebit sat scio: qñ leuius malum est pati, q̃ inferre iniuriam. Nã alterum subleuatur duobus magnis remediis, spe atq; miseratione. Alteri autẽ obnoxius, dãnatur publico mortalium indicio. Sed quid ego hæc clamito? præstat silere, ne mihi quoq; aliquid obueniat, quod non libet dicere. Exasperati em̃ estis implacabiliter, & palã spiratis iracundiã. Cæterùm vbi ad patrem perlatũ est, non quod verũ erat, vẽditum esse filium, sed cõmẽtum illud de absumpto à bestiis, ictꝰ aures nuntio, simúlq; oculos spectaculo (allata enim fuerat tunica lacera cruentáq; fœdum in modũ) dolore turbtus, obmutuit per longũ temporis spatiũ, ne caput quidem valens attollere oppressum tãta calamitate. Tandem repentè effusus in lachrymas, velut è fonte prorũpentes, plangebat pectus & faciẽ, scissis vestibus lamẽtãs: Nõ tam mortẽ tuam, fili mi, doleo, q̃ sepulchri iacturã. Nã si tibi sepulchrum contigisset in terra ꝓpria, nec mihi deesset solatiũ. Officiosè assedissem ęgrotanti ante mortẽ, impẽdissem morienti extrema oscula, clausissem oculos, mortuum perfudissem lachrymis, extulissem magnificè, nihil omisissem è iustis funebribꝰ. Atq; etiã si peregre defunctus esses, dixissem ad meipsum, persolutũ est naturæ debitum, noli tristari. Viui habẽt suas patrias, mortuorũ omnis terra sepulchrũ est, breuis æui sunt omnes homines. Nã qui maximè lõgæuus fuit, quãtillum tẽporis vixit si ad æternitatẽ id cõferas? vel si omnino moriturus eras ꝑ vim & insidias, leuius fuisset extĩgui manibꝰ hominũ, qui mortuũ saltẽ miserati obruissent terrã, & cadauer tumulassent. aut, vt crudelissimi fuerint, quid amplius potuissent q̃ insepultũ ꝓiicere? quẽ moxviator aliqs prateriens, memor naturæ cõis, humasset tactus misericordia. Nũc vt fert, immites & carniuora bestias pauisti &

 satur

saturasti meis visceribus. Hactenus multos labores inopinatos exātlaui, in his miseriis abūdè sum exercitus, errādo peregrinando, mercede seruiendo, dura ferēdo imperia, vsq; ad vitę periculū exagitatus à quibus minimè oportuit. multa vidi, multa audiui, multa passus grauia, quibus ad patientiā eruditus perdurаui. Sed nihil præsenti casu intolerabilius, qui totū animi mei robur subuertit atq; deiecit. Quis enim luct⁹ potest esse maior aut miserabilior? vestis pueri ad patrē perlata est: ex ipso nō mēbrum, nō frustum, nō vel minimæ reliquiæ: totū deuorarūt bestiæ, nihil superest quod sepulchro inferatur, ac ne vestē quidē recepi, nisi vt ad eius aspectū recrudescat doloris memoria, ne vnquam tātæ calamitatis obliuio possit obrepere. Sic ille sortē suā deplorabat. Negotiatores autē vendunt puerū in Aegypto eunucho cuidā regio qui culinæ præerat. Cæterū post denarratam historiā videndū quid sub eius cortice lateat. Nam plerę; & propemodū omnes in lege scriptæ suā habent allegoriā. Hic vitæ modus de quo agitur, apud Hebræos Ioseph vocatur, apud Græcos Domini appositio, aptissimo nomine ac rei pręsenti cōuenientissimo. est enim rerum naturæ auctariū ciuilis administratio qua vtuntur populi. Nā mundus hic est magna ciuitas, vnam reipublicæ formā, & vnum ius habens. Cōtinentur autē edicto naturæ iussa de agēdis, & vetita de nō agendis. Ad id ius alij alias leges ac institutiones adiiciunt. in causa est separatio, nō solùm Græcorū à barbaris, sed & barbarorū à se inuicem, & Gręcorū à suę nationis hominib⁹. Nec sunt audiē di qui temerè culpā referendo in difficultates tēporum, infelicem prouētum fructuū, agrorum sterilitatē, loci situm in maritimis aut mediterraneis, in cōtinente aut insulis, & id genus alia, veritatē dissimulant. Est autē vera causa auaritia & mutua perfidia, dum nō cōtenti iure naturali, quę in cōmune conducere videntur cōsentientibus cœtibus, ea leges nominār. itaq; meritò additamenta naturalis iuris cēsentur instituta particularium ciuitatum. Nā leges oppidatim receptæ, sunt appēdices rationis rectæ à natura nobis insitæ, sicut & ciuilis vir auctariū est iuxta naturā viuētium. Nec alienū est à proposito, quòd tunica varia vestitus dicitur. Nā rerum ciuiliū administratio res est multimoda & varia, multas mutationes recipiens, personarum, rerum, causarū, sequestrorū proprietates, locorū item diuersitates & tēporum. Sicut gubernator pro ratione vētorū mutat nauigationis subsidia, non vno modo nauē dirigens: & medicus nō vno ad omnes

morb

morbos vtitur remedio, ac ne in vno quidē morbo ſi is variet, ſed obſeruās intētiones,remiſsiones,repletiones, vacuationes, cauſarū mutationes,multa ad ſalutē variat,nūc hoc,nunc illud experiens:ſic opinor & reipublicæ moderator debet eſſe multiformis& multiplex.alius in pace,alius in bello.aliter ſe paucis aliter multis opponēs aduerſariis,cōtra paucos cōſtanter agēs, multos verò flectēs perſuaſionibus. idē vbi periculū publicum poſtulat ipſe rē aget:miniſteria verò quæ labore tantū indigēt cedet aliis.Rectè autē dicitur,vēdi hunc hominē. Nam qui aurā populi captans cōcionaturus locum ſuperiorē aſcendit,ſicut venalicij, ſeruus fit ex ingenuo, propter honores quos videtur accipere,addicens ſe innumeris dñis.Idem à feris circumuentus inducitur, quòd huic inſidietur immanis beſtia vana gloria,corripere ac deuorare tales ſolita.at emptores eū reuendūt: quoniā nō vnus eſt dominus tractantium rempub. ſed vulgus, aliis poſt alios dñis ſuccedentibus. Qui autē tertiò venduntur, nequā mancipiorum more mutāt dominos,nō ferendo priores propter faſtidium vt rerū noſtrarum cupidi. De his hactenus. Cæterùm adoleſcens in Aegyptū abductus,& eunucho vt diximus in ſeruitutē traditus, cùm intra paucos dies generoſitatis & honeſtatis dediſſet ſpecimen,cōſeruis eſt præpoſitus curator totius familiæ.iā enim herus multis argumētis collegerat, eū nō ſine diuina prouidētia ſingula tum dicere tū facere. Ergo in ſpeciē ab emptore ſuo domui præfectus eſt:re vera autē à natura cōciliante illi magnæ gentis ac regionis principatū.oportebat em̄ futurū adminiſtratorem reipub. præexerceri in rebus œconomicis.nā & domus eſt quędā parua ciuitas,& œconomia cōpendiaria reſpub.ſicut etiā ciuitas magna domus eſt,& politia cōmunis quędā œconomia.Vnde facilè diſcimus eundē eſſe aptum & diſpenſationi domeſticæ & adminiſtrationi publicæ, quāuis hæc multitudine magnitudineq; differāt,ſicut in pictura quoq; ac fictura vſu venit,nā bonus ſtatuarius aut pictor,ſiue coloſſeas magnitudines faciat,ſiue pauca paruáq; opera,eandē artē oſtentabit. Cæterùm poſtquā egregiam laudē in diſpenſatione cōſecutus eſt,inſidias herilis vxoris pertulit inſano amore correptę.Capta em̄ adoleſcētis pulchritudine,&affectu indomito rabida,de ſtupro eū tētauit repugnantē validè,ac ne audire quidē tale quicquā ſuſtinētem propter innatā ſibi & cōtinua meditatione cōfirmatā honeſtatē atq; temperantiā.Sed vbi creſcente in dies flāma cupidinis atq; inceſta cōcupiſcētia cōtinuè

tentādo semper repulsam passa est mulier, tandē libidinis impatiēs & ad vim versa in adolescētis palliū manus iniecit, magna cōtentione trahēdo illū in thalamū, robur addēte affectione, quæ solet cōfirmare vel debiles. At ille præsentē importunitatē fortiter submouēs, in has liberas & suo genere dignas voces erupit. quid molesta es? Bonis moribus & legibus vtimur nos Hebræorū posteri. Aliæ gētes puberibus quatuordecimū annū ætatis egressis permittūt vsum scortorū & fœminarū corpore quæstum facientiū: apud nostrates nulla est meretrix, capitali supplicio proposito talē quæstū exercentibus. Ante legitimam copulam alios cōgressus cum muliere nescimus. casti castis virginibus coniungimur, nō voluptatis, sed liberorū quærendorū gratia. Qui ad hanc diē purus mãsi, nō incipiam ab adulterio leges cōtemnere flagitio pessimo. qui etiãsi aliàs perperã educatus essem, & obsecutus ætatis affectibus, aut vestrã mutatus lasciuiēdi licentiã, tamen nō deberē alieno insidiari matrimonio, quod crimē cui mortaliū nō cæde vindicandū videtur? nam de cæteris dissentire soliti, in hãc solã conspirant sententiã, ita vt omnes vbiq; rem capitalē pronunciēt, & deprehēsos iniudicatos læso dedant necãdos. tu verò quasi res per se parū damnata sit eam tertio scelere cumulas, cogēs me nō tantū ad adulterium, sed & ad thori herilis iniuriam. nisi fortè ideo in vestras ædes veni, vt relictis seruilibus ministeriis inebrier & debaccher in spes domini, coniugiū, familiã, cognationē eius adulterans. atqui nō solū officium ei vt libero, sed & honorē vt benefactori debeo. omnia sua cōmisit meæ fidei nihil excipiēs, nisi te vxorē suã. hanccine gratiã vt ei referã autor es? Bonã scilicet gratiã dignãmq; illius meritis. herus me ex captiuo & extero sua benignitate libertū & ciuē reddidit tractatū liberaliter: ego verò seruus domino iniuriã, ne captiuo quidē & extero tolerabilem, inferã? & qua fronte potero post admissum tãtū scelus illū aspicere? cōscientia carnifex intestina non sinet me oculos in eum erigere, vt nemo prodat alius: sed non deerunt qui prodant. præsto sunt latētes exploratores plurimi, quibus silere nō licet: taceo ꝙ etiãsi nemo factū vel sentiat vel enūtiet, ipse meus ero proditor, colore, aspectu, voce, vt modo dixi detegens conscientiã. fac nullū delatorē fore, assidentē Deo iustitiã res cunctas inspicientē nec timebimus nec reuerebimur? Huiusmodi multa ille canebat surdis auribus, obtundēte omnes sensus improba concupiscētia. id vt animaduertit puer aufugit, relicto

in heræ manibus pallio quod apprehẽderat.hinc illa occasionẽ comminiscẽdæ calumniæ rapuit,de vindicta cogitans. reuersso enim è foro marito honestatẽ & pudicitiã incesta simulans,indignabunda dixit:Adduxisti in nostras ædes istũ seruũ Hebręũ puerum,adeò corruptũ iam tua indulgẽtia,qui pudenda facilitate inexplorato cõmisisti totã familiã, vt adulta audacia ne à me quidem iniuriã abstineat.nam cõseruæ nõ satis sunt libidini eius nunquã explebili.Nunc me matronã tentare haud veritus,vim adiecit cõtumeliæ. En tibi manifestũ insani conatus indicium.nam cùm exclamassem præ indignatione opẽ domesticorum inuocãs,territus hãc vestem reliquit fugiens ne comprehẽderetur.Ea vestis prolata,fidem adstruxit muliebri calũniæ.herus verũ crimen ratus trudit hominẽ in carcerẽ,ipse peccans nõ simpliciter:primò quia nõ facta defendendi se potestate dãnauit insontem tanquã obnoxium sceleri grauissimo:deinde quia nõ animaduertit vestem quã ab adolescente relictã mulier proferebat,esse indiciũ violentiæ,sed muliebris, ipsius verò adolescẽtis patientiæ.nã si vim tentasset inferre dominæ, retinuisset eius amiculũ:nunc reluctãs suo pallio spoliatus est. verũ huius inscitiæ venia fortasse dãda est ei qui degẽs in culina inter laniẽnas & fumos ac cineres, nõ poterat vacare causæ cognoscendæ ita vt postulabat ratio,immersus rebus corporis. Iam tres notas viri ciuilis expressi,pastoralẽ artem œconomicãmq; & tolerãdi scientiã,de quibus dictũ est,sed tẽperantia nõ minus cõfert ad tractandã Remp.hæc enim cũ in omni vita salutaris est,tum maximè in negotiis publicis,vt abũdè liquet rẽ cõsiderare volẽtibus.quis enim ignorat,gẽtibus,regionib³,magis terrarũ tractibus terra mariq; calamitates inflictas ab incontinentia? quandoquidẽ plurima & maxima bella ob amores,adulteria,muliebrésq; illecebras conflata sunt,quæ potiorẽ Græci barbaricíq; generis partẽ absumpserunt, & iuuentutem exhauserunt è tot ciuitatibus.Quòd si ex intemperãtia tum seditiones ciuiũ,tum bella & calamitates cumulatè proueniunt, satis apparet è sobrietate tranquillitatẽ pacémq; nasci, & possessionem felicitatis integram.Nunc indicandum quid sub his figuris tegatur.Qui hũc de quo disserimus emit,eunuchus meritò dicitur.Nam emptor hominis ciuilis vulgus re vera eunuchus est,& videtur quidẽ habere genitalia, sed vi genitiua destituitur:quemadmodum qui suffusos habẽt oculos,orbati sunt eorum efficacia, non valentes cernere. Quænam igitur similitudo

tudo intercedit inter vulgum & eunuchos?ꝙ vtriq; steriles sapientiæ:virtutē tamen approbāt.Cùm enim cōfluit promiscua multitudo hominū,loquuntur vt oportet, sed sapiūt contrariū, posthabēdo insinceris legitima,quia studēt existimationi tuēdæ,verā honestatem negligūt. Hinc quod mireris sequitur,vt eunuchus vxorem habeat.Nam vulgus deditus cōcupiscentiæ, sicut vir mulieri,in cuius gratiam dicit facitq; omnia, in cōsilium clam & propalā hanc adhibēs in rebus minimis æquè ac maximis,rationi verò nusquā obtēperans.Rectè sanè præfectus etiā coquorū vocatur.Nam sicut coquus nihil aliud curat, quā inutiles ac superuacaneas ventris voluptates:eodē modo populus dedit se totum oblectamentis auriū, per quæ mētis intētio relaxatur,& nescio quo pacto eneruatur anima.'Quid autē inter medicos & coquos intersit,quis'nō videt?illi quicquid ad sanitatem cōducit,etiamsi ægroto ingratū videatur, solū magno apparent studio.Hi cōtrà,suauia curant,vtilia negligunt.Ergo medicis similes sunt in ciuitate leges & magistratus legitimi, senatores iudicésq;,prouidentes communi saluti ac securitati, quibus adulator nō facilè palpatur : cupedinariis autē iuniorū turba est similis.Nam securi de cōmodis,præsentem tantū voluptatē venātur.Et sicut impudica mulier,si cōcupiscentia virū ciuilem adamat,sic alloquens:Heus tu, prodi ad vulgum cum quo habitas,obliuiscere morū tuorum,studiorū,dictorum , factorū,in quibus educatus es:mihi obsequere,me cole,age quicquid mihi placet.Nam tetricū,pertinacem,veritatis amicum, rigidum,perpetuò grauem,nunquā flexibilem , solum cōmodum spectantem,securum quid auditoribus placeat,nō fero:sicut nec quorundā calumnias,quæ multæ deferūtur ad vulgum meum maritū,tuum dominū. Hactenus enim abusus libertate videris,immemor te seruire tyrannico domino.Quòd si scires liberos suum negotium,seruos alienū agere, iam doctus esses omissa tua peruicacia me cōcupiscentiā vxorē illius respicere, & omnia meo arbitratu facere,vt & illi charus sis.At verè ciuilis vir nō ignorat quidē penes populū esse potestatē tanquā dominum,se tamen nō seruū profitetur,sed liberū, & qui suo morem gerat animo.reclamabit igitur:populi fauorē captare,nec didici,nec vnquā volui,sed magistratum mihi cōmissum bona fide gerere,vt bonū ꝓcuratorē decet aut patrē beneuolū, absq; dolo & mihi semper inuisa simulatione. hāc meā voluntatem approbabo,nihil subtrahens aut cælans furis in morē,sed conscient

ſcientiam tanquã in ſole ac luce aperiens.nã lux eſt veritas.nec me terrebit vllũ intentatũ periculũ,ne mors quidẽ.mori malo quàm ſimulare.cur enim ſimulẽ? Si populus eſt dominus,ego certè ſum ingenuus,patricius,qui cum primis in ciuitatẽ optimam maximã,hunc inquã mundũ adſcribi cupio. Cùm enim nec muneribus,nec precibus,nec ambitioni,nec arrogãtiæ,nec ſimulationi, nec luxui,nec timiditati, nec iniuſtitiæ, nec vlli affectui vitióve ſeruiã,cuius præterea timerẽ dominiũ?an fortaſſe hominum?at hi poteſtatẽ in corpus meum,nõ in me habent.equidẽ me à potiore mei parte cenſeo, iuxta quã decreui viuere,parum ſolicitus de mortali corpore:quod in cõchę morem adhærens mihi,etiãſi cõteratur à quopiã, nõ ægrè ferã me moleſtis affectibus eximi, & effugere neceſsitatẽ grauiſsimã. Itaq; ſi iudicandũ erit,iudicabo,nec diuiti propter opes gratificans,nec pauperi propter miſericordiam:ſed omiſſo reſpectu perſonarũ incorruptè pronũciabo,quod iuſtũ apparebit. In ſenatu etiã autor ero ſententiarũ reipublicæ conducibiliũ, vel ſi parũ iucundæ auditu fuerint.pro cõcione quoq; ſi dicendũ erit, adulationes relinquã aliis,cõtentus verbis vtilibus, increpans, admonens,caſtigans,nõ arrogantẽ inſanámq;,ſed ſobriã libertatẽ proferẽs.Quòd ſi quis tales caſtigationes nõ amat, reprehendat parẽtes,tutores,præceptores,& omnes curatores, quia ſuos liberos,pupillos,diſcipulos obiurgare nõ deſinũt, interdũ etiã verberãt,nec tamẽ ſæuire, ſed amãter caſtigare dicuntur. Indignũ enim eſſet,ſi cùm meæ fidei cõmiſſa ſit adminiſtratio reipublicæ,in præuidẽdis cõmoditatibus cederẽ cuivis medicinæ profeſſori. Nã ille in ægroto nullã ſplẽdoris fortunæ rationẽ habens,nec quod claro genere natus,aut opulẽtus, deniq; rex aut tyrãnus ſit,vnũ hoc ſpectat,quomodo ſeruare queat hominẽ:& ſi fortè ſectione vſtionève opus videt,ſecat vrítq; principem ſuũ ac dominũ ſeruus ipſe atq; ſubditus:ego qui nõ vnũ virum curandũ ſuſcepi ſed integram ciuitatẽ laborantẽ morbis grauioribus,cõtractis ex innatis cõcupiſcentiis,quid agere debeo?nũ prodita vtilitate publica, illius aut illius aures mulcere adulatione illiberali,& ne ſeruo quidẽ decora?Emori præſtat,quàm loqui ad gratiã,diſsimulata veritate, & vtilitate neglecta.Vſurpandum eſt hic illud dictum poëtæ tragici:

Accedat ignis,accedat & gladius.
Combure carnem hanc,concrema,repleto te
Meo cruore:nam prius vel ſidera

Terram

Terram subibunt, terra vel scandet polum,
Quàm mollis à me extorqueatur vox tibi.

Hác tam masculá mentẽ alienã ab omnibus affectibus voluptate, timore, dolore, cõcupiscentia, nõ fert in viro ciuili dominus populus, sed hominẽ amicũ atq; beneuolũ pro inimico arripit, nec tam illũ, quã seipsum afficit pœna grauissima, videlicet inscitia, quippe qui non didicit id quod in omni vita vtilissimũ est, imperata facere, vnde imperãdi quoq; sciẽtia discitur: videamus sequẽtia, quãdo de præsenti loco satis diximus. Adolescẽs ab amatrice apud herũ insimulatus criminis quod in ipsam cõpetebat, inauditus in carcerẽ ducitur: vbi tanta virtutis edidit specimina, vt etiã facinorosis illis esset miraculo ad suæ calamitatis solatiũ credentibus sibi cõtigisse hũc hominẽ. neta est autẽ custodũ crudelitas, q ingenio feroces magis efferantur assuetudine, indies crescẽte sęuitia, dum nihil boni vidẽt nec dicunt aut faciũt, sed sæua violẽtáq; omnia. nã sicut bene cõpacta corpora exercitatione cõfirmantur & acquirũt robustam inuictámq; habitudinẽ: sic ferox & immittis natura occupata sui similib⁹ studiis duplo fit durior, inaccessa misericordię, qui vnus affectus bonus ac human⁹ est. & quemadmodũ qui cũ bonis viris habẽt familiaritatẽ, ex iucũdissimo eorũ cõuictu in melius proficiũt moribus: sic etiã qui cum malis versantur, affricãt sibi eorũ vitia. facilè enim cõsuetudo abit in naturæ similitudinẽ. degunt autẽ carcerũ custodes inter plagiarios, fures, parietum perfossores, facinorosos, violẽtos, stupratores, homicidas, adulteros, sacrilegos, à quorũ singulis nõnihil nequitiæ cõtrahunt, vt ex huiusmodi collatione miscellaneáq; tẽperatura conficiatur vna scelesta malorũ colluuies. attamẽ talis homo honestate adolescẽtis mitigatus, nõ solũ securitatẽ & otiũ ei præstitit, sed etiã vinctis omnibus eũ præfecit, ita vt penes ipsum species nomẽnq; custodis esset, rem autẽ & officium adolescenti cederet, quod nõ parũ carcere inclusis proderat. iámq; locus nõ tã erat carcer, quã disciplinę meditatorium. Omissis enim tormentis, quibus antea noctu atq; interdiu cruciari solebãt variis malis obruti, admonebãtur sermonibus & præceptis philosophicis, sed maximè ipsius doctoris exẽplis vtilissimis. Postquã enim suã vitã cõtinentia, cæterísq; virtutibus plenã, velut tabulã bene pictã in medio proposuit, cõuertit etiã eos qui videbãtur insanabiles, affectos inueteratis morbis animi, ita vt iam dãnarent vitã præteritã, exprimẽte has voces resipiscentia: Vbi tantum

tum bonũ tandiu latuit, à quo pridẽ aberrauimus. Ecce iam affulgente hoc, tanquã in speculo nostra dedecora videtes, erubescimus. In hoc rerũ statu duo eunuchi regis introducti sunt, alter pincernis præfectus, alter pistoribus, accusati damnatiq;, quod nõ rectè fungerentur suis ministeriis. Hos quoq; ille in suã curam accepit, orãs Deũ vt sibi daret facultatẽ corrigendi cõmissos suæ fidei. Aliquãto post, cũ obiret vinctos, animaduertit hos duos eunuchos cogitabũdos mœstiores solito, vnde coniectans eis accidisse aliquid, mœroris causam scitabatur. Quibus resp õdentibus ortã ex somniis anxietatẽ, quod nõ adesset interpres: Bono animo este, inquit, & narrate. intelligentur Deo volẽte. Vult autẽ ille vt res obscuræ aperiãtur veritatẽ desiderãtibus. Tum prior pincerna. Visus sum, inquit, videre magnã vitẽ, habẽtem tres palmites onustos maturis vuis, quasi autũni tẽpore. deinde inuitante harũ pulchritudine, videbar decerpere, & exprimere in regium poculum, móxq; regi offerre mustum meracum. Ioseph post modicum silentiũ, Felicitatem, inquit, hæc visio tibi nuntiat, & restitutionem in pristinum officium. Nam tres palmites tres dies significant, quibus elapsis reminiscetur tui rex, accitóq; hinc, dabit veniam: & vt in dignitate confirmeris, offeres domino poculum. Sic illi lætũ fuit suum somnium. tum pistorum præpositus interpretationem miratus, quasi & ipse faustum vidisset somniũ, quod valde ominosum erat, deceptus bona spe alterius, narrare incipit. Ego quoque somniaui me tria canistra baiulare in capite plena operibus pistoriis: ex his summum continebat ea, quibus rex delectatur vt delicatioribus & elaboratis curiosius: ea videbãtur aues in meũ caput deuolãtes diripere, & deuorare auidè, donec in totũ absũpta sunt. Ad hæc iuuenis. Vtinam tale somnium non vidisses, aut non enuntiasses: aut si narrandum erat, saltem id fecisses procul à meis auribus ne exaudirem quod non libet. piget enim me esse infelicitatis nuntium, quia cõpatior miseri, memor cõmunis sortis hominum. Sed quoniã somniorũ coniectoribus veritas est necessaria, tanquam vatibus & oraculorum interpretibus, nihil celabo, quandoquidẽ mendaciũ vbiq; fugiendum, in sacris cõsultationibus etiã religio vetat admittere. Tria canistra dies tres significant, quibus elapsis rex in crucẽ te tolli iubebit, truncatũ prius capite: atq; ita volucres pascentur tuis carnibus, donec totum absumant. Sic pistor recessit territus, tempus præfinitum expectans, & futura mala iam tum cogitatione præcipiens.

Post

Post triduum natalis regis illuxit, festiuitatē publicā afferens, præsertim aulicis. cúmq; epulū præberetur optimatibus, vt fieri solet in hilaritate domestica, rex eunuchos requirens iussit produci è carcere: móxq; cōfirmauit euētu somniorū prǽsagiū, iubens alterū in cruce suspēdi abscisso capite, alterū in pristinā dignitatē restitui. At pincernarū princeps oblitus est eius qui futura prædicēdo præsentē eius calamitatē subleuarat, vel quia nemo ingratus beneficiorū meminit, vel quia Deo visum est, iuuenem nō humana, sed diuina ope ad felicitatē prouehi. Nam post bienniū regi futurus eius regionis status, bonus malúsque præmōstratus est diuinitus duobus somniis, quo certior res fieret. Vidit enim septē vaccas emergere in ripam è flumine, pingues valde obesásq;, visu pulcherrimas, & pasci secundū fluuiū. Post eas totidē macilētas, & vix ossibus hærentes, visu turpissimas ascendere, pascíq; cū prioribus. Dein repentè meliores deuorati à deterioribus, manēte in saturitatis eadem macie, imò aucta etiā. Tum experrectus, ac mox in somnū relapsus alia visione terretur: qua visus est videre septē spicas triticeas ex vno culmo enatas pari magnitudine, plenas & proceritate pulcherrima. Deinde septē alias exiles ac lāguidas enatas in proximo, quæ mox impetu facto absumpserunt culmū illū cū suis spicis nitidissimis. Post hanc secundā visionē noctis reliquū insomnis exegit, curis stimulantibus, & animū solicitū sauciantibus: sub aurorā sophistis accitis, denarrat obuersatas sibi dormiēti species. Cúmq; nemo posset verū earū significatū coniecturis assequi, accedens eum pincernarū princeps, inquit, Here, spero me inuenturum qualē cupis hominem. Misisti dudū ob quasdā noxas me & pistorib⁹ præfectū in carcerē, in quo erat seruus principis coquorū, Hebræus genere, ei narrauim⁹ ambo, quæ videramus somnia. Ille rem cōiecturis certissimis attigit, adeò vt euentus in vtroq; nostrū eius interpretationi respōderit: alter dedit supplicium, mihi tu propitius donasti veniā. Rex his auditis iubet properè acciri iuuenē: ministri attonsum post longā carceris illuuiē, & detractis sordidis pannis elegāter vestitum, cæterísq; nitoribus expolitū, ad regem introducunt: qui primo aspectu iudicans hominē ingenuū & bene natū (elucent enim in ipsa facie notæ, non omnibus tamen conspicuæ, sed solis perspicaces mentis oculos habentibus) Præsagit, inquit, mihi animus, nō semper in obscuro fore quod tegitur somniorū ambagibus, præ se fert enim hic iuuenis sapientiam: qui veritatem,

tanquam

tanquã lumen tenebris inferens,aperiet,& sua sciētia nostrariũ sophistarum inscitiam abiget. His dictis ordine denarrauit vtrũq; somniũ. Tum Ioseph maiestate loquētis nihil territus, tanquã rex subditũ,non subditus regē,liberè sed reuereter allocutus est,dicens: Quæ facturus est Deus in hac regione ostēdit tibi. Duæ visiones(crede mihi) vnũ somnium sunt, geminatum nō temerè,sed vt res fiat credibilior:nã & septē vaccæ pingues & septem spicæ plenæ,septē vbertatis annos significãt: sicut totidem famis annos illæ septē macilentæ vaccæ turpissimę,& septem spicæ cassæ ac marcidæ. Veniet igitur prius septennium fertilissimũ,tota regione quotãnis bene rigata stagnante per arua flumine,& cãpis solito maiores prouētus afferentibus, sequetur deinde longè diuersum septēnium,graue inopiam allaturum & rerũ victui necessariũ penuriã, nec flumine sed diffundente,nec terra limo eius pinguescēte,vt accolæ obliti superioris vbertatis nihil ex eius prouētu reliquum faciant. Hæc sunt quæ somnia præmonēt:sed mihi numē quiddã suggerit, quod in tantis malis salutē afferre queat, Vrbium regionũq; grauissimus morbus fames est;cuius vires oportet frangere, ne nimiũ auctus incolas deleat. at quomodo succurrendũ est huic periculo?è septem annorũ fertilitate quod superetit satietati hominũ hoc est quinta pars,reponatur oppidatim vicatimq;,non transportando fruges aliò lõgius sed vbi demetuntur asseruando in vsum eius loci hominũ,eas fruges censeo cũ suis manipulis cōdendas,nec trituratas,nec purgatas,quatuor de causis. quarum vna est,ne citius vitiētur nudatæ suo tegmine. altera vt per singulos annos renouetur pristinæ copiæ memoria,rusticis triturantibus & fruges euētilantibus. tertia ne iniri possit frumēti numerus dum incertũ est quantũ spicæ manipuliq; cōtineant, ne animus colonos deficiat reputãtes quatũ absumptũ sit,sed securitate nō minus q̃ cibo se sustineãt,spes enim alit eũ primis, graue penuriæ malũ subleuãs. quarta causa est, vt & iumentis condatur pabulũ,quibus aristæ paleæq; purgamēta frugũ proderunt. ea cura cōmittenda est viro prudēti,cordato,probatóq;, qui possit sine inuidia reprehēsioneq; hoc cõsilium exequi tãta dexteritate,vt nihil populo de famè futura suboleat. durum est enim iã ante ægris animis spē in futurũ adimere, quòd si quis causam scitabitur,respondendũ est,oportere sicut in pace parãre quæ belli tēpore futura sunt vsui,sic in copia prospicere inopiæ. incertũ autē esse quãdo bellum vel fames immineat, quid-

 ve fut

ve futurũ tempus ferat:parandũ igitur maturè subsidiũ,ne desit cùm tẽpus postulauerit. Rex audita somniorũ interpretatione aptissima, veritati cõgrua, simúlq; cõsilio, vt apparebat in futurum vtilissimo, familiaribus propriis accitis submissa voce dixit: Num inueniemus talem hominẽ afflatũ diuinitus? Cúmq; videret eis probari hanc sententiã, versus ad iuuenẽ stantẽ ait: Propè est quem quæri iubes, nõ longe quæ rẽdus est homo cordatus ac prudens qui exequatur tua monita: tu is es. nec enim sine numine hæc locutus videris. I præfecturã mei palatij suscipe, simúlq; totius Aegypti procurationẽ. nec est cur quisquam meam facilitatẽ accuset, se digniorẽ iudicans. nã excellẽtes naturæ non habẽt opus ad experimentũ longo tẽpore, sed incunctanter se rebus ingerũt: & præsens status moras nõ patitur, imminẽte necessitate cui prospiciendũ est. His dictis eum proregem instituit, vel regẽ potius, relicto sibi solo imperij nomine, potestatẽ illi cedens & agens quicquid pertinebat ad honorẽ iuuenis. dat ei regiũ anulũ signatoriũ, vestẽ augustã, torquẽ aureã, currum secundũ à regio, atq; ita iubet per vrbẽ circũuehi, præcedente præcone & indicãte noui magistratus electionẽ. nomẽ quoq; nouũ indit ei, quod interpretẽ significat lingua vernacula: & nuptum dat filiã clarissimi apud Aegyptios viri, qui solis habebat sacerdotiũ. id actũ est circiter annũ eius trigesimum. hi sunt euentus piorum: nam etiamsi proclinantur, tamen non corruunt, sed erecti stant firmiter, ne supplantari queant. Quis enim expectasset intra vnã diem è seruo dominũ, è vincto præstantissimum omnium, è carcerarij vicario proregẽ fieri, & regiam inhabitare pro carcere, extrema ignominia versa in honorem maximũ. facta sunt tamen hæc, & fient sæpius, quando Deo placuerit: modò subsidat aliqua probitatis scintilla in animo, quam necesse est per occasionem excãdescere. Quoniã autem propositum est post rei narrationẽ figuram etiam explicare, dicemus & de hac quantũ opus est, quamuis fortasse ridebit hoc aliquis temerarius. Ego tamẽ non dissimulanter dico, ciuilem virum vtiq; somniorum esse interpretem, nõ quales isti nugatores garruli mercenariiq; sophistæ quæstum facientes ex nocturnis somniorum ludibriis: sed qui magnum illud somnium commune publicúmq; vigilantium non dormientium exactè intelligat. id somniũ, ne quid mentiar, est vita hominũ. nam sicut in somniorũ visionibus videntes nõ videmus, audientes non audimus; gustãtes aut tangentes nec gustamus nec tangimus,

gimus,loquentes non loquimur, deambulãtes non deambulamus,sed cum videamur vti motibus & habitibus nullo prorsus vtimur, mente inaniter sine vllis veris obiectis pingente sibi simulacra rerum non existentium tanquã existentium: eodem modo etiã vigilantiũ imaginationes somniis sunt simillimæ. veniunt,abeũt,occurrũt, refugiunt, prius quàm cõprehendantur,auolant.Disquirat quisq; apud se,& domi testimoniũ inueniet vt ipse taceam, præsertim si quis est ætate prouectior, is fuit aliquãdo infans,mox puer,deinde pubens,dein adolescẽs, postea iuuenis, postea vir, postremo senex, sed non simul omnia.nónne infans puero cedit,puer pubenti, pubens adolescenti,adolescens iuueni,iuuenis viro, vir seni, senectus morti? & fortasse singulæ ætates decedendo præmoriuntur, natura nos paulatim docente nõ timere mortẽ extremã omnium, quando priores facilè tulimus,infantiæ,pueritiæ,pubertatis,adolescentiæ,iuuentutis,virilitatis,quæ omnes ætates ante senectutẽ euanuerunt.Quid aliæ res corporis nónne somnia sunt? nónne pulchritudo momentanea penè prius marcescit quã floreat? sanitas incerta infirmitatibus obnoxia?robur morbis expugnabile per occasiones plurimas?sensuũ integritas humoribus vitiosis facilè corrũpitur? Iam quanta sit in rebus externis obscuritas quis nescit?ingẽtes opes sæpe vna dies abstulit. multi honoratissimi antea,versis rerũ vicibus in contẽpum venerũt cũ ignominia.imperia regũ maxima breui tẽporis momẽto subuersa sunt.fidẽ meis verbis astruit Dionysius in Corintho,quondã tyrannus Siciliæ,mox pulsus & Corinthum profugus,literator factus,è tanto principe.attestatur & Crœsus rex Lydiæ,ditissimus regum qui Iperdis se deleturũ Persarum potentiam; non modò proprium regnũ amisit,sed & ipse viuus in potestatẽ hostium redactus.minimũ absuit quin exureretur.Testant de huiusmodi somniis nõ singuli tantũ,sed ciuitates,gentes,regiones,Græcia,Barbaria,insularũ continẽtisq; incolæ,Europa, Asia, oriẽs, occidẽs.nihil enim vsquã permanet sui simile.Aegyptus quondam in multas gẽtes habuit imperiũ,nunc ipsa seruit. Macedones aliquãdiu tam potẽtes fuerunt,vt iura toto orbi redderent: nunc imperatas à dominis pecunias tributi nomine quotannis quæstoribus numerãt.Vbi est illa Ptolemæorum familia,cuius splendor per singulos successores ad extremos terræ marisque terminos emicuit?vbi sunt gẽtes ciuitatésq; sui iuris & liberæ? rursum vbi subditorũ seruitutes? nónne Persæ Parthis imperauerunt?

uerunt?

uerunt: nunc subduntur eis versa rerũ humanarũ alea. Quidam fingunt sibi prolixas felicitates, at hæ sunt magnorũ malorum initia. itaq; dũ ad magnorũ cõmodorum possessionẽ properãt, graues miserias inueniunt: & ediuerso malũ expectãdo, in bona fortuita incurrũt. athletæ robore freti ac bona corporis habitudine, dum certã sibi pollicẽtur victoriam, vel exclusi sunt è certamine, vel victi ab aduersariis. alij ne secũdã quidem palmam sperãtes, primam coronã reportauerũt præmiũ. quidam æstate soluentes tẽpore opportunissimo, fecerunt naufragium. alij hibernis tẽpestatibus penè obruti, portũ attigernut incolumes. Quidam negotiatores certa lucra sibi proponũt, securi de periculis: alij de damno soliciti, magnũ fecerũt operę pretium. tam anceps est fortuna, rebus humanis tanquã in statera pẽdentibus, & inæquali põdere nunc huc nunc illuc vergẽtibus: tanta offendũtur caligine. Proinde tanquã altũ dormientes errant, nõ valentes quicquã ratiocinatione vel penetrare vel certo cõprehẽdere, quãdo cuncta vmbris spectrísq; sunt similia, & sicut cùm põpæ traducũtur prima quæq; conspectũ prętereunt, item in torrẽtibus fallente visum celeritate vndæ præterfluunt: sic vitæ negota currentia præterlabentiáque videtur manere, cùm ne momentũ quidem maneant, nũquam nõ subterfluentia. Interea qui vigilant, quantũ ad incertã perceptionẽ attinet, nihil à dormiẽtibus differũt seipsos fallendo, dum se putãt rerum naturas certo perspicere, quãuis interturbãtibus scientiam sensibus per spectaculorũ, saporũ vaporúmq; illecebras, quibus inescatus animus nõ sinitur rectè inoffenséq; per viam publicam progredi. itaq; cõfusis celsis cũ humilibus, magnis cum paruis exoritur inæqualitas inducens caliginẽ atq; vertiginem. Cùm igitur tãta perturbatione obscuritatéq; vita referta sit, oportet interuenire virũ ciuilem, & tãquã doctum somniorũ interpretem, diurna somnia visionésq; hominũ qui vigilare sibi videntur, diiudicare cõiecturis verisimilibus, persuasionib[us] rationi cõsentaneis persuadentẽ singula: hoc honestũ, illud turpe: hoc bonũ, malum illud: hoc iustũ, iniustũ illud, & cætera similiter: hoc prudẽter factũ, illud fortiter: hoc piè, hoc sanctè, hoc vtiliter: & ediuerso hoc factũ inutiliter, hoc imprudẽter, hoc timidè, hoc impiè, hoc profanè, hoc noxiè, hoc ambitiosè. Item, hoc alienum est, nę cõcupiscas, hoc tuũ, vtere non abutere. Affluunt opes: impartire. nam diuitiarũ pulchritudo est nõ in crumenis, sed in egenorũ auxilio. Pauca possides: caue inuideas diuitib[us].

Pauper

Pauperem inuidũ nemo miſerabitur. Honoratus es? caue inſolentiam. Humilis cõditionis es? noli deſpõdere animũ: Succedunt tibi omnia ex ſentẽtia? mutationẽ time; Offendis ſæpius? bene ſperato. nam res humanę mutãtur in cõtrarium. quandoquidem ſol, luna, cælum vniuerſum, manifeſtè apertéq; noſcit, quæ perpetuò manẽt eadem, veris definita regulis, ordinatis, aptis, optimè cõgruentibus. At res terrenę totæ perturbatę ſunt incongruæ, incompoſitæq;, vt propriè dicere liceat, has merſas profundis tenebris illas ſimiles lumini fulgentiſsimo, vel potius lumen ipſum ſinceriſsimũ atq; puriſsimum. Si quis igitur velit res introſpicere, inueniet cælũ eſſe diem ſempiternã vmbrę ac noctis expertẽ, quippe illuſtratũ inextinguibilibus purisſimiſq; ſplẽdoribus. Et quãtò apud nos ſunt potiores vigilantes dormientibus, tãto in mundi vniuerſitate cęleſtia terreſtribus, vt quæ inſopita vigilãt, propter certas irrequietáſq; vires, nunquã fruſtratas ſuis effectibus. At terreſtria etiã ſi paulisper excitentur, rurſum degrauata in ſomnum recidunt, deficiẽte viſũ animæ: vt errare neceſſe ſit atq; offenſare, nã his rebus falſæ opiniones caliginẽ inferunt, vt vitari nõ poſsint ſomnia inania, nec quicquã firmiter prehendere liceat. Figuratũ eſt & quod in ſecundũ à regio currũ aſcendere dicitur, ob cauſam hãc. qui rempubl. tractat, ſecundus à rege habetur, cùm nec priuatus ſit nec rex, ſitus in amborũ cõfinio, priuato ciuẽ potior, regia poteſtate inferior, ſubiectus tanquã regi populo, cui per omnia vult gratificari bona fide ac ſedulo. Fertur autem ſublimis ceu ſella curuli, tum à negotiis tum à multitudine in altum elatus, præſertim cùm parua magnáq; ſuccedũt ex ſententia, nemine reflante aut opponẽte ſe, ſed vt in nauigatione proſpera Deo gubernante omnia ſalutariter. Anulus à regẽ datus inſigne eſt fidei magiſtratum inter & populum, regem intercedẽtis. Cæterùm torques aurea, non ad gloriã ſolum, ſed & ad pœnam pertinere videtur. quamdiu enim res ciuiles ei bene procedũt, placet ſibi honoratus à ciuibus. cùm autem aduerſitas accidit, non volenti, quod damnandũ eſſet, ſed fortuitò, quòd meretur veniã, nihilominus iniecta in torquem manu trahitur, tantũ non increpãte ſuo domino: Hanc torquem donaui tibi, ornamentũ in proſperitate, vinculum in aduerſitate. Audiui tamen & aliã huius loci expoſitionẽ figuratã talẽ. Regẽ Aegypti eſſe noſtrũ intellectũ, principẽ regionum corporearũ particulariũ, qui tanquã rex poteſtate vtatur in adamato corpore. tribus enim potiſsimũ occu-

patur negotiis, circa cibos, potus, cupedias: ideo tres habet procuratores, pistorũ, pincernarum, coquorúmq; principes: quorũ alius cibos, alius potus, alius cõdimenta præparat, omnes autẽ eunuchi sunt, quia voluptatis amator sterilis est rerũ valde necessariarum, sobrietatis, pudoris, cõtinentiæ, iustitiæ, virtutum omnium. Nullæ enim res adeò pugnát inter se, vt virtus & voluptas, propter quã multi negligũt quæ sola curãda erant, dantes se cõcupiscentiis, & sequentes quacunq; illæ inuitant. Princeps coquorũ nec in carcerem ducitur, nec mulctatur, quia condiméta non sunt admodũ necessaria; nõ tam deliciæ, quàm voluptatis irritamenta leuia. Reliqui duo misero ventri apparatus faciunt, pistorũ pincernarúmq; præfecturã gerẽtes, quãdoquidem hæc duo maximè cibus potúsq; vitã fulciunt: quæ vbicunq; sunt in pretio, laudãtur eorum procuratores, & si quãdo cessant in officio, pœnã indignationémq; incurrunt. Puniuntur autem nõ eodem modo, quãdoquidem etiam in harũ rerũ vsu est differẽtia: cibus necessariò sumitur, vinũ minus vtile censetur, nam sine mero viuunt homines cõtenti fontanis laticibus sitim restinguere. Quãobrem princeps pincernarum recipitur in gratiam pristinam, quippe qui peccauit in minoris momẽti negotio: cocorũ verò princeps non impetrat veniam, vsq; ad vltimũ suppliciũ procedente ira, haud secus ac in culpa grauissima, nam ciborũ defectũ mors sequitur. Quapropter qui hac in re peccauit, lege talionis suspensus necatur, & quod aliis intulit, ipse patitur: quippe qui esurientes & ab ipso pẽdentes diuturna fame cruciauit. De his quoq; hactenus. At regius vicari⁹ assumpta Aegypti procuratione obibat eius regionis præfecturas & oppida, omnibus nouum magistratũ officiosè ac hilariter excipiẽtibus, quos tum beneficiis, tum comitatè sibi deuinciebat, elucente in ipso vultu hominis eximia quadam gratia. Postquã autẽ euentu somniis respõdente aduenit illud prius septennium fertilissimũ, quintam partẽ frugum quotãnis exigẽs per subpræfectos & ministros publicos, tãtùm cõportauit manipulorum numerũ, quantum nemo antea collectum meminerat. Nec enim iniri potuit eorum numerus, quãuis plurimi occupati essent in eo negotio, quibus mos est curiosè dinumerare talia. Elapso autẽ vbertatis septennio fames incepit, quæ vsque crescẽs & procedens non cõtinuit se Aegypti terminis, sed diffusa per omnes deinceps ciuitates regionesq; quàm longè latéq; patet orbis habitabilis, peruenit ad extremos orientis occident

cidentisq; populos, fertur nunquã antè sic laboratũ malo communi vniuersis gentibus, quale medicorũ filij serpiginẽ nominant: quod omnes partes corporis inuadens ignis more depascitur. quamobrem quæq; gens per honoratissimos legatos frumentum in Aegyptũ petebat. iam enim fama prouidẽtiam iuuenis præfecti vbiq; vulgauerat, qui cõmeatus copiosos seruasset ad futurã penuriam. ille primùm aperiri iubet omnia horrea, vt aspectu ipso & spe recrearet animos priusquã succurreretur corporis necessitatibus. deinde institutis annonæ curatoribus vendebat frumẽtum semper in futurũ prospiciens, cuius tẽporis maiorem quàm præsentis rationẽ habebat. Interea pater etiã illius, deficiẽtibus paulatim rebus ad victũ necessariis, ignorans felicitatem iuuenis, mittit frumentatũ decem filios, retento domi natu minimo, qui proregis vterinus frater erat. Illi in Aegyptũ profecti fratrẽ tanquã alienũ adeunt, & maiestate stupefacti adorant prisco more hominẽ, confirmantes euẽtu somnia. qui vẽditores suos cõspicatus mox omnes agnouit, ipse agnitus à nemine, Deo nõdum volente veritatẽ aperire ob causas quasdam necessarias, quas tunc dissimulari fuit satius: is enim aut vultum eius mutauit in augustiorẽ speciem magistratu summo dignã, aut mẽtes obtuentium hebetauit quò minus cernerent. Ille nõ vt iuuenis ad tãtum principatũ euectus, & regi longè potẽtissimo dignitate proximus, elatus ætate ac potestate de vindictæ occasione cogitauit, sed imperauit suis affectibus premens atq; recõdens eos in animo, magno cõsilio personam infensi assumens, toruo aspectu vocéq; obiurgatoria miseros territãs: Heus vos, inquit, nihil pacatũ habetis in animo. aliquis ex regis hostibus exploratores vos submisit, cui sceleratã operã polliciti, putastis vos posse fallere: sed nõ latẽt me insidiæ vestræ quãtumvis eas tegere conamini. fratres crimen intentatũ à se depulsuri, negãt se huic culpæ affines, qui nec ab hostib⁹ veniant, nec ipsi affecti sint hostiliter, nec induci queãt ad tale ministeriũ: esse enim se natura pacis cupidos, & à tenera ætate legibus parere didicisse sub patre viro sancto religiosoq;, qui xij. genuerit filios: ex quib⁹ vnũ domi mãsisse propter ætatẽ nõdum peregrinationi maturã, decẽ cõram adstare, reliquum sublatũ è medio. Hæc de seipso loquẽtes audiẽs tãquam de mortuo, quid animi habere potuit? Quãuis enim ne nunc quidem affectũ suum protulit, tamẽ intus vrebatur in pectore. nihilomin⁹ pari oris grauitate: Si, inquit, verũ dicitis vos explo

ratores nō esse, vt certior fiā manete hic paulisper, & fratrē minimum vocate per literas. q si patris necessitas vos manere nō finit, ne grauiter ferat diuturnā vestrā absentiam, abite omnes obside hic relicto vno, donec reuertamini cū natu minimo. si secus feceritis, capitale fuerit. Hæc truculētè, vt videbatur, interminatus destitit. illi mœsti dānabant suā in fratrē sæuitiam dicentes: Nunc veterē iniuriā præsenti calamitate luimus, pœnas à nobis exigente iustitia rerū humanarū prsidæ, quæ scelus ad tempus dissimulatū inclemēter arguit, vt dignū est. quis enim pœna dignos neget? qui fratris innocentis preces immaniter contempsimus, quem miserari debuissemus, nocturnas visiones narrātem quasi familiaribus. at nos efferati & crudelissimi nefariū (quod negari nō potest) scelus perpetrauimus: propter qd & hæc patimur, & tristiora expectamus: qui cū simus penè omnium hominū nobilissimi paternis, auitis, cæterorúmq; maiorum virtutibus, cognationem dehonestauimus admisso probro maximo. Tum grandior natu, qui iam inde à principio cōspirationi sese opposuerat: Actorū, inquit, inutilis est pœnitētia rogabā, supplicabā, ostendēs quā impius esset conatus vester, dehortans ne iræ indulgeretis, cū mihi assentiri debuissetis, maluistis sequi vestrū insanū consiliū. ergo fructū dignū peruicacia tam impia carpimus, & mercedē accipimus debitā. Inquisitio fit in paratas insidias iuueni, nec homo inquirit, sed Deus, aut diuinū ius aut prouidētia. Hęc submissè colloquētes fratres audiebat ille vēditus, qui per interpretē cum eis egerat: iámq; impar affectui prorūpentibus lachrymis, ne deprehēderetur auersus est: & postquā delachrymauit, dolore paulū leuato abstersáq; facie reuersus ad eos iubet vinciri fratrē à grādissimo proximū, idq; inspectātibus cæteris omibus, quasi sibi ex aduerso oppositū. nā inter cōplures secūdo penultimus opponitur, sicut prim⁹ vltimo. Et fortasse maxima pars culpę in eo fuerat, quasi autore cōspirationis nefariæ, qui cohortē fratrū animauerit, & ad odiū incitauerit. nā si fratri bene clemētérq; consulenti, quo vno minor, cæteris erat grādior, suū adiunxisset suffragium, vix admissum fuisset facinus, præualēte per cōsensum honore ætatis & ordine, præsertim in tanti momēti negotio. nunc maluit à meliore parte ad deteriorem deficere, & in immitē durámq; sententiam discedere, tanta cōtentione, vt eius ductu hortatúq; sine mora perpetratū sit impiū facinus. hoc est, cur soli ex omnibus iniecta puto vincula. cæteri iam parabāt se ad reditū: pro

regis

regis iussu impletis per frumētarios omnibus saccis fratrū tāquam hospitū,& reposito pretio in eorū orificiis, nemini tamē super hac re præmonito, insuper auctarij vice additū est quantum redeuntibus in itinere posset sufficere, vt quod coëmerant deportarent integrū absq; vllo detrimēto & dispēdio. Ingressi verò iter cum iusto vincti fratris desiderio, nec minus de patre soliciti, ægrè laturo numerosam prolē decrescere singulis profectionibus, ac ne credituro quidē de vinculis, sed prætexi morti hoc cōmentum suspicaturo, vt solēt de cætero suspicaces esse qui semel impegerunt, sub vesperā deponūt iumētorum sarcinas, ipsi curas adeò non deponūt vt premātur grauius. sic enim vsu venit, vt interquiescēte corpore mens improuisos casus per otiū pensitans angatur magnis molestiis. tū aperto vno quopiā sacco reperta est in eius ore crumena plena pecuniis: quibus numeratis inuentū est solidū frumēti pretiū, duntaxat quantū saccus capiebat. qui inuenerat, rē fratribus indicat, stupēs miraculo. hi nō gratiā, sed insidias rati & animo destituebātur & cōsilio: cúmq; vellēt omnes saccos excutere: metu persecutionis inde profecti, penè cōtinuato cursu aliquot dierū iter absoluerūt magno cōpendio. Tum verò alius post aliū ruētes in patris cōplexus, deosculabātur senem præbentē se, quāuis iam præsagiētem inexpectatū nescio quid. sensit enim deesse vnū salutatorē, cuius mox tarditatē accusauit, subinde prospectās in viā, & requirens integrū filiorū numerum. sed cùm nemo superueniret amplius, videntes eum metu solicitū sic alloquūtur: In casibus inopinatis, mi pater, leuior est cognitio quā dubitatio. nam re cognita potest inueniri ad salutē aditus, hæsitatio nihil expedit. audi nunc valde molestū nuntium, sed auditu necessarium. Frater quem nobiscum misisti ad frumētum emendum, non reuersus viuit tamen: bene habet quòd salus eius in tuto est. detinetur autē in Aegypto viuens apud præsidem: qui siue aliorum calumniis, siue suspitioni suæ credulus, pro exploratoribus nos habuit. cúmq; in defensionem nostrā afferemus quod in mentem veniebat ex tempore, narrantes de te reliquisq; fratribus, vno defuncto, altero apud te manente, quē dicebamus propter ætatem teneriorē domi substitisse: atq; ita omnia de tota cognatione nostra proderemus nil dissimulando quo magis suspitiō eximeretur homini, nihil profecimus, illo negāte se crediturū nobis, nisi viso fratre nostro natu minimo. eam ob causam secundo genitus retentus est pro obside, dimittēdus quàm primū

 alter

alter exhibitus fuerit.id imperatũ fuit longè molestissimum. sed durior etiã est necessitas præsentis tẽporis,cui parere oportet propter victualia,quæ nũc fame pressi sola Aegyptus suppeditat.Tum senex gemitũ ducẽs ex imo pectore: Quẽ ergo primum,inquit,deplorabo?penultimúmne,non extremũ sed primum in calamitatum ordine? an secũdo genitum,qui miseria primo proximus nõ prius mortem sensit quàm vincula? an natu minimum,cui abominãda profectio suscipiẽda est si modò proficiscetur,fratrum infortunio factus nihilo cautior.interim ipse mẽbratim pereo.nam parentũ partes sunt liberi:modò numerosa felicéq; prole stipatus ad orbitatẽ recido.tum maxim⁹ natu,En tibi pro vno filio duos obsides,quos solos genui:in hos vt libet sæuito,ni fratrẽ meæ fidei cõmittendum incolumen restituo,cuius in Aegyptum profectio duo maxima nobis afferet cõmoda,vnum quòd credetur nec hostes nec exploratores nos esse: alterum q̃ recipiemus fratrem è vinculis. Mœstus pater hærebat,è duobus eadẽ matre genitis orbatus altero,de alteri⁹ profectione solicitus,metuens ne impar anxietati ante reditũ eius moreretur,memor præteritorũ casuũ.tum adhibitus est q inter fratres excellebat ãnimo,autoritate,facũdia,quartus ætatis ordine.is cõmunem sententiã parẽti aperuit.ea fuit, quãdoquidẽ deficiebãt necessaria,absumptis quę priore frumẽtatione parauerãt,vnà omnes proficisci, non sine fratre natu minimo, nã præfectus regionis disertè interdixerat eis reditu, ni & illũ adducerent.id vir sapiẽs reputãs,tolerabilius esse vnius incertũ periculum quàm certã tot fratrũ perniciẽ, quæ propter domũ fame pressam vitari nõ poterat,respõdit:Cedendũ est necessitati vt video. Fortasse natura viã munit ad melius aliquid,quod nõdum præuidere mẽte sumus idonei.Ite,& minimum quoq; quãdo ita videtur assumite. Verũ aliter eundũ est quàm antea. tunc pecunia tantũ opus erat ignotis ad emendũ frumentũ eũtibus,& nullã passis iniuriã.nunc adiungẽda sunt munera tribus de causis,ad parendã præfecti annonæ gratiã,cui vos innotuisse dicitis:ad fratrẽ citius redimẽdũ è vinculis: ad tollẽdam quãtũ fieri potest explorationis suspicionẽ.proinde ex omnib⁹ quæ nostra regio fert ceu primitias ferte homini ;& duplex pretiũ,annumerato quod retulistis proximè.fortassis enim per alicuius ignorantiã id accidit.ego faustis precationib⁹ abeũtes ꝓsequar cõmendãs salutẽ vestrã seruatori Deo, vt & apud illi⁹ regionis ĩdigenas hospitib⁹ cõciliet gratiã,& vos restituat incolumes

columes in patriā,vnà cum fideicōmiſſo quod parenti debetis, tum alterū priorem relictū in vinculis,tum huncce quem nunc abducitis adoleſcētulū per ætatē imperitū rerū omniū. Ita cun cti cōtenderunt in Aegyptū:Poſt aliquot dies præfectus regionis cū reuerſos vidiſſet gauiſus eſt ſupra modū:moxq; iubet diſpenſatorē ſuū parare opiparū epulū, & viros ad ſalis menſæq; communionē adducere. Introducti adhuc cauſæ ignari timebant,ſuſpicādo furti calumniā ob nō reditū frumenti pretium, quod in ſaccis inuenerāt,& apud diſpenſatorē excuſabāt factū quod nemo accuſabat,vt cōſcientiæ ſatisfacerēt, ſimúlq; profe rebant pecuniā parati reddere.ille comiter hortabatur, eſſent bono animo ſi quid inueniſſent Deo propitio, id eis fraudi non fore.neminē eis inuidere dona Dei.nā hūc impluiſſe in ſaccos pecuniā,prouidentem non ſolū fami, ſed & inopiæ.Sic cōſolati prompſerūt allata munera,quæ mox domino ſuperueniēti obtulerūt.percōtanti deinde,ſatin ſaluæ,& an pater ſuperſit,reſpōdēt de ſe nihil,ſed patrē viuere valeréq;.cui bene precat᷑,& mactū Dei fauore pronūcians,circūſpexit requirēs fratrē vterinū: quo viſo iam nō valens affectū reprimere, prius quā eum proderet auerſus,ceceſsit quaſi ad aliud negotiū(nondū enim erat aperiēda veritas)& in quodā angulo effudit ſe in lachrymas. tū ablutus & dolorē rationi ſubiiciēs,ad hoſpites epulo excipiendos reuertitur, reddito quē retinuerat obſide. adfuerunt & alij cōuiuæ, optimates Aegyptiorū. Tractatio fuit iuxta morē cuiuſq; patriæ, ꝙ durū videretur diſcedere à conſuetis moribus, præſertim in cōuiuio,vbi maximè hilaritati proſpicitur. Iuſsi deinde ſedere iuxta ætatis ordinē(nondum enim diſcumbendi mos receptus erāt)mirabātur quòd Aegyptij non aliter quàm Hebræi ratiōnē ætatis haberēt in honorādis hominibus, ſic cogitantes:fortaſſe hic magiſtratus pro ſua prudentia non ſolùm ſeriis & magnis rebus ad pacis bellíque recta munia ſpectantibus induxit decorum ordinē, verùm etiam honeſtatē in iſtis leuioribus & penè ludicris,quam Aegyptij hactenus rudiores neſciuerānt. nam in conuiuio ſemota grauitate lætitia quæritur.Interim cibi non valde lauti apponuntur, quòd conuiuatori non liberet vti deliciis in publica penuria: & hoc ipſum homines prudentes in laudē vertebant, vitari luxum intempeſtiuum & inuidioſum:probantes conſiliū memoris quid vel præſentem lætitiā,vel publicum ſtatum deceat, & vtriq; ſe accommodantis tempori, atq; ita opportunus & minimè inuidioſus

appar

apparatus fuit quòd deerat supplebatur hospitali comitate, propinationibus, faustis ominationibus, ad hilaritatẽ hortationibus, & id genus iucũdis alloquiis, quæ ingenuis ac liberaliter educatis gratiora sunt quàm cibi potúsve lauticiæ, nõ magnifaciẽdæ nisi apud istos epulones luxus ostẽtatores. Postera die sub lucem accitũ dispensatorem domesticũ iubet saccos quotquot allati fuerãt frumento replere, ac rursum in cuiusq; ore pretiũ cùm crumena reponere: in minimi autem saccũ indere argenteum poculũ omnium pulcherrimũ, ex quo ipse solebat bibere. Hæc iussa ille diligenter exsecutus est, semotis omnib⁹ arbitris & testibus. Discedũt hospites ignari doli, atq; etiã læti insperatis successibus. expectauerant em̃ subituros se interceptæ furto pecuniæ calũniam, nec recepturos fratrẽ obsidem, fortasse ne minimũ quidem fratrũ, vi detentũ ab eo qui tã accurate illum adduci iusserat: at illis omnia supra votũ euenerant, nõ solùm nullã passis calumniam, verũ etiam ad salẽ mẽsamq;, quod precipuũ habetur pignus amicitiæ, adhibitis: receptus est & frater illæsus, idq; absq; vllo deprecatore: alter natu minimus reducebatur ad parentẽ incolumis: suspicionẽ explorationis euaserant, reuertebãtur onusti cõmeatibus, bonã spẽ & in futurũ cõceperãt, etiãsi sæpius reditura esset penuria, pollicentes sibi securũ iter, nõ trepidũ vt antè, sed lætum, vt ad familiarẽ & hospitem regionis eius summũ magistratũ. Sic affectis & sic cogitãtibus repẽtinus inexpectatúsq; pauor ingruit. Missus dispensator cum cohorte domestica, vt maneãt manu significat, ipse cursum accelerat. mox anhelus: Cõfirmastis, inquit, & priora crimina, pro gratia referẽdo bene meritis iniuriã, reuersi ad pristina maleficia. recepto per furtum frumenti pretio maius addidistis facinus, impunitate augẽte, vt fit, malitiã. poculum herile pulcherrimũ preciosissimũq;, ex quo vobis præbibit, surripuistis homines grati pacatiq;, qui ne nomẽ quidem nostis exploratorũ; qui duplicatũ attulistis frumenti preciũ, nimirum vt tali esca obiecta ex insidiis, maiorem prædam auferretis. sed nõ semper felix est malitia, interdum cùm maximè se celat deprehẽditur. Ad hæc cũ illi præ stupore ne mutirent quidẽ, repẽtè oppressi dolore metúq; duobus malis grauissimis, hærebãt verba in faucibus, vt solent inopinati casus vocẽ adimere. Tandem ne viderẽtur silentio fateri cõscientiam. Quomodo, inquiũt, causam dicemus, aut apud quẽnam tu cõtra nos exstitisti & iudex & accusator, qui etiam ab aliis

accusatis nobis patrocinari debueras, quales simus expertus. Certè pecuniã prius in saccis inuentã, nemine arguente vt redderemus, retulimus. num sic mutati sumus, vt hospiti per furtũ damnũ daremus pro gratia? nec factũ est hoc, & absit vt vnquã vlli nostrũ in mentẽ veniat. Quòd si apud aliquẽ è fratribus poculũ deprehẽsum fuerit, is luat capite. si verè admissum est facinus, ipsi capitale iudicamus ob causam nõ simplicẽ. primùm, quia cõcupiscere aliena est iniquissimũ. tum quia nefariũ ducimus velle nocere bene meritis. tertiò, quia genus deductũ ab illustribus maioribus ignominiosis factis dehonestare probrum est turpissimũ. quibus criminibus si quis nostrũ est obnoxius, pereat dignus nõ vno supplicio. & cũ dicto iumẽta sarcinis exonerãt, vltro ad scrutandũ inuitãdo. Dispẽsator nõ ignarus latere id in sacco natu minimi, quò ipse clam abdiderat, tamẽ arte rẽ tegebat, initiũ à maximo natu faciẽs, & inquisitionẽ secundũ ætates persequẽs, nemine tergiuersante, singulis iuuãtibus, donec ventũ est ad minimũ, apud quem repertũ est quod quærebatur, magno fratrũ gemitu: qui scissis vestibus præmaturo luctu cõplorabant fratrẽ viuentẽ etiã tunc, nec minus suã vicẽ & parẽtis miseri, præsagiorũ eius memores, propter quæ fratrẽ cunctanter & inuitus cõmiserat itineri comitẽ. mœsti deinde turbatiq; retro in vrbẽ redeũt eo casu attoniti, nõ tam fratris cupiditatẽ suspectã habẽtes, quã externas insidias. Tum ad regionis præfectũ adducti, verè fraternã pietatem profeiũt. accidentes enim vniuersi ad illius genua, quasi omnes furti cõuicti, miserabile dictu diffluebãt lachrymis, supplicabãt, seipsos offerebant, pollicẽtes seruitutem voluntariã, illum herum appellãdo se externa mãcipia, empta pretio, à nullis abstinendo seruilibus nominibus qui magis etiã eos tentando, seuerè admodũ respondit: Absit vt ob vnius culpã in tam multos sæuiã, aut durius aliquid statuã. Quid opus est pœnas ab insontibus exigere? qui solus peccauit, solus puniatur. Audio iam antè à vobis prædamnatũ quicunq; deprehensus fuerit. ego tamẽ æquitatis respectu mitigabo pœnam remisso supplicio in seruitutẽ eum vindicans. Hac comminatione perculsis cæteris, & exanimatis calumnia, quartus ætatis ordine, vir audax, & saluo pudore facũdus libere: Precor, inquit, here, ne iræ indulgeas, néve fretus potestate regiæ proxima, cõtra inauditos indefensósq; feras sententiam. Cùm primũ huc venimus, percõtanti tibi de patre fratréq;, respondimus patrẽ consenuisse nõ tam ætate grauatum

quàm

quàm multis infortuniis,quibus more athletarũ exercitatum, vitá exegisse in perpetuis miseriis atq; laboribus.fratrẽ adhuc puerum,patri valde charũ esse,prolẽ serotinã, & è duobus eadẽ matre prognatis superstitẽ.eum domi relictũ solum,maiorem eius germanũ violẽta morte sublatũ.cúmq; iussisses eũ huc adduci,malum minatus ni faceremus, ac ne reditum quidẽ ad te permittens,mœsti discessimus:& reuersi domũ rem totã patri narrauimus.Ille diu reluctatus, ꝙ vehemẽter puero metueret, tandẽ cogente penuria nobis redire ad frumentationẽ sine minimo fratre propter tuas minas nõ audentibus,ægrè persuasus hunc vnà misit valde incusans ꝙ indicassemus nos habere fratrem alium,& fortẽ suam miserãs ꝙ disiungeretur à puero charissimo.est enim pro ætate imperitus rerũ omnium , nõ externarum tantũ, sed & domesticarũ patriarúmq;.ad sic affectũ parentẽ quomodo reuertemur?hoc non reducto quibus cũ intuebimur oculis?misera morte morietur,vel hoc solo audito quòd puer nõ reuertitur.nos homicidæ patricidæq; audiemus ab inimicis infortunio nostro insultãtib⁹.maxima criminis pars ei⁹: in me recidet.multa enim patri sum pollicitusvt pateret abire puerũ,vltro pignus offerẽdo,quod suo iure quãdocunq; libuerit,posset à me repetere.quod ni tu propiti⁹fias,reddere qui potero?Miserere senis obsecro,reputãs quã impotenter hãc calamitatem laturus sit,nõ recepto quẽ nobis incõsultè cõmisit filio.tu tamẽ pro iniuria quã videris accepisse, pœnas sumito.en me vicariũ.ex hac die seruorũ tuorũ numero adscribito.libẽter cẽsebor inter tuos nouitios,modò puerũ digneris dimittere.id non tam puero dabitur,si cõdonabitur,quã seni absenti; subleuãdo tot anxietatibus,atq; adeò ipsi parẽti omniũ: ad tuã enim dexterã ceu ad aram,vtinã nõ frustra,cõfugimus. Miserere senis per totam ætatẽ exerciti honestis laboribus : qui totius Syriæ ciuitates in venerationẽ sui cõuertit , quamuis alio ritu viuens & aliis legibus,lõge diuersis ab indigenarũ moribus. Sed vicit vitæ honestas,& perpetuus dictorũ factorúmq; consensus, vt etiam à suis institutis alienos ad beneuolentiã flexerit.ei sic gratificaberis,vt nihil possit cõtingere gratius.quid enim potest esse gratius,quã deploratũ recipere?Verùm hæc omnia tentamẽta erant,quemadmodũ & priora,regionis præfecto,explorante horum erga fratrẽ suum vterinũ beneuolentiã. Verebatur enim ne quod odium inter eos intercederet nouercale:vt solet in familiis prognatis è matribus diuersis,honore inter se pa-

ribus

ribus. ideo tanquam exploratores incusabat, sciscitando quo nati essent genere, vt per eam occasionem de germano cognosceret, num superesset, an perisset insidiis. Nec dimisit nisi obside retento, donec adduceretur quem desiderabat maxime, vt liberaretur à molesta solicitudine. quo in conspectum adducto, nonnihil cura leuatus, omnes ad hospitalem mensam adhibuit, germanum honorans potioribus partibus, interim obseruans vultus singulorum, ex his iudicaturus num qua subesset inuidia. cúmq; vidisset omnes gaudere & fauere honori pueri, non contentus duobus argumentis fraternæ erga illum beneuolentiæ, tertium experimentum commentus est, intẽtato furti crimine. nam inde certissime cõiicere poterat de cuiusq; animo erga fratrẽ petitum calumnia. atq; ita certo persuasus maternam familiã non impugnari seditione domestica, probabiliter de suo casu ratiocinatus est, id accidisse nõ tam fratrũ perfidia, quàm prouidentia Dei prospiciẽtis in futurũ, & imminentia nõ minus cernẽtis quàm præsentia. tum ad reconciliationẽ versus ac fœdera, succumbens charitati domesticæ, ne fratribus propter veterem iniuriam obueniret aliquod dedecus, noluit agnitioni primæ interesse quenquã Aegyptium: sed remoto vniuerso famulitio, repẽte profusis tanquam è fonte lachrymis, dextra vt propius accederent innuit, ne vel fortuito verba eius exaudire posset quisquã alius, tũ sic eos allocutus est: Rem longo tempore tectã & obliuioni mandatã vt putatis, nũc reuelaturus, solus solos appello. Fratrẽ quem in Aegyptum vẽdidistis, meipsum præsentem nunc cernitis. Ego sum. Hac insperata voce perculsis perterritisq; & tanquã præ graui onere vultus ad terrã demittẽtibus, ac sine voce stupentibus: Nolite tristari, inquit, obliuionẽ omnium in patratorũ polliceor: nullo vobis deprecatore opus est: mea sponte in gratiã vos recipio, duabus de causis, propter pietatẽ erga patrẽ cui plurimũ debeo, & propter innatã humanitatẽ, qua omnes præsertim sanguine cõiunctos cõplector. cæterum hunc casum non vobis imputo sed Deo, qui me suorum beneficiorũ difficilimis tẽporibus humano generi exhibendorum ministrũ executoréniq; esse voluit. id verũ esse his quę videtis credite. Totius Aegypti procuratio mihi cõmissa est: rex honorẽ mihi habet eximiũ, & vt parentem veneratur quamuis ætate senior. color obseruórq; nõ tantũ ab indigenis, verũ etiã à plurimis gẽtibus vel prouincialibus vel liberis. nã omnes opus habent meo subsidio propter inopiã. argẽtum au-

rúmq;.& quod his maius est,cõmeatus apud me solũ reponun tur,distribuendi in singulos quantũ cuiq; ad necessariũ vsum satis est,vt nec ad delicias supersit quicquã,nec desit ad satietatem. Quod nõ iactãter dico,sed vt intelligatis neminem mortalem potuisse seruo tantã cõferre felicitatẽ.& quidem detruso in carcerẽ.nam & vinctus fui quondam passus calumniã. Deus extremã calamitatẽ miseriámq; in summã felicitatẽ vertit, q solus est omnipotẽs.id cũ mihi sit persuasissimum nõ est cur timeatis,deponite omnẽ solicitudinẽ,lętitiã recipite:nũc properandum est vobis ad patrẽ, vt à vobis potius q̃ à fama accipiat lætum de me inuento nuntiũ:solet enim illa præcurrere. Tum fratres certatim collaudabãt hominẽ,alio aliam virtutẽ deprę dicante,clementiã,charitatẽ,prudentiã.pietatem verò omnes vno ore laudabãt,felicem euentũ ad Deum autorẽ referẽtis. & pristinos casus ferentis æquo animo:nec minus mirabãtur insignem eius modestiã ac patientiã,qui neq; seruiẽs malè locutus est de fratribus vt perfidis vẽditoribus, neq; in carcerẽ trusus præ dolore vllũ secretũ effutiit,neq; tam lõgo tẽpore inter vinctos degẽs,vt miseri solent,suũ detexit infortuniũ,tanquã ignarus omniũ suorũ casuum:ac ne tum quidẽ cum vel eunuchis vel regi interpretaretur somnia,occasionem arripiẽs suã ingenuitatem aperuit,imò nec cũ vicariã regis potestatẽ accepit Aegypto vniuersæ præfectus,vt saltẽ obscuritatis opinionẽ aboleret doçens se natũ honesto generẽ,nõ vernã,sed insidiis quorũ minimẽ oportuit deuolutũ in graues ærumnas ac miserias.ad has laudes accedebat etiã æquitatis eius mentio, dexteritatisq; in obeũdis muniis publicis:cõferentes enim eum cũ vulgata magistratuum aliorũ tam arrogãtiã q̃ imperitia,mirabantur cstẽtationis põparúmq; contẽptum in viro tam egregio:& ꝙ alienus ab omni maleficio tragico,quãuis potuerit mox in prima profectione agnitos opprimere,aut certè fame pereũtibus frumẽtum nõ prebere,adeo pœnã ab eis abstinuit,vt tanquã bene meritis daret munera,redito pretio.In tantũ enim perfidia patratúmq; scelus latuit,vt optimates Aegypti præfecto gratularentur fratrũ præsentiam,quasi tum primùm venissent.quibus hospitaliter exceptis,rem indicãrũt suo regi properè, ita vt omnia plena essent gratulationibus & lætitia publica, nõ aliter quàm si felici prouentu frugũ fames mutata esset in abundantiam:Rex cognito patrẽ eius adhuc esse superstitẽ, & numerosam familiam,hortatus est vt vniuersi cõmigrarẽt,vberimam

Aegyp

Aegypti partē eis se donaturū pollicitus. móxq; multa carpēta & plaustra cū iumētis ad subuectionē donat fratribus, & honestum famuliciū, vt patrē securè deducerēt. illi verò ad eū reuersi, & narrantes incredibilē insperatámq; felicitatē, nō valde senem mouebāt, nō quod dubitaret de fide testiū, sed propter rei magnitudinē assensum suspēdebat. tandē cōspecto apparatu copioso, nō discrepāte ab his quæ nuntiabātur, cōfirmatus laudabat Deū, qui suppleuisset quod in familia desideratū fuerat. sed hoc gaudiū metu solicitabatur, ne desererentur mores patrij. norat enim iuuētutis lubricū, & apud exteros, peccādi licentiā, præsertim Aegyptiis circa verū Deum cæcutiētibus, & cæcas creaturas cōsecrantibus atq; colentibus. sciebat etiam honores diuitiásq; insidiari parū cautis mentibus, ideo metuebat filio, quòd solus semotus à paterna familia videbatur egere castigatore, qui ad virtutē reuocās non sineret eum corrūpi tot prosperitatibus. Hæc cogitantē videns qui solus inuisibilem animam introspicit, miseratus dormienti in somnis apparuit. Ne dubites, inquit, in Aegyptū proficisci: ipse itineris dux ero, secura tutáq; facturus omnia. restituā tibi & desideratissimū filium, qui iam aliquot annis deploratus pro mortuo, non solū viuit, sed & maximæ regioni præfectus est. sic senex bona spe plenus, mane lætus se dedit in viam. Hoc audito filius (nam speculatores nuntiósq; in itinere disposuerat) propinquāti circa regni fines occurrit obuiam. cúmq; cōuenissent circa Heroopolim vt vocant, effuderūt se in cōplexus mutuos, vbertim vestes rigādo lachrymis, atq; ita hærentes aliquātisper explebāt diutinū desideriū, & tandem vnà contenderunt ad regiam. Ibi rex conspicatus venerandam senis faciem, non vt præfecti, sed vt suū patrem excepit honorificè: dein post solennia humanitatis officia, donauit ei agrū vbertatis præcipuæ: & quia huius filios audierat esse pecuarios, facultatésq; illorū cōstare pecoribus, cōmisit eorū curę proprios greges ouiū caprarúmq; cum armētis regiis. Iuuenis autem tanta fide vsus in administrandis negotiis publicis, vt cùm ratio temporū plurimas occasiones ei præbuisset ad congerendam pecuniā, potuissetq; facilè ditissimus sui seculi euadere, adulterinis diuitiis veras prætulerit, & cæcis perspicaces, totum argentū aurúq; è frumēti pretio collectum referens in thesauros regios, ne drachma quidē subtracta, cōtentus donis quibus rex eum remunerabatur. nec aliter quàm Aegytū cæterásq; regni eius prouincias, externas quoq; gentes fame pressas

hic vir nunquam satis laudatus curauit, paternā prouidētia distribuens alimenta, futuris etiā necessitatibus prospiciens, nō solùm præsentibus. nam ineūte anno egestatis septimo, accitis agricolis (iam enim vbertatis spes affulgebat) dedit hordeū & triticū ad sementē, diligenter cauens ne quis hæc in aliū vsum verteret, appositis custodiis ex optimatib⁹, qui sationē obseruarent. Post aliquot autē annos à finita fame defuncto patre, fratres nondū à suspicione in totū liberi, veriti ne ille vlcisceretur iniuriam veterē, denuo cū vxoribus ac liberis simplices petierunt veniā. Qui lachrymās respōdit: Iam tēpus ipsum hāc solicitudinē exemisse vobis debuera, nisi molesta esset cōscientia. Obitus cōmunis patris renouat vobis metū veterē, quasi ad tēpus data venia, nequid ille contristaretur. Verū ego non mutor tempore, nec vnquā violabo pacē semel redditā fratribus. non distuli vindictā in tempus opportunius, sed cōdonaui pœnam in solidum, partim in honorē patris, ne quid mentiar, partim propter fraternā necessitudinem. quāuis etiamsi patris solius respectus apud me valuisset in hoc humanitatis officio, par est vt etiā illo defuncto valeat. nam mea sentētia nemo bonus moritur, sed viuet in sempiternū expers senij, propter immortalē naturam animæ solutæ corporis necessitatibus. Cur autē geniti patris tantū meministis? habemus aliū ingenitū, immortalē, æternum, inspectorē auditorémq; omniū etiam quæ fiunt per silentium, introspicientē intimos secessus animi. eum ego testē inuoco meæ conscientiæ, ꝙ bona fide vobiscū in gratiā redierim. nam ego (absit dicto inuidia) Dei sum, qui in vestrū bonū vertit mala consilia. Deponite metū, posthac meliore cōditione apud me futuri quàm ante parētis obitum. ita cōfirmatis fratribus, facta cōuenientia dictis addit, nihil omittens quod pertineret ad eorū commoda. Insequutis autem felicioribus tēporibus, & regione restituta in abundantiam pristinā cum magna incolarum lætitia, honorabatur ab omnibus, gratiā referentibus pro acceptis beneficiis in difficultate superiorum temporum. fama quoque apud exteras ciuitates celebrat hominis virtutes inclytas. Vixit annos decē supra centū in senectute defunctus prospera, formosus admodum & prudens facundúsq;. testatur de eius corporis pulchritudine amor qui mulierē adegit ad insaniam: de prudentia verò æquanimitas perpetua in tantis circa fortunam eius mutationibus, illo casus omnes bene vertente, & coaptante quæ vix coaptari posse videbantur. quantū autem ratio-ne

ne orationéq; polleret declarauit & somniorum interpretatio, & in fortuna varia semper sui similis constánsq; facundia, ad persuadendũ efficacissima, vt omnes volentes libentésq; nõ coacti iussa facerent. Ex hac ætate decem & septem annos vsq; ad exitum adolescentiæ vixit in paternis ædibus: tredecim sequentibus improuisos casus pertulit, insidiis petitus, venditus seruiẽs, calumnias ferens & vincula: reliquos octuaginta exegit in principatu summáq; prosperitate, famis vbertatisq; præses ac dispensator optimus, egregiè prospiciens vtriq; tẽpori.

PHILONIS IVDAEI, Quòd à Deo mittãtur somnia.

SVPERIORE tractatu diximus de priore somniorum diuinitus missorũ specie, quãdo celeste numẽ vltro per somnum visiones immittit. In hoc, quantũ poterimus, dicem⁹ de posteriore, quãdo nostra mens vnà cum vniuersali mota, videtur per seipsam diuinare, præsagiréq; quid ferãt futura tẽpora. Huius generis primũ somnium occurrit in sacris voluminib⁹ de illa cælesti scala, quod sic describitur. Viditq; somniũ Iacob, & ecce scala stans super terrã, cuius caput pertingebat ad cælũ: & angeli Dei ascendebãt descẽdebãtq; per eũ. & ecce scala stãs super terrã, & dominus innixus ei, & dixit: Ego sũ Deus Abrahã patris tui, & Deus Isaac, noli timere. Terrã in qua dormis tibi dabo & semini tuo, eritq; semẽ tuũ quasi puluis terræ. & multiplicabitur ad mare, ad austrum, ad septentriones, ad orientẽ, & benedicẽtur in te tuóq; semine cunctæ tribus terræ. Et ecce ego ero custos tuus quocũque perrexeris, & reducam te in terram hanc: quia non deserã te, donec fecero omnia quæ dixi tibi.] Verũ hæc visio postulat vt repetamus rẽ altius, quo facto fortasse facilius quid significet, intelligere poterimus. Quæ sunt igitur quæ præcedũt? Digressus, inquit, Iacob à puteo iuramẽti, profect⁹ est in Charras. cúmq; venisset ad quendã locum, volebat ibi requiescere, quia sol occiderat. & sumpsit de lapidib⁹ ibi iacentibus quos supponeret capiti, dormiuítq; in illo loco. Deinde subiũgitur statim hoc somniũ. Occurrũt igitur mox in principio tres quæstiones:

prima, quis sit ille iuramenti puteus, cúrve sic nominatus: secunda, quæ ciuitas sit Charra. & cur ad eam ventũ sit mox post discessum à prædicto puteo: tertia, quisnã sit locus ille, & cur postquàm eum Iacob attigit, occidére sole decumbit. Cõsideremus primã. Mihi videtur hic puteus significare scientiã, quæ suapte natura in profundo sita est nõ in superficie: nec in propatulo solet esse, sed in abdito: nec facilè, sed vix multo labore inuenitur: id quod videmus non solũ in magnas obscurásq; cõtemplationes habentibus, verũ etiam in vilissimis. Elige quancũq; liber artem, non eximiã, inquam, sed omniũ obscurissimã, quam nemo liber in vrbe educatus sponte exerceret, ruri verò vix seruus coactus à duro morosoq; domino multa facere præter sententiam. Inuenies hanc quoq; multiplicẽ, variam, querulã, difficilem, aduersam pigritiæ, secordiæ, negligẽtiç, plenam studio curáq; & laboribus ac sudoribus. Quin & aquam in hoc puteo fossores inuentam negant: quoniã fines scientiarum non solùm difficiles inuentu sunt, verũ etiam nunquã inueniuntur. Verùm ideo alius alio doctior est in grãmatica geometriáve, quia profectus & incremẽta nõ possunt circũscribi certis terminis. Semper enim plura quàm discũtur, supersunt: vt etiã is qui se putat attigisse finem sciẽtiæ, semiperfectus habeatur sub alio iudice. quod si subeundum sit ipsius veritatis iudiciũ, adhuc circa principia hærere videbitur. Breuis enim vita, vt quidam inquit, ars longa: cuius amplitudinẽ is optimè cognoscit, qui in eã descendit profundius tanquã puteum fodiẽs: qualis quidã iam canus, decrepitus, capularis senex illachrymasse fertur, nõ ob ignauiã metúmve mortis, sed scientiæ desiderio, quasi tum primũ eam adiret, quando relinquenda erat. Viget enim semper ad sciẽtias anima, cùm vires corporis longa ætate marcescãt & languẽat. ergo priùs quàm ad quandã ceu pubertatem exquisitioris doctrinæ perueniatur, periculosus lapsus est. est autem id cõmune omnium studiosorum, quibus aliæ post alias contemplationes suboriuntur, multas ex se pariente anima, modo nõ sit sterilis, multas natura vltro ingerẽte non obtusis mentibus. hic est igitur ille scientiæ puteus fundo finéq; carens sicut ostendimus cur autẽ iuramenti nominetur, iam dicemus. adhibitio iureiurando quod ambiguum erat decernitur, quod incertum confirmatur, quod fidẽ nõ inueniebat, creditur. vnde illud colligitur nihil certius affirmari, quàm sapientiã carere fine ac termino, itaq; vel iniurato id credere debemus: quòd si quis est parũ credulus-

dulus,saltē iurato assentietur.nec est cur quis detrectet iusiurandum huiusmodi,cùm sciat ꝙ qui rectè iurat inscribitur in tabulas.De his hactenus. proximũ fuerit cõsiderare, cur quatuor effossis puteis per Abrahami & Isaaci domesticos, quarto eidéq; vltimo iuramēti nomen est inditũ.An illud fortè subindicare vult,ꝙ cũ omnino quatuor elemēta sint ex quibus constat hic mundus,& in nobis ipsis totidem,ex quibus formati sumus in humanam speciem:tria possunt intellectu percipi, quartum verò est incomprehensibile omniũ iudicio.quãdoquidē in mundo insunt hæc quatuor,terra, aqua,aër, cælũ:ex quibus cætera, tametsi difficilè,sunt tamen scrutabilia.nam de terra, esse hanc corpus graue,cõpactum,solidũ in montana campestriáq; diuisum,direinptũ mari ac fluminibus,partim cõtinenti attributũ, partim insulis:item alibi esse tenuē,alibi profundos sulcos admittere:alibi asperam,saxosam, sterilē,alibi planam, mollem, fertilissimã: & alia præterea plurima nouimus. itidē de aqua, habere hãc quædã ex his quæ diximus,cũ terra cõmunia, quædã propria.est enim partim dulcis,partim salsa,partim fontana in varias discreta proprietates,alia potabilis,alia nõ,alia potabilis sed nõ omnibus,his noxia non illis,& ediuersò. item alia frigida naturaliter,alia calida. sunt enim multi passim fontes manãtes aquis feruidis,non solùm in terra,sed & in mari.certè deprehenduntur tales venæ scatentes in mari medio, quas per tot secula fluctus inundãtes non potuerunt extinguere,imò neque diluere.De aëre quoq;,habere hunc naturã tractilē, facilè cedentem corporibus quibus circũfunditur, instrumentũ vitæ, respirationis,visus,auditus,cæterorũ sensuum : capacem densitatis raritatisq;,tum quietis & motuũ,variabilē ac mutabilem, autorem æstiuorum,hyemaliũ,autumnaliũ, veruorúmq; temporum,quæ anni absoluunt circulũ.hæc certè sentimus omnia. Cælum verò naturã habet incõprehensibilem,nec vlla eius notitia certa demanat ad nos.Quid enim possumus de hoc pronũtiare?esse concretam glaciem,vt quibusdam placuit, an ignem purissimũ,an quintũ quoddam corpus in orbem mobile, nulli affine ex elementis quatuor ? Quid illa extrema sphæra fixorũ siderum,habétne soliditatem , an superficiem tantũ sine altitudine,figuris in plano pictis similis?Quid stellę ipsæ.súntne terreæ mores ignitę?nam quidam aiũt eas colles saltúsq; ignitos, ipsi digni pistrino & carcere.vbi hæc instrumēta sunt torquendis impiis istorum similibus an fortè sunt densi quidã ætheris

glomi nō dissimiles? sed animati ne ac rationales, an ratione simul carentes & anima? voluntariósne an necessitate coactos mot⁹ habēt? Quid luna? nariuóne an mutuatitio lucet lumine? suis radiis micans, an illustrata solaribus? an horū neutrū est, sed quiddam mixtum ex vtroq; igne tum alieno tum proprio? nam hęc & huiusmodi omnia in præcipuo mūdi corpore quarto, id est cælo, incerta incomprehēsibiliáq; cōiecturis verisimilibus magis quā certis verisq; rationibus nitūtur, vt iurare fas sit, neminem mortalē posse vnquam quicquā horum certò percipere. Hæc est causa cur puteus quartus aridus Iuramentū nominatur, ꝙ quarti huius mundi elemēti, cæli videlicet, inquisitio infinita est & inperspicua. Videamus amplius quomodo & in nobis illud quartū præ cæteris est incōprehensibile. quatuor sunt in nobis præcipua, corpus, sensus, mens & ratio. horū tria nō sunt in totū obscura, sed habent quædā indicia in seipsis per quæ cōprehendantur. Dicā apertius. Corpus tres dimensiones, sex motus, habere scimus: dimēsiones in longitudinē, altitudinem, latitudinē: motus verò duplos sex, sursum deorsum, dextrorsum sinistrorsum, ante retróq;. idē animæ conceptaculū esse nō ignoramus, atq; etiam florescere, deflorescere, senescere, interire, dissoluíq; in suas origines. ne sensuū quidem obscurā habemus notitiā. possumus dicere quinquefariā eos diuidi, habere sua quemq; instrumēta naturæ opificio, visum oculos, auditum aures, nares odoratū, & cæteros pariter: hos menti nuntiare de colorū, figurarum, vocum, vaporū saporúmq; proprietatibus, & in vniuersum de corporibus eorúmq; qualitatibus. eosdem esse animæ apparitores, ad quā quicquid vidēt audiúntve, deferunt: & si quid extrinsecus immineat noxium, prouident præcauéntq;, ne quod improuisum & immedicabile malum dominæ obrepat. similiter de voce nostrū est iudicium, aliam esse acutam, grauem aliam, & quantum à concinna inconcinna discrepet, ab exiliore grandior, déq; aliis plurimis discriminibus generum, colorum, distantiarum, coniunctorum disiunctorúmque, de diatessaron diapentè diapason symphoniis. atque etiam de articulata voce, quam solus homo sortitus est, quædam nouimus: à mente hanc proficisci, in ore articulari, linguæ plectro absolui, atq; ita expressam sermonem iam non nudam vocem informémq; fieri, eum mētis esse interpretem. At quartum illud principatum obtinens num est cōprehensibile? Minimè gentium. Quid enim putamus eius essentiam, spiritum

an corp

an corpus,an ſanguinem?Corpus dici nõ debet, cùm ſit incorporeum. Quid igitur dicemus,terminũ an ſpeciẽ, an numerũ, an andelechiam,an harmoniã,an quid aliud? innaſcitúrne an infunditur,an à circũfuſo aëre ipſa ſuapte natura calida, tãquã ferrum in officina ignitũ,& in frigidam merſum.tẽperatur ſolidatúrq;:vnde Græcũ nomen ψυχὴ παρὰ τὴν ψύξιν. Quid in morte,extinguitúrne cũ corporibus & interit, an aliquádiu ſupereſt,an immortalitate fruitur? mens verò vbi habet conceptaculũ?habétne aliquod domicilũ?nam quidã caput ceu arcẽ noſtri corporis dedicãt,in quo ſenſus excubant, æquũ cenſentes circa magnũ regẽ ſtationẽ habere ſatellitiũ, qui verò circa cor delubrũ ei tribuũt,ne ipſi quidẽ inter ſe cõſentiũt. En quartum incomprehẽſibile,cælũ in mũdo ſolũ ex elemẽtis reliquis,mentem in homine cùm cætera intelligãtur in eo,corpus, ſenſus,& oratio. Quid ſi & quartus annus ſanctus laudabiliſq; ob eaſdẽ cauſas in ſacris literis dicitur?nã in rebus creatis cælũ in mundo ſanctũ eſt,in quo immortales ſempiternæq; naturæ obambulãt:in homine mens numinis particula,ſicut Moſi credimus dicenti:Inſpirauit in faciẽ eius ſpiritũ vitæ, & factus eſt homo in viuentem animã. Vtrunq; etiã laudabile nõ temere dictũ mihi videtur. nám quæ laudare hymniſq; celebrare ſuũ patrem poſſunt, ſunt hæc duo,cælum & mens. nam homo hunc præcipuum honorẽ ſortitus eſt præter animalia cætera, quòd Deum colit:cælum perpetuo concentu ſuorum motuũ reddit harmoniam ſuauiſsimam:quæ ſi poſſet ad noſtras aures peruenire, in nobis excitaret impotentes amores & inſanũ deſiderium, quo ſtimulati rerum ad victũ neceſſariarũ obliuiſceremur, non paſti cibo potúq; per fauces demiſſo,ſed quemadmodum immortalitatis candidati,conſummatæ muſicæ diuinis cantibus:quales cũ Moſes extra corpus raptus audiuiſſet, fertur per quadraginta dies totidémq; noctes nec panẽ nec aquam guſtaſſe. itaq; cælum inſtrumentum muſicæ archetypum videtur mihi non propter alia ſic elaboratum,quàm vt rerum patris hymni ſcitè decantentur & muſicè. Quin & virtutẽ Liam audimus poſt editum quartum filium deſiiſſe parere,nõ effœtam, ſed ceſſantem, vel potius retentã aliquádiu. Senſit enim opinor vim gignẽdi elanguiſſe in ſe,quando Iudam,hoc eſt confeſsionẽ, perfectum factum protulit. Eſt autẽ idẽ ſignificatum in Lia poſt quartam prolẽ interquieſcẽte à pariẽdo, & in quarto puteo in quo Iſaac ſerui nullam aquam inuenerunt:quoniam apparet ex vtraq; fi-

gura ab omnibus sitiri Deũ,qui & genituras & alimẽta in eorum vsum irrigat.non deerunt tamen fortasse quidam pusillanimi,qui hæc de puteorum effosione à legislatore dici suspicabuntur verbosius.sed quotquot habent ius magnæ huius ciuitatis mundanæ,sapientiores cæteris,manifestè intelligẽt, perspicaces & discendi cupidos non quærere de quatuor puteis,sed de quatuor vniuersis partibus,terra,aqua,aëre,cælo:quæ singula persequendo cogitationibus acuratissimis, in tribus inuenerunt quædam comprehensibilia,quibus & nomina indiderunt, iniquitatem,litem,amplitudinem:quarto autem nullum, cælo videlicet,sicut paulò antè docuimus. nam quartus puteus sine aqua siccus inuenitur,& Iuramẽtum ob prædictam causam nominatur.Secunda quæstio de Charra quærit, quænã sit ciuitas, & cur ad eam veniatur à puteo. Est igitur quantum equidẽ video,Charra metropolis quædam sensuum. interpretatur enim nunc fossa nunc specus,vnã rem signãtibus duobus nominibus. nam corpora nostra ad sensuum instrumẽta quodámodo perfossa sunt,& vnusquisq; sensus pro instrumento habet suam foueam.ergo quàm primũ aliquis à iuramẽti puteo velut à portu soluit,necessariò ad Charran peruenit.nam qui peregrè proficiscitur ab amplissima optimáq; regione sciẽtię,necesse est vt ad sensus absq; ductore veniat.anima enim sæpe à seipsa mouetur,emergens è tota molle corporis, & è turba sensuum profugiens,nonnunquam etiam vestita sensibus.Sed nudo motu tantum intelligibilia comprehendit,amicta verò sensibilia.si quis igitur non potest omnia sola mente persequi, ad sensus secundum refugium inuenit:& quisquis fallitur circa intelligibilia, prolabitur ad sensibilia.ad sensum enim est secũda nauigatio, quando prima ferens ad intellectum non succedit. bonum autem fuerit in hac non consenescere, sed tanquam in aliena regione pro inquilinis se gerere,semper quærẽdo migrationem & reditum in patriam.Laban enim non speciẽ,non genus, non ideam,non aliud quicquã sciens ex his quæ solo intellectu comprehenduntur,sed à rebus manifestis tantũ pendens quæ in cõspectum auditúmq; & similes potentias veniũt, ciuitatis ius in Charris habet,vbi amator virtutis Iacob vt peregrinus nõ diu habitat.semper de reditu cogitãs.eum Rebeca mater, id est patientia sic alloquitur:Surge.fuge ad Labanẽ fratrem meum in Charras,& habita cũ eo ad dies aliquot. Intelligisne quòd non sustinet noster mediator in regione sensuum perpetuò viuere,

sed

ſed dies aliquot & ad breue tẽporis ſpatiũ propter neceſsitates compoſiti corporis?longa autẽ vita ac ætas ei ſeruatur in ciuitate illa intelligibili.quãobrem(opinor)& auus eius à ſcientia denominatus Abrahã nõ diu in Charris durare potuit.Legitur enim eum natũ annos lxxv.quando hanc ciuitatẽ reliquit:quãuis pater Tharra, qui interpretatur odoris ſpeculatio, vſq; ad obitũ ibi vixerat. disertè enim in ſacris literis dicitur Tharrã in Charris mortuũ ſiquidẽ ſpeculator virtutis, nõ ciuis,odoribus nõ alimẽtis fruebatur,nondũ idoneus vt ſaturaretur prudẽtia,imò vel deguſtaret,ſed tantũ olfaceret.Quemadmodũ enim canes venaticos aiunt è longinquo ad feras peruenire odorẽ ſecutos cuius eximio ſenſu à natura ſunt præditi.eodẽ modo à iuſtitia cæteriſq; virtutibus exhalãtes ſuaues auras amator ſcientiæ veſtigat,cupiens originẽ tantæ voluptatis aſſequi, huc illuc curſitans, & vel ipſo honeſtatis odore tanquam ſacro nidore ſe recreans.non negat enim ſe liguritorẽ ſcientiæ prudẽtiæq;.macti ergo quibus datum eſt biberẽ de amatorio ſapiẽtiæ poculo, fruiq; cõtemplationũ eius & placitorũ epulis, exhilaratis etiã ſitire denuo propter inexplebile ſcientię deſideriũ.his proximi cenſendi ſunt qui tametſi ad ſacrã menſam nõ accedunt,nidore tamen paſcunt ſuas animas.nam hi aura virtutis refouebũtur, ſicut ægrotis deficiẽtibus propter inediã & faſtidiũ odores admouendo medicorũ filij remediũ ſalutare procurãt vt vires recipiant.Attamen Chaldæa relicta Charras migraſſe Tharra dicitur, ducens ſecũ & filiũ Abrahamũ & cæteros conſentientes domeſticos:nõn vt tanquã ex hiſtoriarum ſcriptore cognoſcamus eos peregrinos fuiſſe deſertores patriæ,cui ſedes externas prætulerint,ſed vt re penitus intellecta diſcamus quiddã vitæ vtiliſsimũ;non negligendũ hominibus,hoc autẽ quid eſt?Chaldæi vocant obſeruandis ſiderũ curſibus, Carrenſes circa ſenſus occupantur.cæterùm ſacra eloquia ſic ſcrutatorẽ naturæ interpellant:Quid de ſole quæris ſit ne pedali latitudine,an tota terra maior,an aliquotuplo amplior? quid de lunæ lumine, propriũmne an mutuatũ pręferat? quid de reliquorũ ſiderũ natura, curſu reſpectu inter ſe mutuo,vel etiã ad terreſtria?cur in terra incedẽs ſuper nubes exilis?cur ęthereas res ais te poſſe attingere cũ terræ affixus hæreas?cur audes coniectare de rebus omni coniectura ſuperioribus? cur es curioſus in rebus ſublimibus nihil ad te attinẽtibus?cur diſciplinarũ cõmentationes vſq; ad cęlũ extẽdis?cur ſubtiliter nugaris de ſideribus?nõ ea quę ocea-
hh v no ſub

no submota sunt, ô bone, sed propinqua considera. imò teipsum absq; adulatiōe scrutare. at quomodo id fiet? I mēte charras ī ciuitatē cauernosam, pforam specubus corporis, cōsidera oculos, aures, nares, cætera instrumēta sensuū, & disce summā philosophiam, vel potius summè necessariā decentissimámq;, veritatē quærendo, quid visus, quid auditus, quid gustus, quid odoratus, quid tactus & sensus in vniuersum. deinde qd sit videre, & quomodo videas, quid audire, & quomodo audias, quid odorari, qd gustare, quid tangere, & quomodo fiant hæc singula, prius autē quàm propriā domum bene cōsideres, vniuersalem examinare an non extrema est insania? nec dum tibi maiora præcipio, vt tuam animā mentémq; videas, quæ tibi placēt tantopere. hæc ipsa nunquā cōprehendere poteris. ascende nūc cælum, & arrogāter de illis rebus differe, cùm nōdum scias vulgatū versum:

Aedibus in nostris quæ praua aut recta geruntur.

Desine speculari cælestia: diuulsus ab illa scrutatione, nosce teipsum, & vt hoc posis da operā, vtq; curis humanis vaces. huiusmodi hominē Tharrā Hebræi, Socratē Græci nominānt. nam & illum ferūt vsq; ad senectutem in hoc præceptum. Nosce teipsum. incubisse, omissa reliqua philosophia. verùm hic homo erat. Tharra autē ipsa ratio. noscendi seipsum, proposita ceu arbor virētissima. vnde studiosi facilè morū fructus carpendo satiarentur cibo salubri ac iucundissimo. tales sunt apud nos prudentiæ speculatores: athletarum autem & certātium natura est perfectior. nam hi postquā perdidicerunt omnē rationē sensuū dignos se iudicāt maioribus contēplationibus, relinquēdo sensus quasi cauernas, qui Charræ nominabantur. ex hoc numero est ille per multiplices profectus ad summā sciētiā progressus Abraham. cū enim se maximè cognouit, tūc agnouit minimè, vt eū Qui verè est. bene cognosceret. Sic enim solet euenire. qui enim seipsum valde cognoscit, valde contemnit, reputās quàm nihili sit quicquid creatū est. qui autē seipsum spernit, eumQui est cognoscit. Hactenùs quę sit Charra, & cur post relictū Iuramenti puteū ad eam perueniatur. Superest tertia quæstio, Quis locus ille ad quem occurrit. Dicitur enim: Cúmque occurrisset ad locū.] Tripliciter locus intelligitur: primo modo spatium quod impletur corpore: secūdo, sermo ille Dei quē Deus ipse totum expleuit incorporeis potētiis. Vidi, inquit, locū in quo stetit Deus Israël, in quo solo permisit sacra facere, alibi vetuit. Præceptū enim est ascēdere in locū quēcunq; elegerit dñs De⁹, & ibi

& ibi sacrificare holocautomata & pro salute, cæterásq; integras victimas adducere: tertio significato ipse deus vocat locus eo quod omnia cõtineat, à nullo prorsus cõtineatur, & omnib' ad eũ refugiũ pateat: & q̃a solus sui capax est, seipsum explens atq; cõtinens. ego nõ sum locus, sed in loco & vnaquæq; creatura similiter. nã contẽtum differt à cõtinente. at numen à nullo contentum sibiipsum locus est necessarius, sicut scriptura testatur de Abramo loquẽs: Venit in locũ quẽ ei Deus prædixerat: attollénsq; oculos, à longe locũ eum prospexit. Quid ais? qui in locũ venerat, eũ è longinquo prospexit? sed fortasse vocabulũ vnum duas res significat. & dei sermonẽ, & ipsum deũ. ille verò qui sapiẽtia duce iter faciebat per inhospita, peruenit ad locũ priorẽ doctus propitiationis caput & summã esse dei sermonẽ: vbi cõstitutus nõdum ad eum Qui est deum penetrat: procul eũ aspiciens: imò ne hoc quidem assecutus, tãtùm videt eũ lõgè abesse ab omni creatura, quò nullius humanæ mẽtis conceptus possit accedere. Fieri tamẽ potest vt hæc allegoria per locũ non illum rerũ autorem significet: sed intelligenda sit hoc modo. Venit in locũ, & attollẽs oculos vidit ipsum locũ in quẽ venit, lõgè dissitũ ab illo innominabili & ineffabili Deo modis oĩbus incõprehensibili. His ita præfinitis, q̃n Charras, id est in sensu peruenit Meditator, nõ occurrit in locũ implendũ mortali corpore: hic enim cõmunis est omnibus terrigenis necessitate locũ aliquẽ occupãtibus: nec in illũ tertium optimum, de quo vix cogitare poterat accola putei denominati à iuramẽto. vbi à seipso doctũ genus Isaac habitat, nunquã à dei fide discedens: sed in mediatorem sermonẽ diuinum suggerentẽ præcepta optima & cuiq; opportuna tẽpori. Deus enim nõ dedignatus sensui se ingerere, suũ verbum auxiliare mittit virtutem amantibus. id medetur morbis animę, sacra pręcepta ceu leges nunquã antiquãdas statuens, & ad hæc exequenda inuitans, atq; etiã more pædotribarum robur ad inuictã habitudinem promouens. Meritò igitur qui ad sensum peruenit, nõ Deo, sed verbo eius occurrit, sicut auus in cuius sapientiã successerat. Legimus enĩ: Discessit dominus postquã desiit loqui Abrahamo, & Abraham reuersus est in locũ suum. Vnde colligitur, ea verba obuenire sacerdotibus, à quibus verbis Deus discessit, nõ per seipsũ imaginationes porrigens, sed per suas potẽtias. Illud autem egregiè dictũ est, non venisse in locũ, sed occurrisse. Venimus enim spõte, occurrimus sæpe inuitati, quando repentè Dei sermo allucens inexpectatũ gaudiũ

gaudium spe maius animę desolatę comes futurus porrigit,nā & Moses vt occurrat Deo ducit populum,gnarus venturum ex improuiso & inuisibiliter ad desiderātes animas, & cupientes occurrere.adiungitur autem causa propter quā Iacob occurrit eò.Occiderat enim,inquit sol.] non hic omnibus conspicuus, sed lucidissimum lumen inuisibilis Dei maximi. Hoc quoties mentē illustrat secundarij spendores verborū occidunt, loci verò sensibiles multò magis obscurātur:quo decedente, illi mox existunt & exoriuntur.Nec mirū solem iuxta regulas allegoricas adsimilari patri principiq; rerū omnium: quandoquidē re vera nihil dici potest Deo simile.opinione autem hominū duo tātùm,alterum inuisibile,alterū visibile,anima inuisibilis,sol visibilis.Animæ similitudo indicatur alibi,scriptura dicente: Fecit Deus hominem,secūdum imaginē Dei fecit eū. Et iterū in lege aduersus homicidas lata:Qui effundit sanguinē hominis,talione sanguis eius effundetur: qm̄ ad imagiem Dei feci hominem.Solem aūt hic figuratè intelligēdum aliunde quoq; facilè potest colligi: quoniam Deus est lux primaria.Dn̄s lux mea & seruator meus in hymnis canitur.nec tātùm lux, sed omnis aliæ lucis archetypum,imò plus quàm archetypū si repetātur antiquissimæ origines.sui sermonis exēplar. nam effigies illius verbū est & lumen integerrimū.ipse verò nulli creaturæ similis.præterea sicut sol diem noctémq; discriminat, ita Deum Moses dicit discreuisse lucē à tenebris. Diuisit eñ Deus lucem à tenebris.Alioquin etiam sicut sol occulta corpora detegit,sic Deus omnia creans,non solùm in lucem produxit,sed & quæ prius nō fuerant,condidit.creator magis quàm opifex. Cæterùm sol multa in scripturis sacris subindicat: vno modo mentē homini,quam ædificant sicut ciuitatem & muniunt,qui creaturā creatori præferunt:in quos dictum illud competit,q̄ ædificauerunt ciuitates munitas Pharaoni,Pitho sermonē persuasibilem,& Ramesem sensum more tineæ rosurū animam, sic enim hoc nomen interpretatur,quassatio tineæ,vel efferens mentem,quod post in Heliupolim versum est.nam mens sicut sol in vniuerso,in nobis principatū gerit,extendens vbiq; suos radios.Sacerdotē autem & cultorē mentis socerū sibi adsciscit quisquis in ius corporeæ ciuitatis adscribitur, quibus Iosephi nomen cōuenit.Dedit.inquit.ei cōiugem filiā Patephræ sacerdotis Heliupoleos.altero modo sol sensum figuratè significat: quia sensus mēti indicat omnia sensibilia,in quo significato di-

cuntur

cuntur hæc: Exortus est ei sol quãdo præteriit Dei visio. Ita est profectò cũ à faciatissimis ideis & tanquã imaginib⁹ incorporeis, nõ valẽtes earum cõtemplationẽ diutius ferre, auertimur, alio lumine sensibili vtendũ est, quod cum illo collatũ nihil differt à tenebris: quod exortũ, excitat quidem visum, auditũ, gustum, tactũ, odoratúmq;: sed prudẽtiam, iustitiam, scientiam, sapiẽtiam, vigilãtes mentes, in somnũ vertit. quamobrẽ ante vesperam neminẽ purum eloquia sacra pronũtiant, turbantibus mentem incõpositis sensuum motibus. Ibidem & sacerdotibus lex sancitur, interdicens sic: Nõ edet de sacris, nisi abluto aquis corpore, purificatus post solis occubitũ. docemur enim apertè his verbis, neminẽ satis sanctũ esse ad obeunda sacra mysteria, qui mortalis vitæ claret honoribus: sed si quis horũ contẽptor vt par est illustratur à prudẽtia, vt sic possit eluere vanæ gloriæ maculas. Nónne vides solem ipsum aliud oriẽtem aliud occidentem efficere? post exortũ eius illustrãtur in terris omnia, in cælo verò cælantur. ediuersò post eius occasum sidera quidem promicãt, terrestria verò cuncta obtegũtur vmbris superueniẽtibus. ad eũdem modũ res nostræ se habẽt: quoties sensuũ splendor tanquã sol oritur, tunc scientiæ re vera cælestes occultãtur: quoties autẽ ad occasum accedit, tunc fulgẽtissimę virtutum stellæ se proferũt, quando etiam mens ipsa re nulla velante, fit sensibilis. In tertio significato sol vocatur Dei sermo, imago cęlestis numinis, vt antè diximus, de quo dicitur: Sol exortus est super trrã, & Lot intrauit in Segor, & dominus pluit super Sodomam ac Gomorrã sulphur & ignẽ. Cùm enim Dei verbum in terrenã istã nostrã compagem peruenit, virtutis cognatis sectatoribúsq; auxiliatur, salutare præbens refugiũ: aduersariis verò immittit perniciẽ ineuitabilẽ. In quarta porrò significatione sol dicitur ipse Deus omnipotẽs, vt iam dixi, qui peccata insanabilia, quãuis latere videãtur, reuelat. nam Deus & potest & nouit omnia. Quapropter eos qui diuertunt à rebus animæ, & lasciuè cõuersantur cũ mentis filiabus, id est sensibus, tanquã cum meretricibus, cõtra solem tolli iubet. scriptũ est enim, Et diuertit populus in Setin. quæ vox sentes interpetatur, nimirũ quòd pungãt animã. Et profanatus est, inquit, scortãdo cũ filiabus Moab. sensus autẽ nunc vocãtur filiæ. nã Moab ex patre interpretatur. móxq; subiungit: Sume omnes qui populo fuerunt autores huius flagitij, & tolle hos cõtra solem domino, & auertetur ira domini ab Israël. nam nõ hoc tantũ hic agitur, vt occulta

culta scelera in solē profetātur, verùm etiā vt figuratè sol vocet pater ille omnipotēs, cui sunt omnia cōspicua, etiā quæ in mentis intimis versantur cogitationib⁹. post sublatos autē scelestos pollicetur Deum fore propitiū, cuius vnius fauore opus habet populus. Quamobrē? Quia si mēs rata posse malefacta sua latere Deū, quasi nō cernentē omnia, clā peccat: deinde vel ipsa resipiscēs, vel ab alio monita cogitat impossibile esse vt Deū fallat aliquid: excutiēsq; omnia sua facta tāquam in solē profert spectanda inspectari omniū, fatēdo se pœnitere prioris opinionis impiæ (nihil eī ignotū Deo, noscēti nō solùm præterita, sed & futura pro immēsa sua potētia) purgata & percurata est, placato exactore pœnæ qui iā instabat iratus non immeritò, sed fratris pœnitentiā libēs volénsq; vt innocentiā accipit. Idē significatū solis & alibi reperitur, sicut in lege scripta de datis creditori pignoribus. Si pignus acceperis vestē à proximo, ante occasum solis reddes eā. est eī eius amict⁹, quo solo tegit suā turpitudinē, in quo cubat etiā. si cōtra te clamauerit ad me, exaudiā eū. sum enim misericors. Qui vidēt legislatorē tā diligēter de amictu præcipere, possent si nō obiicere, certè taciti cogitare. Quid dicitis ô boni? Omnipotens reiū cōditor misericordē se vocat ob tantillum negotiū, ob vestē debitori à creditore nō redditā? Istę opiniones sunt ignorātiū Dei magnitudinē, quā æstimātes è pusillanimitate hominū, beatæ illi naturæ ingenitæ immortaliq; tales affectus præter ius ac fas tribuūt. Quid eī absurdi faciūt creditores si pignora detinēt tātisper dū res suas recipiāt? Dicet aliquis creditores pauperes & dignos miseratione: nónne igit fuit satius legē scribere de collationibus faciēdis in subsidiū taliū prius quàm petant mutuū: aut vetare pignus à debitore accipere? cæterū qui iā id permisit, nō æquū facit dū ante tēpus non reddētibus indignatur tanquā impiis, & homo ad extremā redactus pauperiē, amictus pannis detritis ac vilibus, onerabit se nouis debitis, obuiorū miserationem negligens, quæ miseris & egenis ostiatim patet pro tēplis, in foris, & passim alibi? at iste mauult vnicum pudoris tegmentum, quo verenda velabat, creditori suo porrigere. cuius rei pignus dic obsecro nū vestis melioris? nam alimenta necessaria desunt nemini, quamdiu fluuij manant è fontibus, torrentes inundant imbribus, terra fructus reddit annuos. Potéstne inueniri tam auarus, aut crudelis, aut importun⁹ fœnerator, vt quatuór pauciores've drachmas fœnerari malit quám donare? & vnicum illud vestimentum non verebitur

rebitur accipere pignori? id verò spoliatoris magis quàm fœneratoris fuerit. nam prædones solent detractis vestibus nudos dimittere. Quid porrò sibi vult, quod solicitus de illo ne noctu detectus cubet, diurnæ vigilãtis nuditati pudorique non æquè prospicit? noctu certe omnia tegunt tenebræ, vt aut minus aut nihil pudeat: dies lucem infert, & pudorem magis incutit. Cur autem non dare vestem iubet, sed reddere? quæ redduntur, aliena sunt: pignus creditoris magis quàm debitoris censetur. Sed non animaduertis, quòd debitor accipiens vestem in vsum stragulæ, non iubetur redeunte luce fœneratori eam restituere? Alioqui si proprietas locationis consideretur, vel tardiori liquet aliud in his verbis intelligi. pronunciant enim magis quàm præcipiunt. nam si præciperet diceret: vestem oppignoratam, si creditor aliam non habuerit, reddito ante vesperam, vt ea se possit noctu obuoluere: pronuntians autem ita vt contextus habet, loquitur. id enim solùm ei restat amiculum, operimentum turpitudinis, in quo cubabit. Hoc cauillatoribus & criticis responsum sit. nos secundum allegoriæ leges rem explicabimus. Dicimus igitur per vestem figuratè sermonem intelligi. nam frigoris ac æstus iniurias vestis depellit à corpore, velat quę natura velari vult, & pro ornamento est quadraus corpori. similiter etiam sermo à Deo datus est homini munus pulcherrimũ. primùm pro telo esse potest aduersus insidiatores: nam sicut cęteræ animantes suas quæque vires habent à natura datas ad arcendos impetus lædere volentium: sic eadem natura homini dedit maximũ propugnaculum & arcem munitissimã sermonem, quo tanquam armatura tegatur vndiq;, domestico aptissimóq; protectus satellite. & hostem infestantem lacessentémq; ipse illæsus submoueat. secundus eius vsus est necessarius, quod probra operit & dedecora. efficax enim est sermo ad prætexẽda peccata hominũ: tertius, quod totã vitã ornat. quid enim aliud vniuersa & singula in melius promouet? non desunt tamen pestilentes homines, qui sermonem quoq; pro pignore capiunt, & habentibus adimũt, & quem augere debuerant succidũt: quemadmodũ hostes faciunt dũ agros vastant, fruges cæterósq; fructus depopulando, qui seruati potuissent esse vsui. quoniã sunt quidã hostes perpetui rationalis naturæ, qui ante tẽpus detondent eius segetes, & prima germina deterunt, vt ei sterilitatem inducant bonorũ operũ. cùm enim illa eruditionis sacræ desiderio rapitur, veræ philosophiæ cupida, præ inuidia timẽtes ne si

res

res ei succedat ex sententia, obscœnitates eorũ ac fucata cõmẽta more torrẽtis subruat, impetũ eius vertũt aliò malis artibus deriuãdo in artes illiberales & vulgares ac sordidas. interdum etiam præclaris ingeniis sepes obdunt, vt occulta maneant tãquam perfidi tutores qui pupillorũ fertiles agros vepretis sinũt obsolescere. nec pudet immitissimos omniũ, sermonẽ vnicam hominis vestẽ diripere. Est enim, inquit, hoc vnicũ eius amiculum? Quid nisi sermo? nã sicut equi hinnitus est proprius, latratus canis, bouis mugitus, rugitus leonis, sic sermo hominis. hic est enim propriè munimentũ, indumentũ, armatura & arx hominis, animalis Deo charissimi. ideo subiũgit, hoc solũ est tegmentum eius turpitudinis. quis enim æquè ac sermo tegit vitæ probra & dedecora? nã inscitia est brutæ naturæ cognatũ dedecus, eruditio rationis germanũ ornamentũ & domesticũ. Ergo vbi cubabit, hoc est, requiescet homo, nisi in sermone? sermo enim ærumnosissimũ genus nostrũ subleuat. Et quẽadmodũ doloribus, timoribus, aliisq; malis pressos fauor, sedulitas dexteritásq; amicorũ sæpe refouet: sic nõ sæpe, sed semper grauissima onera, quæ nobis imponit vel corporis cõiuncti necessitas, vel externus casus aliquis ex improuiso irruẽs, dimouet præsentissimum sermonis rationísve remediũ: qui socius & amicus familiarissimus à natura nobis est nõ tam additus q̃ adglutinat⁹ vt inuisibiliter, sic insolubiliter. ideo præmonet quid cõferat, & si quid secus accidit q̃ volumus, nõ vocatus succurrit, præstãs non alterũ tantũ officiũ, vt adiuuet sine cõsilio, vel cõsulat sine auxilio, sed vtrũq; pariter. nec enim vires habet semiperfectas, sed omnibus partibus integras. qui etiã si quando frustretur consilio, aut erratũ opera corrigit, aut quod tertiũ superest auxiliũ, ad cõsolationẽ se vertit. nã affectib⁹ ceu animæ vulneribus oratio remediũ est saluberrimũ, quod legislator ante solis occasũ admoueri vult: hoc est, priusquàm illustrissimi maximáq; Dei splendor occidat, quẽ misertus nostri menti humanæ inserit. Nam quãdiu in anima lucet lumen illud diuinissimũ, reddere debemus sermonem oppignoratũ ceu vestem, vt homo recepta possessione propria, turpitudinẽ vitæ obtegat, & fruatur diuino munere, quiescátq; securus præsentia talis adiutoris & cõsiliarij, nunquã deserturi suũ ordinẽ. proinde splendẽte tibi adhuc diuino lumine sacratissimo, cura vt interdiu pignus restituas suo domino. nã post occasum, sicut tota Aegyptus, palpabiles habebis huius seculi tenebras: percussúsq; cæcitate atq; ignorãtia, omnibus

omnibus quæ in tua potestate fuerant spoliaberis ab Israële perspicace, cuius tenebas pignora, ingenuũ in seruitutẽ vindicans. Hæc prolixius paulò disseruimus, nõ ob aliã causam nisi vt doceremus, ꝙ meditatoria mens mota inæqualiter nunc ad vbertatẽ, nunc ad sterilitatẽ, & quodãmodo semper iter faciẽs, quãdo sublimis fœcundatur, ab archetypis incorporeísq; illustratur radiis fontis rationalis, id est Dei perficientis omnia: rursum quãdo descẽdens sterilescit, incidit in motas ab eis immortales intelligẽtias, quæ vocãtur angeli. Ideo nunc quoq; dicitur: Occurrit in locũ: occiderat enim sol. nam quando anima luce Dei destituitur, inducẽte in rerũ cognitionẽ, exoritur secũdarium & debilius lumen verborũ iam nõ rerũ, sicut & in hoc mundo inferiore. Luna enim secũdum luminare à sole: post illius occasum lumẽ in terram mittit debilius. Quin & illud occurrere in locũ aut sermonem, pro magno beneficio cõceditur his qui nõ possunt Deum loco sermoneq; superiorẽ cernere, vt qui nõ in totũ caligãtem habeãt animam: sed quia purissimus ille splendor eis nõ apparet, vel tẽperato fruantur. Nam filiis Israël lumen erat quocũq; venirẽt, vt narratur in Exodo, nocte ac tenebris semper fugiẽtibus, in quibus viuunt homines orbati mẽtis oculis, nõ videntes virtutis radios. Alij, qui solem accipiunt pro sensu mentéq;, in quibus iudicãdi vim collocãt, locũ verò pro Dei sermone, sic allegoriã intelligũt: occurrisse meditatorẽ sermoni Dei, post occasum mortalis humaníq; luminis. nam quãdiu sensus aut mens existimat se intelligibilia tenere firmiter, & versari se in sublimibus, longè abest sermo diuinus. quãdo verò vtrũq; suam debilitatẽ fatetur, & abdens se quodãmodo occidit, mox prõptè occurrit rectus ille sermo gratulabundus desperãti de suis viribus, & præstolanti opẽ aduenietis inuisibiliter. Legimus deinceps ꝙ sumptis lapidibus eius loci supposuit eos capiti, & dormiuit in loco illo.] Miranda sunt hęc nõ solùm propter allegoriã & physiologiã, sed etiã propter simplicẽ narrationẽ pertinẽt ad exemplũ laboris ac patientiæ. nõ decet enim virtutis sectatorẽ vita delicata, nec imitatio beatorum istorũ vt vocantur, re vera miserorũ quantũlibet sint in honore ac pretio: quorũ tota vita somnus est & somniũ, si sacrarum latori credimus. Hi postquã per totũ diẽ in tribunalib⁹, in curiis, in theatris, & vbiq;, molesti fuerũt aliis, reuersi suam domum destruũt infelices: nõ loquor de ædificiis, sed de animę cognata domo hoc est corpore, quod immodicis deliciis aliis su-

per alias ingestis obruunt,& mero multo rigant, donec ratio mersa pereat,& affectus qui sub ventre nascuntur ex saturitate, in effrenẽ rabiem cõciti,quicquid obuiam fit,corripiant ad sedãdos libidinis furẽtis stimulos.noctu verò dormituri in auratas spondas& pictos tapetas decũbunt molliter more mulierũ, quib⁹ natura victũ delicatũ permittit, & ideo corpus etiã earũ mollius fecit opifex.Talis nemo sacro verbo familiaris est,sed veri viri,sobrietatis honestatis,pudoris amatores,qui ad continentiam,frugalitatem,patientiam,ceu ad crepidines quasdam iactati vitæ procellis animã tantùm nõ mergentibus in stationem tutissimã se recipiunt,contemptores pecuniæ,voluptatis, gloriæ,atq; etiam cibi potúsq;,nisi quantũ ad arcendam famẽ sufficit,parati propter virtutem perferre sitim,æstus,frigora,& difficultates cæteras,quos ne vestitus quidem pudet simplicissimi,imò luxũ vestium vt ignominiosum fugitãt:his pro cubili pretioso est solum herbidum,pro stragulis cõgestæ frondes & folia,pro puluino saxũ aliquod aut tumulus paulò accliuior: quorum victũ delicati durum vocãt,honestatis autẽ sectatores existimant iucũdissimum.conuenit enim viris qui re vera viri sunt.Vides vt nũc quoq; innutritus regiis facultatibus athleta virtutis inducitur humi cubare saxo pro puluino supposito capiti:& paulò pòst dum precatur, panem ac vestẽ petit naturæ diuitias,quippe cui luxus ostentatióq; nunquã placuit, nec admiratores rerũ talium.hic est verum exemplar exercitatæ animæ,infensus effœminatis omnibus. Hactenus de laude virtutum sectatoris hominis industrij.nunc quærẽdum quid hæc figura significet.Sciendum autẽ ꝙ Dei locus & sacrata regio plena est rebus incorporeis.eæ sunt immortales animæ siue intelligentiæ.ex his vnam selectã hic noster,tanquã caput cõiuncti corporis,ad mentẽ suam propè admouet.mẽs enim quodámodo est caput animæ.id verò facit quasi dormiturus, sed re vera quieturus in verbo Dei,& totius vitæ suæ onus posthac iam leuius depositurus in eo,ab hoc autẽ verbo libẽter athleta noster excipitur,futurus nouus discipulus:qui mox approbata naturę dexteritate velut à pædotriba instituitur,& inuitatur ad exercitia,assuescitq; colluctari,donec inuictũ robur acquirat,auribus in diuinis contẽplationibus vtẽdo vice oculorũ,adscitúsq; in nomen ac gentẽ Israëliticã,hoc est videntiũ.tũc etiã insigne victoriæ laureã à verbo accipit.id genus coronæ nomen habet mirũ & absurdũ,quod ominosum fortè videri possit.nãTorpor vocatur

tur à præside certaminis. Scriptũ est enim ꝙ obturpuerit latitudo præmiorũ præconiorũq; & honoratissimarũ virtutũ oim. nam anima sortita vires inuincibiles,& absoluta in virtutũ exercitiis,assecutáq; metã honestatis vltimã,nõ solet se iactanter extollere,& summis (vt vulgus loquitur) digitis incedere,qppe quę potest integris pedibus ingẽtes passus facere. torpescet aũt & cõtrahet amplitudinẽ opinione dilatatã antea. deinde vltro succũbens claudicabit, vt incorporeis naturis inferior, atq; ita dũ vinci videtur victrix euadet. debem⁹ enim cedere præstãtioribus,& honoris eorũ rationẽ habere. Nã secũda palma in hoc certamine maiorẽ dignitatẽ affert q̃ prima in reliquis. Hæc vice præfationis in somniũ diuinitus missum dicta sint. iã tẽpus est vt ipsum tractem⁹ excutiẽdo diligẽter partes eius singulas. Et vidit in somnis, inqt, & ecce scala stans in terra, cuius caput attingebat cælũ,& angeli Dei ascẽdebãt,descẽdebãtq; per eã] Scala in hoc vniuerso, quod mũdus, aër figuratè intelligitur, cuius basis terra, caput cælũ est. nã à lunari orbe, qui extremus est circulorũ cælestiũ, primus autẽ versus nos, vt describũt cõtemplatores rerũ sublimiũ, vsq; ad superficiẽ terræ per totũ id interstitiũ aër extẽditur. hoc est animarũ corpore carẽtiũ domiciliũ. qa opifici mũdi omnes eius partes animalib⁹ implere placuit. ideo terrestria terris attribuit, mari fluuiisq; indidit aquatilia, cælo verò sidera. nã hæc singula nõ solũ animalia dicũtur, sed & mẽtes purissimæ. itaq; & in reliqua parte huius vniuersi, videlicet aëre, animalia creata sunt. ꝙ si nõ patẽt sensibus, quid tũ postea? nã & anima est inuisibilis,& verisimile est aërẽ poti⁹ q̃ aquã alere animalia. quamobrẽ? qa aquatilia quoq; animãt aëre. fecit em̃ cũ cõditor vt sit immobilibus corporib⁹ habitus, mobilibus verò natura inuisibilis, impetu autem imaginationéq; vtẽtibus, vt sit anima. an nõ igitur absurdũ videtur elemẽtũ quo animãtur omnia, animabus carere? ideo nemo optimã naturã animaliũ optimo in terris aëri adimat. adeò enim non est desertus solus ex reliquis partibus, vt instar populosæ ciuitatis ciues incorruptibiles immortalésq; habeat animas stellis pares numero. harũ aliæ descendũt illigãdę corporib⁹ mortalibus quotquot viciniores sunt terræ amantiorésq; corporũ. aliæ sursũ redeũt separatæ denuo post præfinitos à natura terminos. & ex his aliæ tactę vitæ desiderio rursum ad eã recurrũt. alię ptęsæ huius vanitatẽ corpus ceu sepulchrũ aut carcerẽ fugiũt, & sublimẽ ætherem petẽtes pennis leuibus totũ æuũ ibi exigunt.

Sunt item quæ iã purissimæ optimaq; omniũ, quæ altius diuiniúsq; sapiũt, aspernatæ ista terrestria & humilia, ministrę omnipotẽtis, tanquã magni regis aures & oculi, vidẽtes audiẽtésq; omnia. has genios philosophi, angelos vocant sacræ literæ nomine aptissimo. sunt enim internũtiæ. patris mãdata perferentes ad filios, & ad illũ vicissim preces filiorũ. ideo inducũtur ascendere & descẽdere: non ꝙ indicibus opus habeat Deus qui iã antè scit omnia: sed quoniã id cõducit nobis mortalibus habere mediatores illos & arbitros, quo magis reuereamur rerũ omnium præsidẽ, & eius maximã potentiã: quã reputantes olim rogauimus quendã mediatorẽ: Loquere nobis tu: Deus non loquatur ad nos, ne moriamur. adeò enim nõ possumus ferre illũ castigantẽ, vt ne mera quidẽ eius beneficia queamus capere, si ea per seipsum sine aliis ministris porrigat. Pulchrè autẽ scala terræ infima sui parte hærẽs figurat aërẽ. exhalationes enim è terra expirãtes tenuãtur in aerẽ, vt terra quasi radix, cælũ verò quasi caput sit aëris. Sũt certè qui dicãt, lunã nõ esse globũ puri ætheris, vt cætera sidera, sed mixtũ ex æthere aeréq;: & apparentem in ea maculã, quã nõnulli vocãt faciẽ, nihil aliud esse quã admixtũ aërẽ, qui suapte natura niger vsq; ad cęlũ tẽdit. hęc est igitur illa mundi scala, quã in præsenti figura intelligimus. ꝙ si eam quęramus in hominibus, inueniemus animã, cuius basis est pene corporea, & tanquã terrea, scilicet sensus: caput verò tanquam cæleste mens illa purissima. per eã sursum deorsumq; feruntur indesinẽter diuinæ intelligẽtiæ: quoties ascẽdunt trahẽtes eam secum diuellẽtésq; à rebus mortalibus, & pro dignitate tantùm ostendentes ei spectacula: sed non detrahentes secum, quando descendunt. nam nec Deus, nec Dei nuntius, detrimenti causa est: sed condescendunt propter charitatẽ, vt succurrãt misero nostro generi, & animam quasi à flumine raptã fauore suo seruent incolumẽ. purgatissimas quidẽ mentes solus Deus omnipotens insensibiliter inuisibilitérque dignatur inuisere. Sic enim legimus in quodã oraculo viro sapiẽti reddito: Inambulabo in vobis, & ero Deus vester. eas verò quæ adhuc lauantur, nondũ abstersis omnibus sordibus cõtractis ex corpore, interuisunt angeli & exhilarãt aspectu honestissimo, quibꝰ immigrãtibus quantũ malorũ pellatur, quantúmq; bonorũ substituatur, manifestũ est. Da igitur operam ô anima, vt fias Dei domus sacrosancta, robusta reddita è debilissima, potẽs ex impotente, ex imprudente intelligens, è delira sapientissima. Quid si autem

ſuammetipſius vitã meditator in ſomnis videt ſcalæ ſimilem? eſt enim naturaliter inæqualis res meditatio, nunc proficiẽs in altitudinẽ, nunc deficiẽs in contrariũ, & tanquã nauis nunc ſecundis nunc aduerſis ventis nauigans. alternis enim diebus, vt quidam ait, mutatur vita exercentiũ ſe in virtutis ſtadio, modò viuens ac vigilás, modò mortua dormiénsq;. nec abſurdè dictũ id videtur. ſapiẽtes enim olympiam cæleſtémq; regionẽ habitandam ſortiti ſunt, docti ſemper altiora petere: mali verò inferorum ſpecus intimos, qui ab initio finem vſq; mori didicerũt, aſſueuerúntq; vſq; ad ſenectutem ab incunabulis. at meditatores, inter extremos medij, ſúsq; déq; per ſcalã ferũtur, aut meliore fato ſubducti, aut reiecti cõtrario, donec huius cõtentionis digladiationíſq; præſes Deus parti potiori addicat premiũ, in totum profligata deteriore. Eſt & alterius cuiuſdã rei ſimilitudo hoc ſomniũ, non prætereũdæ ſilentio. Res humanæ habẽt naturalẽ quodámodo ſcalæ imaginẽ, propter curſum inæqualem, inconſtantémq;. vna enim (vt ille ait) dies aliunde faſtigio detrahit, alium tollit in altũ, cùm nihil in eodẽ ſtatu apud nos perpetuò maneat, ſed cuncta variis omnifariíſq; mutentur viciſsitudinibus. An nõ ex plebeiis principes, plebeij fiũt ex principibus: pauperes è diuitibus, è pauperibus locupletiſsimi, honorati è contẽptis, ex obſcuris clariſsimi, mutatione pulcherrima? nã fieri poteſt vt is cui totus mundus eſt domiciliũ, apud te quoque habitans curam gerat ſuarũ ædium, eáſq; ſartas tectas ſemper tueatur. hæc eſt via rerum humanarum accliuis decliuíſque, incertis obnoxia caſibus, quorũ inæquabilitatem ipſum tempus veritatis amiciſsimũ non obſcuris argumẽtis indicat. Somnium autem oſtendit innixũ ſummæ ſcalæ principem angelorũ dominũ. Credendũ eſt enim ſicut in curru aurigã aut in naui gubernatorẽ, ita rebus omnibus ſuperſtare eum Qui eſt, corporibus, animabus, animantibus, mentibus, angelis, cunctis quæ terra vel aëre vel cælo cõtinentur naturis tum viſibilibus tum inuiſibilibus. totum enim ille mundum ex ſe pendentem regit. Cùm autem dicitur innixus ſcalę, nemo intelligat Deum laborare vt eam molẽ ſtabiliat: illud potius cogitet his verbis ſignificari, Deum eſſe robur firmitatémq; rerum, quibuſcunq; vult aſsignare ſtabilitatem perpetuam. tantiſper enim dum ab illo ſuſtentantur, inconcuſſæ manent atque integræ. illæ igitur cęleſti ſcalæ innixus ſic dormientem in ſomnis alloquitur. Ego ſum dominus Deus Abrahami patris tui, & Deus Iſaaci, no-

li timere.] Hoc oraculũ & visio fuit & cõfirmatio mediatricis animæ.ꝙ eam docebat,omniũ rerum dominũ Deúmq; vtrunq; esse humano generi,cuius patres auósq; adoptat, eorũ dominũ deúmq; se profitẽdo, vt eadẽ sit viri boni quæ mũdi totius sors & cõditio:quia scriptũ legimus,Dominus ipse sors eius est.Caue aũt putes temerè dici hic Abrahami dominũ deúmq;,Isaaci verò Deũ tantũmodo.Nam hic figura est suopte ingenio partæ absq; præceptoris opera sciẽtiæ:Abrahã autẽ ex præceptoribus cognitæ:& hic indigena fuit,ille peregrinus & aduena,ille eñ omissa externa barbaráq; lingua Chaldæorũ de siderali sciẽtia subtiliter differentiũ,vertit se ad rationali animali cõuenientẽ cultũ creatoris rerũ omniũ:cuiusmodi homini duarũ potentiarum opus est auxilio, principalis & beneficæ:vt & imperio legibúsq; domini sit obediens,& valde adiuuetur eius beneficentia.alter verò sola indiget gratia.nec eñ castigatione profecit in melius,innatã virtutẽ habens,sed iam inde ab initio propter accepta diuinitus dona perfectè bonus euaserat. cæterũ beneficæ potentiæ Deus nomẽ est,regiæ verò dominus,vtrũ igitur dicendum est antiquius?an dignũ haberi pura putáq; beneficentia?vtrum autẽ posterius? nónne quod ex dominio temperatur & ex gratia?quod intelligens mediator vt mihi videtur,precatur rem mirificam, vt ei dominus fiat in Deum. volebat enim non amplius timere vt principẽ,sed amanter honorare vt bene meritum. His atque huiusmodi cæteris sacræ scripturæ locis nónne decebat homines, qui modo integros habeant mentis oculos,illustratos perspicere quis sensus interius lateat,scrutaríq; naturæ secreta potius quã in apertis dictis consistere?attamen etiamsi non cõuenientibus,animæ oculis aut non curauerimus aut nõ potuerimus cernere, ipse sacrorum antistes submonet, addens animũ ne desperemus donec nos introducat in penetralia,illatóq; lumine ostẽdat mysteria pulcherrima nunquã visa profanis hominibus. ita profectò decet facere. At vos animæ quotquot diuinũ amorẽ gustatis,tanquã ex alto somno excitatæ,discussa caligine properate ad mirificũ spectaculum, & tardam cunctationẽ deponite,vt consideretis quã multa spectatu auditúq; dignissima noster agonotheta ad vestram vtilitatẽ præparauerit:quandóquidẽ plurima ostẽdi possunt memorabilia, & in his vnũ illud quod paulò antè diximus. nã auum meditatoris,patrẽ vocat oraculũ: vero autẽ eius patri nõ addit hanc appellationem.ait enim:Ego sum dominus Deus Abrahã

patris

patris tui.atqui auus hic fuit.& rursum,De' Isaac,nec addit patris.hæc nónne digna quæstione sunt?maximè.inspiciamus igitur nõ neglig ẽter quid sibi velint. aiũt virtutẽ parari vel natura,vel meditatione,vel doctrina. ideo tres nostri generis autores sapiẽtes ciues describuntur.non eodẽ modo ad eundẽ finem contẽdisse.nam horũ antiquissimus Abrahã doctrina duce viæ ad virtutem ferẽtis vsus est,sicut alibi quoq; quoad fieri potuit ostendimus:medius verò Isaac natura,eadẽ magistra atq; disci pula:tertius autẽ Iacob,meditatoriis exercitiis, quæ versantur in certaminũ laboribus,cùm igitur tribus modis acquiratur sapientia, extremi vtuntur maximè. nã doctrinæ progenies est meditatio.cæterũ natura cognata quidẽ vt radix omnium, sine certamine tamen sortita est præmium. Itaq; meritò Abraham qui per doctrinam profecit, pater Iacobi dicitur meditatione prouecti,vt nõ tam homo cum homine cõferatur, quàm vis audiendi ad discendũ paratissima,cùm vi meditãdi ad sentiendũ idonea.Attamen si hic meditator bene ad finẽ decurrat,& clarè cernat quæ prius per somniũ viderat, in meliorẽ notam transformatus,& appellatus Israel,id est, Deũ vidẽs pro Iacob subplantatore, nõ amplius ex patre Abraham docto cẽsebitur,sed ex bono Isaac naturali parẽte suo. hæc non mea cõmenta sunt, sed oracula inscripta sacris tabulis. Sublatis,inquit, Israel omnibus rebus suis venit ad Iuramenti puteũ, & immolauit victimam Deo sui patris Isaac.Intelligis iam nõ de mortalibus hominibus,sed de naturæ negotiis præsentẽ sermonẽ accipi? ecce enim idem modo Iacob ex patre Abrahã natus,modo Israël ex patre Isaac vocatur ob causam iam redditã.Ergo postquã dixit: Ego sum dominus Deus Abrahã patris tui, & Deus Isaac, subiungit,Noli timere: meritò. Quomodo enim posthac timere possumus cùm habeamus te pro clipeo depellente omnes metus & affectus alios,quẽ etiã exẽplares institutionis nostræ formas proposuisti in propatulo bene doctũ Abraham & bene natum Isaac:alterius enim magister, alterius pater nominari sustinuisti,illum in familiariũ,hunc in filiorũ,recipiẽs ordinem. Quapropter etiam terram,virtutem inquam fertilissimam, in qua dormit meditator quiescens,eo quod sensibus dormiat,anima verò vigilet,daturũ ei se pollicetur,pacata ipsius quiete delectatus,ad quã non sine bello bellicisq; laboribus peruenerat, non armatus aut homines intetimẽs(absit)sed aduersarios virtutis affectus debellãs & prosternens phalanges vitiorum,pro-

genies autem sapiētiæ cum arena confertur, tum propter multitudinē incomprehensibilē, tum quia marinas vndas litoralis arena obiecta repercutit, sicut peccatorū fluctus recta per verbum diuinū institutio. nā hoc iuxta dei promissum propagatur vsq; orbis terminos, & eos qui recipiūt illud facit totius mūdi hæredes, omniúmq; huius partiū versus orientē, occidentē, septentriones, meridiē. Scriptū est enim Dilatabitur ad mare, austrum, septentrionē, orientémq;.] est autē vir probus nō suū tantùm, verū etiā publicū bonū omniū, promptè suā opem offerēs. Sicut enim sol omnibus lucet habentibus oculos, sic sapiēs omnibus quotquot sunt ratione præditi. In te, inquit, omnes tribus benedicētur.] Hoc oraculū vel singulis cōuenit, vel cōpluribꝰ. nā siue mea mens virtute perfectè purgata fuerit, etiā meæ terrenę tribꝰ simul purificātur, videlicet sensus & corpꝰ eorū cōceptaculum. siue quis in domo aut ciuitate aut regione aut gente prudētiæ amator exoriatur, necesse est domū illā ciuitatémve gentémve mores ac vitā corrigere, sicut enim odoramenta replent suaueolētia proximos: eodē modo vicini sapiētis & contermini ex afflatu eius latißimè se diffundēte meliores euadūt. cæterū maximū beneficiū animæ certanti laborātiq; contingit comes Deus omnipotēs. Ecce, inquit, ego sum tecū.] Quid igitur nobis deest amplius, cùm te poßideamus veras diuitias, seruantem in via ducente ad virtutē per omnes eius species? non est enim simplex rationalis via tendēs ad iustitiā & virtutes cęteras, sed sunt plurimæ, per quas cōmodè peruenitur ad sapientiam. valde pulchrè autē dicitur & illud, Reducā te in terram hanc. Bonum enim fuisset rationem apud seipsam manere, nec ad sensus proficisci: secundaria verò nauigatio est reuerti ad seipsam. Et fortasse de immortalitate animæ dogma hic subindicatur. relicto enim cælesti loco, vt paulò antè dixi, in corpus quasi peregrè profecta est. ei pater pollicetur, nō semper se passurum illā teneri carcere, sed misericorditer soluturū eius vincula, liberatámq; tutò deducturū in veterē patriā, nec prius desiturum opitulari, quā effectus fidē promißionis approbauerit, Deo enim propriè conuenit, id quod omnino futurum est, prædicere, imò quod plus est, ab operibus sermones eius non differunt. Excitata igitur experrectáq; ad eū Qui est quærendū anima meditatoria, primùm suspicatur eum adesse inibi. suspenso deinde aliquantisper assensu, ob hæsitationē eius cogitationis in metū incidit iam pœnitens. Experrectus, inquit, Iacob dixit:

Domin

Dominus est in loco hoc ego autē nesciebā.]Cui libenter dicerem:& præstat ignorare,quàm in loco Deū esse credere,qui circumquaq; cōplectitur omnia, meritò igitur timuit, & stupens dixit,Quā terribilis locus iste.]Verè enim in physiologia difficilis est de loco tractatio,in qua quæritur vbi,& in vniuersum an alicubi sit Ens:aliis dicentibus quicquid est occupare locum aliquem,& aliis aliū ei tribuentibus,vel intra mundū, vel quēdam vltra mundanū.rursum aliis cōtendentibus, nulli creaturæ illum increatū similē, sed in tantum excellere, vt mentem quoq; omniū velocissimā, ipsius confessione post se relinquat interuallo longissimo.quamobrem exclamat cōfestim, nō est quod putabam.non est in loco dominus. cōtinet enim non continetur,vt docet veritas.mūdus iste quē videmus sensibilis, nihil aliud quā domus est Dei,vnius ex Entis veri Dei potentiis, qua bonus est.Mundū nempe domum & veri cæli portam nominat.hoc quid sit dicam.Mundū intelligibilem illum qui decreto Dei cōstat ex ideis,nō licet nobis aliter percipere quā ex collatione ad hunc nostrū visibilē ac sensibilem:quia nec aliam vllā rem incorporeā cogitare possumus.nisi occasione sumpta à corporibus.quiescentiū enim locus intelligitur,tēpus verò mobiliū.puncta autē lineæ superficiésq; , & in vniuersum fines,velut circūdati amictus extimi.eadē ratione cū intelligibilis mūdi notitia cōtingat nobis per sensibilē, hic illius porta dicitur. nā sicut ciuitatē visuri per portā intrāt:sic qui mundū illū inuisibilē volunt cognoscere, tanquā peregrini sequūtur imaginationē huius visibilis.At ille mūdus essentiæ tantū intelligibilis absq; cōspectu cuiuscūq; figuræ,solā ideā referens exēplaris ad quod effictus est,ad clarissimā illā speciē vmbra carentē reuocabitur,subblatis & mœnib' & portis omnibus,vt nō per aliud spectetur sed per seipsum,ineffabili spectaculo exerēs pulchritudinē nūquā mutabilē.De his quoq; satis. Huiusmodi somniū est & illud alterū de grege vario,qđ ipse qui vidit,experrectus narrat dicens:Angelus domini per visionē inclamauit me: Iacobe.respōdi.qđ est?& ait: Leua oculos,& vide hircos arietésq; saliētes super oues &capras,albos,varios,interspersos cinericij coloris maculis.Vidi enim quæ facit Labā. Ego sum ille Deus qui apparui tibi in loco Dei,vbi vnxisti mihi lapidē,& votū vouisti:nūc ergo surge,& egredere de terra hac, & proficiscere in terrā natalē,& ero tecū.]Vides in sacris literis diuinitus mitti somnia,nō solū per causam rerū antiquissimā, sed & per mini-

ſtros eius apparitorésq; angelos, qui diuinam felicémq; ſortẽ à ſummo parente acceperunt? cõſidera tamen & quod ſequitur. Sacer ſermo aliis vt rex facienda imperat, alios vt præceptor fa miliares diſcipulos vtiliter inſtituit: alios item tanquã cõſiliarius ſentẽtiis optimis inſtruit, nõ valẽtes ipſos ſibi cõſulere. rurſum cum aliis tanquã cum amicis fidenter amãtérq; ſecreta cõſilia cõmunicat, quæ profanos audire nefas eſt. interdũ ſcitatur ex quibuſdã, ſicut ex Adamo illud, Vbi es? ad quod ꝓpriè reſpõderi poterat, Nuſquam: eò quòd humanæ res omnes nunquã in eodẽ ſtatu maneãt, ſubinde mutãte ſe tum anima, tũ corpore, ac rebus extraneis. inſtabiles eñ ſunt cogitationes, cùm earũdem rerũ imaginationes nõ ſemper eaſdẽ, ſed interdũ contrarias cõcipiant. corpus quoq; pariter inſtabile, vt indicant mutationes ætatũ cõtinuæ ab infantia vſq; ſenectutẽ vltimã. nihilo ſtabiliores etiã res extraneæ, pendentes à fluctuãtis fortunæ arbitrio. Cæterum quãdo ſermo ille venit in amicorum cõſiſtorium, nõ prius incipit dicere quàm vnumquẽq; nominatim appellet, vt arrectis auribus attenti quietíq; audiãt oracula ad perpetuam memoriã: quoniam & aliubi dicitur, Sile & audi. ad hunc modũ è rubo Moſes vocatur. Vt vidit, inquit, eum accedere ad rẽ viſendam propius, vocauit eũ è rubo Deus, dicens: Moſes Moſes. qui reſpõdit, Quid eſt? Sic & Abrahã, quando Deo tentante pietatẽ eius, parans immolare dilectũ filium vnigenitũ, veritus eſt genus illud per ſe doctũ, cognominatũ Iſaac, extinguere. ſic enim incipit narratio: ꝙ deus tẽtans eum dixit, Abrahã Abrahã, qui reſpondit, Ecce ego. tũ ille: Sume filium tuum vnigenitũ quem diligis Iſaac, & offer eum mihi in holocautoma. Iámq; victima erat altari impoſita, cùm reuocauit eũ angelus domini è cælo dicẽs: Abraham Abrahã. qui reſpõdit, Adſum. dixítq; ei, Ne extendas manum tuã ſuper puerũ, neq; facias illi quicquã. Ex hoc diuino ſodalitio vnus hic meditator, meritò & ipſe vt non poſtremus nominatim vocatur. Dixit, inquit, angelus ad me, Iacobe. Cui reſpõdi, quid eſt? Vocatus attẽdit diligẽter, vt viſa bene percipiat, ea ſunt orationũ, ceu pecorũ coitus & generatio. Leuatis, inquit, oculis vidi hircos arietésq; ſaliẽtes ſuper oues & capras.] Hircus caprarũ gregis dux eſt, aries autẽ ouium. Hæc animalia duos ſermones perfectos ſignificant, quorũ alter purificat animam, & facit peccatis vacuã: alter eam nutrit, & replet bonis operibus. Tales ſunt in nobis duces gregum ſermones, greges autem vt oues capræq; quarum gerunt nomina, currentes

tes properantésq; ad iustitiam. Tunc igitur leuatis mentis oculis, quos prius clauserat, vidit similes hircis arietibúsq; perfectos sermones, paratos ad minuẽdas iniquitates & augẽda officia. at quomodo? Dũ super oues caprásq;, videlicet iuuenes adhuc tenerásq; animas, pubẽtes, & vigẽtes ætate saliunt, nõ propter brutã voluptatẽ, sed propter inuisibilẽ geniturã sapientiũ dogmatum. fœcundũ enim est hoc connubiũ, nõ amplexus conciliãs corporũ, sed bene natas animas iungens perfectis virtutibus. Salite igitur omnes recti sermones, coite, seminate, & quancunq; animã videritis fœcundam fertilémq; virginem, ne sinatis præteritã. inuitatã autem ad complexus initiate, redditéq; grauidam. elegantẽ enim prolem pariet, masculã, albã, variam, intersparsam cinericiis maculis. hæc verba quid significent quærendũ est, Διάλευκοι albi sunt clarissimi & manifestissimi, quòd Διὰ sæpe in cõpositione verborũ augeat rẽ, vt Διάδηλον & Διάσημον, quę voces aliquid perspicuũ insignéq; significant. proinde requiritur vt animæ sacra genitura grauidæ primogeniti fœtus albi sint, similes non sublustri colori, sed splendido, quales per meridianam serenitatem fulgẽt solares radij. requiritur etiam varietas, non illa in lepræ impuræ morẽ multiformis ac multiplex, quæ propter sententiæ inconstantiã adsimilatur vitæ huc illuc raptatæ incertis casibus: sed literis picturata sigillisq; variis, effictis probè omnibus quorũ proprietates inter se tẽperatæ mixtæq; musicã symphoniam cõficiant. quidam enim picturãdi artẽ adeò neglectã vilémq; existimãt, vt eam ad textores relegẽt. ego verò etiã nomen eius admiror, præsertim quãdo terræ segmẽta, cælestes circulos, animalium stirpiúmq; differentias, & hunc mũdi multiformem cõtextum aspicio. quæ admiratio cogit me credere, huius opificẽ inuenisse artem variegãdi: atq; ita & inuentorẽ veneror, & inuentum eius honoro: operis verò ipsius spectaculo stupeo (quãuis quotam eius portionem vidi?) ex eo quod apparet, si tamen satis apparet, diligentem coniecturã sperans me posse facere de cætero. Quin & amatorẽ sapiẽtiæ miror ob eiusdem artis studium qui multa variáq; hinc inde collecta scit cõtexere. Sumẽs enim à puerili grãmatica hæc duo prima, scribẽdi legẽdiq; facultatem, à perfectiore poëmatum notitiam & antiquitatũ memoriam, ab arithmetica geometriáq; certitudinẽ in iudicio proportionũ ratiocinationúmq;, à musica rithmos, metra cõcinna, colores, tonos, melos coniunctũ disiunctũq;, à rhetorica inuentionem

tionem,elocutionẽ,ordinẽ,dispositionẽ,memoriam,pronuntia tionem,à philosophia quicquid in his est prætermissum,& reliqua ex quibus cõstat vita hominũ,vnum opus floridissimũ cõficit eruditionẽ variam,admiscens ei opificẽ quoq; huius negotij,quẽ sacra scriptura vocat Beseleel, & interpretat̃ In vmbra dei.hic enim rerũ simulacra fabricat,exemplaria verò architectus,Moses nomine,ideo ille tanquã vmbras delineat:hic verò nõ vmbras facit, sed naturas archetypas speciésq; & picturis ornat sacraria.ille autẽ doctus ornator pictórq; loci sapientiæ, monumẽtis sacrarũ literarum inseritur.Hoc ipsum quoq; pulchrum opus Dei,variúmq;,mũdus videlicet,eadẽ arte sapiẽter absolutũ est.Et nõ mirabimur picturã vt magnã scientiã, cui* sacratũ opus extat factũ ratione sapientissima,terra cæló q; tot simulacra continẽs, vnde meditatori variarum cogitationum materia.post albos em̃ mox vidit varios,eruditionis notis insignitos.tertij sunt aspersi cinericij.hos tamen quis sanus nõ diceret varios?verùm hic nõ tam de differentiis pecorũ agitur,q̃ de via ducente ad virtutẽ.vult enim propheta in hac incedentẽ aspergi aqua & cinere:quia terrã aqua maceratã proditum est formatã esse nõ hominis fictore in corpus hoc nostrum,nõ manu factum opus,sed naturale.est ergo principiũ inuisibilis sapientiæ,nõ obliuisci suiipsius,& habere semper prę oculis suas origines.Sic em̃ superbia,vitiũ cũ primis exosum Deo, potest elui.Quis enim cogitãs se aquam & cinerẽ iam inde à creationis suæ primordiis,inflabitur:& cristas tollet per arrogãtiam? ideo sacrificaturos etiã ad hunc modũ aspergi legislator iubet neminem censens dignũ his muniis qui sibi nõ sit natus anteà, & ignoret vilitatem hominis,quam ex elementis è quibus cõstat,coniectando intellexisse debuerat.Hæc insignia,album,varium,sparsum cinericium,quantum ad Meditatorem attinet, qui nõdum perfectus ea vidit,imperfecta sunt:quãtum autem ad virũ perfectum,& ipsa perfecta videntur:Cõsideremus quomodo.Principem sacerdotũ,quoties ritè immolaturus præscriptas victimas accedit ad altare,ante omia cinere & aqua lustrari sacra lex iubet,vt in sui memoriã redeat:nam & ille sapiens Abrahã supplicaturus terrã se ait esse ac cinerẽ: deinde talarẽ stolam indui,& ornatũ pectoralem variũ,cælestium siderũ quãdam imaginẽ.Duo enim Dei tẽpla esse vidẽtur alterũ hic mundus,cuius sacerdotiũ est penes Dei sermonẽ primogenitũ:alterum anima rationalis,cuius sacerdos est ille verus homo: cui*

homin

hominis imago sensibilis est pōtifex, qui patrio ritu vota & sacra facit. huic præceptū est vt iam dictā stolā induat referētem cæli similitudinē: vt & mundus vnà cum sacerdote operetur. & homo cum hac vniuersitate. atq; ita duarū specierū typi declarantur, sparsæ & variæ: iam tertiā perfectissimàmq;, quæ alba nominatur, explanabimus. quando hic ipse pōtifex intrat intima sacraria, variam illam vestem exuit, sumens aliā lineam, factam è bysso purissima. hæc significat firmitatē splendidissimi luminis. nā hoc telæ genus difficile rumpitur, nec fit ex vlla re mortali, & cū bene purgatur candorē habet eximiū. per quæ illud subindicatur. q; ex his qui sedulò purèq; colunt illud Ens nemo est qui non primū firmætatur sentētia, cōtemptis humanis negotiis, quæ illectos lædunt & reddūt infirmiores: deinde immortalitatē cupiat, irritis figmētis cæcorū hominū postremò illustretur veritatis splendore purissimo nullā posthac admissurus falsam opinionē pertinentē ad tenebras. Hactenus de magno pōtifice insignito tribus dictis signaculis, albo, vario, sparso cinericio. at ille rerū humanarū administrationis cupidus, nomine Ioseph, extremas notas, vt apparet, nō affectat, sed solam mediam variā. narratur enim habuisse tunicā variā, nec aspersus sacris lustralibus, vnde agnoscere poterat se lutū factū ex aqua & cinere, nec virtutis vestem adeptus candidissimam: amictus tantū textura ciuiliū rerum varia, cui minimū quiddam de veritate inspergitur, maxima verò ex parte cōstat è mēdaciis ratione fucatis, persuasibilibus, & præferētibus quādam veritatis speciē: vnde origo sophistarū Aegyptiorum omnium, vt sunt augures, ventriloqui, prodigiorū procuratores, aduersarij graues & præstigiatores maximi, quorū insidiosas artes difficilè habetur euadere. ideo tunicā hāc Moses inducit naturaliter infectā sanguine: quoniā tota vita remp. administrātis cōtaminatur, dum bellū aut infertur propulsatur, infestātibus subinde aliis atq; aliis improuisis casibus. scrutare quēlibet gratiosum apud populū, cui bene succedūt negotia. caue te miratores eius decipiāt, iuuenes multos morbos, multas pestes in eo latere, huc illuc obtorto collo trahentes eius animam inuisibiliter licet reluctantem ne opprimatur, vel offensa tandē plebeia multitudine, vel alicui' potētioris insidiis. huc accedit inuidia grauis inimica & vix superabilis omnes quæ vocantur felicitates impetere solita, quā euitare nō est facile. quid est ergo cur nobis placeamus administratione reipu. tanquā veste versicolori,

decepti

decepti eius externa specie.nec animaduertētes latentē in insidiis periculosam turpitudinē?quin potius exuta ista tunica florida sacrā illā vestē induimus intertextam variis virtutibus?sic enim insidias euademus,quas nobis struit inertia,inscitia, ineruditio,Labanis sodalitiū.postquā enim nos purificatos lustrationibus sanctitatē inducentibus sacer ille sermo veris ornauit philosophiæ rationibus:adiūctósq; ꝓbatis insignes ac illustres reddidit,incusamur à maliciosis morib' modò dicta bona infestantibus.ait enim:Vidi quæ tibi Labā facit?nimirum cōtraria meis munerib',petēs te impuris,improbatis, clāclurariisq; artibus.sed nō est timēdū freto diuina ope,quapropter dicit,Ego sum ille Deus quē in loco Dei vidisti.] Egregia laus animæ,dignā habitā esse quæ Deū videat & audiat. Hic locus nō est cursim prætereūdus,sed diligēter examinādus, an duo dij sint.Legit em̄,Ego sum illeDeus q tibi apparui,nō in loco meo,sed in loco Dei,quasi alterius.quid igit̄ dicendū?Re vera Deus vn'est. abusiuè autē plures:ideo sacra scriptura nunc illū verū per articulū indicat,dicēs:Ego sum ille Deus.cæterū abusiuè dictū sine articulo enuntiat,qui apparui tibi in loco Dei, nihil adiūgens ad Dei vocabulū.vocat autē Deū nunc antiquissimū sermonem suū,nō superstitiosè de nominibus solicitus,sed vnū spectās finē propositū.nam & alibi cōsiderans an sit aliquod Entis nomē,satis didici nullū esse propriū:& quodcūq; dicatur dici abusiuè.nō potest enim dici aliud quā solū Ens,attestatur mihi oraculū illud percōtanti de nomine redditū,Ego sum ille Ens: vt cū homo nō possit cogitare nisi quæ nō adsunt Deo, saltē eū esse credat.hunc cum animabus corpore carētibus dicatis ipsius ministerio tanquam amicū colloqui videtur probabile: cæterū cùm degentibus in corpore,per speciem angelorū, natura nihil mutata interim,quādoquidē est immutabilis:animabus tantū per visionē,cōcipientibus formā imaginariā,& verā speciē se videre putātibus.est enim decantatū priscorū fabulis, numē humana specie ciuitates obire, obseruādo quid in eis cōtra ius & fas fiat,id vt verū nō sit,tamen fortasse vulgatū fuit vtiliter.at scriptura,semper sanctè reuerētérq; de Ente loqui solita, nihilominus stultorū hominū vitā erudire cupiens, homini quidē eū assimilat,sed nō personis particularibus.ideo manus pedes,os, vocē,irā furorémq;,& vindictā etiā, introitus exitúsq;, sursum deorsum & quaqua versum motus ei tribuit hac parte nō verborum veritatē respiciens, sed vtilitatē discētium:nimirū quia

nota est quorundã naturæ obtusitas, vt omnino nõ possint Deũ cogitare sine corpore, quos non est possibile ad officiũ reuocari modo alio, nisi audiãt Deum more humano ire atq; redire, descendere ascẽderéq;, vociferari & indignari propter peccata hominum, interdũ etiã inclementer irasci & implacabiliter. imò etiã tela gladiósq; & instrumẽta vltionis alia cõtra sceleratos ei parata esse. Bonũ certè fuerit, si vel talibus minis intẽtatis ad sanam mentem redeant. vix enim aliã viã præter has duas vllus legislator ingreditur: quarũ vna vergẽs ad veritatem docet, non esse Deũ sicut hominẽ; altera tardioribus se accõmodans ait: Castigabit te dominus Deus sicut homo castigat suum filiũ. quid igitur mirũ est eum adsimilari angelis, quãdo propter egentiũ vtilitatem non refugit similitudinem hominum, sicut quando dicit, Ego sum ille Deus qui apparui tibi in loco Dei. quod sic intelligendũ est, eũ tenuisse locũ angeli vt tunc videbatur salua sua natura, vt prodesset nondum valẽti verum Deum cernere. nam quemadmodum radios solis repercussos vident etiam qui non possunt ipsum obtueri, & in lunaribus radiis, sicut in ipsa conspicitur mutatio: sic imago Dei sermo ipsius nuntius, tanquã ipse intelligitur. Viden' Agar, hoc est liberalẽ eruditionẽ angelo dicentẽ, Tu es ille Deus qui respexit me? non erat enim idonea videre illũ antiquissimũ rerũ autorẽ, mulier Aegyptij generis. at nũc mens incipiẽs proficere, omniũ potentiarũ regẽ imaginatur. ideo dicit ipse: Ego sum dominus Deus, cuius imaginem tanquã me prius vidisti, & lapidẽ mihi inscriptũ dedicasti. quæ inscriptio docet quòd solus ego sto, & omniũ rerum naturã statuo, perturbatione cõfusionéq; in ordinẽ ornatúmq; reducta, suffultis rebus omnibus, vt firmo nitantur fundamẽto & solido, potenti meo sermone videlicet, qui mihi est vicarius. nam lapidea columna tria significat, statũ, dedicationẽ, inscriptionẽ: de statu inscriptionéq; diximus, superest vt explicemus dedicationẽ. nã cælũ & mundus dedicantur suo creatori: & animæ quotquot ciues mundi charæ Deo sunt, seipsas consecrant, nullo distractæ mortaliũ rerum desiderio. cõsecratæ autem per totam vitam indefessæ vacãt bonis operibus. Stultè porrò facit qui non seipsum sed aram Deo dicat, putãs esse in rebus creatis quicquã stabile, aut dignũ titulo, vel tale vt nõ etiã inscriptum mox aboleri debeat, vituperabile magis quàm laudabile. ideo clarè in sacris literis præcipitur, Non statues tibiipsi statuã. nihil enim humanum verè stat, etiamsi crepuerint qui reclamãt

ment

IN PHILONIS IVD. OPERA, RERVM ATQVE *verborum Index copiosissimus.*

Corp

Deus sol

Dei

Fama

Homi

Noe pr

Sus

Vitia

FINIS.

LVGDVNI,
Excudebat Nicolaus Petronillus.
1561

PHILONIS IVDAEI, SVMMI PHILOSOPHI, AC SCRIPTORIS eloquentisſimi,

Operum, quotquot ad hunc diem haberi potuerunt,

TOMVS ALTER.

INTERPRETE,

Sigiſmundo Gelenio, Ioanne Chriſtophorſono, & Ioanne Vœuræo.

Ad finem rerum & verborum Indice addito.

LVGDVNI,

Apud Antonuim Vincentium.

M D LXI.

CATALOGVS ET ORDO librorum in hocce Philonis Iudæi Tomo contentorum.

PHILONIS IUDAEI DE VITA MOSIS, HOC EST, De Theologia & Prophetia. Liber primus.

Sigismundo Gelio interprete.

MOSIS vt quidam censent legislatoris Iudæorũ, vt alij sacrarũ legum interpretis, vitã scribere est animus, viri modis omnibus maximi absolutissimiq;, & eum lectoribus dignis notũ facere. nam inclita fama legum, quas reliquit posteris, totum orbẽ habitabilem peruagata, extremos ei⁹ terminos attigit. ipse verò quis fuerit, nõ multis satis notũ est: fortasse propter inuidiam, aut propter institutorũ eius ab aliis ciuitatibus in plerisq; discrepãtiam, scriptoribus Græcis non dignatis eum memoria: quorũ maior pars facultate scribẽdi abusi sunt tum in oratione soluta, tum in poëmatibus, versi ad comœdias & fabellas sybariticas notæ turpitudinis obscœnitatísq;: cùm debuissent naturæ donis vti ad prodẽdas res gestas vitásq; bonorum virorũ: vt nec honesta exempla vetera nouáq; traderentur obliuioni ac silẽtio cùm prælucere possint posteris, nec omissis melioribus argumẽtis auditu indigna anteponerẽtur: prætexta probris honestatis specie. verùm ego istorum inuidiam prætereo, malens de hoc viro dicere quæ è sacris libris didici, quos reliquit mirãdum monumentum suæ sapientiæ, & à quibusdam nostræ gẽtis senioribus, qui veteri lectióni semper attexebãt aliquid: quò magis vita hominis est mihi cognita. faciam autẽ initium vnde necessum est incipere. MOSES genere fuit Hebræus, natus in Aegypto educatúsq;: eo ꝙ maiores ipsius ob diuturnã famem quæ Babylonẽ ac propinquas regiones tum premebat, alimenta quærẽdo in Aegyptũ cum vniuersa familia migrauerãt, terram campestrem, sulsi profundi,

fertilémq; omnium quibus natura humana indiget, frumenti præcipue.nam huius fluuius æstate adulta.quādo alios fertur decrescere,perennes æquè ac torrentes, crescens & diffusus arua inundat aquis stagnantibus. atq; ita nullo pluuiarū desiderio,genus omne frugū fructúmq; quotánis copiosè prouenit, ni manifesta numinis ira incidat,propter nimiā impietatē inhabitātium.Parentes habuit eius ætatis optimos quos nō magis communis tribus quàm idem animus iunxerat, septima progenies hic est à primo,qui peregrinus ipse,princeps fuit vniuersi Iudæorū generis.educatus est regio more,per occasionem hanc:Rex cúm animaduertisset hanc gentem in dies magis ac magis crescere,veritus ne inquilini superante numero cum indigenis de principatu contenderent,vires eorum nefariis artibus conatus est accidere:iussitq; vt ex recens editis alerentur fœminæ,propter sexum bello inutiles:mares tollerentur,ne oppidatim inualescerent,quandoquidem viris armisq; florentes copiæ sunt murus inexpugnabilis,eo tempore natus hic puer,visus est præ se ferre haud vulgarē indolem, adeò vt eius parentes edictum tyranni contēnerent.fertur tribus mensibus domi lacte nutritū nemine conscio.deinde cùm non deessent (vt fit sub regibus) qui scrutarentur etiā recondita captando gratiam nouis delationibus,timentes,ne dum vni consulunt,ipsi necis eius fierent accessio.deploratum puerum, exponunt in ripa fluminis:atq; ita gementes discedunt,miserantésq; tum suam necessitatē qua expressum sit infanticidium filij,tū pueri necem iniquā & miserabilē:deinde seipsos incusabant,qui calamitatē auxissent.Debueramus recens natū exponere,quādo prius quàm nutricis intercedat officiū, vulgus vix habet pro homine.nos nimia cura per tres integros menses aluimus,nobis maiorē tristitiam parātes,maiorem cruciatum puero,vt voluptatū dolorúmq; per ætatē capacior se perire sentiat.hæc illi de futuro incerti, præsenti tātū indulgētes luctui. interea puella soror infantis expositi,affectu mota domestico, paulū digressa expectabat exitū,nimirū cūcta dispensante Dei prouidētia.Erat regi vnica dilecta filia.eā ferunt dudū nuptā non potuisse matrē fieri,quāuis liberorū cupidā præsertim sexus potioris,vt esset qui in fortunatā auiti regni sortē succederet,migraturi alioqui in familiā aliam nepotū penuria.Qua cura pressam,& ea die maximè anxiā cū hactenus solita esset domi se cōtinere,ac ne limen quidem trāscendere, proripuisse

se cū

se cũ puellis familiaribus ad fluuiũ, vbi puer fuerat expositus. deinde lauantẽ aspergentémq; se inter opaca condensáq; stagnorum,conspicatã iussisse afferri puerũ:tum à capite ad calcem contemplatã,miratámq; formã & habitudinem , plorãti cõdoluisse,affectu iam ad maternam pietatem vergẽte,ac si ex ipsa infans fuisset progenitus.cúmq; didicisset eũ esse natũ ex Hebræis parẽtibus tũc edicto regis territis,consultasse de alẽdo puero.nec enim tutũ videbatur cõfestim eũ ferre in regiã. sic hęsitãti sororẽ infantis superuenisse tanquã è specula,& cõiectantẽ de causa,rogasse num iuberet eum nutriri apud quãdam Hebręã mulierẽ nõ dudũ partu leuatã,annuẽte verò illa, infantẽ vt alienũ suæ matri cõmendasse:eámq; libẽter pollici tam suã operã in nutricãdo,tanquã mercedis gratia,Deo prouidente,vt prima educatio cõtingeret infanti domi apud hos ipsos ex quibus procreatus fuerat. post hæc nomẽ ei dat sumptum ex ipsa re,ꝙ esset ex aqua sublatus. Nam Aegyptiorum lingua Mos aqua dicitur.vbi verò maioribus quàm pro ætate incremẽtis auctus,maturè ablactatus est,mater eadẽ & nutrix eum reddidit ei à qua acceperat , elegãti sanè præditũ indole. illa videns eũ supra ætatẽ proficere,ex aspectu renouata accensáq; beneuolentia,facit filiũ suppotitiũ,quæ iam antè muliebri arte finxerat se grauidã,vt natiuus putaretur nõ ascititius. Tam facilè succedit quicquid Deo placet quantũvis arduũ.Ita nactus educationẽ regiã,nequaquã infantiũ more delectabat assentationibus, iocis lusibúsq;,quãuis indulgẽter haberetur ab educatoribus:sed iam tũ modestiam grauitatémq; pręferẽs malebat audire spectaréq; vtilia.cõfestim enim accesserunt aliũde præceptores,quidã vltrò venie[illegible]s è præfecturis Aegypti proximis,alij magnis præmiis inuitati è Græcia:eos intra mo dicũ tẽpus ille superauit,natiua docilitate institutiõnẽ pręcurrens,vt reminisci videret nõ discere,in rebus difficiliorib⁹ de suo cõminiscens aliquid:nã præclara ingenia multa nouãt circa scientias.Et queãdmodũ bonæ habitudinis corpora mẽbris omnibus agilia securos pædotribas faciunt exhibẽdo illis vel nihil negotij vel minimũ,itidẽq; agricolis generosæ plãtę per se proficiẽtes in bonas arbores:sic anima bene nata præceptis obuiã se offerẽs,à seipsa magis q̃ à magistris adiuuatur : arreptisq; rudimẽtis cuiuscũq; sciẽtię,equus(iuxta prouerbiũ)fert in planitiem.Itaq; numeros & geometriã,vniuersámq; musicam,rhythmicã,harmonicã,metricã,siue contemplatiuã, siue

per instrumenta vocésq; promentē se modis variis, accepit ab Aegyptiis doctoribus: & insuper occultā philosophiā descriptam literis (vt vocāt) hieroglyphicis, hoc est notis animaliū, quæ ipsi venerātur etiā pro numinib⁹. reliquas liberales artes Græci docebant: ex propinquis autē regionib⁹ euocati Assyrij suas literas, Chaldæi siderale scientiā, hác & ab Aegyptiis didicit, mathematicæ cū primis deditis: obseruánsq; quid vtrisq; cōueniat, in quo discrepēt, intactus à cōtentionibus veritatem quærebat: quippe qui nihil præter eā admittebat, lōgè aliter q̄ isti qui accepta semel qualiacūq; dogmata obstinatè defendūt siue probata siue improba, more causidicorū mercenariorum, ius & æquū negligentiū. Egressus deinde pueritiā magis curā intēdit, nō vt quidā frena laxās concupiscētiis, quáuis nō deessent incitaméta plurima, quæ se vbertim offerūt in regū domibus: sed sobrietate atq; tēperantia tāquā habenis quibusdā eas cohibens, ne ferrētur impetu nimio. atq; ita singulos affectus suapte natura inpotētes & indomitos cicurabat quantū poterat. Quòd si alicubi decessisset ab officio vel offendisset nōnihil, seuerè à seipso pœnas exigebat: & in vniuersum dabat operam vt ad primos impetus animi resisteret, quasi cōtumacem equū obseruans, nimirū ne inuito auriga ratione cursum plus satis accelerātes confunderent perturbarentq; omnia. hæ sunt enim bonorū & malorū origines: bonorū, si ratio teneat imperium: cōtrariorū, si affectus dediscāt obedientiā. meritò igitur stupori erat omnib⁹ familiaribus tanquā nouum naturę miraculum, incertis qualis mens habitaret in eius corpore, humana an diuina an mixta ex vtroq;, cùm nihil vulgare haberet, au gustiora cæteris omnia. Nā nec ventri quicquā dabat præter tributū naturæ necessarium, nec voluptatū sub ventre nascentium nisi liberorū causa meminerat: frugalitatē colebat vt nemo alius, in vniuersum abhorrens à deliciis. Animo enim viuere malebat quàm corpore. philosophiæ præcepta quotidie factis repræsentabat, mentē verbis exprimēs, facta dictis accommodans, vt cū sermone vita congrueret. In summa qualis erat vita, talis & oratio, cùm nihil discreparet haud aliter quàm in instrumēto musico. cæteri mortales si vel leuis aura felicitatis aspiret, inflantur & immanè spirāt, superbè illudentes obscurioribus, appellando piaculares, conturbatores, onera terræ aliisq; verborū contumeliis, tanquā sua felicitate probè cōstabilita munitáq;, fortasse ne in crastinū quidem eodē statu māsuri. nih

ri. nihil enim fortuna mutabilius fúsq; déq; versante rerũ humanarũ aleam, adeò vt vna sæpe dies alium affligat, extollat aliũ. hæc illi cùm nunquã nõ videãt ac intelligat, tamẽ amicos despiciũt, contẽnunt leges sub quibus nati educatiq; sunt, mores patrios quantũvis probatos mutãt pro libito, & intenti præsentibus obliuiscũtur veterũ. At hic euectus in summũ rerũ fastigiũ, nepos tãti regis habitus, spe omniũ destinatus successor auiti solij, nec aliud quàm rex iunior appellatus, secut⁹ est maiorũ suorũ instituta gẽtilia, adoptiuorũ parẽtũ bona & si splẽdida, tamẽ adulterina iudicãs: ediuersò naturaliũ parentũ & si ad tẽpus viliora, vera tamẽ & propria. itaq; vtriusq; partis iudex incorruptissimus tũ eius ex qua natus, tũ eius in quã adoptatus fuerat, alteri beneuolẽtiã præstabat alteri gratitudinẽ: & retulisset abũdè gratiã, nĩ animaduertisset in ea terra impiã regis seruitiã. nam externi generis (vt antè dixi) erãt Iudæi, quorum primi cõditores ob famẽ & inopiam à Babylonis prouinciis in Aegyptũ migrauerant, & propemodum supplices tanquam ad asylum in regis fidẽ confugerant & indigenarũ misericordiam. Hospitibus enim (quantũ ego iudico) iura debẽtur eadẽ quæ supplicibus. erãt igitur supplices, inquilini, socij honore ciuibus iam proximis. vicini minimũ differẽtes ab indigenis. Hos tales qui relictis pristinis sedibus in Aegyptũ se cõtulerãt, vt eam securè incolerẽt, tanquã alterã patriã, rex in seruitutem vindicabat, quasi belli iure captiuos, aut emptos de lapide, adigebatq; ad opera seruilia, homines nõ solùm ingenuos, verũetiam hospites, supplices, inquilinos, nihil veritus numen cui exosæ sunt id genus iniuriæ. Ad hæc imperabat eis grauiora quàm ferre possent: aliòs super alios labores cumulãs. Si quis interim labori ob infirmitatẽ se subtraheret, capitalis noxa iudicabatur. Operibus præerat immitissimus quisq; crudelissimúsq;, quos exactores operarũ appellabãt ab hoc officio. Operabãtur autẽ partim lutũ formãdo in lateres, partim cõportãdo paleas. Nã paleis cohærent lateres. Alij iussi sunt publica & priuata ædificia struere, fossásq; fodere, dies noctésq; cõuehendo materiam sine successione, ne tãtisper quidẽ permissi quiescere, dum somno se reficerẽt, ipsi & opificum & ministrorũ præstantes operas, vt breui primũ animi mox & corpora deficerẽt. Itaq; alij post alios emoriebantur pestilentia, quos insepultòs proiiciebant extra terminos, nec puluerẽ sinentes corporibus iniicere, nec lachrymis cognatos aut amicos tã miserè mortuos prose-

qui:adeò etiã affectibus animi,quos penè solos natura fecit liberos,iugũ intentabant homines impij,premẽtes eos necessitate grauissima.Hæc ille cõtinuè ferebat indignissimè, cùm nec prohibere iniuriã posset,nec oppressis succurrere: verbis tamen quantũ poterat,subleuabat:præfectos subinde admonẽs, vt moderẽtur laxaréntq; nimiã in vrgẽdo duritiam:operarios verò,vt præsentẽ statum ferrẽt fortiter,sicut viros decet,nec animis deficerent vnà cũ corporibus,vtq; sperarent mutationẽ in melius.omnia enim mũdana verti in cõtrarium, nubila in serenitatẽ,procellas in quietũ aërem,tempestatẽ in tranquillitatem,res verò humanas eò magis quò instabiliores sunt.talibus incãtationibus tanquã bonus medicus putabat se leuaturũ mala quãuis grauissima:quæ tamen ad tẽpus lenita mox exasperabãtur denuò,& ex interuallo augebãtur nouis erumnarũ accessionib⁹.erãt enim inter præfectos quidam efferati rabie, nihil differentes à venenatis carniuorisque bestiis, humana specie beluæ,sub qua mores ferinos celabãt, ferro adamãtéq; duriores.ex his vnum immanissimũ,quia nihil remittẽs exacerbabatur etiã precibus,nisi celeriter iussa fierent pulsans miseros,verberãs,excrucians,interemit:fas esse ratus.& re vera fas erat eum occidere,qui viuebat in perniciẽ hominũ. hoc auditum rex ægretulit:vt indignũ facinus,nõ quòd aliquis occisus esset,aut occidisset,siue iure siue iniuria:sed ꝙ nepos ab eo dissentiret,nec eosdem quos ipse haberet pro sociis & hostib⁹, amãs quos ille oderat,infensus verò dilectis ab eo,& miserans quos rex inclemeter exagitabat.hãc occasionẽ nacti purpurati,& suspectũ habẽtes iuuenem,quẽ norant aliquãdo exacturũ pœnas præsentis crudelitatis quamprimũ potuerit,patulas aui aures impleuerũt plurimis calumniis,hincinde insusurrantes vt de amittendo principatu reddiderint solicitũ,dicebãt enim: Teipsum aggredietur,nihil mediocre sapit, semper molitur aliquid,ante tẽpus ad regnũ aspirat,aliis pollicetur, alios territat,indẽnatos interficit:quò quisq; est tui amãtior, eò magis eũ persequit̃,quid cũctaris?an vt quę conatur efficiat?proderit insidiatori hæc dilatio.Moses interea secessit in finitimã Arabiam,vbi tutius degere poterat,Deũ inuocans, vt alteros eripiat è grauissimis calamitatibus,alteros nihil nõ per vim agẽtes puniat,atq; ita ipsi duplex gaudiũ præ eat, nec fuere vota irrita,Deo probãte mentẽ hominis fauentẽ bonis, malis infensam,vt paulò pòst declaratũ est manifesta eius sentẽtia pœnáq; genti

genti sceleratę inflicta.ipse interim exercebat se in virtutis stadio sub ratione magistra,parans se ad optima vitæ genera, actiuum cōtemplatiuúmq;,simul euoluēs philosophiæ dogmata,atq, etiā expeditè diiudicās,recōdénsq; in memoriā,vt post ea posset in suū vsum depromere,verā laudem quærēs nō inanem opinionē hominū,quippe qui nihil nisi rectā rationē spectabat,fontem originémq; virtutū omnium.Alius certè à rege infesto elapsus:& tum primū ingressus regionē exterā,nōdum assuetus indigenarū moribus,incertus quibus offendantur vel gaudeāt,conatus fuisset quietus latere:aut si maluisset versari cū aliis,vtiq; optimates sibi cōciliasset in spem auxilij,si fortè ab aliquo ad deditionē deposceretur.at hic diuersam viam ingressus,sequebatur sanū suum animū,non sinēs se trāsuersum abripi.& ideo nōnunquā audentior quàm pro viribus, fidebat iustitiæ,qua fretus vltrò ferebat opem infirmioribus.Dicā vnū eius facinus quod in hoc tēpus incidit, paruū in speciē, sed indicium magni animi.Arabes exercēt pecuariā pascúntq; greges promiscuè viri,mulieres,iuuenes virginésq;,nō plebeij solùm,sed & nobiles.Septem puellæ vnius sacerdotis filiæ gregē ad quēdam fontē adduxerāt,demissísq; per funē vrnis, per vices certatim hauriebāt,fundebántq; aquā in proximos alueos donec implerētur.superuenerūt alij pastores,qui cōtēptu debilitate virginū conati sunt eas submouere vnà cū suis gregib⁹, ad paratū potū agētes sua pecora,fruituri alienis laborib⁹: id Moses qui nō longè aberat cōspicatus cōfestim accurrit,clamitās:Nō desistetis ab iniuriis in solitudine, qua ad fraudē abuti mini?nō pudet vos circūferre ignaua brachia inertésq; humeros,capillos,barbas,carnésq; viriles video,viros nō video. puellæ iuueniliter tractāt quę tractāda sunt,vos iuuenes estis puellis delicatiores,nō abitis?nō ceditis his quę priores venerūt, quæ ius aquæ habēt haustæ ipsarū opera, quo vberior esset copia:ita ne paratā aufferetis?Nō facietis per cælestem oculū iustitiæ,qui videt quicqd fit etiā in locis desertissimis,nō auferetis impunè.is me præter opinionē misit in auxiliū, nec enim deero iniuriā patiētibus,fretus illa magna manu, quā vos excæcati cupiditate nō cernitis.nec fas est vos cernerere,sentientis tamē eā ex occulto ferientē,nisi resipiscitis.His verbis territi,quæ videbātur hominis afflati diuino furore, veritiq; ne vera caneret, paruerūt,admissisq; virginū gregib⁹ ad alueos, pasci sunt earū pecora prius bibere. Illæ demū lætæ reuersæ,

 insper

insperatū casum patri denarrauerunt, ita vt caperetur magno desiderio videndi eius hospitis, obiurgabat igitur earū ingratitudinem: Cur dimisistis hominē? quin adduxistis, & si forte recusabat exorastis etiā? estisne mihi alicuius inhumanitatis cōsciæ? aut nō timetis ne iterū incidatis in violentos & iniustos alios? necesse est vt auxilio destituamini tā obliuiosæ erga bene meritos. recurrite vnde venistis, donec erratū potest corrigi. ite properè, vocate nō tam ad hospitiū, quàm ad recipiendā gratiam. Debetur enim. Reuersæ ad fontē, in propinquo eum inueniunt, & patris verbis persuasum, domū deducūt. Qui primùm speciem, mox & mentē eius admiratus (nec enim opus habet felix ingenium lōga experientia) dat ei vxorē filiarū formosissimā, hoc vno facto virtutē eius approbās, per seipsam amabilem, vt externa cōmēdatione nō egeat, modò detur innotescere. Post eas nuptias præfuit gregibus, ad principatū se prę parās. Nam pastoralis ars ad regnū est præludium, hoc est ad regimē hominum gregis mā suetissimi: quēadmodum bellicosa ingenia præexercēt se in venationibus. in feris em̄ experiuntur futuri præfecti militiæ, brutis præbētibus materiam exercitij tā belli quàm pacis tēpore. nam præfectura māsueti pecoris habet quiddā simile cū regno in subditos. ideo reges cognominātur pastores populorū, non cōtumeliæ, sed honoris gratia. Imò quantū ego intelligo, nō iuxta vulgarē opinionē, sed rei veritatē vestigās (rideat qui volet) solus potest esse rex vndequaq; perfectus, qui bene callet artē pastoritiā, & curādo minora animalia didicit, quomodo debeat præesse præstātioribus. impossibile est enim vt magna prius quàm parua perficiantur. Factus igitur omniū ætatis suæ pastorū optimus, & vtilitatis pecorū prouidētissimus, dum nullū laborē fugitat, sed vltrò & iniussus alacriter eis prospicit, propterè bonâq; fide auxit gregū copiam, adeò vt iā inuidiosus esset apud pastores cæteros, nihil simile vidētes in suis gregibus, qui præclarè secum agi putabāt si nihil detrimēti acciperēt, mirātes illius numerū indies crescere, nec tātùm singulas oues pulchrè pinguescere, sed præter egregiā corporum habitudinē fœcūditate quoque laudari, & pascuis frui lōgè saluberrimis. Accidit quondam vt dū sectatur loca herbida rigua lętáq; pascuis, in quodā nemore videret visionē horribilē: rubus erat, frutex spinosus & inualid⁹. is nemine ignē admouēte subitò incēsus est, correptúsq; totus à radice vsq; cacumē flāma in morē fontis scatēte, manebat

bat integer & illesus, quasi nō esset incēdij materia, sed ipse ab igne aleretur. è medio promicabat forma quædā pulcherrima nulli visibili similis. diuinū simulacrū, luce fulgēs clarissima. vt suspicari posset Dei esse imaginē. Vocemus eā angelū, quandoquidē futura prænūtiauit tātò clarius, quātò magnificētior erat visio. significabat enim ardēs rubus oppressos iniuria, vrēs verò ignis oppressores. Quòd autē nō exurebat materia, portēdebat nō perituros qui affligebātur inimicorū violentia, sed conatū eorū fore irritū, illos verò euasuros incolumes. Porrò nūtius diuinæ prouidētiæ faciebat spē tot horrēdorum periculorum fore lætū & facilem exitū. ea cōiectura excutiatur diligētius. Rubus (vt dixi) frutex debilis est & senticosus, vt vel solo cōtactu vulneret. Nec absumit ignis voraci natura, imò cōseruatur etiā, qualis antea fuit permanēs, adeò nihil amittēs vt nitesceret etiā. Hæc omnia designabāt exhortationē quādam, tantū non inclamantē pressis calamitate: Nolite succumbere. Hæc vestra infirmitas est potētia quæ punget vulnerabitq; plurimos. Qui delere cupiunt vos inuiti seruabūt, tot mala illæsi euadetis, & cū maximè vastari videbimini, tūc maximè enitebit vestra gloria. Vos quoq; crudeles & igni voraci similes ne nimium cōfidatis vestris viribus, cogitate inuictissimas opes aliquādo deletas, & resipiscite. Ecce flamma suapte natura vrēs vt lignum vritur: lignū verò cremabile vrit euidēter ignis in modum. Hoc ostēto mirifico postquam Deus Mosen de rebus futuris manifestè præmonuit, addit & oraculum, vt sine cūctatione ad curam suæ gentis reuertatur, pollicēs se nō solùm libertatis autorem, sed etiam ducem nouæ coloniæ paulò pòst deducendæ, & promptum fauorem offerens ad omnia. Iamdudum, inquit, me miseret oppressorum intolerandis iniuriis, quos nemo vel miseratur vel subleuat. & video tum singulos tum vniuersos vnanimiter supplices implorare sperareque meum auxilium. Sum autem exorabilis & propitius veniam petentibus ex animo. I regem accede nihil omnino solicitus. Qui tum regnabat cùm præ metu fugeres, defunctus est, in regnum successit alius, cui nulla tecum simultas intercedit. Eū accedens vnà cum tuæ gentis senioribus, dic oraculo meo iuberi vniuersam gentem, vt extra fines regni progressi trium dierum itinere, sacra patrio ritu mihi faciant. Ille non ignarus tribules suos cæterósque omnes haudquaquam his dictis crediturος. Quid si, inquit, percōtabuntur, quod sit nomē eius

qui

qui misit me,nec dicere potero,nónne impostor videbor? Cui Deus:Primùm dic eis,Ego sum qui sum:vt discāt differentiam inter ens & nō ens.& nullū nomen de me dici propriè, cui soli esse cōpetit.Quòd si vt sunt debiliores ingenio requirēt appellationem,indica eis,non tantū esse me Deum,sed etiam triū virorum à virtute denominatorū,Deum Abraham,& Deū Isaac, & Deū Iacob:quorū alius doctrina, alius natura,alius meditatione quęsitæ virtutis est regula,Quòd si etiā tunc nolint crede re,tribus prodigiis docti flectentur,quę antea nemo vnquā vel vidit vel audiuit.erant autē hæc:virgam quam habebat,in terram proiicere iussus est.ea mox animata reptabat,versa in dra conem serpentum principē.ille territus monstro, præ timore fugam parans reuocatur,& à Deo cōfirmatus,iubetur caudam eius prehendere.quo facto draco adhuc repens ad tactū constitit,extensúsq; in longū,mox denuò in baculū versus est,miran te vtranq; mutationē homine.& vix discernente vtra esset horribilior,in tantū erat ambiguus animo. Sequutum est cōfestim aliud prodigiū.Alteram manum iussus est in sinum mittere,& paulò pòst eximere.eo facto manus niue cādidior repēte apparuit,rursúmq; cōdita in sinum ac prolata,pristinā speciem colorémq; natiuū recepit.Hæc solus à solo discebat tanquā à magistro discipulus,habens secū instrumēta prodigiorum, manū & baculum,quibus quasi viatico instructus est.tertium nec circumferre secū nec prędiscere potuit,quod Aegypto seruabatur non minus horrendum stupendúmq;,id tale fuit.Sume,inquit, aquā fluminis & effunde in terrā, eritq; sanguis cruētissimus, cū colore mutatis & cæteris viribus. visum est autē hoc quoq; credibile non solùm propter certā autoris fidem,verumetiam propter præterita manus virgæq; miracula. nihilominus deprecabatur hanc functionē, caussatus exilitatē vocis & linguæ tarditatem,negánsq; sibi adesse facundiā,præsertim postquam Deum loquentē audierat,ratus enim mutam esse humanā eloquentiam cum veritate collatā,& verecūdo ingenio præditus, subtrahebat se grauiori quàm pro viribus,vt putabat,oneri:ro gabátq; vt alius eligeretur ad exequenda mandata magis idoneus.Deus pudore delectatus respōdit,An nescis quis os homini dederit,& linguā indiderit,quis guttur cęteráq; vocis rationalis instrumēta fecerit?ego sum:noli timere.meo nutu articulatè disseres omnia,facūdia mutata in melius,& vsq; proficiente,nec aliter absq; impedimēto fluente & cogitationes promēte,

te,quã fontes manãt lympidissimi.quòd si op⁹ fuerit interprete,fratrem habebis sermonis ministrũ ac vicarium,qui ad populum tua dicta perferat nuntius,tu verò illũ Dei mãdata docebis.His auditis,quia periculosum erat amplius cõtradicere, profectus vnà cũ vxore ac liberis iter faciebat in Aegyptũ: inuentóq; fratre qui venerat obuiã,adiunxit eum sibi comitẽ,cõmunicatis oraculis.Is iã antè habebat præparatã diuinitus animam ad obsequium,vt incunctãter assentiret sequeretúrq;.Sic ingressi Aegyptum vnanimiter, primũ senioribus gẽtis clam cõuocatis indicant oraculũ, Dei miseratione instare libertatẽ & migrationem ad sedes meliores:idq; ipsum Deum polliceri offerréq; se ducẽ itineris.post hæc regẽ ipsum audẽt appellare, vt populũ extra fines regni emittat ad sacrificiũ.Aiebant enim solitudine opus esse ad peragendos ritus patrios, diuersos ab aliorũ ceremoniis,& ideo secessum requirẽtes, ne vel offendãt alios,vel profanãtur exterorum oculis parum fauentiũ specta culo. At rex ab incunabulis inutritus maiorũ suorũ fastui,nec credens vllum Deũ præter ista visibilia, cõtumaciter respõdit: Quis est cui me obedire iubetis?non noui istũ quem prædicatis nouum dominũ.non dimitto gentẽ prætextu celebritatis sacrorúmq; cupientẽ iugum excutere. Deinde homo iracundus & inclemẽs ignominia notat præfectos operũ, qui sinerẽt otio lasciuire populũ,alioqui non desideraturum festa & sacrificia. Hæc enim non esse intentorũ operi necessario,sed suauiter delicatéq; viuentiũ.Ergo cùm populus graui⁹ quàm antè premeretur,& Mosi sociis indignaretur vt impostoribus, eis clámq; palámq; impietatẽ obiiciens ac ementita oracula, tãdem propheta aggreditr exerere miracula quæ didicerat,quo spectatoribus incredulitatẽ eximeret, interfuit & rex cũ cohorte purpuratorũ. Itaq; cõfluente ad regiam multitudine,frater Mosis baculum,elatũ prius vt esset omnibus cõspicuus,in terrã proiicit,qui mox in dracone mutatur.Tum circulus spectatorũ præ metu stuporéq; solutus diffugit.Sophistæ verò magíque quotquot aderãt,quid vos terret,inquiunt.Nec nos sumus rudes talium artiũ.& nos talia patrare possumus. Deinde cũ quisq; suã virgam proiecisset,multi dracones circa primũ illum voluebãtur sinuosis orbibus. ille verò arrecta ceruice immani hiatu non aliter quàm obiectos pisces circũquaq; petitos absorbuit: atq; ita deglutitis in pristinã virgæ naturam rediit, id tam magnificum spectaculũ etiã iniquis animis omnẽ suspicionẽ exemit,

mit,ne putarent hæc agi humanis vaframētis aut artib⁹ exco gitatis ad ludibriū,sed diuina potētia,qua nihil nō facilè perficitur. Attamē cū ne tā manifesta quidē efficacia posset eis exprimi vt victos se faterētur,sed nihilominus pertinaci audacia resisterēt,addicti obstinatè inhumanitati impietatiq; tanquā laudatis virtutibus,nec miserantes oppressos iniquo seruitio, nec diuina mādata exequi inducētes in animū,tū manifestis oraculis declarata,tū ostētis subsecutis atq; prodigiis:opus fuit grauiore cēsura,vt afflictionibus agminatim ingruētibus castigarētur stolidi,qui dedignabantur erudiri bonis rationibus. Decē pœnæ regioni inflictæ sunt,vt qui in peccādo nihil sibi reliquū fecerāt ad summā malitiā,punirētur modis omnibus,ferirētúrq; perfecto pęnarū numero.ne genera quidē pœnę fuerūt vulgaria. Nā elemēta mūdi,terra,aqua,aër,ignis,cōspirarūt in impios Deo vindice ad declarandā eius potentiā, ea quibus ad creationē salutémq; rerum vsus est,vertētis quādo libet in impiorū perniciē. Hæ pœnæ trifariā destributæ sunt:tres pertinētes ad crassiora elemēta,terrā& aquā ex quibus cōstāt corpora cū suis qualitatib⁹,fratri Mosis cōmissæ: totidē soli Mosi quas inflixit per ignē & aërem, vnde animatū origo præcipua vna vtriq; cōmunis,ordine septima.tres reliquæ ac cōplendū denarium Deo seruatæ sunt ab aqua fuit initiū.hāc quoniā honorāt Aegyptij præ cæteris,tanquā rerū omniū primā adhibuit deus ad terrēdos castigādósq; noxios. Quid igitur mox accidit?Mosis fratre iussu dei percutiēte virga fluuiū,in sanguinē vertitur quā lōgus est ad mare vsq; ab Aethiopia idē in stagnis,fossis,puteis,fontib⁹,& omnibus Aegypti aquis euenit,vt deficiēte aqua potabili ripas nemo peteret,& nouas venas aperiētibus ꝓ limpido liquore sanguis emicaret tāquam è vulnere. pisciū quoq; genera extincta sunt cūcta,vitali facultate versa in pestiferā,vt fœtore cōplerētur omnia,putrescētibus simul tot corporibus. hominū quoq; siti enectorū magnus numerus aceruatim iacebat in triuiis,nō sufficiētibus domesticis ad sepulturæ officia. nā per septē dies hoc malū durauit, donec Aegyptiis suppliciter Mosen inuocātibus,& illo deprecāte,Deus misertus est pereuntiū,is cùm sit exorabilis, mutauit sanguinē in aquā dulcē, redditis amnis fluētis salubrib.qualia prius fuerāt. sed nō multò pòst remissā mulctā scelerati ad eandē crudelitatē redierūt, quasi omnino è terris migrasset iustitia,aut quasi elapsi ex vna pœna non possent aliā incurrere.itaq; more puerorū per ætatē

nond

nondum sapientium suo malo didicerunt non contẽnere. nam vindicta secuta e uestigiò, vt illis cessantibus tardauerat, ita ad iniquitatẽ properãtes præuertit. rursus enim Mosis frater iussus ad fossas & stagna paludésq; virgã porrexit. vix manũ extẽderat, cum ranarũ tanta vis prorepsit, vt non tantũ fora cõpleret ac loca subdiualia, verũetiam domos villásq;, & cuncta ædificia, tam sacra quàm profana, tã priuata quàm publica, haud secus ac si hoc genus aquatiliũ missum esset in diuersi elemẽti coloniam, natura mutante rerum vicissitudines. Nam terra est aquæ cõtraria. Itaq; cùm nec foras progredi possent homines viis oppletis, nec intus manere refertis etiã intimis penetralibus, & ad summas quoq; contignationes ranis obrepẽtibus, ad extremam desperationẽ redacti, rursum ad eosdẽ, vt antè cõfugiunt, rege pollicitante permissurũ se Hebræos abire impunè ac liberè. Sic exorato Deo populi sui precibus, ranę partim receperunt se in fluuiũ, partĩ mortuę cumulabãtur in triuiis, etiã è domibus eodẽ congestæ propter intolerabilẽ graueolentiam exhalantẽ è cadaueribus bestiolarũ, quæ viuæ quoq; molestæ sunt sensibus. Postquã autẽ ab hac pœna respirarũt modicùm, sicut athletæ collectis viribus, quo vehemẽtius vrgerent, ad cõsuetam reuersi malitiã, obliti sunt eorum quæ pertulerant. At Deus aquis cessare iussis, terrestrem pœnã induxit eodem vsus castigatore: qui vbi terrã virga percussit, tot scnipes ex ea profusi sunt, vt velut extensa nubes totam obtineret Aegyptũ. id animal est molestissimum, quamuis minutum admodũ. Nam non solam superficiem cutis lædit pruritu noxio, verumetiam interiora per aures narésq; penetrat. inuolat & in oculos, nisi quis caueat. sed qui caueri poterant tot dira examina? Quæret fortasse aliquis, cur Deus tam vilibus animalibus ad vindictã vti maluerit, quàm vrsis, pardis, leonibus, cæterísq; feris carniuoris: aut si hæc non placebant, saltem familiaribus Aegypto aspidibus, quarum morsus sine mora enecat. Is si nescit, discat, Deum voluisse incolas castigare non tollere. Nã si eos omnino delere voluisset, non opus erat animalium opera, sed diuinitus immissa fame ac pestilẽtia. Præterea discat & illud in omni vita profuturum. Quid nam? Homines quando bella gerunt, auxilia sibi asciscere potentissima, quibus suam infirmitatẽ suppleant. Deum vero omnipotentem, & nullius egentem opera, si quando vult tanquam instrumentis quibusdam vti ad exigẽda supplicia, nõ valida eligere, quorum robur curat minimè, sed

vilia paruáq; instruere inuictis virib⁹, atq; ita noxios plectere, quod nũc quoq; accidit. Quid em̃ cyniphe vilius? tamẽ tm̃ effecit, vt tota Aegyptus deficiẽs exclamare cogeretur, hũc esse Dei digitũ. manũ em̃ ne à tota quidẽ terra quãta est sustineri posse, imò nec à mũdo vniuerso. Hęc sunt inflicta per fratris ministeriũ. Nũc videamus quas pœnas ipse Moses sũpserit & ex quib⁹ naturæ ptibus. Aër ac cælũ mũdi portiones purissimæ, aquis & terræ successerũt in Aegyptiorũ castigatione, cuius administrator Moses electus fuit. Aër prior turbari cœpit. Nã Aegyptus pene sola inter regiones in meridiano tractu sita, vnã ex quatuor anni tẽporibus ignorat hyemẽ: vel quia (vt fertur) nõ lõgè abest à zona torrida, cuius occulto afflatu calescũt finitima: vel quia circa ęstiuũ solstitiũ inũdãs fluuius nubes absumit. Incipit em̃ crescere ęstatis initio, & sub eius finẽ desinit: quo tẽpore etesiæ quoq; impingunt ex aduerso in Nili hostia, impeditúrq; aquarũ exitus, mari tumescente per ventorũ violentiã, & fluctibus, quasi pro muro se opponẽtibus, ita vt amnis fluẽta retroagantur. Ita fit vt aquis sibi inuicẽ occurrentibus, tũ his quæ supernè à fonte descẽdunt, tũ his quæ repellũtur ab hostiis, & dilatari nequeũtibus propter ripas eminẽtiores exaggeratásq;, tãdem necessariò superessundatur. Est & alia causa cur hyems Aegypto sit supervacanea. Nã quod imbres alibi, hic restagnationes fluminis efficiũt, arua fœcũdãtes ad prouẽtus frugũ annuos. Natura autẽ nõ solet ita in vanũ operari, vt pluuias terræ nõ indigẽti largiatur, simúlq; gaudet varietate sui artificij, concentũ è cõtrariis qualitatibus tẽperãs. & ideo aliis supernè è cęlo, aliis infernè è fontibus ac fluuiis præbet aquarũ cõmoda. In hoc statu regionis vernantis alienis mẽsibus, quæ circa brumã irroratur paruis rarísq; pluuiis dũtaxat in locis maritimis, supra Mẽphim autẽ regiã nullas omnino sentit, repẽte aër nouã sumpsit faciẽ, vt hybernis regionibus cõsuetæ tẽpestates simul ingruerẽt, imbres, grãdines, procellę atq; turbines, collisiones nubiũ, cõtinua fulgura & tonitrua prodigiosa specie. Grãdo em̃ intermixta nec ipsa liquescebat, nec extinguebat fulmina, sed vtraq; vno eodémq; deferebãtur impetu. Nec solùm inclementia cæli cõtristabat incolas, verũetiã rei nouitas. Credebãt em̃, nec falso, ab irato Deo mutari omnia, tẽpestatibus insolitis arbusta segetésq; vastantibus, pereuntibus simul non paucis animalibus, partim frigore absumptis, partim elisis grãdine ruente more lapidũ, nonnullis etiam ictis fulmine, ex quibus si quæ

supere

supererant,ambusta circũferebant vulnera ad terrorem viden tium.Post finem autem huius cladis rege cum suis reuerso ad contumaciam,Moses iubente Deo virgam extẽdit in aërem, Móxq; auster incubuit violentissimus,per totũ diem noctéq; inualescens,malum vel per se valde noxium.Est enim aridus inuehẽs dolorem capitis & grauedinẽ,languorisq; tediũ,præsertim in Aegypto regione ad austrũ opposita & exposita solibus,vt quàprimùm his vẽtus mouetur æstu exurat omnia.Tũc verò intulit etiã locustarũ agmina in stirpiũ perniciẽ,quæ indesinenter affluentes absumpserũt quicquid post tẽpestates superfuerat,vt in amplissima regione nihil relinqueretur viride.ad has extremas calamitates redacti vix resipuerũt regi occlamantes:Quousq; non permittis his viris exitũ? an nondum sentis Aegyptum perditã?ille,vt tum videbatur,assensit: relaxatáq; clade ad Mosis deprecationẽ ventus à mari exortus locustas dispulit.Verùm hoc quoq; malo defunctis,quia rex ma nebat vt ante difficilis,superuenit calamitas maior quàm vlla hactenus,Sereno enim die repẽtè offusæ sunt tenebræ, siue ob defectum solis maiorẽ solito, siue continuis densisq; nubibus cælum subtexẽtibus,& nimia constipatione interclusis radiis, vt dies nihil differret à nocturna caligine:qua per triduũ continuata,videbatur vna perpetua nox longissima. tũc aiunt eos aut nõ ausos è cubili surgere:aut si necessitates naturales vrgerent,more cæcorum palpãdo parietes,& si quid erat præ manibus,ægrè po..uisse progredi.Nã ignis quo vtimur quotidie, vel aëre turbato extinguebatur,vel vincebatur à crassissimis tenebris, ita vt saluis oculis summè necessarium vidẽdi sensum ceu exoculati requirerẽt:quo adẽpto cæterorũ nullus vsus erat.Nam nec loqui,nec audire,nec cibis frui licebat, sed per silentium famæ cruciabãtur,nulli vacãtes sensui,præsenti malo prægrauante,donec Moses miseratione motus Deũ exorauit. Tum demum successit lux tenebris,& nocti dies serenissima. His plagis percussos ferunt à Mose, mixta fulminibus grandine,& locustis, & tenebris lumen nullum admittentibus.Vnam de communi sententia fratres ambo inflixerunt in hunc modum.Deo iubente cinerem è fornace hauserũt manibus,quem solus Moses iactauit in aërem.Móxq; puluis excitatus,& longè latéq; dispersus,hominibus brutisq; dira per totã cutem inussit vlcera,carnibus simul intumescentibus & fœdis pustulis scatẽtibus,ac si succensæ clam efferuescerẽt.Quo cruciatur,

ciatu, ſicut par erat in exulceratione ac inflammatione, oppreſſi, non minus animo laborabãt quàm corpore, miſerè vexati doloribus. Videbatur enim vnum vlcus à vertice vſque ad imos pedes, his quæ membratim ſparſa erant, continua ſerpigine in vnum coëuntibus: donec rurſum legiſlatore ſupplicante pro affectis morbus leuatus eſt. Cæterùm hæc caſtigatio cõmiſſa eſt ambobus: propter puluerem fratri, penes quem erat cura pœnarum è terra prouenientium, Moſi propter aërem mutatum ad affligendos incolas. nam hic erat miniſter calamitatum ex aëre cæloq; naſcentium. Super ſunt tria genera inflicta ab ipſo Deo, ſine vllo humano miniſterio, quæ ſingula indicabo quantum potero, primùm per animal omnium audaciſsimũ cynomyiam, cui veram appellationẽ impoſuerũt periti nominum, vt erant ſapientiſsimi, compoſitam è duobus impudentiſsimis animantibus, muſca & cane, altera vincẽte omnes volucres temeritate, altero omnes terreſtres quadrupedes. Accurrũt enim intrepidè, & ſi quis arceat, nõ cedunt peruicacia, donec ſatientur carnibus & ſanguine. At cynomyia particeps amborũ audaciæ, mordax & inſidioſum eſt animal. Nam è lõginquo cum ſtridore in teli morem magno impetu aduolat, infixáque cuti hæret pertinaciter. Tunc verò diris exagitatæ, multò moleſtiores erant: vltra natiuã ſitim ſanguinis armatæ ad vltionẽ diuinitus contra homines impios. Poſt hanc pœnam ſucceſsit alia, nemine tunc quoq; miniſtro irati numinis, videlicet interitus pecudum. nam armenta & greges ouiũ capraruḿq;, præterea iumenta omnis generis, vna die tanquã ex cõpoſito gregatim moriebantur, portendentia, paulò põſt ſecuturã peſtẽ hominũ: quemadmodũ aiunt publicas peſtilẽtias ſolere primũ in bruta ſęuire animalia. Tandẽ acceſsit extrema pœna decima ſuperioribus omnibus atrocior, ipſis Aegyptiis morientibus, non tamen omnibus. nolebat enim Deus regionẽ deſertam reddere, quam caſtigatã tantũ voluit. itaq; parcens maximæ turbæ omnis ætatis virorũ atq; mulierũ, morti addixit ſolos primogenitos, exorſus à maximo natu regio filio, & in viliſsimæ ancillæ piſtrinariæ filiũ deſinẽs. Nam circiter noctẽ mediam quotquot primi patris matriſq; appellationem iucundiſsimã attulerunt parentibus, & viciſsim ab ipſis primi nominati ſunt filij, ſani valentéſq;, nullo præcedente morbo repentè interierũt ad vnũ, vt nulla familia ſine domeſtico luctu tunc inuenta ſit. Prima verò luce cùm quiſq; ſuos chariſsimos inopinata nece ſublatos

videret,cũ quibus superiore die suauiter vsq; vesperã conuixerat,vt in publico luctu grauissimo, cõploratione impleuerunt omnia.cũm enim nemo esset exsors eius calamitatis,vnus erat clamor omnium,vno luctu obtinẽte totam regionem quacunque patebat:qui tantisper dum intra priuatos parietes se contínebat,singulis aliena mala ignorãtibus, priuatus etiã tum videbatur.Vbi verò alij didicerũt ex alijs,geminabatur cõploratio,accedẽte grauãtéq; dolore publico, vt ne cõsolator quidem existeret.quis enim solaretur alterũ,ipse cõsolatione indigens? cæterũ vt in tali casu solet fieri,putãtes hęc esse maiorũ malorũ initia,& soliciti de interitu superstitũ.flentes cõuolabant in regiã,scissisq; suis vestibus regi causam calamitatis imputabãt, dicentes nihil mali se passuros fuisse, si Moses impetrasset quæ petierat.Nũc habere se obstinatæ pertinaciæ cõtentiosisq; intempestiuæ præmia. deinde pro se quisq; certatim hortabatur populũ,vt properè tota regione decederẽt,vel vnã diẽ horámve differre longũ rati & periculosum insuper.ad hũc modũ expulsi protrusiq;,memores ingenuitatis pristinæ, ausi sunt facinus quo iniurias acceptas rependerẽt.multũ enim prædæ nacti sarcinas partim suis humeris,partim iumẽtis,imposuerũt,nõ præ auaritia(vt obtrectatores dicerẽt) aut alienarũ fortunarũ concupiscẽtia(quæ enim esse poterat?) sed primũ vt diuturni laboris necessariã mercedẽ reciperẽt: deinde vt pro acceptis tempore quo seruierãt iniuriis,si nõ pro merito,aliquid tamẽ damni reponerent. Nec enim est par iactura libertatis & pecuniæ, cùm nemo sanus non malit vitæ quàm libertatis adire periculũ.itaque vtrũq; factum iure tueri possunt,siue vt in pace mercedem receperunt,qua tam diu fraudati fuerant:siue vt bello victores victos bonis spoliauerunt.ab illis enim orta fuerat iniuria,qui hospites supplicésque suos(vt ante dixi)quasi captiuos in seruitutem redegerant.Tandẽ vbi se obtulit occasio meliorum temporum, populus inermis illatam sibi vim vltus est, protegente ipsa iustitia.Tot plagis Aegyptus castigata est, quarum tamen nulla Hebræos attigit, quamuis cohabitantes in eisdem oppidis, vicis,domibus, terra, aqua, aëre, igne, præcipuis naturæ partibus conspirantibus,vt impossibile esset effugere. id quod maximè mirum fuit,ab eisdẽ rebus vno eodémq; loco ac tempore,alios seruari,alios interimi.Fluuius versus erat in sanguinem,at non Hebræis: his enim haurientibus fiebat potabilis. Ranæ ex aquis in terram subrepentes fora, villas, domos im-

pleuerant,solos Hebræos deuitabant, ac si scirẽt discernere qui puniẽdi essent,qui nequaquã.Non scnipes,non cynomyiæ,non locustæ,quæ arboribus,satis,animalibus, hominibus vastitatẽ intulerant,ad hos aduolauerunt.non imbrium,grandinum,fulminum cõtinuata vis ad hos vsq; peruenit.exulcerationem molestissimam ne in somnis quidem senserũt.cùm densissimæ tenebræ offunderentur aliis,ipsi in diurna puráq; luce degebant, cùm interirent Aegyptiorũ primogeniti, nemo Hebræus periit:& meritò,quando ne pecudum quidẽ pestis ad horum greges vlla venerunt cõtagia.Nec aliud videri poterant illo tempore quàm spectatores calamitatũ alienarum, ex quibus vtilissimam doctrinam pietatis perciperent.nunquã enim tam manifestum bonorũ & malorũ iudicium extitit,alteris exitium alteris salutẽ afferens.Erant autem viri dẽmigrãtes supra DCM. reliquæ turbæ senum,puerorũ,mulierum iniri non poterat numerus.huc accedebat seruitiorũ multitudo promiscua & quasi suppostitia.hos Hebræi susceperãt è fœminis Aegyptiis,cõtributos paterno generi,quidam etiam pietatis amore se adiunxerant, & erant qui tot continuis castigationibus profecerant in melius.Horum omnium princeps Moses electus est:quam potestatem accepit non vt alij fretus armis & machinis,aut equestribus,pedestribus naualibúsq; copiis:sed virtutis ergô honoratus & charitatis qua vniuersos prosequebatur indesinenter, Deo quoq; fauẽte honori viri optimi. Nam quia regnũ Aegypti dereliquerat cũ esset nepos regius,& offensus incolarum superbia violentiáq; adoptatores suos abdicauerat, simúlq; spes illas abiecerat præ generosa magnanimitate & amore iustitię, visum est omnipotẽti rerũ gubernatori, frequentioris meliorísq; gentis regnũ ei reponere,quæ vna omniũ erat functura sacerdotio,& vota factura pro vniuerso humano genere, quibus & mala auerterentur,& impetrarentur prospera.Assumpto autem principatu non hoc egit, sicut nonnulli solent, vt augeret suam familiã, & filios quos duos habebat extolleret, socios ac mox successores habiturus:sed vbiq; incorruptè se gerẽs in rebus minimis æquè ac maximis, superauit naturalẽ affectũ erga liberos,malens rationis obtẽperare iudicio.Vnicũ enim habebat propositũ necessariũ,iuuare subditos, & dictis factisque vtilitati eorum consulere. nullã occasionem prætermittẽdo in promouendis eorũ negotiis. Solus hic omniũ qui vnquã principatum gesserunt,non aurũ,non argentũ in thesauros cõdidit,

non

non tributa exigit,non palatia,non latifundia,non greges,non famulicia,non reditus,nō alias opes sibi parauit. quamuis posset habere omniū harū rerū copiam: sed existimās animæ pauperis indiciū esse mirari materiales diuitias,has quidem vt cæcas contempsit,illas verò naturales perspicacésq; honorauit & amauit si quis vnquā alius, in vestitu victúq; quotidiano nihil præ se ferens fastus tragici,sed simplicitatē frugalitatémq; exercens priuati hominis.Regem autem in his solis agebat quæ verè sunt regia:vt sunt cōtinentia,fortitudo,sobrietas,solertia, prudentia,scientia,industria,tolerantia,iustitia,voluptatis contemptus,ad virtutē exhortatio, obiurgationes castigationésq; peccantiū legitimæ,& rectè facientiū laudes atq; præmia.Itaq; quoniam auaritiæ renuntiauerat & diuitiis honoratis apud homines,perfectas maximásq; diuitias pro his ei Deus reddidit: hoc est,vt tantundē posset quantū terra & mare ac flumina elementáq; cætera,& quæ ex his sunt cōdita.fecit enim eū suæ potentiæ participē,totū mundū ei subdens tanquā hæreditarium. quamobrē singula elemēta obediebant vt domino, ad iussum eius suas vires mutantia,Nec mirū, quandoquidem iuxta prouerbium,Amicorū omnia sunt cōmunia.amicus autē Dei propheta dicitur:vnde consequitur vt diuinę possessionis vsum habeat.nam Deus nullius eget,cū possideat omnia.Bonus autem vir nihil propriè possidet,nec seipsum quidē, verùm de thesauris Dei quantū potest accipit:& meritò, cū mundi ciuis sit:ideo nullam priuatim in orbe habet patriā: quippe qui hæreditatē habet non vnam quampiā regionem,sed mundum vniuersum. Quid quòd maiorem etiam cum omnipotente rerū patre cōditoréque societatem adeptus,cōmuni appellatione dignatus est? nominatur enim totius gentis Deus atq; rex, & caliginem vbi Deus erat intra se dicitur, hoc est in illā inuisibilē,incorporeā, specie formáq; carentē exemplarē essentiā, abstrusos à mortali natura contēplationes considerans.Seipsum quoq; suámq; vitā, quasi tabulā elegantissimè pictam proposuit spectandā,diuinū opus imitandúq; posteris.Felices q has figuras suis animis imprimunt,aut certè student exprimere. Optandum est enim vt mēti cōtingat absoluta modis omnibus virtutis species:sin minus,saltē certū acquirēdæ huius desideriū.Ne illud quidē ignotum est,qđ claros viros imitātur obscuri & ignobiles,sua sponte sequēdo quocūq; viderint illos cōtendere.Itaq; siquādo princeps se totū dans voluptatibus,primus ad vitam delicatam de-

 flectit

flectit, vniuersa propemodum subditorum multitudo ad ventrem & ea quæ sub ventre sunt proclinat præter appetitum necessarium, nisi qui naturę benignitate animam sortiti sunt non insidiatricem sed propitiam. quòd si honestiorē se veriorémq; sectam ille prætulerit, intemperantes quoque mutantur ad continentiam, vel metu, vel reuerentia, vt habeantur æmulatores studiosum similium: nec enim sic insaniunt, vt se præstantioribus anteferant. Et fortasse quia legislator futurus erat, multò antè ipse lex animata rationalisq; factus est per Dei prouidentiam, quæ nescientem destinabat huic muneri. Ergo postquam de communi consensu accepit imperium non sine numine, decreuit colonias in Phœnicē, Cœlesyriā Palæstinámq;, tūc cōmuni nomine Chananæam, deducere, cuius fines distermināabātur ab Aegypto triū dierū itinere. duxit autem per viam minimè compendiariam: tum quia verebatur ne regionū earum incolæ metu amittendarū vnà cùm libertate sedium armati occurrerent, ipsi verò ab hostibus reiecti ad hostes reuerti cogerētur, à nouis ad veteres, præter ludibrū passuri grauiora quàm antea: tum quia volebat per vastas solitudines ducēdo experiri horū obedientiam, instructorum non amplis cōmeatibus, sed paulatim deficientibus. Quamobrē de recta via decedēs inuenit obliquum tramitē: eum ingressus est, ratus ad rubrū mare ducere. Fertur illo tempore accidisse ingens naturæ miraculum, quale nunquam auditum fuerat post hominum memoriam. præcedebat populum nubes in magnæ columnæ speciē, solari splendore lucens interdiu, noctu verò flammeo, vt eius ductu absq; periculo erroris incederent. Credi tamen potest aliquē è summi regis præfectis angelū, nube inuolutum eos duxisse, quem nefas sit aspici mortalibus oculis. At rex Aegyptius postquā animaduertit hos ferri per deuia sicut putabat, ingressos desertū à nullis tritū viatoribus, gaudebat eos aberrasse à recto itinere, videlicet ratus non inuenturos exitum: iámq; missionis pœnitens, statuit eos persequi, aut metu retracturus in seruitutem, aut internecione deleturus gentem profugā. deinde assumpto omni equitatu iaculatoribus, funditoribus, sagittariis, velitibus, & vniuersis leuis armaturæ militibus, sexcentisq; falcatis curribus, præfectisq; huic expeditioni purpuratis quo alacrius sequerentur cæteri sine detrectatione militiæ, excurrit summa celeritate, properās vt fugientes improuisos opprimeret. Solēt enim insultus repētini terrere grauius, & securi facilius intercipiun-

cipiuntur, quàm soliciti. id tunc quoq; sperans ille loquebatur, quasi ad primũ clamorẽ victor euasurus. Et iam populus in littore castra posuerat: quibus prandiũ parãtibus primũ exaudiebatur strepitus, vt propinquante tanta virorũ equorũmq; multitudine certatim properantiũ: mox progressi extra tabernacula circũspectabant arrectis auribus. paulò pòst cõspectus est in tumulis hostilis exercitus instructus ad prælιũ explicata acie. Hoc tam inexpectato casu perterriti, cũ nec arma illis ad defensionem suppeterent (non enim ad bellũ, sed ad quærendas sedes exiuerant) nec ipsi fugam expedirent, à tergo mari claudente, à fronte imminẽtibus hostibus, ab vtroq; latere obiacentibus vastis inuiisq; solitudinibus, trepidabãt desperantes, vt fit, in tantis calamitatibus, incusabántq; principẽ occlamãtes: Num deerãt sepulcreta in Aegypto, vt nos hic adductos necatósq; sepelires in solitudine? nónne quævis seruit⁹ est morte leuior? inescasti plebeculã spe libertatis, vt adiret vitæ periculũ. abusus es nostra simplicitate, quasi nescires Aegyptiorum maliciã & iracundiam. Non vides nullum patere nobis è tot malis instantibus effugiũ? Quid agimus? inermes armatis occurremus? at fugiemus. quomodo, cùm simus cincti ceu cassibus infestissimis hostibus, locis inuiis, & mari carente nauigiis? si tamen est nauigabile. His ille auditis ignoscebat, memor diuini oraculi: diuisísq; mentis & sermonis officiis, codẽ tempore, altera deprecabatur Deũ tacitus vt eos è desperatis rebus eriperet: altero cõfirmabat solabatúrque tumultuãtes: Nolite animo concidere. aliud est humanum, aliud diuinum auxilium, cur tantũ credibilibus sermonibus fidem accõmodatis? noster adiutor nullis opus habet apparatibus. exitũ inuenire in rebus dubiis est Deo propriũ. solus ille plus quàm vniuersa creatura potest. His illos etiam tum sui compos hortabatur. paulò verò pòst iam afflatus familiari numine hęc cecinit: Exercitus iste instructissimus vt videtis armis virísq;, nõ terrebit vos posteà. internecione totus delebitur submergetúrq;, vt ne reliquiæ quidẽ eius in terra maneant, idq; non post longum tempus, sed nocte proxima. Hoc ille tum responsum edidit: post solis autẽ occasum exortus est auster vehementissimus, qui mare tunc solitum cùm æstu decedere, protrusit etiam vlterius nudatis littoribus, sicut fit in torrentum eluuie. nox quoquẽ densis nubibus obscura nullis illustrabatur sideribus, quo magis caligo persequutoribus esset formidabilis. Tũc Moses iussus virga marẽ percutit. quo facto

aquæ ſcindūtur,& altera pars in altū tollitur ſtans more parietis ſolida,altera ceu freno impoſito vi,occulta retrahitur: media ſciſſura ſiccata patentē latāmq; viā præbēte ad populi trāſitum.Moſes gaudēs cōſpecto hoc tam prodigioſo miraculo ſuis addebat animū,iubebātq; caſtra mouere quā poſſēt celerrimè. inter cunctandū autē nouū prodigiū ſe obtulit. Nubes quæ hactenus viæ dux ſolita erat præcedere,tunc retrograda in extremo viſa eſt agmine quaſi ad eius cuſtodiā,obiectu ſuo fugiētes à perſequētibus dirimens,illis muniēs iter tutius,hos retardās & infringens impetū eorum celerē.quo portēto Aegyptij perterriti,tumultu atq; trepidatione complebant omnia, turbatis præ metu ordinibus incurſantes in ſe inuicem,ac ſero fruſtráq; conantes fugere.Nam Hebrei ſummo mane per ſiccā viā traiiciebant vnà cum vxoribus ac liberis. Hoſtes autē vndis marinis rurſum in vnum coëuntibus mergebantur cum ſuis equis & curribus,æſtum refluum voluētibus etiā aquilonis flatibus, vt ne ſignifer quidē ſuperſtes relinqueretur, nuntiaturus acceptam cladē Aegyptiis.At Hebræi ſtupētes quòd prodigioſam inſperatámq; ſine ſanguine nacti eſſent victoriā, & vidētes hoſtem deletū momento tēporis,duos choros,alterū virorum,alterum mulierū,ſtatuerūt in littore, cecinerúntq; Deo hymnos gratulatorios,præeunte carmen viris Moſe, ſorore verò huius mulieribus.nam hi choreas ductabāt. Relicto deinde mari aliquandiu faciebāt iter ſecurū,erepti hoſtibus.ſed cùm per triduum aquā non inuenirent,rurſum præ ſiti mœſti ad querelas reuertebātur,quaſi nullo accepto beneficio. ſemper enim præſens moleſtia ſolet auferre memoriā voluptatis prẹteritæ.Conſpectis deinde fontibus accurrūt læti decepti vana ſpe tanquā hauſturi.Amaræ enim erant aquæ, quarū guſtu offenſi defecerunt & animis & corporibus,nō tam ſuā quàm puerorū vicem dolentes,quos petentes potum non poterāt videre ſiccis oculis. nonnulli verò incōſtantiores & parum certæ pietatis, etiā præterita incuſabant,vt quæ non ſalutē afferrent,ſed grauiorē perniciem,quòd multo ſatius eſſet hoſtili manu cadere, quàm ſiti excruciari inſuper.illic enim eſſe citā mortē,vel potius ad immortalitatē tranſitū:hanc autē verā eſſe mortē, diuturnā ſimul ac cruciabilem.cùm ſenſus eius magis quàm ipſa timeatur. In hac lamētatione populi rurſum Moſes ſupplex Deū precatur, vt gnarus imbecillitatis animaliū, prẹſertim hominū,propter corporis neceſsitates,à cibo pendentium, & duro tantū ventri

ſeruien

seruientium, det veniam desperantibus, & omnium ægestatem expleat, idq; sine dilatione, quãdo mortalium naturalis incuria celerem opẽ desideret. Ille facilè exoratus aperit supplicis animæ oculum: & ostendit lignum, quod sublatum iussit in fontes immitti: siue vis ea natiua fuit, ignorata hactenus: siue tum primùm ad præsentem vsum est indita. Quod vbi factum est, fontes dulcedinem acceperũt vt essent potabiles, ac si nunquã ante amari quicquã habuissent, adeò nullum relictum fuerat vestigium vitij pristini. Ad hunc modum extincta siti voluptas geminata contigit, quandoquidẽ quoties præter spem incidit, maiorem affert lætitiam. Impletis deinde hydriis discesserũt tanquam epulati in festiuissimo conuiuio, ebrietate non temulenta ebrij, sed illa sobria, quam meracam hauserant ex propinationibus sui principis pietati deditissimi: atque ita peruenerũt in stationem secundam, aquas habentem & arbores, cui nomẽ Aelim erat, riguam duodecim fontibus, apud quos erãt septuaginta palmæ ramosæ ac virentissimæ, bonum omen genti afferentes, si quis obseruet oculis mẽtis perspicacibus. nam ea diuiditur in tribus duodecim, singulas fonti similes, vt quæ pietatis fluentis scateant, vnde indesinenter proficiscuntur præclara facinora. principes autem familiarũ totius gentis fuere septuaginta, meritò assimilati palmæ arborum præstantissimæ: quæ aspectu pulcherrima, fructum quoq; fert optimum, & vitalem vim habet non in radicibus defossam vt cæteræ, sed in summo quasi cor sitam in ramorum medio, à quibus circumquaque stipatur ceu princeps à suis satellitibus. cuiusmodi natura est etiã mentis quæcunq; sanctitatem degustauit, solet enim hæc sursum spectare & in sublimibus versari occupata contemplãdis diuinis pulchritudinibus, naucifaciẽs terrenas, & hæc lusus reputans, illa seria. Non multum deinde fluxit temporis, cùm deficiẽtibus cibariis fame tentabãtur, quasi per vices premẽtibus eos necessitatibus. Graues enim dominę sitis & fames suo quęque tẽpore vrgebant, vt altera cessante, succederet altera: id verò adflictis erat molestissimũ & intolerabile: qui postquam sibi videbantur euasisse sitis periculum, in famis insidias inciderãt. Nec solùm præsens grauabat inopia, sed etiam in futurũ commeatus desperatio, vidẽtes enim vastam solitudinem, frugum sterilem, despondebant animum. nihil apparebat præter rupes asperas, aut campos salsuginosos saxolósve tumulos, aut arenarum aceruos altissimos. nusquã fluuius vel torrẽs vel peren-

nis,nuſquã fons,nulla ſata,nullæ arbores, non mites,non ſilueſtres, non volucre non terreſtre animal, niſi venenoſa reptilia pernicioſa homini,ſerpẽtes & ſcorpij.Adhæc ſubibat animũ copia & vbertas regionis Aegyptiæ, quam conferentes cum egeſtate premente,tanto magis indignabantur,tales voces iactantes alij apud alios:Libertatis ſpe migrauimus, nunc ne viuere quidẽ poſſumus. Felices noſtri ducis pollicitationibus, reipſa ſumus miſerrimi omniũ mortaliũ:Quis finis erit tam longi & inutilis itineris?tũ nauigationes tũ terreſtres peregrinationes habent terminũ aliquem propoſitũ,vel portũ frequentem commercijs,vel vrbem aut regionẽ quampiã.ſoli nos vagamur per inuias ſolitudines deſtituti ſpe rerũ omnium.progredimur enim per deſerta patentiſsimo ſimilia pelago,& indies maior offert ſe vaſtitas. poſtquam nos inflauit vanis ſermonibus, & aures ſpe repleuit,nunc ventres fame vexat, nec alimenta expediens neceſſaria.prætextu deducendæ coloniæ tantam decepit multitudinem è locis cultis in inculta ſeductã: ſupereſt vt eam deducat ad inferos,quę eſt via vitæ vltima:His opprobriis petito nõ tam moleſtũ erat malè audire,quã ferre hominũ inconſtantiã. experti enim plurima miracula præter ſolitũ rerũ ordinẽ,non debebant amplius ſuas coniecturas ſequi vtcũque probabiles, ſed potius amplecti fidem cuius toties experimẽta viderãt. attamen cùm reputaret nullam calamitatem eſſe grauiorem inopia,facilè ignoſcebat imperito vulgo & ſuapte natura mobili, tantũ intento præſentibus,quæ tum præteritorũ memoriã eximunt,tum in futurũ ſpem adimũt.itaq; mœſtis omnibus & nihil præter extremã calamitatẽ expectantibus,imminentem vt putabant capiti:Deus partim propria motus clemẽtia, partim in honorẽ ducis ſuo iuſſu electi,quo magis eius pietatẽ ſanctitatẽmq; cõmendaret parẽ proſperis rebus & dubiis,miſeriç remediũ exhibuit nouũ & inauditũ antea:vt tã manifeſtis ſignis ſui fauoris præſentis reuerentiã eis induceret:ne ſi quando non omnia cederent ex ſentẽtia, ſpem ſimul & patientiã abiicerẽt. Quid igit̃ accidit? Poſtridie diluculo multũ roris circũ caſtra decidit paulatim niuis in morẽ,diſsimilis huic vulgari & penè quotidiano,quippe qui nec aqua erat,nec grando, nec nix, nec glacies,quod genus nubes inuehũt hibernis tempeſtatibus:ſed in milij ſpeciẽ minutus candidiſsimúsq;,vt aceruatim extra tabernacula iaceret mirãdo ſpectaculo.quo ſtupefacti ſcitabãtur ex duce,quænã eſſet hæc nunquã ante viſa pluuia, aut in quem

vſum

vsum demissa.tũ ille diuinitus hoc oraculũ edidit: Mortalibus data sunt arua campestria sulcis proscindẽda vt sementẽ agricolis reddãt cũ fœnore prouentus annui, quantũ satis sit ad rerum victui necessariarũ copiã.at Deo nõ vna pars sed totus mũdus subditur,cuius portiones pro potestate vertit in vsus quoscunq; vult.nunc sic illi visum est vt alimẽtis aër non aqua subseruiat,quandoquidẽ terra quoq; solet producere pluuiã. Aegyptius fluuius quotannis arua inundãs & irrigans,quid aliud est quàm terrestris pluuia?Mirãda sanè res, etiãsi nihil accessisset noui prætereà:accessit tamen quod magis mireris. afferebãtur certatim vasa iumẽtis & humeris hominũ,vt & in futurũ commeatus sufficeret:sed nõ erat opus reponere,ex quo Deus decreuit recẽtia semper dona suggerere.Vrgẽti necessitati abũdè satisfactũ est,cũctis suauiter vescẽtibus:qcquid seruatũ est in crastinũ,totũ periit, ita corruptũ vt fœteret scateretq; vermiculis. abiectis igitur his reliquiis inueniebãt cibos alios,cũ rore matutino depluentes quotidie.tum quoq; septimo die honor eximius est habitus.quoniã enim nihil operis eo die permittitur. à paruis magnisq; cessatione indicta,ne feriæ violarentur propter vsum necessariũ,duplũ Deus pluebat pridie sabbati, iusso populo colligere quod duraret in biduũ proximũ,cibo tãtisper incorrupto manente præter solitũ.Successit & aliud miraculũ haudquaquã prætereundum silentio.per continuos quadraginta annos,toto illo tam diuturno itinere, necessarius victus non defuit iuxta semel institutũ ordinẽ temporum,non secus quàm si ex horreis dimẽsum distribueretur singulis:simulq; discebãt obseruationem illius diei sacratissimæ ac desideratissimæ. Cũ enim iandudũ quæsissent quis esset mũdi natalis, quo hoc vniuersum absolutũ est,rem à suis maioribus ignoratam tandem didicerunt,nõ solũ oraculo,verũ etiam argumento manifestissimo.Videbãt enim corrũpi(vt dixi)quicquid superaret diebus cæteris,quod autẽ depluebat pridie sabbati, duplũ prouenire, duraréq; in biduũ. Vsus verò eius erat huiusmodi. prima luce collectũ molebant aut terebant,dein elixo quasi placẽtis vescebantur suauissimè, absq; pistoris opera.Imò ne delicatioribus quidẽ cibis diu caruerũt,quales habẽt in regionib⁹ habitatis & felicibus, Deo proferẽte suas opes in solitudine. vespertinis enim horis coturnicũ nubes aduolabat à mari tota castra inũbrans,terræ tam propinqua,vt facilè præberet aucupiũ,has capiẽdo coquẽdóq; vt cuiq; libebat,fruebantur carnibus optimis,

mis,ne desiderarēt obsonia:In hac copia ciborū interuenit magna potus inopia: iámq; deplorata erat salus omniū cū Moses sumpta sacra illa virga per quā in Aegypto prodigia patrauerat,numine correptus rupē percutit. quæ seu vena opportuno ictu aperta,seu aquis tum primū eò corriuatis per occultos cuniculos,erumpentibúsq; præ impetu, more fontis tantū profudit,quantū & ad sitis remediū,& ad diuturnā aquationē suffecit tot milibus:omnes enim hydrias impleuerūt,sicut prius ad fontes amaros in dulcē naturā versos Dei prouidentia.quòd si quis huic narrationi nō credit,non nouit Deū,nec quærit noscere. alioqui certo certius sciret,miracula ista esse Dei ludicra, collata cū seriis operibus:quale est creatio cæli cū fixis erraticisque sideribus,lucis,diei solisq; productio, itidēq; nocturni lunaris luminis,terrę fundatio in rerū meditullio,insularū &continentis immēsa magnitudo,animaliū stirpiúmq; in tot species diuisa varietas:ad hæc maris ęstuaria,fluuiorū cursus tam perennium quàm torrentiū,latices fontiū perpetuò manentiū, alibi frigidorū,calidorū alibi:præterea tot mutationes aëris, tēpora discreta annuis horarū vicibus, aliæq; pulcherrimæ res innumeræ,quibus recēsendis vix tota hominis vita sufficiat,quę nec ad vnius cuiuspiā mundi partis miracula singulatim excutienda satis sit,etiamsi cōtingeret longissima.Verū ista cùm digna sint admiratione maxima,cōtemnuntur propter consuetudinē. quę autē inusitata sunt,quāuis minora,miramur indulgētes nouis imaginationibus tandē post pererratas diu solitudines inuias apparuerūt quidā terræ habitabilis termini,ceu suburbana regioni eius quā sibi destinauerāt. habitabatur autē à Phœnicibus.hic sperātes vitā quietā tranquillámq;,multū opinione sua falsi sunt.nā regionis eius rex populationē agrorū metuēs, excita oppidatim iuuētute,opposuit se vt arceret eos à trāsitu. ꝙ si armis viā sibi aperire conarētur,aggrederetur integris viribus & recēti milite fessos itineribus & commeatuum inopia aquarúmq; penuria,quibus illi necessitatibus laborabāt alternātib⁹.At Moses re per exploratores cognita nō lōgè ab hoste castrametat⁹ est,delectu iuniorū habito,imperatorē his Iesum præficiēs vnū è minoribus ducibus,ipse properauit ad quærendum maius auxiliū.purificatus enim solēnibus lustrationibus ascēdit propinquū tumulū,suppliciter Deū inuocās vt Hebræis daret victoriā,quos liberasset à grauioribus periculis, depulsa non solū hominū violentia, verū etiam lue quæ corruptis elementis

mentis Aegyptios infestauerat, atq; etiam per totum iter fame aliàs ineuitabili, cùm autẽ starẽt vtrinq; instructæ acies nouũ accidit prodigiũ in ipsius prophetæ manibus modò leuissimis, modò mirè grauibus. quæ quoties leuitatem recipiebãt, ad cælum sublatæ confirmabát socios ad rem gerendã fortiter: quoties verò degrauabantur, præualebat hostilis acies, Deo significante, quòd alterorũ propria hæreditas sit terra mundi pars infima, alterorũ æther sacratissimus, & quemadmodũ in rerum vniuersitate cælum est terra potius, sic etiã populũ suum bello superaturum aduersam aciem. Cùm igitur aliquantisper manus bilancis in morem nunc sursum tollerẽtur nunc deorsum vergerent, certaretúrq; marte dubio, tandem repentè velut pinnas habentes pro digitis sublatæ volitabãt per aërem manentes in sublimi, donec Hebræis certa victoria contigit internecione deletis hostibus, & clade iusta domitis ab his quos iniustis armis lacessiebãt. Tũc Moses altare dedicauit, qđ ex re nominauit Dei refugiũ, in quo vota psoluit mactatis victimis. Post prœliũ decreuit exploratores ad inspiciẽdas sedes genti suæ destinatas mittere, anno secũdo postquam iter ingressi fuerãt: ne fortè more solito per ignorantiã dissentirẽt à ducis cõsilio: vtq; re auditu cognita, quid agendũ esset in commune dispicerent, missi sunt è duodecim tribubus totidẽ principes electi ex optimatibus, vt omnium esset par autoritas: vtq; ex æquo tribus omnes de statu regionis cognoscerẽt ex honoratioribus, si modò illi renũtiare vera voluerint. Electos autẽ sic alloquitur: Certaminum ac periculorũ quæ sustinuimus & sustinemus hodieq; præmiũ erit agrorũ diuisio, quam spem ratam faxit Deus optimus maximus, vt gentem frequentissimã deducamus in coloniam. profuerit autẽ plurimũ locorum, hominum, rerum conditionem pernoscere, sicut ignorare hæc est noxiũ. ideo vos elegimus, vt vestris oculis atq; mentibus illa inspiceremus. eritis igitur tot milibus pro auribus & oculis, vt cognoscatis quę nos scire oportet, nimirũ tria hæc: incolarum frequẽtiam ac potentiam, vrbium sitũ, munitæ sint an sine munitionibus: postremò quænã sit agri natura, num ferax & apta vinetis, arbustis atque segetibus, an cõtrà sterilis: vt aduersus vires copiásq; incolarũ instruamus nos legionibus quas illis tutò possimus opponere contra locorũ autẽ difficultates machinis oppugnatoriis. naturam quoq; regionis scire necessum est, bona sit an non. alioqui pro possessione sterilium agrorũ vltro subire pericula, summa stultitia

stultitia fuerit.arma autem nostra & machinæ atq; copiæ citæ sunt in sola erga Deũ fiducia.hoc apparatu freti nulli cedem⁹ terroribus:hoc vincemus,etiãsi fuerimus inferiores robore,habitudine,audacia,peritia,copiis:hoc instructi etiã in vasta solitudine nihil requisiuimus eorũ quæ habentur in vrbibus.tẽpus quoq; nũc est explorationi aptissimũ. vernum videlicet,quãdo ad maturitatẽ tendunt segetes,& arborũ fructus proferre se incipiũt.præstat tamen differre in æstatẽ reditũ.& afferre aliquid fructuũ,quod si regionis eius vbertatis specimẽ.His auditis ad explorandũ proficiscũtur deducente vniuersa multitudine,solicita ne cõprehensi luant suppliciũ,& accipiatur geminũ incommodum, virorũ tributim selectorũ interitus,cum ignoratione rerum hostiliũ quarum petebatur noticia.habebãt autem secũ duces peritos locorũ,quos sequebantur in itinere.cúmq; appropinquassent finibus ascenso mõte altissimo contẽplabantur regionem magna ex parte cãpestrem,feracẽ hordei,tritici,atque pabuli.montana quoq; vitibus & arbustis erant cõsita,vbiq; virentia,distinctáq; riuis ac fontibus ad aquãdi copiã vt à radicibus vsq; cacumina tota latera montiũ opaca essent cõtinuis arboribus,præsertim iuga & valles mediæ videbãt etiã vrbes natura simul & arte munitas egregiè. amplius deinde inquirẽdo videbant incolarũ immensum numerum, gigãtibus similium proceritate ac robore.hæc vt diligẽtius perspicerẽt,hæserũt ibi diutius,ne fallerentur primo intuitu,sed certiores menti notas imprimerẽt. simúlq; curauerũt vt decerptos arborũ fructus iã seminaturos suis tribulibus ostenderent,eos præcipuè qui non corrũpuntur facilè. sed nihil magis quàm vitis fructũ mirabãtur.pendebant enim prægrãdes vuæ de palmitibus, spectaculũ vix credibile. harũ vnam exectam suspenderũt è vecte medio, cuius extrema imposuerũt humeris duorũ iuuenũ , atq; ita deportabãt aliis post alios propter põdus succedẽtibus.de cætero non cõsentiebant. In itinere conuenire eis non poterat quid renunciandũ esset de cõmuni sententia , ne quid seditionis oriretur in populo. sed hoc fuit leuius. post reditũ extitit maior discordia. alij de vrbiũ munimentis & ciuiũ frequẽtia narrantes, attollentésq; in maius omnia,verbis territabãt concionem,alij contrà eleuabãt quicquid viderant,hortando vt forti essent animo,& coloniã quærerent,cõsecuturi ad primũ clamorem victoriam.nullam vrbem laturã tantæ multitudinis simul ingruentis impetum,nec parem futuram incumbenti oneri. Atque ita

vtriq;

vtriq; inuenerũt in plebe quos imbuerent suis affectibus, ignauia timidi, fortes verò spe atq; audacia. Verùm hi portio quinta fuerũt, timidis quincuplo superãtibus cæteros: quo factum est vt paucorũ fortitudo obscuraretur in tãto ignauorũ numero. duobus autoribus optimi cõsilij prœualuerũt decem dissuasores eorũ sententiæ, qui pertraxerunt in suas partes totã plebeiam multitudinem. omnes vno ore laudabant mõtana æquè atq; cãpestria: sed cõfestim reclamabatur à concione: Quid opus est nobis alienis fortunis asseruatis tãto præsidio, vt non possint adimi pristinis dominis? Vix tẽperatum est à manibus quin duos diuersum sentiẽtes lapidibus obruerẽt, malẽtes audire iucũda quàm vtilia, & veris falsa præferẽtes. quod ægerrimè ferebat dux multitudinis, diris agitari eã suspicãs, quæ tã cõtumaciter aspernaretur oracula, nec lõgè vltionẽ abesse, sicut euentus docuit. nam illi decẽ exploratores timidi absumpti sunt pestilẽtia cũ turba secuta ipsorũ ignauiã. soli qui fuerant eundum intrepidè, seruati sunt, præmiũ referentes pietatis, & reuerẽter accepti oraculi. Hæc causa fuit serius deductæ coloniæ. cùm enim potuissent secũdo anno postq̃ ex Aegypto demigrarãt agros Syriæ diuidere, deflectentes à via cõpendiaria, vagabũtur per secessus lõginquos & deuios alios quærẽdo post alios, frustra defatigãtes animũ cum corpore, vt meritas impietatis pœnas persoluerẽt: quippe qui præter tempus iam elapsum per xxxviij. annos, ætatẽ hominis, susq; déq; oberrantes per inuia, vix quadragesimo anno peruenerũt ad eosdem quos antea terminos. In aditu regionis habitabat gẽs cognata, quos sperabãt fore belli aduersus vicinos gerendi socios adiutorésq; in parãdis nouis sedib⁹: aut si hoc grauarent, certè neutris se adiũcturos partibus. nam vtriusq; gẽtis primi cõditores, tũ Hebraicæ, tũ accolentis fines hostiles, vna matre vnóq; partu editi fuerant, quorũ familiæ felici auctæ sobole in duas populosas gẽtes tum excreuerãt. harum altera in suis mansit sedibus: altera (vt antè diximus) in Aegyptũ propter famem translata, post aliquot ætates retro vnde venerat, rediit. hæc cognationis nõ oblita, quãuis dudũ diiũcta sedibus: & tũc quoq; nihil de ritu maiorũ agnoscẽs in degenerib⁹ posteris, arbitrabatur decorũ esse mãsuetis ingeniis, si antiquæ necessitudini aliquid tribuerẽt. in altera nullũ supererat amicitiæ vestigium, quæ lõgè diuersis assueta morib⁹, rationibus, cõsiliis, studiis, auita renouabat odia. nã primus huius gẽtis autor ius pri

mog

mogenituræ fratri vēdiderat, quod paulò pòst facti pœnitēs repetiit, atq; etiam necem intentādo extorquere voluit. hę maiorum priuatæ simultates apud integras posterorum gētes instauratæ sunt eo tempore. Cæterùm dux Hebræorum Moses quāuis primo incursu poterat eos opprimere, iniquū id ratus propter ius antedictæ cognationis, maluit transitū per eorum agros petere, pollicēdo se iter facturos sine incolarū iniuria, intactis agris & pecoribus. ne potū quidem aquæ necessarium sumpturos absq; pretio: in potestate incolarū fore annonā, se vsuros foro ex ipsorū arbitrio, at illi contēptis caduceatorib' cōditiones fœderis offerētibus, armati obuiam profecti sunt, bellum ostentātes eis, si auderent fines transcendere, imò vel attingere. id respōsum ægrè ferente populo, & iam ad arma cōcitato, propheta è superiore loco vt exaudiri posset: sic eos allocutus est: Non est iniqua viri fortissimi vestra indignatio, qui bonas cōditiones offerēdo repulsam passi estis à prauis & peruersis hominibus Illi quidē digni sunt vt inhumanitatis pœnas dent, nos tamē decet mitius agere, & reuereri gentiles necessitudines. alioqui quod erit inter bonos malósq; discrimē, si magis cogitabimus quid illi mereantur, quàm quid nos deceat? His dictis auertit aliò populū, cùm videret omnes aditus infessos præsidiis ab his quib' nihil imminebat periculi, tantùm præ inuidia viā cōpendiariam intercluserant: quod erat certissimū indiciū maleuolētię molestè ferētium gentē libertati redditā, quā in Aegypto graui seruitute premi antea libēter audierant. necesse est enim vt qui alterius felicitate dolet, eius calamitate gaudeat, quātumvis dissimulet. In tantū enim res suas cū impiis consociauerāt, vt in summā malitiā ꝑlapsi, infensi essent bonis omnib', ægrè ferrēt successus eorū, gauderent calamitatib'. Id tum latere nō potuit, cohibitus est tamē populus à suo principe. eadē opera gemino exēplo edito tū bonitatis tum prudētiæ. prudēter enim fecit, quod discessum est sine mutuis iniuriis: quòd verò cognationis respectu vltionē cohibuit, humanitatis fuit officium. horum oppidis pięteritis cùm ad vlteriora pergerent, rex quidā finitimus Chananes nomine vbi cognouit è speculatoribus exercitū per loca nō longē dissita iter facere, putās eos sine ordine incedētes facilè posse opprimi, cū armata suorū iuuentute inualit, & primò assultu quosdā vt imparatos coēgit terga vertere: interceptisq; aliquot captiuis insperato successu inflatus procedebat vlterius, quasi

quasi omnes in suam potestatē redacturus. at illi nihil territi accepto incommodo, imò accensa audacia vt aboleiēt ignomi niam, hortabātur se inuicem: Viri simus, geramus rē alacriter in primo regionis ꝓmissæ aditu. intrepide pugnemus pro munimento habentes audaciā. per initia sępe de euētu decernitur. dum in limine sumus terrorem incutiamus incolis vt inopia qua in locis desertis laborauimus, permutem⁹ agrorū fertiliū & bene cultorū copiā. Sic animati vouerūt Deo primitias agrorū, eius regis oppida cū suis finibus. nec fuerūt vota irrita, ꝓpitio numine Hebræis robur addēte, ad extorquendā hosti victoriam. Itaq; pugnatū est egregiè, supplicatūq; post victoriā, prę da tota cōsecrata autori tantę felicitatis. Oppida cū viris & auro argentóq; Deo dicari placuit, vnde totū id regnū anathema nontinatū est. Quemadmodum enim vnusquisq; vir pius cōsecrat primitias fructuū cōportatorū ex agris suis: ad eundē modum gens vniuersa portionem magnæ regionis, in cuius possessionem migrabat. & eam quidem non exiguam, regnū integrum quod primum bello quæsitū est, nouæ coloniæ primitias Deo dicauit, nefas enim putabant vel agros diuidere, vel in vrbes immigrare, ante cōsecratas hoiū primitias. Paulò pòst fontem copiosum inuenerūt, qui omnibus potū præbuit, is erat in puteò, in eius prouincię finibus. ibi acsi merū nō aquam hausissent exhilarati, pias choreas circa puteū ducēdo nouum carmē canebant in laudē Dei datoris agrorū & autoris coloniæ, quòd emensi longas solitudines, terram promissam attigissent, & in ipso limine inuenissent aquæ copiam. meliore noīa signādum rati hunc puteū. fuerat enim excisus non plebeiorū sed regum opera & diligentia: qui vt fertur magum sumptum quærendo aquam & apparādo puteum fecerant, sicut apparebat ex operis regij magnificētia. His inopinatis successib⁹ lætus Moses progrediebatur vlterius, iuuentute disposita in primo extremóq; agmine: seniorū, mulierū, puerorúmq; turba incedebat media, vtrinq; munita præsidio, siue frontem siue terga hostis lacesseret. Post aliquot dies regionē Amorræorū attigit, missísq; legatis ad regem eorum Seon, inuitabat ad easdem conditiones, quas prius cognatis obtulerat. ille adeò cōtumeliosè respondit, vt vix sibi tēperaret à manibus, occisurus ni legatos tutaretur ius gentium: cōtractísq; mox copiis expeditionem suscepit victoriam sibi pollicens. Congressus autem sensit sibi rem esse cū inuictis militibus, qui iam ante exercitatis duratísq; iā corporibus

ribus tum animis,non femel virtutis fpecimen ediderant,quapropter egregiè tunc quoq; vicerunt, à præda tamen abftinuerunt,vt facrarēt Deo certaminū fuorū primitias,cuius ope fubfiftebant magis quàm propriis confiliis aut viribus, illo addēte animos ad rem gerendam, & caufam fuam defendendā fortiter, ficut tunc quoque apparuit. non erat enim opus iterato prælio,vna acie debellatū eft,fufis,fugatis,internecione deletis hoftilibus copiis. Vrbes etiam eodem tempore exhauftæ & repletæ funt,vacuæ veteribus incolis, plenæ victoribus. fimiliter villæ prædiáq;ruftica modò deferta recipiebāt colonos meliores.Hoc bellum gentes omnes Afianas terruit,prǽfertim finitimas,quibus propius imminere videbatur periculū. Vnus autē è vicinis regibus Balaces nomine,habens in oriente magnum populofúmq; imperiū,nō aufus armis decernere, domi fe cōtinuit:& timēs clades quas bellū afferre folet, ad auguria fe vertit atque diuinationes, putās fe diris execrationibus expugnaturum inuictam Hebræorum potentiam.Erat illo tempore vates magnę celebritatis inMefopotamia,peritus omniū diuinationis generū,fed maximè augurali fcientia fibi autoritatē parauerat, cuius multa fæpe experimenta ediderat magna & vix credibilia.nā aliquādo imbres futuros prædicebat æftate præferuida,rurfum aliis ficcitatē æftúsque brumali tempore: aliquando vbertatem annonæ,rurfum aliàs famem & penuriam: fluuiorū item defectus inundationésq;,& procurationes peftilētiæ,aliáq; innumera:quæ fingula cū præfagire videretur, erat in ore omniū,inclita fama diuinitatis eius indies fe fpargente latius.Ad hūc rex mifit amicos aliquot,rogās vt veniret, multa repræfentās dona,plura pollicens,nec difsimulans cur accerferet hominē.ille non ingenuè cōftantérq;, fed fucata ciuilitate, quafi propheta eximius, & nihil abfq; diuino nutu facere folitus,tergiuerfabatur, negans fibi hoc permitti à numine. fic legati reuerfi funt infecto negotio. Rex alios mox honoratiores mifit cū maiore vi pecuniæ, iuffos etiā polliceri ampliora quā antea munera.Vates inefcatus & pręfenti vtilitate,& fpe futuri cōmodi,fimúlq; oratorū dignitatē reuerit*,perfuaderi fibi paffus eft,rurfum fucatè caufatus de numine.itaq; poftridie parabat fe itineri,narrans admonitū fe in fomnis vifione manifefta vt incunctanter legatos fequeretur. Cæterū in via prodigiū ingēs ei fe obtulit, omnino aduerfum ominofúmq; illius propofito.Iumentum enim quo vehebatur, primùm repente cōftitit,

deinde

deinde quasi ex aduerso violẽter repulsum in tergũ retro cedebat, nunc ad dextram, nunc ad lęuã flectendo errandóq; trepidè more temulentorũ, etiam verberibus contumax, vt pene sessorẽ excuteret, vexatũ vicissim nõ mediocriter. Erãt enim ex vtroq; viæ latere sepes & maceriæ. in has impingẽte iumẽto dominus atterebat lacerabátq; crura & genua. videlicet obuio spectro iamdudum territabatur animal, cui soli erat illud cõspicuum: homini verò non itẽ, quo magis argueretur eius stupiditas. tũc enim brutum perspicacius erat quàm is qui se iactabat videre non mundũ solum, verũ etiam ipsum mundi rectorem cõditorémq;. Tandem vix agnito resistẽte angelo, nõ quòd dignus esset eo spectaculo, sed vt indignitatẽ suam intelligeret, ad supplicationes deprecationésq; versus orabat veniã ignorãtiæ, negans sibi fuisse peccandi animũ. Cúmq; debuisset reuerti euestigio, maluit rogare angelũ, num redire domũ iubeat. Ille intelligens & indignè ferẽs simulationẽ (quid enim opus erat sciscitari in re tam aperta, quam ipse videbat, nec indigebat verbis fidem adstruẽtibus, nisi forte oculis minus creditur quàm auribus.) Vade, inquit, quò properas. Sed nihil efficies, me subiiciente verba præter tuam sententiã, & instrumenta vocis vertente quò fas ac pium est. nam ego ero tui sermonis rector, per tuam linguã inuitam fundens oracula. Interea Balaces vt audiuit vatem esse in proximo, prodiit obuiã cum satellitio: deinde post solennem consalutationem mutuam, aliquantũ quæstus est de tarditate, expostulans quòd nõ incũctanter se dedisset in viam: atque ita versi sunt ad epulas regio luxu paratas excipiẽdis hospitibus, cæteráq; hospitalitatis officia pari splendore ornatissima. Postera die diluculo Balaces vatẽ duxit in tumulũ sacratum cuidam genio, cuius statuam indigenæ venerabantur diuinis honoribus. inde prospectus erat in partẽ castrorũ Hebraicorum, quæ ostendebantur mago tanquã è specula. his visis dixit: Tu rex positis septem aris, in singulis vitulum cęde & arietem: ego interim secedam, vt diuinitus discã quid dicẽdum sit, progressus autẽ foras cõfestim afflatur numine, quod omnem eius artificialẽ diuinationẽ exterminauit ex anima. nec enim fas erat sanctũ spiritũ cohabitare cũ magicis artibus. post hæc reuersus, & videns victimas ardere aris impositas, tanquã alienus interpres sic cecinit. E Mesopotamia me acciuit Balaces, vt longum iter emẽsus execrarer Hebræos. sed quomodo execrabor quos Deus nõ execratur? possum eos ex alto mõte despice-

re,& vota concipere,sed lædere non possum singularem ac eximium populum,qui non cõnumeratur cũ cæteris gentibus,nõ tam locis separatus & sedibus,quàm ritibus propriis,multum diuersis,nec cõtaminatis vlla externa ceremonia. Quis exactè nouit primam horum originem? corpora quidem ex humanis sunt nata seminibus,ex diuinis autem animæ,Deo cognatæ ha ctenus.Tollatur anima mea ex hac vita corporali,vt connumeretur cùm iustorum animabus, quales sunt horum hominum. His auditis Balaces ingemuit.Conduxi te,inquit,vt hostes execrareris, nũc nõ pudet te illis fausta ominari? Quàm me fefellit opinio,qui amicum putãs opposui te hostibus.iam satis apparet quo sis animo,hoc est nimirũ cur tam cunctãter venisti, beneuolentiam qua istos prosequeris,& odiũ mei dissimulans. licet enim ex manifestis de incertis coniecturã facere. Tũ magus iã à spiritu relictus: Iniustã,inquit,sustineo calũniam, Nihil ex meipso dicere soleo,interpres tantũ Dei sũ,sicut & antea me protestatũ ex legatis nouisti,Rex sperans posse vel vatẽ decipi,vel diuinam mutari sentẽtiam,si locũ ipse mutaret, illinc petiit alium montem editiorẽ,vnde cõspiciebatur magna pars hostilis exercitus:extructisq; denuo septẽ aris aliis,& mactatis totidem quot antè victimis, misit vatem ad captanda meliora auspicia. Ille in secessu correptus numine,& extra se raptus vt suametipse verba non intelligeret,ore suo sententiam alienam pronuntiauit hoc vaticinio.Surge rex,& audi attentis auribus. Non est Deus quasi homo vt mẽtiatur,nec quasi filius hominis vt mutetur. Dixit & faciet,locutus est & rata erunt verba eius, quandoquidem ipsa verba sunt eius opera.ad bene precandum adductus sum ego,nõ ad execrationem. Non erit labor in Hebræis nec lassitudo. Deus eos manifestè ceu clipeo protegit. is etiam Aegyptiacas calamitates ab eis depulit, & tã multa milia tanquã vnum hominẽ eripuit. ideo populus Israëliticus nihil moratur auguria cæteráq; diuinationis genera omnia, fretus vno totius mũdi prĩcipe. video populũ insurgentẽ vt leonis catulum,superbũ leonina ferocia.Satiabitur præda,& bibet occisorũ à se sanguinem. ac ne tum quidẽ in cubile se cõferet,sed peruigil victoriale carmen concinet. Tum Balaces præ dolore ob spem diuinatione frustratã exclamat: Desine homo & execrari & fausta ominari. præstat silere quàm iniucunda dicere. Móxq; mutata sententia duxit vatem in locũ alium,vnde ostendens ei partẽ copiarũ Hebraicarũ, hortabatur vt diras execrationes

tiones cõtra eas depromeret. Magus rege nihilo melior, quãuis contra incusationẽ obiectũq; præuaricationis crimẽ verè præfatus, se nihil de suo proloqui, tantùm interpretẽ esse numinis quo incalescebat: cũ debuisset domũ reuerti, cupidè comitatus est, tum propter insignem arrogantiã, tum propter odio suppuratum animũ, quippe qui malè volebat populo, cui tamen non sinebatur malè precari, cúmq; venisset in montẽ celsiorẽ prioribus, longo ascensu arduum, iubet instaurari eadem sacrificia, rursum aris septem positis, & superimpositis quatuordecim victimis, binis vt antea, vitulo ac ariete. ipse verò non abiit more solito ad captanda auguria, damnata hac diuinatione & quasi obliterata, vt nihil certi posset ex ea percipi: & alioquin etiam vix tandem senserat repugnare Dei volũtati regis propositum sed versus ad sólitudinẽ, considerabat singulas tribus Hebræorum, & castrorũ ordinem populosæ ciuitati similiorẽ quàm militari multitudini, mòxq; afflat⁹ in hæc verba erupit: Hęc dicit homo verè videns: cui Deus in somnis manifestè visus est insopito animæ oculo. Quàm pulchra tabernacula vestra Hebræi, tentoria vestra vt valles opacæ nemoribus, vt horti secundum flumen irrigui, vt cedrus prope aquas. Egredietur olim homo ex vobis, & imperitabit multis gẽtibus, cuius regnũ indies crescens magis ac magis exaltabitur. populus hic ex quo Aegyptũ reliquit per totũ iter à Deo deductus est vno agmine. propterea deuorabit multas gẽtes hostiles, & pinguitudinẽ earũ exsuget medullitus, configétq; sagittis aduersarios. Dormiet cubans vt leo vel leonis catulus securus, neminẽ ipse timẽs, & alios terri tans insuper. Infelix quisquis eũ excitauerit. Qui tibi precatus fuerit, ipse quoq; faustus erit: execrabilis verò quisquis te diris deuouerit. Rex maiore quàm antè indignatione percitus ait: Vt hostes meos deuoueres vocatus, iã tertiò bene illis precat⁹ es: fuge quãtocyus: ne indignatione furens aliquid sæuius in te consulam. Quantũ auri, quãtũ gloriæ tibi inuidisti homo insane ac perdite. Redibis domũ vacuis manibus, ipse plenus opprobriis, irrisus illusúsq; cũ ista tua quã tãtopere iactas sciẽtia. Respondit ille: Quæ hactenus audisti, omnia sunt diuina oracula: quæ verò iam dicam, meæ cõiectationes sunt. Tũ dextra prehensum seduxit à cæteris, & solus soli dedit consiliũ, quibus rationib⁹ sibi cauere posset ab infesto exercitu, quo facto inussit sibi ipse notam impietatis turpissimã. Dixerit enim aliqs, Cur priuatim das cõsiliũ oraculis cõtrarium, nisi putas in potẽtius

 & effic

& efficacius. Age verò examinemus ista præclara consilia, qualibus artibus vtatur ad interrũpendas perpetuas victorias fortissimi populi. Sciebat Hebræos per solum legũ contemptũ expugnabiles, tentatos malo impotẽti libidinis: ideo voluptate inescatos conatus est ad grauissimũ scelus impietatis pertrahere. Sunt, inquit, in tuo regno mulieres formosissimæ, nec alia re vir facilius capitur quàm mulieris eximia specie. harum pulcherrimas si permiseris ob quæstũ vulgare sua corpora, hoc hamo capietur inuictus hostiũ. sed præmonẽdæ sunt, ne statim faciant sui copiã rogantibus. nã hæc fucata tergiuersatio magis incitabit & accẽdet cupidinẽ, atq; ita obtorto collo pertracti à suismet cõcupiscentiis, nihil nõ vel patientur vel facient. Sic affectũ amatorẽ vbi viderit captatrix fœmina superbè loquatur: Non est fas habere te mecũ voluptatis cõsuetudinem, nisi abiurato ritu patrio, colas eadem mecum numina. nec antè credam te mutatum, quàm videam non abhorrere à nostris sacris & libationibus, quæ in delubris peragimus. Tum ille miser captus his cassibus, cõditionem accipiet, & repulsa ratione monitrice imperata faciet addictus in seruitutem cupidini. Hoc fuit consilium: id quoniam videbatur non inani coniectura subnixum antiquata lege de stupris & adulteriis, data est fœminis licẽtia cõcubitus cum viris quibuslibet. qua impunitate factũ est vt iuuentutem ad se pertraherẽt, corrupta prius anima & huiusmodi præstigiis ad impietatem illecta: donec Phinees filius pontificis indignè ferẽs perire animas simul cũ corporibus, & hæc voluptate illas impietate corrũpi, ausus est facinus viro bono honestóq; conuenientissimũ. Cõspicatus enim quendã suæ gentis hominem post prophana sacra ad meretricem ingredi, non furtim, vt mos est verecundis scortatoribus, sed propalã erecta ceruice quasi ostentantem impudenter multitudini suam turpitudinẽ, nec minus sibi placentẽ quàm in aliquo præclaro facinore, admodũ exasperatus & ira iusta repletus, inuasit iacentem in cõplexu adamatæ meretricis, & vtrũq; peremit adacto mucrone per genitalia, eò ꝙ operarent geniture nefariæ. Quo exemplo animati quotquot æmulabantur pietatẽ ac continentiam, Mose quoque iubente, imitati sunt autorem vltionis, & omnes simulachris initiatos sine cognationis amicitiæq; respectu ad vnũ deleuerunt, atq; ita gentem expiauerunt exacto inclementer à noxiis supplicio. reliqui satis approbauerunt suam pietatem, neminem sontem miserati, ne cõiunctissimũ quidem sanguin

ſanguine plus valente apud eos indignatione quàm affectu ne ceſsitudinum.nec quiſquam ex his homicidis pro impuro aut cæde polluto eſt habitus.imò viſa eſt hæc res geſta nulli è ſuperioribus cedere,quantum ad veram meritámq; laudem fortitudinis attinet.Fertur vno die cæſa vigītiquatuor milia, móxque ſublatū publicum piaculū,quo tota caſtra cōtaminata fuerant.quibus expiatis,Moſes diſpiciebat de præmio decernēdo filio pontificis,qui primus fortiter vltionem aggreſſus fuerat. id cogitanti maturè oraculum redditur.Pacem à Deo dari Phinei,quod bonū mortalis nemo dare poteſt:dari & perpetuū ſacerdotiū,quod hæreditario iure ad poſteros quoq; ipſius pertineat.Ad hunc modū inteſtinis malis defuncti, quādo etiam de transfugio proditionéq; ſuſpecti omnes ceciderāt,Iſraëlitæ arbitrabantur veniſſe opportunū tempus expeditionis contra Balacem,nihil non conatum vt læderet,nec fruſtratū ſuo conſilio: quippe qui per vatem deuouere deleréq; copias Hebræorū ſperauerat:per mulieres verò impudicas ingentem plagā tum libidine corporibus,tum animabus impietate inflixerat.nō fuit tamen vniuerſorū expeditio,ne finitimæ gentes excirentur ad arma cōmuni periculo:ſimúlq; conſultū videbatur manere cæteros in ſubſidiis, ſi fortè res poſceret noua ſubmitti auxilia. milleni de ſingulis tribub' ſelecti ſunt.Sic armatis duodecim milibus imperator datur Phinees, ſpectatæ iam fortitudinis vir:qui ſacris ritè peractis vbi litatum vidit,milites hūc in modum pro concione adhortatus eſt,Non de imperio nunc certamen inſtat,nec de inuadendis,occupādíſq; alienis poſſeſsionibus,quæ cauſa belli vel ſola mouet alios vel præcipua, ſed pro tuēda pietate ac ſanctimonia,quam noſtris cognatis amicíſq; dum hoſtes eripiunt,parauerūt eis grauiſsimam perniciem. Abſurdū igitur & periniquum fuerit ſi parcamus ſceleratis hoſtib',qui domeſticis minus noxiis nō pepercimus:ſi magiſtros impietatis impunè abire ſinamus,qui de diſcipulis pœnas ſumpſimus,præſertim cùm totius calamitatis culpa penes autores impietatis ſit.His dictis animati iuuenes accēſíq; amplius,tanquam ad certā victoriā afferebant inuicta pectora:collatíſq; ſignis tantùm præualuerūt robore ac audacia,vt mactatis more pecudū hoſtib' ipſi omnes reuerterētur incolumes,ne vno quidem è ſuis vel deſiderato vel ſaucio.aliquis ignarus facti ex redeuntiū ſpecie coniectans dixiſſet eos reuerti à decurſione militari,non ex acie referre victoriā,adeò intacti erāt haud ſecus

quàm post meditationem armorũ ludicrã.deuictæ vrbes flammis ferróq; solo æquatæ sunt,vt nullũ superesset habitationis vestigium,ac si nunquam ea terra habuisset incolas.captiuorũ abductus est infinitus numerus.ex his in viros & mulieres internecione fæuitũ est:in alteros,quòd ab his petiti fuerãt iniustis armis & scelestis cõsiliis:in alteras,quia hæ suis præstigiis iuuentutem Hebræam seduxerant,cui lasciuiæ,impietatis,ac postremò necis caussa fuerant:tenera ætas, pueri virginésque impetrarunt veniã.Præda ingens parta fuit,exhaustis non solũ opibus regiis, sed etiam priuatis possessionibus: non minus enim ex agris auectum est quàm ex oppidis.in castra conuexerunt totas,quãtæ fuerant hostiles diuitias. Moses laudato pro concione Phinee,cõmilitonúmq; eo bello spectata fortitudine,paríq; cõtinentia,qui maluerãt prædam in commune proponere quàm sibi vsurpare,vt etiã in castris relicti forent eius participes,iussit victores,extra castra per aliquot dies tẽdere: põtifici autem mandauit,vt lustraret reuersos à recenti cæde hostium:quãuis enim per leges liceat hostem occidere,tamen qui necauit hominẽ,etiamsi coactus & propulsans iniuriam, obnoxius videtur propter antiquã generis cognationẽ oriundi ab vno capite.hæc tum fuit lustrãdi caussa,vt ne species quidem sceleris in eos cõpeteret. Aliquanto post prædam diuisit, his qui militauerãt,multo paucioribus præ cæteris, assignata parte dimidia,reliquaverò his qui in castris remãserant.æquũ enim censebat hos quoq; victoriæ fructũ capere,qui si nõ corporibus,animis tamen decertauerãt.nam qui manẽt in statione parati auxilio,tẽpore nõ alacritate cedunt potioribus.itaq; cùm pauci accepissent plura propter nauatam operam,plures pauciora,vt qui intra munitiones se cõtinuerant,visum est necessariũ totius prædæ sacrare primitias,quinquagesimas subsidiarii.quingẽtesimas propugnatores cõtulerunt. hæ põtifici datæ sunt iussu prophetæ:altera portio cessit ædituis,quos Leuitas nominãt.Tribuni,cẽturiones,cæteriq; præfecti ordinũ, virtutis ergo accepẽrũt sua præmia,ornamenta vasáq; aurea, quantũ cuiq; in direptione obuenit,ea pro sua militúmq; salute sponte obtulerũt,vt essent donaria:quæ Moses delectatus virorum pietate dicauit tabernaculo Dei,monumentũ gratitudinis.Laudanda sanè primitiarũ distributio. Qui non militarant,de suo dimidio prõptæ voluntatis,nõ operæ præmio, Leuitatis obtulerũt ex prophetæ præscipto:põtifici autẽ illi qui

fortitud

fortitudine absolutissima etiam caput obiecerunt periculis, nimirum capiti sacratorum ceremoniis hominum. cæterùm pręfecti ordinum sacrarunt Deo suas primitias, summo totius vniuersitatis principi, Tátùm hostium ferociũ debellarunt Israëlitæ priusquàm Iordanem eius regionis fluuiũ traiicerent, qui hostes transemnẽsem tunc tractum incolebãt felicem & frugiferum, campestrem magna ex parte aptúmq; vel frumento vel pabulo, hæc loca vbi viderũt duæ tribus pecuariæ, sexta pars totius exercitus, à Mose petebant hos agros sibi diuidi, vt tádem alicubi certas sedes acciperẽt esse regionem pascuis aptissimã, propter aquarum copiam & pabuli sponte fundentẽ alimenta pecoribus. Ille ratus eos prærogatiuam in agris diuidẽdis quęrere, aut immunitatẽ à bellis imminẽtibus, cùm adhuc superessent cis Iordanem reges multi, occasionem expectantes tanquam ex insidiis, valde ira commotus respondit: Itáne censetis æquum vos hic ociosos ante tempus cõsidere, immunitate frui turos? Quid interim fiet amicis sociisq;, & quæ sanctior necessitudo est cõiunctis natiuo consanguineitatis fœdere? num placet eos desertos obiici opprimẽdos hostib'? Itáne vos soli quasi res bene gesta præmiis potiemini, pugnas, labores, ærũnas, pericula relinquetis cæteris? Non est iustum vos frui pace cõmodísq; aliis quæ pacem sequũtur, vestros fratres atteri tot bellis ac certaminibus, & vt parti bene sit, vexari totũ exercitũ: illud magis decet, vt cum vniuersis copiis partes etiã in sortẽ agrorum veniant, omnes æquo iure degitis, vnũ genus omnibus ab iisdem profectum cõditoribus, vna familia, mores, ritus, leges, sacra eadẽ, & alia plurima, quæ vel singula fœdus amicitiámq; conciliant. Quid est cur hactenus pares in summe necessariis muniis, in agrorũ diuisione rationẽ vestri haberi postuletis extra ordinẽ, quasi cæteros habeatis pro seruis aut subditis. atqui debuerãt vos aliorum exempla docere modestiã: nam prudentes nolunt suo malo discere: nunc ne domesticæ quidem clades vos admonent officij, quas spectastis in vestris patribus. explorauerunt illi regionem expetitã, sed quia de possesione desperauerunt, omnes perierunt duobus tantũ exceptis. Illorum igitur libet imitari formidinem ò vecordes, quasi hæc consilia nõ tẽdant ad vestrã perniciem, dum ipsimet vobis animos adimitis & audaciam: quandoquidem properãtes ad peccatum prope ratis ad supplicium, nã vindictam quãtumvis tardam, si semel moueatur contra noxios, nemo potest effugere. Vbi debellatũ

fuerit,sublatis omnibus hostibus, socij verò virtutē suam approbauerint,sine crimine desertorum & detrectatorum militiæ aliôve quod officiat victoriæ,promptè vsque belli finem vsi animo & corpore: agri quoque vacui fuerint colonis pristinis, tum demum tribubus ex æquo sua contingent præmia. Hanc admonitionem illi tulerunt ita vt filios decuit, nempe profectam à paterno animo:sciebant enim eum haud superbè principatum gerere, solicitum de toto populo,iuris & æqui obseruantissimum, sæuientem non ad subditorum cõtumeliam,sed ad emēdationē eorū qui videbantur corrigibiles. Respōderunt igitur, Iusta est indignatio tua,si suspicaris nos à societate desciscere,& ante tempus agros petere:sed scire debes, nos nullis terreri laboribus qui cum virtute coniuncti sint. Iudicamus autem virtutem esse obedientiam, præsertim sub principe qualis tu es: nec deerimus futuris expeditionibus quantumlibet difficilibus,donec res nostræ ad optatum finem perueniant. sequæmur cæteros vt antè armati trans Iordanem, sine vacatione cuiusquam qui sit armis ferendis idoneus.pueros & puellas cum matribus vxoribúsque & pecorum gregibus pace tua relinquemus, exædificatis in hunc vsum oppidis & caulis pecori, ne pateant incursionibus hostium,si non includantur munitionibus.Tum propheta vultu & voce iam placidiore:Si ex animo inquit,pollicemini, habebitis agros quos extra sortem petitis. Relinquite ita vt vultis vxores cum liberis & gregibus:ipsi armati cum sociorum exercitu traiicite, mox à traiectu si opus fuerit explicaturi aciem, & armis de rei summa dimicaturi cum hostibus.quibus profligatis deletísq; internecione, quando iam pacato hostico agri diuidentur victoribus, vos quoque reuertimini ad domesticos fruituri vestris cõmodis, percepturíque fructus ex agris quos ipsi elegistis. Hac promissione audita pleni alacritate ac gaudio domesticos cum pecoribus reliquerunt in locis tutioribus, quorum plerosque manu muniuerant.ipsi armis sumptis expeditionem susceperunt cum sociis,non recusaturi vel totum bellum, vel maximam eius partem propriis viribus conficere. nam qui deuincti sunt muneribus prōptissimè nauant operam, non conferendo sed referendo gratiam debitam.Hæc sunt que in regno eius gesta produntur:supersunt dicenda acta sacerdotis & legislatoris: has enim sibi facultates,vt maximè regno conueniētes, dudū parauerat.

PHILO

PHILONIS IVDAEI, De vita Mosis, liber II.

SVPERIORE libro diximus de natiuitate ac educatione Mosis, déq; eruditione ac principatu non solùm irreprehẽsibili, verũ etiam laude omni dignissimo: tum quid in Aegypto & in itinere gesserit, vel ad rubrũ mare vel in deserto, res quæ nulla eloquẽtia pro dignitate possunt exprimi, laborésq; nõ minores successibus & agros attributos pari exercitus: in hoc libro attexẽtur quæ deinceps de actis eius dicenda sunt. est enim quorũdã haud improbãda sententia, ita demũ fore felices respu. si aut philosophẽtur reges, aut regnẽt philosophi. At in hoc vno viro plures etiã dotes reperiũtur, cũ tres alias habuerit præter regiã & philosophicã quarũ aliã exeruit in ferẽdis legibus, aliã in põtificatus muniis, aliã in vaticiniis propheticis: quarũ rerum necessariã narrationem nũc institui. cõpertum enim habeo hæc omnia in vnũ hominẽ competere: siquidẽ hic factus diuina prouidẽtia rex & legislator & propheta & pontifex, in his functionibus ita se gessit, vt omnes alios à tergo reliquerit. Cur autẽ eidem hæc cũcta cõueniant, apertius differendum est. Regis officium est iubere quæ oportet fieri, & vetare à quibus abstineri decet. cæterũ iussio faciendorum, & interdictio cauendorũ, propriè ad legẽ pertinet. Atq; ita cõsequitur, vt rex animata lex sit, lex verò sit rex iustissimus. quisquis autem est rex simul & legislator, debet nõ solũ humani, verũetiam diuini iuris peritus esse, nec enim sine diuina prouidentia regnum bene administratur & ex subditorũ vtilitate. Quamobrẽ talis vir pontificatu opus habuit, vt obeũdo perfecta sacra iuxta perfectã diuini cultus scientiã, mala deprecando auerteret, rerum verò bonarum copiã sibi subditísq; impetraret, annuente votis Deo propitio. Quomodo enim non faceret rata vota q est suapte natura placabilis, & germanos cultores sui numinis ornare solet priuilegiis? Sed quoniã innumera vel regi vel legislatori, vel pontifici humana diuináq; sunt incognita, nimirũ nato mortali etiã si alioqui felicissimo, necessariò prophetia quoq; adiũgitur, vt quicquid ratio nõ percipit, suppleatur diuinitus. quo enim mens non potest pertingere, cò

proph

prophetia peruenit. Bellę profectò quadrigę potẽtiarum aptissimè comparatarum. cõnexæ enim & hærentes sibi inuicem, simul agitãtur, percipiẽtes ex se vtilitates mutuas more Gratiarum virginum, quæ nunquam separãtur coniunctæ naturæ lege immobili. De quibus meritò dici potest quod vulgò de virtutibus dicitur: eum qui vnam habet, omnes habere. Cæterùm ante omnia tractãdum videtur de legislatoris habitudine. Nõ ignoro quòd in legislatore primo requirãtur omnes virtutes integræ, sed quẽadmodũ in familiis alij propius cognati sunt quàm alij, quãuis in eadem cognatione: sic quibusdam rebus certæ virtutes naturaliter cohærẽt propius, reliquæ minus familiares habẽtur. facultati legislatoriæ quatuor hæc sunt coniũctissima, charitas erga proximos, iustitia, amor virtutũ, & vitiorum odium. quisquis enim ad leges ferẽdas animũ appulit, ab his causis singulis permotus est: siquidẽ charitas docet sententias vtiles proferre in mediũ, iustitia honoratur vt æquabilitas, suum cuiq; tribuens. Virtutũ amor approbat quicquid natura bonũ est, & id omnibus dignis exhibet sine inuidia. Odiũ autem vitiorum exagitat contemptores virtutis, suspectos habẽs vt hostes humani generis publicos & perpetuos. Hęc vel singula magnum est alicui contingere. mirandum verò si vniuersa vnus possit consequi: quod in solo Mose licet cernere, eminentibus in eo manifestis cunctarum modò dictarum virtutũ indiciis, pręsertim in eius legibus. Id verum esse sciunt qui legũt sacra illius volumina, quæ non poterant nisi à tali viro cõscribi, idq; ex Dei sententia, hæ leges posteris sunt traditæ vt res pretiosissima, referẽtes imaginẽ animæ propheticæ, in dubiis notis exprimẽtẽ has ipsas virtutes, quas dixi necessarias. Quòd autem hic fuerit præstantissimus legislatorum qui vnquã extiterũt vel apud Græcos vel apud barbaros, leges item optimæ sint & verè diuinæ, in quibus nihil desiderari possit, hoc argumento colligitur certissimo. Aliarum gẽtium iura, si quis cogitatione percẽseat, innumeris de causis antiquata inueniet bello, tyrannide, alijsq; improuisis casibus, vt solet fortuna ludere. interdum etiam præ nimia felicitate lasciuientes quidã colla subduxerunt legibus, vt vulgus est in rebus secundis insolens, comitante saturitatem superbia. Lex autem semper pugnat cũ superbia. sola nostra lex firma, immobilis, inconcussa, tanquam obsignata naturę signaculis, manet ex quo scripta est in hodiernum vsq;, & spes est mãsuram per omnia secula immortalem,

donec

donec sol,luna,cælum,totúsq; mundus manebit.gẽs enim hæc multa experta fortunæ vicißitudines, tamẽ ne minimum quidem mandatum passa est obsolescere.Tanta fuit semper diuini iuris veneratio.quæ autem tuta sunt à famis,pestis,belli, tyrannorũ regúmq; iniuriis,à corporis morbis pariter & animi,atq; etiam à diris calamitatibus aliis, an non sunt modis omnibus amplectenda vt maioris quàm quod æstimari poßit pretij?res certè non caret miraculo, per tot secula mansisse leges easdem incolumes.illud tamen magis etiã mireris,non solùm Iudæos, sed & aliarum gẽtium pene omnium homines, præsertim virtutis rationem habentiũ,imbutos esse harum veneratione. hic enim est honor earũ eximius.id ita esse vel hinc liquet: In tota Græcia totáq; barbaria nulla ciuitas habet leges cõmunes cum quapiam alia:imò vix inuenias vllam eisdem semper vsam, in tot mutationibus rerum & temporũ. Athenienses Laconicas leges aspernãtur,Atticas Lacedæmonij.Inter barbaros Aegyptij non vtuntur Scytharum legibus,nec Scythicæ gentes institutis Aegyptiorũ:& in vniuersum Europæi suas leges habẽt,suas itẽ Asiatici populi.ab oriente vsq; occidentẽ,omnes regiones,gentes,ciuitates,abhorrẽt ab externis ritibus:putãtq; tãto plus honoris suis accedere,quãto magis alienos proculcauerint.at non sic nostrum ius.omnes enim admonet officij,barbaros,Græcos, cõtinentis æquè ac insularum incolas. occidẽtales ac oriẽtales, Europæos ac Asiaticos, totũ orbẽ habitabilẽ vsq; ad extremos terminos.Quis enim sacrũ illum diem per singulas hebdomadas recurrentem nõ honorat,remißionem laborũ feriásq; afferentem patrifamiliàs cum domesticis,non ingenuis tàtum,verùm etiã mancipiis,& iumẽtis insuper.nã hic inducias laboris affert omnibus mansuetis animantibus, creatis in ministeriũ hominũ,& à natura addictis eorum seruitio:affert etiã arboribus & stirpibus omnibus. nec ramũ enim nec frondẽ nec foliũ demere fas est, ne fructũ quidem vllũ decerpere, immunitate in vnum diem cõcessa his omnibus,velut publico præconio interdictum esset hæc attingere. Quis ieiunium quod vocãt non mirabundus adorat,præsertim quotannis recurrẽs sacrato mẽse,iuxta disciplinã austerem & tetricam. Sũt enim qui sic ieiunant,vt nec merũ desit nec cupediæ,dapsiliter appositis cibis & poculis nõ tantũ ventrẽ expleturis verũ etiam excitaturis subuentraneas cõcupiscentias.sed vbi sic ieiunatur,vt nec cibũ nec potum attingere liceat, nequid corporearũ affectionũ purgatæ

menti

menti obstrepat, vt fit in saturitate festa celebrãtium: ibi intentis omnibus ad placãdum patrem omnipotẽtem pia precatione id vnum agitur, vt concedat præteritorum peccatorũ veniã, & in posterũ nouis beneficiis suam gratiã augeat. Quòd autem harum legũ sanctitas nõ solis Iudæis verũ etiam aliis omnibus gẽtibus sit admirãda & venerabilis, manifestè appaiet cum ex his quæ modò diximus, tum ex his quæ dicentur in sequẽtibus sermonibus. Lex antiquitus scripta fuit lingua Chaldaica, mãsitq; longo tẽpore in ea, quãdiu legis ipsius pulchritudo nõ est intellecta externis hominibus, postquam autem ex quotidiano eius vsu etiam ad alienos sensus quidã permanauit, simul gloriosa quoq; fama vbiq; terrarum increbuit. nam honestis rebus ad tempus obesse potest inuidia, illæ tamen proferũt se tandem suapte felicitate ingenij. Exstiterunt qui indignè ferrent has leges parti tantùm humani generis innotuisse, nempe solis barbaris. Græcas gentes nullum earum gustum cepisse, dederúntq; operam vt verterẽtur per idoneos interpretes. id opus quia magnum erat & reipublicæ vtilissimum, non priuatis hominibus obuenit, nec mediocribus istis principibus & regulis, sed regi omniũ longè celebratissimo. Ptolemæus fuit is, Philaldelphus cognomine, tertius ab Alexãdro Aegypti rex, virtutibus regiis supra omnes ętatis suæ superiorũq; seculorũ principes nobilis, cuius nũc quoq; ex tanto tẽporum interuallo decus est inclitũ, ob tot relicta per ciuitates regionésq; monumẽta magnificentiæ, vt in prouerbiũ abierint sumptuosa opera ab illo Philaldelphea denominata. quandoquidẽ in vniuersum Ptolemæorũ domus cæteris regiis pręstitit, inter Ptolemæos verò Philadelph⁹. vnus enim hic plura laude digna gessit, quã omnes reliqui eius familiæ, quippe qui tantum inter eos præminuit, quantum caput in corpore. Talis princeps captus nostræ legis amore ac desiderio, in Græcã linguam è Chaldaica transferendam curauit, legatis in hoc missis ad Iudæorum pontificem, penes quẽ tunc erat in ea gente autoritas ac maiestas regia. Ei voluntatẽ suã aperuit, petens vt delectu habito ex præcipuis interpretes ad se mitteret. Qui gauisus vt decebat, ratúsq; haud sine diuina prouidentia rem tantam regi in mentẽ venisse, è suis Hebræis doctissimum quemque, præter patrias literas Græcis etiam eruditum, libẽter misit. Hi comitate hospitali excepti, sermonib⁹ ciuilibus & eruditis nõ minus hilaritatis regi exhibebant, quã ipsi percipiebãt ex epulis. nam ille singulorũ sapientiã tentabat

propofi

propositis nō vulgaribus quæstionibus quas ipsi aptè ac breuiter enodabāt ex tēpore, ꝙ locus nō esset prolixioribus disputationib⁹, ita vt res ageretur apophthegmatis, cúmq; placuissent, confestim aggressi sunt negotiū per legationē expetitū: reputātésq; quā seria res esset leges ex oraculis acceptas interpretari, vbi nefas sit quicquam vel demere vel apponere vel transponere, vel quocunq; modo à præscripto discedere, dispiciebant de aliquo suburbano secessu purissimo. nā intra mœnia nullus locus placebat, referta, omnigenis animalibus, nec à morbis pura & cadaueribus, sed magis etiā suspecta propter impuros mores ciuiū. Ante vrbē Alexandrinā sita est Pharus insula, per oblongam & fasciæ similē ceruicē accessibilis, quæ non alto mari sed stagnantibus vndis aluitur, vt ne fluctus quidē, nimirum spatio medio debilitati, obstrepāt. Hic locus postquā de cōmuni sententia visus est ad præsens negotium aptissimus propter secessum quietissimū, vbi animus solis legibus posset intēdere, eum sibi optauerunt ad diuersoriū: sumptisq; in manus sacris voluminibus, tendebant eas ad cælū supplices, Deū inuocando vt cœptis faueat, exaudiuit ille vota, vt si non vniuersum genus humanū, certè maxima pars instrueretur ad bene viuendū pręceptis optimis & sapiētissimis. In eo secessu cū consedissent solitarij nemine interueniēte arbitro præter naturæ partes, terrā, aquā, aërem, cælū, de quibus primū prodituri erāt mysteria (nā mundi opificiū est legū exordium) tanquā numine correpti prophetabant, nō alia alij, sed omnes ad verbū eadē, quasi copiam dictante singulis inuisibiliter. Et quis nescit cuiusq; linguę, pręsertim Grææ copiā, vt eadē sentētia possit enūtiari modis variis, nūc has nūc illas dictiones accōmodando. Id negāt factū in prodendis his legibus, sed reddita propria propriis nominib⁹, Græcis ad Chaldaica exactè respondentibus, quo melius perciperetur rerū notitia, quēadmodū enim geometriæ dialecticæq; doctrina nō admittit sermonis veritatē, sed semper eisdē vtitur vocibus: eodē modo & hi cōuenientia rebus inuenerūt nomina, quę sola declaratura erāt sensum apertissimè. id experimēis quotidianis creditur siue Chaldæus Græcam linguam, siue Græcus Chaldæā didicerit, in vtraq; scriptura tū Chaldaica, tū eius interpretatione miratur germanitatē, imò rerū verborūq; consonantiam adorat, nō interpretes illos, sed initiatores & prophetas appellās, quibus datū est syncerissimas Mosis cogitationes assequi spiritu purissimo, quāobrem hodiéq; solēnis celebritas

renouatur

imperat.adhibitis plerũq; præfatiũculis & epilogis prout res postulat,docere malẽs quàm cogere & exordiri à ciuitate manu facta humilius existimauit,quàm pro dignitate legũ longè optimarũ pulcherrimarúmq; quarũ diuinitatẽ non deceret in terra includi circumscribíq; vllis pomœriis:ideo satius duxit mũdi ceu magnæ ciuitatis creationẽ describere, vt suarũ legũ formulas è mũdana repub.desumeret.nam si libeat examinare pręcepta singula,apparebit omnia conuenire ad amussim cum præscriptis naturæ.quapropter eos qui in summa prosperitatũ affluentia,valetudinis,diuitiarũ,gloriæ,cæterorũq; bonorũ externorum,deflexerunt à virtutis regula,non coacti sed versutia propria,perniciosa vitia cõplexi tãquã res egregias,ceu hostes nõ tam hominũ quàm cæli mundíq; totius,pœnis narrat afflictos non vulgaribus sed nouis inusitatisq;:quibus diuina iustitia magnificè declarauit quanto malos prosequatur odio.nunc aqua,nunc igne sæuiens per interualla temporũ,& alios diluuio perdens,alios incẽdio. Siquidẽ maria tumẽtia, fluuiiq; aucti,torrẽtes simul & perennes,ciuitates cunctas in cãpestribus regionibus sitas inundarunt subuerterúntq;:in editiorib⁹ autẽ locis habitatas imbres continuati,non interdiu, non noctu intermissi,subruerunt funditus.deinde post aliquot ętates rursus multiplicato numero hominũ, qa ne maiorũ quidẽ suppliciis admonita posteritas sapere didicerat,sed pmissa libidini licẽtia in deterius proferat,vltricibus flãmis hos deleri decretum est iusto Dei iudicio.Tũc,vt in sacra scriptura legitur, fulmina imbriũ in morem de cælo ruẽtia cõcremauerũt homines impios vnà cũ eorũ vrbibus.Extant in hodiernũ vsq; monumenta cladis illius inerrabilis, ostenduntúrq; ruinæ in Syria mixtæ cineri,fumo,sulfuri,lãbentibus hæc interdũ flãmmis tenuibus, sicut fit in reliquiis incẽdij.Interea pœnas luentibus impiis,bonorũ virtuti sua præmia nõ deerãt.In totius regionis cõflagratione ardentis vnà cũ incolis.vnicus inquilinus seruatus est diuina prouidentia,quod abhorret ab indigenarũ iniquitatib⁹, cùm aliàs inquilini soleant vel suæ securitatis causa nõ aspernari mores exteros.timẽtes ne quem offendant probando instituta cõtraria.& tamẽ nõ erat is perfectè sapiens,vt eo nomine dignus haberetur tãto præmio,nihilominus profuit ei nõ consensisse cũ vulgo in luxũ ac delicias.fouente rerũ copia quasvis concupiscẽtias,nõ secus quàm si sulfur igni adiiceretur,aut fomenta id genus alia.Similiter in illo memorabili diluuio, cũ

penè vniuersi homines interierunt, sola Noë familia proditur euasisse incolumis, quia paterfamliâs se purũ à peccatis voluntariis seruauerat. Id quomodo factũ narrẽt sacri libri, operæpretium fuerit indicasse, vel vt moribus prosit, vel propter miraculi magnitudinẽ. Postquã enim iudicatus est dignus qui ereptus è clade publica fieret autor instaurati humani generis, iuxta mandatũ diuinum acceptũ ex oraculo, fabricauit opus ligneũ maximũ trecentorum cubitorũ longitudine, quinquaginta latitudine, altũ triginta cubitos, distinctũ cellis continuatis, aliis imis, aliis in secunda, tertia, quartáq; contignatione dispositis, paratóq; prius pabulo, ex vnaquaq; animantiũ specie terrestriũ ac volucriũ introduxit marem & fœminã, ne deessent in futurũ tempus semina. norat enim Dei clementia, etiamsi species perirent, cõseruaturã genera, propter quandã sui similitudinem, & ne quid desideraretur ex diuinis operibus. sic factũ est vt nullũ animal detrectaret obsequium, immanibus etiam bestiis mansuescentibus, & seruatorẽ suũ tanquã pastorẽ vltro sequẽtibus. quæ postquam se contulerunt intra vnum receptaculũ, dici poterat totius terrarũ orbis æmulum, nimirum cõtinens tot animantium genera, quod in omnibus terris vel tunc inueniebantur vel inuenienda erant in posterũ, vix vllo sermone cõprehensibilia. nec fefellit hominem opinio. remisit enim se dirũ illud ꝓdigiũ decrescẽte in dies diluuio, cohibitis imbribus, & aquis quæ se nusquam non diffuderant, partim assumptis per solis efficaciam, partim reuersis in voragines cauernásque terræ alias. nam velut ad vnũ numinis omnipotentis edictũ, reposcebat recipiebátq; suũ vnaquæq; natura debitum, mare, fontes, flumina fluentis in sua loca recurrentibus. ita orbe sublunari purgato postquam noua terra emersit, qualis olim recens creata fuerat, superstes prodiit è lignea mole cum vxore ac liberis & nuribꝰ vniuersóq; grege tot animaliũ quæ ad suorum generum semẽ conseruationémq; reliqua manserant. Hæc sunt bonorũ virorũ præmia virtuti debita quando non solùm ipsi maximis periculis exempti fuerunt turbatis vbiq; elementis omnibus, verum etiam noui generis facti sunt prĩcipes, autorésq; rediuiui post vniuersalem cladem seculi, velut scintillæ seruatæ ad reparationem generis inter omnes animantes præstantissimi, & imperium terrarum habituri, cunctarúmq; rerum terrestrium: quãdoquidem id factum ad exemplar diuinæ potentiæ, visibilis & creata imago est naturæ illius sempiternæ atque inuisibilis.

PHIL

PHILONIS IVDAEI, De vita Mosis, liber III.

DVAS iã partes vitæ Mosis descripsimus, quæ ad regnũ & leges perlatas attinẽt, superest tertia, in qua dicetur de sacerdotio. In hac functione præcipuè spectari solet pietas, eximia dos viri de quo sermonẽ instituimus: cuius ille natiua semina excepta in indolem felicissimam, philosophiæ studiis & dogmatũ eius cõtemplatione diligẽter excoluit: nec prius destitit, quàm maturos virtutis fructus perceptos dictis æquè ac factis ostenderet. itaq; id assecutus est, vt inter amicos Dei censeretur, totus correptus rerum amore cælestium: & sicut ipse omnipotẽtis regis insignis cultor extitit, sic ab ipso honoratus præ cæteris. est autẽ honor sapienti cõueniẽs, colere illũ qui verè est, quæ professio habetur sacerdotij, scire quomodo Deus colendus sit: is honor incõparabilis cõtigit ei ex oraculis, vnde ceremonias & omnes ritus religiosè didicit. Primũ sicut anima, sic & corpus purificãdum erat ab omni cõtagio rerũ mortaliũ, cibo, potu, & consuetudine cũ mulieribus. Verũ hoc affectu iamdudũ non tãgebatur, penè iã inde postquã cœpit afflari diuino spiritu, vt semper esset paratus accipiẽdis oraculis. nã per quadragita dies cõtinuos à cibo & potu abstinuit, nimirũ alimẽtis recreatus melioribus, cęlitus aspirãtibus, & primò menti, mox corpori etiã vtilitatẽ per animã afferentibus, vt & viribus & habitudine proficeret, adeò vt intuẽtes eũ vix oculis suis crederẽt. cùm enĩ ascẽdisset sacrũ montẽ in eo tractu celsissimũ, Deo iubẽte quod alioqui nemini licuit impunè facere, fertur ibi durasse tot dieb9 quot dixi, quãuis nihil secũ tulerat quo naturali desiderio satisfaceret: attamẽ exacto ibi tãto tẽpore reuersus ad suos pręstolãtes ad monis radicẽ, visus est pulchrior quàm cũ ascenderet: adeò vt stupẽtes miraculo ne obtueri quidẽ possent eius faciẽ splendore solari fulgidã. Dum autẽ in mõte moraretur, discebat cũcta mysteria sacerdotij, & ante omnia de tẽpli vasorúmq; sacrarum apparatu. Id tẽplum iam nunc extruendum fuisset in loco nobilissimo purissimóq; ex materia pretiosi marmoris, addito muro in circuitu & ædificiis in vsum sacerdotũ, inditóq;

nomine Hieropoli,si promissam regionē accepissent. Quoniā autē adhuc in deserto errabāt, nullam certā sedem habētibus cōueniebat templū ambulatoriū, vt tam in itinere quàm in castris sacra facerent, & nihil ex ceremoniis omitterēt, haud aliter quàm hi qui degunt in ciuitatibus. Placuit igitur tabernaculum erigi, cuius apparatū ex oraculis in monte Moses didicerat, futuri ædificij cōtemplatus ideas incorporeas, ad quarū exēplar intelligibile oportebat designari sensibiles imagines. Decebat enim sacrū apparatū fieri ex veri pontificis arbitrio, vt præsto esset copia rerū aptarū ministeriis sacerdotalib^9. Sic igitur forma exēplaris impressa est in mentē prophetæ, designata latenter absq; vlla materia figuris inuisibilibus. Opus autē ipsum ad eā formā factū est, artifice ad iā designatā speciē accōmodante cōuenientes materias. id fuit huiusmodi. Quadragintaocto tabulę è selectis cedris excisæ, opertæ sunt aureis laminis, Singulis erant geminæ bases agētææ, & aureum capitellum superimpositū. Eas tabulas sic disposuit artifex, vt vicenæ continuarentur per latera singula, referētes vnius parietis speciem. In extremo per trāsuersam latitudinem octo reliquæ sunt positæ, sex occupantes interuallū medium, duæ verò dextrum & sinistrum angulos. In aditu erant aliæ quatuor, cętera similes, sed simplices bases habebāt pro geminis: post quas extremæ stabant quinq;, hoc solo differētes quòd basibus sustinebantur aheneis. ita omnibus supputatis quotquot erāt in hoc tabernaculo, absq; illis duabus quæ latebāt in angulis, reliquę conspicuæ cōficiebant quinquagintaquinq; numerū perfectissimum crescentē ab vnitate vsq; denariū. Quòd si quis velit illas quinq; in vestibulo sitas, & ad atriū pertinentes seiungere, supererit numerus quinquagenarius sanctissimus, vim habēs trianguli rectāgularis (is est omniū rerū creationis principiū) absoluētibus plenitudinē octo tabulis. Siquidem quadragīta cōstant ex vicenis per latera dispositis, quibus accedunt, sex in medio, absq; illis latentibus in angulis: item aduersę quatuor, quibus velum oppanditur. Causam autem cur illas quinq; cæteris quinquaginta nūc annumerem nunc detraham, indicare non pigebit. Quinarius est sensum numerus. Sensus autem in homine aliquando ad externa est pronior, aliquando ad mentem reflectitur, cui à natura minister est additus: ideo his quinque tabulis locus attributus est in confinio. Nam interna earum spectāt adyta tabernaculi, quæ significāt tres intelligibiles

les:externa verò sunt obuersa ad atrium, quo significantur res sensibiles.ideo basibus distinguűtur diuersis ab aliis.sunt enim ahenex. Quoniam autem in nobis mẽs est caput sensuũ,sensus verò est velut basis & extremitas,mens auro,sensus æri comparatur. mensuræ autem tabularũ hæ produũtur: decem cubitorũ longitudo,latitudo vnius & dimidij, vt tabernaculũ æquabile videatur omnibus sui partibus. Pulcherrimis etiã picturatisq; aulæis totũ circundatũ fuit,distinctis hyacintho, cocco, bysso, purpura.Decem enim legimus in sacris literis cõtexta ex iam dictis speciebus,singula vigintiocto cubitorũ longitudine,quatuor latitudine,vt & perfectissimũ haberẽt denariũ, & quaternionẽ essentiã denarij,& vigintiocto numerũ perfectũ,æqualẽ suis partibus, & quadragenariũ vitalem,maximè, intra quem aiunt absolui in naturæ officina hominem. Cæterũ hi vigintiocto cubiti sic distribuuntur.Decem ad tectũ,tanta enim est latitudo tabernaculi.reliqui noueni ad protegenda vtraq; latera, vacante à solo vno cubito,ne humi traheretur textũ sacratũ pulcherrimum.Cæterùm è quadraginta cubitis qui cõficiuntur ex decem aulæorũ latitudine, triginta occupant totam quanta est longitudinem tabernaculi,nouẽ postremũ parietem: quod superest ad vestibulum extenditur,vt sit pro totius septi vinculo. At in vestibulo velum est.Sunt autem & aulæa vela,non solùm quia velant tectum & parietes,verũ etiam quia ex eisdem contexta sunt speciebus,hyacintho,cocco,bysso,purpura, quæ fuit & veli materia,Fuit & aliud velum inter quatuor tabulas, quo intercludebatur adytum.Exterius verò fuit oppansum quinq; aliis,ne quis profanus posset sacra introspicere.Ad hanc textrinam electa est materia omnibus cæteris visa pręstãtior,elemẽtis mundi par numero, habẽs etiã cũ eis quandã similitudinẽ, videlicet cũ terra,aqua,igne,& aëre.Nam byssus è terra,purpura ex aqua prouenit,aërem hyacinthus refert colore,nigricantem naturaliter: sicut coccus igni est similis, ꝙ vterq; rubeat. Nam necesse erat,vt qui templũ manufactũ patri omnipotẽti condere instituerant, sumerent aliquid essentiis simile, ex quibus mundus est conditus.sic igitur tabernaculũ ad templi modum fuit adornatum. Ei circundatum fuit atrium centum cubitorum longitudine,quinquaginta latitudine, in circuitu habens columnas distantes quinis cubitis, in vniuersum sexaginta quadragenas ab vtroq; latere,octonas item vtrinq; per atrij latitudinem.Harum quoq; materia fuit intus cedrina tecta la-

minis argẽteis,bases omnium æreæ,ipsarum altitudo quinq; cubitalis. Hoc enim decorum iudicauit opifex, dimidio contractiorem esse altitudinẽ atrij, vt tabernaculum duplo altius esset in conspicuo. Nam tenues telæ per longum latúmq; pẽdebant prætentæ intercolumnis, linteaminibus similes, ne quis impurus penetraret intra illud spatiũ. De cætero situs fuit huiusmodi. Medium stabat tabernaculum, longum triginta cubitos latumdecem, quãtum occupabãt tabulæ. Distabat æquali spatio à tribus septi partibus, videlicet à laterib⁹,& à tergo. id spatium erat viginti cubitorum. Quod verò circa vestibulũ erat reliquum, quo capacius esset sacrificorũ, amplius patebat per integros quinquaginta cubitos. Sic enim explebatur atriũ centenarium, ad spatium postremum viginti cubitorum accedente longitudine ipsius tabernaculi, quandoquidem triginta viginti cubitis appositi quinquaginta faciunt, totidem aliis patentibus in primo aditu. nam vestibulum velut confinium erat gemini quinquagenarij, tam orientalis qua dabatur introitus, quàm occidentalis, in quo tabernaculi longitudo continebatur & septi postrema pars. Erat & aliud vestibulum pulchrum magnúmq; in aditu ipsius atrij, quatuor columnis ornatum, & suo velo picturato prætensum, simili velo tabernaculi, & ex eadem contexto materia. Tunc & sacra vasa fabricata fuerunt, arca, cãdelabrum, mensa, altaria duo, in quo suffitus ex odoramẽtis fieret, & in quo adolerentur victimæ. hoc situm fuit in atrio, ex aduerso vestibuli tabernaculi, tantùm inde semotum, quantũ spatij satis esset ministris sacrorum ad obeunda quotidiana sacrificia. Arca verò intra vela posita est in adyto, intus & foris munita crassis laminis aureis, operculo superimposito, quod in sacris literis dicitur propitiatorium. eius operculi proditur longitudo latitudóq;, altitudo nõ item, vt simile sit superficiei geometricę: cuius interpretatio si ad naturam applicetur, intelligi potest propitia Dei potẽtia. sin ad mores referatur, significabit mentem sibiipsi propitiam, quæ concepto amore modestiæ purgare se sciat, compescátq; brutam elatam & inflatam arrogantiam. hæc arca vas est destinatum legibus. in hanc enim præcepta recõduntur accepta distante ipso cælesti numine. nam operculum arce quod vocatur propitiatorium, basis est duarũ imaginũ volucriũ, quæ sermone vernaculo nominãtur cherubim, hoc est multa scientia. per has quidam aiunt significari vtrũq; orbis hemisphæriũ, quòd opponantur subterraneis quæ supra

terras

terras eminent.nam totũ cælũ est volucre.ipse per has figuras intelligo duas antiquissimas supremásq; eius Qui est potẽtias, alterá cõditricẽ,rectricem alterá,quarũ illa Deus nominatur, per quam totum mundum ornauit & condidit: regia verò dominus,per quam creaturas regit pro imperio, & iure optimo certissimóq; temperat.solus enim ille qui verè est & cõditor rerum indubitatè creditur,quibus cùm nullæ essent dedit essentiam:& rex suapte natura, quando in creaturas nullis magis q̃ creatori debetur imperiũ.cæterũ in confinio quatuor & quinq; tabularũ,quod propriè dici potest templi vestibulũ, velo exteriore interioréq; inclusum,ex prædictis tria vasa fuerũt posita: medium altare odoramentorum,per quod significatur debita pro terrenis aquaticisq; rebus gratiarũ actio.nam hæc elementa mediam mundi regionem obtinent.ac candalabrũ austrum versus,subindicans motum siderum luminarium. nam sol lunáque cum cæteris longè à septẽtrionalibus partibus deflectentes,magis obuersentur australibus.hinc factum est vt terni rami producti sint ex medij candelabri vtroq; latere, ad numerũ septenarium.in summitatibus eminebant septem lucernulæ figuræ planetarum,vt vocant physici.sol enim tanquam lucerna inter illos sex medius lucet,quartus à summo pariter ac infimo,temperans musicum illud & verè diuinum organũ. Versus septentriones autem mensa,& in hac panes cum sale: quoniam septentrionales venti vegetãt maximè,& quia è cælo terráq; alimenta proueniunt,altero pluente, altera semen pluuiis rigatum ad maturam frugem perducẽte. & erant in proximo figuræ cæli terræq;,sicut ostendimus,cæli candelabrum,rerum verò terrestrium vnde vapores prodeũt,illud quod ex re appellatur thymiaterium. nam alterum altare subdiuale solet scriptura vocare thysiasterium à victimis,quasi τηρητικὸν θυσιῶν, qua voce subindicatur nõ absumi victimas, voluntatẽ inquam offerẽtium,nõ membra pecoris quæ ignis deuorat. nam si quis prauus & iniustus offerat,eius nõ litant victimæ,sacrificia profana sunt,vota ominosa,perniciem afferentia. non obolent enim peccata,sed in memoriá reuocant. quòd si pius iustúsq; offerat, ratũ manet sacrificium,etiamsi carnes absumptæ fuerint, imò etiamsi nulla mactetur hostia.nullum enim potest esse verius sacrificiũ,quàm animæ Deo charæ pietas.huius enim gratitudo immortalis fit, relata in Dei tabulas, in sempiternũ cũ sole

luna mundóq; duratura. Post hæc sacrã vestem adornauit artifex in vsum futuri pontificis, pulcherrimã & mirificis texturis multiplicem. hæc cõstabat è tunica & epomide, sicut scriptura nominat. tunica fuit simplicior, tota hyacinthina præter imã fimbriam, distinctã dependentibus floribus malisq; punicis aureis & tintinabulis. at epomis opus speciosissimũ arte summa confectũ erat ex prædictis generibus, hyacintho, cocco, bysso, purpura, auro quoq; intertextũ. nam bracteæ cõcisæ in capillamẽta tenuissima intertexebãtur omnibus staminibus. in summis humeris inserti erãt duo smaragdi pretiosissimi, inscripti senis vtrinq; phylarchorũ nominibus, in vniuersum duodecim. in pectore quoq; aliæ gẽmæ spectabãtur fulgentes variis coloribus, similes signaculis, ternę quadruplici ordine. hę fuerũt insertæ rationali quod vocãt: id erat quadrangulũ duplicatũ, pro basi destinatũ ferẽdis duabus virtutibus, reuelationi veritatiq;. pendebat autẽ aureis catenulis ex epomide, astrictũ ad eam ne laxum flueret. adhæc lamina aurea quasi corona insculpta erat quatuor literis nominis illius, ꝙ solis aures linguámq; sapiẽtia purgatis fas est audire nominaréq; in sacris, præterea nemini. id theologi aiũt esse tetragrammaton, fortasse ꝙ significet primos numeros, vnũ, duo, tria, quatuor. quaternioni em̃ insunt omnia, punctũ, linea, superficies, soliditas, mẽsuræ vniuersorũ & musicæ symphoniæ potissimè, diatessaron ratione supertertia, diapente sesqualtera, diapason dupla, disdiapason quadrupla. Quin & alias ineffabiles virtutes habet quaternari⁹, quarũ plerasq; diligẽter perscrutati sumus in tractu de numeris. eam laminã mitra sustinebat ne caput attingeret. superimposita erat & cidaris, quo insigni reges oriẽtis malunt vti quã diademate. Hic fuit amictus põtificis: quid autẽ sibi velit & integer & partes eius, ne id quidẽ videtur prætereundũ silentio. Totus enim totius mũdi quædã imago fuit, partes verò singularũ partiũ. incipiamus à talari tunica. hæc tota est hyacinthina, ad exprimẽdam figurã aëris. natura enim aër nigricat, & quodãmodo talaris est, à lunari orbe protẽsus vsq; terræ terminos. Vnde etiã tunica à pectore vsq; pedes per totum corpus diffunditur. circa talos habet flores, mala punica & tintinabula. Flores terrã significãt, in qua florẽt & germinãt omnia. Mala punica aquã, ῥοιαί, dictæ à fluendo iuxta Græcam etymologiam, tintinabula verò horum elementorũ concentũ & congruentiam. Nam nec terra sine aqua nec aqua sine terra generationi sufficit, sed amborum

coitus

coitus & contemperatio. Huic interpretamento locus ipse atte statur. Sicut enim in ima talaris tunicæ fimbria mala punica flores & tintinabula sunt, sic horum significata infimā mūdi regionem sortita sunt, aqua terráq;: & sic consonādo cum vniuersitatis harmonia, vires suas exerūt statis temporum curriculis. itaq; triū elementorū ex quibus & in quibus sunt omnia mortalia corruptibiliáq; genera, aëris, aquæ, terræ, figura est stola ista cū suis appēdicibus. nā sicut hæc vna, ita tria dicta elementa vnius ideæ sunt, quandoquidē sub luna sita sunt, & mutationes recipiūt. & sicut ab hac, pendēt flores ac mala punica, sic ab aëre quodāmodo suspendūtur aqua terráq;, quādoquidē continentur ab eo. at epomida cæli figurā esse certis cōiecturis colligitur, primū è duobus smaragdis rotūdis humeralibus, quos quidā existimāt typos solis lunæq;, alterius diurni, alterius nocturni sideris. sed propius ad veritatē accedit, per hos designari duo hemisphæria. sunt enim sicut hæ gēmæ ambo inter se paria, neutro crescēte decrescētéve secus quàm in luna videtur. attestatur & color: smaragdo enī aspectus totius cæli est similis. vnde factū est vt gēma vtraq; sculperetur sex nominibus: quia vtrūq; hemisphærium, diuiso signifero circulo, sex signa cōplectitur. præterea in pectore xij. gēmæ discolores, ternæ distributæ in quatuor ordines. quid aliud subindicāt quā ipsum signiferum circulū? nā & hic in quarto partes è ternis signis cōstantes diuiditur, atq; ita horas anni cōficit, ver, æstatē, autumnū, hyemem, mutationes quatuor, quarū singulas tria signa determinant, sole illustrāte hæc omnia iuxta certam, immotam veréq; diuinam rationem numeri. Quapropter hæ gēmæ dicto rationali sunt insertæ. constat enim sua ratio mutationibus anni ordinariis: & quod mireris, tempestiuis variationibus declaratur harum rerū sempiternitas nec abhorret ab hac significatione varietas colorum in gemmis, ita vt nullus ex his sit alteri similis. Nam & circuli signa suum quodq; colorem efficiunt in terris, aquis & aere horúmq; accidentibus, atq; etiā in animalium stirpiúmq; generibus omnibus. Quòd autē rationale duplicatur, causam habet hāc. Duplex est ratio, altera in mundo, altera in natura hominis. In mundo illa incorporearū exēplariúmq; idearum ratio, itémq; rerum visibilium, quæ sunt idearū imagines, & mundum hunc sensibilem cōficiunt. In homine autem ratio est intrinseca & platiua, quæ aliter dicitur oratio. illa ceu fons, hæc ceu riuus inde promanās. illius sedes est mens, huius

lingua & os, instrumētáq; vocis cætera. Voluit autem rationale illud quadrangulum esse artifex, pulchrè subindicás, oportere rationem tum naturæ tum hominis incōcussam esse ac solidam: quapropter ei duas supra dictas virtutes attribuit, reuelationem atq; veritatē. nā & naturæ ratio vera est reuelatoriáq; omniū, & ea quæ in sapiēte est imago illius alterius, debet esse verissima, & nihil cælare præ inuidia, quod quidem cognitu sit vtile. Quin & vniuscuiusq; nostrū tum oratio tū ratio his duabus ornanda est propriis virtutibus, declaratione oratio, veritate interna ratio. decet enim mentem nullū mendaciū admittere, orationem autem expeditè veritatem proferre declararéq;. Nulla tamen est sermonis vtilitas, si ab hoc discrepēt opera. Et hoc est cur rationale pendet ab epomide & humeris, ne laxum fluat, quòd à dictis seiungi facta iniquū sit. Nam per humerum significatur operatio. Hæc sunt quæ sub sacerdotali veste latent ænigmata. Cidaris autē pro diademate imponitur capiti, quia quantisper sacerdos honore suo fungitur & ministerio, non solùm priuatis hominibus est eminētior, verùm etiá cunctis regibus. Huic præfigitur aurea lamina insignita quatuor literis, per quas Entis nomē aiunt indicari, quandoquidē nihil potest absq; inuocatione Dei subsistere. nā huius bonitate fauēte, integritate sua fruuntur omnia. In hunc modū ornatus pontifex ad sacra mittitur, vt quoties ritu patrio vota facturus est pro populo, totū mundū secum introducat sub figuris quas gestat, aërem in stola, aquam in malis punicis, terrā in floribus, ignē in cocco, cælū in epomide duobúsq; smaragdis referentibus totidem hemisphæria sculptura senorum signorū, itē in rationali pectus ornante quatuor ternarū gemmarū ordinibus, quod rationis cuncta dispensantis repręsentat speciem. Necessarium enim erat, vt sacerdos supplicaturus patri omnipotenti, aduocatū adhiberet perfectissimū eius filium, ad impetrandam erratorum veniam, & vberem in posterum gratiam. Fieri tamen potest, vt sic quoq; doceatur Dei cultor. si non cōditore mundi, saltem mundo ipso conari se dignū facere, cuius induitur imagine: videlicet gestaminibus illum figurantibus admonitus, vt quodam modo ex homine in naturam mundi transeat, & si fas est dicere (fas est autē cùm verum sit) paruus mundus fiat. Cæterùm extra vestibulum in primo aditu labrū erat aheneum, non ex rudi materia, vt ferè fit, fabrefactū ab opifice, sed ex vasis iam antè expolitis in vsum tamen aliū, quæ mulieres mira animi

animi alacritate certatim benignéq; contulerant, ne viris hac parte viderẽtur cedere, æmulatione lõgè honestissima, qua dabant operam ne illis inferiores iudicarentur in pietatis sanctitatisq; studio. Specula enim ad quæ formam curare solitæ fuerant, sponte nemine iubente Deo dicauerant, ceu primitias coniugalis pudicitiæ pulchritudinisq; animæ decentissimas. Hæc ad se delata opifex in vnã massam cõfudit, ratus nihil inde aptius posse confieri, quàm labrum ex quo se lustrarẽt sacerdotes templũ ingressuri ad obeunda sua ministeria præsertim pedes manúsq; lauando, in signũ vitæ inculpatæ, victúsq; puri parati bonis rationibus, non per illam asperam inuiámq; viam vitiorum, sed per regiam stratam munitámq; virtutibus, & directissimam. Quasi diceret, Meminerit quisquis hinc se asperget, huius vasis materiam fuisse specula, vt ipse quoque tanquã in speculo contempletur mentem propriam: & si quid in ea viderit turpitudinis, aut brutorum affectuum, aut voluptatis præter naturæ leges efferuescentis, aut contrà mœstitiæ plus æquo se deiicientis, aut metus declinantis à recto itinere, aut concupiscentiæ nitentis in vetitum, id maturè curare studeat, & germanæ sycerǽque pulchritudinis rationem habeat. Nam quę in corpore laudatur, sita tum in membris bene dimensis pro sua cuiusque portione, tum in colore decenti & habitudine, breui momento durat. At altera illa mẽti propria, quæ cõstat opinionum virtutúmque concentu, nõ languescit vllo tempore, sed iuuenescit indies, colore veritatis tincta decẽtissimo, dictis cum factis cõsentientibus, & à neutris discrepãte consilio. Postquam autem propheta exemplar sacrati tabernaculi didicit, idq; homines ingeniosos & ad pręscripta exequẽda idoneos perdocuit, quomodo singula oporteat affabrè fieri: reliquum erat vt sacerdotes optaret, doceretq; quo ritu quibúsve hostis res diuina facienda sit. Itaq; fratri ex omnibus optimatibus selecto pontificatus honorem tribuit eximium: filios illius cõstituit sacerdotes, nõ cognationis priuilegio, sed pietatis sanctitatísq;, quas in his viris animaduerterat. Eius rei manifesta fides est, quòd neutri filio dignitatem hanc contulit, vtrunq; electurus, si propinquitatis rationẽ habuisset. Hos instituit de cõmuni totius gentis sentẽtia, iubẽte oraculo, more nouo & memorabili. Ante omnia fõtanis aquis limpidissimis & vitę vtilissimis eos abluit: deinde sacris vestib⁹ induit, fratrẽ talari & epomide, ceu thorace referẽte mũdi imaginẽ: fratris filios tunicis linteis & zonis ac

subligari

subligaribus:illis vt expeditè peragerēt sacra ministeria,astrictis tunicarum finibus:his,ne quid quod pudor cælari postulat, oculos circumstantium offenderet, præsertim dum ascendunt ad altere aut descendunt,omniáq; properè ac celeriter faciunt. Nisi enim tam accuratè præscriptus fuisset totus vestitus sacerdotalis propter incertos casus futuri temporis, quos præcaueri oportuit,nō potuisset fieri in tanta celeritate ministerij,quin nudarentur aliquādo,sacerdotibus decorum inter sacra seruare non valentibus.Vt verò instruxit eos sacratis vestibus, sumpsit vnguentum suaueolentissimū,confectum arte vnguētaria: quo primū subdialia vasa,altare labrúmq; perunxit aspersa septies:deinde tabernaculum & sacra vasa singula,arcam, candelabrum,thymiaterium,mensam,calices,phialas,cęteráq; sacrificiis deseruientia. Postremo adductū pontificem inunxit profuso largiter in caput eius sacro vnguine. His ritè peractis iubet adduci vitulū & duos arietes.Vitulū vt offerret in remissionem peccatorum,subindicans cuiuis nato, etiam bono, vel ob hoc ipsum,quòd natus sit,cognatum esse peccatum: propterea placandū esse Deū precibus & victimis,ne iratus sæuiat.Arietū autem alterum qui adoleretur solidus autori rerum omnium, cuius benignitate pro se quisque fruitur elementis omnibus, terra ad alimentum & domicilium,aqua in potum, lauacra nauigationémq;,aëre ad respirationem effectúsq; sensuum(nam horum instrumentū aër est)& ad horas aunuas:igne quotidiano quidem ad cibos coquendos & calefactionē, cælesti verò ad lucem & res visibiles.alterum autem arietem mactauit ad absolutam eorū qui sacrabantur purificationem, quem aptè consecrationis cognominauit, quòd per hoc sacrificiū initiarētur sacerdotes Dei maximi optimi.eius sanguinis partem circū altare profudit,partem excepit phiala,eóq; tinxit tria mēbra initiatorum,auriculam extremā,manum extremā, pedem extremum,hæc omnia dextera,significās virum perfectū debere purum esse sermone,opere,tota vita,deniq;, sermonē enim auditus iudicat:manus significat opera,pes totius vitę transitū. quoniā autē hæc singula extrema sunt & dextera,intelligēdū est in his singulis requiri profectū, & cupiditatē extremæ felicitatis & vltimæ,ad quam ceu ad scopū omnes vitæ actiones referēdæ sunt.Primum igitur vnius victimæ quæ cōsecrationis appellatur,sanguine syncero has partes sacerdotū inunxit. deinde sumpsit ex eo qđ circū altare profusum fuerat vel ex vnguēto vel è

victimis

victimis omnibus,eóq; permixto sacerdotes aspersit,volẽs eos non solũ externæ subdiualisq; sanctitatis fieri participes, verũ etiã internæ,quandoquidẽ sacra facturi erãt in adytis, in quibus omnia peruncta sacro vnguẽto fuerãt.Deinde aliis quoque cæsis victimis,tum pro sacerdotibus ipsis,tũ pro senatu ac gente vniuersa,Moses fratrem introduxit in tabernaculum.erat is dies octauus à cõsecratione,huius festi vltim9:superiores enim VII.fratri filiisq; eius initiandis dati fuerãt.Tum verò in loco sacro vt bonus præceptor docilẽ discipulũ ritus pontificios edocuit:post hæc ambo egressi protẽsis ad cælũ manibus, vota pro gente fecerunt, qualia proficisci par erat à mente sanctissima. quibus nondũ peractis accidit insigne prodigiũ.nã ex adytis, siue ætheris pars purissimi, siue aër naturaliter in ignẽ mutatus,emicuit,vt repente flamma prorũpens rectà ferretur in altare,& quicquid superimpositũ fuerat absumeret,opinor in argumentũ manifestissimũ præsentis diuinæ prouidẽtiæ. Decuit enim eximiũ donũ conferri sacrariis, non qualia sunt materiæ tractabiles hominibus,sed ignis essentiæ purissimę,ne iste qui in nostro vsu est altare attingeret,quo iam innumeræ sordes cõtactæ fuerãt. Admouetur enim non solũ brutis animalibus, dũ coquuntur ad satietatem ventris miseri, verũ etiam ad necandos ex insidiis homines,non tres quatuórve, sed interdum magnum numerũ. Nã & classes integræ cum sociis naualibus incensæ sunt telis ignitis,& vrbes eadẽ arte petitæ conflagrarunt subsederúntq; in cineres,vt ne vestigium quidem habitationis superfuerit. Hanc opinor ob causam ignis iste qui in vulgari vsu est tanquã cõtaminatus ablegat9 fuit ab altari sanctissimo, & pro eo demissus cælestis ex æthere,vt esset discrimẽ inter sancta profanáq;,& inter humana diuináq;.Cõueniebat enĩ sacrificiis attribui naturã ignis incorruptiorẽ quàm hæc quæ seruit quotidianis vsibus. Cùm autem necesse esset per singulos dies, præsertim festos iterari sacrificia multiplicariq; propter multas variásque causas tum priuatas tum publicas,vtpote in gente non minus religiosa quàm populosa opus fuit etiã æditruorum multitudine ad sacra ministeria.Horũ quoq; mira & inusitata fuit electio. Vnam è duodecim tribubus præstantissimã delegit addito religioni præmio.Id ita gestum est.Cùm Moses ascendisset montem proximũ,ibiq; aliquot diebus colloqueretur cum Deo sine arbitris, quidam incõstantes tanquam orbati principe, absentiam eius verterũt in impietatis occasionem: oblitique

oblitíq; Dei veri, cœperunt æmulari figmenta Aegyptia, facto iuuenco aureo ad imitationẽ animalis eius regionis sacratissi mi: cui profana sacra faciebant & choreas agebant incõditas, hymnos cõcinendo lamentis similes, & expleti mero cõgeminarunt temulentiã, vino pariter furentes ac insania, pernoctando in comessationibus, oblectandóq; se factis pessimis, ignari vltionis imminentis quam prouocabãt sua malitia, & excæcati suis affectibus. Vbi verò clamores castrenses vt in turba celebritatéq; longè latéq; audiebatur, adeò vt ad montis cacumen peruenirẽt, pculsus aures Moses hærebat vt amator Dei simul & hominũ, nec discedere sustinens à diuino colloquio quo priuatim honoratus fuerat, nec despicere plebẽ miserè tumultuantem per principis absentiam. sentiebat enim tumultũ, vocibus cõfusis & inarticulatis indicãtibus perturbationes animi, præsertim sagaci prudẽtiq; homini, facilè intelligẽti hãc esse debacchationem publicam per vinolentiam non abstinẽtium ab iniuriis. itaq; diu huc illúcq; incertus distrahebatur. sed oraculum dubitationem exemit his verbis: I descẽde celeriter, populus ad impietatem prolapsus est, iuuencũ manu factum adorãs pro numine & victimas ei sacrificãs oblitus omniũ quæ hactenus vel vidit vel audiuit, & totius pietatis atq; religionis acceptę à maioribus. ille stupefactus cùm nõ posset nõ credere oraculo, tãquã sequester & arbiter, nõ statim resiliit, sed prius deprecabatur pro populo suppliciter orans peccati veniã: deinde placato rege omnipotente reuertebatur mixta gaudio mœstitia. Gaudebat enim Deũ non repulisse suã supplicationem, cõtristatus autem fuerat, ꝙ iniquissimè ferret patrias leges derelictas à populo. Vbi verò castra introgressus vidit repentè mutatos ritus & figmẽta recepta pro veritate, nõ omnes tamẽ infectos eius mali cõtagio, sed superesse quosdam sanos quibus talia displiceãt, volẽs discernere incorruptos ab insanabilibus, & videre num qui reuertãtur ad pœnitentiam, per præconem populum monuit edicto, cuius indicio tum pios tũ impios manifestè cognosceret. Verba edicti fuerũt hæc: Si quis est domini, veniat ad me: breuia sanè, sed magnam vim cõtinentia perinde ac si diceret: Si quis nihil manufactum, nihil creatum habet pro Deo, sed vnum rerum dominum, ad me veniat. Itaque alij qui Aegyptiacum typhum prætulerant, edictum contempserũt. Alij fortasse metu pœnæ nõ ausi sunt propius accedere, siue Mosen timentes, siue seditionẽ populi. Solet enim vulgus

sæuire in dissentientes à sua dementia.Sola ex omnibus Leuitica tribus audito præcone tanquam ex composito accurrit properè, pedum celeritate indicans alacritatem animi, & quanto affectu pietatem coleret. Quos vbi vidit Moses certatim ad se concurrere: Statim apparebit, inquit, num eadem animis insit alacritas, quę corporib'. Sumite gladios, cædite mille supplicia meritos, qui vero Deo relicto falsos sibi fecerunt, indito corruptibilibus creatisq; essētiis incorruptibilis illius increatiq; nomine: nō cognatis nō amicis parcite, amicitiā ac cognationem æstimādo sanctitate proborum hominum. Vix ea dixerat, cùm illi exasperati & infensi sceleri iam inde à principio ruentes in cædem interemerunt ad tria milia virorum coniunctissimorū antea. Quorum cadauera medio foro iacentia plebs videns indoluit, simúlq; metuēs vltricem iram adhuc feruidam, statim, resipuit. Tum Moses publicè laudata horum fortitudine, honorem eis decreuit perpetuum, conuenientem facinori præclarissimo. Decebat enim, vt qui in honorem Dei vltro arma sumpserant, & impios momento debellauerant, præmium acciperent ipsius cultum ac ceremonias. Quoniam autem non vnus ordo est sacratorum hominum, sed alij tractant preces, victimas, sacráq; cætera. & vsq; adyta procedunt. aliis nihil horum permittitur, tantum noctu interdiúque curant templum & custodiunt eius sacram suppellectilē, quos nonnulli vocāt æditituos: quę sæpe aliàs multarum calamitatū causa fuit de primatu cōtentio, hic quoq; inualuit, æditituis in sacerdotes conspirantibus, & illorum dignitatem sibi vsurpare conantibus: id quod facilè successurum sperabant, cùm ipsi in tantum superarēt eos numero. & ne viderētur priuatæ seruire cupiditati, antiquissimā è XII. tribubus in partes suas pertraxerūt, quā multi familiares sequebantur, vt habentem prærogatiuam generis. Sensit Moses hanc cōspirationem cōtra se tēdere, quia fratrē pontificē oraculi iussu designauerat. id factū non caruit calūnia, quasi prætextu oraculi pl' valuisset domestica gratia quàm vtilitas publica: quod, vt erat, visum est indignissimum, non solùm in dubiū reuocari fidem approbatam tot cælestib' prodigiis, verū & de religione ambigi, quæ fucatis etiam hominibus solet veritatis cōfessionem exprimere. Veritas enim à Deo non seiūgitur. proinde superuacaneum ratus eos prolixa oratione beneficiorū acceptorum commonefacere, quos iam aduersariorum criminationibus præoccupatos animaduerterat: Deum exorauit vt euidenti signo

ſigno declararet,ſynceram incorruptámq; fuiſſe electionē pon tificis:ille iuſsit eum xj.virgas,pares tribuū numero, inſcribere nominibus philarcorū vndecim,duodecimámq; pōtificis fratris ſui nomine,deinde inferre adytis. fecit iuſſa vates intentus in exitū.poſtera die monitus oraculo,in præſentia totius populi,deprōpſit virgas,cæteras nil mutatas,eā autem quā nomine pōtificis inſcripſerat,oſtento nouo conſpicuam.nam hæc mirificè tota quanta erat,frondes fructúsq; protulit:erāt autem nuces diuerſa natura ab aliis fructibus.nam in pleriſq;,vt vua,oliua,malis,aliud eſt ſemen,aliud in quo veſcimur,quæ diſcernūtur locis etiam.externa pars veſca eſt,ſemen intus includitur. in nuce ſemē ipſum eſtur , & vtrūq; in vnam ſpeciem cōfuſum vno loco intimo clauditur,munito duplici tegmine,craſſo primum putamine,dein ligneo cortice ,vt aptè per hanc figuram perfecta virtus poſsit intelligi : ſicut enim in nuce idē eſt finis & principiū,inquātum ſemen initiū,inquantum fructus finis, ſic & in virtutibus.Vna quæq; & finis eſt & principium,principium quia non eliunde quàm ex ſeipſa oritur:finis quia vita tēdit ad eam naturaliter.præter hāc cauſam affertur alia manifeſtior:Nucis extremū putamen eſt amarū,ligneus cortex interior eſt auſterus & ſolidus:quo fit vt fructus nō ſit in promptu clauſus vtroq; munimine,hac figura docetur anima exercēs ſe in virtutis ſtadio,eſſe opus laboribus.Labor autem durus& difficilis:vnde felicitas prouenit : quapropter perdurandum eſt. Nam qui fugit laborem,fugit felicitatē:ediuerſò qui fortiter patientérq; difficultates tolerat,ad beatitudinē properat.Nam fieri non poteſt,vt homo delicatus & effœminatus animo, corpore quoq; labefactato quotidianis voluptatibus,virtuti domicilium præbeat.Cui niſi contingat pro dignitate tractatio,primùm denuntiat ſe migraturā ad illum ſummum rectarum rationum principem:mox ſi nihil proficit,cōfert ſe quò trahitur ſuopte deſiderio.Imò ſi verum fatendum eſt , ſacer ille virtutū chorus,prudentiæ, temperantiæ,fortitudinis, iuſtitiæq; , vltro ſibi quærit quos exerceat,præſertim eos qui tetricam durámq; vitam complectuntur,coniunctā cum patientia continentiáq;, ſimplicitate frugalitatéq; contentam:quibus artibus pars noſtri præcipua,ſcilicet ratio,ſanitatē tuetur bonámq; habitudinē,ſuperatis moleſtis obicibus corporeis:quales ſunt temulentiæ,cupediarum liguritiones,libidines,& id genus cupiditates inſatiabiles,tantū ſolertiæ detrahentes quantū addunt carnib⁹.

fertur

fertur etiam è vernis arboribus prima florere amygdalus prouentũ arborearũ fructuũ prænuntiás,& postrema omniũ amittere folia,æstatẽ ferens diutissime saluo viroris frondiũ, vtroq; modo figuram sacerdotalis tribus referens, subindicánsq; hác primam& vltimã vigere in humano genere duraturam donec visum fuerit Deo nostrũ genus reuocare ad vernã renascentiã, sublata insidiosa cupiditate,fonte malorũ omnium. Quoniam igitur diximus,oportere absoluto principi adesse quatuor res, regnum,legum ferendarum facultatem,sacerdotium,prophetiámq;,vt tanquam legislator vetet ac iubeat,tãquam sacerdos non solũ humana,sed & diuina administret negotia, tanquam propheta quicquid intellectu non percipit discat ex oraculis: iámq; de tribus primis disseruimus,& ostẽdimus Mosen fuisse optimum regem,legislatorem,pontificem: nunc postremã aggredior, declaraturus eum fuisse & prophetam probatissimũ. Nec ignoro pondus oraculorum habere quicquid scriptum est in eius voluminibus,recensebo tamẽ magis propria, vbi prius distinxero, quædã oracula ex persona Dei proferri per diuinũ interpretem,quædam esse responsa scitanti reddita,quædã pronuntiari ex persona Mosis afflati numine. Quæ primi generis sunt,tota præ se ferunt virtutes Dei, clementiã & beneficentiã, per quas omnes homines ad honestatẽ instruit, præcipuè verò cultores suos quibus ad felicitatẽ viam aperit. Secũdum genus mixtum est è verbis rogantis prophetæ & respondentis numinis.Tertiũ legislatoris est proprium,donati a Deo vi prçsagiẽdi prædicendíque futura. Primi generis seponentur nunc,cùm sint maiora quam vt satis laudari queant ab homine,quorũ laudi vix tota natura sufficiat,& alioquin efferuntur per interpretem.differũt autem inter se prophetia & interpretatio. De secundo mox conabor dicere,subiuncturus& tertium,in quo apparet vatis diuinitas,propter quam propriè propheta nuncupatur.incipiemus autẽ promissa repræsentare hoc modo. In quatuor locis leges feruntur per rogationẽ responsionémq;,mixtç ex verbis afflati prophetæ Deum cõsulentis, & responso ipsius patris cælestis. Primũ quando non solùm Mosen omnium sanctissimum & amãtissimum Dei,verùm etiam quemvis mediocriter pium exasperare potuit quidam è dissimili genere natus hybrida,patre Aegyptio,matre Iudça,qui fastidito ritu materno declinauit ad impietatem Aegyptiacam, contemptor cælestis numinis.Soli enim propemodũ ex omnibus gẽtibus Aegy-

prij cælo terram opposuerunt æmulam, hanc diuinis colentes honoribus, illud nulla veneratione dignitati eximia, quasi regni extremitas præferenda esset regiæ. Nam in mundo cælum est regia sacratissima, terra verò extremitas regni, per seipsam quidem non contemnenda, sed tamen haud conferenda cum æthere, à quo tantum à tergo relinquitur, quantum tenebræ à lumine, nox à die, corruptio ab incorruptibilitate, mortalis à numine. nam quia non compluitur eorum regio sicut aliæ, solita quotannis inundari à restagnâte flumine, opinione sua Nilum consecrant Aegyptij, vt cæli æmulum, & regionem suam magnopere prædicant. proinde ille promiscui generis homo, dũ rixatur cum quodam ex sacerdotali doctóq; genere, impotẽter iratus & agitatus impietate Aegyptiaca à terra in cælũ extendit cõtumaciam, execrabili scelesta pollutáq; tum anima tum lingua vocéq; ausus miserrimus eum execrari, quem ne honoris quidẽ gratia fas est nominari ab omnibus, sed à solis optimis & purificatis hominibus. Quapropter miratus amentiam perditã & immanem audaciam, quãuis efferuescẽte generosa indignatione cuperet manu sua scelestũ cõficere, tamẽ veritus est ne is ad hũc modũ leuiore quàm pro merito defungeretur supplicio, parem enim tãtæ impietati pœnam homo inuenire non potuisset. cùm enim cõtemptor Dei nec parẽtes veneretur nec patriam, nec benemeritos, hic nõ contentus neglexisse religionem, & vsq; ad execrationem prorumpẽs nihil sibi ad summam impietatẽ fecit reliquũ. nam maledictũ præ execratione crimen est leuius. Verùm linguæ morbus & effrene os cũ ministrant nefariæ demẽtiæ, proculdubio prodigiosum aliquod scelus perpetrãt ô homo, execratur Deũ aliquis? quẽ igitur alium Deum ad execrationẽ inuocat? nõnne hũc ipsum cõtra ipsum? apage istas profanas cogitationes & sacrilegas. purgetur anima misera tali voce cõtaminata, in quã auditu sensu cæco impegit. fieri ne potuit, vt lingua ad tam impiam vocẽ prolatã nõ sit tacta paralysi, ac ne aures quidẽ audituri obturatæ sint, nisi fortè vltioni prospectũ est & iustitiæ, quod ad exẽpla vitæ pertineat non cælari quicquid insigniter præeminet & in benefactis & in maleficiis, vt alteri præmiũ contingat alteri supplicũ. ideo propheta iussit hunc vinctũ seruari in carcere: ipse Deum supplex orauit daret veniam oculis auribúsq; nõ sponte pollutis visu auditúq; nefario: simúlq; rogauit quid oporteat pati inuentorem sceleris nefandi & inauditi ad eam diem. Ille iussit

cum

eum lapidari, ideo ficut opinor faxis plectendum pronuntians quòd animam haberet duram & faxeam, vtq; manibus totius gentis vltionis auidæ fumeretur fupplicium. Nec enim poterant aliter quàm eminus ferire tot millia. poft exactas pœnas à nefario capite, noua lex fcripta eft & tūc primùm relata in tabulas, vt ferè nouis morbis quærūtur noua remedia, verba legis funt hæc. Quifquis execratus fuerit Deum, peccato obnoxius efto. Quifquis autem nominauerit nomen domini, capitalis efto. ó dictum bene vir fapientifsime. folus merā haufifti fapientiam. nominare grauius credidifti quàm execrari. Nō enim extenuares crimen grauifsimum, tractans id clementius. Itaq; videtur nunc Deum non illum primum & ingenitum mundi conditorem dicere, fed eos qui oppidatim colebantur. Nam hi quoque fic vocantur falfo nomine, cùm fint pictorum fictorúmque opera fuas artes oftentantium, fignorum enim ftatuarúmque huiufmodi plenus fuit totus orbis habitabilis: à quibus abftineri oportet maledictionem, ne quis Mofis difcipulus affuefcat vllo modo appellationem Dei contemnere. femper enim amabilis eft ac plaufibilis. Quod fi quis non dico blafphemauerit hominum deorúmque dominum, fed aufus fuerit vel nomē eius intempeftiuè promere, noxam luat capite. Quandoquidē ne mortalium quidem parentū nomina proferunt ij quibus cordi eft pietas, fed omifsis propriis honoris gratia, vtūtur naturalibus, patrem appellantes matrémq;: atq; ita profitentur accepta immenfa beneficia fimúlq; fuā gratitudinē. Quomodo igitur merentur veniā qui temerè abutūtur fanctifsimo Dei nomine tantùm ad explendum fermonem non aliter quàm profanis vocibus? Poft honorem autē creatori habitū propheta diem facratū feptimū venerat⁹ eft, cuius eximiā pulchritudinē cernebat acutioribus oculis, expreffam cælo mundóq; vniuerfo, ipfa natura præferente eius fimulacrum. inueniebat enim ante omnia matre carere hunc numerum, expertē fœminini generis, è folo patre fatum abfq; femine, & abfque partu genitum. animaduertit præterea feptimanā femper virginem, nec è matre natam, nec matrem ipfam, nec è corruptione oriundam, nec ipfam corruptibilem: deniq; intellexit hanc effe mundi natalem, cælo terræq; feftā & omnibus terreftribus, exhilarantem cuncta cōcinnifsimo feptenario. Hāc ob rem ille maximus Mofes æquū cenfuit vt omnes afcripti eius ciuitati, ius naturæ fequentes, celebrarent hunc diem otio feftífq; hilaritatibus, intermifsis labo-

ribus & opificij quæstuariis negotiisq; victum parantibus, ablegata etiam tantisper ceu per inducias solitudine anxia, vt vacarent non ludicris (sicut quidã) ridendisq; spectaculis mimorum saltatorumq;, quæ insanũ vulgus amat perditè, & per præcipuos sensus visum auditũq; captiuat animã suopte ingenio liberam ac dominã: sed soli philosophiæ, nõ isti cuius compendium profitentur captatores sophistæ, venales tãquam in foro proponendo sermones opinionésq;, qui philosophia cõtra philosophiam (ô terra ô sol) abutuntur perpetuò, nec pudet: sed veræ inquam philosophiæ quæ constat ex his tribus, consiliis dictis factisq;, in vnam speciem coaptatis. vt quæsita fruantur felicitate. Hoc præcepto posthabito quidem recẽti etiam tũ oraculi de sacro sabbato, proditi memoria, quod Deus ipse visibili voce oculis magis quàm aurib⁹ ingesserat, per media castra lignatũ exiui, nõ ignarus omnes in tentoriis quiescere, móxq; in vetito deprehẽsus est. Quidam enim per otium extra portã progressi, vt in loco puro quietóq; vacarẽt precibus: viso nefario spectaculo, intentũ fasci componendo lignatorem occisuri erãt prę ira, nisi cõmotos ab impetu reuocasset hæc reputatio, animaduersionem in huiusmodi peccata nõ esse priuati iuris, sed pertinere ad magistrat⁹ publicos ipsósq; principes, ne indicta causa indẽnatúsq; periret. alioquin reus manifestarij criminis, religione quoq; diei vetante cędem vel iustissimã, ideo maluerunt cõprehensum hominem adducere ad principem & sacerdotum consistorium, cõfluente ad rem cognoscẽdam vniuerso populo. mos enim erat certis tẽporibus, præcipuè sabbatis, vt antè dixi, operam dare studio sapiẽtiæ, principe doctoris vice fungente, præmõstrantéq; officia, subditis autem in honestate proficientibus, & mores vitámq; corrigentibus. Quæ consuetudo à maioribus per manus accepta hodiéq; durat apud Iudæos, tẽpore illo dicato eruditioni cõtemplationiq; rerum naturalium. nã destinata oppidatim sacris precationibus loca, quæ proseuchas vulgus nominat, quid aliud sunt quàm scholæ, in quibus prudẽtia, fortitudo, tẽperantia, iustitia, pietas, sanctitas omnisq; virtus discitur, quæcũq; ad humana diuináque negotia requiritur. Caterũ eo die nõ vltra vincula sæuitũ est in hominem impium. At Moses de plectendo quem norat cõmeruisse mortem dubius. & genus supplicij dignum ignorãs, inuisibili animo ad inuisibile tribunal se cõtulit, vbi iam ante cognitã causam decretum fuerat ab omniscio iudice: qui pro-

nuntia

nunciauit morte mulctandū obruendúmq; lapidibus, quandoquidem & huius mens sicut prioris in surdum lapidem obduruerat, prolapsi ad impietatē extremam, complexā penè omnia violati sabbati crimina. quamobrem? quia non solùm sordidæ fabrilésq; sed cæteræ quoq; artes & occupationes tūc sunt prohibitæ. præsertim quæ ad parandū victū attinēt, aut per ignem fiunt, aut per instrumenta non sine igne confecta. ideo sæpe interdicitur ne quis ignē accendat sabbato, vt cessante causa principali & antiquissima cessent effectus eius etiam. Sunt autem ligna ignis materia, vt lignator & qui accendit ignē in eadem culpa hæreant: atq; ita geminetur noxa, tum quia fit opus dum lex iubet quiescere, tum quia fomites ignis cōportantur, vnde præbetur opificiis occasio. Hæc duo responsa continent pœnas sontibus inflictas ex arbitrio cælestis numinis cōsulti super talibus negotiis. Sunt & alia duo, ad diuersam speciē pertinētia, alterum de successione hæreditaria, alterū de sacrificio nō tempestiuè vt videbatur oblato: de hoc prius dicetur. Moses primū anni mensem facit eum qui in vernum æquinoctiū incidit, non sicut quidam qui præcedentibus id honoris tribuunt, nō obseruato naturæ beneficio. tunc enim maturescunt segetes ad victū necessariæ: arborum verò fœtus pubescunt recens editi, secūdis mensis inferendi. sine tritico hordeo cæterisq; similibus frugibus non viuitur: sine vino & oleo fructibúsq; arboreis quædam gentes ætatem producunt in annos plurimos. Eius mensis die quartadecima, sub ipsum tempus quo luna suum orbem solet cōplere lumine, celebratur migrationis publica festiuitas quā Chaldaicè Pascha nomināt: quo tempore nō vt aliàs plebeij homines victimas adducunt ad altare mactandas à sacerdotibus, sed iubente lege tota gens sacrificat, dum pro se quisq; mactat hostiam suis manibus. Tunc vniuerso populo cōcelebrante lætas epulas, dum quisq; se gerit pro sacerdote, nonnulli occupati lachrymis, gemitibus luctúque domestico propter desideratos nuper defunctos necessarios, premebātur gemina tristitia, noua super veterē accedēte, quòd orbati suis affectibus cogerētur etiam carere voluptate honoréq; totius gētis publico, quia nec ablui nec aspergi lustralibus aquis fas erat illo tempore, prius quàm veniret luctui præfinitus lege terminus. Hi post festum mœsti accesserunt principem, narrauerúntq; suum infortuniū: habere se funestas domos recēti cognatorum obitu, occupatos luctu necessario, nō potuisse frui sacris paschalibus. addiderūt

preces,ne posthaberentur cæteris, néve pœnas darẽt calamitatis domesticę,dignæ potius misericordia,alioqui se posse inuidere defunctis qui potiore conditione fato cesserint. se viuos mori & sentire suam perniciem. His auditis animaduertit &, postulationem non absurdam, & excusationem sacrificij prætermissi idoneã, & casum ipsum dignũ miseratione. Ambigebat tamen incertus consilij,& tanquã in bilance nutans nunc in hanc partem nunc in illam procliuior,cũ hinc suũ pondus obtineret misericordia cũ iustitia,illinc pręcellere videretur lex de paschali sacrificio,primi mẽsis quartamdecimã diem ei præstituens:itaq; inter assensum & renutũ pendens ad supplicationẽ se vertit.vt ipse Deus oraculo decerneret.Qui exaudito vate nõ in præsens tantũ respõdit, sed quod pro lege foret posteà, quoties aliquid simile accideret.Cõprehensi sunt ea lege illi quoq;, si quis eius gentis aliis de causis non potuerũt ad sacrũ id occurrere.Fuit autem hæc oraculi sententia. Luctus in cognatorum obitu dolor necessarius non imputatur pro peccato. Attamẽ ad certum tempus à templo arceantur lugentes,quo,nõ patet aditus nisi immunibus ab omni inquinamento tum fortuito tum voluntario.post terminum luctus pro se quisq; sacrificet,ne viui habeãtur pro mortuis.cũ igitur sint posteriores,postero mẽse die quartadecima sacrificent ritu quo priores, & eodẽ modo absumant hostiam.idem ius esto his qui non ob luctũ sed longinquæ peregrinationis ergò cum cæteris suæ gentis hominibus non sacrificauerunt.nam ne eorum quidem qui aut in longinquis terris habitant,aut longius peregrinantur, vllum est peccatum.cur priuari debeant honore cõmuni cũ cæteris,præsertim cùm vna regio gentem tam populosam nõ capiat, missis in multa loca coloniis.Hactenus de his qui ob aliquem casum à celebrando cũ cæteris paschate prohibiti, vel serius officium necessarium faciunt. nunc transeo ad postremã legem de successione hæreditaria, è percontatione responsionéq; mixtã similiter:Erat quidam nomine Salpaath,vir probus, è tribu nõ obscura natus:is quinq; deterioris sexus liberos genuit, nullã verò prolem masculam.puellæ post obitũ patris veritæ ne paterno agello exciderent.quia maribus agri diuisi fuerãt, reuerenter adierunt principem,nõ tam de possessione solicitæ, quã nomen dignitatém ꝗ; sui patris conseruare cupientes.hæ sic locutæ sunt:Pater noster obiit,non seditione absumptus vt multi alij,sed fato raptus cũ priuatam vitam ageret procul negotiis

nulla

nulla ipsius culpa factum est quòd caruit mascula sobole: adsumus igitur pupillæ vt videtur, re vera tamen te loco parẽtis habituræ. nam legitimus princeps nõ minus quã pater curat subditos. ille miratus prudentiã virginũ, & pietatẽ erga parẽtem, suspendit sententiã respectu legis quę solis viris agros diuidit, præmiũ laborum militariũ. nã mulieribus cum natura immunitatem ab his tribuat, non admittit eas ad præmia. Ergo hanc quoque causam vt ambiguam ad Deum retulit, quẽ sciebat solum veracibus incorruptisq; iudiciis etiam in paruis cõtrouersiis ostendere suam veritatem & iustitiã. Tum ille rerum conditor, mundi pater, terræ, cælo, mari, aëri, rebúsq; in his contentis imperans, princeps deorum & hominũ, non est dedignatus respondere puellis patre orbatis. Respõdens autem plus quàm iudicis officio functus est ille clemẽtissimus cũcta replens sua beneficentia. Laudauit enim virgines. ô domine, te verò quis satis laudauerit? quo ore? qua lingua? quibus vocis instrumentis? qua mente aut anima? stellæ si in vnum chorum conuenirent, posséntne tuas laudes pro merito canere? totũ cælum si in vocem abeat, poterit ne vel partem tuarum virtutum edisserere? Aequũ postulant, inquit, filiæ Salpaath. Hæc laus quanta sit Deo testante, quis non videt? Adeste nunc vos arrogãtes, quos inflat felicitas, qui ceruicẽ supra naturam attollitis, & adducitis supercilia, qui mulierum viduitatẽ ridetis miseram, & pupillorũ orbitatem miseriorem etiã existimatis. videte quod hi vestra opinione infelices & humiles, non postremo loco habentur apud Deum, cuius imperij vilissimę partes sunt regna ista passim per orbem dispersa: quandoquidẽ totus terræ ambitus est diuini operis extremitas. cõsiderate inquam hæc, & doctrinam necessariam accipite. At Moses laudata postulatione virginũ, ne has quidem inhonoratas reliquit, nec tamen æquauit viris bellatoribus: sed his agros debita ob virtutem præmia reddidit, puellis verò gratiam non præmium. quod etiam verbis declarauit manifestissimè, donũ hanc rem appellans non retributionem: quorum alterum est debitum, alterũ gratificatio. Cæterùm vbi virginibus pupillis satisfactũ est ex oraculo, addidit princeps generalem legem de hæreditatibus, primũ filios hæredes paternorum bonorum instituens, deinde filias si desint filij: quas vult hæreditatem habere, vt ornamẽtum externum, non vt possessionẽ propriam. Aliud est enim quod vt propriũ attribuitur, aliud quod tantum ad ornamentum absque iure

proprietatis conceditur. Post filias tertio loco fratres ad hęreditatem vocat, quarto patruos, subindicans etiã patres fieri posse hæredes filiorum. Stultum enim foret credere, patruo concedi hæreditatem fratris filij vt patris cognato, ipsi verò patri eam auferri. Verùm quia lex naturæ iubet filios parẽtibus hæredes succedere, non parẽtes filiis, hoc vt ominosum & piis votis contrarium tacuit: ne pater matérque viderentur lucrati ex immaturis filiorum mortibus & luctu inconsolabili: obliquè tamen ipsos vocauit ad ius quod permittit patruis, vt & decorum seruaretur, & bona manerent in familia. post patruos quintus locus est cognatorum, vt quisque est sanguine proximus. His non temerè dictis de hæreditatis iure promiscuo, nunc subiungam oracula per ipsum prophetam numine correptum edita, sicut iam antè sum pollicitus: Cœpit autem tunc primùm inspirari cælitus, cùm tota gens spem melioris fortunæ concepit, de cõmuni consensu multis milibus ex Aegypto in Syriam in nouas colonias demigrantibus. Viri enim pariter ac mulieres per inuias vastásq; solitudines peruenerant ad mare quod rubrum dicitur. ibi hærebant inopes consilij, cùm nec naues præstò essent ad traiectum, nec tutum videretur reuerti per eandem viam. in hoc rerum statu maior malis vis incubuit. nã rex Aegypti cum haud contemnendis copiis equestribus pedestribúsque persequebatur, vt animaduerteret in retractos è profectione, quam prodigiis manifestis territus permiserat. Sed satis apparuit nihil esse in sceleratis hominibus constantiæ, velut in bilance leui momento in diuersum proclinantibus. Sic intercepti inter mare & hostes de salute desperauerant, alij necem miserabilem expectantes vt finem malorum, alij censentes satius elemento naturæ se committere, & in mare se proiicere, quàm perferre hostium insultationes atq; ludibria. iámq; grauati sarcinis stabant in littore, vt quàm primùm viderent hostem accurre, desilientes mergerẽtur facilius: ac ne mortem quidem expedire poterant. At propheta videns vniuersum populum præ metu interclusum nõ aliter quàm pisces cinctos retibus, extra se raptus repletúsq; numine hoc oraculum edidit. Non sine causa trepidatis instante tanto periculo, à fronte mari vasti clausi carente nauigiis quę fugam possent adiuuare, à tergo verò proximi hostibus denso agmine vrgentibus. Quò te vertas? quò deflectas? ex improuiso infestant nos omnia, terra, mare, homines, elementa naturæ. Estote tamẽ bono animo, nolite

lite deficere. estote imperterriti, expectate diuinitus inuictum auxilium, quod iamiam vltro aderit, protecturum vos inuisibiliter. Experti estis & antea sæpe opē eius præsentaneam, quam nunc quoque venire video, laqueos iniecturam aduersariorum ceruicibus. Hæc eos in mare protudit, illi more plumbi ad fundum feruntur præcipites. Vobis videntur adhuc viuere, ego mortuos video: quod spectaculum vobis quoque continget hodie. Hæc ille cecinit præter spem omnium: móxque euentus fidem adstruxit oraculo. Deus enim potentia sua prædictionem ratam habuit, vix credibili & fabulis simili prodigio. Mare diruptum est, aquæ secesserunt, constiterúntq; in abrupto vtrinq; latere quasi muri firmissimi. in medio rectam viam aperuit diuina magnificentia, diuidentem vndas ad præbendum iter ceu congelatas, tota gente securè mare traiiciente pedibus, tanquā per siccam semitam, aut pauimentum constratum silice. indurauerat enim sabulum, concretum è suis minutiis. huc accessit impetus hostium se inuehentium & in suam ruentium perniciem: nubis extremum agmen protegentis subsidium, emicante inde ignea numinis effigie: maris paulò antè scissi refluxus, viæ siccatę repentina inundatio, hostium internecio, & à parietibus illis qui ex aquis constiterāt oppressio, fluctibus in viam tanquam in vallem confluentibus: & insuper cladis ostentatio fluitantibus cadaueribus quæ totam maris superficiem texerant: postremò tēpestas procellosa quæ in littus aduersum eiecit enectorum cumulos, quo magis seruari salutem suam agnoscerent, non solùm euadendo pericula, verùm etiam spectando inimicos deletos ope diuina sine humanis viribus. quamobrē propheta mentis hymnis celebrauit autorem tanti beneficij. distributa enim tota gente in duos choros, alterum virorum, alterum mulierum, ipse viris carmen prǫiuit, sororem dedit prǫcentricem fœminis, vt hymnos in parentem conditorémq; alternis canerent versibus, non discrepante à moribus carmine, dum certatim canunt suis vicibus, & carmen miscetur è sonis acutis atq; grauibus. nam virorum voces graues sunt, acutæ mulierum, vnde temperamentū fit commensuratæ suauitérq; coaptatæ melodiæ. Vt autem tot milia hymnum eundem ore vno concinnerent, in causa fuerunt illa prodigiosa miracula, de quibus paulò antè mentionem fecimus. propter quæ propheta gaudens vnà cum gaudente populo, & lætitiam intra se nō continens, exorsus est cāticum: id populus audiens, in duos choros

secessit, & canentem imitatus est. Hoc fuit prophetiæ Mosis principium & quasi proœmium. Secundum eius oraculum fuit de cibo re cùm primis necessaria: quem terra negante vtpote sterili, cælum depluit: idque non semel, sed per annos quadraginta, quotidie sub aurorā decidente ex æthere cum rore quadam milij similitudine. Quo cibo viso Moses iussit colligere sic diuinitus præmonitos. Credendum est & fidendum Deo, cuius experti sumus tot spe maiora beneficia. nemo hunc cibum reponat recondátve: nemo quicquam ex eo relinquat in crastinum. His auditis quidam nondū in pietate confirmati, rati fortasse hanc adhortationem principis magis quàm oraculum, in crastinum partem seruauerunt. ea putrefacta primùm tota castra fœtore compleuit, deinde amplius corrupta, protulit vermiculos: quod vbi vidit Moses non immeritò in cōtumaces excanduit. Qui enim non irasci poterat, animaduertens post tot prodigia iuxta humanam rationem vix credibilia, tam facilè perpetrata diuinitus, esse qui non modò dubitēt de diuina prouidentia, verùm etiam nullam prorsus fiduciam in ea collocēt. Cæterùm pater omnipotens duobus euidentissimis argumentis commendauit prophetæ vaticinium: altero confestim per corruptionem fœtorémq; reliquiarum & mutationem in vermes animal vilissimum: altero verò paulò pòst. Semper enim quicquid supererat post collecta populariter, radiis solaribus liquefactum dissoluebatur absumebatúrq;. Nec ita multò pòst prodit aliud oraculū de sacrosancto sabbato. cùm enim is dies haberet à natura priuilegium, non solùm ex quo mundi natalis factus est, verùm etiam ante creatum mundū sensibilem, nesciebant hoc homines, fortasse propter multas clades acceptas diluuiis & incendiis interrupta memoria per manus à maioribus tradi solita. eam rem iam obscoratā ille declarauit oraculo, mox euidenti prodigio comprobatam in hunc modum. præcedētibus diebus depluerat minus alimentorū, deinde duplum vna die: & quod prioribus supererat liquescebat in humorem inutilem: tunc verò incorruptum permanebat. His nuntiatis simúlque conspectis Moses stupefactus, non tam coniecturis quàm diuino monitu edoctus est de sabbato, quamuis etiam coniecturæ tales cognationem quandam habent cum prophetia. mens enim nunquam tam bene cōiiceret, nisi deduceretur ad veritatem diuino spiritu. id miraculum eo fuit euidentius, quòd præter duplicatā cibi mensuram, & eius incorruptionem

insolitam,

insolitam,vtrunq; hoc incidebat in diem sextum ab eo quo pri mùm pluere cœperat, videlicet in proximũ à mox secuturo septimo.ex qua supputatione deprehẽditur, seruatũ esse in mundi creatione & in cælesti demenso eundẽ ordinem. nam & hoc & illa incepit à primo è sex profestis diebus. est autẽ vtrunque opus alteri simile.Sicut enim mũdus è nihilo creatus & absolutus est:sic elementis præsenti necessitati seruiẽtibus,aër in terræ vicem succedens alimẽta nullo labore quæsita copiosè suggessit hominibus non valentibus parare sibi victum in solitudine.tunc tertium oraculũ vates protulit mirificũ, quando prędixit cælestis cibi pluuiam cessaturã die septimo, ac ne micam quidem casuram eo tẽpore:nec aliter euenit. cùm enim postridie quàm præmoniti fuerant,quidã è mobili vulgo ad colligẽdum extra castra prodissent,reuersi sunt vacui, damnãtes suam incredulitatem,prophetam autem prædicantes veracem, diuinum,& solum futuri præscium. Hæc sunt quæ de cælesti commeatu prĕmonuit ipse Dei spiritu monitus.Quæ autẽ prodidit postea,ad præcepta magis pertinere vidẽtur quàm ad oracula, & in his vnum de maximo delicto gẽtis in religione patria,sicut antè diximus,quando fabrefacto iuuenco ad exemplar typhi Aegyptiaci,choreas agitabant,exstructísq; aris mactabãt victimas,obliti veri numinis & pietatis acceptæ à maioribus, & non mediocribus incrementis auctæ vsque ad illa tempora. Id verò Moses tulit indignissimè:primùm repente cæcatũ esse totum populum,qui paulò antè perspicatior sapientiórq; fuerat omnibus aliis gentibus: deinde vanissimam fabulam potuisse tantam lucẽ veritatis extinguere, quæ nec solis nec vniuersorum siderum obscurari potest deliquio.Contẽta est enim proprio splẽdore intelligibili & incorporeo, ad quem collatus iste sensibilis,perinde superatur ac nox cum die cõposita. Has ob causas propheta iam multum sui dissimilis cursu prorũpit in medium,& vultu mentéq; numẽ præferens exclamat: Quis est ab errore liber?quis à profanis sacris abstinuit? accedat ad me quisquis talis est.Cúmq; vna tribus se adiunxisset nõ minus animo quàm corpore,iam ante animata in impiorum scelestorúmq; perniciem,sed ducem imperatorémq; requirens, qui legitimè tempus modúmq; vltionis præscriberet:horum promptam fidelémq; operam libenter accipiẽs:agite,inquit,arripite gladios, & discurrentes per castra pro se quisq; occidite nõ solùm alienos,verũ etiam familiaritate cognationéq; proximos

nullo

nullo respectu affectuum: existimatéque hoc facinus sanctissimum quo vindicatur pietas & religio, Deo fauẽte harum propugnatoribus. Hac exhortatione factum est vt primo impetu cæsa sint virorum tria milia, qui autores impietatis præcipui fuerant: atque ita non solùm depulsa est suspicio communicatę culpæ ab innoxiis, verùm etiã rei fortiter gestæ retulerunt merita præmia, aucti honore sacerdotij qui religionis iniuriam vlti fuerant. Est & aliud eius oraculum coniunctum cum maiore prodigio, cuius suprà mentionẽ feci de pontificatu prophetæ differens: id quoque prolatum ex afflatu numinis, sine dilatione euentus consecutus est. Templi ministrorum duo sunt ordines, sacerdotum potior, æditiuorum inferior. erant illo tempore tres sacerdotes æditiuorum multa milia. Hi freti suorum multitudine paucitatem sacerdotũ contemnebant peccato non simplici, dum & maioribus adimunt honorem debitum, & minores vltra modũ extollunt, sicut fit insurgentibus contra suos præfectos subditis turbatóque ordine publico. Deinde cœtus faciendo clamabant in prophetam, quòd propter domesticam necessitudinem fratri eiúsq; filiis donasset sacerdotium confìcto oraculo, vt videretur id ex autoritate Dei facere. Quamobrem exasperatus alioqui vir ingenij mitissimi, nõ tulit tam insignem iniuriam simul & malitiam, petiitq; à Deo vt auersaretur illorum sacrificia: non quòd periculum esset ne iustissimus iudex sacra impiorum acciperet, sed quia hic est peculiaris affectus Deo chari animi, aduersari propalàm nefariis conatibus. Nec dum iusta indignatio furórque deferbuerat, cùm numine afflatus insuper hoc edidit vaticinium. Graue malum est incredulitas, sed solis perniciosum incredulis. Hi factis non dictis castigandi sunt. Pœna docebit eos me nõ mentiri, quando scire nolunt quod sciunt. Mors decernet de hac cõtrouersia. Si naturali morte decedent, fictum est meum oraculum. Quòd si nouo inusitatóque lethi genere absumentur, testata erit mea veracitas. Video terram vasto specu dehiscere, absorberi numerosas cognationes vnà cum suis tabernaculis, viuos homines ad inferos descendere. Vix hæc effatus erat cùm terra concussa rumpitur eo potissimum loco vbi tendebant impij: momentóque temporis vniuersos operit. rursum enim hiatus coïuit, velut suo defunctus officio. Nec ita multò pòst seditiosi ducẽti quinquaginta qui præcipui tumultus autores fuerant, repentè de cælo tacti vnà conflagrauerunt, ne minimo quidem mem-

bro

bro relicto quod sepulchris posset inferri. Atque ita horrendis pœnis cumulatis aliis super alias magnopere illustrata est prophetæ pietas, Deo testimonium præbente veritati oraculorum. Vbi operæpretium est considerare quomodo cælum terráque pœnas exegerũt ab impiis hominibus, ceu diuisis muniis inter primarias mundi partes, vnde cæteræ sumpserunt originem. Nimirum quia scelesti malitiam suam radicatam in terra, in tantam altitudinem extulerunt extenderúntq;, vt cælum attingeret, ideo terra simul & æther in eos sæuiit. Altera diducens se vt absorberet inutilia pondera, alter exurens eos fulminibus, imbris in morem densis & crebro micantibus. Finis autem & absorptorum & exustorum idem fuit. Nam vtrique disparuerunt alteri operti solo restituto in pristinam planiciem, alteri absumpti fulmineis ignibus. Postremo migraturus ad superos, & exuta mortalitate ad imortalitatẽ transferendus, vocante patre vt eum è duplici corporis animæque natura transformaret in simplicem, iam tum propè totus versus in animum & quidem illustratissimum, repletus diuino spiritu, non solùm in vniuersum gentem suam præmonuit, verumetiam singulis tribubus suos casus futuros aperuit: quorum pars iam euenit, reliquum adhuc expectatur, ea fide repræsentandũ olim, quam experti sumus in præteritis oraculorum euentibus. Postulabat enim rei dignitas, vt quorũ tam diuersa fuit origo, præsertim materno genere, hi secuturi diuersa studia consiliáque, haberẽt etiam sua fata præsignata oraculis. Miranda sunt hæc, sed magis etiam mirari conuenit finem sacrorum quæ reliquit voluminum, quæ sunt ceu caput iuris totius, iam enim assumendus, & in ipsis stans carceribus vnde ad cęlestem metam erat euolaturus, tunc quoque afflatus diuitus, viuens adhuc prophetauit de seipso tanquam mortuo, ante obitum narrans se mortuum sepultúmque inspectante nemine, videlicet manibus non mortalium, sed virtutum immortalium, ne maiorum quidem monumentis: illarum quippe cui monumentum cõtigit eximium haud cuiquam notum homini. Luxit vniuersa gens lachrymis defluens per mensem integrum, accedentibus ad publicum luctum priuatis affectibus, quandoquidẽ erat inenarrabilis eius prouidentia beneuolentiáque erga vniuersos ac singulos. Huiusmodi fuit vita obitúsque Mosis, regis legislatoris, vatis & pontificis sicut sacris literis proditur.

PHIL

PHILONIS IVDAEI,
De charitate.

NVNC germana gemelláq; ſoror pietatis charitas conſideranda eſt, adamata legislatori noſtro, quantum vix vlli alteri. Cùm enim ſciret hanc eſſe publicã viam ad ſanctitatem tendentium, omnibus ſuis ſubditis ſocietatẽ benignitatémq; cõmẽdauit, ſuam vitã imitãdam proponens, tanquã pictam in tabula. Quicquid igitur à prima ætate vſq; extremam ſenectutem priuatim publicéq; geſsit ad vtilitatem ſuorum hominũ, ſuprà dictum eſt in commentariis, quos de vita Moſis inſcripſimus: adiiciemus tamen vnum alterúmve factum eius memorabile, iam propinqui vitæ termino. Erũt enim indicia honeſtatis illius bonitatiſq; perpetuæ, quam ſanctiſsimæ animæ Deus ipſe impreſſerat. Nam cùm mortalis huius vitæ finis inſtaret, oraculo aperto de hoc præmonitus, nullum vel regem vel priuatum imitatus eſt, quorum vnicum votum habetur ac ſtudium, hæredes liberos relinquere: ſed quãuis pater eſſet duorũ filiorum, neutrum ſucceſſorem ſibi optauit, victor affectuum erga cognatos ac domeſticos. & poterat, ſi filios ſuſpicabatur parum idoneos, certè fratris filios extollere iam virtute meritos ſacerdotium. ſed fortaſſe aut nõ placebat eos à diuinis rebus diſtrahi: aut potius cogitabat, impoſsibile eſſe eundem hominem rectè curare ſimul regnũ & ſacerdotiũ, quandoquidem alterum religionis, alterũ ſubditorum curam profitetur: aut fortaſſe non putauit rem tam magnã pertinere ad ſuum iudicium: maluítq; iudicandam Deo committere, qui pro ſua potẽtia perſpicit etiã intima pectorum. Hæc vera eſſe vel hinc colligitur. Erat ei amicus & familiaris penè à puero Ieſus nomine, nõ vulgaribus cõciliatus artib⁹, ſed amore integro cæleſtíq;, ex quo omnes virtutes proueniũt, is etiã cõuictor cõtubernaliſq; prophetæ fuit, niſi ſi quando ille ſeceſſum quæſiuit propter diuina colloquia. idẽ adminiſtrationis reip. particeps, & tantùm non principis vicarius, multa pro poteſtate ſolitus erat gerere. Attamẽ quamuis ſciret hunc eſſe diu ſpectatę probitatis hominẽ, dictis factiſq; honeſtatẽ eius expert⁹, & quę maximè requirebatur, beneuolẽtiam erga populum, ne ſic quidem auſus eſt ei principatũ committere, ne fortè opinione falleretur

leretur, nõ satis fidens humano iudicio. itaq; ne sibiipsi quidem credens, supplex inuocauit Deũ qui solus inuisibilem animã introspicit & mẽtium arcana penetrat, vt ex optimatibus eligeret vnum aliquẽ idoneum principẽ qui paternã curã subditorũ gereret: sublatisq; ad cælũ puris & virgineæ (vt ita loquar) castitatis manibus, sic precatus est: Dispiciat dominus Deus spirituũ & vniuersæ carnis de homine qui plebem hãc curet pascátq; sine crimine, ne corrũpatur sicut grex dispersus carens magistri cura & diligẽtia. Quis nõ miretur has preces dicátq;: Heus quid ais? Itáne tibi fratriq; desunt germani filij, successores à natura dati? aut his aut illis principatũ relinquito. Quod si neutros existimas idoneos, & potior est tibi reipubl. quàm necessitudinis domesticę ratio, habes certè amicũ irreprehensibilem ac probatæ virtutis vel tuo iudicio sapiẽtissimo. Quin igitur hunc, si probitas nõ genus spectatur, eligis? Verùm respondebit: cùm in omnibus rebus non esse præcipitandum iudiciũ, tum in his potissimũ, quæ rectè aut secus administratæ, plurimis felicitatem aut calamitatem afferunt. Nihil autem principatu maius, cui belli pacísq; arbitrium cõmittitur à ciuibus. Quemadmodum enim ad prosperam nauigationem opus est bono peritóq; gubernatore, sic etiam sapiente principe ad tuendam tranquillitatem bene constitutæ reipub. Cæterùm de sapientia, quæ non me tantùm, sed & toto mundo est antiquior, non est fas quemquam iudicare, nisi Deum, aut aliquẽ synceriũ purum germanúmq; amatorem ipsius sapientiæ. Et iam ante exẽplo meo didici, ne aliis quidem vtcunq; idoneis in speciem principatum decernere. Nam reipub. curam inuitus suscepi, nõ humanis suffragiis princeps designatus, sed manifestis oraculis diuina voce iubente, quantumlibet deprecante molem rerũ vetus, donec iterum atq; iterum iubẽti parere metu coactus sum. An-non igitur absurdum fuerit, nunc non per eadem incedere vestigia: & cùm ipse noluerim principatum nisi ex Dei sententia sumere, nunc arbitratu meo successorem eligere, ne hominum quidã expectatis suffragiis? præsertim cùm agatur de regimine gentis nõ vulgaris, sed primũ populosissimæ omnium quotquot vsquã sunt, deinde professæ rem maximã, cultũ eius Qui est patris conditorísq; rerum omniũ. quicquid enim aliis cõtingit ex optimæ cuiusq; philosophiæ studio, id Iudæis ex legibus ac moribꝰ, videlicet summi Dei notitia, repudiato errore deorũ ex creaturis cõsecratorũ. nullus enim creatus verè deus

est

est,quantumvis habeatur pro Deo,cùm æternitate, sine qua nõ est numẽ,careat. Hoc vnum euideus argumentũ est eximiæ erga suã gentem charitatis atq; fidei:alterũ autem priore nõ inferius. Postquam enim optimus eius discipulus imitatórq; Iesus propter mores amabiles princeps à Deo cõfirmatus fuit, Moses haudquaquã tristis ob fratrẽ filiósq; præteritos,sed plenus inenarrabili gaudio,quòd prospectum esset gẽti de rectore modis omnibus incõparabili (id enim indubitatũ erat de eo qui Deo placuerat)apprehẽsa eius dextra produxit eum ad concionem, nihil de imminente obitu suo solicitus: sed ad familiarẽ sibi hilaritatem accedente recenti lætitia,alacriter affatus est populũ his verbis:Mihi iam instat tẽpus discedendi ex hac vita corporea:succedet autem in meam curam hic electus à Deo, simúlq; protulit oraculũ,cui mox creditũ est. Tũ ad Iesum versus, hortatur vt rem gerat strenuè:vtq; bene consulat reipublicæ ac cõstanter in bene consultis perseueret.Quãuis autẽ non erat opus hac adhortatione,tamen non potuit se continere,quin amicum admoneret officij,& tum quoque proferret affectum charitatis erga populum,cui tã diu præfuerat. Nec omnino fuit superuacua monitio,ne fortasse ille grauaretur subire tantum oneris: vtq; exemplum atq; regula proderetur cæteris,cõmunicãdi bona cõsilia cũ suis successoribus, & instruẽdi eos præceptis optimis. Potest enim boni viri hortatus confirmare labantem animum, & excitare ne terreatur rerum temporúmq; difficultatib⁹.Itaq; admonitis & subditis & successore principe,cœpit Deo hymnum canere,extremam ei reddẽs gratiarũ actionem.quòd à natiuitate vsq; senectutẽ miris & cõtinuis se prosequutus sit beneficiis:vocatisq; in adiutorium elemẽtis totius mundi præcipuis,terra cælóq;,quorũ alterum mortalium domus est,alterum immortalium,carmẽ cecinit aptissimum auribus angelorum & hominum:horum vt tanquam à magistro similiter gratias agere discerent:illorum, vt adessent tanquam spectatores ostentantis musicam animæ in corpore mortali certantis cum cælestibus harmoniis siderum,ipsum Deum conditorem autorémq; habẽtibus.Sic ille vates iam incertus quodãmodo choreis æthereis hymnum & gratiarum actionem temperauit admixtis charitatis erga suam gentẽ affectibus,dum arguit peccata vetera,& in præsens præceptis eam instruit.in futurũ quoque spem bonam proponit,nõ frustraturam pios conatus. Absoluta deinde melodia, è sanctitate charitatéq; quodammodo

contexta

contexta,cœpit paulatim è mortali vita in immortalē mutari, sentiréq; separationem rerum ex quibus concretus fuerat,corpore in testæ morem discedente nudantéq; animam, hac verò auidè migrante ad destinatam sibi à natura regionem. Deinde vbi visus est satis paratus ad exitū, non prius gentem suā misit in coloniā,quàm singulas eius tribus,numero duodecim honorarec faustis imprecationibus,nominatim citatas phylarchorū suorū vocabulis:quas quidē preces ratas fore credendū est:quādoquidem & ipse ab amico Dei profusæ sunt,& Deus amare humanum genus nunquam desinit,tum hi pro quibus vota facta sunt,bono genere,& à laudatis maioribus oriundi censentur in ordine eximio sub imperatore illo patre conditoréq; rerū omnium.Precatus est autem eis vera bona,non tam huic mortali vitæ profutura,quàm animæ olim cū exsoluta fuerit corporeis vinculis.Solus enim Moses,vt apparet, habita magis ratione cognationis cælestis quā istius vulgaris,totam gentem suā hæredem omnium bonorū quorū natura humana capax est, instituit;de suo dans,quæ ipse habebat:quæ non habebat [illegible] impetrans:cuius gratiarum perennes fontes sciebat patere,nō tamen omnibus,sed solis supplicibus.sunt autē supplices qui honestatē amāt,quibus sitiētibus fas est haurire è sacris fontibus sapientiæ.Hæc sunt argumēta natiuæ charitatis,quæ de legislatore nostro produntur sacris voluminibus:dicemus & quæ mandauit posteris,si non omnia(id enim difficilè fuerit) certè præcipua,quæ maximè voluntatem eius exprimūt. æquitatē enim ac mansuetudinē non intra solam hominū societatem statuit, sed benignè impartiens extendit etiam ad brutas naturas animalium,ne arbores quidem excludens,præsertim mites ac frugiferas.leges autem huc pertinentes libet recensere, incipiēdo ab hominibus.Vetat igitur fratri fœnerari,fratrem nominans non solùm ex eisdem natū parentibus, verū etiam quemcunq; ciuē tribulémve,iniquū ducēs colligere fœnus è pecuniis, tanquam fœturam è pecoribus.non vult tamē vt ideo tergiuersemur segniores ad beneficentiā,sed largis manibus mentéq; donemus gratis indigentibus,cogitantes etiam gratiā esse genus fœnoris,vltro ad nos rediturі feliciore accipiētis tēpore.Quòd si quis nolit donare saltem mutuetur alacriter, nihil præter capitalē summā recepturus, sic enim nec pauperes redigētur ad extremam inopiam,coacti plura quàm acceperūt reddere: nec creditorib⁹ quicquā decedet de rebus pretiosissimis, bonitate,

F magn

magnanimitate,exlſtimatione optima.nam ne cũ vna quidem virtute vniuerſæ Perſicæ gazæ conferendæ ſunt.illæ exanimes opes abduntur in terræ finibus,hęc autẽ in principali parte animæ.Virtutem enim ſibi vſurpat cælũ portio mundi puriſsima, ipſéq; Deus conditor reiũ omniũ.Cõtemplari libet iſtos ſordidos & ne obolares quidẽ minutias ſpernẽtes vſurarios, in magnis diuitiis inopes,quos bene numatos reges diceres, cũ ne in ſomnis quidẽ vnquã diuitias,præter ſuas cæcas,viderint.hi miſerrimi omniũ,quaſi pecunia careant, cibos mutuãtur vt recipiãt cũ fœnore:iſti quomodo egeno ſtipẽ offerẽt,cũ in prouẽtu felici famem inuehãt,reditus ſibi parantes ex miſerorũ hominum ventribus,ſic appẽdendo frumentũ ne prægrauet. Neceſſe igitur habuit è ſua rep.hoc genus quæſtus eiicerere. ſunt enim ſeruilis & illiberalis animæ talia ſtudia, degenerãtis in ferinã immanitatẽ.Illud quoq; pręceptũ ad charitatis officia refertur, mercedem eadem die reddi pauperi:non ob id ſolũ quia æquũ eſt post exibitam operam repræſentari pecuniam abſque dilatione, ſed etiam quia(vt quidam docent)opifex aut baiulus,qui ſibi victum parat quotidie,toto corpore laborans more iumẽti,ſpem omnem in mercede collocat:quam ſi mox referat,& in præſens gaudet,& in craſtinũ redit ad opus alacrior: quod ſi nõ referat,dolebit,atq; inſuper laſſus præ triſtitia,ſolito labori nõ ſufficiet.Præterea vetat ne creditor intret debitoris domum vt violẽter aurum aut pignus capiat:ſed iubet eum ante ianuam expectare dum vltro proferantur. Debitorem autem vult non tergiuerſari:quandoquidẽ decet vt alter non abutatur ſuis opibus ad inſolentiã:alter verò pignus exhibeat per quod moneatur debitum reddere.Iam pręceptũ de meſſoribus cui non probetur?vetat enim colligi ſpicas prolapſas è manipulis,vetat & totam ſegetẽ demeti,vt agelli pars à falce relinquatur intacta: ſimul diuitibus conſulens,vt aſſueſcant ſua cõmunicare liberaliter,non omnia congerẽdo in penuaria: ſimul pauperibus afferens ſolatium.Quoniam enim carẽt propriis poſſeſsionibus, permittit eis ire in agros tribulium,& reliquias tanquam ſuas demettere.Similiter vindemiæ tẽpore præcipit ne colligãtur decidentes acini,néve fiat racematio:idem mandat & oliuatoribus,tanquam pater amantiſsimus,qui videns non omnes pariter fortunatos filios,ſed alios locupletes alios inopes,hos miſeratus vocat in fratrum poſſeſsiones vt alienis vtãtur pro ſuis, non impudenter,ſed quantum neceſsitas poſtulat,atq; ita fiant

non

non fructuum tantùm,verũ & agrorũ quodámodo participes. Sunt autem quidam in tantũ sordidi, pecuniis dediti, auaritia perditi, & vndecunq; lucra captantes, vt vindemiam oliuationémque iterẽt,& hordei triticiq; spicilegium faciant,detegentes suã seruilem ac illiberalẽ pusillanimitatem, simúlq; impietatem erga largitorẽ tot rerũ ad agriculturã necessariarum & ad prouentus fructuũ,vt sunt mutationes temporũ,pluuiæ,temperies aëris,incrementa satorũ,rores magni & cõtinui,auræ vitales,conseruationes ab iniuriis temporũ,ne æstus frigúsve adũrat,ne verna vel autumnali tẽpestate lædãtur segetes fœtúsve arborei.hæc opera naturæ illi cũ videãt,eiúsq; largissimas gratias,tamen audent sibi vsurpare eius beneficia : & quasi sint ipsi autores rerum omnium, inhumanitatem cõiungunt cum impietate maxima. Hi quoniam sponte virtutem non complectuntur, inuitos admonet castigátque sacris legibus, quas vir probus vltro sequatur, malus verò contemnere non audeat. Eædem leges iubent decimas frumenti,vini,olei,pecorum, lanarum decidi sacerdotibus primitiarũ nomine:de cæteris quoque fructibus arborum pro quantitate fundorum plenos canistros eis comportari,cantando carmen obiter in laudem cælestis numinis,cuius formula extat in sacrisvoluminibus.Ad hęc boum,ouium, caprarúmque primogenita, non annumeranda propriis gregibus:sed horum quoq; sacrandas primitias:vt inuitati ad religionem moderandúmq; lucri studiũ,pietate charitatéq; ornentur duabus virtutibus principalibus.Est & alia lex: Si videris iumentum alicuius familiaris aut amici aut vtique noti hominis,errans in solitudine,reduc ad eum. Quòd si lõgè absit eius dominus,adserua cum tuis,donec ille veniẽs suũ recipiat,quod non deposuit, sed quod inuentum vltro reddis propter naturalem societatẽ hominũ. Quid lex de anno septimo, quo cessat agricultura,& pauperibus licet è diuitum agris fructus sponte natos ceu naturæ donum securè tollere,an-non plena humanitatis est?Sexennio,inquit,fruãtur coloni suis possessionibus & laboribus:septimus annus sit eorum qui carẽt prædiis ac pecuniis,quo etiam terræ conceditur immunitas. absurdum enim esset aliorũ labores prodesse aliis: nunc possessionibus quodámodo vacuis & intactis ab agricolarum opera, tota gratia soli Deo debetur,omnibus egentibus exposita.Quid itẽ illa de anno quinquagesimo, nõne quãvis aliã charitatis speciẽ superat?ita profectò,id quod nemo negauerit, qui has leges nõ

degustauit modo, sed lautius in eis epulatus est, expletus delitiis suauissimis. fiunt enim tunc eadẽ quæ anno septimo, & accedunt alia maiora, scilicet in pristinas possessiones restitutio, ex quibus aliquis propter temporũ difficultates exciderat. non permittit enim, possessionẽ alienorũ bonorũ, cõcludens aditum auaritiæ, vt cohibeat insidiatricem fontémq; omniũ malorum concupiscentiam: nec censet æquũ vt coloni suis agris priuẽtur in perpetuũ, & paupertatis pœnas dent, miserandi potius quàm puniẽdi. Sunt & aliæ leges particulares plurimæ, docẽtes amorem tribuliũ. de quibus quoniã in superioribus libris feci mentionem, satis puto hæc nũc retulisse ceu cæterarũ specimẽ. Postquàm autẽ suis bene prospexit, etiã aduenas dignatus est multis priuilegiis: qui deserta cognatione patriáq; & maiorũ institutis ac ceremoniis delubrisq; demigrarũt in optimã coloniã, translati à fabulis ad veritatẽ & cultũ vnius veri numinis. hos aduenas diligẽter commẽdat suis gentilibus, non solũ amicos iam cognatósq;, verum etiam vt vnius fortunæ participes tum animo, cum corpore, & aduersitatũ çquè ac prosperitatũ socios, ceu membra vnius corporis, conciliãte cunctos mutua beneuolentia. proinde non est quod dicam de cibo, potu, vestitu aliisq; ad victũ necessariis, quæ lex indigenas iubet præbere aduenis: hæc enim vltro contingunt apud eos qui aduenas non minus quàm seipsos diligunt. Quin & ad inquilinos extendit naturalia charitatis officia: iubẽs vt qui ad tempus demigrant aliò honorem omnem habeant his à quibus excipiuntur hospitaliter atq; comiter: quòd si nihil præter hospitiũ accipiant, honorem quoq; mediocrem ab eis exigit. nam hoc ipsum, habere in aliena ciuitate receptaculũ, & non arceri ab eius aditu, gratiã existimat nõ aspernandã his qui domi habitare in patria nequeũt. Et vt videas extremã æquitatis lineam, vult aboleri memoriã iniuriarum illatarũ à veteribus hospitibus: vt magis nomẽ ad charitatem faciẽs valeat quã respectus malæ tractationis. proinde disertè interdicit: Non prosequeris Aegyptiũ odio. atqui nullam iniuriã Aegyptij ab hac gente abstinuerãt, nouas semper crudelitatis species addentes prioribus: attamen: quoniam ab initio nõ excluserũt eã à suis ciuitatibus, nec arcuerũt à finibus, ob eã rẽ, inquit, habeãt priuilegiũ & ius amicitiæ. Et si fortè aliqui voluerint trãsire ad Iudæorũ instituta, nõ sunt hostiliter eliminãdi tanq̃ inimicorũ posteri, sed hac cõditione admittendi, vt tertia generatione vocẽtur in ecclesiã audituri diuina

elo

eloquia eodẽ iure quo indigenæ ac patricij. Hæc iura intercedunt inquilinis cũ ciuibus. Ac ne belli quidẽ ius ab humanitate alienũ est. vult eñ etiáſi armati portis immineát & mœnibus nondũ tñ eos pro hoſtibus haberi, niſi per caduceatorẽ ad pacẽ inuitati cõditiones aſpernati fuerint. aut enim pace impetrata lucrifacturos amicitiã rẽ optimã: aut ſi hoſtis pertinaciter aduerſatus fuerit, fretos iuſtitia cũ ſpe victoriæ occurſuros in prœliũ. Quòd ſi, inquit, inter captiuas formoſam mulierẽ adamaueris, noli tanquã in ſerua explere cupidinẽ: ſed fortunã miſerat⁹, calamitatẽ eius ſubleua, omnia mutãs in melius. Subleuabis aũt detonſo ſquallore capillitij, præſectiſq; vnguib⁹, & veſte mutata in qua capta eſt, permiſsiſq; ei xxx. diebus vt lugeat patrẽ, matrem & cęteros domeſticos aut mortuos, aut (quod grauius eſt) abductos in ſeruitium. poſt hæc vt cũ vxore legitima congredere. eam enim, quæ aſcenſura eſt viri cubile, non mercede vt meretrix formam venditans, ſed aut propter amorem, aut propter quærendos liberos, æquũ eſt habere ius cõiugij. Qua in lege multa laudanda ſunt: primò quòd nõ laxauit frena cupidini, ſed per xxx. dies eam repreſsit. deinde quòd amorẽ examinat, nũ merè furioſus faſtidioſusq; ſit, an aliquid rationis admixtũ habeat. ratio enim cohibebit concupiſcentiã ne quid agat inſolentius, expectabítq; menſtruũ terminũ. tertiò quòd miſeratur captiuam: ſi virgo eſt, quia parentes ei optatas nuptias nõ conciliãt: ſi vidua, quia amiſſo cui puella nupſerat, expertura eſt aliũ, non magis maritũ quã dominũ etiã ſub æquabili iure cõiugij. ſubditus enim potiorẽ ſemper metuit, etiãſi ſciat eius mite ingenium. Quòd ſi quis expleta cõcupiſcẽtia ſatiatus cõplexibus iam non dignatur captiuã matrimonio: eum non tam mulctat quàm caſtigat & iubet mores corrigere. Nec vendi enim ſinit eam, nec retineri in ſeruitio: ſed vult ei gratis donari libertatẽ, & diſcedendi ex ædibus licẽtiam: ne fortè ſuperinducta muliere alia, & cõtentione inter fœminas exorta vt fieri ſolet per zelotypiam, prior faſtidita patiatur grauius aliquid, domino occupato nouis amoribus, & oblito veterũ. Adduntur & alia præcepta humanitatis, & cumulatim ingerũtur auditoribus. Etiáſi inimici iumentum conciderit ſub onere, noli prętetire, ſed ſub leuãrem erigentémq; adiuua: nimirũ in minimis quoque docet non gaudendum alienis aduerſitatibus, ſciens moleſtum affectum eſſe inſultationem in miſeriis, aduerſum inuidiæ, cui tamen æquè ac iræ cognatus eſt. ſolent enim hæ ſe mutuo con-

sequi,aduersantur tamen hactenus,quia inuidia proximi felicitate offenditur:altera verò lætatur eius calamitatibus.Vel si inimici iumẽtum,inquit,errare videris,noli addere fomitem dissidij,sed reduc id ad suum dominũ: quod non magis illi quàm tibi proderit.lucrabitur ille brutum fortasse non magni pretij: tu honestatem qua nihil in rerum natura pretiosius. hanc necessario sequetur,sicut vmbra corpus,finis simultatis.nã qui beneficiũ accipit,inuitus ad reconciliationem trahitur,deuinctus gratia:& qui profuit,quasi pignus dedit animi tẽdentis ad amicitiam. Est autẽ hic præcipuus scopus quem sacer vates spectat in omnibus iuris capitibus,vt concordia,societas, consensúsq; morum vigeat:vnde familiis,ciuitatibus,gẽtibus, regionibus, vniuerso humano generi cõtingit summa felicitas.Verùm hactenus res vltra vota non procedit : quæ tamen credo rata fore olim fauente numine,& largiẽte virtutũ profectum, sicut quotannis largitur fructuum:quod desideriũ mihi ab ineunte ætate fuit perpetuũ. Hæ fermè ac huiusmodi aliæ sunt leges de ingenuis:nec discrepare videntur quæ de seruis latæ sunt,nimirũ spectãtes omnes humanitatem ac mansuetudinem communicandam cum hoc quoq; hominum genere.eos sanè qui ob inopiam mercede seruiũt,vult tractari liberaliter vt ingenuos:hortans vt qui vtuntur eorum ministerio, fortunæ incertæ meminerint,reuereantúrq; vices eius mutabiles. eos autem qui creditoribus libertatem suam opposuerunt pignori,aut vi in alienam potestatem redacti seruiunt, non sinit miseros esse in perpetuum.dans inducias omnibus,anno septimo. nam eos qui ob æs alienũ creditori non redditum libertate amissa seruiunt,satisfacere putat per sexennium. Fruantur,inquit, tandem serui libertate pristina,è qua exciderunt per fortunæ inclementiam, Quòd si cuius verna metu minarũ herilium,aut propter alieni peccati cõscientiam, ipse insons fugerit iratum dominũ egens auxilij,talẽ ne contẽpseritis. prodere enim supplices nefas est. supplex autem etiam seruus est qui ad focum tuum cõfugit, à quo non est æquum eum abstrahi,præsertim si citra fucũ cupit recipi in gratiam.id si non impetrat,saltem vendatur: mutatur enim dominus,licet incertũ an in melius: nisi quòd cõfesso malo incertũ præfertur.Hę sunt leges de domesticis alienisq;,amicis inimicisq;,seruis & ingenuis,deniq; in vniuersum de hominibus.Sed non hic sistit gradũ æquitas,profert se ad brutas quoque naturas,permittens eis haurire ex eodẽ fonte humanitatis.

iubet enim abstineri ab omnibus recens natis tam in armentis quàm in gregibus, vetans ea vel mensæ inferri vel altari: nimirum crudele ac ab omni humanitate alienũ existimãs facinus, insidiari parturienbus, & fœtus à matribus rapere, idq; ventris gulæq; gratia. Sic igitur quemcunq; instituta sua sequentẽ allo quitur: Magnam habes ô bone, rerum copiam, quibus vti potes absq; crimine. alioquin fortasse ignosci poterat presso inopia. tu verò etiam temperãtia cæterisq; virtutibus debes excellere, adscitus in ordinem lectissimũ, nec admittere in mentẽ tantam sæuitiam, vt fœtæ lassæ partus laboribus nouam mox vexationem afferas, rapiendo recens editũ animal. necesse est enim turbari matrem propter affectum à natura inditũ, sed à partu maxime. tunc enim lac in mammis subscatẽs, si desit fructus, reprimitur: & distẽtis hac mole vberibus dolor quoq; incẽditur. Sine vt mater suum fœtum lacte alat, si nõ diutius, saltem per septem dies: ne natiuos lactis fontes extinguas in vberibus cùm ipsius naturæ iniuria, quæ non vult intercipi sua beneficia, multo antè præparata ad conseruationem generum. primum enim eius munus est generatio, per quã animalia suã essentiam accipiunt. secundum, lactis affluxus, tenerrimi alimenti & aptissimi tempori, quippe quod cibi potúsq; vicẽ præbeat. nam quicquid inest aqueum pro potu habetur, pro cibo verò id quod coagulatur, natura prospiciẽte modo genitis fœtibus ne patiantur inopiam mox à vitæ initio, sed eadem opera eodémq; remedio duas molestias sitis famisq; arceant. Perfricate frontẽ & legite hanc legem præclari parentes, qui grauari vos putatis infantibus, quos vt exponatis insidiamini parturientibus, publici & infestissimi hostes humani generis. cui enim parcetis, q̃ filios necatis propriis manibus? qui quantũ in vobis est ciuitates desertas redditis, vastitatem incipientes à cõiunctissimis: qui ius naturæ subuertitis tollẽtes eius opera: qui crudelitate immani vitam oppugnatis, mortem inuehitis, & hanc contra illam armatis. Non videtis vt legislatori optimo curæ fuerit, ne vel brutorum fœtus à matre separarentur nisi post lactationem? nimirum propter vos ô præclari, vt si vos natura nõ docet affectum erga domesticos, saltẽ agnorũ hœdorúmq; exemplo eum discatis: quibus permittitur deliciari in affluentia, natura vltro suppeditante quo fruãtur facilius. Id eius munus legislator quoq; ratũ esse voluit, diligenter cauens ne quis impedire audeat salutarem Dei beneficentiã: atq; vt magis etiã insereret in animos

F iiij multi

multiplices variásq; mãſuetudinis& æquitatis ſpecies,alio pręcepto ſimili cauit ne quis immolaret matrẽ & natam ex ea pecudem:aut ſi vtraq; victima cædenda eſt,fiat id ſaltem diuerſis temporibus,extremæ enim crudelitatis fuerit,eadẽ die mactare genitricẽ cum animali ex ſe progenito,& quo prętextu, niſi aut vẽtris aut ſacrificij.Si ſacrificij,falſum nomẽ eſt,cædes em̃ ſunt huiuſmodi nõ ſacrificia,non admitente Deo tam profana ſacra ad altare ſuum.quin & ignis ipſe ſcinderet ſe bifariã diffugiens,ne cõtaminaretur cõplexu nõ miſcẽdarũ victimarum aut etiam confeſtim extingueretur opinor,ne ſacrã aëris naturam flammis impuris pollueret. Quòd menſis hæc parantur quis non deteſtetur nouã & inauditam gulæ ſæuitiã? abſurdæ ſunt enim voluptates huiuſmodi.Quæ voluptas eſt in eſu carnium,ſi tenerorũ & lactentium animaliũ miſceantur cum maternis viſceribus.ipſa mẽbra ſiquis aſſanda figat eiſdem verubus,videntur ruptura ſilentiũ præ indignitate facinoris,& plurimis cõuitiis proſciſſura gulam explentẽ ſe nefandis dapib⁹. Certè vetitũ eſt iiſdem legibus ne tẽplum ſubeat animãs vlla grauida,néve mactetur niſi partu leuato:ꝙ latens in vtero fœtus non minoris æſtimetur quàm in lucẽ editus,Licet enim ſit iniqua hæc collatio,prodeſt tamẽ ad compeſcẽdam temeritatẽ iſtorũ qui omnia confundunt nullo rerũ diſcrimine.ſi enim cauetur vt quæ plantarũ more augentur nunc vnita grauidis,ſeparanda poſt mẽſes aliquot,ea ſeruẽtur in ſpem futurã & parcatur matribus,ne quod fiat piaculum:quãto maior ratio habẽda eſt iam editorum,& proprias animas habentium propriáq; corpora?proinde nefariũ videtur eodem tẽpore ac eadem die mactare matrem cum ſua ſobole.Et hoc eſt opinor, cur quidã legem introduxerunt de damnatis mulieribus,ſi grauidæ crimen capitale admiſerint,ne ante partũ luant ſupplicium,videlicet vt maneat incolume quod vtero geritur.Verũ iſti hæc ſtatuerunt de hominibus:at noſter æquitatẽ hanc & ad bruta extendit,vt in his præexercitati tantò magis humanitatem colamus mutuam,nec inferendo nec referendo iniuriam,& cõmunicando propria bona cum fratribus eiuſdem naturę participibus.Eant nunc ſycophantæ,& inhumanitatẽ noſtræ genti obiiciant.legibus verò nouitatem quẽdam inſociabilẽ,cùm ab his tam clemẽter tractẽtur etiam pecudes, homines verò à tenera ætate aſſueſcant præceptis manſuetudinem docentibus.Ipſe legislator ſeipſum ſuperare contendit omni virtutũ genere,vt ex

eius

eius institutis apparet. Vetat enim ne vllũ animal nõdum abla
ctatum abstrahatur à matre sua, non agnus, non hœdus, non a-
liud quicquã ex armẽtis atq; gregibus. Nam cùm interdixisset
ne quis eadem die mactaret matrẽ cum fœtu suo, insuper addi
dit: Nõ coques agnum in lacte materno. Iudicauit enim valde
iniquum, id quod viuẽti animali cibus fuerat, in condimẽtum
occisi vertere: & cum natura prouida ad eius conseruationẽ lac
vberum receptaculis indidisset, hominũ incõtinẽtiam eò pro-
gredi, vt vitali alimento abutatur ad absumẽdas reliquias cor
poris. quòd si quis carnes cum lacte vult coquere, id sine crude-
litate impietatéq; faciat. sunt vbiq; greges innumeri, qui quo-
tidie mulgẽtur à bubulcis, caprariis & opilionib᷑, vnde pecua-
riis ampli reditus, tum è liquido lacte, tũ è coagulato in caseũ.
In tanta copia hœdũ agnúmve in materno lacte coquere, nihil
aliud quã immanitatis indiciũ fuerit, ablegata misericordia,
affectu necessario cognatóq; rationali animę. Illa quoq; lex lau
dabilis ad superiorum chorũ pertinens, quæ vetat boui tritu-
ranti os obturari. huius enim opera ante sementem aruum sul
cis proscinditur, præparatúrq; vt fauẽte cœlo respõdeat agrico
læ votis ac laboribus, cõceptóq; tẽpestiuè semine pluuias quo-
que cælitus intra se recipiat facilius, dispẽsandas mox in nutri-
menta segetũ, donec maturæ spicæ annonã vberem proferant.
absoluto autẽ hoc opere, rursum bos adhibetur ad aliud neces-
sarium ministeriũ, vt purgẽtur fruges & à reiectamentis secer
nãtur. Huic legis prospiciẽti bubus triturãtibus, cõnexa est quę
præcipit de iumẽtis arãtib᷑. Vetat enim ne arãdi causa sub idẽ
iugum mittatur bos & asinus: nõ solũ quoniã genere plurimũ
differũt: bos enim purus, asinus impurus est, & ideo iungi eos
nõ decet: verũetiã qui nõ pollẽt paribus viribus infirmiori con
sulitur, ne cum fortiore contendens succũbat negotio: quamuis
asinus infirmior à sacris locis arceatur, bos fortior cẽseatur in-
ter pręcipuas victimas. attamẽ impurorũ etiã securitati ꝓspici
tur, purorũ robori nõ plus quàm æquũ est permittitur, lege tan
tũ non occlamãte habentibus aures animæ: nemini alieno infe
rendã iniuriã. in quo nihil pręterea fit culpabile, quãdoquidem
externum gen᷑ culpa careat. quicquid enim nec vitiũ est, nec à
vitio proficiscitur, nõ est culpabile. Adeò autẽ abũdat & exube-
rat æqtas legislatoris, vt à rationalib᷑ ad bruta, à brutis ad stir-
pes se porrigat, de quib᷑ iã dicendũ est, sicut antea de hominib.
cæterísq; animatis diximus. Disertè igitur cautũ est ne quis cæ
F v dat

dat frugiferas arbores,néve segetes in detrimentũ colonorum ante tempus demetat,néve vllũ fructũ corrumpat, vt præsto sit humano generi ciborũ copia,non solũ ad necessitatẽ,sed & ad delicias.frumentũ em̃ alimẽta necessaria suggerit hominibus, delicias autẽ ministrat secundarũ mensarũ inenarrabilis varietas:quæ tẽporibus egestatis in alimentorum vicem succedunt. imò quod magis etiã mireris,ne hostiũ quidẽ arbusta sinit cædere,iubens vt eis parcatur : quòd iniquũ sit bellũ susceptũ aduersus homines,sæuire in res innoxias.prætereà vult rationem haberi non solũ præsentis temporis facilè mutabilis, verũ etiã eius vicissitudinũ:quãdoquidẽ accidere potest vt qui modo fuerant hostes infestissimi,pace impetrata recipiantur etiã in fœdus & amicitiã.amicos autẽ inopia ciborũ premere inhumanũ est,si nihil præparetur in euẽtus incertos futuri tẽporis.non temerè enim vetere prouerbio iactatũ est:ita amicũ habeas,posse vt fieri inimicũ putes.ita offendas amicum,tanquã rediturus in gratiã.sic securitati prospicitur,ne quem post detectũ dictis factísq; ingeniũ,sero nimiæ facilitatis pœniteat. Sed maximè ciuitatibus hoc pręceptũ vtile fuerit,vt in pace de bello, in bello de pace cogitẽt,& neq; sociis nimiũ cõfidant tanq̃ nõ trãsituris ad partes hostiũ,neq; de hostibus omnino desperent, tanq̃ nunquam recipiẽdis in fœdera. Imò etiãsi nulla pax sperãda sit ab hostibus,certè stirpes infestãt neminẽ, omnibus pacatæ atque vtiles,præsertim frugiferæ,quæ aut alendo vitã iuuãt, aut aliis non minoribus cõmoditatibus.cũ igitur nemini noceant, non debent quicquã hostile pati,nõ cædi,nõ vri, nõ extirpari radicitus,ab ipsa natura æstiuis auris refocillatæ hibernísque pluuiis,vt annuũ tributũ hominibus pẽdant tanquã regibus. itaq; vt bonus præses curauit sartã tectámq; præstare incolumitatẽ, nõ pecudũ solũ,verũ arborũ etiã,præcipuè mitium:quippe quæ maiore cura dignæ sunt:nec ita vt siluestres possunt carere colonorũ prouidẽtia.iubet enim nouellas plãtas nutricari per triennium,resectis superfluis stolonibus,ne grauẽtur onere, néve absumpto alimento in minutos ramulos languescant stirpes ipsæ:easdémq; ablaqueari,nequid succrescens in proximo earũ augmenta impediat.fructũ quoq; harũ nõ sinit decerpi pro cuiusq; arbitrio,non solũ quia imperfectus ex imperfectis nascitur.nã neq; animãntes ante adultã ætatẽ generationi sunt idoneæ : sed etiam quia lædit teneras arbusculas.quodãmodo non sinens supra fruticũ altitudinẽ se ab humo tollere.proinde sunt

qui

qui vere ineunte nouellas ſtirpes inſpiciūt, vt ſi quem proferāt fructū deterant prius quā excreſcat, metuentes ne firmitati parentis officiat. quod ni præcaueatur, iam adultæ fallūt expectationem, fertilitate hebetata vel euanida, vt exhauſta partu intempeſtiuo. quod & in vetulis vitibus vſu venit, ſucco ad eū modū abſumpto radicitus. at poſt trienniū actis iam altius radicibus & in ſolo defixis firmiter, poſtquā ſtirps bene fundata ſe humo extulit, poteſt pfectos fructus gignere anno quarto iuxta perfectum numerū. tū verò ita demū decerpi pmittitur, ſi nō in priuatos vſus vertatur, ſed Deo ſacretur primitiarū nomine, in teſtimonium gratitudinis & in ſpem fertilitatis futuræ. reliquū ętatis prodeſt ſui cultoris vſibus. Vides bonitatē eximiā primo diffuſā in omnes ſpecies hominū, non exteris excluſis, nō hoſtibus: deinde in bruta quoq;, impurorū etiam ratione habita: poſtremo in omne genus plantarū ac ſtirpiū. quiſquis enim in ſtupidis naturis ęquitatē meditatur, ne in viuas quidem peccat facilè: & quiſquis nihil abſurdi tētat in cæteris animātibus, iam inde diſcit rationalib⁹ potiorē curā impēdere. Talibus pceptis vbi mētes ciuiū ſuorū māſuetas reddidit, liberauit eos ab arrogātia ſuperbiáq; vitiis grauiſsimis, quæ tamē multi amplectūtur pro virtutibus, præſertim quotquot opibus extollūtur atq; honoribus. nā arrogantia ſæpe naſcitur etiā in contēptis & obſcuris hominibus, ſicut cæteræ perturbationes & ægritudines: ſed nō poteſt in his creſcere, quia ſicut ignis abſq; fomēto deficit, & ad magnates demigrat, quibus vt dixi largè opes honoréſq; ſuppetunt: atq; ita dulci fortuna ebrij debacchātur in ſeruos ac ingenuos, interdū & in ciuitates integras. Saturitas em̄ parit ferociam, vt eſt in vetere prouerbio. quamobrem optimè docet Moſes in ſacris ſuis præceptis, abſtinēdū ab omni peccato, ſed maximè à ſuperbia: móxq; memorat vnde accēdi ſoleat hoc vitium nimirum è ſaturitate, & prædiorum pecudúmque copia. tunc enim poſſeſſores impotentes ſui fiunt, elati inflatiq; proculdubio perituri niſi Deū ſemper habuerint in memoria. Quemadmodum enim ſole exorto euaneſcunt tenebrę, & luce implentur omnia: eodem modo quando ſol diuinus illuceſcit animæ, vitiorum affectionúmq; caligo diſpellitur, & ſplēdidiſſimæ virtutis pura amabiliſq; ſe profert ſpecies. Et quo magis cōpeſcat ſuperbiā, vult nos cauſas habere præ oculis, quæ nunquam ſināt beneficiorum Dei memoriā elabi è noſtro pectore. Hic enim, inquit, tibi prę̄ſtat robur ad exerendam potentiam.

Rectè

Rectè monet. quisquis enim didicit donatā sibi à Deo fortitudinem, reputās infirmitatem suam pristinam, seponet omnem iactantiā, & gratias aget ei qui se mutauit in melius. nam gratus animus alienus est ab arrogātia, sicut ediuersò ingratus affinis est superbiæ. Bene se habent tua negotia: accepto igit corporis robore, quod fortasse non expectaueras, exerce potētiam. hoc quid sit, clarius propter imperitiores explicādum videtur. Multi accepto beneficio abutuntur in contrarium, dum aut diuitiis suis alios ad inopiam adigunt, aut quanto magis præminent honore atq; gloria, tanto maiore alios afficiunt ignominia. atqui decet vt vir prudēs ac solers familiares reddat sibi similes, fortis item fortes & iustus iustos, & in vniuersum bonus bonos. Has enim intelligo potētias, quas vir probus amplectetur vt proprias. Est autem potentia imbecillitati cōtraria, alienæ à bonis moribus. Et alioquin etiam hic traditur præceptum rationali naturæ vtilissimum, vt Deum imitetur pro viribus, nullā eius imitationis occasionē sinens præterlabi. ergo quoniā accepisti à potētiore fortitudinem, communica eam cum aliis sic eos afficiens vt ipse affectus es, vt hoc pacto Deum imiteris. publicam enim vtilitatem afferunt largitiones & gratiæ summi principis, non ideo profusæ in quosdam vt celentur aut vertantur in aliorū commodū, sed vt proferantur in medium tanquam in epulo publico, inuitatis ad fruendū omnibus. Hortamur igitur locupletem, honoratum, bene valentē, multiscium, vt diuites, bene valentes, multiscios, & in vniuersum bonos reddant eos cum quibus habent consuetudinem, semotáq; inuidia virtutibus suis vtantur in rem publicā. cæterùm illos qui fastu turgidi nolunt resipiscere, lex non ad humanum tribunal mittit, sed diuino tradit iudicio. Ait enim: Quicūq; aggreditur aliquid agere cum superbia Deum iritat. Cur ita? primùm quoniā arrogantia vitium est animæ: anima autē Deo soli est visibilis. quisquis autem punit, si cæcus est, vt ignorans arguitur: cùm verò videt, laudatur, vt scientiā adhibens in consiliū. deinde quoniam quilibet arrogans insana opinione inflatus, non tam virū aut heroëm quàm genium quendam se existimat, vt Pindarus inquit, transcendens naturæ humanæ terminos. est autem nec animi satis compos nec corporis, toto habitu gestúq; morbum præ se ferens. Incedit summis pedū digitis, ceruicē in equi morem erigens, attollénsq; se supra naturæ modulum: nec aliter quàm obliquè intuetur, nec aliter audit quàm quasi nō audiēs: famulis

mulis pro iumētis vtitur,ingenuis verò pro mācipiis,cognas itē pro alienis,amicis,pro adulatoribus, ciuib⁹ pro exteris. bitratur enim se omnium ditissimū,nobilissimū,pulcherrium,fortissimum prudentissimum,temperātissimum, iustisnum,solertissimum.alios verò habet pro pauperibus, obscus,contemptis,imprudentibus,iniustis,insipientibus, piaculabus,nihilique homuncionibus.Meritò igitur talis ad Dei trinal puniendus relegatur prophetæ sententia. Cùm autē vittis amantissimus sit sacer hic Moses , omnes vbique pietatis stitiæq; cultores excitat propositis præmiis tanquā in certaine conuersis ad bonam frugē offerens ius ciuitatis optimæ, societatem commodorum paruorū magnorúmq; omnium. uidem præcipua bona sunt in corpore sanitas. in nauigatioprosperitas . in anima rerum non obliuiscendarum memo-,secundaria verò quæ ad correctionem pertinēt virium post orbum recollectio,salus optata superatis marinis periculis, post obliuionē reminiscētia: cuius germana est resipiscētia, primum supremúmque bonorum referenda ordinē potius àm in alterum proximum. nam omnino non peccare , Deo oprium est,aut fortassis etiam homini Deo simili.cęterùm à iosa vita transire ad innocentiam,est prudentis & intelligen suam vtilitatē.Tales igitur conuocans & initians pręceptis icis instruit:vt veritati studeant,vanitatem fugient ac men-ia,quòd in hoc potissimum sita sit felicitas, si auersentur fienta fabularum,quæ teneris etiamtū animis instillant nu-es ac pædagogi,aliiq; familiares plurimi,errores infinitos ehētia,& summi boni notitiā impediētia. quid porrò aliud summum bonum quàm Deus?cuius honorē ista falso nomi s diis tribuunt,attollētes hos supra modū, illius verò pror-obliti,homines deliri ac miseri.Itaq; omnes quotquot con-orem parentémq; vniuersitatis vel serius agnoscunt,malen-vnum quàm plures deos colere, habendi sunt pro amicissi-& cognatione proximis , cùm nihil æquè ac cōmunis pie-concilìet mutuam beneuolentiam:gratulandúmq; est tali. ,haud secus quàm si post cæcitatem visum recepissent ex al mis tenebris adducti ad lucē clarissimā. Tanta est vis resi-entiæ rei vehementer necessariæ.postulat autem resipiscen on solùm correctionē opinionis quæ creaturis tribuebat orem creatori debitū,verum etiam officiorū studiorumq; ationem in melius:vt relictis incōditi vulgi moribus trāseatur

catur

eatur ad bene constitutam ornatámque optimis legibus rēpublicam:hoc est,ex ignorantia migretur in scientiam rerū quas ignorari non decet,ex imprudentia in prudentiam,ex incontinentia in temperantiam,ex iniustitia in iustitiam,ex timiditate in fortitudinem.Bonum enim vtiléq; fuerit ad virtutē transfugere,deserta malitia velut insidiosa domina. Solent etiā pietatem comitari virtutes cæteræ, à qua non magis diuelli possunt quā vmbra à corpore quod in sole versatur. proinde quotquot ad nostram religionem se conferunt, statim fiunt sobrij, continentes,verecūdi,mites,iucundi,humani,graues,iusti,magnanimi,veritatis amatores,contemptores voluptatum ac pecuniæ:quandoquidem ediuersò quicunque à sacris legibus deficiunt,eos videre licet intemperantes,imprudentes,iniustos,leues,pusillanimos, iritabiles,mendaces,periuros,cupediis, potationibus venereísq; rebus deditos,ventris pendentes tributa cum graui corporis animiq; dispendio.Itaq; perpulchrè præcipitur vt discamus vitam cōponere, & ex perturbatione in meliorem statum reformare. ait enim id non esse nimis arduum, nec è longinquo petendum, non ex æthere, nec ab extremis oceani finibus:sed in promptu esse,nempe in ore,pectore atque manibus,hoc est in dictis,factis & consiliis. nam per os verba, per pectus consilia,per manus actiones significantur,in quibus consistit felicitas.cùm enim cogitationes à verbis,& actiones à consiliis non discrepant, absoluta vita est modis omnibus laudabilis:sicut ediuersò imperfecta & vituperalis,si hæc inter se parum consentiant: nec adhibeatur tale temperamentum, vt homo & amet Deum,& ei charus esse studeat. proinde pulchrè nobis attestatur illud scripturæ oraculum:Fœdus fecisti hodie cum domino vt sit tibi Deus:& ipse fœdus fecit hodie tecum vt fias ei populus.Pulchra sane permutatio,homine properāte ad cultum Dei,Deo quoque sine dilatione admittente supplicem, & occurrente accidēti ad se syncero animo. Talis porrò cultor & deprecator, etiamsi vnus homo fuerit,ipsius Dei existimatione non minus honoratur quā totus populus:id quod & aliâs vsu venit.quemadmodum enim in naui gubernator confertur cum omnibus vectoribus,in castris item imperator cum omnibus militibus,adeò vt per huius interitum non minor quàm per iuuentutis stragem clades accipiatur:eodem modo etiam vir sapiens totius gentis dignitatem obtinet:quippe qui pietatem habeat pro munimento inexpugnabili.

PHIL

PHILONIS IVDAEI, De Iudice.

SACRAE leges cũ ab omnibus Instituta Mosis sequẽtibus exigunt synceritatẽ,& animum tranquillũ, nullis obnoxiũ perturbationibus, tum præcipuè ab his quibus iudicãdi potestas aut per electionẽ aut sorte obuenit,absurdum enim fuerit eos in culpa hærere qui iura præribũt aliis,quandoquidẽ ab his potissimũ exemplum vitę pe-dum est.Sicut enim ignis quæcunq; admouẽtur calefaciens, se primũ innata sibi vi calet:nix cõtrà suaptè natura frigida, frigidat & alia:sic iudex ipse debet esse plenus iustitia,si aliis s administraturus est,à quo ceu fonte promanãt fluẽta dul-a legũ & potabilia sitientibus iustitiã.id ita demũ fiet,si is qui l iudicandũ ascendit tribunal, iudicari se nõ minus quã iudi-re cogitet,& vnà cũ potestate assumat prudentiã ne decipiat, stitiam vt suũ cuiq; tribuat,fortitudinẽ ne flectatur precibus t misericordia quò min⁹ animaduertat in cõuictos sceleris. cuicunq; virtutes hæ cordi fuerint, bene meritus de repu.e-timãdus est,qppe qui more boni gubernatoris sedat tẽpesta s negotiorũ commissorũ suæ fidei ad salutẽ securitatẽmq; il-rũ qui pẽdent ab eius arbitrio.Ergo ante omnia lex præcipit lici,caueat ne vanã narrationẽ auribus accipiat, quasi dicat, eus tu cura vt aures perpurgatas habeas, purgabũtur autẽ, si oius eluãtur doctis sermonib⁹,& excludãt vanas, vulgo pro-tas damnatásq; fabulas figmẽtorũ poëticorũ scenicorúmq; nihili multis verbis exaggerentiũ.Quin & aliud quiddam, m prçceptũ admonet,ab expositione priore nihil discrepãs. ii auritos testes,inquit,accipit,vacè nõ sanè accipit. nã ocu-ebus ipsis interueniunt,& contrectant quodammodo nego-,totáq; percipiunt,adiuuante luce per quam illustrantur de-henduntúrq; omnia,aures autẽsicut rectè dixit quidã è ve-ibus,minus fidei habẽt quàm oculi,vt quibus nõ cum rebus s sit commerciũ,sed cum sermonibus rerũ interpretibus nõ per veritatem sectantibus.quod legis caput mihi videntur dam è Grçcis legislatoribus desumpsisse è sacratissimis Mo abulis,interdixisséq; ne ex auditu feratur testimoniũ:quòd quis vidit certa iudicanda sint, quæ verò audiuit nõ perin-

de

de firmę fidei.Secundum præceptum iudicis eſt,ne accipiat munera.nam munera,vt lex ait,excæcant oculos,officiunt iuſtitię, mentem à recta via cogũt decedere.prçterea muneribus induci ad iniuſtitiã,eſt ſcelerati hominis:ſicut ſemimali,non reddere ius abſq; operæ præmio.Sunt enim quidã prætextati interiuſtos iniuſtósq; medij,inſtituti ad tuẽdos oppreſſos ab oppreſſoribus,qui tamẽ nõ dignantur gratis ferre ſentẽtiam pro cauſa meliore,venales mercenariíq; iudices.quòd ſi quis queratur, negant ſe præuaricatos,viciſſe enim litem quos oportuit,& victam partem aduerſariam.Quæ excuſatio nequam eſt.oportet enim duo quædam ineſſe in ſententia boni iudicis, vt ſit incorrupta & legitima.Cæterùm præſes venalis muneribus,iuſtitiã ſuapte natura pulcherrima dehoneſtare ſe nõ intelligit,& peccat non ſimpliciter.primùm quòd aſſuefacit ſe ad auaritiã, arcem iniquitatũ omnium:deinde quòd accepto pretio mulctat eum cui prodeſſe debuerat.Ideo ſalubriter Moſes admonet,iuſtè adminiſtrandam eſſe iuſtitiam,ſubindicans etiã iniuſtè adminiſtrari eam interdum,quoties præſides inhiãt muneribus, nõ tantũ in iudiciis,ſed terra maríq; in omnibus penè vitæ negotiis.ſiquidẽ reperire licet aliquẽ qui modicũ depoſitum reddit,magis vt inſidietur accipienti q̃ vt proſit:videlicet vt approbata ſua fide in modico ineſcatũ capiat maiore perfidia : quod nil aliud eſt quàm iuſtitiã nõ iuſtè facere,quoniã alienæ rei reſtitutio iuſta iniuſtè fit,inquantũ captat lucrũ cumulatius. Huiuſmodi autem peccatorũ præcipua cauſa eſt aſſuetudo mẽdacij,quo ab incunabulis nutrices matréſq; , & alia tum ſeruorũ tum ingenuorum turba alumnũ ſuum imbuunt,dictis factísq; aſtruẽtes id animo quaſi agnatũ naturaliter,cùm extirpari potius debuerit per honeſta ſtudia,etiãſi à natura fuiſſet inditũ. Quid enim in vita eſt æquè pretioſum ac veritas?quã vates ſapiẽs inſcripſit loco ſacratiſsimo,ea parte veſtis põtificiæ,vbi eſt principalis vis animę,vt ſacerdotẽ per hoc ornamẽtũ auguſtiorem faceret.Veritati autẽ adiũxit cognatã virtutẽ, declarationem vt vocat,vt eſſent ceu imagines orationis, quæ vel animo concipitur,vel profertur etiã.nã huic declaratione opus eſt,per quã aperiatur aliis quicquid latet in animo : ſicut veritate illi alteri ad perfectiouẽ vitæ actionúmq; per quas itur ad felicitatem.Tertiũ iudici pręcipitur,vt cauſas partiũ examinet ante iudiciũ,ſemoto in totũ reſpectu perſonarũ,ſiue ſint ciues , amici, domeſtici:ſiue cõtrà inimici, alieni,exteri:ne quid vel beneuo-

lentia

lentia,vel odium cognitionē impediat.alioqui necesse est iudicem impingere,velut si cçcus incedat absq; baculo, ducente sustentantéve nemine.Ideo decet bonū iudicem personas quæ iudicantur nō animaduertere,sed solam naturam negotiorū syn ceram nudáq; cōsiderare,vt non iuxta opinionē sed iuxta veritatē iudicet,sic cogitās,Dei rem esse iudiciū, iudicem verò ministrum & procuratorē.procuratori autem nō permittitur largiri de eo quod Dei est,à quo vt optimo accepit hoc depositū re rum omniū optimum. Præter iam dicta & aliud quiddam mirādum præcipitur,ne in iudicio misereműr pauperem,cū alioquin legislator omnes suas leges cōdiat humanitate ac misericordia,magnas minas intentās superbis & arrogātibus,& magna præmia proponens alienos casus subleuātibus, bonáq; sua non tanquā propria seruantibus, sed cū egenis cōmunicātibus. Vera est enim illa prisci cuiusdā autoris sententia, nunquā homines propius ad Dei similitudinē accedere, quā cū sunt benefici. Quid porrò fieri potest melius quā si creatura imitet Deū immortalem & ingenitū?Ergo nec diues aurum argētúmq; in thesauris domesticis custodiat,sed in medium proferat vt benignitate soletur inopes:nec honoratus ceruicē extollat, sed manens æquo iure viuere,sinat libertate frui etiā ignobiles. Quisquis autē prçcellit robore,sit protector infirmiorū,non pulsans protrudénsq; minores quasi in pancratio, sed propriis viribus etiam aliis prodesse cupiens.nam qui hauserūt è sapientiæ fontibus,inuidiam ex animo suo exterminant,& vltro succurrunt proximis,sermonibus per aures traiiciētes scientiā in eorū animas:& quoties reperiunt iuuenes bonæ indolis,velut generosæ plantæ surculos,gaudēt rati se inuenisse hæredes opulentiæ reconditæ in animo,quæ solæ veræ sunt diuitiæ:itaq; assumūt eos et excolunt eorū ingenia dogmatibus cōtemplationibúsq;, donec confirmata virtutis fructū proferant.Huiusmodi exemplis præceptísq; leges refertæ ac distinctæ sunt in gratiā egenorū, quos in solo iudicio miserari non est fas, nā miseratio debetur infelicibus.quisquis autem sponte malè facit,nō infelix sed iniquus est. cæterū iniquis pœna proponitur, sicut iustis honor & præmium. Itaque nemini misero propter suam inopiam pœna remittatur: quandoquidem non miserationem(absit)sed iram meretur. Et qui ad iudicādum accedit,debet more boni numularij naturas negotiorum discernere,ne turbatis signis confundantur proba cum improbis.Poteram& alia multa de falsis te-

ſtibus déq; iudicibus diceretſed ne nimis prolixus fiam tranſibo ad præceptum decalogi vltimũ,quod compendiarium ſicut cætera oraculum continet:Non concupiſces videlicet.

PHILONIS IVDAEI,
De creatione Principis.

QVIBVSDAM placet ſortito creari Principes,nullo ſanè ſubditorũ cõmodo. ſors enim ad felicitatẽ non ad virtutẽ attinet. itaq; ſæpe accidit vt ad principatum ſors eueheret, quos vir bonus nõ ferret in ſubditorũ numero.nam & minores principes,qui ab aliis vocãtur domini,nõ omnes vernas emptitiósve aſſumunt in famulitiũ,ſed ſolos morigeros obſequẽtésq;:cæteros refractarios & incorrigibiles gregatim interdum haſtæ auctioníq; ſubiiciũt,vt indignos qui vel ſeruiãt in boni viri familia. Quanto minus decet dñium principatúmq; integratũ ciuitatũ gentiúmq; ſorti cõmittere,lubricæ rei pendenti à fortuna inſtabili.certè in ægrotis curandis ſortiũ nemo meminit.nec enim ſorte capiũtur medici,ſed peritiſsimus quiſq; eligitur.item cũ de proſperitate ſalutéq; nauigãtium agitur,nõ ſorte decernitur quis gubernaturus puppim aſcẽdat,ne fortè aliquis imperitus vel in trãquillitate ac ſerenitate aſciſcat naufragium,ſed quæritur aliquis qui artẽ gubernãdi à iuuẽtute didiſcerit:hoc eſt qui ſçpe nauigauit perluſtrauitq; aut omnia aut plurima maria,q bene nouit emporia.portus,ſtationes,receptacula,quæ vel in continente ſunt vel in inſulis,qui in mari quoq; callet inuenire ſemitas ex obſeruatione ſiderũ,peritus ſtellarũ,& ſuos curſus ad illarũ mot⁹ dirigẽs,ita vt per inuia viã expediat,& nouo more maria terreſtri animãti aperiat,reddátq; traiectu facilia & poſtea ciuitates magnas populoſas,plenas habitatorib⁹,earũq; adminiſtrationẽ,& curã rerũ priuatarũ ac publicarũ,ſacrarũ ac profanarũ quam meritò quis artẽ artiũ & ſcientiã ſciẽtiarũ dixerit, committemus incertæ rei fortuitæq;,reiecto veritatis examine?eſt autẽ veritatis examẽ,rationabilis probatio.His igitur cõſideratis Moſes ſapiẽtiſsimus nuſquam meminit principatus quçſiti ſortibus,maluítq; ſuffragiis electos introducere.Sic igitur preçipit

cipit:Præficies tibiipsi principẽ non alienigenã,sed vnũ ex tuis fratribus,nimirũ significãs electionẽ debere fieri voluntariam ex suffragiis cõsensúq; totius populi.præcedẽre vt oportet examine,huiusmodi porrò comitia vt rata fiant,requirũt etiã Dei calculum,ceu signaculũ,sicut & cętera publica negotia:quãdoquidẽ huius volũtate homo in vniuersa rerũ natura preeminet, sicut facies in corpore.Cur autẽ principatus non detur extero duæ causæ assignãtur:altera,ne sibi magnã vim auri,argẽti,pecorúmq; colligat spoliatis iniustè subditis:altera, ne ꝓpter sua priuata cõmoda gentẽ traducat in regionẽ aliã,& subinde aliò atq; aliò migrare iubeat,ostẽtata vana spe agri vberioris, & omissa certa possessione pristina.meritò enim legislator in defectu principis habuit rationẽ cognationis & cõmunis originis & familiaritatis intimæ.ea est consensus in institutis ac legib⁹ & vnius Dei religio,qui sibi optauit peculiarẽ populũ. sub tali principe nihil timẽdũ est eorũ quæ modò diximus,sed sperãda omnia cõtraria.tãtum enim abest vt cogat colonos demigrare aliò,vt potius si qui antè dispersi fuere colligat,eisq; ius postliminij cõcedat,& adeò nõ auferet alienas pecunias,vt potius de suis largiatur in vsus publicos.Cæterũ mox post acceptã potestatẽ iubetur Deuteronomiũ,hoc est legũ cõpendiũ describere manu propria,quo magis ea pręcepta inhæreãt animo.nã legẽtibus elabũtur sentẽtię,ꝙ lectio moras nõ patitur.qui autẽ scribit per otiũ,imprimit & infigit menti singula fideliter , non in trãscursu animaduersa,sed cũctanter,nõ prius cogitatione trãseunte ad sequẽtia,quã bene pẽsitatis quæ præcesserãt. Absoluto autẽ hoc scripto,relegẽdum est quotidie,vt assiduitate cõfirmetur memoria,& ipsa præcepta eò magis adlubescãt per assuetudinẽ,vtilitate honestatéq; sua cõmẽdabilia, & animo inserẽtia sacrũ sui desideriũ.nã longa consuetudo syncerũ amorẽ gignit nõ solũ erga homines,sed & erga dignas cognitu literas. id ita fiet,si princeps euoluet à se,nõ ab aliis scriptos cõmẽtarios. nã libẽtius quodãmodo agnoscet propria,sic secũ cogitãs,Ego tantus princeps scripsi hęc,nullius vsus opera,cùm tot subditos habeam.fortasse vt librum explerem literis velut scribæ mercenarij,aut oculorum acumen exercerem & celeritatem manuũ sicut notarij.nequaquam , sed vt inter transcribendum in animam imprimerem,& mẽti diuinos characteres inscriberẽ nũquam eluibiles.Ergo cùm alij reges sceptro vtantur pro gestamine, mihi pro sceptro erit hoc legũ compẽdium:hoc insigni

gloriabor, hoc me inuictũ reddet & inculpabilem, summíq; regis imitatorẽ. his sacris legib⁹ semper subnixus assequar duas res eximias: primũ æqualitatem, qua nihil prętantius. nam arrogantia superbiáq; pusillanimitatis est, in futurum nõ prospicientis. at æqualitas conciliat subditorũ beneuolentiã, securitatem principi bene merito rependentiũ, sicut inęqualitas periculis semper est obnoxia. Hæc igitur effugiã si aduersatus fuero inæqualitatẽ causam dissidiorũ & caliginis, securúsq; vitã exigam æqualitatem colens autorẽ tranquillitatis ac luminis. Alterum verò assequar, vt in neutrã partem deflectã velut in ęquilibrio, recta regiáq; via mandatorũ diuinorũ incedẽs firmis passibus, nec vsquam offensantibus. Talem enim viam Moses solet appellare regiã, qua inter defectũ & nimietatẽ tramitem tenet medium: quoniã in ternione quod mediũ est principatũ habet, vtrinq; contigua coaptãs vinculo insolubili, latera sibi tanquã regi stipãtia. Tali autem principi legitimo, ius æquabile honoranti, incorruptè iudicanti, semper meditanti iustitiã, longæuũ principatũ propheta proponit vice præmij: non quòd annosam ætatem polliceatur rectè administrantibus rempublicã, sed vt nos doceat, legitimũ principem victurũ etiam post obitum, relicta post se immortali virtutis rerúmq; à se gestarũ memoria. Est autẽ id quoq; potestatis summæ officiũ, eligere aliquot administrationis reddendíq; iuris socios. Vnus enim non sufficit, quantũuis alacris fortísq; corpore simul atq; animo, in tãta mole negotiorum ac multitudine, quotidie aliis affluẽtibus super alia: proinde assumendi sunt optimates selecti, spectatæ prudentię, fortitudinis, iustitię pietatísq; incorrupti, & ante omnia infensi superbiæ, nã huiusmodi viri maximè idonei sunt ad subleuandũ ope sua bonũ honestũq; principẽ. Prætere cũ aliquando res magnæ, aliquando minores tractandæ sint, ne in exiguis cõterat operã princeps, sub præfectis eas delegabit, maiores verò ipse examinabit diligẽtissimè. maiora dico negotia, nõ vt quidam existimãt, cõtrouersias quæ inter claros, diuites, potẽtésq; incidunt, sed quoties priuati, egeni, obscuri, premũtur à potentioribus, cũ nulla præsidij spes est nisi in iudice. Quæ dico patẽt exemplis sacræ scripturæ, à quibus nõ decet discedere. Fuit eñ aliquãdo tempus cum solus Moses præsidebat iudiciis, occupatus & laborans à mane vsque vesperam. tum socer eius superueniens, & animaduertens quanta mole premeretur cõfluente ad ipsius tribunal multitudine, optimè consuluit vt vicarios eligeret

ret qui minora tractent negotia, ipse verò maiora curet, interquiescens nonnihil. id consiliũ adeò placuit, vt mox probatissimus quisq; allectus sit in ordinem iudicũ, reseruatis prophetæ grauioribus controuersiis. Relatũ est etiam hoc in sacra volumina, vt haberent quod imitentur posterorũ principes: primũ ne aspernentur consiliarios, quasi possint ipsi dispicere omnia, cùm ne Moses quidẽ aspernatus sit amicus Dei sapientissimus. deinde vt sibi vicarios secundæ tertiæq; notæ substituãt, ne solicitudinem impendendo rebus vilioribus, negligant maioris momenti negotia. Impossibile est enim vnum hominem obire omnia munia. ad hoc exemplũ adiungemus & alterũ, cõfirmaturum quæ diximus. Diximus autẽ magnas causas esse personarum humiliorũ, vt sunt viduæ, pupilli, aduenæ. his debet suũ ius summus princeps reddere, qui potestatẽ habet nemini obnoxiã, quandoquidẽ autori Mosi credimus, ne Deũ quidem rerum omniũ regem grauatim causas taliũ cognoscere. sic enim vates laudat eius virtutes, dicẽs: Deus magnus fortisq;, qui nullius personã respicit, qui sine corruptelis iudicat. móxq; addit quos iudicet, nõ satrapas tyrãnósq; terra & mari latè imperitantes, sed aduenã, pupillũ, viduã. primũ illum, quia cognatos, quos solos aduocatos habere potuerat, inimicos sibi infensissimos reddidit, postquã se ad veritatem & vnius numinis cultum transtulit à figmentorũ deliriis, quæ parẽtes, aui, proaui, maiorésq; ipsius pluriũ deorũ veneratores sequuti fuerant. secũdum verò, quia patris & matris naturali ac necessaria tutela destituitur. tertiam item, eo quod maritũ amisit, qui ad ipsius defensionem in parentum vicem successerat. vxori enim maritus tutor est, sicut parentes virgini. & alioqui tota Iudæorũ natio est pupillo similis, si cõferatur cũ cæteris. nam illæ quoties in calamitates incidunt, adiuuãtur mutuis cõmerciis: huic autem nemo fert opem, propter mores ritúsq; diuersos ab aliis, concedentes ad virtutis fastigiũ, rem pulcherrimã sed eãdem difficillimã, ac proinde à vulgo voluptati posthabitã. Cæterũ Moses pollicetur huic orbitati desolationíq; nunquã defore prouidentiam cælestis numinis, tãquam peculiari sibi prouinciæ, totiúsq; humani generis ceu sacratis primitiis. in causa est inclita iustitia virtúsq; primorũ autorum huius gentis, vnde quasi ab immortalibus plãtis perpetui fructus germinãt & proueniũt salubres etiã posteris vtilissimíq; ad omnia, atq; insuper peccatis eorũ afferẽtes remedium, modò non sint prorsus insanabilia. Nemo

tamen summã felicitatis in generis nobilitate collocãs honestas actiones negligat, reputans grauiori animaduersioni fieri obnoxiũ, quisquis ex optimis prognatus maiores suos vitiis dedecorat, discedẽs à virtutis exẽplis domesticis: quorũ reliquiis omnibus deletis ex animo, nõ potest meritã reprehensionẽ effugere. Est & aliud interdictũ iustissimũ, quo cauetur ne reipublicæ princeps dolosè versetur inter suos subditos. nã fallaces mores ad seruile nõ liberale ingeniũ pertinẽt, dũ rebus simulatio prætexitur. at princeps ad hũc modũ tractare suos nõ debet, qui parentis locũ inter eos obtinet, ac vicissim tanquã à germanis filiis reuerentiã postulat. Sũt enim principes (vt verũ fatear) publici parentes ciuitatũ & gentiũ, quotquot boni sunt, nec cedũt pietati naturaliũ. Contrà qui in subditorũ detrimentũ abutuntur potentia, nequaquã principes sed hostes appellandi sunt, cũ agãt hostilia. Sic & qui per dolum inferũt iniuriã, peiores sunt apertis hostibus: siquidẽ hi propulsantur facilè, detecto infenso animo. at illos sua malitia deprehẽdi non sinit, tanquã in theatro personatos sub alieno habitu, tegẽtésq; verã faciem. Est autem quędã principatus species in quovis vitæ genere, sola distãs magnitudine. quod enim est in ciuitate rex, hoc in vico magister, in domo dominus, inter ęgrotos medicus, imperator inter milites, pfectus classis inter nauales socios, inter vectores nauclerus, inter nautas gubernator. hi omnes & prodesse possunt & obesse, debent tamen id velle quod est melius. prętat autem iuuare quoscunq; possis pro viribus. nam præceptũ vulgo tritũ Deum sequere, nõ aliud significat: quandoquidem ille quoq; cũ vtrũq; possit, mauult bene facere, vt liquet ex mundi creatione atq; regimine. non entibus enim dedit essentiã, confusa digessit in ordinẽ, nouas qualitates rebus indidit, similia fecit è dissimilibus, è diuersis eadẽ, ex insociabilibus & dissitis cohærẽtia sociabiliáq;, ex inæqualibus æqualia, ex obscuris illustria. semper enim cura est ipsi & beneficis eius potẽtiis, vt quicquid delinquit deterior essentia, transformetur in melius. huiusmodi exempla imitari decet bonos principes, si modo cupiunt reddi Deo similes. Quoniam autẽ plurima fallũt mentẽ hominis, vtpotè implicitam tot sensibus, per vanas opiniones facilè decipientibus, imò insepultã mortali corpori ceu cuidam tumulo, non pudeat iudicem nescire quod nescit. alioqui fiet seipso deterior, veritatem exterminans ex anima, & insuper multis modis lædet eos quibus ius dicit, cæcas sententias proferens, cùm

quid

quid iustum sit non videat. quoties igitur non satis causas perspiciet propter perplexitatē earū & caliginē, recuset officiū iudicis,& litigatores ad accuratius tribunal ableget. id verò non aliud fuerit quā sacerdotū atq; pōtificis. nam legitimi cultores Dei mēte pollent plurimū,qui ne leuia quidē errata negligunt propter excellentiā summi regis in cuius versantur obsequiis. quapropter pręcipitur omnibus sacrificis vt sobrij sacra faciāt, ne subrepēs delirationis potio hebetet oculos animæ.Et fortassis quoniā verus sacerdos simul etiam vates est, non tam generis quàm virtutis beneficio cōsecutus sacerdotiū veri numinis. ideo nihil igorat:quippe qui habet in seipso solem intelligibilem,& lucem omni vmbra carentem,vt facilè percipiat ea quę sensum effugiunt,& sola ratione cōprehēduntur.Item qui mensuras tractāt ac pondera,negotiatores,caupones,institorésq;,& quotquot victui necessaria venditāt seu arida seu liquida subiiciūtur quidem ædilibus,debent tamen sibiipsis esse pro magistratibus si sapiūt,& nō præ metu quod iustum est facere,sed ex libera animi sui sentētia.vltroneū enim officium vbiq; coacto præferendū est.ideo præcipitur cauponibus,negotiatoribus,& cæteris huiusmodi vitæ institutum sequētibus, vt iusta pōdera mensurásq; habeant,nullis tegnis insidiantes emptoribus, sed ingenué absq; omni fuco dicentes facientésq; singula,sic cogitantes,ꝙ iniqua lucra sint damnosissima,& ediuersò diuitię cū iustitia cōiunctæ nunquā intercidāt.Et quoniā operæ præmiū mercedes proponuntur opificibus,quod genus hominū ex inopibus constat non ex diuitibus,lex iubet vt absq; procrastinatione repræsentetur eis quod debetur.Iniquū enim fuerit diuites frui pauperibus,& cū ipsi lautè viuant, differre solamen eorum inopiæ.Hæc nónne rudimenta sunt manifestaria, quibus præcauetur ne peccetur grauius.nam qui ne mercedem quidē sinit differri vltra præfinitum terminū,hoc est vltra vesperam, quando emeritam stipem referre domum debet opifex, nónne multò magis interdicet rapinis,furtis,decoctionibúsq;,&id genus aliis,fingēs formánsq; animos ad probatas omnibus virtutis species: illud quoq; rectè interdicitur,ne quis imperat alterum cōuitio,pręsertim surdū,qui ne sentiēs quidem iniuriam, par pari referre non potest.est enim iniquissima conflictatio, vbi altera parte agente,altera tantùm patitur. quisquis autem muto surdóque facit conuitium,similis est facienti cæcis offendiculum,& obiicienti præ pedibus: quod cùm illi transcendere

neſciunt,& aberrant à via,impingẽdo crura oblædunt.Hos & eorum ſimiles lex meritò minis cęleſtibus intentatis terrifat, quandoquidẽ ſolus Deus protegit nõ valentes ſibiipſis ſuccurrere,videtúrq; illa tantũ nõ his verbis increpare iniurioſ:ô vacua cerebro capita,creditis vos latere poſſe dum illuditis miſeris,& calamitates eorũ ridentis,maledicẽdo ſurdis aurib⁹, & cæcos inducẽdo in lubricũ?certè Deum inſpectorẽ ſpeculatorémq; rerũ omniũ non latebitveſtra inſultatio petulãs,cùm & ipſi circũferatis corpora ſimilibus malis expoſita, & ſenſus vitiabiles, leuiq; momẽto hebetari faciles,& ĩterdũ poſt acceptum detrimentũ inſanabiles.itáne immemores veſtræ cõditionis putatis vos exẽptos ab humanis neceſsitatibus naturalibus & ab incertis inexpectatiſq; fortunæ inſidiatricis caſib⁹? quæ ſæpe repẽtino percellit vulnere,& in media vitæ trãquillitate tantũ nõ in portu nauigãtibus infert naufragiũ.quid opus eſt vos inſultare alienis miſeriis,quaſi nõ iuſtitia diuino tribunali aſsideat,quã reuereri debueratis,inſopitis oculis luſtrantẽ omnia vel in penitiſsimis receſsibus, haud ſecus ac in luce clariſsima.talium crudelitas,opinor,nõ abſtineret nec à mortuis.iniuriã,iugulatura hos quoq;.iuxta vulgare prouerb. quãdoquidẽ partibus quodãmodo præmortuis nõverẽtur illudere:oculi enĩ dum nõ vidẽt ſunt mortui,ſicut aures dũ nõ audiunt.ĩtaq; ſi poſt cladẽ mẽbrorũ ſuorũ etiam totus homo tolleretur è medio,ne tum quidẽ ad miſerationẽ moueretur iſtorum immanitas:adeò alieni ſunt ab omnibus humanitatis affectibus,quos etiã infenſiſsimis hoſtibus nõnunquã exhibem⁹ poſt obitũ.Verũ de his hactenus.Deinceps autẽ contexuntur alia præcepta ſimilia,de nõ miſcẽdis coitu iumẽtis diuerſi generis,de nõ faciẽda ſemẽte inter vineas ob reportandũ fructũ duplicẽ,de nõ induẽda veſte improbo artificio cõtexta è duabus diuerſis materiis.quorum primũ opponitur adulteris,quo magis intelligatur nõ eſſe inſidiandũ alienis thalamis, nec vitiandos mores mulierũ,nec corrũpendã ſpẽ poſteritatis procreãdæ legitimè.qui enĩ bruta ſaliri nõ vult à diuerſæ ſpeciei admiſſariis,quãto magis mœchos è ſua ciuitate reiiciet? Huc pertinet etiã quod de iuſtitia diſſeruimus,quandoquidẽ nihil vetat eadẽ alibi repetere,modò cõueniãt.Eſt igitur iuſtũ ea cõiũgere,quę ſocietatis ſunt capacia.ſunt autẽ ad ſocietatẽ nata quæcũq; cadunt ſub eandẽ ſpeciẽ:ſicut diuerſorũ generũ nulla eſt cõſociatio,quæ ſi quis miſcet coïtu nefario,ius naturæ quãtum

um est in se, tollit è medio. ꝑinde sacra lex hic quoq; rationē
abet iustitiæ, adeò vt ne arationem quidem fieri permittat iu
nentis imparibus robore, vetans sub idē iugum agi iuuēcum
: asinū, ne forte dum contendit cū robustiore infirmior, lassus
ıccumbat operi & in laborę deficiat. & tamē taurus qui est va
dior, cēsetur inter pura animalia, sicut inter impura asin' in-
rmior: nihilominus vel deterioribus in speciē, nō inuidetur
ıs suum, vt discāt (opinor) iudices inter iudicandū obscuro lo
natos nō contemnere, quādo nō generis examen agitur, sed
irtutis aut vitij. Huic mādato simile est illud vltimum, de nō
xēda vna tela è duabus materiis, lana linóq;. hæc enim nō so
ım propter diuersas species malè cōueniūt, verū etiā quia nō
t par eorū firmitas, vt sic in vsum recepta facilius rūpantur
ım contexta fuerāt. his duobus præceptis mediū est interposi
ım de nō facienda semente in vinea. primū ne hoc modo con
ındantur diuersa genera, segetes enim & arbusta nihil habēt
mile. ideo natura quoq; non eosdē vtrisq; præfixit terminos
rouētus annui: sed messibus ver, æstatis autē extremū cēpor-
ndis arboreis fructibus. itaq; fit vt eodē tēpore illæ flauescāt
ıæ prius viruerāt, arbores verò germinēt squalore deposito.
r hyemē enim arborib' fronde nudatis virent segetes, vere
ıtē redeūnte arescūt, quādo germināt mites siluestrésq; arbo
s atq; ita ferè circa eundē terminū cereales fructus mature-
ūt, & arborei se exerūt. meritò igitur tam distātes res natura,
rminatione, maturitatéq; legislator cōiūgi vetuit, vt omnia
sponeret ordine. nàm ordo affert ornatū, quē adimit cōfusio.
ia verò hui' legis causa est, ne altera species lędat ab altera,
m sibi inuicē alimēta subtrahūt, & humor in multas stirpes
sumptus languidiores eas facit præ inopia, aut in totū steri-
s, aut fructū degenerē. Est & tertia ratio, ne bon' ager prema-
r onere grauissimo, vexatus vel serētiū plantātiúmq; operis
orbē redeūtibus, vel duplicata ferocitate fructuū. Satis enim
si dn̄s è suo prædio tributū vnū exigat annuū, sicut rex è sua
tione. qui verò plura tributa conatur imponere subditis, nō
cit officiū boni principis, sed auari & pugnātis cū naturæ le-
bus: quapropter quicūq; colonus nimis ad rem attētus inter
oufta seminat, potest obiurgari his verbis legislatoris: Cur
uior es regib' ciuitates regionésq; debellātibus? Illi prospi-
ētes futuro tēpori suis parcūt, ꝓuincialibus cōtenti vno tri-
to annuo, ne subiectos redigāt cito ad extremā inopiā. Vos

autē cùm ex eodē fundo colligatis ex vere hordeū atq; triticū in æstate fructus arboreos, duplici eum tributo grauatū opprimitis, fieri nō potest quin exhaustus deficiat, quēadmodū athleta cui respirare nō datur ac vires colligere vt certamē redintegret. videmini prorsus obliti vtilitatis publicæ, alioqui si meminissetis pręcepti proditi de anno septimo, quo iussi agros vt sacratos interquiescere, immunes ab operib⁹ rusticis, in gratiā laborum exantlatorū per cōtinuum sexēnium, & annuorū prouentuū iuxta præscriptos à natura terminos temporū: nihil cōtra receptum morē tentaretis ob auaritiam, nouas culturas cōminiscēdo, faciēdo sementē inter arbusta & vineas: vt gemino reditu iniquo vtroq; quotānis augeretis rem domesticam, aua rè colligētes pecuniā istis vestris vastis cupiditatibus, certè nō est eiusdē hominis, cessationē immunitatēmq; septimo quoq; anno suis prædiis cōcedere, vt quies hæc ea reficiat, & duplicibus eadē grauare premereq; oneribus. proinde necesse habui execrari vt impuros huiusmodi reditus, siue autūni fructus sint siue fruges æstiuæ: quādoquidē hoc pacto vim genitalē terrę velut obtorto collo cognitis seruire vestræ auaritiæ, & diuinæ beneficētiæ illuditis, nullū modū finémve imponētes luxui. Ergo non cōplectemur talia monita, quę procul homines arcēt ab auaritia, retūdēdo eam acriter? nā si priuatus ciuis discat iniqua lucra è suis arbustis cōtemnere, idem ad principatū euectus viros æquè ac mulieres tractabit more solito, nec tributa exigēs duplicia, nec vectigalibus ciues opprimēs. cōsuetudo eñ insolita ingeniū eius mite lenéq; faciet, & tanquā pædagogus formabit in melius: hoc est meliorē notā iustitiæ in animū illius imprimet. Hæc sunt quæ præcipit lex singulis ciuibus, sunt & alia quæ gēti vniuersæ imperat, cōmonens quomodo se gerere debeat nō solùm erga socios amicósq;, verūetiā erga eos qui desciuerūt à fœderibus. Si receperint se intra munitiones violato fœdere, iuuētus vestra expeditionē suscipiat armis instructa & apparatu cætero, obsessísq; hostibus oppugnationē differat, ne quid per iracūdiā aggrediatur temerè. oportet enim ante omnia per feciales inuitari eos ad renouāda fœdera, simúlq; ostētari copias gerendo bello idoneas. tū si pœnitētia defectionis admiserint pacē quibuscunq; cōditionibus, recipiantur libērer in amicitiam. pax enim quātumvis iniqua, bello præferenda est. ꝙ si obstinati perstiterint in eadem insolētia, nostri quoq; forti animo rem gerāt, inuictæ iustitiæ freti auxiliis, admoueántq;

machin

nachinas muris hostilibus,& demoliri partē eorū,irrumpant
trenuè conferto agmine,telis feriēdo eminus& gladiis comi-
ıus cædendo ad satietatem,inferēdóq; cladē quā accepturi fue
ant,donec stratis internecione hostibus, victores auro argen-
ōq; potiantur & præda cætera.tum verò vrbē quoq; deleāt in-
endio.ne denuo belli sedes fiat nouis hostibus,,& vt exemplo
ius terreātur finitimi,quādo hominū ingenium ex alienis ca-
amitatibus solet discere modestiā,à virginibus autē & mulie-
ibus abstineatur iniuria,quādoquidē ab his nihil est periculi,
uas immunes à militia natura esse voluit.Vnde liquet Iudæo
um gentem sociam & amicā esse omnibus pacem amantibus:
ō cōtemnādam tamen,vt cui satis animorum sit ad repellan-
lam iniuriā,si quis vltro velit lacescere.discernit autē in bello,
ui se infestēt,qui nō.nam cædibus sæuire in immeritos aut le
iter noxios.immanis est ferociæ,& iisdem cladibus mulieres
um viris inuoluere,quarū vita pacata intra priuatos parietes
continet.Tantus porrò amor iustitię ex institutis domesticis
ōcipitur,vt ne agros quidem hostiles vastare liceat,& arbusta
ędere ad fructuum interitū.Videtur enim lex dicere:Heus tu,
ur inanimis stirpibus infensus es,mitibus & mites fructus fe-
entibus?num aliquā significationem odij præ se ferunt arbo-
es,vt aut læsus,aut ne lędaris veritus,eas eradices?mò prosunt
ictoribus præbēdo rerū copiā,vel victui necessariarū vel deli-
iis. non à solis enim tributa exigūtur hominibus,sed vtiliora
iā quotannis ab arboribus,sine quibus non daturviuere.silue
rem autē & sterilem materiā licet cuivis cædere ad valum &
nunitiones,aut si opus fuerit,ad parādas scalas turrésq; ligneas.
d ista enim & similia vsus earū est præcipuus.Hęc sunt quę ad
ıstitiā attinent,quā nullus poëta,nullus scriptor satis laudare
t:tanta est eius excellentia.nam vt reliqua eius bona sileātur.
num hoc omni laude maius est,quod ipsa omnes creaturas cō
iliat.Est enim æqualitas,vt naturæ scrutatores asserunt,mater
ıstitiæ.est autē ęqualitas lumē clarissimū,sol(vt ita dicā)facti
us:sicut ediuersò inequalitas,tū in defectu,tum in nimietate,
ons & origo caliginis.At æqualitas omnia vel in cælo vel in
erra bene disposuit iure humano diuinóq; immobili.Quis e-
im nescit,solē dimetiri æquabiliter dierū noctiúmq; vices &
patia certis proportionibus?siquidē quotānis recurrentia quæ
re vocantur æquinoctia,vernum autumnaléque natura tam
ıanifestè signauit,vt vel indoctissimi sentiant,quantitate dies
pares

pares fieri noctibus. Quid lunæ cursus recursúsq;, à cõiũctione vsq; plenilunium, & inde rursus vsq; coitũ & interluniũ, nónne paribus dimetiũtur spatiis? nã siue crescat, siue decrescat, vtrũq; fit numeris dierũ æqualibus, & augmẽtis detrimentisq; parilibus, adeò in cælo quoq; purissimo eximius honor habetur æqualitati, sicut & in vicino eius aëre. Cùm enim quadrifariam annus sit diuisus in horas quas vocãt, aër mutari solet naturaliter his vicissitudinibus, ineffabilem ostendens in hac ipsa permutatione ordinẽ. nam in totidẽ menses hyems, ver, æstas, autumnus distribuitur, trinos videlicet, atq; ita expletur annus solidus: quem ideo Græci ἐνιαυτὸν nominant, quia in se recurrit sua per vestigia, in se coplectens omnia, quod aliàs fieri nõ poterat, nisi adiuuaretur horarũ dictis vicibus. Eadem æqualitas à cælestibus extẽdit se ad terrestria, pro suo vigore natiuo, cùm sit ætherea natura prędita, & illic ex propinquo cũcta dispones sublimia, & deorsum more solis mittens secũdos radios. Quicquid enim apud nos peccat, est inęqualitas: quicquid nõ decedit ab officio, æqualitatis opus est: quã in rerũ vniuersitate propriè mundum dicere licet: in ciuitatibus optimã & maximè legitimam reipub. speciem democratiam, siue popularem administrationem: in corporibus sanitatẽ, virtutem in animis. nã ediuersò inæqualitas morborũ ac vitiorum causa est. Aetas quantumvis longa me deficeret, si vellem percensere omnes laudes æqualitatis, & ex ea natæ iustitiæ: ideo satius iudico iam dictis contentum esse, & ad excitandam studiosorũ memoriam, reliquas illarum imagines consecrare in ipsorum animis.

PHILONIS IVDAEI, De Fortitudine.

DE Iustitia & his quæ ei coniuncta sunt locutus quantum visum est esse cõmodum, transeo deinceps ad Fortitudinem, non illam vulgarem armis martiis sæuientẽ rabiem, sed aliam, quę sapientiam non iram in consilium adhibeat. quidã enim elati audacia, fretiq; robore corporis, in acie muniti armatura ferrea, post magnas strages hostiũ editas, clarã quidẽ, at non propriam laudem rei bene gestæ referunt, appellati gloriosi victores plebeio iudicio: cũ sint immanes

manes beluæ, aucta per diuturnam meditationẽ genuina ferocia sitientes humanum sanguinẽ. alij verò, domi manẽtes, corpore affecto morbis aut senectutis molestiis, sed meliore sui parte animo iuueniles ac validi, magnanimitate pleni atq; fiducia, ferrũ ne in somnis qdẽ tractare soliti, bonis consiliis sæpe iuuerunt rem & priuatã & publicam in summo salutis discrimine, constanter sequendo vtilia vel amicis vel patriæ. hi sunt qui exercent se in vera fortitudine, meditatores sapiẽtiæ. penes alteros est solum nomen fortitudinis, imperitiæ morbo immedicabili obnoxios, quos aptius audaces quàm fortes dixeris: sicut adulterini numi referunt nõnihil verã principis effigiem, nec desunt & alia in vita toleratu difficilia confessione omniũ, paupertas, obscuritas, defectus integritatis sensuũ mẽbrorũq;, & morborum species multifariæ, quibus succumbũt pusillanimes, ita vt non possint se contrà erigere. Sed quicũq; generoso animo ad certamen sese expediunt, fortiter contemnũt minas istas & terricula, opponúntq; paupertati opulentiam, nõ illam cæcam, sed aliam perspicacem, quæ mundum suum recondere solet in animo. multi enim paupertati succubuerunt, tanquam ignaui athletæ propter infirmitatem animi. cęterùm vero iudicio nemo egenus videtur qui cõtẽtus est naturæ diuitiis nunquam deficientibus, primũ aëre quo indesinenter alitur, respirans noctu & interdiu, deinde largis fontibus amnibúsq; tã torrentibus quàm perẽnibus sponte potũ copiosum subministrantibus: itẽ arboribus varios fructus ad cibũ quotannis porrigẽtibus. nã hi certè desunt nemini, sed passim omnibus pręsto est magna eorum abundantia. quòd si qui contemptis naturæ diuitiis sectantur istas quas vulgus falsò sic nominat, malunt sequi cæcum ducem quàm videntem, & infirmo baculo innixi vitare nõ possunt quin procidant. Dixi quas opes corpori suggerat naturæ munificẽtia: dicam & alias angustiores, quæ nõ omnibus cõtingũt, sed solis diuinis viris & verè venerabilibus. Eas opes sapientia porrigit per rationales, morales, naturales cõtemplationes atq; dogmata, ex quibus virtutes proueniũt, quæ luxum eiiciunt ex animo, & frugalitatis amorem excitant, ad quandã Dei similitudinẽ. nã & Deus nulla re indiget, sibiipse sufficiens. at malus vir requirit plurima semper quæ desunt appetẽs propter cupiditatẽ insatiabilem, quàm ipse quasi ignem fouẽs ad parua æquè atq; magna lucrã cõtendit. cõtrà bonus paucis contẽtus, in naturæ mortalis immortalisq; situs collimitio, corpus quidem

quidem habet egeftati obnoxium, animum verò diuitem, aſpirátē ad immortalitatē, atq; ita paupertati opulētia opponitur, obſcuritati verò gloria. laus enim cū à virtute proficiſcatur, velut à fonte perenni, nō moratur vulgi ſuffragia, animorū inconſtantiam aperientis incertis vocibus, quas nonnunquā largitionibus corruptum perfricta fronte venditat. itaq; horū vilis eſt exiſtimatio. virtus enim nō latè inter mortales diffunditur. defectui verò ſenſuum in multis viuis præmorientium, cùm aliud remedium nō inueniatur, obiicit ſe prudētia res præcellentiſsima, illuſtrans mētis oculos, incōparabiliter acutiores quā iſtos corporeos. nam hi ſuperficiem cōtemplantur rerū viſibilium, adiuti externo lumine, illa intimos etiam ſinus penetrat, tota quāta ſunt corpora diligēter conſiderās, & inſuper naturas incorporeas, quas ſenſus ſpeculari nō poteſt. nam ferè totā perſpicacitatē oculorū intelligit, nō indiga lucis aſcititiæ cū ipſa ſidus quoddam ſit, inſtar illorum cæleſtiū, proinde morbi corporis tātiſper dum anima ſana permanet, nō lædunt admodū. eſt autē animæ ſanitas, bona cōſtitutio potentiarū eius, iritabilis, concupitiuæ, rationaliſq;, ita vt rationalis cæteris prępolleat, & vtrāq; velut effrenes equos cohibeat. huius ſanitatis proprium nomē eſt ſobrietas. Græcè σωφροσύνη, quòd cōſeruet prudentiam. & eā noſtri partē qua ſapimus. Curat enim ne perturbationibus tāquam fluctibus pulſata oppugnatáq; peſſum eat, ſuſtentans eam attollénsq;, & quodāmodo animās immortalémq; faciēs. hæc autem omnia quo pacto fieri oporteat, multis in locis docemus ſacris legibus, ingenia docilia leniusadmonētibus, cōtumaces verò grauius obiurgātibus: vt contemnant res externas ac corporis, & vnicū ſcopum ſibi proponāt, vitam cum virtute agēdam, cætera tantifaciant, quātum cōducunt ad hoc propoſitum. Et niſi diſſeruiſſem in præcedentibus ſcriptis de ſingulis quæ conferūt ad modeſtiā, prolixius nūc agerem, cōtexēs & in vnum contrahēs pręcepta paſsim ſuper hac re prodita: ſed quia tunc dictum eſt quātum licuit pro tempore, nō libet eadem repetere. ſi quē nō pigebit ſuperiores libros legere, inueniet quicquid dictū eſt de modeſtia, poſſe accōmodari ad fortitudinem: quoniam conſtantis, firmi generoſiq; animi eſt, deſpicere cūcta quæ faſtus ſuſpicit, ſyceræ vitæ corruptor. Tanta porrò contentione lex ſtudet exercere cōfirmaréq; animos ad fortitudinē, vt & de veſtimētis qualibus vtendū ſit præcipiat, diſertè interdicens ne vir ſumat muliebria, ne vel vmbra aut veſtigiū effœmi

natio

nationis sexui masculo inurat aliquã maculam. semper enim naturam sequẽdo obseruat quid deerat etiã in rebus minimis, quæ infra curã legislatoris videri poterãt: cùm enim animadteret difformia esse virorũ mulierumq; corpora, & vtrisq; sua esse officia: alteris attributã curam rei domesticæ, alteris publicæ, & ab ipsa natura nõ ad eadẽ factos negotia, oporteréq; bonam mentẽ sequi naturæ instituta, vtile iudicauit de his quoq; rebus decernere, scilicet de victu amictúq; & huiusmodi cæteris. voluit enim virũ etiã in his se vt virũ decet gerere, præsertim in vestitu: quem cum die noctúq; circumferat, talis esse debet vt eum semper decori honestatisq; admoneat. sic & mulierem ornans pro dignitate, vetat virilem vestem sumere, longè submouẽ[illegible]m effœminatos viros, tum plus æquo viriles fœminas. Nam si vnum aliquid mutaueris, ne cætera quidẽ pristinã formã retinẽt, vt licet in ædificiis cernere. Præterea cùm res hominũ duobus spectẽtur tẽporibus, pacis belliq;, suas quodq; virtutes requirit. Verùm de aliis dictũ est aliubi, & rursum posthac dicetur, si opus fuerit, nũc non obiter disquirendum videtur de fortitudine: cuius etiam in pace opera legislator laudauit sæpenumero, prout opportunũ fuit, de quibus suo loco mentionem fecimus. idq; aggrediemur dicere quãtum in bello valeat, illud præmonẽdo: cùm habetur delectus militũ non oportere vniuersam iuuentutẽ euocari, sed esse exceptionẽ ob causas immunitatis idoneas. Ante omnia nõ admittẽdos timidos ob natiuam pusillanimitatem futuros sociis exẽplo ignauiæ. Facilè enim serpit vitiorum cõtagio, prȩsertim in tumultibus bellicis, ratione per contẽtionem turbata, nec satis valente discernere quid tentare debeat. Tũc enim ignaui cautos se vocãt, timidi consultos, segnes prouidos, prȩtexendo vitia turpissima honestis vocabulis. Ne igitur taliũ militia detrimẽto afficiat rempub, & prosit partibus hostium, ignauos facilè trucidantium, legislator sciens inertẽ turbã impedimento esse non adiumento, prohibuit timidos: sicut & ducibus corpore inualidis nemo imponit necessitatẽ militiæ, quos excusat infirmitas. nã timiditas quoq; morbus est, & quidem grauior quàm corporis. alter enim non diu durat: hæc verò coalita ceu membra agnata corpori, à tenera ætate perseuerat vsq; ad extremã senectutẽ, ni Deus remedium attulerit. is enim potest omnia. nec tamen omnes audaces iubẽtur dare nomina, etiamsi animo corporéq; validi cupiãt cùm primis patriæ nauare operã: sed laudata horum

rum prompta volũtate,& alacritate approbata sociis,examinat dux nequibus sint obnoxij causis efficacibus ad distrahendos à proposito eorum animos. Edicitur enim vt siquis ædificauit domum,necdum immigrauit in eam:siue plantauit nouellam vineam opera sua,necdum aduenit tẽpus vindemiæ: siue spõsam habet virginẽ, necdum celebrauit nuptias:abstineat à militia. humana sanè remissio duab' de causis:vna quoniã incerti sunt casus bellorũ, nequis ociosus fruatur alienis laboribus. iniquũ enim visum est nõ permitti è propriis fructũ percipere,& cùm alius ædes extruxisset,inhabitare has aliũ,& ex consitis ab alio vitibus alium vindemiã facere:cúmq; alius procatus sit, alium nuptam domũ ducere:atq; ita sua spe frustrari qui aliquid commodi in vita expectauerit.altera verò causa,ne præsentes corpore in exercitu,absint animo.necesse est enim mentẽ illo tendere,quò desiderio trahitur. nam quemadmodũ esurientes sitientésve ad conspectũ cibum potúmve accurrũt vt auiditatem expleant, ad eundẽ modum quicũq; vxorem legitimã aut domũ aut prædiũ parauerũt sua industria,sperántq; se iamiam potituros eorũ cõmodis,ægreferũt speratum fructũ intercipi sibi: vt quamuis versentur inter socios,meliore tamen sui parte absint animo,quo solo res fortiter aut secus geritur.hos igitur& similes in delectu militũ prętereundos legislator noster existimat, & asciscẽdos alios integros ab omnib' perturbationibus,vt expediti liberíq; sine tergiuersatione aggrediantur pericula.sicut enim armatura solida nihil ꝓdest infirmo,aut mutilato corpori,quòd perferri nequeat:sic anima infirma corpus quoq; malè afficit,& inhabile reddit ad præsens negotiũ.Eam ob rem non solùm tribunos cẽterionésq;,& cæteros ductores ordinum, verumetiam singulos milites inspicit, examinans tum robur corporis tum mentis habitum : illud num vsquequaq; sanum sit & integrum,absolutũ partibus omnibus membrísq; agile:hãc verò num audacia plena sit ac fiducia,sui cõpos & cõtemptrix terroris.ad hæc honoris cupida,& honestã mortẽ vitę ignominiosæ præferẽs.hæc enim vel singula proculdubio valent plurimũ: si verò in vnum conueniant, fortitudinem afferunt inexpugnabilem,adeò vt incruenta victoria potiri liceat:quòd exẽplo euidentissimo docent sacræ literæ. Arabũ gẽs est numerosissima, quos Hebræi prisci Madianæos nominabãt. hi cùm odio prosequerẽtur Hebræos,vt deditos cultui summi numinis,& ab ipso in tutelam receptos,omni conatu variísq; artibus tentabãt eos

à vera

à vera pietate ad impias superstitiones seducere:quòd nõ spera rent aliâs consecuturos se de illis victoriã,cũmq; parũ eis succederet quicquid dicerent aut facerẽt,præ desperatione ruẽtes in pericula tali vsi sunt stratagemate: accitis mulierũ formosissimis,sic eas alloquuti sunt:Videtis immẽsam Hebræorũ multitudinem,eámq; munitã egregiè cõsensu atq; cõcordia. vt aũt sint vnanimes,facit cõmunis vnius Dei religio,à qua ceu fonte nascitur indissolubilis amicitia.potest tamen homo voluptate decipi,præsertim venerea.Vos estis forma venustissima ornatæ,cui natiuæ insunt illecebræ,& iuuẽtus procliuis est ad incõtinẽtiam,nec vos deterreant scortationis adulteriiq; nomina, quasi allatura dedecus,cúm ediuersò tanta proponatur vtilitas publica,quæ facilè præsentẽ turpitudinem vertet in immortalem gloriam,si hoc astu succedente vestris corporibus redemeritis de hoste victoriam. animis certè incolumis constabit sua pudicitia,quam in futurũ licebit vobis colere. ita hoc bellum conficietur cum peculiari laude mulierum,quod virorum virtute debellari non potuit. Fatemur enim nostrum sexum hostibus imparẽ, omni apparatu instructioribus. vester sine dubio dabit victoriã,& rem bene geret absq; periculo.nam sine cruore,atq; adeò citra puluerem, solo aspectu superabitis aduersarios.his auditis fœminæ quę castitatem ne per somniũ quidem cognouerant,& educationem honestã nunquam gustauerant, libẽter consenserũt:omissóq; ficto castitatis studio,quod paulisper simulauerant,ornant se pretiosis vestibus monilibúsque ac muliebri mundo cætero,atq; ita cultu exquisito natiuã augent pulchritudinem,& magna contẽtione ad captandam iuuentutem circũuentu facilem in apertum prodeunt. Vbi verò accesserunt propius,aspectibus meretriciis & verborũ lenocinio, saltationibus etiam ac lasciuis gestibus,iuuenum partem non cõtemnendã pelliciunt:pertractisq; in stupri societatẽ animis nulla morum disciplina constabilitis, ad profana quoq; sacra eos induxerũt, & libationes nefarias manu factorũ numinum, abalienatos à religione veri Dei quẽ antea piè sanctéq; coluerant.quo facto retulissent viris suis lætum expugnati hostis nũtium,ni propitius Deus casum miseratus repræsentasset amentiæ deploratæ supplitium. Erant autem vigintiquatuor milia contacta hoc crimine,ita vt ceu torrente abrepti castigatione seuera tollendi essent è medio, ad metu continendos reliquos in officio.proinde gentis princeps qui pietatem auribus suorũ

per pręcepta plurima inculcauerat, è singulis tribub' millenos delegit fortissimos, sanctitatis dolo malo violatæ vindices: vt eos qui sperarent pietatem astu muliebri penitus subuertere, ferirent vltore gladio, quãuis non plures quàm dixi deceperãt. is exercitus exiguus numero contra plurima hostiũ milia progressus in aciem, virtute ac rei militaris peritia superans, cùm singuli cohortis animos gererent, contemptim irruit facto cuneo, stratisque primoribus manipulis simul ac subsidiariis, ad primum clamorem sublatum cladem ingẽtem patrauit, & internecione deleuit hostiles copias. denique ne mulieribus quidem pepercit, quæ impio consilio virorum assenserant: solæ virgines seruatæ sunt ætatis innocentis miseratione. Hæc victoria fuit incruentissima, nemine desiderato è sociis, ac ne sauciato quidem, sed cunctis integris in castra reductis ex acie, atq; etiã valentioribus quàm exiuerant iuxta veram ęstimationẽ, quippe quos alacriores victoria reddiderat, conduplicatis eorum viribus. nec alia fuit causa huius felicitatis, quàm quòd fortiter pro pietate in certamen descenderãt, cuius propugnator & adiutor Deus esse solet, consilia bona suggerens, & robur addens corporibus. liquet enim opem diuinam affuisse, vel quia multò plures à paucis profligati sunt prostratiq;, vel quia nemine hostium superstitę nemo sociorũ periit, integris & viribus & numero. Quapropter exhortans ad bene viuẽdum vates sic loquitur: Si iustitiæ cæterisq; virtutibus operam dederis, vitam pacatam viues: aut si bellum exoriatur, facilè hostes debellabis, Deo clam obeunte imperatoris munia, cui salus bonorum virorum semper cordi est. Ergo siue pedestres equestrésq; copiæ cũ armis ingruant, siue minutiora loca in potestatem eorum veniant, siue apparatus belli fiat maximus, caue formides. etiamsi minus instructis sis apparatu, sociis, armis, locorum opportunitatibus, & commeatibus. illas enim opes, velut nauem onerariam refertam variis mercibus, sępe repentinus vẽtus submersit aut allisit. mediocres autem res & tenues, velut spicas iam per squalorẽ sitimq; languidulas, Deus rore pluuiaq; salutari demissa excitauit ac reparauit, & ad maturam frugem perduxit. Vnde satis apparet, quòd iustis piisq; prospicere nunquam desinat. nã quicunq; cum Deo fœdus habẽt & amicitiam, hi felicitatis tenent fastigium: sicut ediuersò longè miserrimi sunt, qui sentiunt illum parum propitium. Hactenus & de fortitudine dixisse in præsens sufficiat.

PHIL

PHILONIS IVDAEI, De decalogo quod est iuris summarium.

VITAS sapientum, quos Moses autores nostri generis prodidit, & leges nõ scriptas, quas sacræ literæ cõtinent, in superioribus libris satis indicauimus: reliquũ est vt deinceps leges scriptas speciatim excutiam diligentius, ne penitiore quidẽ & allegorico earũ sensu præterito, propter mentes studiosas parãdæ sciẽtiæ, obscura non minus q̃ aperta inquirere solitas. Si quis igitur quærat, cur nõ in ciuitatibus, sed in vasta solitudine hæ leges perlatæ sunt, respondẽdũ: primùm, quia pleræq́ue ciuitates vix dici potest quàm refertæ sint vitiis, siue spectes impietatẽ erga numen cœleste nefariam, siue mutuas iniurias hominũ. nihil enim in his nõ deprauatur, vbi adulterinæ res pluris fiunt q̃ legitimæ, & veræ nõ tantum valent quantũ verisimiles, naturã suam tegẽtes mẽdacio, & falsis imaginibus illudentes vulgo credulo: vbi etiã fastus insidiosus exoritur adoratúrq; à vanis hominibus, stupẽtibus ad cõspectum coronarũ aurearũ & purpuræ sellarúmq; curuliũ, quibus impositas celsas potestates diis æquas officiosa turba assectarũ prosequitur, inuectas quadrigis mulorũ æquorũ've, interdum etiam lectica gestatas succolãtibus hominibus, & ipso corporis habitu animũ seruitute oppressum ostẽdentibus. Is fastus aliorum quoq; multorũ malorum est opifex, arrogãtiæ, cõtemptus impietatis: vnde origo bellorũ externorũ & ciuilium, dũ terrá maríq; turbatur, nõ publicis rebus nõ priuatis in quiete manẽtibus. & quid opus est de mutuis hominũ iniuriis dicere, cùm idem fastus etiã res diuinas paruipendat, quarũ honor putatur præcipuus? quis enim honor esse potest, vbi deest veritas, res honorata, sicut & nomẽ eius: quãdoquidem illi cõtrarium mendacium suapte natura est vile ac aspernabile. Quàm autẽ cõtempta sit religio, sciunt qui modò vtuntur oculis. nam pictores fictorésq; innumeris simulacris tẽpla fanáq; repleuerũt & circũdederũt, eáq; surda & inanima dignati sunt aris ac honoribus cœlestibus, quod genus hominũ sacræ literę natis ex meretrice

adſimilant.ſicut enim hi patres appellant omnes,à quibus mater adamata fuerat,cũ naturalem parentem neſciát: ita populi oppidatim abalienati à veri Dei notitia,innumera ſibi cōſecrauerũt falſi nominis numina.cũq; alius aliud coledũ accepiſſet, ex hac de ſummo bono diſſentione cæteræ cōtentiones vniuerſæ enatæ ſunt.& hoc eſt cur extra ciuitates legẽ diuinã perferri placuit.huc acceſsit cauſa altera, ꝙ ad ſacras leges recipiẽdas animus purificatus requiritur,elutis maculis quæ hærẽt ex miſcellaneæ turbæ in ciuitatibus degẽtis cõtagio. id verò non eſt poſsibile aliter quàm in ſeceſſu efficere,& lõgo tẽporis ſpatio, donec exoleſcãt & euaneſcãt veterũ erratorũ ſpecies ex animo: qui modus obſeruatur etiã à peritis medicis.nec enim prius cibos ægrotis præbẽt ꝗ̃ morbi cauſis ſublatis. nã illis manẽtibus alimenta fiunt inutilia,vt quæ vertũtur in humorũ noxiorũ materiam:nõ mirũ igitur ſi à perniciosa ciuitatũ conſuetudine in deſertũ abductus eſt populus,vt animos purgaret ab iniquitatibus,móxq; mẽtis alimẽta caperet,videlicet leges præceptáq; diuina,Quin & tertia cauſa eius facti adfertur hæc:Quẽadmodum qui longinquã nauigationẽ ſuſcipiunt, nõ inter ſoluendũ è portu vela parant & gubernacula,ſed antequã nauem conſcẽdant inſtructa habẽt quæcũq; ad propoſitũ ſuum ſunt neceſſaria;ad eũdem modũ decebat vt accepturi agros & nouellas colonias,nõ vnà cum eis leges acciperẽt,ſed iam ante præparata haberent inſtituta & vitæ regulas,ne rudes ac inexercitati admouerẽtur ad rempub.cùm ſatius ſit iam ante recepto iure cõſociatos ſua quæq; obire negotia.Nec deſunt qui & quartã cauſam afferant,nõ alienam à veritate quantũ ego iudico.Quoniã enim oportebat perſuaſum eſſe mẽtibus,leges has non eſſe cõmenta humana,ſed oracula certa diuinitus ꝓdita, abducta eſt multitudo longè ab vrbibus in vaſtam ſolitudinẽ omniũ fructuum mitiũ ſterilem,atq; etiam aqua carentẽ limpida:vt conſtituti in ſumma cibi potúsq; inopia,& ſalutis periculo, repẽtè inuenirent ſpõte oblatã rerum copiã.in panis vicẽ depluente mãna cælitus,accedẽtibúsq; in obſoniũ coturnicib⁹, aquis autẽ nũc edulcatis depoſita ſalſugine,nunc è rupe largo fonte promanãtibus:ne poſthac Nilum mirarentur,aut Deum eſſe legũ nouarũ autorem ambigerent,ſumpto bonitatis eius experimẽto manifeſtiſsimo in tam inſperato egeſtatis remedio. Nã qui ꝑ ſua vitam eis prorogabat,idem præſcribebat etiã bene viuendi formulas:alterũ præſtans ſuggerẽdo cõmeatus quos nõ

præp.

præparauerant,alterũ verò ferẽdo leges profuturas corrigẽdis animis.Hæ causę possunt afferri verisimiles:verę Deo soli notæ sunt.ego cõtentus iã expositis,deinceps leges ipsas tractabo diligentius,præfatus primũ. leges has partim Deũ ipsum prodidisse vocis suæ oraculo absq; vllius interpretis ministerio, partim per Mosen prophetã, quem vnũ ex omnibus optimatibus maximè idoneum enuntiandis his sacris præceptis delegerat. Quas igitur orẽ suo cecinit,& leges sunt,& capita legũ particu lariũ:quas autẽ vates promulgauit,omnes ad illa referũtur. De vtrisq; dicã quantũ potero,& primũ de summariis,in quibus illud mirandũ occurrit ante omnia,quòd absoluũtur denario numero inter omnes perfectissimo,cõplectente cũctas numerorũ differẽtias pariũ & impariũ.pariũ duorũ.imparium triũ, pariter impariũ quinq; : & rationes eorũ multiplicatiuas ac superpartientes superpartitásq; : item proportiones tum arithmeticas quæ tantundẽ numero superant quantũ superantur ab aliis, vt in 1.1 1. 1 1 1. tũ geometricas , vbi sicut se habet secundus ad primũ,sic ad secundũ tertius, vt patet in 1.1 1. 1 1 1 1. & in duplis triplísq; ac sesqualteris supertertiisque & similibus. Nec deest harmonica proportio, iuxta quã medius inter extremos æqua portione vel superatur vel superat, vt apparet in secũdo quarto sextóq;. Quin & triangulorũ quadrangulorũ aliorúmq; multiangulorũ proprietates denarius numerus cõtinet: atq; insuper symphoniarum, eius quæ diatessaron vocatur proportionẽ habens supertertiã:& eius quæ diapẽte,quæ est sesqualtera, vt tria ad duo:sicut dupla quæ diapason dicitur,vt duo ad vnum. quadrupla verò disdiapason,vt octo ad duo.Quapropter impositores primi nominũ,viri sapientes,meritò videntur appellasse hãc δεκάδα,quasi δεχάδα,quòd capiat cõprehẽdátq; omnia numerorum genera; & rationũ proportionúmq; arithmeticarũ,ac insuper harmoniarũ symphoniarũq;.Hęc sunt quæ denarium faciunt admirabilem,qui cõplectitur naturã & indimẽsam & dimensionibus obnoxiã.indimensa ad solũ punctum pertinet.dimensiua tres habet species,lineã,superficiem,solidũ. Quod enĩ duobus pũctis terminatur,est linea: superficies verò quod duas dimensiones habet,accedente ad lineã latitudine.Tres autẽ dimensiones solidũ corpus cõficiunt,quãdo & altitudo assumitur: nec habet natura quò procedat vlterius, quãdoquidẽ nõ plures tribus dimẽsiones produxit. Harũ rerum exẽpla videre licet in numeris,indimensi puncti vnũ,lineæ duo,superficiei tria solidi

quatuor,qui numeri cõpositi denarium cõficiunt, aliis quoque spectabilem pulchritudinibus. Nam per hunc numerus infinitus penè fit mensurabilis: quia cùm constet è quatuor terminis vno,duobus,tribus,quatuor, totidem termini gignunt centenarium è denariis.Nam x. x x. x x x. x L. centenarium faciunt. Sic è centuriis fit millenarius,è millenariis myrias.Vnitas autem,denarius,centenarius, millenarius quatuor sunt termini, è quibus denarius nascitur. In eo præter iam dictas numerorũ differentias apparent & aliæ: primò is quem metimur vnitatibus,vt I I I. v. v I I. deinde quadrangulus quartus,pariter par. deniq; cubicus octauus,pariter par pariter. Quin & ille perfectus senarius, exequatus sui partibus, ternario binario vnitatíq;. Quorsum autem attinet decadis virtutes innumeras percensere obiter,quæ per se ipsæ possunt exhibere amplum argumentum mathematicis? dilatis igitur aliis vnam etiam nõ intempestiuè memorabo docendi gratia. Quæ in rerum natura prædicamenta vocantur,decem sola esse aiunt studiosi philosophiæ,substantiam,qualitatem,quantitatem,ad aliquid, agere, pati,habitum,situm,& sine quibus nihil,locum tempúsq;.nihil est enim non horum particeps. Equidem substantiam habeo desumptam ab elementis singulis ex quibus mundus totus cõpactus est,terra,aqua,aëre ignéq;, quæ ad mei contemperationem sufficiunt. particeps sum & qualitatis,quatenus homo, & quantitatis pro statura.ad aliquid quoque consideror, cùm mihi dexter aliquis sinister've astitit. ago quippiam fricans tondénsq;,patior frictus tonsus've ab aliis.in habitu examinor indutus armatúsve:in situ sedens cubánsve.Sum vtique in loco & tempore, quandoquidem nihil ex omnibus prædictis absq; his ambobus potest subsistere, de his igitur satis dictũ sit. superest vt attexamus decem illa pręcepta siue leges,seu verius oracula, quæ pro totius gentis concione, ne mulieribus quidem ab hoc cœtu semotis rerũ pater,cecinit. Quæres,num ipse vocem mittens?absit vt in mentem nostram descendat hæc cogitatio. nec enim more hominum Deus habet opus ore, lingua & arteriis: sed opinor enim illo tempore sacrum quoddam edidisse miraculum,iussisséq; vocem inuisibilem prodire ex aëre,quovis instrumento absolutioré sonantioréq;,non inanimem, nec tamẽ profectam ex corpore animato qualis est animaliũ, sed animã rationalem disertè sonoram: quæ pulsato aëre formatóque in flammæ speciem,spiritu quodã instar tubæ articulatè ab omnibus

bus exaudiretur vel propè vel longius distantibus. hominum enim voces in longum extentæ solent deficere, vt à procul stantibus percipi clare nequeant, hebetatæ paulatim medio spatio, vt profectæ ab instrumentis corruptibilibus. hanc autem nouam vocem & mirificam inspirabat Dei virtus vegetabátque & diffundens eam per omnia, pulsabat alium quoque auditum præstantiorem quàm aurium, videlicet tãgens singulorum animos. sensus enim cùm sit tardior, nil mouetur, donec percellatur à motu aëris: at mens afflata numine, vltro procurrit præceptis eius obuiam. Hactenus de voce diuina. Quærat & illud aliquis non immeritò, cur in concione tam multorum milium, quodque oraculum singulos appellat non plures: Non mœchaberis, non occides, non furaberis, & ad eundem modum cætera. Respondendum est igitur, ideo placuisse hanc formulam, vt lectores sacræ scripturæ discerent quiddam valde pulchrum & necessarium: videlicet vnumquenque tantisper dum Deo paret ac legibus, honore æquari frequentissimo populo, vel potius omnibus gentibus. addo amplius, mundo etiam vniuerso: quoniam alibi quendam iustum virum laudans inquit, Ego sum Deus tuus. ipse autem erat etiam Deus mũdi totius. ita qui pariter suum ordinem non deserunt, & imperatori pariter officiũ suum approbant, in eodem honore habentur. Altera causa est, quia qui concionem alloquitur, non semper interdicit aut præcipit: cùm autem singuli admonentur quid agere debeant, omnes docentur eadem opera, & quisque redditur obsequẽtior, ibi dictum existimans, qui verò cùm cætera turba comprehenditur eodem alloquio, surdescit, turbam ipsam prætexens suæ contumaciæ. Tertia causa hæc affertur, exemplum hic datũ esse ne quis vnquam rex tyrãnúsve superbè despiciat priuatum obscurúmq; ciuem, sed doctus à sacris legibus, deponat superciliũ fastúmq; dediscat, sic secum verisimiliter, imò verè cogitans: Si ille ingenitus, immortalis, sempitern⁹, nullius indigus creator rerum omnium, beneficus regum rex & Deus deorũ, ne humilissimum quidem cõtemnere sustinuit, sed hunc quoq; admisit ad oraculorũ suorũ epulũ, tãquam inuitato ei soli paratũ ad exhilarandã animã quantũ fas est sacris magnisq; mysteriis initiatam: ego mortalis cur inflatus ceruicem erigam efferens me vltra eiusdem naturæ participes, fortuna impares mihi nẽ origine generis, eadem forma insignitos, & mecũ censos in hominum numero? exhibebo igitur me comem & affabilem, etiamsi

terræ marísq; imperium assequar, vel egentissimis obscurissimísq; domestico destitutis auxilio, vtroq; parẽte orbatis.& mulieribus viduitatẽ tolerantibus, senibúsq; quibus aut nunquam contigerunt liberi: aut erepti sunt immaturo interitu. homo enim cùm sim, nõ est æquum vt maiestatem tragicam in me recipiam, continebo me intra naturã meam, nec trãsgrediar eius terminos: assuefaciã potius mentẽ humanitatis affectibus, non solùm propter incertas fortunæ vices mutantis lætis tristia, verùm quia sic decet etiãsi felicitas maneat perpetua, nõ obliuisci conditionis suæ. hæ sunt opinor causæ cur singulariter loquuntur oracula, quasi dirigãtur ad vnũ hominẽ. Interea, vt par erat in præsentia numinis, omnia perstrepebant prodigiosis tonitribus aures obtundentib⁹ coruscabãt fulguribus micantissimis, sonus tubæ inuisibilis è lõginquo exaudiebatur è nube, quæ instar columnæ innixa terræ è basi tendebat ad æthercam celsitudinem cælestis ignis impetu, profunda caligine fumi offuscãte circumuicinũ aërem. oportebat enim ad Dei aduẽtum turbari mundũ omnibus sui partibus, & exciri ad ministeriũ. Adstabat autẽ populus purus à mulieribus, & omnibus voluptatibus abstinens præter cibos necessarios, lauacris etiã purificatus per triduũ. candidis nitidisq; indutus vestibus, arrectus & attẽtus, ita vt Moses præmonuerat. is enim iam diem cõcioni præstitutam seorsum didicerat. Tum vox è medio flãmæ supernè ruentis horrendum insonuit, diserta & articulata iuxta communem captum auditorij, tam manifestè se ingerens, vt videre magis quàm audire se putarent: sicut in lege ipsa scriptum legitur his verbis, Vniuersus populus videbat vocẽ apertissimè. Humana enim vox auditu, diuina visu percipitur: quare? quia quæcunq; Deus dicit, non verba sunt, sed opera, quorum iudicium nõ tam est penes aures quàm penes oculos. Siquidẽ pro dignitate rei dicitur è flamma vox procedere. probata sunt enim Dei pręcepta, velut aurum igni examinatum. Nec caret hęc figura mysterio. Quoniam ignis habet vim geminam, illustrandi vrẽdíq;, præcepta hæc obedientibus erũt per totam vitam pro lumine, legibus ceu sideribus animæ prælucẽtibus. quotquot autẽ cõtumaces fuerint, æstuabunt vrentúrq; intestinis cõcupiscentiis, more flãmæ totos homines semel occupatos depascẽtibus. Hæc sunt quæ præfari necesse fuit. Nũc sermo erit de ipsis pręceptis, & dispiciemus quid à se inuicẽ differunt. decẽ enim cũ sint, in quina diuidũtur, inscripta duabus tabulis. prior quinarius habetur potior

tior.secundus inferior: vtraq; bona sunt & ad vitam vtilia, vias laras in vnum finem cõpetentes sternẽtia,per quas anima summi boni cupida inoffensum iter faciat.ille igitur potior quinarius de monarchia loquitur,qua mũdus regitur,de statuis simulacrísq; & id genus manufactis operibus,de non assumendo in vanum Dei nomine,de obseruatione religiosa diei septimi, de honorandis parẽtibus & ambobus & singulis.itaq; vna hæc tabula incipit à Deo patre conditoréq; rerum omnium.desinit in parentes,qui ad illius imitationem gignũt particulariter.alter quinarius ex interdictis cõstat,vetans adulteriũ,homicidiũ,furtum,falsum testimonium,cõcupiscentiam.ea præcepta singula perscrutãda sunt diligẽter,ne quid à proposito euagetur oratio. Principium rerum omnium optimũ Deus est,sicut virtutũ pietas:de his igitur necesse habemus ante omnia disserere. Error non exiguus occupauit maximam partẽ humani generis,de re quæ vel sola vel inter præcipuas ab omni errore libera puráq; infigi debuerat singulorũ mẽtibus.nã alij quatuor elemẽta consecrata suis decretis colunt tãquam numina: alij solẽ ac lunam cęteráq; sidera tum fixa tum erratica:alij cælũ, alij mundũ vniuersum.at illum summũ antiquissimũmq; parẽtem,illum magnæ ciuitatis principẽ,& imperatorẽ inuicti exercitus, omnia gubernantẽ salubriter,silentio texerũt,istis falso nominatis imponẽdo aliâs alia vocabula.vocãt enim terram Proserpinã,Plutonem,Cererẽ:mare Neptunũ,in cuius famulicium fingũt turbas maximas geniorum sexus vtriusq;. Sic aërẽ Iunonem,ignẽ Vulcanũ,solẽ Appollinem,lunã Dianam,luciferũ Venerem,stilbonta Mercuriũ:& aliis stellis indũt alia cognomina desumpta è fabulis, arte cõtextis cõfictísq; ad decipiẽdas aures credulas: mirificéq; sibi placent hac nominum elegantia,dum orbe dissecto in duo hemisphæria,alterum superius ac conspicuum,alterum subterraneũ,appellãt ea gemellos Castores, & addũt prodigiosum mẽdacium de vita eorum alternis diebus mutabili. cùm enim cælum cõtinenter & irrequietè in orbẽ circumagatur, necessariò consequitur vt hemisphærium vtrũq; súsq; déq; feratur alternis diebus,sicut nobis videtur:nam re vera in orbibus nihil est superius aut inferius:sed iuxta situm nostrũ ista dicuntur,quæ super caput supera,infera quæ contraria. cæterum germanæ philosophiæ studiosus puræq; pietatis sectator,discit egregiam sententiam,nullam mundi partem esse suimet compotem,& suomet arbitratu agere:genitæ sunt enim vtiq;:gene-

ratio verò corruptionis est principiū, quamuis creatoris prouidentia immortalitatē adipiscantur quæ aliquando non fuerāt. at de Deo dicere quòd aliquando non fuerit, & aliquo tempore natus sempiternitatem acceperit, nefas est: sed nonnulli tā peruersè iudicant, vt non solùm deos credāt quos diximus, verùm etiam vnumquemq; horum esse Deum summū & maximum, cui verè nomen id conueniat: siue quia habent ingenium indocile, siue quia non curant discere, quippe qui præter ista sensibilia nullum inuisibilem intelligibilémq; rerum autorem existimant esse, quod tamen euidētissimis argumentis potuissent cognoscere. cùm enim animæ suæ acceptum referant vitam consilia, cæteráq; officia, nunquam tamen potuerunt animam corporeis oculis inspicere, quamuis nihil nō facturi, vt sibi liceret videre imaginem eius augustissimā, è cuius contemplatione possent trāsire ad cogitationē de Deo sempiterno ac ingenito, mūdi gubernatore atq; cōseruatore, quem inuisibiliter temperat. Quemadmodum igitur si quis magni regis honores satrapis eius præfectísq; exiberet, nō stultitiæ solùm argueretur, sed & periculosæ audaciæ, tribuens seruis quod debetur domino: ita quicūq; sic creaturas colit vt creatorē, sciat se impudentissimū & iniustissimum, qui paria largiatur imparibus, non tam in honorem inferiorū, quàm in potioris cōtumeliam. Verùm hos quoq; impietate superant, qui ne parem quidē honorē habent vtrisq;, sed alteros omni cultu dignātur, alterum adeò nullo, vt eius nec meminerint. Nec solùm obliuiscuntur cuius minimè debuerant, sed homines miserrimi augēt eam obliuionē data opera. Nec desunt quidam vaniloqui rabulæ, quos nō pudet impietatem suam proferre in medium, & maledicā linguam contra Deum acuere, vt cōtristent pios & in dolorem cōiiciant maximum, dum verba per aures ingressa vrunt totam animam: quòd impij his vtantur machinis, & amicos Dei adigant ad silentium, ne fortè aduersarij per contētionem proritētur ad maiores blasphemias. Amota igitur omni superstitione germanas nobis naturas nō adoramus, ne immortales quidem & purissimas. intercedit autem inter creaturas quędam germanitas hoc ipso quòd creatæ sunt: quandoquidem creator omnium idem etiam pater est vniuersorū. Proinde malumus totam mentem, totam rationem, vires omnes exerere ad cultum ingeniti sempiterníq; autoris rerum, nō submittēdo nos vulgaribus religionibus, quæ multos perdunt qui aliàs seruari poterant, & primū illud

illud sanctissimúmq; præceptum penitus inscribimus pectori, vnum summum Deum credendum esse colēdúmq;.at multorū deorū religio ne in aures quidē puras admittitur hominū sedulò veritati studentium. Ergo quotquot solis,lunæ,cæli,mundi,præcipuarúmq; huius partiū cultores habētur & huiusmodi sacrorum antistites,peccant proculdubio,dum posthabito principe venerātur eius subditos:minus tamen à recto declinant, q̃ qui ligna,lapides,argētum,aurū,similésq; materias formatas, vt cuiq; libuit,vertunt in statuas ac simulacra, cæteráq; manufacta opera:qua parte fictorū pictorūq; ars valde humanæ vitæ nocuit,omnes terras implētium his abominationibus. exemerunt enim robur ex anima,persuasionem verā de semper viuēte Deo,vt vacillet tanquā malè saburratū nauigium, huc illuc vndis iactatum,cui nec facilè portū attingere,nec tutum in statione aliqua interquiescere,propter cæcutientes circa veritatē oculos mētis,quam solam videre debuerāt.ego certè tales miseriores iudico,quàm orbatos corporeis oculis. nā hi mulctati sunt aut incurabili morbo aut inimicorum insidiis: illi suaptè voluntate obscurarūt visum animæ,aut omnino perdiderunt. Quapropter alteris miseratio debetur vt infortunatis calamitosisq;, alteris pœna vt vltro cōplexis miseriam ac maliniam: qui ne illud quidem cōsiderant quod vel pueris est cōspicuum, artificem præstātiorem & antiquiorem suo esse opificio. iuxta tempus enim prior est cùm sit quasi pater:potentia quoq; superior,quanto id quod agit,præcellit ea quę patiuntur,certè si error placuit,pictores ac statuarij magis merebātur vt consecrarentur & diuinos honores acciperent,nunc ipsis contemptis ac si nihil præstitissent egregium,pro diis habētur eorum opera: & cùm artifices sæpe inhonorati in egestate consenuerint, absumptíq; sint variis casibus,opera eorū exornantur purpura & auro luxúq; cætero quem diuitiæ suppeditant,adorantúrq; religiosè non solùm ab ingenuis,verùm & à nobilibus honestáque specie præditis.nam in sacerdote & genus examinatur vt sit inculpabile,& corporis partium modus competens, vt sit vsquequaq; integrum.nec hic gradum sistit impietas, procedit vlterius.noui enim quosdam qui à se factis simulacris preces votiuásq; victimas offerunt, iustius vtráq; manum suam adoraturi,aut si hoc nollent vitātes crimen arrogātiæ, saltem incudes, malleos,scalpra,forcipes,ferramentáq; cætera quibus materię formam addiderant.huiusmodi homines deploratæ amentiæ libet

libet sic increpare:heus vos viri egregij. votorũ summa & felicitatis finis est reddi Deo similẽ:orate igitur vt similes fiatis vestris statuis,& summa felicitate fruamini,nõ vidẽtes oculis,nõ audientes auribus,nec respirantes nec olfactantes naribus, ore nec loquentes nec gustantes,manibus nec dantes nec capientes nec agentes quicquam aliud,pedibus non incedentes , otiosiq; omnibus partibus corporis,tẽplo inclusi asseruatiq; tanquã in carcere adhibitis interdiu noctúq; custodiis, & inibi hauriẽtes nidorem ac fumum exhalantẽ è victimis. nam hoc vno cõmodo frui statuas sacratas,falso licet,creditis tamẽ. atqui reor, talia dicẽtem nõ vt fausta ominãtem audirẽt libenter , sed vt diras imprecantẽ auersarẽtur,cõuitiisq; vicissim proscinderent: quod ingens argumentũ est impietatis hominũ nimię,opinionem diuinę maiestatis cõcipientum de his quibus deprecãtur abominãnturq; similes fieri.nemo igitur animã habẽs adoret brutas res cassas animis.indecorũ enim & iniquum est,opus naturæ submittere se operibus artificum.cæterùm Aegyptiis non satis est in eodem cum reliquis hærere crimine,habẽt & aliud suum eximium:qui nõ solùm delubra venerãtur cum sacratis statuis,sed etiã animantes mutas in deorum numerũ referunt tauros,hircos,arietes affingẽdo suas cuiq; fabulas.hæc tamẽ habent fortasse quãdam recti speciẽ,prosunt enim vitæ bos arando & terrã prædomãdo ad futuras segetes,triturãdo item quando fruges cõdũntur in horrea:aries præbendo tegmina cõmodissima cõtra tempestatũ iniurias,siue ardores solis nimios, siue immoderatũ frigus aëris.cæterùm ꝙ immanes crocodilos ferocissimos,leones,virulẽtásq; aspides pariter tẽplis,lucis, aris,sacrificiis,fastis,pompísq; honorãt,quæso cuius pietatis est aut prudẽtiæ?in vtroq; elemẽto diuinitus cõcesso ad vsũ hominum,terras & aquas scrutati,nec inter feras leone ferocius qcquam inuenire potuerũt,nec inter aquaticas beluas crocodilo crudelius,quos adorãt pro numinibus.nec hos solũ , sed & animantes alias,canes,feles,lupos:è volucribus ibides& accipitres: pisces quoq; aut integros aut mẽbratim consecrãt: quod sine risu dici non potest.certè hospites recẽs in Aegyptũ delati prius quàm assuescãt eius prouinciæ vanitatibus,abhorrẽt ab eisvsq; ad tædiũ.Quòd si qui eruditi sunt liberalius , obstupescũt dum vidẽt in honore esse res vilissimas,& his viliores cultores ipsos miserantur,animo trãsformatos in illas animãtes, bestias obambulãtes sub humana specie.sublatis igitur è iure diuino huiusmod

iusmodi factitiis diis omnibus, ad veri Dei cultum lex nos reuocat,quãuis ille opus eo nõ habeat,nimirũ ipse sibi sufficiens, nullius indigus.sed hoc tantùm agitur vt humanum genus ab errore in viam rectam redeat,& naturæ ductũ sequendo finem optimum inueniat, Entis verã notitiam, qui est summum bonum & absolutißimum,à quo ceu fonte mũdus rigatur bonis istis particularibus.Hactenus & de secundo præcepto quantũ potuimus,deinceps excutiamus tertiũ,hoc est,Nõ assumes Dei nomen in vanum.Et ordo quidem per se patet mentibus perspicacibus.semper enim nomen rem tanquã vmbra corpus sequitur.ergo postquam dixit de essentia honoréq; eius qui semper est,secutus rerum seriẽ,ita vt decet præcipit de vsu eius nominis.multis enim & variis modis in hac parte peccant homines:proinde vtilißimũ fuerit & rationali naturæ cõuenientißimum,omnino abstinere à iureiurãdo,& sic veritati assuescere, vt simplex sermo vim iuramenti habeat.secundaria verò iuxta prouerbium nauigatio,est rectè iurare.iam enim qui iurat suspectus est de perfidia.Sit igitur cunctator & procrastinator, si fortè differendo poßit euitare ne iuret.Quòd si qua incũbat necesitas,dispicienda sunt curiosè singula,de quibus fit cõtrouersia.Est enim iusiurãdum nõ exiguum negotium, tametsi contẽnitur propter consuetudinẽ,videlicet testimonium Dei de rebus dubiis.Deum autẽ citare testem mendacii, scelus est nefarium.Introspice,si libet,falso iurantis animum. Aspicies eum non quiescere,sed plenum tumultu trepidationéq; accusatum à seipso & sibiipsi facientem conuitium modis omnibus.Insita enim à natura cuiq; conscientia non solet admittere quicquam culpabile,propter natiuum virtutis amorem & vitiorũ odium, eadem accusatrix ac iudex,primò indignatione pudorẽ incutiens,deinde more iudicis docens,monens,præcipiens mutare propositum. Quæ si persuadere valuerit, gaudens accusatum recipit in gratiam:sin minus,irascitur infensa hostiliter, nocte diéq; vrgens,stimulãs,infligens insanabilia vulnera,donec abrumpat vitam execratam & miserã.Quid ais,inquã,tu periure? audebis improbè adire notum quẽquam,& asseuerare quę nec vidisti vnquã nec audisti,quasi visa, audita, te præsente acta omnia?i,depone testimonium:non facies opinor. Alioqui perniciosæ insanię peccatum committeres.Qua fronte sobrius ab amico peteres:commoda mihi maleficium,mea causa cõtra ius & fas age.proculdubio his auditis valere iubebit talem amici-
tiam

tiam,seipsum damnans quod non initio abstinuisset, resiliétq; abs te tanquam à rabida feráq; bestia. & postea quod ab amico non audes postulare,ad id Deum vocas?itáne nulla inest tibi reuerētia parentis omnipotētis atq; domini?Scis an nescis illum inspicere omnia exaudiréq;?si nescis,impius es.est autem fons omnium iniquitatum impietas.Præterea iurādo præuaricaris & dolo malo agis, dum iuras per eum qui non animaduertit. quasi per prospicientem rebus hominū.Quòd si nosti eius prouidentiam,nihil ad summā impietatem tibi facis reliquum, si nō ore linguáq; certe corde sic appellans Deum:dic pro me falsum testimoniū,esto mihi sceleris & maleficij socius.vna mihi spes superest tuēdæ existimationis apud homines.si celetur veritas,esto alienç malitiæ vicarius, melior deteriori subseruiēs, Deus optimus scelesto homini. Et sunt qui etiam lucro nullo proposito subinde iurāt temerè ob malam consuetudinē,de rebus nihili.cōtradicente nemine,iurādo supplentes orationem, quasi non satius esset dimidiatam mutilámve relinquere,imò prorsus obmutescere:quādoquidem ex frequēti iuramento nascitur periuriū & impietas.Quapropter iuratur[*] debet omnes rei circūstantias diligenter perspicere, quanta sit, quàm vera q̄ bene à se percepta:tum seipsum considerare,num purus sit anima,corpore,lingua,illa ab iniquitatibus,hoc à piaculis, hac à maledicentia.nefas est enim per os quo profertur nomen illud sanctissimum,quicquam turpe progredi. quæratur etiam tam loci quàm tēporis opportunitas.Noui enim quosdam in profanis impurisq; locis,vbi nec patris nec matris nec cuiuslibet honesti viri mentionem deceret fieri, deierare, & quasi conceptis verbis iusiurādum texere multis Dei cognominibus præter omne decorum,cū impietate maxima.Quòd si cui hęc contēnenda videntur,sciat se primò scelestū esse impurúmq;:dein obnoxium diris vltricibus,per occasionē exacturis inclementer pœnas debitas tātis sceleribus;quas tametsi diuina iustitia non statim repræsentat sontibus,reddit tamen aliquādo cum fœnore, quando maximè id è republica esse iudicat. Quartū præceptū commendat diem septimam,iubens eam sanctè piéq; transigi. hāc ciuitates quædam singulis mēsibus vt festam celebrāt incipiendo numerationē à nouilunio:Iudæis verò sancta est septima quæq; dies:cuius rei rationem in lib.de Opific. mundi reddidimus.constat enim mūdum intra sex dies creatum:septima Deū quieuisse à suis operibus,& approbasse quæ bene condiderat.

rat. Iussit igitur vt quicũq; hæc instituta recepissent, sicut in cæteris, ita in hoc quoq; Deum sequerẽtur, operando per sex dies, septima verò interquiescẽdo vacãdóq; cõtẽplationi rerum & studio sapientiæ, retractando etiam cogitatione acta præterita & rationẽ eorum à se reposcẽdo, sicubi à legum præscripto aberratum fuerat, vt in posterum cautiores essent, prospiceréntq; ne iterũ impingerent in eadem offendicula. Verũ Deo satisfuit ꝙ semel creationi mundi perfectioníq; sex dies impẽdit, quia non opus habet prolixo tempore: homo autem quisq; cùm sit mortalis & multis necessariis ad vitam indigeat, impigrè debet ea donec spirat quęrere, sabbatorũ quietẽ se reficiens. an-nõ egregium præceptum, & ad omnem virtutem excitandam vtile, pietatem verò pręcipuè? quasi dicat. Sequere semper Deum. habes exemplum & præscriptum operãdi per sex dies, qui numerus suffecit vel mundi fabricæ. habes item aliud exemplum philosophandi & examinandi quæ facta sunt, quod ipse quoq; imiteris contemplando sine tua siue naturæ opera, & quantum quodq; ad felicitatem cõferat. Ne discedamus igitur ab his optimis vitæ tũ actiuæ tum cõtemplatiuæ formulis: sed eas semper intuendo imprimẽdóq; nostris mentibus, conemur effingere in omnibus quæ agẽda dicẽdáve sunt, duntaxat quantum mortalibus licet ad immortalis similitudinẽ accedere. cæterũ quomodo intelligatur intra sex dies mũdum creatũ à Deo, qui nõ opus habet tẽpore, alibi hanc allegoriã explicauimus. certè septenarij priuilegiũ ostẽdunt mathematici, summa cura perquisitum & diligẽtia. nam hebdomas pro suæ natura qua reliquos antecellit numeros est virgo matre carẽs valde familiaris vnitati & principio, & planetarum idea, sicut vnita est idea sphæræ cõtinentis fixa sidera. nã ex vnitate & hebdomade constat cælum incorporeũ, exemplar huius cęli visibilis. compactũ est autẽ cælum ex natura indiuisibili & ex natura diuisibili. indiuisibilis primã summámq; sortita est circũferentiam circuli fixorum siderũ, quem tutatur vnitas diuisibilis secunda est tum viribus tum ordine, ad hebdomadis curã pertinẽs scissáq; sex limitibus, septẽ quos planetas & errones vocãt, efficit: cùm tamẽ in cælo nihil sit errori obnoxium, propter beatã, felicem, diuinámq; huius naturã ab omni errore alienissimã. proinde cælestia semper sui similia currũt recurrúntq; perpetuò, nullã prorsus mutationẽ admittentia. sed quia cursum tenẽt indiuisibili & extremæ sphæræ contrarium, parum propriè sidera erratica

cogno

cognominata sunt ab hominibus temerariis, suummetipsorũ errorẽ illis ascribẽtibus,quæ in summi imperatoris militia nũquam deserunt ordinem.his atq; aliis pluribus de causis honoratur septenarius,sed ob nullam magis quàm ꝙ per hunc numerum manifestatus est pater vniuersitatis & conditor:in quo ceu in speculo mens cõsiderat Deum fabricantem mundum & quicquid eo continetur,regentémq; sua prouidentia. Sequitur quintum prçceptũ de honorãdis parẽtibus situm in duarũ tabularum cõfinio,cùm enim in prima sit vltimũ,coniũgit ambas, priori secũdam applicans complexã ius quod nobis intercedit cum hominibus,quod ideo factum arbitror,quia parẽtum natura videtur mortalis & immortalis essentiæ confinium: mortalis propter cognationem cum hominibus & cæteris animantibus,& propter corpus corruptibile:immortalis verò,quia gignendo refert Deum genitorẽ omnium. Sunt igitur qui alteri ri parti addicti,alteram videntur contemnere.pleni enim pietatis desiderio,relictis aliis negotiis,totam vitã dedicant diuino cultui:alij contrà,dum nullũ esse ius præter humanũ existimant,solam curãt societatem hominũ,bona sua cũ quibuslibet communicantes liberaliter,& mala illorum subleuãtes pro viribus.illos Dei amatores,hos hominũ,rectè dixeris,semiperfectæ virtutis homines.integri enim ab vtroq; probãtur genere. cæterùm qui nec de hominibus bene merẽtur læti eorũ prosperitatibus,cõdolentes aduersitatibus,nec pietatẽ sanctitatémq; suspiciũt,possunt videri mutati in ferarũ ingenium: inter quos primas ferent qui parẽtes suos negligũt,vtriusq; partis hostes, tum eius quæ Deo,tũ eius quæ hominibus se approbare vult, sciãt igitur se dãnatos pro duobus tribunalibus, quæ sola sunt naturalia:impietatis apud diuinũ,ꝙ secũdos post Deum autores vitæ suæ nõ tractant ex officio,inhumanitatis verò apud humanũ.cui enim benefacient qui proximos & optimè de se meritos vilipendũt,quibus nulla potest referri gratia nõ inferior acceptis beneficiis.quo modo enim natus genitorem suũ poterit vicissim gignere,quam eximiam prerogatiuã natura dedit parẽtibus, nunquã cõpensandam à liberis.proinde indignissimum fuerit, si qui ne omnibus quidẽ officiis possunt gratitudini satisfacere,grauẽtur præstare vel minima.Eos sic libet alloqui.Feræ debent cicurari ab hominibus, & licet nonnunquã videre mãsuefactos leones,vrsos,pardos, blãdientes nõ solis cibũ præbẽtibus,sed aliis etiã,opinor quia vidẽt eos illis similes

decet

decet enim deteriorẽ ſectatorẽ eſſe potioris, in ſpem profectus futuri. nũc cogor contrariũ dicere. vos cũ homines ſitis quaſdã feras imitamini. illæ pro accepto beneficio norunt gratiã reponere. Canes domos cuſtodiunt, & cadunt pugnãdo pro dominis circũuentis aliquo repẽtino periculo. alij gregib' ſeruandis adhibiti, vſq; ad mortẽ decertant pro ſalute pecorũ, ne damnũ accipiant pecuarij. & non fatebimur probrũ eſſe lõgè turpiſsimũ, hominem gratiis natũ gratitudine ſuperari à cane audaci aſperáq; beſtia? quòd ſi à terreſtribus virtutẽ hanc non diſcimus, eamus ad volucres præpetibus pennis vltro citróq; volitãtes per aërem, diſcamus ab his ſaltẽ quid nos deceat. Ciconiæ ſenes impotes volandi nido ſe continent: ex his prognatæ terra mariq; volitant & cibos parentibus afferũt. Sic illæ vt earũ ætate dignũ eſt, quiete fruuntur & copia: iuniores verò laborem cõportandi ſolantur pietate ac ſpe recipiendæ in ſenectute gratiæ, debitum perſoluẽtes interim quod tempus poſtulat: & eadẽ opera natos implumes effœtósq; parentes educant, naturæ inſtinctu, & pullis & decrepitis alacriter præſtãdo mutuum officium. & poſtea non obuoluent faciem præ pudore homines parentũ contẽptores, damnabúntq; ſuam incuriã in re quæ vel ſola erat curanda, vel ante alias, præſertim cũ non tam cõferatur quàm referatur beneficium? Filiorũ enim nihil eſt proprium, quod non parentibus debeant, à quibus vel acceperunt, vel in acquirẽdo adiuti ſunt. Habẽt-ne igitur pietatem ac ſanctitatem principales virtutes in anima, an elecerunt eas è pectore? Deo enim ſubminiſtrant parẽtes in gignendis liberis. Cçterùm qui miniſtrũ ſpernit, ſpernit & principem. & ſunt qui audacius exaggerantes nomen parentũ, aiunt patrem matrẽmq; deos cõſpicuos, illius ingeniti imitatores fingendis animãtibus: hoc vno differre, quod Deus ſit mundi genitor, hi verò filiorum tãtummodo. nec fieri poſſe vt pius ſit erga illum inuiſibilem, qui erga hos cõſpicuos eſt impius. Hoc præceptũ de honorãdis parẽtibus claudit priorem illum diuinũ quinarium. alterũ verò ſcripturus legiſlator interdicta continentem & ſpectantem ad homines, orditur ab adulterio, vt peccato grauiſsimo. fontem enim habet amorẽ voluptatis, quę & corpus atterit, & robur animi reſoluit, & rem familiarem abſumit, quicquid attigerit more ignis adurẽs, & nihil ſaluũ relinquens in vita hominũ. hæc adultero perſuadet vt non ſolũ ipſe peccet, ſed & alios aſciſcat in culpæ ſocietatẽ nefariam & aduerſam ſocietati legitimæ. percitus enim hoc œſtro

non poteſt ſolus explere cupiditatẽ,ſed opus eſt omnino vt duo ſint,alter quaſi magiſter nequitiæ, alrer diſcipulus rei turpiſsimæ.nec enim ſolũ corpus mulieris impudicę vitiatur,ſed ſi vera fateamur, multò prius animus aſſueſcit malis moribus diſcẽs modis omnibus auerſari maritũ & odio proſequi:quod tamen malum leuius multò eſſet ſi non diſsimularetur.nam quæ ſunt in propatulo,cauentur facilius. Nunc verò vix vllus ſuſpicioni locus relĩquitur,adeò ſe malis artibus celat & obumbrat ne deprehendatur,plerunq; prę ſe ferens affectum contrarium, & mirificis præſtigiis opinionem amoris ſibi cõcilians.eadem certè opera ſubuertuntur tres familiæ.is cuius coniugium violatur,nuptialia vota perdidit & ſpem prolis legitimæ. nec minus incommodi accipiunt reliquæ duæ domus,adulteri & adulteræ,quandoquidẽ ambæ replentur dedecore,contumelia, probrisq; turpiſsimis.Quod ſi numeroſæ fuerint iſtæ familiæ multis cognationibus affinitatibúſque implicitæ, totam ciuitatem accendet hoc flagitium obambulans per ora ciuium. permoleſtum eſt enim dubitare de liberis:& quoties patum integrè ſeruatur vxoris pudicitia, verus pater certò cognoſci non poteſt: itaque dum res in obſcuro latet,adulterini ſubrepunt pro legitimis,alienarum familiarum ſynceritatem deprauant,hæreditatem,vt tunc videtur paternam,alioqui nihil ad ſe pertinentẽ, vſurpant. Et adulter poſtquam illuſa muliere deſpumauit feruentem libidinem,& expleuit nefariam cupidinem, abit ridẽs læſi mariti ignorantiam: at ille tanquam cæcus nihil ſciens de fraude domeſtica,vt propriam ſobolẽ indulgenter habebit natos ex infenſiſsimis ſibi hominibus.Quòd ſi detegatur iniuria, miſerrimi erunt licet inſontes pueri,in neutro accẽſendi genere,nec mariti,nec adulteri. Tales calamitates cùm proueniãt è concubitu illegitimo,non mirum ſi adulterium res probroſa& inuiſa Deo primum locum inter peccata obtinet.Secundò verò interdicitur homicidiũ.cùm enim natura gregale ac cõpaſcuũ. edidiſſet illud manſuetiſsimum animal. ad conſenſum & ſocietatem inuitauit,dato eis ſermone,quo magis cõciliarentur conſpirarẽntq; moribus. proinde quiſquis occidit alterum,ſciat ſe naturæ ius fáſq; ſubuertere,ſcriptum ad omnium vtilitatẽ publicam:ſciat etiã ſe cõmittere ſacrilegiũ, ſublata è poſſeſsione Dei re ſacratiſsima.quid enim tã religioſum tam ſacrũ eſt quã homo?aurum,argentum,gemmæ,aliaq; pretioſæ materiæ,inanima ornamenta ſunt ædificiorum perinde anima carentium.

homo

homo autem animal optimum, potiore parte sui cælo cognatũ purissimo, & vt pleriq; arbitrantur ipsi mundi conditori, propius accedit ad illius felicis sempiternæq; ideæ imaginẽ quàm vlla terrestris natura, propter mẽtem acceptam diuinitus. Tertium in secũdo quinario præceptũ est: Ne furtũ facias. qui enim alienis inhiat, hostis publicus, voluntate omnes, vi quotquot valet spoliat, cupiditatẽ extendens longissimè, viribus autem deficientibus contrahens, vt ad paucos perueniat. itaq; fures potestatem adepti populantur ciuitates integras, contemptis suppliciis, quia videntur sibi potentiores legibus. hi sunt qui à natura insitum habent paucorum dominationis desiderium, & dynastias tyrannidésq; appetũt, qui magna furta faciunt, latrocinia tegendo honestis nominibus principatus & imperij. ideò discãt statim pueri manus à furtiuis lucris abstinere minimis etiam, quia diuturna consuetudo potẽtior quàm natura fit, & ni malũ nascens inhibeas, crescit in immensam magnitudinem. Post vetitum furtum mox vetat falsum testimoniũ, non ignarus falsos testes, multis magnísq; molestiis sese inuoluere. Primò sanctã veritatem violant, qua nihil est in rebus sacratius, solis in morẽ illustrante negotia, ne quid eorũ in obscuro lateat. deinde notitiam rerum quasi nocte quadam tegunt & caligine, & iniustos adiuuant aduersantùrq; iniuriam patientibus, dum quæ nec viderunt, nec audiuerunt, nec cognouerunt, se certò scire, & probè tenere asseuerant. addunt & tertiũ peccatũ peius prioribus. quoties enim desunt argumẽta aut probationes quæ ex scripto fiũt, ad testes recidit cõtrouersia, quorũ verba pro regula sunt iudicibus pronũciaturis sententiã. Necesse est enim vt his solis attendatur, cũ nemo adsit index alius. hinc fit vt qui litẽ perdunt grauati testimonio, iniuriã patiãtur cũ potuissent vincere: & iudices iniquitatis non iusticiæ opinionem lucrifaciãt. Ad hæc etiã cum impietate fraus ea cõiuncta est. nõ est enim moribus receptum vt iniurati iudicent, sed sacramenti religione obstricti, quam tamen impostores magis violant quàm qui decipiuntur: quandoquidem hi labuntur per ignorantiam, illi de industria technis vtuntur & peccant libenter, corrumpúntq; suffragia, vt interdum ab insciis mulctentur qui nullam pœnam meruerũt. hæ sunt opinor, causæ propter quas prohibetur falsum testimonium, Postremò vetat concupiscere, quòd concupiscentia res nouas moliri, & alienis bonis insidiari soleat. Omnes enim perturbationes animi graues sunt, concitantes eum & dimouentes

ab ingenio sanitatéq; pristina, sed nulla ęquè nocet ac cõcupiscẽtia. quãobrem aliæ videntur externæ inuitis & insciis obrepere, hæc verò sola in nobis oriri, & quidẽ volentibus. dicã apertius, quoties se offert rei cuiuspiã expetendę imaginatio, expergefacit excitátq; quiescẽtem animã, arrectã velut oculis præstrictis fulgure. is eius affectus voluptas dicitur. ediuersò quod malum & fugiendũ est, quando sauciat animã, confestim eã replet mœstitia: qui affectus dolor nominatur. at quando malũ nondũ pręsens præmit, imminet tamẽ, pauorẽ pręmittit abominandũ nũtium quo territet, qui & timor dicitur. quoties autẽ aliquis de absente bono cogitãs habere id cupit, in longũ animã porrigit extendens eã vt possit rem adamatã attingere, tanquã in orbiculari machina semper sequendo nunquã assequendo; quod spectamus in cursoribus, quando pręcurrentẽ tardior peruicaciter insequitur. Simile autẽ quiddã & circa sensus accidit. nõnunquã oculi rem aliquã longè remotam cernere cupiẽtes, plus satis & supra vires intenti frustrantur, nec valent eam exactè cognoscere, & insuper hebetantur conatu suo nimio. sic & fremitus obscurus auribus è lõginquo allapsus eas excitat cupidas rem cognoscendi propius, & sonitũ percipiendi clarius, tamen quò est obscurior & quò minus augetur, eò magis accenditur desideriũ nihil proficiens, concupiscentia pœnas dante haud secus quã de Tantalo narrant fabulæ poëticæ. fertur enim eum quicquid appetit frustra velle tãgere, rebus per ludibriũ tantũ nõ è digitis elabentibus; illum verò nihilominus impotenter eas concupiscere, sitientẽ ea quæ se quo minus satietur subducunt hianti & auido, seséq; huc illuc extẽdenti more serpiginosi vlceris, quod ni sectionib⁹ cauteriisve reprimatur, totũ circũquaq; corpus occupat, nec vllã partem incontactã præterit. ad eundẽ modũ nisi ratio philosophica ceu bonus medicus cohibeat diffundentẽ se concupiscentiã, totam vitã perturbabit necessariò. cuncta enim sine exceptione subiiciuntur huic vitio, sed nunquã magis insanit quã cùm nacta est licentiã, quãdo in omnibus facit omnia. Id quia satis liquet, non est opus verbis pluribus, cùm nemo nesciat, nulla ciuitas ignoret exempla quotidiana, imò quæ penè singulis horis fidem nobis astruunt. Pecuniarum amor, aut fœminæ, aut gloriæ, aut cuiusvis rei facientis ad voluptatem paruásne ac vulgares calamitates inuehit? nõne amicitias dirimit, etiam cognatos è beneuolis reddens infensissimos, nõnne hinc & regiones populosæ desolantur intestinis seditionibus? nõnne hoc

hoc pacto terra maréque replentur nouis tumultibus & cladibus vltro citróque illatis vel naualibus vel terrestribus prçliis. nam grçcorũ barbarorúmq; bella tam contra suos quàm cõtra diuersi generis homines gesta omnia manarunt ab vnó fonte, concupiscentia pecuniarũ aut voluptatis aut gloriæ. Hæc enim sunt fatalia mala hominũ. Et de his hactenus. Illud quoq; sciendum, decem hęc pręcepta esse summariũ legum speciatim proditarum in toto legislatoris sacro volumine. nam primũ caput est de legibus ad monarchiam pertinentibus. hæ docent vnum esse conditorem mundi regémque ac gubernatorem, qui regat omnia salubriter, paucorum aut vulgi dominatũ esse peruersas cõstitutiones reipublicæ, inductas à malis & astutis hominib⁹ per ambitionem auaritiámq; libertati ciuium insidiátibus, cæterùm in cælo purisimo nihil reperiri simile. secundũ caput cõtinet omnia quæ spectãt ad manufacta simulachra, statuas delubráq;, & in vniuersum quicquid è pictorũ fictorúmq; noxiis officinis in templa trãslatum dedicatur: quo diserrè cauetur ne admittant figmẽta fabularum de deorũ connubiis & natalibus. & qui hinc oriũtur variis casibus. Tertio præscribitur, quas ob res vbi, quando iusiurandũ interponi debeat, à quo & qualiter affecto vel animo vel corpore, tum quid rectè secúsve iurantes maneat. Quarto verò de festis diebus & sabbatis in summa præcipitur, déque votis, sacrificiis, atque purificationibus & cætero cultu religioso numinis. Sabbatum voco diem septimum annumerato senario fœcunditati proprio, cui accedit septimus vnitati similis, quibus numeris ambobus festa dinumerantur: vnitate quidem sacrum nouilunium in quo tuba canitur, & ieiunium in quo à cibo potúque abstinetur, & quod patria Hebræorum lingua pascha dicitur, quando populariter singuli sacrificant non expectatis sacerdotibus, ipsi permissu legis fungentes sacerdotio quotãnis per vnum diem destinatum huic negotio: quãdo etiam offertur manipulus gratiarum actionis pro vbertate cãporũ & frugũ abundantia. ab eo septies septimus, hoc est quinquagesimus, Pentecoste Gręco & vsitatiore vocabulo: quãdo panes offeruntur primitiarum nomine conuenientissimo. quoniam primũ hoc inter alimenta mitia prouenire Deus voluit in vsum hominis animalium mitissimi. septenario verò attributa sunt festa maiora quę plures dies postulant, tunc cùm annus distinguitur duobus æquinoctiis, verno autumnalíq;, & septeni dies festi agũtur: verno tempore vt segetes ad maturam

frugem perueniãt:autumnali,vt omnes arborei fructus colliguntur conuehãtúrq; feliciter.ſepteni autem dies dantur his feſtiuitatibus propter menſes ſeptenos vtriuſq; æquinoctij : vt cuiq; menſi honor ſuus contingat otio hilaritatéq; vnius diei. eodem pertinẽt & aliæ leges pulcherrimæ,quæ inuitant ad mãſuetudinem,ſocietatem,modeſtiam,& ius exæquãdum cunctis pariter:qualis eſt de ſeptimo quoq; anno, quo indicitur totíus agriculturæ intermiſsio,ne quis ſerat arétve, néve putet purgétq; arbores,aut quicquã ruſtici operis faciat.Viſum eſt enim irreprehenſibili legislatoris ingenio dignũ præmiũ ſex annis fertilitatis locorũ mõtanorum & cãpeſtrium,remiſsio hæc laboris & ad reſpirãdum libera vacatio.Nec diſsimilia ſunt quæ præcipiũtur de anno quinquageſimo,qui nõ ſolũ habet modò dictum ſeptimi priuilegium,verũetiam reſtitutionẽ rei familiaris in integrũ,neceſſariã ſanè plenámq; charitatis ac iuſtitiæ.In quinto capite de honore parẽtum multæ leges ſubindicantur perinde neceſſariæ,ſpectãtes ad ſeniores iunioresq; , ad magiſtratus & ſubditos,ad benemeritos & affectos beneficio, ad ſeruos & dominos.parẽtes enim cenſentur in potiore ordine,in quo ſeniores.principes,benefactores,domini:liberi verò in deteriore,in quo iuniores,ſubditi,beneficio deuĩcti, ſeruíq;. multa enim præcipiuntur,iuuẽtuti de fouendis ſenibus, ſenioribus verò de inſtituendis iuuenibus.item ſubditis de obedientia magiſtratibus debita,his verò de curãdis ſubditorum commodis.his qui beneficium acceperũt,de referenda gratia,de nõ expectanda verò his qui gratis debent eſſe benefici, ne ſint fœneratoribus ſimiles.à ſeruis exiguntur officia charitatis erga dominos,ab hisvicisſim humanitas & clementia,vt bene inter ſe comparẽtur impares.Hactenus capita quinarij primæ tabulæ,ſpeciatim non exiguum complectẽtis legum numerum. In ſequenti primum caput mœchis opponitur,multa inſtituta cõtinens,contra ſtupratores,contra puerorũ amatores, contra laſciuiæ deditos & illegitimis inceſtíſq; concubitibus.Quorum formas non ideo retulit in literas,vt indicaret multiplices libidines,ſed vt eo magis imponeret pudorem turpiter viuẽtibus, exprobrando eis pudenda dedecora.Secundum caput vetat homicidium,quo comprehenduntur leges de vi & iniuria,de mutilatione,plagis,vulneribúſq;, omnes neceſſariæ perutiléſque reipub. Tertium verò fures cohibet,ad quem ordinem pertinent qui fraudant creditorem vel depoſitum abnegant,qui peculan

culâtur,qui prædâtur,in summa quotquot pre auaritia clámve palámve aliena vsurpant. Quartum est de falsis testibus, quo etiam multæ leges continentur,de non decipiendo, de nõ calumniando,de non adiuuandis malefactoribus, de non cælanda perfidia prætextu fidei,quę omnia legislatori curæ fuerunt. Quintum reprimit cõcupiscentiam fontem iniquitatum,vnde manat quicquid cõtra ius fit priuatim ac publicè, siue paruum siue magnum,sacrum profanúmve ad corpus animúmve,résve externas attinens.Nihil enim,vt iam antè dixi,potest euadere vim concupiscentiæ,sed tãquam flamma ligneam materiam, depascitur absumítq; omnia:eius quoque multæ species coërcentur præceptis & monitis, vt corrigantur emendabiles,contumaces verò puniantur,per totam vitam malo huic obnoxij. Hæc & de posterioris tabulæ quinario dixisse sat erit ad explẽdum decalogum,sacrosancto Dei proditum oraculo.eius enim naturam decuit,capita legum specialium ore proprio canere, leges verò ipsas per prophetam absolutissimum electum ex omni optimatum numero,repletúmque diuino spiritu,quo interprete oraculorum vti placuit. De cætero addamus causam, cur in his decem præceptis siue legibus contentus iubere vetaréq;,secus facientibus nullam pœnam decernit, quemadmodũ solent alij legislatores statuere.Quia Deus erat,& consequenter bonus dominus,solorũ bonorum autor, mali verò nullius. Proinde existimauit nihil magis naturam suam decere, quàm vt salutaria præcepta daret pura non admixtis pœnarum terroribus,ne quis imprudens metu malo cõsultore vsus inuitus pareret,sed potius vt sapiens rationem voluntatémq; spontaneã secutus verteret se & applicaret ad id quod est optimũ: ne quis putet ideo de pœnis silere oracula,vt qui peccant impunitatem sibi polliceantur:sed magis cogitet assidere Deo iustitiam, inspectaréque quicquid agunt homines,nec dissimulare vt naturã infensam sontibus,& ex officio plectentem iuris violatores. hoc enim est proprium ministris Dei potentiis,vt quemadmodum in militari fit imperio,seuerè animaduertant in desertores ordinum.ipse verò magnus rex gaudet appellari conseruator custósque pacis publicæ rerum vniuersarum: fructus pacis omnibus vbique largiter copiosèque suppeditans.Nam reuera penes Deũ cura pacis est,belli verò penes eos quibus ille subpræfectis & ministris vtitur.

De iureiurando religionéq; , De ſacro ſabbato, De honore habendo parentibus, ad tria decalogi capita referendis, tertium, quartum & quintum.

IN Libro qui hunc præcedit proximus, accuratè introſpeximus duo capita quæ in decem pręceptis prima numerantur, de non colendis aliis diis pręter vnum cuius imperio parent omnia, & de non fingendis ſimulacris: vbi etiam de legibus ſpeciatim ad ea ſpectantibus dictum eſt. Nunc de tribus deinceps ſequentibus diſſeremus, ſpeciales leges adaptãdo his ſimiliter. Horum trium primum admonet, ne Dei nomine abutamur in vanum. Nam quicquid vir bonus aſſeuerat, perinde ac iurato credi debet, cũ verbum eius firmum ſit ac rigidum, nullo mendacio flexile, veritate in qua fundatur ſubnixum. Quòd ſi rei neceſsitas religionem iuriſiurãdi poſtulet, magis decet iurare per patris aut matris ſanitatem & ſenectutẽ proſperam ſi viuunt, aut ſi defuncti ſunt: per eorũ beatã memoriã. ſunt enĩ effigies & ſimulacra diuini numinis, qui liberos ad vitam produxerũt de nihilo. Extat ſcriptũ in legibus priſci cuiuſdam celebrati ſapientiæ nomine: Deierato per religionẽ patris tui: opinor vt hoc præcepto prodeſſet poſteris, docens quomodo parentes honorandi ſint, pietate vt bene meriti, religione verò vt à natura cõſtituti principes, & quòd non temerè Deus nominandus ſit. Illis quoq; laus debetur, qui quoties vrgentur ſacramentum dicere, cunctando tergiuerſandóq; religionem incutiunt nõ ſolùm ſpectantibus, ſed & ad iurãdum prouocãtibus. ſolent enim quidam vbi hoc ſolũ protulerint, Ita me adiuuet, reliquũ ex abrupto ſubticere, nihil addentes amplius, nec abſoluẽtes formulam. Poteſt enim ſuppleri ſi libeat, nõ ſtatim addẽdo: Altiſsimus aut ſummus rerum cõditor, ſed tellus, ſol, cælũ, mundúsve. Sunt enim hæ creaturæ præcipuæ, nimirũ antiqores noſtro genere, ſempiternæq; omnis expertes ſenij, ſic volẽte cæleſti numine. alij verò tam faciles ſunt ad iurãdum & temerarij, vt præteritis nimia propera-

ration

ratione creaturis omnibus,ad ipsum creatorē patrémq; vniuer sorum audeant illotis pedibus irrūpere, nō habita ratione locorum &temporū,nec soliciti quàm ipsi puri sint animo & corpore,non expēdentes negotium,quasi linguā à natura sibi datā deberent ad vsus nefarios vertere:atqui satius erat hoc instrumento pulcherrimo,quo interprete animi subsistit hominū societas,vti ad honorē & reuerentiam prędicationémq; omnipotētis numinis,nunc intantū valet impietas quorūdam,vt vel religiosissima nec sine horrore audienda Dei nomina congerātur aceruatim per summā impudentiā: quasi euicturi sint crebris deierationibus,vt sibi credatur,fatui qui nō intelligunt consuetudinem crebro iurandi argumentū esse perfidiæ nō fidei,duntaxat prudentiorum iudicio.Quòd si necesse fuerit quacūq; in re saluis legibus iusiurandum interponere,sanciatur id modis omnibus ne quid impedimēto sit quo minus incertæ rei cōtingat notitia:præsertim si non agitur implacabili odio,aut amore insano,aut impotēti concupiscentia,qui affectus menti sanitatem adimūt,ne videat quid oportet vel dicere vel facere: sed sobriè certáq; ratione ad iurandum acceditur. Quid enim est melius quàm per totā vitam abstinere à mendacio, & id approbare Dei testimonio?siquidem iusiurādum nihil est aliud, quā in re ambigua Dei testis citatio.id ni fiat in veritatis fauorem, scelus est haud expiatu facile.Qui enim hoc admittit,si nō verbis,certè re ipsa occlamat Deo,Te prętexo iniustitiæ meę,quia pudet haberi pro malo & improbo,fer opē, in te culpā meam recipe.sic enim mihi salua existimatione peccare licebit. Quæ verba nō dictu modò,sed & cogitatu,sunt nefaria.id enim obsequium præstare grauaretur,nō dico Deus alienus ab omni vitio,sed vel pater vel patruus, ac ne ad aures quidem admitteret,modò esset homo educatus liberaliter. licet igitur omne iusiurandum confirmare,in quo res honestæ vtilésq; vertūtur, & quo prudenter iustéq; vtilitati vel priuatæ vel publicæ consulitur.Huc pertinent & vota legitima,quibus in præsens aut in futurum bona petuntur.nam qui malum propositū iureiurando sanciunt,quid sanctum sit ignorant, iurant se commissuros furtum,sacrilegium,stuprū,adulteriū,homicidium, aut aliud simile:móxq; ne periuri habeantur,cōmittunt,quasi nō melius Deóq; gratius sit tale periurium,modò seruētur leges per manus acceptæ à maioribus,de colenda iustitia virtutibúsq; cæteris,sine quibus nec societas hominū,nec naturæ iura possunt in

tuto consistere, siue sequatur periurium siue nō. Proinde quisqꝫ iuratus iura violat, sciat se nō peierare quidem, attamē ea pessum dare, ad quæ constabilienda iusiurādum inuentū est. addit enim culpæ culpā dum sacramento abutitur, cùm debuisset potius abstinere à maleficiis. abstineat igitur, & supplex Deū exoret, vt pro sua clemētia temeritati inconsultæ ignoscat qua ad iurandum pręceps actus est. nā duplicare noxam, cùm te possis exonerare dimidio, maxima est insania vix vnquam curabilis. Rursum alij feroces inhumaníq;, aut ab ira coacti molesta domina, iureiurādo suam inhumanitatē confirmant, dum negant se hunc aut illum admissuros in cōtubernium vel mensæ societatē, aut adiuturos vllo beneficio, aut vsuros eius opera quoad vixerit. Interdum etiam vltra obitum prorogāt odia, nec sinūt mortuorū corpora potiri iustis funebribus. Hi quemadmodū & priores illi monēdi sunt, vt placēt Deum votis ac sacrificiis, quo aliquam consequātur medicinam animę nulla ope humana curabilis. Alij iactatores & arrogantia turgidi, glorieq́; insatiabiliter auidi, frugalitatē sibi putāt prorsus inutilem, quòd si quis submoneat vt concupiscentiis suis imperent, cōtumeliam sibi factam existimāt: contemptisq; monitoribus ruunt in delicias, risu cauillísq; ludentes in præcepta honesta vitæq́; vtilissima. his si res familiaris lauta sit, iureiurādo affirmant facturos se impensas in voluptates sine parcimonia. Verbi gratia, nuper diues quidam delicatus, à sene cognato paternóq; amico monitus, vt honestius & castigatius viueret, tulit id ægerrimè, móxq; obnoxius cōtendēdo iurauit, quādiu sumptus se nō defecerint, à luxu nō temperaturū vel ruri vel in vrbe, sed vbiq; ostentaturū diuitias. Atqui nō diuitiæ sic ostentātur, sed fastus ac luxus traducitur, quantū ego intelligo. Reperias enim nō paucos magnos principes affluentes apparatu copioso & inexhaustis diuinitiis, tamen interdum nō aspernari res tenuium, fictilia, pocula, obolares panes, & oleas caseúmve olúsve vice obsonij: tum in æstate cāpestre lineū, in hyeme crassam validáq́; penulam, & cubile aliquādo humi stratū fastiditis spōdis eburneis, vel testudine auróq; ornatis, stragulísq; purpureis, & mēsis luxuriosis elaboratísq; curiosè bellariis. In causa est nō solū eorum ingenij felicitas ac bonitas, verumetiam à tenera ætate recta institutio, ex qua didicerūt meminisse homines se magis quàm principes, & nihil humanum spernere: quam opinionem penè quotidie in memoriam sibi reuocāt, demittúntq; se à cel-

sa pot

sa potestate ad ista humilia,& quadam tenus exæquãt subditis, ne quid offendat disparitas.Atq; ita ciuitates potentia,rerũ copia,legibus,moribus,pacéq; festa florẽtes reddũt,nulla hissubtrahentes commoda, sed omnia largientes prõpte absq; inuidia. Hi sunt mores generosorum & verè principum hominũ, aliiq; his similes.At isti recens euecti ad opulẽtiam, adeptiq; multas pecunias errantis fortunæ indulgentia,veras autẽ & nequaquã cæcas opes,quæ cõstant è virtutibus honestisq; actionibus,ne in somnis quidem vnquam conspicati, in cæcum Plutũ inciderunt.à quo sustentati necesse est vt per cæcitatẽ viam nõ videant,deflectãntq; in auia,mirentur res nullius pretij, verè pretiosas rideant,quos sacra scriptura intempestiuè iurantes non mediocriter increpat.incorrigibiles enim sunt& insanabiles,proinde ne à Deo quidẽ natura propitio veniam impetrãt. Cæterùm virginibus & maritatis vouẽdi iurãdiq; potestas adimitur legibus,quòd illa in autoritate parẽtũ, hæ maritorũ esse pronuntientur,penes quos est voluntatem earum ratã habere aut irritam.nam illæ per ætatem vim iurisiurandi parum intelligunt,& opus habẽt alieno iudicio : alteræ procliuiores ad iurãdum sunt quàm ferat maritorũ vtilitas.Quapropter his liberũ est vxoris iuramẽtum ratum vel irritum facere.At viduæ caueant ne iurent temerè.Non habent enim deprecatores,nec maritos defunctos,nec parentes relictos quando migrarunt in aliam familiam:ideo iuramẽtum earum non conuellitur,desti tutarum à curatoribus.Si quis autem quẽ periurum scit nõ indicat,amicitiæ,reuerentiæ,timori,plus quàm pietati tribuens. periurij pœnę fit obnoxius.Nã peccare & peccãti fauere perinde est.Pœnæ autẽ periuris partim à Deo,partim ab hominibus infliguntur:sed à Deo grauissimæ.Nõ fit enim propitius cõtaminatis eo scelere,sed vt impuros auersatur perpetuò:& meritò.Qui enim res tam serias contemnit,vicissim cõtemnitur,& referuntur paria paribus. Homines verò aut morte mulctant hos aut verberibus:seuerius dum pietatẽ læsam morte vindicãt:remissius dũ publicè flagris eos lacerãt,quæ pœna ingenuo nõ videtur morte leuior.Hæc disertè præcipiuntur,licet interpretari possint per allegoriam ab his qui occultiorẽ intellectũ considerãt.Sciẽdum igitur ꝙ recta ratio seu sermo patris atq; mariti vim habet,sed diuersa obseruatione.Mariti, qa virtutũ semina iacit in animam tãquam in agrũ fertilem. Patris , quia consil

cōnsilia bona & actiones honestas solet gignere, prognatásque educare decretis dulcibus, quæ doctrina & sapiētia suppeditat. Mens autem assimilatur nunc virgini, nunc mulieri vel coniugatæ vel viduæ: virgini, quando castam purámq; se conseruat à voluptatibus harúmq; concupiscentiis, tum à dolore timoréq; insidiosis affectibus, & genitoris curā respicit. Cæterùm quæ tā quam mulier proba sermoni probo per virtutē copulatur, sub eius ipsius degit prouidētia, seminantis more maritali cogitationes optimas. Cæterùm quæ anima destituta fuerit & parētela prudenti, & recti sermonis coniugio, viduata pulcherrimis præsidiis & deserta à sapientia, viuénsq; vitam obnoxiam, tenetur quo se obstrinxit vinculo, nō habens medicū à quo curetur, nec maritū conuictorem, nec patrē genitorem, sermonē inquā ornatū sapientia. Eorum verò qui nō solùm bona sua partémve horum, sed & seipsos deuouerūt, pretia constituta sunt, nō iuxta formam aut proceritatem aut aliud simile, sed pro annorū numero, ratione tantùm sexus ætatísq; habita. præfinit enim lex ab anno x x. ad L x. viri pretium c c. argēteos solidos. mulieris verò c x x. à quinto autem ætatis anno vsq; vigesimū, masculi L x x x. fœminæ x L. ab infantia vsq; quinquennium, masculi x x. fœminæ x I I. eorum verò qui sexagesimum vitæ annum excesserūt, senis sexaginta, anus quadraginta solidos. Cur autē pariter omnes eiusdem ætatis & omnes eiusdem sexus æstimati sint, tres causæ afferuntur valde idoneæ. Vna, quia par & similis est votorum dignitas, siue magnates siue humiles voueant. altera verò, quia aut æquum videbatur vota facientes æstimari eisdem cōditionibus quibus mācipia venalia. in illis enim spectatur pulchritudo & bona habitudo corporis, vilescentibus si ista defuerint. Tertia causa est præcipua, quia apud nos imparitas honoratur, apud Deum paritas. Hactenus de hominibus, cęterùm de pecudibus hæ leges habentur. Si quis selegerit pecudem, quæ sit ex aliquo trium generū purorum ad sacrificium, bouem, aut ouem, aut capram, illam ipsam sacrificet, nec supponat vel deteriorem pro meliore, vel meliorē pro deteriore. Nō gaudet enim Deus carnibus & adipibus animaliū, sed vouētiū innocētia pióq; proposito. Quòd si supposuerit, mactet pro vna duas victimas, & eam quam dudum vouerat, & suppositiciam. Quòd si deuota pecus impura sit, adducatur ad sacerdotē probatissimū. Hanc ille quanti sit æstimet æquo pretio, & insuper quinta parte eius pretij, ne quid desit si substituēda sit pura victima

ĉtima. Eadem opera mulĉtatur etiã & pudefit vouẽtibus incogitãtia, qui per errorẽ animal impurũ vouerit, fortaſsis offuſcante mentẽ perturbatione quopiam. Si quis autẽ domũ vouerit rurſum ſacerdotẽ æſtimatorẽ adhibeat. Emptor autẽ ſi eſt ipſe qui vouit, nõ ſolùm perſoluat æquũ pretiũ, ſed & quintam partem ſuperaddat, quo mulĉtẽtur duo vitia, temeritas & cupiditas, in vouẽdo temeritas, cupiditas in repetẽdo quæ ſemel alienata fuerãt. Sin alius emerit, nihil addat vltra æquã æſtimationem. Cæterùm qui vouet non differat diu res votiuas luere, vel earũ pretium. Iniquum enim fuerit paĉta repræſentari hominibus, Deo cui nõ poteſt referri merita gratia procraſtinari honorem debitum, & cunĉtando negligẽtiam detegere. quaſi cordi non ſit cultus eius numinis, à quo & initium & ſumma felicitatis depẽdet. Hæc de iureiurãdo, votiſq; dixiſſe ſufficiat.

Contra mœchos & libidinoſos, homicidas omnémq; violentiã: ad duo decalogi capita referenda, ſextum & ſeptimum.

EVIT olim tempus quando philoſophiæ vacãs cõtemplationíq; mundi & eorũ quæ mundo continẽtur, fruebar optatis ac beatis mentis deliciis, ſemper conſeĉtãdo diuina præcepta & oracula, quibus ſatiari præ auiditate nimia non poteram, his tantùm me obleĉtans, humile verò nihil ſapiens, gloriã, opes, voluptatéſq; faſtidiens, & velut in ſublime raptus diuino ſpiritu luſtrabã animo ſolis lunæq; curſus & cæterorum cæleſtium orbiũ, interdũ defleĉtens ab æthere ad terrã mentis oculos tanquã è ſpecula conſiderabam terreſtria negotia cunĉta, quæ nullo ſermone poſsũt explicari facilè, maĉtũ me iudicãs qui fortiter euaſiſſem tot calamitates mortaliũ. ſed inſidiabatur mihi grauiſsima peſtis inuidia, virtutis aduerſaria: quæ nec opinantẽ aggreſſa non prius deſiit deorſum trahere, quàm vi coniecit in profundũ mare curatũ ſpeĉtantiũ rempublicã, quibus iaĉtatus ne nunc quidẽ enatare valeo. Gemẽs tamen eas ſuſtineo, ætatis primę ſtudia perti naciter animo hærentia deſiderãs, quorũ amore memoriáq; in.

miſeriis

miſeriis recreor atq; ſubleuor. Propterea nonnunquã caput attollo & oculis animę, licet hebetatis negotiorũ parum gratorũ caligine, circumſpicio, ſicunde ſe pura lux offerat. Quòd ſi quãdo non expectanti mihi cõtingit vel breuis trãquilitas ac quies à tumultuatione rerum ciuilium, tãquam alatus tantũ non per aërem volito aſpirãte aura ſciẽtiæ: quæ me ſæpe incitat vt ad ſe transfugiã, ſecúmq; degã impoſterũ, deſertis immitibus heris, non tam hominibus, quàm negotiis aliis aliunde in morẽ torrentis affluentibus. Verùm oportet hoc quoq; nomine Deo gratias agere, quòd quãuis pulſer, non abſorbear tamẽ huiuſmodi fluctibus: atq; etiam mentis oculos, quos quidã vt cæcatos iam deplorauerãt, aperio admittóq; lucem ſapientiæ, ne totam vitã in perpetuis tenebris quaſi damnatus exigã. Ecce audeo nõ ſolùm tractare ſacra Moſis eloquia, verumetiam, diligẽter ſingula introſpicere, & quęcunque non ſunt multis cognita, reuelare ſpectandáq; proponere. & quoniã è decem præceptis, quæ Deus ipſe abſq; propheta interprete ore ſuo prodidit, explicauimus quinq; ſcripta in priore tabula, ſpecialéſq; leges tẽdẽtes ad eũdẽ terminũ, ſuperſuntq;, reliqua in poſteriore contenta illis attexenda quãtum poſſumus, conabor iterum ſingulis generibus ſuas leges ſpeciatim adaptare. In ea tabula primum mãdatum eſt, non mœchaberis, vt opinor, quoniam vbiq; terrarum voluptas pollet plurimũ vt potẽtiam eius terra mariq; atq; in aëre nihil queat effugere. imperat enĩ terreſtribus, volucribus, aquatilibus, libenter imperata faciẽtibus, atq; adeò nutus eius obſeruantibus & arrogãtes ſuperbóſq; fremitus, & hos quoq; cupidè præuertentibus mirifica celeritate miniſterij. Incidit tamẽ etiã naturalis voluptas in reprehẽſionem, propter vſus immodicos: ſicut lurcones inſatiabiles, etiãſi à vetitis cibis abſtineãt, & vxorij plus ſatis indulgẽtes laſciuiæ, etiamſi ab alienis toris ſibi tẽperent. Verũ hæc culpa eſt corporis magis quàm animæ, vt vulgus putat, dũ internus calor abſumptis alimẽtis è proximo humorẽ aliũ attrahit, cuius fluxus deriuatus in genitalia, pruritus titillationéſq; irrequietas excitat. Cæterùm qui in vxores aliorum, interdum & amicorum inſaniũt, & in damnum proximorum viuendo familias numeroſas adulterare conãtur, coniugaliáque vota irrita facere, & ſpem poſteritatis abrumpere, laborant inſanabili morbo animæ, capite plectẽdi vt publici hoſtes humani generis ne impunè plures domos contaminẽt, néve aliis exemplũ fiãt nequitiæ, quæ facilè imitatores inuenit. Quin

&

& aliæ leges de cōcubitu rectè institutæ sunt. Vetitum est enim cōgredi non solùm cū maritatis mulieribus, sed etiam cum viduis, quòd illicitus sit talis coïtus. Eadem lex Persicum quoque morem execratur vt incestissimum. Honoratiores enim Persæ cum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobilissimos, regióq; (vt ferunt) dignantur solio: quo nihil excogitari potest magis impiū, cōspurcari defuncti patris thalamum, cui maxima debebatur religio, matri exhiberi nullam reuerētiam, filium eundem & maritum fieri, matrem vicissim vxoris nomen assumere, communes liberos patris quidem fratres, matris verò nepotes censeri. Hāc prolis suæ matrem simul esse ac auiam, illum filiorum patrem & germanū vterinū. Accidit tam scelestū facinus apud priscos Græcos Thebis Oedipodi Laij filio, non sponte tamen, sed per ignorantiam, nihilominus tantam vim calamitatū secum attulerūt hæ nuptiæ, vt nihil reliquum factum sit ad summum miseriarū cumulum. Sequuta sunt enim cōtinua bella, tum externa tum ciuilia, velut hæreditario iure filiis nepotibúsq; à maioribus tradita, quæ vastitates induxerūt maximis Græciæ ciuitatibus, strages exercitibus eorúmque auxiliis, ducibus partium continua funera, & in his fratribus de regno implacabiliter contendentibus cædes mutuas, vnde nata est non solúm familiarum patriarúmque, sed etiam ex maiore parte Græcanici generis pernicies. Nam vrbes antea populosæ, euacuatæ sunt, reliquiis modò calamitatum ad memoriam, & miserum spectaculū superstitibus. Ac ne Persæ quidem, apud quos hoc receptum est, expertes sunt cladium similium. Semper enim atterūtur expeditionibus atq; præliis dum cædunt cæduntúrq; inuicem, nunc incursando finitimos, nunc populatores arcendo à suis finibus. E' multis enim locis hostes in eos cooriuntur, quòd natura inquieti sint barbari. Itaque vix dum finito præsenti tumultu, alius nascitur, vt nullum anni tēpus vacet à militia, & sæpius in castris sub diuo degant miseri quàm in oppidis, eò quòd pace careant. Omitto illas ingentes regum felicitates regnum auspicātium à fratricidio, videlicet præsagientiam fraternas insidias, ne gratis scelesti videantur. Quæ omnia contingere opinor propter incōuenientissima cōnubia filiorum cum matribus, iustitia rerum humanarum spectatrice vlciscēte impietatem nefariam. Nam habendi sunt impij non solùm qui talia flagitia perpetrant verumetiam qui assentiuntur patrātibus. At nostra lex tantam cautelam adhibuit

in

in hoc negotio,vt ne à priuilegio quidẽ post patris obitum nouercam duci permittat,tum ob patris reuerentiam,tũ quia nouerca & mater cognatæ appellationes vidẽtur:tãto magis à matre oportet abstinere iniuriã probrosissimã. Siquidẽ qui ꝓpter patris memoriam reueretur mulierẽ quæ quondã illius cõiux fuerat,satis apparet quòd multò magis in honorẽ vtriusq; parẽtis cùm matre nihil tẽtabit nouum & illicitum. Stultum enim fuerit,rationẽ habere dimidiati generis, integrũ verò prorsus contemnere.Deinceps præcipitur,ne sororẽ quidem esse ducendam,honestum sanè præceptum & aptum cõtinentiæ,quamuis Atheniensis Solon hoc obseruat in vterinis tantũ germanis,eodem patre prognatis relinquit liberum.cõtrà Lacedæmoniorũ legislator vterinis non interdicit connubio,sed solis eodem patre genitis.At Aegyptius ridẽs vtriusq; simplicitatẽ & semiperfecta placita, laxauit libidinẽ, & auxit in corporibus animisq; insanabile malum intemperantiæ,permissa licentia ducẽdi sorores,siue per alterutrum parentem siue per vtrunq; cognatas, maiores pariter & minores æqualésve, ne gemellis quidẽ exceptis,quas natura ipso natali seiunxit,intẽperantia verò societate copulauit insociabili , & malè comparata iũctura quas leges abominatus Moses sanctissimus,vt alienissimas à bene cõstituta republica,& incitãtes ad omnem turpitudinẽ , modis omnibus prohibuit congressum cum sororibus,siue vtrunq; , siue alterum tantummodo parentem communem habentibus. Quid enim opus est deturpare pudoris pulchritudinẽ, & virgines ne erubescant assuefacere?quorsum autem attinet obstare quò minus affinitates iungãtur cùm aliis, & intra domesticorũ parietum angustias rem honestissimam includere?cũ extendi ac diffundi posśit per cõtinentes terras & insulas,deniq; totius orbis habitati prouincias.nam cõnubia cũ exteris nouas coniunctiones faciunt,nihilo deteriores quàm cõsanguinitas.Quapropter & aliarum multarum nuptiæ sunt vetitæ,neptium,consobrinarum,nuruum,priuignarum seu viduarum seu virginũ,siue vxore viua siue post eius obitum.non fratris patruive vxorem licet ducere,tantò minus priuignam,cui vitricus parentis loco est,& ipsa vicissim loco filiæ,nempe ex vxore huius genita.Similiter duas sorores vni marito nubere non permittitur,nec simul nec successiuè,etiamsi prior repudiata fuerit.Nam priore manente in cõtubernio,aut etiam dimissa , siue maneat vidua siue nubat alteri,nõ videtur pium sororem in bona illius infelicis venire:

proinde

proinde docentur seruare iura cognationis,& non insultare cō iunctis genere,nec oblectari cū earū inimicis per obsequia mu tua.Nascūtur enim inde graues zelotypiæ,& contentiones implacabiles,prouētúsq; malorum maximus:perinde ac si mēbra eiusdē corporis naturali cōpage soluta seditionibus agitarētur morbos immedicabiles & perniciem sibi quærentia. Germani autē quamuis mēbra disiuncta sint,natura tamē ac cogitatione coaptātur. At zelotypia molestissimus affectus graues calamitates secū afferre solet. Ne alienigenā quidem vxorē legislator sinit in thalamū recipi,ne quādo maritus ab ea seducatur,oblitúsq; pietatis à recto itinere deflectat in deuia. Potest quidē fieri vt ipse resistat,assuetus à iuuentute ritibus patriis,& sacris legibus quas parentes inculcauerāt:sed cauendū est nō mediocre periculū, quod filiis & filiabus imminet. Fortassis enim vnius Dei cultū dediscēt illecti falsis opinionibus, quod quidē est initiū & caput extremæ miseriæ. Addit:Quòd si quācunq; ob caussam repudiata,& alteri nupta,viduata iterū fuerit, siue viuo posteriore marito siue mortuo, nō habet ius reuertēdi ad priorē: cuivis nubat potius,quando vinculi oblita pristini,nouos amores pretulit veteribus.sin autē quispiā vxorē talem receperit.habeatur ignauissimus,vt cui sit exemptū è pectore vitiorū odiū, affectus ad rē tum domesticā tum publicā administrandā vtilissimus,& ipse sibi duas notas inusserit, adulterij lenociniiq;. Nam huiusmodi reconciliationes non absunt à suspicione veneficij,ideo simul cū vxore pœnas luat.Menstruorū fluxus tempore maritus vxorē ne contrectet, sed abstineat tantisper à coitu,legibus naturę in hoc obtēperās,nec cōmittat vt propter voluptatem intēpestiuam fœtus minus absoluti in lucē veniāt. id enim perīde fuerit, ac si ebrius aut insanus agricola in paludes tórrentésve non in arua sementē faceret. Nam semina siccatos fundos postulant,si colonus sibi velit vbertatē fructuū promittere. Natura porrò vuluā repurgat singulis mensibus,velut aruum quoddā mirificū,quas tempestates obseruare oportet more boni agricolæ, vt per inundationem à seminando abstineat. alioqui semen nemine sentiente diffluet præ humiditate, non modò liquidius factū,sed & omnino fluidū, euanescēte in eo vi spiritus per quē in officina vteri formantur animalia,ita vt absoluātur omnibus corporis animíq; partibus. cessantibus autē mēstruis tutò iam prolificū semē vteris cōmittitur.cæterū qui squalidū petricosúmq; fundū colunt, nō euitabūt opprobrium:

K videli

videlicet qui voluptatis consuetudinē habent cū fœminis sterilibus. Nihil enim captant præterea, qui per lasciuiā sponte prolis iacturam faciūt. quid enim aliud est cur earū coniugiū expectant? certè liberos sperare non possunt, quos nullos fore sciunt, stimulantur tamen impotenti libidine, laborātes insanabili vitio. ergo qui puellas duxerūt incerti de futura fœcūditate, si sterilitate tandem deprehensa nō eis renuntiant, & res sua sibi habere agereq; siuunt, merentur veniā, quia victi diuturna cōsuetudine amoreq; mutuo non valent vim inferre suis affectibus impreſsis iam dudū in animum. Qui autem fœminas cōpertæ, sterilitatis expetunt ad coniugium, suū hircorúmq; more quærentes solam venerem, in impiorū album aſcribantur, vt Deo repugnantes. illi enim vt amatori animalium, præsertim hominum, curę est genitura salúsq; omniū. At isti simul emittunt semen & extinguunt, inimici naturæ confeſsione publica. Sed & alius morbus petulanter irrupit in ciuitates hoc multò nocentior, eorum qui pueros adamant, quod olim probrū fuit maximum: nunc eo gloriantur & qui patrant & qui patiūtur muliebria, effœminati iuxta corpore atq; animo, ne scintillam quidē retinentes generis masculi, propalam plectentes cincinnos ornantésq;, & cerussa fucóq; oblinentes faciem pingentésque, vnguentis quoque fragrantes exquisitiſsimis. Nam & hac vtūtur illecebra, exercitati omnibus formæ lenociniis: nec pudet eos marem sexum data opera mutare in fœminam. His parcēdum nō est, si audimus legem, quæ iubet androgynū & sexum suum adulterantē impunè occidi, die ipsa & hora qua deprehenditur, cùm sit probrosus & familię suæ patriæq; dedecus, atq; adeò totius humani generis. Amator autem puerorū fit eidē pœnę obnoxius, quia voluptates alienas à natura sectator, & ciuitates, quantum in ipso est, desolat, corrumpens semina: ad hæc duorū maximorum vitiorū magister est, ignauiæ mollitiæq;, iuuentutem ad formæ curam assuefaciens, & florem ætatis effœminās, qui ad vires ac robur exerceri debuerat. Denique more mali agricolę fœcunda arua inculta sinit squalescere, sterilitatē eis inducēs: alia verò ex quibus nullus fructus expectari potest, colit interdiu noctúq;. In causa est opinor, quia apud plerasq; ciuitates impudicis & mollibus proposita sunt præmia: vbi videre licet istos semiuiros in medio foro frequētiſsimáq; turba versari, & cubito protrudere alios, festis quoq; diebus in pōpa præcedere, & tractare sacra incestis manibus, interesséque ac præesse

myst

myſteriis Cereris.qui verò cæteris inſaniores omnino deſciuerunt ad mulieres exectis genitalibus palliolati purpuratiq; tãquam optimè de patria meriti incedũt cum ſatellitibus,& vertunt in ſe obliuiorũ oculos.quos ſi maneret indignatio, qualis eſt noſtri legislatoris,vt piaculares & patriæ probra tollerẽtur ſine venia,vt eorũ exemplo deterrerẽtur alij. ſupplicium enim repræſentatum nõ mediocriter retundit audaciam ſimili morbo laborantium.Nũc quidam imitatores luxus ſybaritici,poſt opipara conuiuia largáſq; potationes per ſaturitatẽ prorũpunt in laſciuiam voluptatéſq; diſtenti ventris comites. Nam ſaturitas gignit petulentiam. ita fit vt mẽtis impotes rabiéq; perciti inſaniant nõ iam in mares fœminásve homines ſed in bruatas pecudes, ſicut narratur de Paſiphaë Minois olim Cretenſis regis vxore:quæ taurum tantò amabat impotentius, quantò minus ſperabat cõcubitum,vt ferè vſu venit amantibus. Tandem communicauit conſilium cum Dædalo, fabrorum eius ætatis præſtantiſsimo. is vt erat artifex rerum inuentu difficilium,in vaccam ligneam incluſitPaſiphaën.Taurus ſui generis animal ratus in eam inſiltit,reddidítq; grauidam,vnde natum dicitur monſtrnm ſemiferum Minotaurus nomine: & crediderim eſſe alias quoq; Paſiphaas infreni libidine,nec ſolùm mulieres, ſed etiã viros inſanire in beſtias, vnde naſcuntur abominanda prodigia,hominum cupiditates ſceleſtas & fatuas teſtantia:ex quo genere fortaſſe fuerunt fabuloſi centauri,chimæræ aliáq; ſimilia.Tanta verò fuit ſacrarum legum prouidentia cauẽdi ne homines pollucrentur coitu nefario, vt diſertẽ cautum ſit ne admittantur pecudes diuerſi generis. hircũ nullus paſtor Iudæus ſinet in ouem ſcandere,nec in capram arietem, nec taurum ad equam admittet.Quod ſi fecerit,dabit pœnas vt qui naturæ iura violauerit, diſtinguentis genera quo in ſua ſynceritate permaneant.mulos quidam preferunt iumẽtis omnibus,quòd bene compacta neruoſáq; habeãt corpora, & in equarum paſcuis ſtabuliſq; aſinos prægrandes,quos calones vocant,nutriunt, ad gignendam eis ſobolẽ.illæ pariunt mulos ſpeciei confuſæ animal, cuius genituram vt cum natura pugnãtem prorſus interdixit Moſes edicto generali,ne coitu miſceãtur animalia diſparia.qua ratione proſpectum eſt ne indecorè confunderentur naturæ ordines,ſimúlq; cautum eſt hominum temperantiæ, vt ſic diſcãt viri atq; mulieres abſtinere à nefariis cõcubitibus.Proinde,ſiue vir ineat quadrupedem,ſiue mulier eam admittat,neca

K ij bunt

buntur & homines & quadrupedes:illi quia per intēperantiam trāſgreſsi ſunt pręſcriptos terminos cōminiſcendo noua genera libidinū,& voluptatē inſuauē captādo è rebus etiā dictu turpiſsimis:hæ verò quia ſe prębuerūt probris talibus,& ne pariāt abominandū aliquid,qualia naſci ſolent ex huiuſmodi piaculis deteſtabilibus, quæ nemo honeſtus ferat in ſuis poſſeſsionibus abhorrens ab eorū vſu & miniſterio,atq; adeo aſpectu quoq; vt renouante memoriā fœdiſsimā, vel ſolo attactu omnia contaminantiū.cū igitur his nemo libēs vtatur, nil aliud ſunt quàm telluris inutile pondus,vt quidā ait. Præterea ſcortū lex eiicit è republica,vt honeſtate,pudore,ſobrietate ac cæteris virtutibus vacuum,& replēs viros fœmináſq; impudicitia,deturpáſq; immortalem mētis pulchritudinē,ſolam verò corporis venuſtatē breui periturā excolens,proſtituens ſe prætereūtibus,& florem ætatis venditans,ad illectandos iuuenes omnia tum dicēs tum faciens. Eadem cōmittit amatores ſuos,inhoneſtū præmiū ſeipſam proponens ei qui plura dederit;ergo vt peſtis labéſq; publica ſaxis obruetur,quòd naturæ donis abutatur, quæ virtutibus exornaſſe debuerat. Adulteris deprehenſis conuictiſq; lex præſentem pœnam infligit:ſuſpectas autem cōmittit naturę iudicio nō hominū:quandoquidem manifeſta cognoſcunt homines,Deus occulta etiam,qui ſolus animos introſpicit. ſic igitur zelotypo viro præcipit: Duc dicta vxori, ſanctam ciuitatē pete cum ea:& vbi corā iudicibus cōparueritis,ſuſpicionē tuam detege,non vt calūniator aut inſidiator, captans modis omnibus victoriam,ſed vt incorruptus inquiſitor veritatis. At mulier in gemino conſtituta periculo, mortis & morte grauioris ignominiæ,rem ipſa ſecum expendat,& ſi eſt innocens,purget ſe cū fiducia.quòd ſi arguatur ſuapte conſcientia, ſatius fuerit ſe abdere,& peccatum pudore tegere,quàm peruicaciter ambire victoriam.quòd ſi lis nequeat dirimi,neutrius coniugū argumentis præualentibus,ambo in templum eant:tum maritus ante altare ſtans coram ſacerdote illius temporis, ſuſpitionem ſuam prodat, offerátq; pro vxore pultem ordeaceam, vt appareat eū non malo ſed ſano animo certis de cauſis pudicitiam ejus reuocare in dubiū,ſacerdos verò protenſa manu mulieri tegmen capitis detrahat,vt iudicetur aperto capite ſine pudoris inſigniis, ſicut mos eſt in omnibus cōtrouerſiis capitalibus.ſed neq; oleū neque thus,vt in aliis ſacrificiis aſpergitur,quia triſtes non læti rem diuinam faciunt.puls autem adhibetur ordeacea,fortaſsis

ideo,quia hoc genus frugum vsus est duplex,& promiscuè præbetur brutis animalibus & pauperibus hominibus : quo signo subinnuitur,adulteram nihil differre à bestiis,quæ sine discrimine & sine disciplina ruunt in venerem : pudicā verò & purā à crimine,imitari vitā propriam hominibus. Pergit lex,iubēs vt sacerdos vrnā fictilem aqua è vino fonte hausta impleat, & terræ puluerem è templi solo collectū indat in eā : quod ipsum eò spectare opinor,vt figuratè significetur veritatis inquisitio. nam vrna fictilis adulteræ conuenit,cui mors optanda est,solēnis pœna violatæ coniugalis fidei.terra autem & aqua sic assumuntur,velut testes periclitantis innocētiæ,videlicet ꝙ ambæ sint causa generationis,incremēti perfectionísq; rerū omniū. nec temerè vtraq; ornatur suis epithetis,dum aqua pura viuáq; dicitur,quia mulier insons pura est meretúrq; viuere:terra verò sacra,vt ex tēpli pauimemto desumpta , quod sua sanctitate placet,sicut & mulier sua castimonia.His ita paratis illa capite aperto accedat,vt dixi,pultem offerēs.sacerdos ex aduersò stās cum fictili aquam terrámq; cōtinente,hæc verba pronūtiet:Ni violasti iura cōiugalia,néve cū alioviro cōgressa es proculcatis legibus,insons esto & à crimine libera,quod si cū iniuria mariti te implicasti nouis amoribus,scito te deuotā diris omnibus. quibus manifestè pœnā lues corpore. Bibe iam redargutionis poculum,quod incerta occultáq; nudabit ac reteget.Eadem verba inscripta chartulæ deleat aqua in fictili, móxq; bibendam mulieri porrigat:illa post potum abeat,expectatura pudicitiæ præmium,aut extremam pœnam intemperantię.nā si est passa calumniam,conceptum partúmq; speret,nihil de sterilitate solicita.quod si culpa non caret,non euadet ventris inflammationem tumorémq;,& cruciabile vuluæ vitium,quam puram seruare marito noluit,cum quo in matrimonium ritè cōuenerat. intantum autē prospicit lex puritati coniugij,vt etiam post legitimos complexus cōiugum nihil sineat eos attingere , prius quàm abluantur purificentúrq;,quo magis absint ab adulterij criminibus.Quòd si quis viduæ siue defuncto siue disiūcto marito stuprum obtulerit,duplo leuiore culpa quàm adulterij,nō luet quidem capite:cæterùm propter libidinosam audaciā violentiámq; prælatas cōtrariis virtutibus accusatus,ex arbitratu iudicum flagris cędatur aut mulctetur pecuniis.germanūverò cognatūq; adulterio crimē est puellarū vitiatio,quādoquidem vtrunq; ex eadem matre incontinentia nascitur:vtcunq; à qui-

busdam res turpes appellatione honestiore prætexẽtibus amor vocatur, quia verũ fateri pudet. attamen quamuis cognatũ, non est omnino simile: quia talis iniuria nõ grassatur per plures familias, sicut adulteriũ, sed consistit apud vnã virginem. His igitur verbis obiurgãda erit amatoris cõcupiscentia: Heus tu, mitte impudentem istam procacitatẽ, & desine insidiosos laqueos clámve, palámve tẽdere, ne improbitatis notã lucrifacias, sed si bene affectus es erga virginẽ, accede parẽtes eius si fortè viuũt: sin minus, fratres aut tutores, aut quoscunq; in quorũ est potestate: & amorẽ ingenuè detegens pete illius cõiugium, & ne te vt indignum fastidiant. nemo enim ex puellæ curatoribus tam erit difficilis vt instantiores preces reiiciat, presertim si habita inquisitione cõperiat non fingi amorem, nec leuiter te afflauisse suis ignib⁹, sed citra fucũ penitus insedisse precordiis. Quòd si quis agitatus insana rabie, rationibus omnibus ablegatis furori violentiam ac libidinẽ addiderit, posthabitísq; legibus raptam vitiauerit, tanquã ancillis abutens ingenuis, & pacis tempore iniurias belli perpetrans, ducatur ad iudices. tum si pater violatæ sperfuerit, agat cũ vitiatore de spõsalibus. quæ si ille recusauerit, mulctetur pecuniis in dotem puellæ nupturæ alteri, quòd si assenserit, sine dilatione ducat eã, assignata dote nihilominus: nec ei cũctari tergiuersarive liceat: vel suamet causa, ne videatur per libidinẽ non per amorẽ inobediẽs fuisse legibus: vel propter puellã, vt læsam eius pudicitiã soletur cõnubio stabili, nec vnquã dirimẽdo ante obitũ. Sin autẽ orbata patre fuerit, iudices percontentur pariter de voluntate ducẽdi. & siue assentiatur siue renuat, idem ius seruetur quod viuente patre seruatum fuisset. Sunt qui putãt medium quiddã esse inter stuprũ & adulteriũ. interceptũ concubitũ, quoties desponsa, nõdum tamen nupta, dolo aut vi opprimitur ab alio: me verò iudice hæc quoq; species est adulterij. nã sponsalia tantundẽ valent quantũ nuptię, quando in solenni amicorũ conuentu mariti vxorísque nomina inscribũtur tabulis. propterea lex reũ & ream iubet lapidibus obrui, si accessit etiã puellæ consensus ad nequitiã qui ni accedat nõ possunt ambo hærere in culpa eadẽ. itaq; pro ratione loci reputatur crimẽ grauius aut leuius. meritò enim habetur atrocius, si cõmittatur intra mœnia: leuius autẽ si extra in solitudine. hic enim nemo poterat succurrere puellæ vociferanti, reluctãti, & nihil nõ tentãti ad seruandã virginitatẽ integram. in vrbe verò præsto sunt curiæ tribunaliáque, prætores,

ædiles, magiſtratúsq; cæteri, ad hæc vicini vniuerſúsq; populus. innatum eſt enim etiam plebeiorum animis odium ſcelerum, quod per occaſionem proritatum ſe aperit, & vltro fert opem patientibus iniuriam. itaque violentum ſtupratorem vbiq; ſua pœna ſequitur, nec excuſatur locorum differentia flagitium: puella eo quo dixi diſcrimine, vel meretur veniam, vel certum luit ſupplicium. Verùm de hac curioſè debet iudex inquirere, locorum etiam conſiderando circunſtantias: poteſt enim & in media vrbe inuitæ vis inferri, & extra vrbẽ volens libénsq; nefarium coitum admittere. ideo rectè cautéq; lex patrocinatur ſtupratę per vim in ſolitudine, dicens: Vociferata eſt adoleſcentula, nec erat qui ſuccurreret. Itaq; ſi nec clamauit, nec repugnauit, ſed volens ſe præbuit, non eſt innoxia, quantumvis prętexat culpæ locũ ſolitariũ. In vrbe quoq; quid iuuat pro caſtitate tuẽda conari omnia, ſi puellam opprimat violator longè ſuperior viribus & pollẽtior? Quid enim ſi colligarit eam funibus? ſi os obturarit, vt ne in clamorem quidem valeat prorumpere? quid tum ei proderit in propinquo habitantiũ vicinia? nam hoc pacto vel in vrbe licet inuenire ſolitudinẽ, vbi nemo ſuccurrit. eadem ratione cõſenſus in ſolitudine nihil differt ab eo qui fit in vrbibus. Sunt item quidã qui facilè appetitas faſtidiũt facilius, mulieroſi ſimul & infenſi mulieribus, è diuerſis promiſcuíſq; conflati moribus, primis quibuſq; cedentes affectionibus, quas refrenare fuiſſet ſatius: nunc ſinunt eas inconſideratè tanquam cæcas ruere, & in quaslibet res aut in quævis corpora impingere, ac præ impetu nimio procidere cũ offenſione mutua. Ad eos reprimendos hęc lex eſt oppoſita. Si quis poſt epulum nuptiale cum puella nõ maritali affectu, ſed tanquã cum meretrice libidinis cauſa congreſſus, deinde nõ habens quod ei propalam exprobret, calumnioſè vertat ſe ad occulta crimina, dicẽdo in primis cõplexibus eam à ſe mulierem deprehenſam non virginẽ vocetur vniuerſus ſenatus vt iudicet: adſint etiã accuſatæ parẽtes, communem cauſam acturi. in tali enim controuerſia, quando de caſtitate corporis quæritur, non imminet periculum ſoli filiæ, ſed etiam eius curatoribus: non modò quia vſque ad ſuum tempus non cuſtodierunt natæ pudicitiam, verùm quia vitiatam ab alio deſponderunt pro virgine, decepto qui eam ſibi vxorem petiit. qui ſi litem vicerit, mulctetur calumniator ex iudicum arbitrio tum pecuniis tum verberibus: &, quod ei grauiſsimum erit, confirmetur id matrimonium. ſi modò vxor

cum tali cohabitare sustineat.his enim lex relinquit liberum, abire an manere malint.maritis eadem potestas non permittitur,propter recentem calumniam.Qui hominē occidit,appellatur homicida,sed reuera est sacrilegus,& quidē insignis.quippe qui perpetrauit sacrilegium maximū,sublata è mūdo re pretiosissima sacratissimáq;:quādo nihil est Deo tam simile,quàm hoc sigillum pulcherrimū expressum è matrice pulcherrima, ad exemplar ideæ rationalis effictum.Ergo quilibet homicida confestim pro impio sceleratóq; habendus est ob perpetratum facinus impium atque nefarium,& debet è medio tolli vt maleficus.meritus em̄ plurimas mortes exoluit se vnica,quia natura non fert eum affici pluribus suppliciis:nec iniquum videri potest si quod prior fecit,idem & ipse patitur. quāuis idem nō est quod tēpore,facto,proposito,personáq; distinguitur.An-non iniuria lacessere prius est quàm vim vi repellere?nónne homicidium res iniustissima est,sicut ediuersò iustissima homicidę supplicium?homicida explet suā concupiscētiam patrato facinore:occisus verò sublatus è medio, nec iniuriā potest reponere,nec ex vltione voluptatē capere.ille sua manu impetit ex insidiis:alter nihil potest officere aut nocere interfectori suo,nisi cognatis amicísq; propugnātibus ex affectu misericordiæ. Si quis gladio petit aliquē occidendi animo,etiamsi nō succedat, reus est homicidij quod destinauerat, nec prodest ei ꝙ conatu suo frustratus sit.proinde pari pœna plectatur.Item si quis non ausus cominus aggredi,dolo malo aggreditur ex insidiis hominem,& necē ei machinatur,scelestus est& execrabilis,pollutus animo prius quàm manibus.Quēadmodum enim hostes habētur nō solùm qui nos iam impugnāt classibus aut exercitibus, verumetiam qui vtrosq; apparatus faciunt,& machinas admouent portubus ac mœnibus,etiamsi nōdum ad manus venerīt: ita homicidæ cēsendi sunt nō solùm qui interimunt,sed & qui nihil nō conātur clámq; palámq;,vt interficiāt, etiamsi nō perpetrarint facinus,quòd si prę metu vel audacia,vitiis cōtrariis, in templum irrūpere tentarint impunitatis inueniēdæ gratia, prohibendi sunt.sin autem iam subrepserunt, dedendi sunt ad supplicium,cum hoc pręcono: Hominibus nefariis in fano ius asyli nō deberi.nam quisquis malum dat incurabile,inimicus est Deo.homicida autē lædit immedicabiliter,quia occisus nō potest in integrum restitui:nisi fortè innoxios ante solennē purificationem in tēplum non admittimus: pollutos verò in elui

bili

bili ſcelere, abolendo nulla mora temporis, dignabimur aditu ſacrarum ædium, quos ne priuata quidē domus honeſti viri & ſanctitatem amātis reciperet. Ergo ſi peccatum peccato cumulantes impietatem addunt homicidio, ducendi ſunt ad ſupplicium, vt non vnā mortem meriti, ſicut iam ante diximus. alioqui cognatis amicíſq; per dolum necati non patebit templum quod homicidam excepit, qui nunquam ſub idem tectum ſuccederent. Iniquiſsimum autē fuerit propter vnū multos, & propter violatorē iuris excludi affectos iniuria, nullo ſuo merito in luctum cōiectos acerbiſsimū. Et fortaſſe legiſlator prudenter in futurum proſpiciens, præcauere voluit, ne in templo cōmitteretur homicidiū, ſi illud frequētarent occiſi hominis neceſſarij, qui præ impōrēti affectu vel propriis manibus confecturi homicidam videbātur, patraturíq; impietatis ſummæ facinus. ſic enim victimarum ſanguis miſceretur cum homicidarum ſanguine, ſacratus cum execrabili. propterea iubet vt ab ipſis aris abſtrahatur homicida. Cæterùm qui gladio, haſta, fuſte, ſaxo, alióve telo interimūt, fieri poteſt vt inconſulto repētinóque impetu perciti ſcelus admittāt, furori non rationi obſequuti, ita vt dimidiatum videatur facinus cui nō acceſsit lōga deliberatio. alij verò ſceleratiſsimi, polluti mēte ac manibus, magi ac venefici per otium & in ſeceſſu dant operā malis damnatiſq; artibus, captantes occaſionē variarum calamitatum inferendarū proximis. ideo lex vult veneficos & veneficas ne vnū quidem diem viuere, ſed mori quamprimùm deprehenſi fuerint, nec vllo pacto differri ſupplicium. nam qui propalam & cominus aggrediuntur, vtcunq; caueri poſſunt, occultæ autem inſidiæ veneficiáq; nō animaduertūtur facilè. præſtat igitur vt noxa quā illaturi erāt aliis, auertatur in ipſorū capita. & alioquin etiam qui gladio vel alio quovis ſimili telo graſſatur, non enecat multos eodem tēpore. venenis autem letiferis innumeri perimuntur, inter eſculēta clam admixtis confuſiſq; per inſidias. & accidit aliquādo in numeroſo conuiuio ſodalibus ad eiuſdem ſalis eiuſdémq; menſæ ſocietatem collectis, inter libationes violari ſodalitatis fœdera, repētè mutatis rerū vicibus, & in conuiuij locum ſuccedentibus funeſtis exequiis. quapropter etiam mitiſsimos clemētiſsimóſq; iudices ſæuire in id genus cōuenit, nec ſaluti eorum vnquā parcere, tantùm non propriis eos tollendo manibus abſq; vlla cōtagione ſceleris. etiāſi non vtātur miniſtris ſupplicij. Quid enim eſt iniquius, quàm

aliméta ad tuendam vitam facta vertere in perniciem,& naturæ beneficia corrumpere? vt qui ex cibo potúq; petunt refectionem necessariã, in insidias præcipitati pro salute mortem inueniant. Eadẽ pœna manet eos qui non letifera venena cõficiunt, sed longos morbos & tabem lentam inferentia. nam sæpe satius est emori quàm ægrotare, præsertim diuturno morbo non habituro felicem exitum. respuunt enim medicinã morbi contracti è veneficiis. molestiores autẽ sunt in hoc genere animorum noxæ quàm corporum, quoniam inde nascuntur deliria & intolerabiles insaniæ, quibus mẽs, qua nihil pretiosius homini datum est diuinitus, oblęditur, vel potius in totum demigrat sine vlla spe reditus, brutã deterioremq; animi partẽ relinquens corpori, communem cùm bestiis: quandoquidem sublata ratione homo in feram mutatur, vtcunq; lineaměta humanę speciei retinet. Veram quidem illam magiam, hoc est perspectiuã sciẽtiam, per quam naturæ opera cernuntur clarius, vt honestã expetendámq;, non plebeij solùm sectantur, sed etiam reges regũ maximi, præsertim Persici, tam curiosi harum artium, vt regnare nõ liceat nisi cùm magis versato familiariter. ex hac adulterata deprauatáq; descẽdũt quas maxime proprio vocabulo malas artes dicimus, circulatorũ ariolorúmq; studia, & mulierum mãcipiorúmq; nequissimorũ expiationes lustrationésq; profitentium, mutationésq; amoris in odium, aut ediuersò in amorem odij, per quasdam potiones amatorias & incãtamenta idoneas: atq; his dolis inuncãt simplicissimum quemque, donec in calamitates ingentes pertrahant, vt nõnunquam magnæ familiæ cognationésq; paulatim sidendo sine ruinæ strepitu intercidant. His omnibus opinor consideratis noster legislator non sinit procrastinari veneficorũ supplicia, sed absq; mora vult exigi: quòd dilatio noxiis opportunitatem peccãdi præbeat, vltro ad mortem properantibus, cæteros verò suspicione metúq; repleat, existimãtes quicquid illorum vitæ accedit, suæ securitati decedere. idcirco sicut viperas, scorpios, aliásq; venenosas bestiolas, prius quàm mordeant, aut saucient, aut omnino se commoueant, sine mora ad primum aspectum occidimus, præcauendo genuinã eorum malitiã prius quàm noceãt: eodẽ modo etiam homines plectendi sunt, qui cùm sint animalia rationalia, nihilo secius à natiua mansuetudine in ferinos mores degenerãt, & pro delectamento habent lædendi quotquot possunt licentiam. Hactenus in præsenti de veneficis dictũ sit. Sciẽdum tamen hoc

quoq;

quoq;, interdũ accidere vt aliquis nihil minus cogitans cõmittat homicidium, nõ destinato consilio, nec paratus ad id antea, sed repẽtino furore percitus, impotẽti malo & obrepãti facilè, quod non minus nocet commoto, quàm sustinẽti talem debacchationem. interdũ enim aliquis progressus in forũ vt agat sua negotia, casu homini vel lingua vel manibus petulanti sit obuius, lacessitúsq; aut ipse contentionẽ exorsus, vt rixa citius dirimatur, aut pugno ferit, aut eminus lapide. Tũ si letali plaga ictus alter moritur, percussor quoq; ferat quod intulit, quòd si non statim ab ictu perit, sed decumbit læsa valetudine, ac mox curatus si nõ suis pedibus, saltem aliis sustentãtibus, aut scipione subnixus obambulat, duplicem mulctam luat, tum eam qua rependatur percussi otium, tum qua satis fiat medico. hac persoluta immunis sit à supplicio: etiãsi percussus moriatur postea. fortassis enim non ex ictu, post quem cœpit obambulare valeréq; meliusculè, sed aliis de causis interiit, quæ repentè aggressę vel sana corpora enecant. Quòd si quis rixando cũm muliere grauida pugnos in ventrem inflixerit, ita vt abortus sequatur, si abortium informe fuerit, mulctetur, tum propter violẽtiam, tum quia fuit impedimento naturę exorsæ opificium hominis, animalis pulcherrimi. Quòd si formatus fœtus absoluta membra & in ordinem digesta habuerit, moriatur percussor. jam enim erat homo qui in naturæ officina interemptus est, nõdum ab ea prolatus in lucẽ, similis statuæ latenti apud fictorem suũ, & nihil aliud expectãti quàm dum libeat illi spectandam proponere populo. Hæc lex etiam grauius quiddam prohibet, expositionem infantium, quæ apud multas gentes propter natiuam inhumanitatem vulgaris est impietas. nam si prospiciendum est, ne ante præfinitum natiuitatis tempus vim patiantur in vtero, quantò magis conseruandi sunt iam editi, & quasi nouelli coloni adscripti cæteris hominibus, vt vnà fruantur naturæ donis, quæ in terra, aqua, aëre, cælo proueniunt. cælestia contemplationi & spectaculo, terrestria verò vt vsibus seruiant, & expleant omnium sensuum desideria: menti quoque famulentur tãquam regi magno per eosdẽ sensus ceu satellites: aut etiã sine horum ministerio, duntaxat in his quęcunque sola ratione possunt percipi. Hæc tanta bona quisquis adimit pueris, & alimẽta statim à natiuitate denegat, sciat se violare iura naturę, & hoc modo incidere in maxima crimina, libidinosus, immanis, homicida, atq; adeo infanticida prolis propriæ. libidinosus vt

qui

qui non liberorum causa cõseruandiq; generis cùm vxore cõgreditur, sed voluptatẽ captans ex coitu more suũ hircorúmq;. immanis autem quis potius censebitur, quàm natorũ suorum inimicus implacabilis? nisi quis est tam fatuus, vt credat nõ temeraturũ fœdera inita cum exteris, eum qui cognationis iura & communis generis societatem nodósq; arctissimos ducit ꝓ nihilo, certè homicidæ infanticidæq; sunt manifestarij, siue scelus id peragunt suis manib' immaniter elidẽdo præfocádóve recẽtem spiritum: aut in flumen maréve proiiciendo è sublimi quo celerius mergantur ac profundius: siue in deserta loca deportatos exponũtur, vt ipsi aiunt nõ desperãtes de salute: sed re-uera vt abiecti miserius intereant. nam quæcunq; feræ carnes humanas appetunt, accurrũt & auidè fruũtur bellis epulis obiectis sibi à parentibus, qui soli aut præcipui curatores infantis esse debuerãt: atq; etiam reliquias eorũ carpunt alites carniuoræ si serius veniant. Nã quoties maturè præsentiunt, decertant pro præda cum terrestribus bestiis. Sed fac alicuius prætereuntis miseratione colligi expositi tium, & alimẽta cæteráq; educationẽ consequi: hoc beneficium quid aliud est quàm parentũ ipsorum cõdemnatio? Siquidem exteri faciunt horũ officium, parẽtes verò ne eam quidem curam natis impẽdunt quam exteri. immensum igitur quantò magis expositionẽ infantum vetitam innuit, qui autori abortus infligit pœnã capitis, si fœtus iam formatus erat in vtero. quáuis infantem tãtisper dum matrice clauditur, partem matris aiunt scrutatores naturalis philosophiæ, cúmq; his medicorum probatissimi, qui paraturã hominis inspexerunt, nõ foris solùm, verumetiam dissectis corporibus, ne quid eius ignoratũ in curãdis morbis afferret causam ingenitis periculi. hanc cõcretionem partus secernit, absoluẽs animal, ita vt nil ei desit eorum quæ natura humana postulat: proinde sine controuersia homicida est quisquis infantẽ interimit, ætate nõ obstante, cùm lex vindicet inuriam illatã generi. attamen si ætatis quoque rationem haberi placet, maiorẽ indignationem infanticida mereri videtur. nam perfecta ætas multis modis iritat offendítq;: infantibus verò tum recẽs in lucem ac vitã editis ne falsum quidem crimen licet obiicere propter summã eorum innocẽtiam. ideo sæuissimi omniũ & immanissimi iudicãdi sunt qui his struũt perniciem, meritò capitalem pœnam daturi legibus. Ei autẽ qui nolens cædem cõmisit, occisum sacra lex ait in manus à Deo traditum: vel quo excuset culpam

pam. nunquã enim Deus clemẽs ac propitius insontem ad necem dederet: sed aliquoties qui apud humanũ tribunal euadũt modis variis, in naturæ iudiciũ adducti dãnantur, vbi sola syncera veritas spectatur, nec offuscat vllis verborũ præstigiis. imò ne opus quidẽ verbis est, vbi nudãtur cõsilia, volũtatésq; occultę antea in apertũ producũtur. vel quo percussor licet exemptus crimine homicidij, quasi minister iudicij diuini, tamẽ declaretur obnoxius exiguo cuidã piaculo, quod veniã impetrare debeat, nõnunquã enim Deus paruis delectis & sanabilib⁹ vtitur ad puniẽda magna atq; insanabilia peccata, non ꝙ ipsos ministros probet, sed quòd eos putet instrumenta pœnarũ idonea, ne quis alioqui tota vita purus & è puris prognatus parẽtib⁹, cęde vel iustissima suas manus cõtaminet. ideò cęde pręter animi sẽtentiã pollutis exiliũ indicitur, certis quidẽ locis circũscriptũ, non tamen perpetuum. Sex enim ciuitates attribuuntur huiusmodi exulibus, octaua pars possessionum quæ forte obuenerũt sacratæ tribui, & ex re nominantur profugorum receptacula. finis autem exilij est idem qui vitæ pontificis, tunc enim reditus permittitur. quod ad locũ exilij attinet, hæc causa redditur. tribus de qua loqmur, has ciuitates accepit in cædis piæ iustęq; præmiũ, propter operam nauatam egregiè. Cùm enim propheta in celsissimum ac sanctissimum eius tractus montẽ accitus, ex ore Dei capita iuris acciperet, semotus per dies aliquot à cõspectu hominũ, quidam seditiosi per absentiam prĩcipis multa mala inuexerunt, & ad extremum impietatem his adiecerunt, vnius veri Dei cultu exploso, & cõsecrato iuuenco aureo ad exẽplar typhi Aegyptiaci: vacabãtq; profanis sacrificiis & festis nefariis, inconcinnisq; choreis, cantãtes hymnos cùm debuerint lamẽtari potius. hanc repentinam à bonis moribus defectionẽ indignè ferens ea tribus, ira zelóq; accensa armauit se velut ex cõposito, & vino simul orgiisq; furentes contemptim aggressa trucidauit, initio cædis facto ab amicissimis & cõiunctissimis, pietate tantùm metiẽdo necessitudines. itaq; exigua parte diei ceciderũt vigintiquatuor milia, quorum clades reliquos in officio continuit, similem pœnam veritos. eam voluntariam militiam pro pietate cultúq; veri numinis susceptam non sine periculo, ipse rerum pater approbauit, pronuntiauitq; interfectores puros ab omni scelere, & honorauit sacerdotio, virtutis ergô pietatísq;. ideo quisquis inuitus necauit hominẽ, iubetur in nonnullas huius sortis ciuitates secedere, ad eius casus solatiũ,

néve

pōtifex per excellentiā ab vtrisq; volūtariis pariter ac inuolun tariis, nefas est enim hūc quicquā pollutū attingere vel sponte sua vel casu fortuito, vt cū sacris præsit, ornatus sit parte vtraq;, tum mēte irreprehensibili, tū vita nullis probris obnoxia. itaq; tali merito suspecti sunt qui nolētes cædem fecerunt, non vt scelerati, sed vt minus puri à peccato: vtcunq; voluntati naturæ videtur præbuisse ministeriū aduersus prædamnatos illius occulto iudicio. Hactenus de ciuibus & ingenuis: deinceps etiā de seruis lex loquitur occisis p vim ac iniuriā. hos fortuna & cōditio vilior distinguit à suis dominis, de cætero natura vtrisq; cōmunis est & eadē. at lex diuina regulas iuris nō fortunæ, sed naturę accōmodat. ideo decet dominos nō abuti sua potestate cōtra famulos, cauereq; ab insolētia, cōtemptu atq; sæuitia. nā ista non sunt indicia placidi animi, sed impotentiæ tyrannicæ, exercētis licentiam pro arbitrio. quisquis enim domum suam tanquā arcem muniit, neminem domesticorū sinēs loqui liberè, asper in omnes præ agnata vel etiā affectata sæuitia, tyrānus est apparatu tantū minore differens: vnde satis apparet eum progressurū vlterius, si quid opibus accreuerit. Trāscendet enī mox ad ciuitates, gētes, regionésq;, oppressa prius sua patria, vt specimē de se præbeat, quàm immitis sit futurus in cæteros subditos. Talis igitur certò sciat, nō semper, nec in omnes habiturū se peccādi licentiā. Vltrix enī ei resistet iustitia, propugnatrix iniuriā patientium, reposcetq; rationē necis quam ille suis intulit: nec satis erit dicere inflictas plagas castigādi nō occidēdi animo. nō enim statim dimittetur impunè, sed ad iudices ductus diligenter examinabitur nū vera dicat, volēs an nolens interemerit, si dolus malus & nefariū propositum cōpertum in eo fuerit, moriatur, nec prosit ei ad salutē quòd sit dominus. sin autē nō mox post verbera, sed altero tertióve die seruus expirauerit, iam nō erit reus cædis dominus, excusationem habēs hoc ipsum quòd ille inter vapulādum non sit mortuus, permissus intra ædes viuere quamdiu potuit, licet breui tēpore. Huc accedit, q nemo est tā fatuus vt aliū velit lædere cum suo incōmodo, at quisquis seruū interficit, seipsū mulctat, cariturus eius ministerio, & insuper pretium perditurus, fortasse nō modicum, quòd si seruus meruit suppliciū, ducatur ad iudices, & crimen eius indicetur, vt legib' pœnas luat nō suo domino. Quod autē attinet ad bruta mortē merita: si quē taurus cornupeta interemerit, obruatur lapidibus. nō est enim idoneus sacrificio, & carnibus eius vesci

non est fas.quam ob rem?quia non est purus cibus homini,animal quod interfecit hominē. quòd si dominus eius sciēs ferum immansuetúmq;,nec alligauit nec inclusit, ac ne ab aliis quidē præmonitus eum asseruauit,reus esto. necatóq; cornupeta,ipse quoq; tollatur è viuis,aut certè caput suū pretio redimat, iuxta æstimationem iudicū. Si seruus fuit qui sic peremptus est,pretium eius restituatur ipsius domino.Quòd si non homo,sed pecus cornu cōfixum fuerit, mortuū sumat cornupetæ dominus, reddátq; aliud simile, propterea quòd incautè seruauit pecudis suæ ferociam, quòd si ipse alienā necarit pecudem,restituat similem,& boni consulat non mulctari se grauius,cùm prior læserit. Quidā profundos puteos fodiunt,aperiēdo viuos latices, aut vt pluuiales aquas colligant;deinde nec os putei sepiūt,nec addunt operculum,per summam negligentiam vel amentiā sinentes id patere ad quorundam interitum.in hos si quis viator incautius incedendo prolapsus perierit,actio sit cuilibet defuncti propinquo contra fossores putei:tum iudices litem æstimēt, & mulctam ab eis exigant,quòd si iumentum eò prolapsum perierit,quanti viuum æstimabatur,tantū luant domino, ipsis cadauer tollere liceat.Huic modo dicto crimini admittūt simile qui ædificata domo solariū relinquunt sine loricula,nec cauent nequis deferatur in præceps.nam vt verum fatear committunt homicidium,quātum in ipsis est, etiāsi nemo delapsus intereat proinde pœnam eandem debebunt, quam illi qui puteos relinquunt absq; operculo. Homicidis lex non indulget vt pecuniis luant,quod luendū est capite aut exilio:sed exigit rigidè,vt sanguis expietur sanguine, & insidiatoris capite satis fiat interempti manibus.alioqui peruersa ingenia nunquam satiātur maleficiis,sed facinora cumulāt facinoribus, augendo vsq; malitiā, nec vllis eam circumscribendo terminis.Cōtra tales mille supplicia decreuisset legislator,si potuisset:id quia non poterat,nouam pœnā addidit,iubens in ligno suspendi homicidas,móxq; ad suam clementiam reuertitur,humanitatis erga inhumanos non oblitus:Non occidat,inquit,sol super pēdentes in ligno,sed depositi ante occasum sepeliantur. nam necesse fuit eos qui omnes mūdi partes infestarāt,sublimes tolli vt ostēderetur soli, cælo,aëri,aquæ,terræq;,illorū supplicium:móxq; in sepulchreto condi,ne quid super terrā contaminēt.Quin& illud pulchre cautum est,ne patres moriātur pro filiis,néve filij pro patribus: sed vt quisq; mortē meruit,pro se luat ꝓprio capite.atq; ita lex

hæc

hæc opponitur, iis qui vel ius collocant in violẽtia, vel suos nimis tenero affectu adamát. tales enim se libenter supponerent mortis vicarios, insontes pro sontibus, lucrũ ducẽtes nõ videre suppliciũ vel parentũ vel filiorũ, vtpote insuauem & morte tristiorem vitam victuri postea. Quibus respõdebimus, Intẽpestiua est vestra ista beneuolẽtia, nec potest probari quicquid fit alieno tẽpore: sicut ediuersò laudãtur quibus in suis factis cõstat ratio temporũ. debemus amare quos amore dignos censemus. malus autem nemo verè amicus est. genere coniuncti amici, vt vocãtur, alienãt se sceleribus. arctius enim cõsensu virtutũ q̃ cognatione sanguinis astringimur: quas si quis deseruerit, nihil vetat eum referri in hostiũ, nedum alienorũ hominũ, numerũ. Cur ergo affectibus istis parũ virilibus beneuolẽtiæ humanitatísq; falsa nomina prætexitis? nisi fortè apud virũ fortẽ miseratio plus valebit q̃ ratio: præsertim cùm peccetis nõ simpliciter, dum noxios vultis eripere supplicio, vos ipsos verò insontes pro illis pœnæ subiicere. Verũ istis increpatio satis fuerit, nõ ex vtilitate publica indulgẽtibus suis affectibus, & alienã salutẽ sua morte redimere cupientibus. cæterùm illorũ immanitatẽ quis nõ detestetur, quorũ tã dira est ferocia, vt clámve palámve pro aliorũ culpis ab aliis pœnas grauissimas exigere audeãt, obiiciendo eis cognationẽ reorũ, aut societatẽ, aut amicitiã aliúdve simile, vt in vitã eorum sæuiendi occasionem habeant. & hæc interdũ faciunt nulla prouocati iniuria, tantũ vt per auaritiam rapinas exerceant. Nuper quidã tributis exigẽdis apud nos præfectus, quoniã aliquot qui debere videbãtur, fugerãt ꝓpter inopiam, veriti ne torquerẽtur, vxores eorũ & liberos, parẽtes, cognatósq; cæteros vniuersos per vim abduxit, protrusos, verberibus affectos, & omnibus cruciatibus, vt aut indicarẽt profugorum latebras, aut pro illis depẽderent, cũ neutrũ possent, alterũ quia nesciebant, alterum quia ipsi non minus erant pauperes. nec prius abstitit, quàm nouis tormentis eos enecaret, inauditóq; mortis genere, suspensa de collo sportula plena sabulo: vt pressi onere grauissimo sub diuo in medio foro, variis modis vexati, vẽto, sole, prætereuntiũ ludibriis, miserè deficerẽt. quod tam crudele spectaculum sic affecit nõnullorũ animos, vt aliorum exẽplo docti mortem præoccuparent gladiis, aut venenis, aut laqueis, in tam misero rerũ statu partẽ felicitatis existimãtes absq; cruciatu interitũ. cæteri moras inter ac deliberationes correpti, prius quàm ipsi sibi necem conficerent, velut sortito

L duce

ducebātur iuxta cognationis ordinem, primùm proximi, post hos secundi atq; tertij, donec perueniretur ad vltimos: quòd si quando nullus è cognatis supererat, ad vicinos transibat ea calamitas. interdum etiā totos vicos & oppida desolabat, colonis diffugientibus & latebras vbicunq; sibi quærentibus. attamen fortasse minus mirū fuerit tributorū exactores, ingenio barbaros, liberalis institutionis expertes, obsequētes iussis herilibus, collectores annuorū redituū, nec facultatibus parcētes nec corporibus, in vitæ quoq; periculum multos variis de causis adducere. nūc ipsi legislatores penes quos sunt iuris regulæ, perniquè statuunt, opinionē suam magis quàm veritatē secuti, proditorem plecti vnà cū liberis: tyrannum verò vnà cum quinq; familiis cognatione proximis. libenter discerē cur ita. si vnà peccarunt, simul etiam puniantur. quòd si nec socij fuerunt eorum nec imitatores, nec felicitatis voluptatísq; domesticorum participes, cur interimentur? ideóne tantùm quia cognati sunt? genus enim non scelus punitis. nimirū vos ô venerandi legislatores, bonas habetis familias: alioqui si malæ essent, opinor nunquam vobis in mentem venissent instituta huiusmodi: imò ne alios quidem ferretis hæc statuere, vt ob cauenda scelera innocentes quoq; inuoluantur alienis periculis. nam hic metus ita cautus debet esse, vt tamen nō contemnatur cuiusquam incolumitas. Cæterū qui nimiū securitati consulit, cogitur sæpe innoxiis non parcere. His rationibus consideratis noster legislator simúlq; animaduertens quantum hic peccetur ab aliis contra rempub. damnauit pariter & negligentiam & inhumanā sæuitiam: nec passus est quenquam pro auctario dedi ad luendum alienæ culpæ supplicium. ideo disertè cauit ne filij pro parentibus, néve parentes plectātur pro filiis: æquū censens vt qui peccant, iidem puniātur etiam siue mulcta pecuniaria, siue flagris & cruciatibus, siue talione læsi mutilatíve corporis, siue ignominia exilióq;, aut quacunq; tādem pœna legitima. dum enim vnum genus exprimit, nō permittens caput plecti pro capite, latenter & de cæteris subindicat suam sententiam. Fora, curię, tribunalia, sodalitia, comitia, & subdiualis vita quæ causis agendis rebúsq; gerendis in bello ac pace peragitur, viris cōueniūt: fœminis verò cura rei familiaris, & domus custodia. virgines penetralia, mulieres aulam nō egrediantur. duæ sunt enim ciuitatum species, maiorū minorúmq;. maiores vrbes vocantur, domus verò minores. harum præfecturæ sorte obuenerūt, viris

ma

maiorũ,hoc eſt reſpublica:mulieribus minorũ,hoc eſt res domeſtica.Abſit igitur vt mulier aliquid extra familiæ curã ſatagat,ſed amet ſolitudinem,nec tanquam proſtituta in publico in cõſpectu virorũ operetur,nec niſi ad tẽplũ procedat,ac ne tũ quidem ſine pudore per forũ frequentiſsimũ,ſed turba iam domum reuerſa,ita vt decet mulierẽ ingenuã & verè ciuilẽ, perſolutis ſine ſtrepitu votis atq; precibus ad auertẽda mala & bona impetranda.Rixãtibus autẽ pugnantibúsq; viris mulieres audẽter procurrere velut in auxiliũ,nõ mediocris fuerit impudentiæ,quãdo etiã in bello vacationem habent militiæ, vbi de cõmunis patriæ ſalute agitur:adeò decorũ & honeſtas fuit curę legibus,vt ſemper & vbiq; immotũ ſeruaretur:quòd in hoc incomparabili bono ſita videatur victoria, etiamſi cætera veniãt in periculum,quòd ſi qua tam impotenter amat maritũ,vt iniuriam ei factam diſsimulare non valeat,tamẽ ſexus memor ſit etiam cũ opem ferre parat.periniquũ enim fuerit, ſi vt virũ cõtumeliis eximat,ipſa ſibi faciat contumeliã.oblita pudoris fœminei,& probrũ ſibi cõcilians ineluibile. itáne decet mulierẽ conuitiari per vias,& verbis vti nõ licitis,ac nõ potius ſi alius cõuitietur fugere obturatis auribus?at nunc nonnullæ procurrunt armatæ nõ lingua tantùm ſed & manibus,natis exercitatísq; ad lanificium,nõ ad protrudendos pulſſandòsque obuios more pugilum,cætera tamen vtcunq, tolerari poterat: illud verò immanis audaciæ fuerit,mulierem inter rixandum inuolare aduerſarij genitalia.Non debet enim hic valere cauſatio,ꝙ marito ferre opem conata ſit,ſeuerè potius cohibenda eſt audacia:vt nec ipſa poſthac poſsit peccare ſimiliter,nec aliæ petulãtiam hanc imitentur,exẽplo in eam edito deterritæ. Erit autẽ pœna,mutilatio manus ipſius, quæ nefaria licẽtia rẽ illicitam attigit.Laudãdi ſanè gymnicorũ certaminũ præſides,qui fœminas arcẽt ab huius generis theatris,ne viros nudatos contẽplatæ,probitatem pudoris deprauarẽt contẽptis naturæ legibus, quæ inſigniter diſcreuit vtrũq; ſexũ noſtri generis.nã ne viros quidem decet interuenire exutis veſte mulieribus: ſed vterque ſexus debet ab altero nudato viſum auertere, ita vt natura poſtulat.ergo ſi temerarius viſus reprehẽditur,quãtò magis manus procaces culpandæ ſunt?nam oculi nonnunquam incidunt in ea quæ videre nollent,ſi eſſet ipſis integrum.manus verò cẽſentur inter obſequentiſsimas partes corporis,promptę ad exhibenda nobis miniſteria. Hæc eſt cauſa, quam vulgus affer-

re solet. aliam autem audiui à viris diuinis, qui plerasq; leges autumnãt apertis verbis significare obscura mysteria. est autẽ illorũ sentẽtia hæc. Duplex animæ vis, quasi sexu distincta, coniũcta genere, altera vt mascula ad mares pertinet, altera ad fœminas, vt fœminea: mascula soli Deo deuota, parẽti, factori, autoriq; omniũ: fœminea verò pendẽs à generatione corruptionéq; & extendens tanquã manũ suam potentiam, vt in obscuro apprehẽdat fortuita, generationi hærẽs multis modis mutabili, cùm debuerit potius amplecti diuinã illam naturã nũquam mutabilem, ter beatã & felicissimã. Meritò igitur lex figuratè iubet resecari quæ apprehẽdit testiculos, non vt mutiletur corpus parte maximè necessaria: sed vt ex anima excidãtur cogitationes impiæ, insidentes omnibus rebus generationi obnoxiis. testes enim generationẽ significãt. Addam & illud, vnitatẽ esse primæ causæ siue primi autoris imaginẽ, dualitatem verò, passibilis & diuisibilis materiæ. quisquis igitur dualitatem pluris quàm vnitatẽ faciẽs arripuerit, sciat se Deo præferre materiã. ideo lex æquũ censet excidi hunc affectũ tanquã manũ ex anima. nulla enim maior est impietas, quàm reb⁹ passibilibus ascribere illius summi agẽtis potentiã. Illi quoq; reprehẽdendi sunt q nõ pro dignitate peccatis pœnas statuũt, percussori mulctam pecuniariã, vulneratori ignominiã, homicidæ exiliũ, furi vincula. nã ista inæqualitas & disparitas inimica est rectæ institutæ reipub. at nostra lex æquitatẽ docet, vt quisq; pro his quæ facit: patiatur similia. si facultatibus sui ciuis nocuit, luat de ꝓpriis: corpore verò, si mẽbra læsit aut instrumẽta sensuum, ꝙ si vitæ struxit insidias, ipse vita mulctetur. nã aliã pro alia pœnã exigere in rebus toto genere dissimilibus, soluere leges est nõ constabilire. hoc autẽ dico, si circũstantiæ rem non variant. non enim perinde fuerit verberare parentẽ ac quẽvis aliũ, cõuitiari priuato ac magistratui, illicitũ aliquid in sacro ac profano loco facere, aut ĩ celebritate festóq; publico, ac in alio quovis die non eximio: & in vniuersum quæcũq; sunt huiusmodi differentiæ quæ crimẽ aut minuũt aut exaggerãt. Itẽ si quis, inquit, seruo ancillæ've oculũ extuderit, manumittat eos liberos, quia sicut in corpore principatũ natura dedit capiti cui summũ locũ tanquã regiam attribuit, reliquis mẽbris omnib⁹ quæ à ceruice vsq; ad imos pedes pertinẽt, ei pro basi suppositis: ita inter cæteros sensus imperiũ penes oculos essevoluit. ideo hos quoq; in sublimi collocauit vt principes, & quidẽ variis modis honoratos

tos,sed præcipuè loco tã insigni ac cõspicuo. quantã verò vtilitatẽ ex his genus humanũ percipiat,recẽsere longũ fuerit. vnã tamẽ dicemus eximiã.Philosophia defluxit quidem è cælo in hominũ animos, sed oculis sequestris deducta est id hospitiũ. nam hi primi conspexerunt vias,quæ à cælo ad nos tendunt,regias.bonorũ autẽ omniũ,quæ verè bona sunt, fons est philosophia.ex eo si quis haurit vt virtutẽ sibi quærat,laudãdus : cõtrà vituperãdus qui solam inde petit vafriciã.nam alter similis est cõuiuæ exhilarãti & se sodalitium:alter verò meribibo ingurgitãti se vsq; debacchationẽ tũ in seipsum,tum in cæteros.nũc dicẽdũ quomodo philosophia per oculos deducta sit in nostrũ hospitiũ.sublato vultu in æther ẽ viderũt illi solẽ,lunã,stellas fixas & erraticas,sarratã cæli militiã,& ipsi⁹ mũdi ornatũ.adhęc ortus harũ occasúsq;,choreas cõcinnissimas,statos circuitus,cõiũctiones,defectus,emersiones.deinde incremẽta detrimẽtáq; lunæ,solis motus trãsuersos à meridie septẽtriones petentis,ac rursum recipiẽtis se ad partes austrinas à septẽtrionalibus,atq; ita variantis annua tempora,ad absoluẽda maturãdáq; omnia multósq; alios effectus mirificos.iisdẽ collustrãtibus aërẽ,terras,maria,cũcta hęc mens percepit ipsorũ indicio:& quæ per se videre nõ potuerat,eorũ ope contẽplata,nõ hic substitit:sed vlterius progressus discẽdi studio,& spectandi dulcedine,rationibus cõiecturísq; assecuta est,hæc nõ temerè ferri suopte impetu,sed gubernari Dei prouidẽtia,quẽ parẽtẽ cõditorẽmq; rerũ nominare fas est.Item nõ esse hæc infinita, cũ circũscribantur vnius mũdi terminis,orbe illo extremo ceu vrbem includẽte, stellis fixis cõspicuo.porrò illũ summũ parentẽ lege naturæ curare suã progeniẽ,tũ vniuersitatẽ ipsam,tũ partes eius singulas, amplius cõsiderauit quænã sit essentia rerũ visibiliũ.& nũ eadẽ omniũ quæ mũdo cõtinentur,an aliarũ alia:tum quæ singularũ materia,quæ've causa finalis,quæ vires quibus conseruãtur, & vtrũ hæ corporeę an incorporeæ.nã horũ & similiũ scrutatio,nihil aliud appellari potest q̃ philosophia,sicut ipse vestigator ꝓpriè dicitur philosophus.nã mũdi cõsideratio,& contentarũ in eo stirpium atq; animantium,tũ exẽplorũ intelligibiliũ & effectuum sensibiliũ,quídq; in his singulis insit virtutis aut vitij, res est hominis studiosi cognitionis,auidi contẽplationis, & verè philosophi.at hoc summũ generis humani bonũ acceptũ fertur oculis:quos dignatos opinor eo priuilegio,quia sunt dilucidiores cæteris sensibus & magis illustrãt animã.habẽt quidem

omnes familiaritatẽ quandam cũ eo,verùm hic tanquã cognatione proximus primũ locum obtinet,ſicut multis argumentis licet colligere.quis enim neſcit gaudẽte animo ſubridere oculos hilariter:ſicut eodẽ mœrente ipſos quoq; ſubmitti ac langueſcere.ꝙ ſi grauior premat moleſtia,lacrymas etiam exprimit.iidem per irã tumeſcũt,& ignitum quiddam tuẽtes ſuffunduntur ſanguine:remiſsiores verò præ ſe ferũt manſuetudinẽ. inter ratiocinandum conſiderandúmve ſtant immotæ pupillæ & ipſe cogitabundę,quodãmodo:fatuorũ autem oberrãt,quorũ ne oculi quidem poſſunt quieſcere præ ſtultitia.deniq; omnib⁹ animi affectibus afficiuntur & oculi, variis mutationibus declarantes naturalem quandam cognationem.equidem nullam opinor inuiſibilis rei tam euidentem imaginem à Deo factã, quàm rationis oculos.Ergo ſi quis conuictus fuerit hunc præcipuum ſenſum dolo malo impetiſſe,& extudiſſe oculũ ingenuo homini,talionem feret.ſin ſeruo,non item.non quòd venia dignus ſit,aut minus peccauerit:ſed quoniã ſi talione ageret ſeruus,infeſtiorem herũ eſſet habiturus,acceptæ calamitatis ſemper memorem,& implacabiliter vindictam meditantem quotidie,donec eum iniquis iuſsis vſq; magis ac magis grauatum ad mortem adigeret.Proſpexit igitur lex ne vel maleficium ſineretur impunitũ, vel orbatus oculo grauiora pateretur inſuper,ſtatuens abſque controuerſia mancipium manumitti, cui herus extudiſſet oculũ. Sic enim dupliciter mulctabitur,& pretio ſerui & miniſteriorũ quod eſt vtroq; grauius,maximo afficiet beneficio quẽ maluiſſet habere ſemper obnoxiũ ſuæ ſæuitiæ.at læſus duplex habebit ſolatiũ,libertatẽ lucratus,& erept⁹ ſ euo imperio.eadem lex iubet vel pro dente excuſſo libertate donari mancipiũ.cur ita?quia vita nihil pretioſius,cuius inſtrumentũ natura dẽtes fabricauit ad ciborũ diſpoſitionẽ.his enim cõciduntur,dictis ab edendo detorto vocabulo,ſicut molares dicũtur qui attritu fruſta cõminuunt. quapropter ille rerum parens & conditor,cuius nullum opus eſt ſuperuacuum, dẽtes nõ vt cætera mẽbra naſcenti ſtatim addidit,ne infantem lacte nutriendum grauarent inutiliter,& fontes vberũ per quos alimẽta deriuantur,vexarent inter ſugẽdum:ſed in tempus præſtitutum,hoc eſt ablactandi,exortum eorũ diſtulit,quos prius abdiderat:ſcilicet quia iam ſolidiores cibi hæc inſtrumenta poſtulant,ceſſante nutrimento lacteo.Si quis igitur præ nimia ſuperbia dentem ſeruo excuſſerit, priuarit hominem inſtrumento

ad

ad sustentandam vitam necessario. manumittat læsum tã grlauiter, & mulctetur viuo instrumẽto cariturus eius ministeris. Dicet aliquis. Ergo pari pœna vindicatur dẽs & oculus? Respõdebo, & meritò. par enim vtriusq; vsus est, in suo duntaxat officio, in aspectu oculi, dentis verò in edendo. imò si hæc diligenter inter se comparentur, apparebit oculum esse honestissimã partem corporis, vt contẽplatorem cæli quo nihil in mũdo augustius: dentem verò nõ minus vtilem, vt qui præmadendo cibos vitæ sit adminiculum. præterea visu orbatus potest nihilominus viuere; dentes verò extusos sequitur mors miserabilis. Hos igitur si quis infensus seruo adimat, sciat se ipsi famem in annona quantumlibet bona inuehere suis manibus, quid enim proderit ciborum copia per summã domini crudelitatem spoliato instrumentis ad vescẽdum necessariis? & hæc est causa cur alibi interdicatur ne quis fœnerator à debitore molã superiorem inferioremve sumat pro pignore, nõ sine prȩfatione legis, quòd qui hoc facit, oppignorari sibi sinit vitam hominis: nam qui aufert vitæ sustentacula, fit homicidio proximus, non parcendo vel animȩ. In tãtum autẽ solicitus fuit legislator, ne quis alteri necis causam præberet, vt eos etiam qui cadauer fatali morte defuncti hominis attigissent, impuros pronũtiet, tantisper dũ se lauacro purificarint. à templo autem etiã post purificationem tales arceantur per septem dies, iubentúrq; tertia latere atque septima. præterea funestam domum ingressos lex vetat quicquam attingere prius quàm abluãtur vnà cũ suis vestibus. eo enim contactu vasa & quãcunq; supellectilẽ pollui iudicat. nam anima facit hominẽ, qua demigrante reliqua cõtaminantur omnia, destituẽte se diuina imagine. mens enim refert Dei similitudinem, formata iuxta exemplarem ideam illius supremæ sapientiæ. Addit lex impurũ fieri quicquid ab impuro tangitur, per cõtagionem videlicet. Videtur autem latè patere hoc sacrũ oraculũ, nõ consistens intra corpus, sed amplius inquirẽs etiã in mores animæ. nã propriè loquẽdo impurus dicitur quisquis est iniustus & impius, cui nulla iuris humani diuiniq; reuerentia, qui omnia miscet conturbátq; propter immoderatos suos affectus & vitia nimia. proinde quæcũq; aggreditur negotia, omnia reprehensionẽ merẽtur, vt vitiata per autoris sui nequitiam. Sicut e diuersò actiones bonorũ virorum laudãtur, per virtutem eorum meliores redditæ: quandoquidem ita natura comparatum est, vt effectus similes fiant suis autoribus.

PHILONIS IVDAEI, De circumcisione.

CAPITA legum ſpecialium, id eſt decem præcepta quæ vocant decalogum, ſuperiore libro diligenter tractauimus: nunc ſupereſt vt ſpeciatim mandata conſideremus, ordine quo in ſacris literis ſunt prodita. initium autẽ faciam à re iuxta multorum opinionem ridicula. Ridetur enim maiorum noſtrorũ circũciſio, quãuis in non mediocri honore habita etiam apud gẽtes alias præſertim Aegyptiacam, præcellentem hominũ tam frequẽtia quàm ſapientia. ideo conueniẽtius erat abſq; cauillis puerilibus prudenter & ſerio quærere cauſas cur is mos inualuerit, q̃ præpropera ſententia damnare facilitatẽ gentiũ nobiliũ, cùm veriſimile ſit nõ temerè circumcidi tam multa hominũ milia, perferréq; cruciatus mutilationis in ſuis & chariſsimorum pignorum corporibus: imò eſſe cauſas permultas quæ ſuadeant ab hoc priſcorũ inſtituto nõ diſcedere, ſed quatuor præcipuas. Vnam, vt caueatur morbus curatu difficilis. quẽ vocãt carbunculum, opinor ideo ſit appellatũ, ꝙ vrat inflãmatione, quæ præputiatis facilius innaſcitur. alterã vt totũ corpus ſit purius, nec impediat officia ſacerdotalis ordinis: quãobrem etiam radunt corpora Aegyptij ſacrifici, ne quid ſordiũ vel ſub pilis vel ſub præputiis hæreat, quod poſsit obeſſe puritati ſacris debitæ. tertiam, ꝙ cordis ſimilitudinẽ quandã habeat circumciſa hęc particula. ambę enim generationi ſeruiunt. nã ab altera ſpiritus animales, ab altera genituræ proficiſcuntur. ideo priſci æquum cenſuerũt occultæ illi potioríq;, ceu fonti cenſuũ animi, adſimilare hãc viſibilem: vnde origo craſsiorũ ſenſuũ corporis. quarta porrò cauſa ſummè neceſſaria, eſt cura fœcũditatis & numeroſæ ſobolis, aiũt enim ita ſemẽ recta eiaculari integrũ nec diffluẽs per ſinus præputij: & ideo circũciſas gẽtes fœcũditate pollere, eſſéq; populoſiſsimas. Hæc ſunt que ad aures meas peruenerũt, tradita per manus à diuinis viris noſtris maioribus, qui Moſis placita diligenter explicauerũt ſuis interpretationibus. equidẽ pręter iam dictas rationes per circũciſionem ſignificari arbitror duo quædã valde neceſſaria. vnũ, exciſionẽ voluptatũ quæ mentẽ faſcinãt. quoniã enim inter omnes voluptatũ illecebras

bras principatū tenet viri cōgressus cū muliere.instrumentum eius legislatores mutilari iusserūt,innuēdo resecādas voluptates superfluas,nō vnius tantū huius generis.sed omnes per vnā subindicātes,alterū verò,quo moneātur abiicere arrogātiam, grauē morbū animæ.quidā enim velut præclari fictores,iactāt se posse hominē animal pulcherrimū producere, & inflati hac superbia gerūt se pro diis,vero autore generationis dissimulato,cùm tamē eum errorē cōsideratis aliis quibuscū versantur: potuerint corrigere.multi enim sunt inter eos viri steriles. & infœcūdæ mulieres multæ,atq; ita vtriq; cōsenuerunt in orbitate.hæc igitur praua opinio excidenda est ex anima,sicut & cętera quæcunq; pietati repugnant.verùm de his hactenus. nunc vertendus est styllus ad leges speciatim proditas, ac primū ad eas quibus debetur initiū,pertinentes ad caput de monarchia.

PHILONIS IVDAEI, De monarchia liber I.

QVIDAM solem,lunam cæteráq; sidera crediderunt esse deos rerum dominos, ad quos omnium quæ fiunt causas retulerūt.at Moses opinatur mūdum & creaturam esse,& more amplæ ciuitatis magistratus habere ac subditos: magistratus, quotquot in cælo sidera vel fixa vel erratica:subditorū vero loco naturas quæ lunā inter & terras degunt in aëre.cæterùm dictos magistratus nō esse potestatis liberæ:sed sub præfectos vnius patris rerū omniū, ad cuius imitationē iustè legitiméq; administrent singula negotia. sed hebetes quosdā qui summū illum rectorē non videant,inferioribus istis,quasi liberæ potestatis essent,causas rerum attribuere.quorum ignorantiam sacer legislator castigat verbis his: Caue ne conspicatus solem,lunā,sidera,omnémq; cæli ornatū, opinione falsus adores ea.Rectè admodū & pulchrè fallaciam vocat diuinum cultū rerum supradictarum.nam quidam animaduertētes solis processibus ac recessibus temperari anni tēpora,quibus animalia,stirpes,fruges,prouenıāt maturescāntq; lunam verò ministrā solis & absentis vicariam, vt quæ noctu præsit rebus quibus sol interdiu, alias itē stellas afficere variè

terrestria,in errorem inducti sunt inexplicabilẽ,suspicari nullos esse deos præter hos.quòd si studuissent per rectã viam incedere,statim didicissent,quod quemadmodum nostri sensus ministri mẽtis sunt,sic & sensibiles isti magistratus ministri sunt illius intelligibilis, boni cõsulentes cæteri se in secũdo ordine. ridiculũ autem esset opinari,mentem in nobis,cùm sit parua & inuisibilis,præesse instrumentis sensuum:illam verò vniuersalẽ maximam perfectissimámq; non habere regnũ in reges ipsos, inuisibilem in visibiles.ergo credẽdum est omnes illos cælites qui percipiuntur sensibus,non esse sui iuris,nec habere potestatem propriam,sed subpræfectorũ tenere ordinem,sic natura factos vt sint obnoxij,quamuis summus ille rector non reposcat ab eis rationem,propter virtutẽ ipsorum eximiã. Itaq; trãscensa per cogitationem omni visibili essentia, pergamus ad cultũ illius inuisibilis qui sola mente percipitur,solus Deus deorũ tã inteligibilium quàm sensibilium, atq; etiam rerum cũctarum opifex.quòd si quis religionem quę sempiterno conditori debetur,alteri iuniori aut creato tribuat,inter insanos referẽdus est ac impios.Sunt item quidam qui aurum argẽtúmq; statuariis, quasi deos fingere scientibus,suppeditant. hi mox acceptam rudem materiã ad exemplar mortale formãt,vt (quòd est absurdissimum)talia simulacra pro diis colantur, fanis cõstructis & dedicatis altaribus: honorentúrq; põpis,sacrificiis & cęteris ritibus atq; ceremoniis per sacrificos & sacrificas augustũ in modum exquisitis cura quoad fieri potest maxima.id rerum pater vetat prædicens:Nõ facietis vobis deos aureos & argẽteos.tantùm non expresse docẽs,ne ex alia quidẽ vlla materia deos manufaciendos esse,quando præcipuis duabus interdicitur.argentum enim & aurum primatũ in metallis obtinent. Verùm pręter hoc apertum interdictum,videtur mihi subesse hic & aliud præceptum vtile moribus,auaros valde arguens,vndecunq; argentum & aurum sibi quęrẽtes,& acquisitum tanquam numen recõdentes in penetralibus, totam suam felicitatem acceptam illi ferendo,quin & illos qui cùm non possint proprias diuitias colere.quòd his careant,alienas mirãtur,nõ minus auari quàm illi priores:quos adoraturi manè ad ædes eorũ tanquam ad sanctissima templa cursitãt,bona petituri ab his quasi numinibus. Hos alibi quoq; lex admonet: Idola non cõsectabimini,nec facietis vobis deos fusiles:figuratè docẽs,diuinos honores nõ conuenire diuitiis.auro enim argẽtóq; fermè cõstant diuitiæ.quas

vulgus

vulgus sectatur sub illi⁹ cæci Pluti nomine,cui soli se debere felicitatẽ existimat:hoc est simulacris,vt scriptura loquitur,vmbris & vanis imaginibus, nihil solidum firmúmve habẽtibus. feruntur enim vltro citróq; vẽtorum in morem. id verum esse argumẽto certissimo colligitur: quia sicut interdũ repentè aduolãt,ita prius quàm prehẽdãtur,possessore illuso rursum auolant.atq; etiam cùm adsunt maximè, speculares quasdã repræsentant imagines, præstigias sensuũ,ludibriáq; instabilia. Sed quid opus est fastum istum & opulentiam, quam sibi homines fingunt,vanitatis coarguere, cùm non desint qui existimẽt animalia stirpésq;,& quicquid gignitur ac corrumpitur,perpetuò fluere, detrimẽtis tamen obscurioribus quàm vt sensui pateãt, quòd naturæ velocitatẽ visus quantumvis acer assequi nequeat. Nec tantùm opulentia gloriáq; habent sua simulacra & inanes imagines, verùm & omnes isti fabulosi quos poëtę commenti sunt contra veritatem propugnatores mẽdacij,nouis diis velut è machina introductis, vt ille verus sempiternúsque obliuioni traderetur.&quo faciliùs homines allicerẽt,carminibus,numeris metrisq; ornarunt mẽdacium,rati se fucum facturos lectoribus.Nec hoc contenti assumpserunt in fraudis societatem pictores & statuarios,vt colorum specie figurísq; affabrè factis& expolitis spectatores inescatos subigerẽt,iniectis in præcipuos sensus visum auditúmq; laqueis, alterum captũ inanimis pulchritudinibus,alterum verò suaui incãtatione poëtica insinuãte se in animam & vires eius labefaciente atq; constantiã.Propterea legislator non ignarus ad quantam molẽ ista vanissima persuasio intumuerit,quãtóq; stipata sit plerorũq; hominũ imperitorũ satellitio,sponte sua potentiã eius protegentium,veritus nequãdo meditatores incorruptæ veræq; pietatis,ab ea tanquam torrente raperẽtur inuoluerẽtúrq;,profundos sanctitatis typos in auditorũ mẽtes imprimit & insculpit,ne vnquã deleãtur confundantúrve iniuria temporũ,cõtinuè cantionem eandẽ repetens:vnũ esse Deũ conditorẽ factorẽmq; rerũ vniuersarũ,& hunc dominari creaturis omnibus,quãdoquidẽ verè firma constánsq; penes ipsum solum est autoritas. Dictũ est autẽ omnes viuere,quicũq; Deo verò adhærẽt. an non igitur felicissima & ter beata vita fuerit,vnũ rerum autorẽ antiquissimũ colere potius,quàm hoc rege posthabito venerari ianitores eius apparitorésq;?nã vitæ huius immortalitas relata est in naturæ tabulas,duraturis in æternũ vnà cum mũdo literis.Difficile quidem

videtur

videtur quærere præcipereq; patrem & rectorem vniuersorũ, ſed conandum tamen impigre.occurrũt autem hic duo præcipuè quærẽdā mẽti germanè philoſophanti:Vnum, an ſit Deus, quod negat quorũdam peſsima impietas:alterũ,quid ſit Deus, horum primũ non magno diſcitur negotio:ſecũdum verò non ſolùm difficilè eſt diſcere,ſed etiam fortaſsis impoſsibile.cõſideremus vtrunq;.Opifices plerunq; noſcuntur ex opificiis,quis enim inſpecta ſtatua vel tabula,nõ ſtatim intelligit pictorem vel ſtatuarium?quis veſtibus,nauibus,domibus inſpectis,nõ cogitat textorem,materiariũ cæmẽtarium? itẽ dum aliquis adit vrbem cuius bene conſtitutá ſit reſpub. ornatáq; pulchris legibus,quid aliud credet quàm bonos ei magiſtratus præeſſe? ſic qui venit in hãc veram Megalopolim, mundũ videlicet, vidẽs terræ mõtana & campeſtria plena ſtirpibus & animalibus,amnibus perẽnibus & torrẽtibus,pabulis & maritimis ſubuectionibus,tum aëris temperiem & mutationes vicẽsq; annuas temporum,ad hæc ſolẽ lunámq; noctis & diei princeps,cæteráque ſidera vel fixa vel erratica,totiúsque cæli choreas & ambages: nónne veriſimilẽ atq; adcò neceſſariam cogitationẽ de horum patre,cõditore atq; rectore cõcipiet?nullũ enim artificioſum opus ſponte prouenit. mũdus autẽ arte ſumma factus eſt, dubio procul à conditore optimo ac perfectiſsimo. Ita iam eſſe Deũ percepimus.Nunc eſſentiam huius,quáuis veſtigatu inuentúq; perdifficilem,tamen quoad fieri poteſt ſcrutari libet. nihil em̃ magis quàm verus Deus quærẽdum eſt,etiamſi eius inuẽtio ſupra vires humanas ſit:quãdoquidem ipſum per ſe diſcendi ſtudium incredibilem affert voluptatem ac lætitiam, ſicut teſtantur quicunq; nõ ſummis labris deguſtarunt philoſophiam,ſed affatim oblectati ſunt dogmatũ eius epulis,horũ enim ratio ſublimis à terris rapta incedit per æthera, totũ cælum cum ſole ac luna perluſtrans ſtudio viſendi omnia,quáuis hebetiore viſu vix ferat clariſsimum ſynceriſsimúmq; ſplendorẽ effuſum obuiã,ita vt animæ oculis caliget ad eius radios,& quaſi tentetur quadam vertigine.nec tamen ab incepto deſiſtit prę laſsitudine,ſed inuicta contẽtione pergit cõtemplari pro viribus, vel ad ſecundam palmam aſpirans, ſicut in ſacris certaminibus, quãdo non datur primam aſſequi. poſt imagitationẽ autẽ veri coniectura ſecundũ locũ obtinet,in quantũ non diſcrepat à bonis rationibus,ac probabilibus.Quẽadmodum igitur certo ſcire nõ poſſumus,cuiuſq; ſtellę qualis ſit eſſentia.quęrimus tũ ala

crit

criter, oblectamúrq; rationibus verisimilibus propter genuinum discendi desiderium: ad eũdem modum licet verum illud ens Deum non valeamus cernere, debemus indesinenter eum quærere, quãdo hæc cõsideratio vel per seipsa citra inventionẽ, res est summè desiderabilis. nam nec corporis oculis quisquã vertit vitio, quòd cùm non possint solem ipsum obtueri, radiorum ab eo in terram defluentium splẽdorem extremum aspiciunt. quapropter amicus Dei Moses & mysteriorũ eius interpres, supplex precatur: Ostende mihi teipsum: tan tùm nõ diser tè proclamare coactus, Esse te docente mundo didici, qui me vt filius de patre, vt opus docuit de artifice. quæ porrò tua sit essentia cùm scire cupiam, qui me hoc docere possit in vniuerso mũdo inuenio neminem. oro igitur vt exorari te patiaris ab amico supplice, & qui solus potes opẽ afferas. Sicut enim lux à nulla re illustratur, sed seipsa ostẽdit, sicut tu te solus potest ostendere. sit ergo venia confugere ad te audẽti propter penuriã magistrorũ in summo discẽdi desiderio. Ad hæc Deus: Ardorẽ discendi probo vt meretur, cęterùm quod petis, neminem natum impetrare fas est. tibi tãtum largiar quantũ conuenit. nec enim quicquid ego dare possum facilè, id & homo potest accipere. ideo cùm dignus sis mea gratia, donaberis omnibus quorũ capax es muneribus. mei verò notitiam tãtùm abest vt natura humana capiat, vt ne totum quidem cælum totúsve mũdus possit eam capere. Nosce teipsum, nec sinas te cupidine rerũ quibus impar es abripi, & sublimiora te noli plus ęquo appetere. potieris enim omnibus, quib⁹ potiri fas erit. His ille auditis preces iterat: Persuades inquit, mihi me nõ posse manifestam imaginationem tui mente cõcipere: oro tamẽ, vt saltẽ gloriam tuam videre liceat. gloriam dico potestates quarũ stiparis satellitio, quæ hactenus ignoratæ miro me torquent cognitionis desiderio. Tũ Deus: Quas quæris potestates, vtiq; intelligibiles sunt, non visibiles, sicut ipse sum inuisibilis & intelligibilis. intelligibiles inquã, non ꝙ iam intellectæ sint, sed quia si cõprehendi possent, duntaxat mente, non sensibus, essent comprehensibiles, cùm mentis natiuus vigor talium rerum sit capacior. attamen quãuis earũ essentia sit incõprehensibilis, videre licet sigillum quoddã & effigiẽ earum efficacię: quemadmodũ apud vos anulis in cerã impressis similémve materiam, exprimuntur figurę variæ, & quidẽ integræ omnibus sui partibus. tales cogitandæ sunt potestates, quę mihi astãt pro apparitoribus, & qualitates

formásq;

formásq; addunt rebus qualitate formáq; carentibus, absq; vllo sempiternæ suæ naturæ detrimēto, hæ nō temerè ideæ nominantur à quibusdā vestratibus, quia singula ἰδιοτρίοσι, hoc est suam cuiq; reddunt proprietatem, inordinata redigūt in certū ordinem, infinita indeterminata, informia formāt, definiūt, terminant: & in vniuersum deteriora in melius reparant. Non est igitur quod speres te percepturū vnquam vel meipsum, vel vllā è meis potestatibus, quorū autē capax es, libēter (vt dixi) facio tibi copiam. patebit tibi mūdi & eorum quæ in ipso cōtinentur spectaculum nō corporis, sed mētis peruigili collustrādū compræhendendúmq; oculo. tu modò perge amare indesinēter sapientiam quæ suos discipulos explet laudatissimis honestissimísq; placitis ac sententiis. His auditis confirmatū est in eo sapientiæ studiū, & hodiéq; ad rerū inuisibilium amorem excitat omnes sui similes, cōplectens tum populares, tū eos qui aliūde transitionē fecerunt ad meliorem ordinē: alteros vt à nobilitate nō degeneres, alteros vt in generis societatem ascitos à nobilibus: quales vocātur proselyti seu aduenæ ꝙ postquā aliunde venere nouelli coloni sint ascripti in ciuitatem, qui cōtemptis figmentis fabularum, syncera instituta recipiūt. omnes autem æquo iure vti voluit tā aduenas quàm indigenas, veteres ciues admonens vt hos nouos nō solùm honorent, verumetiam eximia prosequātur beneuolentia: & meritò. Cùm reliquerint patriam, cognatos amicósq; pietatis ergô sanctitatísq;, nō excludātur ab aliis ciuitatibus, familiis, amicitiis, sed pateāt receptacula hominibus ad religionē veram trāsfugientibus. nā vnius Dei cultus est amoris mutuæq́; beneuolentiæ vinculū insolubile. exæquatis autē honore iureq́; cū aliis ciuibus propter abdicatam superstitionem traditā sibi dudum à maioribus, nō permittit effreni linguę petulātia cōuitiari diis creditis falsa persuasione aliarū gētium, ne & illæ irritatæ prorumpant in voces nefarias cōtra Deum optimū maximum, nimirū nō docti verū à falso discernere propter deprauatam institutionem & errorē iam inueteratum. interdum tamen reperiuntur quidam è ciuibus, qui omisso vnius Dei cultu à pietate deficiunt, & ordinem suum deserunt, plectendi pœna vltima. ꝙ tenebras præponant luci clarissimæ, & data opera mētē excæcant cùm potuerint verum cernere. permissum est autem cuivis bene nato educatóq; & maiorū virtuis æmulo, à talibus sine mora pœnas sua manu exigere, nō expectato assensu senatus & iudicū, imò ne delato quidem

quidem nomine:& sequi animi amantis Deum infestiq; vitiis impetũ cõcitati aduersus impios nulla dignos clemẽtia, semel accepta potestate senatus, iudicum, prætorum, tribunorũ, accusatorum, testiũ, legum, populi, vt absq; omnibus impedimentis intrepidè pro pietate decertare liceat.& extat in sacris legũ voluminibus exẽplum tam præclari facinoris. Vir quidã cõspicatus ciues suos in amplexus exterarũ ruere, pellicíq; harum blãditiis in ritus alienos à religione patria atq; etiã sacris earũ initiari, principem eius factionis & legũ contemptus autorẽ præferocem (iam enim propalam ostẽtabatur audacia nefaria, & simulacris mactabãtur victimæ) in cõspectu totius populi furore diuino percitus, dimotis turbis quæ ad spectãdũ cõuenerant, fortiter aggressus interemit vnà cũ muliere: ipsum quia facilẽ se discipulũ præbuerat ad discẽda quæ satius fuisset dedidiscere. illam verò quòd malitiæ nequitiæq; magistra fuerat. id tã calidum facinus repẽtè visum castigauit plurimos, & reuocauit ad officium. Quocirca Deus laudauit strenue nauatã operã iniussu magistratuum, & promptã alacritatem honorauit duplici premio, pace ac sacerdotio: tũ quia iudicauit immunẽ à militia debere esse in posterũ propugnatorem diuini cultus fortissimũ: tũ quia sacerdotalis honor pietati debeatur merces ꝓpriã, quæ est professio seruiẽdi cælesti parenti optimo, cui seruire optabilius est quàm regnare, nedũ esse liberum. nõ desunt tamen quidam prolapsi eo insanię, vt ne receptum quidem ad pœnitentiã sibi reliquũ faciãt, ad cultum simulacrorum præcipites, confirmantes eã seruitutẽ literis, nõ in chartula scriptis sicut mos est mãcipiorum, sed inustis in corpus ferro ignito ne deleri queãt postea. nam hæ non obscurãtur vllo tempore. At legifer Moses vir sanctissimus idem propositũ per omnia cætera tenuit, vtpote veritatis amator atq; magister, cũctis suæ gentis hominibus cupiens hãc imprimere in præcordia, procul reiectis falsis opinionibus. proinde cùm sciret hũc errorẽ vitæ nõ mediocriter foueri prauis diuinationibus, totũ hoc genus auersatur maximè diuinos cũctos arcẽs in perpetuũ à sua republica, sacrificos, expiatores, auspices, prodigiorũ procuratores, incãtatores, sortilegos. omnes enim hi cõiecturis ducũtur in speciem ꝓbabilibus, easdẽ res aliter atq; aliter interpretando, tum quia subiectũ eorũ non habet naturam stabilẽ, tum quia ipsi carent ratione accurata examinandi conceptus suarum mentiũ. impietatis apparatus isti sunt: quare? quia qui attendit his & obsequitur, credẽs

bine

hinc pēdere bona maláq;,contemnítq; autorem rerũ omnium: nec intelligũt se vitæ curas cõmittere incertissimis alitum motibus per aërem vltro citróq; volitantiũ, & reptiliũ è terræ cauernis quærendi sibi causa proreptãtium:item visceribus pecudum,cruori & cæsis anima cadaueribus collapsis vt mutentur in deterius.requirit enim lex in huic ciuitati ascripto absolutã scientiam,nõ istarum artium quibus vulgus instituitur à teneris,quales sunt diuinationũ sortilegiorũmq; cõiecturis nitentium : sed certæ persuasionis & veritatis indubitatissimæ qua Deus & pietas perdiscitur.sed quoniã à natura insitũ est hominibus prenoscẽdi futura desideriũ,& ideo multi se ad aruspicinam similésq; diuinãdi artes applicãt,sperántq; harũ ope se fore voti cõpotes,cùm tamẽ seipse vanitatis coarguãt,seuerèvsus earum interdicitur.nec etiã defore pietatis veræ cultoribus futurorum præscientiã.exoriturum repentè prophetã aliquẽ qui vaticinetur correptus numine,nihil de suo dicẽs(nec enim scit quid dicat qui verè diuinat)sed quicquid proferet quasi alio dictãte impetrãs.Deus enim per prophetas loquitur : quibus pro instrumentis vtitur ad significãda quæcunq; voluerit. Hæc & similia postquã de vno vero Deo cognoscendo vates legifer nos præmonuit,deinceps præscribit quo ritu eum coli oporteat.

PHILONIS IVDAEI, De monarchia liber II.

DEI templum alterũ summũ verúmq; existimandum est,mũdus hic vniuersus,cuius sacrarium sit cælum in tota rerum natura præstantissimum,donaria verò sidera,sacerdotes & æditui potestates angelicę,animæ carentes corporibus,nõ quemadmodũ nostræ contẽperatæ è ratioali brutaq; natura,sed totæ quãtæ sunt intellectu præditæ,ratione synceritatis vnitati similes : alterũ verò manufactũ. non erat enim reprimendus impetus hominũ ad pietatẽ properãtium,& grata sarificia pro acceptis beneficiis reddere parantium,aut pacem veniámq; petentium.prospectum est tamẽ ne vel passim vel vno loco plura tẽpla dedicarẽtur æquissima ratione, quandoquidẽ vnus Deus nõ nisi vnicũ sibi dicari postulare videtur.ac ne apud priuatos quidẽ focos licet rem diuinã facere

facere,sed vel ab extremis terris ab hoc templũ proficisci iubẽtur sacrificaturi, hac quoq; de causa quo morũ experimentũ de se præbeant.nemo enim nisi castè piéq; sacra facturus sustineat relictis cũ patria cognatis amicisq; peregrinari,& diuelli à necessariis coniunctissimisq affectibus.id verũ esse apparet cuilibet.innumeri enim ex innumeris ciuitatibus terra maríque ab oriẽte,occidẽte,septẽtrionibus,meridiéq; singulis festis ad templum hoc cõfluunt,quasi ad quoddã cõmune refugiũ vitæ negotiosæ ac tumultuariæ:vt ibi trãquillitate inuenta remittant animum,sepositisq; curis quibus per totã vitam grauãtur,respirẽt paulisper degentes hilariter, cõceptáq; bona spe vacẽt rei cùm primis necessariç,sanctitati religioniq;.inter se quoq; nouis cõiũcti amicitiis,& promiscuis epulis ac libationibus instaurata firmatáq; cõcordia.eius tẽpli extimus ambitus longè latéq; patens,munitur quatuor elegãtissimç structuræ porticibus:quarũ singulæ duplici cõstant ordine,materie,marmoribus,artificũq; ingenioso labore architectorũq; cura ornatissimæ.sed ordo interior est submissior,& inapparatu plus austeritatis prç se fert. in medio tẽplũ ipsum nullis verbis enarrabile, quantũ licet ex his quæ foris spectãtur cõiecturã facere. nã intima nemini videre fas est,præterquã soli sacerdotũ principi,& id ei quoq; vno die dũtaxat anniuersario permittitur,quo introspicit omnia.infert autẽ odoramẽta & foculũ cũ ignitis carbonibus. ibi multo suffitu facto fumus circũquaq; offunditur,& visum offuscat,nec finit lõgius prospicere. Cũ enim sit ingens & in magnã substructum altitudinẽ quãuis in loco sitũ nõ admodũ edito,istar celsorum montiũ attollitur.eius structurç amplitudo eximia miraculo est omnibus spectatoribus,prçsertim hospitibus visentib⁹ & cũ aliis publicis ædificiis cõferẽtib⁹ vel pulchritudinẽ huius vel gentis in hoc opere magnificentiã.Lucus autẽ nullus est intra dictũ ambitũ,quia lex id multis de causis vetuit.primò quoniã verũ templũ nõ amœnitates postulat,sed seueram castimoniam.deinde quia nõ est fas importare quæ faciũt ad virorẽ arborum,hoc est brutorũ excrementa & hominũ.tertiò quia siluestris materiç nullus est vsus,cũ sit,vt poëtç loquũtur,telluris inutile pondus:mitiores verò arbores quæ mites fructus ferũt,parum cordatos à religione retraherẽt. præterea cõdensa siluarũ maleficis cõueniũt, ex latebris securitatẽ & insidiarũ occasionẽ quærentibus.at aperta loca & propatula prospectũq; introgressorum& obambulantiũ latè admittentia,sacris sunt aptissima.

reditur autem hoc templũ habet non solùm è latifundiis,sed & multò potiores alios, nullo vnquã interituros tempore. donec enim genus humanũ pmanebit, perpetuò reditus hi cũ mundo vniuerso stabunt incolumes.institutũ est enim quotannis offerri primitias ab anno ætatis vigesimo:has redemptionẽ vocant, ac proinde volentes libentes summa cũ alacritate offerũt,quasi hoc pacto suam libertatem,sanitatẽ,salutémq; redempturi in posterum.cùm autẽ hæc gẽs sit populosissima,proculdubio hæ primitiæ maximam rerũ copiam suppeditãt.quocirca penè oppidatim sunt sacrata æraria,vbi mos est deponi primitias, quã sacram pecuniã certis temporibus legati ad templũ perferunt, delecti ex cuiusq; ciuitatis optimatibus, cõmittentis huic legationi spes suas,quas in religione oblatisq; ritè primitiis collocant. Huius nationis cum tribus numerẽtur duodecim,vna ex omnibus selecta fungitur sacerdotio,quod accepit præmiũ pietatis atq; fortitudinis,quo tẽpore plebeia multitudo visa est seduci errore quorundã populariũ,ad Aegyptiacũ delirium & typhum illius regionis familiarem desciscẽtium,quæ brutis animãtibus præcipuè tauris miras affingit fabulas.huius igitur dementiæ scelestos autores cùm internecione deleuissent iniussu magistratuũ,cõprobatũ fuit eorũ facinus,& pietati nauata opera.Leges autẽ de sacerdotibus extant hæ.integritas corporis in sacerdote requiritur,ne quã labẽ mutilationẽmve habeat,néve vllam agnatã particulam superuacaneã,siue in natiuitate, siue per morbũ postea : néve colorẽ mutatũ in leprã aut feram impetiginem, aut formicãtes verucas aliásve pustulas & tubercula.quæ omnia mihi videntur figuratè referenda ad perfectionẽ animę.nam si mortale corpus sacerdotis inspici oportet ne quo cõtactum sit vitio,quantò magis immortalem animã,formatã (vt creditur)ad Dei veri effigiẽ.sermo autẽ est imago Dei, quo ille totũ mundũ cõdidit.post nobilitatẽ verò generis & integritatẽ animæ simul & corporis,de vestitu quoq; præscribitur,quẽ sumi à sacerdote sacris operaturo deceat. is est lintea tunica & subligar,alterũ quo tegantur partes pudendæ,quas apud altare nudari nefas est,altera verò vt expeditius obeantur ministeria. absq; amictu enim tunicati sacra libationésq; peragũt,& quicquid ad rem diuinam opus est celeriter ac incunctanter suggerunt. pontifex autem iubetur & ipse vestem similem sumere, quando adyta subit vt aram odoramentis adoleat, quia lintea non conficiuntur è mortali materia sicut vestes laneæ : assumit

tamen

tamen & aliam pictam, quæ videtur mundi referre quandam imaginem, quãtum è paratu eius apparet. primum enim indumentum eius rotũdum est totum hyacinthinum, talaris tunica significans aërem: siquidem aër suapte natura nigricat & ipse talaris quodãmodo supernè à lunari vicinia tensus vsq; ad terræ infima. huic superinduitur textum pectorale thoracis specie, quo cælum subindicatur. nam duo smaragdi preciosissimi eminent in summis humeris, orbiculares, in singulis singuli, qui hemisphæria duo nobis innuunt, alterum superum, alterum subterraneum. in pectore sunt gemmæ x i i. eximiis coloribus, ternæ serie quadruplici, ad exemplar signiferi circuli. nam & ille terna è suis x i i. signis in quatuor anni horas distribuit. cæterum tota hæc pars in qua sitæ sunt, rationale vocatur vero nomine, quoniam quicquid cælo continetur, fabrefactum ornatúmq; est certis rationibus inter se congruentibus. nam ibi nihil non sua ratione nititur. id rationale geminus textus variat, quorum alter claritas appellatur, alter veritas. per hãc subindicatur non esse fas vlli mendacio cælum ascendere, quòd totum inde ad terrestria loca relegatũ sit, & demigrarit in animos scelestorum hominum. per claritatem verò, res nostras clarescere naturis cælestibus, aliâs in obscuro futuras. liquet enim, quòd nisi sole illustrante, non essent conspicuæ tot qualitates corporum, nec tot colorum formarúmq; species, nec dierũ, noctium, mẽsium, annorúmq; discrimina: & in vniuersum quis distinxit tempora, nisi solis, lunæ, cæterorúmq; siderũ cursus ac recursus concinniores quàm vt enarrari possint humana facundia? vnde numerorũ natura nisi ex obseruatione modò dictarum tẽporis partium? quis in tãta maris latitudine simul & altitudine vias nautis aperuit, nisi ratio siderũ? alia quoq; innumera viri sapiẽtes deprehensa per eorũ notitiam retulerũt in literas, vt procellas & tranquillitates aëris, felices ac malignos frugũ prouẽtus, æstus remissos & ardentissimos, hyemes asperas aut vernãtes, siccitates & pluuias, fœcũditatẽ animãtiũ & stirpiũ, aut ediuerso sterilitatẽ, & id genus alia. omniũ enim rerũ terrestriũ in cælo signa notata sunt. ex ima verò talari pendẽt aurea mala punica & tintinabula & flosculi, quæ terrã & aquam significãt: terrã flosculi quòd ex ea germinent floreántq; omnia: aquã verò punica, dicta ῥοαὶ παρὰ τὴν ῥύσιν, id est à fluxu iuxta græcam etymologiam. harmoniam porrò consensúmq; mundi partium tintinabula indicant, quæ omnia sita sunt decentissimè, in summo

gemmæ, pectorale illud cęli simulacrũ, quia & cælũ summũ est, sub hoc talaris tota hyacinthina, quia & aër nigricãs secundũ à cælo tenet ordinem. in extrema verò eius fimbria flores & mala punica, quia terra & aqua infimũ in vniuerso sint sortitæ ordinem. hoc cultu põtifex vtitur, totũ mundũ referẽs ornatu mirando vel menti vel oculis. Sicut enim hos aspectu ob pretiũ simul ac varietatem stupendo percellit magis quã vllũ textile in nostris regionib⁹: ita interpretationẽ sui partiũ habet sapientẽ ac philosophicã. admonet enim pontificẽ vt cõsiderata vniuersi quam gestat imagine, vitã pręstet à natura nõ degenerẽ. deinde vt operãdo sacris totũ mundũ deprecatorẽ alleget. Decet enim vt patris sacerdos filiũ eius mundũ hunc ad preces votáq; adhibeat. Est & tertium huius sacræ vestis mysteriũ non prætereundum silẽtio. nam alij sacerdotes tantũ pro familiaribus amicis ciuibúsq; solent rem diuinã facere: at Iudæorũ pontifex nõ solũ pro toto humano genere, verumetiã pro naturę partibus, terra, aqua, aëre, igne, precatur & agit gratias: quippe qui existimat mũdum (vt re vera est) suam patriã, solitus supplicationibus ei reddere propitiũ parentem cõditorẽq; suũ. Post hæc legislator pręcepit, vt qui accedit altare cõtrectaturus victimas redeuntibus ad se sacræ functionis vicibus, à vino temetóque abstineat, quatuor de causis, scilicet vt effugiat pigritiã, obliuionẽ, somnũ, amẽtiam. merum enim laxatis viribus corporis facit id minus agile, & in somnũ velit nolit pertrahit: animi quoq; intentionẽ remittens, fit ei causa obliuionis ac desipientię. contrà sobriorũ & membra sunt leuiora habilioráque, & sensus puriores synceriorésq;, & mens ipsa perspicacior, ad prospiciendũ futuris negotiis, & ad præteritorũ reminiscentiam. itaq; in vniuersum vini vsus censetur ad vitam inutilis, quondoquidẽ grauat animã, sensus hebetat, denique corpus onerat. nihil enim sinit in nobis liberũ, sed quicquid attigit, præpedit. At cũ puritati sacrísq; vacatur, tantò est hoc onus molestius, quantò grauius peccatur in Deũ quàm in hominem. Meritò igitur institutũ est sacrificium abstemium, vt discrimen sit inter sacra & profana, pura & impura, legitima & illegitima. Cęterũ quoniam nemo nisi vir cooptatur in sacerdotiũ, nõ cariturus amplexuum cupidine, quæruntur ei castæ virginis nuptiæ, sanctis prognatę parentibus ac honestis generosisq; maioribus. Meretricem enim pariter animo impuram atq; corpore, ne aspicere quidem ei licet, etiamsi quæstu relicto ad frugem rediit, eò quòd olim pollutũ vitę instituturn

tutum

tutum secuta sit, ipsa verò de cætero quidem eximatur ignominiæ, propter propositũ mutatũ in melius: laudanda est enim nequitiæ pœnitentia, nec vetandus quo minus eã ducat quisquam alius: sacerdotem verò ne accedat quidam propius. huius enim est eximiũ priuilegium, quod requirit cõsensum mutuũ actionum eius omnium inculpabiliũ ab initio vitæ vsq; ad exitũ. Videtur enim à ratione bonísq; moribus alienissimũ, cicatricosos arceri sacerdotio propter notas infelicitatis nõ malitię: eas verò quæ nõ solùm coactè, verũetiam interdũ spõte formã venditarent, postquã vix tandem resipuerint, ab amatoribus diuulsas iungi mox sacerdotibus, & è lupanaribus migrare in sacra domicilia. manent enim nihilominus in animis pœnitentium cicatrices quædam & vestigia nequitiæ pristinæ. proinde rectè honestéq; vetitum est alibi, ne merces meretricis inferatur in sacrarium. Atqui numi per se carent crimine, sed quæ hoc accepit vnà cũ suo quæstu est abominabilis. quomodo igitur admittetur in sacerdotis consortium mulier, cuius etiã pecunia profana habetur adulterináq;, quantũvis probatæ notæ ac materiæ? itaq; tãta requiritur in põtifice puritas, vt nec viduam sinatur ducere, siue mariti obitu desolatam; siue diuortio: primò vt sacrum semen intacto puróq; aruo capiatur, nec vllo modo misceantur huius natales cum aliis familiis: deinde vt inita cũ nõdũ deprauatis animis consuetudine, facilius eas suis moribus accõmodent. Sequaces enim & flexiles ad virtutẽ sunt mentes virginũ & ad disciplinam promptissimæ. At quæ iã experta est virum alium, probabiliter videtur ad institutionẽ difficilior, vt quæ non adeò puram habeat animã, nec instar ceræ leuigatã, sed iã ante inscriptis notis asperam, quæ ægrè delebiles vel non recipiunt figuras alias, vel receptas cõfundunt inæqualitate sua. Virginem igitur ducat pontifex castã à nuptiis: virginem in quam nõ solùm cũ qua nemo cõgressus est alius, sed ne desponsam quidem alteri, quãdo nõ sola hic requiritur castitas corporis. Reliquis sacerdotibus, quod ad nuptias attinet, præscribuntur eadem quæ põtificibus: verùm his præter virgines etiam viduas licet ducere, nõ quasvis tamẽ, sed quarum mariti defuncti sint. nõ vult enim lex materiã contentionũ præberi sacerdotibus, quas viuis priorib[9] maritis posteriores vix possunt effugere propter zelotypiam: cæterùm illis extinctis, simul affectus talis extinguitur, & alioquin etiam æquum est pontificem puriorem sanctiorémq;, sicut in cæteris rebus omnibus, sic in

nuptiis quoq; se approbare,nec nisi virginem puellam ducere. Secundi autẽ ordinis sacerdotibus permittitur cum mulierib⁹ virum expertis cõnubium.Quin & de genere futurarũ vxorũ diligẽter,prçscribitur, vt põtifici despõdeatur nõ solùm virgo, sed sacerdotalis generis,vt spõsus sponsáq; gentiles sint & quodammodo consanguinei,quo magis per totã vitam moribus côueniant.cæteris cõceditur vt quáuis ipsi sacerdotes sint, possint tamen ducere nõ sacerdotũ filias:siue ꝙ leue sit hoc piaculum,siue ꝙ non expediat plebẽ in totũ submoueri à sacerdotũ affinitatibus. ideo licitũ est sacerdotibus huiusmodi cõnubiũ, vt cognationi proximũ.nam generi loco filiorũ sunt soceris,& hi vicissim loco parentũ suis generis. Hactenus de cõiugio, & cura procreãdi liberos.Quoniã autem generationem sequitur corruptio,etiã de vita functis leges sunt proditæ,quibus decernitur,sacerdotes nõ funestari ob cuiusvis amici cognatíve interitũ,sed tãtùm sex cognationis proximæ,patris matrisq;,filij vel filiæ,germani germanéve virginis.at põtifici in vniuersum luctu interdicitur,nec fortasse immeritò. nã aliorũ sacerdotũ functiones habent suas vicissitudines vt pro aliis cessantibus ministrent sacris alij,& quibusdã luctu occupatis,nihil tamen omittatur è solẽnibus ritibus atq; ceremoniis. põtificis autem officia propria cõmittuntur præter ipsum nemini.Quãobrem semper impollutus permanere debet cauẽs,à contactu cadaueris,vt paratus sit tẽporibus debitis vota sacráq; sine impedimẽto facere.Cùm enim alioquin sit Deo dicatus ductórq; sacrati ordinis,oportet eum abdicari omnibus,cognationis affectib⁹, vt charitatẽ erga parentes,liberos,fratres posthabeat, nec vnq̃ ea retardatus potiora negotia differat.idem vetatur in domestico luctu vestimẽta scindere , & insigne sacerdotij suo capiti detrahere,aut è fano per occasionem luctus excedere, vt ob loci ornatúsq; reuerentiam resistat mœstitiç,& fortis malit videri,quàm miserabilis.Postulat enim in eo viro lex præstantiorẽ homine indolem,quippe qui Deo sit familiaris præ cæteris,situs in quodã diuinæ humanæq; naturæ(si verũ fateri licet) cõfinio,vt hoc mediatore Deus propitietur hominibus,eiusdẽ ministerio porrigat eis largiatúrq; suam gratiam.Post hæc præcepit lex de iis ad quos primitiarũ vsusfructus pertinet.Si quis inquit,sacerdos oculum,aut manũ , aut pedem aliúdve mẽbrũ amiserit,aut maculam aliquã contraxerit,ad sacra quidem tractanda nõ admittatur propter calamitates huiusmodi, fruatur

tamen

tamen sacerdotũ honoribus,propter dignitatẽ generis irrepre hensibilem.Quòd si aut lepra sacerdotem occupet aut seminis profluuium,nec sacrã mensam attingito,nec portionẽ accipito honorariam,donec sistatur profluuium,& lepra decedens cutẽ relinquat concolorẽ.Quòd si sacedos rem quãcunq; impuram attigerit,aut somnio venereo pollutus fuerit, ea die sacrificiis abstineat:sed sub vesperã ablutus sinatur partem suam capere. Accola verò sacerdotis & mercenarius arceat à primitiis.Acco la ideo,quia non omnibus vicinis mensa cõmuuis est, & cauen dum est ne sacra profanẽtur nimio humanitatis studio.Non omnibus enim danda omnia,sed quæ accipientibus conueniant. Alioquin ordo,quo nihil in vita melius,tolletur è medio,succe dente confusione pernitiosissima.Si enim in nauibus onerariis nautæ gubernatoribus pares erũt,& in triremibus æquabũtur præfectis remiges naualésq; socij,in exercitu verò equites ma gistris suis,scutati ordinum ductoribus,centuriones legatis & imperatoribus,item in repub.cõcionatores senatoribus,rei iudicibus,& in vniuersum plebei magistratibus,tumultus, seditionésq; nascẽtur,& ista verbotenus æqualitas inæqualitatem rerũ pariet. Nã æqualia dignitate imparibus tribuere,est inæqualitas: inæqualitas verò fons malorũ,Quã ob rem honorariæ partes sacerdotum ne cum accolis quidem communicãdæ sunt, ne propter vicinitatem attingant quæ nefas est tangere. Nã is honor non domui habetur,sed generi. Similiter merces è sacra portione nõ est reddenda mercenario. Nam is si profanus sit,in profanum vsum vertet quæ honoris causa tributa sũt nobilissimo sacerdotum generi.Quapropter neminem alieni genam lex admittit in societatem sacratorũ fructuum,etiamsi ex indigenarum nobilitate paterno maternóq; genere sit laudatissimus,vt hi honores incorrupti permaneãt penes sacerdo talem ordinem. Inconueniens enim fuerit,victimas,sacrificia, cæterásq; altaris ceremonias committi sacerdotibus. præterea nemini,honores verò eorum communicari quibuslibet: quasi deceat illos diuexari nocturnis diurnisque curis ac laboribus, præmia verò etiam otiosis promiscuè contingere.Vernæ autẽ, inquit, & emptitio dominus suus sacerdos impartiat cibum potúmq; de primitiis. Primùm quia seruus nihil lucratur nisi ex domino,cuius ipse est possessio,vt necesse sit seruum ali è sa cris prouẽtibus.Deinde ne quod omnino futurum est,id inuiti faciamus:Nam serui,dum velimus nolimus nobiscũ versantur

perpetuò,& cibum potúmq; parãdo menſas hilares inſtruunt, dum miniſtrãt veſcentibus & reliquias efferunt, ſi non apertè deſumunt,certè clam ſurripiunt,neceſsitate cogẽte:atq; ita vni culpæ,ſi tamen culpa eſt vti cibis dominicis,alterã addunt furtum videlicet,vt furtim ſacris fruantur ſine crimine, quod eſt abſurdiſsimum.Huc accedit cauſa tertia, ꝙ nõ eſt periculũ ne primitiæ vileſcant ſeruis cõmunicatæ.quandoquidem hi cohibentur metu dominorũ,qui ne inſoleſcat poſſunt in officio continere familiam. Poſtremò ſequitur lex humanitatis pleniſsima,ſic pręcipiens. Si filia ſacerdotis nupta ſacerdoti per mortẽ mariti fiat vidua,aut à viuo propter ſterilitatem deſeratur, retro in paternas ædes reuertatur,vt de primitiis viuat,ſicut quãdo virgo erat. Nam & nunc quodammodo virgo eſt potentia, ſiquidem deſtituta marito ac liberis,nullum præter parentem habet refugium.Vbi verò ſuperſunt filij filiæ, neceſſariò liberis ſuis mater attribuitur:qui cùm ad paternam domum pertineant,matrem quoq; ſecum adducent in idem domicilium.

PHILONIS IVDAEI,
De præmiis ſacerdotum, & honoribus.

SACERDOTIBVS nullã agri partẽ lex attribuit vnde more cæterorũ in vſum vitę fructus terræ colligant:ſed honoris cauſa Deũ ipſum fore ſortem ac poſſeſsionẽ eorum pronuntiat, ad res offerri Deo ſolitas reſpiciẽs, ídq; duab' de cauſis:primò quia ſummus honor eſt participes fieri eorũ quæ Deo ſacrantur à gratis hominibus: deinde vt circa ſolum Dei cultũ occuparẽtur,ceu curam & poſſeſsionẽ propriam.Huc accedunt & alij honores,virtutis ergô illis habiti,& ante omnia cibus abſq; ipſorum cura laboréq; paratus. Pręcipit enim lex,vt quotieſcũq; panis à piſtoribus fermẽtatur ac ſubigitur,totius primitiæ ſeparẽtur in vſum ſacerdotũ: atq; hoc pacto etiam offerentium pietati proſpicitur. Dum enim aſſueſcũt ſemper alimẽti partem Deo decidere,nunquã in eius obliuionẽ veniunt,qua re nihil in vita poteſt cõtingere fœlicius homini.Cùm autẽ hæc gens plurimũ abũdet numero virorum, neceſſe

necesse est primitias afferre magnā copiam:vt nemo sacerdos tam pauper sit,quin diues videatur, sed & è reliquis prouentibus imperātur primitiæ,vinum in singula præla,triticum hordeúmq; in singulas areas.similiter ex oliuetis oleum , cæteriq; mites fructus ex arboribus,nec contenti necessariis sustentent vitam durius,aut delicatiore victu careant,sed hilarius mensis fruantur cum munditie.tertium præmium sunt primogenita mascula,ex omni genere terrestrium quæ in vsum hominū veniunt.Nam hæc iure diuino debentur sacerdotibus:ex armētis boum & ouium caprarùmq; gregibus ipsi iuuēci,hirci & arietes,quippe cibo puri & sacrificio:pro equis verò,asinis,camelis & similibus æstimationis non iniquæ pretiū:est autē hic quoq; prouētus maximus.nā vetere gentis huius instituto pascuntur multi greges armētáq; omnis generis animalium.hic lex non contenta primitiis omnium prouentuum, alias insuper exigit animarum atq; corporum,nam liberi sunt parētum partes separabiles.imò(si verū fateamur) inseparabiles,propter cōmunem sanguinem & latentē quandam rationem generis demanantem à maioribus,natiua beneuolentia coniūgente affectus mutuos.Attamen & horū exiguntur primogenita primitiarum nomine:vt appareat gratam esse fœcūditatem vel præsentem vel quæ speretur in posterum:id quod cedit in laudem coniugij,sacrari primum eius fructū,simúlq; coniuges admonet temperantiæ,curæ domesticę atq; concordiæ vt mutuo cōsensu in verā firmámq; societatem cōueniant.Cæterùm ne filij primogeniti sacratiq; disiungātur à parentibus,redimūtur certa pecunia,tādidem pauper ac diues,nullo respectu vel dignitatis offerētium, vel recēs natorum habitudinis,modò ne quis quātumvis pauper grauetur.Quoniā enim liberi tam humilibus de plebe viris contingunt quàm clarissimis proceribus,oblationem parem debere fieri iudicauit, facultatum (vt dixi) potissimùm ratione habita.Alios insuper non mediocres reditus iura sacerdotibus tribuunt,dum à singulis exiguntur decimæ frumenti,vini,olei,fœturæ pecudum ex armentis ac gregibus,quanta verò hinc quoq; proueniat copia,licet ex numerosissimæ generis frequentia cōiecturam sumere.ex his rebus liquet iuxta legis iudiciū sacerdotes æquiparari honore ac maiestate regibus:siquidem illis tanquā principibus conferri tributa imperat, id quod fit longe aliter quàm in cęteris ciuitatibus sub dynastis degētibus.nam hæ gementes & coactæ vix tā-

dem conferũt,perosæ quæstores ceu pestem publicã, nunc has nunc illas causationes fingendo,ne ad præstitutum tempus tributa repræsentẽt.Ad hæc gẽs sacerdotibus debitã pecuniã libẽs gaudénsq; depromit,quasi non daret sed acciperet,addens faustas ominationes & gratiarũ actiones populariter,idq; quotannis nec viris cessantibus nec mulieribus, sed alacritate spõtanea,quãta nullis verbis exprimi potest,cõferẽtibus.& hæc quidem contribuũtur ex priuatis possessionibus,nec desunt etiam alij redit⁹ è victimis,digni sacerdotib⁹.Nã de qualibet mactata pecude lex iubet duas certas partes eis decidi, armũ dextrũ & pectoris pinguedinẽ:quarũ altera significat regi in eis fortitudinẽ in omni actione legitima,siue dandum siue capiendum siue operãdum sit quippiã:altera verò animũ placatum & alienum ab ira postulat.Hunc enim aiunt habitare in pectore,vbi natura collocauit vim irritabilẽ,ceu militem in præsidio,munito videlicet cõpage ossium firmissima,neruis adstricta validis.De pecudibus autem quæ aliàs mactãtur causa visceraticnis,tria suo iure sacerdos accipit,armũ,maxillã,& quod omentum dicitur.Armũ ea ratione quã modò diximus. Maxillas verò,vt capitis,quod inter mẽbra præeminet, sermonísq; primitias.Nã hic promanare nõ potest nisi maxillis commotis,vnde σιαγόνας ἀπὸ τῷ σείεσθαι,hoc est ab huiusmodi cõmotione Græci has nominant.Nã his plectro linguæ,percussis, omnia vocis instrumẽta consonant.Omentum verò vẽtris est protuberatio: vẽter porrò nil aliud quàm præsepe brutæ cõcupiscẽtiæ, qui potationibus rigatur & ingluuie,& inũdatur aliis post alias cibi potúsq; deliciis,suis more gaudens in cœni volutabro degere. Proinde locus excremẽtis dicatus,cõueniẽtissimus est illi turpi & intemperãti pecudi.Aduersatur autẽ ei temperãtia,quam exerceri & labore studióq; cõfirmari decet modis omnibus, vt bonũ maximum ac perfectissimum,priuatim & publicè vtile. Quocirca gulosa cõcupiscentia,cùm sit impura profanáq;,meritò extra virtutis fines exulat.Temperãtia verò pura virtus & immaculata,cibi potúsq; negligens,vt contẽptrix voluptatum ad vẽtrem pertinentiũ,ad sacrũ altare admittitur:aufértq; illã ventris protuberãtiam, quo magis admoneatur despicere gulam insatiabilem,& quicquid accendit hanc concupiscentiam. Quin & holocautomatũ,quorum vix iniri potest numerus,tergora cedũt sacrificiis,vnde quæstus cùm primis opimus percipitur. Satis igitur apparet,quãuis tribus destinata diuino cul-

tui

tui exsors agrorũ ſit, alia tamẽ ratione proſpectum ei honorifi centius, vt ſine labore ſuo viuat è primitiis & oblationib⁹. Sed ne quis è conferentibus exprobret accipienti ſuum beneficiũ, iubẽtur prius in templum deferre munera, vt tum demũ inde ſacerdotes deſumant. Decebat enim pro diuinis beneficiis largiſsimis aliquam ex rebus victui neceſſariis deliberari gratiã: autorem verò eorum cùm ipſe nulla egeat, iſta largiri templi miniſtris & ſacrorum curatoribus. Nam quiſquis nõ ab hominibus, ſed à Deo nunquã nõ in omnes benefico munus accipit, ſaluo pudore accipit. Itaque tot præmiis decretis ſacerdotum ordini, ſi quis eorum eget honeſtè viuens ſine crimine, vel taci tus nobis legum contemptum opprobrat. Nam ſi earum iuſsis pareremus, & oblationes debitas in quẽ oportet vſum verteremus, haberent illi non ſolùm victum neceſſarium, verũetiam cætera delicatioris vitæ ſubſidia. Sicut ediuerſò victus ſacerdo tum lautior, argumentum euidens eſſe poteſt pietatis publicæ & legum ſemper ſeruatarum ſumma diligẽtia. Verùm quorũdam incuria (nec enim tutũ eſt id imputare omnibus) ſacratis viris affert pauperiem. imò (ſi verum fateri licet) illis ipſis ab officio decedentibus. Nam leges contemptæ nocent cõtẽptoribus, quamuis ſeductis & ineſcatis ad tẽpus aliqua illecebra. Cæterùm nihil vtilius, quàm ſequi leges naturæ, vtcunque primus earum guſtus auſterus & immitis videtur. Tot lucrorum acceſsione vbi ſatis proſpectum eſt ſacerdotibus, etiam ſecũdi ordinis habita eſt ratio. Hi ſunt æditui, pars fungentes ianitorum, pars verò atrienſium officio, ne quis profanus volens nolénſve tranſcendat ſacrata limina. Alij circumquaq; obuerſantur noctu & interdiu, per vices ſortiti diurnas nocturnáſq; ſtationes atq; cuſtodias. Rurſum alij porticus atriúmque verrunt & exportant ſcobes ac quiſquilias, curántq; mũditiem, & mercedem accipiunt victũ ex decimis, vt prouẽtu proprio. Verùm his ipſis decimis eis frui nõ licet, prius quàm harum quoq; decimas offerant primi ordinis ſacerdotibus. Tũc enim demum liberę fruuntur, non antea. Oppida quoq; quadragintaocto acceperũt luge cõcedente & cuiuſq; pomœria per duo milia cubitorum in circuitu paſcẽdis pecudibus, & in reliquos vſus oppidis neceſſarios. Ex his ſelecta ſunt ſex, tria cis Iordanẽ, trãſamnana totidẽ, in refugiũ eorũ qui nolẽtes cædẽ fecerint. Quoniã enim qualemcuoq; homicidam nefas erat fanum introgredi, vt ſe religione loci tueretur, iam dicta oppida ſunt aperta velut

aſyla

asyla secundaria, propter incolarum honorem ac priuilegium qui supplicibus contra vim futuri erant præsidio, non armorũ ope, sed dignitatis respectu, & iusta reuerẽtia sacerdotalis ordinis. Cæterùm profugus iubetur continere se intra septa oppidi quo receptus est, ne in vltores cæsi cognatos insidat in homicidam quamuis non spontaneum sæuituros propter extincti desiderium, quod officit æquitatis examini. Quòd si oppido exire ausus fuerit, sciat se in manifestam ruere perniciem. Nec enim illius à se occisi cognatos latere poterit, sed confestim peribit interceptus eorum laqueis & cassibus. Terminus autem huius exilij sit idem qui vitæ summi pontificis, quo defuncto impetrabit veniam, & ad patriam reditũ. His similibúsq; legibus perlatis de sacerdotio, deinceps docet de animalibus: quæ'nam sit sacrificiis idonea.

PHILONIS IVDAEI, De animalibus idoneis sacrificio, déq; victimarũ generibus.

ANIMALIA quæ in sacris mactari solẽt, aut terrestria sunt aut volucria. sed volucriũ cùm sint innumeræ species, præteritis cæteris omnibus, duas tantùm selegit Moses legifer: quoniam colũba inter natura mãsuetas & gregatim volitãtes est mitissima, turtur verò inter solitarias cicuratu facilima. Terrestriũ quoq; innumeris gregibus omissis, tria præcipua secreuit genera, boum, ouium, caprúmq; vt mitiora mãsuetioráq;. Siquidẽ armenta magna boũ, magni greges caprarũ & ouium, ab vno quovis agũtur, nec solùm viro, sed & puero, dum exeũt in pascua, rursúmq; suo tẽpore decẽter ad septa redeũt. Quòd autem animalia hæc ingenio miti sint prædita, vel illud euidens est indicium, ꝙ omnia vescantur herbis nõ carnibus, nec vnguibus aduncis armata, nec cõtinua serie dentium: Nam gingiuæ dẽtibus aliquot destitutæ sunt. Præterea maximè vitã iuuãt hæc animalia. Arietes vestitum præbẽt tegẽdis corporibus. Boues arãdo terrã sementi præparãt, & fruges ipsas tritura reddũt alimento vtiles. Ex caprarum

pratũ pilis ac tergoribus cõtextis consutísq; fiunt penulæ viatoriæ, velamináq; militibus, & aliis quos necessitas aliqua cogit extra vrbes sub diuo degere. Requirũtur autẽ integra hæc cũa, illæsa partibus omnibus,& maculis etiã neuisq; carentia. Tanta enim cautela vtuntur in hoc negotio & qui offerũt victimas & ipsi sacrifici, vt probatissimi sacerdotum peritissimíq; ab extremis pedibus exorsi per totum corpus inquirant quæ sunt cõspicua, ne vẽtre fœminibúsq; celetur vel minima labecula. Adhibetur autem hæc cura non propter victimas, sed vt sine omni culpa sint qui eas mactandas offerunt. Submonentur enim his symbolis, vt quoties accedunt altaria, vel nuncupaturi vota vel reddituri, nullum vitium nullúmque morbum afferant in animà, sed conentur omnino nitidam & immaculatam in conspectum Dei producere, ne visam auersetur. Quoniam autẽ quædam sacrificia fiunt pro vniuersa gente, quædam pro vniuerso (si verum fatendum est) humano genere, quædam pro singulis rem diuinam facientibus, prius dicetur de publicis. Est enim in his ordo mirificus. Nam alia sunt quotidiana, alia recurrunt septimo quoque die, alia cum sacratis nouiluuiis, alia ieiuniorum tempore, alia tribus festis pręcipuis. Itaque agni duo iussu legis mactantur quotidie, manè ac sub vesperam, vterque cum gratiarum actione, alter pro diurnis, alter pro nocturnis beneficiis, quæ indesinẽter Deus largitur humano generi. is numerus duplicatur septimo quoq; die, vt par pari addatur, in æternitatis honorem, quòd septimus dies mũdi natalis sit. Quapropter hebdomadarias victimas placuit esse similes quotidianis & cõtinuis. Institutum est etiam vt quotidie bis adolerentur odoramenta fragrantissima in ara quæ intra velũ est, oriente sole occidẽtéque, ante matutinum & post vespertinum sacrificium: vt sacra cum sanguine fiãt pro nobis qui cõstamus è sanguine, incruẽta verò pro principali nostri parte anima, ratione prædita, factáq; ad exẽplar diuinæ imaginis. panes item septimo quoq; die proponuntur in sacra mensa, pares numero mensiũ, in quaque serie seni pro ratione æquinoctiorũm. Nam seni mẽses intersunt vernum inter autumnaléque. Post vernum fruges maturescunt, quãdo fructus arborei se proferre incipiunt: qui mox post autumnale maturescunt, quando sunt sementis initia. Sic natura sempiternis orbibus in sese recurrẽtibus alia post alia dona mortalibus per vices cumulat: quod significatur per bis senos panes propositos. Iidem admonent nos temperãtiæ inter

omnes

omnes virtutes vtilissimę,quã comitãtur facilitas,simplicitas, frugalitas,hostes cupiditatis & intemperantiæ.panis enim alimento cõtentus esse potest sectator sapientiæ,habiturus sanum corpus & mentem sobriam.cupediæ verò,placentæ,bellaria,cõmentáq; alia curiosa pistorum & coquorum,gustui præ cæteris sensibus inerudito illiberaliq; seruientium ad nihil honestũ & spectatu vel auditu dignum,sed ad miseri ventris desideria,cõciliant morbos tum corpori tũ animo plerunq; insanabiles. cũ panibus autem sal & tus mensæ imponitur: quorũ altero significatur,nullum esse condimentum frugalitate suauius,ex sapiẽtum sententia:altero verò,videlicet sale rerum omnium perpetuitas. nam hic conseruat ea quibus inspargitur,& sufficit vice obsonij. Ridebunt hæc sat scio, isti qui nihil tractant præter epulas & conuiuia, lautarum sectatores mensarum, seruiliter inhiantes auibus,piscibus, carnibus & id genus cæteris, qui ne in somnis quidem vnquam veram libertatem gustarunt. eos ego contemnendos iudico his qui Deo vitam suam approbare cupiunt,docti voluptates aspernari, & assueti mentẽ oblectare naturæ cõtemplatione. Post hæc legislator distinguit sacrificia trifariã,in holocautoma,&quod pro salute,&quod pro peccato vocatur.Deinde singula exequitur accuratissimè,seruato respectu decori pietatísq;.Quin & ordo in hac diuisione spectatur aptissimus.nã si quis examinare velit causas,cur illi prisci homines aggressi sint sacrificia,tres præcipuas inueniet.Vnam,cultũ Dei,vel per se honestum ac necessarium:alteram verò,vtilitatẽ sacrificantium.ea duplex est,dum bona impetramus,& à malis eripimur. Cæterum primo illi generi,quod solũ Dei honorem sibi proponit,lex aptè holocautoma tribuit, quãdo victima integra igne absumitur, humana cupiditate nihil inde sibi vsurpante. Alterũ genus quoniã ad homines pertinens ipsorum opinione diuiditur,etiã lex subdistinguit,vt alio bona quærantur, quod nominatur pro salute: alio fuga calamitatis, quod pro peccato dicitur. atq; ita holocautoma solius est Dei,cui semper debetur honor etiãsi nihil expectaremus ab eo gratiæ. reliquæ duæ species ad nos propriè pertinent:altera incolumitatem postulans & profectũ in melius:ea verò quæ pro peccato nuncupatur,veniam delictorum & medicinam languentis animę.Dicemus de singulis quæ lex ipsa pcipit,initio facto à specie præstãtissima,hoc est ab holocautomate. Ante omnia,inquit,seligat masculã victima ex animalibus puris ad sacrificiũ,iuuẽcus,aut

agnus

agnus, aut hœdus. Hãc qui offert, ablutas manus imponat eius capiti. Tum aliquis sacerdos accipiat eã & immolet, mox alius sanguinem eius exceptum phiala fũdat per altaris circuitum. detractóq; tergore victimæ, artus in frusta concidantur, & ablutis intestinis atq; pedibus, tota victima igni altaris tradatur, cõiectis rursum in vnum partibus quæ modò dissectæ fuerãt. Hæc sunt quæ disertè lex præcipit. subest tamẽ intellectus obscurior, qui è signis quibusdam declaratis elicitur. primũ sexus mas in victima requiritur, quia præstãtior est quàm fœmina, & primæ causæ efficiẽti propinquior. nam quicquid fœmineum est imperfectum censetur & subditum, vt quod patiatur magis quàm agat. Porrò cùm anima nostra constet è duabus partibus bruta rationalíq;, rationalis videlicet intellectus masculini est generis, fœminini verò bruta illa quæ sensus sortita est. Intellectus autem sensui tanquam vir mulieri præstat toto genere, quippe purus inculpatúsq;, purificatus perfectis virtutibus. ipsa est tota Deo grata & sanctissima hostia. cæterùm quòd manus imponuntur capiti victimæ, euidens indicium est innocentiæ, vitæq; sine culpa exactæ iuxta naturæ leges & diuina oracula. postulat enim Deus à sacrificante primũ bonam mentem, sanctam & in pietate exercitam: deinde vitam benefactis ornatam, vt dũ manus imponit, possit libera cõscientia dicere: manus hæ nec muneribus corruptæ, nec innocenti sanguine pollutæ sunt, noxam iniuriam vulnus vim intulerũt nemini, nulli rei turpi præbuerunt ministeriũ, sed rebus honestis ac vtilibus, quæ viris iustis, honestis sapientibúsq; probãtur. Sanguis autem circum altare fũditur, quia circulus figura est perfectissima, ne huius libationis exsors sit vlla pars animæ. nam animam quodammodo libare videmur sanguine. Figuratè igitur docemur, vt integra mente in orbem choreas agitãnte per omnes consiliorũ dictorum factorúmque species Deum colamus. Nec mysterio caret quòd iubemur intestina & pedes abluere. per intestina enim lota subinnuitur oportere cupiditates ablui, abstergíq; maculas cõtractas ex ebrietate ac crapula, vitiis humanæ vitæ valde noxiis. Pedum verò lotio significat, non humi posthac incedẽdum, sed per æthera. Amãs enim Deum anima re vera in cælũ à terris emicat, sumptísq; alis petit sublimia, cupida oberrãdi cum sole, luna cæterarúmq; stellarũ sacra militia, ipso Deo duce atq; imperatore, cuius inexpugnabile regnũ iustè moderatur vniuersa & singula. Quòd autem mẽbratim victima diuiditur, sic

interpretátur, vel quòd ad vnum referátur omnia, vel quòd orta ex vno in vnum redeant; id quod nonnulli sufficientiã nominant, alij verò mutuum fomentũ ornatúmq; elementorũ quatuor. Mihi verisimilior cõiectura videtur, admoneri hoc pacto Dei cultricẽ animá, vt Ens illud non temerè colat, sed certa ratione atq; sciẽtia. Ea ratio consistit in hoc, & diuidátur ac distinguantur Dei virtutes & potentiæ. Ná Deus est bonus conditor paréns q; huius rerum vniuersitatis, prouidẽs suis operibus, seruator atq; benefactor, idẽ beatissimus omniúq; felicitate refertissimus: quæ singula tum per se maiestatem habẽt mirificam, tum collata cum aliis eiusdẽ generis. Idem dicẽdum videtur & de rebus cæteris. Quoties subit tuum animum voluntas agẽdi Deo gratias propter mundũ conditũ, age & pro vniuerso & pro integris eius partibus tãquã animalis perfectissimi: atq; vt clarius loquar, pro cælo, pro sole, pro luna cæterísq; vel fixis vel erraticis sideribus: deinde pro terra cùm suis animantibus & stirpibus, pro mari ac perẽnibus torrẽtibúsq; fluuiis, & his quæ victũ in eis sibi quærunt: deniq; pro aëre ac huius partibus. Nam hyems, æstas, ver, autumnus, anni tempora tuendæ vitæ necessaria, mutationes sunt aëris cõmodæ rebus sublunaribus. quòd si quando gratias agis pro hominibus, id non in genere tantũ fieri oportet, sed speciatim iuxta distĩctiones præcipuas, pro viris ac mulieribus, pro Græcis ac barbaris, pro insularibus æquè ac pro continentem colentibus. item si pro vno viro vota facis, diuidẽda sunt nõ in minutias, sed in ea quæ sunt potissima, vt res animi ac corporis, & rationis atq; sensuum. Nõ est enim ingrata Deo pro his singulis gratiarum actio, vel deprecatio. Hactenus de holocautomatis: nunc sacrificium quod pro salute vocatur, cõsiderandum venit. In eo non refert vtrius sexus sit hostia, verùm ex ea tria hæc debẽtur sacrificis, adeps, fibra iecinoris, & renes duo. Cætera in epulum cedunt ei qui obtulit. Cur autem dictæ partes interaneorũ sacratę sunt, nõ obiter dispiciendũ est. equidẽ sæpe de his rebus cogitãs, miratus sum cur ex ea viscerATIONE lex desumens ceu primitias fibram iecinoris, & renes cum adipe, nec cor requirit nec cerebrum, vtranq; sedem principalis partis animæ: nec dubito aliis quoque nonnullis, sacras literas magis mẽte quàm aspectu perlustrãtibus, eandem quæstionem occurrere: qui si causam probabilem inuenerint, & sibi & nobis profuerint: sin minus, nostrum commentum iudicent, an videatur verisimile. est autem hoc, principalis nostri pars

capax

capax est iniustitiæ, timiditatis,imprudẽtiæ,cæterorùmq; vitiorũ:habitat autem in duabus modo dictis sedibus,corde atq; cerebro.itaq; sacra lex æquum iudicat, non oportere ad altare Dei,vbi solet impetrari omnium peccatorũ & iniquitatum remissio,inferri vas illud & cõceptaculum,in quo mens proclinauit ad iniustitiam ac insipientiã,deflectẽs à via ducẽte ad virtutem honestatémq;.stultũ enim fuerit in ipso sacrificio refricari non aboleri peccatorũ memoriã.& hoc est opinor,cur neutrum offeratur principalis partis conceptaculum,neq; cor neq; cerebrum.quæ autem iussu legis offerũtur,cõpetentem habent rationem. adeps propter pinguitudinem protectricẽ extorũ. est enim pro amictu,& multũ ea iuuat sua mollitie.Renes verò propter neruos tendentes genitalia,qui tãquam boni vicini genituram adiuuant,quoties absq; impedimẽto natura operatur feliciter.Sunt enim subcruentæ quædam lacunę.per quas se humida excrementa exonerant.Per neruos autem proximos (parastatas vocãt medici)genitura deriuatur.Fibra porrò iecinoris,est præstãtissimi visceris delibatio,cuius opera cibus in sanguinem vertitur,móxq; per venas ad cor promanat,distribuẽdus porrò in omnes partes corporis.stomachus em̃ gulæ subiectus cibos dentibus præmandos excipit & præparat.ab hoc traditos vẽter conficit secũdo ministerio, à natura sibi assignato, eos in succum mutans.è ventre duo cani tubuli enascũtur.facti ad digestionem & mutandum illum succum in sanguinẽ. digestiuus quicquid concoctu est difficile in fellis secernit vesicam.alter verò perpurgatum iam calore colatumq; sanguinẽ vitalem ad cor trãsmittit,vnde(vt dixi) diriuatur in corporis totius venas sinuosis flexibus,alimentũ ei suggerens.Accedit huc quòd iecinoris natura sublimis & leuigata refert instar politissimi speculi propter nitorem absolutissimum:vt mens quoties à diurnis curis cessat in somnũ soluto corpore,nullis interturbata sensibus,seipsam suósq; intellectus in secessu purè dispiciat,intuendo iecur tanquam speculum:& in eo syncerè cõtemplata res intelligibiles,circũspiciat sibi obuersantes imagines, quo turpes fugiat,cõtrarias eligat,& ex imaginationum consideratione ceu vates coniecturam de futuro faciat. In hoc genere duobus tantùm diebus epulari fas est, ita vt nihil reliquiarum supersit in tertium, ídque de causis pluribus.Vna,quia sacræ mensæ vsus tempestiuus debet esse,curãdo ne quid corrũpatur mora temporis,cùm carnium vel conditarum natura sit

obnoxia putredini.altera,quia victimarum partes non sunt in penum retrudendæ,sed in mediū proponēdæ omnibus indigētibus.iam enim sunt nō offerentis,sed eius cui litatū est: qui cū sit beneficus ac munificus,vult cōuiuis vocatis cōmunicari suū epulum,nō eius qui exibet:quem sic cogitare iubet,ministrum esse ipsum conuiuij nō dominum.nam apparatus fit de liberalitate domini,quam dissimulari non decet, præferendo humanitati sordidam parsimoniam,postrema, quia sacrificium hoc pro salute duorū offertur,corporis & animę:proinde suus cuiq; dies epularis tribuitur:quòd æquum videatur vt primæ diei cōuiuium admoneat nos salutis animæ,sicut postera dies sanitatis corporis.Quoniā autem tertiū nihil est cui propriè quærat salus,seriò vetitum est proferri epulum vsq; diem tertium, ita vt ne per obliuionē quidem liceat superesse reliquias absq; piaculo.Quòd si quis hos ritus negligat,seuerè diuina voce obiurgabitur: Hoccine homo ridēde putas sacrificium?nihil moror tua sacra profana polluta execratáq;,carnes istas quas tibi ipse coxisti ventri seruiens, ne in somnis quidem doctus rationem veram sacrificij.Ad hoc genus pertinet illud etiam sacrificium quod laudis dicitur,& fit ad hūc modū.Cùm aliquis in nullam aduersitatem incidit vel rerū externarū vel corporis, sed quieta tranquilláq; vita fruitur,prosperè degens & feliciter absque offensis.damnísq; omnibus longum vitæ cursum ceu nauim in alto dirigens in serenitate perpetua, secundæ fortunæ auris à puppi aspirantibus,necesse est vt Deo gubernatori debeat sanitatem cōtinuam & nō interpellata cōmoda, atq; in vniuersum synceras felicitates nullis vitiatas calamitatibus: & horū largitorem demereatur hymnis,laudationibus,sacrificiis,& aliis gratiarū actionibus:quæ omnia cōprehēduntur laudis nomine,hanc victimā non biduo,sicut priorē illā pro salute,sed ipsa prima die lex iubet absumi:vt qui experti sunt propēsum,paratúmq; fauorem cælestis numinis,incūctanter de hoc sacrificio impertiātur aliis.Sequitur quod pro peccato nuncupatum.Variatur & personis & hostiarū genere:personis pontificis, totius populi,principis,plebeij:victimis verò vitulo,hirco,capra, vel agna.vacca quoq; offertur in hoc genere,ab iis qui vel per imprudētiam peccarunt,vel sciētes quidem & volentes,sed iā mutata voluntate factū suum dānant,& vitam melius instituunt. Pontificis peccata & populi simili expiantur victima,videlicet vitulo: principis verò minore,tamen & hac mascula. Hircus enim

enim cæditur. At priuati etiamnum deteriore. Fœmineū enim non masculum pecus mactatur. Decebat autem principē priuato homini præferri vel in sacrificio: sicut principi populum, quandoquidem totum est sua parte potius. Pontificem verò æquiparari populo in expiatione impetrandáq; peccatorum venia. habetur tamen is honor pontifici non propter ipsum, sed quia minister est populi, publicè vota faciens soluenda totius gentis nomine. Præceptum autem quod ad sacra hęc attinet, est mirificum. Si, inquit, pōtifex ignoranter peccauerit: móxq; addit, vt deliquat populus: tantummon dicens, verum pontificem expertem peccati esse. Quòd si quando labatur, id ei non priuatim sed propter populum accidere, ita vt in promptu sit remedium. mactato enim vitulo iubetur digitum intingere in sanguinem, & septies eum aspergere cōtra velum sacrarij, quo loco sacra vasa sunt reposita: deinde, aræ quadrangulæ in qua solet suffitus fieri, cornua quatuor eodem vngere, reliquum verò profundere ad basim altaris in atrio: ibi offerre illa tria quæ diximus in salutari sacrificio, adipem, renes, fibram iecinoris. tergus verò atq; totum reliquum corpus ad pedes à capite vnà cum intestinis efferri in locum mundum quo solent deferri altaris cineres, atque ibi exuri strue lignorum supposita. idem ritus est sacrificij quo totus expiatur populus. Quòd si quis princeps peccauerit, capro vt dixi expiabitur: priuatus verò ciuis aut capra, aut agna, si malit. nam huic fœmina conuenit, sicut mas magistratui. cætera fiunt ritu eodem ab vtroque, vngūtur altaris subdiualis cornua, offeruntur adipes, renes, & fibra iecinoris, reliqua cedunt sacerdotibus in epulas. Quoniam autem peccata quædam in homines, quædam in ceremonias committuntur, hactenus de peccatis in homines factis mandatum est. cæterùm si quis Deum & sacra eius offendat, expiabitur ariete, si prius luat pro damno dato pretium, quinta parte super iustā æstimationem addita. Hæc & similia postquam legislator pręscripsit de delictis ignorantiæ, deinceps transit ad ea quę admittuntur à volentibus ac scientibus. Si quis, inquit, mentitus fuerit de societate, aut deposito, aut rapina, aut inuentione rei perditæ, deinde ad vitandam suspicionem iurare non recusarit, & tandem arguente se intus conscientia periurium suum abnegationémque ipse damnans confessus fuerit, ac veniam petierit: merebitur delicti obliuionem, quādoquidem veram pœnitentiam re magis quàm verbis approbat, dum reddit deposi-

tum aut rapinā aut inuentum, aut in vniuersum quicquid alienum vsurpauit, superaddita quinta pretij parte in solatiū eius cui fecit iniuriā. Cui postquā satisfecerit, eat, inquit, in templū oraturus veniam & peccati remissionē, nō contēnandam aduocatam adducens curā animæ emergentis è calamitate grauissima, & à morbo penè letali redeuntis ad sanitatē pristinā. Hic quoq; iubetur immolare arietē, sicut ille præuaricatus ceremonias. Nā illud peccatū inuoluntariū lex æquat peccato in hominem volūtario, nisi huic quoq; religionis cōtemptus accedat, vt autem periurus pœnā effugiat, remediū est vitæ correctio. Hic obseruandū, quòd quæ pro peccato altari offerūtur ex victima, sunt eadem quæ in salutari sacrificio, adipes, renes, & fibra iecinoris. nam & pœnitētia genus quoddam salutis est, dum animę affectio quovis corporis morbo grauior effugitur. Reliqua viscera dātur ad cibum, sed aliis, alióq; loco ac tempore. Nam locus epuli fanum est, tempus verò vnus dies nō duo, & sacerdotes soli epulantur; ita vt nec eorum domesticæ fœminæ, nec ipsi qui offerūt, partes capiant. nihil enim extra fanum effertur, videlicet ne pœnitenti exprobrentur peccata pristina, iactata in vulgum susurris inimicorū & linguis petulantibus gaudentiū aliena ignominia. prętat igitur ea contineri intra sacrata limina, vbi fit expiatio. à sacerdotibus autem absumitur victima de causis cōpluribus. primò, in offerētis honorem. nam cōuiuarum dignitas ornat eum qui excipit conuiuio, deinde vt pœnitentes securius credant se habere Deum propitiū: alioquin eius famuli hanc mensam non accederent, nisi anteactis omnibus obliuioni traditis. Tertia causa est, quia sacrificare nulli sacerdoti, nisi integro, permittitur, cui ne minima quidē insit labecula. Atq; ita monētur quotquot à delictorū via decedunt, vt æmulentur puritatem sacerdotū. qui de oblatione ipsorū epulari non dedignati sunt. ideo sacrum hoc intra vnam diem absoluitur, quia peccantes cunctatio decet ac procrastinatio, in benefactis verò properandum est. Sed quæ pro pontificis aut totius populi peccato mactantur, damnata cibis exuruntur (vt dixi) in sacro finere. nemo est enim aut pontifice aut gente potior, qui deprecator allegari posit pro his peccātibus, meritò igitur viscera cōsumuntur incendio sicut fit in holocautomatis, idq; in honorē offerētium: non ꝙ dignitatū respectus habeatur in sacrificiis, sed quia hominū excellēti virtute prędítorū veréq; sanctorū peccata nō multò deteriora sunt q̄ benefacta quorundam

vulgar

vulgariũ.quemadmodũ enim vberes agri etiamſi ſpem coloni fallant,tamẽ plus ferunt fructuũ quã ſuapte natura maligni:ſic proborũ piorúmq; quãtumuis modica officia nõ cedunt iſtorũ fortunatorũ ſed malorũ amplis meritis,nonnunquam fortuitis magis quã voluntariis.His ita ordinatis ſpeciatim de tribus ſacrificiis,holocautomate,ſalutari,& pro peccato, addit aliud ex his cõſtitutũ omnibus,vt eis bene inter ſe cõuenire nos doceat. id genus ita coniunctũ,votũ magnũ dicitur. Cur autẽ ſic nominetur dicturi iã ſumus: Cũ aliquis ſacrarit omniũ ſuarũ rerum primitias ac decimas,tritici,hordei,olei,vini,pomorũ optimorum,primogenitorũ animaliũ,mactatis puris , impurorũ verò perſoluto pretio,non habens amplius materiã in qua pietatem exerceat,ſeipſum dedicat,pietate ac ſãctitate nullis verbis effabili.ideo magnũ hoc votũ appellatur.nihil enim quiſquã poſsidet ſeipſo pretioſius,qua poſſeſsione tũc ceditur. huius voti reo præcipiuntur hæc.primũ ne mero vtatur aliòve potu ex vuis factitio,imò ne alio quidẽ vllo qui afferat temulentiam & mentẽ labefaciat,vt ſacratus iam inde à voti nuncupati tempore.nam qui ſacris operãtur,ſitim aqua reſtingunt, ne in ebrietatem vetitam incidant.deinde ad præſtitutã diem,ritè offeret tres votiuas victimas,agnum,agnã,& arietem , illum in holocautoſim, illam pro peccato,arietem verò in ſalutis hoſtiã. nã vouenti cõueniunt hæc omnia:holocautoma,quia non ſua ſolũ,ſed ſe quoque Deo dicat:pro peccato victima,quia homo cũ ſit,quãtumlibet perfectus,peccato non caret:pro ſalute autẽ,quia ſalutẽ ſuã acceptã fert nõ homini medico,ſed ſeruatori verò Deo,huiúsq; potentiis.nam mortales ne ſibi quidẽ ſanitatẽ cõferre valent.ſiquidẽ nec omnibus,nec iiſdem ſemper proſunt,interdũ nocent etiam:quia negotiũ hoc aliunde pendet, nempe à medicamentorum viribus.Mirandũ etiã quòd animalia tria quæ ſacrificiis diuerſis offeruntur,omnia ſunt eiuſdem generis, aries , agnus, agnáq;. ſignificatur enim hoc pacto, ſicut paulò ante diximus, hæc ſacrificia eſſe ſibi inuicẽ germanitate quadam cõiunctiſsima,quia & pœnitẽs ſeruatur, & ſeruatus recolligit ſe à morbis animæ , & vterq; properat ad integrã perfectámq; habitudinẽ, quæ ſubindicatur holocautomatis ſymbolo. Quoniam autẽ ſic ſacrificans offert ſeipſum , & ſacrum altare nefas eſt pollui humano ſanguine , & opus fuit omnino eius partẽ offerri aliquã, electa eſt quæ detracta nec dolorem afferret nec noxiam. Cùm enim corpus ſit inſtar quoddam arboris , tanquam frondes ſu-

perfluæ capilli ex eo præfecti mittuntur in ignem, quo ritè coquuntur carnes salutaris hostiæ: vt quia votiuam partem inferre in altare non licet, saltem ignem sacratum lignis admixta nutriat. Hæc sunt sacra omnibus popularibus communia. Sunt & alia priuatim sacerdotum sacrificia, ne se putent immunes propter functionem sui ministerij. Nam & hi offerunt quæ decet offerri ab hoc ordine, non cruentas victimas, sed similam, cibum hominis purissimum, quod perpetuum & quotidianum est sacrificium, sacræ mensuræ decima pars in dies singulos, cuius dimidium manè, dimidiũ offertur vespere, frixum in oleo quod non estur tamen. mandat enim oraculum vt quævis oblatio sacerdotis exuratur ignibus, nullis ad cibum seruatis reliquiis. Hactenus de victimis, nunc dicemus de has offerentibus.

PHILONIS IVDAEI,
De victimas offerentibus.

OFFERENTI victimas lex præcipit, vt purus fiat corpore ac animo: animo quidẽ à morbis atq; vitiis tum dicta tum facta corrũpentibus: corpore verò à maculis, & aliis rebus id contaminare solitis. Vtriq; suæ lustrationes inuentę sunt, animo per hostias sacris idoneas, corpori per lauacra & aspersiones, de quibus paulò post dicturi sumus. æquũ est enim vt prius agamus de potiore nostri parte anima. quæ est igitur huius purificatio? Vide, inquit, tu quisquis es, vt victima quam offers sit integra, eximia, carens maculis omnibus, probata acri & incorrupto sacerdotum iudicio, haudquaquam fallendo propter cõtinuam experientiam. nisi enim eam tum mente tum oculis exploraueris, nõ elues peccata & contractas in omni vita maculas, siue oblatas inuito siue voluntarias. in hoc enim tam accurato examine victimæ inuenies figuratè significari morum tuorum emẽdationem & profectum in melius. Nec enim bruta legi curæ sunt, sed animæ rationis compotes. Itaque de offerentibus non de victimis est solicita, ne quod vitium eis insideat. De cætero corpus (vt dixi) lauacris & aspersionibus purificat, nec tamen aspersum semel aut ablutum mox intra fanum admittit, sed iubet foris expectare per

sept

ſeptem dies,& interim aſpergi bis,tertia ſeptimáq; die,ac tum demum poſt ablutionem ad ſacrificandum ingredi.Nunc conſideremus quàm prouidè hæc fiãt & quàm philoſophice. Cæteri ferè omnes aqua pura luſtrãtur, marina pleriq; aut fluuiali, aut vrnis hauſta è fontibus. At Moſes cinere præparato è ſacri ignis reliquiis(id quomodo fiat mox dicetur) de hoc nonnihil ſumptum iubet in vas indere,& aquam ſuperinfundere:deinde hyſſopi ramo in hac temperatura tincto luſtrandos aſpergere. Eius rei cauſa non abſurdè hęc colligitur. Admonet eos qui ad Dei cultum accedunt,vt ante omnia ſeipſos noſcant & ſuam eſſentiam.Nam quiſquis ſeipſum ignorat,qui poteſt ſummam illam & excellentiſsimam Dei potentiã percipere? Eſt igitur noſtra,quãtum ad corpus,eſſentia terra & aqua,id quod docemur hac purificatione:quando hoc ipſum creditur ad purgandũ vtiliſsimum,noſſe ſeipſum,ex quibus& quàm nihili rebus conſtemus,ex aqua & cinere.Nam hæc reputatio confeſtim arrogantiam inſidiatricem animo eximit, ſimúlq; ſuperbiam:atque ita Deum homini cõciliat infenſum huiuſmodi vitiis.Rectè enim aliubi dictũ eſt: Qui ſuperbis dictis factiſq; nõ abſtinet,nõ homines ſolos ſed & Deũ irritat, æquiſsimũ optimarũ rerũ opificem.itaq; aſperſione hac ſic excitamur & tangimur, quaſi hæc ipſa elemẽta terra & aqua nos appellent in hunc modum: Nos ſumus veſtri corporis eſſentia,ex nobis natura,id eſt ars diuina contemperatis effinxit humanam ſpeciem, ex nobis compacti prodiſtis in lucem,in nos rurſum ſoluẽdi poſt obitũ.nihil enim in nihilum recidere natura patitur,ſed vnde eſt initium, eodẽ finis redit.Nunc tẽpus eſt exhibere quod promiſimus,quę'nam ſit huius cineris proprietas.nõ e ſolis lignis combuſtis fit, ſed è victima etiam ad talem expiationẽ idonea. præcipit enim lex, vaccam rufam indomitam mactari extra pomœriũ:deinde põtificem deſumpto huius ſanguine ſepties cum cõtra templum aſpergere,tum totã exurere vnà cũ pelle, cornibus atq; interaneis.iáq; ſubſidẽte paulatim flãma in mediã hęc tria ſuperinii- ci,lignũ cedrinũ,hyſſopum,cuminúmq;.vbi verò extincta fuerit,cinerem ab homine puro collectũ,reponi rurſum in loco puro extra pomœriũ. Quid autem ſibi velint hæ figuræ,alibi expoſuimus in allegoriis.Neceſſum eſt igitur adituros templum ſacrorũ gratia, & corpore nitidos eſſe, & multò magis anima. Hæc enim domina eſt regináq;, modis omnibus illo præſtantior,vt diuinioris naturæ particeps.niteſcit autem mens cogni-

tione placitorum sapientiæ, deducentis se ad cõtemplationem mundi, rerúmq; contentarum in eo, & cõsuetudine cùm cæteris virtutibus, à quibus promanãt actiones honestæ ac laudabiles. his quisquis se perornauit, eat bono animo in templum, locum sibi cõnenientissimũ, seipsum oblaturus pro victima. sin adhuc pectus insessũ est iniustis cupiditatibus, præstat in abdito quiescere, nec temeritati adiungere impudentiã, religione posthabita. nam veri Dei tẽplum nõ patet profanis sacrificiis. Tali homini dicerẽ: ô bone, nõ gaudet Deus centenis boum victimis, cùm sit cũctarum rerum dominus, nec vllius indigeat: mauult pias mẽtes & viros sanctitatis meditatores, à quib' popana pultésq; vilissimas vt gratissima munera libẽter accipit. imò etiãsi nil afferant, ipsos complectitur, absolutos in omni virtutum genere, pro victimis opimis adducentes hymnos in seruatorẽ suum ac benefactorem, partim vocales, partim absq; ore linguáq; cõceptos in animo, & sic quoq; penetrantes ad Deum, quãtumvis non sentiantur humanis auribus. Hæc vera esse, vt non à me autore sed à natura profecta, testatur vel ipsa euidentia manifestã fidẽ faciens non cõtentiosis hominibus. testatur etiã lex iubendo poni duo altaria, materia, loco, vsũq; differẽtia. Alterũ enim è saxis collectitiis impolitis exstruitur in atrio iuxta templi vestibulum, ad immolandas victimas. Alterum verò aureũ, situm est post primum velum in penetralibus, nemini conspicuũ nisi sacerdotibus functionis suæ tẽpore castitatẽ seruantibus, quod factũ est adolẽdis odoribus: vnde liquet, micam turis oblatam ab homine pio, Deo gratiorẽ esse multis hostiis, si offerenti nõ adsit probitas. quãtò enim aurum præstat lapidibus, & adytum vestibulo, tantò acceptior est suffitus gratiarum actionis quàm mactata victima. ideo nõ solùm materiæ pretio, artificũ opere, sanctitatéq; loci ara hæc augusta facta est, sed & hoc quod apud eam quotidie sacra exordiũ sumũt à gratiarũ actionibus, nõ est enim fas immolare foris, prius quàm intus summo mane suffitus factus sit. quo significatur nihil aliud, nisi Deum nõ delectari victimarũ multitudine, sed offerẽtis bona mente atq; puritate spiritus, nisi fortè cùm iudex religiosè iudicaturus aspernetur munera partium sententiã expectãtium, alioquin ipse corruptelæ reus futurus: imò cũ vir probus à malo ne diuite quidẽ dignetur munus accipere: tu putas largitionibus capi Deũ nullius creaturæ indigum? qui cùm sit primũ illud bonum perfectissimum, perennis fons prudentię, iustitię virtutúmq; omniũ,

auer

auerſatur dona iniuſtorũ hominũ. ꝙ ſi quis talis offerat, nó nne videtur impudentiſsimus, de illicito quæſtu, furtis, rapinis, abnegatis depoſitis, Deo tanquã iniquitatis ſocio partẽ decidens? equidem hunc pronũtiarim infeliciſsimũ, ſiue latere ſperat, ſiue deprehendi metuit. ſi putat fore vt lateat, ignorat Dei potentiam videntis & audientis omnia. ſin rem palàm fore cogitat, audaciſsimus eſt quẽ peccati nõ pudet. itáne decet proferre iniuſtè partarum rerum ſpecimina, & oſtentare inter donaria tanquam primitias? an dubiũ eſt, neq; legem quicquã ab iniuſtis, neq; ſolem à tenebris accipere? atqui Deus & legũ primitiuum exemplar eſt, & ipſius ſolis ſol, illuſtrans ſenſibilem intelligibilis, & ex inuiſibilibus fontibus ei ſplendorem viſibilem impartiens. Prçterea de altari exteriore mandatũ extat, Ignis in altari ardebit perpetuus. meritò, vt equidẽ arbitror. Nam quia perennes Dei gratiæ nec deficiũt nec intermittuntur, ſed interdiu noctúq; fruendas ſe præbẽt nobis hominibus, gratiarum actionem hæc ſacra flãma figurat, ſemper inſtaurandam ne quando extinguatur. quin & illud fortaſſe hoc modo quæritur, vt vno eodémq; igne continuato coaptentur noua ſacra veteribus, quo ſacrãtur vtraq;, vt approbetur perfecta gratiarum actio, quamuis pro variis occaſionibus aliàs plures aliàs pauciores adducãtur victimæ. verùm ſub hac verborum ſuperficie ſunt ſenſus reconditi, veritatis ſtudioſis diſpiciendi iuxta allegoriæ regulas. Dei altare intelligitur grata ſapiẽtis viri anima, cõpacta è perfectis numeris ſolidis & indiuiduis. nulla enim ſunt virtutum inutilia reſegmina. in hac ſacrum lumen inextinctũ ardet perpetuò. eſt autẽ mentis lumen ſapiẽtia, ſicut è diuerſò inſipientia tenebræ ſunt animæ. ſicut enim ſe habet ſenſibile lumẽ ad oculos, ſic ad rationẽ ſcientia, prælucẽte ſemper hoc lumine contẽplationi rerum incorporearum & intelligibiliũ. Sequitur aliud præceptum: Omni oblationi ſalẽ adhibebitis, quo ſignificatur (vt antea dixi) æterna durabilitas. ſal enim cõſeruator eſt corporum, ſecundo poſt animã ordine. Nam ſicut anima cauſa eſt incorruptionis coporũ, ſic ſal quàm diutiſsimè tuetur ea, redditq; quodãmodo immortalia. ideo ſcriptura vocat hic thyſiaſteriũ eximio nomine. παρὰ τὸ διατηρεῖν τὰς θυσίας, id eſt à conſeruandis victimis. atqui carnes igne abſumũtur, vnde certiſsimè colligitur, nõ victimam, ſed mentem offerentis & alacritatem probari, cõfirmatã virtutibus. Illud quoq; legiſlator iubet oblationem omnẽ ſine fermẽto & melle fieri, neutrũ vt imponatur

N v altari

altari dignũ existimans. mel fortaſsis ideo, quia collectrix eius apis animal eſt impurum, natum è putribus boum, vt fertur, cadaueribus, ſicut veſpas aiũt ex equinis prouenire, ſiue quòd hæc figura doceat, profanam ducendam quancunq; voluptatem nimiam, dulcẽ hauſtu, ſed cruciatus afferẽtem difficiles, à quibus animam concuſſam labefactari neceſſum eſt, fermentum verò propter tumiditatem quam efficit, æquè figurato præcepto, ne quis elatus altare accedat, tumidus faſtu & arrogantia, ſed aſpiciens Dei magnitudinem, ſuam mortalitatẽ agnoſcat, quãtumuis cæteris fortunatior, & vera ęſtimatione animos elatos reprimas, cauens inſidiatricem ſuperbiam. Enimuerò cùm ille rerũ conditor, nullius indigus, non immenſam ſuam potentiam, ſed tuam infirmitatem aſpiciens. propitius de ſuo tuam egeſtatem ſuppleat: tibi quid agendũ cenſes erga homines natura coniunctos & ex eiſdem elementis prognatos, cùm nihil in hunc mundum, ne teipſum quidem intuleris, nudus enim veniſti vir egregie, nudus abibis itidẽ, poſt vſuram accepti à Deo tẽporis quod intercedit natiuitatem inter & obitũ: cui ſpatio quid magis cõuenit, quàm ſocietatis, concordiæ, iuris exæquãdi, humanitatis, virtutiſq; ſtudiũ, abiectis iniuſtis, iniquis & inpacatis vitiis, quę hominem animal ſuopte ingenio mitiſsimũ, ferum & immanſuetũ faciunt. Amplius præcipitur vt à veſpere manè vſq; luminina intra velũ in ſacro cãdelabro luceant multis de cauſis. Vna, vt diurnæ luci ſuccedant illuſtratura ſacrarium expers ſemper tenebrarum ad ſtellarum ſimilitudinem. Nam & hæ poſt ſolis occaſum lucem ſuam proferunt, non deſerentes ſtationẽ quam in mũdo ſortitæ ſunt. Altera, vt noctu quoq; ad Dei cultum fiat oblatio, à diurnis nõ aliena, nec interrumpatur gratiarũ actio, nocturno tẽpori maximè idonea. Eſt enim genus quoddam ſacrificij, clariſsimus hic ſplẽdor in penetralibus. Tertia verò valde neceſſaria. Quoniã enim non ſolùm vigilantes, verumetiam dormiẽtes iuuamur diuina beneficẽtia, relaxati à diurnis laboribus, & leuati curis, animo in ſeipſum ſecedente à turbis ſenſuum, & ſibiipſi vacãte: meritò lex æquum indicauit gratiarum actiones ita diſtribui, vt ſacra fiant pro vigilantibus, pro ſomno verò & prouenientibus inde commodis accendantur ſacrata lumina. Hæc & huiuſmodi ſunt mandata interdictáq; ad ceremonias ſpectantia. Præcepta porrò ad ſapientiam conducibilia ſic inde licebit elicere. Videtur legiſlator dicere: Nihil ô anime à te Deus exigit graue multiplex & arduum, ſed ſimplicia quædam

dam & facilia: videlicet vt eum tanquã bene meritum diligas. si nõ libet reuereri vt principem ac dominum: vtq; incedas per vias ei placitas, colásq; illum non obiter, sed ex tota mente referta piis opinionibus: tũ mandata pius retineas firmiter, & ius diuinum habeas in pretio: quæ cuncta si accuratè obseruaueris, nunquam degenerabis à natura propria. Quòd si quid in mundo promouetur, sol, aut luna, stellæ've cæteræ, aut cælum ipsum vniuersum, vel terra dum celsis attollitur mõtibus, aut in patẽtes cãpos liquidæ naturæ more diffunditur, vel mare, dum vertitur in dulcedinem, aut flumina restagnant tãquam maria, statim tamen singula redeunt ad pristinos terminos. Tuus autem profectus erit, si viuas innocẽs. Quid hic molestum est aut difficile? non iuberis maria nunquam prius tẽtata traiicere, & tempestate furente in mediis fluctibus susque déque iactari procellis inter se cõflictantibus, non pedibus emetiri asperos calles & inuios, non itinera ingredi feris infestata & latronibus, nõ agere sub diuo excubias expositus insidiis hostium. Absint à bonis hæ molestiæ. Melius ominandum est in rebus tam vtilibus. Satis est si annuat animus, mox in promptu erunt omnia. An nescis Dei esse cælum, tum hoc sensibile, tum illud intelligibile quod cælum cæli dicere licet: terram item & quicquid ea continet, mundúmque vniuersum visibilem, atque alterum illum inuisibilem ac incorporeum, ad cuius exemplum hic noster est conditus? & tamen ex toto humano genere selegit sibi aliquot præcipuos verè homines, quos curare dignatus vocauit ad sui cultum & religionem, ceu perennem fontem vnde cæteræ virtutes promanant, ad fruendum iucundiores nectare, nec minus ad parandam immortalitatem vtiles. Miseri qui se alienant ab hoc virtutis epulo, miserrimi qui ne gustum quidem honestatis vnquam ceperunt, cùm liceat deliciari & hilariter degere in sanctitate ac iustitia. Verùm isti sunt corde incircumcisi, sicut scriptura loquitur, & contumaces propter morum duritiem, petulantes & immorigeri, quos lex his verbis admonet: Circumcidimini cordis duritiem: hoc est, excidite superflua mẽtis germina, prognata ex immoderatis affectibus & coalita insitáq; in animum à malo agricola insipientia, quàm primùm excidẽda summo studio. Et cauete, inquit, ne ceruix vestra dura sit: hoc est ne sit refractaria, néve data opera duretur ad ruditatẽ noxiam: sed omissa intractabilitate natiua vt perniciosa, flectatur ad ea quæ decent, obsequando naturæ legibus. An non vides, circa

ipsum

inuiter, cauendum est ne quis decipiatur à personato propheta. magus enim non vates est. qui quoniam mendacia cõmentus est & falsa oracula, etiamsi frater aut filius, vxor aut filia, familiaris aut amicus sit, si per speciem beneuolẽtiæ seducere te ad impietatẽ suam studeat: necãdus est tanquã hostis publicus sine respectu priuatæ necessitudinis: & hortatio illius proferẽda est ad omnes pietatis amatores, qui absq; mora in scelestũ irruẽt, rati sanctitatis officium, talem hominẽ occidere. debet enĩ nobis esse vnica familiaritatis & amicitię tessera, deo placẽdi studium, & dicẽdi faciendíq; pro pietate omnia. Cæterũ cognationes, siue vt quidam vocãt consanguinitates descẽdentes à communibus maioribus, tum affinitates quæsitæ per cõnubia, reiiciendæ sunt, si non ad eũdem finem properãt, honorẽ Dei videlicet, quod est omnis cõiunctiuæ beneuolentiæ vinculũ indissolubile. nam talibus nõ deerit cognatio sanctior & honestior. attestatur mihi lex ipsa, quæ naturæ placita & virtutem seruãtes, filios Dei nominat, dicens: Filij estis domino Deo nostro: mirum ni quia sicut pater dignatur eos sua cura & prouidẽtia. quæ cura tãtùm ab humana differt, quantò curator ipse maior est hominibus. præterea profanas initiationes orgiáq; lex sacra omnino submouet è sua repub. quòd periniquũ censeat bene ac diligẽter educatos cõtempta veritate animũ applicare ad huiusmodi mysteria, & sectari pernoctationes tenebricosas, relicta luce actionibúsq; quales diem deceãt. nemo igitur ex Mosis discipulis initiet initietúrve: quãdo vel docere vel discere hæc iuxta est nefariũ. cur enim ô myste, si hæc pulchra sunt & vtilia, clausis profundis tenebris tribus tantùm quatuórve prodestis hominibus, cùm liceat corã omnibus in medio foro vtilitates istas proponere, vt omnes ad meliorẽ feliciorémq; vitã se conferrẽt intrepidè. nã à virtute disiũcta est inuidia. cælent se suáq; præ pudore qui tractant illicita, subeãt secessus terræ obscuros & abditos, ne quis eos videat, qui autẽ prosunt publicè omnib⁹, in clara luce versentur in foro medio, liberè se in cœtus hominum ingerant, in illustri vitã suam proponãt, & per præcipuos sensus iuuãt turbas mortaliũ, dum vident stupẽda, sed iucunda spectacula, & dulces sermones aurib⁹ hauriũt, mẽtes nõ prorsus indoctorũ exhilarare solitos. An-nõ vides naturã quoq; haud occultare sua pulcherrima laudatissimáq; opera, sed in conspicuo posuisse cælũ cũ sideribus omnibus, vt visum allectaret ad philosophiæ desideriũ? maria quoque fontes, fluuios, aëris tẽperiem,

riem,ventos anni horas moderātes suis vicibus, stirpium animantium frugúmq; innumeras species, prōpsisse in vsumfructum hominū?& nō oportebat vos quoq, illā imitatos omnia necessaria quibusvis dignis vtenda proponere?nunc sæpe fit vt nemo bonus initietur,sed latrones piratæq; ac mulierum probrosarum & impudicarū sodalitia, modò pecunia numeretur, initiatorib⁹.Procul semoueātur omnes isti extra fines bene cōstitutæ ciuitatis in qua virtus & veritas colitur.de his hacten⁹. Cæterùm quia societatē humanitatémq; maximè docet lex nostra,vtriq; virtuti honorē habet meritum,neminem deploratè malum ad eas admittens,sed quàm lōgissimè in rem malam ablegans.Cùm igitur sciret cōcionibus admisceri multos improbos,q͂ se posse in turba latere autument,vt id caueret in posterū,omnes indignos à sacro cœtu edicto prohibuit, exorsus à semiuiris obscœno morbo laborātibus, qui naturæ monetam adulterātes,in impudicarū mulierum affectū & formam spōte degenerāt.Spadones item & castratos arcet,q͂ vt florem ætatis seruarēt diutius,è masculino sexu transcribi se passi sint in fœmineam speciē.Pariter repellit nō tantùm scorta,sed & natos è prostitutis,cōtactos materno dedecore,propter natales adulterinos.Qui locus,si quis alius,allegoriā recipit,plenam contemplatione philosophica. impiorū enim & scelestorū non vnum genus est,sed multa & varia.Quidam enim incorporeas ideas nomē inane aiunt rei veræ nullius,tollúntq; è rebus essentiam summè necessariam, quæ est archetypū exemplar omniū quæ specificantur & dimetiūtur qualitatibus,Hos sacræ legis tabulæ spadones nomināt.Quod enim cōuulsum est priuatur qualitate atq; specie,fitq; nil aliud quàm(vt proprie loquar)informis materia.Eodem modo opinio quæ tollit ideas, confundit omnia,& super veterē illam informitatem quæ ante digesta in ordinem elementa fuerat,adducit scenica deliria:quo quid iniquius cogitari potest aut absurdius?nā ex materia creauit De⁹ omnia, licet eam nō attigerit:nec enim fas erat rudem indigestámq; cōtrectari ab illo beato ac omniscio,sed incorporeis potentiis,quarū verum nomen est ideę,vsus fuit ad aptè formāda singula genera.at ista opinio valde perturbat omnē rerū ordinem.sublatis enim ideis vnde qualitates sunt, qualitates ipsas tollit pariter.Alij verò quasi cōtendāt hos in impietatis stadio post se relinquere,addūt amplius,vt nō solùm ideas sed & Deū esse negent per summā impudētiam:quasi cōducat vitæ vel falso cred

so cred

ſo credi præſentiam inſpectantis cũcta numinis, miſeri & fleri les ſapientiæ, impietati malo maximo deuoti ac deditì. Tertiũ genus eorum eſt, qui viã ingreſsi cõtrariam, cõminiſcũtur deo rum multitudinem, mares & fœminas, ſeniores & iuniores, replendo mũdum multis præſidibus, vt de vno vero Deo perſuaſionem eximãt mentibus hominũ. Hi ſunt quos lex figuratè dicit natos è meretricibus. quẽadmodum enim hæ verũ filiorum ſuorũ patrem neſciũt, nec poſſunt eis quẽquam aſsignare ex tã multis amatoribus, cũ quibus habuerunt ſtupri conſuetudinẽ: eodem modo qui vnũ verũ Deum ignorãt inter multos falſos cæcutiunt, neglecto præcipuo fine ad quẽ ab ipſis incunabulis tẽdere debuerãt. Quæ enim diſciplina eſt honeſtior, quàm veri Dei cognitio? Tertios autẽ quartósq; repellit, quãuis ad eũdem finem tẽdentes, non tamẽ eodem cũ cæteris cõſilio. vtriq; enim magnæ peſti obnoxij, hoc eſt amori ſui, quaſi cõmunem heredi tatem diuiſerũt animã diſtributis inter ſe partibus eius bruta rationaliq;. nã alteri rationalẽ, hoc eſt mentẽ, ſortiti ſunt: alteri verò brutã, diſſectam in ſenſus aliquot. qui à mente ſtãt, principatum & regnũ in res humanas ei tribuũt, aiúntq; idoneam retinendæ prę̨teritorũ memoriæ, tractãdis prę̨ſentibus, & futuris per coniecturã aſſequendis. hæc enim campos mõtésq; cõſeuit plantis ac ſegetibus, inuẽto agriculturæ ad vitã vtiliſsimo. hæc è ſiderum obſeruatione diuerſis terris cõmercia nauigationis aperuit, ratione vix enarrabili. hæc literas, muſicã & encyclopę̨ diam totã inuenit ſimul abſoluítq;. hæc philoſophiam rerum optimam excogitauit. vt eius partibus adiutaret genus mortalium: per rationalẽ vt ſermo fallaciis careat: per moralẽ vt mores corrigãtur, per naturalem vt noſcãtur mũdana & cæleſtia, Alias prę̨terea permultas laudes mẽtis aceruatim congerunt, quæ poſſunt referri ad iam dictas ſpecies, nunc prætereundas breuitatis ſtudio. Alteri verò qui patrocinantur ſenſibus, haud minus eos extollunt, enumerãdo vſus eorũ neceſſarios: aiúntq; duos ex his viuẽdi cauſam eſſe, guſtũ & olfactũ, duos bene viuẽ di, viſum auditúmq;. quoniã per guſtũ alimẽta traiiciũtur, per nares aër, quo totũ ſuſtẽtatur animal. Nã & is alimentũ eſt continuum, nõ vigilãtes ſolùm, ſed & dormiẽtes cõſeruãs atq; nutriens, id quod vel hoc argumẽto certiſsimè colligitur. Liquet em̃ ſi tẽpore breui cohibeatur reſpiratio, præciſo ſpiritu qui ſolet externè influere, neceſſariò ſequi animalis perniciẽ. Verùm vnus è philoſophicis ſenſibus per quos homini contingit bene

viuere

PHILONIS IVDAEI, De mercede meretricis non accipienda in sacrarium.

EGREGIVM præceptum extat in sacro legũ codice, nõ decere meretricis mercedes inferri in ædem Deo sacratam, fœminæ formam florentem venditantis, & vitam probrosam professæ quæstus gratia. quòd si mulieris amatoribus suis obsequentis profana ducuntur munera, quantò magis scortãtis animæ, quæ se prostrauit constuprãdam vinolentiæ, gulæ, voluptatum studio, ambitioni, auaritiæ, aliisq; vitiis innumeris, quorum maculæ an vnquam elui possint nescio. Nam meretricum quæstui finem nonnunquam senectus imponit, quando pristina destituta pulchritudine adire nemo dignatur, postquam ætatis vigor floris in morem emarcuit. at animam fornicationi iam assuetam & eruditam ad intemperantiam, quæ tandem ætas in honestatem restituet? ætas certè nulla, sed solus Deus, cui facilia sunt, quæ nos efficere non possumus. oportet sanè sacrificaturum dispicere vt mens eius integra sit magis etiam quàm victima, videre itidem cur eam offerat. aut enim gratias agit pro acceptis beneficiis, aut præsentis status cõfirmationẽ futuráve sibi precatur cõmoda, aut deprecatur mala præsentia vel imminentia: quibus modis sanitas & salus rationi quæritur. nam aut pro ante donatis aguntur gratiæ, ad euitãdum ingratitudinis vitium. in bonos enim conferri solent beneficia. aut si quis præsentia bona precatur sibi perpetua, melioráq; vota cõcipit, si nõ est inciuilis, dignum expetitis felicitatibus se præbeat. Quòd si aduersitates effugere postulat, caueat ne quod admittat flagitium. duas enim nostrum quisq; vxores habet in suo contubernio, eásq; infensas sibi inuicem, & animæ domum replentes contentionibus zelotypis. harum alteram diligimus, quasi amicam blandam & familiarem, quę voluptas dicitur: alteram odio prosequimur, vt immitem ac tetricam, & nobis minimè beneuolam, hæc virtus nominatur. illa nos accedit cum ornatu meretricio, fracto incessu præ mollitie, obtutu lasciuo inecans animas iuuenum, te-

meritatem,& impudentiam præferens in oculis,elata ceruice, supra natiuam staturam assurgens,ridens cachinnabundáque, calamistrata & cicinnatula, fucata faciem, pictis supercilliis recens lota,purpurissata,pretioso floridóq; amicta palliolo, aureis gemmatísque armillis superba & murenulis mundóque muliebri cætero,spirans vnguenta fragrantissima,nō tam domum suam quàm fora compitáque diligens,petulans, suæ formæ prodiga,ascititiæ verò auida.& cū ea pedissequæ domesticæ,vafritia,iniustitia,nequitia, quibus stipata more principis, sic pertentat animum:Heus tu, omnium bonorum humanorū thesauri apud me sunt reconditi.diuinis enim fruūtur cælites. præterea nihil inuenies. ego meos, si mecum consuetudinem habere cupis,proferam, nec inuidebo quo minus vtenda fruēdáque continuè depromas pro tuo arbitrio,eorum tibi recensebo multitudinem, vt aut libenter assentias, aut eis tuapte culpa careas.apud me est relaxatio,securitas,quies,laborum obliuio,vtensilium varietas,vocum modulamina, luxus in cibo potúq;,odorum suauissimorum plurimæ species, amores perpetui,lusus licentissimi,coitus liberrimi,sermones sine reprehensione,actiones sine castigatione,vita sine solicitudine, somnus mollissimus,satietas inexplebilis.Proinde si tibi placet meum contubernium,parata habebis in hac omni copia quæcunque delectant maximè:mihi erit curæ ne quid desideres esu potúve suaue,aut oculis,auribúsque gratum & naribus. potieris enim rebus omnibus quascunque concupiueris, pluribus in absumptarum locum subscatentibus.Sunt enim in thesauris modò,dictis perpetuò virentes arbores feraces aliorum post alios fructuum, recentibus & maturescentibus maturos iam ac vietos protrudentibus. Hæc arbusta nullo vnquam externo ciuilíve bello cæsa sunt,sed ex quo primùm è terra fuerunt edita, ab ea tanquam bona nutrice aluntur,fundata profundè sitis radicibus,eísque firmissimis,stirpes verò inde prominentes ad cælū vsque attollentia:vnde rami enascuntur manibus pedibúsque animantium pro portione non absimiles, & in his frondes ad ornatum pro comis additę germinant,fructúsque quorum causa paraui tibi cætera.His auditis altera in abdito stans, sed ita vt exaudire posset verba æmulæ,verita ne fortè illa mariti cōmunis animum ad se solam pertraheret corruptum donis vel oblatis vel ostentatis,néve specioso aspectu emollitum deciperet,quando ascititio cultu & magicis eum allectari, demulcerique

rique animaduertebat præstigiis, repentè superuenit ingenio matronalique incessu grauis, vultu serena, genuino quodam pudoris colore suffusa, simplex moribus, vitæ integra, mente semper sui similis, verbis haud blanda sanam mentem veraciter exprimentibus, decora natiuo habitu, moderata gestu, vestitu modica, ornata non auro, sed longè pretiosioribus ornamentis, artibus virtutem decentibus. Comites eam sequebantur, pietas, sanctitas, veritas, religio, castitas, vtraque iustitia, tum quæ Deo debetur, tum quæ hominibus: iuris æqualitas, fides, liberalitas, taciturnitas, sobrietas, honestas, temperantia, mansuetudo, frugalitas, facilitas, reuerentia, fortitudo, generositas, securitas, prudentia, prouidentia, vis consulendi, diligentia, tranquillitas, comitas, bonitas, suauitas, humanitas, lenitas, clementia, magnanimitas, beatitas. dies me deficeret percensentem singularum nomina, protegentium latera dominæ suæ more satellitij. illa verò ad consuetam grauitatem composita, sic exorsa est: Video hanc impudicā nugatricem & præstigiatricem splendidè ac scenicè ornatam, blanditiis te aggredi. quāobrem cum odio natiuo malos prosequar: verita ne per imprudentiam deceptus mala maxima pro bonis eximiis eligas, non grauabor tibi qualis sit hæc mulier verissimè prædicere, ne stolidè reiectis rebus vtilioribus, inops consilij tibi accersas infortunium. Ergo totum istum apparatum quo se iactat, aio ascititium. nihil enim habet proprij natiuíque decoris, sed assumpsit sibi adulterinam falsámque pulchritudinem, qua te in suos casses pertrahat. id præmonitus, si sapis, irritam eius venationem facies. delectat illa quidem aspectu oculos, aures voce demulcet: animam verò cuius præcipua habenda est ratio, non potest non lædere, per has aliásve partes se insinuans. de rebus suis quicquid auditu gratum sciebat narrauit: cætera innumera, vt iniucunda, malitiosè dissimulauit, quòd ea quemvis absterrere queant facilimè. at ego hæc quoque detecta in medium proferam, nec imitabor ipsius vaframenta, vt sola ostentem quæ pelliciunt, difficultates verò meas è conspectu submoueam: imò rebus lætis præteritis silentio, quòd ipses clamaturas sciam, tantùm onerosas nominabo suis vocabulis, vt nudæ in medium propositæ, vel hebetibus qualem singulæ naturam habeant sint conspicuæ. nam quæ ex voluptate cōmoda vidētur præcipua, viliora deterioráq; sunt quàm si qua ex me accipiuntur incommoda, sicut vsu quotidiano compertum

tum eſt. Sed prius quàm loqui de me incipiam, quãtum potero memorabo quæ illa reticuit. poſtquã enim ſuos theſauros percenſuit, colores, voces, ac ſonos, ſapores odorésq;, & vires tactus cæterorúmq; ſenſuum varias, morbos noxásq; non indicauit, neceſſarios rerum ante dictarum comites, ita vt ſi aura quadã afflatus ipſas captaueris, mox tenearis laqueo. Scias velim ô tu ſi voluptatis amator fueris, eris & vafer, audax, incompoſitus, inſociabilis, moroſus, iniquus, difficilis, iracũdus, peruicax, moleſtus, inobediens, leuis, malitioſus, ineruditus, iniuſtus, nefarius, ſibi viuens, infidus, fœdifragus, auarus, malè moratus, nemini amicus, exul, ſine lare, ſeditioſus, perfidus, impius, profanus, incõſtans, inſtabilis, execratus, piacularis, ſceleſtus, ſcurra, peſtilẽs, noxius, illiberalis, refractarius, ferus, ſeruilis, pauidus, perditus, turpis, probroſus, propudioſus, immoderatus, immodicus, inexplebilis, arrogans, ſibi placens, ſuo iudicio ſapiens, ſordidus, inuidus, calumnioſus, contẽtioſus, delator, vanus, fallax, circulator, temerarius, indoctus, inſenſatus, nemini conueniens, inobſequens, contumax, præſtigiator, diſsimulator, ſimulatórq;, cercops, ſuſpicioſus, infauſtus, inſcrutabilis, ineuitabilis, pernicioſus, maleuolus, inconcinnus, importunus, locax, nugax, inaniloquus, aſſentator, piger, luctuoſus, durus, meticuloſus, inſidioſus, incircumſpectus, imprudens, improuidus, negligens, imparatus, bonarum rerum imperitus, ſuperfluus, errabũdus, offenſator, indiſpoſitus, inacceſſus, guloſus, vagus, futilis, mobilis, doloſus, bilinguis, animi ambiguus, impoſtor, ſubſeſſor, petulans, incorrigibilis, ſemper indigus, incertus, circũforaneus, ſeductor, inconſultus, obnoxius, inſanus, faſtidioſus, vitæ auidus, glorioſus, iritabilis, iræ tenax, infenſus, procraſtinator, ſuſpectus, implacabilis, ſuppuratus, malè ſperans, lacrymoſus, alienis gaudens, calamitatibus, rabidus, adulterinus, informis, machinator, turpis lucri cupidus, amans ſui, ſeruitutis patiens, ſimultatis appetẽs, ambitioſus, de re domeſtica parũ ſolicitus, ceruicoſus, effœminatus, inanis, profuſusm, ordax, pugnax, fatuus, vinolẽtus, infortunatúsq;. Hæc ſunt huius formoſæ ac exoptatæ voluptatis magna myſteria, quæ libenter omnino tegeret, ne iis cognitis auerſeris eius conſuetudinem. meorum verò theſaurorum copiam & amplitudinem nulla lingua pro dignitate eloqui valeat,

PHILONIS IVDAEI, Quòd liber sit quisquis virtuti studet.

SVPERIORE sermone docuimus Theodote, seruum esse omnem quicunq; peccet, idque multis probabilibus rationibus verũ cõfirmauimus. addem' nũc alterũ illius cognatũ, imò germanũ gemellúmq;, per quẽ ostẽdemus omnem probũ esse liberũ. Extat sanè inter cætera sacrata Pythagoreorũ præcepta & illud egregiũ, quo monemur per viam publicã non ingredi, nõ vt feramur per rupes deuias: nec enim laborẽ pedibus imperat, sed figuratè subindicatur, nec dictis nec factis vtendũ protritis ac vulgarib'. Id pręceptũ diligẽter obseruarũt, haud aliter q̃ oraculũ, quotquot legitimè sunt cõplexi philosophiã: adeò vt deflectẽtes à gregariis opinionibus, nouã sibi viã aperuerint, inducta propria quadam specie dogmatũ, quã nefas sit aliis præterquã puris attingere. impuros autẽ cẽseo quotquot vel disciplinas nunquã gustarũt, vel eas perperã nõ rectè acceperũt, sapientię pulchritudinẽ dehonestãdo in speciẽ sophistices. hi cũ propter hebetes animi oculos lumẽ intelligibile videre nequeant, quod nimio fulgorẽ præstringit aciẽ, tanquã in tenebris degentes nõ credũt in die viuẽtibus, & quæcũq; illi perspiciũt adiuti radiis solaribus, pro spectris habẽt ac prodigiosis mẽdaciis. An-nõ absurdũ & mirũ videtur, exules dici eos qui nõ solùm versantur in vrbe media, sed curias, tribunalia, rostra occupãt, & gerunt ædilitates reliquósq; magistratus curules etiã: ediuersò ciues haberi qui aut nunquã ascripti sunt in eũ numerũ, aut dãmnati exilio, sub interminatione supplicij, si nõ dico attigerint solũ patriũ, sed vel è lõginquo fuerint ausi prospicere. præsto sunt enim innumeri qui obseruent & animaduertãt, tũ spõte infensi, tum subministrantes legibus ex officio. An-nõ etiã ab omni ratione alienũ, plenum impudẽtia & insania, aut quomodocunq; dicenda est: nõ enim succurrit propriũ tam indignæ rei vocabulũ: diuites dominati qui sunt omniũ egẽtissimi, & carẽt victui necessariis, sordidè se sustentãtes ac miserè, vix quotidianũ cibum capientes, & vltro sibi famem indicentes in abundantia publica, aura

 senu

se nutrientes, sicut cicadas aiunt rore viuere: pauperes verò qui argẽto, auro, pecoribus, reditibus, aliisq; bonis ineffabilibus af fluant, quorũ opulẽtia prodest nõ solùm cognatis amicisq;, sed nõ continẽs se intra domesticos parietes, effunditur in turbas tribulium atq; populariũ: imò vlterius etiã se porrigẽs, ciuitati multa largitur belli, pacisq; temporibus. Eadẽ somniatio patritiis, paterno maternóq; genere abauos atauósq; illustres memorãtibus, seruitutẽ audet obiicere: alios cõtrà inscripta frõte vernas, ex similibus oriũdos maioribus, ingenuos pronũtiat. In causa est, vt dixi, hebetudo mẽtis hominũ addictorũ opinionibus & sensibus, quorũ cõsistoriũ semper à rebus iudicatis corrũpitur propter ipsorũ incõstantiã. atqui debuerãt, si æmularẽtur veritatis studiũ, nõ minus sapere q̃ qui ægrotãt corporibus. nã illi desiderio sanitatis cõmittũt sui curã medicis: istos verò piget inscitiã depellere morbũ animi, accitis viris sapientib⁹: qui nõ solùm profligare possunt imperitiã, verũetiam scientiam in eius locũ inducere, rem omniũ pretiosissimã. Et quoniã, vt ait Plato suauiloquus, inuidia extra diuinũ chorũ sita est, nihil aũt sapientia diuinius & magis expositũ, nunquã claudit suũ auditorium, sed patẽtibus ianuis admittit sitientes sermonẽ dulcẽ ac potabilẽ, frequẽtatores suos fluentis doctrinarũ abundè proluens, vt inebriẽtur sobria temulẽtia. illi verò iam vt sacris initiati, furoréq; diuino perciti, damnãt pristinã suã negligentiã iacturámq; tẽporis, in rebus nihili cõtrita vita per imprudentiam. operæpretiũ igitur fecerint, si quotquot vbiq; sunt iuuenes, ætatis floridę primitias eruditioni dedicarint, tã in pręsens q̃ in futurũ paraturi sibi decus & præsidiũ. sicut enim vasa odorem, quo primũ fuere imbuta, referunt, sic iuuenũ animæ quas primũ formas imaginatione cõcipiũt, nunquã aboleri sinũt, ne aliis quidẽ insuper affluẽtibus. De his hactenus, nũc quæstionẽ nostrã dispiciamus accuratius, ne nos obscuritas nominũ decipiat. intellecto autẽ quid sit de quo disserimus, demõstrationes aptius adhibebimus. Seruitus quædã animi, quædã corporis dicitur. corporibus dominãtur homines, animis affectus & vitia. itidem libertas quędã est corporũ, nõ subiecta hominibus potẽtioribus: quædã animi, nullis affectibus obnoxia. de priore genere nũc nõ quæritur. innumeri eñ boni viri libertatẽ amiserunt variis casibus. Nos agimus de moribus quos nõ cõcupiscẽtia, nõ timor, nõ gaudiũ, non dolor subigit, velut è carcere liberatos & vinculis. omissa igitur altera illa libertate fortuita & alien

alienis à natura,pendentibúsq; ex sola opinione vocabulis,vernarum,venalitiorum,captiuorum,quæramus verè liberū, qui solus sui compos est,etiãsi multi se heros eius nuncupent.is enim exclamabit illud Sophocleum nihil differens à Pythiis oraculis:Deus mi princeps,nō vllus mortaliū.nã reuera solus liber est,qui solū Deum sequitur:imò vt equidē sentio,imperium habet in terrestria,tanquã immortalis summíq; regis mortalis vicarius.sed præstat sermonē de principatu differre in tēpus commodi*,& de libertate,vt cœpimus,differere.certè si qs negotiū penitius voluerit introspicere,liquidò noscet, nullas res tã cognatas esse inuicem,quàm libertatem,& curam sui. improbos enim multa impediunt auaritia,luxus,ambitio:probos omnino nihil,resistentes tanquam in certamine,cupidini,pauori,timiditati,dolori, & cæteris id genus.didicerunt enim cōtemnere iussa iniqua dominorum animis imperitare volentiū.quippe libertatis amatores,cuius propia felicitas,hoc est,sua sponte facere quicquid placuerit,laudatur hoc senario:

Quis seruus est,mortem qui potest temnere?

Nimirū intellexerat quisquis autor eius fuit, nihil æquè mentem in seruitutem redigere,vt mortis metū: vsqueadeò sumus vitæ cupidi.cogitandum autem,immunem esse à seruitute nō solùm cōtemptorem mortis,sed & paupertatis,& obscuritatis, & doloris:atq; cæterorum quæ vulgares inter mala numerant, cùm sint ipsi mali rerum iudices, qui seruum ex vsu suo æstimant,considerantes eius ministeria,cùm oporteat mores ingenuos respicere.nam qui humili seruiliq; animo humilibus seruilibúsq; negotiis inuitus dat operam,verè seruus est.cæterùm qui tempori se accommodans,suapte voluntate tolerat fortunę insolentiam,nihil humanum à se alienum putans,non ignarus diuinas res perpetuò seruare suæ felicitatis ordinē,& hac quoque parte humanis præcellere,agitatis iactatísq; fluctuatione continua: vtcunque momenta negotiorum hincinde prægrauant,fortiter ferens quicquid acciderit,philosophus mox euadit & ingenuus.proinde non cuiusuis audiet imperia : quòd si quis vrgeat tormenta minitans,reclamabit strenuè:

Combure carnem hanc,concrema,repleto te
Meo cruore.nam prius vel sidera
Terram subibunt,terra vel scandet polum,
Quàm mollis à me extorqueatur vox tibi.

Spectaui aliquando certantes pancratio, alterum obtundentē

pugnis & calcibus,totisq; viribus,contẽdentem ad victoriam, tandem lassum & incoronatum è stadio discedere:alterum carnosum,neruosum,musculosum,refertúmq; spiritu verè athletico,tanquã saxeum ferreúmve nihil plagis cedere, soláq; patientia superare aduersariũ,& ad extremum adipisci victoriã. huic similem bonũ virũ censeo,qui validè confirmatus certo animi proposito,efficit vt aduersarius prius delassetur inferẽdo iniurias,quã ipse quicquam agat præter animi sui sentẽtiam. Sed hoc expertis videtur incredibile.nec mirũ, quãdo ne illud quidem quod de pãcratiastis diximus,quisquam,nisi qui vidit, crediderit.nihilominus verum est quod diximus. Vnde profectum est Antisthenis dicterium,virum bonum esse molestam sarcinam.nam sicut insipientia bene fertur & leuiter,sic prudẽtia grauiter incumbens,premit vehementer suopte pondere. nec facilè potest excuti.proinde Iudæorũ legislator ait sapientem graues manus habere,actiones eius hoc ænigmate significans,non superficiem contractantes, sed penetrantes in solidum,vtpotè subnixas non flectendo mentis proposito. itaque à nemine cogitur,cùm sit contemptor & mortis & cruciatuum, lege naturæ præpositus omnibus insipientibus. Quemadmodũ enim capris,bubus,ouib⁹ præsunt caprarij, bubulci pastorésq;, greges autem non possunt præesse opilionibus:sic & vulgus pecori non absimile,opus habet curatore principe, qui ordo est bonorum virorum,præfectorum suis gregibus. certè Homerus reges solet vocare pastores populi.at natura bonis viris hoc nomen magis competere voluit. Illi pascuntur magis quàm pascunt,dediti amoribus,potationibus & cupediis,nequid dicam de auro argentóq;& aliis rebus pretiosioribus.quas expetunt.at hi nullis capiuntur illecebris,& insuper alios monẽt,caueãt sibi ab insidiosis voluptatibus,ꝙ autẽ publicæ functiones non sint seruitutis indicium,apparet belli tempore.tunc enim vniuersi milites sunt in opere,nõ solũ armis onerati,sed & sarcinis,comportantésq; in castra aquam,ligna,& iumentis pabulum:ne quid interim dicam de aliis laboribus militaribus,dũ vallum aut fossam faciunt,mœnia reparant,triremes ædificãt, artibúsq; variis manus exercent cũ reliquo corpore.quin & in pace non deest alia nihilo segnior cõflictatio cum paupertate, obscuritate,rerúmq; necessariarũ inopia, quæ mala inuitos ad seruiles labores adigunt,& fossores,agricolas,sordidósq; opifices faciunt victus parandi gratia,interdum etiã in medio foro

c cogunt

cogunt baiulare onera in cõſpectu condiſcipulorũ & æqualiũ. Alios ſeruili natos genere, benignitas fortunæ promouit ad ingenuorum officia. fiũt enim procuratores in amplis opibus. interdum etiam cõſeruis præficiuntur cæteris. quibuſdã vxorum pupillorúmq; herilium tutela cõmiſſa eſt, ob ſpectatã ipſorum fidem, poſthabitis amicis & neceſſariis: nihilominus tractãt ſeruilia, fœnerantur, emptitãt, reditus colligunt, patronos ſuos demerentur obſequiis. Quid igitur mirũ ſi aduerſus fortunę fauorem inuoluũt ſe negotiis illiberalibus, & libertatem ſuam ipſi produnt, vltro ſe ſubiicientes aliis. ſic parentum mandata exequuntur pueri, ſic magiſtrorum iuſſa diſcipuli, nemo enim ſpõte ſeruus fit. Sed parentes nunquam ſic obliuiſcuntur charitatis debitæ liberis, vt vllum miniſterium vel in ſpeciem ſeruile ſibi exhiberi ab eis ſuſtineant. Quòd ſi quis à mãgonibus vili venditos, ob id ipſum cẽſet in ſeruorum numero, prorſus fallitur. nam iſthæc vẽditio nec hunc ſeruum facit, nec emptorem eius dominum: quandoquidem & patres filios redimunt, & ſuos parentes filij, vel captos à latronibus, vel iure belli redactos in poteſtatem hoſtium, quos tamen ſummũ naturæ ius humanis legibus potẽtius ingenuitati reſtituit. quin & illud aliquoties accidit, vt verſis rerum vicibus, emptitij ſuis heris non tam ſeruirent quàm dominarẽtur. Ipſe vidi ancillas formoſas & naturali facundia præditas duplici gratia fretas ſermonum & pulchritudinis, plurimum pollere in expugnandis dominis. ſunt enim hæ præcipuæ machinæ contra infirmos & parum conſtabilitos animos, efficatiores multò quàm illæ quibus perſtingũtur mœnia. id ita eſſe liquet animaduertentibus eos adamatis blandiri ſupplicaréq;, captantes eorum fauorem tanquã genij propitij: tum ſi putent ſe parum gratioſos, quaſi deſpiciantur, ferre indignißimè. rurſum ſi obtutũ hilariorẽ viderint, exilire præ gaudio. alioquin etiam leonis emptorem dicemus eius dominum: quẽ ille ſi vel toruè aſpexerit, ſtatim miſer ſuo male doctus ferociam eius ſentiet. & credimus ſapientẽ ſeruitutis patientiorẽ quàm beluas?? cùm maiorem ingenuitatẽ fortitudinémq; habeat in anima quàm cuius vllũ corpus capax ſit, vtpote à natura ſeruituti addictum, quantumvis recalcitret. Hanc probi viri libertatem & aliàs licet cernere quàm præclara ſit.

Miſer fiet profecto quiſque ſeruulus.

Quid enim miſerius quàm ne ſui quidem eſſe cõpotem? atqui ſapiens felix eſt, virtutis ſummariũ circũferens in quo ſita ſunt

omnia, vt necessariò consequatur virũ bonum esse liberũ. præterea Dei amicos nónne liberos fatebimur? nisi forte regum amicis non modò libertatem, verùm & imperij societatẽ concedimus simul administrãtibus rempub. cælesti verò numini charis seruitutem exprobrabimus: qui amatores Dei redamatiq; iusto fauore honorantur ab incorrupto eius iudicio, suntq; poëtarum quoq; testimonio reges regum & rerum domini. At Iudæorum legislator audet quiddã maius dicere, vt simplicis meditator philosophiæ, amore Dei correptũ, & eius solius cultui deditũ, plus quàm hominẽ pronuntiãs, videlicet hominum Deum nõ item naturæ, qui honos vni Deo debetur patri regíq; rerum omnium. & postea tali priuilegio dignatũ seruum cẽsebimus potius quàm ingenuũ? qui licet ipse nõ est habẽdus pro Deo, tamẽ vt amicus Dei felix est procul dubio. Deus enim nec infirmus propugnator est, nec immemor iuris amicitiæ, cui tutor ipse præsidet, gaudétq; inuocari hoc cognomine. Adhec, sicut ciuitates dominatum paucorũ & tyrannidẽ ferẽtes seruiũt, oppressæ molesto imperio, cõtrà quæ legibus parent, degunt liberæ: non aliter etiã homines, quotquot in iræ, concupiscentiæ, aut cuiuscũq; vitij perturbationísve insidiosę potestatem deueniunt, omnes seruitutẽ seruiunt: sicut e diuersò liberi sunt quotquot viuunt sub legibus, est autẽ vera lex, recta ratio, nõ huius aut illius mortalis institutũ in tabellis chartulísve scriptũ inanimis, se immortalis ipsa stylo naturę sempiternæ in mẽte immortali exarata. Proinde mirãda est hebetudo multorũ, tã manifestas rerum proprietates non considerantium: qui maximis populis Atheniensi Lacedæmonióq; aiunt ad libertatẽ sufficecere leges latas à Solone Lycurgóq;, quarũ præscripta obseruãtur ab his ciuitatibus. viris autem sapientibus negãt satis esse dictata rationis, ex qua ceu fonte leges nascuntur, liberum facturæ omnem qui aduersus eius imperata interdictáq; non est contumax. Est autem manifestum libertatis indicium, præter dicta superius, æquum ius disserendi de repub. quod omnibus liberis hominibus & probis est mutuum. quamobrem laudantur illi senarij, vt consoni philosophorum sententiæ:

Cum lege seruus nullũ habet commerciũ. rursum alius,
Es seruus, & rationis expers natus es.

Quemadmodũ igitur de musica ex æquo licet disserere peritis eius artis omnib', & de grãmmatica geometriáve grãticis geometrísve: ita de vita rectè instituẽda peritis rerũ ciuiliũ, circa

quas

quas hominũ vita versatur quotidie. Domini autẽ sunt omnes periti rerũ taliũ, sicut etiam naturæ totius, & inter hos multi liberi. ergo hi quoq; quibus est ius loqui de reb⁹ huiusmodi. vnde sequitur, neminẽ probũ seruire, sed esse omnes liberos. quo argumẽto etiã insipientẽ seruũ esse colligitur. sicut enim amusis non est vis ex æquo disputare cũ musicis, nec illiteratis cùm literatoribus, & in vniuersum expertis artis cum artificibus: ita lex ad vitã instituẽdam pertinens nõ finit de hac loqui peritos imperitósq; sine discrimine. vt liberis omnibus ex æquo ius loquẽdi cõceditur, inter quos probi nõnulli: & nulli minus sciunt vitã instituere quàm mali, sicut nulli melius quã sapiẽtes: ergo nemo malus liber est, sed omnes seruiũt. Zeno quoq; cũ cæteris virtutis admiratoribus fortiter pronuntiat, nõ oportere malos viros cũ probis cõtendere. ait enim: An nõ plorabit malus si bono aduersabitur? Ergo nullũ ius sinit malũ probo contradicere. Nec me latet fore qui subsannant hanc meã sententiã, & arrogãtẽ insensatamq; iudicẽt. verũ isti si risu cauillisq; sedatis voluerint penitius totã rem introspicere, sciẽt nõ alia de causa quenquam ploraturum citius, quàm si sapientis monita contẽpserit. nam pecuniarũ iactura, ignominia, exiliũ, verbera, similésq; iniuriæ, nõ sunt cõferendæ cũ vitiis, & cęteris calamitatibus quas vitia secum afferunt. at vulgus non animaduertẽs quàm perniciosa sit animis rationis cæcitas, tantũmodo externis angitur infortuniis, quãdoquidẽ caret iudicio. ꝙ si possent visum recipere, cõspicati tot insipiẽtiæ decipulas, tot dãna accepta per ignauiam debacchationésq; luxuriæ, iniquitatésq; iniustitiæ summæ felicitatis amissæ iacturã deplorarẽt seriò, nec vllã in tãta calamitate cõsolationẽ admitterẽt. Cæterũ illa Zenonis sententia tanquam è fonte hausta videtur ex Iudæorũ legibus in quibus narratur de duobus fratribus, altero frugi, altero luxu perdito, ꝙ cõmunis amborũ pater miseratus eum qui à virtute desciuerat, precatur ei vt fratri seruiat, seruitutẽ quæ videtur malum maximũ, existimãs rem insipiẽti vtilissimã: ne si relinqueretur in sua potestate, ꝓlaberetur in omnẽ licentiã, sed p potioris curã emẽdatis moribus in melius proficeret. Hæc ad confirmationẽ rei de qua quæritur, mihi sanè sufficerent. sed quoniã medici solẽt variis morbis adhibere varia remedia, necessariũ duco istis vt videntur paradoxis propositionibus propter nouitatẽ alias insuper probationes apponere. quidam enim vix continuatis argumentationibus conuicti errorẽ suum agnoscunt.

Rectè

Rectè igitur vulgò dici audimus, eũ qui prudẽter agit, bene agere omnia: quisquis autem rectè agit omnia, peccatũ, reprehẽsionem, culpam, mulctã euadit. itaq; licet ei quidlibet agere, & quomodolibet viuere. at bonus vir prudenter agit omnia: solus ergo liber est. quid ni? cũ nec cogi possit nec vetari. ergo nemo bon' seruus est. liquet autẽ quòd nec cogi nec vetari possit. vetatur enim qui à cõcupitis rebus cohibitus arcetur. at sapiens cupit virtutem, qua nõ potiri non potest. quòd si nõ cogitur, certè sua sponte agit. actiones verò aut bonę à virtute proficiscuntur, aut malæ à vitio, aut indifferentes sunt & mediæ. quæ ad virtutem attinent, non coactus agit sed volens. cùm virtute enim cõiũcta sunt facta eius omnia, quicquid autem vitiosum est, vt fugiẽdum ne in somnis quidem attingit. idem credibile videtur & de indifferentibus, circa quæ animus pendet tanquã in æquilibrio, doctus nec trahi ab eis vt põdus habẽtibus, nec eis offendi vt auersandis. Vnde satis apparet nihil inuictũ coactũmq; facere. ꝗ si seruus esset, cogeretur vtriq;, ergo liber erit quisquis bonus est. Quoniam autem quidã inerudití argumentationes tales non intelligũt, quibus in vniuersum de rebus decernitur, solent percontari. ecquando fuerunt viri quales fingitis, aut vbi reperiuntur? respondere licet, nulli seculo defuisse viros virtute præstantes, qui freti ope Dei solius, & iuxta rectum naturæ ius viuentes, nõ modò ipsi fuere liberi, verumetiã familiares suos repleuerunt ingenuo generosóque spiritu: & sunt nunc quoque imagines quædam viuæ expressæ ad illorum sapientũ effigiem quamuis enim aduersarij fateãtur se carere libertate huiusmodi, pertractos in seruitutem ab imprudentia vitiisq; cęteris, nõ statim id existimãdum est de vniuerso hominum genere. quòd si non videmus prodire horum agmina, nil mirum. primũ quia quę pulchra, ea rata sunt. deĩde quia semoti à turba domesticorum vacant naturæ contẽplationibus, cupientes quidem si quomodo queant, vitam ciuiũ corrigere: virtus enim libenter prodest publicè omnibus: sed videntes id onus suas vires excedere, propter absurdos mores receptos in ciuitatibus, & morbos animi auctos vitiorũ consuetudine, resiliunt ne velut torrentis impetu trãsuersi abripiãtur. Nos verò si qua cura esset mutationis in melius, deberemus vestigare latebras eorum, & orare suppliciter, vt efferatam vitam nostram ad mitiorem statũ reducant, & pro bello ac seruitute pacem inducant, libertatémque huius comitem. nunc pecunię causa scrutamur intima quæque, aperimus

mus terræ venas duras & refractarias:metallarij puteos fodiũt in planis atque mõtanis,quærendo aurum,argentum,cuprum, ferrum,cæteras species. Vanitas fastum colẽs pro numine profunda maris penetrat,quęrẽs varia lapillorum pretiosorum genera,vel saxis latẽtibus adnata vel ostreis,& ob hoc ipsum preciosiora,quãtum oculi deliciis ac luxu corrupti iudicãt. at prudentiæ,temperantiæ,fortitudinis, iustitiæq; causa nemo peregrinatur,ne in peruiis quidẽ regionibus & hospitalibus:nemo enauigat maria,naucleris alioqui patẽtia per totum annum vltro citróque cursitantibus.Quamuis non habemus opus virtutem in lõginquas aut transmarinas regiones petere,cuius radices autor naturæ in proximo deposuit,sicut ille sapiens Iudæorum legislator testatur dicens:In ore tuo,in corde tuo,in manibus tuis,subinnuens dicta,facta consiliáque,quę omnia cultura indigent,ergo qui labori præferunt otium,nõ solùm germinibus officiunt,sed & radices ipsas exsiccando interimunt.contrà qui otiũ vt noxium fugiẽtes,ad laborem se applicant,velut generosarum plantarum cultores, continua cura præcelsas virtutum stirpes educunt in æthera. immortales virentésque perpetuò,ferentes felicitatis fructum nunquam interiturum:quãdoquidem iuxta quorundam opinionem nõ tam felicitatem afferunt,quàm ipsæ sunt felicitas,& vt Moses vocare solet composito vocabulo ὁλοκαρπώματα, quasi dicas frugem solidã.siquidẽ terrestres plantæ interdũ nullum fructum suo cultori afferunt. at quæ inseruntur in anima, totæ quantæ sunt in fructus abeũt, prudentiæ,iustitiæ,fortitudinis,temperantiæ.Cùm igitur tales occasiones vltro nobis se prębeãt,non pudet querelarũ quasi negata sit hominũ generi sapientia?quam poteramus ceu scintillam in fomite fumãte redaccẽdere. nos verò vbi res diligentiã postulat ad nos propriè pertinens,segnes & supini sumus, corrumpimus virtutũ seminaria:quæ autem fugienda sunt desideramus & requirimus.propterea diuitum,illustriũ , voluptariorum,terra mariq; plena sunt omnia. prudẽtum autem,iustorũ, proborũ exiguus numerus.pauca verò sunt quidem rara, tamẽ reperiuntur,attestante Gręcia simul & barbaria.nam in illa septem meriti sunt cognomen sapiẽtiæ,quamuis alij quoq; præcesserunt eos aut secuti sunt:illorum memoriam vetustas obliterauit,recẽtiores nõ fuerũt in pretio apud sui seculi homines, ideo minus inclaruerunt.at in barbarico solo frequẽtior numerus celebratur eorum quibus egregia dicta factáq; pepererũt

tam

tam insignem gloriam:quales apud Persas magi naturæ scrutatores præ veritatis cognoscédæ studio,qui per otium diuinas virtutes contemplantur clarius,& alios eisdem initiant mysteriis:apud Indos gymnosophistæ,qui cũ naturali moralem coniungũt philosophiã,honestatis probitatísq; amorem tota vita præ se ferẽdo.nec Palæstinæ Syriæq; deest hoc genus hominũ virtutẽ sectantium,cuius regionis nõ paruam partẽ populosa Iudæorũ gens incolit.in his quidam nominãtur Essæi, circiter quatuor milia,à sanctitate dicti,qa summa religione Deo seruiunt,nõ mactando victimas,sed suasmetipsorum mentes componendo ad sanctimoniam.hi vicatim habitant,vrbes fugiunt. propter familiaria ciuibus earum vitia,gnari non minus periculi esse ab eorum conuictu quàm ab aëris intẽperie pestifera, propter cõtagium incurabile:viuúntq; partim ex agricultura, partim ex opificiis in pace florẽtibus,benefici erga suos & proximos,nullam cõdentes pecuniam,nec parantes ampli reditus latifundia,sed quotidianis necessitatibus quærentes remediũ: nam penè soli hominum degunt sine prædiis, sine pecuniis, & propter vitæ institutum diuites habentur magis quàm ob rerũ copiam, frugalitatẽ non vana existimatione ducẽtes esse quæstum maximũ,tela,iacula,gladios,galeas,thoraces,scuta,nemo apud eos fabricat,sicut nec arma cætera, nec machinas, aut aliud quicquã bello vtile:imò ne ea quidem studia reperias ibi, qbus in pace facilè abutũtur homines.negotiatores,institores, naucleros ne in somnis quidẽ viderunt,subtrahẽdo materiam auaritiæ.nemo ex illis seruit,omnes liberi ministrãt sibiinuicem:dominationẽ damnãt vt iniustã atq; impiam,repugnantẽ iuri naturæ,quæ omnes ex æquo genuit educauítq; tanquã mater germanos fratres re vera,nõ solo nomine.eam cognationẽ labefactã conuulsámq; insidiis auaritię,huius opera inductam pro familiaritate abalienationẽ animi,& odium pro beneuolentia.philosophiæ partẽ ratiocinatoriam,vt parãdę virtuti nõ necessariam,relinquunt verborum captatoribus:eam verò quę naturam scrutatur,disputatoribus,vt humano captu sublimiores,nisi quatenus de creatore mundi & eius creatione differit. in sola morali se exercent sub pædotribis legibus patriis, quas nõ potest cõcipere humanus animus absq; afflatu numinis.has ediscunt & alio tempore,sed præcipuè recurrente die septimo, quem sacratum existimant,feriantúrq; tunc ab omnibus aliis negotiis:quoties sacras ædes , quas synagogas vocant, adeunt,

pro

pro ætatis ordine iuniores ad seniorum pedes considunt, & ad audiendum se componũt. ibi alius ex libro prælegit, alius quispiam vnus ò peritioribus accedens, quæ obscura sunt, explicat. nam pleraq; per figuras more veterum philosophorũ eis sunt tradita. discunt autem sanctitatem, iusticiam curam rei vel domesticæ vel publicæ, verorum bonorum malorúmq; scientiam atq; rerum indifferentium insuper, quid expetendum, quid cõtrà fugiendũ, quæ triplici regula examinant, amore Dei, & virtutis, & hominum. pietatis erga Deum argumẽta præ se ferunt plurima, castitatem in tota vita perpetuam, à iureiurando mẽdacióq; abstinentiam, & quòd ad Deum autorem bona omnia, malum verò nullum referunt. virtutem quoq; sibi esse cordi satis declarãt, dum pecunias, honores, voluptatésq; contemnunt fortiter, viuúntq; continenter in laboribus complexi frugalitatem, simplicitatem, facilitatem, modestiam, legum reuerentiam, constantiam, & id genus cætera. charitatem porrò eorum erga homines indicat beneuolentia, mira dictu æquabilitas & omnium rerũ societas, de qua non intempestiuũ fuerit nũc paucis dicere. Patẽt eorũ sodalitia hominibus etiã aduenis idẽ instituũ seruãtibus. omnibus vnũ est prõptuarium, vnde vestitus & mensa cõmuni sumitur. nam contuberniũ victúsq; ac mensæ societas apud alios laudatur magis quàm recipitur: nec mirũ. quicquid enim lucrãtur è quotidianis operæ mercedibus, nõ sibi quisq; seruat, sed in mediũ conferendo cuicunq; volenti fruẽdi potestatẽ faciunt. tũ si qui valetudinarij nequeunt victũ quærere, non negliguntur, paratum habentes è publico infirmitati subsidium, quam securè sustentãt ex cõmuni copia. Senioribus iuniores debitã curam, honorem, reuerentiã exhibent tãquam germani filij, labantem eorũ ætatem fulciẽtes modis omnibus tã cõsiliis quàm ministeriis. Tales virtutis athletas reddit philosophia absq; omnibus curiosis & ambitiosis Grecorũ vocabulis, exercens eos in laude dignis actionibus, quibus certa perpetuáq; libertas cõstabilitur. id cõpertũ est in multis & variis tẽporum difficultatibus, sub tyrannide potentiorũ diuersis prædiiorũ ingeniis. ex quibus alij conati feroces bestias immanitate superare, nullã omiserũt crudelitatis speciẽ, gregatim mactãdo subditos, aut laniorũ more viuos frustatim cõcidendo: nec prius finis fuit quàm in easdẽ calamitates incidere vindicãte diuina prouidentia. alij verò suã rabiẽ celãtes diuerso malitiæ genere, acerbas clades dederũt, placido sermone susurrísq; clãcularii

dissimulantes odium, canum maleficorum more blandiendo, móxq; infigendo morsus insanabiles, vt oppidatim monumēta impietatis suæ relinquerēt ad perpetuam afflictionum memoriam. nemo tamē vel è crudelibus illis, vel ex alteris fucatis ac subdolis, valuit modò dictos cœtus Essæorū siue sanctorum in culpam inducere, sed omnes discesserūt victi virtute horum virorum, laudantes eos vt liberos ciues & suo iure viuentes accepto à natura, prędicātésq; illorū sodalitia, societatémq; inenarrabilem, in qua exemplū felicis & perfectæ vitæ videre liceat. sed quoniā sunt qui putant perfectas virtutes nō cadere in multitudinem, verùm eas tantummodo quæ subolescūt etiamnum augentúrq;, testes citabo vitas singulares bonorum virorum, libertatis indicia manifestissima. Calanus erat Indus genere vnus gymnosophistarū. is patientissimus omnium eius seculi hominum habitus seu indigenarū seu exterorum, quod rarissimum est in admiratione fuit apud reges etiam hostium ob virtutem coniūctam cum eruditione. proinde Alexāder Macedo volens ostentare Gręciæ barbarorum sapientiam, & exhibere aliquod eius specimē. primò hortatus est Calanum proficisceretur secū paraturus magnam gloriam in tota Europa simul & Asia. quod cùm non impetraret, ait inuitum id factur ū. tum ille valde apposité generoséq;: Et quid magnum Græcis ostēdes Alexander, si potes me cogere vt quæ nolo faciā? Quid hac voce & hac mēte liberius? nisi quod hoc dictum liberiore facto cōfirmauit, reliquítq; sempiternā cōstantis in libertate ingenij memoriā, vt literæ ad regē missæ indicāt. CALANVS ALEXANDRO, Amici tibi suadent vt cogas Indorum philosophos, ne per somnum quidem conspicati nostras res & nostra negotia. corpora de loco ad locum trāsferes, animis inuitis nullam vim inferes, nihilo magis quàm si lateres & ligna cogas vocē mittere. Ignis corporib' viuis maximos dolores excitat nō sine pernitie, hūc tamen nos despicimus dum viui cōburimur. nullus rex, nullus princeps potest efficere vt quicquam agamus præter animi sententiam. nō sumus Græcorum philosophorum similes, qui diu meditatas orationes recitant in celebritatum conuentibus. sed res à verbis apud nos non discrepant. breui momento & beatitatem & libertatem adipiscimur. Talibus sententiis nónne decet illud Zenonium succinere; Facilius esse vtrem inflatum mergere, quàm quemvis virum probum inuitum ad aliquid agendum cogere. nam inuictus animus, rationis rectæ placitis

confirm

confirmatus,cedit nemini.Extant de hac bonorum virorum libertate multa poëtarum & historicorum testimonia : quorum sententiis Græci simul & Barbari penè ab ipsis incunabulis innutriti proficiũt in bonis moribus,quicquid vitiorum ex mala educatione aut deprauata victus ratione contraxit anima,recudendo in melius. Vide quid apud Euripidē loquatur Hercules:

Combure carnem hanc,concrema repleto te
Meo cruore,nam prius vel sidera
Terram subibunt,terra vel scandet polum,
Quàm mollis à me extorqueatur vox tibi.

Reuera enim seruilis est adulatio simulatióq;,quoties à mente verba dissident. Cæterùm ingenuè sine fuco è syncera cõscientia liberam sententiam depromere decet generosos animos. Rursum is ipse vir probus , vide vt ne sub hasta quidem inter venalia mancipia seruus sibi videtur, stupefaciens spectatores, quasi non solũ ingenuus,sed & emptori suo dominaturus.Mercurius enim rogatus de hoc ipso an malus sit,respondet:

Non vilis est,contráq; prorsus est graui
Forma,nec abiectus,nec vt serui solent,
Facilis agi:quin splendidè vestitus est,
Clauáq; dexter.Nemo vult domi sua
Seruum,seipso qui fiet præstantior.
At te vel aspectu pauescat quilibet.
Nam plena fers ardentis ignis lumina,
Qualis leonem taurus aggredi parat.

Deinde subiungit mores eius cuius incusat silentium.

parêre namque non feres.
Nec subiici,sed imperare cogitas.

Idem mox emptus à Syleo missúsque ad opus rusticum,re ipsa declarauit satis quantum à seruili abesset ingenio, nam opimo tauro Ioui mactato prætextu festi epulatus est:haustáque meri magna vi decoquebat id cubans.Tum superueniẽti Syleo grauiter ferenti rerum iacturam& serui socordiam contemnentis dominum , nihil mutato frontis colore , nec ob perpetrata demissior,confidenter dicit:

Accumbe,potemus,mei periculum
Sic protinus fac,proderit res hæc tibi.

Seruúmne hũc dicemus an herum domini, qui seipsum manumittens,hero insuper imperitat,& nõ obsequenti intentat verbera : quòd si quiritetur , vult eum vnà cum opitulantibus per-

dere. Nugas igitur agit qui emptionis instrumentum siue cautionem per notarium curat fieri, quando emptitij nolūt ita se obligari freti viribus potioribus quàm sint literatæ chartulę, à tineis situve corrumpēdæ, aut certè ab iniuria diuturni temporis. Sed negabit aliquis adducendas ad nostræ sententiæ confirmationem virtutes heroum, videlicet supra naturam humanā positas & cæli æmulas, propter genus mixtum è mortali & immortali semine, vt meritò semidei vocentur, præualēre immortali genitura, ne cui mirum videatur hos vindicias secundum seruitutem contemnere. Esto, quid Anaxarchus à Zeno Eleates, num hi quoque sunt heroës diis geniti? attamen à tyrannis & suaptè natura sæuis, & tū aduersum se iritatis excruciati tormentis inauditis antea, sic ea contempserunt quasi aut alienis aut etiam ipsorum inimicorum adhiberentur corporibus. nam olim assuefecerant animum, ex quo eum ad disciplinas applicuerant, vt semotus à perturbationibus aspiraret ad scientiā & sapientiam: & quasi demigrassent è corpore, in prudentiæ fortitudinisque agebant contubernio, virtutúmque cæterarum. Itaque alter sublimis pendens & distensus, vt arcanum quoddam proderet, ignis ferríque vim superauit: præcisáque mordicus lingua, in tortorē suum eam expuit, ne vlla vox inuito extorqueretur. alter verò stupenda verba protulit: Tunde Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non potes. Hac confidens audacia heroicam generositatem longè à tergo reliquit: quandoquidem alteris decus traditum est à maiorib⁹, citra omnem ipsorum operam: alteri sua sponte subeūtes laborem in virtutis studio, sedulo quærunt immortalitatem. & videre memini pancratiastas tanta obstinatione ad victoriam tendere, vt lassato corpore sola animositate persisterent in certamine: quòd assueti contemnere terricula, vsque ad vitæ finem durarent intrepidi. quæ cùm ita se habeant, putamus eos qui corporis robur exercendo confirmant, metum mortis calcare spe victoriæ, aut ne victorem aspiciant: eos verò qui exercent mentem suam inuisibilem, quæ verè homo est domicilium hoc sensibile circumferens, & verbis philosophiam, factis virtutem excolunt, grauatim moriturus pro libertate, vt libero spiritu fatalē viam pertranseant? Fertur in quodam sacro certamine athletas duos robore pari præditos, non prius destitisse ab inferendis excipiendísq; ictib⁹, quàm vterq; expiraret in vestigio. Dicat aliquis talia cupiā. Ah miser, virtus te perdet tua. Sed iuuat gloriosè pro

apio

apio frondéve oleastri certantem occūbere. at sapiētem multò magis pro tuenda libertate,quam solam, si verum fatendū est, animus desiderat,vt agnatā non ascititiam,qua resecta tota hominis compages dissoluitur. Celebratur Laconis pueri,quo in genere præcipuū est virtutis studium, mira quædā ingenuitas. Captiuus enim abductus à quodam Antigoni milite, liberalia quidem non recusauit ministeria,seruilia verò negauit se exhibiturum,quòd abhorreret à seruitio. atqui nōdum per ætatem legibus Lycurgi potuerat institui,quas vix degustauerat: tamē præsenti vitæ violentam mortem prætulit vt feliciorem, & desperata redemptione libens sibimet manus intulit. Narrāt Macedones etiam Dardanas mulieres, quæ seruitutem credebant miseriam turpissimā,suos pueros quos in vlnis baiulabāt proiecisse in fluminis gurgitem,acclamando,Vos certè non seruietis,sed priusquam infelicem vitæ cursum aggrediamini, salua libertate compendiariam atque necessariam viam decurreris vltimam, Polyxenam quoque tragicus Euripides inducit contempta morte curam libertatis gerere,dum sic loquitur:

Defungor vltro:nemo tangat corpus hoc:
Præbebo collum fortiter:liceat mori Me liberam.

Ergo cū pueri ac mulierculæ,illi ætate,hæ sexu fragiles,natiuo libertatis amore teneantur,adeò vt ne hanc amittāt, ad mortē tanquam ad immortalitatē properent: credimus viros merè sapientes non hoc ipso esse liberos, fruiq; syncera felicitate dum virtutes secum circumferunt, quas nulla importuna vis potest eis eripere,quippe quæ perpetuum regnū suis cultoribus conciliant?quin & integros populos accepimus pro libertate fidéque erga defunctos principes bene meritos,vltro subiisse perniciē, sicut Xanthios recenti adhuc memoria. Cū enim vnus è coniuratis in Iulium Cæsarē Brutus eos obsedisset, odio nō tam partium quàm ipsius ducis,qui amicū & imperatorē suum interemerat,repugnauerūt proviribus,donec eos paulatim deficerēt. postremò in totum his exhausti, concluserunt suæ quisq; domi vxores,parentes,liberos,atq; ita mactarunt,congestísq; in aceruos ignem subdiderunt,& seipsos insuper iugularunt, vt fatali necessitati salua libertate magnanimitatéq; satisfacerent. Sic illi acerbitatem tyrannicam fugiendo prætulerunt gloriosam mortem vitæ coniunctæ cū ignominia.qui autē seruati sunt fortunæ beneficio,patiētia se muniuerūt,imitati animositatē Herculis.nā & ille imperatis Eurysthei non succūbuit.Proinde Cy-

nicus Diogenes tam vasto fuit animo, vt cùm ei capto latrones malignè cibum præberent, nec præsenti fortuna, nec illorum immanitate deterritus diceret, iniquissimum esse cùm porcelli agniq; venales saginentur diligẽtius, hominem præstantissimum animal inedia macerari, quasi hoc pacto non redderetur vilior. itaq; accepto quantum sat erat, cùm iam esset vẽdendus inter cæteros sedit & prandebat bono animo, impartiẽs etiam proximis: cúmq; vnus ex his valde mœstus cunctanter sumeret: Desine, inquit tristari, & vtere præsentibus.

Nec formosa cibum Niobe non sumpsit, & eius
Pignora sub tectis letho bis scena iacebant,
Sex natæ, totidem pubenti corpore nati.

Et cũ ei licitatores illuderent iuueniliter percontando quid sciret, respõdit, Præesse hominibus. Qua voce prodebat ingenuũ, generosum veréq; regiũ animũ. tandem & ipse ad iocos est versus ex more suo, conseruis demisso vultu mœrentibus. cùm igitur inter licitatores animaduertisset quendã effœminatũ quantum ex aspectu apparebat, accedens inquit: Tu me emito, viro enim opus habere videris. Sic ille pudefactus cauillo, quod non esse vanũ erat sibi cõscius, in turbam se abdidit, cæteris audacẽ cõiectorem, sed veridicũ, stupentibus. Hunccine seruum appellabimus, ac non potius liberũ, imò etiam summo dignũ magistratu atq; imperio? huius in dicẽdo libertatis æmulus fuit Chæreas quidã vir eruditus. habitabat is Alexãdriæ: cui cũ aliquãdo iratus Ptolemæus minaretur nõ mediocriter, ille suam libertatem nõ minoris faciens quàm potentiã regiam, respondit: Aegyptiis impera, ego te tuámq; iram nil moror. habẽs enim regiũ quiddã generosæ animæ, quarũ splendorẽ nec fortunæ obscurat iniuria, quod decet opponi amplis dignitatibus, ad retũdendam liberis dictis superbiam. Fertur cũ Theodorus cognomento Impius Athenis profugus venisset ad Lysimacũ, & quidam ex optimatibus eam fugã exprobrasset, simúlq; fugæ causam, quòd negaret deos, & iuuentutem corrumperet, respondisse: Non profugi, sed idem mihi accidit quod Herculi. nam & ille ab Argonautis fuit expositus, nõ ob crimen vllum, sed quòd vel solus esset iustum onus nauis, & cæteri vectores vererentur ne prægrauata subsideret: ita ego quoq; migraui propter magnanimitatem, quam cùm Atheniensiũ rectores nõ valerent assequi, inuidere maluerunt. cúmq; Lysimachus amplius rogasset, num & è patria excidisset per inuidiam ciuium, respõdisse: Nequa

quanquam,sed propter excellentiam ingenij,quod nō capiebat patria.sicut enī Semele Baccho grauida cùm nō potuisset perferre vterum.Iupiter eam miseratus abortiuū ambusit, & inter Deos retulit:sic cùm patria mea minor esset quàm vt caperet philosophum,bonus quispiam siue Deus siue genius Athenas in locum fortunatiorem cōmodiorémq; me transtulit. ad hanc sapientum libertatem,sicut & ad cætera bona hominum, videmus aspirare quædam animalia,certè gallinacei tam audacter certare solent,vt non animositate vincātur sed viribus. quod intelligens Miltiades imperator Atheniensium, quando rex Persarum excito Asiæ robore tam multa milia traiecit in Europam, quasi ad primum clamorem oppressurus Græciam, conuocatis in panathenaicū conuentum sociis pugnātes ostendit has lites,ratus hoc spectaculum maiorē vim habiturum ad permouēdos quàm orationem,nec eum fefellit sua opinio.spectata enim in brutis patientia pertinacíque contentione,vsque ad necem pugnantibus inuicto pectore, correptis armis eam expeditionem susceperunt,quasi debellaturi cum ingenti strage hostium,contemptis mortibus & vulneribus,vt saltem ipse pelirentur libero solo patrię.nihil enim æquè ad rem gnauiter gerendam excitat,ac deteriorum victoria maior quàm sperari poterat.cæterùm solennis gallorum gallinaceorum certaminis etiam Ion poëta tragicus meminit his versibus:

Nec iam corpore,vtroq; & ocello
Ictibus obtuso,ille fathiscit,
Robore sed labente gemiscit,
Et viuus seruire recusat.

Et putamus viros sapientes non libētissimè seruituti prælaturos interitum?aut æquum censemus iuuentutem magnanimā in virtutis certamine cedere gallinaceis,vt vix secundum gradum obtineat? atqui ne illud quidem quisquam ignorat,qui modò leuiter literas attigit,libertatem esse rem egregiā, sicut ediuersò seruitutem longè turpissimā: & quod pulchra bonos deceant,malos verò turpia:vnde colligitur euidentissimè,neq; probum quēquam seruum esse,licet innumeri tabulas de huius possessione proferant:neq; insipientem vllum isse liberum, etiam si Crœsus sit aut Midas aut magnus rex.cæterùm de celebrata libertatis pulchritudine,seruitutis verò execrabili turpitudine,testimonia multa extant ciuitatum & gētium quarum consecratæ sunt origines,& quas mētiri nefas est.senatus enim

& cōciones habētur penè quotidie, nulla magis de causa quàm ob tuendam præsentem libertatem, aut recipiēdam si iam periit. Græci barbariq; conflictantur bellis continuis, quid aliud volentes quàm seruitutem effugere, libertatē acquirere? ideo centuriones, tribuni & imperatores ipsi nullam cohortationē habent efficaciorem in prelijs quàm Este viri, libertas agitur, qua nihil hominibus optabilius, vt quæ sit fons felicitatū cunctarum, priuatarum etiam. quapropter Athenienses me iudice Acutissimi hominū (quod enim in oculo pupilla, in anima ratio, hoc Athenæ sunt in Græcia) quando pompā ducunt Eumenidibus, neminem seruum admittūt, sed per ingenuos viros ac fœminas peragūt omnia solennia, & ne eos quidem vulgares, sed inculpatæ vitæ homines. nam & bellaria in id festum parant adolescentes honestissimi, putántq; honorificum hoc ministerium. Nuper etiam tragœdis fabulam Euripidis in theatro agentibus, & hos senarios pronuntiantibus:

Nam liberum esse maximum dico bonum:
Quòd si quis est pauper, putet se diuitem.

vidi omnes spectatores arrectos in summos digitos præ admiratione sententiæ laudatæ acclamantes magnis vocibus & ipsum poëtam certatim laudantes, qui libertatis vel nomen magni faciat. Quin & Argonautas admiror, qui nullum inter nauales socios receperunt nisi liberum, ingenuorū contenti ministeriis libertati non officientibus, si poëtis fidem habere debemus. sed cur non habeamus, cùm sint eruditores omniū hominum, instituendo populos, sicut patres proprios liberos. itaque nauclerus Iason, vir & natus & educatus liberaliter, amatórque ingenuorum, nauem suam neminem seruum permisit ascendere: quamobrem Aeschylus sic loquitur:

Argus vbi sint sacra ligna dicito.

Minis autem quas quidam intentāt sapiētibus, minimè terreri conuenit: sed eludendæ sunt exemplo Antigenidæ tibicinis. aiunt enim cùm quidam eiusdem artis æmulus ira cōmotus ei dixisset: Abi, emam te pro mācipio: eum respondisse: Tum ego te docebo tibiis canere. Ergo & vir probus contumelioso & gerenti se heriliter, potest dicere, docendus es sobrietatem atque temperantiam, exilium verò minanti respondebit: Omne solū forti patria. item territāti mulcta pecuniaria: Mihi mediocris victus sufficit. intentāti mortem ac verbera: Nil istis terriculis moueor, nec sum inferior pugilibus, qui cùm tenuē modò habeant

beant virtutis imaginem præ oculis,& corporis tantũ habitudine polleant,vtrumq; perterunt fortiter. animus enim rector mei corporis ita confirmatus est fortitudine,vt quēvis dolorē superare queat. cauēdũ igitur ne quis talem ferã capiat, nõ robore solo verũ & aspectu ipso formidabilem,& præ se ferētem quàm nõ sit despicabilis,sæpe asyla hanc securitatē præstāt supplicibus eò cõfugientibus,vt ex æquo liceat eis cõtendere cum aduersariis:& qui per successionem in proauita vel antiquiore seruitute inueterauerũt,quãdo ad aras sedent habitu supplicũ magna linguę libertate vtuntur. nec desunt qui nõ tantũ heris ex æquo respondeant,sed vt in causa meliore suũ ius tueantur fortiter. at quos sua redarguit conscientia, etiãsi præclaris natalibus fulgeant,suopte ingenio se gerũt seruiliter. illi contrà qui corpori nõ timent freti asylorum priuilegio, miram animi libertatē exerũt,quem solũ Deus creauit extra seruitutis aleã. & quis est tam insipiens vt credat loca conferre fiduciam, atq; in dicendo audaciam,virtutem verò qua Deo similes reddimur, nõ valere tantũdem existimet,per quã & locis & ratione præditis mentibus accedit sanctitas ac religio?atqui asylis sua securitas non semper manet inuiolabilis , vel arte mulierũ corruptarum muneribus,fauoréq; captorum talibus illecebris , vel liberorum negligentia,suos inde abstrahi sustinentium. at virtus velut arx munitissima , cõtemnit omnes machinas quibus eminus impetitur:huius robore quisquis se communiit, potest confidenter dicere,alij facilè sunt expugnabiles:

Ast ego meipsum soluere,imperaréq;
Noui mihi:virtute namq; metior
Omnia.

Hoc est quod de Biante Prienēsi fertur,qui appellatus à Crœso contēptim & minaciter,iussit eum cepas edere , fletũ ciuiliter subindicās,quã loquidē harũ esus ciet lacrymas. adeò sapiētes arbitrabātur nihil esse æque regium ac virtutē, cuius instituta per totam vitam sequuntur: imperatis aliorum nõ terrentur: quo factum est vt omnes vafri ambiguæq; fidei homines vulgò nominentur illiberales & parum ingenui.inde illud:

Erectum seruile caput vidisse nefas est,
Semper id obliquum colla retorta gerit.

Quod enim tortum est degeneres mores arguit , sicut erectus habitus apertos & minimē fucatos,quãdo dicta cum cogitatis consonant. Illi ridendi sunt qui manumissi à dominis putāt se

factos liberos sunt enim famuli, quamuis meliore conditione. serui autem & verberones sunt omnes quotquot nō hominib⁹, quod leuius est, sed rebus vilissimis, mero, holeribus, seminib⁹, aliísq; coquorū ac cupediariorum curiositatibus in gratiā ventris dant operā. Quapropter Diogenes conspicatus quēdam liberum iactantē se hac noua felicitate, fauorémq; gratulantiū, miratus est fatuum eorū iudicium, perinde ac si præconis voce declararetur seruū aliquē ī posterū fore grāmaticū aut geometram aut musicū, qui ne in somnis quidē has artes didicisset, nā præconium sicut doctiorē potest reddere neminē, ita nec liberiorē: alioqui mactū felicitate diceretur: sed in seruitutē tātùm vindicat. Sublata igitur vana opinione à qua pendet vulgus hominum, veritatē rem sanctissimā complexi, nec libertatem tribuamus his qui se ciues nomināt, nec emptitiis mācipiis seruitutem obiiciamus. sed omissis natalibus & tabulis & in totum rebus corporeis scrutemur naturā animi, qui si concupiscētiis agitatur, aut ab inopia ceruice obtorta trahitur, & ipse seruit, & totū hominē heris innumeris seruire adigit. sin autē inscitiā prudētia, luxum tēperantia, formidinē fortitudine, auaritiam æquitate superat, imperat etiā, tātùm abest vt seruiat. cæterùm qui nōdum ad harū alterū accesserūt speciem, nec serui omnino nec liberi, qua sunt in prima pueritia puri syncerіq;, præceptis nutricādi sunt, & ante omnia ceu lacte alēdi cibis teneris, scilicet disciplinis encyclicis, mox alimenta solidiora suggerēda sūt, quorū opifex habet philosophia, vt ad virilē habitudinē firmitatémq; prouecti, ad finē optimū perueniāt: quod est secūdum naturæ ductū viuere iuxta nō Pythij sed Zenonis oraculū.

PHILONIS IVDAEI, De vita contemplatiua, siue supplicum virtutibus.

POSTQVAM de Essæis disseruimus, qui vitā actiuam exercēt omnibus, aut quod minus inuidiosum dictu est, plerisq; felici⁹: ordo postulat vt deinceps dicamus quæ dicēda sunt de cōtemplationi deditis, nihil affingēdo rei ornāda gratia, sicut poëtæ scriptorésq; solēt destituti vera honestáq; materia, sed simplicissimē veritatē sectando,

quam

quam vix vlla eloquētia poteſt aſſequi.conabimur tamē & operam ei nauabimus pro viribus.nō debet enim huiuſmodi virorum virtus eximia cauſam præbere ſilentij his qui nihil honeſtum putát tacendū diſsimulandúmq;.inſtitutum autem huius philoſophiæ mox apparet ex ipſis appellationibus.vocātur em̄ therapeutæ theurapeutridésq;, hoc eſt curatores & curatrices, ſiue cultores & cultrices,vero nomine:vel quia profitētur medicinam præſtantiorē iſta vulgata per oppida omnia.hæc em̄ medetur ſolis corporibus:illa & animas liberat morbis grauibus & aduerſus medelas cōtumacibus,quos inflixerūt voluptates, cōcupiſcentiæ,dolores,timores,auaritiæ,inſipientiæ,iniuſtitiæ, & cæteræ perturbationes,vitiorúmq; agmē innumerabile:vel quia didicerunt à natura & è ſacris legibus colere illud Ens & bono melius & vno ſyncerius, & vnitate in generādo antiquius atq;,vt ita dicā,principalius.horum pietati quos tandē meritò cōparabimus?iſtósne qui pro diis venerātur elemēta, terram, aquā,aërē,ignēq; aliâs aliis notata nominib⁹:qualia ſunt apud Græcos,ignis ἥφαιστος παρὰ τὴν ἔξαψιν,id eſt ab accedēdo: aër ἥρα παρὰ τὸ αἴρεσθαι.quòd in ſublime ſit elatus:aqua ποσειδῶν, à potu fortaſſe:terra δημήτηρ.quòd mater videatur omniū ſtirpiū & animalium.Latini Vulcanū,Iunonem,Neptunum,Cererem nominát.Verùm iſta nomina ſophiſtarū commēta ſunt.elemēta autem ſunt inanimis materia à ſeipſa immobilis ſubiecta opifici ſuo à quo transformatur in omnia qualitatū genera.ſed fortaſſe illos cōferemus qui alias creaturas colunt, ſolem,lunā ſidera vel fixa vel erratica,aut cælum ipſum vel mundum quantus eſt.atqui ne hæc quidem ex ſeipſis habent originem,ab alio quodam opifice tāta arte condita.quid ſi illos,qui ſemideos heroas adorát?id quidem ridiculum fuerit.qui poteſt idem mortalis eſſe immortalíſq;,nequid dicā de illorū maculoſis natalibus,iuuenili plenis laſciuia,quā homines impiis audent affingere beatæ illi diuinæq; potentiæ,tanquā illa in cōplexus muliebres inſaniat, cùm ſit feliciſsima & expers affectuū omniū. ſtatuas enim & ſimulacra memorare quorſum attinet?quorū materia ſaxū aut trūcus eſt paulò antè informis vexatus fabrorum iniuriis,cuius cognatæ partes verſæ ſunt in ſerias & pelluuia cæteráq; vaſa ſordida adhibēda ſecretis vſibus. multo verò magis ſilenda ſunt Aegyptiorū numina,qui bruta colunt nō ſolùm manſueta ſed & ſæuiſsima,conſecrādo quæcunq; ſub luna ſunt.leonē è terreſtribus immaniſsimū,crocodilū ex aquaticis,

miluium è volucribus & ibim domesticam. hæc quàuis vident quibus nascātur originibus, quibus alimētis sustentētur, quàm sint insatiabilia plenáq; excremētorū sordibus, venefica etiā & humanę carnis auida, variis morbis ac morti denīq; obnoxia, violentæ quoq; interdū non modo fatali, adorāt tamen ipsi mites immitia incicurabiliáq;, rationales bruta, Deo cognati vix conferenda cū bestiis, naturaliter subiecta principes ac domini. Verùm isti qui nō modò suos, sed etiā propinquos inficiunt talibus deliriis, relinquātur morbo suo, priuati visu præstātissimo sensuū, visu inquā non corporeo, sed quo verum à falsis discernit animus. at illud hominū genus therapeuticū semper in contēplatione diuinitatis proficiet, etiā sole hoc sensibili præterito, nec vnquam suum ordinē deseret tendentem ad felicitatē perfectissimā. huic vitę instituto qui se addicūt, nō ex more aut rogati id faciunt, sed amore correpti rerū cęlestium, & quasi furore diuino perciti, donec ad contēplationem illam desideratissimam perueniāt. deinde præ immortalis beatæq; vitæ cupidine, quasi iam hac mortali defuncti, facultates suas relinquūt liberis, aut cognatis, vltro eis possessione cedēdo, atq; etiam sociis & amicis, si cognati desint. oportet enim vt qui perspicaces diuitias adeptus est, cæcas illas relinquat mētibus cæcutientibus. Anaxagorā & Democritum celebrāt Græci, ꝙ præ amore philosophię prædia sua pecori cōpascua reliquerint. probo hos viros contēptores pecunię. at quantò præstātiores qui non pecoribus suas possessiones depascēdas permiserunt, sed impēderūt ad subleuādam egestatē hominū cognatorum amicorúmq;, vt egere desinerent. illud enim inconsideratū, ne dicam insanū, factum fuit virorum Græcis laudatorum sapientiæ nomine: hoc verò sobrium & magnæ prudentiæ. quid aliud hostis faceret, excisis arbustis agróq; vasto redigēs aduersarios ad inopiam, quàm quod suis cognatis fecit Democritus, vltro illis cōsciscēs pauperiem, non tam malo animo, quàm per inconsiderantiam & alienæ vtilitatis negligētiam. hi certè multò prudētiores & magis suspiciendi, vt non minus philosophiæ cupidi, sed prouidi magis quàm negligētes: quippe qui sua donare maluerūt quàm perdere, quo & sibi prodessent & alijs, dum alios opibus iuuant se philosophia studio. nam cura pecuniæ possessionūq; affert dispendium temporis, cuius præcipua nos docet parsimonia, iuxta illud Hippoc. medici monitū: Vita breuis, ars longa. idem mihi videtur Homerus subinnuere in Iliade circa initia

rhap

rhapsodiæ decimætertiæ his versibus:

Mysorum terram aspiciens, queis prælia cordi,
Et facilis victus: siquidem lac pascit equinum
Egregios homines, nullis virtute secundos.

ac si cura victus parādi sit causa iniustitiæ propter disparitatē: iustitiam verò gignat diuersum studium, qua naturæ opulētia cernitur, non contēta vulgaribus felicitatibus. Relictis igitur facultatibus & auocamētis omnibus, fugiunt sine respectu fratrum, liberorū, parentū vxorúmq;, & deserūt numerosas cognationes, societates, amicitias, ipsas deniq; patrias in quibus geniti educatiq; sunt, quandoquidē consuetudo magnū momētum habet ad allectādos animos. demigrant autē non in aliam ciuitatem, sicut serui qui se vēdi heris aliis impetrāt, miseri vt qui seruitutē mutant, non effugiunt. quævis enim ciuitas vel optimis ornata legibus, plena est tumultu plurimo, quem nemo sapientiæ sectator sustineat, sed extra mœnia degūt in hortis aut villis solitariis, amātes solitudinē non hominū odio, sed ad cauendos congressus cum dissimilibus, quos sciunt moribus bonis officere. hoc genus reperitur in multis orbis regionib[9], meritò vt absolutæ probitatis receptū à Græcis atq; barbaris. maximè tamen in Aegypto frequētatur per præfecturas singulas, præsertim circū Alexādriam. ex omnibus autem locis optimus quisq; therapeutarū tanquā in huius generis patriam colonus mittitur in locū quēdā aptissimū, situm ad stagnū Mariā in terreno colle accliui leniter, tutū simul & laudatū ab aëris temperie. securitatē enim ei præstāt villæ vicíq; proximi: aerem verò temperat emissoriū stagni exonerātis se in mare, & auræ nunq̄ non ex alto aspirātes tenuiter, sicut crassiores feruntur è stagno quibus permixtis temperamentū existit saluberrimū. domicilia verò conuenarū sunt admodū frugalia, parata cōtra æstum tantūmodo & frigora, nō contigua vt in vrbibus, nō enim placet id amātibus solitudinē: nec tamē longè remota, quia societatē diligunt, vt sibi possint inuicē succurrere cōtra latronū incursus fortuitos. singuli autē habent sacras ædiculas, quæ semnea vocant siue monasteria, vbi solitarij sanctæ vitæ mysteriis dāt operā, nec cibi potúsve quicquā eo inferūt, aliúdve in vsum corporis, sed legē tantùm & prophetarū oracula diuinitus edita, hymnósq; & quædā alia pietati scientięq; promouēdæ vtilia. itaq; perpetuam habent Dei memoriā, vt ne in somnis quidē aliud eis obuersetur quàm imagines diuinarū pulchritudinū &

sunt

sunt in his qui somniãdo produnt præclaras sacræ philosophiæ sentẽtias. Quotidie bis precari solẽ, manè ac sub vesperã, oriente sole petentes diem verè felicem, vtq; mẽtes eorũ cælesti repleantur lumine: occidente verò, vt anima in totum exonerata sensibus moleq; rerum sensibilium veritatem vestiget in consistorio domestico. medium verò matutini vespertiniq; tẽporis interstitium totum meditationi attribuitur. Versantes enim sacra volumina, dãt operã philosophiæ per manus acceptæ à maioribus, scrutãdo eius allegorias, quoniam sub apertis verbis latere credũt secreta naturæ cõiecturis explicãda probabilib⁹. habent etiam priscorum cõmentarios, qui huius sectæ autores multa monumẽta reliquerunt de allegoriis eiusmodi, ad quorum imitationem posteri se accõmodant. itaq; non solùm contemplantur, sed etiam cãtica hymnósq; in Dei laudem componunt vario metrorum carminúmq; genere, rythmis concinnatos in augustiorem ac religiosam speciẽ, per sex dies seorsum quisq; in suis illis modò dictis monasteriis philosophantur, nõ progredientes foras, imò ne prospicientes quidẽ. septima verò conueniunt in cœtum communem, & iuxta ætatis ordinem cõsidunt decẽti habitu, manus continẽtes sub pallio, dextrã inter pectus barbámq;, sinistram applicatam lateri, tum progressus in medium natu maximus, & dogmatũ eius sectę peritissimus disserit vultu ad grauitatem composito, voce moderata, non sine magna prudentia, secus quàm oratores aut ætatis nostræ sophistæ, ostentatores eloquentiæ, vt quibus magis cordi sunt exquisitæ sentẽtiæ diligénsq; & accurata harũ enarratio, quæ non summis incidat aurib⁹, sed per auditũ penetret in animũ, ibiq; firmiter inhæreat. reliqui omnes auscultant per summũ silentium, annutãtes oculis tantùm aut capite, id cõmune semneum in quod septimo quoq; die conueniũt, septo clauditur duplici, separatis virorum & mulierũ cœtibus. nam mulieres quoq; simul auscultãt ex more, duntaxat quæ institutũ idem sectantur, medius autem paries à solo surgit tribus quatuórve cubitis, in modum loriculæ, superiora vsq; ad tectum patẽt: vnde gemina prouenit cõmoditas, & ꝙ pudori fœminei sexus consulitur, & quòd verba doctoris exaudiũtur facilè absque vllis obstaculis quæ vocẽ eius intercipiãt. Tẽperantiæ tanquã fundamento in anima iacto virtutes cæteras superstruũt. Nec cibum nec potũ quisquam sumit ante solis occasum, quòd sapientiæ studiũ luci cõuenire iudicẽt, tenebris verò curam corporis. ideo totos dies

alteri

alteri,alteri verò exiguam noctis partem tribuũt. nonnulli ex his vix tertio quoq; die famẽ sentiunt, attenti magis ad disciplinarũ scientiã.nec desunt qui prælautè accepti epulo sapientiæ copiosè præbentis sua placita,perdurant duplum eius temporis.& vix sexto die degustant cibũ necessarium, assueti sicut cicadæ rore viuere,canticis opinor solantes inediam.septimũ verò diem vt festum sacratúmq; honore dignãtur eximio,quo post curam animi corpus quoq; reficiunt,sicut iumẽta relaxantes laborẽ continuũ,in cibatu vtuntur pane simplici, sal vicem supplet obsonij,qui delicatiores sunt hyssopũ pro condimento adiiciunt,potum è fluentis hauriunt,contenti placare dominas à natura mortalibus additas,famẽ sitimq;,absq; omnibus lenociniis fruendo rebus sine quibus non licet viuere. edunt igitur ne esuriant,bibunt ne sitiant, saturitatem cauẽdo vt inimicam animo pariter ac corpori,& quoniam tegminis quoq; duæ sunt species,vestis tectúmq;,de ędibus iam dixi,esse incultas & extẽporaneas,factas ad pręsentem vsum tantũmodo.in veste autem eadẽ apparet simplicitas,ad arcẽdos calores & frigora,pro pelliceis crassa tunica in hyeme, æstate verò exomis aut interula linea,in vniuersum enim exercent modestiam, vt fontẽ veritatis.sicut è fastu mendaciũ prognatum autumãt.profluunt enim è mendacio varię malorum species,cõtrà ex veritate omniũ felicitatum humanarũ diuinarúmq; copia. Dicam aliquid & de sodalitiis eorum,quoties hilarius conuiuia celebrant, quo magis elucescãt collata cum aliorũ epulis.Vulgus enim vbi se mero expleuit,ac si non vinum bibisset,sed insaniæ poculum ad rationem penitus profligandam ex animo, offensat & canũ ferocium more in rabiem vertitur: móxq; coorti se inuicẽ morsib9 appetunt,abrodendo nasos,auriculas,digitos, cæterásq; partes corporis,vt fabula de Cyclope Vlixisq; sociis fidẽ inueniat:quẽ poëta solitum ait mandere frusta humanarũ carnium,quem tamen immanitate isti lõge superãt:nã ille inimicos ratus tractauit hostiliter.isti verò cum familiaribus & amicis,interdũ etiã cognatis,cõmuni sali menséq; adhibitis,cõtra iura hospitalitatis omnia,nihil reueriti sacra libamina quib9 cõciliari debuissent,sic cõflictantur tanquã in harena vel pãcratio: laudatã illã cõtentionẽ quasi monetã deprauantes in deterius, athletis ipsis ærũnosiores miserirésq;. Reuera enim eos licet appellare miseros.nã illi athletæ in stadiis Græcorũ interdiu captant spectatorum applausus atq; gratiã,expectantes artis ac victoriæ præmium

nium coronam olympiacam. at isti adulterini athletarũ similij, noctu in tenebris ebrij debacchãtésq;, sine ĩdustria malitiosas artes exercẽt in aliorũ iniuriã atq; contumeliam: quos si nemo tanquam præses dirimat, maiore licẽtia ruunt in mutuã perniciem. nõ minus enim læduntur quàm lædũt, vt mentis impotes præ vino nimio, quòd (sicut inquit Comicus) non tã alieno malo bibunt quàm proprio. itaque qui modò ad conuiuium venerant amici & integri paulò post exeũt inimici & mulctati mẽbris quibusdã, aut certè horum extremitatibus: móxq; alij queʀunt sibi aduocatos & iudices, alij petunt à chirurgis opẽ & medicis. qui verò videntur modestiores cæteris, quasi pro mero bibissent succum mandragoræ, incũbunt læuo cubito, & obliquata ceruice ructãtes inter pocula, stertunt altũ nihil videntes audientésve interim, ac si vnicum gustus sensum haberẽt, & eum quidẽ illiberalissimũ. noui quosdã qui hilariores facti potãdo, prius quàm penitus se obruãt crebris inuitationibus, iam tum in crastinũ prospiciunt de symbolis, quia putãt spem ebrietatis futuræ non mediocriter cõducere ad præsentẽ lætitiam. atq; ita semper extra domesticos parietes victitãt dissidẽtes à parẽtibus, vxoribus, atq; liberis, patriæ quoq; inimici & sibiipsis deniq;. nam vita luxu diffluens malũ affert omnibus. Sed fortasse probabit aliquis morem hunc cõuiuiorũ iam vulgò receptum apud Græcos atq; Barbaros. à Romanis inuentũ non tam ad hilaritatem quàm ad ostentationẽ deliciarũ & opulẽtiæ. triclinia lectos habẽt eburnos aut testudineos, aut pretiosioris materiæ, gẽmatos plerosq;, stratos auro intertexta purpura, vel aliis floridis coloribus variis oculos allicientibus, poculorũ etiam vim magnam, digestorum per suas species. præsto sunt enim cyphi, calices, phialæ, thericlea, toreumatáq; clarorũ artificũ, ministrãtibus formosis mãcipiis, non tã ad præsens ministeriũ quæsitis, quàm ad exhilarandos aspectu conuiuis oculos. ex his minores pueri pincernas agũt, grãdiores aquã afferũt, loti & nitidi, fucatíq; ac cincinnatuli. alunt enim capillitium, vel omnino intõsi, vel à fronte tantũ præsectis in orbẽ crinibus, tenuissimas candidásq; præcĩcti tunicas, anteriore parte ad genua demissas, posteriore ad poplites, vtrinq; mollibus teniis astricti cõmissuras tunicæ, propẽdentibus ad latera finibus. sic ornati astãt nutus obseruãdo, quid quisq; postulet. adsunt & alij adolescẽtes prima lanugine malas vestiti, qui paulò antè amatorũ suorũ deliciæ fuerãt. curiosè docti grauioris momẽti ministeria, mera ostẽtatio

magnæ

magnæ opulentiæ, vt cõuiuæ splendore stupefacti facilè intelligant à quāto viro quámq; magnifico sint ad mēsam cõmunem adhibiti: cùm tamē totum hoc negotiū vera æstimatione nihil aliud sit quàm stolidus luxus hominis abutētis fortunæ beneficio, sicut testari possunt quibus cõperta sunt talia. huc accedunt variæ bellariorū, obsoniorum, cõdimentorumq; species, elaboratæ à pistoribus & cupediariis, quorū est cura non tantū gustui satisfacere, verumetiā oculos exhilarare munditiis. sic fit vt septem vel etiā plures mensæ inferātur. pleræ omnium quæ terra, mare, amnes, aërq; ferūt, selectis suauissimis carnibus terrestrium, aquaticorū, & volucriū, paratura simul ac conditura variantibus. ac ne quid prætermittatur naturæ munerū, tandē apponuntur poma nucésq; dapsiliter, seruatis aliis eiusdē generis ad cõmessationes quas vocāt. dein aliæ patinæ efferūtur vacuatæ à conuiuis voracibus, more fulicarū explētibus se in tātum vt ossa etiā arrodāt, aliæ cū fœde discerptis semesisq; reliquiis. vbi verò vsq; fauces expleti nil possūt amplius, edēdo lassati appetitu esuriunt, oculos pascēdo carniū opimarum copia, nidorem verò exhalantē attrahēdo naribus. postremò his quoq; sensibus saturatis, faciunt mētionem de abitu, egregiè collaudata cõuiuatoris magnificētia. Sed quorsum attinet ista narrare prolixius, quę multis moderatioribus displicēt, vt cupiditates accēdentia, quas minui prestaret. quis enim sobrius nō mallet famē & sitim, quàm in talibus epulis nimiam cibi potúsq; abundantiam. in Græcia duo cõuiuia præcipuè celebrātur, quibus & Socrates interfuit: alterum in ædibus Calliæ, quando is coronato Autolyco amicis epulum victoriale præbuit, alteriū in Agathonis: quæ literis mādare dignati sunt moribus ac professione philosophi, Plato & Xenophon, visa sunt enim eis digna memoratu, vt essent exemplo posteris, quid & quomodo agendum sit in conuiuiis. Veruntamen hæc quoque si conferantur cum nostris contemplatiuæ vitæ sectatoribus, erunt ridicula. habet quidē suas voluptates vtrumque, sed magis decoras homini quod Xenophon prodidit. nam tibicinæ, mimi, præstigiatores, balatrones, iocis tantùm placent scurrilibus ad exhilarandos animos. Platonicum verò penè totū disputationi de amore impēditur, non illo quo viri in mulieres insaniunt, aut hæ in viros, sed quo viri in masculos ætate tantū minores. nā si quid ibi de amore venereq; cælesti dictum videtur elegātius pro cõdimento modò est additū. cæterùm maiorē partem vulgaris & promiscuus

amor

amor occupat, fortitudinem virtutem bello pacéq; vtilissimā tollens è medio,& pro hac morbum muliebrē inducens in animas,&homines reddens androgynos,quos oportebat potius omni contensione exerceri ad confirmandum robur tam corporis quàm animi.at isti qui pueros transferunt in amicarū habitum& ordinem cum summa ętatis iniuria,ne amatoribus quidem eorum melius cōsulunt, magnis detrimentis afficiēdo eorum facultates,animos,atq; corpora.necesse est enim vt puerorum amator animum habeat in suis deliciis,& huc tantū acres intendat oculos,cæteris in rebus tum priuatis tum publicis cęcutiat habetatus cupidinibus,tunc præcipuè cōtabescens quando impos voti frustratur, facultates autē duobus modis decrescunt,partim per rei familiaris incuriā, partim per sumptus & profusiones quæ fiunt in adamati gratiā. huc accedit & maius aliud malū totis populis pestiferum.desolationē enim vrbium & raritatem optimi generis hominū sterilitatémq; meditātur isti,qui more imperitorum agricolarū præteritis aruis campestribus & feracibus in aspreta saxosa salebrosáq; sementē faciūt mox perituram,nec vnquam ad frugem peruenturā. taceo nūc illos fabulosos bicorpores,olim cōcretos vi amatoria,dein disiunctos,soluto nexu quo antea cohæserant. habent hæc nouitatem quandam & illecebram aurium ac mentiū,sed vt superuacanea fastidiūtur à Mosis discipulis,à prima ętate veritati assuetis,vt decipi nequeant.ergo cùm illa celebrata conuiuia tātum nugarum cōtineant,vt ipsa se coarguant,si quis rem magis spectet quàm aliorum pręiudiciū,ex aduerso his opponam quæ ex instituto Mosis prophetæ agitātur certis temporibus apud eos qui totam vitam dedicarūt cognitioni naturę contēplationíq;. hi numeros in primis obseruādo post septem hebdomadas elapsas conuentus suos instaurant, venerati non solùm simplicem septenarium,sed & vim eius multiplicem. castam enim sciunt hebdomada & semper virginē.is dies profestus est maximę festiuitatis incidētis in numerū quinquagenariū sanctissimum, & naturæ gratissimum, cōstantem ex vi rectangularis trianguli,quod est initium generationis rerum omnium.vbi verò conuenere cādidati & læti cùm summa grauite, ad signum datum à quopiam ephemereuta (sic huiusmodi ministros nominant) prius quàm discumbāt stantes vna serie decentes,sublatísq; ad cælum manibus atq; oculis, his quoniā didicerunt spectare cælestia,illis vtpote incorruptis à muneribus & à quæstu illicito.

precantur

precantur vt Deo placeat id cõuium.absolutis precibus seniores discũbunt,ac mox alij pro cuiusq; dignitate.nec enim seniores ex annis æstimant,sed quátumlibet grandæuos habent pro pueris,si serò institutũ hoc complexi sunt:honorẽ verò senectutis tribuunt his qui exercuerũt se à iuuentute in hac pulcherrima diuináq; parte cõtemplatiuæ philosophiæ.Adhibẽtur mẽsę fœminæ quoq;,anus pleræq; sed virgines,nõ coactæ castitatis, sicut apud Græcos quædam sarificulæ,sed sponte continẽtes prę amore sapientiæ.cuius studio per totam vitã contempserũt voluptates corporis,nimirũ diuinæ non mortalis prolis cupidæ, quam solæ Deo charæ animæ ex seipsis pariunt,excipiẽtes pro semine intelligibiles patris radios,vt decreta sapientiæ contẽplando percipere valeãt,discubitus ita distribuitur,vt seorsum viri dextrum latus,seorsum fœminæ sinistrum teneant,quòd si quis suspicatur lectisternia,& si non sumptuosa, certè molliuscula parari hominibus ingenuis & philosophiæ deditis, sciat esse tegetes rudes è vili contextas materia, videlicet è papyro indigena,sic humi aggestas vt eminendo fulciant cubitos. remittunt enim paululum illam Laconicam disciplinæ duritiã, semper & vbiq; probantes liberalem frugalitatẽ,totis viribus auersando voluptatis illecebras.in ministerio non vtũtur mancipiis,quandoquidem seruitutem cum natura omnino pugnare autumant.nam ea liberos omnes genuit,sed huius legũ contemptrix auaritia,fontem malorum inæqualitatem ei præferens,infirmioribus necessitatem imposuit,vt iussa potentiorum facerent.cæterùm in hoc sacro conuiuio nemo,vt dixi,seruus adest,ministrãt ingenui,& spõte quicquid opus est faciũt, iussa non expectãdo sed præueniendo alacritate voluntaria.nõ enim quibuslibet ingenuis delegatur id officiũ.sed habito delectu ex omni sodalitatis huius iuuentute,vt quisq; aliquod præclarum indolis ac virtutis specimen edidit.hi tanquã germani filij libenter & certatim ministrant haud secus ac parentibus publicis,hanc coniunctionem arctiorem ducentes quàm sanguinis,quandoquidẽ rectè sapiẽtibus virtute nihil est antiquius. discincti autem & promissis tunicis accedũt ad administrandũ, vt absit omnis seruilis species ab hoc conuiuio. Scio quosdam his auditis risuros,duntaxat eos qui deflenda ipsi lamentisque digna faciunt.Vinum per illos dies non prębetur,sed aqua limpidissima,cæteris frigida, calda verò his inter se seniores tractantur delicatius,mensa pura est à cruentis dapibus,pro cibo

Q panis

panis apponitur, sal pro obsonio, & pro condimento hyssopus in delicatorum gratiam. operantur enim vt sacerdotes sacris abstemiis, tota victus ratione castigata ad eandē frugalitatem. nam vinum habent pro veneno asserente dementiam: opiparis autem obsoniis aiunt irritati concupiscentiam, beluam insaturabilem. hæc sunt exordia conuiuij. Dicat aliquis: Quid tum posteà quàm conuiuis ordine suo discumbentibus adstiterunt ministri decenter parati ad obsequium, nullàne sequitur compotatio? imò silentiū maius quàm antea, ita vt ne mutire quidē cuiquam liceat aut respirare vehementius. proponit quispiam quæstionem e sacris literis, aut soluit ab alio propositam, nihil de solutione solicitus. nec enim captat laudem argutiarum aut eloquentiæ. hoc tantū agit vt rem diligentius perspiciat, tum perspectam non inuideat minus perspicacibus, sed non minus discēdi cupidis. atq; ita immoratur doctrinæ, subinde inculcās impriménsq; animis præclaras sententias. nam expeditā elocutionem, & vna serie continuā, auditorū mens non valēs assequi, à tergo relinquitur, nec satis audita percipit. totum verò auditorium attentum auscultat in vno eodémq; habitu, intelligere se nutu vultúq; indicās, probare verò, hilaritate ac exporrectis frontibus: interdum & dubitare hæreréq;, moto leniter capite summóq; dextræ digito. Nec minore attentione iuniores qui adstant audiunt. enarrationes autem sacrarum literarum constant ex allegoriis. nam hi viri totam legem existimant habere animalis similitudinem, quòd præcepta corpus referant, animam verò sententiæ retrusiores sub velamine verborū abditæ, in quibus rationalis anima egregie seipsam contemplatur tanquam in speculo, sub his ipsis verbis miram sententiarum pulchritudinem conspiciens, & explicans è figurarum inuolucris, atq; ita penitiorem intellectum in lucem producens, duntaxat apud eos qui per occasionem admoniti sciunt obscura ex apertis colligere. vbi verò præses visus est rē bene tractando satis fecisse auditorum desiderio, plausus propalā editur ab omnibus. tum ille assurgens hymnum in laudem Dei primus canit aut recens à se compositum, aut desumptum ab aliquo vatum veterum. extāt enim huius generis carmina prisca versu trimetro, & hymni cum suis accētibus inter sacra canēdi ante altaria, vel à stantibus vel à choreas ducentibus moderatas variis flexibus atq; reflexibus. præsulē mox imitātur cæteri decēti ordine omnibus intentè quietéq; auscultantibus præterquā in fine hymni

extremáq;

extremáq; clausula.tūc enim vniuersi vocē extollunt sine sexus discrimine.absolutis hymnis singulorū,iuniores paulò antè di ctam mensam efferūt.in qua ritè cibus ille sacratissimus,panis fermentatus cū sale apponitur & hyssopo,ob reuerentiam men sæ dedicatæ in templi vestibulo.nam & in ea solent proponi pa nes cū sale absq; condimento alio:sed panes non fermētati, sal sine vlla mixtura.cōuenit enim sacris pura simplicitas,egregiū diuini cultus præmiū.eam vulgus imitari debet, abstinere tamen ab his panibus,vt potiores priuilegiū habeant.cœnā verò sequitur sacrum peruigilium his ritibus.Vbi omnes consurrexere,duo chori fiunt in medio cœnaculo,alter virorū, alter fœminarum.cuiq; suus incentor præficitur,honore præstans & ca nendi peritia.deinde cantant hymnos in laudem Dei cōpositos variis metrorum carminúmq; generibus, nunc ore vno, nunc alternis,non sine decoris & religiosis gestibus atq; accentibus, modò stantes,modò prorsum retrorsúmve gradum mouentes, vtcumque res postulat.Deinde postquam vterque chorus seorsum expleuit se his deliciis,velut amore diuino ebrij vnū chorum faciunt promiscuum,ad imitationem illius olim instituti in rubri sinus littore post mirandum prodigium,quando mare Deo iubente alteris salutem,alteris perniciem attulit.diductis enim violenter aquis & vtrinq; consolidatis in parietum speciem,medium interstitium latam viam & siccam populo præbuit,per quam ad continentis aduersæ loca editiora traiiceret. aquis deinde in suam regionem pristinam hinc illinc refluentibus,& medium solum paulò antè nudatum inundātibus, ausus eos persequi hostis mersus internecione periit.acccepto autem hoc tā insigni & insperato beneficio, correpti numine viri pariter ac mulieres,& in vnam choream conglomerati, hymnis gratias seruatori Deo canebant,præcinnēte viris Mose propheta, Mariamme verò prophetide fœminis,ad horū maximè imitationē hic therapeutarū therapeutridúmq; chorus cōpositus,& mixtis ad graues virorū acutis fœmineis vocib⁹ cōcinnè tēperatus,concentū reddit suauissimū veréq; musicū,pulcherrimis enim verbis includuntur sentētiæ pulcherrimæ. religiosis choreis accedentibus. horum porrò vniuersorum finis vnus & idē est pietas:itaq; ꝑducta vsq; ad matutinū hac comessatione honestissima,neq; grauati crapula,neq; nictātes, sed excitatiores,quàm cùm venirēt ad conuiuium, verso ad auroram vultu totóque corpore,quamprimùm solem orientem aspiciūt, feli-

cem diem & veritatem perſpicacémq; mẽtem ſibi comprecantur. atque ita precationibus abſolutis ad ſuum quiſq; ſemneũ ſecedit, & ad negotiationẽ culturámq; conſuetæ philoſophiæ. Hactenus de therapeutis naturæ contemplatoribus,& huic tãtùm ſtudio curandæq; animæ per totam vitam deditis, cæli & mundi ciuibus,patri conditoríq; rerum propter ſuam virtutẽ cõmendatiſsimis:qua conciliante adepti cæleſtis numinis amicitiam,præmium conuenientiſsimum,fortuna virtuti poſthabita,euaſerunt ad ſupremum felicitatis faſtigium.

PHILONIS IVDAEI, De nobilitate.

QVI laudibus extollunt nobilitatẽ, vt bonum maximũ & cauſam magnorũ bonorum,ipſi reprehendendi ſunt vel ob hoc quòd nobiles cenſent natos è familiis iamdudum claris & diuitibus,cùm ne maiores quidem illi quos iactãt, propter opulentiam felices fuerint:quãdoquidem verũ bonũ in nulla externa re , nec in corpore, imò nec in quavis parte animæ,ſed in principali tantùm,ſitum eſſe natura voluit.poſtquã enim Deus pro ſua bonitate charitatéq; etiam inter nos hoc collocare decreuit,nullum tẽplum inuenit ei dignius quàm mẽtem hominis,mens enim circũfert illius boni effigiem,quãuis id perſuaderi nõ poſsit his qui ne ſummis quidem labris deguſtarũt ſapiẽtiam,caligãtibꝰ in luce clariſsima. nam aurum,agẽtum,honores,dignitates,valetudo,forma,ſunt in virtutis tanquã reginæ miniſteriis.quoniã igitur nobilitas expiatæ purgatæque mentis ſors eſt præcipua,nobiles dicendi ſunt ſoli prudentes & iuſti,etiamſi è vernis aut emptitiis nati ſint:malis verò prognatis ex honeſtis maioribus nullus locus eſto inter nobiles.nam nequã ne inter ciues quidem cenſendus eſt,cùm virtutis exul ſit,veræ bonorũ virorum patriæ.talis fieri nõ poteſt,quin ſit ignobilis,etiãſi auos proauóſq; laudatos memoret,ipſe tota vita non minus alienus à nobilitate , quàm ab illorum ſtudiis.nec ſatis eſt malis ꝙ ſint ſuapte natura ignobiles,niſi omnes,vt video,perpetuum bellũ gerãt cum verè nobilibus,vel contra maiorũ ſuorũ dignitatẽ,obſcurantes extinguen

guentésq; si quid superest splendoris gentilitij. Et hoc est, vt opinor cur parentes liberorũ amantissimi interdũ exhæredant filios, & à familia gentéq; ablegant, quoties natiua parentum charitatem degeneres nimia nequitia superant. id ita esse, etiã aliis argumentis facile colligitur. quid enim prodest oculis orbato suorum maiorum perspicacitas, nequaquam hęreditaria? quid prodest ad dicendũ elingui paterna vel auita eloquentia? quid cõferunt ad vires tabe diuturna ex succi aridiq; & vix ossibus hærẽtis, principes generis propter athleticũ robur adscripti fastis olympiacis? imò quid etiãsi fuere victores in omnib⁹ sacris Græciæ certaminibus? certè nihil ea de causa decedit vitiis corporis, nullam opem ex præterita familiæ felicitate sentientibus. ad eundem sane modũ iniustis liberis iusti parentes, luxu perditis sobrij, & in vniuersum malis boni vtilitatẽ nullam adferunt, sicut nec iura iuris violatoribus, ad quorum contumaciam penis coërcendam inuenta sunt. & sunt etiam leges non scriptæ, nimirum vitæ exempláque sectantium virtutem hominum. ideo puto ipsam Nobilitatem, si Deus ei formã-vocémq; daret humanam, sic allocuturam istos cõtumaces posteros. Gentilitas non sanguine solo æstimatur apud veritatem iudicem, sed factis studiisq; similibus. At vos in contrarium tenditis, quæ odi amatis, quæ ꝓbo improbatis & auersamini. apud me honor est pudori, veritati, moderationi, modestiæ, innocentiæ, apud vos in nullo pretio habitis. impudentiam odi. mendacium, impotẽtiam, superbiam, malitiã, vobis familiarissimas. cur igitur factis alienissimi, verbis fucatis fictisq; vultis obrepere & insinuare vos in amicitiam? nec moror, nec fero vestras fraudes ac offucias. facile est cuivis cõminisci sermones bonos in speciem: sed pro malis moribus bonos adsciscere, difficile. hæc considerãs & nunc inimicos existimo, & posthac existimabo, quicunq; instaurant causas odij: quos equidem suspectiores habebo, quàm eos quibus probro datur generis obscuritas. nã hi possunt excusari, quia nullum cum virtute fuit eis commerciũ: vos estis inexcusabiles, qui præclaris prognati familiis iactatis maiorum splendorem ac gloriam: & cùm abeuntis exemplis domesticis nulla vobis inhærent maiorum decora per vestram negligentiam. atqui satis liquet vos quoq; nobilitatem virtuti potius tribuere quàm illustri generi. iamprimùm illos è terrigenis natos quis neget generosos, cùm ab hac stirpe descendat omnis patritia nobilitas, videlicet eximiis posteritatis

autoribus ortis è coniugio quod primum liberorum causa generísq; propagandi conuenit:& tamen eorum alter maior minorem dolo malo interimere sustinuit, admissóq; maximo scelere fratricidij primus terram polluit humano sanguine. quid huic profuit nobilitas generis, ignobilẽ præ se ferenti animũ? quem ipse rerum humanarũ inspector Deus vt vidit auersatus damnauit, nõ præsenti quidem supplicio quod cõfestim ei calamitatis sensum adimeret, sed mille mortes intentando, vt sentiret alios super alios pauores & aceruatas molestias, atq; ita dignam pro maleficio pœnã reciperet. Aliquantò post fuit quidã vir valde sanctus probatúsq;, cuius pietas digna visa est legislatori quæ mandaretur sacris literis. hic tẽpore diluuij quod omnes ciuitates deleuit funditus, inundatis nimia vi aquarũ montibus etiã celsissimis, solus vnà cum familia seruatus est, ferẽs virtutis præmium longè maximum. attamẽ è tribus eius filiis, collati in patrẽ diuinitus beneficiis consortibus, vnus ausus est parentem cui salutem debebat, irridere, à decoro nonnihil per imprudentiam prolapsum in dedecus, atque etiam nesciẽtibus fratribus nudata ostendit quæ non est fas in genitore aspici. eã ob rem nobilitate clara excidit execrationem meritus, autor infelicitatis etiam suis posteris, vt dignus erat ob neglectum debitæ patri reuerẽtiæ. Sed quid opus est hos in medium adducere potius quàm ipsum primũ terrigenam? qui nulli nõ mortali præferẽdus est quantũ ad nobilitatem attinet, artificio summo formatus Dei manibus in statuam corpoream: animã verò adeptus non vllius creaturæ beneficio, sed inspirante ipso numine quantũ natura humana capere poterat. an-non igitur nobilissimus, cui ne conferre quidẽ licet hac parte quenquã aliũ? nam cæterorũ decus descẽdit à maioribus: maiores autem eorum fuere homines, animalia mortalia, temporis momento felicitatẽ si qua fuerat amittentia: illi verò nemo parens autórve vitæ, nisi Deus fuit. cuius imaginem quodãmodo referens mẽte animi parte præcipua, cùm debuisset eam seruare immaculatam, pro viribus imitando creatoris sui virtutes ceu exemplar propositas, fugeréq; his contraria vitia, dedecus & mendacium veritati honestatiq; prætulit: atq; ita suo merito pro immortalitate mortalem vitã accepit, excussus è felicitate, prolapsúsque in erumnas ac miserias. verùm hæc lex communis esto mortalium omnium, qua præscribitur ne quis virtutis expers claro genere natalibúsq; splẽdidis magnopere sibi placeat. cæterum

Iudæi habent & alia exempla peculiaria. oriundi sunt enim ab illis, quos maiorum suorum virtutes nihil iuuerunt, obnoxios grauibus criminibus, etiamsi nemo argueret præter conscientiam, cuius solius tribunal nullis verborum technis circumscribitur. primus gentis conditor multos liberos suscepit e tribus mulieribus, nō indulgens libidini, sed spe amplificandæ familiæ. vnus tamen è multis solus successit in patrimonium: reliqui omnes sicut à pietate degenerarūt, ita separati sunt ab eius gētilitate, cuius nullas virtutes expresserant, exciderūtq; ab illa nobilitate celebratissima. Rursum ex hoc ipso probato hęrede nati sunt gemelli, nihil præter manus, idque certa quadam prouidentia, habētes simile, diuersi corporibus atq; animis. nam minor vtriusq; parentis beneuolentiam demerebat obsequiis, laudatus ob id Dei testimonio: maior verò ventri libidiniq; addictior quàm parentibus, minori cessit ius primogeniti, moxque cessisse pœnitens, fratri molitus est perniciem, nihil aliud agitans animo, quàm quòd ad patris matrisq; mœstitiam faceret. atque ita euenit vt illi vota pro minore facerent amplissima, quæ Deus absque vlla exceptione rata esse voluit: alterum verò miserati hoc afficerent beneficio, vt fratri eum subiicerent, existimantes id ei fore vtile, si homo nequam in sua potestate non relinqueretur. qui si hanc seruitutem libenter tulisset, poterat mereri secunda virtutis præmia. Nunc quoniam iugū excussit contumax, sibi posterisq; lucratus est magnam ignominiam, vt vita eius nulli optanda literarum monumentis sit prodita, quò magis liqueret nobilitatē nihil prodesse indignis hac prærogatiua generis: quia mali è bonis progniti nihil adiuti sunt paternis virtutibus, cum ipsorū anima sit multimodis oblæsa vitiis. Ediuerso possū quosdā memorare viros melioris ordinis, qui orti ex illaudatis maioribus vitā vixerūt laudatissimā, adeò vt probitatis exēplar de se præbuerint posteris. primus parēs Iudæorū Chaldæus erat natione, patre prognatus dedito siderū scientiæ, vno ex eorū numero qui sidera, cœlum, mūdum pro diis habētes his accepta ferunt fata hominum, ac proinde nullum rerum autorē esse credēte præter eos qui percipiuntur sensibus. & quid indignius aut magis alienum à generoso animo, quàm studio noscēdæ creaturæ prolabi in unius antiquissimi rerum cōditoris ignorātiam, vel hoc solo nomine venerandi etiamsi abessent cętera beneficia plurima, quorū iniri nō potest ratio? horum reputatione vir ille tactus non sine numine, patriam,

cognatos,familiam deserit:sciens,ni faciat,instare sibi à multorum deorum superstitione periculum, impeditura vnius Dei quærendi studium,à quo vt sempiterno parente originem habet quicquid vel mente vel sensu percipitur:quòd si demigret, migraturam & mentem è fallaciis transiturámq; adveritatem à mendacio.id cognoscendi veri Dei desiderium magis accensum est oraculo,à quo impigerrimum quærendi studium inductus est:nec prius vestigare destitit,quã manifestius conciperet animo quandam imaginem,non essentiæ(id enim nõ est possibile)sed prouidentiæ,quatenus homini fas est concipere. ideo primus credidisse Deo dicitur,qui primus inconcussam fidem tenuit esse vnum supremum rerum autorem,cuius prouidẽtia mundus regatur & quæ mũdo continẽtur omnia .adeptus autẽ hanc sciẽtiam virtutem præstantissimã,simul acquisiuit cũctas alias,vt apud hospites suos autoritatem haberet regiam : non propter apparatũ(priuatus enim erat)sed propter regiam magnitudinem animi.itaq; honorabãt eum quasi suum principẽ, suspiciẽtes ingenium augustius humano fastigio.nec enim sermonibus vtebatur vulgaribus:sed diuinitatẽ quandam præ se ferẽtibus.quoties enim arripiebatur numine, modis omnibus mutabatur in melius, vultu, colore,statura,motu,habitu,voce demiq;,spiritu diuino superne inspirante animã,& addente decorem eximium corpori,sermoni efficaciam,intellectum verò auditoribus.quis nunc negabit hunc profugũ,destitutũ amicis & familiaribus esse nobilissimũ,postquã desiderio veræ nobilitatis, quæ ad Deum parentem refertur, toto conatu quæsiuit eius amicitiam?quo factũ est vt ascisceretur in præcipuum ordinem propheticũ,quia posthabitis creaturis maluit ingenito patri omnino enti credere. regiam verò autoritatem adeptus fuit(vt dixi)apud eos quorũ vtebatur hospitio, nõ armis fretus neq; copiis,sicut quidam solent imperium sibi quęrere,sed suffragio Dei optimi maximi,piis hominibus honoris causa dantis tantã potentiam ad vtilitatem eorũ quibuscum versantur. hic vir est nobilitatis regula omnibus fugientibus ignobilitatem externorum profanorumq; rituum,marmori lignóque,& invniuersum surdis materiis numen tribuẽtium,migrantibus verò ad viuam rempub.cui præest prospicitq; ipsa veritas. hãc nobilitatem non solùm viri Deo chari,sed etiã mulieres æmulatæ sunt,oblitę ruditatis pristinæ ac simulacrorum quæ coluerant,institutæ verò ad vnius monarchæ notitiam : cuius solius

impe

imperio mundus regitur. Thamar nata fuit in Palæstina Syriç, muliercula educata in patria cultrice multorum numinū, vt i omnia plena erāt statuis delubris & id genus cæteris superstitionibus: sed postquā ei contigit velut e profundissima caligine paruum quendam splēdorem veritatis aspicere, capitis periculo ad pietatem transfugit, nihili pendēs vitam si nō daretur bene viuere. rectam autē vitam in eo sitā censebat, si daretur colere adoraréq; vnum autorem rerū omnium. quamuis duobus deinceps fratribus ambob⁹ scelestis nupserat, priori puella, posteriori ex decreto iudicum, quia prior liberis nullis susceptis decesserat: & tamen seruata vitæ integritate, tum ipsa in bona existimatione fuit, tum posteris suis omnibus nobilitatis exordiū præbuit. Verùm hæc licet extera ingenua tamen & fortasse nō obscuris natalibus. aliæ trās Euphratem natæ in Babylonis finibus, dotales ancillæ suas alūnas secutæ, receptæq; in viri sapiētis thalamum, & ipsæ peruenerūt à pellicatu in dignitatem vxoriam, heras suas æquando propemodū illis (incredibile dictu) fauentibus: sapientum enim animos non subit inuidia, quę si abfit, bona fiunt communia: & earum filij habiti sunt pro legitimis, non solùm à patre, quem non mirum erat agnoscere omnes ex se genitos, sed à nouercis etiam. nam hę deposito priuignorum odio curam eorum gesserunt: priuigni vicissim vt beneuolentiæ referrent gratiā, illis exhibuerūt reuerentiam quæ debetur matribus. Fratres quoq; tametsi dimidia tantùm parte coniuncti fraternum affectum seruarunt integrum, imò conduplicatum etiam, videlicet amando redamandóq;, & diligentia supplendo quod deerat natalibus, dum nothi legitimis nolunt virtute cedere. non sunt igitur audiendi qui bonum alienum nobilitatem sibi vsurpant, cùm exceptis paucis quos memorauimus, hostes sint non Iudæorum tantùm, verum etiam totius humani generis, quàm late patet orbis habitabilis: illorū, quia non sinunt eam gentem secure imitari virtutes maiorum suorum: huius, quia etiamsi aliqui eualerint ad probitatis fastigiū, negant eis profore, eo quod non sint prognati e probatis auis atque parentibus. qua opinione nulla poterit excogitari nocentior, si neque bonorum degenerem sobolem sua pœna sequetur, neque bonis malo genere prognatis reddetur debitū præmium, cùm lex vnumquemque non pro maiorum meritis, sed suis propriis, vel honoret vel puniat.

Q v PHIL.

PHILONIS IVDAEI, De præmiis & pœnis.

ORACVLA per Mosem prophetam mandata sacris literis in tres diuidũtur species: quarum prima ad mundi opificium, altera ad historiã, tertia ad leges latas pertinet. Totũ mundi opificium ex dignitate opificis descriptũ est à creato cælo vsq; ad formatũ hominem: quorũ alterum inter incorruptibiles res perfectissimũ est sicut alter inter corruptioni mortiq; obnoxias. siquidem mortalia cõtexens immortalibus conditor vnum mundum fecit, & hoc alterũ principum, alterum subditorum ordinem. pars autem historica vitas malorum bonorũmq; continet, præterea vtriusq; generis tum pœnas tum præmia. cæterũ quod ad leges attinet, partim præceptis cõstat vniuersalibus, partim institutis particularib⁹. feruntur ipsa legis decem capita. nõ per hominem interpretẽ, sed ex æthere pronuntiata diuinæ vocis oraculo, articulatæ & ad caprum rationis compositæ: cæteras leges speciatim ab eodẽ Deo, sed per prophetã proditas. quæ omnia quoniam tractaui libris superioribus, atque etiam virtutes bello pacíq; necessarias, nũc series rerum postulat vt transeam ad proposita bonis præmia, pœnásq; maleficis debitas. nam legislator postquã tum præceptis monitisq; blãdioribus tũ minis castigationibusq; seuerioribus suos instituit, aduocata concione leges eis consideraturis promulgauit. populus verò quasi ad sacrum certamẽ inuitatus, suam voluntatẽ non dissimulãter aperuit. Deinde alij ceu probi virtutis athletæ, spe sua non sunt frustrati. legibus certamen huius stadij moderantibus. alij molles effœminatíq; ac degeneres animo prius quàm validius resisterent conciderunt, risus & ludibriũ facti spectatoribus. Quapropter illi victores præmia tulerunt præconia cum cæteris honoribus: hi verò nõ solùm sine corona discesserunt, verumetiã cum ignominia molestiore quàm sit vllum certamen gymnicũ, in illo enim genere succũbunt athletarum corpora, quę rursum assurgũt facile: in hoc verò tota vita collabitur, quàm semel subuersam ęgrè possis restituere, cæterũ priuilegia honorésq;, & ediuersò pœnæ decernuntur ordine cõuenientissimo, pro ratione virorum, familiarum, ciuitatum, regionum, gentium, magnorúmq; terræ tractuum,

sed prius honores considerandi veniunt, vel quod vtiliores, vel quo l auditu iucundiores, addetur tamē suum cuiq; parti exordium. Fertur apud Græcos antiquū illum Triptolemum sublimem vectum alatis draconibus, fruges in vniuersum terrā seminasse, vt pro esu glandium alimēta mitiora genus hunanū caperet. id vt alia pleraq; figmēta relinquatur penes autores fabularum taliū, nugis sophisticis prestigiisq; magis quàm veritate gaudentium. nam mox à rebus conditis Deus è terra victū produxit animātibus omnibus, præcipuè hominibus, quibus in omnia quæ terra fert dedit imperiū. nā in operibus Dei nullum est serotinum, sed quicquid arte curáq; postea videtur absolutū, vtriq; semiperfectū iam antea fuerat per naturæ prouidentiam, vt non temerè artes inuētas existimare debeamus. verùm hæc aliò differēda sunt, nunc cōsideremus sementem cū primis necessariam, quam fecit cōditor ille in agro bono, scilicet rationali anima. in hac præcipuū semen est spes, à quo fonte victus ratio promanat. nā spe lucri negotiator varios quæstus aggreditur, nauclerus secundum cursum sperās maria traiicit, ambitiosus spe bonorum accedit ad tractā iam rempub. spe coronarum athleta subit certamina: spe felicitatis ad philosophiā animū applicant quicunq; sunt dediti virtutū studio: quòd eius ope se putent peruēturos tum ad naturæ notitiam, tum ad vitæ actiuæ cōtemplatiuæq; perfectionem, quibus in rebus felicitatem sitam existimant. ea sic semina nonnulli hostiliter exurūt incensis natiuis animæ vitiis. aut velut negligētes agricolæ corrumpunt per secordiā: nec desunt qui cùm diligētes coloni videātur, sui magis quàm pietatis studiosi, benefactorum causas sibiipsis tribuunt: omnes hi culpandi merito: solus laudē meretur qui suam spem in Deo collocat, cui hoc ipsum quod est debet, conseruaturo munus suum gratuito. Quod igitur præmiū est propositum victori in hoc certamine? mixtum quoddam ex mortali ac immortali natura animal, homo videlicet, nō is ipse qui præmium accipit, nec alius tamen. Hunc Chaldæi nominat Enos, quod interpretatur homo. eam communem generis appellationem victor accipit eximiū præmium, quasi nemo prorsus hoc nomine dignus sit, nisi qui in Deo sperat. post hanc spei victoriā superest alterum certamen in stadio pœnitentiæ: quæ vbi è bene constitutæ naturæ statu excidit, accensa repētè amore melioris propositi, à familiari cupiditate iniquitatéq; properat transire ad tēperantiam, iustitiā, virtutésq; cæteras. Nam duobus

duobus præmiis pēſantur duo merita, diſceſſus à turpib⁹ & acceſſus ad honeſta, migratione & ſolitudine. Sic eñ ſcriptura loquitur de eo qui relictis corporis affectibus rerũ nouarum auidis, transfugit ad animã: Non eſt inuentus, quia Deus eum trãſtulerat. per hanc enim tranſlationē manifeſtè ſignificatur migratio: per id verò quod non inuentus dicitur, ſolitudinē intelligimus, & quidem valde propriè. Nam ſi ex animo decreuit homo affectibus & perturbationibus omnibus ſuperior euadere, contemptis cõcupiſcentiis ac voluptatibus, expediat ſe fugiátq; continuato curſu familiam, patriã, cognatos & amicos pariter. Nam conſuetudo vim attrahēdi habet, vt timendum ſit, ne hac captus hæreat, incluſus tanta illecebrarum multitudine, quarũ imaginationibus excitantur ſopita iã rerum turpiũ ſtudia, refricata memoria rerũ quas præſtabat obliuioni tradere. Sic eñ multis accidit, vt peregrinando ad ſanam mētem redirent excuſsis præferuidis amorib⁹, poſtquã aſpectus repręſentare imagines voluptatis deſiit. Nam ſublatis iritamētis per inane incedit cogitatio. Quin & poſt migrationē ſatius eſt vitare ſodalitia & amare ſolitudinē. nam & apud exteros pręſto ſunt laquei ſimiles domeſticis, in quos neceſſe eſt incidere, ſi quis ſit improuidus & delectetur multorũ cõſuetudine. vulgus enim eſt enorme, inconditum, immodicũ, culpabile, cum quo verſari tendēti ad virtutē non expedit. ſicut enim à longo morbo ſe recolligentium corpora leui momento relabuntur in deterius: ita quorũ anima nunc primũ ſanitatem recipit, nutat mēte inualida, vt timendum ſit ne in morbũ recidat, iritamētis ex incauto cõuictu accedentibus. Cæterùm poſt pœnitentiæ certamina, tria proponũtur præmia iuſtitiæ, cuius ſectator geminos honores accipit. alterũ ſalutem in pernicie publica, alterum cuſtodiã ac tutelã omnis generis animalium, ad propaganda eorum poſteritatē copulatorum per cõiugia. Voluit enim cõditor rerũ omnium, vt idem homo & damnati generis eſſet finis, & initiũ innoxij, eos qui negant prouidentiã, docens rebus magis quàm verbis, quòd iuxta legem naturæ ſa autore proditã, vnus vir iuſtus potior ſit innumeris iniuſtis mortalibus, eius conuictu indigniſsimis. Hunc Gręci Deucalionem, Chaldæi Noam nominãt, cuius ætate ingens illud diluuium acciderit. Poſt eius tres filios alter ſequutus eſt ternio ſanctior & Deo charior in vna familia. Nã pater, filius, nepósq;, ad eundem finem vitæ cõtenderunt, vt conditori parentiq; rerũ placerent, contēptis quas vulgus miratur

opibus

opibus atq; voluptatibus vnà cum honoribus,calcata etiam vanitate,quæ se ornari gaudet mendaciis,spectatoribus fucum solita facere. Hæc est illa præstigiatrix,res inanimas in numerũ deorum referẽs. arx magna,expugnatu perdifficilis,cuius versutiis quęlibet vrbs capitur,adeò subrepit in iuuẽtutis animos. Occupatos enim iam inde à pueritia,vsq; senecturẽ insidet,nisi si quibus Deus splẽdorẽ veritatis affulgere voluit.Veritatis autem aduersaria vanitas est,quę licet ægre cedit tamẽ victa viribus efficatioribus. Verùm hoc genus exiguũ quidem numero, pollet tamẽ potẽstq; plurimum : & quoniam eius amplitudinẽ totus orbis non capit,ad cælum vsq; pertinet:& cupiditate contemplandi post exquisitam cognitionem naturæ rerum visibilium,mox transit ad incorporeas & intelligibiles,semotis sensibus vt ministris brutę partis animæ,mẽte verò & ratione in cõsilium adhibita.cęterùm princeps ille assertor piæ sentẽtiæ,qui primus à vanitate se totum ad veritatẽ magno conatu cõtulit, ad sui perfectionem vsus doctrina eximia, præmiũ accepit certam in Deum fiduciã.ei verò qui ingenio tã felici præditus fuerat,vt seipse magistro virtutem perdidicerit,præmium obtigit gaudium. At illi meditatori,conatu magno ac pertinaci virtutẽ assecuto,videre Deum fuit operæ premiũ palmariũ. ea fiducia, lætitiáq; perpetua,cum visione Dei coniuncta,quid cogitari potest in vita vtilius aut honestius?Inspiciamus singula diligẽti⁹, & res ipsas penitius contẽplemur nõ cõtenti vocabulis. Quisqs Deo credit ex animo, in nulla re creata corruptibiliq; collocat fiduciam,ne in his quidem quibus sibi placet maxime,vi rationali sensitiuáq;.nam vtraq; habet suum consistorium,sed rationalis intelligibilia solùm cõsiderat,cuius finis est opinatio. cæterùm opinionũ instabilitas & vacillatio vel hinc liquet, quod probabilibus tantũ argumentis nituntur & verisimilibus:omnis autem similitudo fallax est,cùm sit imago tãtùm rei quam simulat. itaq; fit vt ratio dux sensuum,dum putat eodem modo tractanda intelligibilia,subinde offenset decipiatúrq;.dũ enim aggreditur tot indiuidua,inualidior fit destituta viribus,& deficit sicut athleta oppressus à robustiore aduersario:at cui cõrigit omnia corpora de sublimi despicere,& soli Deo cõstãter inniti certissima fiducia,is vere felix & ter beatus censendus est:secũdum præmium natiuam virtutem sectãti,& sine pulueris tactu palmam auferenti,contigit gaudiũ.Hunc enim Isaacum Chaldæi,Latini risum nominãt, risus autẽ est signũ quo sese profert

occult

occultum mentis gaudiū, qui affectus est inter omnes alios honestissimus, replens trāquillitate ac securitate totā animam, lętam & Deo patre conditoréq; rerum omnum, & innocentibus actionibus ac cūm virtute cōiunctis, etiamsi nulla voluptas accedat, modò salus in tuto sit. nam quemadmodū in periculosis morbis medicus interdū corporis partē resecat, vt ad sanitatē id perducat, gubernator quoque tempestate occupatus iacturā facit, dum saluti nauigantium prospicit, nemo tamen vel hunc vel illum incusat quasi noxium, imò vterq; re bene gesta laudatur quòd vtile dulci pretulerit: eodem modo rerum natura semper suspicienda est contentis statu rerum pręsentiū, modò absit malitia voluntaria, nec inquirendū quàm iucūda sint quæ obueniunt, sed an more bene constitutæ reipublicę mundus regatur ac gubernetur salutari ordine. itaq; hic etiā non minus quā ille prior mactus virtute viuit lætus, quippe immunis ab omni mœstitia, ne in somnis quidem expertus vitā durā & tetricam, eò quòd anima tota occupata sit gaudio. post hūc per naturæ benignitatem præditū genuinis dotibus tertius sequitur ille absolutus meditator, cui præmiū eximiū, videre Deū contigit. expertus enim omnia quæ humana vita fert, & in his omnib⁹ versatus non obiter, laboribus nullis vitatis nec periculis, si quo pacto posset optatem veritatem assequi, apud mortale genus multam inuenit caliginē, terra & mari, per aërem ac æthera. nam in ęthere, atq; adeò toto cęlo, noctis vidit quandam imaginem: quippe quidē tota sensibilis natura infinita est, quicquid autem infinitum est, cognationē propinquā habet cum tenebris. itaq; prima ætate conniuentibus oculis animæ, præ cōtinuis laboribus vix eos potuit diducere, vt per offusam caliginē cerneret: sed repentè affulsit ei purior splendor incorporeus ex æthere, & aperuit gubernari mundum intelligibilem. verū is gubernator circūfusus luce purissima, nec videri nec palpari facilè poterat radiis visum hebetētibus. restitit tamē vir egregius cōtra tantam vim igneā immēso amore videndi percitus. quam generosam cupiditatem animaduertens pater miseratúsq;, addidit robur visui. nec inuidit sui cernēdi copiā, quantū natura humana capax fuit eius spectaculi, videlicet vt sciret esse Deū, non qs sit etiā: nā is & bonitate ipsa melior, & vnitate antiquior ac syncerior, nō potest spectari à quoquā alio. ideo ipsi soli fas est à seipso percipi. cæterū esse eum percipitur, si non ab omnibus, certe ab his qui per potiorē viā incedunt. sunt enim quidā qui esse

vllum numen pernegant:alij sit ne an non sit ambigunt. alij secuti maiorum ritus potius quàm certam ratione aliquã,talem Deum cogitãt qualem didicerunt à suis educatoribus : atq; ita se egregiè pios existimãt,si superstitionẽ pro pietate amplectãtur.quod si qui adiuti sciẽtia valuerunt imaginari rectorẽ atq; conditorẽ huius rerũ vniuersitatis,ab inferis(vt aiunt) promouerũt ad supera.ingressi enim hunc mundũ,velut bene constitutam rempublicã, & conspicati cãpos mõtesq; plenos frugibus atq; arboribus frugiferis,variisq; generibus animantium:& hos rigari stagnis,amnibus ac torrentibus,afflari vẽtis,aëre,atq; miro tẽperamẽto quatuor annuarũ vicissitudinũ, præterq, hæc omnia solẽ,lunã,erratica fixáve sidera,vniuersamq; cœli militiã obeuntẽ ordine mirifico hunc mundum dictum vero nomine: tracti admiratione cœperũt cogitare,tam bene ornatas ordinatásq; res non moueri temerè:vnde necessariò colligebãt eas ab aliquo mundi opifice regi magna prouidẽtia. Nam lex naturæ iubet opificẽ operis sui curã gerere. Verũ hi diuiniores cæteris (vt dixi)ab inferis progressi sunt ad supera, quasi per quasdam cælestes scalas rationibus probabilibus tendẽtes ad ipsum opificẽ.Quòd si qui absq; vllo externo auxilio potuerũt ad hoc spectaculũ euadere,inter sanctos verèq; pios Dei cultores referẽdi sunt.in iis est Chaldaicè nominatus Israël,quæ vox interpretatur,videns Deũ,Deum inquam,nõ qualis Deus sit. id enim iam dixi esse impossibile,Sed eũ esse, à nullo alio didicit terrestriũ vel cælestium,mortaliũ vel immortaliũ quęcunq; elementa incolentiũ:sed ab ipso solo attactus,nec tamẽ dignato aperire suã essentiam.id quemadmodum contigerit,operæpretium fuerit contemplari per quandã similitudinẽ. Solem hunc visibilem, num alia re,q̃ sole ipso,adiuti cernimus?quid stellas,an nõ sola stellarum ope aspicimus?lucis aspectum nonne luci debemus? ad eundẽ sanè modũ etiãDeus per seipsum illustrat sui notitiã, cooperãte nemine, quòd ea res excedat vires omniũ. cæterùm coniectores isti qui dant operam,vt per creaturas perueniãt ad creatoris cognitionẽ.perinde faciunt ac si cognito binario scrutentur vnitatis naturã,cùm debuissent ab hac initiũ facere. ab hac enim binarius incipit.veritatis autem studiosi Deũ adiuti Deo quærunt,& lumen ope luminis. hoc igitur quod diximus, maximum fuit præmiũ.sed & aliud accepit meditator,ominosum dictu,si tamẽ rectè intelligatur,optimũ.id figuratè torpor nominatur.nã arrogãtia superbiáq; per latitudinẽ significatur.

dum

dum se anima diffundit quò non debet: per torporẽ verò fastus tumentis & magnificè de se sentientis contractio. Nihil autem vtilius, quàm effusos impetus & animosas cõtentiones torpore quodam retũdere: vt immodicum affectuũ robur debilitatum, latum spatium præbeat potiori parti animæ. Hic cõsiderandũ insuper, quàm conueniens cuiq; redditum sit præmium. ei, qui discendo absolutus vir euasit, fides: quoniam discẽtem oportet doctori credere de his quæ docetur. alioqui difficile imò impossibile est non credente erudiri. ei verò qui felici ingenio virtutem adeptus est, gaudium. læta enim res est generositas dotib9 naturæ ornata, gaudens acumine mentis & coniectationibus certissimis, quibus quæsita sine labore assequitur, vsa monitore domestico. est enim gratissima inuentio rerum dubiarum cõpendiaria. cæterùm illi qui meditãdo sibi parauit prudentiam, datur visio. Post exactam enim iuuentam actiuam in senectute vita contemplatiua succedit, optima & sanctissima, cælitus demissa, vt quasi gubernator in puppi ad clauũ sedeat, & cursum rerum terrenarum moderetur. Nam absq; cõtemplatione iuncta cum scientia nihil præclarũ geritur. Vnius adhuc viri mentionem apponam coronati in sacris certaminibus, ne sim æquò prolixior, ac mox reuertar ad cœptam seriem. Voco autem sacra certamina, haudquaquam ea quæ vulgus nominat. Profana enim sunt ista, vbi violentiis, iniuriis, iniustitiis, nõ meritę pœnæ, sed honores & præmia sunt proposita. ego loquor de animæ certaminibus, dùm à prudentia stat cõtra vafriciem & stultitiam, à frugalitate contra luxum & sorditiem, à fortitudine contra temeritatem ac timiditatem, & ab aliis virtutibus cõtra aduersaria vitia, & cum his & inter se pugnantia. Sunt quidem virtutes omnes virgines, sed harũ choros ductat pulcherrima coniuncta cũ iustitia pietas, quæ præcipua sorte theologo Mosi obuenit. Ideo præter alia plurima præmia, quæ in eius vita indicauimus, quatuor adsequutus est eximia. factus idem rex, legislator, propheta & pontifex. Regnauit enim non more aliorũ fretus copiis pedestribus, equestribus & naualibus, sed Deo, cuius autoritate regnum acceperat, subditis volentibus ac libẽtibus, qui numinis cælestis instinctu eum sibi principem optauerant. Hunc solum memoriæ proditum est sine auro argẽtoq; ac reliquis opibus regnum administrasse, confisum perspicaci, non cæca opulentia, & vt nil dissimulem, pro suo censu habentẽ quicquid Deus possidet. idẽ & legislator factus est. Regis enim

eſt iubere vetarique.Lex porrò nihil eſt aliud,quàm iubẽs agenda,& vitanda prohibens. Et quoniam vtrobiq; incertũ eſt quid conducat:accidit enim plerunque per ignorantiam, vt vitanda iubeamus,agenda vetemus:ideo cõueniebat tertiam adhiberi prophetiam,ne quid erretur.Nam propheta interpres eſt Dei, dictantis intus oracula. Quicquid autem fit diuinitus, non eſt reprehẽſibile.Poſtremò quartus acceſsit põtificatus, vt pro ſua facultate prophetica ſciret eum Qui eſt colere,& quãdo ſubditis res proſperè cedũt,gratias illi ageret: quòd ſi vlla incideret offenſio,ſupplex impetraret veniã. Hæc cũ ad idem genus pertineant,debent contineri cooptariq; mutuis vinculis,& in eodẽ requiruntur homine,vt ſi cui quodvis deſit horũ quatuor, claudicantis reipub.imperfectus princeps cenſendus ſit. Hactenus de præmiis viritim propoſitis: eodem modo proponũtur & familiis integris,& numeroſis gentibus. Iam inde ex quo populus noſter in duodecim tribus diſtributus eſt,totidem cõſtituti ſunt tribuũ principes,non ſolũ ex eadem gẽte ac familia,ſed & germanitate iunctiſsimi.Vnus enim cõmunis pater fuit omnibus,cõditores verò totius gentis,auus horũ & proauus. Is primus omniũ poſtquã à vanitate tranſiuit ad veritatẽ, valere iuſſis diſciplinis Chaldaicis & præſtigiis,vt perfectiore contẽplatione frueretur qua facilè captus eſt, nõ aliter quàm ferrũ magnete trahitur,ex ſophiſta ſapiens factus eſt.Hic multorũ filiorum pater,vnum probauit ex omnibus,ancorã ſui generis, cui fidere tutò poterat. Ex eo prognatus filius generoſæ & ſuapte natura eruditæ indolis duos ſuſcepit liberos:alterũ ferũ & indomitum,totũ iræ cupiditatiq; obnoxiũ.& in vniuerſum pro bruta parte animæ pugnantẽ contra ratione præditam:alterũ verò mitem,humanũ,virtuti deditũ & æquitati veritatiq;, potiores partes ſecutũ,rationis propugnatorem,aduerſariũ imprudẽtię. hic eſt inter primos gentis cõditores tertius ordine,ſolus prole numeroſa felix,quam ei totam incolumẽ ſeruare cõtigit:haud ſecus ac fortunatus agricola tota ſegete ſalua, & ad frugẽ matura ſpectando fruitur.Verũ quæ de horũ trium ſingulis narrãtur,latentẽ ſenſum in ſe continẽt,qui nobis nunc introſpiciendus venit.quiſquis incipit diſcere, ſtatim à ruditate migrat ad ſcientiam. ruditas autẽ eſt multiplex. ideo primus ille quãuis multorum pater,vnicũ ex his fertur agnouiſſe pro filio.nam & qui diſcit,ſobolem è ruditate ſuſceptã abdicat, & vt inimicam recuſat.quandoquidem ſic nati ſumus homines, vt priuſquam

abſoluatur in nobis ratio in collimitio ſiti virtutis & vitij,neu trodum vergamus.Vbi verò mẽti ſuccreuerunt pinnulæ,& ani ma concepit illius ſummi boni quandã imaginẽ,iam volucris facta vltro id appetit,à tergo relicta cognata malitia: quã perpetuo curſu fugiens, vertit ſe ad viã cõtrariam.& hoc eſt quod ſacra ſcriptura ſubinnuit,dũ ait illũ bona natura prædítum genuiſſe geminos filios.omnis enim hominis ab ipſa natiuitate anima gemellis eſt grauida,quippe quæ malum(vt dixi)& bonum concepit ex vtriuſq; imaginatione.Vbi verò in beatã feli cémq; partem incidit,ad bonũ proclinat perpetuò, nõ ampli' ambigua pendens in æquilibrio.At cui præter bonũ ingenium inſtitutio quoq; bona contigit,& inſuper tertia in virtute contemplanda exercitatio,ita vt hæc omnia non in ſuperficie hæreant,ſed impreſſa ſint altius,& ſibi inuicem velut neruis quibuſdam adſtrictatis cum viribus ſanitatem adipiſcitur,pudore tinctã,& bonũ habitũ præ ſe ferentẽ pulchritudine. Sic anima per naturam, diſciplinam,meditationem,res optimas,cõpleta virtutibus,& nihil ſibi ad incrementũ faciens reliquũ, gignit perfectum numerũ,bis ſenos filios,ad ſimilitudinem ſigniferi circuli,vt hic degat felicius.Hæc eſt illa integra familia, perfecta & cohærẽs tum in apertis ſcripturis,tum in ſignificatis ſub eis latentibus,cui præmium contigit vt gentis tribus cõderet: quæ proceſſu temporis aucta in multitudinem maximã,conſtitutis legitimis ciuitatibus & diſciplina prudentiæ,iuſtitiæ,ſanctitatis,cæterarúmq; virtutum,propagata eſt ampliſsimè.Hęc ſunt præmia priſcis illis viris laudatis publicè priuatímq; reddita,ſicut nõ ſine figuris dictum eſt,ex quibus etiam reliqua facilè poſsint intelligi:ſupereſt vt deinceps pœnas malis propoſitas dicamus in genere,quandoquidẽ vt ſingulatim ſcribãtur, tempus non patitur. Extitit quidem fratricida mox ab initio, nondum multiplicato humano genere.hic eſt ille primus ſcelestus,qui primus puram terram cruore hominis imbuit, qui primus effuſam eius fœcunditatẽ vbertatémq; florẽtiſsimam inhibuit,qui primus corruptionem generationi,morem vitæ, luctũ gaudio, mala bonis oppoſuit. quas igitur dignas pœnas luere potuit, qui in vno facinore nihil prætermiſit impietatis ac violẽtiæ?reſpõdeat forſan aliquis:ſi capitali plecteretur ſupplicio.Verùm iſta hominũ eſt cogitatio,magnũ illud tribunal non reſpiciens.Homines enim vltimum ſupplicium mortem exiſtimant:at hæc in diuino iudicio vix eſt pœnarum initium.

Quo

Quoniam igitur nouum erat facinus, oportebat ne nā pœnam in id statui. & quam tandem? vt semper moribundus viueret, damnatus morte infinita quodāmodo. Sunt enim duæ mortis species: altera, mortuum esse, quæ quidem bona est aut indifferens: altera, ipsum emori, mala omnino, & quò diuturnior eò grauior. Cōsidera igitur quomodo fit is in morte perpetua. cùm sint quatuor affectus animæ, duo circa bonum præsens aut futurum, gaudium & concupiscentia, duo circa malum instans aut venturum, dolor & timor, altera illa bona copula radicitus excisa est, ne vnquam vel gauderet, vel aliquid boni cuperet, altera verò mala incita est ei penitus, mœstitia tranquillitatis expers, & timor nulla securitate dilutus. ait enim sacra scriptura, eam execrationem inflictam fratricidæ, vt semper gemeret ac tremeret. & signo eum notatum ne interficeretur à quoquā, néve semel morte defungeretur, sed vt ætatem totam moriēdo exigeret, vt diximus in doloribus, molestiis, calamitatibúsq; indesinētibus, idq; sine intermissione: & quod est omnium grauissimum, mala sua sentiret, cruciatúsq; præsentibus, atq; prospiciens imminentia, præcauere non posset, omni spe sibi abscisa, quam Deus generi humano indidit, vt habentes intus consolatricem domesticam, leuius ferrent molestias quicunq; nō patrarunt inexpiabilia. & quemadmodum torrente correptus timet aquas quibus trahitur, atq; magis etiam quæ supernè inūdant: eodem modo mala præsentia maiorum metum afferunt. metus enim tanquā è fonte molestias exhibet. ita in fratricidā animaduersum est. extant & exempla in totas familias edita, coniuratas in societatem sceleris. hi fastu insano turgidi, aduersus sacerdotes coorti sunt, non contēti æditυorum, in quo tum censebantur, ordine, quòd ad primum aspirarent & amplissimum. itaq; autore cōiurationis viro inter ipsos natu maximo, qui se cæteris ab officio decedentibus ducem præbuerat, deserto fano & sacri tabernaculi vestibulo, ruebant in ipsa penetralia, iubendo sacerdotes loco sibi cedere. quo facto, tumultus, vt par erat, excitus est in vniuerso populo, cùm temerarentur quæ turbari nefas est, & valde confunderentur cæremoniæ, adeò vt præfectus genti rem ferret ægerrimè. ac primū quidem pro solita grauitate iram cōpescuit, erat enim ingenio mitissimo, conatus eos verbis ad meliorē mentem traducere, ne transgrederentur præfixos terminos, néve nouitates inducerent in religionem sanctissimam, à qua penderet salus reipubli. sed quoniam

nihil proficiebat apud surdos ad omnia, ꝙ putaret eum domestico affectu victũ, fratri pontificatũ, fratris verò filiis sacerdotiũ dedisse, non grauatim hoc quãuis graue ferebat: illud verò grauissimè, ꝙ videretur oraculis, ex quorũ sentẽtia sacerdotes optabantur, illudere. Quòd autẽ faustæ imprecationes quas propheta benedictiones vocare solet, priores sint, liquet è sacrarum literarũ testimonio: Si, inquit, diuinis mãdatis obedientes fueritis, nec tantũ in aures hæc admiseritis, sed per omnem vitã factis expresseritis, dabo vobis de inimicis vestris victoriã. Non sunt enim nimia præcepta, nec grauiora quàm vt perferri possint viribus accipientiũ: nec longè bonũ illud abest, aut trãs mare, aut in extremis orbis finib⁹, vt opus sit diuturna laboriosáque peregrinatione: nec iubemur hinc repentè sublimes in cælum migrare, quod nõ nisi pẽnatis alatísq; potest cõtingere: sed in proximo est situm in tribus cuiusq; nostrũ partibus, ore, corde ac manibus, verbis, cogitationibus atq; operibus. nã si nõ discrepẽt sermones à cõsiliis, si dictis facta consonent, omniáq; hæc inter se respondeant cõiuncta coaptatáq; insolubili vinculo, præsto erit felicitas, hoc est veracissima sapiẽtia prudẽtiáq;, quarũ altera Deũ colimus, altera dispẽsamus humana negotia. ergo donec legũ præcepta intra verba consistunt, parui & penè nullius momenti sunt. quòd si accesserint facta his consentanea in omnibus vitæ studiis, tum verò tanquã è profunda caligine in lucem subducta, illustrabuntur egregia fama simul atq; gloria. Quis enim nisi natura malignus & inuidus nõ fateatur, hoc solũ genus pollere scientia sapientiáq;, cui datũ est diuina mandata non in cassum accepta suis actionibus exequi, & cũ laudãdis dictis paria facta coniungere? hoc genus propè Deum habitans imaginat semper æthereas pulchritudines, & cælesti amore ducitur: vt roganti quę nam sit gens magna, nõ ineptè respõderi possit: cuius preces sanctissimas Deus exaudit, & exoratur ab inuocãtibus se pura cõscientia. Quoniã autem inimicorum duæ sunt species, vel hominũ per cupiditatẽ immodicã de lucris contẽdentiũ, vel ferorũ animaliũ suapte natura nobis infestorum, de vtroq; separatim dicã, incipiẽs à bestiis naturalibus hostibus. Nã hæ nõ erga vnã quampiã ciuitatem gentémve affectæ sunt hostiliter, neq; ad certũ temporis spatiũ, sed per infinita secula. Harum pars hominẽ vt herum metuens, odio timori mixto prosequitur: pars verò audacior per occasionẽ eum aggreditur, quæ infirmiores sunt, ex insidiis, fortiores verò aperta vi &

vi & propalam.perpetuũ enim hoc bellũ nullas admittit inducias,quale lupis cũ agnis,omnibus hominibus,& omnibus bestiis vel terrestribus vel aquaticis mutuò se infestãtibus: quod dissidiũ mortalis nemo,sed solus Deus potest tollere: quoties aliquem salute dignũ æstimat,mitibus sedatisq; præditũ moribus,societatis amatorem & concordiæ,qui aut prorsus nesciat inuidiam,aut eã maturè reliquerit,bona sua libenter cõmunicantem in vtilitatem publicã.nam si tale bonũ exoriretur in vita,possemus etiam sperare tẽpus illud quo feræ mãsuescerent, & ante omnia ferini affectus qui stabulãtur in anima,quo quid esse posit felicius? alioquin nónne stultitia sit,credere fore vt effugiamus bestias noxias,cũ in nobis ipsis feritatẽ augeamus indies?non desperandũ igitur mãsuefactis nostris moribus posse cicurari & animalia?tum demũ opinor leones,vrsos,pardos, & Indicos elephãtos atq; tigrides,cæteráq; inuicti roboris, à solitario victu trãsitura ad sociabilem paulatim deposita ferocia, & more gregaliũ latura consuetudinem hominũ cum quadam velut erga dominos magistrósq; suos reuerentia: nõnulla etiã eò processura,vt heris gestu caudáq; adblãdiantur in morẽ catellarum Melitensiũ. tunc & scorpiorũ serpentũq; venena cessatura,cæterorúmq; reptiliũ.habet Aegyptiũ quoq; flumẽ animalia carnes accolarum hominũ appetentia, quos crocodilos vocant & hippopotamos, habent & maria multas huiusmodi species:quæ omnia bonũ virum tanquam sacrũ vererentur violare,virtutis ergò à deo susceptũ in tutelam suam & gratiã.hac ratione sedari posset antiquum illud bellũ à natura insitum & auctum longa odiorũ assuetudine,bestiis etiam cicuratis & mutatis in mitius ingenium. aliud verò illud posterius natum ex auaritia cupiditatéq; immodica,tolleretur opinor facilè,si homines naturæ ac dignitatis suæ memores puderet hac parte haud ita multũ differre à brutis animalibus, à quorũ vi tutiores sunt quàm à suo genere. Viderent enim quàm sit turpe ac dedecorosum, illa quidem venenis armata & carnium humanarum auida,insociabilia solitariáq;,non aspernari pacem,nec abhorrere ab induciis:hominem verò suapte natura mite animal,natum ad societatem ac concòrdiã, peruicaciter sæuire in vitam sui similium,ac fortasse bellum nunquam penetrabit regiones piorum,sed in ipso conatu corruet,hostibus sentiẽtibus aduersus quales viros certandum sit firmatos inuictis auxiliis iustitiæ.virtus enim augustã & reuerendã præ se fert speciem,

& sola potest sedendo magnas calamitates imminentes repellere.aut si præ insania rabidi ruant in bellum pertinaciter,tantisper dũ cõgrediantur durabit audax superbia:vbi verò ad cõflictũ venerint,discent inanem fuisse suam iactantiã, & frustra conceptam spem victoriæ.reiecti enim maioribus viribus effusissimè fugient qui nos centeni,cẽtenos decies milleni,dispalati per multas vias qui per vnam venerant.Nonnulli etiã nemine persequente suopte metu per ęqua iniqua ruent.vt facilè internecione deleri queant. Egredietur homo,inquit oraculum, qui bellando imperitãdóq; multas ac magnas gentes subiugabit,Deo factis suis submittente debitum auxiliũ. Hoc autẽ est imperterritũ robur animi,& vires corporis firmissimæ,quorũ vel alterum hostibus incutiat formidinem:ambobus verò coniunctis haudquaquam resisti potest.Eadem oracula pollicẽtur, quosdam hostes indignos qui pereant manibus hominũ,opprimẽdos à crabronum examinibus, vt ad internecionem eorum accedat ignominia fœdissima,pro sanctis cõtra impios bestiolis pugnantibus.Nec solũ incruenta potituros victoria,verumetiam longè latéq; fines imperij prolaturos in vtilitatem subiectarum gentiũ,deuinctarũ vel metu,vel pudore,vel gratia.Hęc enim tria plurimũ faciunt ad constabiliendũ imperium,maiestas,grauitas,& beneficentia,quibus artibus facilè perficiuntur ea quæ modò diximus.Nam maiestas parit reuerẽtiam,grauitas metum,beneficia beneuolentiam,quæ res quoties in vnum pectus conueniunt,egregiè continent subditos in officio. Hæc sunt quæ in primis promittuntur Deũ sequentibus,& eius mandata semper obseruantibus,accommodantibúsq; ad hæc partes vitæ singulas,ne qua pestis aberrantibus obrepat.Secundũ pollicitum est opulẽtia, quæ necessariò pacem & principatũ sequitur.sunt autẽ frugales opes,quas natura postulat,alimento contenta & tegmine.alimenta præbet panis & aqua fontana , quæ nusquam terrarum deficiunt.tegminum duo sunt genera,tectũ & vestimentum,quibus arcentur tempestatum iniuriæ , vtrũq; paratu facilè , modò absit superuacanei luxus curiositas. ergo qui naturæ dona boni cõsulunt abdicatis vanitatibus,parsimoniam sectantes & continentiam, in ampla rerum necessariarũ copia nõ desiderabunt delicias diuitum.nam verę opes fastidita familiaritate illorũ improborum & petulantium,migrabũt ad homines qui bonis suis vti sciunt , non vt illi abutuntur in damna ciuium neglecta vtilitate publica. oraculũ sic loquitur:

Quicunq

Quicunq; sacra mandata custodient, his cælum demittet tempestiuas pluuias,terra verò fundet prouẽtus frugum omnis generis,colles quoq; horum vestientur arbustis fertilissimis, nec vllum tempus præteribit vacuum beneficiis,sed alia super aliã gratia diuina cumulabitur,redeũte post messẽ vindemia, post vindemiam semente,vt sine intermissione vel cõportentur fructus vel sperentur,alios aliis excipientibus,& priorũ fine attingente posteriorum initia,in modum circularis cuiusdã choreę boni nullius indigæ.nam copiosi prouẽtus & ad præsentes vsus & ad reponendum in futurum sufficient,nouis fructibus superuenientibus & veterũ detrimenta sarcientibus.interdum tanta erit fertilitas,vt veteres pro derelictis habeãtur, nemine vsum eorum inuidẽte cuilibet.nam quibus veræ diuitiæ sunt in cælo reconditæ per meditationem sanctitatis ac sapientiæ,hi res familiaris in terra superest,penũ replente Dei prouidẽtia,ne mẽtis cogitationes & manuũ conatus impediãtur,quo minus gnauiter se gerant in seriis studiis.cæterũ qui exortes sunt rerũ cælestium propter impietatem aut iniustitiã, his ne in terra quidem feliciter succedunt opes domesticę:quòd si aliquo casu obueniant,celeriter se proripiunt, quippe quæ non vt prodessent venerant,sed vt amissæ grauiorem(sicut fieri solet)afferrẽt molestiam.at tunc,inquit,præ nimia fertilitate facies contrarium. nunc enim absq; omni legum consuetudinúmq; patriarum reuerentia propter inopiam teris fœneratorum & mensariorum limina,præssus ære alieno vsurísq; grauibus. Tũc autem(vt dixi)facies contrarium. Nam præ nimia rerum affluentia dabis aliis mutuũ,idq; nec paucis nec exiguum,Deo fortunante congerentéq; tibi domi honores,magistratus & bonam existimationem rectè piéq; sentienti & promouenti rempublicam: foris verò agros tuos cumulante annuis prouentibus frumenti, vini, olei, cæterorúmq; ad vitam delicatiorem conferentium: quales sunt varii fructus arborum, & fœturæ gregum armentorúmq;. Verùm quid ista iuuant,dixerit aliquis,si desit cui relinquatur hęreditas?addit igitur velut obsignans sua beneficia: nullus prole carebit:nulla erit sterilis:sed omnes ritè Deum colentes satisfacient naturæ legibus quærendo sibi liberos. nam viri fient patres & quidem fortunatæ sobolis, mulieres quoque mactæ liberorum numero,res plurimũ conducens ad familiarum frequentiam,cessante nulla parte cognationis appellationéque,dum maiores salutantur parentes,patrui,aui, auunculi,

paritérq; minores germani,fratrũ,sororúmve filij , nepotes,cõsobriníq;,omnes sibi inuicẽ consanguinei.nec potest quisquam imperfectus aut breuis æui esse q iuxta naturæ leges nascitur, nec carebit ætate illa ex his quas Deus tribuit humano generi: sed ab infantia certis deinceps ascẽdens gradibus emẽsus præfinita ætatũ curricula,maturus ad mortem extremã perueniet immortalitati vicinã,felicẽ domũ relinquens liberis successoribus.& hoc est quod alicubi vates diuinus canit dicens:Numerum dierum tuorum explebis. perpulchrè vsus propriis simul & aptissimis vocabulis.Nam eorũ qui nec disciplinis instituti sunt,nec legibus,nec numerus initur, nec habetur ratio iuxta vetus prouerbiũ.Quisquis autẽ disciplinã & sacras leges nõ negligit,hac prima dignus habetur gratia,quòd in numerũ & ordinẽ recipitur,ita vt vir bonus singulis diebus nullũ sinat peccatis patere aditum,sed ab omni parte virtutibus interstitia cõpleat.Nam virtus & honestas in qualitate cõsistit non in quantitate.Vnde vel vnus dies sine culpa transactus integræ vitæ sapiẽtis æquiparatur,quod etiã aliubi scriptura subindicat, dicẽs faustũ felicémq; viri talis tam introitũ quã exitũ : quia bonorũ virorũ motus omnes & habitus sunt laudabiles , domi forisq; in rebus tum priuatis tũ publicis,domi se gerentiũ ex arte œconomica,foris verò ex vtilitate publica.Ergo si vnus vir talis in ciuitate extiterit,facilè princeps euadet,itẽ ciuitas talis , facilè circũuicinæ regionis potietur imperio,ꝙ si tota natio talis fuerit,superior fiet omnibus aliis,velut caput eminẽs in corpore, non tam suæ gloriæ priuatim,quã bono publico consulẽs.nam continua præclarorũ exemplorũ cogitatio simulacra quædam in animis non admodum duris exprimit:quod dictum volo honesta laudandáq; imitari cupiẽtibus,ne desperẽt mutationẽ in melius, & velut postliminio redditũ à vitiis ad virtutẽ & sapiẽtiam.Nã Deo fauẽte ac propitio facilia reddũtur omnia. fauet autem ille verentibus se,& ab intemperãtia proficientibus ad continentiam ,damnantibus errata vitæ præteritæ , & quicqud imaginum turpiũ fuerat in animã impressum expiãtibus:affectuum verò tranquillitatẽ sectãtibus , & ad paccatã quietámq; vitam recurrẽtibus.quemadmodũ igitur homines in extremis terrarũ finibus habitantes facilè Deus in vnum quencunq; vellet locum vel nutu contraheret:eodem modo & mentẽ diuturnis erroribus passim circumuagatã sectatámq; voluptates ac concupiscentias molestas dominas,miseratus seruator ex auiis

in viam

in viā facilè poſſet reducere,ita vt continuato curſu fugam capeſſeret,non illā,ignominioſam,ſed ſalutarē,& quam ab exilio reditum appellare liceat.Hæc ſunt externa bona,victoria cōtra inimicos,vires bellicæ,pacis diuturnitas,& copia rerum quam ſecum pax afferre ſolet,diuitiæ,honores,magiſtratus,& laudes quæ fortunatos ſequuntur ex ore amicorū inimicorúmq; , has metu eliciente,illas beneuolentia.nunc dicendū de magis propriis,ad corpus ſpectātibus.hęc quoq; promittūtur virtutē exercentibus,& ductu ſacrarū legum per totā vitam dicta factáque dirigētibus,fore tum familias tū ciuitates immunes à morbis & peſtibus.ꝙ ſi qua infirmitas inciderit,venturam non lædēdi ſed admonēdi cauſa,vt mortales ſe mortales meminerint.néve nimium ſuperbiāt.emēdatos autem mores ſecuturā ſanitatem & integritatē ſenſuū ab omni parte corporis, ita vt cunctæ ſuo perfungi poſsint officio.æquum enim cēſet Deus,probis rependi præmium,domicilium bene cōſtructum compunctúmq; à fundamētis vſq; ſumma culmina(nā corpus domus eſt animæ cōgenita)idq; multis de cauſis vtilibus ac neceſſariis:maximè q̄a mēs expiata & diuinis initiata myſteriis,digna videtur requie, vt expers ſit omniū malorū corporis, quæ ſolent prouenire ex immoderatis affectionibus vires eius infeſtātibus & corrūpentibus.aut enim perfrigeratur,aut ſquallidū exſuccúmq;,aut diuerſo vitio fluidū redditur, quæ omnia menti officiūt,ne poſsit inoffenſum vitæ iter peragere.quòd ſi in corpore ſano domiciliū habeat,minimo negotio vacabit ſapiētiæ, ſortita vitā beatā & felicisſimā.huiuſmodi eſt mēs inebriata mero beneficæ Dei potētiæ, & ſatiata ſacrorū dogmatum epulis. in hac propheta Deum ait inambulare tanquā in aula quadā regia:mens enim viri ſapiētis eſt reuera Dei regia.huius propriè Deus dicitur q eſt Deus rerū omniū:ſicut popul⁹ eius eximius, nō qui huic aut illi paret principi,ſed q ſanctificatus vnicū agnoſcit verū principē ſanctisſimū,hæc antea multis oppreſſa fuerat cōcupiſcētiis, plurimis neceſsitatib⁹ adigebatur ad vitia.huius miſeræ Deus cōtriuit ſeruiles cōpedes,ipſáq; in libertatē reſtituit:hęc libertate dicēdi agēdiq; potita per ſui benefactoris fauorē inclytū, non in caudā collapſa eſt,ſed aſſurrexit ad verticē capitis, quod figuratè dictū ſit.ſicut enim in animātibus caput pręcipua pars eſt & optima,cauda verò vltima vilisſimáq; nō tā neceſſaria ad explēdum membrorum numerum, quàm muſcariū quoddam abigendis volucribus beſtiolis corpus infeſtātibus: ſic caput &

faſtigium humani generis tribuitur bono viro aut bono populo: cæteri omnes tanquam membra corporis, vires animales ſupernè deſumunt a ſuo capite. Hęc ſunt vota bonorum hominũ, leges opere perficientium, quas vates noſter pollicetur perficiẽdas per diuinam gratiam, Deo res honeſtas augente honorantéq; vt ipſi ſimiles. Supereſt, vt conſideremus execrationes his qui nec ius nec fas colunt propoſitas in ſacris literis.

PHILONIS IVDAEI, De execrationibus.

PRIMA execratio quaſi leuiſsimũ malum intentatur, inopia, pauperies, & rerum victui neceſſariarũ penuria. Tuæ ſegetes, inquit propheta, partim ante maturitatem vaſtabuntur, partim maturę demetentur ab hoſtibus ſubito irruentibus, duplicato infortunio, dum eadẽ opera quod interceptum famem affert amicis, in vſus hoſtiũ proficit, ita vt etiã his infeſtare deſinentibus, rerũ naturæ ſuſtentãdę neceſſariarũ inopia grauius moleſtare nõ deſinat. euenit enim vt poſt ſementẽ induſtria tua probè curatam in ſolo pinguiſsimo, locuſtarum nubes repentè deuolantium demetant eam, ita vt minus colligatur in horrea, quam quantum in ſationem inſumptum ſit. Sic & vineta plãtabis largis ſumptibus, labore indefeſſo, ita vt bonum colonũ decet: in quibus iam maturo fructu onuſtis vermes & beſtiolæ facient vindemiã. Cùm videris oliueta polliceri & oſtentare magnã copiã, ibis lætus ſpe oliuationis feliciſsimæ: at vbi colligere cœperis, non propitium numen, ſed infortunium ſenties. nam oleum euaneſcet cum tota pinguitudine, remanente tantummodo externa illa ſpecie, quæ inanis inanem animã falſa ſpe deceperat. & in vniuerſum cunctæ ſegetes arbuſtáq; abſumentur à rubigine vnà cum ſuis fructibus. Nec deſunt aliæ calamitates latentes in inſidiis, vt inuehant egeſtatem & inopiam. Nam cælum ac terra, quorũ miniſterio natura ſolebat ſuccurrere humanis neceſsitatibus, abortiuos fœtus dabunt cùm eos nequeant abſoluere, hęc facta è fœcunda ſterilis, illud propter quadripartitas anni vices perturbatas, non hyeme, non vere, nõ æſtate, non autumno ſeruãte ſuum

ordi

ordinem,sed his singulis ad cõfusionem quandam tendentibus iussu illius omnipotẽtis domini:quando nõ imber,non pluuia, ne minuta quidem,nõ ros,non guttula vel minutissima destilabit rigandis alendísq; satis ac stirpibus,sed ediuersò pestes frugum tam maturarũ quàm maturescentiũ. Faciam,inquit,cælũ vobis aheneum,& terram ferream,subindicans neutrũ horum perfuncturum officio suo.Quis enim vnquã audiuit aut è ferro enatas segetes,aut ex ære descendisse pluuiam,in vsum animalium:præsertim hominis,quo nullũ miserius & egentius,minatur autem hoc oraculũ non solùm frugum inopiã ex perturbatione quatuor anni tẽporum,sed & bella,& quę inde sequuntur mala innumera:nam ære ferróq; constat armorũ fabrica:è terra quoq; futurum est vt excitetur ingens vis pulueris,quę mox superne relapsa pro fructu pręfocationẽ afferat,nequid desit ad perniciem.atq; ita interituræ sunt numerosę familiæ,vrbes repentè fient habitatoribus vacuæ monumẽta pristinę felicitatis, & sequuti mox infortunij, ad emẽdationem eorum qui possunt moniti resipiscere.tãta autem erit rerum victui necessariarum penuria,vt ne ab humanis quidem abstineãt carnibus,iisq; vel charissimorum coniunctissimorúmq;,nedum exterorum alienorúmq;. nam & pater gustabit de filio,& mater vescetur filiæ visceribus,& fratres fratrum,& parentum filij:sempérq; fortiorem pascet infirmior cibo execrabili:quales feruntur epulæ mactatis Thyestæ filiis,redeuntibus calamitatũ priscarum temporibus. quemadmodum enim felicia secula desiderium viuendi afferunt,quo præsentibus bonis frui liceat: sic illos miseros dira cupido vitæ capiet,quo diutius torqueantur malis indefinentibus.alioqui leuius esset præ tædio vitam abrũpere, quod quidam nescio quàm sana mente faciunt.hi certé manifesta laborant insania qui ætatem sibi diutius prorogari cupiunt,nec capiuntur vlla satietate infortunij. Hæc sunt incõmoda immissæ diuinitus inopiæ,vtcũq; videtur cæteris execrationibus leuior. quamuis enim molestũ sit frigus molesta sitis famésve, interdum tamẽ optari possunt,modò sine mora enecent: sed eisdem malis diu corpus ac animã tabescere,id verò tragicas omnes calamitates superat. seruitus ingenuis est vehemẽter intolerabilis,quia pro libertate tuẽda libenter subeũt vitæ periculũ quotquot sapiunt, nullum certamen recusando aduersus affectantes dominium:grauis est etiam hostis inexpugnabilis.Quoties autem idem & hostis simul& dominus imminet,quis sustinere

queat?

queat?quādo poteſtas ei præbet lædendi licentiā, nec voluntas deeſt propter inueteratum odium.quamobrē Deus populo ſuo minatur infenſos dominos,qui tractēt contēptores diuini iuris inclementiſsimè, nō ſolùm ſubactos ipſorū viribus verumetiā vltro deditos metu malorū inopinatorū, famis atq; neceſsitatum ſimilium.quidā enim minora mala eligūt,vt maiora effugiant,ſi tamen minus incōmodum cēſendum eſt poſt amiſſam libertatē imperata immitium dominorū facere,& afflicto corpore ſubire dura miniſteria,& quotidie vidēdo ingrata ſpectacula,etiam animo deficere. videbūt enim in ædificiorū & plantationum, poſſeſsionúmq; partarum ſuis laboribus hæreditatē ſuccedere gentes hoſtiles,in aliena inuaſuras prædia,& apparatu alieno fruſturas:videbūt pīguiſsimas quaſq; pecudes mactari inſtruēdis eorū epulis,nec parci cōdimētis,vt inimici ex alieno viuant ſuauius:videbunt vxores,quas puellas duxerāt quærendorum liberorū gratia,ſobrias,bene curantes rem domeſticam,maritorū amantes,abduci pro meretriculis,& cupiēt quidem vim vi repellere, ſed præter inanem tumultuationē nihil efficere poterūt,nimirū eneruati deſtitutíq; viribus, erunt etiā expoſiti quibuslibet ad omnes īiurias direptiones,abactiones, contumelias,damna,cruciatus,vulnera,perniciem,ita vt nullū hoſtile telum innoxium intercidat, ſed omnia deſtinatū feriāt. execrati erūt in vrbibus & oppidis,execrati in villis& domib9, execrati campi etiam aruáq; cum ſuis ſegetibus,& quantū fertilis ſoli collibus aſſurgit,veſtitúrq; arbuſtis mitiorū ſtirpium, execrati greges pecorum non ſupplēdi nouis fœturis, execrati fructus omnes,in ipſo articulo maturitatis euanidi.euacuabuntur & ipſæ cellæ penuariæ,quamuis alimētis refertiſsimæ.nullus quæſtus proſperabitur,artificia cuncta variæq; negotiationes & victus quærendi rationes nihil proderunt.Fruſtrabuntur enim ſpes ſtudiorum omnium, & in vniuerſum nihil earū rerū ſuccedet proſperè.quæ ſolent feliciter euenire pietatis cultoribus.hæc eſt enim iniquitatis merces impietatíſq;, & inſuper varia genera morborum corporis,ſingulas eiuspartes exedētia vel debilitantia,aut totum quantum eſt excruciantia,febribus, rigoribus,tabe,impetigine,morbo regio,ſideratione, vomicis, ſerpiginibus totam cutem occupantibus,inteſtinorū vitiis,ſtomachi ſubuerſionibus,pulmonis obturationibus,& reſpirationis impedimētis.Huc accedit linguæ paralyſis, auriū ſurditas, oculorum cæcitas,hebetudo confuſióq; aliorum ſenſuum, grauiſsima

uissima incõmoda, dilapso è sanguine venis contẽto quicquid vitale in se habuerat, & spiritu qui inest arteriis, non amplius admittẽte externi aëris sibi cognati tẽperiẽ: neruis quoq; laxatis & contentionem remittentibus, vnde sequitur coaptationis consensúsq; membrorũ dissolutio, defatigatorũ prius salsuginosi amarulentíq; fluxus impetu latẽter insinuati, & postquam semel inclusus est angustis meatibus, non inuenientis facilem exitum, & per hanc conflictationem inducentis dolores intolerabiles: vnde proueniunt morbi articulares & podagrici, cõtumaces aduersus omnia remedia, & proinde ope humana incurabiles. huiusmodi calamitates quoties accidũt, miraculo sunt plurimis, reputantib' quomodo qui paulò ante obelusi, carnosi, luculentáq; habitudine conspicui fuerant, tam repentina tabe collicati sint, rugosi redditi, & vix neruis hærẽtes atq; ossibus, opertíq; tenui cuticula, tum quomodo mulierculæ delicatæ ac tenerrimæ, ab ipso ætatis primordio assuefactę delicijs & voluptatibus, præ afflictione graui redactæ sint ad ferinã quãdam animi simul ac corporis speciem, tum verò imminebũt hostes etiam intentando vltores gladios. At illi miserè in oppida cõpulsi, cùm séq; suáq; in tuto esse credent, spe frustrati cadent internecione quotquot erunt puberes, ex insidiis oppressi ab hostibus: ꝙ si ne sic quidem emẽdati fuerint, nec ab erroribus in veram viam redire voluerint, tãta innascetur animis superstitum pauiditas, vt nemine persequẽte fugiant, solis vt ignaui solent profligati rumoribus: & vel leuissimæ frõdis vẽto agitatæ strepitus tãtum metũ incutiet, quãtum grauissima victore tergis hærẽte pericula, vt nec filij parẽtibus opitulentur, nec parẽtes liberis, nec germani fratribus, ne fortè dum aliis parant succurrere, amissa fugæ occasione in potestatẽ hostium ipsi veniãt. Sunt autẽ malorum hominũ spes irritæ: nam fugiẽtes non magis quàm manentes euadãt. quòd si qui abdiderint se in latebras, in hostes sibi naturaliter infensos incident, videlicet in feras agnatis armis horrẽdas, quas Deus à mundo cõdito præparauit ad terrorẽ contumacium hominũ, & ad exigẽdas pœnas ab inemendabilibus. hæc non credent qui non spectauerunt vrbes euersas funditus, quæ quondam habitatæ nunc abierunt in fabulam, post ingentem felicitatem repẽtinis obrutæ calamitatibus, partim obliuioni traditæ, partim relatæ in literas. huc accedẽt tabes, & corruptis interaneis anhelit' difficiles: quę tædium pressurámq; inducẽdo, vitã incertã faciẽt ceu in sublimi

pend

pendentium.nam terrores alij post alios interdiu noctúq; succedentes sibi inuicem sursum ac deorsum exagitabunt animã, vt mane vesperam optet, vespere verò auroram, ob erumnas vigilantium, & eas quæ dormiētibus in somnis obuersantur abominandas imagines. atq; ita eueniet vt nouelli coloni Deo fortunante fiant conspicui, prædicentúrq; beati duobus nominib⁹, vel ꝙ ad Deum transfugerint, vel ꝙ ab eo cæleste præmium acceperint, nõ enũtiandum profanis auribus. at veteres ciues sed degeneres pessum ibunt prolapsi ad imum tartarũ tenebrásq; profundissimas: vt hisce exemplis genus humanum admonitũ sapiat, nõ ignarum quàm libenter Deus amplectatur virtutem vel ignobilium, qui radices nihil moratur, sed solas stirpes suscipit mutatas ad frugem meliorẽ. atq; ita vrbibus absumptis velut incendio, desolatisq; agris, respirabit tandem terra vexata exercitáq; non ferẽdis incolarũ iniuriis, qui virgines hebdomadas & è sua ditione, & ex ipsis animis eiecerãt. solum enim, aut vt cautius loquar, primum festũ natura parens protulit, septimi cuiusq; anni & diei, vt his homines, illis agri, interquiescerent. cæterùm qui hanc legẽ violarunt, simúlq; fœdera, salẽ, aram misericordiæ, cõmunẽmq; larem, omnia hæc ad hebdomadam pertinentia cõtempserũt, tum homines ipsis infirmiores grauauerunt continuis laborũ exactionibus, tũ agros ipsos, lucris ex his indesinenter quæsitis per auaritiã, nullum modũ imponẽdo iniquæ cupiditati nunquã satiabili. cùm enim debuissent hominibus, iuxta verã æstimationem germanis fratrib⁹ cõmuni parẽte natura prognatis, inducias ad septimũ quemq; diem præscriptas cõcedere, agris itidẽ quoties annus septimus recurreret, nec sationibus eos vexando nec insitionibus, ne exhaurirẽtur laboribus continuis: neglexerũt hæc præcepta humanissima, & animos corporáq; quorũcunq; poterãt, non ferẽdis erumnis oppresserũt, terræ quoq; vires & vbertatẽ extenuauerunt iniquis exactionibus, tributa non modò quotannis, sed & quotidiana extorquendo, quemadmodũ inhumani creditores exprimunt à suis debitoribus. quapropter illos quidem vindicta manet (vt diximus) & execratio: hæc verò debilitata, & mille modis vexata, exonerabitur tandem colonis impiis, tanq̃ sarcinis iniquis & superuacuis. Vbi verò circũspectis rebus omnibus per circuitũ, nihil se indignum superesse animaduerrit, sed sublatis è foro strepitibus, iniuriis, litib⁹, florere pacẽ, quietem atq; iustitiam: tum demũ vigorem pristinum recipiet, reuoca

uocatisq; in vsum sacris sabbatis festisq; solennibus, per quietem reficietur, tanquam athleta vires colligēs à lassitudine. deinde vt mater amātissima miserabitur amissos filios ac filias, qui magis viui quàm defuncti suos parētes contristassent: mox tamen renouata fœcūditate, pariet progeniem inculpabilem, quæ prioris iacturā sarciat. nam desolata, vt ait propheta, felix erit numerosa sobole: quod oraculum etiam de anima figuratè intelligitur. Sunt enim quæ refertæ vitiis & affectibus, tāquam circūfusæ sua progenie, voluptatibus, cōcupiscentiis, imprudentia, intēperantia, iniustitia, malè valent & ægrotāt moribundæ: vbi vero desierūt tales fœtus parere, aut iam natis orbatæ sunt, continuò restituūtur in castitatem virginitatémq; pristinam, & conceptū diuinum semen formāt ac viuificant, vt inde nascātur res mirandæ pulchritudinis, prudentia, fortitudo, temperātia, iustitia, sanctitas, pietas, cæteræq; virtutes ac felicitates: quarum nō modò natiuitas mactam prole facit parentem, verumetiam spes natiuitatis gaudio magno afficit. spes autem est lætitia futuræ lætitiæ prænuntia, licet imperfecta, tamē hactenus potior, ꝙ & præsentibus curis laxatis remissisq; hilarat, & futuræ felicitatis cōplementum prænūtiat. Hæ sunt execrationes & pœnæ quibus obnoxij sunt sacrarū legum & pietatis cōtemptores, cultorésq; multorū numinum, quorū finis est impietas & obliuio disciplinæ patriæ, ab ætate prima insitæ, vnum illud supremum Ens Deum credentis: at cuius sortem pertinēt veritatis cultores & derisores fabularū, quemadmodum nihil reticēs docui. attamē si qui has castigationes non vt perēptorias, sed vt ad emendationē incitātes acceperint, mutatiq; suum errorem damnauerint, & perpurgata mente culpas agnouerint ex animo, primū syncera cōscientia, deinde lingua quoq; ad profectū audientiū, veniam consequētur apud seruatorem & Deum propitium: qui generi humano hanc eximiā largitur gratiā, quòd id suo verbo cognatū esse vult, ad cuius similitudinē factus est hominis animus. nam etiāū qui extremas oras terræ incolant, seruiētes eis à quib' captiui abducti sunt victoribus, velut vno edicto vna die liberabūtur omnes, dn̄is mitātibus eorū cōsensum in deserendis vitiis & sectādis virtutibus. pudebit eīm eos dominari meliorib'. tū verò potiti hac inexpectata libertate q antea dispersi fuerāt per Græciç Barbariæq; cōtinentes & insulas, eodē momēto tēporis exciti è diuersis sedibus cōtendēt ad locū destinatū, deducēte quodā spectro augustiore diuinioréq;

quàm

quàm quæ obuersari solent humanis oculis, cæterorũ quidem nemini, sed solis seruandis cõspicuo: tribus freti apud patrẽ intercessoribus, aduocatísq;, vno æquitate siue bonitate ipsius patris, q semper ad pœnã tardior est q̃ ad veniã. altero, priscis gentis cõditoribus, qui etiã exẽpti corpore nudis animis syncerum suo principi cultũ exhibẽt, pro filiis filiabúsq; indesinẽter efficacibus precibus supplices, hoc honore digni ab eo habiti, vt exaudiãtur facilè. tertio verò eo, propter quẽ maximè à prioribus captatur beneuolẽtia. is est profectus eorũ qui reconciliantur, alioquin nunquã ab errore in viã rediturorũ, cui⁹ viæ haud alius finis est, quã ita Deo placere, vt patri probẽtur filij. vbi verò quò volebãt peruenerint, resurgẽt ędificia quæ modò in ruinis & ruderibus iacuerãt, & coletur deserta regio, & terra prius ad sterilitatẽ redacta fiet denuo fertilis: tam priscæ illæ maiorũ felicitates nihili reputabũtur collatæ ad præsentẽ copiã, velut è perenni gratiarũ Dei fonte manantẽ, ita vt omnibus priuatim publicéq; cõtingãt diuitiæ sine inuidia. erit enim repẽtina rerum cunctarũ mutatio. auertet enim Deus diras in hostes resipiscentiũ, qui calamitatibus eius gẽtis læti fuerãt, cauillãtes illudentésq; cõuitiis, quasi futuri perpetuò felices, & eã felicitatẽ per manus tradituri posteris, aduersarios verò semper visuri in miseria cõtinua duratura vsq; ad ipsorũ progeniẽ: pręvesania nõ intelligẽtes quod præteritũ fortunæ splendorẽ nõ sibi suę ve industriæ ferre acceptũ deberent, qui tantũ in hoc eis cõcessus sit, vt esset remediũ patriarum legum desertoribus, dum eos vrit hostium felicitas. postquã igitur suum lapsum ploratu gemitúque damnauerint, postliminio restituẽtur ad maiorum felicitatẽ pristinã, nisi quo omnino exorbitarunt in perniciem: cæterùm qui prius eorũ dolorẽ riserant, nefastos luctuosósque dies epulis celebrare soliti, & in vniuersum lætari calamitatibus, cùm primũ incipiẽt mercedẽ crudelitatis accipere, sentiẽt se peccasse non in contemptos ac humiles, sed claris oriundos maioribus, quorũ æmulatione excitari queant ad decus capessendum quod extinctum putabatur. sicut enim excisis stirpibus si radices maneant, nouæ plantæ pullulantes leuant veterum desiderium: sic in anima relicto exili virtutis semine, quamuis desint bona cætera, nihilominus inde nascẽtur res omnium humanarum pretiosissimæ atq; pulcherrimæ, quarũ ope ciuitates instaurantur & frequentantur ciuibus, gentes quoque ad miram populorum proficiunt multitudinem.

PHILONIS IVDAEI, Quòd mundus ſit incorruptibilis.

CVM in omni ſerio negotio Deus inuocandus eſt,vt genitor optimus,cuius exactiſsimã ſciẽtiam nihil omnino fugiat: tũ verò de incorruptibilitate mundi tractaturo id fuerit prorſus neceſſarium.nam nec inter ea quæ ſenſu comprehenduntur quicquã eſt mundo abſolutius, nec inter ea quæ intellectu percipiuntur,quicquam Deo perfectius.ſemper autem intellectus dux eſt ſenſui,ſicut intelligibile ſenſibili,& decet vt de rebus ſubditis ſcitentur ex magiſtro earum ac præſide,quicunq; præ cæteris tenentur natiuo cognoſcendæ veritatis deſiderio. Ergo ſi exerciti in placitis temperãtiæ,prudentiæ virtutúmq; aliarum,abſterſimus perturbationũ & ægritudinũ maculas,nõ dedignabitur Deus puris ſerenísq; precibus corã compellatus impartiri nobis ſcientiam rerũ cæleſtiũ per inſomnia,vel oracula,vel ſigna & prodigia, ſed quoniam nondũ abolita ſunt imprudentiæ,iniuſtitiæ,cæterorúmq; vitiorũ ſtigmata vix eluibilia,contẽti ſumus ſi vel vmbrã quãdam & imaginẽ veritatis inuenire dabitur.in hac autẽ quæſtione,an incorruptibilis ſit mũdus,ante omnia diſpiciẽdum eſt de ſignificato huius vocabuli,in ſcriptura ſæpe occurrẽtis,vt quid ſibi velit certò ſciamus.oſtendemus autẽ tantùm ea ſignificata quæ ad præſentem tractatũ faciunt.Primò dicitur mundus ambitus cæli ſtellati,complexus terrã cum ſtirpibus ſuis & animãtibus.Secũdò cœlum tantũmodo,quod intueri ſolitus Anaxagoras,cuidam ſcitanti cur ita libenter ferret ſubdiualia peruigilia,reſpondit,vt cæli aſpectu fruar: curſus & recurſus ſiderum in orbem redeuntes ſubindicans.Tertiò,ſicut placet Stoicis,eſſentia quædã digeſta indigeſtáve,vſq; ad exuſtionẽ duratura, cuius motus ſpatia tempus eſſe definiunt.Nunc autẽ conſideratur mundus iuxta primũ ſignificatũ,hic qui è celo terráq; conſtat,& cæteris quæ intra hæc continentur.Corruptio quoq; dicitur,nũc in deterius mutatio,nũc interitus;ita vt nihil fiat reliquum,quæ nulla ratione poteſt ſubſiſtere.Nam ſicut è nihilo nihil fit,ſic nihil corruptione redigitur in nihilum.nam ex nõ

existente impossibile est quicquã fieri, & Ens prorsus interire impossibile creditur. & vt Tragicus ait, Genitum nihil emoritur: Sed transpositũ vltro citróq;, Formã priorem alterat: adeò stultum est solicitũ esse de mundi interitu, sed in quæstionẽ venit tantùm hoc, possítne mundus præsenti ornatu amisso, & variis formis elementorũ temperaturísq;, dissolui in vnam & eandem speciẽ, an velut confractus omnimodã fragmentorũ confusionem capiat. hic tres opiniones dissentiũt: alij mundũ sempiternum aiunt, nec ortũ vnquam nec interiturũ. ediuersò alij & ortũ & corruptioni obnoxiũ. nonnulli vtráq; sententiam diuidunt, ortũ sentiunt cũ posterioribus, corruptibilem negãt cũ prioribus. atq; ita mixtũ dogma reliquerunt, creatũ esse, sed incorruptibilem. Democritus, Epicurus, & Stoicorum turba philosophorum, aiunt mundos nascibiles ac corruptibiles, verùm nõ similiter. illi, multos mũdus imaginãtur, quorũ generationem cõflictationibus & cõnexionibus atomorũ tribuunt, corruptionem repercussionibus & dissultibus. Stoici vnum mũdum asserunt, & Deum autorẽ eius generationis: corruptionis verò nõ item Deũ, sed indefessam vim ignis rebus insitã, post lõgas temporũ ambages absumpturã & in semet mutaturã omnia: ex qua denuo mundũ instauraturã opificis prouidẽtiam. iuxta horum opinionẽ potest dici alter mũdus sempiternus, alter corruptibilis: corruptibilis, vt nunc est ornatus & dispositus: sempiternus, post exustionẽ reparabilis, vt nunquã desinat. Aristoteles, nescio quàm piè sanctéq; doctus, ingenitũ & incorruptibilẽ mundum pronuntiat, & impietatis damnat quotquot contrarium asserunt, qui manufactis præstantiorem nõ existiment solem tam magnũ, Deum visibilem, & lunã cæteráq; vel fixa vel vaga sidera, omnia verè plena numine. Fertur etiam cauillatus olim se timuisse, ne sua domus vt procellarũ ac tempestatũ, aut vetustate, aut architecti incuria, contracto vitio corrueret: iam maiorẽ metum impẽdere ab istis qui conentur verbis mundũ destruere. alij negãt Aristotelem autorem huius dogmatis, & Pythagoreis quibusdam id tribuunt. ipse fortè fortuna in commentarium Ocelli hominis Lucani incidi, cui De vniuersi natura titulus, in quo mundum incorruptibilem nõ tantũ asserit, verumetiam argumentis conatur ostendere. genitũ autem sed incorruptilem aiunt à Platone in Timæo dici pro cõcione deorum, vbi iuniores deos natu maximus & princeps sic alloquitur: Dij deorum, quorum opifex ego & pater sum, attẽdite: quæ à me

à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Omne siquidem quod vinctũ est, solui potest. sed mali est, quod pulchrè cõpositum est, séque habet bene, velle dissoluere. quapropter quia generati estis, immortales quidem & indissolubiles non estis. nec tamen vnquam dissoluemini, nec mortis fatum subibitis. nam voluntas mea maius præstantiúsq; vobis est vinculum ad vitæ custodiam quàm nexus illi, quibus estis tunc cùm gignebamini colligati. Quidam autẽ sophisticè interpretantur, apud Platonem genitum dici mũdum, non quo habuerit generationis principiũ, sed quo, si factus est, non aliter quàm dictum est confieri potuerit: quandoquidem partes eius generari & mutari videmus. melior tamen & verior est prior sententia, non solùm quia toto hoc libro patrem & conditorem & opificem illũ deorum fictorem ait, mundum verò hunc opus eius & progeniem, archetypi exemplaris intelligibilis imaginem sensibilem, quicquid in illo intelligitur in se continentem, perfectè expressam vt sensu percipiatur, sicut illud perfectum intelligitur, verumetiam quia hoc de Platone testatur Aristoteles, quẽ puderet mentiri vt philosophum, & quia fide dignum creditur testimonium amici de amico, præsertim eius qui non fastidiuit doctrinam, sed superare conatus veteres necessariis commẽtis, quædã nouauit per singulas partes philosophiæ. huius autẽ Platonici dogmatis parentem quidam Hesiodum autumant, docere illum rati mundum esse genitum & incorruptibilem: genitum quidem, dum sic canit:

Principio chaos est genitum, mox deinde patentis
Telluris spatia, & molis fundamina tantæ.

incorruptibilem verò, quia dissolutionis eius & corruptionis nusquam meminit. chaos autẽ Aristoteles locũ putat, quia prius parari oportet id quod capiat corpora. Stoici verò aliquot aquã intelligunt hoc nomine, παρὰ τὴν χύσιν, id est, à fusione dictã. vtcunq; est, genitum esse mundum Hesiodus manifestissimè prodidit, sed longè antiquior Moses legifer docuit Iudæos, mũdum esse genitum & incorruptibilem, quod scriptum reliquit in sacris voluminibus, sunt autẽ quinq;, quorũ primum inscripsit Genesim, sic exorsus eam: In principio fecit Deus cælum & terram, terra autem erat rudis & inuisibilis. deinde progressus aliquantum docet, quòd dies & noctes, horæ annique, sol & luna mensores temporum, vnà cum toto cælo pro immortali sua natura permanebũt in sempiternũ. Rationes eorũ qui ingenitũ

incorruptibilémq; asserunt attoniti contemplatione tanti operis, ponemus prius, sumẽdo hinc initiũ. omnia quæcunq; sunt corruptioni obnoxia, duas habent causas interitus, internam & externam. ferrũ & æs aliásq; huiusmodi materias videmus absumi ex ipsis enato malo, quãdo rubigine exeduntur, occupata quadam impetigine. externa vero clade perit vrbs aut domus, quãdo conflagrat incendio. Ad eundem modum animalibus mors obuenit, aut interno morbo extorto, aut externa vi, dum iugulantur, lapidantur, exuruntur, aut fœdo suspendio pereunt. Si & mũdus interibit, necessum est vt aut externè ab aliquo, aut ab aliquã intestina causa perimatur. sed neutrũ est possibile. nam extra mundũ nihil est, quandoquidẽ is cõstat è congerie rerũ omnium, eapropter vnus & integer, & expers senij. vnus, quia si quis exclusum esset, posset inde fieri alius huic similis. integer, quia in eum insumpta est vniuersa essentia. morbi expers atq; senij, quoniã corpora quæ morbis lædi possunt aut senio, caloribus & frigoribus aliísq; cõtrarietatibus externè infestãtibus subuertũtur: è quibus rebus nullũ mundo est periculũ, quãdoquidem inclusis omnibus, foris nulla relinquitur. ꝙ si vtiq; aliqd est exterius, omnino inane erit, aut otiosa quædam natura, quæ nec pati possit nec agere. Atqui ne ab interna quidem causa dissoluetur, primũ quia sic pars esset toto maior ac potentior, quod est absurdissimũ. nam mundus insuperabili robore præditus partes suas mouet, ipse à nulla earũ mobilis. deĩde cũ duæ sint causæ corruptionis, interior & exterior, quęcunq; vnam admittũt, eadem & alterã. id in equo, boue, homine, similibúsq; animalibus deprehenditur, quæ quoniam ferro possunt interimi, morbo quoq; intereũt, difficile enim est, imò impossibile, inuenire quod intelligibili externæ causæ obnoxium, corruptionem non capiat, per se subsistẽs antequam mũdus esset. nam quod non est, ne mouetur quidem. demõstratum autẽ est, tempus esse motus interstitium, vnde sequitur vt sempiternum vtrũq; sit, careátq; initio, ac proinde sit incorruptibile. Dicat fortasse aliquis Stoicus disputator verbosior, fateri se tempus esse mundani motus interstitium, sed non huius tantũmodo præsentis, verùm & eius qui post exustionem fore intelligitur. cui sic respondendum cẽseo; ô bone, peruertis nomina, mũdum vocas qui inornatus sit. nam si hic quem videmus, verè aptéq; mundus vocatur, ornatus ordinatúsq; summo & diuino artificio eius in ignẽ mutatio meritò nominari potest perturbatio

batio. at Critolaus musarũ amator & peripateticæ sectator philosophiæ, dogma de sempiternitate mundi approbans, talibus argumentis vtitur: Si mundus est genitus, ergo & terra: si terra, ergo & humanũ genus. at homo ingenitus ab æterno subsistit sicut declarabitur, si tamen demonstratione in re tam euidenti opus est. sed opus videtur propter fabularum autores, qui mendaciis vitam replent, veritate profligata è domibus & vrbibus, atq; etiam è singulorum pectoribus, excogitatísq; speciosis versibus ac metris ad illiciendos fatuos, quorũ aures incãtant fallúntq;, sicut oculos deformes meretriculæ, adscititio adulterinóq; decore eos prẹstringẽtes, cũ natiuo careant. aiũt enim hominum ex hominibus generationẽ esse naturẹ opus recentius: antiquius autem ex terra, quandoquidẽ hæc creditur mater cõmunis omnium. & illos Græcis decantatos satiuos homines, ex terra prognatos sicut nũc nasci solent arbores, perfectos armatósq; terræ filios. id verò figmẽtũ esse fabulosum liquet multis modis, iam primùm ex quo humani generis prĩceps natus est, opportuit eum statis temporibꝰ crescere. gradus enim quosdã ætatum natura cõdidit, per quos ille ascenderet ac descenderet: crescendo ascenderet, decrescendo verò descenderet. terminus summus ascendenti est vigor, quò vbi quis peruenit, non progreditur amplius, sed quemadmodũ cursores in diaulo quem vocant, cursu retrorsum flexo decurrit iterum pẹr eadem vestigia, donec in senectute deficiat. quosdam autẽ perfectos natos opinatur nemo, nisi forte ignarus legum naturæ inuiolabiliũ. mentes enim nostræ vitiatæ contagione adiuncti sibi mortalis corporis, non mirum si sunt mutabiles: sed vniuersĩ natura omnipotens, quæcunq; semel decreuit ab initio, constanter seruat intra præscriptos terminos. ergo si vnquam placuisset ei nasci perfectos homines, nunc quoque sic nascerentur, nusquam infans, nusquam puer, nusquam esset adolescens, sed vir confestim, & fortasse nec senio nec morti obnoxius. nam cui nullum incrementum, ei ne detrimentum quidem accidit. proinde mutationes quæ virilem ætatem antecedunt, proficiunt in melius: quæ verò deinceps sequuntur vsq; senectam & obitum, deteriores fiunt in dies, cæterùm cui non insunt priora, ne posteriora quidem inesse, probabiliter creditur. quid enim obstaret quo minus nunc quoq; sic vt olim gignerentur homines? terra certè nondũ senuit, vt videri possit effœta præ senio, viget illa semper sui similis, cũ sit vniuersitatis quarta pars, & ad totius salutẽ

pertineat manere hanc incolumẽ,quando & germana eius elementa nunquã ſeneſcũt. id verũ eſſe apparet ex indefeſſa continuáq; huius fœcũditate.irrigata enim vel fluminũ reſtagnatio nibus,ſicut Aegyptus,vel annuis imbrib',exhauſtas feracitate vires reficit,& quiete modica ſe refouet,móxq; vt ante alimẽta largiter animãtib' ſuppeditat.quapropter opinor poëtis nõ temere Pandorã vocari,quaſi πάντα λαρυμίνην,id eſt omnia largiẽtem vel iucunda vel neceſſaria,nõ his aut illis,ſed omnibus quæcũq; ſortita ſunt animã. certè ſicui daretur adulto verè pinnas aláſq; ſumere,& è ſublimi cãpos colléſq; inſpicere:quomodo illi herbas ferant & pabulũ,hordeũ & triticũ,aliáſq; ſpecies varias,vel ſatas agricolarũ induſtria,vel ſua ſponte prouenientes:hi verò folia frondéſq; quibus denſent arbores, ſimúlq; fructuum copiam,quibus nõ ſolũ arcetur inedia.ſed & laſsitudini ſuccurritur(nam oleę fructus medetur defatigatis corporibus, vinum modicè potũ remittit vehementes dolores animi) præterea ſuaues auras exhalantes è floribus, eorũq; colores ineffabiles arte diuina picturatorũ: móxq; deflexis oculis ad arbores infrugiferas,cõtemplari ſeorſum ſilueſtres populos,cedros,piceas,abietes,quercuũ robora proceriſsima , cæteráſq; id genus materies, quæ tum mõtes maximos tũ pleróſq; pingues agros radicibus eorũ ſubiectos opacant:agnoſceret indefeſſum terræ ſemper iuueneſcentis vigorẽ,quã nihil diminutũ ſit è priſtinis eius viribus,ergo nunc quoq;,ſi vnquã antea pareret homines, duabus de cauſis neceſſariis:primũ,ne ab officio ſuo decederet, maximè in generatione hominis,animalis omniũ præſtantiſsimi.deinde vt ſubleuaret mulieres,quæ grauidæ valde onerãtur per menſes fermè decem continuos,interdũ etiam parturiẽtes in ipſo nixu emoriũtur.ꝓfectò magna eſt ſtultitia, credere vuluam aliquam latere in terræ ſinibus,quæ hominẽ concipiat.nã vulua eſt is locus in quo animal vitale gignitur, quam naturæ officinã licet dicere,aptam formãdis animantibus.ea nõ terræ pars eſt,ſed fœminæ,facta ad generationẽ,alioquĩ illa etiã vberibus opus haberet ad alendos recens editos fœtus alimẽto cõuenientiſsimo.atqui nec amnis nec fons vllus in toto orbe memoratur,qui pro aqua exundet fluẽtis lacteis.adhæc ſicut lactis egent infantes modò geniti,ſic amictus & tegminis, ad arcendos æſtus atq; frigora ne quid noceant tenellis etiam tum & facilè ſentientibus iniuriam.quamobrem obſtetrices matréſque ad quas ea cura pertinet,inuoluunt eos faſciis.at terrigenæ qui

fieri

fieri potuit vt nudi relicti non statim perirét, vel præ solis ardore, vel præ frigore. nam vtrunq; solet morbos & mortes accersere. sed quoniam semel cõtempserunt veritatem isti fabulatores, ausi sunt armatos è terra producere. Quis enim erat sub terra faber, quis nouus vulcanus, vt mox armaturas excuderet? aut quid cũ armatura illis primigenis, cũ homo animal mãsuetissimum, rationem à natura munus eximium acceperit, à qua etiã ferini affectus incantati mansuescunt. satius erat pro armis eis dare caduceum, cùm rationali naturæ cõueniret insigne pacis denuntiandæ omnibus, quos armis territari nõ oportebat. itaq; satis conuictæ sunt nugæ hominũ, veritatem mendaciis oppugnantiũ. cęterũ nosse debemus, perpetua successione prognatos ex hominibus homines, viro in vuluã tanquã in aruũ semẽ mittente, muliere verò id excipiente salubriter, & natura modò inuisibili formante partes tũ corporis, tũ animæ, donantéq; generi humano immortalitatẽ quã nõ donauit singulis. illud enim semper durat (mirũ dictu) indiuiduis pereũtibus. quòd si homo est æternus, pars vniuersitatis minima, vtiq; mũdus quoq; ingenitus est, ac proinde incorruptibilis. Pergit Critolaus ratiocinari: quicquid sibiipsi sanitatis causa est, morbis caret, sicut quicquid sibiipsi vigiliæ causa est, peruigilat. inde colligitur sempiternum esse id, quod suamet causa est essentiæ. mũdus porrò sibiipsi causa est essentiæ sicut & cęteris rebus omnibus: ergo mũdus æternus est. illud quoq; considerare debemus, quicquid nascitur vtiq; imperfectum esse à principio, processu verò temporis augeri donec omnino absoluatur. itaq; si mundus est genitus, fuit aliquando (liceat mihi vti ætatum nominibus) puer admodum, & post multos annos euolutus, multáq; secula, vix tandem absolutus est. nã quod est lõgæuissimũ, necessariò tardè ad vigorẽ suũ peruenit. tales autẽ mutationes siquis credit in mundum cadere, habẽdus videtur pro insanissimo, atq; adeò pro insanabili. sic enim probaretur eũ nõ tantũ corpore sed & animo proficere. quandoquidẽ etiã qui aiũt interiturũ, credũt tamẽ ratione præditũ. ergo more hominũ brutus erit in generationis suæ principio, adulta ætate compos rationis. quod vel cogitare nefas fuerit, nedũ proloqui. qui enim possumus hũc perfectissimum visibilem ambitũ, contentásq; in eo partes singulas, non credere perfectũ semper corpore simul & animo, expertẽ malorũ quibus genita corruptibiliáq; sunt obnoxia? Addit tres causas absq; externis afferre perniciẽ animalibus, morbũ, senium,

totum ex omnibus totis & perfectis absolutum, expertem mor bi seniíq; Deus mundum cõstituit. Hactenus Platonis de incor ruptibilitate mundi testimonium. quòd autem non sit genitus, naturalis attestatur veritas. nam quicquid est genitum, necessariò dissoluitur: quicquid autem non est corruptibile, ne genitũ quidem fuit. nam & autor huius trimetri, Neci debetur quicquid vsquam nascitur: videtur nõ malè colligere. & aliàs sic argumentari licet. quæcunque composita corrumpuntur, dissoluuntur in id vnde fuere composita. dissolutio porrò nihil est áliud quàm rerum singularum in pristinam naturã reditus. ergo à contrario compositio præter naturam res in vnum cogit, id quod videtur verissimum, homines enim ex quatuor elemẽtis, quæ tota in vniuerso sunt, cælo, terra, igne, aëre, particulas quasdam mutuati, ex ea temperatura mixti cõfectíq; sunt. quæ autem permiscentur, naturali situ priuantur, caliditas sublimi, frigiditas humili, dũ posita grauitate subleuatur & in summũ locum demigrat, quem caput maximè terrea nostri pars occupat. violẽto autem vinculo nullũ inutilius aut minus durabile. celeriter enim à vinctis rũpitur, reluctantibus & naturalẽ motum desiderantibus ad quem properant. nam vt ait tragicus:

E terris orta, terra rursus accipit.
In cælum quicquid est suum reuertitur.
Genitum nihil emoritur:
Sed transpositum vltro citróq;,
Formam priorem alterat.

omnibus certé quæ corrũpuntur lex præfinita est hæc vt quando contemperantur discedant à naturali ordine, demigrántque in loca contraria, & peregrinentur quodammodo. quando verò dissoluuntur, in natiuas suas sedes ceu postliminio reuertantur. at mundus expers est perturbationis de qua loquimur. nã si esset corruptibilis, videremus nunc partes eius nõ suo loco naturali cõsistere, id quod cogitare nefas est. optimum enim & aptissimum sitũ cunctæ mundi partes sortitæ sunt, ita vt singulæ sede sua tanquam patria contentæ non requirant mutationem in melius. propterea terræ attribut⁹ est locus medius, quò ferũtur omnia terrestria, etiamsi in altũ iacias: quod est natiui situs indicium. Vbi enim quidque sponte nõ coactum sistit quiescítq;, ibi habet locum propriũ. dein aqua super terram diffunditur, aër verò ignísq; sursum secesserũt à meditullio: aër quidem sor titus ignis & aquæ cõfinium, ignis autem quæ sunt editissima.

proinde quamuis accẽsam facem ad terras deferas,flãma nihilominus tendet in cõtrarium,& naturali motu ignis subleuata recurret retro vnde venerat. Ergo si præternaturalis motus in aliis animalibus corruptionem efficit,in mũdo autem singulæ partes ordinem suum & naturalẽ situm retinẽt, iure possumus eum incorruptibilẽ dicere.illud quoq; liquet cuivis, naturã singula,quorũ natura est,cupere conseruare,atq; adeò si liceat immortalia reddere:vt stirpes natura stirpiũ,animãtium verò natura animantes singulas:sed cũ sit pticularis necessariò deficit, nec potest ad æternitatẽ perducere.nam aut defectus,aut æstus, aut frigus,aut aliæ noxæ plurimæ lædere solitæ inuadunt,cõcutiunt,& tãdem abrũpunt vinculum.quæ nisi externę infestarent, quãtum in ipsa natura est paruas æquè ac magnas res seruaret incolumes. ergo necesse est mũdi quoq; naturã salutis eius esse cupidã.nec enim particulari est deterior,vt nõ fungatur officio & morbum pro sanitate,interitum pro salute afferat,quãdo humeris superemineat ingẽs,Agnosci facilis forma, pulchræ licet omnes,id si verũ est mũdus corruptionem non recipit.Cur ita? quia natura eum continens inuicti est roboris,& omnibus reb9 noxiis potẽtior.ideo rectè Plato:Nulla,inquit,decessio fieri poterat,nulla accessio.quò enim aut vnde?cũ ipse seipsum alat de suo,ipse in seipsum agat,& à seipso patiatur.nam tali arte autoris sui conditus est,vt sufficiat sibi potius quàm indigeat.Egregiè tamẽ eãdem sentẽtiam astruit illa quoq; ratio, qua multos sibi placere video,vt exacta & incõuincibili.quærunt enim,cur Deus mundum perderet?vt nullum posthac cõderet?an vt repararet alium?primũ illud Deo non cõuenit,cuius est è perturbatione ordinem,nõ ex ordine perturbationẽ facere.præterea videbitur capax pœnitentiæ,quod est animi vitiũ.debuerat enim aut non cõdere mundum,aut postquam semel condere placuit, gaudere condito.posterius verò nõ exigua scrutatione dignum est.si enim pro hoc pręsente reparabit alium,is fiet aut deterior aut similis aut melior,quę singula sunt reprehensibilia.nam siquidem mundus deterior,opifex quoq; deterior.atqui nec vituperium, nec reprehensio,nec correctio cadit in absolutissima diuinæ artis opera.nam vt est in prouerbio:

Nec mulier tam mentis inops,vt recta relinquens,
Deteriora malit,illáq; posthabeat.

magis decet Deum formare informia,& turpibus addere mirã pulchritudinẽ.sin autem similis,incassum laborat artifex nihil

à par

à paruulis pueris differens,qui sæpe in littore per lusũ tumulos arenæ excitãt,móxq; manibus eisdem diruũt. præstat enim nihil demendo addendóve,nec in melius deteriúsve mutando,sic eum vt ab initio factus fuerat immotũ sinere. quòd si meliorẽ fabricabit, melior fiet etiam opifex,ideóq; cùm priorẽ pararet imperfectus arte ac proposito:quod ne cogitare quidem fas est. Deus enim semper est sibi par & sui similis,nec in deterius nec in melius proficiẽs.hominũ est hæc inæqualitas,tum incremẽta tum detrimẽta in vtramvis partem recipientiũ,sicut & alias mutationes in cõtrarium.Adhæc cùm mortalium opera conueniat esse corruptibilia,probabiliter creditur illius immortalis opus incorruptibile:quandoquidẽ rationis cõsentaneũ est opera similitudinẽ referre sui opificis.Quĩ & illud cuilibet est perspicuum,terra pereũte, necessariò perire totũ genus terrestriũ animaliũ,aquatilia verò aqua pereunte sicut post aëris ignísq; interitum sequi internecionem ex igne genitorum & volucriũ. eadem ratione si cælum interit,peribit sol & luna, peribũt reliqua sidera tum fixa tum erratica, totáque illa sensibilium deorum,vt olim creditũ est, militia beatissima. id verò nihil esset aliud,quàm opinari mortalia numina:quod æquè absurdũ fuerit,atq; hominum immortalitatem credere.atqui in hac dignitatum collatione posterius hoc sit verisimilius, vt quod contingat per Dei gratiam. nam fieri potest vt mortalis immortalitate potiatur, sed deos hanc amittere non est possibile. quicquid delirent homines. Certè qui mũdi exustiones instaurationésq; inducunt,deos fatentur sidera,quæ tamẽ imprudenter suis verbis enecãt. satius fuisset ea lapides ignitos dicere,sicut quidam de cælo nugãtur quasi de carcere,quàm diuinis cælestibúsq; naturis adimere immortalitatem debitam.nunc in tantũ aberrarunt à vera sentẽtia,vt non sentiant se prouidentiam quoq; (ea est mundi anima)tollere atq; pessundare tam friuolis rationibus. Certè Chrysippus inter suæ sectæ homines laudatissimus, in tractatu De crescente,talia quædã portẽta cõminiscitur:præfatúsq; impossibile esse duo specifica cõsistere in eadẽ substantia:subdit:Fingamus verbi gratia quempiam integrum,alterũ verò vno pede mutilum. hũc Theonem,illum Dionem vocari. postea Dioni pedem abscisum.si quæratur vter corruptus sit,de Theone dicetur id magis propriè. Atqui hæc mira magis quã vera sunt,qui fit enĩ vt Theon illæsus perierit,Dion absciso pede non perierit?Rectè,inquit,Dion enim præciso pede recurrit

ad imperfectã Theonis substãtiam,& duo specifica in vno subiecto esse non possunt. vnde necessariò cõsequitur, Dionem permanere, Theonẽ verò perisse. hic tragicus diceret: non ab aliis, sed nostrismet pennis capimur. hanc enim ratiocinationis formam aliquis ad modum trãsferens, posset colligere corruptioni abnoxiam prouidentiam. aduerte quomodo. ponamus mundum quasi Dionẽ: integer enim. mundi verò animã quasi Theonem: quoniã pars toto minor est. adimatur nũc sicut Dioni pes, ita mundo quicquid inest ei corporeũ. ergo necesse habebimus dicere, mũdum quidem non perisse adempto corpore, sicut nec Dionem resecto pede: sed mundi animã, sicut Theonẽ illæsum. mũdus enim ad minorem substãtiam recurrit, adẽpta sibi parte corporea: anima verò eius periit, quia nõ possunt eidem subiecto inesse duo specifica. nefas est autẽ dicere mortalem prouidentiam. quòd si hęc immortalis est, mũdus quoq; incorruptibilis erit necessariò. maximũ tamen æternitatis eius argumentũ est tempus. nã si tempus ingenitũ, necessariò mundus quoq; ingenitus. cur ita? quia vt ait magnus ille Plato, dies & noctes, mẽses & annorum circuli tẽpus indicant. id autem nõ potest consistere sine solis motu & totius cęli ambitu. itaq; definitores rerũ rectè statuunt, tempus esse mundi motus interstitiũ, sed ne hoc quidem sanum est. fit enim mũdus genitor & autor tẽporis. inconuenientissimum autem fuerit cogitare, fuisse aliquando tẽpus quãdo mundus non erat. caret enim huius natura tam fine quàm principio. nã ex his ipsis. Erat, Olim, Quando, tẽpus cõtexitur. iuxta hoc autẽ dogma cõsequitur, ne exustionis quidẽ tẽpus tandem fore. non iuuentuti enim sed senectuti maiestas cõtingit, præsertim in rebus quas nõ brutus & fallax sensus iudicat, sed mẽs purissima & vigẽtissima. id declarabit Boethus argumentis mox dicẽdis. Si est, inquit, mũdus genitus & corruptibilis, de nihilo fiet aliquid, quod & Stoicis videtur absurdissimum. quare? quia nõ potest inueniri vlla causa corruptionis, interna externáve, quæ mundũ destruat. extra enim nihil est, nisi fortè inane, elemẽtis totis intra eũ cõprehensis. intus quoq; nullus talis morbus est vt possit tantã molẽ dissoluere. quòd si sine causa corrũpitur, liquet de nihilo corruptionẽ fieri, quod omnino ratio respuit. atqui aiunt tribus modis corruptionẽ fieri, per diuisionem per ablationem præsentis qualitatis, & per cõfusionem. quæ ex discretis cõstant, greges, armenta, chori, exercitus, tum quæ è cohærentibus corpora cõpacta sunt, disiunctione &

diuisi

diuisione soluuntur.per ablationem autẽ præsentis qualitatis, cera trãsformata,vel cõplanata priusquàm refingatur in aliam speciem,postremò per confusionem, sicut medicamentũ quod vocatur tetrapharmacum.vires enim simplicium pharmacorũ in vnum congestorũ abolitæ sunt, vt ex his vna vis efficeretur eximia.quonam ex his modo mundũ corrũpi dicemus? per diuisionem?at non cõstat ex discretis,vt partes dispergantur:nec ex cohærentibus,vt dissoluãtur.sicut nostra corpora,multis pestibus obnoxia se potẽtioribus.ille verò inuicto pollet robore, & omnia longè superat.quid si per ablationẽ qualitatis?id quidem est impossibile. manet enim, vt aiunt aduersarij,qualitas & ornatus huius mũdi vsq; ad exustionẽ.quid si per confusionẽ? apage.tum enim fatendum esset corruptionẽ in nihilum redigi,quam ob rem? quia si vnũquodq; elementũ separatim corrũperetur,posset mutationem in aliud capere,quòd verò simul omnia confusa pereãt,cogitatio est rerum impossibilium.Præterea si exurẽtur,inquit,omnia,qd interim Deus faciet,nihilne omnino?quod meritò miretur aliquis.nũc enim inspicit singula,paternam curã gerens rerum omnium:& vt vera fateamur, aurigæ more gubernatorisq; regit & gubernat vniuersa, soli, lunæ cæterisq; sideribus,aëri quoq; ac reliquis mũdi partibus assistẽs,cooperãdo quicquid ad vniuersitatis perpetuitatem rectámq; & inculpabilem dispensationẽ pertinet. quòd si cuncta perierint,segnis & otiosus vitã iniucũdam viuet:quo quid dici potest absurdius?piget me vlterius nefariis verbis procedere: mortem etiã in Deum cadere, si cadit otium. nã si sempiternũ motum adimas animæ,ipsam quoq; rebus eximes.est autẽ aduersariorũ opinione Deus mũdi anima.Quid illud nónne quæsitu dignũ,quomodo reparatio sequatur omnib' rebus absumptis incendio?exusta enim substantia,necesse est & ignẽ extingui destitutũ fomẽto.qui si maneret,seruari poterat scintilla seminalis ad ornãdam instruendámq; aliã materiã: sublato autẽ illo,hæc quoq; vna tollitur.id verò asserere,iã duplex fuerit impietas,nõ modò mũdum infamare vt corruptibilem, sed & instaurationẽ eius negare,quasi Deus perturbatione, cessatione ac erratis gaudeat.Inspiciamus hãc rationem diligẽtius.Ignis dicitur tripliciter,vel pruna,vel flamma,vel splẽdor: pruna est ignis in materia terrea,spirituali quadam habitudine peruadens totã vsq; extremitatẽ.flamma est id quod è fomite fertur in sublimia.splendor verò q à flãma emittitur,oculos adiuuãs

ad percipienda visibilia.splendorē inter & prunam flamma est media.in prunas enim subsidit,excitata habet splendorem,qui fulget sine vi vrendi,ergo si exustione dissolui mūdum placet, prunæ inde non fient,alioqui multum terreni relinquetur post incendium,placuit autem prius sententia que negat vllum cor pus posse tum subsistere,sed terræ,aquæ,aëris elementa in merum ignem abitura.at nec flamma alimēto destituta, quod ni relinquatur,ipsa extinguetur continuò.Vnde colligitur ne splēdorem quidem inde posse fieri:quandoquidē is per se non subsistit,quippe qui à priorib⁹ procedit,pruna flāmáq;,ab hac maior,ab illa minor.à flāma enim longè latéq; diffunditur, ergo cùm illa priora demōstratum sit in exustione nusquam existere,nec splendor,ibi aderit.nam diurnus ille splendor egregius, sole subterraneū circulum emetiēte noctu mox euanescit,præsertim si luna sileat.ergo mūdus non exuritur, sed est incorruptibilis.quòd si exureretur,non reparabitur alius.ideo quidā è Stoicis acutius prospiciētes fore vt conuincātur,conati sunt tāquam moribūdæ huic propositioni medicinam facere, sed frustra.cùm enim motus causas sit ignis,ex motu verò sumatur generationis principium,& sine motu gigni quicquā sit impossibile,negarunt post exustionē ante mundi principium extinctū iri vniuersum ignem.nā aliquantū superfore.vehemēter enim metuebāt ne toto extincto cessarēt omnia sine spe instaurationis,rerum autore motu sublato.Verùm ista figmenta sunt hominum,technas & vaniloquia contra veritatē querētium.quare?quia mundū exustione fieri prunæ similē docuimus impossibile,nisi supersit multa terrena substātia quæ ignem capiat.sed ita nō vinceret exustio,si quid residuū maneret è terra elemento grauissimo.necesse est igitur vt in flammam aut in splendorem abeat. in flammam,vt Cleanthes opinatur:in splēdorē,vt Chrysippus.sed in flāma fiet,vbi deficere inceperit, simul & semel non paulatim extinguetur.nam cum alimento viget,quo fota diffunditur,eodē destituta minuitur.id ex quotidiano vsu licet colligere.lucerna quādiu rigatur oleo, flammā emittit lucidam,quo absumpto statim extinguitur,ac ne tātillū quidē ex ea fit reliquū,quòd si dicas mundum in splendorē non in flammam abire,rursum simul & semel mutabitur.quare? quia per se nō subsistit,sed è flamma nascitur,qua prorsus extincta splēdor eodem momēto interit.sicut enim flamma se habet ad fomitem,sic splēdor ad flammam.ergo sicut flamma deficit cum

fomite

fomite,sic splendor cum flāma.itaq; impossibilis est mūdi reparatio,nulla scintilla seminali reliqua,omnibus igne absumptis,ipso verò igne alimentorum inopia.Vnde liquet eum esse ingenitū & incorruptibilem.ergo secūdum Chrysippū mūdus reparabitur ipso igne præbēte vicē seminis,si vera est eius philosophi sentētia,primū quia è semine generatio fit,& in semen resolutio.deinde quia physici aiunt mūdum esse rationalē naturā,nō solùm animatū sed intelligentē atq; prudētem etiam. hinc contrarium quàm ipse proponit colligitur,quòd mundus nūquā corrumpatur.argumēta in promptu sunt,si rem examinare nō pigeat.Aut arbori similis est mundus,aut animali,sed siue arbor est siue animal,per exustionē corruptus nunquam sibiipse erit pro semine,attestātur iste species quæ semper nobis in vsu sunt,ex quibus nulla semel corrupta,seu parua seu magna fit,habet vim proseminādi corporis.Nónne vides q̄ multę per singulos dies exoriantur mites arbores,quàm multæ siluestres,in quibuslibet terræ partibus?harū singulæ quādiu stirps sana est,cum fructu pariunt & eius sustentaculum. tandē vetustate aut quavis iniuria perditæ radicitus, nunquam in semen dissolutæ sunt,eodē modo & animalium species,quas nemo facilè numerauerit,quàm diu viuūt & vigēt,emittūt genitalia semina:post obitū nusquā vllum semen fit reliquū.stulta enim est opinio,hominē viuum octaua parte animæ quæ pars genitalis dicitur,vti ad proseminādum quiddā sui simile:defunctū verò toto seipso.nam mors nō est vita efficacior:& alioqui nulla res è solo semine absq; propriis alimētis perficitur. semē enim est simile principio.principium autē per se solū nullos perfectos fœtus edit.Caue putes spicas è solo frumēto in aruū iacto prouenire:plurimū iuuantur à terra duplex nutrimentū subministrante,humidū & aridū.in vuluis quoq; fœtus formati nō è solo viuificant semine,sed & externis alimētis rigātur,quæ à prægnante suggerūtur.quorsum ista memoro? quoniā in exustione semen solùm absq; alimento supererit, igne absumptis cæteris,itaq; in regeneratione mūdi claudicabit ista imperfecta generatio,sublato quo seminale principiū sustētetur adminiculo:quodquidē absurdū & incōsistens esse ipse rerū effectus indicat.Itē quæcūq; generationē sumūt è semine,in maiorē eo molem excrescūt,& maiorē locū occupāt.videmus sępe arbores procerissimas ortas è minimo granulo, & vastas beluas è liquore natas exiguo,& hęc vt ante diximus,statī à natiuitate parua sūt,

cresc

crescunt autem donec ad perfectionẽ veniant. at in mundo eueniet contrarium. semen & maius erit, & maiorem locũ occupabit: quod autem inde prouenit, minus & loco minore circũscriptum. præterea mundus ex semine constãs non paulatim lẽtis incremẽtis augebitur, sed è maiore mole in minorem cõtrahetur. id ita esse quivis facilè perspexerit: omne corpus quod igne dissoluitur. late diffunditur, post extinctã verò flammam contrahitur, nec est in re tam manifesta opus vllis testibus aut probationibus, proinde mũdus ignitus fiet maior, vtpote vniuersa eius substantia resoluta in ætherem tenuissimum. quod vt opinor, prospicientes Stoici, extra mundum aiunt esse inane infinitum, ne cùm diffusionem infinitã admittat, locum eius diffusionis capacem non habeat. ergo quãdo intantum augetur, vt infinitam inanis naturam extensione sua propemodum exæquet, ita se habet vt semen, iuxta rationes ipsorũ. quando verò partes eius ritè perficiuntur. extinctus ignis in aërẽ crassum vertitur, aër contractus in aquã subsidit, aqua item magis crassata mutatur in terram elementum omnium densissimũ. hæc & sensu communi percipiuntur, & colliguntur ex ipsa rerũ serie. Quin & alio possumus vti argumento satis efficaci ad persuadẽdum hominibus vel difficilibus, modò ne nimis contentiosi sint. In his quæ iugatim inter se sunt contraria, alterũ esse, alterum nõ esse, apparet impossibile. nam si est album, est & nigrum: si magnum, & paruum: si par, & impar: si dulce, & amarum: si dies, & nox: & cætera similiter. quòd si fiat exustio, fiet aliquid impossibile. nam ex coniugatis alterum erit, alterum non. Age consideremus rem ad hunc modum. omnibus in ignẽ resolutis erit aliquid leue, rarũ, calidum: graue nihil, aut densum, aut frigidũ, prædictis cõtraria. & quomodo potest validius improbari ista exustionis perplexitas, quàm si persuasum sit natura cõiugationes has cohærere. at ista noua opinio parti alteræ æternitatem astruẽs, omnino tollit alterã. Illud quoq; nõ alienũ à scopo videtur veritatis inuestigatorib⁹. Mũdus si corrũpetur, aut ab aliqua externa causa corrũpetur, aut à Deo: ab externa causa non: nihil enĩ est quod nõ cõtineat, cõtentũ autẽ continẽtevtiq; infirmius est, à quo cõprehenditur. cæterũ à Deo corrumpi eũ, nefas est dicere. nã Deus nõ perturbationis, fœditatis, corruptionis, sed ordinis, ornatus, vitæ, omnísq; boni autor creditur apud veris opinionibus deditos. meritò igitur mireris assertores exustionum regenerationũq;, nõ tantũ quia pro falsis reiiciũtur cõiun-

ctæ argumentis quibus diximus,sed & hāc ob causam. Cū sint quatuor elementa ex quibus mundus constat,terra, aqua, aër, ignis,cur ignē à cæteris separando aiunt in eū resolui omnia? cur nō(dicat aliquis)in aërem,aut aquā,aut terram? insunt eñ & his vires potentissimæ.nemo tamen dixit mūdum abire in aquam,aut in terrā,aut in aërem.itaq; ne igniri quidem totus verisimiliter dicitur.nec minus oportet considerantes æquum ius mūdi partium,religione reuerētiáq; deterreri quò minus tam diuinā rem dicamus morti obnoxiam.nam egregia quædam est harum quaternarū virium compensatio,æqualibus iustisq; regulis ac terminis vices suas dispensantium. sicut enim anni circulus quaternis vicibus distinguitur,aliis partib⁹ post alias succedētibus,& per ambitus eosdē vsq; recurrēte tempore:pari modo & elemēta mundi vicissim sibi succedentia mutantur,&(quod diceres incredibile)dum mori videntur,reddūtur immortalia,iterum atq; iterū metiendo idem stadium , & sursum atq; deorsum per eandē viam cursitādo continuè.à terra enim accliuis via incipit ,quæ liquescens in aquā mutatur. aqua porrò euaporat in aërem,aër in ignem extenuatur.at decliuis altera deorsum tēdit à capite,igne per extinctionē subsidente in aërē,aëre verò in aquā se densante,aqueo quoq; liquore in terrā crassescente.Vnde laudatur Heraclitus dum ait:Animarum mors,aquā fieri:aquæ mors,terram fieri. cū enim animam opinaretur esse spirirū,aëris exitiū generationē aquæ , & ex aqua pereunte gigni terram subindicat,non prorsus interire dicens elementa,sed mutari ex aliis in alia,æquo iure semper incolumi,non solū vt par est,verūetiam vt necessitas postulat,quoniam imparitas iniusta est,quod autē iniustum,idem& origo vitij.vitium porrò exulat ex immortalitatis sedibus.mūdus autē diuinū quiddam est,&Dei domicilium sensibile:quod corrūpi affirmare nō est hominis intelligētis rerum naturę seriem. Quidam autem subtilius asserētes mundi æternitatem, hac quoq; ratiocinatione vtuntur. corruptionis quatuor modi sunt in genere,additio,subtractio,transpositio, alteratio. binarius addita vnitate in ternariū corrūpitur,nec manet binarius: sic in ternionē vnitate dempta quaternio.trāspositione verò Z & H Græcæ literæ,quarū alteram æquidistātes lineæ rectæ,alteram obliquæ efficiunt,transuersa quoq; linea hic recta , illic obliqua,alteratione porrò vinū in acetū corrūpitur,ex his modis nullus in mūdum cōpetit.dicemúsne illum additione cor-

rumpi?sed quid addas cùm nihil extra sit, quod non sit huius vniuersi pars, inclusa comprehensáq; in eo. auferemus fortè aliquid? primùm si quid auferatur, fiet inde nouus mundus alius priore minor: deinde impossibile est corpus aliquod ab vniuerso pendens diuelli separariq;. quid si partes transponantur? manent immotæ, nec mutant locum. nec enim terra super aquam attolletur, nec aqua super aërem, nec super ignem aër. sed quæ natura sunt grauia terram, aqua medium locũ occupabit, terra pro fundamento subdita, aqua verò superfluente. porrò aër ignísq; ambo natura leuissimi, locũ superiorem, sed non pariter. nam aër igni est pro vehiculo, quo ille sublimis vehitur. atqui ne per alterationem quidem corrũpi eum fit verisimile. æquipollens est enim elementorum mutatio, ea verò æquipollentia causa inconcussæ firmitatis est, vtpote cùm nihil vel superetur, vel exuperet. itaque dum tantũ virium recipitur quantum redditur, exæquatum ad proportionis regulam, sanitas infinitæ salutis opifex inde prouenit: quod æternitatis mundi argumentum est. Theophrastus eos qui generationẽ corruptionémq; mundi asserunt, ait quatuor rebus falli præcipuè, inæqualitate soli, maris decessionibus, corruptione singularũ vniuersi partium, & speciatim interitu terrestriũ animaliũ. primũ demonstrat hoc modo: nisi aliquãdo terra habuisset generationis initium, nulla pars emineret in ea: solo æquati fuissent mõtes omnes, nec in campis extarẽt tumuli. si enim ab æterno delata fuisset quotannis tanta vis imbrium, probabiliter editiora subsedissent abrepta torrentibus, & ediuersò assurgentibus campestribus complanata fuissent omnia. nunc verò tot asperitates locorũ, & multorum montium ætheriç celsitudines, terrã non esse æternam indicãt. alioqui (vt dixi) per tempus infinitũ superficies eius fuisset æquata in modum viæ regiæ. nam aquæ præsertim supernè labentis ea natura est, vt quædã obstacula vi protrudat, alia guttatim excauet, nec minus quàm fossores durum saxosúmq; solum subruat. mare certè (aiunt) iam decreuit, vt testãtur Rodus ac Delus insularũ clarissimæ, nã hæ quõdam sub marinis vndis latuerãt, procedente verò tempore his paulatim decedentibus exortæ sunt, sicut proditur earũ annalibus. Delũ verò etiam Anaphẽ aliquãdo nominatã, vt ex vtroq; nomine fides facti fieret, quoniã ἀναφανεῖσα δήλη, id est exorta clara est reddita, quæ antea latuerat, præterea magnorũ mariũ magnos profundósq; sinus exsiccatos cõtinenti additos, cũ incremen-

cremento non contenando oræ proximæ,satis arbustísq; consitæ.supereſſéq; in his signa inundationis pristinæ,conchas mari nósq; calculos,& id genus alia quæ fluctus solent eiicere in littora,ideo Delum sic canit Pindarus:Salue diis chara,pulchricomæ Latonæ stirpis gemellæ patria,Ponti filia, miraculum terrarum immobile:quam mortales Delon nominant,cælites verò beati,sidus telluris nigræ lucidiſsimum. Ponti filiam eam vocat,ſubindicās quod diximus. quòd si minuitur mare,minuetur etiam terra,& tandem post multos annos euolutos omnino absumetur in elementum aliud.sic aër quoq; per continua detrimenta paulatim euaneſcet.poſtremò in vnũ ignem abibunt omnia.tertij capitis ratiocinatio talis eſt.Cuiuſcunq; rei partes ſunt corruptibiles,ipſa quoq; corrumpitur,mundi partes omnes ſunt corruptibiles,ergo mũdus eſt corruptibilis, id iam conſiderãdum eſt,quod in hunc locũ diſtulimus:quæ'nam pars terræ(vt inde incipiamus)minuatur,& tandem abſumatur vetuſtate nimia,ſaxa duriſsima nónne putreſcunt per imbecillitatem ſui habitus?qui eſt intenſi ſpiritus tenor quidam,vinculum haud ſanè rumpi facilè,quod tamen tandem rũpitur.fiunt primùm friabilia,reſoluũtúrq; in tenuem puluerem:dein abſumuntur & omnino intereunt.aqua quoq; torpeſcit otio,ni vẽtis iactetur,& fœtorẽ non aliter quàm cadauer contrahit.aëris porrò corruptionẽ ignorat nemo,quãdoquidem & ipſe tũ morbum tum mortẽ poteſt recipere.quoniã ſi vera magis placent quàm ſpecioſa nomina,quid aliud peſtẽ licet dicere,quã mortẽ aëris malũ ſuũ diffundentis in animãtiũ pernitiẽ?de igne quid opus eſt multa dicere?deſtitutus alimento confeſtim extinguitur,claudus ſi poëtis credimus,& ex ſeipſo genitus.ideo ſubnititur incenſa materia,qua durãte durat,deficiẽte diſperit.idem aiunt accidere draconibus Indiæ.ſubrepere illos elephantis vaſtis beluis,ac terga ventrémq;,totum nexu obuoluere,móxque aliqua vena aperta bibere ſanguinẽ exſugendo & exſorbendo auidè.illos verò aliquãtiſper reſiſtere ſubſultaréq; anxios,& la tera pulſare promuſcidè ſi quo modo queant draconũ vim depellere,ſed deficiẽte vitali ſpiritu non poſſe ſalire diu:ſtare tantùm & cutem concutere.paulò pòſt deficientibus etiã cruribus exhalare animã.quibus collapſis etiam interẽptores eorũ vnà perire ad hunc modum. Dracones abſumpto alimẽto conãtur nexus illos ſuos diſſoluere,& expedire ſe cupiunt:ſed elephãtorum põdere premuntur grauiter,præſertim quoties inciderũt

T ij inter

in terram saxosam & solidam. Torquentes enim se & nihil nō tentantes vt dissoluātur, nihil proficiunt tanta mole tardante: donec post multos conatus irritos destituuntur viribus, & velut rupis parieti sve ruina occupati, ne caput quidem valent attollere, atq; ita suffocati pereunt. Quòd si partes mundi corrūpuntur singulæ, liquet ipsum quoque compositum ex his non esse incorruptibilem. Restat quarta ratio diligenter excutienda. Si mundus (aiunt) esset sempiternus, æterna essent & animalia, præsertim humanum genus, vt cæteris præstantius. at hunc videri, serò genitum, siquis rerum naturam examinet. est enim probabile, imò necessarium, vnà cum hominibus artes fuisse æquæuas ipsis: non solùm quia his est familiare compendium earum, verumetiam quia sine his nō licet viuere. Videamus igitur singularum tempora, omissis tragicorum fabulis, num æternus sit homo aut aliud quodvis animal, quando ne loca quidem in quibus degunt, æterna sunt, terra, aqua, aër: vnde apparet mundum esse corruptibilem. Sed occurrendum est his argutationibus, ne quis imperitior cedat temerè, & inde incipiendum contradicere, vnde sophistæ cœperunt decipere. Terra (aiunt) non fuisset inæqualis & aspera, si mundus æternus esset. Cur ô boni? potest enim responderi, prominentias istas montium nil differre ab arboribus: & quomodo ille certis temporibus nunc frondent nunc amittunt folia, rursúmq; repubescunt: vnde illud poëticum:

Quorum hæc ventus humi fundit, rursum illa virescens
Profert sylua, simul veris iam afflauerit aura.

sic de montibus quasdam partes defringi, & rursum adnasci alias. sed hæc incrementa vix tandem deprehendi, quòd arborum natura sit velocior, & augescat celerius: montes verò tardius, & ideo non nisi tardè augmenta eorum sentiantur. Videntur isti nescire quomodo ipsi sunt geniti, alioqui fortasse tacerent. Sed quid vetat eos admoneri? præsertim non è nostra, verùm è priscorum sapientum sententia, qui nihil scitu dignum inscrutatum reliquerunt. Quando ignis ille terræ inclusus suapte vi sursum fertur, ascendit ad locum sibi proprium: & quoties ei datur interspirare, secum rapit plurimum terrenæ substantiæ, conuerrens externè quantum potest: quæ deinde aut propius consistit, aut procedit vlterius, donec in summum apicata fastigium, acutum ad formam ignis attollit verticem. fit enim tunc quædam violenta rerum grauissimarū & leuis

leuissimarum contentio,naturaliter discidentium,dum vtraq; suum locum perunt, & concitantur ipso certamine. siquidem ignis terram secum trahens degrauatur eius pondere: terra verò deorsum vergens ab igne cælum petente subleuatur, atque in sublime attollitur,& vi maiore propulsa versus ignis domicilium tandem subsistit.Quid igitur mirum si montes tanta vi sustentati non sunt absumpti impetu imbrium, cùm illam inclusam & tam solidè infultam haberent.Solutis enim vinculis quibus continentur, verisimiliter putarentur posse dissolui aquarum violentia:sed quoniam ignis vi adstringuntur, solidiores sunt quàm vt nequeant pluuias aquas sustinere. Hactenus contra hoc argumentum de terræ superficie,quo quidam volūt euincere, mundum vt genitum, ita etiam esse corruptibilem. Ad illud autem quod de maris incremento adferunt,respondere possumus, Non esse considerandos solos exortus insularum, aut si quæ terræ portiones olim inundatæ,processu temporum continenti sunt redditæ: id enim nihil ad naturæ cognitionem facere,nisi veritatis studio disquiramus etiam effectus contrarios,quantum terrarum non modò in ora, verumetiam procul à mari absorptum sit,obrutúmq; pelago enauigetur onerariis. ignoratis celebrem de Siculo freto historiam,quomodo Italiæ continenti Sicilia quōdam adnexa fuerit:sed cùm vastū vtrinq; mare violentis incitatum concurreret,medium spatium ruptū & inundatum est, vnde Græci vrbem in proximo sitam nominauerunt Rhegium,mutatis rerum vicibus. nam maria prius disiuncta confluxerunt in vuum: terra verò quæ in medio continuabatur,interuentu freti scissa est,&Siciliam continenti abruptam fecit insulam.aliæ quoq; multæ ciuitates mari oppressæ deletæq; feruntur,& in his tres Peloponnesiacæ,Aegira, Bura,Helice,quondam fortunatæ, vndis absumptæ vnà cum ipsis mœnibus. Iam verò Atlantis insula,maior quàm Asia simul & Africa,vt Plato in Timæo prodit, intra vnius diei noctisq; spatium ingenti terræ motu inundationéq; mersa in mare mutata fuit,non quidem nauigabile, sed cœnosum voraginosúmq;. Ergo nihil ad mundi corruptionem facit istud fabulosum maris detrimentum:quod vt apparet,aliubi crescit,decrescit alibi. oportet autem non alterum tantum horum accidentium considerare,sed vtrunq;,atq; ita demum pronuntiare sententiā: sicut legitimi iudices in causis ciuilibus vtrasque partes prius examinant. Tertium argumentum seipsum coarguit,quando-

quidem non rectè proponitur. non enim cuiuscunque partes omnes corrumpuntur, id corruptibile est, sed cuius omnes partes simul & semel corrumpuntur eodem tempore: quoniam etiam hominem præciso digito nihil vetat viuere: quòd si totus membratim frustatímq; concidatur, confestim interit. eodem modo si vniuersa simul elementa delerentur eodem tempore, fatenda esset mundi corruptibilitas. at dum singula seorsum in naturam vicinam alterantur, immortalitatem magis quàm corruptionem adipiscuntur, iuxta illud philosophicè dictum à tragico:

Genitum nihil emoritur:
Sed transpositum vltro citróq;,
Formam priorem alterat.

Stultissimum autem est de genere humano coniecturam ex artibus sumere. nam siquis hanc tam absurdam rationem sequatur, valde nouum mundum asseuerabit, vix ante mille annos conditum, quando inuentores scientiarum duntaxat quorũ nomina sint prodita, non excedunt hunc annorum numerũ. quod si libet dicere artes æquæuas hominũ generi, nõ temerè id asserendum est, sed ex naturali historia. ea verò quid narrat? corrumpi res terrenas, nõ vniuersas simul sed plerasq;, duabus de causis præcipuè, aquæ ignísq; nimia violentia. nam vtriusq; vehemẽtes impetus fieri alternis vicibus post reuoluta multa secula. & quando ingruat exustio, ex æthere deorsum ferri flumina ignea, quæ deriuata discurrant per diuersos tractus orbis habitabilis. è diuerso per diluuium naturam humidã vniuersam ruere in terras, stagnare torrentes perennésq; fluuios, atq; etiã lacus ac maria tumescere, perruptísq; aut superatis riparũ aggeribus, in magnam altitudinem excrescere: occupatísq; campestribus locis omnibus, primùm in vastos sinus diffundi, vergente aqua in cauitates vallium: dein disruptis terrarum angustiis hos ipsos dirimentibus, omnia confundi in vnam immensam colluuiem. atq; ita diuersa vi perire habitatores nunc horum nunc illorũ terræ tractuum: igne quidem monticolas inaquosa tenentes, carentésque naturali contra incendia remedio: rursum aqua, fluuiorum, lacuum, marísq; accolas. vicinos enim aut solos aut potissimùm infestari calamitatibus. ita duobus his modis absq; infinitis aliis casibus leuioribus, cùm maximæ partis hominum interitu artes quoq; necessariò deficere. nam nisi tractetur, non licet inueniri vllam scientiam, quãdo autem

publicæ

publicæ illæ pestes se remiserint, ita vt hominum genus vires paulatim recipiat,& è reliquiis cladi superstitibus ceu repullu let,tūc artes quoq; instaurari,nō tum primū prouenire,quæ prę paucitate se tractantium ad raritatem miram peruenerāt. Hactenus quæ de incorruptibilitate mundi accepi,vt potui prodidi.quid autē singulatim contradici queat aliàs demōstrabitur.

PHILONIS IVDAEI, In Flaccum.

SECVNDVS post Seianum Flaccus Auillius Iudæos ex insidiis adortus est, cū infestare totam gentē,vt ille,nō valuisset,videlicet minus quàm alter ad hoc instructus.quotquot autem potuit,vniuersos cladibus affecit grauissimis. imò cùm videretur partē eorum exagitare ac persequi omnibus vbivis terrarum degētibus molitus est perniciem arte magis quàm viribus. hominibus enim sæuo tyrannicoq; ingenio natis vaframēta pro viribus ad nocendum suffi ciunt. Flaccus iste receptus à Tiberio Cæsare in amicorum cohortem:post Seueri obitum Aegypti pręsidis,ei regioni & Alexandriæ fuit præpositus,vir, vt iudicabatur ex edito initio magistratus specimine,honestissimus. erat enim in sua functione assiduus,prudens consiliis ,& in his exequendis industrius:in summa,vel nemine indicante quidvis sentiebat sagaciter.itaq; breui negotiorum Aegypti euasit peritissimus, varia sint licet multipliciáque , ita vt vix pernoscantur ab his qui totam ætatem eis impenderunt. superuacua iam erat turba scribarum, cùm parua æquè,ac magna exactè ipse teneret, tantò melius, vt ad ostentationem diligentiæ vltro doceret eos à quibus modò didicerat.verùm ista quæ ad accipiendas reddendásq; rationes pertinent,vel ad dispensationem redituum , tametsi necessaria,nullum specimen ostendunt animi digni qui præsit aliis: sed quæ magnificam regiámque declarant indolem,elucebant manifestius. gerebat se pro dignitate , fastu non indecoro nec inutili magistratui. grauiores causas iudicabat cùm optimatibus,superbos deprimebat,vetabat cœtus promiscuę multitudinis, sublatis etiam sodalitiis quæ prætextu sacrorum vacabant

mero & crapulæ,contumacibus seuerus ac rigidus.deinde indu-ctis in vrbẽ totámq; regionẽ bonis legibus, seorsum recẽsebat copias,deligens,ordinans,exercénsq; pedites,equites ac velites cum suis ducibus,curánsq; ne quis miles fraudatus stipẽdio cõferret se ad rapinas ac latrocinia,vt'q; singuli occupati muniis militaribus de cætero non satagerent, memor pacis rationem habẽdam præcipuam ex mãdato principis. Dicat aliquis:Heus tu,accusatorem professus,omissis criminibus,lõgam producis laudum seriem.satin sanus es? Non insanio bone vir,non sum tam fatuus,vt non videam quid deceat.Laudo Flaccũ, nõ quòd inimicus laudandus sit,sed quo apertius noscatur eius malitia. nam qui per ignorantiã peccat,meretur veniam. qui verò prudens sciénsq; facit iniuriam,excusationẽ non habet,prædamnatus iudicio conscientiæ.Cùm enim in sex annos accepisset prouinciam,per quinq; priores viuo Tiberio Cæsare pacẽ seruauit tanta constantia,vt superiores præsides omnes vinceret.vltimo autem anno post obitum Tiberij Caio admoto ad habenas imperij,iam remissior sinebat pessum ire omnia,siue ob luctũ defuncti Cęsaris amicissimi,quem perpetuo mœrore lacrymísq; continenter manãtibus prosequebatur:siue quòd successori malè vellet,quippe propensior in germanum filium quàm in adoptiuum:siue quòd esset vnus ex his quorum insidiis Caij mater delata perierat,propter metum dissimulatus:aliquantisper tamen resistebat dolori, non omnino cessans ab administratione reipub. vt verò audiuit Tiberij nepotẽ,Caij cõsortẽ,ipso iubente interẽptum,perculsus casu grauissimo,humi prostratus diu mutus iacuit passus animi deliquium. viuo enim adolescẽtulo spes salutis nõ omnino extincta fuerat, defuncto autẽ etiam de sua incolumitate actũ existimabat, nisi ꝙ modicũ quiddã eius spei supererat in Macronis amicitia, qui nihil nõ apud Caium recens imperium adeptũ poterat,quippe qui præcipuus(vt fertur)autor principatus atq; adeò salutis fuit: quia sæpenumero Tiberius decreuerat è medio tollere Caiũ vt malitiosum & indignum prĩcipatu:simúlq; ab eo nepoti suo metuebat, ne fortè se defuncto ille quoq; mactaretur insuper, & fieret suæ mortis accessio.sed Macro nunquã nõ eximere conabatur eis suspitiones huiusmodi, laudãs Caium vt simplicem & minimè fucatis moribus iuuenem,adhæc sui patruelis amantissimũ,cui libenter vel totum prĩcipatum cederet,vel partem eius potiorẽ. qua spe ille deceptus, inimicum infensissimũ reliquit & sibi & nepoti

poti & familię,& deprecatori Macroni,deniq; omnibus morta libus.nam cùm eumMacro à recta via deflectentē & impotenter seruientē suis cupiditatibus reuocaret admoneretq; , ratus esse pristinū illum Caium,dū Tiberius viueret mitē obsequentēq;:miser dedit extremas pœnas amicitiæ nimiæ funditus excisus vnà cum vxore atq; liberis, tanquā onus & impedimentū superuacaneū.quoties enim eum procul aduentantem videret, sic præsētes alloquebatur:ne rideamus,sumamus vultus serios, magister adest morosus,imperatoris adulti nouus pędagogus, quādo tēpus ipsum ablegauit illos veteres.Postquā igitur Flaccus hūc quoq; in quo reliqua spes fuerat,interfectū audiit,omnino collapsus nō amplius res moderari valebat,destitutus viribus animi.cùm enim magistratus impos regendi fit, necessū est cōtumaces reddi subditos,pręsertim qui sunt natura irritabiles.quo in genere primas ferūt Aegyptij,è minima scintilla sueti magnas seditiones accendere.cùmq; hęreret inops cōsilij, trepidabat & mutabat priora instituta omnia, ipse mutatus in deterius,cœpitq; à familiarissimis.vt enim quisq; fuit ei cōiunctissimus,suspectus repellebatur:eos verò quos prius pro cōfessis inimicis habuerat,cōciliatos adhibebat omnibus consultationibus:at illi pertinaciter irati,& verbis tantū simulantes fœdera,alebant re ipsa odiū:ac velut in theatro fingēdo amicitiā, totū in potestatē suam redegerunt.atq; ita ipse factus est è præside subditus,illi cōtrà è subditis rectores, autores decretorum inutilium,quæ ipsi mox obsignabant.executores enim erant omnium consiliorum.illum tāquam mutam in scena personam assumendo prętextus gratia,quod magistratū gereret.Dionysij quidā popularis auræ captatores,Lampones scribæ sedentarij, Isidori seditionū incentores,inuentores curiosi rerum malarū, ciuitatis perturbatores,& vt vulgò vocantur,Taraxipolides.hi omnes coniurati decreuerunt contra Iudæos decretum durissimum,tum priuatimFlaccum aggressi eum sic compellant:Periit tua spes Tib. Nero iunior,periit etiā cui post hūc maximè fidebas,Macro amicus,imperatorverò tibi parū ęquus est:oportet nos aduocatum potentem quærere,qui tibi Caium reconcilier,is aduocatus erit Alexādrina ciuitas,semper apud Augusti familiam in honore habita,præcipuè verò apud præsētem nostrum dominum.suscipiet autem aduocationem,consecuta à te aliquod beneficiū.sed nihil potes illis gratius facere, quā si eos sinas in Iudæos sæuire. tū præses cū debuisset eos vt turbatores

pacis & publicos hostes reiicere,subscripsit eorum sentētiæ.Ac primùm quidem occultè insidiabatur,nec pariter cognoscēs lites partium, sed in alteram propensior, nec ius æquum habere sinens in cæteris:imò quoties Iudæus aliquis accederet,auersabatur hos solos data opera:deinde propalam se inimicū declarauit. hanc eius nō tam natiuā quàm adsciticiam insolentiam, auxit etiam casus quidā huiusmodi.Caius Cæsar Agrippæ Herodis regis nepoti regnū dedit auitæ ditionis partem tertiam, quamPhilippus noui regis patruus possederat.Discedenti autē in suum regnum suasit, ne à Brūdisio solueret petiturus Syriā, quòd ea nauigatio longa esset ac difficilis:vteretur potius compendiaria per Alexandriam,expectatis etesiis.aiebat enim Aegyptias onerarias celerrimas, & gubernatores harū egregios, qui more aurigarum certantiū rectum cursum teneant. Paruit ille vt domino consulenti vtilia. cúmq; descendisset Puteolos, & naues Alexandrinas in portu paratas ad soluendum inuenisset prospera nauigatione vsus post paucos dies inexpectatus & improuisus appulit: iussis gubernatoribus,cúm sub vesperam Pharus se proferret,velá contrahere, & ibi circa ipsum in salo manere vsq; crepusculum,ac noctu demum portum subire, vt exscēdens omnibus iam dormientibus, nemini cōspectus perueniret ad suum hospitē.tanta ille venit cum modestia, volens si fieri posset,omnibus insciis vrbe excedere.non enim visendæ huius causa venerat, quā ante adierat Romam nauigaturus ad Tiberium,sed quærebat cōpendiosum ad suos reditum. At Aegyptij rumpebātur inuidia, quod ipsis est natiuumvitium& alienam felicitatem suum interpretabantur infortunium: tum etiam ob inueteratā cum Iudæis simultatem ægrè ferebant extitisse Iudæorum regem quēpiam.haud aliter quàm si ipsi auito regno exturbarentur singuli.rursúmq; miserum Flaccum familiares iritabant, incitādo ad eandem inuidiam his vocibus: Tua pernities erit hic aduena.maiore quàm tu splendore ac fastu septus est,omnes in se conuertit spectantes satellitiū argenteis clypeis& inauratis armis nitidum,&quid opus erat venire in alienam prouinciam,cùm posset in suam ditionē turò deduci classibus? nam etiamsi Caius permitteret,atq; adeò cogeret, debuerat deprecari hanc profectionem,ne sua felicitate officeret præsidi,suo splendore obscurando eius gloriā.His ille auditis magis etiam turgebat quàm antea, palam quidem sociū & amicum simulans,quòd timeret imperatorē à quo missus erat: priuat

priuatim autem odium & æmulationem aperiẽs,& ex obliquo eum cõtumeliis appetens,quando id non audebat in faciẽ.nam vrbanam multitudinẽ otiosam segnémq; , nec alia re occupatã quam garrulitate,cõuitiis atq; calumniis,passus est regi maledicere,siue ab ipso præside fuit exórtum obloquendi principiũ, siue alios etiã huc impulit per eos qui nõ grauatim efferunt ad talia suum ministerium.qui occasionẽ nacti totos dies traducebant regẽ in gymnasio sermonibus scurrilibus, iactantes in eũ dicteria.nõnunquam etiam mimographorum & id genus poëtarum ludicris carminibus abutebantur ad prodendã obscœnitatẽ ingenij , ad talia magis quàm ad honestas artes prõpti ac dociles.alioqui præses indignatus obiurgasset mulctasśetq; arrogantẽ maledicentiam.imò etiã si rex nõ fuisset,familiaris tamen Cæsaris, nõ debuerat habere aliquod honoris priuilegiũ? quæ certè argumẽta sunt manifestissima,Flaccũ eius maledicẽtiæ fuisse consciũ. nam qui castigare,aut saltem cohibere valẽs non cohibuit,satis apparet quòd ꝑmiserit. Vbi verò vulgus incõpositum occasionẽ peccandi accepit, non facilè desistit nouis erratis priora cumulãs.Erat quidam insanus nomine Carabas, non ex illo conspicuo furiosorum genere,sed leuiore correptus insania.is interdiu noctúq; nudus oberrabat ꝑ cõpita , nec æstũ nec frigus deuitans,puerorum & adolescentum ludibriũ.hunc miserum propulsum ad gymnasium in superiore loco statuũt, vt spectari posset ab omnibus. móxq; capiti diadema imponũt papyraceum , pro paludamento corpori stoream induunt , pro sceptro frustum harũdinis humi sublatum quidam ei dedit in manum.Sic ornatum regiis insigniis,& in regẽ trãsformatum more histrionico,adolescentes perticas in humeris gestãtes stipabant pro satellitio:tum alij salutatũ accedebant,alij sibi reddi iura petebant,alij cõsulebant eum de republica,post hæc acclamatum est à circumstantibus,magna voce marim appellãtibus,quod nomen Syris significat dominum,norãt enim Agrippã Syrũ genere,& regnare in bona portione Syriæ.His auditis, imò visis Flaccus,cùm debuisset illum insanũ conijcere in carcerem,ne illusoribus præberet materiam petulãtiæ:atq; etiam ipsos subornatores,quòd regẽ Cæsaris amicũ, à senatu Romano honoratũ ornamentis prætoriis, ausi sint apertis obliquísq; cõtumeliis lacessere:non solũ eos non castigauit,sed ne cohibere quidẽ dignatus est,licentiã dãs malitiosis & inuidis,& quicquid videbat audiebatq; dissimulans.Quod vbi sensit populus,

non

non dico vllum ciuilẽ & bene moratum, ſed vulgus curioſum, otio ſegnitiæq; per totam vitam deditũ,tumultibus omnia miſcere ſolitum,aggreſsi rem inſidioſam,cõfluxerũt ſummo mane in theatrũ, redẽpto iam Flacci fauore, quẽ ille miſer ambitione corruptus vẽditabat nullo reſpectu ſecuritatis vel ſuę vel publicæ:& vnanimiter cõclamauerunt,dedicandas eſſe in proſeuchis ſtatuas,petentes licentiam nunquã prius auditi facinoris.Quod intelligẽtes(ſunt enim ad nequitiam ingenioſiſsimi) commenti ſunt ad prætextum nomen Cæſaris, quod hunc non liceat in ius vocari. Quid igitur tũ egit præſes prouinciæ?cùm ſciret ciuitatẽ habere incolarum duo genera,noſtros homines, & illos alteros, totámq; Aegyptum ſimiliter:& quòd nõ minus quàm decies centena milia Iudæorum habitent Alexandriã totámq; regionem quà ita patet à Catabathmo Libyæ vſq; ad terminos Aethiopię:& hunc conatũ aduerſari his omnib9 nec eſſe è rep.moueri patrias cõſuetudines,neglectis his omnibus permiſit dedicationẽ fieri, cùm liceret ei pro poteſtate afferre plurima remedia,vel ſaltem expedire amica cõcilia.at ille vt iniuriarum conſcius ac ſocius,quò plus poterat,eò magis ſeditionẽ accẽdebat,& quantũ in ſe fuit, orbem repleuit bellis ciuilibus. nec enim obſcurum erat, quòd fama occupatarũ proſeucharũ apud Alexandriam exorta ſpargenda eſſet per omnes Aegypti præfecturas,inde propaganda ad gẽtes orientales:paritérq; ab ora maritima & Mareotide,quod eſt initiũ Libyæ,vſq; occidẽtem & nationes tractus illius.Iudęos enim vna regio non capit propter hominũ multitudinem: quamobrem plurimas ac fortunatiſsimas vrbes in Europæ Aſięq; prouinciis ac inſulis incolunt,pro metropoli habẽtes ſanctam ciuitatẽ in qua templum altiſsimo Deo ſacratum eſt:auitas autẽ proauitáſq; ſedes colentes tãquam patriam,vbi nati educatíq; ſint. in quibuſdã etiam mox vt conditæ ſunt immigrarunt, in cõditoris cuiuſq; gratiã. & metuendum erat ne per hanc occaſionem Iudæi vbiq; moleſtarentur à ſuis ciuibus,ſiquid nouaretur circa proſeuchas & ritus patrios.Et quia res adeò non contemnenda commouere poterat eos,quamuis ingenij pacati homines, non ſolùm quoniã vbi de religione,ibi de vita quoq; agitur: verumetiã quod ſub cælo cùm proſeuchis adimebatur pietatis erga benemeritos facultas per iniuriam quavis morte grauiorem,nõ habẽtibus ſacra loca vbi declararẽt ſuam gratitudinem:dicere poterãt aduerſariis,Non animaduertitis hoc pacto vos honorem auferre

dominis

dominis magis quàm tribuere. vbiq; Iudæi habent proseuchas suæ pietatis erga familiam augustã publica domicilia, quibus sublatis quem nobis alium modũ eos honorãdi relinquitis? si enim eos qui nos sinũt nostro iure viuere, neglexerimus, extrema pœna digni erimus, nõ referendo eis parem gratiam. quod si nobis licet frui patriis legibus ab Augusto quoq; approbatis, nescio quod nostrũ paruũ magnúmve delictũ sit, nisi quis vitio vertat quòd nõ vltro legẽ violamus, & ad externos ritus desciscimus, quod scelus sæpius expiatur autorũ capite. sed Flaccus tum dicenda silendo, tum silenda dicẽdo, nobis erat iniquus, qd illi quibus gratificabatur, quomodo affecti erãt? num honorare volebãt Cęsarẽ? scilicet deerant fana in vrbe, cuius pleræq; partes opportunissimæ sacratæ sunt, vbi statuas quascunq; liberet ponerent. imò techna fuit hæc hostiliter insidiantiũ, vt lædẽdo non viderentur iniuriam facere, læsi verò non possent tutò resistere se molestantibus, nisi fortè ad imperatoris honorem pertinet, leges abrogari, patrios ritus antiquari, vicinis nocere, cõcordiæ perturbandæ exemplũ præbere aliis quoq; ciuitatibus. Ergo postquam is contra legem conatus visus est præsidi succedere, proseuchas tollenti, vt ne nomen quidem reliquũ sineret, rursum aggressus est omnia nostra instituta pessũ dare: vt his abscisis quibus solis nostra vita sustinetur tanquã sacra anchora, adẽptóq; iure ciuitatis, in calamitates inciderem' maximas, destituti omni præsidio. post paucos em̃ dies edictũ proposuit, in quo nos appellabat inquillinos & exteros, ne causæ quidem dicendæ potestatẽ faciens, sed iniudicatos condẽnans: quo quid posset esse magis tyrãnicum? ipse sibi vsurpabat partes, delatoris, inimici, testis, iudicis, pœnarum exactoris. Tertium quoq; scelus addidit non cõtentus duobus prioribus passus quoslibet in Iudæos tanquã bello captos sæuire. qui nacti licentiã quid fecerunt? quinq; sunt vrbis regiones, denominatæ à primoribus literis: harũ duæ dicũtur Iudaicæ, quod in his plurimi Iudęi habitent, quamuis & in aliis nõ pauci sparsim habeãt domicilia. Quid igitur fecerunt? è quatuor literis expulsos Iudæos cõtruserunt in vnius partem angustissimã. at illi quòd plures essent quàm vt is locus eos caperet, egrediebantur in littora, & monumenta, & sterquillinia, exuti rebus suis omnibus. inimici verò facto in desertas domos impetu, prædas tanquã iure belli partas diuidebant, effractísq; Iudæorũ officinis, quæ tum propter luctũ mortis Drusillæ clausæ fuerãt: hinc quoq; plurima egesserunt

runt,quæ per medium forũ translata verterũt in vsus proprios. sed minus nocebant rapinæ quàm abrupta negotiatio,cùm cre ditores amisissent pignora,nec sineretur vllus agricola, nauta, negotiator,opifex exercere artes consuetas.ita non simplex eis parabatur pauperies,vel quòd vna die spoliabãtur suis facultatibus,vel quòd nõ dabatur quæstũ facere more solito. Hæc quã uis permolesta,videbãtur tamen tolerabilia collata cum cæteris.nam paupertas grauis quidem est,præsertim oblata ab inimico,leuior tamen quàm corporis læsio vel minima. at nostri homines tantis afflicti fuerũt alamitatibus,vt si quis dicat eos torméta cruciatúsq; perpessos,minus quàm pro re videatur dicere,& destitui propriis vocabulis propter inauditã sæuitiam: vt ad hanc collata quæ victores in victos hostes iure belli solent perpetrare, existimari posint plena clementiæ.Illi pecunias auferunt & captiuorũ multitudinẽ, sed periclitati de sua libertate suísq; opibus,plurimos etiam sinunt à cognatis amicísq; redimi,si nõ miseratione,moti saltẽ auaritia.quid tũ postea?seruati non putãt sua referre quonã modo sibi salus cõtigerit,tum si quis in bello cadat,sepelitur ab hostibus, vel ipsorũ sumptu, si sint humanitatis æquitatísq; memores. ꝙ si odium etiam in mortuos retineãt,licet per inducias repetere corpora, ne vltimi honores eis desint & iusta funebria.hæc sunt in bello cõmercia hostiũ. nunc age inspiciamus quomodo in pace tractati simus à his q paulò ante esse amici desierãt. Post domos direptas,exactis habitatoribus,atq; ita desolatas partes vrbis plerasq;,tanquã obsessi vndiq; ab amicis,& oppresi graui rerum victui necessariarũ inopia,inspectãtésq; paruos liberos & vxores ante ora sua fame deficere inducta per aduersarios (nã de cætero felix annona erat vbiq;,& flumẽ stagnationib⁹ iustis arua inundarat largiter,& cãpi frugiferi magnam frumẽti copiam protulerãt)iam egestatis impatientes quidã ad cognatorum & quõdam amicorũ ædes ibant præter solitũ, petituri stipem necessariam.alij generosiores aspernati mẽdicorum fortunam vt illiberalé,in forum prodibãt,tãtùm vt sibi suísq; cibos emerent miseri:mox enim à vulgo seditioso correpti sunt occisiq;,corpora quoq; horum per totã vrbem raptata,vt ne ad sepulturã quidem vllum membrũ fieret reliquũ, eadem rabie perierũt & alij plurimi,nouis crudelitatis formis excogitatis per efferatã in mores beluinos plebeculã.nã vbicũq; Iudæi cõspicerentur, aut saxis coniectis enecabantur,aut inflictis fustibus:

bus:nec statim plagis letalibus appetebãtur, ne accelerata morte cito eriperētur cruciatibus. alij ferociores abusi præsenti licentia, contẽptis hebetioribus arma sumpserunt efficacissima, ignem ferrũmq;, & multos gladiis confecerunt, nec pauciores cõcremauerũt. interdum familias integras, maritos cũ vxoribus, paruulos cũ parentibus in medio foro exurebãt immaniter, nec senium, nec tenerã ætatem miserati, nec eius innocentiam. & quoties ligna deerãt, sarmentis collectis non tam igne quã fumo enecabãt eos, quo diuti⁹ morerētur & miserius, quorum cadauera semiustulata cõfertim iacebãt & promiscué, triste horrẽdũmq; spectaculũ: quod si lignatores sarmẽta cõferrẽt tardius, impositos ligneæ supellectili vrebãt eius dominos, sub tracta pretiosiore viliori vtẽdo pro lignis vulgaribus ad rogos extruendos. multos etiã viuos in alterũ pedem fune iniecto trahebant interim insultãdo calcibus, excogitato genere mortis crudelissimo: nec in extinctos remittebãt irã grauius sæuiẽdo in cadauera, propemodum per omnes vrbis angiportus raptata, donec lacerata cute cũ neruis & carnibus, & frustis sparsim in aspero solo hærẽtibus, minutim cõcerperentur. Interea quidam eorũ tanquã in theatro se indolescere simulabant ad talia spectacula. cæterũm qui verè dolebãt suorũ vicem cognati amiciq;, confestim pœnas dabãt, intẽpestiuæ, vt inimicis videbãt, misericordiæ, arreptiq; flagris cædebãtur & post omnia tormẽta quæ poterãt excipere corporibus, tandẽ in crucẽ agebantur. Postquã autẽ Flaccus perfodit omnes Iudæorũ parietes, & nihil intentatũ reliquit in eorũ perniciẽ, immane quiddã cõmentus est inuentor nouarum semper iniuriarum. nam è senatu nostro quẽ Augustus seruator optimè de nobis meritus instituit ceu publicũ Iudæorũ cõsilium, missis super ea re literis ad Maniũ Maximũ designatũ Aegypti præsidẽ, triginta octo comprehensos in suis priuatis ædibus cõfestim vinciri iussit: traductósq; egregia põpa per mediũ forũ senes reductis in tergũ manibus, ligatos partim loris, partim catenis ferreis, induxit in theatrũ, spectaculum miserabile, nec illi tempori aut loco debitum, statutósq; corã inimicis eorum sedentibus, ad maiorem ignominiam iussit nudatos flagellari tãquam scelestos & nocentissimos, vt concisi verberibus aliquot mox vt inde sunt elati exhalarint animã, reliqui desperata salute cum diuturno morbo cõflictati sint. quod facinus etsi aliàs deprehẽsum est, nihilomin⁹ hic quoq; declarabitur. Ex dicto senatu tres, Euodius, Triphon,

Andron,bonis spoliati fuerãt, direptis eorũ ædibus vno impetu,nec id latuit præsidem,didicerat enim accitis nostris magistratibus,quasi acturus de cõcordia.& tamẽ quamuis sciret spoliatos fuisse,verberabat in conspectu eorũ qui spoliarãt:vt alteris calamitatẽ geminaret addito ad paupertatem cruciatu corporis:alteri duplicẽ voluptatem caperent ex concessis sibi alienis opibus,& inimicorum ignominia.dicam paruum quiddã, quod an inter tanta mala dicendũ sit dubito,sed quãuis paruũ, non paruam tamen indicat malitiam.Est in illa vrbe flagrorũ differentia pro eorum cõditione qui cæduntur.aliter Aegyptij flagellantur ab aliis,Alexandrini verò virgis cæduntur ab Alexandrinis lictoribus,quos vocãt Spathephoros. hũc morem & in nostris hominib⁹ seruarũt superiores pręsides,& ipse quoq; Flaccus primis magistratus sui temporibus:est certè & in pœna paruũ quoddã solatium,& in cruciatu remissionis nõnihil, quando res ita vt sunt sinũtur,nec augetur malitiosè molestia: sed cùm accedit odiũ,nihil æquitatis relinquitur.an-non igitur fuit iniquissimum,cùm de plebe Alexandrina Iudęi liberalib⁹ & ciuilibus flagris punirentur,siquãdo viderentur commeriti, magistratus senatorésq;,honoratos vel ipsis appellationibus, hac parte inferiores haberi suis subditis,& exæquali Aegyptiorum obscurissimis,maximorũ flagitiorũ pœnas luẽtibus corpore?omitto dicere,ꝙ etiã si peccassent grauissimè, debuerat habere tẽporis rationẽ atq; reuerẽtiam, & differre mulctationem in aliud.nam bonis pręsidibus,& rectè non insolenter administrãtibus rempub.mos est in neminem damnatũ animaduertere,donec solennes celebritates natalitiáq; augustorum festa pręstereãt.at ille per eos ipsos dies iniustis pœnis affligebat homines innoxios.an-nõ poterat postea,si voluisset,easdem ab illis exigere?sed properabat vrgebátq; negotium, vt turbis aduersariorũ gratificaretur,ratus eo modo se imperaturum eorũ fauorem ad exequenda consilia quæ agitabat animo.atqui noui quosdam iam crucifixos, instante tali festo de cruce depositos,& ad sepulturam ex more cognatis redditos:quãdoquidem decebat vel ad mortuos redire aliquẽ fructũ ex imperatoris natalibus,simúlq; celebritati suũ sacrũ honorẽ seruari. at iste nõ mortuos deponi de crucibus,sed viuos crucifigi iubebat.quib⁹ ipsum tempus non quidem absolutionẽ,breuem tamen dabat veniã,& pœnæ procrastinationẽ.nihilominus ante flagellabantur in medio theatro,& igne ferróq; torquebantur,spectaculis distri-

diſtributis ad hunc modũ.Manè vſq; horã tertiam quartámve Iudæi flagellabantur,ſuſpendebãtur,rotis alligabantur,damnabantur,per mediam orcheſtrã ducebantur ad ſuppliciũ.deinde poſt hæc tam pręclara exempla edita inducebantur ſaltatores, mimi,tibicines,aliáq; ludicra ſcenicorũ certaminũ.quid multis?excogitata eſt ſecũda vaſtatio,vt militaris quoq; multitudo in nos armaretur per occaſionem nouæ calumniæ,quaſi Iudæi haberẽt arma in ædibus.Accitus igitur à præſide Caſtus cẽturionum fidiſsimus,iubetur aſſumpto è ſua cohorte audaciſsimo quoq; in domos eorũ irrũpere,ſcrutaríq; num quid armorum ibi lateat.properauit ille mãdata exequi. at Iudæi nõ pręmoniti primũ obſtupuerũt,vxoribus & liberis eos cõplectentibus & effuſis in lacrymas metu captiuitatis. hoc enim malum expectabãt reliquũ.Vt verò audierũt à quodam è ſcrutatoribus quo repoſuiſtis arma?paulùm reſpirarũt,& intima quæq; aperientes oſtendebãt,partim læti partim gemẽtes:læti quia coarguebatur calũnia:ſolliciti primũ quia tantæ calũniæ tam facilè cõtra eos vel fingerẽtur vel crederẽtur: deinde quia mulierculæ incluſæ,nunquã è cõclaui egredi ſolitæ,& virgines præ pudore declinãtes aſpectũ etiam familiariũ,tunc nõ ſolùm ignotis,verumetiã militari ferociæ ſpectabantur pauidæ,nihilominus accuratè facta ſcrutatione,nõ inueniebãtur iſta quæ ſolent eſſe in armamẽtariis,galeæ,loricę,clypei,cõti,gladij, neq; baliſtæ,arcus,fondæ,ſagittæ,iacula,imò ne cultri quidẽ apti quotidianis culinæ vſibus. Vnde ſtatim apparuit victus ſimplicitas, nihil delicatũ aut magno emptũ in cibos admittẽtium, ex qua libus ferè naſcitur ſaturitas,& ex hac porrò petulãtia, malorũ initium.Quin & Aegyptiis paulò antè arma dẽpta fuerant per Baſſum quẽdam à Flacco iuſſum id curare.ſed tum videre licebat magnũ nauium numerũ appuliſſe ad portus fluminis, plenarũ omni armorũ genere:iumẽta quoq; ſarcinaria onuſta faſcibus haſtarũ ab vtroq; latere pẽdentium ad æquilibriũ, tum plauſtra caſtrẽtia plena armaturis penè omnia,trãſuecta militariter vna ſerie præter ſpectãtium multitudinẽ,ita vt explerẽt totum illud ferè decẽ ſtadiorũ ſpatium,quod intereſt inter portus & regiũ armamẽtarium quò vehebãtur.in horũ domos meritò ſcrutatores miſsi ſunt,quòd eſſent ſuſpecti quaſi nõ contẽti præſenti ſtatu res nouas molirentur, & ad defectionẽ ac bellum pararent ſe conſenſu ſeditioſorũ hominum & infamium anteà quoq; ſæpius tentatis defectionibus:vt opus eſſet, quem-

V admod

admodum sacra certamina instaurantur singulis trienniis, ita in Aegypto euoluto eodẽ tẽporis spatio, nouas armorũ cõportationes exigi per præsides eius prouinciæ: vt populi aut ea parare desinãt, aut nõ multa præparent, paraturi plura si daretur longius tẽporis spatiũ. Nos verò quid opus erat vexari ad eum modũ? quando enim defectionis cõsilio suspecti fuimus? quando à pace alieni visi sumus? studia nostra quotidiana quæstúsq; quos exercemus, nónne reprehensione carẽt, & ad concordiam ciuitatis tranquillitatémq; faciunt? scilicet si arma domi habuissent Iudæi, plusquàm quadringẽtas domos amisissent, vnde bonis direptis exturbati fuerãt. Cur igitur apud eorũ spoliatores nulla est facta inquisitio, an arma si nõ propria, certè rapta habeãt? Verùm vt iam dixi, totum id negotiũ dolus erat Flacci, pertinaciter nobis infensi, & vulgum exasperãtis in nos, nõ parcendo vel mulieribus. nam non solúm in foro, sed & in medio theatro tãquam captiuæ corripiebantur, & ob quamvis calumniam in scenam trahebantur nõ sine grauissimis contumeliis: deinde cognito esse eas alterius generis, dimittebãtur. multas enim quasi Iudæas cõprehendebant priusquàm rem diligẽtius dispicerent. quoties autem nostræ cõperiebantur, ex spectatoribus facti tyrãni & domini, iubebant eis suillas carnes offerri: quas quodcunq; metu tormentorũ gustabant, sine alia maiore vexatione dimittebantur. quæ verò sibi tẽperabant, tortoribus tradebantur ad cruciatus maximos: quod fuit eximiũ argumẽtum earũ innocentiæ. ille tamẽ non contentus propria potestate, quærebat quomodo imperatore quoq; ad nos infestãdos abuteretur. postquam enim omnes honores, quos per leges nostras decernere licuit, Caio exhibuimus, decretũ obtulimus præsidi, orantes vt quoniam nõ fuit permissum legationẽ mittere, ipse id per suos nuntios trãsmitteret. Legit ille, annuens ad pleraq; capita, subridẽnsq; & lætus, aut certè simulans lætitiã: Placet, inquit, mihi per omnia pietas vestra. mittã hæc vt petitis, & legati fungar munere, vt sentiat Caius vestrã gratitudinẽ: eróq; testis probè notæ mihi vestræ popularis modestiæ atq; obediẽtiæ, nihil addendo prætereà. nã veræ laudes sufficiunt. His promissis læti gratias egimus, spe præcipiẽtes decretũ Caio perlectum. nec immeritò. nam quæcũq; per præsides seriò mittũtur, absq; longa mora perueniunt ad imperatoris notitiam. at ille nostrã voluntatẽ parui faciẽs, decretũ illud apud se retinuit, vt soli omniũ qui sub sole sunt hominũ pro inimicis haberemur.

an-non hæc fuerunt multum diúque cogitantis de ſtruendis nobis inſidiis, non tranſuerſum temerè abrepti affectu aliquo extemporaneo? ſed Deus cui non negliguntur res mortalium, proculdubio fucatas eius adulationes, & illud iniquiſsimarum cogitationum cōſiſtorium, quo malitioſis artibus petebamur, non multò pòſt miſertus noſtri præuenit, & bene ſperandi occaſionem præbuit. nam Agrippa vbi ſuperuenit Alexandriam, nobis enarrantibus edoctus de inſidiis per Flaccum paratis in noſtram perniciem, opem rebus attulit periclitantibus: pollicitúsque velle ſeipſum id decretum in vrbem tranſmittere, vt audio tranſmiſit cum excuſatione temporis, ne viderentur Iudæi ſerius æquò ſuam pietatem erga optimè de ſe meritorum principum familiam expromere, voluiſſe illos eam declarare ab initio, ſed impeditos fuiſſe maleuolentia præſidis, quo minus tempeſtiuè id facerent. poſt hæc cœpit aduerſus illum ſuas vires expedire adiutrix iniuſtè oppreſſorum & vltrix facinoroſorum iuſtitia. primū affectus eſt noua calamitate atq; ignominia, quali nemo ad eum diem, ex quo in Auguſti familia ſtabilitum eſt terræ mariſq; imperiū. Nam ſub Tiberio patréq; huius Cæſare aliquot præfecti qui prouincias ſortiti poteſtatē legitimā in tyrannicā potentiam verterāt, cùm ſubditas ciuitates diuexaſſent malis non ferēdis, corruptelis, rapinis, innocētum exiliis, indemnatorum ſuppliciis, Romam reuerſi exacto magiſtratus tempore, poſtulati ſunt repetundarum, præſertim quando legati à prouincialibus ad imperatorem eos accuſaturi mittebantur. Tunc enim æquos ſe præbendo iudices, & auditis examinatíſque partibus, de nemine iniudicato ferebant ſententiam, nec in gratiam nec odium pronuntiando, ſed quod iuſtum videretur. At Flaccum in ipſo magiſtratu inuaſit infenſa malis viris iuſtitia, irritata nimiis eius iniuriis & iniquitatibus. Oppreſſus eſt autem hoc modo. Putabat iam Caium depoſitis ſuſpicionibus placatum, vel per epiſtolas plenas adulationibus, vel propter prolixas conciones ſæpe in laudem eius apud populum Alexandrinum habitas, vel quia maiori eius populi parti probabatur. Sed fefellit eum ſua opinio. infirmæ ſunt enim ſpes hominum malorum, contra quam ſibi pollicentur infortunium ſe dignum incurrentium. Miſit enim Caius Baſſum centurionem cum cohorte ſua ex Italia. Is conſcenſo nauigio celerrimo poſt paucos dies non longè ab Alexandrina pharo ſubſtitit vergente iam die, iuſsis

nautis in salo solis occasum expectare, vt improuisus adforet, ne Flaccus præsentiens motu excitato re infecta se abire cogeret. crepusculo verò nauis appulit, & Bassus postquã cũ suis excẽdit, pergebat vlterius ignotus & neminẽ noscitãs, donec inuento quodã milite qui obibat vigilias, iussit indicari sibi ędes præfecti militũ. cũ hoc enim volebat secretũ cõmunicare, vt si opus esset maiore manu, haberet sociũ. cognito verò eum cum Flacco vocatũ esse à Stephanione liberto Tib. Cæsaris ad cõuiuium, properè ad eas ædes contẽdit. cúmq; substitisset in ꝓpinquo, misit è suis quendã speculatũ, subornatũ seruili habitu ne quis fraudẽ sentiret. is obrepsit cõuiuio mixtꝰ cæteris seruitiis, & diligẽter cõsiderata perspectáq; Bassò renũtiauit omnia. qui vbi cognouit incustoditũ vestibulũ, & Flaccũ decẽ aut ad summum quindecim comitatũ mãcipiis è ministris domesticis, dato signo suis cursim irrupit. pars militũ discũbentẽ ex improuiso circũstitit, propinantem cuidã, & cum cõuiuis agentẽ comiter. Sed postquã Bassus in mediũ prodiit, ad primũ eius conspectum attonitus obmutuit: cúmq; vellet surgere, vbi se circũuentum animaduertit, intellexit priusquã audiret Caij voluntatẽ, quid mandatũ sit militibus, quid ipsi mox euenturũ. Sagax em̃ est mẽs ad momẽto percipienda etiam quæ nõ conficiũtur sine longiore temporis spatio. cæteri consurrexerunt, quorũ nemo non metu diriguit, timẽs ne pœnas daret eius conuiuij. nam fugere tutum nõ erat, ac ne poterãt quidem occupatis exitibus. illum Bassi milites vt iussum est abduxerũt ex hoc vltimo conuiuio. Oportebat enim eum à foco rapi ad suppliciũ, qui tot innocẽtium domos focis vacuas fecerat. Id quod inauditũ antea Flacco accidit, vt in sua prouincia viuus caperetur hostiliter, propter Iudæos opinor, quos funditus sublatos cupiebat homo vanus & auidus gloriæ. Quod eo verisimilius fit, quia tũ captus est quãdo Iudæi populariter dies festos agũt per autũni æquinoctium in sub dio structis attegiis. quod festũ erat tunc intermissum, magistratibus nostris etiamtũ inclusis carcere post intolerabiles cruciatus ac cõtumelias, plebe verò vniuersa vicem illorum dolente haud secus ac suam, quãuis ne domesticæ quidem calamitates suæ cuiq; deerãt. Tunc enim grauius ferũtur molestiæ quando per eas nõ datur festos dies celebrare, suiq; tranquillitate ac remissione animi: quale id tempus requirit: sicut ipsi tũc mœrore opprimebãtur, cuius nullũ inueñire valebant exitũ. Sic dolẽtibus sub onere grauissimo, & domi cõglo-

bat

batis nocturno tempore, quidā nunciarūt cōprehensum hominem. illi rati se tentari falso nuntio, tantò indignius ferebāt ludibriū quò sibi struerentur insidiæ. Sed postquā tumultus in vrbe ortus est, vigilibus vltro citróq; discursitantibus, & quibusdā equitibus in castra properantibus, aliis è castris in vrbē pari festinatione recurrētibus, quidā rei nouitate moti ędibus egressi cognouerūt accidisse noui aliquid. Vt verò intellexerūt Flaccū captū abductúmq;, tendētes manus in cœlū, laudabant Deū, gratias agentes Deo rerū humanarū inspectori: dicentes: Non gaudemus Domine pœna, inimici, docti tuis sacris legibus cōdolere calamitati hominū: sed tibi meritas gratias agimus q nostri misertus subleuasti afflictiones cōtinuas. atq; ita noctē tota exacta in hymnis & canticis, summo mane portis effuderunt se in proxima littora. nam proseuchas suas amiserant. Ibi in loco purissimo stantes conclamarunt vnanimiter: ô Domine supremē rex mortaliū & immortaliū, allegamus terrā, mare, aërem, celū mundūq; vniuersum nostris gratiarū actionib⁹, quæ sola nobis sunt reliqua: cæterarū creaturarū vsum ademerūt homines, pulsis vrbe & vrbanis ædificiis, tū priuatis, tū publicis, vt in terris soli ne priuatū quidē haberemus domiciliū iniquitate prefidis. At tu omnipotēs, spē tandē salutis facis his reliquiis, & incipis inuocatus annuere tuorū precibus: quādoquidē hostē totius nostri generis autorēq; calamitatū cunctarū, superbū captātémq; his factis nouā gloriam, sustulisti de medio hic in proximo: ne nos afflicti minus voluptatis perciperemus auribus, sed tātum nō oculos pascerem⁹ manifesto melioris euētus præsagio. Huc accessit aliud quiddā non sine diuina, vt videtur, prouidētia. Cū enim orā soluisset hyemis initio (nā oportebat marinis quoq; iactari eum tempestatibus, qui elemēta omnia facinoribus impiis polluerat) post plurimos labores ægrè delatus in Italiā, cōfestim exceptus est à duobus infensissimis accusatoribus, Lāpone Isidoróq;, paulò ante sæpius ab eis vt subditis salutat⁹ dominus & seruator benemerentissimus. tūc verò sēnsit eos aduersarios, & quidem non ex æquo, sed longè præualentes, non modò iure quo fidebāt, verumetiā fauore summi principis ac moderatoris rerū humanarum, quem videbāt Flacco inimicissimū, sed tunc sumpturū personā iudicis, ne videretur eum prædānare ante iudicium, si non expectata accusatione defensionéq; ob priuatam simultatem ferret in eum capitalē sententiam. Nihil autē est molestius quàm maiores ab inferioribus, & magistra-

tus accusari à subditis, haud secus quàm si her⁹ reus postuletur à vernis suis aut emptis mancipiis. Fuit tamē hoc leue malum collatum ad aliud grauius. Noc enim è subditorū vulgò accusatores conspirarunt in eum subitò, sed totius præfecturæ tempore his potissimum inuisus fuerat, Lampone etiam accusato impietatis commissæ in Tiberium Cæsarem, & hac causa fatigato per biennium. Nam iudex maliciosè differebat sententiam, vt etiamsi reus absolueretur à crimine, saltem metu incerti euentus impendentis cruciaretur quàm diutissimè, & vitam morte grauiorem viueret. imò & postquam euasisse visus est, aiebat se mulctatum facultatibus, quippe qui inuictus præfecturam gymnasij susceperat; siue homo sordidus & illiberalis negabat sibi tantas opes quę huiusmodi sumptibus sufficerēt: siue minus possidebat, quàm antea præ se tulerat, tandem verò res ipsa declarauit minus pecuniosum fuisse quàm pro existimatione, vt qui præter malis artibus parta nihil haberet. Ab actis enim erat apud præsides, causas promouens ex ordine. In harū commentariis quædam delebat, quædam prætermittebat data opera, nonnunquam inserebat quæ in iudicio dicta nō fuerant: rursum alia mutabat transponebátq; pro libito, è singulis syllabis atq; etiam apicibus quæstum faciens scriba sedentarius: qui sæpe conclamante populo appellatus est calamosphactes aptissimè, quòd scribēdo calamo iugularet multos, hoc est miseriores mortuis redderet: qui alioqui potuissent causam vincere fruíq; suis opibus. tunc verò paupertatem ferebant iniustissimè, illo inimicis eorum venditante alienas substantias. Non enim erat possibile prouinciæ amplissimæ præsides meminisse negotiorum omnium, affluentibus aliis super alias causis priuatis atq; publicis: præserrim cùm non iudiciis tantum præessent, sed etiam rationibus tributorum & vectigalium, quibus maior anni pars impendebatur. at iste cùm ex officio suscepisset necessariam iuris custodiam, & decretorū eius sanctissimorum, venalem habebat obliuionem iudicum, parti quæ vicisse debuerat, adscribens litem perditam, accepta largitione magis quàm mercede: & superiores faciebat qui iure succubuerant. talis accusator tunc Lampon extitit: nec minus scelestus Isidorus, homo turbulentus, factiosus, exercitatus in seditionibus, inimicus pacis tranquillitatísq;, idoneus vel excitandis vel augendis tumultibus, solitus circa se habere turbam promiscuam, distributam quodammodo. sunt enim per eam vrbem sodalitia plu-

rima,quæ nihil ſanum cõſociat,ſed compotationes, ebrietates, debacchationésq; harum comites:ea Synodus & clinas vocant indigenæ.in his ſodalitiis pleriſq; Iſidorus Taraxipolis principatum tenet,Sympoſiarchi clinarchæ'q; titulo:& quoties collibuit aggredi aliquid inutile,ex cõpoſito præſtò ſunt omnes; & iuſſa huius faciunt.is quoniam ſibi viſus eſt multũ apud Flaccũ poſſe ab initio,deinde non in eodẽ haberi pretio,conducta opera hominum aliena quadra viuentiũ,& ex acclamationibus forenſibus victum parantiũ, iuſsit eos conuenire in gymnaſium. Quo mox cõpleto,ſine cauſa Flaccum accuſabant, falſis criminationibus impetentes eum & obiicientes quæ nunquam fecerat,tam longis querelis.vt non Flaccus modò, ſed alij quoq; ad rem ſic inopinatã ſtupeſcerent,& id quod erat coniicerent,profectò in alicuius hæc fieri gratiam:quando nec ipſi clamatores paſsi eſſent quicquam indignum, & reliquos ciues noſſent nullis affectos iniuriis. Itaq; poſt deliberationem placuit corripi aliqυot,& ex his ſcitari cauſam quæ homines inſanos in tãtam egit rabiem. Comprehenſi non expectatis tormẽtis veritatem faſsi ſunt:& quo res fieret compertior,indicarũt mercedem vel acceptam vel promiſſam in poſterum,tum per quos diſtributa ſit eius ſeditionis principes,locũ etiam & tempus eius largitionis. Cúmq; vniuerſa ciuitas indignaretur quod ob malè feriatorum quorundã imprudentiam inureretur ipſi publica ignominia,viſũ eſt ſynceriſsimæ parti populi,vt diſtributores mercedis poſtridiè producerentur,& Iſidorum conuincerent, facta ipſi poteſtate pro ſe dicendi,ſi bene adminiſtrata republica iniquas pateretur calumnias.quod mãdatum poſtquam eſt cognitum,non tantùm honoratiores,ſed & vniuerſi ciues abſq; culpę huius conſciis,ad concionem venerunt. ibi egregij miniſtri,vt facilius noſcerentur in locum celſiorem ſubducti conſpicuíq; omnibus, coram arguebant Iſidorum autorem tumultus & conuitiorum quæ in Flaccum iactata fuerunt à conductis non mediocri ſumma tum vini tum pecuniæ. alioquin vnde nobis, inquiunt, tanta copia? pauperes ſumus, & vix quotidianum victum neceſſarium quærimus. Nec nos præſes affecit vlla iniuria, cuius nos exaſperet memoria: ſed ille nos concitauit, ſemper fortunatis inuidens, & oſor legitimè conſtitutæ reipublicæ. Hæc agnoſcentes quotquot aderant, vt indicia peſsimæ voluntatis hominis qui culpabatur, acclamabant, notandum ignominia,pars mittendum in exilium,pars afficiendum

Y iiij ſupplic

supplicio.Hi vincebāt numero,& multi transibant in eorū sententiam.Deniq; cuncti conclamant, necandum pestiferum hominem,qui ex quo admotus sit ad tranctandam rempublicam, nullam ciuitatis partem illæsam reliquerit.Verùm ille sibi cōscius fuga se subduxit,veritus ne prehēderetur.NecFlaccus amplius quæsiuit,ratus post eius spontaneum discessum ciuitatem quieturam à cōtentionibus.Hæc memoraui prolixius,nō vt refricarem veteres iniurias, sed quòd mirarer inspectricem rerū humanarum iustitiā, qua factum est,vt omnium infensissimis obtingeret accusatio pręsidis,quo maioribus ille angeretur doloribus. Nec eñ accusatio per se tā molesta est, quàm quoties ex professo inimicis committitur. Quam iste non solùm pertulit ab infestis hominibus in quos paulò antè vitæ necisq; potestatem habuerat:verumetiam manifestè cōuictus fuit, duplici sanè incōmodo,quòd damnatus insuper inimicis esset ludibrio quæ conditio viro prudenti videtur ipsa morte grauior. Quod enim solatium eius infortunij supererat?vno momento exutus est omni patrimonio, atq; etiam his quibus ipse rem familiarē auxerat,ornamentorū cum primis cupidus.Non enim patebatur,vt quidā pecuniosi,diuitias iacere inutiles,sed exquisit: volebat omnia,pocula,vestimenta,stragula,supellectilem,& quicquid attinet ad eximiū ornatum ædiū:ad hæc famulitiū domesticum lectissimū,vel forma & corporis habitudine,vel dexteritate in quotidianis ministeriis.Nā in suo quisq; officio si non primus erat,certè cedebat nemini. Id verū esse hinc manifestè colligitur, quòd cùm plurimorū damnatorum bona sub hasta sint vēdita,soliusFlacci omnia seruata sint imperatori,exceptis paucis quibusdam,ne lex de damnatis lata violaretur. Adeptis bonis actus est in exilium procul ab omnibus continentis prouinciis,hoc est à maiore potioréq; parte orbis habitabilis,imò & ab omnibus fortunatis insulis.Nam in omniū sterilissimam Gyarum in Aegæo sitam deportatus fuisset,ni deprecante Lepido pro Gyaro Andrum propinquam ei permissum esset incolere. Tum ab vrbe vsq; Brundisium eandem viam remensus est, per quam ante paucos annos Aegypti cōterminæq; Libyæ pręses designatus iter fecerat : vt ciuitates quæ tunc fortuna tumidum ostentantémq; se spectarant , rursum spectarent affectum ignominia. at ille commostratus digitis prætereuntium propter mutationem repentinā,grauiore dolore premebatur,exacerbante se vsq; calamitate nouis casuum accessionibus,quem

admod

admodũ in morbis recidiuis vſu venit, qui paulò antè ſe remiſerant. Traiecto autẽ Ionio ſinu legebat oram vſq; Corinthum, procurrẽtibus ciuitatibus maritimis ad vix credibile ſpectaculum. Quoties enim exſcenderet concurſus fiebant, malorum vt inſultarent, reliquorum vt condolendo ex aliena fortuna exemplum ad modeſtiam ſibi ſumerent. ibi tranſmiſſo Iſthmo à Lechæo Cenchreas nauale Corinthiorum, importunitate cuſtodũ coactus eſt ſine mora proficiſci, aſcenſaque parua oneraria ſoluere, quãdo vento cõtrario multum fatigatus ægrè Piræum tenuit. Vbi verò tempeſtas deſiit, prætervectus Atticam vſque Sunium promontorium, móxq; ex ordine ſitas inſulas, Helenam, Ceam, Cythnum, & deinceps alias, poſtremò ad Andrum quam petebat peruenit. eam procul conſpicatus miſer, lacrymis tanquam è fonte per genas manantibus cum planctu amaróq; gemitu hæc verba protulit: Viri cuſtodes & deductores, pulchrũ ſanè locum & fortunatam inſulam Andrum accipio pro beata Italia Flaccus natus educatus eruditúsq; Romæ, nepotũ Auguſti ſodalis & condiſcipulus, Tiberij quoq; Cæſaris inter præcipuos amicos habitus, & eius primariæ poſſeſsioni Aegypto procurator datus per ſexennium, Quænam eſt hæc tanta mutatio? nox interdiu, quaſi per ſolis deliquium, meam vitam occupat. Quomodo vocabo hanc inſulã? exiliúmne, an nouam patriam, an portum & refugium miſerum? ſepulchri nomen ei maximè cõuenit. Siquidem infelix ego meipſe quodammodo in monumentum infero. Aut enim præ dolore vitam miſerã finiam, aut ſi potero diutius ſupereſſe, lõgam mortem perpetiar. inter hæc lamẽta nauis ad portum appulit, ille verò exſcendit demiſſo capite, calamitate preſſus tãquam onere grauiſsimo, vt ne oculos quidem attollere vel poſſet vel auderet, propter obuios & ad videndum confluentes, qui vtrunq; viæ latus occupauerant. Tum cuſtodes productum ad Andriorum populum oſtenderunt omnibus, conteſtati eos exulem ſe perduxiſſe in inſulam. Atq; ita functi ſuo miniſterio diſceſſerunt. Tum verò Flacco neminem notum iam videnti dolor recruduit, exacerbatus nouis imaginationibus, dum circa ſe animaduertit ſolitudinem, vt optabilius duceret ferro perire in patria. Adeò trepidabat, vt non aliter quàm inſanus proſiliret ac vltro citróq; diſcurreret, manus complodens, femora percutiẽns, humi ſe affligens, & clamitãs, En Flaccus ille paulò antè præſes magnæ Alexãdriæ principis vrbium, Aegypto præfectus prouinciæ feliciſsimæ, cuius oculum

 obſer

obseruabāt tam multa hominum eius regionis milia, qui quotidie deducebatur à turbis innumeris. An somnium erat illud non veritas?dormiens videbam illam felicitatem, vanas imagines anima singēte sibi quod nusquā erat: Deceptus sum profectò, vmbræ non res erant,& fallaces species illudentes oculis. Nunc velut experrectus nihil inuenio, abierūt simul omnes illæ fortunæ splendidæ cum quibus ólim consuetudinem habui, extinctæ sunt momento temporis. Cum talibus semper colluctabatur cogitationibus, præ pudore deuitans conuentus hominum, nec in portum nec in forum prodire sustinēs, sed inclusus domi tanquam in fouea, ne limen quidem audens trāscendere: interdum autem progressus mane summo, cubātibus etiamtū aliis, clam subducebat se ex oppido,& exigebat totum diem in solitudine, deuitans occursus fortuitos,& vexans seipsum recēti calamitatis memoria, arrodénsq; suum cor miserè: ac noctu demum reuertebatur, vesperè optans aurorā, quod horreret tenebras& obuersantes dormienti species, manè rursum cupiens aduentū vesperi. Nam ipse secum circumferēs caliginē abhorrebat ab omni hilaritate. Post aliquot autē menses rusculo empto in eo plerumq; degebat solitarius, deplorans suum infortuniū. Fertur aliquando media nocte velut furore correptus prosilisse è sua villula, sublatáque ad cælum & stellas & illum verum mūdi ornatum facie exclamasse: Rex deorū & hominum, ergo cordi tibi sunt res Iudæorum, nec mentiuntur tuam prouidentiam: sed illi potius errant, qui negant eos foueri tuo præsidio, cuius ego sum argumētum certissimum. Quantum enim in Iudæos debacchatus sum, tātum ipse pertuli. Passus sum eorū bona diripi, data prædatoribus licentia, ideo paterna maternáque hæreditate priuatus sum, & his quæ vel donata vel quocunque modo acquisiui. Probrosè quondam inquilinos vocaui cùm ciues essent, vt gratificarer inconditę multitudini, quæ his inimica me miserū decipiebat suis adulationibus: ideo patior ignominiam, exul eiectus tota orbe habitabili, hic includor. in theatrum producti quidam iubente me, in cōspectu inimicorū iniustè flagris cæsi sunt. Ergo ego iure optimo traductus sum, nō per vnius ciuitatis theatrum, cōtumeliosè cruciatus misero animo priusquam corpore: sed per totam Italiam vsq; Brundisium, per totam Peloponnesum vsq; Corinthum, per totam Atticam mediásq; insulas vsq; Andrum meum carcerem, certus nō esse hunc finem mearum calamitatū, sed alias latere in insidiis

diis,vt paria referātur paribus. Interemi quosdā,interimēt me alij. Me cōniuente quidam lapidibus sunt obruti,quidam viui combusti,quidam raptati per forum medium,donec frustatim lacerarentur. Horum facinorum pœnæ me manent sat scio.& diræ iam stant tanquam in carceribus,vt obice rupto properēt in meam pernitiē:imo iā in horas præmorior, multas mortes sustinens ante illam vltimam.Atque ita sæpe territabatur,horrore quatiente membra omnia,animo quoque contremiscente anhelóque pectore, quandoquidem spes eum destituebat, vnica vitæ mortali addita consolatio.Nullum vnquam solicito felix oblatum est auspicium,rumores aduersi afferebantur : molestis vigiliis somni succedebant turbidi. Efferabatur solitudine,quid conuersatio?Nihil ei videbatur insuauius oppidanorū consuetudine.Ruri ab opprobriis tutum faciebat solitudo,non item à periculis.Si quem lento passu incedentem videret;suspicabatur cogitare sibi pernitiem : sin properantem , mox mentem subibat:atat hic me persequitur,non temerè festinat.Blandus insidiatur,liberè loquens contemnit.Cibus potúsque mihi præbetur sicut mactandis pecudibus. Quousq; tandem ferreus durabo in tot casibus ? scio me moliorem quàm vt mortē mihi consciscam:nimirum hoc quoq; vetat meus genius, ne citò abrumpam vitam miseram , vt malum dilatum cumulet ine.atq; apud iniustè per me necatos vberiorē gratiam. Talia reuoluēs animo,trepidus expectabat finem fatalem.At Caius natura sæuus&pœnis insatiabilis:nō vt alij semel punitos omittebat,sed iram continuans semper eis nouos cusus moliebatur:Flaccum verò præ cæteris oderat , vt etiam in aliis suspectum exosúmq; haberet idem vocabulum:sæpéq; pœniteret eum quod exilium prætulisset capitali sentētiæ:& quamuis deprecatorē Lepidum magnifaceret,tamen culpabat,ita vt ille sibiipsi timere inciperet,ne grauius plecteretur,quod pœnę leuioris autor fuisset. Ergo cùm nemo iā auderet preces interponere,gliscēte ira quam tempus hebetasse debuerat,crescebat malum haud secusquàm quoties morbus intermissus repetit corpora.Tūc enim incumbit sæuior. Ferunt aliquando noctu interrupto somno Caium cogitasse de honoratis exulibus , qui sub nomine infortunatorum vitam otiosam,quietam,veréque liberam agerent , quam ipse peregrationem malebat appellare, quàm exilium. Nulla enim eis deesse commoda, & superesse quietem atq; tranquillitatem nec desiderari ab illis aut requiri delicias. cùm fruantur

vita

vita secura ac philosophica, contenta modico. Móxq; iubet illũ strissimum quemq; ac nobilissimũ necari, notatis singulorũ nominibus, & Flacci ante alios. Vbi verò ad Andrũ appulerũt percussores, Flaccus forte fortuna rure in oppidũ reuertebatur: illi è portu occurrebant, & è longinquo se conspexerunt inuicem. Statim sensit quò tenderent (est enim præsaga mens præsertim in aduersis rebus) ac mox deflexit à via, fugiens quantum poterat, immemor se non in cõtinente deprehensum sed insula, vbi mari clauso quid proderat celeritas? alterutrum enim necesse fuit, aut pertinatiore fuga in altum ferri præcipitem, aut comprehẽdi in littore. Satius autem erat in terra quàm in mari perire: quandoquidem hominibus & cæteris terrestribus locum peculiarem natura terrã assignauit, vbi nõ solùm viuant, sed & moriãtur, vt quæ nascẽtes excepit, eadem fato functos recipiat. Illi summa contentione fugientem assequuntur: ac mox pars foueam fodiunt, pars clamantem reluctantémq; trahunt: quapropter toto consociatus est corpore, more ferino ruens in vulnera. Nam subinde cõplexus alios atq; alios, cum transadigere ferrũ nõ liceret petebatur obliquis ictibus, & ipse in causa fuit, vt cõficeretur crudelius. confisus manus, pedes, caput, pectus, latera, sicut victimæ ad viscerationem, iustitia pro tot iniustis Iudæorum mortibus pares pœnas exigente ab vno corpore. Itaq; totus is locus perfusus erat sanguineis riuulis, dissectis venis cõpluribus: & dum cadauer traheretur in foueã, frustatim lacerabatur, præcisis neruorum compagibus, quibus antè cohæserat. Hæc sunt quæ Flaccus pertulit, argumento certissimo, non negligi res Iudæorum à Deo, nec destitui eius auxilio.

PHILONIS IVDAEI, De virtutibus, & Legatione ad Caium.

QVOVSQVE tandem nos senes erimus pueri, corpore quidem per ætatem cani, animo verò propter imperitiam infantes admodum, vt qui fortunam rem inconstantissimã putamus stabilem, instabilem verò naturam, cùm sit firmissima. permutamus enim rerum æstimationem sicut in lusu calculorum, dum fortuitis plus diuturnitatis

tribui

tribuimus quàm naturalibus,& his plus infirmitatis quàm alteris. Causa est quia vincũt præsentia hominũ imperitorũ futuri iudicio, qui malunt sensui fallaci quàm secretæ cogitationi credere. oculis enim quæ in prõptu & cõspicua sunt percipiuntur, ratione penetratur ad futura & inuisibilia. Cuius visum acutiorem quàm oculorũ corporis, hebetamus, aliis mero saturitatéq; suffusum, alij ruditate vitio maximo. verũtamẽ nostra hæc tẽpora,& quæ inciderũt in ea res multæ magnæq;, satis nobis persuadent vt credamus esse diuinã prouidẽtiam, & præcipuè curare supplices religiosósq; homines, vt omnipotẽtis patris regísq; sortem hæreditariam. id genus hominũ Chaldaicè Israël vocatur, quod interpretatur vidẽs Deum: res vt mihi videtur pluris æstimãda quàm vllæ opes vel priuatę vel publicę. nam si seniorum aut præceptorũ, aut magistratuum, vel parentum aspectus mouet ad reuerentiam & modestiam,& sua præsentia vitam morésq; corrigit: quantùm putamus ad honestatem virtutémq; præsidium contingere animæ si emergens supra omnes creaturas, Deum increatum spectare didicerit summum illud bonum pulchrum, felix beatúmq;, & quod verè dicere licet bono melius, pulchro pulchrius, beato beatius, felicitate ipsa felicius,& si quid dici potest perfectius. nõ potest enĩ sermo assequi & attingere Deum superiorẽ se modis omnibus, sed retro relabitur, cùm nõ possit propriis nominibus, ceu gradibus ascendere ad manifestationẽ non dico eius Qui est, quę ne totũ quidem cælum in vocem articulatã versum potest eloqui, sed vel potestatum eum stipãtium, creatricis regiæ, prouisoriæ, cæterarúmq; bonis præmia malis pœnas dispẽsantium. si quidem etiam vltrices collocandæ sunt in beneficarũ ordine; non solùm quia iuris sunt pars, quod naturaliter constat & absoluitur ex honore bonum vindictáq; malorum: verumetiam quia nõn rarò animaduersio castigatos peccatores reducit ad mores sobrios, aut certẽ obsistit quo minus pergãt in suis sceleribus. nam aliorũ pœnę emẽdant alios, veritos ne in similes incidant. quis enim videns Caium post Tib. Cæsaris obitũ potitũ terræ marísq; imperio, in tanta tranquillitate institutísq; optimis,& prouinciarũ pace ac concordia, consentiente septentrione, meridie, oriente, occidentéque. Barbaris Græcisq; consociatis,& exercitibus cùm oppidanis, hísque vicissim cum illis pacatẽ conuersantibus vt fruerẽtur officiis & cõmerciis mutuis: non admiratus fuisset felicitatem tam insignem & vix enarrabilem

bilem,vna hæreditate cumulatam bonis ingentibus,thesauris argento auróq; refertis,partim rudi infectóq;,partim moneta signato,partim fabrefacto ad exornādos poculis & id genus vasis mensariis abacos:ad hæc pedestres,equestres naualésq; copias,reditus affluentes tanquam è fonte perpetuo, potestatem in partes præcipuas orbis eius qui propriè habitabilis dicitur duobus finitus fluminibus,Euphrate, Rhenóq; hoc disiungēte Germaniā & feroces nationes alias, illo Parthiā,Sarmaticásq; gentes ac Scythicas nihilo mitiores Germanicis.Erant ,inquā, ab ortu ad occasum quemcunque oceanus ambit , & quædam trans oceanum plena lætitia publica,gaudente festa pace Romano populo cum vniuersa Italia prouinciísq; omnibus tū Europeis tum Asiaticis,nam si vnquam ante sub imperatore aliquo,tunc maximè sibi videbantur non iam sperare,sed certò tenere vsumfructum commodorum publicorum priuatorúmq;, & felicitatē plenariam fortunante cuncta numine. Erat igitur videre nihil aliud per singulas vrbes quàm altaria,victimas,sacrificia,candidatos,coronatos,hilares blandósque vultus omnium,festa,celebritates,musica certamina, circenses, comessationes,priuilegia cum citharis ac tibiis, voluptates , remissiones,inducias, oblectationes varias cunctorum sensuum. tunc nullum discrimē erat inter diuites & pauperes,claros & humiles,creditores & debitores,heros & seruos,exæquante iura tempore , vt iam fidē inuēniret descriptum in poëtarum fabulosis figmentis saturnium seculum:tanta erat vbertas & annonæ felicitas,tāta hilaritas,& securitas,totas familias totásq; plebes occupans noctu pariter ac interdiu per septem primos menses perpetuos.Octauo autem grauis morbus Caium inuasit,quia frugaliorem victus rationē & salubriorē qua vsus sub Tiberio fuerat,mutauit in luxum regium,multum enim absumebatur meri cupediarúmq;,& pleno ventre non satiabatur concupiscētia,accedebant eò balnea parum tempestiua,tum vomitus rursúmq; compotationes & voluptates ventris ac eorum quæ sub ventre sunt,volutationésq; cum fœminis ac pueris,& quicquid vel animo vel corpori noxium coniunctionem eorum conatur dirimere.quādoquidem tēperantię merces est robur & sanitas, intēperantiæ verò morbus & imbecilitas vicina mortis proxima.is morbus postquam fama vulgatus est, mari etiā tum nauigationibus idoneo,per initiū autumni quæ ferè postrema solet esse nauigatio reuertēcium ad proprios portus ab omnibus

empo

emporiis,præsertim eorum qui nolunt hyemare apud gentes exteras:mutata illa prius delicata vita in mœstitiam, cōtinuò domus omnes & ciuitates omnes tristi habitu repletæ sunt, æquante paulò antè præteritā tristitiam mœrore proclinato in diuersam partē alteram.omnes enim vnà ægrotabāt prouinciæ & quidem ipso imperatore grauius. ille enim languebat solo corpore,hæ verò animo,sollicitæ desperabūdæq; de pace commodorúmq; suorū vsu libero,subibat enim mentē memoria calamitatum exoriri solitarū in orbato suo principe imperio, vt sunt bella,rapinæ,vastationes agrorū,expulsiones colonorū,direptiones bonorū,captiuitates,mortes,terrores & pericula,quorum omniū remedium situm putabant in salute sui principis. itaq; remittēte se morbo,breui secuta est gratulatio vel extremorū finium.fama enim nihil velocius.arrectæq; erant omnes ciuitates rumorū gratiorū auidæ,donec lætū nuntium acceperunt,reualuisse omnino Cæsarē:atq; ita quasi salutem ipsi recepissent,reuersi sunt iterū ad hilaritates cuncti continentis & insularū incolæ,nemo enim meminit vnquā tantam fuisse vnius alicuius gentis aut regionis lætitiam publicā ob saluti restitutum suum principem, quanta tum fuit vniuersi orbis ob Caij salutē,mox vt se cœpit recolligere.nam acsi tum primū feram & pastoralem vitam in socialem ciuilémq; inciperent vertere, & è desertis speluncis in ciuitates munitas migrare, & post vitam sine magistro actam parere pastori mitioris gregis ductoriq; legitimo,gaudebant ignari veritatis.Cæcutit enim humana mens,nec intelligit quid sit verè vtile,sequēdo magis coniecturas quàm scientiam,itaq; non multò pòst ille speratus seruator beneficentissimus,qui videbatur nouis felicitatum fontibus inundaturus Europam & Asiam,profuturis priuatim ac publicè,iuxta prouerbium ab ipso lare orsus,erupit in sæuitiam, vel potius aperuit quā dissimularat hactenus. Suum enim patruelem & imperij cohæredem,& propiorem successorem Tiberij, quòd hic natura,ipse adoptione nepos esset,occidit causatus ab eo petitum se insidiis,quod crimen ne in ætatem quidem illius competebat,vix enim tum primam adolescētiam misellus attigerat:& vt quidam aiunt,si paulò diutius vixisset Tiberius, Caius iam tū suspectus sublatus fuisset è medio, germanus verò nepos solus declaratus fuisset auiti successor imperij.Verùm ille fato cōcesit prius quàm exequeretur sua consilia. Cæterū Caius ad fraudādum cōmuni iure socium arte vsus est,rarus se

hoc

hoc pacto euasurum calumniam. Fuit autem id cõmentum huiusmodi: Conuocatis optimatibus, Vellem, inquit, hunc cognatione patruelem beneuolentia fratrem, iuxta extremam Tiberij voluntatẽ, in imperij societatẽ assumere. sed ipsi videtis eũ admodum puerũ opus habere curatoribus, pædagogis, præceptoribus. alioquin quid mihi cõtingere potest optatius, quàm tanto imperij põdere nõ onerari vnum corpus vnámq; animá: & habere me à quo pro parte sua subinde adiutante subleuer. Equidem, inquit, plus quàm pædagogũ vel curatorẽ vel præceptorem ei me fore iam nũc profiteor, & me patrẽ appellari, illũ filium, iubeo. Post deceptos his verbis qui adfuerãt optimates vnà cũ adolescentulo, quòd ei hæc adoptio non tam daret sperratum imperium, quàm iam ante datũ adimeret, cohæredi collegæq; insidias securus ipse cœpit struere. Nam Romano iure filius in potestate patris est, & alioquin imperator pro potestate gerit omnia, nemine audẽte aut valẽte rationẽ ab eo repetere. Hunc igitur sibi ratus aduersarium velut in certamine prostrauit, nil miseratus puerũ secum educatũ familiarémq; præmaturo fato cadentẽ, principatus patrimonijq; sociũ, qui multorũ spe Tiberio successor destinatus fuerat propter cognationem proximam. Nepotes enim pòst parentũ obitum aui cẽsent pro filiis. Fertur iussum sua manũ se interimere adstantibus tribunis ac centurionibus & vetitis adiuuare scelestũ facinus, quasi nefas esset imperatorũ posteros necari alienis manibus. Nolebat enim videri iuris oblitus in patrãda summá iniuria, & sanctitatis ĩ scelere meminerat, illudẽs veritati simulationib⁹. Tũ puer imperitus, qui nunquã cædẽ fieri viderat, nũquã in armis se exercuerat, vt solent adolescẽtes regij pacis tempore simulacra pugnarum ciere, primùm ceruicem prębebat venientibus: cúmque illi detrectarent, sumptà sica scitabatur cui loco letale vulnus deberet infligere, vt infelicem vitá abrumperet: impetratóq; hoc miserabili officio, primum id atq; vltimum ab his magistris didicit, coactus homicida sui fieri. Vbi verò primum maximúmq; certamen Caius confecit ex sententia, nemine superstite quem maleuoli principem ei possent opponere, ad secundum se mox parabat aduersus Macronẽ, quo auditore vsus fuerat, non solùm postquã adeptus est imperiũ: id enim adulatorũ est, felices colere: sed & in principatu parando. Nam Tiberius senex callidus & in noscitãdis occultis hominũ voluntatibus perspicacissimus, nec minus prudens quã potẽs, crebris de

Caio

Caio tangebatur suspicionibus, esse illum infensum vniuersæ Claudiæ familię, fauerétq; soli materno generi: proinde metue bat nepoti, ne relictus puer non diu superstes foret: & alioquin iudicabat indignũ tanto imperio hominem inepto ad ciuilem consuetudinem ingenio moribúsq; inconstantibus præditum. Videbantur enim alieni à decoro præ se ferre quãdam insaniæ speciem, adeò tum dicta eius tum facta parum sibi constabant: quibus tamen rebus conatu omni Macro medebatur quoad fie ri poterat, suspiciones eximens Tiberio, ne metu de nepote vl-cerarētur eius animus. aiebat enim Caium obsequentem illi & beneuolum, & valde patrueli amicum ac deditũ, in tantum vt libenter soli cederet imperium. sed obstare verecundiam, quod id nõ videatur è re publica: & hãc esse causam cur quáuis simplex, haberetur à quibusdam inconstans & varius. Quòd si quando parũ promoueret rationibus verisimilibus, depacisci non dubitabat, fideiussorem se offerens: quandoquidem iam sa tis approbasset suam erga Cæsares beneuolentiam, & priuatim erga ipsum Tiberium, tum cùm detecta oppressáq; se executo re fuit Seiani coniuratio. & vt cõpendio dicã, erat laudator Caij maximus, si laus vocanda est defensio cõtra suspicionum causas & incertas obscurásq; criminationes. Nam in summa quicquid pro germanis fratribus ac filiis afferri poterat, hoc totum & amplius etiã Macro afferebat, pro Caio apud Tiberiũ in causa fuerunt, vt multorum fertur sermonibus, nõ solùm eius officia mutua quibus colebat Macronem qui tum erat penè columen imperij, sed & vxor Macronis propter quiddam tectum silentio, quæ quotidie maritũ incitabat, ne vllam occasionem fauoris & iuuandi iuuenis prætermitteret. est autẽ ad impellendum virum efficax impudica mulier, vt quę blãdior fit propter conscientiam. At ille ignarus probri domestici, & ratus ab amore coiugali proficisci eas blanditias, imprudens suis artibus gratificabatur inimicis quos putabat amicissimos. Itaq; sæpe seruatum à se conscius, liberè monere solebat nihil suspicans. Quærebat enim vt bonus opifex gloriã ex diuturnitate sui operis, veritus ne aut suapte incuria rueret, aut destrueretur ab aliis. Ergo si quando videret dormientẽ in conuiuio, excitabat, nec decorũ id nec satis tutũ existimans. dormiens enim exponit se insidiis. itidẽ insanè spectantẽ saltatores ita vt vnà gesticularetur, aut ad mimorum scurrilia dicteria non subridentem sed cachinnãtem pueriliter, aut non temperãtem sibi quin citharœdis

rœdis

rœdis chorísve succineret,fodicabat cubito asſidens aut accũbens proximus.& cohibere conabatur.interdũ in aurẽ insusurrabat ne quis audiret alius,blandè admonens:nõ decet te aliis in audiẽdo ſpectandóq; & vſu cæterorũ ſenſuum eſſe ſimilem, ſed tantũ debes in ratione viuẽdi excellere,quanto eminẽtiorẽ te fortuna cõſtituit:abſurdum enim fuerit terræ marísq; principem cantibus,ſaltationibus,cauillis & huiuſmodi nugis ſuccumbere.oportere illum ſemper & vbiq; meminiſſe maieſtatis imperatoriæ,tanquã paſtorẽ gregi præpoſitũ , & vndecunq; dictis factísq; in melius proficere.addebátq;.quoties cõtigerit te intereſſe gymnicis aut ſcenicis aut circẽſibus ſpectaculis,nõ ſtudia ſed induſtriam cõſidera, ſic cogitans:Si iſta quæ vitæ nõ proſunt,quòd ſolam voluptatem ſpectatoribus pariant,tamen quibuſdam elaborãtur tanta diligentia,laudem à turba mirabunda captantibus,& coronari ac præconis voce victorẽ declarari amplũ præmium exiſtimantibus,quid oportet eum agere qui profitetur artem longè prẹſtantiſsimam?ea eſt imperandi ars,cuius ope colitur quantũ eſt bonorum agrorum ſiue montanorum ſiue campeſtrium,nauigatur totum mare ſine periculo,ob commercia quibus diuerſiſsimæ terræ ſua bona cõmunicant indigentibus,& viciſsim illarũ copia ſuam ſubleuant inopiam.nam inuidia totũ orbem nunquã occupauit, imò ne partes quidem eius maiores,Europam vniuerſam aut Aſiam : ſed venenoſarum more beſtiolarũ cauernas habitat,quoties vnum aliquod pectus ſubrepſit aut vnam familiam,aut ad ſummum vnam ciuitatem atq; alterá:amplas regiones & nationes non accedit,prẹſertim ex quo veſtra gens auguſta potita eſt rerum dominio.nã quæcunq; noxæ prius verſabantur in mediis vrbibus, pulſæ ſunt ad extremas tartari latebras,& pro his inducta cõmoda ab vltimis terræ marísq; finibus in has noſtras regiones,atq; hæc omnia tibi ſoli gubernãda cõmiſſa ſunt. à natura igitur in puppi celſa collocatus ad gubernacula,rege nauẽ qua generis humani ſalus vehitur,non aliunde magis voluptatem capiendo,quàm è ſubditis per te adiutis aliquo beneficio. Ab aliis enim alia exiguntur vel priuatim vel publicè.à principe ꝓpriè expectantur bona cõſilia,quorũ executio proſit ſubiectis populis:vtq; larga manu ac mente ſua bona impartiatur , his tantũ exceptis quæ ob incertos caſus futuros ſeruari prouidentia poſtulat.talibus verbis eũ incãtabat ille infelix monitor cupiens meliorẽ reddere.at is homo cõtentioſus vergebat in con

trar

traria,quasi ad illa impelleretur,& castigatoré impudéter reiiciebat:interdum etiá procul venienté conspicatus,sic alloquebatur proximos:Adest prçceptor iam superuacuus,pædagogus nõ amplius pueri,prudẽtioris seipso monitor, qui subdito imperatorem obedire postulat nõ rudem regiarũ artium,quarũ magister videri vult,sed à quo ipse doct⁹ nescio.Mihi certè ab incunabulis contigerũt educatores plurimi.patres,fratres,patrui,patrueles,aui,proaui,iam inde à primis Romanis principibus per paterni materniq; generis seriem cognatione proximi,nequid dicá de virtutũ seminibus quæ innasci solent in principe.Quẽadmodum enim corporis animiq; forma, habitu,gestu,cõsiliis,actionibus,prognati maiores suos referũt.eodem modo probabile est in ipso semine deliniari quãdam habilitatem digná principe. & audebit aliquis indoctus me, qui in materno vtero & naturæ officina imperator formatus fui nõdum in lucé editus,docere artes imperatorias quas dudum probè calleo?an credere fas est in menté venire posse ciui paulò antè priuato & humili regia consilia?attamé impudéter audent præire nobis imperatoria mysteria, quibus ipsi vixdũ initiati sunt.Sic ille paulatim à Macrone alienabatur,quærés contra eum falsa,sed vtcũq; probabilia crimina. Sunt enim quidá ingeniosi ad cõminiscenda verisimilia. Tunc auté ex huiusmodi Macronis vocibus arrepta fuit occasio. Meũ Caius opus est, à me magis,aut certè nõ minus quàm à suis parẽribus est genitus.ter nõ semel eum Tiberio sæuienti & ad necé poscenti eripui meis deprecationibus.post obitũ quoq; illius cũ mihi parerent prætoriani milites,id satellitiũ in manus ei tradidi,admonitum prius,vno tantũ viro esse opus.de cætero integrũ & incolume manere imperiũ.His vt veris quidá assentiebantur, quia nõdum pernouerát mores Caij fucatos & mutabiles,ipso simulando dissimulandóq; tegẽte suam vafriciem & inconstantiá. Verũtamen post non multos dies ille infelix sublatus est è medio vnà cũ vxore, extrema pœna repensa sibi pro immodico studio.nec aliam ingrati pro meritis referre solent gratiá,pro quibus libenter damnum dant suis benefactoribus.Certè Macro,qui sedulo ambitione magna pariq; conatu dedit operam, primũ vt seruaret Caiũ,deinde vt imperiũ soli adstrueret, talẽ mercedé retulit.Fertur enim miser coactus seipsum interficere,vxor quoq; habuisse eundem exitum, quamuis putaretur cõstuprata à Cæsare, sed negant in amore firmum præsidium,

propter crebra eius affectus inconstātissimi fastidia. cæterùm postquā & Macro cū omnibus domesticis mactatus est, tertiū certamen Caius maiore dolo aggreditur. fuerat ei socer M. Silanus, vir magnanimus & cū primis illustri natus familia. hic post immaturo fato absumptā filiā, tamen nō desiit generū colere paternis officiis, sperās (vt par erat) mutuā beneuolentiā tanquam à filio ignarus quàm inanes fallacésq; spes foueret. afferebat enim semper sermones pertinētes ad corrigēdos mores vitámq; principis, nihil dissimulans & liberè monens quid eius maiestatē deceat, fretus tū eximia nobilitate, tū familiaritate domestica. nec enim ita dudū filia defuncta fuerat, vt affinitatis iura vanescere debuerint, sed hærebat etiā tum recens memoria exhalantis animā. At ille officiū interpretatus contumeliam, quòd sibi videretur prudētissimus, temperatissimus, fortissimus, iustissimus, oderat hominē hostiliter sicut monitores cæteros. ratus igitur hūc quoq; esse obstaculū suis cupiditatibus, valere iussit manes extinctæ coniugis, & patrē illius, suū verò socerum dolo peremit: atq; ita magnatū alia super aliam cędes vulgabatur rumoribus, sceleratis facinoribus nemine nō obloquente, nec tamen apertè præ metu, sed susurris clancularijs. Verùm nō multò pòst mutati (vt est vulgus incōstans dictis, factis atq; cōsiliis) vix credentes tā repentè aliū redditū qui prius bonus & perhumanus sit habitus, atq; etiā ciuilis liberalisq;, excusationes cōminiscebātur: de patruele cohęredéq;, quòd naturę leges societatē non ferāt imperij. Præuentum esse illū nece, qui occisurus erat alterū si fuisset ipse fortior. non tam patratū esse homicidium, quàm diuina fortasse prouidētia sublatum adolescētem ad vtilitatē humani generis, ne in partes diuisum, aliis huic, aliis illi fauētibus: per factiones affligeretur bellis externis simul ac ciuilibus. Quid autē optari posse pace melius? pacē verò prouenire ex bene administrato imperio, id verò nō posse bene administrati: nisi absq; contētionibus principum, quibus cessantibus omnia manere in officio. de Macrone item audiebantur huiusmodi sentētiæ: Turgebat fastu immodico Delphici oblitus oraculi, quod iubet quēq; nosse seipsum. Addebántq; notitiam sui felicitatē parere, sicut ediuersò ex ignoratione sui nasci calamitatē & infortuniū. qd enim necessum erat subditū occupare partes principis, imperatorē verò Caium in ordinē redigi? cū prīcipis sit imperare, quod Macro sibi vsurbabat priuati verò imperata facere, quod ille à Caio postulabat. nam sic homi-

homines imperiti vocabant monita:& consultorẽ magistrum, siue tam insensati vt rerũ discrimen non intelligerent, siue hoc est adulatorum ingeniũ, res adulterare simul & harũ vocabula. De Silano verò cauillabantur, ridiculũ quòd putaret soceri tantam autoritatem in generũ, quantam patris in germanũ filiũ. atqui patres ciues priuati filiis ad magistratus prouectis vltro primatu cedunt. hic verò nimis simplex. iã ne socer quidẽ plus satis curiosus fuerat in rebus nil ad se pertinentibus, non intelligens affinitatem extinctam cũ filia. nam cõnubia familiis externis sunt pro vinculo, quo soluto soluitur & affinitas: præsertim quoties casus incidit cui mederi nequeas, interitus elocatæ in alienam familiã. Talia tum passim audiebãtur in omnibus circulis, dum operam dãt omnes ne imperatorem crudelitatis insimulent. semel enim concepta opinione humanitatis & probitatis eius, si cuius antea principis, incredibilem putabant tãtam tãmq; repentinã mutationem in contrariũ. cõfectis igitur modò dictis certaminib9, aduersus præcipuas tres partes reip. duas palmas adeptus de ciuibus ordinis equestris & senatorij, tertiam de suis gentilibus ratúsq; post postratos valentissimos se factum iam aliis omnibus formidabilem, senatoribus quidẽ cæso Silano nemini secũdo eius ordinis, sublato verò Macrone equitibus, inter quos ille primam dignitatẽ, primósq; honores meruerat, patruelis quoq; ac cohæredis nece omnibus sibi coniunctis sanguine, nõ amplius se cõtinuit intra humanæ naturæ terminos, sed ad diuinos honores aspirauit, hic vt aiunt nactus occasionẽ eius dementiæ. Persuasum ei fuit, sicut aliorũ gregũ magistri opiliones, caprarij, bubulci, nec boues sunt ipsi, nec capri, nec arietes, sed homines his longè præstantiores modis omnibus: sic præfectũ gregi humani generis optimi, censendum maiorẽ homine, referendũq; in deorũ numerum. Hanc opinionẽ vbi cõcepit, amplexus est fatuus pro veritate fabulam. Tandem ausus in vulgus efferre impiã sui consecrationẽ, pergebat vlterius, & quasi per gradus quosdam paulatim ascendebat. nã primò æmulabatur semideos quos vocant, Liberũ, Herculem, Castores, Trophonium, Amphiaraum, Amphilochum, & similes, irridens eorum oracula orgiáq;, ad suam collata potẽtiam. Deinde quemadmodum in theatris solent scenici, aliàs alium cultum sumebat, nunc clauum & leonis exuuium, sed hæc aurata vtraq;, scilicet trãsformatus in Herculem: nunc pileum imponebat capiti, quoties Castores ageret: interdum hedera thyr-

 soq;

ſóq; ac hinnuleorum exuuiis repræſentabat patrem Liberum. Verùm ramen hanc ſibi prærogatiuã vſurpabat interim, quòd cùm illorũ quiſq; cõtentus propriis ceremoniis ac honoribus alienos nõ requireret, ipſe vniuerſos iubebat ſibi cõgeri, vt eos quibus inuidebat vinceret, nõ more Geryonis tricorporis tãta mole captans cõcurſum confluentiũ ſpectandi gratia, ſed quod magis mireris, vnum corpus ſubinde transfigurans in formas varias, vt quondam Proteus ille Aegyptius, quem Homerus introducit omnia vertentẽ ſeſe in miracula rerum, ignémq;, horribilémq; feram, fluuiúmq; liquentẽ. Atqui quid opus erat tibi Cai his ſimulacrorũ inſigniis? Virtutes illorum imitari debueras. Hercules purgabat terras & maria, ſubibat neceſſaria certa mina hominibus vtiliſsima, vt noxia mõſtra ex elemẽto vtroq; tolleret. Liber exculta vite, expreſſóq; inde potu ſuauiſsimo & animis corporibúsq; perutili, illos ſerenat malorum obliuionem inducens & ſpem bonorũ: hæc ſaniora reddit & agiliora fortioráq;, cõferens plurimum & ſingulis ciuibus, & frequentibus familiis ac ciuitatibus, dum è dura laborioſáq; vita traducit ad mitiorem, & cunctis Græcis pariter atque Barbaris nationibus feſta, epulas, hilaritates, alias poſt alias exhibet. Mero enim debentur hæc omnia. De gemellis quoque Iouis filiis fertur immortalitatem impartiuiſſe alterum alteri. Cùm enim alter mortalis natus eſſet, alter verò immortalis, hic cui⁹ erat potior conditio, maluit de ſuo iure decedere, quàm pietatem erga germanum non declarare. Cogitans enim infinitum æuum ſuæ vitæ fraterníque interitus, & ſibi relinqui vnà cũ immortalitate luctum amiſsi fratris perpetuum, mirificã permutationem commentus eſt, admixta ſibi mortalitate, fratri verò immortalitate, atq; ita exæquatis naturis diſparibus, quæ quidem ratio fons eſt totius iuſtitiæ. Hi omnes Cai, vt bene de humano genere meriti fuerunt in admiratione, & ſunt hodiéque, diuinis honoribus digni habiti. Tu quid tale nobis præſtitiſti, quo extollaris atq; ſuperbias? es'ne imitatus Ioue natorum fratrum charitatem, vt inde incipiam? Fratrem cohæredémque in primo ætatis flore crudeliter iugulaſti, ferreus & immiſericordiſsim⁹, ſorores pòſt in exilium egiſti, vt regnares ſecurius nihil ab eis metuens. At Liberũ æmulatus es? excogitaſti noua beneficia? impleſti vt ille terrarum orbem lætitia? Europa & Aſia vix tuam capiunt munificentiam? Inueniſti ſanè nouas artes, ſed vt peſtis publica, quib⁹ gaudia mutaſti in dolores ac moleſtias

ftias, vt omnes vbique tædium vitæ caperet, dum aliena bona cuncta occupas inexplebili auaritia conuerrens ab oriente occidentéque & cæteris tractibus ad meridiem & septemtriones vergentibus: pro quibus remittis ad eas regiones execrabilia maleficæ animæ tuæ germina perniciem mortalibus afferétia. Hæc sunt cur alter Liber pater exortus sis. Sic & Herculé egregiè refers indefessis tuis laboribus, & facinoribus fortibus, dũ bonis legibus, incorruptis iudiciis, annonæ felicitate, cæterisq; festæ pacis commodis reples continentem & insulas tu ignauissimus ac pauidissimus, qui tranquillitatem felicitatémque profligasti ex omnibus ciuitatibus, introductísq; in earum locum tumultib' infortunatissimos reddidisti populos. Dic Cai, ob has'ne cædes ac pestes per te illatas deus fieri postulas? scilicet vt immortalis ipse has calamitates non in paucos dies, sed & in tempus infinitum proferas. Ego diuersum censeo, etiamsi deus crederis, omnino te trãsiturum in ordinem mortalium ob tam peruersa tua studia. Nam si virtutes diuinitatem, vitiq; mortalitatem afferunt vitia. Non est igitur quòd te adscribas Iouis filiis fraterna charitate insignibus, ipse fratrum interfector: aut Herculis Liberíque honorum velis esse particeps, qui suis inuentis vitam excoluerunt, cùm eorum beneficia perdas tuis maleficiis. Tanta autem inerat ei rabies, tam insana væcordia, vt non contentus se æquiparari semideis, ad maiores deos versus æmulationem cum eis susciperet, cum Apolline, Marte ac Mercurio. Huius primum caduceo, talaribus, chlamydéque ornatus, ordinem in perturbatione, seriem in confusione, rationem ostentabat in dementia. Deinde vbi collibuit, his depositis refingebatur in Apollinem, corona radiata caput redimitus, arcum & sagittas sinistra tenens, dextra porrigens gratias, quod ita deceret in promptu esse id quod melius, pœnas verò supprimi, & ad sinistram retrudi in locum posteriorem. mox'q; instituti sunt chori vt pæanas canerent in eum quem paulò antè Bacchum, Euium, Lyæum hymnis suis appellauerant, quando Liberi habitum sumpserat. Sæpe etiam thoracatus, galeatus, clypeatúsque prodibat stricto gladio pro Marte se ostentans, vtrunq; latus stipatus nouis saliis, homicidis quibusdam paratis ad sæua ministeria, explendámq; crudelitatem sitientis humanum sanguinem. Hic inusitata specie terror incutiebatur populo, mirãti quòd honores sibi vsurparet eorum, quorum virtutes aspernaretur, cõtentus solis insigniis. Atqui hæc gestamina

ſimulacris addũtur, vt ſignificẽt vtilitates ab his diis exhibitas humano generi, ſuíſq; cultoribus. Mercurij pedibus alata ſubligantur talaria. Quam ob rem? nimirum quia decet deorum internuntium atq; interpretem, vnde illi Græcum nomen eſt, læta nuntiantem (mala enim vix vir ſapiens, nedum Deus, nuntiare ſuſtineat) eſſe quàm celerrimum, & pręcepetibus pennis ferri velociſsimè: quandoquidem in huiuſcemodi rebus properatio requiritur ſicut in diuerſis quieſcere ſatius fuerit. Sic & caduceum ſumit, inſigne pacificatoris & autoris fœderum. Nam bella caduceatores fœcialéſque dirimunt, afferẽdo pacem aut inducias. Qui niſi admittãtur nec modus nec finis erit calamitatibus, & vltro citróq; illatis iniuriis. At Caius in quem vſum ſibi ſumebat talaria? an vt infauſta inauſpicatáque ipſius facta, perpetuo regenda ſolatio, curſim diuulgarentur per omnes imperij prouincias? & quid erat opus motu pręceleri, cum vel vno loco hærẽs alia ſuper alia mala innumera profunderet velut è perennibus fontibus, inundatura omnes regiones orbis huius habitabilis? quid autem opus erat caduceo, cùm nihil vnquam pacatum vel diceret vel faceret? omnes verò domos & ciuitates tum Græcas tum barbaras impleret inteſtinis ſeditionibus belliſque ciuilibus? deponat iſtam appellationem ineptè vſurpatã adulterinus Mercurius & ſuppoſititius. Apollinis verò quid eſt in eo ſimile? coronam radiatã geſtat, effictis bellè ab artifice radiis ſolaribus: quaſi aut ſol aut in vniuerſum lux magis placere poſsit quàm nox & tenebræ denſiſsimæ ad perpetrandas res nefarias. Siquidem honeſtæ opus habent luce meridiana vt conſpicuæ fiant quibuslibet: turpes verò ſunt relegandæ in extremum Tartarum, dignum omnium quæ cælari debent receptaculum. Quin & vtriuſq; manus geſtamina, vt par eſt, transferat, arcum ſagittaſq; dextra intenter, ferire certis ictibus, viros, mulieres, totas familias, ciuitates populoſas, ad internecionẽ ſolitus: Gratias verò ſiniſtra tegat, niſi mauult prorſus abiicere. Propalam enim eas violauit, dum facultatibus amplis inhiat, & poſt rapinas dominos earum iugulat inſuper, propter felicitatem inuolutos calamitatibus. Medicinam quoque pulchrè inuertit Appollinis. ille remediorum inuẽtor eſt ſalutariũ, pro ſua genuina bonitate paratus morbos etiã ab aliis immiſſos depellere. iſte cõtrà ſanis morbos inferabat, mutillationes integris, viuis mortẽ manu aſcitã ante fatalia tempora, cõquiſitis diligenter veneficiis, quibus ni diuina iuſtitia pręuẽtus fuiſ-
ſet

ſet,perdidiſſet quicquid erat in ſingulis vrbibus præſtantiũ & probatorum hominum. Aduerſus honoratos enim & diuites hunc apparatum fecerat,vrbanos præſertim atque Italos:apud quos tantum auri argentiq; congeſtum eſt,vt ſi ex reliquo orbe habitabili vniuerſo colligeretur,multò minor inueniretur numerus. Quapropter à ſuametipſius patria,tanquam à ſacra linea,exorſus eſt talem ſementem iactare,peſtis ciuitatis populi deuorator,lues & pernities.Celebratur & alia laus Appollinis, quòd non ſolũ medicus ſed & vates ſit optimus,oraculis futura prædicens ad vtilitatẽ hominũ,ne quis caligante mente ob incertitudinem,offenſet tanquam cæcus in tenebris,& bona quęrens in aduerſa impingat per improuidentiã: ſed potius futuri præſcius,& in id tanquam præſens mente defixa,non aliter ſibi caueat quàm corpori præcauet oculorum miniſterio, vitans quæcũq; incommoda. Quid ſi his quoq; opponamus inclyta Caij oracula,per quæ ignominiæ,confiſcationes,exilia,mortes prædicebantur optimatibus & dynaſtis vbique gentium? quid igitur cõmune habet cum Apolline, qui nihil vnquam fecit ſimile? deſinant igitur illi falſũ pæanes,ad veri pæanis imitationem compoſiti:nam nec nomiſma licet adulterare, nec diuinã effigiem,ſed nihil tam inopinatum, quàm tale corpus talémq; animum vtrunq; molle fractúmque, æmulari Martis robur ac fortitudinem.ille tamen tãquam in ſcena ſubinde mutatis perſonis varia ſpecie fallebat ſpectantium oculos.omittamus examen animi & corporis,per omnia diſsimilium dicto dæmoni, tam habitu quàm geſtibus.Certè Martis,non fabuloſi dico,ſed eius per quem fortitudinem naturalem intelligimus, vim ſcimus beneficam,auxiliatricẽ oppreſſorũ iniuria,vt ipſum nomẽ eius Græcum indicat.nam ἄρης παρὰ τὸ ἀρήγειν,hoc eſt à ſuccurrendo videtur mihi denominatus,profligator bellorum,pacis opifex,quam ille gradiuus ęquè ac hic bella,odio proſequitur,tranquillitatem & quietẽ turbans tumultibus.Satis opinor iam declaratum,in nulla re Caio cum diis,ac ne cum ſemideis quidem conuenire,diuerſo natura & eſſentia,ſed præcipuè ſtudiis.nimirum cæca eſt concupiſcẽtia,pręſertim accedente ambitione cõtentioneq; peruicaci ac licẽtia maxima,quæ nos quõdam fortunatos deuaſtauit.Solos enim Iudæos ſuſpectos habebat vt obſtaturos ſuo propoſito,quippe qui penè in cunis ex parentibus,pædagogis,magiſtriſq;, præcipuè verò ex ipſis ſacris legibus,atq; etiam non ſcriptis moribus didiciſſent vnũ Deum

X v patrem

patrem & cõditorẽ mundi credere. nã cæteri omnes, viri, fœminæ, ciuitates, gentes, regiones tractúsq; terrarum, & totus penè dixerim orbis, gementes licet indignéq; ferentes, nihilominus assentabantur, extollentes ipsum plus æquò, augentésq; fastum eius immodicum. nonnulli verò barbaricum quoque morem introducebant in Italiam, adorationem videlicet, & ingenuitatem Romanam adulterabant. Sola inquam Iudæorum natio suspecta erat vt aduersatura, solitorum ad spontaneam mortem tanquam ad immortalitatem properare, potius quàm patiantur vel minimum aliquid cõuelli è patriis ritibus: quia sicut in ædificiis, exempto vno cæmento reliqua licet firma videantur, laxata sidũt paulatim in vacuum. nec erat paruum quod mouebatur, sed omnium longè maximum, hominem natum mortalem, in speciẽ ingeniti immortalisq; Dei refingere, qua impietate nihil cogitari potest magis impiũ. citius enim Deus mutaretur in hominẽ, quàm homo in Deũ. taceo quòd hoc pacto adit⁹ aperiebatur aliis vitiis ingẽtibus, vt infidelitati & ingratitudini erga benefactorẽ creaturarũ omniũ, qui pro sua potentia singulas vniuersi mũdi partes bonis amplissimis cumulat. Proinde bellũ absq; induciis cõtra nostrã nationẽ exoriebatur. Quid enim seruo potest grauius obuenire quàm inimicus & infensus dominus? sunt autẽ imperatoris serui subditi, si non vllius antea propter eorũ mite legitimúmq; imperiũ, certè Caij, qui ex animo reiecerat omnẽ clemẽtiam, & iura cõtẽnebat omnia. cùm enim suam libidinem pro lege haberi postularet, abrogabat quicquid vsquã legum erat vt superuacaneũ. nostrates autẽ non solùm inter seruos verũetiam inter vilissima censebantur mancipia, loco principis nacti dominum. quod vbi sensit Alexãdrinorum vulgus promiscuum & confusaneum, in nos conspirauit, ratum venisse occasionem optatã, & odium quod iamdudum tentarat erumpere, semel aperuit, tumultu perturbãs omnia. nam quasi permissu imperatoris essemus eorũ expositi sæuitiæ, aut belli iure in potestatem redacti, immani beluinóque furore nos conficiebãt, irrũpendo in ædes, pellendóq; dominos earũ vnà cũ vxoribus atq; liberis. móxq; ita desolatas diripiẽdo, asportãdóq; supellectilem cum rebus pretiosioribus ex abdito erutis: non clam vt nocturni fures solent metuẽtes ne deprehensi capite luant, sed propalam interdiu prædam ostentantes obuiis, quasi res hereditarias aut emptitias. Quidã etiã inita societate latrocinij, rapta diuidebant in foro medio, interdũ

spect

ſpectantibus dominis,& ipſos cauillis interim irridebāt, proſcindebántq; cõuitiis,grauia hæc erãt,etiãſi nihil accederet:nã ſi leue videtur,pauperes è diuitibus & egenos ex opulẽtis nulla ſua culpa repẽtè factos,propriis focis relictis exturbatos ędibus vagari, vt æſtu nimio perirẽt aut nocturnis frigoribus.Sũt tamẽ iſta leuiora his quæ ſecuta ſunt.nã ex tota vrbe in exiguã quandam ipſius partem tãquam in ſpeluncã compulſas tot myriadas virorum,mulierũ,puerorúmq;,ceu pecora,ſperabant ſe intra paucos dies viſuros aceruatim iacere: aut fame necatos per ciborũ inopiam,qui vt in re nec opinata prædari nõ potuerant:aut in loco æſtuoſo anguſtóq; compreſſos,vitiato etiã circũuicino aëre vitalibúſq; auris per crebras reſpirationes. imò vt verius loquar anhelitus,dũ ab æſtuãtibus & propemodũ febricitãtibus per nares & os efflantur,& ignẽ(iuxta prouerbiũ) addunt incendio. cùm enim inteſtinorum viſcerum natura ſit calidiſsima,quádo externis auris refrigerãtur mediocriter,bene afficiuntur reſpirationis inſtrumẽta hac temperie. Quòd ſi quádo plus iuſtò calefiant:ex intemperie neceſſariò difficultas naſcitur igne ad ignẽ adiuncto.Cùm igitur nõ poſſent diutius ferre loci eius incõmoditates,effundebantur in deſerta littora & ſepulcreta,cupientes ſaltem purum & innoxium aërem attrahere.Quòd ſi qui aut reliqui erãt in aliis vrbis partibus,aut neſcij calamitatum incumbẽtium peregrè veniebãt,variis modis mulctabantur,aut ſaxis vulnerati atq; lateribus fragminibúsq; teſtaceis, aut ilignis quernísve fuſtibus ad mortem vſq; contuſi,caput aliáſq; partes corporis quæ non læduntur abſque vitæ periculo.illi quoque quos diximus contruſos in eximium quendam vrbis angulum anguſtiſsimũ,tantumnon obſidebantur à maleferiatis hominibus,obſeruantibus ne quis clanculũ ſe inde proriperet.futurũ enim erat vt haud pauci præ inopia victus diffugerent,parum de ſeipſis ſolliciti, modò ne fame interirẽt cum totis familiis.his ne pateret effugium cauebãt aduerſarij,& quotquot intercepiſſent excruciatos prius mox enecabant,nullam ab eis abſtinẽdo ſæuitiam.alia verò manus circa portus fluminis inſidiabãtur Iudæis appellentibus & eorum mercimoniis,quibus in conſpectu dominorũ direptis, ipſos ꝓtuſos exurebãt,conſtructo rogo è gubernaculis,contis & nauiũ tabulis.Alij media in vrbe cõcremabãtur miſerrimo ſupplicij genere. Nam præ lignorum inopia ſarmenta comportabant quibus accenſis iniiciebant miſeros. At illi ſemiuſtulati fumo

magis

magis quàm igni necabātur,quod ex tali materia surgēs ignis fumosus & debilis statim extingueretur,nec vllas prunas relinqueret. Multi etiā viui loris laqueisq; circa talos adstrictis per medium forum raptabātur,insultāte vulgo & ne mortuis quidem parcēte corporibus. Dissecta enim mēbratim frustatímq; conculcabant immaniores bestiis efferatissimis,tāta crudelitate:vt ne reliquias quidem ad sepulturā superesse finerent.Cúmque præses eius regionis,qui solus si voluisset,poterat vna hora impotenitam turbæ furentis compescere,dissimularet quæ videbat audiebátq;,atq; etiam turbata pace daret infestandi licētiam,magis etiam exasperati atrociora sunt ausi facinora:conglobatíq; in cohortes numerosissimas,proseuchas(multæ sunt in singulis vrbis regionibus)aut arbustis succisis vastarunt, aut diruerunt funditus, quasdam etiam incenderūt iniectis ignib^9 tanta rabie atque insania , vt nec proximis ædificiis parcerent. Ignis enim nactus materiam facilimè trāsilit. Taceo deletos à furentibus eodem incendio honores Romanorum principum, clypeos,coronas statuásq; auratas cū suis titulis , quos revereri continere impetum debuerant:sed tum ferociebant, nō timentes Caium vindicem,quē norant Iudæis infensissimum,nec illi quicquam fore gratius,quàm si hanc gētem omni genere calamitatum afficerent.& vt nouis adulationibus eum sibi cōciliarent,ac in nos sæuirent securius,quid faciunt?proseuchas quotquot diruere incenderéve non potuerāt,quòd accolerentur magna Iudæorum frequentia,alio modo perdiderunt vnà euersis moribus & ritibus.Nam effigies Caij statuerūt in omnibus,in maxima verò ac celeberrima sublimē quadrigis aheneis : idq; tam præpropero studio:vt cùm carerent nouis quadrigis,veteres æruginosas,aurib^9,caudis pedibúsq; mutilatas,è gymnasio raperēt olim dedicatas,vt fertur Cleopatræ,quæ fuerat vltimæ huius nominis reginæ proauia. Qua in re quantū crimē sit admissum,cuivis puto perspicuū.Nōquid enim decorum erat vel nouas dedicari quæ fuissent fœminæ? nunquid vel viriles vetustas adeò?aut qualescunq;,alienas tamē,& iam ante dicatas alteri ? & cum istis talibus donariis non verebātur ne offenderēt imperatorem,iracundum & omnes honores sibi deposcentem egregiè splendidos atque magnificos ? at illi ob hoc præclare factum laudem sperabāt insuper,maiorémque gratiam , quòd proseuchas in noua fana verterent,augeréntque contractorum Caio templorum numerum, non tam in eius honorem , quàm vt

vt odium suum exsaturarent omnifariis nostræ nationis cladibus, id quod liquet argumentis certissimis. primò quia nullius regum, quos circiter decẽ in trecẽtis annis deinceps numerãt. vllam in proseuchis dedicarunt effigiem aut statuam, quãuis hos sui generis deos censerẽt appellarẽntq; in titulis. Quid ni? quos certè sciebãt homines, cum plerasq; bestias aquatiles terrestres volucrésq; referrent inter numina, quorum fanis, aris, templis, lucisq; tota Aegyptus plena est, respondebunt nunc fortasse quod tunc non respondissent, vt sunt adulatores, fortunam principum magis quàm ipsos principes colere soliti: maiorem esse imperatorũ maiestatem ac felicitatem quàm Ptolemæorum fuerat, ac proinde maiores his honores deberi. Ergo homines omnium, ne quid dicam asperius, stultissimi, cur ante Caium Tiberio, qui & illi principatũ parauit, & per viginti tres annos terræ marisq; potitus imperio, nullum semen belli, ac scintillam quidem reliquit in tota Græcia & Barbaria, sed pacẽ pacisq; bona vsque ad suum obitum fouit constantissimè, non eosdem decreuistis honores? num genere erat eo inferior? imò ex vtroque parẽte nobilissimus. An eruditione cedebat? & quis fuit per id tẽporis prudentior aut disertior? At fortasis ætate? & quis rex aut imperator felicius cõsenuit? imò etiamnum iuuenis, senior dicebatur propter opinionẽ solertiæ, & tamẽ hic talis ac tãtus à vobis est præteritus. Quid ille qui humanã naturam excessit omni virtutum genere, propter eximiã potentiam bonitatémq; primus cognominatus Augustus, non hæreditariam hanc appallationem sortitus, sed nouus eius cõditor & transmissor ad posteros? quãuis rebus turbatissimis principatum adeptus & admotus gubernaculis reipublic. nam terrã mariq; cõtendebatur de primatu certantibus maritimis & mediterraneis prouinciis, ductu honoratissimi cuiusq; è Romanis optimatibus: & ingẽtes orbis terrarũ tractus inter se cõmittebantur conflictabãtúrq; æmulatione imperij, excitis vtrinq; gentibus vltimis, & aduersas acies terra marique mouẽtibus, vt penè vniuersum hominũ genus internecione sit absumptũ per cædes mutuas, ni rebus fessis subuenisset vnus homo princeps augustæ familiæ, dignus alexicaci seu auerũcatoris cognomine. Hic est Cæsar ille qui depulsis procellis vndequaque ruẽtibus serenitatem orbi restituit, qui calamitatibus publicis tũ Græcarum tum Barbararũ gentium attulit remedia, quæ exortæ ab oriente ac meridie percurrerunt vsque occidentem & septentr

ptentriones,intermediis terris repletis omni malorũ genere. Hic est ille qui solus prouincias quotquot sunt exemit vĩculis. Hic est ille q & aperta bella sustulit & occulta latrocinia. Hic est ille qui mare vacuatum nauibus piraticis, reddidit plenũ onerariis. Hic ciuitates vniuersas libertate donauit,res pertur batas reduxit ad certum ordinem,gentes feras & abhorrentes à cæterarum commercio formauit ad mãsuetudinem societatémque hominum. Hic Græciæ lõgè promouit pomœria, tractatus verò Barbarorũ opportunissimos mutauit in Græciam. Hic pacis custos,iuris æquus moderator, gratiarum profusus largitor,omnium bonarũ rerum quàm diuvixit cõmunicator. Huius talis tantíque benefactoris, per quadragintatres annos quibus Aegyptum tenuit.honores neglexerunt, in proseuchis nulla eius posita statua vel effigie. Atqui si cui noui eximíque honores debebantur,illi conueniebant maximè,non solùm vt autori Augustæ familiæ,& ante alios optimè de mortalib' me rito,qui sublato multorum principatu sibi vni sumpsit clauum reipub.gubernandi scientissimus:meritò enim dictũ est illud, Multos imperitare malum est:quia multifariorum malorum causa sunt multorum suffragia.verùm etiam quia totus orbis cælestes ei honores decreuerat,templa,fana,lucos, porticus,vt his alia nulla pulchriora visantur in vrbibus vel noua vel vetera,præsertim in nostra Alexandria.Nullum enim est conferendum cum eo quod dicitur Sebastion,templum Cæsaris nauigãtium præsidis,sitũ è regione stationis portuosissimæ, sublime, ingens ac cõspicuum,quale nusquam aliubi,plenum donariis, pictis tabulis & statuis,circũquaque ornatum auro argentóq;, spatiosum,excultum porticibus,bibliothecis,aulis,lucis, vestibulis,atriis,ambulacris,omnibus his sumptuosissimis, spes salutaris soluentium & appellentium.In tanta occasione, in tãto consensu gentium:incolumi proseucharum iure decessit ne quicquã officiis Cæsari debitis?id nemo sanus dixerit.cur igitur prætermiserunt?dicam sedulò. Norant eius curam ac diligẽtiam,qui nõ minus sollicitus esset de cõfirmandis singularũ prouinciarum ritibus quàm de Romanis ceremoniis: accipe-rétq; huiusmodi honores à cæcis assentatoribus,non quòd probaret,sed quia videbatur hoc postulare amplitudo imperij, cui veneratio quædam parabatur his artibus.Ipsum verò nũquam inflatum talibus obsequiis,hinc certò colligitur,quòd nunquã sustinuit se appellari deum vel dominum, auersatus hanc adu-

latiōn

lationem,nec dissimulans probari sibi Iudæos qui abominarẽtur talia.Alioquin non passus fuisset trans Tiberim bonam vrbis partem teneri à Iudæis, quorum plerique erant libertini: quippe qui belli iure in potestatem redacti ab heris suis manumissi fuerant permissi ritu maiorũ viuere. Hos sciebat habere suas proseuchas in quibus cœtus facerẽt, præsertim sabbatis, iuxta religionem patriam.Sciebat eos collectas primitiarũ nomine mittere Hierosolyma,& certos homines,qui pro ipsis offerrent victimas.Eos tamen nec vrbe iussit excedere, nec mulctauit iure ciuiũ,quandoquidem ne in Palæstina quidem extinctam volebat eorũ religionem & rempub:nec circa proseuchas quicquam nouauit,nec cœtus in quibus leges discerentur fieri vetuit,nec solennem morẽ primitiarũ offerendarũ vllo edicto sustulit:sed tam sanctè nostra sacra habuit,vt penè omniũ eius domesticorũ dona extent in tẽplo nostro,in quo mãdauit quotidianas mactari victimas suis sumptibus,deuotas altissimo: quæ sacra in hodiernum peraguntur,durabúntq; perpetuò,monumentum virtutum imperatoriarum. Domi quoque quoties menstruas pecuniæ frumentíve distributiones populus acciperet,Iudæorum rationem haberi voluit:quæ liberalitas si in sabbatum incideret,quãdo nostris nec dare licet nec accipere,nec operis quicquã facere,præsertim quæstus gratia,iubebãtur diribitores Iudæis in posterũ diẽ reponere publicum beneficiũ. quapropter omnes vbiq; gentes,quãuis suopte ingenio Iudæis parum propitiæ,verebãtur tamen violare iura Iudaica.Itidem sub Tiberio conseruata sunt,licet Seiano res nouas moliẽte in Italia.Cognouit enim ille mox post necẽ insidiatoris,meras calumnias fuisse delata de Iudæis Vrbem incolentibus crimina, cõficta à Seiano,vt gentẽ è medio tolleret,quã norat vel solam vel præcipuè repugnaturam conatibus impiis, & cõspirationi caput imperatoris petẽti.Proinde mandauit omnibus prouinciarum præsidibus,vt oppidatim huic genti parcerent.exceptis consciis paucis admodum:cæterùm de tribus eorũ nihil nouarent,sed cõmendatos haberent,tum viros ipsos vt pacis amantissimos,tum mores eorum legésq;,vt cõferentes ad tranquillitatem publicam. At Caius sic fastu inflatus est,vt se deum nõ iactaret tantũ,sed & crederet,nec vllos inuenit Græcos aut Barbaros magis idoneos quàm Alexãdrinos quibus abuterẽtur ad satisfaciendũ tam immani cõcupiscẽtiæ,sunt enim magni præstigiarum,assentationũ,simulationúmq; artifices, & semper in

prom

promptu verba habent adulatoria, effreniore ad omnia turbāda miscendáq; faciles. Dei nomē tanti faciunt religiosi homines, vt & ibes & aspides suas multásq; alias bestias eo dignentur. itaq; cùm sint huius appellationis prodigi, decipiunt pusillanimos & imperitos impietatis Aegyptiacę: sed deprehendūtur ab his qui norunt eorū stultitiam vel potius audaciā nefariam: id quod Caius nesciens putabat ab Alexādrinis deum se credi seriò, quādoquidē non dissimulāter sed disertè vtebātur omnibus acclamationibus quibus alia solent venerari numina, præterea nouā illam proseuchis illatā iniuriā, existimābat à pura conscientia profectam & vehementi studio: quæ partim ex quotidianis actis cognóscebat, trāsmissis sibi ab Alexādria: hæc enim libētius lectitabat quàm vllum poëma vel historiā: partim ex nōnullis seruis domesticis, eadem cum ipso laudare aut irridere solitis. Horum pleríq; erant Aegyptij, malè frugi mancipia, aspidum & crocodillorum patriorū venenis tincti; tum corpora tum animos. Quorum chori & totius Aegyptiaci sodalitij ceu ductor quidam erat Helicon, seruus nequam & scelestus, qui malis auibus in palatium subrepserat. Nam artes liberales gustarat cura prioris heri, qui eum donarat Tiberio Cæsari. & tunc quidem in nullo fuit pretio, ꝙ Tiberius auersaretur pueriles blanditias, quippe qui iam tū adolescens ad grauitatem seueritatémq; fuerat pronior. Sed postquā illi defuncto Caius in principatum successit iste animaduertens nouum herū in omnes relaxationes & delicias effundi omnibus sensibus sic cogitauit: Nūc tuum tēpus est Helicon, excita teipsum, habes auscultatorem & spectatorem egregium, cui te ostentādo approbes. Agili es ingenio. salib9 & cauillis vales plurimū. Probè calles nugas, risus, iocos, & ludicra. Tenes artes illiberales nō minus quàm liberales. Habes & non iniucundam facundiam, qua inter adulandum possis malitiosè pungere, vt non risum solùm sed & bilē è suspicione moueas, quādo in potestate habes dominum ad audiendas delationes facilē. Patēt enim (vt scis) aures eius, semper arrectæ ad cōmentitias obtrectationes atq; calumnias. Earū materiā noli amplius quærere, habes criminationes Iudaicorū rituum, quas didicisti à pueritia. non ab vno aliquo, sed à linguacissima parte Alexandrini populi, Ostēde quid didiceris. His ineptis & scelestis cogitationibus percitus affectabatur Caiū, nec noctu abscitēs nec interdiu, sed abutēs ad incusandos Iudęos secessu eius in otio, cauillis eū oblect

oble&ansverſutiſsimus,quo magis illos pungeret. Nec enim apertè delatorem ſe profitebatur,nec profiteri poterat:ſed obliquè & aſtu infeſtabat grauius quàm ſi profeſſas cum ea gente exerceret inimicitias,Id cùm ſcirent Alexandrinorum legati, dicuntur eum conduxiſſe magnis mercedibus,non tantùm pecunia, ſed & ſpe honorum, quos ei pollicebantur ſe collaturos quàm primùm Caius veniretAlexandriã. At ille tempus illud ſomnians,fore vel honoraretur præſente domino,& cum eo penè toto orbe habitabili (nec enim dubiũ erat proſecuturos cũ optimates ciuitatũ omnium,relictis remotiſsimis vrbibus ob viſendam maximam & celeberrimam)benignè cũcta pollicebatur.itaq; aliquãdiu latentis hoſtis ignari,apertos tãtùm obſeruabamus.poſtquã autẽ ſenſimus, diſpiciebamus ſi quo modo poſſemus mollire ac cicurare hominẽ,vndecũq; nos ferientem miſsilibus.erat enim Caio ſocius pilę paleſtræ,balinearũ, conuiuiorũ comeſſationũmq;,præfectus ipſius cubiculo, quæ dignitas eſt primaria,quòd ei ſemper aures imperatoris paterent,& poſthabitis rebus aliis auidè vacarẽt eius fabulis.ex cõſtabãt ſcurrilitate ſcommatũ,admixtis interim delationibus, vt eadẽ opera & illũ oblectarent,& nobis nocerẽt maximè. Nã id quod videbatur quæri maximè,videlicetvoluptas principis, agebatur tantùm obiter.Accuſationes verò quæ obiter aſpergi videbãtur,erant ſcopus primarius,& vnicũ propoſitũ nequiſsimi mancipij. tandem excuſsis omnibus rudentibus, auras nactus ſecundas à puppi aſpirãtes,plenis velis ferebatur & in nos inuehebatur,alia ſuper alia cõponens crimina:quæ adeò hæſerunt infixa menti auſcultantis, vt nunquam obliuiſci poſſet. cùmque inopes conſilij moueremus omnem lapidem vt Heliconem placaremus,nullum inueniebamus ad eum aditum,nemine audente alloqui vel accedere hominem, præ arrogantia nulli tolerabilem.ſimul quia neſciebamus an aliquod priuatũ in Iudæos aleret odium,propter quod dominũ contra eos exacerbare nõ deſineret,omiſſo illo ſatagente circa hoc negotiũ, ad aliam rem ſumus verſi magis neceſſariam. Placuit offerri Caio libellum continentẽ ſummam calamitatũ, & earum deprecationẽ.id erat fermè compẽdium ſupplicationis prolixioris,quã per Agrippã regẽ paulò antè miſeramus,nam is fortè fortuna veneratAlexandriam,nauigaturus in Syriam in ſuum regnum quod ab imperatore acceperat.ſed ignorabamus etiã tum quàm falleremur.ex quo enim primùm oram ſoluimus,

Y puta

putabamus nos inuenturos reddētem iura iudicem. at ille erat hostis implacabilis, alliciens vt tum videbatur vultu hilari & appellationibus comibus. exceptos enim nos primū in campo Martio, cùm è maternis hortis exiret, resalutauit, & dextra innuit se propitiū: missóq; ad nos Homulo qui legationibus admittendis præerat, pollicitus est se cogniturū nostram causam per otium, ita vt tota corona circūstantium gratularetur nobis tāquam voti cōpotibus. atq; etiam nostrates quotquot ex aspectu de rebus iudicāt. Ego verò qui plus per ætatem & eruditionem sapere videor, suspecta habebā illa quæ exhilarabāt alios, sic enim cogitabam: quid sibi vult ꝙ cùm tot adsint legationes propemodum ex omnibus orbis regionibus, ait se nos solos auditurum. nec enim nescit nos esse Iudæos, contentos si æquaremur cæteris. Cæterùm prærogatiuam sperare apud alienigenā iuuenem & liberæ potestatis dominum, nō procul abfuerit ab insania. Profectò in Alexandrinos est propensior, & in eorū gratiam maturat iudicium. atq; vtinā iudicē præstet partibus, nō patronum illis, nobis aduersarium. hæc reputans trepidabam, inquietus noctu & interdiu. ita mœrentē me gemētémq; (nec enim tutum erat interpellari principē) alius casus nec opinatus repentè perterruit, non parti Iudæorum, sed vniuersis periculum afferēs. Veneramus ex vrbe Puteolos Caium secuti. descenderat enim ad mare, morabatúrq; circa eum sinū nunc hāc villam visendo nunc aliam, quæ multæ ibi sunt & splendidæ. Nos verò de agenda nostra causa solicitos, quippe qui accersiri expectabamus continuè, accedit quidam suffusis trepidisq; oculis obtuens & anhelus: cúmq; paululum seduxisset (adstabant enim quidam in proximo) Audistísne, inquit, noui quippiam? simúlq; conatus rem eloqui, fletu oborto impeditus est. deinde rursum exorsus narrare, iterum atque tertiò fuit ad eundem modum inhibitus. nos verò conspectu eius territi obsecrabamus indicaret quā ob rem venisset. nō enim venisse propalam flendi gratia: quòd si quid esset dignum lacrymis, faceret nos earum participes, assuetos iam calamitatibus. tandem ille crebra singultiens, Periit nobis templum. iubet Caius poni sibi colossum in adytis intimis, ascito in titulo Iouis cognomine. Nobis verò attonitis miraculo, & in vestigio præ stupore hærentibus, muti enim stabamus & enerues defectis viribus corporis. superuenerūt alij doloris eiusdem nuntij. deinde omnes simul cōclaue ingressi & inclusi deplorabamus fortunā priuatā atq;

publi

publicā,ſuggerēte dolore querimonias,nihil enim calamitoſis loquacius.tædebat enim ac pœnitebat quòd ad deprecandū iniurias,quas quotidie pateremur,medio hyemis traieciſſemus vaſta maria,ignari nobis imminere tempeſtatē in terris multò ſæuiorē iactatione maritima.hanc enim hyemē natura poſtulat,diſcernēs anni tēpora.opera verò naturæ ſunt ſalutaria. alterā autem excitabat homo nihil humanum ſapiens,iuuenis rerum nouarū cupidus,ſolutus in omnē tyrannicam licētiam. eius iuuētus cōcitata viribus imperij,malum erat inexpugnabile.quis enim auderet deprecaturus accedere,vel ſaltē hiſcere apud vaſtatorem templi omnium ſanctiſsimi?ſatis enim apparebat nihil non contempturum,qui à fano inclyto,quòd oriens occidénſq; tanquam ſolem religioſè veneratur, nō abſtineret iniuriam.quòd ſi etiam daretur aditus,quid aliud expectādum erat quàm mors certiſsima?Sed moriamur,inquā, eſt enim vita glorioſè mori pro patriis legibus.Verùm cū hæc mors nulli profutura ſit,an-nō inſania fuerit,hāc quoq; cladē cæteris auctariū adiicere,præſertim cū legatione fungamur, vt ad eos q nos miſerūt magis pertineat hoc infortuniū. nec deerūt inter tribules noſtros malitioſi homines, impietatis nos accuſaturi,quód fluctuantem in extremo periculo rempubl.deſtituerimus,vt conſuleremus priuatis cōmodis.debēt enim paruæ res magnis cedere,priuatæ publicis,quibus perditis leges quoq; & inſtituta patria pereūt,nefas eſt nos de iure Alexādrinæ ciuitatis decedere,cū agatur de vniuerſa Iudæorū repub. &,timendum ſit ne huius gētis nomē penitus aboleri iubeat homo nouator & vaſto animo terribilis.Cùm igitur vtrāq; cauſam fruſtra ſuſcepiſſe agendā videamur,dicat aliquis:Non poterāt ſaltem expedire tutū reditum?Reſpōderem, aut non habes liberale ingeniū,aut nō didiciſti ſacras literas. bene ſperant generoſi animi,& ſacræ literæ bene ſperādi autores ſunt ſuis diſcipulis.quicūq; nō obiter eas,nec primoribus labris deguſtarūt, fortaſsis tentatio eſt hæc noſtri ſeculi hominū, quomodo erga virtutem affecti ſint,& an didicerint aduerſos caſus ferre fortiter.Valeant igitur humana præſidia quę nos deſerunt,modò in anima ſpes firma maneat,Deum nobis ſeruatorem nō defore, qui ſæpe gentem hanc eripuit exitio.Hunc in modum ſolabamur mala præter expectationem inſtantia, ſeruantes nos ad tranquilliora tempora.deinde interpoſito breui ſilentio,ſic allocuti ſumus eius calamitatis nūtios:Quid ita ſedetis ſcintilla

tantùm in aures nostras iniecta qua vtamur, cùm debeatis exponere causam etiam huius cõsilij, quid Caium moueat. Tum illi: Primariam causam scitis, quam sciunt omnes. Vult haberi deus. persuasus est obstare solos Iudæos, nec aliam se posse illis grauiorem pœnam infligere, quàm si maiestatẽ eorum templi diminuat. audiuit enĩ id esse in orbe toto pulcherrimũ, p multas ætates continuis & largis sumptibus vsq; magis ac magis exornatum. est autẽ contentiosus & peruicax, vúltq; id sibi vsurpare. nunc verò exasperatus etiam Capitonis quæstoris literis. is in Iudæa præest exigendis tributis, infensus prouincialibus. pauper enim cò profectus, nunc illis fraudatis ditatus, & accusationem metuens, decreuit eos præuenire, & calumniis veras criminationes auertere, casu quodã nactus occasionẽ. Iamniã vrbem Iudææ cũ primis frequentẽ populo, colũt promiscuè, Iudæi quidẽ pars maxima, nõnulli tamen etiã alienigenæ, q malo fato subrepserunt è finitimis regionibus: & cũ sint inquilini, facessunt indigenis negotia, semper aliquid moliẽdo aduersus ritus Iudaicos, hi cùm audirẽt ab aduenis quãtopere Caius pro deo coli cupiat, & quàm infensus vniuersæ Iudæorum genti sit, rati se nactos occasionẽ struẽdis insidiis, extẽpore aram incitãt è materia vilissima, luto formato in lateres, tantùm vt molesti essent ciuibus. sciebant enim nõ laturos violari leges patrias. quod & sequutũ est. Conspicati enim & indignati regionis sacratæ ritus sacros sic aboleri, coorti eam sustulerunt è medio. aduersarij verò mox Capitonem adiuerũt, qui fuit autor totius huius tragœdiæ. Is lucrum sibi à fortuna oblatũ existimãs, cuius iamdudũ erat cupidus, scribit Caio, exaggerãdo rem & amplificando. His cognitis ille vt opulentus ac magnificus, iubet pro altari latericio subuerso in Iamnia, poni colossum inauratum in ipso templo vrbis primariæ, cõsultoribus vsus optimis & sapientissimis. Helicone veteratore scurra nobili, & Appelle quodam tragœdo, qui prius ætatis florem, vt fertur, venditauerat: tum verò fastiditus se in scenam contulerat. scenici autem quorũ est negotium & studium vt theatris placeant, profligato pudore probris & turpitudini sunt deditissimi: quibus artibus Appelles peruenenit in cõsiliariorũ ordinem, vt posset consulere Caius, alterũ quomodo canẽdum, alterũ quomodo ludẽdũ salibus, omissa cura iustitiæ tuẽdæ pacisq; publicæ. ita Helicõ mãcipiũ scorpioni simile Iudæos petebat veneno Aegyptiaco, Appelles verò Ascalonio. nã inde oriũdus erat. Est autẽ Ascalonitis

nitis perpetua simultas cum finitimis Iudæis sacræ terræ inco lis. Dum hæc audiremus, ad singula verba nomináq; sauciabamur animas. Verùm illi bonorũ consiliorũ boni autores paulò pòst impietatis suæ mercedem inuenerũt: alter à Caio vinctus ferreis cõpedibus propter alia crimina, tortúsq; in rota ex interuello sæpius, sicut quidam morbi solent diebus statis recurre. Helicon verò interfectus à Claudio Germanico Cæsare pro pter alias itidẽ culpas insani capitis. Sed ista pòst acciderũt: literæ porrò de statua dedicãda scriptæ sunt nõ temerè, sed quantum fieri potuit accuratissimè. In eis impetratum est Petronio Syriæ prouinciæ præsidi, vt ripẽsis exercitus, cõtra irruptiones oriẽtalium regũ nationúmq; oppositi, dimidium ab Euphrate aduersus Iudæos duceret, vt prosequerẽtur statuam, nõ quo augustior dedicatio fieret, sed vt confestim periret siquis obsisteret. Quid ais domine? quia præuides nõ laturos, sed vsq; mortẽ pro legibus patriis certaturos, bella moues? non enim videris ignarus futuri motus si quis templum profanare conetur. ideo iam nunc præsagus iubes induci exercitum, vt sanctis victimis dedicetur tua statua, cædibus miserorũ, virorũ simul atq; mulierum. Cæterũ Petronius perlectis literis hærebat anceps cõsilij, quippe qui nec detrectare poterat prę metu, nõ ignarus illũ ne morã quidem laturum æquo animo, nedũ tergiuersationẽ: nec rem aggredi putabat tutum ac facile. sciebat enim Iudæos non vnã, sed mille, si fieri posset, mortes subituros citius quàm sustinerent vetitũ aliquid facere. Omnes enim gentes libenter seruãt ritus patrios, sed Iudæi præ cęteris. cùm enim leges suas credãt oraculis proditas, eásq; discãt à pueritia, in animis circũferunt harum expressas imagines, & semper intuendo admirantur vt honestissimas, alienigenas quoq; harum obseruatores amplectuntur pro suis ciuibus. osores autem earum ac vituperatores habent pro hostibus, & in tantũ abhorrẽt à quavis rẽ suis legibus vetita, vt omnibus fortunis felicitatibúsq; humanis ad præuaricationem adduci nequeant. sed nihil religiosius quàm templum colunt, vel hoc argumento, quod certissima mors proponitur vltra septum interius penetrãtibus. nam intra exterius recipiunt vndecunq; venientes suæ gentis homines. Hæc secum reputans Petronius, rem cunctanter aggrediabatur, ratus (vt erat) facinus audax: aduocatisq; tanquam in animæ consistorium rationibus omnibus, scrutabatur singularum sententias, quas consentientes inueniebat, nihil in sacris

Y iij nouari

nouãdum. primũ quia ſic ius naturæ pietatíſq; poſtulet, deinde propter imminens periculũ, non ſolũ à Deo, verumetiam à lęſis iritatiſq; hominibus. illud quoq; cogitabat, quã populoſa eſſet hæc natio, nõ vt aliæ cõprehenſa vnius regionis ſpatio, ſed totũ penè orbẽ paſsim incolens. diffuſa eſt enim per cõtinentis prouincias omnes atq; inſulas, adeò vt nõ multò pauciores ſint indigenis. tam multas hoſtiũ myriadas in ſe prouocare an-nõ periculoſa videri poterat alea? ne fortè illis per omnes terras conſpirantibus, & ad vim arcẽdam certatim in vnũ confluentibus, bellum exoriretur inſuperabile: abſq; eo quòd ipſam Iudæam innumera multitudo incoleret, viri tum corpore valentiſsimi, tum animo fortiſsimi, parati prius generoſam mortem oppetere, quàm deſerere mores ac ritus patrios, quantũvis calumniatorum opinione barbaros, cùm reuera ſint liberales & nobiles. Terrori etiam erant Transeuphratenſes copiæ. nam Babylonẽ & multas alias ſatrapias à Iudæis teneri, nõ auribus ſolũ, ſed & oculis cõpertũ habebat: quòd ſingulis annis ſacra pecunia miſſitaretur inde in templum primitiarum nomine, quãquam per vias difficiles & aſperas, quæ tamen illis regiæ videntur ad pietatem recta properãtibus. Meritò igitur timẽs ne cognita hac noua dedicatione, ſubitò expeditionem ſuſciperent, & hinc atq; inde coorti iunctis copiis incluſos in medio clade ingenti afficerẽt, retardabatur talibus cogitationibus. ſed in diuerſum trahebatur cõtrariis: dominum hæc iubere iuuenem, vtile iudicãtem quicquid ipſi collibuerit. & ſemel decreta exequi cõtendentem quamlibet noxia, vt qui præ ſuperbia peruicaciáq; tranſiliens hominis terminos in deos ſeipſe referat, impẽdere ſibi capitale periculum, ſiue imperata faceret, ſiue non. ſed ſi pareat, cum bello cuius anceps euentus ſit: ſin iuſſa detrectet, certiſsimam à Caio perniciem. ad bellum proniores erant multi Romani adiutores in adminiſtratione rerum Syriacarũ, quod ſcirent in ſe primos ſæuiturũ principem, vt autores inobedientię. & dabatur ſpatium deliberãdi, dum pararetur ſtatua. nam neq; tranſmiſſa fuit ex Italia, Deo volente opinor, & ſuos occulto fauore protegente ab iniuria: neq; iuſſus eſt è tota Syria lectiſsimam ſumere: alioqui præproperè violatis legibus exortus fuiſſet repentinus tumultus, prius quàm expediri poſſet vtile conſilium. nam ſubitanei caſus ingruẽtes vim rationis hebetãt. itáq; Petronius in propinquo iubet parari ſtatuam, & accitis è Phœnicia peritiſsimis artificibus præbet materiam, officina Sidone

instituta, dein honoratiores Iudæorũ sacerdotes & magistratus euocat, indicatur eis Caij mãdata, simúlq; suasurus vt patiẽter ferrent iussa domini, & cauerẽt mala imminentia. paratũ enim esse robur exercitus Syriaci ad edendas per totam eorũ regionẽ strages maximas. putabat enim si horum præmolliret animos, posse per eos moueri ad obsequiũ cęterã multitudinẽ: sed valde sua opinione deceptus est. perculsi enim ad primã eius rei mentionem, tanquã in pręsenti calamitate obmutuere, quasi è fonte profundendo lacrymas, & capillos barbásq; vellendo, cũ lamentis huiusmodi: En quò nimis beati senescendo peruenimus, vt quod nemo maiorũ vnquam vidit, nos spectaremus. quibus tandem oculis? hos enim prius abiiciemus cũ erumnosa vita & miserabili, quàm tãtum nefas inspiciamus, quod nec auditus nec mens sustinet. Interea qui in sancta vrbe cęteráq; regione famã huius conatus audierant, velut de cõmuni sentẽtia coorti, tesseram dante dolore publico, profecti sunt vno agmine, desertis oppidis, castellis & ædibus, continuatóq; itinere contenderunt in Phœniciã, vbi tunc agebat Petronius. id Petroniani quidam conspicati cursim ei renũciarunt, caueret sibi à turbis, infestum agmen existimantes. móxq; nullis stipato satellitiis multitudo Iudæorũ ceu nubes repente superuenit, totam Phœnicem occupans, vt miraculo esset nesciẽtibus gentis frequentiã. ac primũ tantus clamor cũ fletu plãctúq; sublatus est, vt hebetaret aures præsentium. nam & postquam desiit, durabat eius sonitus. secutæ sunt compellationes, & preces quales dictare solent calamitosa tempora. erant autem distributi in sex ordines, seniorũ, iuniorum, puerorum: rursum alia parte anuum, mulierum, virginum. Vbi verò Petronius in loco superiore conspectus est, vniuersi ordines velut ad vnum edictum humi procumbunt supplices cum vlulatu quodam flebili. iussique surgere & accedere propius, vix tandem surrexerunt, & conspersi multo puluere, diffluentésq; lacrymis, accedebant reductis in tergum more damnatorum ambabus manibus. tum senatus stans sic loquutus est: Inermes, vt vides, adsum⁹, ne quis nos dicat venire hostiliter. manus autẽ pro armis à natura datas retrofleximus otiosas, præbemus & corpora ad certos ictus ferire volentibus. Vxores & liberos familiásq; adduxim⁹, supplices tibi & per te Caio aduoluimur domi relicto nemine, orantes vt aut omnes seruetis, aut omnes internecione deleatis. Sumus Petroni & natura pacis cupidi & studio, ad quam nós trahit cura liberorum

alendorum ex nostris laboribus. Caio imperium adepto primi ex tota Syria gratulati sumus, Vitellio cuius successor es tūc in nostra vrbe degēte qui super hac re literas acceperat, & à nobis ad cæteras ciuitates fama lætum nūtium pertulit, primum nostrum templum excepit pro imperio Caij victimas. vt primum aut etiam solū priuaretur religione patria. decedimus vrbibus, cedimus priuatis ædibus & possessionibus, supellectilē vel preciosissimam vltro vobis in prædam offerimus, eo animo vt nos putemus non dare sed accipere. vnū pro his omnibus petimus, nequid in templo nouetur, vt'que seruetur tale, quale à maioribus nobis est traditum. id si non impetramus, necādos nos præbemus, ne videamus viui quod est morte grauius. audimus pedestres equestrésq; aduersus nos parari copias, si dedicationem impediamus. nemo ita insanit, vt seruus se opponat domino. libenter iugulabimur. cædant, mactent, frustatim concidant sine certamine ac suo figuine, agāt quicquid libet victoribus. quid opus est exercitu? nosipsi egregij sacerdotes immolabimus victimas, adducemus ad templum mulieres vxoricidæ, fratres sororésq; fratricidæ, pueros puellásq; innocentem ætatem puericidæ. tragicis vocabulis vtendum est in tragicis calamitatibus. deinde in medio eorum stantes abluti cognato sanguine (nam talia lauacra ad inferos properantibus conueniunt) admiscebimus & proprium, nosmetipsi iugulando insuper. morientium hoc mandatum erit vltimum: ne Deus quidem nos accuset: qui vtriusq; rationem habuerimus, & imperatori debitæ reuerentiæ, & sacrarum legum custodiæ. id fiet si vitam haud viuēdam contempserimus. audiuimus priscam fabulā è Græca literatura profectam, tantam vim fuisse Gorgonei capitis, vt hac visa homines confestim verterentur in saxeos. id quāquam fabulosum videatur, negari tamen nō potest, simile quiddam magnos nec opinatos casus efficere. ira domini mortem adfert, aut quiddā morti proximum. putas Petroni, si (quod absit) aliqui nostrates viderent in templum deduci statuam, nō in saxa mutatum iri, oculis stupentibus, & per singula membra sopito naturali motu corporis. extremum Petroni, hoc erit nostrum votum æquissimum: non cōtendimus ne imperata facias, dilationem tātum petimus, & oram' supplices, vt nobis liceat legatos ad dominū mittere, fortassis impetrabimus ne religio cœlestis numinis, ne leges sanctissimæ aboleātur. ne've vltimis etiā posthabeamur gētibus, quibus sui ritus manēt incolumes, ne decreta eius aui

proau

proauíq; temerentur nostros mores approbantia diligentérq; confirmantia. forsan his auditis fiet mollior. nõ semper eædem sunt volũtates principum, iratorum verò vanescunt celerrimè. petiti sumus calumniis, permitte adhibeam' remedium. durũ est iniudicatos damnari. si nihil impetramus, quid vetat ne quę nunc vult, tunc faciat. ante missam legationem noli præcidere spem tot milium, non de lucro, sed de pietate contendentium. imò & de lucro. quod enim lucrũ homini est sanctitate vtilius? Hæc tum magna contentione magnóq; desiderio dicta sunt ab honoratissimis singultiẽtibus & anhelis, lacrymis simul ac sudore diffluentibus, vt iam Petronio cæterisq; miseratione moueret. est enim mitis ingenio, & verbis factisq; flexibilis. & videbantur æquum postulare, aspectu quoq; nihil erat miserabilius. habita igitur consultatione cum assessoribus, animaduertens partim nutare & ambigere, qui modò rigidè aduersati fuerant, partim præiudicare & miserationem nõ dissimulare, gaudebat eorum voluntatibus. & quamuis nosset imperatoris irã implacabilem, & natiuam sæuitiam, tamen videbatur afflatus aura quadam philosophiæ pietatisq; Iudaicæ, siue iam antè vir doctus ex literis aliquid hauserat, siue ex quo præfectu ram adeptus est prouinciarum Asiæ Syriæq;, in quibus oppidatim degunt Iudæi plurimi: siue suapte natura erat ad res cognitu dignas docilis. solet autẽ Deus bonis viris bona suggerere cõsilia, tum ipsis tum reipublicæ commoda, quod tunc quoq; contigit. Quid igitur decretũ est? ne properarent opifices, sed darent operam vt statua summo expoliretur artificio, & quãtum fieri posset exprimeret exemplaria laudatissima, quo sit durabilior. Nã opera extemporanea non temere diuturna fieri, accurata ætatem ferre melius. Cæterùm legationem mittere non est concessum Iudæis. nec enim ipsis tutum esse, rem cõmittere domino qui possit omnia. interĩ postulatis nec annui nec renui placuit, quod vtrunq; periculosum esset. sed literas ad Caium mitti, sine accusatione Iudæorum, dissimulatis eorũ supplicationibus, causam autẽ dilatæ dedicationis referri in opifices, quibus necesse sit dari certum spatium temporis. eas moras afferre posse amplioris dilationis occasionem, & fortasse tãdem ipsum Caiũ exorari se passurum. erant enim tum maturæ segetes. & timendum erat ne deplorata religione homines vitam quoq; cõtemnerẽt, & vastatis agris suasmet fruges latè per campos collésq; incenderẽt. sollicitabat etiam cura colligendorũ fructuum tum

arboreorum tum arualiũ.ferebatur enim constituisse imperatorem nauigare in Aegyptum Alexandriã:nec videbatur verisimile tantum principem per altum mare se obiectaturum periculis,vel propter comitatis classis magnitudinem, vel propter curam corporis:facilius iter circumeũti per Asiam & Syriam. sic enim quotidie fore illi copiam vel conscendendi naues vel exscendendi, præsertim ducenti longas non onerarias, quibus ora legitur vtilius,sicut onerariis per altum fit velificatio. erat igitur opus pabulũ & annonam parari per omnes vrbes Syriæ, præcipuè maritimas.expectabatur enim ingens multitudo terra marique ventura, non solùm ab vrbe atque Italia, sed & ab intermediis prouĩciis,partim honoratorum, partim militariũ equitum, peditum, naualium nec minor seruorum numerus quàm militum.& requirebatur non tãtùm modus necessarius, verumetiam Caio digna rerum copia.Eas literas postquã perlegerit imperator,daturus putabatur veniam, atq; etiam prudentiam laudaturus eorum qui moras necterent,non in Iudæorum gratiam,sed propter conuectionem fructuum. Ea sententia comprobata scriptæ sunt literæ,& expeditis nuntiis traditę, assuetis itinerum compendio. his acceptis ille inter legendum excandescebat,vultu præ se ferens iracundiam. vbi verò desiit, cõplosis manibus,Euge Petroni,inquit,nõ didicisti audire imperatorem,tumes continuatis hactenus magistratibus,videris ne ex fama quidem Caium nosse, quem experieris non multò pòst.cordi tibi sunt leges Iudæorum,gẽtis mihi inimicissimæ, principis mãdata negligis.timuisti multitudinẽ:quasi nõ haberes militũ copias formidatas oriẽtalibus,atq; adeò ipsisParthorum regib⁹. sed miseratus es,ergo minus apud te valuit Caius q̃ miseratio. causaris messem.tibi breui sine excusatione caput ferro demetetur.causaris cõuectionẽ fructuum in aduentũ nostrum parandorum.scilicet si Iudæa fieret sterilis,deerãt finitimæ prouinciæ quæ victum præberent,vnius inopiam suppleturæ suis prouentibus.sed cur tẽpero à manibus,cur meam volũtatem enũtio. ille mercedem accepturus cladem suam primus sentiat.desino minari,irasci nõ desino.tum breui mora interiecta cuidã ab epistolis dictat responsum ad Petronium, laudans in speciem eius prouidentiã,& in prospiciẽdis futuris solertiã. vehementer enim timebat præsides, quòd illis prõptũ esset res nouas moliri. præsertim in magnis prouinciis apud magnos exercitus,qualis est ad Euphratẽ tractus Syriæ, delinito igitur

per

per literas homine, ad tempus iram tegebat implacabilẽ. dein mãdatũ addidit, ne vllam curã præuerteret dedicationis negotio. iam enim messes cõuectæ esse poterãt, & cessabat illa seu vera seu affectata excusatio. nec multò pòst aduenit Agrippa rex, more suo Caiũ salutaturus, planè ignarus epistolę Petronij, quid ve Caius rescripsisset. coniiciebat tamen statim è vultus nubilo eũ latẽtem iram coquere, retractabátq; intra se ne quid magnum aut paruum dicto factóve commiserit quod illum offenderet, cúmq; nihil inueniret, colligebat, id quod erat, irasci eũ aliis. ac rursus cùm animaduerteret illũ torue in se solùm intueri, metuebat: & sæpius volens rogare, cohibuit se ne forte minas aliò tendentes temeraria curiositate in se cõuerteret. Tum Caius, vt erat callidus ex aspectu deprehendere cogitationes hominum, postquam vidit timentem hæsitãtémq;: Dubitas, inquit, Agrippa, ego tibi hanc dubitationem eximã. tandiu mecum versatus ignoras me oculis non minus quàm voce loqui solere? boni honestiq; ciues tui, qui soli ex omni hominũ genere dedignantur Caium habere pro deo, videntur iam mortem sibi per cõtumaciam quærere, dum me iubente in ipsorũ templo consecrari Iouis simulacrum, populariter ex vrbe agrísq; occurrerũt specie supplicum, sed reuera mãdatum meum proculcaturi. Plura intonaturus erat, cùm rex anxius & præ metu per singula momẽta colore mutato, rubicũdus, luridus, liuidus, à vertice ad calcẽ horrore corripitur: & tremore mẽbra quatiẽte solutisq; neruis collapsus fuisset, ni eum sustẽrassent proximi: qui iussi domum illum retulerũt nil sentientem & subitanea vi mali sopitum ac stupidum. At Caius magis etiã exasperabatur in gentis odiũ. Si Agrippa, inquit, familiaris & amicissim⁹ plurimisq; deuinctus beneficiis, tantum tribuit patriis ritibus, vt ne verbo quidẽ eos violari ferat, sed deliquio penè examinatus sit, quid expectandũ est ab aliis, qui nihil habent quod se in diuersũ retrahat? Agrippa verò tota die partéq; insequentis maxima graui sopore pressus sui cõpos non erat. tandem sub vesperam paululum erecto capite, ægréq; diductis palpebris, caligantes etiãtum circumferebat oculos circumstãtium facies vixdum noscitans: rursúmq; somno redditus iã sanior quiescebat, vt apparebat è respiratione & corporis habitu. aliquãto pòst experrectus sciscitabatur, Vbi nunc sum? nũ apud Caium? adest'ne ipse dominus? respõsum est, Bono sis animo, domi es. Caius nõ adest. satis dormisti, erige te in cubitũ, agnosce p̃sentes, omnes sunt domestici, amici, liberti, famuli

famuli,dilecti & tui amãtissimi, tũ verò cœpit resipiscere,singulos condolere aspiciens.cúmq; medici iussissent turbã secedere,vt vnctionibus,& cibo tẽpestiuo corpusculum eius reficerent:Scilicet,inquit,curãdum est vobis de parando mihi victu delicatiore.an-nõ sufficit misero famem pellere vsu rerum vilissimarum simplicissimarúmq;?quas ipsas nõ admitterẽ, nisi leuis quædã spes me teneret extremi auxilij ferendi gẽti infelicissimę.Hæc cum lacrymis locutus,necessario cibo cõtentus fuit sine obsoniis:ac ne vinũ quidem sibi misceri passus, aquã tantùm gustauit.habet,inquit,miser vẽter quod reposcebat debitũ.mihi quid faciẽdum nisi Caius suppliciter interpellãdus de rebus præsentibus?sumptísq; tabellis scribit has literas,Ne coram te appellem domine,metus obstat ac reuerẽtia, quod & minis terrear,& tãta maiestate sim attonitus,hæ literæ melius preces meas indicabunt,quas supplex pro verbenis offero.Omnibus mortalibus,Imperator,à natura inditus est amor patrię, & legum patriarũ religio:id quod nõ est opus vt te doceã,pium erga patriam,& leges eius colentẽ ex animo.cuiq; sua,etiamsi nõ sint,videtur honestissima,nimirũ quæ affectu magis quàm ratione iudicãtur à singulis.equidẽ(vt nosti)Iudęus natus sum, natale solum mihi sunt Hierosolyma, vbi altissimi Dei templum sanctissimum situm est. auos proauósq; reges habui,& ex his aliquot etiã summos pontifices,quã illi dignitatẽ pluris faciebãt quàm regiam,rati quãtò Deus antestat homini, tantò pontificatũ regno excellentiorẽ.ad illius enim curã diuinas res humanas ad huius pertinere.huic gẽti,patrię,templo,cùm sim tot modis cõiunctissimus,pro cũctis deprecor:pro gẽte,ne à vera persuasione transire cogatur ad contrariã,cùm iam inde ab initio vestrã familiam persanctè coluerit.quatenus enim licet saluis patriæ pietatis legibus,hac parte nulli gẽti cedit in tota Europa & Asia,vota pro incolumitate Imperij tui faciendo, dona offerẽdo,mactãdo victimas nõ solùm in celebritatibus publicis,verùm & quotidianas:atq; ita non tã ore linguáq; iactat suam pietatẽ erga Cęsares,quàm re ipsa declarat propẽsissimũ erga illos animũ.pro sancta verò ciuitate,patria mea,hæc afferre licet,eam esse metropolim non vnius regionis Iudææ,sed & multarũ,propter colonias inde olim deductas,vel propius in finitimã Aegyptum,Phœnicẽ,Syriam,tum cęterã,tum eam quę Cœle cognominatur:vel lõgius in Pãphiliam,Ciliciã, plerasq; Asiæ partes vsq; Bithyniã & ponti sinus intimos. pari modo in

Europæ

Europæ Thessaliam, Bœtiā, Macedoniam, Aetoliam, Atticam, Argos, Corinthúmq; Pelopponnesi partes præcipuas. nec tantū continentis prouinciæ plenæ sunt coloniis Iudaicis, sed & insularum celeberrimæ, Eubœa, Cyprus, Creta, ne quid dicam de Transeuphratēsibus. excepta em̄ parua parte Babylonis & aliarum præfecturarū, omnes vrbes quæ bonū agrum habēt, à Iudæis incolūtur. Itaq; si exorat mea patria tuā clementiam, præter ipsam alias ciuitates demereberis plurimas, sitas in diuersis orbis tractatibus, Asia, Europa, Africa, insulares, maritimas, mediterraneas. Conuenit autē tuæ fortunæ amplissimę, collati in vnā beneficio plurimas deuinciri alias, vt per omnes orbis partes decātetur tua gloria, & gratiarū actionibus laudibúsq; vbiq; omnia perstrepāt. amicorū aliquot patrias integras ciuitate Romana donasti, & qui modò serui fuerāt, fecisti aliorum dominos, nec magis gaudēt hoc beneficio qui fruuntur, quàm eius autores. ego quoq; scio me habere herū & dominū, sed inter amicos censeri, dignitate paucis secūdum, beneuolētia nemini, imò primū potius, vel quia mihi est hęreditaria, vel quia maximis cumulata beneficiis: nō audeo tamē patriæ meæ petere, nō dico Romanā ciuitatē, sed ne libertatem quidē aut immunitatē: peto gratiam ipsis vtilissimā, tibi verò innoxiā. quæ enim est subditorū maior felicitas quàm habere propitiū principem? Hierolymis primū audita est, Imperator, exoptata tua successio, è sancta ciuitate diffusa est eius fama ad finitimas prouincias, digna est quæ impetret tuā gratiā. quēadmodum enim maximi natu filij honoratiores sunt, ꝙ primi faustum patris matrísq; nomen parētibus dederint: eodem modo quoniā prima orientaliū hęc ciuitas Imperatorē te consalutauit, æquū est vt à te tractetur liberalius: aut certè ne sit deteriore cōditione quàm cæteræ. Hactenus pro patria deprecatus, postremas ꝓ tēplo preces adhibeo, hoc tēplum, Cai domine, iam inde ab initio, nullam vnquam admisit manufactam effigiem, cùm sit deo domicilium. pictorū enim atq; statuariorū opera sunt sensibilium deorum imagines: illum autem inuisibilem pingere aut fingere nefas duxerūt nostri maiores. Agrippa tuus auus inuisit id tēplum & honorauit, Augustus quoq; per literas iussit vndecūq; illuc mitti primitias, instituto ibi etiā quotidiano sacrificio. honorauit id & tua proauia, nō Græcus, nō barbarus, non rex satrapáve vllus vel infensissimus, nō seditio, nō bellum, nō captiuitas, nō vastatio, non alia res vlla vnquā tantam cladem intulit

intulit,vt cõtra veterem morẽ effigies manufacta in id importaretur,quamuis enim infensos haberet accolas, semper tamẽ sua religione tutũ fuit vt sacratũ conditori patriq; rerũ omniũ. sciebat enim violationẽ eius expiatã sæpe grauissimis calamitatibus,quãobrem veriti sunt iacere impietatis semina,ne sibi perniciem inde meterẽt.nec est opus externis testibus, cũ possim citare tibi domesticos.M.Agrippa tuus auus maternus Iudæam Herode auo meo regnãte adijt,nec grauatus est à mari ad metropolim mediterraneã ascẽdere.cúmq; spectasset tẽplũ, & decoros ritus sacerdotum,puritatémq; ciuiũ, delectatus est spectaculo vt mirifico ac ineffabili,adeò vt inter familiaria colloquia nihil tũc in ore haberet aliud,quàm laudes tẽpli eiúsq; ornamentorũ. Ergo quãdiu hæsit ibi in Herodis gratiam, accedebat id quotidie,oblectãs animũ contemplatione sacri apparatus,& sacrificiorũ ordine, verẽdæq; maiestatis in summo sacerdote sacrato cultu ornato præsidẽtéq; cæteris.dein vbi tẽplum donis honorauit,& ciuibus indulsit quantũ potuit saluis vectigalibus,laudato Herode ipse vicissim laudatus plurimũ, ad mare deductus est prosequentibus non vnius ciuitatis populis,& flore frondéq; illum ob pietatis admirationem aspergentibus.Quid alter tuus auus Tib.Cæsar,nónne manifestè voluntatem eandẽ habuit?certè per vigintitres annos in quibus imperauit,antiquissimã religionẽ tẽpli seruauit incolumem immotámq; modis omnibus,& possum quiddam in laudem eius proferre,quãuis mille sub ipso iactatus casibus. Sed amica est & tibi quoq; grata veritas. Pilatus erat procurator Iudææ.hic non tam in gratiã Tiberij quàm in odium populi, auratos clypeos dedicauit intra sanctã vrbem in Herodis regia, nulla insignes imagine,nec habentes quicquam vetitum:tantùm titulus cõtinebat nomen dedicãtis,& eius cui dedicabantur.id vbi diuulgatum est in populũ,aduocatis vsi quatuor regiis filiis fortuna dignitatéq; regia præditis,reliquisq; huius familiæ,atq; optimatibus cæteris,orabant vt tolleretur illa clypeorũ nouitas,nec violarẽtur ritus patrij.cõseruati à superioribus regib⁹ & imperatoribus.cúmq; ille aduersaretur rigidè,vt erat peruicaci duróq; ingenio,cõclamatum est:desine seditiones, bellāq; ciere,desine pacem profligare.nõ honoratur imperator per legum contumeliã,noli hũc iniuriæ prætextũ quærere. Tiberius nihil vult temerari in nostris ritibus.aut ostende illius edictũ, vel epistolã,aliúdve simile,vt te omisso per legatos oremus do-

min

minum.id verò eum magis exasperauit,veritum ne si mittere tur legatio,cætera quoq; detegeret eius crimina, vẽditatas sen tentias,rapinas,iniurias,clades,tormẽta,crebras cædes indẽna torum,crudelitatem fæuissimã.iratus igitur homo iracundus anceps erat animi,quòd neq; demere semel dedicatas res aude ret,nec subditis gratificari vellet,nõ ignorans Tiberij talibus in rebus cõstãtiam.quod vbi viderũt optimates,& animaduer terũt eum pœnitere cœpti quantũuis dissimularet, scripserunt Tiberio literas humili deprecatione plenissimas. qui cognito quid dixerit Pilatus,quid minatus sit,nõ est opus vt dicã quantum excãduit,quãuis non cõmoueretur temerè: ipsa res iram eius indicat:cõfestim nihil procrastinans scribit literas, valde obiurgãdo eius audaciam,iubẽdóq; vt sine mora clypeos illos tolleret.& trãslati sunt in Cæsareã maritimã,ab Augusto proauo tuo denominatã,quò in ei sacrato tẽplo dedicarentur,sic vt factũ est,ita consultũ fuit & imperatoris honori,& ciuitatis an tiquis moribus.tũc dicabãtur clypei nulla picti effigie.nunc co lossea statua:tunc in priuatis procuratoris ædibus,nunc(vt fertur)ponetur in intimo sanctuario,quod semel quotãnis pontifex introgreditur ieiunij tẽpore,tantùm odores incensurus, & ex more vota facturus,vt felix annus & pax cõtingat omnibus hominibus.de cætero si quis nõ dico plebeius Iudæus,sed sacer dos vel à summo proximus,imò is ipse põtifex si duobus anni diebus,aut eadẽ die ter quatérve introiuerit, capite luet absq; venia.tantam religionẽ adytorum voluit esse legislator,vt hæc sola inaccessa intactáque seruarentur. quàm multos sacrificos putas vltro mortẽ obituros,si videãt importari statuam? equidem puto illos iugulatis vxoribus & liberis postremò seipsos mactaturos super domesticorũ cadauera.Hæc sunt decreta Tiberij. Quid proauus tuus omnium quotquot vnquam fuerunt imperatorum optimus,primus ob virtutẽ & fortunam Augustus cognominatus,qui pacem terra mariq; diffudit vsq; ad extremos orbis terminos:nónne postquã audiuit ab his quos de hoc templo percõtabatur,nullum ibi inesse simulacrum manu factum,quod visibili forma naturã inuisibilem exprimeret,religiosè admiratus est:quippe qui non summis labris philosophiã gustauerat,sed plerunq; in conuiuiis quæ ferè quotidiana erãt,memoria retractabat quæ à philosophis didicerat, aut ex doctorũ virorũ quos domi alebat cõsuetudine.nam cœnæ tempus vt plurimũ tribuebatur eruditis fabulis, vt nõ solũ corpus,

verùm

verùm & anima suis reficeretur deliciis. huius Augusti proaui tui cùm possim exépla proferre aliquot, côtentus ero duobus. Primùm cognito ꝙ negligerentur sacræ primitiæ, per literas mandauit prouinciatū Asiæ procuratoribus, vt sinerēt Iudæos solos in synagogis cœtus facere. nō enim hęc esse Bacchanalia, vel seditiosorum côuenticula turbâdæ pacis causa: sed scholas iustitiæ tēperantiæq́; in quibus studium virtutis floreat: primitias verò quotânis conferri vnde fiant sacrificia, missa in hoc sacra legatione ad templum Hierosolyma. dein edicit ne quis sit impedimēto Iudæis cœtus collectásve faciétibus, aut Hierosolyma eas mittentibus more patrio. Hæc enim & si non his verbis, in eam tamē sentētiam mādata sunt per literas. subiiciam exēplum vnius epistolæ, quo facilius credas domine, quam C. Norbanus Flaccus scribit, indicās quid ipsi Cæsar significauerit. epistolæ verba sunt hæc: C. Norbanus Flaccus proconsul, Ephesiorum magistratibus salutē. Cæsar mihi scripsit, Iudæos vbicūq; sint, antiquo more suo cœtus facere, côferreq; pecunias quas mittāt Hierosolyma. hos nō vult vetari. ideo vos certiores facio, me iubere ita fieri. An nō hęc manifesta fides, imperator, voluntatis Cæsaris, quàm piè fuerit affectus erga templum nostrum, dum permittit Iudæos in publico celebrare suos côuentus, propter primitiarū collationem, cæteráq; pietatis officia? Est & aliud argumentū priore non minus, ex quo liquet Augusti sententia. iussit è suis ipsius reditibus offerri quotidie victimas ritè in holocaustū altissimo Deo, quæ hodieq; offeruntur: videlicet taurus & agni duo: quas Cæsar altari destinauit, quāuis sciret ibi nullū simulacrū esse vel in occulto vel in propatulo. nihilominus tâtus princeps cogitatione philosophiæ nulli secūdus, animaduertit necessum esse vt in terris eximiū fanum dicaretur inuisibili Deo, sine vlla effigie, vbi homines cū bona spe vota faciant. hoc magistro pietatis vsa proauia tua Iulia Augusta ornauit templū hoc aureis phialis & calicibus, aliísq; donis plurimis ac pretiosissimis. cur tādem cùm nullū ibi esset simulacrū? imbecilliores enim sunt mētes mulierū, & nihil nisi sensibile possunt percipere, at illa sicut cæteris rebus totū sexū, sic hac quoq; superabat, eruditione meditationéq; assecuta qđ natura negauerat, & virilem rationę̄ adepta, in tantum euasit perspicax, vt intelligibilia magis quàm sensibilia cerneret, & hæc vmbras illorū esse cēseret. Cùm igitur habeas domine, tot exēpla domestica optimæ erga nos volūtatis maiorū tuorum à

quib

quibus prognatus & ad hoc rerum fastigium euectus es, serua quæ illi ad vnum omnes cõseruarunt. deprecantur pro nostris legibus imperatores apud imperatorẽ, augusti apud augustũ, aui proauíq; apud nepotem, plures apud vnum, tantũ non dicẽtes. noli decreta nostra quæ in hanc vsq; diem permanserunt, facere irrita. etenim vt nihil infaustum antiquationem earum sequatur, tamen incertitudo futuri temporis nõ sinit securos esse vel audacissimos, modò ne sint planè contemptores numinis. Si vellem enumerare quę in me cõtulisti beneficia, dies me deficeret, nec opus est me id obiter facere: sed vt ego taceã, res ipsæ loquũtur. exemisti me ferreis vinculis. quis nescit? obsecro, Imperator, ne me astringas grauioribus. illa partem premebant corporis, at hæc vereor ne totam onerent animam. impendentẽ mihi mortis metum depulisti, & metu præmortuũ ceu rediuiuum excitasti è funere: velis, Imperator, hoc beneficiũ esse perpetuum, ne tuus Agrippa vitam abrumpat. alioqui videbor seruatus non vt viuerem, sed vt nouis calamitatibus insignis morerer. donasti mihi regnum, qua sorte nulla inter mortales felicior: id cũ prius vnam regionem nõ excederet, adiunxisti mihi mox maiorem alteram, Traconitim & Galilæam. ergo cùm superflua ditione me auxeris domine, noli adimere quæ sunt necessaria. noli productum in lucem clarissimam rursum in tenebras altissimas abiicere. libenter cedo isto splendore, nec pristinam fortunam deprecor. vnum peto pro cunctis cæteris, incolumitatem ritus patrij, quid enim de me loquentur vel tribules, vel vniuersi homines? alterutrum enim sequetur, aut vt appeller meorum proditor, aut inter tuos amicos posthac non habear: quo vtrolibet quid potest esse infelicius? nam si adhuc in amicis numeror, proditionis insimulabor, si nec patriã indemnem, nec templum inuiolatum præstitero. nam vos præpotentes soletis amicorum ad imperatoriam opem confugientium rebus consulere. quòd si qua in re animo tuo molestus sum, noli me vincire vt Tiberius, sed ne toties vĩcula timeam, iube mox interimi. quid eñ mihi vita opus est, cui spes vnica salutis fuit in tua beneuolentia? Has literas obsignatas mittit Caio, & inclusus domi expectat anxius de euentu, sollicitúsq; ne illum interpellaret parum cõmodè. nam nõ mediocris periculi iecerat aleam, nimirũ de libertate salutéq; non solùm terram sanctam incolentiũ, verumetiã omnium in orbe toto dispersorũ Iudæorum. ille inter legendũ nunc offendebatur quòd cœpta non suc

cederent, nunc flectebatur vel iure ipso causæ tam bonæ, vel adiunctis precibus: & Agrippam partim laudabat, partim incusabat. vitio vertebat quòd tribules suos nimis diligeret, solos contumaciter auersantes ipsius consecrationem: laudabat quòd nõ cælaret suam sentẽtiam, id quod aiebat indicium generosi animi. mitigatus igitur vt videbatur, respõdit clemẽtius, & Agrippæ donauit ceu maximam gratiam, ne fieret dedicatio: simulq; iussit scribi P. Petronio Syriæ præsidi, nequid in Iudæorũ templo nouaret. Ne tamen solida esset ea gratia, terrorem admiscuit sic scribens: Quòd si extrà vnam metropolim in finitimis vrbibus quicunq; volentes altaria templáve aut statuas imaginéve mihi meísq; ponere vetiti fuerint, quisquis obstiterit plectatur continuò, aut ad me mittatur. Id verò nihil aliud erat, quàm seditionum initium bellorúmq; ciuilium, & gratiæ quæ videbatur cõcessa simpliciter, obliqua quædam abrogatio. nam aduersarij magis in odium Iudęorum, quàm in Caij honorem, repleturi putabantur totam regionem anathematibus: hi contrà violari suos ritus in cõspectu suo non passuri, etiamsi essent patientissimi: vt Caius si quis se moueret seuerè puniẽs, rursum iuberet in templo dedicari statuam suam. sed diuina prouidentia iustissimi numinis factum est vt nemo finitimorum quicquam moueret, occasionémq; præberet. quamuis ne accusatione quidem vel mediocri expectata imminebant casus grauissimi. At quid hæc quies profuit, dicat aliquis. nec enĩ Caius quiescebat cùm cæteris, iam pœnitens cõcessæ gratiæ, resuscitánsq; pristinam cõcupiscentiam. nam iussit Romæ fieri alium colossum æreum inauratũ, omisso illo Sidonio, ne quem motum excitaret in populo: vt'q; nauibus trãsportatũ per silentiũ, repentè clàm prius quàm sentiretur in templo poneret, id autem facturus erat obiter, in Aegyptum nauigans. tenebatur enim miro visendæ Alexandriæ desiderio, magna cura profectionem instituens, vt ibi diu degeret, ratus consecrationẽ suam quã somniabat, in hac vna ciuitate posse succedere, atq; inde huius religionis exemplum manaturum ad minores cæteras, propter situm eius vrbis in regione opportunissima. solẽt enim minores vel homines, vel ciuitates ad maiorum æmulationem se componere. & erat alioquin etiam inconstans ingenio, vt mox pœnitens siquid boni fecisset, irritum infectúmq; id cuperet, vt fieret molestior & nocẽtior. Verbi gratia, vinctos soluit aliquot, mox nihil commeritos vinxit denuò, omni spe adempta iam miserri-

mis.alios damnauit exilio mortem expectantes,non quòd conscirent sibi capitalē culpam, aut quavis pœna dignam vel leuissima,sed ob nimiam iudicis inclementiam desperabundos. hi rati se euasisse lucro imputabant exilium, quo non minus gaudebantquàm alij reditu in patriam. sed non multò pòst nihil noui molientes,insulas tanquam natale solum incolētes,ferentésq; fortiter infortunium,submissis militibus occidit vniuersos, luctum inopinatum in vrbe afferēs,familiis nobilissimis. quòd si quibus donauit pecuniam,posteà repetebat non vt mutuatitiam cùm fœnorum fœnoribus, sed vt furtiuam cum maximo damno eorum qui acceperant. non enim satis erat miseros donata reddere, sed omnia sua bona supererogabant, siue patrimonij hæreditatúmq; iure quæsita, siue industria propria. qui verò maximè probatos & charos ei se putabant, alio modo mulctabātur suauiter prætextu amicitiæ, ingentes sumptus faciendo in repentinas & incōsideratas profectiones atq; in conuiuia. aliquando enim facultates omnes in vnam cœnam insumebantur,ita vt opus esset mutuum accipere à fœneratoribus. tantùm erat splendoris ac magnificētiæ. quo factum est vt quidam auersarentur eius gratias,vt nō modò inutiles,sed damnosas etiam, & inescatrices insidiosas. hæc fuit eius morum inæqualitas,atque inconstantia,præsertim erga Iudæos sibi exosos maximè, quorum proseuchas exorsus ab Alexandria sibi vsurpauit, & repleuit statuis effigiem suam referentibus, nemine non cedente ipsius autoritati atque violentiæ. supererat vnum sanctę ciuitatis templum cum iure asyli. id conabatur in suum proprium templū demutare cum titulo NOVI IOVIS ILLVSTRIS CAII.quid ais?tu cùm sis homo,ætherem & cęlū quæris insuper,non contentus imperio tot prouinciarū, insularum,gentium?deo in terra nihil vis relinquere?nō agrum,non ciuitatem, ne fanum quidem tam modicum illi dedicatum ex oraculis, vt ne hic supersit vllum vestigium monumentúmve pietatis ac religionis vero Deo debitę?egregiam de te spem facis humano generi.ignoras te aperire fontes malorum cunctorum,dum moliris quę nec facere nec cogitare fas est?Libet cōmemorare hic & illa quæ vidimus audiuimúsque, quando ad reipublicę nostræ causam agendam acciti fuimus.in primo statim cōgressu cognouimus ex vultu gestúq;,pro iudice nos eum habituros accusatorem & aduersarium. iudicis enim officium erat sedere in optimatum consistorio, examinare causam per

quadringentos annos dissimulatam,& tum primũ reuocatam in dubium, vbi ageretur de tam multis Iudæorum Alexandrinorum milibus, citare horum aduersarios, vicissim partes audire ad clepsydrarum numerum, consultare cum assessoribus, palàm proferre sententiam iustissimam. at ille cum herili supercilio se gessit vt tyrannus inclementissimus. nam his omissis quæ modò dixi, accersit curatores duos hortorum Mæcenatis & Lamiæ, qui & inter se & vrbi propinqui sunt, in quibus iá tribus quatuórve diebus habitauerat. vbi nobis præsentibus agenda erat totius gentis fabula. iubet villas omnes sibi aperiri, velle enim se singulas diligẽter inspicere. tum nos introducti, ad primum conspectum eum reuerenter adorauimus, & imperatoris augustiq; appellatione salutauimus. ille resalutauit tã comiter, vt de vita, nedum de causa desperaremus. ringẽdo em̃ rogauit: Vósne estis illi diis inuisi, qui me omnium cõfessione deum declaratum soli aspernamini, mauultísq; vestrum innominatum colere? simúlq; sublatis ad cælum manibus erupit in vocem, quam ne audire quidem fas est, nedum proloqui verbis totidem. ac mox exorta est aduersæ partis ingens lætitia, quòd hoc audito iam tum se victores in hac causa fore ominarẽtur. itaq; gestiebant & exultabãt præ gaudio, deorum omnium acclamantes ei cognomina: his appellationibus humanam naturam excedentibus gaudentem conspicatus Isidorus sycophãta amarulẽtus: Magis, inquit, detestareris domine istos, eorúmq; tribules, si scires eorum erga te impietatem atq; maleuolentiam. omnibus enim pro salute tua votiuas cædentibus victimas, isti soli non sustinuerunt sacra facere. cùm dico isti, de cũctis Iudæis loquor. exclamauimus vnanimiter, Domine Caij, calũniis petimur. immolauimus hecatombas, libatóq; ad arã sanguine, carnes domum non retulimus ad epulas, vt quorundam est mos: sed integras victimas exurendas sacro igni tradidimus, idq́; ter: primũ quando successisti in imperium: iterum quando grauem illum morbum euasisti, cui totus orbis cõdoluit, tertiò, votum pro victoria Germanica. Esto, inquit, sacra fecistis, sed alteri, nec pro me. quid igitur prodest? mihi certè nõ sacrificastis. ibi nos horror peruasit hac noua voce attonitos, qui se in cute quoq; exeruit. Ille interim villas obibat, inspectans aulas & conclauia, in imis ædibus & in cœnaculis, quorundam locorum reprehendens vitia, & mandans quid mutari vellet in melius. nos verò assectabamur eũ sursum deorsum,

protrusi

protrusi & cauillis conuitiisq; petiti ab aduersariis non aliter quàm histriones in scenis.nam hoc quoq; negotium erat quædam fabula.iudex personam accusatoris sumpserat. accusatores agebant nequam iudicem,simultatis nō veritatis memorē. sub tanto autem accusatore simul atq; iudice necessarium est silentium.nam hoc quoq; quoddam defensionis genus est,præsertim quando nihil ei gratum respondere poteramus,linguā cohibēte ritu patrio,oriq; claustra imponente.Vbi verò quędā mandata dedit de ædificiis,seriò grauitérq; interrogauit, cur abstinetis à porcina?Ad hanc percontationem rursus risus magnus aduersariorum exortus est,partim gaudentium, partim vt festiuo salsóq; dicto arridentium,& sic quoq; captantium dominicam gratiam.adeò vt quidam è famulitio molestè ferrēt tam contemptim eos se coram principe gerere, quo præsente vel subridere periculosum sit aliis præterquam admodum familiaribus.cúmq; nos respondissemus esse mores alibi alios, & aduersariis itidem vt nobis interdictum vsu rerum quarundam:alius verò quidam subiecisset,multos ne agnina quidem vesci vbiq; parabili:ridens ille,Rectè,inquit,insuauis enim est. his nugis irridebamur ipsi anxij.Tandem non sine stomachatione,Cupio scire,inquit,quod ius illius ciuitatis prætenditis. Nobis verò exorsis orationem,cùm ex primo gustu intelligeret afferri quædam non contemnanda,& allatum iri vehementiora,abrupit sermonem,& cursu se in magnam aulam proripuit,obābulánsq; iussit circūquaq; fenestras claudi vitro cādido,simili specularibus lapidibus,quibus lux admittitur, vētus & sol excluditur.postea nos lēto gradu accessit, & moderatius iam rogauit : Quid dicitis?nobis autem deinceps rem in compendium contrahentibus, rursum procurrit in aliud cubiculū, vbi tabulas antiquæ picturæ iubebat reponi.cúmq; ad hūc modum causæ nostræ actio interrumperetur,imò frustatim consideretur,lassi desperāntésq;,nec aliud quàm mortem expectantes,& vix animi compotes præ anxietate,suppliciter ad verum Deum confugimus,vt nos è falso nominati dei minis eriperet: qui nos miseratus furorem eius mitigauit. itaq; deposita iam ferocia,tantùm hoc præfatus:homines isti non tam mihi vidētur mali quàm miseri,qui sibi persuaderi nō sinunt,me esse naturæ diuinæ participem,abiit,simúlq; nos iussit abscedere.post quam hoc non tam iudicium,quàm carcerem & theatrum effugimus(nam quasi in theatro exsibilabamur,subsannabamur,&

irridebamur supra modum: nec secus quàm in carcere cruciabamur ferebamúsque tormenta totius animæ, dum blasphemias in Deum & contra nos comminationes imperatoris tam potentis audiremus, vnam ob rem infensi & implacabilis, quod insanæ cupiditati qua deus haberi ambiebat, solos Iudæos assensuros non putabat, ac ne posse quidem ei subscribere) vix respirauimus: non quòd amore vitæ mortem horreremus, quam auidè vt immortalitatem arripuissemus, siquid profuturam existimassemus nostris legibus: sed quòd sciremus nostrum exitium fore non solùm inutile reipublicæ, verum ignominiosum etiam. nam legatorum infortunium solet imputari his à quibus missi sunt. ea de causa emersimus aliquando è miseriis: de cætero enim soliciti eramus, quid decreturus quid've pronunciaturus esset. quomodo enim poterat causam pernoscere, qui multas eius circunstantias ne audire quidem dignatus fuerat? an non erat onerosum à nobis quinque legatis pendere omnes Iudæos quotquot vsquam habitant? si enim gratificaretur nostris inimicis, quæ'nam alia quiesceret ciuitas? quæ'nam inquilinis parceret? quæ'nam proseucha relinqueretur incolumis? quæ'nam iura seruarentur Iudæis patrio iure viuentibus? imminebat subuersio, iactura, naufragiúmque priuilegiorum quæ gens ea habebat in singulis ciuitatibus. tot curis oppressi succumbebamus miseri. nam qui antea fauere nobis videbantur, prorsus desperauerant. quapropter cùm ad illum accerseremur subduxerunt se præ metu, quòd bene scirent clemētiam hominis gerentis se pro Deo. Diximus in summa causam odij quo Caius Iudæorum nationem prosequebatur: superest vt dicamus eam qua vsi sumus apud eum palinodiam.

PHILONIS IVDAEI Commentariorum quotquot extant, per Sigismundum Gelenium nunc primùm versorum, Finis.

ALTERA VERSIO PHILONIS IVDAEI, De mundi fabricatione, quæ est à Moyse descripta.

Ioanne Christophorsono Anglo, interprete.

EORVM qui leges hominibus dedisse cõmemorantur, alij quidẽ ea, quæ ipsorũ arbitrio iura sunt habita, omni ornatu orationis detracto, impolitè, incultéq; conscripserunt: alij autem rationẽ scribendi altius exaggeratam in legũ sententiis explicãdis amplexi, animos imperitæ multitudis, dum fabularũ commentis quasi noctẽ quandam veritati offundebant, penitus cæcarunt: at Moyses vtrumq; genus omnino præteriens, alterum, vt inconsideratum, dissolutum & alienum à schola sapientiæ, alterum vt mendaciis ac præstigiis refertum, à præclaro in primis, atq; adeò augusto principio orationem de legibus institutam repetiuit. Neque tamen statim ab initio, quæ agenda sint, quæ' ve fugienda, proposuit, neque cùm videretur necessarium mentes eorum, qui legibus vterentur, antè informare, fabulas ad eam rem commentus est, aut quæ erant ab aliis constituta, sua sententia comprobauit, sed principio, vt dixi, maxima digno admiratione, & hominum vitæ vtilissimo vsus est: vtpote quod non solùm ortum & fabricationem mundi in sacris literis expositam continet, verumetiam ostendit, quo modo mundus cum lege, & lex cũ mundo pulchrè consentiat, & qua ratione homo lege institutus, simul atque mundi ciuis factus esset, ad voluntatẽ naturæ (cuius nutu mũdus vniuersus administratur) suas actiones accuratè direxerit. Et quamquã pulchritudinem notionum illarum, quas mundi complectitur fabricatio,

nullus poëta, nullúsve orator pro dignitate satis laudare poterit (nam nec oratione explicari, nec auribus percipi queunt, quippe cùm lõgè maiores præstabilioresq; sint, quàm quæ possint ad mortalis alicuius facultatem accommodari) non tamẽ propterea nobis silendum est, sed quod supra vires est, pietatis amore tentandum dicere: nihil quidem certè, quod à nostro sit profectum ingenio, neq; adeò multa, sed pro multis pauca, ad quæ humana mens sapientiæ studio & cupiditate incensa, videatur posse peruenire. Quemadmodum enim effigies statuarum, quæ sunt magnitudine inusitata, in sigillo etiam perexiguo incisæ contineri: sic illa mundi exædificationis in legibus descriptæ ornamenta, quæ & excellunt plurimum, & legẽtium mentibus sua luce quasi caliginem quandam offundunt, paucis fortassè literarum notis tradi poterunt, si modò illud prius à nobis explicatum fuerit, quod propè nefas est silentio præterire. Nonnulli enim, dum mundum magis quàm eius opificem admirabantur, illum quidem & ortu caruisse, & sempiternum esse pronuntiarunt, Deo autem non sine scelere inertiam desidiámq; falsò obiecerunt: cùm contrà factum esse oportuisset: huius nimirum virtutes, vt fabricatoris & parentis suspexisse in primis: illum autẽ non supra modum laude ac prædicatione extulisse. Moyses verò, qui ad perfectissimam philosophiæ cognitionem peruenerat, & multa, quæ sunt naturæ coniunctissima, diuinis oraculis edoctus erat, statuit in rebus, quæ natura constant, vnam causam necessariò inesse debere, quæ efficiendi vim habeat: alteram autem, quæ patiendi. Atq; eam, in qua efficiendi facultas cernitur, mentem esse vniuersi, quæ est pura & syncera maximè, quæque & virtuti præstat, & antecellit scientiæ, quam ipsum adeò bonum honestúmque dignitate superat: quæ autem ad patiendum nata est, sua natura expertem vitæ & motus esse illam quidem, sed mentis tamen vi commoueri, formari, vitam recipere, inq; perfectissimum opus commutari. Qui verò affirmant mundum istum ortu carere, hi prouidentiam imprudentes præcidunt atq; amputant, rem planè omniũ quæ ad verã pietatem pertinẽt, tum ad vsum aptã maximè, tũ ad necessitatem non minus. Nam ratio vult vt parens ac procreator curam illius suscipiat, quod procreatum est. Vt enim pater ad liberorũ & posteritatis, sic opifex ad rerum fabricatarum diuturnitatem cogitationes suas dirigit: & quæ illis dãni quicquam incommodive allatura videantur, omnibus viribus

opib

opibúsq; propulſare:quę autem vtilitatis & commodi,omni ratione ſuppeditare contendit. Cum illo verò quod non eſt procreatum,nulla ei poteſt intercedere neceſsitudo, qui ipſum nō procrearit. Iſtud quidem dogma tam friuolum, támq; inane, eſt hominum è mundo,tanquam è ciuitate omnem principatū tollentium,vt nec moderatorem habeat,nec præfectum,nec iudicem,cuius ditione ac nutu conſentaneum ſit omnia geri adminiſtrariq;.Verùm magnus ille Moyſes,cum omne quod ortu caret,ab eo quod cadit ſub aſpectum,alieniſsimum eſſe cenſeret(omne enim quod ſenſibus ſubiicitur,quia ortus & mutationis particeps ſit,nūquā vno eodēq; modo ſe habet) illi qdē, quod mentis acie,non oculorū percipitur,æternitatem, tanquā rem cognatam cōiunctámq; attribuit:huic autem, quod ſenſu comprehenditur,ortum proprio nomine aſsignauit.Et quoniā mundus iſte cerni ſenſúque percipi poteſt, neceſſariò ſequitur ortum habuiſſe. Vnde non ſine cauſa eius originem præclaro admodum & diuinitùs inſtituto ſermone deſcripſit. Sex diebus mundum conſtructum eſſe dicit: non ꝙ illius opifex egeret longinquitate temporis (eſt enim credibile Deum omnia pariter effeciſſe, non iubendo ſolùm,verumetiam cogitatione complectendo) ſed quòd in rebus procreatis ordine opus eſſet: ordini autem numerus accommodatus:ex numeris,ſecundum naturæ leges ad gignendum aptiſsimus eſt ſenarius. Nam eorum,qui oriuntur ex vnitate,hic primus omnium perfectus eſt: quippe qui ex ſuis exæquetur partibus,& ex iiſdem plenè expleatur: externario nimirum, qui eſt dimidiata eius pars, ex binario, qui eſt tertia, ex vnitate denique quæ eſt ſexta. Quinetiam maris & fœminæ, vt ita dicam, naturam obtinet, & ex vtriuſque conſtat facultate. Nam in rerum natura impar,quaſi mas eſt, par autem fœmina. Imparium quidem numerorum principium eſt ternarius,parium autem binarius:ſenarius vtriuſq; vim habet.Mūdum igitur, cùm rebus aliis procrearis perfectione antecelleret,numero perfecto coagmentari,ſenario nimirum,cúmq; rerum ortus,qui ex copulatione conſtant,in ſe contineret,primo numero pari imparique mixto formari oportuit:qui quidem tum maris,qui ſerit, tum fœminæ,quæ ſemen excipit,ſpeciem complecteretur.Singulis diebus certas particulas attribuit vniuerſi,primo ſolo excepto: quem non primum,ne aliis annumeretur,vocat,ſed vnum aptè & ſignificāter nuncupat.dum & vnitatis naturā in eo nomenq;

conſiderat,& idem ipſum ei tribuit.De iis ergo,quæ illius quaſi complexu cōtinentur,ea quæ vires noſtræ ferent,cùm omnia non poſsimus oratione complecti,dicamus. Suo enim ambitu (ſicut de eo inſtituta commonſtrabit oratio) mundum illum eximium, intelligentia ſola comprehenſum continet. Nam Deus,vtpote qui Deus ſit,cogitatione præcipiens,nullā præclaram effigiem abſque illuſtri exemplari poſſe aliquando formari, neque vllam rem ſub ſenſum cadentem, ita perfectam eſſe, vt reprehenſione careat. quæ non ſit ad primariam ſpeciem, eámque mente perceptam expreſſa, dum iſtum mundum, qui oculis cernitur, ædificare inſtituebat,alterum ſola mentis acie perceptum antè formauit, vti exemplari cum experte corporis,tum diuiniſsimā ſpeciem habente vtens, mundum corporeum, vtpote nouam effigiem, veteris illius formam adumbrantem, efficeret: qui tot genera rerum ſub ſenſum cadentium caperet, quot in illo altero formæ menti ſubiectæ continerentur. Mundum autem,qui ex formis (quas Græci ἰδέας vocant) conſtat, loco circumſcriptum eſſe, non modò non dicendo affirmare, ſed ne cogitando quidem ſuſpicare fas eſt. Verùm qua ratione conſtet, facilè intelligemus, modò exemplum aliquod rerum in communi conſuetudine poſitarum nobis ad intuendum proponamus. Simul atque viſum eſt vel regi,vel principi alicui, qui pro ſuo ipſius arbitratu, ſuóq; nutu regere deſiderat, quíque ſimul dignitatis ſplendorem proſpero fortunæ flatu ſibi delatum, illuſtrare cogitat, vrbem egregiè magnificéque in primis exædificare, architectus quidam peritus fortè tandem accedens, & loci oculis luſtrans opportunitatem, primùm omnes ferè partes ciuitatis extruendæ cogitatione deſcribit: templa,gymnaſia, curiam, forum,portus, naualia, vicos, murorum præſidia, ſitus ædium, aliorúmque publicorum ædificiorum: deinde formas cuiuſque in ſuo ipſius animo, tanquam in cera, ſignans, ciuitatis effigiem, quæ ratione & intelligentia continetur, cogitatione informat:cuius quaſi ſimulachra in omnes partes commouens eorum notas in memoria naturali accuratius imprimit, & non aliter, atque probus artifex, in ipſum exemplar intuens, æquabilem illam & concinnam lapidum, lignorúmque coagmentationem orditur efficere, & ad ſingularum formarum corpore vacantium ſimilitudinem res illas corporeas dirigit. Pari ratione de Deo cenſendum eſt. Qui poſtquàm ingentem

istam vrbem condere statuerat, primùm mente complecte-batur illius formas: ex quibus quidem cùm mundum sola com prehensum intelligentia constituisset, mundum sensibus perceptum ad illius exemplar absoluit. Itaque vt vrbs architectæ facultate antè descripta formatáque, locum extrinsecus non habet, sed solùm in animo artificis insculpta est: ita mundus, qui ex forma constat, alium locum non habet, quàm Dei verbum, quod istas res suo arbitrio gubernat, ordinéque dispensat. Nam quis locus alius eius facultatibus relictus est, qui satis esse posit ad eas capiendas complectendásq;, non dicam vniuersas, sed ne vnam quidem illarum, quæ in se nihil mixti concretíve continent? Vis autem, quæ mundi effectrix est, fontem & principium habet ipsum, quod est reuerà bonum. Quòd si à nobis quęsitum fuerit, quid sit causæ, cur hęc vniuersitas fabricata sit, non multũ, mea quidẽ sententia, à proposito aberrauerimus, si idem dicamus. quod vnus è veteribus olim dixisse fertur: Parentem & fabricatorem probum fuisse, & propterea optimam naturam non inuidisse materiæ illi, quæ cùm nihil ex seipsa quidem contineat boni, fieri tamen posit omnia. Ea enim sua natura, confusa quidem erat, qualitatis & vitæ expers, plena mutationis, compositione & consensu carens: sed in illa, quæ sunt his contraria, quæ'que optimo, ordinem dico, qualitatem, vitam, similem eandémque naturam, aptam cohærentiam, concentum, & si quid aliud in specie præstantisfsima resideat, omnino conuersa commutatáq; est. Neque verò Deus alio consiliario (quis nanque alius erat?) sed seipso solo vsus, secum decreuit, naturam, quæ absq; diuina beneficentia nihil boni sua vi assequi potest, maximis amplisfsimísque beneficiis afficere. Neque tamen pro magnitudine suę benignitatis (est enim immensa infinitáque) sed pro viribus accipientium beneficia dat: neq; enim res procreata, tam natura sua habilis est ad accipiendum beneficium, quàm Deus ad conferendum. Nam huius vires facilè omnium præstantisfsimæ sunt: illa autem cùm imbecillior sit, quàm vt queat magnitudinem illorum numerum sustinere, succumberet penitus, nisi Deus aptè, quod cuique conueniat, viribus cuiusque metiretur. Quod si quis planioribus nominibus vti velit, mundum ratione comprehensum nihil aliud dixerit, quàm verbum Dei mundum iam fabricari molientis. Neq; ciuitas alia est sub intelligẽtiam cadens, quàm ratio architecti, qui ciuitatẽ sensibus subiectã iam ad illius effi

giem

giem,quā animo tenet,extruere cogitat. Atq; est hoc quidem dogma non ex meo depromptum ingenio, sed ab ipso Moyse excogitatum. Nam sermone sequente, in quo hominis ortum describit, planè fatetur eum ad imaginem Dei esse figuratum. Quòd si pars vniuersi effigies sit ad illius effigiem expressa, cōstat totā speciem (mundum hunc intelligo vniuersum sensibus comprehensum) effigiem diuinæ figuræ esse, cùm eam, quæ est hominis, magnitudine longè superet. Neq; cuiquā obscurū est, Dei verbū, quę est forma præ cæteris eximia, primam effigiem fuisse illius, quem mūdum intelligentia perceptum dicimus, ipsúmq; primū exemplar propositū esse ad imitandū. Sic enim est apud Moysen: IN PRINCIPIO CREAVIT DEVS CAELVM ET TERRAM. Non ita quidē principiū accipit, vt quidā putāt, quod in tēpore est. Nam tēpus mundum nō antecessit, sed aut cum illo, aut postea esse cœpit. Est enim tēpus dimensio motus, quo mūdus cietur. Motus verò illud, quod mouetur, nō antegreditur, sed aut postea, aut simul cum eo cōstat necessariò. Tempus igitur, aut eodem momēto ortum esse, quo mundus necesse est, aut illo recētius. Nam antiquius esse audere affirmare, verè inscitia est. Quòd si principium hoc loco nō capiatur, quod est in tēpore, verisimile est illud debere intelligi, quod in numero cernitur: ita vt, IN PRINCIPIO CREAVIT, idem valeat, quod primū cælum creauit. Est enim rationi planè consentaneū, illud primum procreatum esse, quod eorum quæ gignerētur, facilè esset præstantissimū: quódq; conflaretur ex eo, quod sua natura videretur syncerū maximè: proptereà quòd ipsi Deo domus futura esset, longè augustissima: quippe quæ res omnes, tam quæ nostrū aspectum fugiūt, quàm quæ sensibus percipiuntur, in se cōtineret. Et quāuis mundi fabricator Deus, omnia vno effecisset momento, nihilominus tamen, quæ præclarè ab eo facta sunt, ordinē retinuissent. Nihil enim præclarum, quod ordine vacet. Ordo autem est cōtinuatio & series certarum rerū, quæ antecedunt, & subsequūtur: qui quidem licet non in ipsa operū absolutione, tamē in interioribus architectorum cogitationibus elucere solet. Sic enim futurū erat, vt & elaborarentur accuratè, & errore ac perturbatione carerent. Primùm igitur parens rerum Deus ad exemplar mundi, quod in mente insidebat, cælum corpore vacans, terram sub aspectum minimè cadētem: aëris etiam, & inanis speciem effecit; quorum alterum tenebrarum signauit nomine (aër enim

enim natura obſcurus eſt) alterum abyſsi: eſt enim inane ſua vi profundum & vaſtum. Deinde naturam aquæ & ſpiritus corporis expertem. His ſeptima acceſsit lux: quæquidem & ſolis, & aliorum aſtrorum, quæ Deus in cælo eſſet ad vniuerſa luce complenda conſtituturus, exemplar erat, tum corpore vacans, tum ſola mente perceptum. Spiritum verò & lucem, tanquam priuilegio donauit: illum quidem Dei nominauit, quòd ſpiritus ad vitam valeat maximè, & Deus vitæ autor ſit: hanc autem lucem, quòd ſplendore excellat plurimum. Quod enim animo comprehenditur, tantum præſtat, ſuáque claritate excellit ei, quod in cernendi ſenſum cadit, quantum ſol tenebris, dies nocti, mens, quæ totius animi imperium tenet, iudiciis, quæ ſunt in ſenſibus, & oculi corpori reliquo. Verbum Dei, quod non aſpectu cerni, ſed cogitatione ſola comprehendi poteſt, imaginem Dei appellat. Huius verò effigiem, lucem illam, quæ intelligẽtia tenetur, eſſe vult: quæquidem diuini verbi, quod eius ortum explicat, imago eſt. Eſt etiam ſidus, quod ſupra cælum eſt, fons aſtrorum ſenſibus perceptorum: quod planè non ſine cauſa παναυγία, id eſt, lumen, quod omnia ſuo ſplendore colluſtrat, nuncupetur. Vnde ſol, luna, aliæque ſtellæ tum vagæ, tum inerrantes, tantum clari numinis hauſère, quantum cuiuſque vires ferebant, ſyncero illo & puro ſplendore tum quidem obſcurato, cùm ex natura mẽte ſola percepta, in eam, quæ ſenſibus comprehenditur (in ſenſibus enim ſynceri nihil eſt) mutari inceperunt. Porrò præclarè dixiſſe videtur, TENEBRAS FVISSE SVPER FACIEM ABYSSI. Nã aër ſupra inane quodammodo erat: quandoquidem vaſtum illum locum, deſertum & vacuum, qui eſt inter lunæ globum & nos interiectus, ingrediens compleuit. Simul ac lux illa mente percepta, quæ ante ſolem extitit, reſplenduit, tenebræ quæ ex aduerſo cum ea pugnarent, ceſſerunt loco. Nam Deus, qui contrarias eorum qualitates, & naturalem concertationem ſciebat, ea ſeparatim ſuis locis diſcluſit diſcreuítq;. Quinetiam ne ſemper concurſu inter ſe dimicarent, & bellum in pacis locum ſuccedens, mundum confuſione miſceret, non modò lucem ſegregauit à tenebris, ſed etiam ſpatiis quibuſdam interpoſitis, certos fines conſtituit, quibus vtrumque extremorum, alterum ab altero coerceretur. Nam ſi illa inter ſe finitima fuiſſent, de imperio quidem decertantia, magnam ſanè perturbationem rebus attuliſſent: grauique etiam cum contentione, quæ ſedari

non

non potuisset, seipsa fuissent adorta, si termini in medio defixi, non mutuam eorum conflictionem diremissent. Termini verò sunt vespera & aurora: quarum altera, tenebris sensim depulsis, solis ortum prænuntiat: altera illius consequitur occasum, repentinúmque tenebrarum aduentum pacatè & tranquillè excipit. Atque ista quidem certè, aurora scilicet, & vespera, in earum rerum numero ponenda sunt, quæ & corporis sunt expertes, & sola ratione tenentur. Omnino enim in eiusmodi rebus nihil est, quod in sensum posit intrare, sed omnes corpore vacant, & sunt formæ, modi, figuræ, & notæ ad alia corpora gignenda accommodatæ. Vt primùm facta erat lux, tenebræ cesserunt, illíq; dederũt locum: fines etiam in interuallis interiectis affixi sunt. Vespera & aurora, nulla mora interposita, temporis dimensio perficiebatur necessariò: quam quidem mundi architectus diem vocauit: & diem, non primum, sed vnum: qui ita dicitur propter vnitatem mundi intelligentia comprehensi, qui vnam habet eandémque naturam. Mundus quidem corporis expers in verbo Dei collocatus, suo iam exitu concludebatur: qui autem sensibus subiicitur, ad huius exemplar artificiosè constructus est. Ac primùm illius opifex, cælum, quę est pars omnium præstantissima, effecit. Hoc στερέωμα, id est, firmamentum ex nominis notatione, vtpote corporeum appellauit. Corpus enim natura ideo est στερεόν, id est, solidũ, quòd triplici dimensione distingitur. Quæ'nam est, quæso, alia notio soliditatis & corporis, quàm quod omnem dimensionis rationem complectatur? Non igitur sine causa, cùm istum mũdum corporeum, sensibúsque perceptum, illi qui corpore caret, & mente sola intelligitur, ex aduerso opposuisset, firmamentum nuncupauit. Deinde οὐρανόν, id est cælum perappofita & propria donauit appellatione: vel quòd omnium ὅρος, id est, terminus, vel quòd primum τῶν ὁρατῶν, id est, rerum sub aspectum cadentium procreatum sit. Diem verò, qui eius ortum proximè sequebatur, secundum nominat, vniuersúmque diei spatium & mensuram cœlo propter eam dignitatem decúsque singulare, quod in rebus sub sensum cadentibus obtinet, ritè attribuit. Posteà vbi tota aquæ moles in vniuersam terram emanasset, & per omnes eius partes perlapsa esset, terráque, velut spongia, guttas illius vniuersas ebibisset, adeò vt tanquam lacuna cœnosa lutíque plena existeret, propterea quòd vtrũq; elemẽtum instar massæ, esset in vnam confusam & informem

natur

naturam coactum, coagmentatúmque, mandauit Deus, vt aqua salsa & amara, quæ satis, arboribúsque sterilitatem videretur allatura, ex laxis vniuersæ terræ hiatibus effluens, in vnum locum congregaretur, appareretque arida: quamquidem dulcis humor intus inclusus irrigaret ad diuturnitatem. Nam dulcis ille humor, æquabiliter modificatus, est tanquam quædam rerum natura dissentientium iunctura. Quinetiam ne ipsa terra exarescens, omnino fiat effœta, & sterilis, sed velut mater non alterum solum alimenti genus, cibum scilicet, verumetiam vtrumque soboli suæ & cibum & potionem præbeat, ob eam causam venis abundat, quæ mammarum gerunt similitudinem: ex quibus quidem patefactis fluuij & fontes manare solent. Atque nihilominus Deus latentia quædam quasi diuortia humore referta in omne cultum & fertile solum, ad maximam fructuum vbertatem deduxit. Quibus ordine dispositis nomina imposuit: vocauítque aridam, terram: aquã autem inde segregatam, mare. Deinceps terram ornatu vestire cœpit. Iubet enim, vt illa gramen, & spicas producat, herbásq; cuiusq; generis fundat: campi etiam, vt tum fœnum abundè proferant, tum cætera omnia quæ essent iumentis quidem pabulo, hominibus autem alimento futura. Omnia præterea arborum genera edidit, nullúmq; prætermisit, quod vel ex agresti, vel ex mansueta cultáq; materia constaret. Omnia simul atq; orta erant, fructibus onusta fuerũt, longè alia ratione, atq; iam sunt. Iam enim omnia vicissitudine quadam, & distinctis temporibus, nõ vno momento pariter, oriuntur. Cui nanq; obscurum est, primũ sementẽ, & consitionẽ fieri, deinde satorum consitorúmq; incrementũ? Quodquidem partim radices, tanquam fundamenta, altius in terram agit, partim in sublime se porrigit ad stirpium & truncorum sese erigentium proceritatem. Sequuntur germina, ramorum propagationes, ad extremum fructus funditur, neque ille quidem maturus & perfectus, sed multas variásque habens in se mutationes, tum quantitatis magnitudine, tum multiplicibus qualitatis formis discrepantes. Fructus enim editur primùm, ramentis, quę partiri nequeunt, non dissimilis: qui quidem præ tenuitate aciem propè effugit oculorũ. Quæ res non inscitè dici possunt primę, quæ sub sensum cadunt. Non multò pòst tum ex succo allabente, qui arborem rigat, tum ex temperatione ventorum, qui frigidis simul & lenioribus flatibus spirant, fructus pedetentim

animatur,nutritur,augeſcit,& ad perfectiſsimã molẽ progreditur. Qui vnà cũ magnitudinis acceſsione,qualitates etiã immutat:nõ aliter ac ſi ex pictorum arte variis diſtingueretur coloribus. In prima vniuerſarum rerum procreatione, vt dixi, Deus omnem plãtarum materiã è terra edidit,eámq; abſolutã: quippe quæ fructus haberet non imperfectos illos quidem, ſed maturos,qui animalibus paulò pòſt in lucem emerſuris ad opportunos vitæ vſus extemplò ſuppeterent.Terræ igitur mandauit,vt iſta produceret.Illa autem,velut iam lõgo tempore grauida & penè parturiens,vniuerſas formas ſatorũ,arborum,fructuum etiam innumerabilium fundit.Ac fructus illi nõ modò animalibus erant ad paſtum accõmodati, ſed etiam adiumẽta ad continuam ſui ſimilium procreationem: quippe ſeminum vim& naturam in ſe complectebãtur.In quibus tametſi rerũ omnium cauſæ latentes & obſcuræ inſunt, tẽporum tamen conuerſionibus aperiũtur,fiũtq; perſpicuæ.Volebat enim Deus naturæ curſum perpetuare, dum genera rerum efficere immortalia,dum æternitate donare inſtituit.Cuius rei gratia principiũ deduxit ad finem,hæcq; duo tanquam fœdere iunxit, effecítq; vt finis ſe denuò ad principiũ reflecteret.Nam ex plantis quidẽ naſcitur fructus,velut ex principio,finis:ex fructu autem ſemẽ, plantam viciſsim in ſe continens,quod tanquam ex fine principium gignit. Quarto autem die,ſimulatq; terra erat ſuis quaſi numeris & partibus cumulatè expleta,cælũ varia ratione exornauit,nõ quòd iſtud poſtponebat terræ. aut inferiori quidẽ naturæ priores partes,præſtãtiori autem diuinioríq; poſteriores tribuebat,ſed vt ſuæ potentiæ amplitudinẽ planiſsimè demonſtraret. Cũ enim de hominibus nondũ procreatis,quali animo futuri eſsẽt,præuideret,& quomodò ſimilia veri ac probabilia, in quibus inſcitiæ plurimũ, ſynceræ autẽ veritatis nihil ineſt, cõſectarentur,& quòd ſophiſtarũ commenta,pluſquàm ſapientiam admirantes,viſis potius,quàm Deo fidem adhiberent,rurſus,quòd ſolis & lunæ,intuẽtes circuitus, (quorum vi æſtatis & hyemis,veris & autumni cõuerſiones fiunt)cauſas rerũ vniuerſarum,quæ quotannis naſcuntur, ſiderum cæleſtiũ curſibus aſſignarent:quò nulli eorũ primas rerum cauſas, vel propter impudentem audaciam,vel propter ſtultitiã inſignem, rei cuiquã generatæ attribuere conarẽtur,ſic ait:animo & cogitatione ad primum vniuerſitatis ortũ ſe referant, intelligántq; terrã ante ſolis & lunæ fabricationẽ,plantas fructúsq; cuiuſq; generis edidiſſe:

diſſe:quæ dum mentibus perſpiciunt,ne dubitent quin ea geni toris mādato,vbi illi viſum fuerit (quiquidem rerū cœleſtium à ſe procreatarū adiumento neutiquā eget) eaſdem res ſit denuò prolatura.Quibus facultates cōceſsit ille quidē,nō tamen vt res ſuopte nutu adminiſtrarēt.Nam Deus, velut auriga habenas,aut gubernator clauū manu tenens, nullius alterius indigens ſubſidij, ſingula lege & æquitate pro arbitratu regit. Nihil enim eſt,quod ab eo fieri nō poſsit.Hæc igitur cauſa eſt, cur terra anteà germina herbámq; virentē produxerit.Cælum verò quarto die,numero perfecto(quem ſi quis denarij integri & omnino abſoluti,cauſam & fontem dixerit,nō planè aberrauerit)præclaris ac variis ornamētis decoratū fuit. Quod enim denarius eſt reipſa,id quaternarius,vt videtur,poteſt eſſe.Nam ſi ab vno ad quatuor,numeri ordine colligantur,denariū conficient:quiquidem in numerorū infinitate terminus eſt,quo tanquam axe voluuntur, ſéq; ipſi reflectunt. Quaternarius etiam rationes concentuū,qui ſunt Muſicæ proprij,comprehendit:vt diateſſaron,diapēte,diapaſon,& prætereà diſdiapaſon:ex quib' cōpoſitio perfectiſsima gignitur. Nam ratio quæ in concentu diateſſaron cernitur,ſeſquitertia eſt:quæ autē in concentu diapente,ſeſquialtera:quæ deniq; in diapaſon,dupla : quosquidem numeros quaternarius cōtinet vniuerſos.Seſquitertia,vbi quatuor cōparantur cum tribus:ſeſquialtera,vbi tria cum duobus: dupla,vbi duo cum vno,vel quatuor cum duobus : quadrupla, vbi quatur cū vno conferuntur. Eſt etiam alia quaternarij numeri vis,quæ ſiue exprimitur dicendo,ſiue cogitatione cōprehēditur, maximā planè habet admirationem. Ea enim primū oſtendit naturā ſolidi:quandoquidem numeri illā antegrediētes,in rebus corporis expertibus inhærent,Nam per vnum cōſtitur illud,quod in Geometria punctū appellatur : per duo,linea,quod linea natura ex puncto cōſtet.Eſt autem linea longitudo latitudine carens:adiuncta verò latitudine, fit ſuperficies: quæ ex ternario numero efficitur. Superficies autē ad explendam ſolidi naturam vna craſsitudine caret.Quæ cum ternario fuerit adiecta,fit quaternari'.Ex quo efficitur, vt hic numerus, res ſit planè admirabilis:qui nos ex eſſentia corporis experte, ſoláq; cogitatione cōprehenſa,ad notionem corporis,quod triplici dimēſione diſtinguitur,quódq; natura primū ſub ſenſum cadit,deducit.Qui verò id,quod dictum eſt, minus intelligat, ex ludo quodam,qui eſt in communi conſuetudine poſitus, facilè

cilè perdiſcet.Qui nucibus ludunt,cùm tres poſuerint in areæ ſuperficie nuces,vná prætcrea adiicere ſolent,& ex illis vnam figuram,inſtar pyramidis,efficere.Figura,quæ in ſuperficie eſt, triangularis,nō vltra ternariū progreditur:quod autē adiectū eſt,numero quaternarium, figura autē pyramidem procreat: ac iam corpus ſolidum eſt.Illud prætereà minimè in obſcuro latere debet,quaternariū inter numeros quadratū eſſe primū pariter parē:quæ eſt iuſtitiæ & æqualitatis menſura:eúmq; ex illis tum cōpoſitione,tum facultate ſolere progigni.Compoſitione quidem,ex duobus & duobus,facultate autem,ex duobus rurſum bis numeratis,quæ præclará in primis efficiunt cōcentus ſpeciē, quę nulli alij numero cōtingit.Nā verbi gratia,ſex ex duobus ternariis conflatus eſt,nō amplius ex iiſdem multiplicatis procreatur ipſe,ſed alius numerus,nouē ſcilicet. Multas etiam alias facultates quaternarius in ſe complectitur,quę ſunt proprio de eo inſtituto ſermone accuratius explicandæ. Simúsq; contenti illud ſolū adieciſſe,nēpe hunc numerum vniuerſi cæli mundiq; procreandi principium extitiſſe.Nam quatuor elementa,vnde hæc vniuerſitas cōſtructa eſt,ex quaternario numero,tanquam ex fonte profluxerunt. His accedunt quatuor anni tempora (quippe annus quadrifariā diſtributus eſt, in hyemē,ver,æſtatem,autumnū) quæ animalium & plantarū generandarū cauſas continent.Quocirca cùm numerus, quem dico,tantū priuilegium in rerū natura ſit cōſecutus, neceſſariò quidem mūdi architectus,cælum ornatu prętantiſsimo diuiniſsimóq;,aſtris nimirū,quorū ſplendore omnia colluſtrantur in quaternario decorauit.Cúmq; lucem in rebus facilè primas obtinere animaduerteret, eam ad oculorū ſenſum,qui cæteris ſenſibus antecellit,velut inſtrumentū ſuppeditauit. Etenim eā vim habet in corpore oculus,quàm mēs in animo.Vtriq; enim tribuitur cernēdi facultas,huic eas res,quæ ratione,illi eas quæ ſenſu percipiuntur.Mens quidem ad eas res cognoſcendas,quę corporis ſunt expertes,ſciētiæ indiget:oculi autē ad corporum comprehenſionē lucem deſiderāt.Quæ quanq̄ multorū aliorū præterà bonorū hominibus cauſa exiſtit,philoſophiæ tamē vel maximè:quæ in bonis principē locū tenet.Aſpectus enim ſubſidio lucis in ſublime ſublatus,cùm aſtrorū naturā, æquabiléq; motum,ratos etiam curſus illorū,quæ inerrantia,quæq; errantia & vaga dicuntur,peruidet (quorū illa vno eodémq; motu cientur,hæc cōtrà duplici cōuerſione gaudēt) cúmq; certas & conſt

cõſtãtes omnium vias perfectæ harmoniæ modis diſtributas perſpicit,oblectationem & voluptatẽ propè infinitã in animũ infundit. Nam his ſpectaculis cõtinenti ſerie ſuccedẽtibus inuitatus(alia enim ex aliis naſcũtur)inſatiabili contẽplandi cupiditate inflãmatur.Deinde (vt fieri ſolet) curioſè perueſtigat, q̃ ſit natura iſtarũ rerũ,quæ oculis cernũtur:& vtrũ ortu careãt, an ortus habuerint principiũ:quæ etiã motus ratio,quæ cauſæ, quibus ſingulæ adminiſtrãtur. Ex quarũ rerũ indagatione genus philoſophiæ natũ eſt,quo ſanè nihil ad hominũ vitã acceſſit perfectius.Deus igitur in ſpeciẽ lucis,quã ineſſe diximus in mundo illo corporis experte,intuens,aſtra,quæ ſenſibus ſubiiciũtur,tanquã diuina ſimulacra pulcherrimáq; fabricauit:quæ quidem in cælo,velut in tẽplo puriſsimo,corporeæq; & concretæ naturæ experte maximè,multarũ rerum efficiendarũ cauſa collocauit,Primùm vt lucẽ præberent,dein vt ſigna præmõſtrarẽt,tũ vt annuas temporũ diſpertirẽt viciſsitudines,poſtremò, vt dies,noctes,mẽſes,annos diſtinguerẽt : quæ quidem & tẽpus metiuntur,& numeri naturã progignũt.Ac tãetſi quẽ vſum vtilitatémq; ſingula eorũ,quæ recẽſuimus,afferãt,ex cuiuſq; vi ſatis conſtat,tamen quò vnũquodq; accuratius exquiſitiúsq; comprehendatur,nõ erit abſurdum fortaſſe, ipſam veritatem ratione inueſtigare. Cùm tempus vniuerſum in duas partes tributum ſit,in diem nimirũ & noctem,mundi parẽs & autor Deus, diei quidem imperium,ſoli,tanquã regi potenti tradidit , noctis autem,lunæ,& reliquarũ ſtellarum multitudini. Potentiæ verò & imperij magnitudo,quã ſol obtinet,ex eo quod dictum eſt,certiſsimè confirmatur.Nã cùm vnus & ſolus ſit,per ſe ſeparatim,diem,dimidiam temporis partẽ velut ſortitò capit:alia omnia ſidera vnà cũ luna,ad alteram tẽporis partem , quã nox occupat,luce colluſtrãdã deſignãtur.Atq; illo quidẽ oriente, lumina tot tãtorúmq; ſiderum nõ modò obſcurãtur,ſed etiã eius luce diffuſa omnino deliteſcũt:occidente autem,ſuos ſplẽdores incipiunt, ac qualitatũ facultates,velut gregatim proferre.Sũt verò creata(quod idẽ ipſe Moyſes dixit)nõ modò vt luce terrã cõpleant,verumetiam,vt ſigna rerum declarẽt futurarũ. Nam ortu illorũ,occaſu,defectione,apparitione,vt ita dicam , & occultatione,aliiſq; motus differentiis homines de rerũ euentis cõiecturam faciunt:de vbertate fructuum ac ſterilitate,de animalium ortu & interitu,de ſerenitate & procellis,de vẽtorum trãquillitate & violẽtia,de fluuiorũ inũdatione & diminutione

de sedato maris motu & fluctibus, de anniuersariis temporum mutationibus, siue cũ æstas tempestatibus agitetur, siue cùm hyems ardore incendatur, siue cũ ver autumni imitetur naturam, siue cũ autumnus veris. Iam verò cõquassationem, & terrę motum aliáq; quæ pro certo euenerint, ferè infinita, nõnulli ex cælestium motuum coniectura præsignificarũt, adeò vt verissimè dictum sit, stellas in signa & tẽpora constitutas esse: tempora autem, vicissitudines illas annuas esse putauit, nec iniuria. Nam quæ temporũ notio esse poterit, prę ter ipsam exquisitam temporis seriem? Temporũ vicissitudines omnia perficiunt, rectéq; disponũt: sementem, & consitionẽ, ad fructus producẽdos: animaliũ quoq; ortus & incremẽta. Ad tẽpora item dimetienda natæ sunt stellæ. Nã solis, lunæ, aliorúmq; siderũ ratis cõuersionibus, dies, menses, & anni constituuntur: numeríq; natura, quæ est res planè vtilissima, hinc quoq; quàm primũ emergit, tempore eãdem patefaciente. Etenim ex vno die, vnum: ex duobus, duo: ex tribus, tria: ex mense, triginta: ex anno, multitudo, quæ duodecim mẽsium diebus ex æquo respondeat: ex infinito deniq; tẽpore, infinitus numerus gignitur. Cęlestium igitur siderum naturæ & motus ad totidẽ vsus támq; necessarios referuntur. Sunt alia etiã mihi ad cõmemorãdum ferè infinita, quę tametsi nobis obscura sunt (mortaliũ enim generi nõ sunt perspecta & explorata omnia) ad vniuersitatis tamen stabilitatem non parum adferunt adiumenti: quæ sanè institutis & legibus, quas Deus ratas & immobiles in hoc vniuerso esse sanciuit, omnino omnibus suis partibus & quasi numeris perficiũtur. Cũ autem terra & cælũ suis insignibus essent exornata, illa numero ternario, hoc autẽ, vt diximus, quaternario, quinto die, genera animaliũ caduca & mortalia formare molitus est: initio ab his, quæ in qua vitã degunt, sumpto: quandoquidem nihil tam cognatum, alterũ alteri putauit, quàm quinarium numerũ animalib'. Nã animata ab inanimis nulla re magis differũt, quàm sensu. Sensus verò in quinq; partes diuiditur: in visum, auditũ, gustatum, odoratũ, & tactum: Singulis autẽ sensibus, parẽs vniuersi affectiones, materiã peculiarem, & propriã iudicandi facultatem, qua ea, quæ sub ipsos cadunt, discernãt, attribuit. Visus colores excipit, voces auditus, gustus sapores, odoratus vapores, mollitudinẽ & duritiem, calorem & frigus, lenitatem & asperitatem tactus cõprehendit. Omnia item piscium genera, & cete, quæ & magnitudine, & qualitate discrepant, in certa lo

ca

ea conuenire mandauit. Alia enim in alio pelago reperiuntur, interdum eadem: prȩterquā quòd non omnia vbiq; gignātur: neq; id planè sine causa. Nam nõnulla mari cœnoso, eoq; non adeò profundo gaudent: alia ostiis maris & portubus, vtpote quę neque ad terram proserpere, neq; longè à terra natare possunt: alia in medio & alto mari degunt, & promontaria eminentia, insulas, abruptásq; petras omnino refugiũt. Alia in sereno ac placido mari exultant: alia deniq; spuma, agitatione & impetu fluctuum delectantur. Nam cũ continuis fluctuum exerceantur ictibus, & vi impetũ repellant, non modò roboris, sed pinguedinis etiam plus assequũtur. Non multò pòst volucrum genera edidit, vtpote ab iis, quæ in aqua viuunt, non multùm discrepantia (vtraque enim sunt ad natandum apta) vt nullam speciem eorum, quæ in aëre gradiuntur, mācam & inchoatam relinqueret. Iam verò cũ aqua, & aër duo animalium genera, quę ad ipsa incolenda apta & accommodata sunt, velut propriā possessionem fuissent ac suam adepta, terram denuò ad eam partem progignendam, quę reliqua erat (post plantas quidem, terrestria restabant animalia) aduocauit, dixítq; : [Producat terra iumenta, & bestias, & reptilia secundum genus suum.] Illa autē, quod erat imperatũ, absq; mora exequitur, statímque producit animalia instructu, robore & facultatibus insitis tum ad lædendum, tum ad iuuādum accommodatis, differentia. Ad extremũ hominem creauit. At quemadmodum, dicā equidem paulò pòst, si modò illud prius ostendero, Moysem perpulchra dispositionis serie in animalium procreatione explicāda vsum fuisse. Nam anima, quæ est pisciũ generi tributa, otiosa est maximè, & minimè præclarè formata: sed ea, quæ est insita hominibus, est perfectissima omninóq; optima. Quę verò terrestriũ animantiũ, & volucrũ generi inest, inter vtrumq; genus media interiecta. Etenim acutiorē sentiendi vim habet, quàm quæ in piscibus ingenerata sit: obtusiorē autē, quàm quæ in hominib⁹. Quapropter prima animaliũ pisces procreauit: quorũ natura plus corpore valet, quàm anima: quæ dicũtur animalia quodāmodo, & nõ animalia, mouētia, inanima. Quibus ad ipsam corporum dũtaxat diuturnitatē quædam animæ vis insita & aspersa est, sicuti sal, vt aiũt, carnibus, ne facilè corrũpantur. Post pisces, volatilia, & terrestria. Ista enim plus iam pollent sensu, & ipsius naturæ subsidio euidētiores animæ ꝓprietates ostendũt. Postremò, vt dixi hominē formauit, cui mentē intelligētiámq;

obscuram & minimè cõprehensam habeat, aliarum tamen rerum naturas comprehendit ipsa: atq; adeo in artibus & sciẽtiis omnes vias, tam eas, quæ videntur multiplici ratione inuolutæ, quàm quæ vsitatæ & tritæ, distinguit. Per terram etiã ac mare peruadit, eásq; res, quæ in vtraq; cõtinentur natura, peruestigat. Ac rursus se tollens, in sublime subuolat, atq; adeo aere, & eius affectionibus consideratis, altius ab æthera, & ad cæli circuitus fertur: & vnà cum siderũ errantium & fixorũ cursibus secundum perfectas musicæ leges in orbẽ se versans, amorem sapientiæ, tanquã ducem sequitur: & cùm supra omnem naturã sensus mouentem se extulerit, ibi tum ad eam perueniẽdi, quæ sola percipitur ratione, cupiditate ducitur: & eorũ, quæ hic sub sensum cadũt, exempla ac formas pulchritudine eximias cùm in illa contẽpletur, ebrietate modesta illa quidẽ cõsopita, velut homines furore accẽsi, diuinitus afflatur, alio desiderio & amore præstantiore cõpleta. Vnde ad summum rerũ intelligentia perceptarum globum sublata, ad ipsum magnũ & præpotẽtem regem videtur peruenisse. Ac dum auet videre, vsque adeò puri synceriq; diuinæ lucis splendores, instar torrentis, profunduntur, vt ad eorũ claritatem & fulgorẽ ipsius acies tanquam tenebris circũfusa, hebescat. Et quoniam imago quæq; non est primo exẽplari similis, sed multæ planè dissimiles, ad id quod dixit [Secundum imaginem] significanter attexuit [Secundũ similitudinem] quò accuratius eam speciem cõmonstraret, quę veram habet figuram. Verùm illud meritò quæri potest, quid causæ sit, cur hominis solũ procreationẽ nõ ad vnũ opificẽ, sicut in aliis reb⁹ gignẽdis, sed ad plures quodãmodo retulerit. Nã parentẽ vniuersi inducit velut cũ altero sic loquentẽ [Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã] Dicet ergo aliquis, illéne adiumẽto eget, cui parẽt vniuersa? Ecquid cũ cælũ, terrã fabricaret, & mare, nullius opera egebat, cùm autẽ hominem, animal tam minutũ, támq; fragile cõderet, nõ poterat ipse sua vi, nullo alterius adhibito subsidio, opus absoluere? Quæ sit causa quidem verissima, solus Deus necessariò intelligit: quæ autẽ coniectura probabili capi possit, quæq; videatur rationi cõsentanea, nequaquã hoc loco silẽtio prætereunda est. Est autẽ eiusmodi. Ex rebus, quæ natura constant, aliæ neq; virtutis, neq; vitiositatis particeps sunt, vt plantæ, & animalia rationis expertia: illæ quidẽ, quia inanimæ sunt, & natura ea, quæ visũs minimè pellitur, reguntur: hæc autẽ, quia non mente solùm, sed etiã

ratione carent:mens enim & ratio,sunt virtutis & vitij tanquã domicilia,in quibus habitare consueuerunt. Aliæ,sola virtute præditæ sunt,vitij cuiusq; expertes,vt stellę.Nam istæ dicuntur esse animalia,eáq; mente imbuta, imò verò in singulis mentes insunt singulæ:quæ omnino spectatæ sunt, & mali cuiusque expertes. Aliæ,naturam mixtam habent,vt homo,qui est rerum particeps contrariarum,vt prudentiæ & stultitiæ: temperantiæ intemperantiæ:fortitudinis & ignauiæ:iustitiæ & iniustitiæ: & vt comprehendam breui,bonarum rerum & malarum: honestarum & turpium:virtutis denique & prauitatis.Proinde omnium rerum parenti Deo accommodatum erat maximè,ea sua ipsius vi sola efficere, quæ proba erant & spectata: propterea quòd cognatione quadam cum ipso coniuncta sunt:quæ autem sunt indifferentia procreare,etiam ab eius natura non erat alienum:quandoquidem ista quidem,vitiositatis, quæ est ei inimica,penitùs sunt expertia.Quæ verò mixta sunt,in lucem edere, partim ei conueniebat,partim erat alienum : conueniebat quidem,propter speciem illam excellentiorem, quę omni concretione caret:alienũ autem erat propter eam,quæ huic repugnat, quæq; est illa multò deterior. Hac igitur de causa ait Moyses, in hominis solùm procreatione Deum dixisse [Faciamus hominem.] Quod planè declarat opem aliorum, qui in hoc opere edendo, tanquam adiutores existerent: sic vt cùm homo rectis consiliis & actionibus res benè administret,Deo,omnium moderatori,causa attribuatur:cùm autem cõtrà se gerat, aliis, qui Deo inseruiunt.Consentaneum enim erat,vt parens liberis nullius mali autor existeret. In malis autem ducitur prauitas, eæq; actiones, quæ ex prauitate nascuntur. Porrò præclarè admodum,cùm de homine,qui genus est,disseruisset Moyses, eũ per formas sexus distribuit:dixítq; [Masculum & fœminam] creatos esse illos, cùm nondum formã illam sigillatim induissent. Siquidem species extremæ hærent in ipso genere,non aliter,ac si in speculo ostenderentur his, qui acie oculorum multùm valent. At quæri etiam potest,quid sit causæ, cur homo in mundi fabricatione postremum opus sit. Nã post alias res vniuersas,vt scripturæ sacræ declarãt,parens & effector rerũ Deus illum creauit.Respondent ergo illi, qui altius leges indagare, & ea,quæ ad ipsas pertinent,quoad fieri potest, accurata inquisitione elicere,conantur,Deum cùm hominẽ per rationẽ(quod est munus omnium planè præstantissimũ) sibi cognatum effecisset,

ciſſet, alias res ei non inuidiſſe, ſed veluti animali ſibi coniunctiſsimo amiciſsimóq;, omnes res, quas mundus cõtinet, præparaſſe: illud ſanè cupientem, vt nullius rei cùm ad viuendũ, tum ad benè viuendum pertinentis, omnino indigeret. Quorũ alterum affluentia & copia rerum ad vſum neceſſariarũ efficit: alterum cæleſtium cõtẽplatio. Ex qua quidem mens in admirationem traducta, earũ rerum cognoſcẽdarum amore incipit & deſiderio flagrare: vnde quoddam philoſophiæ genus (cuius vi homo cùm mortalis ſit, immortalis efficitur) effloreſcit. Quemadmodum igitur, qui faciunt conuiuiũ, non prius homines ad cœnam vocant, quàm res omnes ad conuiuiũ neceſſarias præparauerint: & qui gymnica, ſcenicáve certamina inſtituunt, prius quàm ſpectatores in ſtadia, & theatra inducãt, athletarũ, ſpectaculorum, & fabularũ multitudinem parant: ita totius vniuerſitatis rector, velut ludorum, & conuiuij magiſter, cùm hominẽ eſſet ad cõuiuium & ſpectacula inuitaturus, ea quæ ad vtráque ſpeciem pertinebant, antè apparauit, vt in mundũ ingrediens, illicò conuiuiũ, ac theatrum auguſtiſsimũ reperiret: alterũ refertũ omnibus rebus, quas terra, flumina, mare, & aër deniq; cũ ad vſum vitæ, tum ad oblectationẽ ferunt: alterũ plenum ſpectaculorum cuiuſq; generis, quæ naturas haberẽt in primis admirabiles, qualitates mirificas, motus & progreſsiones, tũ propter ordinem aptè cohærentẽ, proportionẽmq; numerorũ, tum propter æquabilẽ conuerſionũ conſenſum planè diuiniſsimas. In quibus omnibus ſi quis muſicã primam, verã, & ad exẽplar aliis propoſitã eſſe dicat, non errauerit. Cuius ſpeciẽ homines poſteri in ſuis ipſorũ animis imprimentes, artẽ ad vitam tũ maximè neceſſariã, tum non minus vtilẽ tradiderunt. Atq; iſta quidem prima cauſa fuit, cur homo videatur poſt res vniuerſas procreatus. Quæ item ſit ſecunda, non erit alienũ inſtituto, explanare. Homo ſimulatq; editus erat, omnia ad viuendũ ſubſidia parata inuenit: natura ipſa, voce propè emiſſa, ad poſterorum inſtitutionem palàm loquente, quòd ducem ſui generis imitando facilè & ſine moleſtia in ſumma rerum neceſſariarum abundantia & copia vitam degerent: hócque eueniret, ſi neque abſurdæ voluptates, quæ vitium ventris ſolent & luxuriam ad augere, animi dominatum occuparent: neque gloriæ, aut pecuniæ, aut imperij cupiditates, vitæ incenderent principatũ: neque dolores mentem contraherent, infléctere̋ntve: neq; metus, malus conſiliarius, rerum præclararum gerendarum re-

tardaret appetitiones, neque amentia, ignauia, iniustitia, infinitáve aliorum malorum turba in animos irreperet. Iam verò cum hæc omnia, quæ commemoraui, minus rectè prosperéque succedere visa fuerint, & homines effrenatè in omnes perturbationes & appetitus temerarios prenitiosósque (quos ne nominare quidem fas est) effusi sint, iustitia, impiorum conatuum vindex, ex aduerso se opposuit. Ac res ad vitam hominum necessariæ, cùm sint ad parandum difficiles, sunt planè iniustis supplicio. Nam cum agros proscindant aratro, fontium & fluminum cursus in eos deriuent, semina spargant, conserant plantas, & laborem in terra colenda dies noctésque sine intermissione suscipiant, vix ea, quæ ad annum satis esse possint, inde reportant. Atque istæ res, interdum multis de causis læsæ labefactatæque, horridæ existunt, & infrugiferæ. Nam aut imbrium, aliorum ex aliis irruentium impetus eas obterit: aut moles grandinis aceruatim delatæ perfringit: aut nix obruit atque suffocat: aut ventorum violentia ipsis radicibus euertit. Aqua enim, & aër multas res nouas moliuntur ad fructuum sterilitatem. Quòd si perturbationum extra modũ euagantium motus temperantia sedati, si iniuriæ inferendæ studium, & ambitio, iustitiæ vi retardata, ad summã, si virtutibus, officiísque ex illis nascentibus, vitia & eorum actiones immoderatæ, penitus repressæ fuissent, adeò vt bellum animi, quod omniũ reuerà acerbissimũ grauissimúmque est, sublatũ fuisset, & pax regno potita esset, & ex ea facultatibus, quæ nobis insunt, status pacatus & tranquillus allatus, spes esse potuisset, Deũ vtpote virtutis probitatísq; amatorẽ, & benignũ etiam, bona sua sponte nascentia prompto & parato animo generi humano præbiturum fuisse. Constat enim, multò facilius esse, eũ fructum, qui ex rebus oritur, absque agricolarũ arte affatim suppeditare, quàm ea, quæ non sunt, in naturam deducere. Secundam iam causam exposuimus. Tertia verò eiusmodi est. Deus operum suorum principium & finem, velut res maximè necessarias sibíque charissimas scitè coagmentare instituens, cælum principiũ, hominem autem, finem effecit: illud in rebus, quæ interitu carent, sensibus tamẽ percipiuntur, perfectissimũ: hunc in terrenis caducísque optimum, & si verum dicendum sit, velut paruum cælum, quod tum artibus, & scientiis quibusdam, tum illustribus præceptionibus, quæ in quáque facultate cerũntur, instructũ, effigies formis astrorum similes cõtinet.

Nam

Nam quoniã id quod mortale est,& id quod immortale, sunt natura cõtraria,quod erat in vtrãq; specie præstantissimũ,principio attribuit ac fini:principio,cælum,vt dixi,fini autẽ hominem.Postremò,illud etiam ad explicationem causæ necessariò dicatur. Omnium,quæ procreata erant,homo debebat postremò in lucem edi, vt ex improuiso demum apparens, cætera animalia obstupefaceret. Nam vt primum eum viderent, tanquam ducem naturæ ac dominum suspicerent venerarentúrq;. Et propterea illa omnia, cùm eum contemplarentur, omnino mansuescerent: ac quæ natura, maximè fera essent & agrestia, actutum primo illius aspectu cicura redderentur maximè: & quæ furiosam rabiem ipse in se mutuò exprimerent, in hominem solum se gererent mansuetè. Ob quam causam parens omnium Deus eum,animal natura aptum ad principatum creauit: atque non officij munere solùm, sed rationis etiã priuilegio, omnium animalium infra lunæ globum siue in terra,siue in aqua,siue in aëre vitam degentium,regem constituit. Nam cunctas res mortales, quæ in tribus elementis,terra,aqua,aëre viuunt, eius ditioni subiecit: earum autem solùm, quæ in cælo sunt, illi ademit potestatem, vtpote naturam diuiniorem adeptarum.Cuius quidem principatus,res quæ cernuntur,sunt argumento planè certissimo. Interdum infinita pecudum multitudo ab homine infimæ conditionis ducitur:qui neque arma, neque ferrũ,neque quicquam ad se defendendũ gestat: sed thenonis tegumentum,quo solo operiatur,& pedum, quo partim illis signum det, partim cum de via fessus sit, seipsum fulciat. Greges namque ex magna animalium frequentia congregatos, vt ouium,caprarum,boum,ducit pastor,caprarius, bubulcus:homines quidem certè non ita robusti & valentes, vt ob firmam corporis constitutionẽ intuentibus terrorem incutiant. Atque tanta animaliũ multitudo adeò robore & viribus munita(habet enim arma à natura,quibus se defendat)tanquã serui, dominũ reformidat,& imperata facit. Boues enim iugũ subeũt ad terram colendã:& crassas glebas proscindentes,vno die aliquando longum δόλιχον, id est, iugerum duodecim stadiorum,colono aliquo instigante,conficiunt. Arietes densis velleribus onusti grauésque, verno tempore à pastore iussi, quietè consistunt: & placidè se inflectentes, lanam sibi tonderi patiuntur: assuefacti quidem vt non aliter, ac ciuitates annuum vectigal regi suo natura pensitent. Quinetiam æquus, animal planè

planè ferocissimum, freno in os iniecto, facilè ducitur, non modò ne nimium lasciuiendo abiiciat habenas, verumetiam vt tergo inflexo ad commodè insidendũ, facilè sessorem excipiat, eũmq; sublimem portans, celerrimo gradu incedat: contendátque, vt ad quæ loca sessor festinauerit, ad ea ocyus perueniat, eũque deducat. Sessor verò, alterius corporis pedũque subsidio placidè ac sine labore itineris cursum conficit. Quòd si quis vellet longus esse, multa alia dici possent, quibus planum fieret, nullũ animal sic immanitate efferatum, vt hominis repudiet dominatum reiiciátve: sed exempli causa, his, quæ dicta sunt, contenti simus. Illud tamen non debet à nobis ignorari, hominis dignitatem non propter ordinis rationem minui, quòd post alias res erat in lucem editus. Cuius rei testes sunt aurigæ & gubernatores. Illi enim post iumenta, quæ iugum sustinent, incedentes, & à tergo eorũ positi, prehensis habenis, ea, quatenus velint, deducunt: interdum remittunt ad cursus celeritatem, nonnunquã reprimunt, cũ maiore impetu, quàm par sit, ferantur. Gubernatores verò, ad puppim, velut ad postremũ locũ nauis accedentes, inter omnes nauigãtes, vt breuiter dicam, primas tenent: in quorum manu & nauis est & nauigantium salus posita. Postremò igitur omnium, mundi effector Deus hominẽ, tãquam aurigam & gubernatorẽ quẽdam constituit, vt res terrestres regeret gubernarétque: atque adeò velut summi ac præpotentis regis præfectus, animaliũ & plantarũ curam susciperet. Postquã autem mundus vniuersus erat perfecta senarij numeri natura absolutus, diẽ septimũ, qui proximè sequebatur, genitor Deus, celebrẽ effecit, tum laudib^9 efferendo, tum sanctũ appellando. Nã festus dies hic quidẽ est, non vnius ciuitatis, aut regionis, sed totius vniuersitatis: quẽ solùm par est generalẽ mundi natalẽ diem proprio nomine nuncupare. Septenarij autẽ numeri naturã haud scio, an quisquã satis pro dignitate laudare potuerit, quippe quæ omnem dicendi facultatẽ longè superet. Verùm quanquã plus admirationis in se & dignitatis complectitur, quàm quod oratione hactenus ab vllo sit explicatũ, non tamen propterea conticescere debemus, sed audacter aggredi, vt si non omnia, neque quæ maximè eius exprimunt naturã, at ea tamen quæ in nostram cogitationẽ veniant, dicendo aperiamus. Septenarij duplex natura esse dicitur: altera, quæ includitur in denarium, soláque vnitate septies numerata terminatur, & ex septem vnitatibus constat: altera

in

In ſeptenario ſextus numerus eſt,cuius initiũ,quod eſt vnitas,omnino per duplas & triplas,ꝓportiones,vel vt breui cõplectar, per omnes numeros,qui proportione cõſtant,peruadit: vt ſexaginta quatuor,& ſeptingenta viginti nouẽ ſe habent:quorũ numerorũ alter in dupla,quæ ab vnitate naſcitur, alter in tripla creſcit & augetur. Vtrũque genus non leuiter conſiderandũ eſt illud quidẽ,ſed ſecundo clariſsimũ priuilegiũ tributũ eſt.Nam ſeptenarius,qui ex vnitate poſita in duplis,aut triplis, aut omnino in his,quæ habent proportionẽ,oritur,cubus & quadratus eſt:qui quidẽ vtramq; ſpeciẽ,naturę videlicet tũ nõ corporeę,tũ corporeæ cõprehendit:non corporeæ in ſuperficie, quã explent quadrati:corporeæ autẽ,in altera,quàm cubi abſoluũt.Numeri verò,quos diximus,huius rei certiſsimũ argumentũ dãt. Verbi gratia:ab vnitate ratione dupla,ſi ſeptenarius amplificatus ſit, fiunt,ſtatĩ ſexaginta quatuor.Eſt autẽ quadratus, cũ octies octo multiplicata fuerint:cubus cùm ſint quatuor in quator quater, multiplicata.Et rurſus,cùm ſeptenarius ab vnitate,ratione tripla,auctus ſit,fiunt ſeptingẽta viginti nouẽ.Quadratus quidem ſeptẽ & viginti in idem ipſum multiplicatis:cubus autẽ, nouẽ in idem ipſum nouies.Ac cũ quis ſeptenariũ, initio ab vnitate ſumpto multiplicet,& eadem proportione ad ſeptenariũ vſque augere velit,reperiet omnino numerũ ita auctũ, cubum & quadratum eſſe.Cũ ex ſexaginta quatuor, ratione dupla, cõponat, procreabit ſeptenarius quatuor millia & nonagita ſex,quadratum ſimul & cubũ:eum autẽ quadratũ,qui latus habet ſexaginta quatuor:cubũ, ſexdecim. Sed ad alteram ſeptenarij ſpeciem veniamus,quæ eſt denario comprehenſa:quę quidem naturam planè admirabilem, nec ſuperiore illa ſpecie inferiorem commonſtrat.Exempli gratia: ex vno, duobus, & quatuor protinus ſeptem efficiuntur: quæ duas rationes pleniſsimas harmoniæ, duplam & quadruplam continent: alteram quidem, concentum diapaſon, alteram autem, quadruplam dico, diſdiapaſon perficientem. Alias porrò diuiſiones continet numerus ſeptenarius, cum modo quodam iugali conſtituatur. Nam primum in vnitatem & ſenarium: deinde in binarium & quinarium: poſtremò in ternarium & quaternarium diuiditur. Iſta etiam proportio numerorum ad concentum valet maximè. Sex enim ad vnum, habent rationem ſextuplam: ratio verò ſextupla maximum in rebus interuallum efficit: quo quidem id quod acutiſsimum eſt, à grauiſsimo diſtinguitur:

tur: quemadmodum ostendemus, vbi à numerorum ratione ad eam, quæ in harmoniis posita est, peruenerimus. Quinque autem ad duo maximam in harmonia vim demonstrant, propéque illi concentui, qui est in diapason, paria sunt. Quod quidem ex musicæ præceptis planissimè ostenditur. Quatuor ad tria, primam harmoniam absoluunt, sesquitertiam nimirum, quæ quidem oritur ex quatuor. In septenario item alia preclara species ac forma cernitur, quæ est ad cogitandum planè diuinissima. Nam cum constet ex ternario & quaternario, id quod in rebus secundum naturam rectum est, quódque flecti nequid, indicat. Verùm quo modo id efficiat, explicandū videtur. Triangulus rectis constans angulis (quod est qualitatum principium) ex hisce numeris, tribus scilicet, quatuor, & quinque efficitur. Tria & quatuor, quæ sunt materia seu essentia septenarij, rectum angulum faciunt. Angulus enim & obtusus, & acutus, inæquabile, quiddam, inordinatum, & dispar edit. Alius namque alio obtusior est & acutior: at rectus nullam recipit comparationem, neque alius cum alio comparatus, rectior dicitur, neque suam aliquando commutat naturam, sed in simili eadémque ratione manet. Quod si triangulus rectis angulis constās, principium figurarum & qualitatū sit, quod est in isto maximè necessarium (angulum rectū dico) essentia septenarij suppeditat. Ternarius pariter quaternario adiūctus, cuiusq; figuræ potest, & cuiusq; qualitatis fons reuerà existimari. Illud præterea non inscitè dici potest, tria, figuræ illius, quæ est in superficie, numerū propriū esse: siquidē punctū in vnitate, linea in binario numero, superficies in ternario constituitur. Quatuor solidi numerus est, cùm sit vna crassitudo ad superficiem addita. Ex quo perspicuum est septenarij essentiam & Geometriæ, & dimensionis, quę in solido cernitur, & vt comprehēdam breuì, rerum tum corporearum, tum vacantium corpore, principiū esse. Tam sacrū etiam augustúmq; in septenario decus inest, vt inter eos numeros, qui concluduntur in denario, singularem eximiámque præ cæteris rationem habeat. Nam eorū, alij procreant, non procreantur: alij procreantur, non procreant: alij vtrunque faciunt, & procreant, & procreantur. Solus autē septenarius in nulla parte istarum rerum cernitur. Verū quod proposuimus, demonstratione confirmandum est. Vnum quidem omnes numeros deinceps generat, & à nullo omnino generatur. Octo procreantur ex bis quatuor: nul-

lum

lum autẽ numerum illorũ,qui in denario continetur, procreãt. Quatuor rursus vtrorũq;,& parentũ,& liberorum ordinem locũmque obtinent.Cũ enim duplicata sint,gignunt octo,& à bis duobus gignuntur.Solus autẽ septenarius,vt dixi,neq; alios numeros generare,neque ab aliis generari solet.Quã ob causam, alij quidem philosophi numerũ istum Mineruæ, quæ & virgo est,& matre caret, similẽ esse ferũt:quã quidẽ fama est ex Iouis capite editã.Pythagorei autẽ duci & rectori omniũ eum similẽ statuunt. Nã quod neq; procreat,neq; procreatur,manet immobile.Procreatio enim in motu est:quãdoquidẽ & quod procreatur,nõ vacat motu:illa vt gignat,hoc vt gignatur.Princeps ille vetus & dux omniũ,solus neq; cõmouet quicquã,neq; ipse commouetur.Cuius effigies apposite dicatur numerus septenarius. Atq; hui⁹ meæ orationis testis est Philolaüs,his ferè verbis:Est dux & princeps omniũ vnus Deus,sẽpiternus,stabilis,motu vacans,ipse sibi similis,ab aliis diuersus.In rebus igitur sola intelligẽtia,perceptis,septenarius numer⁹ quasi ante oculos cuiusq; ponit illud,quod est motus,affectionisq; expers. In illis autem quę sensu capiũtur,lunæ cõuersiones dico,magnã vim,naturęq; cõiunctissimã obtinet:quibus quidẽ cõuersionib⁹ res terrestres vniuersæ solẽt effici meliores.Verũ quo modo,videndũ est.Numerus verò septẽ ex vnitate deinceps ordine cõpositus, efficit viginti octo:numerũ planè perfectũ & suis partibus æqualem. Numerus autẽ inde procreatus,lunæ cursum cõplet, quæ in eãdem figurã,ex qua incrementũ,quod sensu percipiatur,sumere incipit,denuò,vbi decrescat,recidit. Augescit enim à primo lumine,quod speciẽ habet incuruam, vsq; ad dimidiatum ambitum,septem dierũ spatio: deinde totidẽ aliis luce vndiq; cõpletur.Iterum ad initia eadẽ via recurrendo,sese reflectit: & septẽ rursum dieb⁹ ab illo plenissimo lumine ad circulũ reuertitur dimidiatũ: tũ ab illa specie ad inflexã,atq; totidẽ deinceps diebus numerus,quẽ diximus,expletur,vocatúrq; τελεσφόρος, id est septenarius,ab his qui nominibus propriè vti solẽt:siquidẽ isto perficiuntur vniuersa. Cuius rei argumentum aliquis capere potuerit ex eo,quòd corpus instrumentale,vt ita dicam, triplicem dimensionem obtineat, longitudinem, crassitudinem, ac latitudinem: quatuor verò extremitates: punctum, lineam, superficiem & soliditatem. Ex quibus in vnum collectis, conficitur septenarius. Fieri autem haud poterat, vt corpora compositione illa,quæ tribus dimensionibus,& quatuor extremitatib

mitatibus constat, terminata essent, nisi species primorũ numerorum, vnius, duorũ, triũ, ac quatuor: quibus velut fundamẽtis, nititur denarius, septenarij fuisset naturã cõplexa. Nam numeri, quos diximus, quatuor habent terminos: primũ, secundum, tertium, & quartũ. tria etiam interualla: primũ, ab vno ad duo: secũdum, à duobus ad tria: tertium, à tribus ad quatuor. Ac præter ea quæ diximus, perfectã septenarij vim apertissimè declarant etiam hominũ ætates ab ipsa prima vsq; pueritia ad senectutem, quæ partitæ sunt ad hunc modũ. Primo septẽnio dẽtes nasci solent: secundo, tẽpus est, quo possint virile semen emittere: tertio crescit barba: quarto, vires augescunt ad firmitatẽ: quinto, tempus nuptiarũ est: sexto, intelligentiæ prudentiæque maturitas: septimo, accessio vtriusque, & mentis & orationis: octauo, magna in vtrisq; perfectio: nono, sequitur probitas & mãsuetudo, perturbationibus maiore ex parte sedatis: decimo denìq;. optatus vitę exitus: cũ membra, quibus corpus vt instrumentis vtitur, contrahũtur. Solet enim longa quæq; senectus vacillare fluereq;. Quinetiã has ætates Solon itidem, Atheniensium legislator, carminibus Elegiacis perpulchrè descripsit:

Primis septem annis, niueos puer edere dentes
  Cœptat, dum tener est, membráque pube carent.
Quando alios septem Deus illi adiunxerit annos,
  Puberis hinc æui signa reclusa patent.
Barba genas decorat, cùm tertia creuerit ætas,
  Mutatúrque rubens flore cadente color.
Quarta dabit vires, cùm vir sit factus & almæ
  Virtutis specimen præbeat ipse suæ.
Septem lustra virum vinclo sociare iugali
  Suadent, & sobolem lege creare nouam.
Sexta ætate, viro vis mentis acumine pollet,
  Nec facinus posthac vile patrare studet.
Septima si octauæ iungatur, linguáque, ménsque,
  Consilio hæc solers, illa loquendo viget.
Ad nouies septem valet vtraq;: verùm vbi clara
  Res est cœpta geri, sermóque, ménsque labat.
At decimi si quis cursum confecerit æui,
  Tunc maturus erit mortis adire loca.

Solon igitur decem septenariis prædictis vitã metitur humanam. Itẽmq; Hippocrates medicus, septem ætates esse dicit: infantis, pueri, adolescentis, iuuenis, viri, senis, decrepiti. Hásque sept

septenariis terminatas esse. Quinetiam sic in sermone sequenti loquitur. In hominis natura septē sunt tempora, quas ætates nominát: infantis, pueri, adolescentis, & quæ sequuntur. Infans est vsq; ad annos septē, dum emittit dentes. Puer ad quatuordecim, dum semen in eo crescere incipit. Adolescens vsq; ad vigesimū primum, dum barbæ pubescit lanugo. Iuuenis vsque ad vigesimum octauū, dum totius corporis vires augescunt. Vir ad vndequinquaginta, nēpe ad septies septem. Senex ad quinquaginta sex, id est, ad septies octo. Decrepitus, quod inde reliquū est temporis, obtinet. Illud porrò dicitur ad propriā commendationē septenarij, vtpote permirum sanè ordinē in natura obtinentis, quòd ex tribus, & quatuor constat. Quòd si quis tertiū ab vnitate duplicet, reperiet quadratū. Sin quartum, cubū: at si septimū, qui ex vtrisq; constat, cubū simul & quadratum. Tertius autem ab vnitate in ratione dupla, quadratus est. Quartus verò cubus. Septimus, quatuor ad tria, cubus pariter & quadratus: adeò vt numerus septenarius reuerà perfectus sit: quippe qui vtrasq; cōmonstret æqualitates: tū superficiē, quæ ex ternarij cognatione per quadratum, tum soliditatē per cubum, quæ ex cōuenientia cum quaternario oritur. Atq; ex ternario & quaternario cōstat septenarius: qui non modò perfectus, sed etiā, vt breuiter dicā, ad omnem concentū aptissimus, & pulcherrimæ descriptionis quodāmodo fons est: qui non solū omnes harmonias, siue quæ ex diatessaron, siue quæ ex diapente, siue quæ ex diapason conficiuntur, verumetiā omnes proportiones, arithmeticā, geometricam, & harmonicā præthereà continet. Figura autē quadrata constat ex his numeris, sex, octo, nouem, duodecim. Octo ad sex in ratione sesquitertia, harmonia est, quæ ex diatessaron nascitur. Nouē ad sex in sesquialtera, quæ est harmonia ex diapente. Duodecim ad sex in dupla, harmonia, quæ ex diapason. Habet præterea, vti dixi, omnes in se proportiones: arithmeticam quidem ex sex, nouem & duodecim. Sicut enim medius numerus primum tribus superat, sic superatur à postremo. Geometricam autem, quæ ex diatessaron constat. Quam enim rationem habent octo ad sex, eandem duodecim ad nouem: proportio verò sesquitertia est. Harmonicam denique ex tribus. sex, octo, & duodecim. Harmonicæ proportionis duplex est diiudicatio, vna cùm eandem habet rationem numerus ille, quo postremus superat medium, ad numerum, quo primus à medio superatur, quam postremus habet ad primum. Cuius

BB rei

rei argumentum euidentissimum ex numeris propositis, sex, octo,& duodecim,capi potest.Nam postremus ad primum duplus est:numerus rursum,qui superat,duplus:Duodecim enim octo superant,numero quatuor:octo autē sex,duobus.Quatuor ad duo,dupla.Altera autē est harmonicæ proportionis indagatio,cùm medius numerus æquali parte superat extrema, &ab iisdem superatur.Octo enim,qui medius numerus est, superat primū tertia parte.Sublatis enim sex, restant duo, tertia pars primi.Superatur etiā medius à postremo æqualiter. Nam si à duodecim dēpta fuerint octo,reliqua fiunt quatuor,tertia pars postremi.Ista de dignitate, quā habet hæc descriptio,& figura quadrata,vel quocūque nomine appellare oporteat, necessariò dicta sint. Todidem septenarij formæ,ac plures etiam, in rebus corporis expertibus,mentéque sola comprehensis elucent. Eius porrò vis per vniuersam naturam sensu perceptam oculorum,vt cælum terrámque,peruadit,atque ad extremas oras pertinet vniuersi. Quæ enim est particula earum rerum,quæ mundi ambitu continentur, quæ non sit cum septenario quasi necessitudine iuncta, eiúsque amore & desiderio perdomita? Verbi gratia: cælum septem circulis circundatum esse dicitur: quorum hæc sunt nomina: arcticus, antarcticus, tropicus æstiualis, brumalis, æquinoctialis, circulus zodiacus, lacteus etiam. Horizon enim, siue finiens circulus, affectio quædam est nostri aspectus, vt quisque acutiorem, aut tardiorem aciem habuerit oculorum. Nam sensu quasi præciso, interdum minore, interdum maiore ambitu circumscribitur. Errantes item stellæ, quas contra inerrantium & fixarum multitudo aduerso gradu nituntur, scitè septem distinguuntur ordinibus, & maximam vim affectionémque in aërem terrámque imprimunt. Nam quatuor distincta anni tempora sigillatim vertere, infinitásque mutationes tranquillitate, serenitate, procellis, & ingenti ventorum violentia afferre solent. Flumina rursus augere minueréque: campos replere stagnis, & contrà exciccare. Maris item conuersiones efficere, siue recedit, siue æstuat denuò. Interdum enim altum litus vastis abruptísque æstibus subruentibus repentè fractum, sinum maris intromittit. Quod mare cum paulò pòst diffusum fit, pelagus efficit altissimum: illudque non paruis onerariis nauibus, sed iis, quæ res infinitas vehere possunt, transmittitur. Quinetiam res terrestres vniuersas,

anim

animalia rursus,& plantas fructus ex se progignentes, augent & persiciunt: naturámque cuiusque perpetuare moliuntur, vt noua pro veteribus ad cumulata plenáque hominum egentium subsidia floreant vigeántque. Præthereà vrsa maior(quam nautarum ducem esse dicunt)ex septem stellis constat,in quam gubernatores intuentes,infinitas in mari vias secant: rem planè incredibilem,& maiorem, quàm cui fidem adhibere possit humana mens,aggressi. Nam ex astrorum,quæ dixi,coniectura,regiones,quæ antea erant ignotæ,reppererunt;qui continentem incolebant,insulas:qui habitabant in insulis,continentem inuenerunt. Oportebat enim adiumento cœli,quod natura purissimum est, terræ pariter & maris recessus humano generi, vt animali Deo charo,patefieri.Septem astris prætereà complectur vergiliarũ chorus:quarũ ortus & occasus,causæ existunt rerum omnibus admodũ salutarium. Nã cùm occidunt,sulci finduntur ad satus accipiendos.Cũ iam sunt oriturae,messem denũciant.Cùm deniq; ortæ,agricolas ad res necessarias,& quidẽ lętis animis percipiẽdas excitãt. Hi verò ad quotidianæ vitæ vsũ lubẽtes reponunt alimẽta.Sol itẽ,qui diei prçest,gemina æquinoctia,vernũ & autũnale,quotannis cõficiens,vernũ quidẽ in ariete,autumnale autẽ in libra,euidentissimũ planè argumentũ dat diuinæ illius excellentiæ,quę in numero septenario sita est. Vtrũq; enim æquinoctiũ septimo mense fit:in quibus quidẽ,lege edictũ est,vt festa agamus maxima celeberrimáq;. Siquidẽ vtroq; tẽpore,ea,quę è terra gignũtur,maturata pubescũt:vere, tritici,& cæterorũ satorum:autũno vitis, & aliarũ plurimarum stirpiũ fructus,qui durioribus integumentis inuoluuntur. Ac quoniã res terrestres ex cælestibus cognatione quadã naturali pendẽt,numeri septenarij ratio in sublimi exorsa, ad nos delapsa est,ióq; rerũ caducarũ ortũ impressit vestigia.Exempli gratia:ea animi nostri pars mente principatũ obtinente carens,septẽplici ratione diuiditur,vt ad quinq; sensus, ad instrumentũ, quo vocẽ edimus,& ad id deniq;,quod procreãdi vim continet, pateat.Quæ quidẽ omnia non aliter atq; ligneolæ hominũ figuræ ad spectatores in admirationẽ traducendos cõpositæ,pérque neruos quosdam ab eo,qui illis præest,agitatæ, interdum quiescunt : interdum aptis quibusdam formis & motionibus sigillatim cientur. Si quis etiam corporis partes, tum interiores, tum exteriores pari ratione indagare voluerit, in vtrque genere itidem septem reperiet. Quæ igitur in

aperto cernuntur & extrinsecus eminent, sunt hæ: caput, pectus, venter, geminæ manus, gressúsque gemini. Quæ verò intus sunt, quæque intestina dicuntur, sunt, stomachus, cor, pulmo, lien, iecur, renes duo. Rursus caput, quod in animali facilè principem locum tenet, rebus septem apprimè necessariis vtitur: duobus oculis, auribus totidem, fistulis narium duabus, & ore, quod septimum est: per quod, vt ait Plato, & rerum mortalium introitus fit, & egressus immortalium. Nam esculenta & poculenta introeunt, mortalis corporis mortalia & caduca alimenta: egrediuntur autem sermones ex immortali animo immortales: leges nimirum, quibus vita hominum gubernatur. Quæ porrò visu (qui sensuum præstantissimus est) diiudicantur, illa eundem numerum generatim complectuntur. Septem enim sunt, quæ sub sensum oculorum cadunt: corpus, interuallum, figura, magnitudo, color, motus, status: atq; aliud prætereà nihil. Sunt item vocis mutationes omnes numero septem: acuta, grauis, circumflexa, aspera quarta, quinta tenuis, longa sexta & septima breuis. Quinetiam & motus septem existũt; sursum deorsum, ad dextram ad læuam, antè ponè, & ille, qui in orbem conficitur motus: quos quidem maximè declarant hi, qui saltatione vtuntur. Ferunt præterea excrementa, quæ ex corpore eiiciuntur, ad numerum, quem diximus, redigi. Nam per oculos funduntur lachrymæ: per nares verò, sordes ex capite defluentes, per os saliuæ, quæ expuuntur. Sunt etiam duplices quasi ductus, per quos cibi & potionis excrementa elabuntur: alter in anteriore corporis parte, alter à tergo situs. Sextum genus excrementorum, est ille in sudore profusus humor; qui quidem per vniuersum corpus permanat. Est denique seminis per genitales partes effusio, quæ est vel maximè naturalis. Rursus mẽstrua maxima ex parte ad dies septem mulieribus adsunt. Et infantes, qui in vtero sunt ad septem mensium spatium solùm conclusi, viui in lucem edi solent, adeò vt res quædam admiratione sanè dignissima inde videatur accidere. Nam qui ad septimum mensem eduntur, etiam apti sunt ad procreandũ, cum illi, qui ad octauum, viui edi omnino nequeant. Septimo porrò die discernuntur graues corporum morbi, idque maximè cùm febres continuæ ex inæquabili facultatum, quæ in nobis insunt, temperatione, vnà nos inuaserint. Nam hic dies de certamine, quod de vita suscipitur, iudicium facit, illis quidem salutis, his verò mortis sententiam ferens. Atq; huius numeri vis,

non

non modò ad has res,quas cõmemoraui, verumetiam ad præstantißimas scientias,vtpote Grammaticam, & Musicam persuasit.Lyra enim ex septem chordis constans,proportionémque ac similitudinem concentus illius,qui in septem planetarũ motu cernitur, præ se ferens, præclaros harmoniæ modos efficit: quandoquidem totius musicæ,quæ instrumentis constat,magistra pene & dux est. Ex grammaticæ etiam elementis,quæ vocales appellantur,sunt reuerà septem. Siquidem earum vi vox edi videtur,& cùm sint aliis literis adiunctæ, voces articulatas conficiunt.Nam supplent id,quod in semiuocalibus deficit,vocésque integras ac perfectas constituunt. Literarum item,quæ mutæ dicuntur, conuertunt commutántque naturas, suámque ipsorum vim in illis inserunt, adeò vt quæ voce exprimi nequeunt,planè exprimantur.Quapropter homines ab initio,vtpote sapiẽtia præstantes,cùm nomina literis cõsignarent,vidẽtur mihi numerũ septẽ ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτοῦ σεβασμοῦ, καὶ τῆς προσούσης σεμνότητος,i.à veneratione,& grauitate,quæ est ei accõmodata,nuncupauisse. Latini autẽ,litera, s,adiecta, quæ apud Græcos in hac voce ἑπτὰ desideratur, multò planius eius vim explicant, cum septem nominent ἀπὸ τοῦ σεμνοῦ,καὶ σεβασμοῦ, quæ grauitatem & venerationem,vti diximus,significant. Ista, & alia plura de septenario numero dicuntur, sapientérque disputantur. Quorum gratia,summum in natura honorem adeptus est:atq; tum à Græcis,tũ à Barbaris, qui in mathematicas disciplinas operam & studium conferunt, magnoperè colitur. A Moyse etiam verę amatore virtutis,est plane permagno æstimatus: qui quidẽ eius pulchritudinem in sacratißimis legum tabulis descripsit,inq; eorum omniũ mentibus,qui ipsius subiiciebantur imperio,per sex dies insculpsit: præcipiens, vt septimum sacrũ celebrarent,séq; ab aliis operibus, quæ ad res vitæ necessarias conquirendas parandásq; spectant,omnino continerent,inq; vnũ sapientiæ studium diligenter incumberent: quò & mores fierent probiores,& facinora ea coërcerentur,quæ cõscientiæ quasi trutina solet arguere. Quæ quidem in cuiusque animo, tanquam iudex, collocata, non veretur reprehensione vti, interdum grauiores acrioresq; minas, interdum leuiores moderatiorésq; admonitiones adhibens. In hos quidem,quos dedita opera restitisse putarit,minis:in illos autem,qui propter inconsultam temeritatem aliquid culpæ inuiti admiserunt,admonitionibus vtitur,ne posteà in eiusmodi vitium delabantur.

Iam vero Moyses, dum de mundi fabricatione perorare instituit, ista summatim complectitur. [Hic est liber generationis cæli & terræ, quando facta sunt, quo die fecit Deus cælū & terram, & omne, quod viret in agro, antequam nasceretur in terra, & omnem herbam agri, priusquam oriretur.] An non species illas expertes corporis, & mente solùm comprehensas, quæ rerum creandarum sub sensum cadentium notæ & effigies sunt, perspicuè antè oculos ponit? Nam ait illam ipsam viriditatem antè in rerum natura extitisse, quàm terra vireret: & herbam prius fuisse, quàm in agro oriretur, non tamen oculis subiectam illam quidem: imò verò intelligendū est aliarū rerum singularum, quas sensus discernunt diiudicántq;, tum species, tum modos (ad quorū similitudines ea, quæ generata procreatáq; sunt, exprimūtur) anteà extitisse. Etenim licet Moyses non singula quidē separatim, sed simul vniuersa, breuitatis, si quisquam alius, sedulò rationem ducens, oratione percurrerit, nihilominus tamē pauca illa exempla, quæ ab eo commemorata sunt, rerū vniuersarum naturam attingunt: quæ quidem natura absq; exemplari corporis, experte, nihil eorum, quæ sensu percipiuntur, absoluit perficitque. Porro autem via & ratione progrediens, & ordinem ad ea, quæ antegressa sunt, accuratè instituens, deinceps ait: [Fons egressus est è terra, & rigauit vniuersam faciem illius.] Alij quidē philosophi aquā vniuersam, vnum ex quatuor elementis, ex quibus mundus conditus est & constructus, asserunt esse: at Moyses, qui exquisitiore acutioréque oculorū acie ea, quæ longiore interuallo interiecto absunt, peruidere & comprehendere consueuerat, mare vastum, vnum elementum statuit, quartámque partem vniuersi: quàm, qui eum secuti sunt, Oceanū nuncupantes, maria, quæ apud nos transmitti poterunt, portuum solū obtinere locū existimarunt. Moyses autem dulcem aquā & aptam ad bibendū distinxit secreuítque à marina, eámq; terræ attribuit, & partē huius non illius esse censuit: idq; ob eam causam, quæ est anteà explicata, nimirum vt dulci qualitate eam, instar glutini, in vnum coagmentante, firmè, tanquam vinculo constringeretur. Nam arida terra, cum humore, qui neutiquam, vt solet, per multiplices illius meatus permanat & funditur, destituta sit, tametsi ob hanc causam dehiscat illa quidem, tamen partim spiritus eam coarctantis facultate, partim vi vaporis (qui quidem eam exarescere non sinit, & in frusta minuta magnáve comminui) continetur,

tur,& manet. Atque hæc vna quidem causa est. Est etiam altera nobis explicanda, quæ veritatem, velut scopum sibi proponit ad intuendum. Nulla res terrestris & concreta solet absque humida natura constare. Indicant illud quidem mandata corporibus semina. quæ aut humida sunt, vt animalium, aut non sine humore germina ex se fundunt: cuius generis sunt plantarum semina. Ex quo perspicuum est, naturam illam humidã, quam diximus, terræ omnia parientis particulam esse necessariò: nec dissimilem huius rationem esse illius, quæ in menstruis, quibus afficiuntur mulieres, cernitur. Illa enim dicuntur, idque à peritissimis in naturæ explicatione viris, corporea infantium esse substantia: Neque quod iam dicemus, videtur ab his, quæ diximus, vlla ex parte discrepare. Natura singulis matribus vbera lacte redundantia, tanquam partem corpori apprimè necessariam dedit, eique quod foret procreatum, præparauit alimenta. Mater, vt videtur, etiam terra est: & propterea primis hominibus visum est, eam Δήμητραν, id est, Cererem appellare. μητρὸς καὶ γῆς, id est matris & terræ nominibus cõiunctis. Neq; enim terra mulierẽ, vt est apud Platonem. sed mulier terrã imitata est: quã quidẽ poetarũ genus παμμήτειρα, & καρποφόρον, & πανδώραν, hoc est omniũ matrẽ, fructuu procreatricem, & munus omnium Deorũ, siue omnia largientem scitè nominare consueuit: quandoquidem causa est, vt quæq; animalia simul & plantæ tum oriantur, tum orta, in suo statu permaneant. Non sine causa igitur terræ, quæ est omnium matrum & antiquissima & feracissima, amnium & fontium fluenta, veluti mammas natura tribuit, vt & plantæ irrigẽtur, & quæq; animalia satis magnam copiam potionis habeant. Post hæc, ait, [Deum, sumpto è terra puluere, hominẽ formasse, inspirasseq; in faciẽ eius spiraculũ vitæ.] Ex quo ostendit apertissimè, permagnam differentiã esse inter hominẽ, qui est iam formatus, & illum, qui ad imaginem Dei anteà factus erat. Nam qui iam effictus est, sensibus subiicitur, & qualitatis fit particeps, ex corpore & animo conflatus, vir seu mulier natura mortalis. Ille ad imaginem Dei figuratus, species quædam est, vel genus, vel sigillum mente cõprehensum, corpore vacans: qui vt nec mas sit, nec fœmina, natura quidem certè est immortalis. Hominis autem singularis & sub sensum cadentis fabricã ex terrena essentia, & spiritu diuino constare affirmat. Nam corpus factũ esse ab opifice puluerem è terra sumente, & formã hominis ex eo

effingente:animum autem à nulla re generata concretáve om nino ortum illum quidem, sed ex patre & duce vniuersitatis creatũ esse vult. Etenim quod inspirauit, nihil aliud erat, quàm diuinus & sacer spiritus, qui ex beata illa & felici natura hûc ad generis nostri vtilitatem tanquam coloniam deduxit: adeò vt quamuis hac parte, quæ oculis cernitur, homo mortalis sit, illa tamen, quæ oculorũ effugit obtutum, immortalis & æternus. Quocirca propriè & significanter dixerit aliquis, hominẽ inter naturã mortalem & immortalẽ quasi medium interiectum:tátúmq; vtriusq;, quãtum necesse est, in se cõplectentem, mortalẽ pariter fieri & immortalẽ:mortalẽ corpore, mẽte autẽ immortalem. Primus ille homo è terra editus, nostri generis autor & dux, vtraque re, & corpore & animo mihi videtur fuisse facilè præstantissimus, & longo quodam interuallo propter vtriusq; excellentiam posteros suos à tergo reliquisse. Nam iste re quidem & veritate cùm formæ pulchritudine, tum commendatione probitatis præstitit. De corporis pulchritudine, ex tribus rebus coniecturam quis facere potuerit. Quarum prima hæc est. Cùm terra iam recens condita esset, propter affluentem exuberantémq; aquam segregatã (quod mare appellatum est) contigit, vt materia rerum procreatarum non concreta, copulata, aut mixta, sed simplex, syncera & pura existeret. Ex quo factum est, vt res ab ea generatæ ortæq;, propter perfectionem, in nullam possent omnino reprehensionẽ incurrere. Altera est, quòd Deo, cum istã hominis figuram & effigiẽ summo studio ac diligentia vellet formare, visum erat, non ex vili abiectáve terræ particula, sed ea, quæ optima erat, selecta, ex pura materia purissimum puluerem, & summa industria perpurgatum, (qui quidem esset ad opus fabricandum aptissimus) sumere acciperéque. Est enim ab eo architectatum quoddam quasi domicilium, siue templum augustum animi rationis participis: quem quidem, vtpote speciem omnium longè diuinissimam, templum illud quasi quandam imaginem in se contineret. Tertia est, quæ cum his, quas suprà posuimus, ne cõparari quidem poterit: architectum nimirum cum cæteris rebus omnibus, tum scientia maximè excelluisse: adeò vt singula corporis membra separatim per se, non modò numeros haberent conuenientes, verumetiam apto & exquisito artificio ad cõmunionem conspirationémq; vniuersi perpolirentur. Quin etiam aptam carnis compositionem æquabili admodũ effi[illegible]e

temp

temperatione. & coloris pulchritudinē bonitatémq; tanquam flosculis quibusdam variauit:eo sanè consilio,vt primus homo, quoad fieri poterat,forma & pulchritudine præstantissimus videretur.Quòd autem animo etiā præ cæteris excelluerit, perspicuum est.Nam Deus in eo fabricando, nullo exemplari rerum ortum habentiū.sed solo suo ipsius verbo,vt dixi, videtur vsus fuisse.Quapropter ait Moyses,hunc hominē, qui in faciē, in qua sensus resident, erat inspiratus, quasi imaginem & effigiem Dei extitisse.Sensibus verò corpus animauit opifex ille, rationémque vt reginā illis præfecit,atque menti eos tanquam satellites ac stipatores tradidit,quò eorum vi facilius non modò colorum & sonorū,verumetiā saporum, odorū, & similium rerum species perciperet:quas quidem absque sensu,ipsa per se solùm comprehendere non poterat.Ac necesse fuit præclarissimi exemplaris preclarissimā esse effigiē.Atque Dei sermo,qui pulchritudinem eam,quæ in natura sita est, suo splendore longè superat, quamuis pulchritudine in sensum incurrente minimè sit ipse illustratus(si verum dicendum sit)ornatus ille,qui ipsi menti maximo solet esse ornamento.Primus igitur homo, & corpore,& animo mihi videtur talis planè fuisse, qualis non huius ætatis hominibus solùm,sed omnibus etiā,qui antecesserunt,formæ dignitate excelluerit. Nam noster ortus ab hominibus profectus est:hunc autem, Deus fabricauit. Ac quò plus habet excellentiæ,qui procreat, hôc magis præstat, quod procreatum est.Quemadmodū enim quod semper viget floréτque illi,quod de statu suo recedit,antecellit, siue animal illud sit,siue planta,siue fructus,siue aliud quippiā eorum,quæ in natura sunt posita:ita homo, qui primus formatus est, videtur totius nostri generis,veluti flos extitisse. Posteri eius deinceps neutiquam pari ratione viguerunt:quippe cùm illi, qui singularum ætatum serie succrescebant,tum forma, tum viribus indies facti essent inferiores.Quod etiā in arte fingendi pingendiq; contingere animaduerti. Nam & formæ adumbratæ à primis exemplaribus discrepant,& quæ ad adumbratas, siue pinguntur, siue finguntur, multò magis vtpote quæ absunt longius à primo.Non dissimile quiddam in magnete lapide vsu venire cernitur.Etenim ex anulis ferreis,is qui magnetem attingit,tenetur firmissimè:at qui ad attingentem proximè ponitur, minus hæret.Tertius item ex secundo,quartus ex tertio, & ex quarto quintus pendet:alij deniq; ex aliis,longo ordine,vna attrahen-

in lucem editi pulchritudo,quæ in vtroq; , & corpore,& animo elucebat,licet multò indisertius,quàm rei veritas postulat, pro nostra tamen virili parte,quoad fieri poterat,à nobis explicata est.Posteros autẽ,qui sunt formæ illius facti participes, necesse fuit notas quasdã cognationis,quæ ipsis cũ patre intercedit,tãetsi obscuras eas quidẽ,adhuc tamẽ retinere.Verũ quę tandẽ est illa cognatio?Homo quisq; propter mẽtis excellentiã est cũ verbo diuino necessitudinis vinculo copulatus:quippe cũ sit beatæ illius naturæ vel effigies,vel dirempta ex ea particula,vel splẽdor deniq; inde effusus.Propter corporis autẽ constitutionem, est cum omni mundo cõmunione quadam cõiunctus. Nam ex iisdem rebus conflatur,terra,aqua,aëre & igne:singuláque elementa aptã conuenientémque particulã suppeditant ad expletionem illius materiæ,quæ est sua vi cumulatè perfecta : quàm quidem sumere oportebat opificem,vt hanc imaginẽ sub aspectum venientẽ artificiosè effingeret.His accedit, quòd loca suæ naturæ aptissima cõiunctissimáq; incolat, ea subinde commutans,aliáq; aliàs subiẽs:vt verissimè dixeris,hominẽ esse,terrestrem,aquatilẽ,volucrẽ,cælestẽ. Quatenus enim habitat inceditq; in terra,eatenus terrestre animal est : quatenus autẽ subit aquas,natat,& nõ rarò nauigat,eatenus aquatile.Cuius rei certissimo argumẽto sunt mercatores,naucleri , purpurarii piscatores,& quotquot in ostreis reliquisq; piscium generibus capiendis operã suã locãt. Quatenus verò corpore è terra in sublime ascendẽs,pẽdet,eaten⁹ nõ sine causa aërẽ tranãs dicatur. Quinetiã cælestẽ eum nominare potueris:quandoquidẽ ac e oculorũ principẽ locũ in sensibus obtinentiũ,ad solem,lunã,singuláque sidera cùm errantia, tum fixa penetrat.Perpulchrè præterea facultatem nominũ rebus imponendorũ(quod planè sapientiæ & regalis cuiusdam procurationis munus fuit)primo homini tribuit Deus.Is autem homo sapientia præditus,sua natura ac vi, per gratiam Dei scientiarũ & doctrinæ notitia instructus imbutúsque fuit,& prætereà rex. Atq; principi erat planè consentaneum , singulas res sibi subiectas suis appellare nominibus. Quinetiã in primo isto homine erat vt verisimile est , eximia quædam vis principatus : quem cùm Deus accuratè formasset, tametsi secundas à seipso ei deferebat , aliis tamen rebus vniuersis ducem & imperatorem præfecit. Quandoquidem & hi, qui multis pòst seculis orti sunt , cùm iam humanum genus sit propter longa temporum curricula admodum extenuatum,

nihil

nihilominus tamen ad animalium rationis expertiũ dominatum tenent, velut lampada imperij & principatus à primo illo aditam custodientes. Ait igitur Moyses, [Deum omnia animalia ad hominẽ illũ adduxisse:] scire cupientẽ, quæ quibusq; rebus nomina esset impositurus: non quòd ambigeret (nihil enim Deo obscurũ & incognitum) sed quòd iam cùm in mortali corpore naturã eam, quæ est rationis particeps, quò ipse culpa vacaret, sua sponte mobilem effecisset, velut is, qui rem exploratè cognitã habebat, periculũ fecit, cùm habitũ illũ in animo inclusum cõmouendo, tum sua præterea ad eum opera aduocando, vt appellationes non improprias parúmq; accommodatas, sed eas, quæ rerum subiectarũ proprietates apposite admodum exprimerẽt, pro suo arbitratu singulis tribueret. Nam cùm natura rationis compos, adhuc syncera simpléxq; in animo consisteret, atq; adeò nullus morbus, nulláve ægritudo, aut perturbatio in eam irrepsisset, sed visis & notionibus corporũ, rerúmque aliarũ syncerissimis vteretur, nomina res ipsas aptissimè significantia fabricatus est, atq; res, quę significatæ erãt, quàm accuratissimè considerauit, vt naturæ illarũ non modò verbis expressæ, sed etiã comprehensæ cogitatione viderentur. Itaq; omnibus rebus præclaris ita excelluit, vt putaretur ad vltimum humanæ fœlicitatis peruenisse. Verũ cùm nihil eorum, quæ ortum habẽt, constans & stabile sit, sed quæ mortalia & caduca sunt, conuersiones in se mutationésque excipiant necessariò, oportebat etiã primum hominem aliquam vitiositatis labem contrahere. Atque certè vitæ illius culpæ maculis aspersæ mulier principiũ & causa extitit. Nam tantisper, dum vnus ac solus erat, ipsius ortus ratione, mundi & Dei similitudinem præ se tulit: atq; adeò formas naturæ vtriusq;, non omnes illas quidem, sed eas, quas mortalis creatura capere poterat, in animo impressas habuit. At vbi mulier erat fabricata, cùm germanam speciem, & formã sibi cognatam cerneret, è spectaculo non parum cepit voluptatis: & accedens propius, eam complexus est. Illa verò, nullũ animal sui similius eo animaduertens, lætatur, & verecundè ac reuerenter illũ ex aduerso compellat. Amor quidẽ innatus, tanquam duas vnius animalis particulas disiunctas in vnam coagmentauit, & coniunctionis inter ipsos cùpiditatem ad sui simile procreandum, in vtroque inseuit. Ista cupiditas, corporis etiã genuit voluptatẽ, quæ est caput & fons iniustitiæ ac sceleris cuiusque contra leges admissi. Cuius inuitamentis

tamentis impulsi, immortalem & beatam vitam cum mortali & infœlici commutarunt. Dicitur porrò, muliere nondum formata, sed viro vitā adhuc solitariam degente, paradisum, siue hortum voluptatis à Deo fuisse plantatū, his hortis, qui apud nos sunt admodum disimilē. Nam horum quidē materia est inanima, referta arboribus cuiusq; generis: quarum aliæ semper florent ad perpetuā aspectus oblectationē: aliæ verno tempore pubescunt, germina fundunt, & fructum partim mansuetum hominibus proferunt non solū ad vsum victui necessariū, sed etiam ad inanem vitæ mollitie diffluentis voluptatem: partim agrestem, qui est belluis ad necessitatē tributus. Verùm in paradiso illo diuino, omnes plantæ certè fuerunt animæ & rationis participes: quæ quidem fructum, nempe virtutes, & immortalem intelligentiam, atque adeò solertiam, qua turpia honestáque internoscuntur, vitam etiam morbo carentem, immortalitatem, & si quæ alia sunt his similia, efferebant. Ista mihi quidem certè videntur esse per comparationem potius & similitudinem, quàm propriè disputata. Nam arbores vitæ, aut intelligentiæ, neque anteà natæ sunt, neque verisimile est fore, vt postea denuò in lucem edantur: sed, meo quidem iudicio, per paradisum, eam animi partem, quæ principatū tenet, quæque est infinitis cuiusq; modi opinionibus, tanquam plantis, referta, significare voluit: ac per arborem vitæ, pietatem omniū virtutem præstantissimam, qua animus efficitur immortalis: per scientiam autem boni & mali, prudentiam quasi mediā inter vtrumque interpositam; qua quidem ea, quæ natura sunt contraria, diiudicantur. His igitur terminis in animo constitutis, Deus, non aliter ac iudex, accuratè obseruabat, vtram in partem sese flecteret inclinarétque. Ac postquàm animaduertebat illum ad nefariam versutiam, sanctimonia pietatéque, quibus ad immortalitatem contenditur, neglectis, propendere, eum, vt æquum erat, citauit: eiecit è paradiso, illique nefaria scelera, quæ nulla medicina, aut curatione sanari poterant, consciscenti, nullam omnino spem reliquit illùc in posterum reuertendi: quandoquidē fraudis illa causa & origo non mediocriter erat reprehendenda; quam quidem non est consentaneum silentio præterire. Dicitur quidem serpentem, qui animal venenatum, terrestre, humíque repens est, hominis vocem olim emisisse: & accedentem quodam tempore ad mulierem, quæ primo homini iam edito data erat, eam tarditatis & nimiæ religionis propterea

prętereà insimulasse, quòd morã faceret, ampliúsq; differret fructum illũ carpere: qui quidé vti perpulcher erat ad aspectũ, ita profectò ad vsum hominũ iucundissimus, atq; prætereà vtilissimus: quo quidẽ bona maláque posset planè internoscere. Eam verò præ imbecillo & instabili animo, nulla deliberatione adhibita, consiliũ approbasse, comedisse de fructu, & viro impertiuisse. Quæ res vna vtrosq; de improuiso ex morũ innocẽtia & integritate ad vitiosam malitiã traduxit. Vnde patrem ira inflammatũ (facinus enim meritò bilem mouebat) simul ac vitæ immortalis plantã, virtutis scilicet perfectionẽ (cuius adiumentis vitam perennẽ potuissent & beatã adipisci) penitus deseruerant, & diurnã ac mortalẽ non vitã, sed tempus miseriæ plenũ, sibi delegerant, debita cõtra illos supplicia cõstituisse. Atq; ista quidem sunt, non cõmenta fabularũ, quibus poëtarũ genus sese oblectat, sed perspicuæ figurarũ notæ, quæ, per expressas notionum in ipsis rebus inclusarũ effigies nos ad explicationẽ allegoricã vocant. Aliquis igitur probabilẽ coniecturã sequens, dixerit, idq; appositè, serpentẽ, quem diximus, voluptatis speciem præ se ferre: proptereà quòd primò quidem pedibus vacet, pronus, ventríq; innixus incedat: secundò, quòd terrę glebis pro cibo vtatur: tertiò, quòd venenũ, quo eos, qui morsu icti sunt, interimere solet, dentibus gerat. Nulla istarũ rerum, quas cõmemorauimus, abest ab homine voluptario. Nam is intemperantia, quæ illũ agit præcipitẽ supplantátq;, onustus atque depressus, vix caput erigit. Victitat autẽ non cælesti alimento (quod sapientia his, qui se totos rerũ contemplationi dediderunt, cùm sermone, tum præceptis suppeditat) sed eo, quod quotannis, statis tẽporibus, è terra editur: ex quo nascuntur vinolentiæ, comessationes, ingurgitationes, quæ ventris dilatant cupiditates, & in omnes partes diffundunt: eásq; quasi constrictas deducunt ad ventris abdomini inseruiendũ. Adaugent etiam & dilatant vẽtris ac gulæ furores. Laboribus enim coquorũ, qui & sunt industrij, & in re culinaria exquisiti, auidè inhiant. Quinetiam hic voluptatis consectator, circum opipararũ & suauium deliciarũ nidorẽ caput ducens, turpitudinis particeps esse expetit: & cùm mensam aspiciat exquisitis dapibus structã, se totũ eò accommodans, in ea, quæ sunt accuratè apparata, effusè & intemperanter fertur, omnibúsq; aceruatim exaturari obnixè cõtendit. Deniqué nõ alium finẽ sibi proponit, quàm vt ex opiparis illis & exquisitè conditis cibariis nihil omnino relinquatur. Vnde non

minus

minus quàm serpens, dentibus venenũ gerit. Isti enim sunt insatiabilis cupiditatis ministri, qui cùm res quasq; ad edendum accommodatas minutatim sciderint extenuarintq;, primũ eas linguæ tradunt, quæ de illorũ sapore iudiciũ faciat: deinde stomacho, cui cibus immoderatus est sua natura instar mortis, & veneni: quandoquidẽ conquoqui non potest, cùm plus cibi, idq; abundanter, antè demittatur in stomachũ, quàm illud, quod in stomacho residet, extenuatum sit & confectũ. Dicitur porrò serpens olim vocem humanam edidisse, propterea quod voluptas infinitis propugnatoribus & quasi antesignanis, qui illius curam suscipiebant, vsa est. qui quidẽ docere non verebantur, omnium rerum imperium, tam humilium, quàm præclarum, nulla omnino excepta, ex eius nutu pendere. Item primos maris cum fœmina congressus, voluptatem in se continere: procreationes etiam & ortus per eam fieri, & quæ procreata sunt, nulli rei se prius solere adiungere, quàm voluptati: ea quidem se oblectare, dolorem contrà egrè ferre. Ac propterea infantem, simul ac editus est, plorare, frigore, vt verisimile est, circumfuso discruciatum. Nam ex calidissimo ardentissimóque matricis loco (in quo ad longinquum tempus vixerit (in aërem frigidum, insolentémque locum subitò egressum, dolore percelli. Ploratu autem angoris & molestiæ in perferendo dolore specimen dare planè euidentissimum. Aiunt etiam omne animal ad voluptatem, tanquam ad rem maximè necessariam naturæque aptissimam contendere: hominẽ autem vel maximè. Nam alia animantia sola hac voluptate, quæ in gustu & membris ad procreandum datis insidet, capi. At hominem eas res consectari, quæ per alios sensus influunt in animum: vt spectacula, & sonorum varietates, quæ aures oculósque oblectant: Commemorantur etiam alia permulta ad huius perturbationis commendationem: quòd sit animalium generi accommodatissima & cognata maximè. Cæterùm his, quæ iam exposita sunt, quorum gratia serpens hominis vocẽ videbatur emisisse, exempli loco contenti simus. Quare mihi videtur Moyses in legibus sigillatim sancitis, in quibus de animalibus, quæ edenda, quæ've contrà, scripsit, ophiomachum (ita enim appellatur) cum primis laudasse. Est animalis genus, quod humi serpit, habens crura retrò longiora, quibus à terra salire solet, & in sublime perinde se tollere, atque locustarum genus. Ophiomachus iste nõ aliud esse mihi videtur, quàm continen-

tia

tia per ſimilitudinem notata, quæ continuam pugnã bellúmq; perpetuum intemperãtiæ & voluptati indicit: Cõtinentia enim frugalitatem, rationẽ victus paucis contentã, & quantũ ad vitã neceſſarium eſt, nobis proponit: quam rem vitæ genere ſeuero illo quidem & graui egregiè excolit. Voluptas autẽ curioſum viuendi genus ſuggerit & nimis exquiſitũ: quod certè efficit, vt tum animus, tum corpus mollitiẽ ac delicias aucupetur. In quibus prudẽtes dum verſantur, vitã morte ipſa longè acerbiorem ſe ducere putãt. Iam verò voluptas ſuas præſtigias & fraudes viro non audebat ipſa quidẽ proponere, ſed mulieri, & per eam illi: idque appoſitè admodũ & accommodatè. Nam in nobis, mens viri, ſenſus mulieris rationẽ ac ſpeciem habet. Voluptas autẽ primũ in ſenſuum familiaritatẽ ſe & conſuetudinem inſinuat, per quos mentem principẽ impellit in fraudẽ. Poſtquã enim ſinguli ſenſus illecebris ab ea propoſitis ſunt oblectati, in ſeruitutẽ abducuntur: colorũ & figurarũ varietate viſus, auditus dulci ſonorũ concentu, ciborũ ſuauitate guſtus, odoratus denique iucundo vaporũ ex aromatis incenſis efflatorum halitu. Quæ quidẽ munera cùm exceperint, ancillarum more, dominę rationi offerunt: πειθω, id eſt, ſuadam aduocatã adducũt, ne vllum ex oblatis muneribus repudiet. Illa ſtatim blanditiis inescata, pro principe, fit ſubiecta: pro domina, ſerua: pro ciue exul, pro immortali, mortalis. Ad ſummam, ne illud quidẽ nos præterire debet, voluptatem, quaſi ſcortũ ac meretricẽ, primũ magna incendi cupiditate amatore aliquo potiundi: deinde lenones conquirere, quorũ arte, tanquã hamo illũ capiat. Senſus igitur eius rogatu lenonũ munere fungi, amorẽ illi conciliare. Quos cùm blanditiis pellexerit, mentẽ facilè ſeruitutis iugo ſubiicere. Ad quam, quæ extrà cernuntur, intrò conuehere: formas cuiuſq; rei commoſtrare oſtenderéque, ac ſimilem imprimere affectionem. Nam mens inſtar ceræ, excipit per ſenſus viſa, quibus corpora comprehendit, cùm ſua ipſius vi, vt ſupra dixi, non poſsit. Verùm qui primũ graui illi & propè inſanabili perturbationi inſeruirent, mercedem voluptati debitam extemplò receperunt. Mulier enim ſuſtinet acerbos in pariendo cruciatus: in reliqua vita, præter libertatem ſibi ereptã, & viri, quicum viuit, in ipſam dominatum (cuius mandatis parere debet neceſſariò) dolores prætereà, alium ex alio, & maxime quidem in liberis procreatis, dum aluntur, dum egrotãt, dum conualeſcunt, dum fruuntur rebus ſecundis, dum in aduerſas incidunt,

dunt, perpeti cogitur. Vir etiam labores vicissim, afflictationes & continuos ex rebus necessariis parandis sudores subit, ac non solùm bonorum sua sponte affluentium priuationem (quæ quidē terra absque arte agricolarum efferre didicisset) sed laborum etiam intolerabilium susceptionem ad victū & alimenta conquirenda, ne fame conficiatur, tolerat. Arbitror enim quòd, quemadmodum sol & luna semel iussi, idque simul cum ortu vniuersi, lucem perpetuò fundunt, diuinumque præceptum obseruant, non alterius rei gratia, quàm quòd vitiositas lōgè è cæli oris relegata sit, ita terra opima & fertilis absque agricolarū arte & industria, magnam rerum vbertatem, statis anni temporibus, produxit. Verū cum vitium inciperet virtutes profligare, iam tum erant perennes diuinæ beneficentiæ fontes obstructi, ne quicquā non promerentibus subministraret. Ac proinde humanum genus, si iusta debitáq; propter ingratū animum erga patronum & seruatorem Deū perpessum fuisset supplicia, prorsus extinctum ac deletum oportuisset. Cæterū hic, vtpote natura propitius, illius cepit misericordiā: supplicium moderatus est: genus permisit manere, sed alimēta nō similiter sua spōte nascētia præbuit: ne duobus malis, otio & satietate vtētes, tum culpa seipsos, tū alios contumelia afficerent. Talis quidē fuit vita eorum, qui initiò innocentiā coluerūt & integritatem. Verū posteà vitiū, à quo abstinuisse debuerant, virtuti longè prætulerunt.

Ex hac quidem mundi fabricatione, quæ à nobis explicata est, Moyses cùm alia multa nos docet, tū quinque præclara maximè, & omnium facilè prǽstantissima. Primum, quòd Deus sit & existat, contra ἀθέους, id est, homines nullum Deum esse statuentes. Quorum alij dubitarunt, in varias sententias, an sit nec ne, distracti. Alij magis audaces & temerarij, non veriti sunt affirmare, nullum omninò esse, sed illud solùm dici ab hominibus, qui commentitiis fabulis veritatem obscurassent. Secundum, quòd Deus vnus sit, contra eos, qui opinionem de deorum multitudine inuexerunt: quos non pudebat pessimum statum popularē, eúmq;, ex perditis ciuibus constitutū, è terris in cælū transferre. Tertium, quod iam expositum est, mundum ortum habuisse contra illos, qui eum minimè generatum & æternum esse censuerunt: quo quidem ipsi Deo amplius tribuere nihil poterant. Quartum, quòd vnus factus sit mundus. Siquidem cum vnus esset architectus, qui ad vniuersitatis procreationem materia vsus sit vniuersa, opus secundum vnitatis rationem

ſibi,ſimile effecit. Nam non eſſet vniuerſitas, niſi ex vniuerſis partibus cõcreta fuiſſet & conſtituta, Sunt enim, qui plures mũdos eſſe exiſtimẽt: alij ἀπείρους, id eſt, infinitos, quippe cùm ipſi ſint ἄπειροι, id eſt imperiti, ignariq; veræ notitiæ earũ rerum, quarum ſcientiam habere præclarum ducitur. Quintum, quòd Deus mundo cõſulat prouideátq;. Nam quod procreat, legibus & inſtitutis naturæ rei procreatæ ſemper curam gerat, neceſſe eſt: ſicut in parentibus cernimus, qui liberis ſedulò proſpiciũt. Quocirca qui iſta mente æquè perceperit, atq; auribus, & eorũ ſpecies admirabiles eximiáſq; in animo impreſſerit, pro certo perſuaſum habens, vnum Deum, & eſſe, & exiſtere, vnum, qui verè ens eſt, mundum effeciſſe, mundúmq; vnum eſſe, vt ſicuti dictum eſt, ſecundum vnitatis rationem Deus illum ſibi ſimilem redderet, Deúmq; ei, quod factum eſt à ſe, diligenter prouidere, is certè vitam beatam eſt & felicem traducturus, pietatis & diuinæ ſapientiæ inſtitutis pulchrè informatam.

PHILONIS IVDAEI, De decem præceptis, quæ capita legum ſunt.

Ioanne Chriſtophorſono Anglo, interprete.

CVM de eorum vitis, qui ſunt ſapientes à Moyſe numerati, quiq; non modò autores noſtræ gentis ſacrarum literarum teſtimoniis declararati ſunt, ſed etiam pro legibus non ſcriptis habiti, in ſuperioribus libris à me ſit expoſitum, ſequitur vt deinceps legum ſcriptarum formas accuratè peruestigem. Ac ſi qua res forma illa dicendi, quam Græci ἀλληγορίαν vocant, exornanda videatur, de ea non omittam dicere: itque exquiſitæ cognitionis gratia, ad mentem cuiuſq; informandam pertinentis: quæ quidem obſcura potius ſolet, quàm perſpicua indagare. Verùm hoc loco illis, qui quærunt, quid cauſæ ſit, cur Deus nõ in ciuitatibus, ſed in vaſta ſolitudine leges cõdiderit, reſpondendum cenſeo. Primùm quidem quòd ciuitates complures malis de quibus dicere reformidat oratio, impietate erga Deum, iniuſtitia erga

ſe mu

se mutuò,redundabāt.Nihil enim est,quod non sit adulteratū, dum syncera à vitiosis vincuntur, & vera à probabilibus. Quæ quanquam natura sua mētiuntur,species tamen verisimiles in ciuitatibus proponunt ad fraudem.In quibus etiam arrogātia, quæ est omnium ad insidias instructissima,nascitur:quam qui dem nonnulli,dum falsas gloriæ vmbras magno æstimant,vehementer suspiciunt ac venerātur,tum propter coronas aureas & purpuram,tum propter seruorum rhedarúmque multitudinem,quibus,qui beati & felices dicuntur,sublimes vehi solent: à quibus interdum muli,aut equi,interdū homines, iugo subiiciuntur:quiquidem ceruicibus lecticas gestantes,propter insignem contumeliam animo magis,quàm corpore diuexātur. Arrogantia item multorum aliorum malorum artifex est, vt insolentiæ,elati animi,impietatis: quæ non modò externa bella gignunt sed etiam intestina ac ciuilia,nec vllam vitæ partē vel publicam vel priuatam,terra mariue omnino cōquiescere sinunt. Quid attinet cōmemorare scelera,quę inde inter homines mutuo nascuntur?Arrogantia enim etiam res sacræ, quanquam summum honoris gradum obtinere existimātur, neglectæ iacent.Quis honos esse poterit,veritate sublata,cuius & nomen,& officium in magna laude esse solet? Quādoquidem mēdacium cōtrà,sua natura hæret infamiæ:Rerū porrò diuinarū contēptionem in ciuitatibus versari , aciem oculorū acrius in eas intendētibus satis liquet.Nā formis pingēdi fingendíq; arte elaboratis expressisq;,quæ sunt numero prope infinitæ,fana ac delubra dedicata sunt:aræ simulachris,signis,& statuis eiusdē penè generis exædificatæ:reb⁹ inanimatis cuiusq; modi honores cultúsq; diuini tributi.Quosquidē sacræ literæ nō inscitè filiis similes dixerūt esse meretricū.Nam vt isti omnes eos, quos mater amatores habuerit,patrū loco numerāt,vno,qui natura pater est,incognito:sic qui ciuitates incoluerūt,dum ignorarent verū Deum, infinitā multitudinem falsorū deorum consecrarunt.Posteà autem cū alij ab aliis colerētur,ea quę de optimo excitabatur discordia,dissensiones etiam in aliis rebus vniuersis peperit In quas quidem res Deus primò intuens, extra vrbem leges cōdere instituit.Illud autē secundo loco secum cogitauit,ex animo illius,qui leges sacratas esset excepturus, maculas illas penitus inhærētes , quas in ciuitatibus turba hominum frequētium & in vnum concursantium inussisset,elui, eximíq; prorsus oportere.Verùm hoc aliter fieri non poterat, q̄ vt

multitudo non statim, sed longo tempore pòst, in variis locis vsque eo dispersa viueret, quoad veterum scelerum impressæ notæ pedetentim euanescentes fluentésque, in nihilum recide-rent. Hoc pacto etiam, qui medicinæ periti sunt, ægrotis vale-tudinem restituunt. Non enim prius cibos illis tribuendos esse censent, quã morborũ causæ sint omnino sublatæ. Nam his ma nentibus, alimenta vt sunt incommoda, ita non parum mate-riæ nociuæ ad morbum augendum afferunt. Quocirca vbi po-pulum non sine causa ex deprauatissimis illis ciuitatis mori-bus, vt scelerum stirpes ex animis radicitùs euelleret, in soli-tudinem abduxisset, cœpit eorum mentibus alimenta prębere. At quæ'nam alia erant illa, quam leges & diuina eloquia? Ter-tia causa sequitur. Quemadmodum hi, qui longam nauigatio-nem suscipiunt, non tum vela, gubernacula & clauos parant, cùm iam naue conscensa, è portu egressuri sunt, sed dum adhuc manent in continente, singula, quæ ad nauigandum pertinent, diligenter instruunt: sic Deus operæpretium putabat, vt non hæreditatem sorte distributam adepti, non ciuitates incolen-tes, iam tum quærerent leges, quibus rempublicam regerent, sed cum reipublicæ administrandæ præcepta, quibus populus salutariter gubernaretur, parassent, eáque sedulò exercuissent, tum in vrbes ac domicilia traducti, extemplò iuris & æquitatis institutis vterentur: séque concordia, communitate, & æquali rerum, quæ spectarent ad singulos, distributione oblectarent. Addunt nonnulli etiam quartam causam, non absurdam illam quidem, sed ad veritatem accedentem quàm proximè. Nam quoniã in hominum mentibus certã debebat insidere persua-sio, leges illas non hominũ inuenta, sed euidentissima Dei ora-cula esse, gentẽ suam longissimè à ciuitatibus in solitudinem vastã, eámq; non fructus solùm mansueti & salutaris, sed aquæ etiam ad bibendum accommodatæ expertem abduxit, vt si in egestate rerum necessariarũ versarentur, expectaréntq; se siti & fame interituros, de improuiso affluentiam rerũ ad vitæ vsum idonearum, quæ suá sponte suppeterent, reperirent: cælo non modò alimentum, quod Manna appellatur, sed magnam coturnicum copiã pro opsonio ex aëre demittente. Quinetiam cum aqua amara dulcesceret ad potionem, & abrupta petra fontibus scaturiret, non amplius Nilum admirarentur, neq; vtrum le-ges illæ à Deo essent constitutæ, ambigerent, cùm ex rebus sup-peditatis, quas in egestate fuissent etiam præter spem assecuti,

cert

certissimum argumentum acceperint. Qui enim copiā rerum ad viuendū largitur, etiam adiumenta ad bene viuendū subministrare solet. Ad viuendū autem cibo & potione opus erat, quæ absq; sua ipsorū prouisione inueneriūtur: at ad benè viuendū legibus, vt mihi quidē videtur, & institutis, quibus animi efficerentur meliores. Ac de eo, quod in quæstionem venit, istæ causæ positæ in coniectura probabili, commemorantur. Quæ enim verę sint, Deus solus intelligit. Cùm igitur ea, quę ad has res attinēt, sint à me explicata, deinceps leges ipsas accuratè persequar: si prius illud, quod est planè necessariū, ostendero: ex legibus nimirum cùm quas Deus per se solū, nullo alio in consiliū adhibito, condendas statuit, tum quas per prophetam Moysem (quē primas inter omnes tenentem, tanquam maximè idoneum ad sacra peragenda deligebat) sancire decreuit, illas quidem, quæ in persona propria ab ipso solo latæ erant, non modò leges, verumetiam legum particulatim ferendarum capita esse: has autem, quæ per prophetam describerentur, omnes ad illas referri debere. Dicam ergo pro virili mea parte de vtrisq; ac primùm de his, quæ ad capita quædam redactæ sunt, quarum numerum principio iure mirari possumus, quippe quæ in perfectum (decadis ambitū conclusæ sint: quæquidem decas omnes numerorum parium & imparium differentias cōplectitur: parium vt duo, imparium vt tria, pariter imparium, vt quinq;, cōprehendit: omnes etiā formas rationū in numeris multipliciū, superparticulariū, & super partientium, cōtinet. Omnē item proportionē, tum arithmeticā, quæ in æquali numero & superat & superatur, vt in hoc, vnū, duo, tria: tū geometricā, in qua cōstat, talem esse rationem tertij ad secūdum, qualis est ad primum secundi: vt se habet in hoc: vnū, duo, quatuor: & in duplis, triplis. & rursum sesquialteris, sesquitertiis, & id genus aliis, tum harmonicā prætereà, in qua mediū extremorū ex æquo & superat, & superatur: sicut in secūdo, quarto, & sexto cernit. Decas prætereà nō solùm figurarū, quæ vel tribus, vel quatuor, vel pluribus angulis constant, sed cōcentuum proprietates, quæ manifestò cernuntur, continet. Concentū enim diatessaron in sesquitertiæ ratione, quæ est cùm quatuor ad tria conferuntur, habet: concentum diapente in sesquialtera, cùm tria ad duo: concentū diapason in dupla, cùm duo ad vnum, cōcentum deniq; disdiapason in quadrupla, cùm octo ad duo. Quamobrem hi, qui primi nomina rebus imposuerunt (sapientes enim erant) viden-

tur mihi ipsam decadem, quasi δεχάδα, id est, capacem ἀπὸ τοῦ δέχεσθαι: id est, à capiendo, quòd capiat & amplectatur omnia genera numerorum, rationum ex numeris collectarum, proportionum, harmoniarũ rursus & concentuum, propriè appellasse. Atqui decadem præter ea, quæ dicta sunt, ob has res preterea meritò aliquis potuerit admirari, quippe cùm naturã & quæ dimensione caret, & quæ interuallis distinguitur, contineat. Quæ verò dimẽsione caret, ex puncto solo constat: at quæ interuallis distinguitur, tres formas habet, lineæ, superficiei, & solidi. Quæ enim duabus notis siue punctis terminatur, linea est: quæ autẽ in duo interualla tribuitur, superficies, linea in latitudinem diffusa: quę denique in tria, solidum, cùm longitudo & latitudo crassitudinem sibi adiunxerit: in quibus natura gradum sistit. Nam plura, quàm tria interualla, non procreauit. Numeri, vnde ista primùm sunt expressa, sunt vnum, quæ est puncti dimensione carentis nota: duo, quæ lineæ: tria, quæ superficiei, & quatuor, quæ solidi rationem habent. Quorum compositio, vnius scilicet, duorum, trium & quatuor, decadem perficit: quæ etiam in rebus sub aspectu subiectis alias præclaras formas exprimit. Ferè enim numerorum infinitatem ista metiri solet. Quare termini, qui hanc circũscribunt, sunt quatuor: vnius scilicet, duorum, trium & quatuor. Tot etiã termini cẽtenarium ex denariis progignũt. Nã decẽ, viginti, triginta & quadraginta procreant centũ. Pari ratione & mille ex centũ, & myrias, id est, decies mille ex mille. Vnitas, denarius, cẽtenarius, & millenarius, sunt quatuor termini, qui decadẽ producũt: quæ quidẽ decas præter eas, quas suprà posuimus, alias prætereà numerorũ differẽtias demonstrat. Et primùm eũ, quẽ vnitas sola dimetitur: cuius exẽplum est: tria, quinq;, septẽ: deinde quartũ pariter parẽ, qui est quadratus: tum octauum etiã, cubũ, qui est pariter par pariter: postremò perfectũ, qui suis partibus exæquatur, tribus, duobus & vno. Verũ qd attinet decadis virtutes, quæ sunt multitudine infinitæ, recẽsere, op⁹ planè maximũ extra causam persequẽdo: Quæ res certè his, qui in mathematicis disciplinis versantur, satis amplũ ex se ad librũ conficiendũ præberet argumentũ. Et quanquã aliis superse dẽdũ est, vnius tamẽ mentionẽ facere, exẽpli gratia, nõ erit fortassis à ratione alienũ. Quæ enim in natura categoriæ dicũtur, decẽ solùm esse asserũt hi, qui in decretis institutisq; philosophiæ operã & studium ponũt: substãtiam, quale, quantum, relatio

relationem,agere,pati,habere,situm esse,& sine quibus ista nõ constant,tempus & locum.Nihil est enim,quod harum rerum expers sit. Verbigratia:ipse substantiæ particeps sum, eam à singulis elementis, ex quibus vniuersus mundus perficitur, mutuatus: terra,aqua,aëre & igne. Ista ad meam constructionem satis habuere facultatum. Sum etiam particeps qualitatis,qua homo sim:& quantitatis, qua quantus. Relatione item non careo,quando aliquis mihi vel ad dextrã,vel ad læuã consistit:quinetiam aliquid ago,fricando,vel vrendo: & patior,rasus,aut frictus ab aliis.In habitu porrò versari videor, aut veste,aut armis indutus.In situ,sensim considens,aut decumbens: omnino in tempore & in loco sum:quippe cùm nihil eorũ,quæ exposita sunt,absq; his vtrisq; possit constare. Sed de his satis multa.Iam quę sequuntur,ad ista sunt attexẽda necessariò:decẽ dico præcepta,siue oracula,siue leges,siue sacra instituta reuera appellare placet:quæ parẽs vniuersi, multitudine virorũ pariter ac mulierum in vnũ congregata,diuinitus sanciuit.Nunqid vocis modum ipse expressit?Apagesis.Ne aliquando istud nobis in mentem veniat.Non est enim Deus,vt homo,oris,linguæ & arteriarum indigens, sed ea, quæ id temporis gesta erat,mihi videntur rem sanè diuinissimam non sine omnium admiratione effecisse. Præcepit enim Deus sonitum, qui aspectu istingui non poterat (qui quidem plus admirationis, quàm omnia instrumenta, quæ concentu perfectissimo cohærent,habere videbatur)in aëre edi: eumq; non inanimatũ quidem,neq; præterea ex corpore:& animo, instar animalis compositi,conflatum,sed tamen in se animum rationis participem, aptum ad sensa sua perspicuè apertéq; exprimẽda cõplectentẽ: qui aërẽ formans,vndiq; diffundens,& in flãmam igneã se conuertẽs,tam clarã vocem,tãmq; distinctã,quasi inflationẽ tubæ, profudit,vt qui longissime distabant,perinde ea audire viderẽtur,atq; hi,qui proximè aberant. Hominũ enim voces longissimè cõtentæ lãguescere solẽt,adeò vt ab his,qui procul absunt, propterea quod pedetẽtim ob nimiã intentionem euanescunt, obscure aut vx percipiantur: quandoquidem instrumenta vocis caduca sunt & fragilia. Cæterùm istam vocem noua ratione & modo editam,Dei potentia in eam impressa exacuit, sonorámq; reddidit. Quam vbi in omnes partes diffuderat,exitũ soni multò efficit clariorem:qui quidẽ vocem multò suauiorẽ, quã quæ per aures transfertur,in animos singulorũ infudit. Nã

audiẽdi sensus,cùm sit paulò tardior,cõquiescit,quoad ab aëre pulsus cõmoueatur. At mẽtis diuinæ vis summa cũ celeritate ea,quæ ore proferũtur,longè anteuertit.Verùm de diuina voce hactenus.At aliquis meritò quæret,quid sit causæ,cur cũ tot hominum milia essent in vnum locũ compulsa,singula ex decem illis præceptis,non vt multis,sed vt vni tradere instituerit: cũ dicat,non mœchaberis,non occides,non furtum facies, & alia eodem modo.Dicendum igitur,quòd his,qui sacras scripturas legant,documentum certè præclarissimum præbere voluerit: nimirum à Deo separatim,vnicuiq;,quando leges obseruat, & diuinæ obsequitur voluntati, tantum honoris deferri, quãtum toti nationi quantumvis hominibus refertæ,imò verò quantũ omnibus nationibus:& si quis vlterius dicendo progredi voluerit,quantum vniuerso mundo. Quocirca in aliis locis cùm virum iustum laudat,ait: Ego sum Deus tuus (idem ipse erat etiam mundi Deus) adeò vt qui ad eam regulam ac præscriptum instituti,ei obtẽperarẽt,& pari ratione se probarent moderatori omniũ,parem laudẽ & honorẽ consequerentur. Secundo loco, ꝙ cũ quis cõmuniter apud multitudinẽ orationem habeat,nõ necessariò cum omnibus,sed interdum priuatim,quasi cum singulis eorum,qui ad audiendum confluxerint, disserat, vel iubendo aliquid,vel vetando.Quòd si statim ea,quę agenda sint,ostendat,& omnibus in vnum coactis communiter exponat,is profectò,qui hortationes tanquam separatim ad se habitas exceperit,facilius obsequitur:at qui easdem aceruatim cũ aliis arripiat,planè obsurdescit,turbâq; causam affert, cur fuerit dicenti refragatus. Tertio,ne quis rex,vel tyrannus arrogãtia insolentiâque nimium elatus,hominem priuatum humili obscuróque loco ortum aliquando contemnat, sed a legum sacratarum præcepta se accommodans , supercilia emittat, eámque de se opinionem non tam specie simulata , quàm vera ratione,ex animo deleat.Nam si ille, qui & ortu caret & interitu,qui sempiternus est & nullius rei indigens,fabricator vniuersi,& patronus omnium,rex regum & Deus deorum , neminem,ne abiectissimum quidem negligi passus est sed his oraculis & legibus sacrosanctis , quasi epulis excipere dignatus, vtpote eum solum inuitaturus,soliq; apparaturus conuiuium, vti animus sacris initiatus(cui fas est augustos illos ritus & ceremonias exequi(vehementer exhilararetur:me tũ,qui mortalis sum,qd attinet animũ extollere,inaniter inflari , & aduersus

æqual

æquales,qui in dispari fortuna parem & æqualem generis conditionem habent,eiusdémque formæ, quæ est omnibus hominibus natura communis,participes sunt,me insolenter efferre? Meipsum igitur, quamuis terræ marisque potitum imperio, egentissimis & maximè ingloriis,familiarissimis etiam auxilio destitutis, altero parente orbatis, mulieribus viduis, senibus,vel qui liberos non omnino procrearint,vel qui citò, quos procrearunt, amiserint, comem & affabilem præbeam. Nam cùm homo sim,superbiam & tragicam ostentationem non debeo in animam admittere, sed manere intra naturę ambitum, & extra eius fines minimè egredi:imò verò meum ipsius animum ad humanas calamitates cõmunicandas assuefacere:non proptereà solùm,quòd rerum contrariarum contrariæ mutationes cùm in his,qui secundo fortunæ flatu, tum qui aduerso vtuntur,incertæ sint,verumetiam quòd quenq; decear, etiam si prosperæ res firmè & constanter ad voluntatem fluant,non aliquando suiipsius obliuisci.His de causis, mihi videtur Deus,cũ præcepta siue oracula,singillatim ederet,quasi vni edere voluisse.Prætereà omnes res,quæ loco finitimæ erant, fragore tonitrui multò grauiore,quàm qui ab auribus capi potuisset,fulminum etiã iubare sua sponte accẽso,tubæ sensum oculorũ fugiẽtis strepitu cõtento longissimè, descensu nubis(quæ instar columnæ,basim quidẽ in terra defigebat, reliquũ autẽ corpus in sublime extulerat)flãmę cœlestis concitatione,ingẽti deniq; fumo loca vndiq; opacãte ad magnã omnium admirationem,vt erat vesimile,redundarunt. Nã par erat,vti, Dei aduentãte potentia,nulla mũdi pars cõquiesceret,sed omnes cõcitatæ,illi sedulò inseruirẽt.Astitit populus se à mulierũ cõsuetudine continens,ab omnibus voluptatibus, rebus solũ ad victũ necessariis exceptis se tẽperans,balneis & aspersionibus iam tridui spatio purgatus vestibus ablutis in primis albatus, summis insistens digitis,& aures arrigens,dum Moyses præsignificabat, vti se ad concionem pararet.Nouit enim eam futuram,cùm Moyses solus à Deo accercitus,oracula excepturus esset.Vox ex medio igni è cælo delapso profusa est maximo cum terrore,idque ob flammam,quæ in propriam loquelam auditoribus assuetã articulatim distincta erat:quæ quidem ea, quæ dicebantur,adeò clarè & perspicuè efferebat,vt populus illa oculis cernere potius,quàm auribus accipere videretur.Atq; hanc meam sententiam lex ipsa cõfirmat:in qua scriptũ est:Omnis populus vidit

vocem domini apertissimè. Nam quæ vox ab hominibus prolata in audiendi sensum, eadem reuerà à Deo edita in cernendi sensum cadit. Quid ita, quæso? quia quæcunque dixerit Deus, non verba sunt, sed facta, quæ potius ab oculis, quam ab auribus discernuntur diiudicantúrque. Præclarè in primis & diuinitus vox ex igne dicitur egressa esse. Dei enim oracula accuratè examinantur probantúrque, vt aurum igne. Indicat Moyses etiam tale quiddam per comparationem. Nam ignis partim lucem præbere, partim vrere solet. Ac qui Dei præceptis moré gerere statuunt, tanquam in clarissima luce sunt vitam perpetuò traducturi: quippe qui leges ipsas pro stellis, quæ in animo lumen accendunt, habeant. At qui repugnāt, ab incendio internarum cupiditatum (quæ, quasi flamma, vitam eorum, quibus insunt, absumunt) non vsti solùm, sed propè exusti, ætatem degunt. Ista sunt, quæ antè explicanda erant necessariò, quàm rem ipsam aggrederemur. Nunc igitur ad ipsa oracula, siue præcepta, redeamus: atque adeò omnes, quæ in illis sunt, differentias perscrutemur. Quæ cum decem sint numero, Deus in duos quinarios, quos quidem in duabus tabulis insculpebat, scitè dispertiuit. Ac prior quinarius priores partes obtinuit: posteriori autem posteriores tributæ sunt. Vterq; præclarus, & ad vitā valde vtilis: vtpote qui animo ad id: quod optimum est, semper peruenire cupienti, quo iter suum absque errore conficiat, amplas & quasi regias vias vno exitu terminatas aperit. Ac prior quinarius est eius generis. De monarchia præcipit, qua mundus vniuersus gubernatur: de signis & simulachris, & omnino de statuis, quæ manu fiunt: de Dei nomine non in vanum accipiendo: de septimo die augustè & sanctè celebrando: de honore erga parentes, cùm in alterutrum priuatim, tum cōmuniter in vtrūq;: sic vt vnius tabulæ principiū, Deus, pater, & fabricator vniuersi occupet: finem autem parentes: qui quidem Dei naturam imitari, liberos sigillatim procreāt. Posterior quinarius, ea quę stupra, cædem, furtum, falsa testimonia, & cupiditates vetant, continet. Verum singula oracula, siue præcepta, sunt accuratissimè nobis consideranda, nihilq; persequendum oratione, quod sit à sermone de illis suscepto alienum. Initium igitur omnium rerum longè præstantissimum, Deus est: virtutum autem, pietas: de quibus rebus primùm disserendū est necessariò. Maximam partem generis humani error quidam non exiguus de ea quidem se occupauit, quam vel solā, vel cùm primis, cōsentaneum

erat

erat simplicem & synceram maximè in singulorum mentibus insedisse. Nam alij, quatuor elementa, terram, aquam, aërem, & ignem in deos referunt: alij, solem, lunã, reliquásq; errantes & inerrantes stellas: nonnulli solũ cælum: quidã deniq; mundũ vniuersum (à summo autem antiquissimóq; genitore, principe magnæ ciuitatis, duce exercitus inuicti, gubernatore denique, qui omnia salutariter administrat, oculos auerterunt) pro Deo sanctè colunt, falsáq; nomina, alij alia, illis rebus imponunt. Nã terram appellãt Proserpinam, Cererem, Plutonem: mare verò, Neptunum: ad cuius ministeria obeunda dęmones maritimos, vt procuratores, ingentem etiam turbam masculorum & fœminarum, vt seruitia, effinxerunt. Aërem autem Iunonem: ignem Vulcanum: solem, Apollinem: lunam, Dianam: luciferum, Venerem: σίλβοντα, Mercùrium nuncuparunt: reliquis verò astris nomina singulatim fabularum scriptores imposuerunt. Qui quidem, dum ad fallendum audiendi sensum commenta ingeniosè excogitata contexebant, in nominibus illis rebus imponendis visi sunt sibi aliquid, de quo arrogãter se venditare possent, effecisse. Ac cælum quidem in hæmisphærium bifariam ratione distributum, alterum, quod supra terram eminet, alterum, quod subter occultatur, Castorẽ & Pollucem nominarunt: prodigiosa quadã narratione de vita, quã alternis diebus agunt cõficta. Cùm enĩ cælũ continenter & sine intermissione semper in orbẽ torqueatur, necesse est alterũ hæmisphæriũ vicissim in dies singulos cõmutari: sursùmq; & deorsum, quæ sunt solũ in opinione cieri. Nã reuerà in globis cælestibus nihil est vel sursum, vel deorsum, sed respectu duntaxat ad nos habito, ista dici solẽt. Quod supra caput est, sursũ, quod cõtrà, deorsum dicitur. Ei autẽ, qui ingenuè philosophari decreuerit, & veræ syncerę́q; pietatis studio ducatur, pulcherrima sanctissimáq; præceptio ꝓposita est, vt nullã mũdi partẽ proprio nutu ac suo regi existimet. Etenĩ mũdus, licet fabricatoris prouidẽtia immortalis factus sit, ortũ tamẽ habuit: ortus autẽ est principiũ interitus. Atq; fuit aliquãdo tẽpus, quãdo nõ erat. Sed Deũ aut antea nõ extitisse, aut ab aliquo tẽporis spatio solũ fuisse, & nõ ęternũ dicere nefas est. Verũ nonnulli ea sunt arrogãtia & temeritate in iudicãdo, vt non ista, quæ sunt iam commemorata, deos solum putẽt, sed singula illorum maximum & primum Deum, cum tamen verum Deum aut præ natura maximè indocili non sciant, aut eum non admodum scire laborent: quandoquidem extra

causas

causas perceptas sensibus, nullã ab oculis remotã menteq; solæ comprehensam (licet eius rei confirmatio in promptu sit) esse omniuo arbitrantur. Nam quãuis animo & viuãt, & consiliũ capiant, & omnibus vitę fungãtur muneribus animũ tamẽ oculis corporis intueri nunquã possunt, etiãsi omni studio & contẽtione ab illis laboratũ sit, si quo modo tandẽ fieri posit, vt illud, quod est simulachrorũ augustissimũ, aspiciãt: à quo semel comprehẽso digrediẽtes possunt, vt verisimile est, deinceps notionẽ immortalis & æterni Dei animo percipere: qui licet oculis cerni nequeat, tamẽ vniuersum mundũ suo nutu gubernat ad incolumitatem. Quemadmodũ igitur, si quis magni regis honores præsidibus eius & præfectis impertiret, non solũ iniquissimus, sed temerarius etiam in primis videretur, cùm ea, quæ sunt domini propria, seruis largiatur: ita si quis iisdẽ rebus procreatorem & procreata colat, sciat se propterà omniũ imprudentissimũ & iniustissimũ esse, quòd æqualia inæqualibus tribuat, idq; non ad inferiorũ honorem, sed ad exitiũ superioris. Sunt prætereà, qui ita extra modũ impietate processerint, vt non pares honores vtrisque deferant, sed illis quidẽ omnia, quæ ad venerationem pertinent, largiãtur, huic autẽ nihil impertiant, ne memoriam quidẽ, quę est res omnium cõmunis maximè. Nam voluntaria quadã obliuione & quasi dedita opera eum, cuius solũ memoriã tenere debuissent, ex animis infelices effluere sinunt. Nonnulli etiã in sana rabie correpti, indicia iniquitatis in animo insidentis in mediũ proferẽtes, maledica ac petulãti lingua incitata, cõuitiis diuinũ numen lacerare aggrediũtur: quinetiã & illis, qui pietatẽ colunt, exhibent molestiã. Quibus certè talis dolor inuritur, qualis nec dicẽdo exprimi: nec consolando leuari poterit: cuius ardor statim per aures intrò irrũpens, vniuersum animũ incendit. Atq; ista est tanquã machina impiorũ, qua sola studẽt piorũ ora obstruere: qui quidẽ animũ, dum istud agitur, habere ita pacatũ & tranquillũ, vt nulla ex parte cõmoueatur, rem ducũt longè præstantissimã. Quapropter omnibus eiusmodi præstigiis depulsis, neutiquã illis, qui sunt nobis natura fratres (nam quæ orta sunt, quasi fraterna copula cohærẽt, quia orta sint: siquidẽ architectus vniuersi, etiã pater omnium est) licet naturã puriorẽ & magis perennẽ fuerint cõsecuti, aliquando diuinũ cultũ tribuamus: sed mente, oratione, & omnibus viribus incitatẽ acriterq; contentis ad immortalẽ & æternum Deum, autorẽ vniuersi, piè colendũ nos totos accommodemus: nec

nec his, quæ probantur in vulgus, succumbamus cedamúsve: quæ sanè his, qui cæteroqui salui esse possent, exitio sunt. Primum ergo præceptum, quod est omnium augustissimum, in animis nostris, tãquam in tabulis inscribamus, vt vnum Deum summum censeamus, eúmque sanctè veneremur. Opinio illa posita in multitudine deorum, ne aures cuiusquam, qui in veri inuestigatione versari consueuerit, omnino attingat. Nam quicunque soli, lunæ, & cælo vniuerso, mundóque, & partibus in illis perfectissimis, tãquam deis sacrum obsequium & cultum adhibent, errant illi quidem. Quidni errent, cùm eos, qui parent, imperanti præponant? Verùm sunt minus iniusti, quàm cæteri, qui primùm in lignis, lapidibus, argento, auro, & alia eius generis materia, pro suo quisque arbitrio, species & formas effinxerunt: deinde orbem terrarum simulacris & statuis, aliisque rebus manu factis (quibus fingendi pingendique ars maxima incommoda in vitam inuexit humanam) compleuerunt. Nam præclarissimum firmamentum, quo animus nititur, amputarunt: conuenientem illam dico opinionem, quæ de Deo immortali haberi debet. Ac non aliter atque nauigia, quę armamentis carent, huc illúcque semper iactati, fluctuant, nec aliquando in portum appellere, neque ad veritatem constanti cursu peruehi possunt, quippe cùm ad id, quod est spectatu dignum, caligent: id quod vnum aciem oportuisset oculorum acriter admodum intendisse. Ac mihi quidem certè videntur multò miserius vitam degere, quàm qui corporis luminibus orbati sint. Nam illi inuiti hoc afficiuntur incommodo, aut graui oculorum morbo oppressi, aut ab hostibus insidiis appetiti. At hi sua sponte non modò oculos mentis suæ cæcarũt, sed abs se dedita operâ penitus abiecerunt. Vnde illos, vtpote infortunio afflictatos, misericordia, hos autem, vt improbos, meritò supplicium sequitur. Qui inter alia, ne id quidẽ intellexerunt, quod maximè in prõptu est (quod etiam puer ignarus rerũ & rudis non ignorat) artificem rei, quàm fabricarit, prę̃stare: qui & tempore (est enim ætate maior) & facultate rei architectatæ quodámodo parens est. Nam quod agit, plùs habet, quàm quod patitur dignitatis. Et cùm oportuisset (in hac re enim opinione etiã falsi sunt) ipsos pictores & statuarios eximiis honoris monumẽtis tanquã consecrasse, hos obscuros & ignobiles esse passi sunt, nulla re amplius illis attributa. Verũ simulachra, & animaliũ effigies, quæ sunt eorũ artificio fabricatæ, ꝓ diis ab istis

habit

bitæ ſunt. Artifices autem non rarò, egentes & inglorij ad extremam ſenectutem peruenerunt,& calamitatibus, alia ex alia, ſuccedentibus oppreſsi, interierunt. Cæterũ, quæ ab illis erant fabricata, purpura, auro, aliisque pretioſis ornamentis, quæ diuitiæ ſuppeditant, magnificè decorata ſunt. Coluntur etiam nõ modò à liberis hominibus, ſed etiam à patritiis, & ab his, qui robore & pulchritudine corporis pollent maximè. Nam de ſacerdotum genere quæritur cum omni diligentia, num labe vitiorum careat, & num vniuerſa partium in corpore herentium compages ſit integra. Neque iſtud graue putemus, licet reuerà graue ſit, ſed illud omnium grauiſsimum. Nam hoc tempore ipſe noui nonnullos ex his, qui ſtatuas fecerunt, illis ipſis, quas fecerunt, preces adhibuiſſe, hoſtias immolaſſe: quibus ſatius fuiſſet alterã manum adorauiſſe. Quod ſi noluiſſent, opinionẽ nimium ſibiipſis aſſentandi veriti, malleos tamen, incudes, penicillos, forcipes, & alia inſtrumenta, quibus materia formata erat, colere debuiſſent. Atqui apud eos, qui tam amentes ſunt, támq; à ratione auerſi, ſic liberè verba facienda ſunt. Cùm Deo ſimillimum eſſe, ſit in rebus optandis maximum, & finis beatæ vitæ putetur, vos, ô generoſi, optate, vt veſtris ſtatuis ſitis quàm ſimillimi, quò ſummam felicitatem inde conſequamini, vt ſcilicet neque oculis cernere, neque naribus vel ſpiritum ducere, vel percipere odorem, neque ore vel loqui, vel aliquid guſtare, neque manibus aut accipere quicquam, aut dare aliis, aut aliquid aliud moliri, neque pedibus incedere, neq; vlla corporis parte quicquam operari poſsitis, ſed in templo, quaſi in carcere, ſeruati cuſtoditique, dies noctéſque ex rebus immolatis fumum & nidorem (nam vnum iſtud bonum. ſolùm ſtatuis adeſſe fingitur) narib⁹ perpetuò hauriatis. Verùm arbitror eos. qui hæc audiuerint, non vt optata, ſed vt execrationes iniquo animo laturos, eóſque crimina viciſsim in nos regerendo, ſe ad conuitia, quibus affecti ſunt, vlciſcenda totos cõuerſuros. Quod quidem fuerit maximum planè argumentũ inſignis cuiuſdam impietatis hominũ deos illos exiſtimantium, quibus ſe natura aliquando fieri ſimiles omnino deprecarentur. Nemo igitur eorum, qui ſunt animo præditi, rei cuipiã inanimæ quicquam venerationis impertiat. Eſt enim ab omni ratione alienum ut quæ ſint naturæ opera, ea ad eorũ vſum, quæ manu fiunt, transferantur. Cæterũ Aegypto non ſolũ crimen, quod eſt cũ quaque regione cõmune, ſed vnum, quod eſt ei peculiare, nõ immerito

obii

obiicitur. Nam præter statuas & simulachra, animalia præterea, rationis expertia deorum honoribus afficiunt: boues, arietes hircos: déque singulis cōmentum fabulosum confingunt. Atque ista fortasse aliquam posśint habere ratiōnē. Sunt enim & mansueta animalia, & ad humanæ vitæ vsum in primis accommodata. Bos aratrum trahit, findit glebas ad satus accipiendos: rursus ad triturandum, cum fruges purgandæ sint, etiam valet maximè. Aries vestem suppeditat, quod est tegumentorum longè optimum. Nam corpora nuda facilè vel calore, vel frigore immoderato cōficerentur, partim ardore solis exusta, partim aëre frigido rigentia. Verùm iam illi ipsi aliorum hominum amentiam longè superantes, feras bestias, quæ sunt agrestes & efferatæ maximè, leones dico, crocodilos, & aspidem venenatā ex serpentum genere, fanis, delubris, victimis, crebris conuentibus, pompis, & aliis rebus eiusdem generis venerantur. Ac cùm in vtroque elemento, terra & aqua (quæ duo Deus ad vsum hominum largitus est) feras immaniores perquisiuissent, nullam terrestrem leone truculentiorem, nullā aquatilem crocodilo agrestiorem & magis teтram inuenerunt: quas quidem belluas cultu & honore prosequuntur. Multa alia prætereà animalia, vt canes, feles, lupos: volatilia, vt ibes, accipitres, colunt. Pisciū item aut corpora integra, aut partes in deos reponunt. Quibus quid potest esse ineptius? Qui verò iam peregrini, qui primum in Aegyptum veniebant, prius, quàm insolens illius regionis arrogātia se in eorum mentes insinuasset, eas res ludibrio habitas, prorsus contempserunt. Nam qui rectam disciplinam degustarint, rerum tam abiectarum venerationem demirātes, eos, qui ea vtūtur, commiserantur: &, vt æquum est, belluis illis ab ipsis honoratis multò miseriores existimant: qui quidem cùm animis in eas quodāmodo immutati sint, non aliter ac belluæ humana forma præditæ, huc illucq; vagari vident. Quocirca Deus, omni eiusmodi consecratione deorū ex sacrarum legū sanctione sublata, ad verū eius cultū, qui verè Deus est, quiq; cultu nostro nō eget (alterius enim nō indiget, qui satis ipse in se habet facultatū) accersiuit: cupiens quidē genus humanū per deuium iter oberrans, ad certisśimā verisśimámq; viā traducere. quò naturam ducē sequens, optimū finem, scientiam nimirum illius, qui verè est, quiq; summum bonum est & perfectisśimum inueniret: ex quo quasi ex fonte singula bona mundo, & his, quæ in eo singillatim continentur, profluxerunt. Et quoniam de secundo

cundo

cundo præcepto satis multa disseruimus, deinceps de illo, quod sequitur accuratè dicemus. Quod ita se habet: [Nomen Dei non in vanum accipiendum.] Quæ ad ordinem spectant, satis manifesta sunt illis, qui mentis acie res exquisitè cernũt. Nam nomen semper rem subiectam sequitur, non aliter quàm corpus vmbra. Idcirco cùm de essentia, & honore illius, qui semper existit, anteà dixisset, ordine sequebatur, vt de nomine, ea, quæ consentanea viderentur, explanaret. Varia enim sunt & multiplicia hominum in hac parte delicta. Est igitur homini res planè præclarissima vtilissimáque non omnino iurare, idq; cùm ita verum dicere didicerit, vt verba pro iureiurando habeantur. Cùm autem ab eo discesseris, secundas quidem obtinet, rectè veréque iurare. Iam enim qui iurat, in suspicionem venit perfidiæ. Sit ergo lentus ac tardus, siqua fortè temporis dilatione iusiurandum possit repellere. At si quis necessitate fuerit coactus, singula, quæ deferuntur, accuratè debet considerare. Non est enim res parui momenti, licet consuetudine contemnatur. Est enim iusiurandum, Deum de rebus in controuersiam vocatis testem adhibere. Atque in mendacio Deum inuocare testem, est maximè impium. Ratione enim, si placet, cognosce, & introspice in mentem illius, qui sit falsò iuraturus. Videbis enim illam non posse acquiescere, sed tumultuari, perturbari, seipsam in crimen vocare, omni cõtumeliarum & conuitiorum genere vexare. Nam trutina conscientiæ, quæ in cuiusque animo insidet innatáq; est, nihil, quod vitio dari possit, solet approbare: quippe quæ sit natura vitio aduersaria, & amica virtuti. Et cùm accusatrix, simul & iudex ipsa sit, si commoueatur vt accusatrix, in crimen vocat, insimulat, terret: rursum, vt iudex, docet, admonet, hortatur, vt se cõmutet: si poterit illi persuadere, læta redit in gratiã: sin minus, inimicitias cum eo exercet, bellũ gerit, & neq; noctu, neq; interdiu absistit, sed pungit, vulnera insanabilia vsque eò infligit, quoad vitæ miseræ & execrabilis vincula ruperit. Equidem ad periurũ dicerem: quid ais? audésne obuiã factus, quenquem tuorũ familiariũ sic compellare? Heus tu: de his, quæ neq; vidisti, neq; audiuisti, perinde ac si ea videris, audiueris, & omnibus interfueris, accedẽs mecum testimoniũ dicito. Non planè te sic facturũ arbitror. Esset enim pestiferæ cuiusdã insaniæ. Cùm sobrius & apud te esse videare, quo ore, quæso, sic amicũ audeas cõpellare? Per amicitiã te oro, iniuriã facito, ius violato, pietatis leges mea causa negligito.

gligito. Nam constat eum, simul atq; ista abs te audiuerit, amicitiam eam, quæ putabat, prorsus deserturũ: atq; adeò seipsum malè habiturũ, quòd initiò cũ tali viro amicitiam contraxerit: ab eóq; perinde atq; ab immani & rabiosa fera pedẽ ocyus relaturũ. Non pudet ergo Deũ, parentẽ & gubernatorẽ mundi ad eas res testẽ aduocare, ad quas ne amicũ quidem auderes adducere? Scis ne eũ omnia intueri, omnia audire, an non scis? si non scis, impius es. Atq; impietas, est sceleris cuiusq; fons. Et præterquã quòd impius es, iusiurandum prætetà callidè eludere conrẽdis, dum in eũ iuras, qui, vt tu putas, neq; animũ attendit, neq; rerum curã gerit humanarũ, quòd si perspicuè noris, eum rebus humanis prouidere, nihil, quod ad summã impietatem pertineat, abs te prætermissum est: cũ ita, licet nõ ore & lingua, conscientia tamen cum Deo loquare. De falsis rebus mecũ testimonium dicito: scelus vnà admittito: pariter fraudẽ facito. vna mihi spes est, veritate occultata, apud homines me ꝓbatũ iri: sis pro altero nequam: pro deteriore, qui melior es: pro homine, eóq; improbo, qui es Deus, & omnium optimus. Sunt prę terea alij, qui non vt lucrũ faciant, sed mala consuetudine inducti, de rebus leuibus inconsideratè ad satietatẽ vsq; iurent, idq́; cùm nulla res omnino in controuersiam adducta sit: & quæ inter loquẽdum occurrunt, crebro iureiurando refercian: perinde atq; non satius fuisset sustinuisse, vti nõ verba solùm repressa, sed multò etiã magis vti ipso lingua penitus fuisset pręcisa. Nam ex sæpe multúmq; iurando nascitur & periurium, & impietas. Quapropter eũ qui iurare voluerit, oportet accuratè & diligenter in primis rem ipsam expẽdere, sit'ne valde magna, facta'ne fuerit: & si facta, eam ne pro certo cognorit: vtrum animum, corpus, & linguã ipse purgarit: animũ iniquitate, piaculo corpus, linguã maledictis. Est nanq; impium eo ore turpia loqui, quo sacratissimum nomen Dei profertur. Locum pręterea, & tempus idoneum dispiciat. Nonnullos equidem hoc tempore noui in locis profanis & impuris (in quibus neq; patris, neq; matris, neq; prætereà senis alicuius ex eadem familia oriundi, saltẽ qui vitã honestè instituerit, mentionẽ facere consentaneũ erat) admodum iurare, cũctos iurãdi modos, tanquã serie quadam contexere, Dei nomen multiplici ratione variatũ, vbi certè minimè opus erat, ad impietatẽ vsurpare. Quisquis hæc, quę diximus, pro nihilo duxerit, sciat se primũ scelestũ & impurũ esse. Deinde grauissima supplicia perpetuò sibi diuina iustitia

DD (quæ

(quæ omnes res humanas oculis lustrat) impédere: quæquidē in tam magnis sceleribus nec flecti, nec placari poterit. Quæ cū pœnas sumere ad tēpus differt, magno quasi cū questu videtur fœnerari supplicia: eáq;, vbi tempus se offert, ad communē omnium vtilitatē exigit. Quartū præceptū est de septimo die, qui sacrosanctus est, vt religiosè piéq; colatur. Hunc nonnullæ ciuitates semel in mēse celebrāt, à noua luna ad septimū diem numerantes: at Iudæorum gens continenter, sex diebus intermissis, septimū sacrum obseruat. Ratio autē, quæ causam huius rei necessariā continet, in libro de mundi fab. descripta est. Sex diebus ait Moyses mūdum conditū esse, septimo Deum ab operibus requieuisse, eiúsq; præclarè facta contēplatum esse. Præcepit igitur, vt qui essent in ista repub. vitā exacturi, in hac re, sicut etiam in aliis Deum sequerentur, & per dies sex ad res agēdas se conuerterent: septimo autem quieti se & studio sapientię totos traderēt, inq; rerum à natura constitutarū contemplationem otium suum conferrent: diligentérq; animaduerterent, si quid superioribus diebus parum rectè integréq; admisissent: rationem deniq; tum dictorū, tum factorum à seipsis intra animi sui consilium vnà cum legibus, quæ & assistunt, & in ea diligenter inquirunt, sedulò reposcerent: quò & ea, quæ negligētia conscíuissent, corrigerēt, & ne deinceps laberētur in vitia, summo studio cauerent. Quinetiā vt Deus sex diebus ad mūdi perfectionē semel vsus est, nullius tēporis longinquitatis indigēs, & septimo ab opere destitit: sic hominū quisq;, vtpote qui mortalis naturæ particeps sit, & res infinitas ad necessarium vitæ vsum desideret, omni cura ac studio debet incūbere, vt, quoad vixerit, sed diebus res ad vitam sustētandam idoneas sibi suppeditet: septimo autem, qui sacer est, omnino interquiscat. An non præceptio in primis præclara est, & quæ possit maximè homines incitare, cùm ad omne genus virtutis, tum ad pietatem potissimùm? Semper, inquit Deum sequere. Vnus ille senarius dierum numerus, quo Deus mūdum exædificauit, sit tibi exemplar temporis statuti ad res obeundas vel maximè efficax: sitq; dies septimus (in quo, opera, quæ fecerat, dicitur aspexisse) exēplar in sapientiæ studium necessariò incumbendi, vt ipse non modò res naturæ conuenientes, sed priuatas etiam, quæ ad vitā beatam pertinent, consideres, Tale igitur exemplar de duobus vitæ generibus quorum alterum in agendo, alterum in cōtemplando versatur, ne prætereamus, sed semper in illud intuētes,

expreß

expressas eius effigies ac formas in mentibus nostris insculpamus: naturámq; mortalem, quātum est situm in nobis, immortali similem, tum dicendo ea, tum agendo, quæ sunt rationi cōsentanea, efficiamus. Qua ratione dictum sit, mundum sex diebus à Deo, qui ad res faciendas nullo temporis spatio eget, esse fabricatum, in aliis libris est à nobis per allegoriam explicatum. Excellentiam verò, quæ septenario numero in rerū natura tribuitur, mathematici, eius vi omni studio & cura peruestigata declarant. Est enim inter numeros virgo, est natura matris expers, est vnitati ac principio coniūctissima, est errātium siderum effigies. Siquidem vnitas globi illius, in quo stellæ inerrantes inhærent, speciem præ se fert. Nam ex vnitate & septenario cælum, quod corpore vacat, quódq; exemplar est illius, quod sensibus percipitur, constat. Cælum autē ex ea natura cōstructum est, tum quæ partiri nequit, tum quæ tribuitur in partes. Quæ partiri nequit, primum, summum, & fixū cæli ambitū & globum obtinet, quemquidem vnitas respicit. Quæ autem potest in partes tribui, eum, qui & facultate & ordine secundus est, capescit: cui moderatur septenarius. Quiquidem in septem partes diuisus, septem sidera, quæ errantia dicuntur, constituit: non quòd quicquam eorum, quæ cæli complexu continentur, vagetur errore, cùm diuina, beata & felici natura prædita sint (quibus vniuersis illud, quod errore caret, est cognatum maximè: quæ quoniam ratū & eundem cursum tenent, æuum perpetuant, nec vllam conuersionē mutationémve in se recipiūt) sed quòd contra extimum orbem, qui est indiuiduus, aduerso gradu nitantur: ac proptereà ab hominibus temerariis, qui proprium errorē ac suum rebus cælestibus assignarunt, errātia nō propriè appellata sunt. Quæquidē quasi stationē diuinæ militiæ, in qua locata sunt, nunquā deserunt. His de rebus aliisque compluribus etsi tātum honoris septenario numero delatū est, nulla tamen de causa tantum est ei tributū præ cæteris, dignitatis, quantū quòd eius vi architectus & parens vniuersi apertissimè demonstretur. Nam in hoc, tanquam in speculo, mens Deum molientem & fabricantem mundum, & omnes denique res suo nutu moderantem ipsa cogitatione informat. Postquā verò de septimo die celebrando disseruit, quintum præceptum de parentum honore tradit, eique medium locum inter duos quinarios tribuit: est enim postremum quinarij prioris, in quo res sacratissimæ ad Deum spectantes insunt: adiunctum etiam

posteriori, qui iustitiam erga homines continet. Causa autem (queadmodum ego sentio) hæc est. Parentū natura & immortali essentiæ,& mortali videtur esse finitima. Mortali,cùm propter eam,quæ est cū hominibus,& cæteris animalibus, cognationem,tum propter ipsius corporis fragilitatem: immortali, propter generandi similitudinem,quæ est cum Deo procreatore vniuersitatis. Iam verò nonnulli dum alteri parti se totos addicunt,videntur alterā paruo æstimare. Nam cùm insatiabili pietatis desiderio animos compleuerint,aliis negotiis penitus relictis,totam suam vitam cultui & venerationi Dei consecrant:alij nihil præter iustitiæ aduersus homines officia in bonis numerantes,solam consuetudinem eam,quæ cum hominibus est,amplexantur:vsúmq; bonorum propter humanā ac ciuilem vitæ societatem omnibus ex æquo impertiunt:& res aduersas,quantū in eorum situm est potestate,subleuant. Hos igitur hominū,illos autem priores,Dei amatores rectè quis dixerit: vtrosq; dimidiā virtutis partē solùm expleuisse. Nam perfecti sunt & expleti suis partibus,qui in vtrisq; se probare poterunt. At qui neq; in eorum numero reperiuntur,qui erga homines sic animati sunt, vt communibus bonis vnà lætentur, doleántq; contrariis,neq; pietati & sanctimoniæ adhærescunt,videri poterūt in belluarum naturam omnino esse mutati. Inter quos illi sunt primas feritatis partes laturi, qui parentes contemnunt:vtpote vtriusq; partis,tam illius,quæ ad Deum,quàm ei⁹,quæ ad homines pertinet,inimici. Duob⁹ ergo iudiciis, quę sola sunt naturæ cognita,intelligant se duorum criminum esse conuictos:diuino quidem iudicio,impietatis,quòd illos,qui ab eo,quod nō est,in illud quod est,ipsos eduxerūt, inq; eo Deum imitati sunt,non colant:humano autem,inhumanitatis. Nam in quē alium sunt beneuolētiam præstaturi, cùm eos, qui sunt coniūctissimi,quíq; maxima munera(quorū nonnulla propter magnitudinē minimè compensari poterunt) ipsis tribuerunt, contemnāt & pro nihilo putent. Quomodo enim qui procreatus sit,parētes contrà procreare poterit,cùm natura istud munus parētibus præ liberis largita sit, quod vicissim reddi non queat? Vnde iniquo planè animo ferēdum est, ꝙ cùm non possint omnia remunerari, leuissima tamen noluerint. Quibus illud dicere non inscitè:belluas oportere erga homines se faciles & mansuetas præbere. Ac sæpenumero equidē noui leones, vrsos,pātheras non modò rerū causa ad vitā necessariarū erga

eos

eos,qui dant ipsis alimẽta:sed etiã erga alios,ſimilitudinis gratia,vt mihi quidem videtur, quæ cũ illis eſt, manſuetè ſe geſſiſſe.Eſt enim præclarum,vt quod deterius ſit,ſpe melioris conditionis, ſequatur illud,quod ſit excellentius.Verùm iam huic contrariũ dicere cogar neceſſariò:homines eſtote quarundam imitatores belluarũ.Illæ his,qui cõmodarunt, denuò cõmodare & norunt,& natura edoctæ ſunt.Canes ædes propugnant,& pro dominis,quãdo periculum de improuiſo eis allatum eſt, mortẽ oppetunt.Fertur etiã iſtos in pecorũ gregibus defendendis ad necem vſq; perſiſtere,quò paſtores omnino ſeruent incolumes.An-non turpiſsimũ eſt,hominem, animal manſuetiſsimum,à cane,beſtia omniũ ferociſsima in referẽda gratia eſſe ſuperatum?Quod ſi terreſtriũ belluarum exemplo non poterimus erudiri,veniamus ad volucrũ genus,quod per aërẽ vagatur,vt quæ nos deceant,inde perdiſcamus.Ciconiæ,quæ vetulæ ſunt,quæq; euolare nõ valent,manent in nidis:at earum pulli, terrã maréq;(propè dixerim)peruolitãtes, vndiq; conquirunt ea,quæ ſunt parẽtibus neceſſaria.Atque hi quidem,ſicut eorum ætati cõuenit,conquieſcentes, in deliciarũ abundantia ætatem degunt:illi moleſtias in rebus neceſſariis ſubminiſtrandis ſuſceptas partim pietatis officio colẽdo,partim eadem ſe à fœtibus ſuis in ſenectute accepturos expectãdo, leniunt:& neceſſarium debitúmq; munus mutuò,cùm tẽpus poſtulat, perſoluũt, tum accipiendo,tũ reddẽdo:vbi neutri ſeipſos alere & ſuſtẽtare queãt:pulli ſcilicet,cumprimùm naſcãtur:parẽtes autẽ,cùm ad vitæ exitũ peruenerint.Vnde cùm primo tẽpore ætatis, ipſa natura magiſtra ac duce,à parẽtibus alantur ipſi,extremã lubẽter parentũ fouent ſuſtentántq; ſenectutẽ.An-nõ propterea homines,qui parentes contemnãt ac deſpiciant,meritò debẽt erubeſcere,ſibiq; ipſis vehementer diſplicere,cùm eos contempſerint,quibus aut ſolùm, aut præ cæteris neceſſariò proſpicere prouideréq; debuiſſent,idq; nõ dando magis,quàm reddendo, quæ acceperint?Nihil enim eſt liberorũ proprium,quod nõ parentibus acceptum referri debeat:quiquidẽ,aut de ſuo illis largiti ſunt,aut in rebus,quas poſsident,acquirẽdis parãdiſq; cauſæ adiuuãtes extiterunt. Nunquid igitur pietatem & ſanctimoniam,virtutum facilè principes,intra animorũ fines cõtinent? imò eiecerunt in exilium,penitúſq; relegarunt.Nam parentes in procreandis liberis Dei miniſtri fuerunt. Et qui miniſtrum contumelia afficit,eũ pariter afficit contumelia, cui miniſtrat.

Nonnulli autem,qui maiora in parentum nomine decorando, eorúmq; laudes prædicando dicere nō verentur,aiunt patrem & matrem reuerà deos esse, quiquidem in animali gignendo æternum & immortalem Deum imitantur:sed hūc,Deum esse mundi,illos autem eorū,quos procrearunt.Fieri certè non potest,vt eum,quem sensus oculorum non percipit, piè sanctéque colamus,cùm in eos,qui ante oculos versantur,quíque sunt in proximo,simus impij.Hactenus quidem de parēiū honore philosophatus,de priore quinario,qui diuinior est,finē dicendi facit.Posteriorē autem,qui ea,quæ vetātur in homines fieri, continet,descripturus, ab adulterio capit exordiū,propterà ꝙ hoc scelus ac flagitium vel maximū existimet. Principiò enim fontem habet,libidinem:quæquidem & corpus eorū, qui eam possident,victum imbecillúmq; reddit,& omnes animi neruos elidit,& facultates prorsus absumit,& vniuersas res, quas attigerit,non aliter atq; ignis furens,incēdio vastat,& nihil in humana vita integrū relinquit.Deinde non modò persuadet adultero,vt improbè iniustéq; faciat,sed docet etiā,vt rebus communione interdictis,communionē statuat,idémq; facinus cū alio faciat.Nam cū huius perturbationis furor animū occupet,fieri nequit vt appetitus vno solo se expleat, siquidē oportet, duo facinus cōmuniter inter se patiātur,& alter magistri,alter discipuli partes suscipiat,quò intemperātia & lasciuia, duo mala turpissima fœdissimáq; exaturētur.Neq; enim istud licet dicere,ꝙ corpus solùm mulieris constupratę violetur,sed quòd animus eius,si verū dicēdum sit,magis,quàm corpus ad alienationem assuescat:quippe cùm virū omnino detestari, abhorrere, odióq; prosequi didicerit.Ac minus profectò molestum esset,si odium perspicuè euidentérq; pateret (quæ enim aperta sunt,faciliora sunt ad præcauendum)sed iam cū & malitiosæ fraudis inuolucris obtectū sit,& præstigiis ac fallaciis nō rarò opinionem amoris,ipsius naturæ planè contrariā, in animis hominū inserat,sicut difficile est ad suspicandū,sic ad deprehēdendū nō magis facile.Tres porrò familias funditus euertit: vnā illius, qui vota de nuptiis factitata violare cogitur, spémque sobolis ingenuæ sibi præcisam habet:duas verò alias, adulteri nimirū, & mulieris.Etenim horū vtriq;,grauis cōtumeliæ,ignominiæ & maximi dedecoris nota inuritur: ac tāetsi eorū cognatio latè pateat,& in multa cōiugia,atq; propinquitatis cōmuniones diffusa sit,hoc tamē scelus vndiq; serpens,non per eam solū,sed etiam

etiam per vniuersam ciuitatē peruasurū est. Quinetiā anceps & incerta liberorū distinctio permultū habet molestiæ. Nam mulieris impudicæ soboles, cuius reuerà patris sit, est planè ambiguū & obscurū. Postea dū res in occulto latet, spurij, arrepto occupatóq; ingenuorū loco, stirpem alienam adulterant: & hæreditatem, quæ opinione solùm paterna est, nihil tamen ad ipsos pertinet, adeunt. Adulter autē, cùm contumelias fecerit, cùm animi perturbationē quasi eructauerit, cùm vitiosum semen sparserit, cùm cupiditatē expleuerit, relicta muliere aufugiet, & ex flagitio admisso, eóq; occultato risum captabit. Vir mulieris stupratæ, vtpote cæcus, nihil eorū, quæ in ædib* gesta sunt, animaduertēs, inimicissimorū liberos, tanquam proprios ac suos curare fouerèq; cogetur. Quòd si scelus patefactum sit, miseri liberi, qui nihil deliquerunt, erūt infelicissimi: cū neutri generi, neq; illius, qui matrē duxerit, neq; eius, qui ei stuprū intulerit, verè possint attribui. Cùm igitur iniqua viri cū muliere coniūctio eiusmodi pariat calamitates, adulteriū res est, nō modò odiosa, sed Deo planè detestabilis: & ob eam causam primo loco inter iniustè facta, quæ vetita sunt, à Moyse describitur. Sequitur præceptū secūdum de nō faciendo homicidio: Natura em, cùm hominē animal cōgregabile, aptū ad societatem, & māsuetū in primis generasset, ad cōcordiā, & vitæ societatē cōuocauit, orationémq; dedit, quæ illum ad morū consensum & cōspirationē aggregaret. Quisquis igitur aliquē è medio tollit, sciat se leges naturæ & instituta, quæ præclarè & ad omniū vtilitatē aptè descripta sunt, euertere. Sciat præterea se sacrilegij reum esse, qui sacratissimas Dei opes diripiat. Quis nāq; thesaurus augustior aut prçstabilior homine? Aurū enim, argentū, lapides pretiosi, & alia quæq; illustris ac splēdida materia, nihil aliud est, q̄ ædificiorū inanimorū ornatus quidā inanimus: homo autē, animal omniū optimū, propter eā partē, quç in eo præstātissima est, animū dico, est cælo, quod est natura purissimū, cōiūctissimus, atq; vt plerisq; in ore est, etiā ipsius mūdi genitori: quippe cū mentē consecutus sit, quæ est æternæ illius & beatç ideæ imago & effigies ex omnibus rebus, quç sunt in terris, maximè propria. Tertiū secūdi quinarij præceptū est: Ne fureris. Nā qui rerū alienarū cupiditate ducitur, cōmunis hostis ciuitatis est: qui voluntate quidē, omniū fortunas aufert, facultate autē quorūdam solū, propterea quod eius auaritia longissimè serpit: cū tamē vires ꝓpter imbecillitatē cōtrahant in

angustum,& ad paucos iniuria afficiendos sufficiant.Quotquot igitur fures vires assequuntur, integras ciuitates compilant, suppliciáque ideo contemnunt,quòd se censent legibus esse superiores. Tales sunt natura ὀλιγαρχικοὶ,id est,reipub.statum à paucis gubernatum amplectentes: qui tyrannidis & potentiæ studio flagrantes,furta faciunt ingentia illi quidem,sed tamen ea splendidis principatus imperiique nominibus reuerà occultant. Quare quisq; ab ineunte ætate discat, vt nullam rem alienam,ne minimam quidem clam surripiat.Nam diuturna consuetudo naturam superat:& res exiguæ,si non reprimantur, ad ingentem magnitudinem crescunt & augentur. Vbi furto interdixerit, statim falsum testimonium dicere vetat, cùm sciat falsos testes multis, magnis & perquàm grauibus criminibus obnoxios esse. Nam primùm sacrosanctam veritatem violant, qua nullæ opes in vita augustiores: quæ non aliter ac sol rebus lucem affert,ne vlla earum tenebris obscuretur.Deinde præterquàm quòd mentiuntur, res prætereà quasi nocte & cæca caligine inuoluunt, delinquentibus operam dant, iniuria affectis struunt insidias:& quæ neque viderunt,neque audiuerunt, neq; norunt,pro certo se nouisse & intellexisse admodum asseuerãt. Admittunt porrò tertium scelus, superioribus multò grauius. Nam quibus lis sit in iudicio,hi cùm rem nec verbis, nec scriptis demonstrare queant, ad testes confugiunt: quorum verba iudicibus pro regula sunt in his quidem rebus, de quibus sunt sententiam pronunciaturi.Istis enim solis attendendum est necessariò,cum nihil aliud sit,quo rei veritas elici possit. Ex quo euenit,vt hi quidem,contra quos testes afferuntur, etiam cùm superiores discedere potuissent,afficiantur iniuria. iudices autem,qui illis aduertunt animum,pro iustis & æquis iniusti iniquíq; habeantur.Scelus porrò prorumpit ad impietatem.Nam non est mos vt iniurati,sed cum iureiurando maximè terribili atq; horrifico sententiam dicant:quod planè multò magis violant illi,qui fraudem aliis faciunt, quàm hi, qui per inscitiam in errorem delabuntur. Quandoquidem horum error non voluntate fit:at illi rem certam verámque scientes oppugnare conantur, dedita opera peccant, & sententiæ suæ aduersarios ad idem facinus impellunt incitántq;,non animaduertẽtes, quam rem moliantur:vt scilicet qui nihil commeruerint,suppliciũ subeant. His igitur de causis mihi videtur Deus falsum testimonium prohibuisse. Ad extremum cupiditatem vetat, quàm scit

ſcit & rebus nouis ſtudere,& inſidias tendere ſolere. Nam quã-quam omnes animi perturbationes graues ſunt,ipſúmque animum contra naturam commouent, exagitant, & ad ſe redire non ſinunt,grauiſsima tamen omnium eſt cupiditas:propterea quòd aliæ quæque cùm à rebus,quæ foris ſunt,introeant in animum,& extrinſecus allabantur, videntur eſſe non voluntariæ: ſola autem cupiditas à nobiſipſis initium ſumit, & eſt voluntaria. At quid tandem eſt, quod dico? Species boni, quod adeſt, quódque in numero bonorum ducitur, animum conquieſcentem excitat, erigit, & in ſublimè admodum tollit, non aliter quàm lumen ſuo ſplendore oculos feriens ex improuiſo. Atque hæc eius perturbatio, voluptas nominatur. At malum, quod bono repugnat, quando plagam exquiſitè directam violenter incuſſerit, ipſum animum ſtatim vel inuitum triſtitia & mœrore complet. Quæ quidem perturbatio, dolor appellatur. Verùm cùm malum nondum in animi domicilium intromiſſum, vrgeat, ſed pòſt aduenturum ſit, ad eámque rem ſe ſedulò paret, duas nefandas nuntias, formidinem & ſolicitudinem anxiam, quæ animum perterrefaciant, præmittit. Atque hæc perturbatio metus nuncupatur. Vbi verò aliquis, boni non præſentis notione animo percepta, ipſum bonum aſſequi expetat, animi vires longiſsimè profundit, & dum id, cuius tenetur deſiderio, quaſi manu præhendere quàm maximè contendit, tanquam rotæ affixus, raptim agitatur. Ac dum ocyus fertur ad conſequendum, imbecillitate retardatur, quò minus ad id, quod vult, aliquando perueniat. Idémque illi accidit, quod his, qui aufugientes perſequuntur, qui licet celeritate ac curſu minus valeant, propenſione tamen ſunt ſuperiores. Similis eſt ratio ſenſuum. Nam oculi ſæpenumero, cùm rem viſam, quæ longiore interuallo diſtat, comprehendere properent, cúmque ſuam aciem nimium intendant, ſéque ſupra vires profundant, inaniter ac fruſtrà feruntur, in accurata, rei ſubiectæ comprehenſione decepti: atque adeò violento & acri coniectu debilitati, hebeſcunt. Rurſus cùm ſtrepitus obtuſus longiore ſpatio delatus ſit, aures excitatæ & impetu in preceps actæ, aduolant, feſtinant, vt propius, ſi fieri poſsit, accedant, auiditate inflammatæ ſonum auditione verè percipiẽdi. Sonus autem, vt videtur, (eſt enim adhuc obſcurus) concidit, nihilque affert adiumenti, quò res vlla planius intelligatur: adeò vt percipiendi deſiderium, quod neque in perficiendo facultatem, neque in excurrendo modum habet,

magis magísque incendatur, dum cupiditas menti cruciatum Tantali inurit. Ille enim res singulas, quarum amore exardescebat, cùm vellet attingere, falsus est opinione: qui quidem cupiditate superatus, & perpetua rerum absentium siti confectus, dum inani appetitione volutabatur, nunquam satiatus est. Ac sicut morbi, qui natura sua serpere dicuntur, nisi vel secãdo, vel vrendo, præpediti fuerint, pererrant, & vniuersam corporis cõpagem occupant, nullo membro integro & intacto relicto: sic nisi ratio præceptis philosophię instructa, tanquam bonus medicus, cupiditatem diffluentẽ coerceat, omnes res ad vitæ vsum accommodatæ contra naturæ regulam de statu suo necessariò dimouebuntur. Nihil enim excipitur, quod hanc perturbationem posśit effugere: sed cùm impunitas ei & facultas suppetat, omnia depascit, per omnia grassatur. Verùm ineptum est fortasse de rebus tam perspicuis longum sermonẽ instituere: quas quidem non modò in dies singulos, sed (propè dixerim) in singulas horas certa, euidentiáque suæ naturæ indicia omnium oculis subiicere, quis homo est aut quæ ciuitas, quæ ignoret. Amor enim vel pecuniæ, vel mulieris, vel gloriæ, vel rei alterius cuiusquam voluptatem parientis, nunquid exiguorum aut leuium malorum autor & causa existit? An-non hinc cognatorũ animi abalienantur, naturali necesśitudine ac beneuolentia in capitale odium conuersa commutatáque? An-non ingentes regiones magna hominum multitudine frequentatæ, seditionibus intestinis & ciuilibus vastantur? An-non terra maréq; propter prælia naualia, & pedestres pugnas nouis semper calamitatibus redundant? Nam pestifera bella Græcorum & Barbarorum, quæ vel domi ciues inter ipsos, vel foris alteri contrà alteros suscipiebant, ex vno cupiditatis fonte, dum vel pecuniæ, vel glorię, vel voluptati nimis studebant, omnia profluxerunt. Istarum nanque rerum cura conficitur humanum genus. Sed de his satis multa. Neque illud ignorare debemus, decem præcepta, legum omnium, quæ singillatim in vniuersa legum descriptione sacrarum literarum monumentis comprehensa, explicantur, capita & quasi fontes esse. Primum enim vim earum legum, quæ ad monarchiam spectant, continet. Istæ autem commonstrant, vnum mundi autorem esse, principem ac regem vnum, qui salutariter regit & gubernat vniuersa: cuíque oligarchiam & democratiam (quæ sunt reipub. pestes apud homines improbisśimos ex confusione quadam & auaritia natæ) è cælo,

quod

quod eſt natura puriſsimum,penitus exegit. Secundum, ſumma eſt omnium, quæ de ſimulachris manu factis ſancitæ ſunt: quod quidem neque ſimulachra,neque ſigna,aut ſtatuas, (quorum pingendi fingendique artes ſunt effectrices improbæ) fabricari,neque fabularum commenta, neque deorum nuptias, ortúsve,neque fata grauia & inexplicabilia, quæ vtramq; rem comitantur,admittere ſinit. Tertio ſubiiciuntur tum ea,quę ſub iuſiurandum cadere non debent, tum de quibus iurandum eſt,& quo tempore,quóve loco,quis,& quomodo affectus & animo & corpore,& quæ denique de iis,qui vel rectè iurant,vel ſecus,ex Dei oraculo edita ſunt. Quartum autem,quod de ſeptimo die celebrando traditur, nihil aliud putandum eſt, quàm ſumma feſtorum,& earum rerum,quæ ad ſingulorum dierum expiationem pertinent.Continet prætereà cultum eorum, quæ aſperſiones expiatoriæ,vota propitia, & hoſtiæ adultæ dicuntur. Septimũ illum dico,cùm qui eſt cum ſenario, numero ad procreandum aptiſsimo, coniunctus, tum qui eſt abſque ſenario: qui quando illi adiicitur, vnitati ſimilis eſt. Quorum vtrique feſta attribuit aſsignátque Moyſes:vnitati quidem, feſtum primæ diei menſis,quod tubæ præſignificant,& ieiunium,quo abſtinentia ab eſculentis & poculentis præcipitur: & illud etiam, quod Hebræi patrio ſermone Paſcha nuncupát:in quo populus vniuerſus,ſinguli pro ſe ſeparatim ſacrificant,neque expectant ſuos ſacerdotes,cùm lex genti vniuerſę ſacerdotij functionem, vt videlicet quotannis,vnò quodam ſtatuto die,munus quiſque obeat ſacrificandi,concedat.Quinetiam illud,in quo manipulus offertur ad gratias agendas pro fertilitate vbertatéque terræ campeſtris à ſpicarum plenitudine profecta. Et ab illo die eum,qui ſeptem hebdomadis expletis,quinquageſimus numeratur,ſacrum eſſe vult:in quo mos eſt panes producere,qui propriè primarum frugum vocantur: quandoquidem ſunt primitiæ germinum & fructuum alimenti manſueti,quod Deus homini,animali omnium mãſuetiſsimo largitus eſt. Septenario item maxima feſta, & ad multorum dierum ſpatium celebrata,quæ ad vtrumque æquinoctium,vernum & autumnale aguntur,attribuit,duo duobus temporibus feſta aſsignans, & vtrũq; ad dies ſeptem agendum ſtatuens. Verno alterum,quò ſemina terræ mandata pubeſcant,perueniántque ad maturitatem: autumnali alterum,cùm ad aliorum omnium fructuum,tum ad eorum, quos arbores extulerint, perceptionem. Septem dies

non

non ſine cauſa ſeptem menſibus vtriuſque æquinoctij tributi ſunt, vt quiſq; menſis honorem eximium obtineat, vnum diem ſcilicet ſacrum & ſolennem, quo homines illo intermiſsionis otio lætitiam & oblectationem animis capiant. Extant etiam aliæ leges præclarè admodum ad morum manſuetudinem & communitatem vitæ conſtitutæ: quæ etiam homines ad animi facilitatem æquabilitatémque cohortantur. Quarum aliæ ſunt de ſeptenario celebrãdo à nobis ſuprà poſito: ſicut eſt illud præceptum, vt omnem agrum interquieſcere permittant, & neque ſemen ſpargant, neq; arent, neq; arbores purgent amputéntve, neque alia munera, quæ ſpectant ad agriculturam omnino exequantur. Loca enim tum campeſtria, tum montoſa ſex annis ad fructus proferendos, & ad vectigalium penſionem laborata, intermiſsione donauit, quò ſe colligerẽt, & in libertatem quodammodo vindicarent, naturæque tanquam vacationem conceſsit. Aliæ ſunt de anno quinquageſimo, in quo & ea, quæ modò commemorata ſunt, perficiuntur, & illud etiam, quod eſt neceſſarium maximè, vt hæreditates ſorte diuiſæ ad familias, quę initiò eas poſsidebant, reſtituantur: quæ res & humanitatis plena eſt, & iuſtitiæ. Quintum præceptum, quod de parentum honore datum eſt, multas leges, eáſque neceſſarias tacitè indicat innuítque: nimirum illas, quæ de ſenibus, & iuuenibus, quæ de principibus & ſubiectis, quæ de his, & qui beneficia dant, & qui accipiunt, quæ denique de ſeruis & dominis conſcriptæ ſunt. Nam parentes ſuperiorum partes obtinent & locum, in quo ſunt ſenes, principes, benefici, & domini: liberi autem perſonã gerunt inferiorum: in quorum numerum referuntur iuuenes, ſubiecti, beneficiis affecti, & ſerui. Multa etiã alia in hoc præcipiũtur. Iuuenibus, vt ſenectutẽ amplexẽtur: ſenibus, vt iuuentutis curã habeãt: ſubiectis, vt pareant principibus: principib⁹, vt vtilitati ſubiectorum conſulant: his, qui beneficia acceperunt, vt ſint ad gratiam referendam propenſi: illis, qui conferre incipiunt, vt non ſicut in fœnerando fieri ſolet, quæſtum aucupentur: ſeruis, vt amanter & beneuolè dominis miniſtrẽt: dominis, vt manſuetè & benignè erga illos ſe gerant. Ex his illud, quod inæquale eſt, traducitur ad æqualitatem. Ac prior quinarius in iſtis concluditur, formámque legum ſummatim comprehendit: legum verò ſingillatim in ſpecies diuiſarum non exiguus eſt numerus. Poſterioris autem primum caput eſt, quod contra adulteros ſancitum eſt: cui multæ ſubiiciuntur præceptiones:

vt ea,quæ eſt contra eos,qui violant virgines,& illa, quæ turpi puerorum amore flagrantes,condemnat, & quæ homines, qui vitam laſciuia & luxuria diffluentem degunt, quíque intempe ranti congreſſu & complexibus nefandis ſe contaminant, perſpicuè coarguit.Has ſpecies deſcribit Moyſes,non vt varias & multiplices intemperantiæ formas antè oculos ponat, ſed vt eos,qui turpiter viuunt,apertiſsimè reprehendat: & vt probra frequentia eorum auribus inculcentur,propter quæ erubeſcãt. Secundum caput homicidium vetat, ad quod referũtur omnes leges,quę de vi,de contumelia,de plagis,de vulneribus,de mẽbris mutilatis neceſſariò & magna cum omnium vtilitate latæ ſunt.Tertium eſt de non furando:cui ſubiiciuntur ea,quæ de fraudandis creditoribus decreta ſunt. Item de negatis depoſitis,de ſocietate improba,de rapinis impudentibus, & breuiter de omni auaritiæ genere:vnde nonnulli inducuntur, vt vel palàm,vel ex occulto res alienas ſeponere & ad ſe vocare velint. Quartum de non dicendo falſo teſtimonio: cui multa adhærent, vt non quenquam fraudare in animum inducamus: non calumniari, non delinquentibus ſubſidio venire, non efficere, vt fides ſit tanquam inuolucrum perfidiæ. De quibus vniuerſis leges propriæ& ad ipſa accommodatæ conſtitutæ ſunt. Quintum cupiditatem,quaſi fontem improbè factorum, cohibet:ex quo deriuantur actiones ſceleratiſsimæ: priuatæ, & publicæ: paruæ & magnæ:ſacræ & profanæ,quæ in his rebus verſantur, quæ ſunt corporis, quæ animi, quæque extra poſitæ dicuntur. Nihil enim eſt,vt ſuprà diximus,quod cupiditatem poſsit effugere,ſed vt flamma in ſiluam incidens irruénsque,omnia conſumit,conficit,depaſcit. Multa verò de his,quę ſub eam cadunt, præcipiuntur,non ad admonitionem ſolùm, qua mores corrigantur, verumetiam ad contumaces & præfractos homines coërcẽdos, qui vitam ſuam vniuerſam perturbationibus quaſi conſtringendam dediderunt. Atque de poſteriore quinario ad expletam perfectámque declarationem decem præceptorum, quæ Deus ipſe tanquam oracula diuinitus edidit, ſatis multa dicta ſunt.Erat enim eius naturę conſentaneum,vt ea,quæ ſunt legum in varias ſpecies tributarum capita, propria perſona ac ſua ſanciret: leges autem, quæ ſingillatim editæ inſtitutæque ſunt, per prophetam omnium ſummum perfectiſsimúmque traderet. Cui quidem cùm primas detuliſſet, diuinóque eum compleſſet ſpiritu, ſuorum oraculorum illum ſibi delegit interpret

terpretem. Sequitur iam, vt causam exponamus, ob quam decem siue præcepta, siue leges simpliciter iubendo vetandóque proposuerit, ac nihil pœnæ contra eos, qui essent eadem violaturi (sicut legum latoribus in more positum est) omnino definierit. Deus quidem erat, rectus & bonus dominus: mali nullius, sed solùm bonorum autor. Idcirco cùm suæ naturæ coniunctissimum existimaret, salutaria iubere, nulla pœna admixta, nullius supplicij participia (quò nemo temerarium mentis impetum secutus, inuito animo, sed recto consilio ac ratione adductus, sua sponte ac voluntate optima deligeret) non censuit leges cum pœna statuta, sanciendas esse. Nec tamen maleficis impunitatem largitus est, sed nouit iustitiam (quæ ei in consilio assidet, quæque res humanas intuetur) vtpote natura sua prauitati aduersariam, non conquieturam aliquando, sed perinde atque illud opus sibi propriè attributum haberet, delinquentium errata supplicio vindicaturam. Nam quemadmodum par est, vt Dei ministri ac præsides non aliter, atque belli duces, his qui de statione, in qua sunt locati, decedunt, iustitiæq; quasi aciem deserunt, præficiantur, quiquidem illos delinquentes coërceant: ita certè conuenit, vt magno & præpotenti regi communis vniuersitatis salus & incolumitas commendetur, qui & pacem conseruet, & omnia eius commoda omnibus vbiq; semper affatim & copiosè suppeditet. Deus enim reuerà pacis moderator est: eius autem ministri bello gerendo præficiuntur.

PHILONIS IVDAEI, De magistratu, siue principe deligendo.

Ioanne Christophorsono Anglo, interprete.

Onnulli parum multitudinis vtilitati consulentes, suadent, vt magistratus sortitò capiantur. Sors enim non virtutem, sed prosperum fortunæ casum declarat. Nam multi sæpenumero honoribus nec promerentes potiti sunt: quos quidem vir bonus, vbi imperium sit cõsecutus, vetat, quò minus vel in numerum eorum,

eorum,qui imperio parent,referantur. Etenim qui parui principes,seu magistratus apud quosdam dicti sunt, quos dominos appellant,seruos aut vernas,aut emptitios non omnes quidem, quos poterunt,sed eos solos, qui dicto facilè audientes sunt, ad sua opera facienda secum sæpenumero abducere:alios autem, qui sunt moribus adeò insanabiles, vt indigni videantur, qui bonis viris inseruiant, gregatim non rarò diuendere solent. Non conuenit igitur dominos ac moderatores,qui sunt vniuersæ ciuitati,& genti præfuturi,sortitione, tanquam lubrico fortunæ casu(quæ est res planè incōstans & instabilis)deligi. Quin in his,qui ad ægrotantium curam adhibentur, sorti nihil loci relictum est. Nam medici non sorte deliguntur,sed ipsa experientia spectari solent. Et ad prosperum nauigantium conseruationémque,non qui sorte munus gubernandi acceperit, statim ad puppim mittitur,quippe qui sit etiam in serenitate trāquillitatéque per inscitiam naufragia fortè facturus, sed qui à primo tempore ætatis arte gubernandi videatur accuratè institutus fuisse. Atque hic quidem est,qui aut omnia, aut quàm plurima saltem maria nauigando persæpè traiecerit:qui emporia,portus,ostia maris,sinúsque angustos,siue in insulis, siue in continenti fuerit illi quidem,diligenter lustrauerit:qui itinera maris non minus,quàm terræ,imò verò magis ex accurata cælestium siderum consideratione perdidicerit. Nam astrorum cursus obseruando,constantésque & raros eorum motus sedulò sequendo,poterit,cùm à recto cursu aberratum fuerit,ad certam & directam viam insistendam redire:quo fit,vt humanum genus,quod terram incolit,per mare,quod ad nauigandum factum est,rem planè omnium periculosissimam,tranare queat. Quotus ergo quisque est, qui cùm vel ciuitates magnas regere,eásque multis hominibus frequentatas ac plenas habitarorum,vel respublicas capessere:rerúmque priuatarum, publicarum,ac sacrarum curam(quam si quis artem prestantissimam, & scientiam omnium facilè principem appellet, non planè aberrauerit) suscipere instituat: incerto & ancipiti sortis casu munus illud ponderare voluerit, exquisita veritatis trutina relicta? Veritatis autem trutina,sunt argumenta,quæ ex ratione ducuntur. Ista igitur vir sapientissimus Moyses mēte circumspiciens, magistratuum, qui sortitò creantur, ne mentionem quidem fecit:sed eorum,qui mādantur suffragiis, autor ac suasor esse cogitauit. Ait igitur: [Constitues super te principem, non

non alienum, sed ex fratribus tuis.] Ex quo perspicuè declarat, eam liberam & voluntariam magistratus seu principis electio nem esse, eámque de eo creando inquisitionem omni reprehen sione carere, quam vniuersa hominum multitudo sit communi consensu confirmatura. Electionem autem Deus, qui omnes res ad communem vtilitatem accommodatas stabilire solet, quasi sigillo suo ratam facit: quippe cum generis electionem, quæ in hominibus cernitur, tanquam aspectum in corpore existimet. Duas quidem causas, cur alienus ad magistratum non sit deligendus, recenset Moyses: vnam, ne auri, argenti, & pecudum multitudinem colligat, nève multas diuitias ex eorum egestate, quibus præest, omnino iniustè partas reponat. Alterá, ne gentem ex propriæ regionis sedibus dimotam, suæ auaritiæ explendæ gratia aliò demigrare, & huc illúcque absque fructu vagari cogat: spémq; inanem maiora commoda acquirendi eius animo iniiciens, illis, quibus iam anteà secura fruebatur, penitus priuet. Nam Moyses, vt videtur, tribulem eum & cognatū cogitatione anticipauerat, qui necessitudine sit cum ea cognatione, quæ summa est, colligatus. Atque cognatio ea quidem summa est, cùm sit vna respublica, lex vna eademq;, & vnus Deus. Cuius quidem legis subsidio fit, vt qui eadem gente orti, ad rempub. regendam deliguntur, nunquam talibus vitiis qualia cōmemorata sunt, seipsos inficiant: sed contrà, pro translatione incolarū à sua patria in alienam, illis qui in peregrina & extera regione, dispersi, eandem religionem colunt, tutum planè aditum in suam concedere, pro alienæ pecuniæ direptione, his qui opis indigent, opitulari, suásque facultates ac fortunas in commune conferre velint. Primo die, quo ad magistratum quispiam accesserit, iubet Deus, vt sua manu compendium legis, quasi tabulam omnes leges breuiter comprehendentem, describere incipiat: eo planè consilio, vt illa, quæ præcepta sunt, in eius animo firmè inhæreścant. Nam legenti quidem sententiæ celeriter percursæ, è mente effluunt: at libero se vacuo animo scribenti, in memoria firmius imprimuntur altiúsq; insident, dum cogitatio attentè in singulis immoratur, & se penitus in illis defigit, nec antè ad alteram se transfert, quàm priorem perfectè plenéq; comprehenderit. Atque cum scripserit, in dies singulos legere & euoluere studiosè nitatur, quò non modò præclara illa præcepta, quæ omnibus sunt adiumento, assiduè & sine intermissione memoria repetat, verumetiā, animo

ritè

rité instituto,& ad perpetuam sacrarũ legum cõmentationem assuefacto,constans eai ũ amor & desiderium in ipso ingeneretur.Etenim cõsuetudines diuturnæ amicitiam verã syncerãq; non erga homines solùm,sed etiã ergã amabiles illas literarũ formas gignunt.Hoc facilè fiet,si princeps libros & cõmentarios nõ alterius,sed suaipsius manu scriptos legat.Nam sua cuiusque sunt cuiq; & notiora & faciliora ad intelligẽdum.Atq; ei legenti talis fortè occurret cogitatio:ego,qui tantus & tam præpotens princeps sum,ista,nõ alio vsus ministro(cũ infiniti ferè adsint mihi) meaipsius manu descripsi. Nũquid igitur vt librum eo modo implerem,quo illi,quo mercede cõducti scribant,aut qui oculos exerceant & manus,illos ad cernendi sensum acuendum,has autẽ ad scribendi celeritatẽ? Nullo modo, certè:sed vt ista in libro scribens, statim pòst in animũ trãscriberem,& diuiniores formas,quæ deleri non poterũt, in mẽte imprimerẽ.Alij quidem reges bacillo,quod manu tenent,pro sceptro vtuntur:erit autem mihi sceptrũ,liber, qui summã legum complectitur:erit etiã decus & gloria,quã nullus aduersarius possit obterere:erit deniq; insigne imperij integri, incorruptiq; primã regni Dei effigiem adũbrantis. Sacratis igitur legibus perpetuò nixus fultusq;, duas res longè præstantissimas obtinebo.Vnam,æqualitatẽ,qua nihil melius reperiri possit. Arrogãtia enim & insolentia est animi insulsi parũ futura prospicientis.Aequalitas autẽ beneuolentiam & securitatẽ ab illis,quibus præsumus (nam hæc duo pro debita meritorum cõpensatione reddunt) nobis conciliat.Quod autem inæquale est,grauissima creat pericula.Atq; vt illa quidem,dum ab inæqualitate,quæ insidiarũ tenebras,& bella subministrat,prorsus abhorreo,facilè possum effugere:ita dum æqualitatẽ, quæ est à seditione aliena,quæq; quasi lucem securitatis & tranquillitatis stabilitatẽ gignit,diligenter colo,vitam tutam & ab insidiis vacuam degã.Alteram rem quoq; hinc acquirã,vt non tãquam in trutina,leges ac decreta à vero detorquẽdo deflectendóve,in alteram partẽ propendeam:sed dem equidem operã, vt ea,quò viuẽdi rationẽ integram & ab omni labe vacuã assequar,per mediam viam publicã recto æquabiliq; gressu deducam.Mediam autẽ viam,Moyses regiam nominare solet,quæ est interposita inter nimiũ & parum:neq; id quidem fine causa.Siquidem medium in ternario summũ gradum,& vt ita dicam,imperatorium obtinet:atq; ea,quæ vtrinq; ponuntur, in-

dissolubili vinculo ad cohærentiã copulat, à quibus etiã ipsum, regio more, vndiq; stipatũ est. Ait porrò Moyses, principi legitimo æqualitatẽ colẽti, incorrupte ac verè iusta æquáq; iudicãti, omni cura & cogitatione in legũ præscripta inquirenti, imperij diuturnitatem, præmiũ esse propositũ: non quòd vita multorum annorũ ei in repub. administrãda à Deo tribuatur, sed vt doceãtur ignari & imperiti rerũ, principẽ æquũ & legitimũ, quãuis excedat è vita, propter res gestas, quas tanquã suæ probitatis monumẽta, quæ nulla vnquã delebit obliuio, reliqt ad immortalitatẽ diutissimè victurum. Est præterea illius qui summũ maximúmq; magistratum in repub. gerit, vicarios seu socios sibi deligere: qui & administrationi & iudicio, & aliis deniq; rebus procurãdis, quæ ad cõmunem pertinẽt vtilitatẽ, vnà præsint. Nam vnus, etiã si studio paratissimo sit, & corporis animiq; robore maximè omnium polleat, nõ satis habet viriũ ad magnitudinẽ multitudinémq; negotiorũ, quæ quotidie tã crebra, alia aliũde, afferũtur, sustinẽdam, nisi sibi (cum quidem arrogãtia, non solũ detestãda, sed vt malũ omnium maximũ maximéq; infestũ, habẽda odio est) eos adiunctos habeat, qui præ cæteris prudentia, viribus, iustitia, & pietate præstare videantur. Isti enim erunt adiutores ac socij ad probũ præstantémq; virũ, qui est reipub. negotiis vehemẽter oppressus, subsidio leuãdum recreãdúmq; maximè idonei. Quinetiam cùm causarum aliæ grauiores sint, leuiores aliæ, has quidẽ ne rebus parui momẽti conflictetur, magistratibus inferioribus non absq; causa debet committere: illarũ autem, ipse necessariò animaduersor sit longè accuratissimus. Causæ grauiores sunt illæ quidem putãdæ, non vt quibusdã placet, cùm nobiles cũ nobilibus de iure disceptant, aut cum locupletibus locupletes, aut principes cũ principibus, sed cõtrà, cùm priuati, egẽtes, & inglorij cum potẽtioribus controuersiam habẽt: vbi in iudice sola spes sita est, nimirũ vt nihil intolerabile indignúmve subeãt. Vtriusq; rei exẽpla, quæ sanè imitari præclarum est, in sacris legibus reperiuntur. Erat enim tẽpus aliquãdo, cùm solus Moyses iudicia administrauit, séq; à primo vsq; mane ad vesperã iisdẽ fatigauit: at nõ multò pòst, socer eius, cũ videret, quãto & quàm graui negotiorum onere premeretur, dũ qui lites, alter alteri, intẽderãt, semper confluebãt, optimũ ei consiliũ dedit, vt vicarios seu socios sibi deligeret: quò hi quidẽ de rebus leuioribus deciderent, ipse autẽ in grauiores inquireret, sibiq; tẽpus ad se colligẽdũ daret,

Quibus verbis persuasus Moyses(habebant enim non parum vtilitatis) spectatissimos viros ex vniuersa multitudine elegit, eósq; rectores simul & iudices constituit:præcepítque vt ad se referrent rerū iudicia grauiorum.Hunc descriptum ordinē sacrosancti libri continēt ad principes ac magistratus cuiusque ætatis erudiēdos.Primū ne consiliarios reiiciant, quāsi ipsi satis habeāt virium ad omnia suapte ingenij acie circūspiciēda, cùm Moyses omnium sapiētissimus ac sanctissimus eos minimè fuerit aspernatus.Deinde,vt secundos & tertios rectores deligant:eo quidē animo,ne ipsi rebus leuiculis defatigati,grauiores magísq; necessarias negligāt.Fieri enim nequit, vt natura humana omnia assequatur. De vno quidem exēplo dictū est.Alterius iam facienda est fides.Eas lites,quæ sunt humiliorū abiectiorúmq;,dixi esse grauiores.Imbecilla res, vidua, pupillus & aduena.Horum causas summū regem, & eum, qui omnium præficitur imperio,disceptare oportet. Nam, vt apud Moysen est,huius vniuersitatis moderator Deus,eos non à suo æqua iurisdictione reiicit. Etenim cùm propheta virtutes Dei prædicat ad hūc modum,Deus magnus & potēs, qui nō accipit personam,neq; munus recipit,iudicium faciens. adiūgit,Quibus est iudicium?nō præsidibus & tyrānis,& his qui terræ marísq; dominatu potiti sunt,sed aduenæ,pupillo,& viduę.Aduenæ,quia cognatos,quos soles adiutores habuisse cōuenerat,hostes sibi implacabiles reddiderit,dum à fabularū cōmentis, & à multorum deorum imperio(quas res permagno æstimarunt, parētes,aui,maiores,& omnes qui sanguinis cōmunione cum eo,qui hanc præclarā migrationem fecerit,cōiuncti erāt) se ad veritatē transferebat.Pupillo,quia patre & matre, qui sunt natura adiutores propugnatorésq; orbatus sit,atq; adeò facultate quæ sola est ad auxilium ferendū necessaria,destitutus. Viduæ deniq;,quia viro,qui parentū loco tum curā illius,tum patrocinium susceperat,priuata sit.Nā eædem partes viro tribuuntur in tuēda vxore,quæ parētibus in virgine.Ferè etiā vniuersa Iudæorum gens locū obtinet pupilli,si cū cæteris omnibus cōparetur.Hæ nāq;,cùm calamitates vrgeant,modò cælitus nō fuerint inuectæ,propter crebra inter ipsas vitæ cōmercia non destituuntur illis opitulatoribus,qui cōmuniter ipsis inseruiant. Illi autē genti,cùm peculiaribus institutis ac legibus viuat,nemo est,qui opem ferat.Nam homines ex ea editi,graues quidē sunt necessariò: vtpote qui tanquam oleo seipsos tinxerint ad-

summæ virtutis professionem. Et quod graue est, seuerum esse solet: à quo magna pars hominum, propterea quòd voluptatis consectetur illecebras, abhorrere videtur. Attamē Moyses ait, Deum vniuersi rectorē, cui gens ista se totā dicauerit, eius orbitatem & solitudinē commiserari: quandoquidē ea sola ex vniuerso hominū genere Deo procreatori & parenti, quasi primitiæ, tributa est. Causa quidē est iustitia eximia virtúsq; eorum, qui autores huius gentis extiterunt: quæ res non aliter, atque immortales plantæ, permanentes, fructum perpetuò florentē, posteris salutarem, & omnibus vtilem (modò ipsi se vitiis, nō quæ nullam recipiunt curationē, sed quæ sanabilia sunt, solùm contaminauerint) producunt. Neq; quisquam certè, qui nobilitatem in numero perfectorū bonorum ducit, rectè facta contemnat: sed sic putet potius, eum in grauius odium meritò incursurum, qui ex optimis ortus parentibus, suæ vitæ ac morum vitiositate illis turpitudinis maculam asperserit. Nā cùm domestica probitatis habeat exempla, quæ sibi proponat ad imitādum, & nihil inde ad salutarem vitæ institutionem excipiat, vehementer culpandus est. Lex porrò homini patrocinium ac curam reipub. suscipienti rectissimè interdicit, ne in gente do Iosè incedat, Nam fraudulenti mores sunt animi illiberalis & abiecti, simulationis tenebris facinus admissum obtegentis. Princeps enim sic illos, qui suo parent imperio, tueri debet, vt parens liberos: quò ipse ab illis etiam, tanquā ab ingenuis filiis vicissim colatur. Ac propterea cōmunes ciuitatum, ac gētium quasi parētes (si verū dicendum est) sunt boni principes & magistratus: qui parem, imò verò maiorem interdum beneuolentiam erga suos declarant. Sed qui ad perniciem ac damnū eorū qui reguntur, magnos sibi principatus acquisiuerunt, non principes, sed hostes appellandi sunt: quippe cū ea moliantur, quæ capitales & infesti inimici soleant. Quinetiam qui astutè & ex occulto faciunt iniuriā, sunt deteriores his, qui apertè nos oppugnant: siquidē hos facilè propulsare licet, cùm simultatē suis quasi integumentis euolutam palàm ostēdant. At illorum improbitas, cùm alienum apparatū, tanquam in theatro, quò minus verè, qui sint, cognoscantur, sibi assumant, ægrè percipi deprehendíve potest. Atq; principatus ac magistratuum genera sola magnitudine ipsa inter se discrepātia, per vniuersas (propè dixerim) vitæ partes manant ac funduntur. Nam quòd rex est ciuitati, idem est pago primarius, familiæ dominus, medi-

cus ægrotis, dux exercitui, nauarchus classiariis, & mercibus: nauib' mercatoriis & onerariis nauclerus: gubernator nautis. Quibusquidē omnib' potestas est vel bene de suis promerēdi, vel malè. Velle autē debēt, quod melius est: ac melius profectò est, prodesse quibus poterūt, nemini obesse. Est enim istud. Deū sequi. Quandoquidem licet illi facultas suppetat vtrumq; prestandi, vult tamen ea sola, quæ bona sunt. Argumento est mūdi ortus, & eius gubernatio. Nam quæ nō erant, euocauit in lucē, vt essent: ordinē ex inordinato: qualitates ex his rebus, quę iisdē carebant: ex dissimilibus similitudines: ex disparibus naturis, pares & in idem cohærentes: ex rebus à cōmunitate & concētu abhorrentibus, cōmunitates & concētus: ex inæqualitate, vt ita dicam, æqualitates: ex tenebris deniq; lucē efficiens. Illi enim & beneficis eius ministris semper curæ est, vt deterioris naturæ erratū in meliorem rationem cōmutent cōuertántq;. Par est igitur bonos principes ac magistratus, si qua illis cura sit, vt Dei similes efficiātur, ista sedulò imitari. Ac cū infinita ferè sint, quæ præterfluunt & mentis humanæ aciē fugiunt, vtpote quæ in tantā sensuum turbā, quæ falsis opinionibus eam a vero abducat, inq; fraudem illiciat, illigata sit, imò verò in corpore mortali (quod sepulchrū propriè appellari potest) condita & quasi humata, nullum iudicē pudeat fateri se nescire, quod nesciat. Nam primùm, qui mentitur, ipse seipso fit deterior, cùm ex animo veritatem, tanquā in exilium eiecerit. Deinde verò, dum cæcā suam notitiam palàm ostendit, eos de quibus habetur iudicium, propterea ꝙ ea parum videt, quæ iusta sunt, infinitis certè afficiet incōmodis. Quando igitur obscuritas ipsarū rerum, quæ sua natura magnas tenebras menti offundunt, impedimento est, quò minus percipiantur, earū iudicia ab se reiiciat, referátq; ad iudices solertiores. At quosnā alios istos esse putemus, quàm sacerdotes, & eū qui primas inter illos tenet? Etenim veri & ingenui Dei ministri, sunt acuta admodum mētis indole imbuti ad discernendum: & quia Deus ipse, summus eorum rex ac dominus, exquisitissima acie, quid agant, obseruat, erratum etiam, quod alioqui perexiguū est, non exiguum ducunt. Quapropter omnibus sacerdotibus præceptum est, vt nec vinum, nec quod inebriare possit, bibentes, victimas offerant, ne vllum erroris & delirationis venenum irrepens in animum, eius oculos cæcet. Fortasse etiam quòd qui verè sacerdos sit, statim fit propheta: neque genere magis quàm virtute

ad Dei cultum & obseruantiam accedit.Prophetę autem nihil obscurum est & incognitum:quippe cùm solem sola cõprehensum cogitatione,& radios,quos nulla vmbra opacare poterit, in se contineat:quibus certè ea,quæ sensum fugientia,sola mẽte percipiuntur, euidentissimè comprehendat. Rursum, qui sunt mensuras, pondera, & stateras tractaturi, vt mercatores, caupones,circũforanei,& qui aliis merces vendunt ad viuendũ necessarias,siue siccæ illæ sunt, siue humidæ,à præfectis fori reguntur illi quidem:sed deberẽt, modò homines moderati tẽpe ratiq; essent,ipsi sibi imperare,nec metu,quę æqua sunt,sed sua voluntate facere.Nam rectè factum,quod nostri ipsorum animi inductione fit,omnino præstabilius est,quàm quod necessitate coacti facimus.Quocirca iubet cauponibus,mercatorib⁹, & aliis,qui eiusmodi vitæ genus delegerunt,vt æquas stateras, mensuras,& pondera sibi cõparent,nihilq; per fraudem moliãtur,quò emptores damno afficiant,sed ex animo liberè & syncerè singula & dicant,& agant:illud mente complectentes,iniquos quæstus ad perniciem valere maximè:diuitias cum æquitate partas,nunquam nec eripi, nec surripi posse. Et quoniam mercedes opificibus,propẽsæ solertisq; industriæ præmia proponuntur (nam qui sunt in egestate,hi opus faciunt, non illi, qui in magna rerũ abundantia viuunt)præcipit,ne illis differatur solutio,sed eodem die operis merces præbeatur. Nam absurdum est,vt locupletes ex illis rebus,quæ inopibus suppetũt, fructum capiant,& ipsi,cum omnibus copiis circũfluuant,gentes contrà,non pro eodem illicò remunerẽtur.An-non ista manifesta sunt exempla,quæ intuentes maiora scelera pręcaueãt? Qui enim nõ siuit mercedem debitã omnino procrastinari,sed vesperam statutam esse voluit, ad quem opifex,præmio laboris accepto,domũ abire debet:an-non idem multò anteà, rapinam,furtũ,fraudationem creditorũ, & quæ sunt eius generis, vetabat,quò animũ ad spectatas probitatis formas ac species percipiẽdas instrueret pulchréq; informaret.Est illud itẽ præceptum præclarè,ne quis iniuriã acceptã,etiã cùm possit, memoria teneat,neq; par pari propterea referat, neq; quenquam cõuitio probrisve afficiat,& maximè quidem surdum. Nã pugna est illa quidem omniũ iniquissima,cùm altera pars in agendo,altera in patiendo solùm versatur. Ac perinde faciunt illi,qui obices cæcis opponunt,aliásq; res ante pedes proiciũt, atque hi, qui mutis, & auribus captis maledicunt. Nam cùm illas

illas propter ignorationem transgredi nequeant, necesse est eos in hæc duo incommoda incidere, vt & à via aberrent, & pedum lędant vestigia. Illorum ergo animis, qui eiusmodi rerũ cùm inuentores, tum æmulatores sunt, lex metum, quem Deus ipse minatur, iniicit: idque meritò & accommodatè. Nam eos, qui sibiipsis succurrere non valeant, solus ille manu sua protegit defenditq;. Atque iniustè facientes sic ferè coram affatur. Quid stulti? vos ne, me nesciente, peccare vos posse arbitramini? Qui certè cùm eorum calamitates irrideatis, & peccetis in eas res, quibus eos miserè affictari contigerit, in aures scilicet, maledictis, in oculos, obicibus ante pedes proiectis, Deum, qui omnia oculis intuetur ac lustrat, nunquam celare poteritis. Qui etiam miserorum res asperas afflictásq; perinde insectamini, ac si vos non sitis pares calamitates subituri: vti videlicet tum corpus omni morborum genere captis oppressũmq;, tum sensus penitus fractos diminutósq; habeatis. Quiquidem exiguæ & leuiculæ rei causa non languescunt modò, sed eas etiam perferunt debilitates, quæ nũquam in integrum restitui queant. Eos igitur, qui suiipsorũ obliti sunt, & sibi plus honoris & gloriæ vendicant, quàm, quod humanæ naturæ imbecillitati debeatur, & incertas atque improuisas fortunæ insidias (quę sępenumero fulmina ex inopinato iactat, & eos qui secundo vitæ cursu vtuntur, in ipso felicitatis portu euertit) omnino effugisse se credunt, quid attinet se insolenter efferre, & in aliorum miserias supramodũ insultare? Cur non iustitiam potius, tum quæ Deo omniũ rectori ac duci assidet, tum cui ea datur facultas, vt etiam, quæ in secessus abduntur, non aliter, ac si in clara solis luce essent posita, vigilanti & peracuta oculorũ acie conspiciat, admodũ reuerentur? Isti mihi videntur propter nimiam crudelitatem, ne à mortuis quidem abstinere manus. sed quod vulgò in prouerbij cõsuetudinem abiit, mortuos mactare non vereri. Nam in membra, quæ sunt iam quodammodo mortua (oculi enim, qui nõ cernunt, mortui sunt, & aures itidem, quæ non audiunt) vsq; eo insultãdum, contumelioséque inuadẽdum statuunt, vt in eũ cuius hæc sunt membra, etiã si ex hominum numero deletus esset, feram immanitatẽ, & animũ implacabilem declararent: nec quicquam humanitatis commiserationisve (quæ duo etiam hostes in crudelissimis bellis erga mortuos seruare solent) erga eum præstarẽt. Sed hæc hactenus. Deinceps concẽtum quendã similium præceptorũ tradit,

 his

his verbis: Non facies iumenta tua coire cum alterius generis animantibus: non vineam feres diuerso semine: vestimenta ex duobus contexta (opus planè adulterinum) non indues. Primum præceptum annumeratur ex legibus,quę contra adulteros,latæ sunt,quò sceleris turpitudo magis ante oculos proponatur: videlicet ne alienis nuptiis, non modò coniugum mores violando, verumetiam bonam spem ingenuæ sobolis propagandæ penitus pręcidendo,aliquando struamus insidias. Nam qui animalibus rationis expertibus coitu eorum, quæ sunt alterius generis, interdixit, videtur fibras adulterij radicitùs euulsisse. Ad eas item leges, quæ iustitiæ sunt propriæ, hoc ipsum etiam referri potest.Neque est recusandum,quò minus vnam eandémque rem,si qua ratione fieri possit, ad plura accommodemus. Par est igitur, ea, quæ communione coniungi possunt,in vnum cogere. Quæ enim sunt generis vnius, ad communitatem nata sunt: siquidem contrà, quæ sunt diuersi, à coniunctione communionéque abhorrent. Quibus quidem si quis nefarios congressus admiscere moliatur, iniquus est,& legem naturæ euertit.Lex etiam,quæ verè sacra est, tanta vtitur cautione in æquitate tuenda, vt ne agrum animalibus,quæ sunt robore dispария,arari permittat: sed vetet, quò minus asinus & bos simul iugati arent:ne animal: quod imbecillius est, præpotentibus robustioris viribus, magis eniti & contendere coactum,defatigetur ac penitus succumbat.Atque tametsi bos animal robustius in numero mundorum animalium ponitur,asinus autem,imbecillius animal,in numero immundorum: tamen illis animalibus, quæ videntur deteriora, vtilitatem, quæ ex æquitate capitur, lex non inuidit: idque mea quidem sententia, necessariò ad iudices erudiendos, ne ignobiles & abiecti in iudiciis inferiores discedant.Apud quos non de genere, sed de virtute, aut vitiositate disceptari solet. Est illud præceptum, quod est postremum in coniugatione, nimirum, Ne linum cum lana,quæ sunt alterius generis,contexas, istis quidem haud quaquam dissimile. Etenim in illis non solum diuersa natura, res est à societate aliena, sed etiam vis violentior alterius (quando necessitas postulat,vt illis vtamur) ad dilacerandum potius,quàm ad coniungendum valet. In coniugatione trium præceptorum, illud medium locum obtinet:Ne quis vineam diuerso semine ferat. Prima causa est, ne quæ essent generis diuersi, ipsa inter se commiscerentur.

 Nam

Nam ſata cum arboribus, & arbores cum ſatis minimè coaleſcere cohæreréque ſolent. Ac propterea natura non idem tempus certum ſtatutúmq; viriſque definiuit ad anniuerſariorum fructuum procreationem: ſed his ver, tempus oportunum tribuit ad demetendum: illis autem ad earum fructus percipiendos, qui durioribus inuolucris obteguntur, extremam ęſtatem. Vſu venit enim eodem tempore, vt hæc quidē ſiccitate areſcāt, cùm anteà ſiccitate aridæ. Nā hyeme, cum folia arboribus excidunt, ſata florent: vere autem è contrario, cùm omnia genera ſatorum areſcunt, arborum, tam manſuetarum, quàm agreſtiū materiæ frondeſcunt. Et eſt eadem ferè temporis circumſcriptio, in qua & ſatorum fructus matureſcunt, & fructus arborū initium ſui ortus capiunt. Meritò igitur ea, quæ ſunt tot differentiis, & naturæ, & florum, & idoneorū temporum ad ſuos fructus producendos inter ſe diſtincta, ſeiunxit ac ſegregauit: ordine in inordinati locum introducto. Nam ordini cognata eſt pulchritudo, inordinato autē deformitas. Secunda eſt, ne vtraq; ſpecies viciſsim & lædatur & lædat, dū altera alterius ad ſe attrahit alimentum. Quoquidē (ſicut in fame & rerum neceſſariarum penuria accidit) minutatim diſtributo, plantæ omnes omnino flacceſcent: & vel ſterilitatem ſuam ipſæ oſtendent, cū ſint omnino infrugiferæ, vel inopia alimenti debilitatæ, nunquam eximios fructus producent. Tertia autem, ne frugifera terra nimis graui onere prematur: idq; partim ob continuatam & cohærentem rerum eodem tēporis momento ſeminatarum conſitarúmve crebritatem, partim ob duplicatam fructuū propagationem. Nam domino ex agro, ſicut regi ex ciuitate, ſatis eſt vnum vectigal quotánis exigere. Plura autem tributa velle capere, eſt inſignis cuiuſdā auaritiæ: qua leges naturæ penitus proſtratæ iacent. Quare lex cum his, qui vitem auaritiæ cauſa ſerere ſtatuerint, ſic loquitur: Ne ſitis deteriores regibus, qui armis & copiis militaribus vrbes ac regiones ſubegerunt: qui quidem, quò non ſolū in poſterum proſpiciant, verumetiā illis, qui in ſua ditione ſunt, parcant, vnum annuum vectigal exigēdum decernunt: hoc apud animum proponentes, vt ne exiguo tēporis ſpatio eos prorſus ad extremam inopiam redigāt. Vos ex eodem ſolo, vere quidem, hordei, & tritici tributa exigitis: æſtate autem, eorum fructuū, qui durioribus integumentis inuoluuntur: ſicq; idem ſolum, duplici vectigali exacto, eneruare vultis. Defatigabitur quidem ipſa terra, nec iniuria, more ath-

letæ, cui non datur locus respirandi virésque colligendi, quò ad alterius certaminis initium paratior accedat. Verùm, vt videtur, vos eorum, quæ ad communem vtilitatem præcepei im, facilè estis obliti. Quod si memoriam præcepti, quod de septimo anno traditum est, teneretis, quo æquum putaui agrum propter labores sex annorum, quos statutis anni temporibus fructus secundum naturæ leges proferendo sustinuisset, quasi sacrum debere interquiescere, nullóque agriculturæ opere fatigari, non iuueniliter ac temerè elati, non violenta auaritiæ impulsione commoti, de semente noua cogitaretis, terrę́q;, tum quæ arboribus consita est, tum maximè, quæ est culta vitibus, semina mandaretis, quò duplici fructu, vtroq; quidem iniusto, in singulos annos, vestras opes amplificaretis: ac præ nimio facultatum augendarum studio, præter modum auidi & appetētes pecuniæ conquirendæ videremini. Nam qui septimo anno agros suos quiescere permittit, nullo fructu ab illis percepto, quò terra fatigata vires suas reficiat, idē nequaquam eandē duplici onere grauare premeréq; in animū inducet. Quocirca inter eiusmodi reditus non modò vuæ germen, sed sementis fructum prophanum & impurum esse cōstanter affirmarem: partim quòd spiritus vitalis, qui in feraci solo residet, opprimitur quodammodo & suffocatur, partim quòd, qui eas res hoc modo parare studeat, Dei munera labefactat absumítque: atque adeò suas cupiditates, dum eas modicis terminis minimè circūscribit, lōgè lateq; fluere ac diffundi finit. An-non ergo par est eiusmodi præceptiones amplexari, quæ hominum auaritiā admodum coercēt penitúsq; amputant? Qui enim, dum priuatus est, se assuefecerit, etiam in plātis ab iniquo lucro abstinere, idem si maioribus opibus comparatis fiat rex, eandem consuetudinem erga viros pariter ac mulieres tenebit: ne scilicet duplicia tributa exigat, néve illos, qui ipsius parent imperio, vectigalibus opprimat. Nam cōsuetudo, quæ simul cū ætate creuit, ad duros ac difficiles mores tum molliendos, tum instituēdos quodāmodo, tum deniq; ad formas pulchriores scitè effingendos, satis habet viriū. Ac formæ pulchriores sunt illæ quidem, quas iustitia in animo imprimit insculpitq;. Ista quidē Moyses sigillatim vnicuiq; decernit. Sunt etiā alia pręcepta latius patētia, quæ genti vniuersæ cōmuniter edicit: admonens, vt ea non erga amicos solùm & socios, verumetiā erga eos, qui à nostra societate desciuerūt, præstemus. Ait enim, si intra mœnia cōclusi, vest

si, vestro parere imperio recusent, vestra iuuētus probè armata, cum apparatu bellico eos adoriatur, & exercitu vndiq; circūfu so, ad aliquod tēporis spatium expectet, & quò res gerendas fir mius cōstantiúsq; suscipiat, rationi potius, quàm iræ obtemperet. Confestim igitur fœciales mittat, qui eos ad concordiā hortentur: & pariter vires copiarum eos obsidentium ad bellum gerendum aptissimas commonstreat. Quod si eorum, quibus ad nouas res moliendas adducti erant, illos pœniteat, & quacunque conditione conuersi, se quò pax constituatur, vobis subiiciant, vestri fœdera (pax enim licet valdè incommoda, bello longè anteponenda est) lubentes excipiant; sin viribus & audacia confisi, magnos spiritus sumant ad contumaciam, vestri, vbi æquitatis subsidium, quòd nequid superari, nacti fuerint, machinis primùm ad murum admotis, impetum faciant. Deinde partibus eorum disruptis, agmine facto, irruant. Atque telis in hostes exquisitè coniectis, in omnes partes, districtis gladiis, eos trucident: nec ea, quæ anteà pacis appetentes, patrare ad tempus differebant, acriter & acerbè vsque eo persequi desistant, quoad hostium exercitum vniuersum, nullius ætatis ratione habita, penitus prostrauerint. Tum aurum, argētum, reliquáq; prædam capiant. Postremò vrbem facibus iniectis incendant, non solū ne eadem ipsa in posterū aliquādo excitari, seditionémve conflare possit, verumetiā vt vicini illius rei metu (homines enim alienis malis ad modestiā erudiri solēt) admoniti, sapere discāt. Cęterū virgines & mulieres dimittantur liberæ, quoniā nihil earū rerū, quas bellū seditiosè molitur, ab illis euenturū expectare poterūt: vtpote quæ propter naturalē imbecillitatē immunitate & vacatione à bello gerendo donatæ sunt. Ex quo perspicuū est, Iudæorū gentē cum omnib⁹, qui concordes sunt, & pacē ex animo amplexantur, amicitiā & fœdus retinere. Neq; tamē hæc gēs adeò abiecta est, vt illis, qui vi manúq; iniustè in eam imperiū occupare nitūtur, præ ignauia se dedat illa quidē, sed cùm pœnas de eiusmodi sumere aggrediatur, inter eos, qui fallaciter & insidiosè, & q secus in vita erga ipsam animati videātur, accuratè distīguat. Nā est animi planè efferati & immanis illis mortē inferre, qui vel minimū, vel nihil omnino peccauerint. Atq; cum homines bellū parant, mulieres etiam (quarum vita natura sua pacis & ædiū custodiæ fautrix est) tanquam accessionem adiungere, in eodem vitio est. Tantum porò iustitiæ amorem eorum mētibus, qui in sua

repub.degunt,inseuit Deus,vt ne vrbis hostilis & infestę agros frugibus redundantes populari,aut segetes vastando,aut arbores excidendo,quò fructus perirent,aliquando aggrederentur. Cur enim,inquit,iniuriarum memor, in res inanimas natura mansuetas,& fructus iucundos proferentes sęuis? Heus tu,nunquid arbor ferum & truculentum animum,qualis in hoste existere solet,declarat,vti pro his,quæ reddiderit,quæq; parata sit reddere radicitus extirpetur? Imò verò contrà,multum iuuat, cùm affluentiam rerum, non solùm quæ ad victum necessariæ sunt,sed etiam quæ ad lautam & delicatā vitam quæruntur,victoribus suppeditet. Non enim homines solùm dominis suis pensitant vectigalia,verumetiā plantæ, ea quæ sunt multò vtiliora(sine quibus vita non poterit constare) certis anni temporibus largiuntur.Infrugiferis autē & sterilibus,atq; adeò illis, quibusmateria agrestis inest ne parcatur ab his,qui eas excidere voluerint ad valla,ad cruces,ad palos, ad fossas extruendas & ad scalas ac turres ligneas,cum opus sit,faciendas. Ad istas nanque res,& alias eius generis,erunt valdè accommodatæ.Diximus igitur,de his,quæ ad iustitiam pertinent. Ipsam autem iustitiam(cuius quidem dignitatem nulla laus,nulláve cōmendatio exæquare valet)quis poëta,quísve orator satis prædicare poterit? Vnum tamen bonum,quod cum ea coniunctum est,omnium facilè prę̄stantissimum(æqualitatem dico)quamuis de aliis dicere supersedeas, satis profectò erit ad eius laudationē. Est enim æqualitas, vt hi,qui in naturæ peruestigatione versantur,nobis tradiderunt,mater iustitiæ: Est etiam lux,quam nulla opacat vmbra: solis quoq;,si verum licet dicere, similitudinem gerit: quandoquidem inæqualitas,in qua insunt nimium & parum,quæque origo ac fons est obscuritatis,illi ex aduerso repugnat. Aequalitas omnia,quæ cælum,terráve continet,ratis legibus atq; institutis pulchrè gubernat. Cui enim obscurum est,solem dies cum noctibus,& noctes cum diebus, æqualitate spatiorum,quæ proportione constant,metiri? Quæ quidem ex euentu quodam anniuersario appellantur,ęquinoctiū vernum, & autumnale.Natura verò rem adeò perspicuè ante oculos posuit,vt vel imperitissimi æqualitatem illam,quæ in dierum ad noctes collatorum longitudine cernitur, sentiant. Quid verò cōuersiones & ambitus lunæ(quæ quidem tum crescit, tum defectibus ad initia recurrit,id est, & à sua cum sole cōgressione, quoad luce penitus compleatur,tranat,& ab hoc ad illā denuò)

an

an-non ſpatiorum æqualitate circumſcribuntur? Nam tantum creſcit luna, quantum imminuitur in vtraque quantitatis forma, ſiue quæ in multitudine, ſiue quæ in magnitudine cernitur: vſque adeò vti in cælo, quod eſt natura puriſsimum, æqualitas egregiè præter cæteras res colatur. Eadem eſt ratio aëris, qui ad eam proximè accedit. Nam cum annus quadrifariam diuidatur, in ea nimirum, quæ ἐτησίους ὥρας, id eſt, ſtatuta anni tempora appellamus, aëris natura vnà conuerti & mutari ſolet, inque illis conuerſionibus mutationibúsque ordinem, qui dicendo exprimi nequit, in inordinato commonſtrat. Cũ enim in hyemem, ver, æſtatem, & autumnum, menſibus numero ternario in ſingula tempora æqualiter partitis, diſtributus ſit, ἐνιαυτὸν, id eſt, annum (qui quidem, vt ipſum nomen indicat αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ, id eſt, ipſe ſuo ambitu omnia coërcens continet) omnino conficit: quippe cum non aliis temporum viciſsitudinibus, quàm illis, quas ἐτησίους ὥρας vocamus, hoc poſsit efficere. Quinetiam æqualitas ipſum aërem tranat, à cæleſtium rerum ac ſuperarum extremitate exorſa, & ad terreſtrium oras vſque peruadens: quippe quæ ſuam puriorem naturam, ætheri finitimam in ſublime tollit: alteram autem, quæ eſt quaſi ſplendor ex ea profuſus, ſecundum eius lumen dico, deorſum, inſtar ſolis, mittit. Etenim eorum, quæ apud nos peccantur, inæqualitas: quæ autem rectum ordinem tenent, æqualitas cauſa eſt. Quæquidem & in natura vniuerſi (ſi quàm maximè ſignificanter dicere velimus) ornatus eſt: & in vrbibus, democratia, quæ & optimis legibus temperata eſt, & rerũpub. præſtantiſsima. Eſt etiam integra valetudo in corporibus, in animis verò perfecta virtus. Nam inæqualitas contrà, morborum, aliorúmq; malorum origo & cauſa exiſtit. Verùm hominem vitam, quàm longiſsimè propagantem tempus planè deficeret, ſi omnes æqualitatis & iuſtitiæ, quam peperit æqualitas, laudes dicẽdo perſequi vellet. Quocirca ſatius eſſe puto, vt his, quæ ſunt expoſita, contentus, cætera diuina eius quaſi ſimulachra in ſtudioſorum animis, quò eorum memoriam excitem, tanquam in auguſtiſsimo loco ac domicilio deſcripta relinquam.

PHIL

PHILONIS IVDAEI, De iudicis officio.

Ioanne Christophorsono Anglo, interprete.

CVM omnes, qui sunt ciues in sacrosancta repub. à Moyse descripta, omni animi motu à ratione auerso, omníque vitiositatis genere vacuos esse iubet lex, tum eos potissimũ, quibus vel sortitione, vel hominum suffragiis defertur potestas de aliis iudicandi. Est enim absurdum, vt vitiis implicati teneantur hi, qui aliis iusta æquáque administrare profitentur: quiquidem officia naturæ debent tanquam ad picturæ cuiusdam primariæ exemplar accuratè exprimere. Quemadmodum enim vis ignis, quæ multò antè sua sponte feruet, omnia, quæcunque attingit, calfacit, & è contrario, niuis vis, cùm sua frigescat natura, res etiam alias refrigerat: sic quoque iudex debet syncera esse iustitia refertus, si modò æquum & bonum his, qui eius implorant auxilium, subministrare voluerit, vti tãquam salutari riuulo ex dulci fonte deriuato sitim eorum, qui æquitatis cupiditate ducuntur, expleat. Quòdquidem facilè fiet, si non solùm cùm ad iudicium dandum accesserit, putet se simul & de aliis iudicaturum, & aliorum subiturum iudicium, verumetiam si cùm sit sentẽtiam dicturus, assumat sibi tum prudentiam, vt non per errorem labatur, tum iustitiam vt quod sit suum cuiusque, id cuique pro dignitate tribuat, tum fortitudinem, vti cùm sit supplicium hominibus in aliquo maleficio deprehensis irrogaturus, neq; precibus flecti, neq; misericordia possit. Nam cui istæ virtutes curæ sunt, communis reip. patronus meritò debet existimari, similisq; bono haberi gubernatori: quippe cùm tumultuum & perturbationum procellas ad salutem eorum & securitatem, qui res suas eius fidei commiserint, sedare tranquillaréq; sedulò laboret. Primùm ergo iubet lex, ne iudex rei cuiquã temerè aures præbeat. At quid, quæso, hoc sibi vult? Heus tu, inquit lex, aures tuæ purgatæ sunto. Purgabuntur autem, si flumen honestæ disciplinæ & præceptionum cõtinenter in eas illabatur: sermones autẽ inanes, plebei, ridiculi, siue poëtarum sint illi quidem, siue mimorum, siue præstigiatorum, qui res nihili verbis magnifio

gnificè extollunt, prorsus ab illis depellantur. Aliud præterea, quod cũ superiore prorsus consentit, ex hoc præcepto, Ne scilicet iudex rei cuipiam aures temerè præbeat, significatur. Qui enim animũ attendit testimonio eorũ, qui rem solũ auditione acceperint, non prudenter quidem & sana mente, sed temerè & inconsultò attendit: siquidem oculi cùm in rebus gestis defigãtur, eas ipsas res quodãmodo contingunt, & subsidio lucis, qua omnia collustrantur aperiuntúrq;, penitus comprehendũt. Auribus autem, vt quidam ex veteribus scriptoribus appositè dixit, minus fidei est adhibendum, quàm oculis: quippè cum rebus non intersint illæ quidem, sed sermonibus, qui sunt rerum interpretes, quíque verum dicere non semper solent, in omnes partes rapiuntur. Quapropter quidam ex Græcis legumlatoribus, qui è sacratis legis Mosaicæ tabulis idem ipsum transferebant, præclarè videntur præcipere, ne aures testes adhibeantur: perinde ac si oporteat ea, quæ quispiam viderit, certa iudicare, quæ autem audiuerit, incerta. Porrò secũdum datum est iudici præceptum, ne munera capiat. Nam munera, inquit lex, cęcant hominum oculos, æquum & bonum labefactant, mentẽ via publica absq; errore incedere non sinunt. Et quemadmodũ in causis iniquis munera capere, est hominum longè perditissimorum, sic quoque in iustis idem ipsum facere, eorum est, qui certè ex dimidia saltẽ parte in improborũ numerũ referri meritò poterũt. Sunt enim quidã vestitu eleganti & exquisito amicti, semiimprobi, iustitiæ munus iniustè exequentes: quiquidem in eo sunt gradu locati, vt de maleficiis contra eos, qui eadẽ admiserint, decidant. Qui certè non gratis secũdum eos, qui causam obtinere necessariò debẽt, sententiã pronuntiandã putant, sed audacter affirmant cognitionẽ suam venalẽ esse, & mercede cõduci oportere. Itaq; cũ aliquis hoc illis crimini dat, dicunt se æquum & bonum non violasse. Illos enim causa cecidisse, quos cadere æquum erat, hos autem causam obtinuisse, qui obtinere debebant: atq; hoc pacto se purgare nitũtur, sed malè. Nam bonus iudex duas res secum ad causas afferre debet: cognitionem ex legibus haustam, & à muneribus capiendis abstinentiam. Siquidem qui muneribus adductus æquum & bonum administrat, hic rem natura pulchra imprudens deformẽ efficit. Itéq; alia peccat partim seipsum pecunię capiendę assuefaciẽdo, quæ res hoĩes ad grauia scelera solet impellere, partim nocendo ei, cui prodesse debuerat, pretium pro æqui & boni administratione

tione persoluenti. Quocirca scienter & peritè præcipit Moyses æquum & bonum æquitate exequendum esse. Quo præcepto tacitè indicat etiam in eo exequendo locum habere solere iniustitiam: idq; committi ab illis, qui nõ modò in iudiciis. verũ etiam vbiq; terra marique, atque in omnibus, propè dixerim, vitæ negotiis dona pro æqui ac boni administratione capiunt. Iam verò aliquis exiguam pecuniæ summam sibi creditã reddit, quò fraudi sit potius creditori, quàm emolumẽto: vti nimirum cùm in parua summa, fide seruata, creditorẽ inescauerit, possit in maiore fidem datam fallere, sicq; illum dolo decipere. Quodquidem nihil aliud est, quàm æquum iniquè exequi. Nam rem alienam reddere, æquum sanè est: sed id iniquè fit, cùm ad plures res per fraudem acquirendas fit. Causa autem in primis, cur hęc in grauissimis rebus peccata sint, ex eo nascitur, quòd homines ad mentiendum assuefiunt. Quam rem à primo tempore ætatis, atque adeò ab ipsis incunabulis partim nutrices, partim matres, partim reliqua domesticorum seruorum, ac liberorum turba ita infundũt in animos, vt in factis dictisq; semper existat, & cùm eisdem simul quasi nutriatur. Estq; præterea eadem res ita ab illis animo copulata coniunctáque, vt pars eiusdem necessaria à natura profecta videatur. Quæ sanè licet à natura reapse generata esset, tamen deberet rerum honestarum disciplina & institutione penitus præcidi. Nam quid tam pulchrum in vita, quàm veritas? Quam sapientissimus Moyses in stola summi sacerdotis sacerrimo in loco propter pectus, vbi pars animi est, qui principatum obtinet, collocauit: eo consilio, vt illum monimento omnium pulcherrimo, præstãtissimóq; exornaret. Quin etiam iuxta veritatem, aliam quandam facultatem ei cognatam posuit, quamquidem declarationem nuncupauit: hásq; duas res duarum formarum orationis, quæ nobis insunt, tanquam imagines esse voluit. Quarum formarum mente concipitur altera, altera ore profertur. Nam quæ profertur ore, declarationis indiget, qua ea, quæ in interiore nostra cogitatione recondita sunt & abstrusa, singula proximo aperiantur. Quæ autem mente concipitur, veritate eget cùm ad vitæ, tum ad actionum illarum, quibus via ad beatam vitam munitur, perfectionem. Tertium præceptum iudici datum est, vt in res magis, quàm in homines, qui in iudicio litigant, inquirat: eásque à persona eorum, de quibus habetur iudicium, omnino secernere separaréq; nitatur, atque

veniat

veniat quasi coactus non modò in ignorationem, verumetiam in obliuionem eorum, quos norit memoriáq; teneat, vt familiarium, amicorum, & ciuium: & rursus, alienorum, inimicorum, & peregrinorum, ne vel beneuolentia, vel odio inductus, æqui & boni cognitionem obscurare conetur. Nam alioqui necesse est, non aliter ac cæcum, qui sine baculo viam aliquam ingreditur, nullósque habet duces, quorum subsidio nitatur, impingere labíque. Quapropter bonus iudex eos, qui litigant in iudicio, quicunq; illi fuerint, tanquam ob oculis remouere debet, simplicémque & nudam rerum intueri naturam: quippe cùm non opinionem, sed veritatem sequendo, iudicare oporteat. Istúdque secum cogitet, iudicium ipsius Dei esse: iudicem autem administratorem iudicij, atq; administratori, quamuis rem omnium, quæ in humana vita cernuntur, longè præstantissimam sibi habeat à Deo Opt. Max. creditam, non tamen permissam esse potestatem, vt in his, quæ sunt Dei propria, per indulgentiam cuiquam gratificetur. Porrò præter ea, quæ sunt modò commemorata, aliud prætereà Moyses dignum sanè admiratione tradit, cùm iubet, pauperis in iudicio non capiendam esse misericordiam: & tamen idem ipse vniuersas leges à se descriptas præceptis de misericordia & clementia refersit: qui vt eos, qui superbi sunt & arrogantes, magnis insectatur minis, sic magna proponit præmia his, qui proximorum calamitates subleuare non grauantur: quíque facultates non possessionem suam ac propriam putant, sed egentium communem. Nam verum profectò est illud, quod quendam è veteribus non inscitè dixisse fertur: homines nulla alia in re magis Deum sequi, quàm in benignè faciendo. Nam quod, quæso, excellentius bonum est, quàm vt mortales Deum imitentur immortalem? Quocirca diues, qui argentum & aurum domi congesserit, neutiquam in thesauro suo illud reseruet, sed proferat in medium, vti duram & acerbam inopum victus rationem læta & liberali largitione subleuet. Itémque si quis illustris sit, non debet se nimium efferre insolentérque gloriari, sed colere æqualitatem, & libertatem loquendi etiam ignobilibus impertire. Quod si porrò quisquam robore corporis valeat, sit firmo imbecillioribus præsidio, & non quemadmodum in gymnicis certaminibus fieri solet, viribus infirmiores superare contendat, sed studeat potius vires cum illis communicare suas, quos propriæ deficere videantur. Nam qui è fontibus sapientiæ doctrinam

hauserint, hi, inuidia ex animis tanquam in exilium eiecta, non aliorum impulsu, sed sua ipsorum animi inductione proximorum commodis inseruiunt: doctrinæque riuulos in eorum animos per aures infundunt: ad eum finem, vt simili eos scientia & cognitione imbuant. Atque vbi vident iuuenes, quasi plantas virentes & generosas, natura & ingenio valere plurimum, lætitiam inde permagnam capiunt: quandoquidem arbitrantur se diuitiarum, quæ sunt animi propriæ, quæque vnæ veræ diuitiæ sunt, hæredes inuenisse. Quos cùm sibi asciuerint, eorum animos doctrina & præceptionibus, more agricolarum, vsque eo colunt, quoad firmatis stirpibus virtutis florescentes, fructū probitatis efferant. Eiusmodi quædam præceptionum quasi simulachra attexuntur legibus, dispersèque inseruntur, non alio consilio, quàm vt egentibus res ad vitam necessariæ affatim suppeditent; quorum quidem in iudicio solo misereri non licet. Nam misericordia in aduersis casibus locum habet. Qui autem sua sponte se obstringit sceleribus, is non infelix, sed iniustus censendus est. Atque vt iustis honores, ita iniustis supplicia rata esse debent. Quare nemo improbus, etiam si egens sit, & permiserationem, quæ de eius inopia suscipitur, subterfugere conetur, quò minus pœnas det, iudicem dolo deludat: quippe cùm admiserit facinora, quæ non misericordia, sed odio digna videantur. Iudex autem, cùm accedat ad iudicandum, non aliter atque bonus argentarius, naturas rerum secernat separatímque expendat, ne eas, quæ sunt puræ probatæque, cum adulterinis confundat commisceárve. Multa quidem alia cùm aduersus falsa testimonia, tum de iudicibus dici possunt, sed ne nimis longus sim, veniendum est ad illud, quod est decem præceptorum extremum: quod quidem, vt alia singula, paucissimis verbis à diuino oraculo prolatum est: sic enim se habet, [Non concupisces.]

FINIS.

Hic liber in nonnullis exemplaribus coniungitur cum eo, qui, De pietate, inscribitur.

ALT

ALTERA VERSIO PHILONIS IVDAEI, De oraculis seu effatis diuinis decem, quæ summa sunt legum capita.

Ioanne Vœuræo Gallo, interprete.

RES gestas virorum, quos & sapientes prædicat Moses, & sacri libri declarant primores ducésq; gentis nostræ extitisse, adeóq; legum non scriptarũ vice & loco esse, superiorũ librorum confectione patefeci: deinceps iam ipsa scriptarum legũ summa capita accuratè, diligentérq; persequar. Nec verò si qua se offeret allegoriæ ratio, hanc prætermissurus sum, in eorũ gratiam, qui reconditã sententiam studiosè inuestigant, & facilioribus interim omissis, de difficilioribus statim quærere consueuerunt. Si cui autem mirum videatur, cur in vasta solitudine potius, quàm in vrbibus leges suas tulerit Deus, is sic habeto. Primùm, dici vix posse, quàm multis vitiis magna pars vrbium inquinari soleat. In iis locum plerumq; est tum impietati in Deum, tum mutuis hominum inter se iniuriis: omnia enim adulterata inibi, corruptáque esse. Quæ syncera sunt legitimáq;, prospero successu vinci ab adulterinis: vera item, à verisimilibus, quæ quidem reuerà planè falsa sint: ficta tamen & emẽtita rerum simulachra exhibeant, quibus ferè alij alios in vrbibus circũuenire solent: vbi fastus ingens, quo nihil in hominum mentes irrepit occultius, quẽ admirantur & colunt nonnulli, innanẽ gloriam honesto & specioso loco habentes propter coronas aureas, vestésq; purpureas, ac satellitum, lecticarúmq; multitudinem, quibus isti, qui vulgò beati ac felices dicuntur, sublimes ferũtur, interdum quidem mulis equísque iunctis, interdum etiam hominibus, qui sellas ceruicibus subeant ac gestent, idq; adeò maiore animi quàm corporis cruciatu faciãt propter iniuriæ atrocitatem, reíque indignitatem. Quinetiam multorum, præter hæc,

vitiorum autor opiféxque factus est, insolentiæ, arrogantiæ, impuritatis: atque hæc ipsa sunt tum externorum, tum ciuilium intestinorúmq; bellorũ initia, quæ terra mariq;, publicè ac priuatim miscent turbántq; omnia. (Quid verò cõmemorem mutuas ciuium offensiones?) Parit enim fastus etiam cõtemptum rerum diuinarũ, quantumvis summum honoris gradũ tenere censeantur. Sed quis tandẽ honor iste fuerit? quandoquidẽ abest veritas, quæ re verbóq; honorabilis esse, vel ex eo intelligi potest, quòd contrà, falsa rerũ species despicabilis naturâ sit, & honoris expers. Rerũ verò diuinarum cõtemptus neminem latet eorum, qui vident paulò acutius. Infinitę enim rerũ species pingendi sculpendiq; artibus fictę & expressæ sunt, & delubris etiã templísq; cinctæ & ornatę: atq; excitatis aris, honores diuini signis & statuis, cæterísq; id genus rebus, inanimisquidem illis, exhibiti: quos qui exhibuerunt, in sacris literis cõuenienter appositéq; cum scorti liberis cõparari solẽt. Quemadmodũ enim hi, quòd ignorent vnum modò sibi esse patrem naturalẽ, patris nomine appellãt, quotquot matri amatores fuerint: sic & in singulis vrbibus ferè extiterunt, qui cùm ignoratione veri Dei te nerentur, infinitam nominum falsò vsurpatorũ multitudinem in deorũ catalogum retulerint. Mox cùm alia apud alios diuinis afficerentur honoribus, viguerũt de summo bono discrepãtes sentẽtiæ, quæ homines ad alia omnia transuersos rapuerũt. Ad ea igitur in primis spectasse videtur Deus, dũ suas leges extra vrbiũ pomeria sibi ferendas esse duxit: ac præter hæc illud quoq; cogitasse, oportere eũ, qui leges sacras suscepturus esset, animum habere elutum ac repurgatũ ab iis inquinamẽtis, quę miscellanea turba, hominúmq; colluuies in vrbibus sic illinere cõsueuit, vt elui vix possint. Fieri autẽ non posse, vt id vnquam prius vlli cõtingat, quàm à suis segregetur ciuibus: & verò, si segregetur, ei statim cõtingat: sed longo pòst tẽpore, dum videlicet impressæ superiorũ scelerum notæ paulatim obliterentur, omninóq; deleantur: quo modo artis medicæ periti curãt ægrotos, quos non prius sibi nutriendos putant, quàm morborũ causas exemerint. Dum enim hæ perstiterint, inutilis planè nutritio fuerit, nihilq; aliud pręstiterit, quàm noxiã morbi materiã. Meritò igitur cùm ex pernicioso oppidanorum cõmercio suos in solitudinem abduxisset, quo eorum animos à vitiis repurgaret atq; eximeret, cibum tãdem mentibus exhibere cœpit. Sed quemnã hunc fuisse præter legem, sermonémq; diuinum puta-

bim

bimus?Sequitur causa tertia,quę huiusmodi ferè est,Quemadmodum qui longam suscipiunt nauigationem,nō vela tunc remósq; aut gubernacula adornare incipiunt,cùm iā è portu soluerint,sed prius quàm se à terra subducant, quæcunq; ad nauigationem cōducunt,apparant:ita existimauit ille non eos, quibus iam sorte distributa esset prouincia,aut iam remp.fundatā & constitutam haberent,leges exquirere, quibus remp.constituant:sed eos qui magna alacritate reipub.administrādę rationem & formam,qua ipsa respub.vtiliter ac salutariter cōstitui posśit,meditati essent ac didicissent, eò colonias deducere, vbi paratā illam reipub.gerendæ formam stabiliant summa cum animorū consensione,æquabiliq; cōmunionis iure, ac distributione eorū quæ cuiq; cōgruunt. Adferunt nōnulli & quartā causam,non illam quidē inconcinnā,neq; verò à veritate alienam. Cùm enim necesse esset mentibus persuaderi leges illas clarissima verissimáq; Dei oracula,non hominū inuenta cōmentáve esse,Hebræos suos procul ab vrbibus abduxit Deus in vastā solitudinem,ac nō solùm fructibus satiuis,sed etiā aqua potabili infœcundam,vt dum penuria laborātes rerum necessariarū,ac proinde sibi à siti & fame timētes,derepente inciderēt in copiā rerū spōte sese ipsis offerentiū,cælo videlicet confertim depluēte alimentū,quod manna nominatur,ac demittente obsonium, prouentum nimirum coturnicū velut ex fœcundo ac prolifico aëre in terrā ruentium:aqua etiā,quæ amara prius esset,dulcescente,& in naturā potabilis transeunte. deniq; prærupto saxo, aquarū vim instar imbrium effundente: iam tum neq; Nilum admirarētur, neq; dubitarent leges illas ab ipso Deo esse latas. Cuius rei fidē ipsis abūdè faceret diuina benignitas, quā pressi angustiis experirentur,nihil tale sperātes. Cùm igitur abundè ea,sine quibus non viuitur,suppeditasset Deus, ea largitus statim est,sine quibus nequaquam bene viuitur. Porrò quidē ad vitam tuendā cibus potúsq; necessarius erat. Is suppetebat citra vllam ipsorū curam industriámve.Ad vitā autem benè ac rectè instituendā opus omnino erat legibus ac præceptis.Lex ferebatur,quæ non in speciē tantùm meliores efficeret.Atq; hactenus causas maximè probabiles cōsentaneásq; recēsuimus,quæ quidem hac de re dici posśint: veras em̄ solus Deus perspectas habet & cognitas.Præfatus verò quæ de his mihi dicenda videbātur,deinceps leges ipsas quàm potero diligētissimè persequar. Si prius illud quod & res ipsa postulat,indicaro.Deū ita legum

sacrarum oracularem se autorem esse voluisse, vt alias quidem earum ferret ac promulgaret ipse, alias verò prophetæ Mosis, quem ex omnibus potissimùm vt maximè idoneum rerum sacrarũ interpretẽ delegisset, opera ministerióq; ederet: sed quas ex sua tantùm persona oraculũ reddens tulisset, contigisse vt simul & leges essent, & summa particulariũ legum capita, quas verò Mose vtens internuntio dedisset, omnes ad eadẽ illa referrentur capita. Dicã vt potero de vtroq; genere, ac priore quidem loco, de eo quod magis vniuersale est, in quo illud dignũ in primis quod admiremur, circunscriptũ id conclusúmq; esse decusse, qui numerus integer est & perfectus. Is enim omnes numerorũ differentias complectitur, parium & imparium. Parium quidem vt 2. impariũ autem vt 3. & ex vtrisq; compositorum parium impariũ, vt 5. Omnes item numerorũ inter se cõpositorum species, vt multipliciũ, superparticularium, ac super partientium. Proportiones quoq; omnes decussis continet. Primùm Arithmeticam, in qua medietas pari numero pręstet, paríq; superetur, vt in numeris 1, 2, 3. Deinde etiam Geometricã, secũdum quam qualis ratio sit secundi ad primũ, talis quoq; sit ad secundum tertij, quo se habent modo numeri 1, 2, 4. Et quod spectare liceat in duplis ac triplis, in sesquialteris quoq; ac sesquitertiis, & id genus aliis. Harmonicam quoq; in cõplexu decussis proportionẽ cõparationémq; inuenias, in qua videlicet medietas eadẽ portione extremorũ ab altero absit, alterum exuperet, vt in numeris 3, 4, 6. Quin & triquetrorũ & quadratorũ, cæterorúmq; multangulorũ proprias affectiones in se decussis manifestè recipit, quemadmodũ & modulationum, quarũ Diatessarõ cernitur in cõparatione sesquitertia, cuiusmodi est quatuor ad tria. Diapente in sesquiplici, qualis trium ad duo: Diapason in duplici, cuius generis est duorũ ad vnum: Disdiapason in quadrupla, qualis octo ad duo. Hinc fit vt qui nomina rebus primi indiderunt, quos constat fuisse sapientes, non ab re mihi videantur Græcè nominasse Δεκάδα, id est decussem, quasi Δεχάδα à verbo Δέχεσθαι, hoc est capere, quòd omnia numerorũ rationúmq; & cõparationum eorumdem inter se, concentuum quoq; & modulationum genera in se recipiat. Ad hæc meritò quispiam in admiratione ipsius decussis vel ob id rapi possit, quòd rerum omniũ naturam & affectionẽ cõplectatur, quatenus quidẽ aliæ dimensionem habent, aliæ nõ habent. Vnũ modò punctũ est, quod dimensione caret: tria, in quibus tota versa

tur

tur dimensionis ratio, linea, planũ, solidum. Etenim quod punctis duobus terminatur, linea est. Quod duas habet dimensiones, planum, fluente in latitudinem linea. Quod tres, solidum, longitudini latitudiniq; adiecta altitudine. Atq; hic substitit, nec ad plures dimensiones progressa natura est, hisce tribus contenta. Cæterùm numeri horum autores & archetypi, sunt, puncti quidam, quod ipsum dimensione caret, vnũ: lineæ verò, duo: ac plani quidem, tria: solidi autem, quatuor: quorum coaceruatio, vnius inquam, duûm, triũ & quatuor, decussem absoluit, qui obiter alia quoq; mira, aspectúq; iucunda intuétibus exhibet. hoc enim propemodũ metimur numerorum, vt ita dicam, infinitatẽ, propterea quòd fines quatuor ipsum constituentes, sunt vnũ, duo, tria, quatuor. Quibus totidẽ fines ęquis portionib⁹ respondẽtes, centenarium ex decussibus gignunt. Decem enim, viginti, triginta, & quadraginta coaceruatis procreatur cẽtenarius. Eodem quoq; modo & millenarius ex cẽtenariis cõflatur, & myrias est millenariis. Porrò vnũ, decussis, cẽtenarius & millenarius metę sunt quatuor, vnde ꝓgressus fiat ad ipsam decussis generationẽ. Quiquidẽ præter supradictas alias quoq; spectandas præbet numerorũ differẽtias, in primisq; numerũ primum nũcupatũ, quẽ vno tãtùm metimur, cuiusmodi esse 3, 5, 7, diuidẽdo intelligas. Deĩde quadratũ, quaternariũ, numerũ quidem pariter parẽ: tum etiã tessellatũ, octonariũ, figura præditũ, longitudini latitudiniq; æqualẽ habente altitudinẽ: deniq; senarium, qui vel hoc ipso eximius est, quod suis ipsius partibus, quæ sunt vnũ, duo, tria, exæquetur, cõpleatúrq;. Sed ecquid hoc loco necesse est pluribus decussis vim immẽsam, præstãtiámq; recensere, & quod nobis obiter attingendũ fuit, in eo tanquã serio opere diuti⁹ hærere? Eiusmodi verò est vt ex se satis supérq; magnũ, adeóq; iustum cõmentãdi argumentũ iis præbere possit, qui se totos ad mathematicas disciplinas cõtulerunt. In præsens igitur supersedebimus de vi ac potestate decussis plura dicere. Vnũ tamẽ illud nec ab re fortasse nec temerè, quò rei specimẽ lectori præbeam⁹, huc adferemus. Eos q totos dies philosophiæ placitis incũbunt, asserere vniuersam rerũ naturã in decem categorias, quas vocãt, recidere. Cęterũ has esse, substantiã, qualitatẽ, quantitatẽ, quæ cũ aliquo cõparãtur, facere, pati, habere, sitũ esse, & sine quibus nihil prorsus cõstet, tẽpus, locúmq;. Nihil enĩ inuenias quod horũ sit expers: verbi gratia, ipse aliqđ habeo substantiæ, nẽpe quæ ad mei cõstitutionem constructio-

némq; maximè fuerunt idonea, mutuatus ab ipsis elementis, igni, aëre, aqua, terra: quorũ coagmentatione, quę in hac mũdi fabrica visuntur, extiterũt vniuersa. Qualitatis quoq; particeps sum, qua videlicet homo cẽseor: & quãtitatis, qua quãtus. Sed & in eorũ numero sum, quæ cum aliquo cõparantur, vt cùm mihi adstat quispiã dextra sinistráve. Quinetiã dum quid cotũdo incendóve, aliquid facio: dũ trucidor ab alio aut cõtundor, patior. Reliquas quoq; categorias, quæ sunt, sitũ esse, habere, tempus & locus, si rẽ explores, mihi hærere videas. Sitũ quidẽ esse, vt propè sedere aut decũbere: habere verò, vt indutũ armatúmve esse. Sine loco autẽ, sine tẽpore subsistere nullo modo possum, vt nec vllum quidẽ eorũ quæ modò dicta sunt. Sed de his satis multa. Iam attexenda nobis ea sunt, quorũ gratia hæc attigimus. Sunt autẽ decẽ illa effata, quæ siue diuina oracula vocites, siue leges, siue sanctiones, nõ aberres à vero. Sunt enim oracula quæ ingẽti coacta multitudine hominũ vtriusq; sexus, edidit ille vniuersitatis huius autor ac parens Deus. Absit tamen vt vnquã in animum inducamus, adhibitã ab illo hãc esse vocis rationem, qua sensa nostra prodimus. Næq; enim vt hominibus, ita deo quoq; necessarius est oris & linguæ arteriarúmq; vsus. Sic igitur censeo, Deũ tunc insigne quoddã, & maiestate sua dignum edidisse miraculũ, iussisse sonũ aspectabilẽ effingi ac procreari in aëre admirabiliorẽ perfecto quorumvis instrumẽtorum musicorũ concentu: ac ne illum quidẽ inanimum, nõ tamen animatũ instar animalis ex corpore animóq; conflati: Quin potius animũ rationis sermonisq; cõpotem, & claritate ac splendore pręditũ, qui in certã quandam affectionẽ, aërem cõponens intendénsq;, & in flãmam vertens, tandẽ instar spiritus tuba erũpentis, voce perfecta ita intonaret, vt ex ęquo audire viderẽtur & qui in propinquo essent, & qui longissimè abessent. Voces humanæ paulò longius exporrectæ hebescere minuíq; solẽt. Itaq; fit, vt sic productæ sensum languescãt, propter virium imbecillitatẽ, nec facilé ab iis, qui lõgius absunt, in aures recipiantur: nec sanè mirum, cùm edãtur instrumẽtis corruptioni interituíq; obnoxiis. Hanc verò vocẽ nouo quodã modo formatã, adeóq; spirantẽvis diuina excitabat, & quoquouersum fundebat, multò etiam clariorẽ exhibens qua sonus desineret, ac vim quandã auditus singulorum qui adessent, animis inferens auriculari longè acriorem ac præstantiorem. Aurium enim sensus nescio quo modo tardior cùm sit, cessat ac velut immotus manet, donec ipso aëris ict

ris ictu moueatur & excitetur:at sensus numine afflatæ, mira celeritate iis,quæ dicuntur.velut procurrit obuiam. Hæc habui quę dicerē de voce illa diuina.Iam verò illud edisserā circa quod nō ab re quispiā hęrere possit,qua de causa,cùm tot hominum millia vnū in locū coacta essent,vnumquodq; ex illis decē oraculis ita ediderit Deus,quasi ad vnū tantùm, non ad plures verba faceret. Hunc enim in modū effatus est:Ne adulterator. Cædem ne facito.Ne furator. Quo genere orationis in cæteris quoq; vsus est. Dicendū igitur primo loco Deum illud statuere documentū,iisq; dare voluisse, qui in studio sacrarum literarū versarentur,eum,qui ad legis diuinæ regulā mores suos vitáq; cōponat,etiamsi vnus ipse sit,tamē haberi à deo numerosissimæ gētis loco,addam etiā,omnium gentium.Quinetiā,si secundo orationis flumine longius prouehi necesse sit, ausim vnū illum cum vniuerso orbe cōparare, quando qui alio loco virum quēdam iustū laudat approbátq;:Ego,inquit,Deus tuus sum. Atq; ille quidē non alius profectò ab eo est, à quo edita sunt decem hæc oracula:erat enim & mundi deus. Ac in acie quidē eodem locati ordine milites,si peræquè suo se centurioni gratos accéptósq; præbeant,iustam laudē,iuxta quoq; præmia consequuntur.Potest & altera causa adferri,quòd ei, qui cōcionem habet, seu iubere quid,seu vetare vult,necesse nō est ita orationē quasi cum multis ageret,instituere,sed eam potius sic temperare licet,vt dum velut ad singulos,qui coràm adsunt,dirigitur, ad omnes nihilominus pertineat.Facilius enim persuadetur, ac citius morem gerit qui alienam exhortationem ceu sibiipsi peculiariter factam excipit.Cæterùm admonitionē,quam quis sibi cum multis cōmunem audit,ferè surda ore præterit, & ipsam populi multitudinem habet pro cōtumaciæ ac rebellionis suæ velamine.Tertia causa est,vt ne quis vnquam imperatorum regúmve vllum ex eorum numero,qui vitam agunt priuatam & obscuram,arrogantia superbiáque tumens fastidiat, contemptuique habeat, sed ad scholam potius sacrosanctarum legum subinde accedens, discat non probabiliter tantùm, sed verè multò magis ratiocinari: itáque dediscat stultè, arroganter ac magnificè de se sentire, vnde & illud sequatur, vt libenter ac volens supercilia deprimat. Si enim ille ortu ac principio carens, immortalis ac perennis, nulliúsque rei laborans inopia huiusce vniuersitatis opifex & fautor: denique rex regum ac deorum Deus ne abiectissimum quidem tantæ multitudi-

repub.degunt,inseuit Deus,vt ne vrbis hostilis & infestę agros frugibus redundantes populari,aut segetes vastando,aut arbores excidendo,quò fructus perirent,aliquando aggrederentur. Cur enim,inquit,iniuriarum memor, in res inanimas natura mansuetas,& fructus iucundos proferentes sęuis? Heus tu,nunquid arbor ferum & truculentum animum,qualis in hoste existere solet,declarat,vti pro his,quæ reddiderit,quæq; parata sit reddere radicitus extirpetur? Imò verò contrà,multum iuuat, cùm affluentiam rerum, non solùm quæ ad victum necessariæ sunt,sed etiam quæ ad lautam & delicatā vitam quæruntur,victoribus suppeditet. Non enim homines solùm dominis suis pensitant vectigalia,verumetiā plantæ, ea quæ sunt multò vtiliora(sine quibus vita non poterit constare) certis anni temporibus largiuntur.Infrugiferis autē & sterilibus,atq; adeò illis, quibus materia agrestis insit ne parcatur ab his,qui eas excidere voluerint ad valla,ad cruces,ad palos, ad fossas extruendas & ad scalas ac turres ligneas,cum opus sit,faciendas. Ad istas nanque res,& alias eius generis,erunt valdè accommodatæ.Diximus igitur,de his,quæ ad iustitiam pertinent. Ipsam autem iustitiam(cuius quidem dignitatem nulla laus,nulláve cōmendatio exæquare valet)quis poëta,quísve orator satis prædicare poterit? Vnum tamen bonum,quod cum ea coniunctum est,omnium facilè pręstantissimum(æqualitatem dico)quamuis de aliis dicere supersedeas, satis profectò erit ad eius laudationē. Est enim æqualitas, vt hi,qui in naturæ peruestigatione versantur,nobis tradiderunt,mater iustitiæ: Est etiam lux,quam nulla opacat vmbra: solis quoq;,si verum licet dicere, similitudinem gerit: quandoquidem inæqualitas,in qua insunt nimium & parum,quæq́ue origo ac fons est obscuritatis,illi ex aduerso repugnat.Aequalitas omnia,quæ cælum,terráve continet,ratis legibus atq; institutis pulchrè gubernat. Cui enim obscurum est,solem dies cum noctibus,& noctes cum diebus, æqualitate spatiorum,quæ proportione constant,metiri? Quæ quidem ex euentu quodam anniuersario appellantur,ęquinoctiū vernum, & autumnale.Natura verò rem adeò perspicuè ante oculos posuit,vt vel imperitissimi æqualitatem illam,quæ in dierum ad noctes collatorum longitudine cernitur, sentiant. Quid verò cōuersiones & ambitus lunæ(quæ quidem tum crescit, tum defectibus ad initia recurrit,id est, & à sua cum sole cōgressione, quoad luce penitus compleatur,tranat,& ab hoc ad illā denuò)

an

an-non spatiorum æqualitate circumscribuntur? Nam tantum crescit luna, quantum imminuitur in vtraque quantitatis forma, siue quæ in multitudine, siue quæ in magnitudine cernitur: vsque adeò vti in cælo, quod est natura purissimum, æqualitas egregiè præter cæteras res colatur. Eadem est ratio aëris, qui ad eam proximè accedit. Nam cum annus quadrifariam diuidatur, in ea nimirum, quæ ἐτησίας ὥρας, id est, statuta anni tempora appellamus, aëris natura vnà conuerti & mutari solet, inque illis conuersionibus mutationibúsque ordinem, qui dicendo exprimi nequit, in inordinato commonstrat. Cũ enim in hyemem, ver, æstatem, & autumnum, mensibus numero ternario in singula tempora æqualiter partitis, distributus sit, ἐνιαυτὸν, id est, annum (qui quidem, vt ipsum nomen indicat αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ, id est, ipse suo ambitu omnia coërcens continet) omnino conficit: quippe cum non aliis temporum vicissitudinibus, quàm illis, quas ἐτησίας ὥρας vocamus, hoc possit efficere. Quinetiam æqualitas ipsum aërem tranat, à cælestium rerum ac superarum extremitate exorsa, & ad terrestrium oras vsque peruadens: quippe quæ suam puriorem naturam, ætheri finitimam in sublime tollit: alteram autem, quæ est quasi splendor ex ea profusus, secundum eius lumen dico, deorsum, instar solis, mittit. Etenim eorum, quæ apud nos peccantur, inæqualitas: quæ autem rectum ordinem tenent, æqualitas causa est. Quæquidem & in natura vniuersi (si quàm maximè significanter dicere velimus) ornatus est: & in vrbibus, democratia, quæ & optimis legibus temperata est, & rerũpub. præstantissima. Est etiam integra valetudo in corporibus, in animis verò perfecta virtus. Nam inæqualitas contrà, morborum, aliorúmq; malorum origo & causa existit. Verùm hominem vitam, quàm longissimè propagantem tempus planè deficeret, si omnes æqualitatis & iustitię, quam peperit æqualitas, laudes dicẽdo persequi vellet. Quocirca satius esse puto, vt his, quæ sunt exposita, contentus, cætera diuina eius quasi simulachra in studiosorum animis, quò eorum memoriam excitem, tanquam in augustissimo loco ac domicilio descripta relinquam

PHIL

PHILONIS IVDAEI,
De iudicis officio.

Ioanne Christophorsono Anglo, interprete.

CVM omnes, qui sunt ciues in sacrosancta repub. à Moyse descripta, omni animi motu à ratione auerso, omníque vitiositatis genere vacuos esse iubet lex, tum eos potissimũ, quibus vel sortitione, vel hominum suffragiis defertur potestas de aliis iudicandi. Est enim absurdum, vt vitiis implicati teneantur hi, qui aliis iusta æquáque administrare profitentur: quiquidem officia naturæ debent tanquam ad picturæ cuiusdam primariæ exemplar accuratè exprimere. Quemadmodum enim vis ignis, quæ multò antè sua sponte feruet, omnia, quæcunque attingit, calfacit, & è contrario, niuis vis, cùm sua frigescat natura, res etiam alias refrigerat: sic quoque iudex debet syncera esse iustitia refertus, si modò æquum & bonum his, qui eius implorant auxilium, subministrare voluerit, vti tãquam salutari riuulo ex dulci fonte deriuato sitim eorum, qui æquitatis cupiditate ducuntur, expleat. Quodquidem facilè fiet, si non solùm cùm ad iudicium dandum accesserit, putet se simul & de aliis iudicaturum, & aliorum subiturum iudicium, verumetiam si cùm sit sentẽtiam dicturus, assumat sibi tum prudentiam, vt non per errorem labatur, tum iustitiam vt quod sit suum cuiusque, id cuique pro dignitate tribuat, tum fortitudinem, vti cùm sit supplicium hominibus in aliquo maleficio deprehensis irrogaturus, neq; precibus flecti, neq; misericordia possit. Nam cui istæ virtutes curę sunt, communis reip. patronus meritò debet existimari, simi lisq; bono haberi gubernatori: quippe cùm tumultuum & perturbationum procellas ad salutem eorum & securitatem, qui res suas eius fidei commiserint, sedare tranquillaréq; sedulò laboret. Primùm ergo iubet lex, ne iudex rei cuiquã temerè aures præbeat. At quid, quæso, hoc sibi vult? Heus tu, inquit lex, aures tuæ purgatæ sunto. Purgabuntur autem, si flumen honestæ disciplinæ & præceptionum cõtinenter in eas illabatur: sermones autẽ inanes, plebei, ridiculi, siue poëtarum sint illi quidem, siue mimorum, siue præstigiatorum, qui res nihili verbis magnifi-

gnificè extollunt, prorsus ab illis depellantur. Aliud prætereà, quod cū superiore prorsus consentit, ex hoc præcepto, Ne scilicet iudex rei cuipiam aures temere præbeat, significatur. Qui enim animū attendit testimonio eorū, qui rem solā auditione acceperint, non prudenter quidem & sana mente, sed temerè & inconsultò attendit: siquidem oculi cùm in rebus gestis defigātur, eas ipsas res quodāmodo contingunt, & subsidio lucis, qua omnia collustrantur aperiuntúrq;, penitus comprehendūt. Auribus autem, vt quidam ex veteribus scriptoribus appositè dixit, minus fidei est adhibendum, quàm oculis: quippe cum rebus non intersint illæ quidem, sed sermonibus, qui sunt rerum interpretes, quíque verum dicere non semper solent, in omnes partes rapiuntur. Quapropter quidam ex Græcis legumlatoribus, qui è sacratis legis Mosaicæ tabulis idem ipsum transferebant, præclarè videntur pręcipere, ne aures testes adhibeantur: perinde ac si oporteat ea, quæ quispiam viderit, certa indicare, quæ autem audiuerit, incerta. Porrò secūdum datum est iudici præceptum, ne munera capiat. Nam munera, inquit lex, cęcant hominum oculos, æquum & bonum labefactant, mentē via publica absq; errore incedere non sinunt. Et quemadmodū in causis iniquis munera capere, est hominum longè perditissimorum, sic quoque in iustis idem ipsum facere, eorum est, qui certè ex dimidia saltē parte in improborū numerū referri meritò poterūt. Sunt enim quidā vestitu eleganti & exquisito amicti, semiimprobi, iustitiæ munus iniustè exequentes: quiquidem in eo sunt gradu locati, vt de maleficiis contra eos, qui eadē admiserint, decidant. Qui certè non gratis secūdum eos, qui causam obtinere necessariò debēt, sententiā pronuntiandā putant, sed audacter affirmant cognitionē suam venalē esse, & mercede cōduci oportere. Itaq; cū aliquis hoc illis crimini dat, dicunt se æquum & bonum non violasse. Illos enim causa cecidisse, quos cadere æquum erat, hos autem causam obtinuisse, qui obtinere debebant: atq; hoc pacto se purgare nitūtur, sed malè. Nam bonus iudex duas res secum ad causas afferre debet: cognitionem ex legibus haustam, & à muneribus capiendis abstinentiam. Siquidem qui muneribus adductus æquum & bonum administrat, hic rem natura pulchra imprudens deformē efficit. Itéq; alia peccat partim seipsum pecunię capiendę assuefaciēdo, quæ res hoīes ad grauia scelera solet impellere, partim nocendo ei, cui prodesse debuerat, pretium pro æqui & boni administratione

tione persoluenti. Quocirca scienter & peritè pręcipit Moyses æquum & bonum æquitate exequendum esse. Quo præcepto tacitè indicat etiam in eo exequendo locum habere solere iniustitiam: idq; committi ab illis, qui nō modò in iudiciis, verū etiam vbiq; terra maríque, atque in omnibus, propè dixerim, vitæ negotiis dona pro æqui ac boni administratione capiunt. Iam verò aliquis exiguam pecuniæ summam sibi creditā reddit, quò fraudi sit potius creditori, quàm emolumēto: vti nimirum cùm in parua summa, fide seruata, creditorē inescauerit, possit in maiore fidem datam fallere, sicq; illum dolo decipere. Quodquidem nihil aliud est, quàm æquum iniquè exequi. Nam rem alienam reddere, æquum sanè est: sed id iniquè fit, cùm ad plures res per fraudem acquirendas fit. Causa autem in primis, cur hęc in grauissimis rebus peccata sint, ex eo nascitur, quòd homines ad mentiendum assuefiunt. Quam rem à primo tempore ætatis, atque adeò ab ipsis incunabulis partim nutrices, partim matres, partim reliqua domesticorum seruorum, ac liberorum turba ita infundūt in animos, vt in factis dictísq; semper existat, & cùm eisdem simul quasi nutriatur. Estq; prætereà eadem res ita ab illis animo copulata coniunctáque, vt pars eiusdem necessaria à natura profecta videatur. Quæ sanè licet à natura reapse generata esset, tamen deberet rerum honestarum disciplina & institutione penitus præcidi. Nam quid tam pulchrum in vita, quàm veritas? Quam sapientissimus Moyses in stola summi sacerdotis sacerrimo in loco propter pectus, vbi pars animi est, qui principatum obtinet, collocauit: eo consilio, vt illum monimento omnium pulcherrimo, præstātissimóq; exornaret. Quinetiam iuxta veritatem, aliam quandam facultatem ei cognatam posuit, quamquidem declarationem nuncupauit: hásq; duas res duarum formarum orationis, quæ nobis insunt, tanquam imagines esse voluit. Quarum formarum mente concipitur altera, altera ore profertur. Nam quæ profertur ore, declarationis indiget, qua ea, quæ in interiore nostra cogitatione recondita sunt & abstrusa, singula proximo aperiantur. Quæ autem mente concipitur, veritate eget cùm ad vitæ, tum ad actionum illarum, quibus via ad beatam vitam munitur, perfectionem. Tertium præceptum iudici datum est, vt in res magis, quàm in homines, qui in iudicio litigant, inquirat: eásque à persona eorum, de quibus habetur iudicium, omnino secernere separaréq; nitatur, atque

veniat

veniat quasi coactus non modò in ignorationem, verumetiam in obliuionem eorum, quos norit memoriáq; teneat, vt familiarium, amicorum, & ciuium: & rursus, alienorum, inimicorum, & peregrinorum, ne vel beneuolentia, vel odio inductus, æqui & boni cognitionem obscurare conetur. Nam alioqui necesse est, non aliter ac cæcum, qui sine baculo viam aliquam ingreditur, nullósque habet duces, quorum subsidio nitatur, impingere labíque. Quapropter bonus iudex eos, qui litigant in iudicio, quicunq; illi fuerint, tanquam ob oculis remouere debet, simplicémque & nudam rerum intueri naturam: quippe cùm non opinionem, sed veritatem sequendo, iudicare oporteat. Istúdque secum cogitet, iudicium ipsius Dei esse: iudicem autem administratorem iudicij, atq; administratori, quamuis rem omnium, quæ in humana vita cernuntur, longè præstantissimam sibi habeat à Deo Opt. Max. creditam, non tamen permissam esse potestatem, vt in his, quæ sunt Dei propria, per indulgentiam cuiquam gratificetur. Porrò præter ea, quæ sunt modò commemorata, aliud prætereà Moyses dignum sanè admiratione tradit, cùm iubet, pauperis in iudicio non capiendam esse misericordiam: & tamen idem ipse vniuersas leges à se descriptas præceptis de misericordia & clementia refersit: qui vt eos, qui superbi sunt & arrogantes, magnis insectatur minis, sic magna proponit præmia his, qui proximorum calamitates subleuare non grauantur: quíque facultates non possessionem suam ac propriam putant, sed egentium communem. Nam verum profectò est illud, quod quendam è veteribus non inscitè dixisse fertur: homines nulla alia in re magis Deum sequi, quàm in benignè faciendo. Nam quod, quæso, excellentius bonum est, quàm vt mortales Deum imitentur immortalem? Quocirca diues, qui argentum & aurum domi congesserit, neutiquam in thesauro suo illud reseruet, sed proferat in medium, vti duram & acerbam inopum victus rationem læta & liberali largitione subleuet. Itémque si quis illustris sit, non debet se nimium efferre insolentérque gloriari, sed colere æqualitatem, & libertatem loquendi etiam ignobilibus impertire. Quod si porrò quisquam robore corporis valeat, sit firmo imbecillioribus præsidio, & non quemadmodum in gymnicis certaminibus fieri solet, viribus infirmiores superare contendat, sed studeat potius vires cum illis communicare suas, quos propriæ deficere videantur. Nam qui è fontibus sapientiæ doctrinam

hauserint, hi, inuidia ex animis tanquam in exilium eiecta, non aliorum impulsu, sed sua ipsorum animi inductione proximorum commodis inseruiunt: doctrinæque riuulos in eorum animos per aures infundunt: ad eum finem, vt simili eos scientia & cognitione imbuant. Atque vbi vident iuuenes, quasi plantas virentes & generosas, natura & ingenio valere plurimum, lætitiam inde permagnam capiunt: quandoquidem arbitrantur se diuitiarum, quæ sunt animi propriæ, quæque vnæ veræ diuitiæ sunt, hæredes inuenisse. Quos cùm sibi asciuerint, eorum animos doctrina & præceptionibus, more agricolarum, vsque eo colunt, quoad firmatis stirpibus virtutis florescentes, fructũ probitatis efferant. Eiusmodi quædam præceptionum quasi simulachra artexuntur legibus, disperseque inseruntur, non alio consilio, quàm vt egentibus res ad vitam necessariæ affatim suppeditent; quorum quidem in iudicio solo misereri non licet. Nam misericordia in aduersis casibus locum habet. Qui autem sua sponte se obstringit sceleribus, is non infelix, sed iniustus censendus est. Atque vt iustis honores, ita iniustis supplicia rata esse debent. Quare nemo improbus, etiam si egens sit, & permiserationem, quæ de eius inopia suscipitur, subterfugere conetur, quò minus pœnas det, iudicem dolo deludat: quippe cùm admiserit facinora, quæ non misericordia, sed odio digna videantur. Iudex autem, cùm accedat ad iudicandum, non aliter atque bonus argentarius, naturas rerum secernat separatimque expendat, ne eas, quæ sunt puræ probatæque, cum adulterinis confundat commisceatve. Multa quidem alia cùm aduersus falsa testimonia, tum de iudicibus dici possunt, sed ne nimis longus sim, veniendum est ad illud, quod est decem præceptorum extremum: quod quidem, vt alia singula, paucissimis verbis à diuino oraculo prolatum est: sic enim se habet, [Non concupisces.]

FINIS.

Hic liber in nonnullis exemplaribus coniungitur cum eo, qui, De pietate, inscribitur.

ALTERA VERSIO PHILONIS IVDAEI, De oraculis ſeu effatis diuinis decem, quæ ſumma ſunt legum capita.

Ioanne Vœuræo Gallo, interprete.

RES geſtas virorum, quos & ſapientes prædicat Moſes, & ſacri libri declarant primores ducéſq; gentis noſtræ extitiſſe, adeóq; legum non ſcriptarũ vice & loco eſſe, ſuperiorũ librorum confectione patefeci: deinceps iam ipſa ſcriptarum legũ ſumma capita accuratè, diligentérq; perſequar. Nec verò ſi qua ſe offeret allegoriæ ratio, hanc prætermiſſurus ſum, in eorũ gratiam, qui reconditã ſententiam ſtudioſè inueſtigant, & facilioribus interim omiſsis, de difficilioribus ſtatim quærere conſueuerunt. Si cui autem mirum videatur, cur in vaſta ſolitudine potius, quàm in vrbibus leges ſuas tulerit Deus, is ſic habeto. Primùm, dici vix poſſe, quàm multis vitiis magna pars vrbium inquinari ſoleat. In iis locum plerumq; eſt tum impietati in Deum, tum mutuis hominum inter ſe iniuriis: omnia enim adulterata inibi, corruptáque eſſe. Quæ ſyncera ſunt legitimáq;, proſpero ſucceſſu vinci ab adulterinis: vera item, à veriſimilibus, quæquidem reuerà planè falſa ſint: ficta tamen & emerita rerum ſimulachra exhibeant, quibus ferè alij alios in vrbibus circũuenire ſolent: vbi faſtus ingens, quo nihil in hominum mentes irrepit occultius, quẽ admirantur & colunt nonnulli, innanẽ gloriam honeſto & ſpecioſo loco habentes propter coronas aureas, veſtéſq; purpureas, ac ſatellitum, lecticarúmq; multitudinem, quibus iſti, qui vulgò beati ac felices dicuntur, ſublimes feiũtur, interdum quidem mulis equíſque iunctis, interdum etiam hominibus, qui ſellas ceruicibus ſubeant ac geſtent, idq; adeò maiore animi quàm corporis cruciatu faciãt propter iniuriæ atrocitatem, reique indignitatem. Quinetiam multorum, præter hæc,

vitiorum autor opiféxque factus est, insolentiæ, arrogantiæ, impuritatis: atque hæc ipsa sunt tum externorum, tum ciuilium intestinorúmq; bellorũ initia, quæ terra maríq;, publicè ac priuatim miscent turbántq; omnia. (Quid verò cõmemorem mutuas ciuium offensiones?) Parit enim fastus etiam cõtemptum rerum diuinarũ, quantumvis summum honoris gradũ tenere censeantur. Sed quis tandẽ honor iste fuerit? quandoquidẽ abest veritas, quæ re verbóq; honorabilis esse, vel ex eo intelligi potest, quòd contrà, falsa rerũ species despicabilis naturâ fit, & honoris expers. Rerũ verò diuinarum cõtemptus neminem latet eorum, qui vident paulò acutius. Infinitę enim rerũ species pingendi sculpendiq; artibus fictę & expressæ sunt, & delubris etiã templísq; cinctæ & ornatæ: atq; excitatis aris, honores diuini signis & statuis, cæterísq; id genus rebus, inanimisquidem illis, exhibiti: quos qui exhibuerunt, in sacris literis cõuenienter appositéq; cum scorti liberis cõparari solẽt. Quemadmodũ enim hi, quòd ignorent vnum modò sibi esse patrem naturalẽ, patris nomine appellãt, quotquot matri amatores fuerint: sic& in singulis vrbibus ferè extiterunt, qui cùm ignoratione veri Dei tenerentur, infinitam nominum falsò vsurpatorũ multitudinem in deorũ catalogum retulerint. Mox cùm alia apud alios diuinis afficerentur honoribus, viguerũt de summo bono discrepãtes sentẽtiæ, quæ homines ad alia omnia transuersos rapuerũt. Ad ea igitur in primis spectasse videtur Deus, dũ suas leges extra vrbiũ pomeria sibi ferendas esse duxit: ac præter hæc illud quoq; cogitasse, oportere eũ, qui leges sacras suscepturus esset, animum habere elutum ac repurgatũ ab iis inquinamẽtis, quę miscellanea turba, hominúmq; colluuies invrbibus sic illinere cõsueuit, vt elui vix possint. Fieri autẽ non posse, vt id vnquam prius vlli cõtingat, quàm à suis segregetur ciuibus: & verò, si segregetur, ei statim cõtingat: sed longo pòst tẽpore, dum videlicet impressæ superiorũ scelerum notæ paulatim obliterentur, omninóq; deleantur: quo modo artis medicæ periti curãt ægrotos, quos non prius sibi nutriendos putant, quàm morborũ causas exemerint. Dum enim hæ perstiterint, inutilis planè nutritio fuerit, nihilq; aliud pręstiterit, quàm noxiã morbi materiã. Meritò igitur cùm ex pernicioso oppidanorum cõmercio suos in solitudinem abduxisset, quo eorum animos à vitiis repurgaret atq; eximeret, cibum tãdem mentibus exhibere cœpit. Sed quemnã hunc fuisse præter legem, sermonémq; diuinum puta-

bim

bimus? Sequitur causa tertia, quę huiusmodi ferè est, Quemadmodum qui longam suscipiunt nauigationem, nō vela tunc remósq; aut gubernacula adornare incipiunt, cùm iã è portu soluerint, sed prius quàm se à terra subducant, quæcunq; ad nauigationem cōducunt, apparant: ita existimauit ille non eos, quibus iam sorte distributa esset prouincia, aut iam remp. fundatã & constitutam haberent, leges exquirere, quibus remp. constituant: sed eos qui magna alacritate reipub. administrãdę rationem & formam, qua ipsa respub. vtiliter ac salutariter cōstitui possit, meditati essent ac didicissent, eò colonias deducere, vbi paratã illam reipub. gerendæ formam stabiliant summa cum animorũ consensione, æquabiliq; cōmunionis iure, ac distributione eorũ quæ cuiq; cōgruunt. Adferunt nōnulli & quartã causam, non illam quidē inconcinnã, neq; verò à veritate alienam. Cùm enim necesse esset mentibus persuaderi leges illas clarissima verissimáq; Dei oracula, non hominũ inuenta cōmentáve esse, Hebræos suos procul ab vrbibus abduxit Deus in vastã solitudinem, ac nō solùm fructibus satiuis, sed etiã aqua potabili infœcundam, vt dum penuria laborãtes rerum necessariarũ, ac proinde sibi à siti & fame timētes, derepente inciderēt in copiã rerũ spōte sese ipsiis offerentiũ, cælo videlicet confestim depluēte alimentũ, quod manna nominatur, ac demittente obsonium, prouentum nimirum coturnicũ velut ex fœcundo ac prolifico aëre in terrã ruentium: aqua etiã, quæ amara prius esset, dulcescente, & in naturã potabilis transeunte. deniq; prærupto saxo, aquarũ vim instar imbrium effundente: iam tum neq; Nilum admirarētur, neq; dubitarent leges illas ab ipso Deo esse latas. Cuius rei fidē ipsis abũdē faceret diuina benignitas, quã pressi angustiis experirentur, nihil tale sperãtes. Cùm igitur abundè ea, sine quibus non viuitur, suppeditasset Deus, ea largitus statim est, sine quibus nequaquam bene viuitur. Porrò quidē ad vitam tuendã cibus potúsq; necessarius erat. Is suppetebat citra vllam ipsorũ curam industriámve. Ad vitã autem benè ac rectè instituendã opus omnino erat legibus ac præceptis. Lex ferebatur, quæ non in speciē tantùm meliores efficeret. Atq; hactenus causas maximè probabiles cōsentaneásq; recēsuimus, quæ quidem hac de re dici possint: veras enĩ solus Deus perspectas habet & cognitas. Præfatus verò quæ de his mihi dicenda videbãtur, deinceps leges ipsas quàm potero diligētissimè persequar. Si prius illud quod & res ipsa postulat, indicaro, Deũ ita legum

sacrarum oracularem se autorem esse voluisse, vt alias quidem earum ferret ac promulgaret ipse, alias verò prophetæ Mosis, quem ex omnibus potissimùm vt maximè idoneum rerum sacrarũ interpretẽ delegisset, opera ministerióq; ederet: sed quas ex sua tantùm persona oraculũ reddens tulisset, contigisse vt simul & leges essent, & summa particulariũ legum capita, quas verò Mose vtens internuntio dedisset, omnes ad eadẽ illa referrentur capita. Dicã vt potero de vtroq; genere, ac priore quidem loco, de eo quod magis vniuersale est, in quo illud dignũ in primis quod admiremur, circunscriptũ id conclusúmq; esse decusse, qui numerus integer est & perfectus. Is enim omnes numerorũ differentias complectitur, parium & imparium. Parium quidem vt 2, impariũ autem vt 3, & ex vtrisq; compositorum parium impariũ, vt 5. Omnes item numerorũ inter se cõpositorum species, vt multipliciũ, superparticularium, ac super partientium. Proportiones quoq; omnes decusis continet. Primùm Arithmeticam, in qua medietas pari numero pręstet, paríq; superetur, vt in numeris 1, 2, 3. Deinde etiam Geometricã, secũdum quam qualis ratio sit secundi ad primũ, talis quoq; sit ad secundum tertij, quo se habent modo numeri 1, 2, 4. Et quod spectare liceat in duplis ac triplis, in sesquialteris quoq; ac sesquitertiis, & id genus aliis. Harmonicam quoq; in cõplexu decusis proportionẽ cõparationémq; inuenias, in qua videlicet medietas eadẽ portione extremorũ ab altero absit, alterum exuperet, vt in numeris 3, 4, 6. Quin & triquetrorũ & quadratorũ, cæterorúmq; multangulorũ proprias affectiones in se decusis manifestè recipit, quemadmodũ & modulationum, quarũ Diatessarõ cernitur in cõparatione sesquitertia, cuiusmodi est quatuor ad tria. Diapente in sesquiplici, qualis trium ad duo: Diapason in duplici, cuius generis est duorũ ad vnum: Disdiapason in quadrupla, qualis octo ad duo. Hinc fit vt qui nomina rebus primi indiderunt, quos constat fuisse sapientes, non ab re mihi videantur Græcè nominasse δεκάδα, id est decussem, quasi δεχάδα à verbo δέχεσθαι, hoc est capere, quòd omnia numerorũ rationúmq; & cõparationum eorumdem inter se, concentuum quoq; & modulationum genera in se recipiat. Ad hæc meritò quispiam in admirationẽ ipsius decusis vel ob id rapi possit, quòd rerum omniũ naturam & affectionẽ cõplectatur, quatenus quidẽ aliæ dimensionem habent, aliæ nõ habent. Vnũ modò punctũ est, quod dimensione caret, tria, in quibus tota versa

tur

tur dimensionis ratio, linea, planũ, solidum. Etenim quod punctis duobus terminatur, linea est. Quod duas habet dimensiones, planum, fluente in latitudinem linea. Quod tres, solidum, longitudini latitudiniq; adiecta altitudine. Atq; hic substitit, nec ad plures dimensiones progressa natura est, hisce tribus cõtenta. Cæterùm numeri horum autores & archetypi, sunt, puncti quidam, quod ipsum dimensione caret, vnũ: lineæ verò, duo: ac plani quidem, tria: solidi autem, quatuor: quorum coacernatio, vnius inquam, duûm, triũ & quatuor, decussem absoluit, qui obiter alia quoq; mira, aspectúq; iucunda intuẽtibus exhibet. hoc enim propemodũ metimur numerorum, vt ita dicam, infinitaté, propterea quòd fines quatuor ipsum constituentes, sunt vnũ, duo, tria, quatuor. Quibus totidẽ fines ęquis portionib⁹ respondẽtes, centenarium ex decussibus gignunt. Decem enim, viginti, triginta, & quadraginta coaceruatis procreatur cẽtenarius. Eodem quoq; modo & millenarius ex cẽtenariis cõflatur, & myrias est millenariis. Porrò vnũ, decussis, cẽtenarius & millenarius metę sunt quatuor, vnde ꝓgressus fiat ad ipsam decussis generationẽ. Quiquidẽ præter supradictas alias quoq; spectandas præbet numerorũ differẽtias, in primisq; numerũ primum nũcupatũ, quẽ vno tãtùm metimur, cuiusmodi esse 3, 5, 7, diuidẽdo intelligas. Deĩde quadratũ, quaternariũ, numerũ quidem pariter parẽ: tum etiã tessellatũ, octonariũ, figura præditũ, longitudini latitudiniq; æqualẽ habente altitudinẽ: deniq; senarium, qui vel hoc ipso eximius est, quod suis ipsius partibus, quæ sunt vnũ, duo, tria, exæquetur, cõpleaturq;. Sed ecquid hoc loco necesse est pluribus decussis vim immẽsam, præstãtiámq; recensere, & quod nobis obiter attingendũ fuit, in eo tanquã serio opere diuti⁹ hærere? Eiusmodi verò est vt ex se satis supérq; magnũ, adeóq; iustum cõmentãdi argumentũ iis præbere possit, qui se totos ad mathematicas disciplinas cõtulerunt. In præsens igitur supersedebimus de vi ac potestate decussis plura dicere. Vnũ tamẽ illud nec ab re fortasse nec temerè, quò rei specimẽ lectori præbeam⁹, huc adferemus. Eos q totos dies philosophiæ placitis incũbunt, asserere vniuersam rerũ naturã in decem categorias, quas vocãt, recidere. Cęterũ has esse, substantiã, qualitatẽ, quantitatẽ, quæ cũ aliquo cõparãtur, facere, pati, habere, sitũ esse, & sine quibus nihil prorsus cõstet, tẽpus, locúmq;. Nihil em̃ inuenias quod horũ sit expers: verbi gratia, ipse aliqd habeo substantiæ, nẽpe quæ ad mei cõstitutionem constructio-

ris ictu moueatur & excitetur:at sensus numine afflatæ, mira celeritate iis,quæ dicuntur.velut procurrit obuiam. Hæc habui quę dicere de voce illa diuina.Iam verò illud edisserã circa quod nõ ab re quispiã hęrere posśit,qua de causa,cùm tot hominum millia vnũ in locũ coacta essent,vnumquodq; ex illis decẽ oraculis ita ediderit Deus,quasi ad vnũ tantùm, non ad plures verba faceret. Hunc enim in modũ effatus est:Ne adulterator, Cædem ne facito.Ne furator. Quo genere orationis in cæteris quoq; vsus est. Dicendũ igitur primo loco Deum illud statuere documentũ,iísq; dare voluisse, qui in studio sacrarum literarũ versarentur,eum,qui ad legis diuinæ regulã mores suos vitáq; cõponat,etiamsi vnus ipse sit,tamẽ haberi à deo numerosisśimæ gẽtis loco,addam etiã,omnium gentium.Quinetiã,si secundo orationis flumine longius prouehi necesse sit, ausim vnũ illum cum vniuerso orbe cõparare, quando qui alio loco virum quẽdam iustũ laudat approbátq;:Ego,inquit,Deus tuus sum. Atq; ille quidẽ non alius profectò ab eo est, à quo edita sunt decem hæc oracula:erat enim & mundi deus. Ac in acie quidẽ eodem locati ordine milites,si peræquè suo se centurioni gratos acceptósq; præbeant,iustam laudẽ,iuxta quoq; præmia consequuntur.Potest & altera causa adferri,quòd ei, qui cõcionem habet, seu iubere quid,seu vetare vult,necesse nõ est ita orationẽ quasi cum multis ageret ,instituere,sed eam potius sic temperare licet,vt dum velut ad singulos,qui coràm adsunt,dirigitur, ad omnes nihilominus pertineat.Facilius enim persuadetur, ac citius morem gerit qui alienam exhortationem ceu sibiipsi peculiariter factam excipit.Cæterùm admonitionẽ,quam quis sibi cum multis cõmunem audit,ferè surda ore præterit, & ipsam populi multitudinem habet pro cõtumaciæ ac rebellionis suæ velamine.Tertia causa est,vt ne quis vnquam imperatorum regúmve vllum ex eorum numero,qui vitam agunt priuatam & obscuram,arrogantia superbiáque tumens fastidiat, contemptuíque habeat, sed ad scholam potius sacrosanctarum legum subinde accedens, discat non probabiliter tantùm, sed verè multò magis ratiocinari : itáque dediscat stultè, arroganter ac magnificè de se sentire, vnde & illud sequatur, vt libenter ac volens supercilia deprimat. Si enim ille ortu ac principio carens, immortalis ac perennis, nulliúsque rei laborans inopia huiusce vniuersitatis opifex & sator : denique rex regum ac deorum Deus ne abiectisśimum quidem tantæ multitudi-

nis despexit, quin potius diuinorum oraculorum epulum huic præbere dignatus est, velut vnum hunc sibi conuiuam adhibiturus, & vni cæleste hoc poculum paraturus esset, quo animus, quatenus quidem fas est, magnis sacris initiandus irrigari perfundique posset: Ego homuncio quid est quod glorier, & ceruice sublata, ac ingenti distentus spiritu ferociter efferar, insiliámque in eos qui sunt eiusdē mecum naturæ consortes, quíque impari quidem fortuna vtuntur, non tamen imparem dissimilémve cognationis natalıúmque originem habent, vna nimirum eadémque forma præditi, quæ communis est omnium hominum natura? Igitur si vel vniuersum maris terrarúmque imperium penes me sit, me nihilominus & aditu facilem & affabilem familiarémq; iis præbere velim, qui vel anxij & rerum omniū inopes, vel obscuri humilésq; sunt, aut qui domestico maximéq; proprio destituuntur auxilio ac præsidio, cuiusmodi ferè sunt liberi qui vtrunq; parentem, vxores quæ maritos amiserunt. Cuiusmodi item senes illi, quibus vel nulla vnquā suscepta soboles est, vel si qua suscepta est, immaturo fato cōcessit. Non enim æquū censeo, vt homo cùm sim, tollam animos, aut seueritatem quandam præ me feram tragicæ proximam. Me igitur intra naturæ humanæ septa continebo, nunquā inde exiliens, sed omnem potius cogitationem in hoc conferens, vt discam humano affectu ac more viuere, non solùm propter rerū vicissitudines, quibus peræquè obnoxij sunt, & qui rebus vtuntur prosperis, & qui premuntur aduersis, sed etiam propter ipsum decorum, quod, quamlibet constanter ac tutò res secundæ fluant perpetuò in vita seruari ac retineri debet. Ob hæc inquā mihi videtur Deus in edendis oraculis hoc genere sermonis vtens, velut ad vnum oracularē illam orationem habere voluisse. Quod ad locum attinet, totus, vti decebat, plenus erat miraculis. Nā & ingētibus tonitruis percellebatur sensus auriū, quasiq; adobruebatur, simúlq; stellantibus fulgetris coruscabat æther, & prolixus ac vehemens reconditæ tubæ sonitus audiebatur, demittebatúrq; nubes, columnę similitudine: cuius spira quidē terræ hærebat, reliquū verò corpus mira altitudine sursum ferebatur. Deniq; è cælo dilabebatur ignis, vasta fumi caligine, proxima quæq; obscurans. Nam par erat vt, cùm se diuina vis exereret, & in terram demitteret, nihil eorum, quibus constat hic mundus inferior, torpesceret, remissiúsve ageret: quin potius, sedibus mouerentur omnia, & officiosè

ciosè accurrerēt. Præsto erat populus sese iam triduū expiās, ab vxoria quidem cōsuetudine, cæterísq; voluptatibus, præterquā iis, quę victū ferè necessariò comitātur, abstinens, ac se lauacris & aspergine lustrans. Quinetiā lotis vestimentis cultū in primis candidū ac purum præ se ferens, & summis pedibus, quasi suspensus teneretur, ingrediens aures surrigebat, à Mose nimirum admonitus vt se ad concionē pararet. Hanc enim ille futuram intellexerat, cùm semotis arbitris euocatus oraculū acciperet. Statim de medio igni, qui è cælo dilapsus erat, edita vox est, quæ omniū animis metū horrorēq; incuteret, flāma ad sermonem iis, qui audiebant, assuetum & familiarē apta accommodatáq;. Quæ autē verba edebantur, tantā vim habebāt claritatis ac perspicuitatis, vt cernere ea potius quā audire populus videretur. Si quis verbis meis fidem nō habet, audiat Mosem ipsum qui dixerit, ab vniuerso populo vocē esse apertissimè visam. Etenim humanæ voces auribus, diuinæ verò oculis reuerà hauriūtur. Quid ita? Quoniā quæ à Deo dicūtur, verba nō sunt, res sunt. Certius autē est oculorū, quàm auriū de rebus iudiciū. Optimè verò & perquā Deo conueniēter vox ab igni profecta dicitur. Huiusmodi enim sunt diuina oracula, vt instar auri videri possint, igni accuratissimè probata. Sed & allegoria subest eiusmodi, vim nótari in igne duplicē: vnam illustrādi, vrendi alterā: ideóq; eos, qui studiosè diuinis oraculis obsecundent, immortales fore, ac purissimæ lucis participes, legibus diuinis velut astris in ipsorū animis collucētibus: quotquot verò detrectēt imperiū, nullū finem habituros vnquā incendij domestici ab internis exoriētis libidinibus, quæ vitā eorū, in quibus hæreut flammę in morem depopulātur. Hæc sunt de quibus dicendū mihi fuit initio huiusce cōmentationis. Iam ad ipsa oracula venire, omniáq; ipsorum inter se discrimina excutere conuenit. Decem igitur numero cùm essent capita, in duos digesta sunt quinarios, totidémq; stelis inscripta. Prior quinarius primaria oracula, posterior secūdaria cōplectitur: Ambo quidem præclari, vitæq; apprimè vtiles. Amplas enim ac publicas vias aperiunt eodē pertinentes, quibus tutò insistere possit animus rerum optimarum studiosus. Porrò autem qui primas obtinet quinarius, primùm agit de monarchia, qua regitur ab vno mūdus. Deinde de statuis ac signis, cæterísq; id genus artis humanę operibus. Tum de nō iurādo, temerè adhibito Dei nomine. Mox de trāsmittendo die septimo, vti decet sacrū ac Deo di-

catum

catum diē. Postremò de colendis parentibus tum ambobus cōmuniter, tum priuatim singulis, vt ad Deum quidem hoc scripturæ caput referatur primū, patrem videlicet & conditorem huius vniuersitatis: deinde ad parentes ipsos, qui pro suo modulo illū imitari, particulari quadā procreatione velut liberorum autores fiunt. Alter autē quinarius totus interdictionibus constat, adulterij, cædis, furti, falsi testimonij, cupiditatis, nihil appingētes operis superuacanei. Horū igitur vnū quodq; diligēter & accuratè dispiciamus. Iam primū omniū Deus vniuersorum, quæ existūt, autor est ac fons perennis. Pietas itidē virtutū origo prima & præcipua. Quibus de rebus primo loco disserēdum. Error quidā haudquaquā exiguus multò maximā hoīm partē occupauit, & is quidē de re, quam par erat vel solam vel certè in primis omnis erroris expertē singulorū animis insidere. Nā ꝓ diis habuerūt alij elemēta quatuor, ignē, aërem, aquā, terram. Alij solem ac lunam, cæterásq; stellas tum erraticas tū fixas, alij vnum modò cælū, alij mundū vniuersum. A' supremo autem illo, maximéq; venerando procreatore ac moderatore huius amplissimæ mūdi Reip. inexpugnabilis inuictiq; exercitus imperatore, rectore deniq;, à quo vniuersa ab omni æuo adeóque in omne æuum salutariter administrantur, oculos auerterunt, séque furtim subduxerunt. Cæterùm suis illis diis falsa commentitiáq; nomina attribuerūt alij alia. Terrā enim vocarunt nunc Proserpinam, nunc Cererem, nunc Plutonem: mare appellarunt Neptunum, marinos ei genios supræfectos addentes affingentésq;, & comitatū item, in quo ingens turba esset vtriusq; sexus. Aërem vero, Iunonē: & ignem, Vulcanum: prætereà Solem, Apollinem: Lunam, Dianam: Luciferū, Venerem: & planetam, qui à Græcis στίλβων appellabatur, Mercuriū nominarūt. Quin & aliorū quoq; astrorū penè omnium nomina, fabularum scriptoribus velut per manus tradiderūt. Hi demulcendis capiendísque auribus miro artificio commēta molientes, simúlque attexentes, visi sunt ad huiusmodi nominum inuentionem, vniuersa adhibuisse probabilis & argutæ orationis lenocinia. Hoc pacto cùm cælum in duo secuissent hemisphæria, quorum alterum super terram extaret, sub terra lateret alterum, vocarunt Διοσκόρους, id est, Iouis filios, Castorē videlicet, Pollucémq; intelligentes. Ac de vita quidem horum, diebus alternante, multá prodigiosè affinxerunt. Cælo enim iugi ac perpetuo tenore in orbem se agente, necesse hemisphæriorum

rum vtrunque alteri vicissim quotidie cedere, itaque alterum suprà esse, infrà alterũ, nostra certè opinione: cùm alioqui satis constet in orbibus nihil summum reuera, nihil infimum esse: Nostri modò respectu, quod supra caput est, summũ: quod huic ex aduerso respondet, infimum dici solere. Iam eum, qui syncerè & verè philosophari didicerit, germanæque ac meræ pietatis studiosus esse cœperit, pulcherrima sanctissimáque docet constitutio, vt nulli eorum, quibus constat mundus, merum imperium, & plenam summámque potestatem esse suspicetur. Ortum enim habet. At quod oritur, obnoxium interitui est, nisi autoris ipsius & conditoris prouidentia & cura ab interitu vindicetur. Quod etiam si fiat, extiterit nihilominus aliquando tempus, cùm id in rerum natura non esset. Nefas autem dicere Deum à certo tempore ortum esse, nec antè fuisse, aut omnino sempiternum esse, negare. At inuenti sunt tamen vesani nescio qui, tam præpostero iudicio homines, vt non solùm pro diis haberent quæ paulò antè commemoraui, sed eorum etiam vnumquodq; pro maximo & principe Deo colerẽt: illi quidem certè vel propter indomitam ingenij tarditatem verum Deum ignorantes, vel de cognitione eiusdem non admodum laborantes, quòd putarent ea solùm esse, quæ sub sensum caderent: causam, quæ animo tantùm cerneretur, & ratione intelligeretur, nullam esse: Et tamen præsto id erat vnde fides perspicuè fieri posset. Nam cùm animo & vitam sustinerent & consilia inirẽt, & reliqua humanæ vitæ munia obirent, nunquam tamen efficere potuerunt, vt ipsum corporeis oculis cernerent, quamlibet studiosè annixi & ambitiosè, an quo modo hoc ipsum simulachrum omnium maximè diuinum oculis vsurpare possent. A quo profectò rationi consentaneũ erat gradũ facere ad cognitionem ortu carentis & sempiterni Dei, qui oculis mortalium subductus, vniuersum mundũ salutariter regit ac moderatur. Vt enim si quis honorẽ & cultũ, qui magno regi debeatur, eius suppræfectis tribuat ac satrapis, videri possit non stultus tantũ & rerum imperitus, sed temerarius etiam, & ad audendũ proiectus, vt qui nullo delectu seruos colat pro domino: ita si quis pari honore prosequatur tum omnium autorem ac procreatorem Deum, tum quæ ab eo condita sunt & procreata, sciat se maximè omnium temerè & iniquè agere: neque verò dum paria disparibus ad hunc modum tribuit, honoratiora reddere, quæ sunt cõditionis tantò inferioris, sed quantũ in ipso est Dei

maiesta

maiestatē imminuere, qui ordinis est modis omnibus superioris. Sunt & qui eò progrediātur impietatis, vt ne paria quidem impertiant, sed procreatis, quidvis honoris cultúsq; exhibeāt, procreatori nihil tribuant. Quin ne mentionem quidē faciant eius, quo nihil obuium magis, nihil magis publicum. Studiosè enim voluntariā sibi inducentes obliuionē miseri, obliuiscūtur illius ipsius, cuius vtique solius meminisse consentaneum erat. Nonnulli deniq; dira quadā rabie perciti palā edere improbitatis suæ specimen nō dubitāt, maledicā contumeliosámq; linguam exacuētes, ac Deū ipsum cōuitiis maledictísq; appetentes, & eadē opera dolore cōficientes pios homines, quos hæc audientes statim subit ingēs vixq; cōsolabilis mœror, animúmq; exest. Atq; hic quidē acies est, qui abi mpiis admoueri cōsueuerit. Hęc vna res, qua piis ora conātur obstruere, vitā quietam & tranquiliam instituētibus, & vt præstātissimā amplectentibus, ne in præsens se aliósve exasperent. Vniuersas igitur eiusmodi præstigias auersemur, & quæ naturâ cognata congenitáque nobis sunt, ac fratrum nostrorū nomine censeri debent, etiamsi substātiâ cōstant puriore ac nobiliore, & interitu minus obnoxia, ne adoremus. (Porrò fraternæ coniunctionis rationem inter se habent quæcunque proceata sunt, certè quatenus talia sunt: siquidem qui vniuersa precreauit, vniuersorum pater est.) Mente verò ac lingua, totisque viribus, & summa quidem constantia ad cultū accingamur illius ortu carentis ac sempiterni huius vniuersitatis autoris, cauentes ne succumbamus: imò ne locum quidem demus mellitis nonnullorū sermonibus ac lenociniis, quibus multos haud dubiè, qui sic cauissent, euadere potuissent, in exitium pertractos scimus. Præceptum primum & præceptorum longè maximum & augustissimum nostris insculpamus cordibus, quo admonemur vnicum illum summum & habendum esse & colendum Deum. Opinioni verò, quæ deorum multitudinem astruit, nemo eorum qui syncerè & cādidè verum indagare cupiant, aurem vnquam præbuerit. Cæteri quotquot vt deos venerantur & colunt aut solem & lunam, aut vniuersum etiam cælum mundúmve, aut præcipuas aliquot eius partes, hallucinantur quidem: quis enim inficias ierit? cùm ea quæ regem dominúmque agnoscunt, tantopere extollant, & quasi regio solio collocent: minori tamen hi sese scelere obstringunt, quàm qui ex lignis, lapidibus, auro, argentove, aut alia materia fingunt ac formant pro arbitratu quisq;

suo

suo varia: itaque orbem terrarum signis, statuísque replent, & aliis id genus humanæ artis opificiis, quorũ procreatrix tum pictoria tum fabrilis ars grauia in hominum vitã damna, detrimentáque inuehere solet. Subuertitur enim opinio quam de sempiterno Deo haberi, & qua in primis animum fulciri firmaríque conuenit. Quibus ea sublata est, ii instar nauium, quę omnibus destitutæ sunt armamentis, fluctuantes perpetuò huc illuc aguntur, neq; se in portum vnquam recipere, neque in firmam veritatis stationem subire possunt. Tanquam cęci sint, oculos nunquam in id coniiciunt, quod & aspectu dignum in primis est, & ad quod vnum oportebat ipsos omnem oculorum aciem intendere. Horum sanè vita mihi videri solet haud paulò miserior, quàm sit eorum qui externam visionem vel deprauatam habent, vel omnino etiam deperditam. Etenim hoc illi incommodo præter voluntatem afficiuntur, quia vel in grauẽ quempiam morbum oculorum, vel in manus hostium inciderunt: hi verò sponte sua internos animi oculos non labefactarunt solùm, sed prorsus quoq; sibi abiiciendos esse putauerunt. Hinc fit vt meritò illis quasi aduersa fortuna vtentibus misericordia præsto sit: his tanquã flagitiosis pœna irrogetur, qui ne illud quidem vnà cũ cæteris animaduerterũt, quod in prõptu adeò est, vt vix qui adhuc balbutiat puer, ignoret, opificẽ opificio maximè præstare, primũ quidẽ tẽpore, (antiquior enim est, & quodãmodo operis à se constructi pater) deinde etiã vi ac dignitate. Quod enim agit eo, quod patitur, nobilius est & illustrius. Cúmq; par esset (tãetsi ne hoc quidẽ ipsum impietatis crimine vacaret) pictores ipsos potius ac statuarios summis honoribus velut deos colere, hos tamen in obscuro iacêre siuerunt, nihil quicquã illis amplius, quàm cæteris hominib' tribuẽtes: operà verò manibus ipsorũ sculpta pictáve deos esse censuerũt. Et cõplures quidẽ ex ipsis artificibus inopes & obscuri ad multam senectutẽ peruenerũt, ac tandem aliis atq; aliis succrescẽtibus infortuniis de vita decesserũt. Quæ verò arte delinearãt ac elaborarãt, iis purpura, auro, reliquisq; id genus reb' splẽdidis ac magnificis, quas diuitiæ suppeditãt, magna cõciliata autoritas: Adhibiti etiã cultores ac sacrifici nõ ingenuè modò conditionis hoĩes, sed & primæ nobilitatis, & q corporis etiã forma ꝓcellerẽt. Diligẽter eñ & accuratè tũ in genuꝭ sacrifici inqrit, an ipsũ irreprehẽsum sit & inculpatũ: tũ cõpago toti' corporis explorat, an ea prorsus oĩb' suis ꝑtib' cõstet. Sed hęc leuiora, tã

etsi

etsi per se satis supérque grauia sunt. Quod sequitur, omnium est longè grauissimum & indignissimum. Nonnullos enim ex ipsis opificibus animaduerti etiã opificiis suis vota precésque fundere, ac sacra facere. Hi tolerabilius profectò manus suas venerari & colere poterant. A' quo tamẽ abstinere si mallẽt, ne nimio sui amore laborare viderẽtur, certè adorarent malleos, incudes, stylos, forcipes, cæteráq; instrumẽta, quibus adiuti, huiusmodi formã induxerũt materiæ. Quanquã his eò prolapsis dementiæ, illud à nobis liberè & ingenuè loqui volẽtibus meritò dici potest, votorum omnium primum præcipuúmq; esse, vt optemus nos esse Dei quàm simillimos, & ad eius naturam, quàm maximè fieri potest, accedere contendamus, quæ summa fœlicitatis nostræ est. Iam igitur vota facite, precésq; fundite ô præclari, vt simulachris figmentísque vestris perquàm similes euadatis. Qua ex re summæ beatitudinis fructũ colligere possitis, neque cernentes oculis, neque audientes auribus, neq; respirantes odorantésve naribus, neque ore vocem edentes, cibúmve gustantes, neque quicquam accipientes manibus dantéſve, aut vllo modo molientes, neque pedibus ingrediẽtes, neque verò vlla alia corporis parte vim vllam exerẽtes, sed velut sacrosancto quodam ac præsidiario carcere interdiu noctúque conclusi & asseruati, nidorem è victimis perpetuò trahẽtes. Id vnum ex omni genere bonorũ ipsis simulachris attribui affingíve potest. Sed equidem arbitror ipsos hęc audientes primùm commotum iri vehementer, quasi non preces ego, sed diras potius deprecationes memorem, mox verò ad conuitiosam defensionẽ sese conuersuros, & abundè recriminaturos. Maximũ hoc fuerit indicium manifestæ eorũ impietatis, quòd deos colant, quibus natura similes nunquã ipsi fieri velint. Ab animato igitur inanimum ne adorator. Perquàm enim absurdum fuerit, si quod ars fabricauit, ab eo colatur ac religiosè obseruetur, quod natura ipsa procreauit. Cæterùm Aegyptus non hoc modò crimine totius quidem communi regionis illius, sed & altero maximè insigni meritò accersitur. Nam præter signa statuásq;, bruta etiã animalia diuino honore prosecuti sunt Aegyptij, in primisque tauros, arietes, hircos, quibus & prodigiosas quasdam fabulas affinxerunt. Nec mirum fortasse sit ea coli ab illis animalia. Mansuetissima enim sunt, & ad vitam plurimũ conducunt. Bos arator sulcos ducit & sementi apparat: idem, vbi iam repurganda grana fuerint, trituris maximè futurus

idoneus.

Idoneus. Aries vestimentum suppeditat, tegumentũ longè præstantissimũ. Corpora enim si nuda essent, facilè paterent omnibus immoderati tum caloris tum frigoris iniuriis, nunc solis ardoribus æstuãtia, nunc frigida cæli intemperie rigentia. Iam verò modũ omnem prętergressi ex feris immanes cùm primis & intractabiles, leones & crocodilos, & ex serpentũ quoq; genere aspidẽ veneno, quod eiaculari solet formidabilẽ templis honorant, lucis, sacrificiis, ludorũ festis diebus, põpis, & id genus aliis. Nam & in terra & in aquis, quæ duo elemẽta magno vsui esse voluit mortalibus Deus, perscrutari immanissima quæq; ac truculentissima, nihil in terra offenderunt leone efferatius, nihil in aquis crocodilo atrocius, quorũ tamen vtrunq; diuinis prosequuntur honoribus. Quin & aliàs consecrarũt animãtes, canes, feles, lupos, & ex volucrũ genere ibides & accipitres: deinde etiã ex piscibus integra quorundã corpora, quorundã certas tantùm partes. Quibus rebus quid potest esse ridiculũ magis? Ideóq; qui primi in Aegyptum peregrè profecti sunt, vtiq; prius, quàm eius regionis mores insolẽtes animis imbibissent, risu propemodũ enecti sunt. Quotquot autẽ de vera sanáq; doctrina nõnihil degustarunt, mirantur rebus tã indignis, tãtùm tribui dignitatis, & eorũ, quibus id vsu veniat, fortẽ deplorant. Existimat enim, quod & probabile est, ipsos cõditione esse multò deteriore, quàm ea sint, quibus tantũ honoris exhibent, & in quæ sic animos suos effundũt, vt pro feris ipsi haberi possint humana specie obambulãtibus. Sustulit igitur sacris suis legibus Deus vniuersam hãc deos cõsecrandi rationẽ, & ad se, qui verè Deus est, honorandũ colendúmq; homines euocauit, nihil ille quidẽ opus habens honore, qui ei debetur, (neq; enim aliena eget opera qui sibi abundè sufficit ipse, suppeditátq; omnia) sed volens generi hominũ, quod per deuia ferebatur, viam rectam tutámq; munire, quam qui ingrederẽtur, itaq; naturam ducem sequerentur, facilè prę̃stãtissimi finis cõpotes euaderent, cognitionem adepti eius qui verè sit, & quẽ primum perfectissimũq; bonum appellare possis. Quandoquidẽ ab eo velut perẽni quodam fonte mũdus ipse, quæq; in eo insunt, largum particulariũ bonorũ succum trahunt. Iam cùm etiam de secundo præcepto quantũ licuit disseruerimus, de eo deinceps quod ordine sequitur, dicendũ nobis est. Est autem huiusmodi, non esse temerè & incõsideratè vsurpandũ nomen Dei. Porrò quidem ordinis manifesta ratio est, siquis nonnihil mentis aciem intẽdat. Nomen

enim proximè rem, de qua dicitur, sequitur, haud aliter atque vmbra corpus. Cùm igitur de habẽdo colendòq; Deo, qui verè ac semper est, dictum iam esset, è vestigio conuenienti ordine ac serie consecutum est præceptum perquàm appositum de nomine eiusdem. Nam hac quidem in re multis variisq; modis peccatur ab hominibus. Præclarum sanè & vitę apprimè vtile, nunquam iurare, idémq; naturæ humanæ valde cõgruum, quã insita ratio docet sic veracem esse oportere, quasi quoties verba facit, iurare se putet. Altera verò, quod aiũt, nauigatio, iurisiurãdi religionem sartam tectam seruare. Continuò enim, qui iurat, in suspicionem venit attentatæ fidei. Cunctandum igitur tentandúmq;, num quo modo captata procrastinatione, iurãdi occasio summoueri poßsit. Quòd si qua vis neceßsitatis vrgeat, quicquid illud est, quo de agitur, diligenter & accuratè considerandum. Res est haud parui momenti, etiamsi ex more cõtemptui habeatur, Iusiurandum enim testimonium quoddam est Dei de rebus controuersis. Deum verò testem laudare mendacij, planè impium. Agedum, si ita videtur, rationis acie intuere mihi mentẽ eius, qui peieraturus sit. Animaduertes eã nullo modo conquiescere, sed contra tumultuari secum & commoueri, vt quę velut in ius trahatur, & contumeliis maledictisq; adobruatur. Nam cuiusq; animo adhęret genius ipsi congenitus, nihil ille quidem solitus sceleris in se admittere, vt qui semper & improbitatem odio, & amore virtutem sponte sua prosequatur. Is modò accutorẽ, modò iudicem pro re nata vnus idémq; agit, qua prouocatus ac permotus, vt accusator quidem arguit, accusat, ac formidabili specie metum incutit: rursúsq; vt iudex præcipit, admonet, & ad resipiscẽdum incitat. Si flectere potest, magna alacritate recipit in gratiam: sin minus potest, bellum gerit perpetuum, nec vllas paciscitur inducias, dies ac noctes instat, nec lancinare desinit, & vulnera, quæ nullo remedio curari poßsint, infligere, dum miseram sceleratámq; hominis vitã abrumpat. Hic equidem te libenter rogarim ô periure quisquis es. Ecquid ausis ad quemquam amicorũ aut necessariorũ tuorum accedere, ab eodem stipulaturus, vt quæ neq; viderit, neq; audierit, ea quasi oculis auribúsq; hausta, ac sibi diligẽter explorata, obseruatáq; testimonio suo in gratiam tuam suffulciat? Non ausis, opinor, id enim facinus est desperatæ deploratéq; amentiæ. Quibus oculis amicum intuens, si modò sobrius es, & mẽtis compos, ab eodem petes, vt nomine amicitiæ, quæ tibi

tibi cum eo intercedit,cuiquã iniuriam facias, & iura diuina pariter humanáq; omnia rontẽnas ac violes? Nõ dubiũ profectò quin,si hæc ille audierit,planè repudiaturus sit falsum hoc & emẽtitũ amicitiæ simulachrũ:deinde secũ etiã ipse expostulaturus,quòd principiò cũ eiusmodi homine amicitiã inierit: deniq; ab eodem quàm ocyssimè tanquã à bellua efferata rabiéq; percita resulturus.Itàne verò de quibus ne amicũ quidẽ interpellare ausis,ad ea testẽ impudẽter citabis parentẽ ipsum rectorémq; mundi Deũ?& eò temeritatis venies,sciẽs nihil esse quod illius fallat oculos, nil quod aures fugiat,an verò ignorâs?Si ignoras,pietatẽ aduersus deũ tollis.Porrò scelerũ omniũ fons est impietas.Ad huc grauissimũ scelus,illud accedit,quòd mira quadã arte & astutia ipsam quoq; iurisiurãdi religionem oppugnas,cùm per eum,quẽ neq; aduertere, neq; omnino esse putes,sic iures,quasi eũ rerum humanarũ procurationẽ habere cẽseas. Sin est autẽ,vt mũdum noris à deo regi administraríq;, neq; veró id solùm,sed etiã ab eodẽ hominũ vitæ cõsuli & prouideri,nulla iam impietate impietas tua superari potest,qui, si minus ore & lingua,certè interno animi affectu,cuius tibi cõscius es,cũ Deo sic agas.Iuuato me falso testimonio,iuuato collusione,iuuato deniq; fraudis & imposturæ societate. Spes mihi vna tuẽdæ laudis ac famæ apud homines,veritatis dissimulatio.Alteri tãtò inferiori tu tãtò superior, homini quidem eidémq; improbo tu Deus idémq; omniũ optimus ac præstãtissimus iniquam operã præstare ne dubitato. Sunt & alij qui nulla fructus atq; emolumẽti spe ducti,temeré nullóq; discrimine de rebus quibuslibet subinde iurent.Id quo prauæ cõsuetudini acceptũ referri debere vel illud satis docet,quòd etiã vbi nihil prorsus in cõtrouersiam adductũ est,iurãt,volẽtes fortasse orationem efficere deiuriis vsurpãdis pleniorẽ. Quasi verò nõ satius esset nõnihil de verbis ipsis decidere:imò verò qñ ex crefrequẽtiq; deiurio periurium nascitur & impietas,sermonis ac vocis vsum ꝓrsus amittere.Necesse est igitẽ eũ,qui iuratu' sit, oĩa paulò diligẽtius excutere & curiosius:& id quidẽ in primis quo de agitur,explorare,magni sit momẽti nécne,& an reuerà factũ sit, an etiã firmiter ipse, qđ factũ est,animo cõplexus sit. Deinde se quoq; ipsũ recognoscere,putóne sit à prævaricatione aĩo,corpore ab inquinamẽto & illuuie,lĩgua à ꝓbris & cõuitiis. Nõ enĩ piũ est,vt quo ore qs sacrosan.& augustũ Dei nomẽ vsurpet,eodẽ promẽdis cõtumeliis & maledictis abutat. Porrò lo-

ci quoq; ac temporis idonei habẽda ratio est. Nonnullos enim iam animaduerti, qui in locis profanis & impuris, vbi neq; de patre, neq; de matre, imò ne de vllo quidẽ sene alienigena, qui honestè & cũ laude vixerit, mentionẽ fecisse par est, iurare non dubitarent, & integras deteriorũ formulas connectere, impiè clarũ & celebre Dei nomẽ, vbi minimè oportuit, vsurpare ausi. Qui suprà dicta contemptui habeat, sciat se primùm scelestum esse & impurum: deinde maxima supplicia, quæ ipsum interciplant, velut in insidiis esse: neq; enim diligẽs illa rerum humanarum inspectrix, quam nos iudiciorũ præsidem, Græci Δίκην nominant, à quoquã qui tantis se sceleribus polluerit, exorari, aut vllo modo flecti potest. Ea si quando nõ simul atq; peccatũ est à quopiam, pœnas ab eodẽ sumit, videtur hac quidem lege, vt fœnore permultũ sorti accessurũ sit, supplicia fœnerare, quæ cùm tẽpestiuũ fuerit, ex vsu Reipub. à debitore exigere possit. Quartum pręceptũ de feriis diei septimi, quæ Deo dicatæ sunt, agit, docétq; eas purè ac sanctè transmittendas esse. Has nonnullæ ciuitates semel in mense celebrant, numero adæquantes Calendis ex placito diuino institutis. At Iudæi sex interiectis diebus, septimũ continenti quodã circulo festum agunt. Cuius rei causa perquàm manifesta deprehenditur ex ipsa cõditi orbis historia. Siquidẽ ea mũdum sex diebus creatum esse docet: Septimo autẽ feriantem ab omni opere Deũ cœpisse, quæ bellè cõdidisset, intueri & contemplari: ex quo præceptũ etiam tradi iis, qui in hac Repub. diuinis fundata legibus versaturi essent, vt quemadmodũ cæteris in rebus, ita hîc quoq; Deum sequẽtes ducẽ, negotiis operibúsq; sex diebus incũberent, septimo quiescerent, séq; sapientiæ studio traderent, speculationi rerum naturalium vacarent, dispicerẽt num quo se scelere superioribus diebus inquinassent: deniq; à se rationem dictorũ factorúmque ad suæ ipsorũ mentis tribunal diligenter exigerent, ipso etiam diuino sermone disceptatore atq; censore adhibito: itaq; ea quę inconsideratè neglexissent, corrigerent. ac ne iterũ vllum in se scelus admitterent, in posterũ cautius diligẽtiúsq; prouiderẽt. Sed dierũ sex vsuram Deus in exædificationẽ mundi cõsummationémq; semel cõtulit, spatio tẽporis nihil opus habẽs. Hominibus verò, quorũ sors, quia mortalis & caduca est, ad necessarias vitæ vsus plurimis eget, ad extremũ vsq; vitæ actum diligenter & studiosè in eo perseuerandũ, vt sibi comparent quæ ad vitam degendã necessaria sunt, sacris feriis septimo quoq; die

inte

intercalatis. An-nō præclara hæc exhortatio,& quæ plurimùm valeat ad animos cùm ad alias virtutes,tum maximè ad pietatem incitādos? Semper tibi,inquit,imitādum propone Deum. Sed illud dierū spatium,quanto quidē spatio mundum architectatus est Deus,exēplar tibi sit temporis,obeundis actionibus, cōficiendisq; negotiis,destinandi perquàm idoneū ac sufficiēs: Septimus verò dies,operæ philosophicis ac diuinis speculationibus impendendæ. Septimo enim die inspexisse dicitur Deus quæ cōdiderat,vt & ipse intelligas tum naturæ opera , tum tua quæcunq; ad felicitatē contendunt,tibi speculāda contemplandáq; esse. Ab hoc igitur vitæ vtriusq; laudatissimæ archetypo, tū eius quæ in actione cernitur,tum eius quæ in cognitione & contemplatione versatur,ne oculos vnquā remoueamus:sed ad ipsum assiduè respicientes, nostris ipsorum mentibus illustres imagines ac formas insculpamus,& mortalitatem hanc ad immortalitatis ipsius similitudinem,quoad fieri potest , dictis factísq; idoneis effingamus.Qua verò ratione dicatur sex diebus cōditus à deo mundus,cùm ei nihil planè tēporis spatio ad agēdum opus sit,tractata alibi explicatáq; allegoria demonstratū est. Prærogatiua certè,quam in rerū natura septenarius numerus habeat,patefacta ostensáq; ab iis est,qui disciplinas pertractando ipsam diligenter accuratéq; vestigarūt.Hæc æstimatur ex ea,quæ in numeris virgo est,quæ matris expers,habitudine, vni illa quidem principióq; maximè propria.Ad hęc quoniam inerrantis orbis vnū idea est,septem erronū profectò erit septenarius.Vno enim septenarióq; incorporeū illud cælum cōstat, quod aspectabilis & corporati exēplar est. Porrò ex indiuidua diuiduáq; natura concretū est ipsum cælum.Sed indiuidua quidem natura primā ac summam inerrantémq; conuersionē sortita est:Diuidua autē vi atq; ordine secūdam. Illi vnum præest, hāc moderatur septenarius , quæ sexies diuisa septem eriones, quos vocamus,effecit,ita dictos,non quod quicquā eorum, quæ in cælo sunt,& naturam habēt diuinam ac beatā,vllo modo deerret,cùm nihil æque expers erroris sit:Siquidem illa perpetua quadā sibiq; simili vertigine æuum velut glomerāt, nec vnquā à suo deflectunt euariántq; curriculo:sed potius quòd quæ motu circūagantur ipsi indiuiduo extimóq; orbi cōtrario,erratica impropriè vocauit hominū temeritas ac stultitia, suum ipsorū errorem ad cælestia referentiū : quæ tamen in illa diuina acie ordinem nunquam deserunt. Ob hæc igitur,aliáq; item plura,

magno in honore septeñarius habetur. Verũtamen nõ aliunde tanta eidem prærogariua est,quãta ex eo quòd in primis conditorẽ,parentémq; vniuersorũ prodit,ac velut spectãdum exhibet.In hoc enim quasi speculo videre sibi videtur humana mẽs Deum molientẽ procreãtémq; vniuersa,& eadem moderãtem. Iam verò vbi de feriis actũ est diei septimi, quintũ præceptum traditur,quod est de colẽdis obseruãdisq; parẽtibus, eiq; locus attribuitur in cõfinio vtriusq; quinarij.Hoc igitur prioris quinarij postremo loco positũ,sacrorum augustorúmq; præceptorum iungit cõplétq; quinarium,eadémq; alteri quinario annectit,qui iura hominibus ipsis inter se retinẽda exercẽdáq; cõplectitur.Eius verò rei causa,vt equidẽ opinor,hæc est:Parentũ natura essentiæ mortalis immortalisq; quoddã velut confiniũ est:mortalis,propter corpora ipsorũ fluxa & caduca, quæ hominum reliquorúmq; animalium cognatione teneãtur:immortalis,ob vim facultatémq; procreãdi,qua quodãmodo Deum repræsentẽt vniuersorũ procreatorem.Iam sanè quidem nõnulli cùm se alteri parti addixissent,alterã visi sunt habere cõtẽptui. Vehementiore enim pietatis amore rapti,diuino cultui totam vitã suam dicarũt,aliis,quæ vna quoq; suscipienda tractandáq; erant,in totũ ferè prætermissis.Alij verò nihil in bonorum numero habẽdũ esse rati extra ea,quæ homini ab homine debentur officia,vnũ modò hominum cõmercium amplexi sunt, & cõmunitatis societatisq; desiderio capti,ex æquo omnes ad vtẽda fruendáq; bona vocauerũt,ac malis omniũ miseriisq; remedium,quãtum potuerunt,adhibuerunt.Hos quidem certè rerũ humanarum,illos diuinarũ impensè studiosos meritò quis dicat,ac semiperfecta quidem virtute prædito vtrosq;. Eos enim demũ numeris omnibus absolutos esse,qui se vtrisq; probauerint.Quotquot autem neq; vllam propensi in res humanas animi fidem faciunt significatione vel lætitiæ,dum bene cedũt res mortalibus:vel doloris,dum malè:neq; amore implicẽtur pietatis & innocentiæ,videri omnino possint in ferarũ naturã degenerasse:ex quibus haud dubiè primas atrocitatis partes ferat is,qui nullam habet parẽtum rationem,& vtranq; partem exagitãs,Deo pariter hominibúsq; aduersatur.Sciat igitur duplici se iudicio,quorum certè vtrunq; sponte naturæ agnoscatur,reum peragi,diuino humanóq; :ac diuino quidem impietatis damnari,quòd qui in rerum naturam ipsum,cùm antè nõ esset,addoxerint,atque hoc ipso Deum imitati sint,eos minimè

colat

colat & obseruet:humano autem inhumanitatis planè conuincti. Nam apud quē beneficium collocabit, qui quos habet arctissimo consanguinitatis vinculo coniunctos, & à quibus amplissimis muneribus affectus est, quorum nōnulla etiam tāta sunt, vt paria facere nunquam posit, eos paruipendit ac despicit? Qui enim posit quispiam eos vicissim procreare à quibus sit procreatus? Parentibus videlicet eximiā pręliberis sortem largita natura est, vt beneficia cōferāt, quibus par gratia nulla nunquam referri posit. Quò fit vt meritò indignū & graue cēseri debeat, si qui pro omnibus, quæ acceperūt, parem gratiā rependere nullo modo possunt, ne pro leuioribus quidē velint. His ego videor mihi iure dicturus. Ab hominibus feras domari oportere. (Et sæpe quidē ipse incidi in leones, vrsos, pardósq; ita edomitos, vt nō iis modò hominibus, à quibus alerentur, tractabiles se māsuetósq; præberent, quasi beneficiū agnoscerent, sed aliis quoq;: nec verò alia de causa, vt equidē sentio, quàm quod hos illis similes esse cernerēt.) Decet enim deteriora semper se ad prestantiorū æmulationem cōponere, itaq; spē existere proficiendi in melius. Nūc contrà hortari cogor homines, vt nonnullarum ferarū æmulos se imitatorésq; præbeant. Illæ norūt didicerúntq; bene de se meritis gratiā rependere. Canes pro tuenda domo herili dimicant: & vbi periculi aliquid ex improuiso acciderit, nō sinunt se superstitibus heros è vita tolli. Quinetiā eos qui tuēdis gregibus adhiberi solēt, aiūt in propugnādo grege ita ferè perseuerare, vt extrema patiātur omnia, quò ab omni damno ac detrimento pastores ipsos vindicēt. An-non illud maximè pudendū, in reponēda gratia vinci à cane hominē, ab audacissima petulātissimáq; fera animal māsuetissimum? Sed si nōdum satis terrestria nos edocēt animalia, ad aërea transeamus, vnde quæ par est, discamus. Ciconiæ vbi cōsenuerunt, nec iam ad volatū vires sufficiunt, nidis se continent. Earum pulli, propè dixerim, terras ac maria circūuolitātes, vndecūq; parentibus victū quæritant. Atq; illę quidem, ita vt eam ætatē decet, quietū se tradunt, & reliquā vitam agunt in deliciis & summa rerū copia. Hi, quos labores tolerāt in suppeditando parētibus victu, eos leues planè ducētes tum pietatis ergò, tum quòd se, vbi cōsenuerint, visuros sperent simili natorū officio, necessariū debitum in tēpore vicissim exoluūt, & quale acceperūt beneficium, reponūt. Nō possunt vtiq; neq; nati statim ab ortu, neque parētes sub extremū vitæ tempus victū sibi parare. Quò fit vt

ipsæ ciconiæ sponte naturæ antè, quàm è pullis excesserint, foueantur à parentibus, posteáq; eosdē senes magna alacritate foueant. An non igitur quotquot curam parentum deposuerunt, pudore affici, & à se ipsi pœnas exigere debent, cùm paruam eorum rationē habeant, quibus vel solis vel cum primis prospectum ab ipsis esse oporteat, & in quos non tā conferri beneficiū, quàm referri gratia videatur? Nihil enim habent liberi, quod non idem parentibus acceptū referri debeat, vt quod ipsi de suo deciderint, aut cuius quoquomodo liberis autores fuerint. Et quid igitur hi pietatem ac sanctitatē, duas virtutum reginas, finibus animorum suorū complexi sunt? Amandarunt potius, & in exilium relegarunt. A' Deo procreātur liberi parentum ministerio. Porrò qui ministrū aspernatur, vnà principem quoq; ipsum aspernatur. Sunt verò & qui audeāt paulò magnificētius parentū nomen celebrare, dicántq; patrē ac matrem deos vtiq; esse humanis oculis expositos, & in fingendis animalibus imitātes ipsum summū ortu & origine carentem Deum. Cęterùm hunc vniuersorū Deum esse, illos eorū tātùm quæ procrearint. Fieri verò nequit, vt qui impiè contēnat eos, quos intuetur præsentes, pietatē erga eum, quem non videt, colat. His de honore parentibus exhibēdo pertractatis, prior diuiniórq; absoluitur quinarius. Ac sequitur alter, & is quidē interdictionibus constans, mutua hominū commercia spectantibus, initio ducto ab adulterio maleficiorū maximo. Primùm nanq; fons huius & origo studiū voluptatis est, quod eorū, in quos semel inuaserit, & corpora frāgit, & vires animi soluit, eiusdémq; vitiat & labefactat substantiā. Siquidem in morem ignis subinde inualescētis quicquid attigerit exest, nihil saluum in vita humana, nihil integrū relinquens. Deinde etiam eum, cuius iam animo adulterium implantauit, nō modò ad iniuriam faciēdam instigat, sed vnà quoq; docet iniquitatē ipsam cum altero cōmunem habere, & societate earum rerum inire, quarū minimè liceat. Vbi enim insana furiosáq; libido cuiuspiam animum semel occupauit, non potest is tandē suæ ipse auiditati satis esse. Duos omnino, vnū præeuntis, alterū obsecundātis partes gerentem, conuenire necesse est, prouehendis incōtinentię & salacitatis vitiis longè turpissimis. Neq; enī dicere licet, eius quæ adulterio polluitur, corpus tantū vitiari corrumpiq;, imò, si verū fateri volemus, ipsius animū à viro abalienari magis, quàm corpus iudicabimus. Docetur enī modis omnibus illū auersari atq; odisse.

Ac

Ac minus quidē id graue esset, si se odium palàm apertéq; proderet. (Cauētur enim facilius quę perspicua sunt & manifesta.) Sed neq; in suspicionem venire, neq; deprehendi facilè potest. Miris dolis tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur. Quin sæpe accidit vt valde à re diuersam amoris ac beneuolentiæ opinionem vir habeat, pręstigiosis nimirū captiosisq; fascinatus vxoris illecebris. Porrò cōturbantur tres subuertuntúrq; familiæ: Vna eius viri, cuius violentur nuptialia fœdera, quiq; & votis fraudatur cōiugalibus & spe legitimorū liberorum spoliatur: altera adulteri: adulterę tertia. Ambo enim contumelia infamiáq;, ac maximis quibusq; probris aspergūtur. Horū si fuerint amplæ & numerosæ familiæ, quia aliis atq; aliis subinde contractis matrimoniis magna existit ciuiū inter se necessitudo atq; cōiunctio, hæc ipsa noxa circūquaq; grassatur, & vniuersam etiā ciuitatē peruagatur. Atqui grauis omnino molestáq; res est, vbi de liberis ambigas, tui sint an alterius. Et tamen nisi pudicā habes vxorem, dubium tibi prorsus incertúmq; est, cuiusnam reuera sit patris qui in lucem editur fœtus. Et res interim in occulto si latet, spurij legitimorū liberorum ordinē sibi locúmq; vindicantes, alienā familiam polluunt & labefactant, & hæreditatē, quatenus ea quidem paterna censetur, sed quæ tamen ad ipsos nullo iure pertineat, consequuntur. Atq; adulter ipse posteaquā virus suum effuderit, & sobolē omniū conuitiis expositam procrearit, deniq; libidinē suam expleuerit, non sine graui alterius iniuria, subducet se, ac ridendam præbebit eius, quem reclamātibus legibus violauit, ignoratione. Hic autem perinde ac si vtroq; oculo captus esset, nihil eorū animaduertēs quæ domi gerūtur, cogetur susceptos ex inimicissimis liberos pro suis curare. Iam retegatur maleficiū, extrema omnia passuri sunt infelices liberi nullo suo merito. Cùm em̄ marito adulteræ suum sit genus, & adultero suum, ad neutrum tamen referre originem suam poterūt. Quando igitur illicitus concubitus tot ac tātas parit calamitates, adulteriū quod & odiosum hominibus, & Deo inuisum est, meritò cætera post se scelera maleficiáque omnia censetur relinquere. Altero verò edicto cauetur ne quis cædē perpetrare ausit. Natura enim cùm animal, quod ad societatem colendam, & ad vitā ex legum præscripto instituendam procrearat, mansuetissimū esse vellet, ad concordiam ipsum communionémq; vocauit, rationem largita, cuius vi ad concentionem temperationémque mores deduci possent. Qui-

cunque igitur cædem facit, sciat se leges sanctionésque naturæ pulchrè & ex vsu omnium conditas positásq; subuertere. Nec tamen ignoret se sacrilegio quoq; obnoxium esse, ex quo rem, quam Deus sibi sacram in primis dicatámq; esse voluit, sustulerit. Namque donaria homine vel augustiora vel sublimiora? Aurum argentúmque & lapilli, & quæcunque præterea pretiosa materia est, inanimorum ædificiorum ornamenta sunt inanima. Homo verò animal præstantissimum, quod ad animum attinet potiorem eius partem, cognatione quadam cum purissima cæli natura, & vero, vt permulti censent, cum ipso quoque mundi parente coniunctissimus est, vt qui mente præditus sit, quæ omnium, quæcunque in terra sunt, maximè sempiternum illud beatúmq; exemplar æmuletur ac repræsentet. Tertiò posterioris quinarij interdicto furtum prohibetur. Quandoquidem qui alienis inhiat, communis Reipublic. hostis est. Nam in omnium fortunas animo & cogitatione inuadit, reipsa in nonnullorum bona manus inijcit. Inexpleta videlicet habendi cupiditate tenetur, sed virium imbecillitate in eas redigitur angustias, vt ad paucos tantùm peruenire possit. Itaque qui fures aliquid virium potentiæque nacti sunt, totas compilarunt ciuitates, nullo se suppliciorum metu coercentes, quod sibi legibus superiores esse viderentur. Atque hi ferè sunt, qui ad constituendam stabiliandámq; paucorum potentiam, valde propensum habent ingenium, qui dominatum imperiúmque appetunt, qui insignia furta faciunt, venerandis principatus imperijque titulis ea velantes, quæ tamen ipsa verius latrocinia dicerentur. Edoceatur igitur quisque iam inde ab ineunte ætate nihil rerum alienarum, quantulum idcunq; sit, clàm subtrahendum esse, propterea quod longiusculi temporis consuetudo, ipsa tandem euadit natura superior, & quæ exigua sunt initio, nisi coerceantur, subinde augescunt, itaque progressum ad magnitudinem faciunt. Hoc Dei vetitum de rebus alienis non attrectandis statim excidit aliud eiusdem de falso testimonio non dicendo. Norat enim falsos testes multis esse magnísque, imò grauissimis quibusque sceleribus obnoxios. Primùm enim augustam illam & sacram veritatem violant, qua nihil in hominum vita sanctius ac diuinius: (siquidẽ instar solis cuiusdam ita splendore suo res ipsas illustrat, vt nihil in obscuro iaceat:) Deinde præterquam quod mentiuntur, etiam res ipsas velut nocte quadam ac profunda caligine inuoluunt,

dunt.ac nocentibus quidem operam præstant, innocētibus autem struunt insidias, affirmantes quæ neque viderunt, neque audierunt, neque verò sciunt, ea certò se scire compertáque habere. Admittunt præterea tertium scelus superioribus multò grauius. Qui enim inter se litigant, vbi res manifestis rationibus vel tabulis probari nequit, ad testes confugiunt, quorum oratio iudicibus velut regula quædam est eorum, de quibus sententiam pronuntiaturi sunt. In his enim acquiescendum solis, vbi non est alia probationis via. Qua ex re illud vsu venire solet, vt qui falsis exagitātur testimoniis, ij si in causa alioqui superiores esse poterant, iniuria afficiantur. Qui verò iudices talia testimonia audiunt, pro æquis & iustis iniqui & iniusti censeantur. Et hoc quidē scelus ad impietatē etiā pertingit. Nō enī citra iusiurādū iudicia exerceri solēt, sed horribili potius iureiurādo adhibito, quod ꝓfectò ab iis violatur magis, qui fucū faciūt mortalib⁹, quàm ab iis q à iurisiurādi religione aberrant, rerū ignoratione circūuenti: qñquidē hi peccāt insciētes, illi fallere & vincere studēt sciētes, ac oīno de industria peccāt, & eos, qui sentētiæ aduersentur, ad peccati societatē inducūt ignaros quidē, nec satis intelligētes quod attētatur ad suppliciū immeritò nōnullis irrogandū. His igitur de causis falsi testimonij dictionē à Deo vetitā esse puto. Extremo loco prohibet idē cupiditatē nō ignorans illā, aut res nouas moliri semper, aut struere insidias. Omnes quidē certè animi ꝑturbationes graues sunt ac molestæ, ipsū mouētes quatiētésq; præter naturā, nec valere sinētes. Omniū verò grauissima cupiditas est, propterea ꝙ cęterarum perturbationū, quæ extrinsecus incidūt atq; adueniunt, nulla videt ab animi volūtate pendēre: sola ipsa cupiditas oritur à nobis, voluntariáq; est. Sed qd hæc sibi volunt? Præsentis boni opinio quiescētem animū erigat atq; excitat, & valde sublimē rapit, nō aliter ac fulgetrū oculos. Vocatur autē hæc affectio, voluptas. Bono autē cōtrariū malū, vbi irruptionē fecerit, & certū vulnus inflixerit, statim ipsū animū recōdita quadā tristiq; cogitatione inuitū nolētémq; replet, Atq; hęc perturbatio dolor appellat. Cū autē malū nōdum intro receptū percellit hominē, futurūq; est vt subeat, séq; insinuet, pauorē ac mœrorē pręmittit inauspicatos nūtios, qui animū cōcutiāt. Et hæc quidē affectio metus nominat. Cū verò quis opinionē cōcepit boni nō ꝑsentis, & hoc ipsum assequi cupit, suū lōgissimè agit, impellitq; animū, quē dū intēdit plurimū, volēs id, cui⁹ desiderio tenet, attīgere, velut rotæ alligat⁹ distēdi, cōuellituq; magno

quidem studio appetitum bonum captans, quod assequi tamen nullo modo possit. Huic planè idem vsu venit quod iis, qui mira quidem alacritate, at non pari celeritate abscedentes persequuntur. Videtur & circa sensus nonnihil contingere simile. Fit enim vt dum oculi ad rem quampiam aspectabilem, quæ procul absit, peruenire contendunt, seque admodum exporrigunt, & magis quàm virium ferat imbecillitas, exerunt, per vacuum cõcidant, nec planè rem obiectã intueri possint. Ad hæc etiam violento cõcitatóq; impetu debilitati, caligine suffundãtur. Iidem vbi sonus subobscurus è longinquo fertur, repentè arriguntur aures ac velut impetu quodam insiliunt annitentes propius, si queant, accedere. Tãta incessit cupido vocis clare manifestéq; excipiendæ. Cæterũ ea quãdo adhuc, vt par est, subobscura fertur, nihil exhibet certæ veræq; cognitionis. Quò fit vt magis subinde crescat vanũ irritúmq; eiusdẽ percipiendæ desiderium auiditate ipsa Tantaleum quoddã inferens supplicium. Nam quæ Tãtalus concuperet, cùm iam sibi apprehensurus videretur eorum potiandorũ spe derepentè frustrabatur. Quem verò sua regit cupiditas, is perpetuò rerum, quas concupiscit, desiderio laborat, nec expleri vnquã potest inani auiditatis volutabro hærens. Et verò, vt qui serpere glisceréq; morbi solent, nisi nascẽtes statim refectionibus exustionibúsve inhibeantur, vniuersam circũ circa corporis cõpagem quàm celerrimè corripiunt, nec vllã partẽ relinquunt illæsam. Ita nisi ratio, philosophicis nixa præceptis: instar periti medici, illabentem sustineat reprimátq; cupiditatem, necesse est omnia in vita mortalium præter naturam agi & conflictari. Nihil enim immune, nihil vacuum ab hoc malo est. Id si nimia securitas nimiúmq; otium semel exceperit, furor quidam existit, ac sursum deorsum miscentur omnia. Ineptum fortasse fuerit pluribus verbis disputare de rebus adeò manifestis, quas quis non videt vel secũ ipse, vel cum tota ciuitate, non singulis modò diebus, sed etiã singulis propè dixerim horis certa manifestáq; sui indicia prodere? Num pecuniarũ amor mulierúmve, aut gloriæ, aut alterius cuiuspiam earũ rerũ, quæ sunt efficientes voluptatis leuium vulgariúmq; malorũ autor est? An non vel hac vna de causa familiæ à se inuicẽ plerũq; abalienantur, naturalẽ beneuolentiam vertẽtes in pertinaces deploratásq; inimicitias? An nõ amplæ frequẽtésq; regiones intestinis factionibus desolãtur? An nõ terra mariq; nouarũ semper calamitatũ ingẽs pro-
uent

uentus à naualibus terrestribúsq; copiis? Græcorum enim alio rúmq; populorũ bella vltrò citróq; magna atrocitate illata & gesta ex vno cupiditatis fonte manarũt omnia, dũ opes augentur auidius, vel gloria voluptásve impẽsius quæritur. In his em̃ versantur humani generis studia. Sed de his satis multa. Scitu verò dignum illud est. Decẽ hæc effata præcepiáve legũ omniũ, quæ particulatim sacris sparsæ sunt voluminibus, summa esse capita. Nam primũ quidem summã legũ cõplectitur, monarchiá statuentiũ, quibus planũ manifestúmq; fit, vnũ esse mũdi autorẽ, rectorem vnũ ac regẽ, salutariter vniuersa moderãtem & gubernantẽ, qui è cælo, quod est naturæ purissimæ, paucorũ principatũ, statúmq; popularem summouerit, duas Reipu. formas nõ perinde tutas ac salutares, quæ apud improbos homines ex inordinato rerũ statu & immodica vsurpãdæ rei alienæ cupiditate nasci solent. Alterũ autẽ caput est & summa omniũ, quæ de humanis opificiis sanciri possint. Signa, statuásque quæ perniciosis pictorũ sculptorúmq; artibus elaborari solent, fabricari vetat. Quin etiã fabularũ figmẽta reiicit, cuiusmodi deorum cõnubia ortúsq; sunt, & quæ vtrinq; consequũtur, innumerabiles ac perquàm graues pestes. Tertiũ verò in pauca quędam cõtrahit, & quarũ rerũ gratia iurare fas sit, & quarũ nõ sit: Tũ etiã quo tẽpore, quo loco, per quẽ iurare, quomodo affecto animo, quomodo corpore eos esse, qui iurant, necesse sit. In summo, quæcunq; de iurisiurãdi religione vel seruata vel neglecta diuinis oraculis edita sunt ac prodita. Quartũ præceptũ quod est de septimo die, summa sacrarũ feriarum omnino cẽseri debet, simúlq; expiationũ iisdẽ præscriptarũ, erant autem hæ in ritu ferè positæ auspicatarũ idonearúmq; ablutionũ, precum vocalium, ac solidorum sacrificiorũ. Porrò septimũ intelligi volo, & vt senario, qui genitalis maximè est, admiscetur; & vt ab eodem distinctus, ipsi superadditur, vnius speciẽ imaginémq; referens. Ac generi quidem vtriq; sacræ accensentur feriæ. Ad vnum quidẽ refertur primũ dies ille mensis cuiusq; festus & solennis, quẽ tubarum clangore indicãt ac denuntiãt, tum ieiunij dies, qui absq; cibo potúve transmitti iubetur, tum is etiã quẽ sua lingua Hebræi Pascha vocant, & quo vniuersis in tribubus singuli sacra faciũt, non expectatis sacrificis, cùm per legẽ vniuersæ gẽti liceat peculiari quodã die fungi quotãnis sacerdotio sacrorũ gratia quæ facere ipsimet debeant. Vni prẽterea accensetur etiã dies, quo donaria offerũtur spicarũ perfectarum

cita sunt. Imperatũ iuuenibus, vt senilem acerbitatẽ ferãt, senibus, vt iuuentutis curã habeant. Iis autẽ qui sub imperio sunt, magistratibus suis vt pareant, magistratib' ipsis vt eorũ, quib' præsunt, vtilitati consulãt. iis verò, qui beneficiũ acceperunt, vt gratiam referãt, qui cõtulerũt ne quasi mutuũ dantes repetãt. Seruis quoq; vt heris ex animo pareant ac seruiãt, heris vt humanos se mãsuetósq; præbeãt: quibus ex rebus nasci soleat æquabilis illa inæqualitas. Atq; hi quidẽ sunt fines prioris quinarij multa summatim breuitérq; perstringentis. Neq; enim paruus est legũ particulariũ numerus. Alterius autem quinarij primo capite arguuntur adulteri. Huic edicta subiciuntur plurima de stupratoribus, de puerorũ amatoribus, de iis qui libidine diffluũt, & illicitos effręnatósq; sequũtur cõcubitus. Horũ verò descriptæ species sunt in diuinis legibus, nõ vt varia multipliciáq; incõtinẽtiæ genera indicẽtur, sed vt qui turpiter vitã traducũt, planè deterreãtur, auribus suis tam multa probra, vt eos pudeat, hauriẽtes. Altero verò capite prohibet homicidiũ, atq; huc leges vniuersę de vi illata, de iniuriis, de pulsationib', de inflictis vulneribus, de mutilationibus positæ referũtur, necessariæ quidẽ illæ, ac omnibus perquam vtiles. Tertiũ autẽ caput, quod est de nõ furãdo, cõplectitur quæcũq; aduersus eos legibus definita sunt, qui vel creditoribus decoquunt, vel negant depositũ, vel societatis iura violant, vel impudenter aliena rapiunt, deniq; habendi nimia cupiditate adducti circunscriptis fraudatisq; clàm palámve aliis plus sibi vsurpãt, quàm par est. In quartũ autem caput, quod falsum testimoniũ dicere vetat, multa recidũt, Nemini fraudi esse, Neminẽ calumniis circũuenire, Neminẽ qui sceleris aliquid moliatur, opera iuuare, Nemini prætextu bonæ fidei fucũ facere. Quibus de rebus omnibus latæ sunt leges valde cõsentaneæ. Quintũ verò caput cupiditatẽ arcet atq; inhibet. Porrò ex ea velut vitiorũ omniũ scaturigine manãt actiones nefarię, quę priuatim ac publicè, magis ac minus per fas ac nefas, tum circa corpus, tũ circa animũ, tũ circa ea quoq;, quæ dicuntur externa, se prodũt ac proferũt. Nihil enĩ vt antè etiã dictũ est, cupiditatẽ fugit. Quin ea velut flãma in materiam agens, pascitur absumens depopulánsque omnia. Multa verò eorum, quæ huc referuntur, constituta imperatáq; sunt tum ad illos exhortãdos qui se admoneri reprehendive æquo animo ferunt, tum ad pœnas contumacibus ac refractariis, qui toto vitæ tẽpore huic se permiserint affectui, irrogand

gandas. Atque hæc de altero quinario, quantum satis est, dicta sunt. Itaque peruentum ad finem decem effatorum, quæ Deus ipse pro dignitate numinis diuinitus elocutus est. Aptũ enim congruénsq; ipsius maiestati erat, vt summa legum particularium capita ipse ex sua persona diuinitus: ipsas verò particulares leges oraculari ministerio summi vatis, quẽ ex omnibus velut optimũ præstantissimúmque selectum, ac diuino spiritu afflatum sacrorum oraculorum interpretem designarat, mortalibus traderet. Iam verò deinceps expediamus qua de causa, cùm decem illa effata siue leges proponeret, simpliciter ac nudè aliud imperarit, aliud vetuerit, nec vllum aduersus eos, qui transgrederentur, supplicium nominatim statuerit ac definierit. Deus erat, atq; idem continuò dominus clemens ac bonus, solius quidem boni autor, non item mali. Arbitratus igitur illud in suam ipsius naturam maximè quadrare, si præcepta traderet syncera, & citra vllam suppliciorum mentionem, ne fortè quis cæco ac præpostero ductus animi iudicio ægrè atq; inuitus, sed contrà potius prudenti consilio vsus alacriter & vltrò rectã viam insisteret, noluit supplicia suis admiscere oraculis, non quod asylum aliquod iniquitati hominum aperire vellet, sed quòd sciret ipsam iusticiæ præsidem Dicen Græcis nomina tam sibi perpeuò assidentem, & res humanas intuentem & obseruãtem, minimè hîc tardam remissámve fore, vt quæ improba hominum facinora sponte naturæ oderit, quin potius congruenti sibi cognató que munere perfuncturam iis, qui delinquant, vlciscendis. Ministros enim ac supræfectos Dei quasi belli ducis quosdam, decet erga desertores, qui ordinẽ in virtutis acie deserunt, vindicibus vti gladiis. Cæterùm ipsi summo imperatori adscribenda publica salus ac securitas est, publicã pacem tuenti: & omnibus vbique omnia pacis commoda abundè semper largitérque suppeditanti. Pacis Deus ipse autor est ac dispẽsator; mini stri eius bellis & certaminibu, præ. sunt.

*

Finis alterius Tomi.

IN PHILONIS IVD. OPERA, RERVM ATQVE verborum Index Tomi alterius.

Veri

FINIS.

LVGDVNI,
Excudebat Nicolaus Petronillus.
1561